DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

ANKARA 2010

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları:….
İlmi Eserler:….
•
Redaksiyon
……
•
Dizgi&Grafik
……..
•
2009-…….
ISBN……...
•
Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Ostim Örnek Sanayii Sitesi 358.Sokak No: 11
06730 Yenimahalle/ANKARA
Tel : (0312) 354 91 31
•
12 – 16 EKİM 2009 ANKARA
•
© Diyanet İşleri Başkanlığı
•
İletişim Adresi:
Diyanet İşleri Başkanlığı Üniversiteler Mahallesi
Dumlupınar Bulvarı No:147/A 06800
Çankaya/ANKARA Telefon: 0312 295 70 00
dinisleriyk@diyanet.gov.tr

IV. DİN ŞÛRASI

TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ

12 – 16 Ekim 2009 Ankara

CİLT 2

Eserde yer alan tebliğ ve müzakere metinlerinde ileri sürülen görüşlerin dinî, ilmî ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı:
00.00.2010 tarihli ve B.02.1 DİB.0.10.101-2010/…. nolu Karar

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ KOMİSYON
SOSYAL AÇILIMLI DİN HİZMETLERİ

13 EKİM SALI

GENEL SUNUM: Prof. Dr. İzzet Er .....

TEBLİĞLER, Toplumun Himayeye Muhtaç Unsurları ve Diyanet Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimlerine Yönelik Hizmetler .....
Dr. İsmail BARIŞ

Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı.....
Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ

Toplumun Himayeye Muhtaç Kesimleri ve Diyanet.....
Prof. Dr. Ali SEYYAR

Sokakta Yaşayan, Çalışan ve Risk Altındaki Çocuklar.....
Ahmet Ergün BEDÜK

Kur'ân ve Sünnet Perspektifiyle Yetimler ve Öksüzler.....
Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ

Engelliler ve Engelli Ailelere Yönelik Hizmetler.....
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Naci KULA

MÜZAKERE.....

TEBLİĞLER, Aile Danışmanlığı ve Aile Büroları.....

Dini Danışmanlık Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Rehberliği.....
Prof. Dr. Hüseyin PEKER

Aile Büroları (Aile bürolarının bugünü ve geleceği).....
Uzm. Nurşen GÜNEY

Aile Büroları (Arka Plan, Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler)...
Prof. Dr. Ahmet YAMAN

14 EKİM 2009

TEBLİĞLER, Cami Dışı Hizmetler.....

Sosyal Açılımlı Cami Hizmetleri .....
Dr. Gazi ERDEM

Cezaevlerinde Sunulan Din Hizmeti Faaliyetleri.....
Harun IŞIK

Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi .....
Uzm. Cemil PASLI

Sosyal Alandaki Farklı Kesimlerine Yönelik Din Hizmetleri .....
Prof. Dr. Bünyamin ERUL

Batı'da Kilise Dışı Din Hizmetleri .....
Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ

MÜZAKERE .....

TEBLİĞLER, Cami Dışı Hizmetler .....

Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri .....
Yrd. Doç. Dr. Saadettin ÖZDEMİR

Hastalıklara Manevî-Psikolojik Yaklaşım .....
Doç. Dr. Öznur ÖZDOĞAN

Hastanelerde Din Hizmeti Modeli .....
Serpil BAŞAR

Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Din Hizmetleri .....
Ali MELEK

MÜZAKERE .....

5 EKİM 2009

TEBLİĞLER, Doğal Afetler Karşısında Din ve Diyanet Çevre Sorunları Din ve Diyanet.....

Çevre Sorunları ve Diyanet (Sürdürülebilir Bir Yaşam, Din ve Diyanet).....
Doç. Dr. Hülya ALPER & Uzm. Emine ŞAHİN

Çevre Sorunları, Din ve Diyanet .....
Doç. Dr. Yunus MACİT

Doğal Afetler Karşısında Din ve Diyanet Hizmetleri.....
Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN

Toplumsal Bir Sorun Olarak Temizlik.....
Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM

Ülkemizin Afet Gerçeği ve Afet Yönetimi.....
Dr. Nehir VAROL & İsmail YILDIRIM

Çevre Sorunu Olarak Su.....
Prof. Dr. İbrahim ÖZDEMİR

MÜZAKERE.....

KOMİSYONLARIN DEĞERLENDİRME OTURUMLARI.....

DÖRDÜNCÜ KOMİSYON
TOPLUM VE DİN EĞİTİM

13 EKİM 2009

GENEL SUNUM: Prof. Dr. İrfan AYCAN .....

TEBLİĞLER, Orta Öğretimde Örgün Din Eğitimi .....

Din Eğitimi İçin Yeni Paradigma İhtiyacı.....
Prof. Dr. M. Şevki AYDIN

Türkiye'de İlköğretimlerde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi.....
Dr. Nizamettin PARLAK

Türkiye'de Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi.....
Mustafa AKGÜL

İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi; (Tarihi Süreci ve İstatistikî Yapı) .....
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL

İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi; (Sorunlar, Sorun Kaynakları ve Çözüm Yolları Üzerine Görüş ve Öneriler) .....
Doç. Dr. Mustafa Doğan KARACOŞKUN

İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi Fırsat mı? İmkân mı? Girdap mı? Açmaz mı? .....
Doç. Dr. Süleyman AKYÜREK

Farklı İnanç Grupları Farklı Din Anlayışları ve Din Eğitimi.....
Prof. Dr. Sönmez KUTLU

MÜZAKERE.....

TEBLİĞLER, Yaygın Din Eğitimi .....

Türkiye'de Yaygın Din Eğitiminin Sorunlarıyla İlgili Tespit ve Teklifler
Doç. Dr. Adem APAK

Kur'ân Kursları ve Muhatap Kitlesi .....
Ayşegül Müftüoğlu KURT

Kur'ân Kursları'nın Mevcut Sorunları ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri.....
Doç. Dr. Ahmet KOÇ

MÜZAKERE.....

14 EKİM 2009

TEBLİĞLER, Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Din Eğitimi.....

Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Din Eğitimi.....
Dr. Mehmet YILGIN

İrşat Dilimiz Üzerine Bazı Tespit ve Teklifler.....
Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN

Din Adamı Algısında İdeal Model .....
Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ

Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Hizmetleri.....

Dr. Hüseyin KAYAPINAR

Toplumun Bilgi Kaynağı Olarak Vaaz .....
Vehbi AKŞİT

Bilgi Edin(Dir)Me Aracı Olarak Hutbe .....
Doç. Dr. Zülfikar DURMUŞ

MÜZAKERE

TEBLİĞLER, Yüksek Öğretimde Din Eğitimi (Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Bölümü & İlahiyat Fakültelerinde) .....

Değişen Dünyada Değişemeyen Kurumlar: İlahiyat Fakülteleri .....
Prof. Dr. Nevzat AŞIKOĞLU

İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi Üzerine Bazı Düşünce ve Teklifler .....
Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK

Türkiyede Din Öğretimine Öğretmen Yetiştirme Sorunu ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri .....
Doç. Dr. Nurullah ALTAŞ

MÜZAKERE .....

15 EKİM 2009

TEBLİĞLER, Lisans Üstü Eğitimde Din Eğitimi .....

Lisansüstü Eğitimde Din Eğitimi.....
Prof. Dr. Mahmut AYDIN

Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi.....
Doç. Dr. M. Akif KILAVUZ

21. Yüzyılda Yetişkin Eğitimi: İmkân ve Fırsatlar .....
Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

MÜZAKERE .....

KOMİSYONLARIN DEĞERLENDİRME OTURUMLARI.....

II. GENEL OTURUM .....

Şûra Değerlendirme Konuşmaları .....

Komisyonlardan Gelen Tekliflerin Değerlendirilmesi.....

Şûra Kararları'nın Oylanması .....

Basın Toplantısı ve Şûra Sonuç Bildirgesinin Duyurulması .....

KAPANIŞ OTURUMU: .....

IV. DİN ŞÛRASI KARARLARI:.....

IV. DİN ŞÛRASI ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLERİ .....

III. KOMİSYON

"SOSYAL AÇILIMLI DİN HİZMETLERİ"

Komisyon Başkanı

Prof. Dr. Bünyamin ERUL

❖

Komisyon Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

v

Raportörler

Doç. Dr. Mustafa SİNANOĞLU

Elif ASLAN

13-16 Ekim 2009

III. KOMİSYON MÜZÂKERECİLERİ (Katkıda Bulunanlar)

1. Dr. Bahattin AKBAŞ
2. Ahmet Sait AKDOĞAN
3. Mustafa AKGÜN
4. Yıldırım ALKIŞ
5. Yusuf ALTAŞ
6. Ahmet ARPA
7. Prof. Dr. Süleyman ATEŞ
8. Abdullah AYAN
9. Mehmet BEKAROĞLU
10. Prof. Dr. Faruk BEŞER
11. Dr. Ahmet ÇEKİN
12. Prof. Dr. Ali ÇELİK
13. Nuri DEĞİRMENCİ
14. Abdullah DEMİR
15. Ayşe BÖHÜRLER
16. Süleyman DUMAN
17. Dr. Sadık ERASLAN
18. Prof. Dr. Ali ERBAŞ
19. Nimetullah ERDOĞMUŞ
20. Mahmut EVKURAN
21. Yrd. Doç. Dr. Hadi ADANALI
22. Dr. Halis KARAASLAN
23. Doç. Dr. Fikret KARAMAN
24. Mehmet Zeki KARAKAYA
25. Dr. Ekrem KELEŞ
26. Mehmet KAYAKURT
27. Mustafa KILIÇ
28. Hüseyin KULAŞ
29. Nevzat OKUMUŞ
30. Ömer ÖNEN
31. M. Hakkı ÖZER

32. Prof. Dr. Talat SAKALLI
33. Dr. Yüksel SALMAN
34. Zeki SAYAR
35. Doç. Dr. Mustafa SİNANOĞLU
36. Lütfi ŞENTÜRK
37. Mehmet TÜRKMEN
38. Dr. Seyid Ali TOPAL
39. Şemseddin ÜNAL
40. Doç. Dr. Rahmi YARAN

1. OTURUM

“Toplumun Himayeye Muhtaç ve Diyanet”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. İzzet ER

❖

13 Ekim 2009

GENEL SUNUM

Prof. Dr. Bünyamin ERUL (Komisyon Başkanı): Saygıdeğer hâzırûn, hayırlı sabahlar diliyorum. Şurâmızın bu üçüncü komisyonu, kararlar alabileceğimiz konuları, çerçeveleri içermekte, dolayısıyla, inşallah hayırlı sonuçlar çıkacaktır. Sunumları tabii, zaman açısından, oturum başkanımız sevk ve idare edecek, bazı oturumlarda beş sunum oluyor. Dolayısıyla zaman sıkıntımız, zaman baskımız olacak, mümkün mertebe sunumu yapan arkadaşlarımız, hocalarımız çok özet bir şekilde zamanı iyi kullanarak sunumlarını iyi yapmaları gerekmekte. Özellikle metne bağlı kalmadan bu işi yaparlarsa çok daha uygun olacak. Müzakereci hocalarımız elbette çok daha farklı teklifler sunabilecekler, yalnız bu teklifleri sadece burada sözlü olarak almayacağız, bunlar inşallah kitaba da geçecek. Mümkün mertebe, teklifler sunarken adeta kitaba girecekmişçesine ince ayar bir üslupla ve mümkün mertebe uygulanabilir, gerçekleştirilebilir tekliflerinizi bekliyoruz. Bu bir şura toplantısı, bir bilgi şöleni değil. Müzakereci hocalarımızın, müzakerelerde tebliğcinin dediklerini tartışmak, polemiklere girmek yerine mümkün mertebe farklı alternatifler yahut sunulan tekliflerin varsa riskleri, efendim bazı mahzurlu tarafları, onlar üzerinde görüş beyan etmek ve bu istişare mahiyetteki sunumu değerlendirmek, olgunlaştırmak gibi bir görevimiz var. Tabii bazen zaman yetmeyebilecek, herkese söz verme imkânı olmayabilecek, Oturum Başkanları'nın işi biraz daha zor. Bu esnada pekâlâ her bir üyemiz, her bir hocamız yazılı olarak teklifini bize iletebilir. Bu teklifler elbette komisyonlar tarafından akşamları değerlendirilecek, mutlaka bu tekliflerden istifade edilecektir. Bunlar belki cümlesi cümlesine kararlarda geçmeyebilir ama bunlardan istifade edilecektir. Dolayısıyla, sizlerden yazılı teklifler de bekliyoruz.

Bir diğer husus, girişlerde makinelerde kartlarımızı okutmamız gerekiyor, bu komisyon üyelerinin din şurasına ne kadar katkı sunduklarını, en azından fiilen bu oturumlarda ne kadar bulunduklarını gösterecektir. Bu bakımdan giriş çıkışlarda da buna dikkat etmiş olalım inşallah. Ben sözü daha fazla uzatmadan bu oturumun hem genel sunumunu yapacak hem de oturumu sevk ve idare edecek Sayın Hocamız Prof. Dr. İzzet Er Bey'e sözü devrediyorum. Kendileri aynı zamanda Başkan Yardımcımızdır. Biz tabii Komisyon Başkanı, yardımcımız ve raportörler olarak burada hem konuşmalardan hem de müzakerelerden gerekli notları almaya

çalışacağız. Bu konuda sizlerin her zaman yardımlarınıza ihtiyacımız vardır.

Komisyonumuzun başarılı geçmesini diliyorum, hayırlara vesile olmasını, nice güzel kararlar alınmasına vesile olmasını Cenâb-ı Allah'tan niyaz ediyorum. Hepinize katılımınızdan, katkılarınızdan dolayı şimdiden çok teşekkür ediyorum. Şükranlarımı ve saygılarımı sunuyorum.

Hocam buyurun.

Prof. Dr. İzzet ER: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Değerli hocalarım, kıymetli meslektaşlarım, dün açılış konuşmalarında da vurgulandığı üzere, dinin bir takım sosyal problemlere çözüm olabilecek bazı yaklaşımlarının olabileceği ve olması gerektiği üzerinde duruldu. Ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da bu bapta bir takım çalışmalar yapmasının zaruretine işaret edildi. Bilindiği gibi, Rasûlullah (s.a.v.) Efendimizin her yönüyle bize örnek olan hayatını nazar-ı dikkate aldığımızda, bugün için ilk nazarda anlaşılan, din görevliliği veya bahusus cami görevliliği veyahut namaz görevliliği tarzında oldukça indirgemeci bir anlayışın mevcut olmadığını, Rasûlullah Efendimizin hayatı devam ederken, sürdürürken yeri geldi, Camide görev yaptığını ve Mescid-i Nebevî'de Müslümanlara ibadet ederken imamlık yaptığını, yeri geldikçe aydınlatıcı bir dini söylem içerisinde bulunduğunu, yeri geldikçe de Müslümanlar arasında zuhur eden problemlere çözüm getirdiğini, onları dinlediğini görüyoruz. Onun kültürel mirasçısı olarak bizlerin de uzun zamandan beri bu alanda hizmet etmemiz lazım geldiği hususunda teorik bazda bir takım düşünceye sahip olmamıza rağmen, genelde din hizmetlerimizin, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ifa ettiği din hizmetlerinin daha çok cami eksenli, cami merkezli, modern işletmecilik anlayışıyla değerlendirmeye çalışırsak, müşteri ayağımıza gelsin, biz ona bir takım şeyler verelim anlayışına dayalı olduğunu görüyoruz. Fakat camilerimize baktığımız zaman, mesela bugün itibariyle, seksen bin camimiz var, hatta son rakamlara göre seksen bir bin civarında olduğunu arkadaşlar ifade ediyorlar, bu seksen bin camide günde beş defa dini aktivite vardır, çarptığımız takdirde bir günde dört yüz bin aktivite var, bir ayda on iki bin aktivite var, her bir vakitte İslâm'ın meseleleriyle alakalı bir kavramı veya bir kelimeyi öğretmeye kalksak, ayda on iki bin kavramı öğretmeye kalkmış olabiliriz. Gerçekten bu rakam oldukça yüksek bir rakam, dört yüz bin, on iki milyon civarında bir rakam ediyor.

Bizim Diyanet İşleri Başkanlığı olarak Türkiye'nin dini hayatında bir etkinliğimiz söz konusu. Dini hayatında bir tesirimiz var, inkâr edilmeyecek bir konuma sahibiz; fakat bu daha da iyi olabilir, daha da fazla olabilir. O bakımdan bazı hâdiseler karşısında ister istemez kendi kendimizi bir muhasebeye tabi tutmak, oto kritik yapmak gerekmektedir. Bizim görevlimiz bir cami görevlisi değildir.

Mesela, Sayın Başkan bazı yurtdışı ziyaretlerinde ifade ediyorlar. Oraya gittiği zaman, din elemanı yetiştiren müesseselere, nasıl bir eleman yetiştiriyorsunuz, ne yapıyorsunuz, nasıl tayin ediyorsunuz diye sorduğunda, alınan cevap şudur: Biz bir yere bir tayin yaptığımız zaman mahalleye yapıyoruz. Mesela şöyle, diyelim ki siz, şu bölümdeki 950 haneden sorumlusunuz, oradaki şu kiliseye veya şu havraya tayin edilme gibi bir şeyden söz edilmiyor. Dolayısıyla hem orada bulunan ibadethanede insanlara dini yönden ibadetlerini yaparken dini yönden rehberlik etmek hem de orada bulunan dokuz yüz elli hanenin problemleriyle yakinen ilgilenmek, daha doğrusu bunlarla meşgul olmak. Camilerimizin hutbe okunurken leb a leb dolu olduğunu nazar-ı dikkate aldığımızda, Diyanet İşleri'nin en son tespitine göre Türkiye'de mükellefiyet çağındaki nüfusumuzun çok az bir kısmına, beşte birine hitap etmekteyiz. Yaklaşık rakamlara göre 60 milyon mükellefiyet çağında 12 yaşın üzerinde insanımızın olduğu nazar-ı dikkate alınırsa, bunun beşte biri yaklaşık 12 milyondur. Çeşitli aktivitelerle bunu biz biraz daha zorlayalım, çok iyimser bir yaklaşım içerisinde bulunacak olursak, bu rakam oldukça yukarıya çekmeye çalışsanız, 20 milyona çıkarırsınız. Geriye kalır 40 milyon, bu 40 milyonun da yarısı bayandır. Bu 40 milyonun da yarısı bayan olduğuna göre, camiye gelmeyen, ulaşamadığımız, büyük bir kısmı hatta bunun önemli bir kısmı, 30 milyon civarı bayan olmaktadır. Mükellefiyet çağında camiye gelenler, hutbe dinleyenler genelde mevcut erkeklerdir.

Bir şey daha var, efendim bendeniz bugüne kadar camide dinlediğim bir vaazı veya hutbeyi evime gidip çocuklarıma pek anlattığımı hatırlamıyorum. Bu gibi durumlar, benim gibi ihmalkâr tavırlar da nazarı dikkate alındığında bu bizim özellikle hanımlara yönelik de hemen hemen pek fazla bir şey yaptığımızı söyleyemeyiz. Gençlere yönelik de mesela görüyoruz, 15-29 yaş arasında yaklaşık 18-19 milyon civarında gencimiz var. Bu gençlere yönelik ne yapıyoruz? Şöyle, Başkanlığımız nazar-ı dikkate alındığında pek fazla bir şey söyleyemeyiz. Yetişkinler de oldukça yüksek bir rakamdır, 30 yaşın üzerinde, bunları nazarı dikkate alan bir faaliyet yaptığımızı da fazla söyleyemeyiz; ama Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özellikle klasik din hizmetlerinin daha çok bu kesime yönelik olduğunu da söyleyebilirim. Camiye devam eden insanların yaş ortalamasına baktığımızda daha çok bu kategoride yer aldığını söylememiz mümkündür. Yani, hitap ettiğimiz 12 milyon, işte Kutlu Doğum haftaları, cami ve din günleri haftaları münasebetiyle müftülerimizin aylık ve haftalık olarak yapmış olduğu konferansları nazar-ı dikkate aldığımızda, daha çok bu 33 milyon içerisinde yer alan kesimin, tabir-i caizse Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kapsama alanında olduğunu söyleyebiliriz. Öyleyse, nüfusumuzun önemli bir kısmının, ulaşamadığımız 40 milyon, bunun yaklaşık üçte biri de bayan olduğuna göre, camiye devam etmeyecek olduğunu düşündüğümüzde, bizim kapsama alanımızın dışında bulunmak-

tadır. Bunlara ne haliniz varsa görünüz, biz size ulaşamıyoruz, diyemeyiz. Rasûlullah Efendimizin bize öğrettiğini, örnek oluşunu nazar-ı dikkate alacak olursak, şu veya bu vasıtayla, şu şekilde veya bu şekilde, çeşitli ortamlarda bunlara ulaşmamız gerekmektedir. İşte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sosyal açılımlı din hizmeti projesi buradan doğmuştur. Yansıya baktığımızda, nüfusumuz 71 milyon, hane sayısı 15 bin. Ailelerde pek çok problemler var. Bunlara yönelik olmak üzere 2002 yılında Din İşleri Yüksek Kurulu'nda başlayan bu proje, önce 6 vilayette, şu an itibariyle de toplam 53 vilayette faaliyete geçen Aile İrşat Büroları ile Aile İrşat ve Rehberlik Büroları ile sürdürülmeye çalışılmaktadır. Ancak bu Aile İrşat Büroları'ndan aldığımız verilere göre, nedir bu veriler? Daha çok, bize gelen problemlerin aynen tıp alanında olduğu gibi, bir anamneze tabi tutar tarzında dinleniyor, problem ortaya konduktan sonra ilgili arkadaşlarımız buna bir cevap veriyor, bir anlamda ne cevap verdiğini gösterir bir rapor. Şu an itibarîyle bize 5 bin civarında bize rapor intikal etmiş durumdadır. Türkiye bazında bu sene durum budur. 5 bin, geride kalan nüfusun, 15 milyon aile var, her aileden bir tane problem bize isabet ettiğine göre, daha 14,5 milyon insana ulaşabilmiş değiliz. Problemi var veya yok, ona bizim mesajımızın bir türlü, İslâm'ın mesajını ulaştırmak, götürmek gerekmektedir. Şu halde hanımlara yönelik projelere bir başlangıç yaptık ama bunu daha çok geliştirmeye ihtiyacımız var. Daha sonraki bir yansıya da şey yapabilir miyiz? Mesela mevcut din görevlisi yapımıza bakıyoruz, İmam Hatip'lilerin sayısı 18. 670 şehirde, 47.000 köylerimizde var. Toplam düşündüğümüzde 37.000 şehirlerimizde, 51.000 köylerimizde, hatta 52.000'e yakın. Devam edelim. Buraya baktığımızda da nüfusumuzun %75'i şehirlerde, 53,5 milyon, %25'i köylerdedir. Bir geriye gittiğimiz takdirde, görevlendirmeye baktığımızda, köydeki görevlilerimizin sayısı fazla, %25'e hizmet ediyor, burada pek çok problemimiz var, bu ayrı bir nokta, insan kaynakları nokta-i nazarından düzenli olarak ele alacağımız problemlerimiz var. Şu halde, %75'i şehirde yaşadığına göre, bizim sosyal hizmetlerimizi de bu noktaya çekmemiz icap edecektir. Zaten özellikle gençlerimizin toplandığı alanlar şehirlerdir. Birtakım problemli, gençliğimizin problemli alanları daha çok şehirlerdir. Dolayısıyla sosyal açılımlı din hizmetlerimizin öncelikle şehirlerden başlaması zarureti kendisini ortaya çıkarmaktadır. Biraz daha devam edelim. Burada yerleşim yerlerine göre ortalama din görevlisi, imam hatip ve müezzin kayyım nokta-i nazarından bakacak olursak, şehirlerde bir din görevlisine 1943 kişi düşüyor, köylerde ise 358 kişi. Kur'an Kursu öğreticisi bakımından baktığımız takdirde, şehirlerde 6500 kişiye bir Kur'an Kursu öğreticisi, köylerde ise 8873. Bu da gösteriyor, köylerde Kur'an Kursu öğreticisi sayımız az. Meseleye vaizlerimiz açısından baktığımızda ülke genelinde bir vaizimize 51674 kişi düşmektedir. Acaba vaizimiz bu 51.000 kişinin kaçına ulaşmaktadır? Hal-i hazır

yönetmelikte 50.000 kişiye bir vaiz düşmesi gerekirken henüz bu rakamı yakalayabilmiş durumda değiliz. Başkanlığımızın da bu istikamette 1500 civarında yaklaşık vaizi var, bunların 350-400'ü yurtdışında görevli. Dolayısıyla emekli hocalarımızı da nazar-ı dikkate aldığımızda yaklaşık ayda 50.000 kişiye, 50.063 kişiye vaaz edilmekte. Merkezi sistemin mevcudiyeti bu etkinliğimizi biraz artırmaktadır. Değerli arkadaşlarım, burada şunu vurgulamak istiyorum, ulaşamadığımız nüfus yaklaşık 40 milyona yakın ve yine ulaşabildiğimiz kesimde de sadece biraz aynayı kendimize tutmak istiyorum. Bizim başkanlığımız bünyesinde hükümet içi sağlık, tabiplik hizmeti var, sağlık bürosu var. Burada elemanlarımızın özellikle mesela, bilhassa reçeteleri nazar-ı dikkate aldığımızda da antidepresan ilaçların çok kullanıldığını görüyoruz, ne demektir bu? Depresif birtakım problemleri biz de yaşıyoruz demektir. Kendi personelimiz içinde de öyleyse bu noktada halledilebilecek unsurlar var demektir. İşte bütün bunları nazar-ı dikkate aldığımızda önce öğreticilerden başlamak suretiyle, yani din görevlisi arkadaşlardan başlamak suretiyle, hem onları hafifletici, hem de toplumda ulaşamadığımız kesimleri nazar-ı dikkate alarak onlara dinimizin sosyal boyutunu da anlatacak bir şeyler sunmamız lazım. 1998 yılında Sayın Bakanımız Mehmet Aydın hocamız, o zaman İzmir Dekanı idi, Cumhuriyet'in 75. yılında Türkiye'de dini hayat konulu bir konuşma için, konferans için davet etmiştik Bursa'ya, geldiğinde ilk cümlesi şu oldu: "Arkadaşlar, 75 yıldır devam eden dini hayatımızın falanca şöyle ket vurdu, falanca şunu engelledi, falanca bunu engelledi diye sansasyonel birtakım izahlara girmeyeceğim dedi. Kesinlikle benden bunu beklemeyin. Yalnız sizinle isterseniz baştan şunu tespit etmeye çalışalım. Diyelim ki 75 yıldır biz, İslâm ahlâkını anlatıyoruz, hatta ondan da öncesi var, Osmanlı dönemindeki irşatlar var. Bu 75 yıllık irşat faaliyetlerimiz içinde, cümlesinden sonra birlikte şöyle bir hesap yapalım. Mesela, İslâm ahlâkına göre gıybet yapmak yasaktır, İslâm ahlâkına uymayan bir tavırdır. Toplumumuzda gıybet yapanların oranı %50'nin altında mı, üstünde mi? Yalan söylemek haramdır. İşte şöyledir böyledir diye anlatıyoruz. Toplumda yalan söyleme oranı %50'nin altında mı, üstünde mi? Doğru konuşan insanların sayısı, oranı, %50'nin altında mı, üstünde mi? Genelde öyle zannediyorum ki, İslâm ahlâkının temel prensipleri üzerinde bir değerlendirme yaptığımızda burada şu manzara ile karşılaşıyoruz. Genelde negatif cevaplarla karşılaşıyoruz. Öyleyse arkadaşlar burada durup düşünmek zorundayız. Biz nerede yanlış yapıyoruz?" dedi. Mesela camiye geliyor insan, alış veriş yapmaya gidiyorsunuz, size oldukça fahiş bir fiyat sunuyor ve arkasından da diyor ki hocam bunu sizin için yapıyorum diyor. Fiyat analizi yaptığımız takdirde, bunu bizim için yapmadığını, bizden çok daha fazla bir kazanç elde ettiğini görüyorsunuz. İkinci defa, bu sakallı mı veya mütedeyyin bir tavır mı çiziyor, o tür insanları tercih etmemeye başlıyorsunuz. Böylesi durum-

larla çok karşılaşıyoruz, şu halde, görüntümüz, vizyonumuz, mantalitemiz ve davranışlarımız arasında bir uyumun olmadığı ortaya çıkabiliyor. Mesela suç istatistikleri, bunu kapatalım, suç istatistiklerine gelelim. Birtakım Emniyet Genel Müdürlüğü 2006 rakamlarını ben size sunmaya çalışacağım, burada bir örnek olsun diye sunuyorum. Devam edelim, burada duralım. Geçen yıla göre, 2005 yılına göre asayiş suçlarında %61 artış var. Şahsa karşı işlenen suçlarda %62, mala karşı işlenen suçlarda %60'lık artış var. Bir başka söylenen şey, 40 saniyede insanlar birbirlerinin ya malına ya canına kast ediyor. Bunlar bizim toplumumuzda oluyor, bizim hitap ettiğimiz veya hitap edemediğimiz. Hitap ettiğimiz toplumda olursa bir fecaat var, hitap ettiğimiz bir kesim içinde olursa mutlaka buralara ulaşmamız lazım geldiği kanaati olur. Uyuşturucu kullanımının ilkokullara kadar indiği, gençler arasında şiddet ve birtakım saldırgan tavırların yaygınlaştığı ortaya çıkıyor. İlgili toplumlarda Diyanet bu konuda ne yapıyor, diyorlar. Daha mesela Aile kurumlarını, Aile İrşat kurumlarını ilk defa kurmaya çalıştığımızda, Diyanet aileye de el attı tarzında böyle bizi rencide eden, bir anlamda geriye doğru çekilmemizi sağlayan ifadelerle de karşılaştık. Suç istatistiklerine devam ettiğimizde çok daha değişik manzaralarla karşılaşmamız mümkün, onlara geçelim, gösterelim. Mesela adam öldürmeden kadın ticaretine kadar duruma bakıyorsunuz, gerçekten tüyler ürpertici manzaralar var. Şu halde kısaca söylemem gerekirse, sosyal açılımlı din hizmeti bir anlamda dinin prensiplerinin şümulü açısından üzerinde durup düşünmemiz ve geliştirmemiz gereken bir meseledir. Din hizmetleri dairesi olarak ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ana hizmetleri olarak bu konuda yetişkin insanlarımıza, gençlerimize, mesela 12 yaş ile 25 yaş arası gençlerimize yönelik yaz kurslarının dışında Başkanlık olarak bir faaliyetimiz olduğunu söyleyemeyiz. Mesela problemli gençler, çalışan gençlik, çalışmayan gençlik, lise gençliği, efendim sokak gençliği gibi konularda fazla bir şey yaptığımızı söyleyemeyiz. Engelli vatandaşlarımıza fazla bir şey yaptığımızı söyleyemeyiz. Kimsesiz insanlara karşı da bir şey yaptığımızı söyleyemeyiz. Mesela, bir mahallede bir kimse açlıktan ölse İslâm kültüründeki anlayışa göre, onun açlığından bütün mahallenin mesul olduğuna dair genel bir kanaat vardır. Değerlendirme vardır. Şimdi bir mahallede bir kimse var, sıkıntı çekiyor, problemleri var, din görevlisi arkadaşım böyle böyle bir kimse varmış dediğimiz zaman, "a, öyle miymiş" diyor, "hiç haberim olmadı ondan". Çünkü mahallesindeki veya hizmet bölgesindeki insanları tanımıyor, bir anlamda modernleşmenin getirmiş olduğu bireyselcilik mi diyelim veya başka bir şey mi diyelim, bizim din görevlimizde de var. Namazımı, vazifemi yaparım, namazımı kılarım veya kıldırırım ve ondan sonra da başka şeyle meşgul olmaya başlayabilir. Öyleyse bizim bu din hizmet anlayışımızı biraz daha yeniden değerlendirmek, mesela modern işletmecilik anlayışı, biz hizmet sektöründe olduğumuza göre, müşteri-

nin ayağına götürmek gibi bir yol izlememiz daha faydalı olabilir. İşte bu noktada siz değerli arkadaşlarımın ve meslektaşlarımın bize ışık tutacağınız kanaatindeyim, özellikle saygıdeğer meslektaşlarımın bulundukları alanda sahadaki hizmetleri açısından da bize ışık tutacağı hususlar olacağı kanaatindeyim. Ben sadece genel olarak konuyu takdim etmiş oldum, sunmaya çalışmış oldum. Detaylarına girmeyi burada zaid addediyorum, öyle zannediyorum. Şimdi konumuzun değişik bir alanında bize hizmet sunan özellikle SHÇEK Müdürümüz Dr. İsmail Barış Bey bize bir başka alanda ne tür bir hizmet sunulabileceği konusunda sunumunu takdim edeceklerdir. Genel Başkanımızın ifadesine göre onar dakikalık zamanımız varmış, zaten bunlar basılacak. Genel olarak takdim edilirse faydalı olur diye düşünüyorum.

Buyurunuz Sayın Genel Müdürüm.

SOSYAL AÇILIMLI DİN HİZMETLERİ KOMİSYONU

1. OTURUM TEBLİĞLERİ

TOPLUMUN HİMAYEYE MUHTAÇ KESİMLERİNE YÖNELİK HİZMETLER

İsmail BARIŞ*

1. GİRİŞ

Toplumun temeli kabul edilen aile kurumu esas olmak üzere ihmal, istismar ve şiddete uğrayanlar, kimsesiz çocuk ve kadınlar, sokakta yaşayan ve çalışan/çalıştırılan çocuklar, madde bağımlıları, bakıma muhtaç yaşlı ve engelliler, sokakta yaşayan erişkinler (evsizler), dilenmeyi yaşam biçimine dönüştüren ya da bu aşamada bulunanlar, hükümlü ve yeni tahliye edilenler, fiziksel ve ruhsal hastalığı bulunanlar ve bunların yakınları dâhil kronik hastalığı olup sürekli tedaviye ihtiyacı olanlar, afetzedeler, ekonomik yosunluk içinde bulunanlar ve mülteciler himayeye muhtaç dezavantajlı kesimler olarak ifade edilebilir.

Sosyal hizmetler, "kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütününü" biçiminde tanımlanmıştır.[1]

Ülkemizde himayeye muhtaç kesimlere yönelik hizmetlerin Cumhuriyet öncesine dayanan köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Türk toplumlarında İslamiyet öncesi ve sonrası sosyal yardımlaşmanın güzel örnekleri olduğu bilinmektedir. Yoksul, dul, yetim, kimsesiz ve özürlülere yönelik sosyal destek hizmetleri; bi-

* Dr., T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürü

reysel yardımların yanı sıra vakıflar, loncalar, hayratlar gibi gönüllü kurumlar aracılığı ile inanç değerlerimiz ve geleneklerimizle bağlantılı bir biçimde sürdürülmüştür.

Osmanlı Devletinin son yıllarında toplumun himayeye muhtaç dezavantajlı birey ve gruplarına ve özellikle kimsesiz çocuklara yönelik hizmetler; *Daruşşifa, Darulhayr-ı Ali, Daruşşafaka, Daruleytam, Islahhane, Mihmanhane (misafirhane), Darulaceze* gibi sosyal hizmet müesseseleri kanalı ile yürütüldüğü birçok kaynakta yer almaktadır.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin 1908'de Kırklareli'nde mahalli, 1917'de İstanbul'da ve 1921 yılında ulusal düzeyde Ankara'da teşkilatlandığı bilinmektedir. Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Mustafa Kemal Atatürk'ün de desteği ile tüm ülke çapında örgütlenerek, anne ve çocuğa yönelik hizmetlerini sürdürmüştür. Cemiyet anne - çocuk sağlığına ve refahına yönelik çalışmalarını hamiyetperver vatandaşlarımızın da katkıları ile açılan, çocuk yuvaları, kreşler, dispanserler, aşevleri, süt damlaları, talebe sofraları, kütüphaneler, çocuk bahçeleri, hemşire okulları aracılığı ile yapmıştır.[2]

Kazım Karabekir Paşa, 1919 yılı başlarında ve Birinci Dünya Savaşı sıkıntılarını çeken ve yoksulluğa düşen doğu vilayetlerindeki halka gerekli sosyal ve ekonomik yardımları yapmış, kimsesiz kalan korunmaya ve bakıma muhtaç çocukların ordu himayesindeki okullarda eğitim görmelerini ve meslek sahibi olmalarını sağlamıştır.[3]

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin adı 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiş, 1937 yılında kamu yararına faaliyet gösteren kurum statüsüne kavuşturulmuştur. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 1983 yılında 2828 sayılı Kanun ile kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna devredilmiş, hizmetleri ve teşkilatı yeniden yapılandırılmıştır. Çocuk odaklı hizmet veren Kurumun görev alanları söz konusu Yasayla yeniden belirlemiş, "sosyal devlet" anlayışına uygun olarak aile, çocuk ve gençlerin korunmasının yanı sıra yaşlı, kadın ve özürlülere yönelik hizmet alanlarında yerinden yönetim anlayışı ve sivil toplum katılımı üzerine yeni açılımlar ve sosyal destek uygulamalarıyla hizmet yelpazesi genişletilmiştir.

"Bugün geldiğimiz noktada ülkemizde çağdaş uygulamalarla AB Müktesebatına uygun olarak sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve sosyal yardımların daha etkin biçimde yapılabilmesine yönelik Kamu Reformu, Yerel Yönetimler Reformu ve Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Temel Kanunu çalışmaları ile arayışlar sürdürülmektedir."[4]

2. SOSYAL HİZMETLERİN MEVCUT DURUMU

İnsanların bireysel ve toplu yaşam kalitelerine ilişkin sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalar; demokratik devlet yapısı, savaşlar, işçi hareketleri, göçler, çeşitli sosyal düşünce okulları ile ilgili düzenlemelerle devam etmektedir. Ayrıca, toplumsal yapı dönüşümünün bir sonucu olarak gelişen sosyal bilimlerin etkisi ve zamanla profesyonellik kazanan ulusal ve uluslararası hukuksal düzenlemelerle de sürdürülmektedir. "Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, Kişisel ve Siyasal Haklar ve Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmeleri ile çoğu sosyal hizmet alanları, insan haklarının kapsamında kabul edilmiş ve bu hakların sağlanması/korunması uluslararası güvencelere kavuşturulmuştur. Günümüzde sosyal hizmetler, sosyal devlet, sosyal refah, sosyal adalet ve insan haklarıyla anılır duruma gelmiştir."[4]

Bu bölümde himayeye muhtaç kesimlere yönelik hizmetler hakkında alanda yapılan ya da yapılacak çalışmalara kaynaklık eden uluslararası belgeler ve mevzuatımızda mevcut düzenlemelerden bazıları ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun hizmetlerine yer verilecektir. Yer kısıtlılığı nedeniyle hizmet üreten diğer kurumlara değinilememiştir.

2.1. Uluslararası Belgelerde Himayeye Muhtaç Kesimlere Yönelik Düzenlemeler

Uluslararası belgelerde toplumun himayeye muhtaç dezavantajlı kesimlerine yönelik hizmetlere ilişkin yasal düzenlemelerle ilgili bazı bilgiler aşağıda verilmiştir.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 1'inci maddesinde; "Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler" denilmektedir.

25'inci maddesi ise; "Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır. Analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar"[5] şeklinde ifade edilmektedir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi taraf devletler açısından çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin yükümlülükleri düzenlemekte ve diğer ülkelere de örneklik oluşturan yaklaşımı belirlemektedir.

Ailenin ve çocuğun korunması ile ilgili olarak Sözleşmenin 1'inci maddesinde; "…çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma

durumu hariç, 18 yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağı" ifade edilmektedir. İlgili sözleşmenin 3'üncü maddesi ile de; "Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerinde, çocuğun yararının temel düşünce olduğu, taraf devletlerin çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstleneceği ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alacakları, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerinin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ettikleri" hüküm altına alınmıştır.[6]

Sözleşmenin 14'üncü maddesinde; çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkı ile ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerinin çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine saygı gösterilmesi hususları düzenlenmiştir.[6]

Avrupa Sosyal Şartının 1'inci Bölüm, 7 ve 8'inci bentlerinde; "Çocuklar ve gençler uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına sahiptir. Çalışan kadınlar analık durumunda ve öteki çalışan kadınlar gerektiğinde, çalışırken özel korunma hakkına sahiptir" denilmektedir. 13 ve 14'üncü bentlerinde ise; "Yeterli kaynaklardan yoksun herkes, sosyal ve sağlıklı yardım hakkına sahiptir. Herkes sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir" denilmektedir. 15'inci bendi; "Özürlü kimseler, özürlerinin nedeni ve niteliği ne olursa olsun, mesleki eğitim, rehabilitasyon ve topluma yeniden uyum sağlama hakkına sahiptir" şeklinde ifade edilmektedir. 16 ve 17'nci bentlerinde de "Toplumun temel birimi olarak aile, tam gelişmesini sağlamaya yönelik uygun sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir. Medeni hallerine ve aile ilişkilerine bakılmaksızın, analar ve çocuklar uygun sosyal ve ekonomik korunma hakkına sahiptir" şeklinde düzenlemeler yapılmıştır.[7]

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 3'üncü maddesinde; "Taraf Devletler, bu Sözleşme'de belirtilen bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanmada kadınlarla erkeklere eşit hak sağlamakla yükümlüdürler" denilmektedir. 10'uncu maddesi ise; "Toplumun doğal ve temel birimi olan aileye, özellikle ailenin kurulması için ve aileye bağımlı çocukların bakım ve eğitiminden sorumlu oldukları sürece, en geniş koruma ve yardımın yapılması gerektiğini kabul ederler. Evlenme, buna istekli olan eşlerin (tarafların) hür rızası ile olmalıdır… Bütün çocuklar ve gençler yararına, ebeveynlikten ya da başka koşullardan dolayı hiçbir ayrım gözetilmeksizin, özel koruma ve yardım tedbirleri alınmalıdır. Çocuklar ve gençler ekonomik ve sosyal sömürüden korunmalıdır. Onların ahlaki değerlerine ya da sağlıklarına zararlı olabilecek, hayatlarını tehlikeye sokabilecek ya da normal gelişmelerini engelleyebilecek işlerde çalış-

tırılmaları yasalarla cezalandırılmalıdır. Devletler, ayrıca, yaş sınırları koyarak, çocukların bu yaş sınırları altında ücretli olarak çalıştırılmasını yasalarla yasaklamalı ve cezalandırmalıdırlar" düzenlemelerini içermektedir. 11'inci maddesi "Taraf Devletler, herkesin, yeterli beslenme, giyim ve konut da dâhil olmak üzere, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler… Taraf Devletler, herkesin açlıktan kurtulma temel hakkını kabul ederek, münferiden ve uluslararası işbirliği yoluyla, özel programları da içeren gerekli tedbirleri… alacaklardır" şeklinde 12'nci maddesi ise; "Taraf Devletler, herkesin, ulaşılabilecek en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkını kabul ederler…" biçiminde düzenlenmiştir.[8]

BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin (CEDAW); 1'inci ve 3'üncü maddelerinde "Kadınlara karşı ayrım deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayrım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına geleceği, taraf devletlerin kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla yasal düzenleme dâhil bütün uygun önlemleri alacakları" ifade edilmiştir.[9]

Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Özürlülük Programları; Birleşmiş Milletler Programının genel çerçevesi ve hedefleri Özürlüler için Dünya Eylem Programı ve Özürlüler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar belgelerine dayanmaktadır. Bu programın temel amaçları şöyledir:

1- Özürlü bireylerin sosyal hayata ve kalkınma sürecine tam ve etkin katılması konusunda destek sağlanması,

2- Özürlülere sağlanan hakları ve onurlarının korunmasına yönelik çabaların arttırılması,

3- Eğitim, istihdam, bilgi edinme, ürün ve hizmetlere erişimlerinin arttırılması."

Avrupa Birliği son yirmi yıldır farklı bir yaklaşımla özürlüleri pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak değil, toplumda diğer bireylerle eşit haklara sahip ve bu haklar doğrultusunda toplumla bütünleşmek için mücadele eden bir topluluk olarak anlamlandırmaktadır. Bu yaklaşımın dayandığı en belirgin temel değer toplumsal ve ekonomik süreçlerin tüm insanları içine alacak şekilde yapılandırıl-

ması ile mümkün olacağı düşüncesidir.[10]

Toplumun himayeye muhtaç dezavantajlı kesimlerine yönelik sosyal hizmetlere ilişkin uluslararası düzenlemelerle ilgili olarak burada özetlenemeyen konuyla ilgili daha birçok uluslararası bildiri, bildirge ve sözleşme bulunmaktadır.

2.2. Ulusal Belgelerde Himayeye Muhtaç Kesimlere Yönelik Düzenlemeler

Topluma yönelik hizmetlerin verilmesinde Ülkemiz açısından uyulacak ilkeler, hizmetlerin ve hizmetlerden yararlanacakların tanım, kapsam ve nitelikleri, kuruluşların görevleri, örgütlenme biçimleri ile malî ve insan kaynağının yönetimine ilişkin esas ve usuller ulusal mevzuat düzenlemeleri ile gerçekleştirilmektedir.

En temel ulusal düzenleme olan T.C. Anayasası'nın 5'inci maddesi şöyledir: "Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır."

T.C. Anayasası'nın 10'uncu maddesi ise şu şekilde ifade edilmektedir: "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür…"

12'nci maddesinde "…Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder." 17'nci maddesinde; "Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz. …" 20'nci maddesinde ise; "Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir…" denilmektedir.

Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevlerle ilgili olarak Anayasanın 41'inci maddesinde; "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar" denilmektedir. 42'nci maddesi ise; "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. … İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. … Devlet, maddi imkânlardan

yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır" şeklinde ifade edilmektedir. 50'nci madde; "Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılamaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar…" ve 55'inci maddesi ise; "... Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır…" şeklinde ifade edilmektedir.

Gençliğin korunması hususu Anayasanın 58'inci maddesinde; "Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müspet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır. Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır" denilmektedir.

Özel olarak korunması gerekenlerle ilgili olarak Anayasanın 60'ıncı maddesi; "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir..." ve 61'inci maddesi ise; "Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur" biçiminde düzenlenmiştir.[11]

Kaynağını T.C. Anayasası ve uluslararası belgelerden alarak himayeye muhtaç dezavantajlı kesimlere yönelik hizmetleri düzenleyen ancak yerimizin kısıtlılığı nedeniyle burada yer verilemeyen birçok kanun, esas, tüzükler ve yönetmelik bulunmaktadır. Mevzuatın içeriğine Başbakanlık Mevzuat Sistemi ve http://www.shcek.gov.tr internet adresinden ulaşılabilir.

2.3.Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun Genel Müdürlüğünün Çalışmaları

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun teşkilat yapısı ve hizmetleri aşağıda verilmiştir**.** Kurumun merkez teşkilatı; 6 Ana Hizmet Birimi (Aile-Kadın ve Toplum, Çocuk, Gençlik, Yaşlı Bakım, Özürlü Bakım, Sosyal Yardım Hizmetleri Dairesi Başkanlıkları), 13 Danışma, Denetim ve Yardımcı Hizmet biriminden oluşmaktadır. Kurumun teşkilat yapısında ayrıca sosyal hizmetlere veya uygulanmasına ilişkin konuları inceleme, görüş ve tavsiyelerde bulunmakla görevli "Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu" bulunmaktadır. İllerde bulunan "İl Sosyal

Hizmetler Kurulu" ise; sosyal hizmetlere veya uygulanmasına ilişkin konuları incelemek, görüş ve tavsiyelerde bulunmakla görevli bir kuruldur.

Kurumun taşra teşkilatında 81 İl Müdürlüğü, 35 İlçe Müdürlüğü, 565 Kuruluş ile 118 Çocuk Evi, 6 Gözlem Evi, 4 Gençlik Evi, 5 Yaşlı Hizmet Merkezi ve 13 Sevgi Evleri sitesi içinde 105 villa tipi ev bulunmaktadır.

Kurumun 2009 yılı bütçesi; 1.540.258.400 TL'dir. Hizmetler için 2009 yılı ilk atı ayında gerçekleşen bütçe harcaması 780.998.637 TL olmuştur.

2.3.1.Çocuk ve Gençlik Hizmetleri

Korunma ihtiyacı olup 0-18 grubunda bulunan ve gerektiğinde 25 yaşına kadar ilgili mahkemelerce haklarında korunma-tedbir kararı verilen çocuk ve gençlerin korunmaları, bakım, eğitim, bir iş ve meslek sahibi yapılarak topluma yararlı bireyler haline getirilmeleri ile ilgili hizmetler aşağıda verilmiştir.

2.3.1.1. Çocuk ve Gençlere Yönelik Aile Odaklı Hizmetler

Her bakımdan sağlıklı çocukluk için en iyi ortamın aile olduğu gerçeğinden hareketle, son dönemde çocuk ve gençlik hizmetleri yönünden yatılı yurt modeli bakım hizmetlerinden vazgeçilerek ailenin güçlendirilmesi ile aile yanında bakım esaslı uygulamalara ağırlık verilmektedir. Bu hizmetler;

- **Öz Aile Yanında Bakım;** Ekonomik nedenlerle kuruluşlarda bakım ve korunma altına alınmış olan çocukların 2005 yılında başlanan uygulama ile aileleri desteklenerek, aileleri ya da yakınlarının yanında bakılmaları sağlanmaktadır. Kuruluş bakımında olup, sosyal ve ekonomik bakımdan desteklenerek aile ortamına döndürülen çocuk sayısı Haziran 2009 itibariyle toplam 5989'dur. Aynı gerekçeyle kuruluş bakımına verilmek istenilen, ancak ailesi desteklenerek kuruluş bakımına alınmadan ailesi ile yaşamaları sağlanan çocuk sayısı ise 17551'dir. 2009 yılı ikinci altı ayında ailesi yanında desteklenen çocukların bakım, harçlık, giyim, eğitim giderleri için yaş gruplarına göre çocuk başına aylık en düşük 247,92 TL, en yüksek 505,18 TL ödeme yapılmaktadır.
- **Evlat Edindirme;** Çocuğun yüksek yararı gözetilerek evlat edinilmeye uygun bir çocukla, evlat edinmeye uygun olan aile veya kişi arasında hukuki bağ kurulması ile çocuk-ebeveyn ilişkisinin kurulmasını sağlamaya yönelik hizmettir. Haziran 2009 itibariyle toplam 10073 korunmaya muhtaç çocuk evlat edindirme kapsamında aile yanına yerleştirilmiştir.
- **Koruyucu Aile;** Çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakımları sağlanamayan ve evlat edindirilemeyen çocukların, anne-baba özelliklerini taşıyan ücretli veya gönüllü statüdeki uygun aile ya da kişilerin yanında Kurumun gözetiminde yetiştirilmesi hizmetidir. Haziran 2009 itibariyle toplam 4679 çocuk

koruyucu aile yanına yerleştirilerek aile ortamında yetişmeleri sağlanmıştır. Halen 1127 çocuğumuz koruyucu aile yanında bakılmaktadır. 2009 yılı ikinci altı ayında koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocuklarımızın bakım, harçlık, giyim, eğitim giderleri için yaş gruplarına göre çocuk başına aylık en düşük 278,89TL, en yüksek 791,64TL ödeme yapılmaktadır.

2.3.1.2. Çocuk ve Gençlere Yönelik Kuruluş Bakımı Hizmetleri

Yapılan iyileştirme çalışmaları ile 2002-2007 döneminde çocuk evleri ve sevgi evleri uygulamalarına geçilerek çocukların aile ortamına yakın mekânlarda büyümesi sağlanmıştır. Aynı dönemde mevcut kuruluşlar fiziksel, mekân tadilatları ve personel görevlendirmesi bakımından aile (ev) ortamına en yakın düzenlemelerle ele alınmıştır. Çocuk ve gençlerimizin kaldığı yurt/yuvalardaki 150-200 kapasiteli 20-25 kişilik koğuş yapısından 3-6 kişilik oda yapısını içeren huzurla yaşanabilecek daha uygun ortamlara sahip Grup Evlerine dönüşüm başlatılmıştır.[4] Yeni projeler de bu anlayışla hazırlanarak uygulanmaktadır.

Bu kapsamdaki hizmetler şunlardır:

- **Çocuk Evi;** yeni hizmet modellerinden biri olan çocuk evi uygulaması her ilin sosyal ve kültürel bakımdan çocuklara karşı sevgi ve duyarlılık gösterebilecek kişi ve ailelerin yoğunlukla meskûn bulunduğu, olumlu sosyal iletişime açık ve ikamete uygun bölgelerinde, çocuklarımızın toplum içinde yetiştirilmesini amaçlayan, müstakil konutlardan oluşan 0-12, 13-18 yaş arasındaki 5 ila 8 çocuğun kaldığı ev birimleridir. Halen 118 Çocuk Evinde toplam 706 çocuğa hizmet verilmektedir.
- **Sevgi Evi;** Kurumun uygulamaya koyduğu yeni bir hizmet modelidir. En fazla üçer kişilik odalarda 10-12 çocuğun kaldığı site içerisinde müstakil evlerden oluşan Sevgi Evlerinde çocukların aidiyet duygularını yaşamaları, ev içi sorumlulukların kazandırılması sağlanmaktadır. Halen 13 Sevgi Evi sitesi içinde bulunan 105 adet villa tipi müstakil evde toplam 982 çocuğa hizmet verilmektedir**.**
- **Çocuk Yuvası;** 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı yurt modeli ile şekillenmiş sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Halen 90 çocuk yuvasında fiilen 5456 çocuğumuza hizmet verilmektedir.
- **Yetiştirme Yurdu**; 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Halen 109 yetiştirme yurdundan fiilen 4998 gencimiz hizmet

almaktadır.

- **Çocuk ve Gençlik Merkezi;** sokakta çalıştırılan/ yaşayan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma uyumunu sağlamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Halen 37 Çocuk ve Gençlik Merkezi ve bu merkezlere bağlı 6 Gözlemevinde kayıtlı 7587 çocuğa hizmet verilmektedir.
- **Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi;** suça yöneldikleri tespit edilen çocukların davranış bozukluklarını gidermek amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü, 7-18 yaş kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Halen 6 merkezde 76 çocuğa hizmet verilmektedir.
- **Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi;** duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğradıkları tespit edilen çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve/veya davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Halen 13 merkezde 178 çocuğa hizmet verilmektedir.
- **Gençlik Evi;** yeni bir uygulama olup, kuruluşlardan reşit olarak ayrılan ancak maddi ve manevi yoksunluk içinde bulunması sebebiyle kendi olanakları ile bağımsız bir ev ve yaşam kuramayan gençlerin kendilerine yeterli duruma gelinceye kadar kaldıkları evlerdir. Ankara ve İstanbul'da 2'şer olmak üzere toplam 4 Gençlik Evi faaliyette bulunmaktadır.
- **Özel Kreş ve Gündüz Bakımevi-Çocuk Kulübü;** çalışan anne-babaların çocuklarına hizmet verilen ve gerçek veya tüzel kişilerce işletilen Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Çocuk Kulüplerinin açılış, işleyiş ve denetimleri Kurum tarafından yürütülmektedir. Türkiye genelinde 1550 özel kreş ve gündüz bakımevi ile çocuk kulübünden hizmet alan toplam çocuk sayısı, Mayıs 2009 itibariyle 37969'dur.

2.3.1.3. Çocuk Hakları, Çocukların Toplum İçerisinde İzlenmesi ve Desteklenmesi

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından Ülkemizce de onaylanan Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili sorumlulukların yerine getirilmesi izlenmekte, çocuk haklarının toplumun tüm kesimlerince bilinip uygulanmasına

ilişkin faaliyetler yapılmakta, konuyla ilgili tüm sektörlerin katılım süreci koordine edilerek ulusal raporların hazırlanması sağlanmaktadır.

Reşit olana kadar Kurum tarafından bakılan ve korunan çocukların istihdamı için 3413 sayılı Kanun gereği Kamu kurum ve kuruluşlarınca her yılbaşında, hangi statüde olursa olsun serbest kadro mevcutlarının binde biri nispetindeki kısmı ayrılarak bu çocuklar arasında yapılan sınavda başarılı olanlar arasında atama yapılmaktadır. 1988 yılından itibaren toplam 30218 gencimiz kamu kurum ve kuruluşlarında işe yerleştirilmiştir.

Kurum bakımından ayrılan çocuklarımızın toplumsal yaşama uyumları amacıyla Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği protokolleri yapılarak kişisel ve mesleki güçlendirme eğitimi almaları sağlanmaktadır. Kurumumuza bağlı Yetiştirme Yurtlarında korunma ve bakım altında iken evlenen kız çocuklarımıza ayrıca çeyiz yardımı yapılmaktadır.

2.3.2.Özürlü Bakım Hizmetleri

2002 yılında yapılan bir araştırma ile "Türkiye'de özürlü olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %12.29, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürlülerin oranının %2.58 iken süreğen hastalığı olanların oranı ise %9.70' olduğu belirlenmiştir. Özürlü olma oranları yaş grubu bazında incelendiğinde her iki grupta da ileri yaşlarda artmakta olduğu" rapor edilmiştir.[12]

Kurumun özürlülere yönelik hizmetleri benzeri istatistikî veriler değerlendirilerek planlanmaktadır. Sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde bulunan özürlülerin tespiti, bakım ve korunmaları ile ilgili hizmetler aşağıda özetlenmiştir.

2.3.2.1. Özürlülere Yönelik Evde (Ailesi Yanında) Bakım Hizmetleri

Özürlü sağlık kurulu raporu ile ağır özürlü olduğu belgelendirilenlerden, hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olduğu ve ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu tespit edilen bakıma muhtaç özürlünün bakımını üstlenen akrabasına her ay için (bir aylık net asgari ücret tutarında) 496,53 TL evde bakım ücreti ödenmektedir. 2006 yılında başlatılan evde bakım hizmetinden yararlanan 172196 bakıma muhtaç özürlü için evde bakım ücreti ödenmektedir. Evde bakım hizmetini hak eden tüm bakıma muhtaç özürlülere ulaşılması için Kurumun çalışmaları kararlılıkla sürdürülmektedir. Bu açılımlar neticesinde özürlü bireye sahip ailelere özürlü bakımı konusunda verilen danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ile birlikte "ben vefat ettikten sonra özürlüme kim bakacak" endişesi önemli ölçüde giderilmektedir.

2.3.2.2. Özürlülere Yönelik Yatılı Bakım ve Gündüzlü Hizmetler

Aile yanında bakımı mümkün olmayan 3954 bakıma muhtaç özürlümüze Ku-

ruma bağlı 60 bakım ve rehabilitasyon merkezinde yatılı hizmet sunulmaktadır. Yatılı bakım hizmetinin kalitesinin yükseltilmesi için Kurum tarafından "Engelsiz Yaşam Merkezi Projesi" geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında inşa edilen hizmet binaları, tek katlı, müstakil ve bahçeli 280 metrekarelik 12 özürlünün birlikte yaşayabileceği yaşam evlerinden ve sosyal rehabilitasyon birimleri olan idari binadan oluşmaktadır.

Evde bakım hizmetinden yararlanma şartlarını haiz olduğu hâlde evde bakımı mümkün olmayan özürlülerimizin, istemeleri halinde bakım ücretleri Kurum tarafından ödenerek özel bakım merkezlerinde yatılı bakımları sağlanmaktadır. Toplam 31 Özel Bakım Merkezinde halen 1380 bakıma muhtaç özürlünün ücreti Kurum tarafından karşılanarak bakımları sağlanmaktadır. Bu özürlülerimizin her biri için sağlık, giysi ve harçlık giderleri hariç 993,06 TL'ye kadar bakım ücreti ödenmektedir.

Evde bakım ücreti ödemesi yapılamayan bakıma muhtaç özürlüye sahip ailelerin desteklenmesi, sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sağlanması amacıyla Kuruma bağlı 10 Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezinde 413 özürlümüze ve ailelerine gündüzlü bakım, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır.

2.3.3. Yaşlı Bakım Hizmetleri

Sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde bulunan yaşlıların tespiti, bakım ve korunmaları ile ilgili hizmetleri aşağıda belirtilmiştir.

Ülkemizde tıbbi ve teknolojik gelişmeler ile refahın artması sonucunda yaşlı nüfusunda gözle görülür artış gözlenmektedir. Adrese dayalı nüfus sayımı 31 Aralık 2008 tarihi verilerine göre Ülkemizde 60 yaş üstü yaşlı sayısının genel nüfusa oranı yaklaşık %10'dur. Ülkemiz nüfusunun %26,3'ü 0-14 yaş grubunda, %6,8'i ise 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunmaktadır[13]. 65 yaş üzeri nüfusun 2050 yılında %17,6'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir[14]. Kurumun yaşlılara yönelik hizmetleri bu veriler ışığında planlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından 2002 yılında Madrid'de Dünya Yaşlılık Asamblesi düzenlenmiştir. 2. Dünya Yaşlılık Asamblesinde alınan kararlar gereğince başta SHÇEK ve DPT Müsteşarlığı olmak üzere ilgili resmî kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile hazırlanan ve 01.05.2007 tarihinde Yüksek Planlama Kurulunca onaylanarak yürürlüğe giren "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı"nın koordinatörlüğü SHÇEK tarafından yürütülmektedir.

2.3.3.1. Yaşlılara Yönelik Yatılı Bakım ve Gündüzlü Hizmetler

Huzurevi ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerinde 60 yaş üstü yaşlılarımıza yatılı olarak götürülen hizmetler; barınma, sağlık, psiko-sosyal

destek kapsamında psikolojik ve sosyal kaynaklı sorunlarının çözümü, beslenme, temizlik, sosyal faaliyetler olarak sıralanabilir. Kuruma bağlı 77 Huzurevi ile Huzurevi Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezinde 6958 yaşlıya yatılı bakım hizmeti verilmektedir. Ayrıca, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri ile dernekler, vakıflar ve azınlıklar tarafından işletilen 151 Özel Huzurevi ile diğer bakanlıklar ve belediyeler tarafından işletilen 28 Huzurevinde yaşlılarımıza yatılı bakım hizmeti verilmektedir.

Akıl ve ruh sağlığı yerinde, **y**atılı kurum bakımına gereksinim duymayan ve ekonomik durumu iyi olan 60 yaş üstü yaşlılarımıza sosyal- psikolojik destek verilmesi, Alzheimer, Demans gibi yaşlılık hastalığı olanlara gündüzlü bakım hizmeti sağlanması ve yaşlılarımıza evlerindeki yaşamlarına destek verilmesine yönelik (evde bakım) hizmetleri **Yaşlı Hizmet Merkezlerince** verilmektedir. Mayıs 2009 itibariyle Kuruma bağlı 5 Yaşlı Hizmet Merkezinde 1074 yaşlımıza gündüzlü hizmet verilmektedir.

2.3.4.Aile - Kadın ve Toplum Hizmetleri

Uluslararası ve ulusal belgelerde vurgu yapılan aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesi, aile içi şiddetin önlenmesi ve şiddete maruz kalmış ya da bu riski taşıyan kadınların ve çocuklarının himayeleri, ailede meydana gelebilecek sorunların giderilmesine yönelik hizmetlerin ve programların geliştirilmesi ile uygulamalara ilişkin bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

İstismara uğrayan veya uğrama riski taşıyan ve desteğe gereksinimi olan kadınlara ve çocuklara yönelik psikolojik, hukuki ve ekonomik alanda danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunmak amacıyla kurulan Alo 183 Kadın, Aile, Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı; ücretsiz arama yapılan bir telefon hattı olup, ülkemizin her noktasından yapılan aramalara Genel Müdürlükçe Ankara ilinden, kesintisiz hizmet vermektedir. 2008 yılı içerisinde Alo 183 Danışma Hattı tarafından Kurumla ilgili 15145 çağrı görevli meslek elemanlarınca değerlendirilmiştir.

2.3.4.1. Kadın Konukevi Hizmetleri

Yatılı sosyal hizmet kuruluşları olan kadın konukevleri fiziksel, cinsel, duygusal ve/veya ekonomik şiddete uğrayan kadınların psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümlenmesi sırasında varsa çocuklarıyla birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri kuruluşlardı. Bir önceki yıldan devredenlerle birlikte 2009 yılı Ocak-Mayıs döneminde 29 Kadın Konukevinden 707 kadın ve bu kadınlara ait 398 çocuk hizmetlerden yararlanmıştır. Diğer Kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzel kişilerin (STK) açmış olduğu Kadın Konukevi sayısı ise 25 olup, Türkiye genelinde toplam 54 Kadın Konukevi

hizmet vermektedir.

2.3.4.2. Aile Danışma ve Toplum Merkezi Hizmetleri

Aile Danışma Merkezlerinde ailenin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün sağlanması; uyumlu aile ilişkileri, sağlıklı çocuk yetiştirme bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ile aile sisteminde sorumluluk ve toplumsal değerler arasında bir denge sağlanmasına katkı verecek danışma, rehberlik ve eğitim programları uygulanarak hizmet verilmektedir. Türkiye genelinde 41 Aile Danışma Merkezi hizmet vermekte olup, 2009 yılı Ocak-Mayıs döneminde 6279 kişi bu hizmetlerden yararlanmıştır.

Toplum Merkezlerinde yoğun göç alan, gecekondu ve hızlı sosyal değişimler, nedeniyle oluşan sorunlara ilişkin ihtiyaç duyulan diğer bölgelerde kentsel alanda farklılaşmayı azaltmak, yöre halkının bilgi ve bilinç düzeyini arttırarak, özellikle kadının aile ve toplum içindeki statüsünün yükseltilmesi, üretken hale getirilmesi yönünde rehberlik yapılması, sosyal kültürel açıdan ilgi alanlarının geliştirilmesi ve toplum kalkınmasını gerçekleştirmek üzere hizmet verilmektedir. Türkiye genelinde toplam 80 Toplum Merkezi hizmet vermekte olup, 2009 yılı Ocak-Mayıs döneminde yararlanan kişi sayısı 14720 olarak gerçekleşmiştir.

Aile Danışma ve Toplum Merkezlerinde toplumun himayeye muhtaç kesimlerine yönelik olarak bireysel ve toplu birçok danışmanlık, rehberlik ve kişisel gelişimi ön planda tutan eğitim programları diğer kuruluşlar ve gönüllülerle işbirliği içerisinde uygulanmaktadır. 2008 yılında bu merkezlerdeki rehberlik, danışmanlık ve eğitim programlarından 76.349 kişi yararlanmıştır.

2.3.5. Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetleri

TÜİK verilerine göre; "2007 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık %0.54'ü sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %18.56'sı ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2007 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 237 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 619 TL olarak tahmin edilmiştir."[15]

Sosyal yardım hizmetleri; aile yanında bakım hizmetlerini destekleyen tamamlayıcı bir unsurdur. Bu hizmetler aşağıdaki şekillerde ifade edilebilir:

- Ekonomik yoksulluk içinde olan kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde önceki bölümlerde belirtilen miktarlarda ekonomik destek verilmesi,
- Kurumca yürütülmekte olan sosyal hizmet faaliyetlerine gerçek ve tüzel kişilerin her türlü maddi ve manevi katkı ve katılımlarının sağlanması,
- Kurum hizmetlerine ve katkıda bulunanların onurlandırılması,

• İl-İlçe Sosyal Hizmetler Kurulları ve Müdürlüklerinin çalışmalarının takip ve koordine edilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, yapılan başvuru nedenlerinin değerlendirmesin yapılarak, il bazında hizmet önceliklerinin belirlenmesi olarak ifade edilebilir.

Yeni tesis yapımı, bina onarım ve tefrişinin yapılması için 2008 yılında vatandaşlarımızca 22.800.000TL, kuruluşlarımızın hizmetlerine destek amacıyla 11.260.265 TL ayni bağış olarak katkı ve katılımda bulunulmuş ve 1.776 kişi gönüllü olarak çalışmalara aktif katılım sağlamıştır.

2.3.6.Eğitim, Sosyal Kültürel ve Sportif Etkinlikler

Kurumdan hizmet alan çocuk, genç, özürlü kadınların eğitim ve öğretim ihtiyacı Kurumca gerekli destekleme ve rehberlikler yapılarak Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim kurumlarınca karşılanmaktadır. Çocuk, genç, özürlü, yaşlı, kadın, ailelere yönelik belirli gün ve haftalar ulusal/uluslar arası düzeyde yapılan etkinliklerle kutlanmaktadır. Hafta sonları, bayram ve yaz tatillerinde yurt içinde ve imkânlar dâhilinde yurt dışında dinlenme ve eğitim-kültür amaçlı gezi inceleme tatil programları uygulanmaktadır.

Çocuk yuvası, yetiştirme yurdu ile özürlü bakım ve rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alan çocuk/genç ve özürlülerimizin; satranç, masa tenisi, badminton, bowling, binicilik, halk oyunları, yüzme, futbol, judo vb. sportif faaliyetlerle yarışma/turnuvalara hazırlanmaları ve katılmaları sağlanmaktadır. Kurumun hizmet verdiği kesimler içinde ulusal ve ulusalar arası yarışmalarda dereceye giren çocuk, gençler ve özürlülerimiz bulunmaktır. Çocuk, genç, özürlü, kadın ve yaşlılarımızın katıldığı; resim, ebru, el sanatları, müzik, şiir, tiyatro gibi çeşitli sanat dallarında da faaliyetler titizlikle sürdürülmektedir.

3. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bu bölümde himayeye muhtaç kesimlere verilen sosyal hizmetlerin sunumunda yaşanılan sorunlar ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

1- Temel haklar konusunda toplumda bulunan bilgi eksikliği hakların takibi ile etik kurallara uyum konusunda bireysel otokontrol ve toplumsal denetimi zayıflatmaktadır.

► Bu sorunun çözümü için toplumsal duyarlılığın geliştirilmesi bakımından, insan hakları temelinde çocuk, kadın, özürlü ve yaşlı haklarına ilişkin uluslararası ve ulusal metinler ile milli, manevi ve kültürel değerlerimizin özümsenmesine yönelik olarak bu alanda hizmet veren kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerince toplumun tüm kesimlerine açık toplantı, seminer, bilgi şöleni, konferans, vaaz ve hutbelerle tanıtıcı ve bilgilendirici ortak çalışma programları uygulanabilir. Temel hakların bilinç düzeyinde sürekliliğinin sağlanması amacıyla

süreli, süresiz yayınlar hazırlanarak tüm kesimlere ulaştırılması sağlanabilir.

2- Gençlerimiz toplumun temeli kabul edilen aile kurumu hakkında yeterli ve doğru olarak bilgilenememeden evlilik yapabilmektedirler.

► Gençlerin ve yeni evli çiftlerin sağlıklı aile yaşamı kurabilmeleri bakımından, evliliğe hazırlık, resmi nikâh, eşler arası uyum, aile içi rol ve sorumlulukların dağılımı, ebeveyn-çocuk ilişkisinden doğan sorunlar ve baş etme yolları, yaşlı ve engelli üyelerin bakımı, boşanma öncesi ve sonrası yaşanan sorunların giderilmesi vb. konularda ailenin kendi kendine yeterli hale gelmesi yönünde bilgilendirici mahiyette toplantı, seminer, sempozyum, konferans, vaaz ve hutbe çalışmaları ile bu alanda hizmet veren kurumlar ile vatandaşlarımıza yardımcı ve destek olunabilir.

3- Himayeye muhtaç kesimler ve bu kesimlere hizmet veren kamu ve sivil toplum kuruluşlarının kuruluş ve fonksiyonları ile hizmet modelleri toplumumuzda yeterince tanınmamakta, vatandaşlarımız, nasıl karşılanırım kaygısı yaşadıklarından alana ve kurumlara ilgi düzeyleri yeterince geliştirilememektedir.

► Alanda hizmet veren sevgi evleri, çocuk evleri, çocuk yuvaları, gençlik merkezleri, yetiştirme yurtları, özürlü ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, toplum merkezleri huzurevleri vb. hizmet birimlerine tanıtıcı ve bilgilendirici ziyaret programları hazırlanıp uygulanabilir. Vatandaşlarımızın duyarlılığını artırarak zamanının bir kısmını buralardan hizmet alan çocuk, genç, engelliler ve yaşlılarımızla geçirebilecekleri ortak çalışmalar yapılabilir.

► Korunmaya ve bakıma muhtaç çocukların desteklenerek öz ailesi yanında bakımı, ailesi olmayan çocukların veya desteklense de çocuğuna aile ortamı sağlama imkânı bulunmayan bireylerin çocuklarının sıcak aile yuvasına kavuştuğu koruyucu aile ve evlat edindirme hizmetlerinin vatandaşlarımıza anlatılması ve tanıtılması yönünde bilinç artırıcı ve hizmeti geniş kesimlere yaygınlaştırıcı ortak bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

4- Yetiştirme yurtlarındaki gençlerin dini eğitim problemlerini araştırma konusu olarak ele alan ve 2001 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada; "Mutlu bir aile çatısı altında, çocuklara dini bilgiler verilebilmektedir. Ancak, parçalanmış ve düzensiz ailelerde çocuklar, dini bilgileri alacak kimseleri bulamamaktadırlar. Yetiştirme Yurtlarındaki gençlerin çoğu da bu gruptandırlar." Yurtlardaki "gençlerin sadece 1/5'i kendi kutsal kitapları olan Kur'ân-ı Kerim'i okumayı bilmektedirler. Ancak %64,2'si Kur'an okumayı öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe açıklamasını baştan sona kadar okuyanların oranı ise %4,8'dir. Yetiştirme yurdunda dini bilgiler verilmemektedir. Ancak gençler öğretmenlerine sorduklarında, onlar tarafından bazı bilgiler verilmektedir. Gençlerin %68,6'sı dini konularda sordukları zaman cevap aldıklarını, ancak %25,6'sı

bu bilgileri çok yeterli bulduklarını belirtmişlerdir" bulgularına yer verilmiş, devamında "yetiştirme yurtlarında iyi bir din eğitimi verilmediği için, okullarda öğrenilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle yetinmeye mecbur olan gençler, kendi iç dünyaları ve hayata barışık olma noktasında gerekli manevi destekten yoksun kaldıkları söylenebilir" tespiti yapılmıştır.[3] Kurumda kadrolu 109 Din Görevlisi ve 82 İlahiyat Fakültesi Mezunu öğretmen bulunmakta olup, sayısal olarak yeterli görülmemektedir.

► Anayasanın 24'üncü maddesi; "Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır..." biçiminde düzenlenmiştir.[16] Araştırma bulguları ve yasal mevzuatımız ışığında başta Kurumun himayesinde bulunan gençlerimiz olmak üzere yaşlı ve engellilerimizin dini, mili ve manevi yönden bilgilenme ihtiyaçları bu alanda yetkin olan Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerince giderilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

5- Önemli sosyal sorunlardan birisi de madde bağımlılığıdır. Bağımlı bireylerin tıbbi ve psiko-sosyal bakımdan tedavilerinin yaptırılması uzun ve titiz bir çalışma sürecini içermektedir.

► Özellikle çocuklar için açık risk olan ve bağımlılık yapan tiner, bally, alkol, sigara gibi her türlü uçucu ve uyuşturucu maddelerin satımı ve çocuklarca alımının denetlenmesi ile zararları konusunda, toplumsal duyarlılığın geliştirilmesine yönelik deneyimli ve uzman kurumlardan destek alınarak yapılacak bilgilendirici ve duyarlılığı artırıcı ortak çalışmalar yapılabilir.

6- Yoksulluk olgusu Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizin de bir gerçeğidir. Dönemsel olarak yaşanan ekonomik krizler yoksulluk ile daha etkin mücadele edilmesini gerektirmektedir.

► Kamu kaynaklarının sınırlılığı da göz önünde bulundurularak, yoksullukla mücadele konusunda hayır ve iyilik duygularının işlenmesi, dini duyarlılığın artırılması toplumsal yardımlaşma ve dayanışma ile huzurun artmasına olumlu katkı sağlayacaktır. Bu konuda ilgili kurum ve kuruluşların etkili bir işbirliği içerisinde olmaları hizmetlerin sağlıklı ve etkili bir şekilde verilebilmesi bakımından önemli görülmektedir.

7- Kuruma bağlı sosyal hizmet kuruluşlarında bulunan kitaplıkların zengin-

leştirilmesi ihtiyacı vardır.

► Çocuk, genç, özürlü ve yaşlılarımızın bilgilenme ve kültürel ihtiyaçlarının bir ölçüde giderilmesine katkı sağlamak üzere sosyal hizmet kuruluşlarındaki kitaplıkların kültürel, sanatsal, dini ve milli nitelikteki yayınlarla zenginleştirilmesi yönünde kampanyalar yapılabilir.

8- Kurumun hizmet verdiği kadın, aile, çocuk, yaşlı ve özürlülerin yaz aylarında; tatil yapabilecekleri, boş zamanlarını değerlendirerek kendilerini geliştirebilecekleri ve dinlenebilecekleri daha fazla sosyal tesise ihtiyaç vardır.

► Kamu kurum ve kuruluşları tesislerini sosyal hizmetlere tahsisinde gerekli kolaylıkları sağlayarak hizmet verilenlerin içinde yaşadıkları sosyal ortama uyum sağlamaları için, maddî, psiko-sosyal ve moral bakımından desteklenmelerine katkı verebilirler.

9- Kişilerin çok özel veya karmaşık sorunlarının çözümü, bazen tek bir sosyal çalışma görevlisi tarafından sağlanamayacağı bilinen bir durumdur. Oysa sosyal alan çalışmalarının kurumlar, bilim ve meslekler arası işbirliği çerçevesinde yürütülmesi hususunda paylaşım eksikliği bulunmaktadır.

► "AB ülkelerinde sosyal hizmet uygulamalarının kurumsal özellikleri, birbirinden çok farklıdır. AB'ye üye olan ülkelerin her birisi, bir diğerinden farklı olarak kendi siyasî, kültürel, sosyal, tarihî ve dinî parametrelerine bağlı olarak millî sosyal politika ve bu çerçevede sosyal hizmet sistemlerini düzenleyip, geliştirmişlerdir. Örneğin bazı AB ülkelerinde sosyal hizmetler, kamusal kurumlar tarafından sunulurken, bazılarında ise tamamen Sivil Toplum Örgütlerine (STK) bırakılmıştır. Bazı ülkelerde ise orta yol tercih edilerek, sosyal hizmetler sunumunda karmaşık sistemler meydana gelmiştir. Ancak, STK ve ticarî maksatlı sosyal kuruluşlarına yer verildiği sosyal hizmet sistemlerinde devlet himayesinin yanında denetim de sosyal sistemin önemli bir parçasıdır.[4] Yukarıda belirtildiği üzere sosyal sorunlarla her düzeyde mücadele edilebilmesini sağlamak amacıyla diğer kamu ve sivil toplum kuruluşları ile olduğu gibi Anayasal bir kuruluş olan Diyanet İşleri Başkanlığı ve görevlileri ile himayeye muhtaç kesimlere yönelik ortak çalışmalar yapılması sosyal refahın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

SONUÇ

Toplumla iletişim kurmada çok önemli bir yere sahip ve himayeye muhtaç kesimler bakımından bir yönüyle sosyal sigorta görevi üstlenen Sosyal hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bugün tüm illerimizde teşkilatı bulunan bir kurum olarak hizmetlerini yaklaşık 21.000 kadrolu ve özel hizmet alımı personeli ile sunmaktadır.

Çocuk, özürlü ve yaşlılarımızın korunması ve bakımında aile esaslı hizmetler

geliştirilmeye başlanmış ve ilk uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Kurumun bakım standartları yükseltilerek bir vardiyada 6-8 çocuğa/özürlüye en az meslek lisesi düzeyinde eğitimli veya sertifikalı bakım elamanları ile hizmet sunulması uygulamasına geçilmiştir. Kurumun ihtiyaç duyduğu Sosyolog, Yurt Yönetim Memuru, İşaret Dili Tercümanı gibi yeni unvan ve kadro/pozisyon ihdası yapılması sağlanarak bu unvanlara gerekli atamalar yapılmıştır. Fizyoterapist, Psikolog, Sosyal Çalışmacı, Çocuk Gelişimcisi, Öğretmen gibi meslek elamanı ve idari unvanların kadro sayılarının artırılması sağlanmıştır. Sosyal Çalışmacı ihtiyacı değerlendirilerek YÖK ve Üniversiteler nezdinde yapılan girişimler sonucu üniversitemizde mevcut olanlara ek olarak lisans düzeyinde 6, AÖF ön lisans düzeyinde 1 Sosyal Hizmet Bölümünün açılması sağlanmıştır.

Kurumun vizyon, misyon ve ilkeleri belirlenmiş ve 2010-2014 Stratejik Planı hazırlanmış olup, uygulama ve bütçeleme çalışmaları buna göre yapılmaktadır.[4]

Anayasamızda da yer alan Sosyal Devletin en önemli açılımı toplumun himayeye muhtaç kesimlerine götürülen sosyal hizmetler alanında görülebilecektir. Sosyal sorumluluğun gereği olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun hizmet sunumunda gerekli başarıya ulaşması diğer kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile uyumlu ve ortak uygulamalarla gerçekleşmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

1- "2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (2828 s. K.)," Resmi Gazete 18059;17.05.1983. http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/, 07.07.2009

2- ÇAVUŞOĞLU, Turgay, "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, Himaye-i Etfal Cemiyeti," Beyaz Gemi Yayınları, İstanbul, 2001

3- DEMİR, Orhan, "Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi," Düşünce Kitapevi, İstanbul, 2004

4- SHÇEK, "Stratejik Plan 2010-2014," http://www.shcek.gov.tr/duyuru/apk/, 07.07.2009

5- UZAK, Ahmet; ALTUNTAŞ, Mehmet, "İnsan Hakları Nedir," Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, http://www.ihb.gov.tr/yayınlar/, 22.07.2009

6- UNICEF,"BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi İlgili Sözleşmeler, Yasalar, Tüzükler ve Yönetmelikler," Ankara, Aralık 2005

7- İzmir Barosu, http://www.izmirbarosu.org.tr/MainContent.aspx?Page=178, 09.07.2009

8- Adalet Bakanlığı, http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/uametin/eskhus.pdf, 09.07.09

9- UNICEF, http://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html, 08.07.2009

10- Özl.İd.Bşk,"Uluslararası Mevzuat, Birleşmiş Milletler Sisteminde Özürlülük, Avrupa Birliği ve Özürlülük," http://www.ozida.gov.tr/, 10.07.2009

11- TBMM, **"**Türkiye Cumhuriyeti Anayasası" http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm, 10.07.2009

12- Özl.İd.Bşk,"DİE, 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması," http://www.ozida.gov.tr/arastirma/, 14.07.2009

13- TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı, "Yaş grubu ve cinsiyete göre Türkiye nüfusu-2008," http:report.tüik.gov.tr/reports/, 21.07.2009

14- DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı" Ankara, 2007,

15- TÜİK, "2007 Yoksulluk Çalışması Sonuçları" http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri, 22.07.2009,

16- BALO, Yusuf Solmaz, "Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması," Seçkin Yayıncılık A.Ş. Ankara, 2005.

TOPLUMUN HİMAYEYE MUHTAÇ KESİMLERİ VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

İsmail KARAGÖZ*

İslam; fert, aile ve toplum hayatında sosyal ilişkilere, temel hak ve hürriyetlere, sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya çok önem veren bir dindir. Bu sebeple maddî ve manevî yardımlaşmayı, yetim, hasta, engelli, yaşlı, yoksul, güçsüz, zayıf, kadın, çocuk, musibetzede, kimsesiz, işsiz ve benzeri ilgiye ve yardıma muhtaç insanların korunup kollanmasını, sıkıntıları ile ilgilenilmesini, ekonomik, psikolojik ve sosyal yardım yapılmasını ister. Horlanmalarını, ezilmelerini ve terk edilmelerini istemez. Bu konuda yapılan her türlü yardımı ve dayanışmayı ibadet sayar.

İlgiye ve yardıma, korunmaya ve kollanmaya muhtaç insanları on grupta ele alabiliriz. Bunlar; çocuklar, yetimler, gençler, yaşlılar, hastalar, özürlüler, musibetzedeler, yoksullar, kimsesizler ve işsizlerdir. Tebliğimizde İslam'ın bu insanlara bakışı, konu ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın misyonu ve vizyonu bağlamında değerlendirilecektir.

1. ÇOCUKLAR

Çocuklar; ailelerin, toplumların ve insanlık âleminin geleceği için ilk sırada korunup kollanması gereken, Allah'ın bir emaneti aynı zamanda en değerli nimetidir. Anne, baba, aile ve toplumun çocuklara karşı bir takım sorumluluk ve görevleri vardır. Annenin hamilelik döneminde sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlılardan ve radyasyon etkisinden uzak durması, aldığı gıdalara ve sağlığına gereken hassasiyeti göstermesi gerekir. Çünkü bu alanlarda göstereceği dikkat-

* Doç. Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı İç Denetçisi

sizlik çocuğun gelişimine zarar verebilir, özürlü olmasına, hatta düşmesine sebep olabilir. Doğacak bebeğin, beden, akıl ve ruh sağlığı ile ilgili olarak doktor önerilerine uyması gerekir. Anne babanın çocuklarına karşı önemli görevlerini şöyle özetleyebiliriz:

a) Güzel bir isim vermek: İsim, kişinin toplumda bilinmesi için kullanılan bir simgedir. Kişi bu ismi ömür boyu kullanacak, âhirette de bu isimle çağırılacaktır.[1] Bu itibarla anne-babaların, çocuklarına güzel ve anlamlı bir isim vermeleri gerekir. Önemine binaen olmalı ki Peygamberimiz (a.s.) bazı isimleri değiştirmiştir.[2] Maalesef günümüzde Müslüman aileler "aleyna" gibi anlamsız "savaş" gibi Peygamberimizin değiştirdiği isimleri koymaktadır.

b) Sağlıklı yetiştirmek: Sağlık her şeyin başıdır. Sağlıklı olmayan bir insan kişisel, sosyal ve dinî hiçbir görevini hakkıyla yapamaz, hatta aile ve topluma yük olur. Bu sebeple anne-babaların her şeyden önce çocuklarını fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı olarak yetiştirmelerine; bu amaçla çocukların dengeli beslenmelerine, aşılarına ve sakatlanmamalarına gereken özeni göstermeleri gerekir. Özellikle anne sütü, çocukların sağlığı açısından önemlidir. Bu yüzden olmalı ki yüce Allah, annelerin çocuklarını iki yıl emzirmelerini istemektedir.[3]

c) Sevgi ile yetiştirmek: Bir insanın sağlıklı olarak yetiştirilmesi ne kadar önemli ise ruh dünyası ve sosyal ilişkileri için sevgi ve şefkat ile yetiştirilmesi de o kadar önemlidir. Çünkü çocukların ilgiye, sevgiye ve şefkate ihtiyacı vardır. İlgi, sevgi ve şefkat, anne sütü kadar gerekli ve önemlidir. Bu sebeple olmalı ki Peygamberimiz (a.s.) çocuklarını ve torunlarını çok sevmiş ve onlara çok değer vermiştir.[4] Peygamberimiz (a.s.), namaz kıldırırken çocuk ağlaması duyunca, annesinin huzursuz olmaması için kısa sureler okuyarak namazı kısa tutmuş,[5] kız çocuklarının hakir görülmesini ve onlara karşı kötü duygu ve düşünceler beslenmesini hoş görmemiş,[6] savaşlarda çocukların öldürülmesini yasaklamıştır.[7]

ç) İslamî edep ve terbiye ile yetiştirmek*:* Çocukların edepli ve terbiyeli olarak yetiştirilmesi dünya ve ahiret hayatı bakımından çok önemlidir. İnsan, edep ve terbiyesini önce ailesinden alır. Peygamberimiz (a.s.), **"Çocuklarınıza ikram ediniz, edep ve terbiyesini iyi veriniz"** [8] sözleri ile konunun önemini vurgulamıştır. Dolayısıyla çocuklara iyi bir terbiye ve edep vermek, çocuğun anne-babası

1 Ebû Dâvûd, Edeb, 69.
2 Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, No: 841.
3 Bakara, 2/233.
4 Buhârî, Edeb, 18; Tirmizî, Menâkıb, 30; İbn Mâce, Edeb, 14; Ahmed, VI, 467; Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, No: 249.
5 Buhârî, Ezan, 65.
6 Ahmed, IV, 151.
7 Malik, Cihad, 3.
8 İbn Mâce, Edeb, 3.

üzerindeki hakları arasında yer alır. Edep ve terbiye ana babanın çocuğuna bırakacağı en güzel mirastır.

"Edep ve terbiye" kavramı, çocuğa iyi bir eğitim kazandırmayı da ifade eder. Çocukları iyi, edepli ve terbiyeli yetiştirmek, Allah'ı, Peygamberi, Kur'ân'ı, dini kuralları, iyi ve doğru olan şeyleri, helal ve haramı, disiplinli, düzenli ve görgülü olmayı öğretmek anne-babaların çocuklarına karşı en önemli görevleri arasında yer alır.

d) Helâl rızık yedirip içirmek: Anne-babaların, çocuklarını helâl gıda ile yetiştirmeleri temel görevleridir. Çünkü haram gıda ile yetişmeleri çocukların inanç, ibadet ve ahlakı üzerinde olumsuz etki yapar.

e) Çocuklar arasında adaletli davranmak: Anne-babaların, çocukları arasında ayırım yapmaması gerekir. **"Allah'a karşı gelmekten sakının, çocuklarınız arasında âdil olun"**[9] anlamındaki hadis ve benzerleri[10] bu görevi ifade etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının çocukların yetiştirilmesi konusunda ailelere rehberlik etmesi, din ve ahlak eğitimi konusunda basılı, sesli ve görsel yayınlarla yardımcı olması, mevcut yayınları zenginleştirmesi ve bütün ailelere ulaştırması temel görevidir.

2. YETİMLER

Kur'ân dilinde *"yetim",* buluğ çağından önce babası ölen çocuğa denir. Çocuk ergenlik çağına ulaşınca yetimlik sona erer. Sağ olan annesi, ölen babası veya velisi zengin bile olsa yetimin; şefkat ve merhamete, korunma ve kollanmaya, eğitim ve terbiyeye ihtiyacı vardır. Yüce Allah, Kur'ân'da yetimlerin korunup kollanmasına çok önem vermiş, mallarının israf edilmemesini ve haksız yere yenilmemesini, bunun büyük günah olduğunu bildirmiş, yetimlerin mallarını haksız yere yiyenlerin, ateş yemiş olacaklarını bildirerek yetim haklarına gereken özenin ve önemin gösterilmesini emretmiştir.[11] Yetimleri koruma ve temsil görevini üstlenen kimseye "*veli"* denir. Veli, yetim rüştüne erinceye kadar onun malı-mülkünü koruyup kollamak, emeğinin karşılığı bir harcama yapacaksa israf etmeden ve saçıp savurmadan yapmakla yükümlüdür.[12] Dinimiz, Kur'ân'ın indiği toplumda var olan hak ve hukuk ihlallerini önlemiş, yetimlerin haklarını koruma ve güvence altına almıştır.[13] Dinimiz sadece yetimin malının, hak ve hukukunun korunmasını değil onlara iyilik yapılmasını, iyi davranılmasını, görüp gözetilme-

9 Müslim, Hibât, 13; Ebû Dâvûd, Büyû', 85; Ahmed, IV, 275.
10 Buharî, Hibe, 12.
11 Nisa, 4/2.
12 İbn Mâce, Vasaya, 9.
13 Bk. Nisa, 4/127.

sini istemektedir.[14]

Peygamberimiz (a.s.), yetime infakta bulunan zengini övmüş, onların hakkını yiyen kimseyi ise yermiş[15] ve **"bir kimse ölürken mal bırakırsa o mal kendi yakınlarına aittir. Fakat borç veya yetimler bırakırsa, o borç bana aittir, yetimlere bakmak da benim görevimdir"[16]** anlamındaki sözü ile devletin yetimlere bakma ve onları yetiştirme görevini ifade etmiştir. Kur'ân'da bu görevin yerine getirilebilmesi için savaş gelirlerinin beşte birinin harcanması gereken gruplar arasında yetimler de zikredilmiştir.[17] Ecdadımız yetimhane ve çocuk esirgeme kurumu ve benzeri kuruluşlarla bu görevi yerine getirmeye çalışmış, yetimlere daima kol kanat germiş, onları korumuş ve kollamıştır. Bu davranışa **"Kim üç yetimi himaye ederse, gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçirmiş, Allah yolunda cihad etmiş gibi olur."[18] "Şahadet ve orta parmağı ile işaret ederek ben ve yetimi himaye eden kimse cennette şöylece beraber bulunacağız"[19]** anlamındaki hadisler ve benzerleri sevk etmiştir.

Cahiliye döneminde yetimlerin hakları gözetilmez, malları korunmaz, haksız yere harcanırdı. Kur'ân'da ve hadislerde bu kötü muameleler yerilmiş ve yetim hakları korunarak himaye altına alınmıştır. Kendisi de yetim olarak büyüyen[20] Peygamberimiz (a.s.), yetimlerin üzerinde titizlikle durmuş, onlara kol kanat germiş ve yetimlerin görüp gözetilmesini tavsiye etmiştir.[21]

Ülkemizde terör, trafik kazası ve benzeri sebeplerle birçok çocuk yetim kalmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı; yetimlerin hakları, korunup kollanmaları, şefkat ve merhametle yetiştirilmeleri konusunda hutbe, vaaz, konferans ve benzeri faaliyetler, basılı, sesli ve görüntülü yayınlar ile toplumda bir bilinç oluşması için gereken gayreti göstermelidir.

3. GENÇLER

İslam bilginlerine göre insanlar bulûğa erdikleri veya bu yaşa geldikleri zaman gençlik çağına girmiş sayılırlar. Bulûğa erme yaşı çocukların fizikî bünyelerine, bedensel gelişimlerine ve bölgelere göre farklılık arz etmekle birlikte ergenlik yaşı ortalama 12–15 yaş civarındadır.[22] Gençlik dönemi; insan hayatının en önemli, en kritik ve en sorunlu dönemidir. Çünkü genç insan; fizyo-

14 Nisa, 4/8, 36; Bakara, 2/177; 215.
15 Nesâî, Zekât, 81.
16 Müslim, Cuma 43; bk. İbni Mâce, Mukaddime 7.
17 Bk. Enfâl, 8/41; Haşr, 59/7.
18 İbn Mâce, Edeb, 6.
19 Tirmizî, Birr, 14; Buhârî, Edeb, 24.
20 Duha, 93/6.
21 İbn Mâce, Edeb, 6.
22 Tirmizî, Hudûd, 1, IV, 32, Ahmed, I, 118.

lojik, ruhsal, duygusal, eğitim ve öğretim, edep ve ahlâk, kültür ve alışkanlık bakımından gelişim, değişim ve etkileşim sürecindedir. Geleceğini bu dönemde kazanır, çünkü eğitimini bu dönemde alır, işine ve mesleğine bu dönemde sahip olur. Kimliğini, karakterini ve kişiliğini bu dönemde elde eder, iyi veya kötü alışkanlıkları, faydalı veya zararlı bilgileri bu dönemde edinir, yuvasını bu dönemde kurar. Gençlere sahip olma, onlara iyi bir eğitim ve terbiye verme, onları kötü alışkanlıklardan koruma bakımından anne-babalara, eğitim ve öğretim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Gençler, yaş çubuk gibidirler, onlara istenilen şekil verilebilir, onlar telkinlere açıktır. Gençlerin ihmal edilmesi, aile ve toplumda telâfisi zor yaralar açar. Bu dönemde gençlere sahip çıkmak çok zordur, çünkü onlar enerji dolu ve hareketlidirler, duygusallıkları hat safhada ve cinsel arzuları doruk noktadır. Bu itibarla gençlerin bedensel, ruhsal ve duygusal ihtiyaçlarının meşru bir şekilde karşılanması ve gençlere gereken ilginin gösterilmesi gerekir. Gençlerin bu dönemde, kuracakları arkadaşlıklar çok önemlidir. Çünkü birçok kötü alışkanlık ve davranış, arkadaş ortamında kazanılır. Yalan söyleme, savurganlık, küfürbazlık, hırsızlık, sigara, alkol, uyuşturucu, zina ve homoseksüellik gibi insan hayatını karartan ve bırakılması özel tedaviyi gerektiren kötü alışkanlıklara gençlik dönemlerinde ve genellikle kötü arkadaşlar aracılığı ile sahip olunur. Bunun için gençlerin, arkadaşlarını iyi seçmeleri; anne-babaların, gençlerin nereye gidip geldiklerini, kimin ile konuştuklarını, davranışlarındaki değişikleri takip etmeleri, olumsuz bir durumla karşılaştıklarında gerekli tedbirleri almaları gerekir. Temizlik, disiplinli ve düzenli çalışma, anne-babaya, büyüklere ve çevreye saygı, hoşgörü, sabır ve yardımlaşma, vatan, insan, Peygamber ve Allah sevgisi, kurallara uyma, doğruluk, haktan yana olma ve Allah'a saygılı olma bilinci gibi güzel erdemler bu dönemde kazanılır ve sonraki dönemlere taşınır.

Gençlerin; sigara, alkol ve uyuşturucu alışkanlığı, boş zamanlarını değerlendirememe, başarısızlık, ekonomik, cinsellik ve benzeri konulardaki problemlerinin yanında eğer yeterli dinî bilgileri almamış ve dinî duyarlılık kazanmamış iseler iman, ibadet ve ahlâkî konularda da problemleri olur.[23]

Gençler özel ilgiye muhtaç kesimlerin başında gelir. Çünkü insan hayatının en önemli bölümü gençlik dönemidir. Bu dönemin iyi geçirilmesi, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerini de olumlu yönde etkileyecektir. Gençlere karşı aile, toplum ve devletin temel görevi onları edepli ve ahlaklı yetiştirmek, zararlı alışkanlıklardan korumak, onlara iyi bir eğitim vermek, bir meslek edindirmek, ibadet alışkanlığı kazandırmak, onların sorunları ile yakından ilgilenmektir.

---

23 bk. Karagöz, İsmail, Aile ve Gençlik, ikinci bölüm, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Diyanet İşleri Başkanlığı; gençlerin sigara, alkol, uyuşturucu ve benzeri zararlı alışkanlıklardan korunmaları, temel dini bilgileri öğrenmeleri, ibadetle yetişmeleri, eğitim ve terbiyeleri konusunda Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, okul aile birlikleri, sivil toplum kuruluşları ve medya ile iş birliği yapmalıdır. Hutbe, vaaz ve konferansla, basılı, sesli ve görüntülü yayınlarla bu konuya destek vermelidir.

4. YAŞLILAR

Bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık evrelerinin her biri insan hayatı için önemlidir. Her evrenin kendine özgü güzellik ve zorlukları vardır. Yaşlılık evresinin diğer evrelerden farklı olarak kendisine has özellikleri vardır. Yaşlılık; kendine özgü fizyolojik ve ruhsal değişimlerin ortaya çıktığı, bilgi ve deneyimlerin sentez edildiği, genç kuşaklara aktarıldığı, yalnızlık ve uyum sorunlarının yaşandığı dünya hayatının son evresidir. Yaşlılık algılama, bellek ve kısmen bile olsa üretme yeteneklerinin azalmasıyla kendini belli eder. Yaşlılık, ruhsal yönden çevreye karşı ilgisizlik, içe kapanma, hayattan zevk almama gibi değişimlerle de kendini gösterir. Yaşlı insan, bu döneme tecrübe kazanarak gelmiş, güngörmüş ve dünyada bir şekilde görevini yapmıştır. Çocuklarını yetiştirmiş, okutmuş, evlendirmiş, iş sahibi yapmış ve torunları olmuştur. Hayatının bu son dönemini, çocuklarının yanında torunlarını severek geçirmek, saygı görmek ve iltifat almak ister. En büyük korkusu bir kenara itilmek ve yalnızlığa terk edilmektir. Vücudunun yıpranmış ve birtakım hastalıklara yakalanmış olması, yaşlılık döneminin önemli problemlerindendir. Eskiden büyük ailelerde yaşlılar çocukları ile birlikte aynı evde yaşarlar, sevgi ve saygı görürlerdi. Modern hayat, yaşlıları kendi evlerinde yalnız yaşamaya veya huzur evlerinde kalmaya mahkûm etti. İslam, yaşlıya saygı, sevgi, ilgi, şefkat, merhamet ve hizmet edilmesini ister**. "Küçüğüne merhamet etmeyen, büyüğüne saygı göstermeyen bizden değildir"**[24] anlamındaki hadis, yaşlıya saygı gösterilmesi gerektiğini ifade eder. Yaşlıya saygı; onun sözünü dinlemek, ona kırıcı söz söylememek, iyi davranmak ve hizmetinde bulunmakla gerçekleşir. Peygamberimiz (a.s.) yaşlı insanlara saygı gösterir ve saygı gösterilmesini isterdi.[25] Yaşlıya saygı gösteren saygı görür. Yaşlıya hürmet etmeyen hürmet görmez. **"Merhamet etmeyene merhamet edilmez."**[26] **"Rahman olan Allah, merhametli olanlara merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet edin (*o zaman*) göktekiler de size merhamet eder"**[27] anlamındaki hadisler yaşlıya saygının gereklilğini ifade eder.

---

24 Tirmizî, Birr, 15.
25 İbn Sa'd, V, 451.
26 Müslim, Fedail, 65.
27 Ebu Dâvud, Edeb, 66.

Yaşlının en çok muhtaç olduğu şey ilgidir. İlgi ve sevgi onu ayakta tutar. Seven sevdiğine ilgi ve sevgi gösterir. Yaşlı için ilgi ve sevgi su ve gıda gibidir. Sevgi; ilgi, şefkat ve merhametin sonucudur. Yaşlıya ilgi göstermemek onun hayatla olan bağlarını kesmek anlamına gelir. Kendisine değer verildiğini, ilgi gösterildiğini, önemsendiğini hissettirmek yaşlıyı hayata bağlar, gönlünü mutlu eder. İlgisizlik ve sevgisizlik yaşlıları depresyona sokabilir.

Yaşlı insan, eski konumunun devam etmesini ister. Yıllarca aile içerisinde sözü dinlenmiş ve kendisine önem verilmiş kişilerde, bu önemini ve ona olan ilginin kaybedildiğini hissettiği an hayattan geri çekilme görülebilir. Toplum ve fert nazarında hüsnü kabul görmek yaşlının olmazsa olmaz isteğidir. Söylediğinin önemsenmemesi onu yaralar.

Yaşlı insanı hayata bağlayan ve onu ayakta tutan şey ilgi ve sevgi, ilgi ve sevgi göstermenin yolu ise ona hizmet etmektir. Yaşlıya hizmet, ona bakmak, gereksinimlerini gidermek, gönlünü hoş tutmak, hal ve hatırını sormak, elini öpmek, terliğini vermek, elbisesini ütülemek, taleplerini karşılamak, gönlünü hoş tutmak, yemeğini yemede yardım etmek, nazik davranmak, güzel sözlerle hitap etmek, onunla tatlı konuşmak, zaman zaman hediye vermek, hatıralarını dinlemek, anlattıklarını usanmadan sabırla dinlemek şeklinde gerçekleşir. Dünyayı seven, yaşlıyı memnun eder, bu sayede Allah'ın rızasını kazanır. Âhireti seven yaşlıya hizmet eder, cennet nimetlerini kazanır. Yaşlı anne-babaya yapılacak hizmetin önemli bir boyutu da onunla aynı evi paylaşmak, onu yalnız yaşamaya mahkûm etmemek veya huzur evine göndermemektir. Çünkü bir yaşlıya verilecek en büyük ceza onu torunlarından ayırmak, onu yalnız bırakmaktır.

İslam, yaşlıya değer vermiş, ona hayatın her alanında kolaylıklar sağlamış, özel muameleye tabi tutmuştur. Savaşta yaşlıya dokunulmaz, gayr-i müslim yaşlıdan cizye alınmaz,[28] gücü yetmeyen yaşlı ramazan orucunu tutmaz.[29] Namazını ayakta kılmaya gücü yetmiyorsa oturduğu yerden veya yatarak ima ile kılabilir. **"Beli bükülmüş Allah'ın yaşlı kulları, emzikli çocuklar ve otlayan hayvanlar olmasaydı üzerinize bela yağardı."[30] "Kim gençliğinde bir yaşlıya iyilikte bulunursa Allah o kimseye yaşlılığında yaptığı iyiliği karşısına çıkarır"[31]** anlamındaki hadisler yaşlılara verilen değeri ve önemi ifade eder. İnsan hayatının son evresi olan yaşlılık, fıtrî bir olgudur, kaçınılmaz bir gerçektir. İnsanoğlu ister istemez yaşlanır. Yaşlanmamaya çare yoktur. Yaşlıları üzen, küstüren, ağlatan ve yalnızlığa terk eden fert ve topulumlar iflah olmazlar.

Diyanet İşleri Başkanlığı, yaşlıya sevgi ve saygı gösterilmesi, onların yalnız

28 Özel Ahmet, İslam Hukukunda Ülke Kavramı, İstanbul, 1984, s. 49.
29 bk. Bakara, 2/184.
30 Aclûnî, II, 212.
31 Tirmizi, Birr, 75.

bırakılmaması, ilgi ve bakımlarının yapılması için genç, yetişkin, aile ve toplumda bir duylarlılığın oluşmasını hutbe, vaaz ve konferansla, basılı, sesli ve görüntülü yayınlarla sağlamalı, kimsesiz yaşlıların bakımı ve himayesi için belediye, huzur evlerine destek vermelidir.

5. HASTALAR

İnsan hastalanabilir özelliktedir, **"çünkü zayıf yaratılmıştır."**[32] Bu itibarla insanın sağlığını korumak için yemesine, içmesine, giyimine, sıcağa, soğuğa, temizliğe, sağlık kurallarına dikkat etmesi, sağlığının kıymetini bilmesi gerekir. Sağlıklı olmak, insan mutluluğunun öncelik taşıyan bir öğesidir. **"İki nimet vardır ki insanların çoğu bu konuda aldanmıştır. Sağlık ve boş zaman**[33] anlamındaki hadiste ifade edildiği gibi sağlığımız konusunda aldanmamalıyız. Bir şeyin kıymeti yokluğunda bilinir. Dolayısıyla insan, hasta olmadıkça sağlığının kıymetini bilemez. Hastalıklar insan için bir imtihandır, insana sağlığın kıymetini öğretir, Rabbini ve ölüm gerçeğini hatırlatır, kalbini yumuşatır, şefkat ve merhametini artırır. Sağlığını korumak konusunda bilinçlenmesini ve tedbirli olmasını sağlar.

İnsan, bütün tedbirlere rağmen hastalanabilir, bir kaza geçirip yaralanabilir. Bu durumda hem bizzat hastanın kendisinin maddî ve manevî tedaviye başvurması hem de yakınlarının hasta ile yakından ilgilenmesi ve onu tedavi ettirmesi gerekir. Hangi hastalığa yakalanırsa yakalansın, bu hastalık, ister bedensel isterse ruhsal olsun mutlaka insanın tedavi yoluna gitmesi gerekir. İnsan hastalandığında iki şeyi birlikte yapmalıdır: Biri perhiz yapma, ilaç kullanma, gerektiğinde ameliyat olma gibi maddî tedaviye başvurmak, diğeri ise moralini bozmamak, Allah'tan şifa vermesi için dua etmek. Çünkü şifayı veren, ilaçların üretildiği bitkilerde devayı yaratan Allah'tır. Şifa vermesi için Allah'a dua etmek ve hastaya dua ve şifa ayetlerini okumak, günümüz tıbbının ifadesi ile psikolojik tedavidir. İnsanın hastalandığı zaman dua ile yetinmesi kesinlikle doğru değildir, böyle bir davranış Kur'ân ve sünnete ters düşer.

Hasta mutlaka maddî tedaviye başvurmalıdır. **"Ey Allah'ın Elçisi! Tedavi olalım mı?"** sorusuna, Peygamberimiz, **"Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Zira yüce Allah hiçbir hastalık yaratmamıştır ki, şifasını da birlikte yaratmış olmasın."**[34] **"Her derdin bir devası vardır"**[35] buyurarak tedavi olmayı emir buyurmuştur.

Sağlık gibi hastalık da insanlar içindir. Hemen her yaşta, insanların yakasına

32 Nisa, 4/28.
33 Tirmizî, Zühd, 1.
34 Ebû Dâvud, Tıb, 1.
35 Müslim, Selam, 69.

yapışabilen hastalıklar vardır. Hastalık, üzüntü ve sıkıntı kaynağıdır. Bu durumda insan, yakınlarını ve dostlarını yanında görmek, onların tatlı sözleri ve yardımları ile teselli bulmak ister. Hastaları ziyaret etmek sünnettir. Peygamberimiz kendisi hastaları ziyaret eder,[36] ashabına da hastaları ziyaret etmelerini emrederdi.[37] İnsanî duygulardan biri olan hasta ziyaretinin hem hasta hem de ziyaret eden açısından büyük yararları vardır. Hasta ziyareti ile Müslümana karşı bir görev yerine getirilmiş, hastaya moral verilmiş, hastanın gönlü alınmış, acıları paylaşılmış ve hafifletilmiş, hasta yalnızlık ve kimsesizlik duygusundan kurtarılmış, ona yaşama sevinci verilmiş, sosyal ilişkiler ve dostluklar geliştirilmiş ve sevap kazanılmış olur.[38] Hasta ziyaret eden insan, mümin kardeşinin derdi ile dertlenmiş ve onun acısını paylaşmış olur. Acılar, dertler ve sıkıntılar paylaşıldıkça azalır. Hasta ziyareti, Müslümanı Allah rızasına ulaştıracak ahlâkî davranışlardan biridir. Bu sebeple hasta ziyareti, vazgeçilmez bir görevdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı; yeni hastaneler açılması, hastaların tedavi edilmesi, organ bağışı, hasta ziyareti ve hastaların moralmen desteklenmesi konularında hutbe, vaaz, konferans ve yayınlarla topumda bir bilinçlenme ve duyarlılık oluşmasına öncülük etmelidir. Müftü, vaiz ve imam-hatiplerimizin hastanelerde hasta ziyareti yapmaları, hastalara psikolojik ve manevi destek vermeleri konusunda Sağlık Bakanlığı ile iş birliği yapmalıdır.

6. ÖZÜRLÜLER

"*Özürlü*" kavramı; doğuştan veya sonradan, herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, sosyal, duyusal ve duygusal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan, hayatını sürdürmede, işlerini görmede sıkıntısı bulunan kimseleri ifade eder. İnsan ya engelli, ya engelli yakını ya da engelli adayıdır. Nice insanlar sağlıklı iken bir trafik veya bir iş kazası veya bir kalp krizi veya bir damar tıkanması veya bulaşıcı bir hastalık sonucu sağlıksız, felçli, kötürüm, ortopedik veya görme özürlü olabilmektedir.

İslam, sosyal ilişkilere büyük önem veren bir dindir. Bu konuda sağlıklı ve engelli diye bir ayırım yapmaz. Ancak yardıma, ilgiye ve bakıma muhtaç insanlarla daha çok ilgilenmeyi teşvik eder. Peygamberimiz (a.s.) görme engellilere karşı kötü davrananları, mesela, onların yoluna engel olanları kınamıştır.[39] Hz. Hatîce validemiz Peygamberimizi (a.s.) "güçsüzü yüklenen" (تَحْمِلُ الْكَلَّ) kimse olarak tanıtmıştır. Hadiste geçen "***el-kell***" kelimesi, kendi işini kendisi göremeyen, za-

36 Buhârî, Cenâiz 2, 80; Merdâ, 11.
37 Buhârî, Cenâiz, 2.
38 Tirmizî, Edep, 45; Nesâî, Cenâiz, 53.
39 Ahmed, I, 217, 309.

yıf ve güçsüz olması hasebiyle insanlara muhtaç olan âciz kimse demektir.[40] Bu kelime, her türlü engelliliği içine alır. Bu, Hz. Peygamber (a.s.)'in daha peygamberlik öncesinde zayıf, güçsüz ve âcizlere arka çıktığının, onların sıkıntılarını ve ihtiyaçlarını giderme çabası içinde olduğunun bir ifadesidir. Engelli insanlara itibar ve iltifat etmek, onlara değer vermek, söz ve davranışla onları onura etmek, onların morallerinin iyileşmesine katkı sağlar.

Dinimiz, engellilerle ilgilenmeyi ve onlara yardım etmeyi teşvik eder ve bunu sevap bir davranış olarak niteler. Görme engelli bir kimseye yol göstermek, sağır ve dilsiz ile ilgilenmek[41] insani ve İslami bir görevdir.[42] Zayıfların, düşkünlerin, fakir ve yoksulların gerçek dostu ve hâmisi olan Peygamberimiz (a.s.), engellilere yapılacak her türlü yardım ve desteğin bir sadaka olduğunu bildirmiştir.[43] Özellikle görme, işitme, konuşma ve zihinsel özürlülerin eğitimi, bir meslek sahibi yapılmaları, dîni bilgilerin öğretilmesi, aynı şekilde özürlü yakınlarının eğitimli olmaları çok önemlidir. Ailelerin; sakat çocukları doğmaması, doğan çocukların sağlıklı olarak büyütülmesi ve çocukların sonradan sakat olmaması için bilinçli hareket etmeleri gerekir. Akraba evliliğinden kaçınmak, özellikle hamilelik döneminde sigara ve alkol kullanımından sakınmak gerekir.

Özür hali ne kadar erken tespit edilir ve tedaviye başlanırsa sonuç daha iyi alınır. Bu konuda ailelerin bilinçlendirilmesi gerekir. Rehabilitasyonunun başarısı, ebeveynlerin tedavi becerilerinin geliştirilmesine bağlıdır.

Bireyi tehdit eden özre engel olmak, var olan özrü ortadan kaldırmak veya bir ölçüde azaltmak, özrün artmasını önlemek veya özrün sebebi ne olursa olsun, sonuçlarını hafifletmek aile ve devletin görevidir. Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ve sivil toplum örgütlerine özürlü çocukların ve ailelerinin eğitimi ve rehabilitasyonu konusunda büyük görevler düşmektedir. Bu konuda hizmet veren dernek ve vakıfların desteklenmesi insanî, dînî ve sosyal bir görevdir. Özellikle işveren durumunda olanların ve devletin özürlülere iş imkânı sağlaması gerekir ki bu kimseler başkalarına yük olmasınlar, kendi ayakları üzerinde durabilsinler. Peygamberimiz (a.s.), **"Kim ölür de mal bırakırsa, malı verenindir. Kim bakıma muhtaç kimseler bırakırsa onun sorumluluğu bana aittir"**[44] sözüyle toplumu yönetenlerin, bakıma muhtaç kimseleri koruyup gözetmesi gerektiğine işaret etmiş ve engellilere yeteneklerine göre kamu alanında görev vermiş, onları topluma kazandırmaya çalışmıştır. Engellileri başkalarına el açan bir dilenci ve toplumun üretken olmayan bir kesimi olarak görmemiştir.

---

40 Babazade Ahmet Naim, Tecrîd, I,12.
41 Ahmed, V, 168-169.
42 Ahmed, II, 350.
43 Ahmed, I. 217, 309, 317.
44 Buhârî, Ferâiz 25.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak hutbe, vaaz, konferans ve seminerler, basılı, sesli ve görüntülü yayınlarla özürlüler konusunda toplumun bilinçlenmesini sağlamalı, görme ve işitme engellilerin Kur'ân ve dini bilgiler öğrenmeleri için işaret dilini bilen görevliler yetiştirmeli, her ilde en azından bir kaç camide hutbelerin işaret diline çevrilmesini sağlamalı, ortopedik engellilerin camilere gelebilmeleri için gerekli tedbirleri almalı ve yeni yapılacak camilerde bu hususun dikkate alınmasını sağlamalıdır.

7. MUSİBETZEDELER

Zaman zaman insanlar; deprem, sel felaketi, dolu yağması, çığ düşmesi, don olması, kasırga, yangın, trafik kazası, kuraklık, kıtlık, hastalık, yaralanma, kırık, çıkık, zulüm, işkence, şiddet, terör, fitne, fesat, düşman saldırısı, pahalılık, işten atılma, yoksulluk, açlık, susuzluk ve ölüm gibi afet ve musibetlere maruz kalırlar. Bu afet ve musibetler, canlara ve mallara az veya çok zarar verir. İnsanlar, bundan etkilenirler, acı çeker veya ölürler. Bu tür afetlere maruz kalanları milletimiz *"musibetzede"* kelimesi ile ifade etmektedir.

Müslüman musibetler karşısında sâkin, temkinli ve sabırlı olur, isyana dalmaz, musibetlerden ibret alır, maddî ve manevi hatalarını düzeltir ve Allah'a yönelir. Kaybettiklerine üzülmemeye çalışır, ruhen ve moral bakımından çökmez. Musibetlere sabretmek, musibetlerden kurtulmak için maddi ve manevi çarelere başvurmaya engel değildir. Söz gelimi hastalığa yakalandı ise tedavi olur, bir haksızlığa uğrarsa yasal yollara başvurup haklarını arayabilir. Dua edip Allah'tan daha iyisini talep edebilir. Maddi ve manevi olarak ne gerekiyorsa onu yapar. Ancak isyan konumuna düşmez.

İnsanın bir yakını, komşusu, arkadaşı veya tanıdığı bir kimse bir musibete uğradığı zaman onu teselli etmesi insanî ve İslamî görevidir. Mesela musibete uğrayana "geçmiş olsun", bir ölüm olayından sonra "başın sağ olsun" denilmesi gerekir. İyi insan Müslüman kardeşlerinin dertleriyle ilgilenir, iyi günlerinde olduğu gibi kötü günlerinde de onların yanında olur. Böyle yapabilirse Allah da ona yardım eder. **"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu yardımsız bırakmaz. Kim mümin kardeşinin bir ihtiyacını karşılarsa Allah da onun bir ihtiyacını karşılar. Kim müslümanın bir sıkıntısını giderirse Allah da onun kıyamet günü sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir. Kim müslümanın bir ayıbını örterse Allah da onun kıyamette bir ayıbını örter"**[45] anlamındaki hadis bu konuda yapılması gerekenleri veciz bir şekilde ifade etmektedir.

45 Buhârî, Mezalim, 3.

Musibete uğrayanları teselli etmek ve onlara yardımcı olmak dinî bir görevdir.[46]

Diyanet İşleri Başkanlığı, olağanüstü hallerde din hizmetleri konusunda Türk Kızılay Derneği ile başlattığı toplumu bilgilendirme ve bilinçlendirme hizmetine devam etmeli, musibete uğrayanlara maddi ve manevi destek olunmasını hutbe ve vaazlarla teşvik etmeli, ceza ve tutukevlerinde mahkûmlara yönelik yürütülen din hizmetlerinin benzerini çocuk ıslahevlerinde de yapmalıdır. Afete uğruyanlara maddi ve manevi destek verilmesi konusunda Türk Kızılayı ve diğer sivil toplum kuruluşlarını desteklemelidir. Deprem ve benzeri afet durumlarında halkın toplu ibadet ihtiyacını karşılayacak çadır cami hazırlığı yapmalıdır.

8. YOKSULLAR

"*Yoksul*" kelimesi Kur'ân'da *"fakir"* ve *"miskin"* kelimeleri ile ifade edilmiştir. "*Fakir*", geliri temel ihtiyaçlarını karşılamayan kimse demektir. Fakir az bir gelire sahip olabilir ve bu sebeple fakir olduğu bilinmeyebilir, hatta bu yüzden **"İffetli ve çekingen olduklarından, hallerini bilmeyenler onları zengin zannedebilir."**[47] "*Miskin*" kelimesi ise düşkün demektir. **"Yersiz yurtsuz, evsiz barksız, yoksul ve kimsesizler"**[48] anlamındaki ayette işaret edildiği üzere yoksulluğu dışarıdan bakıldığı zaman belli olan, fakirden daha aşağı durumda olan kimsedir. Miskin kelimesinde acizlik anlamı da vardır. Zenginlik ve fakirlik sosyal bir olgudur. İnsanlık tarihi boyunca her toplumda zengin ve fakir olmuştur. Çünkü toplumların zengine de fakire de ihtiyacı vardır. Zengin ve fakir olmakta Allah'ın insana nimetlerini bolca lütfedip etmemesi kadar insanın aklını ve yeteneklerini kullanıp kullanmaması, çalışıp çalışmaması da etkilidir.[49] Peygamberimiz (a.s.) fakirlikten Allah'a sığınmıştır. [50] Nice insanlar çalışma ve gayretlerine rağmen fakirlikten kurtulamamakta veya varlıklı iken yoksul duruma düşebilmektedir. İslam dini bu olgudan hareketle olmalı ki yoksulların ezilmemesi için zenginlerin mallarında fakirlere belirli bir hisse ayırmıştır. [51]

İslam'ın başlangıcından itibaren fakirlerin görüp gözetilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması emredilmiştir.[52] İslam; zekât, sadaka, infak ve kefaret gibi ibadetleri fakirlere yardıma vesile yapmış, her fırsatta fakirlerin korunup kollanmasını

---

46 Musibetler konusunda daha geniş bilgi için bk. İsmail Karagöz, Fert ve Toplumlara İsabet Edene Musibetler Sebep ve Sonuçları Kitap Neşriyat, Ankara, 2006.
Yazır, Hamdi, Hak Dinî Kur'ân Dili, VII, 4754, Eser Neşriyat, İstanbul, 1971.

47 Bakara, 2/273.

48 Beled, 90/16.

49 Nisa, 4/32.

50 Ebû Dâvud, Salât, 367,

51 Meâric, 70/24–25,

52 Beled,90/15–16.

ve onlara yardım edilmesini teşvik etmiştir. Yeminini bozan,[53] Ramazan ayında hastalığı veya yaşlılığı nedeniyle orucunu tutamayan[54] veya zıhar yapan[55] kimse kefaret olarak fakirlere yardım etmekle, zenginler Ramazan bayramı öncesi fakirlere fitre vermekle yükümlü kılmıştır.[56] Toplum içinde gözetilip kollanması gereken kesimlerin başında şüphesiz fakirler gelir. Kur'ân-ı Kerim'de fakirlere yardım edilmesi ile ilgili çok sayıda ayet mevcuttur. Hz. Peygamber daha İslâm'ın ilk yıllarından itibaren fakirlerin korunup gözetilmesi, fakirlikle mücadele edilip toplumda muhtaç kimsenin bırakılmaması yönünde ciddî gayretler sarf etmiştir. Zekât, sadaka ve infak türü fakirlere yapılan yardımlar, zenginler için bir nimettir. Çünkü zekât servetin artmasına,[57] Allah'ın daha fazlası ile karşılık vermesine ve bol sevap kazanmasına vesile olur.[58] Fakirliği önlemenin en radikal çözümü insanların çalışıp geçimini sağlayabileceği iş alanları açmaktır. Toplumu yönetenlere ve varlıklı insanlara bu konuda önemli görevler düşmektedir. Fakirlere çalışabilecekleri iş imkânı sağlamak onlara aynî veya nakdî yardım yapmaktan daha hayırlıdır. Bir fakire fabrikasında veya işyerinde çalışma imkânı sağlayan Müslüman, zekât ve sadaka vermek veya infakta bulunmakla elde edeceği sevap gibi hatta duruma göre bundan daha fazla sevap kazanır.

İslam, zenginin fakiri hor ve hakir görmemesini, aç ve açık bırakmamasını, fakirin de servet düşmanlığı yapmamasını ve zengine haset etmemesini ister. Yoksulluk, toplumu yönetenlerin ve varlıklı insanların sorunudur. Bu sorunu çözmeyenler veya en azından çözmek için çaba sarf etmeyenler kendilerini tehlikeye atmış olurlar. Yüce Allah Kur'ân'da, **"Allah yolunda harcama yapın, ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın, yaptığınızı güzel ve tam yapın, Allah işte böyle yapanları sever"**[59] anlamındaki ayette "Allah yolunda infak" ile "bilerek kendisini tehlikeye atmak" arasında bir ilgi kurulmaktadır. Bunun anlamı, varlıklı insanlar, yoksullara infakta bulunmazlarsa kendilerini kendi elleriyle tehlikeye atmış olurlar demektir. Bu tehlike, yoksulluk ve açlığın yaygın hale gelmesi sonunda yoksulların servet düşmanı olmaları, zenginlere ve devlete karşı kötü duygular beslemeleri, fırsat bulduklarında onlara kötülük yapmalarıdır. Dolayısıyla bir toplumda yoksulluk varsa bunun çaresini bulmak ve herkese insanca bir hayat yaşamasını sağlamak hem devletin hem de varlıklı insanların sorunudur, görevidir.

---

53 Bk. Mâide, 5/89.
54 Bk. Bakara, 2/184.
55 Bk. Mücadele, 58/4. "Zıhar", bir kimsenin eşine, "Sen bana anamın sırtı gibisin", demek sûretiyle onu kendisine haram kılması demektir.
56 Müslim, Zekât, 23.
57 Bakara, 2/276.
58 Bakara, 2/272.
59 Bakara: 2/195.

Diyanet İşleri Başkanlığının bu konuda yapabileceği en iyi görev zenginlerin zekâtlarını fakirlere vermelerini teşvik etmek, bu konuda bir duyarlılığın oluşmasını sağlamak, hac, oruç, namaz ve kurban ibadetlerinde olduğu gibi zekât ibadetinde de halka yardımcı olmaktır. Başkanlık, bir mevzuat geliştirerek veya TDV aracılığı ile zekâtın bir fonda toplanmasını ve fakirlere düzenli olarak ulaştırılmasını sağlayabilir. Bu, 633 sayılı kanunun da gereğidir.

9. KİMSESİZLER

İnsanlar, tek başlarına değil daima diğer insanlarla birlikte yaşarlar. Çünkü insanoğlu sosyal bir varlıktır. Aynı zamanda insan, her işini kendisi yapamaz, her gereksinimini kendisi karşılayamaz. Çocukların anne-babaya, yaşlıların yetişkinlere, kadınların erkeklere, erkeklerin de kadınlara ihtiyacı vardır. Savaşlar, depremler, trafik kazaları, yangınlar, afetler, musibetler ve ölümler sebebiyle insanlar yalnız ve kimsesiz kalabilmektedir.

Anne-babası ölmüş çocuklar, eşi ölmüş kadınlar veya erkekler, annesi-babası ve yakınları ölmüş yetişkinler, kimsesiz ve yalnız kalmış insanlar…

Kimsesizlik, hayatı çekilmez yapan ve insanı sıkıntıya sokan bir olgudur. Kimsesiz insan varlıklı bile olsa sıkıntı içindedir. Çünkü konuşacağı, dertleşeceği, sohbet edeceği ve birlikte olacağı kimsesi yoktur. İlgiye ihtiyacı vardır. Kimsesiz insan; hasta, aciz, engelli ve yoksul ise daha da çok sıkıntı içindedir. İlgiye, yardıma ve bakıma muhtaçtır. Bu itibarla İslam, kimsesizlerin kimsesi olmamızı ister, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik eder. Çünkü hayat ancak yardımlaşma ve dayanışma ile sürdürülebilir, dertler ve üzüntüler paylaşılmakla, yardım ve teselli ile azalır.

İnsan çocuk iken zayıf ve yardıma muhtaç olduğu gibi yaşlanınca, hasta, özürlü, yoksul ve yalnız olunca da zayıf ve yardıma muhtaç olur. Kimsesiz çocuklar, yaşlılar ve kadınlar bu grubun başında gelir.

a) Kimsesiz çocuklar: Trafik kazaları, deprem ve benzeri afetler veya annebabanın ayrılması veya çeşitli nedenlere çocuklar kimsesiz, bakıma ve ilgiye muhtaç hale gelebilmektedir. Varlıklı Müslümanların kimsesiz çocuklara yardım elini uzatmaları imanlarının gereğidir.

Bakıma ve ilgiye muhtaç çocukların bir kesimi de sokak çocuklarıdır. "*Sokak çocukları*" tabiri, ailelerini terk edip sokakları mesken edinen çocukları ifade eder. Çocuklar niçin sokaklarda yaşar? Bunun pek çok sebebi vardır. Bunlardan bir kısmını şöyle dile getirebiliriz: Çocuklar huzursuz aile ortamından veya anne-baba şiddetinden kurtulmak için veya suç örgütlerinin tuzağına düştüğü için sokak çocuğu olabilir. Bunun arka planında; ekonomik sıkıntılar, kültür çatışması ve yozlaşması, aile yapısında bozulmalar ve benzeri davranışlar vardır. Kırsal kesimde

ailenin geleneksel olarak aldığı psikolojik, sosyal ve ekonomik destek kentlerde toplumsal kurumlar tarafından sağlanamamış, bundan aile ilişkileri olumsuz yönde etkilenmiş ve çocukları başıboşluğa sürüklemiştir. Diğer yandan boşanmalar, gayr-i resmi evlilikler, değişik eşlerden olan çocuklar, ebeveynlerden birinin evi terk etmesi gibi nedenler de çocukların sokak yaşamını seçmesine neden olmuştur. Aile bütçesine katkı sağlasın diye çeşitli işlerde çalıştırılan çocuklar, ailenin denetiminden uzaklaşmakta, eğitimlerini yarım bırakmakta, akran gruplarından soyutlandığı gibi yetişkinlerin dünyasına da girememektedir. Çalışma ortamına da uyum sağlayamayan çocuklar, işten ayrılmakta ve sokaktaki sınırsız ve sorumsuz özgürlüğü seçerek sosyal yaşamdan tamamen kopmaktadırlar.

b) Kimsesiz yaşlılar: Çocukları ve yakınları ölmüş, bakıma muhtaç hale gelmiş yaşlılara ve kimsesizlere bakmak, Müslüman toplumun ve toplumu yönetenlerin görevidir. "*Yaratandan dolayı yaratılana sevgi ve saygı*" anlayışı ile hizmet veren, bağışçıları, gönüllüleri, çalışanları ve acezeleri ile büyük bir aile olan Darulaceze darda ve sıkıntıda kalındığında sığınılacak bir kucak, varlıklı olunduğunda da desteklenecek bir kurumdur. Yaşlılara ve kimsesizlere hizmet alanları artırılmalıdır ve bu tür kurumlara maddi ve manevi destek verilmelidir.

c) Kimsesiz kadınlar: Eşlerin geçimsizliği ve anlaşamamaları nedeniyle dağılan yuvalar veya eşi ölümler sebebiyle kadınlar dul kalabilir. Bu durumda bazı kadınlar, anne-babalarının evine giderler, belli bir zaman sonra yeniden evlenirler. Bazı kadınlar ise evlenmez veya evlenemezler, anne-babaları ile birlikte yaşarlar. Toplumda hiç evlenemeyen ve anne-babaları ile birlikte yaşayan kadınlar da vardır. Bu kadınların anne-babaları ölünce yalnız ve kimsesiz kalırlar. Bazı kadınlar eşlerinden ayrılırlar veya eşleri ölür, ancak anne-babalarının yanına gitmezler, yalnız veya varsa çocukları ile birlikte yaşarlar. Bütün bu durumlarda temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir geliri, oturacak bir evi yoksa kadın çok sıkıntı çeker, onu istismar etmek isteyenler olabilir. Bu durumlarda kimsesiz kadınlara her şeyden önce varsa kardeş, amca, dayı ve diğer yakınlarının kol kanat germesi, onları himaye etmesi, ihtiyaçlarına yardımcı olması gerekir. Yardım edecek yakını olmayan kimsesiz ve muhtaç kadınlara devletin sahip çıkması gerekir. Varlıklı ve duyarlı Müslümanların da bu konuya el atması, bu amaca yönelik dernek ve vakıf gibi sivil topulum örgütleri kurması İslami görevdir ve bu görev namaz, oruç ve cihat gibi ibadettir.

Kimsesiz çocuklara, gençlere, yaşlılara, hastalara, engellilere, kadınlara ve erkeklere maddi ve manevi anlamda yardım etmek, onlarla ilgilenmek, ihtiyaçlarını karşılamak, açık ve perişan bir vaziyette yaşamamaları için gereken gayreti göstermek insani ve İslamî bir görevdir. Yüce Dinimiz İslâm"ın en önemli evrensel değerleri arasında çocuklara, kadınlara, yaşlılara, engellilere sahip çıkılması da yer alır. Peygamberimiz (a.s.) kimsesizlerin kimsesi olmuş ve bize örneklik

etmiştir.[60] Diyanet İşleri Başkanlığı hutbe, vaaz ve konferans, basılı ve sesli yayınlarla bu konuda toplumda bir bilinç ve duyarlılık oluşturabilir.

10. İŞSİZLER

Dünyanın ilk sakinleri yeryüzü nimetlerinden avcılık, hayvancılık ve tarımcılık yaparak yararlanıyorlar ve bütün ihtiyaçlarını kendileri karşılıyorlardı. Zamanla insanlar çoğaldı, her insan kendi ihtiyacını karşılayamaz oldu, iş kolları gelişti, malların mübadelesi ve ticareti başladı. Malların değişiminde kullanılmak üzere ***para*** icat edildi. Üretileni malın bir kısmını satılarak, üretilemeyen ve ihtiyaç duyulan başka insanların ürettikleri satın alınarak karşılanmaya başlandı. Mal ve ürün mübadelesi zamanla gelişti, ülke sınırlarını aştı. Sanayi gelişti, iş kolları, ürün sayıları ve çeşitleri çoğaldı. Bu çeşitlilik içinde üretmesini, çalışmasını ve işin tekniğini bilenler varlıklarını artırdı. Yeterince çalışmayan, kazandığını iyi değerlendiremeyen ve tutumlu olmayanlar yoksullaştı.

İnsanlar çoğaldı, iş bulmak zorlaştı, dolayısıyla birtakım insanlar işsiz kaldı. İşsizlik, insan hayatı için gerçekten çok zordur. İşsiz insan varlıksız ise yani temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir geliri yoksa daha da sıkıntıda olur.

İnsanlar niçin işsiz kalırlar? Bunun birçok sebebi olabilir. Bu sebeplerin arasında şu hususları sayabiliriz: "tembellik", "iş beğenmeme", "sebatsızlık", "beceriksizlik", "bir mesleğe sahip olamama", "çalışacak iş alanı bulamama", "sermayesizlik", "engelli" veya "hastalıklı olma." İşsizlik sorunu karşısında, anne-babalara, varlıklı insanlara, toplumu yönetenlere ve işsiz insanlara görev ve sorumluluklar düşmektedir. Varlıklı insanların; iş yeri veya fabrika açmaları, yatırımlarını üretim alanlarına yapmaları, işsizlere iş imkânı sağlamaları gerekir. Bu, yüce Yaratıcı'nın verdiği nimetin şükrünü eda etmektir. Bir insana çalışıp kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu insanların ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir iş imkânı sağlamak, fakirlere, işsizlere sadaka, zekât ve infak etmek ibadettir, sevaptır.

Diğer taraftan birçok insanın iş beğenmediği, işte sebat etmediği, kanaat göstermediği için işsiz kaldığını, çalışmak isteyen, iş ayrımı yapmayan ve ücreti az da olsa kanaat eden insanların işsiz kalmadığını biliyoruz. Kanaat tükenmeyen bir hazinedir. Kanaat sahibi insan aç-açık ve işsiz kalmaz, yoksul ve huzursuz olmaz. İşverenlerin de işçilerin hakkını vermeleri, onlara zulmetmemeleri ve kendisine yapılmasını istemediği davranışı işçilerine yapmamaları gerekir. İnsaflı insan, **"Biriniz kendisi için sevdiğini kardeşi için sevmedikçe (gerçek manada) iman etmiş olamaz"** [61] anlamındaki hadise göre hareket eder. İşsizlik

60 Buhârî, Ferâiz, 25; Ahmed, II, 350; V, 168-169.
61 Ahmed, III, 278.

konusunda en büyük görev ve sorumluluk toplumu yönetenlerindir. Yöneticiler ülkede işsizliği sıfırlayacak, en azından asgariye indirecek iş alanlarının oluşması için gereken çalışmayı, teşviki ve yatırımı yapmaları gerekir. Bir ülkenin en büyük sorununun işsizlik sorunu olduğu bilinen bir husustur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konuda yapabileceği şey, toplumda bir bilinç ve duyarlılığın oluşmasına katkı sağlakmaktır.

ÖNERİLER

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ana görevlerinden birisi toplumu din konusunda aydınlatmaktır. Bu itibarla Başkanlık, toplumun ilgiye, yardıma ve himayeye muhtaç kesimlerinin gerek sorunlarının ortaya konulması gerekse bu sorunların çözülmesi konusunda, hem bu kesimi oluşturan insanların hem de halkımızın bilgilendirilmesi, biliçlendirilmesi, toplumu ve yönetenleri harekete geçirmesi gerekir. Bu çerçevede Başkanlık şu hizmetleri yapabilir:

1. Çocukların iyi, terbiyeli ve sağlıklı yetiştirilmeleri, kız ve erkek çocuk ayrımı yapmadan okullara gönderilmesi, sözlü ve fiili şiddet uygulanmaması, istismar edilmemesi konularında hutbe, vaaz, konferans, basılı, sesli ve görüntülü yayınlarla halkı uyarmak ve biliçlendirmek.

2. Kimsesiz, yetim ve sokak çocuklarının korunup kollanması, çocuk esirgeme ve yetiştirme yurtlarına destek verilmesi, bu konuda SHÇEK yetkilileri ile yapılacak bir sözleşme ile buradaki çocukların din ve ahlak bilgisi almaları sağlamak.

3. Gençlerin sigara, alkol, uyuşturucu, yalan, terör ve benzeri zararlı alışkanlıklara bulaşmamaları, bulaşanların kurtarılması için aileler, okul aile birlikleri ve okul yöneticileri ile iş birliği yaparak seminer, konferans ve benzeri etkinlikler yapma ve yayınlarla bu konuda gençleri ve aileler uyarmak.

4. Gençlerin ve yetişkinlerin yaşlılara karşı görevlerinin okullarda ve medyada işlenmesini, bu konuda bir bilinçlenme oluşmasını sağlamak.

5. Organ nakli, hastalıkların tedavi edilmesi, hasta hakları, hastaların ziyareti, yeni hastaneler açılması konusunda halkı bilinçlendirmek, batıda olduğu gibi din görevlilerinin hastaları hastanelerde ziyaret ederek moral vermeleri konusunda Sağlık Bakanlığı ile işbirliği yapmak.

6. Çocukların özürlü doğmaması, insanların özürlü olmaması için alınması gereken tedbirler, özürlülere yönelik eğitim, rehabilitasyon ve dini öğrenme konusunda toplumda bir bilinçlenme oluşması için üç dört yıldır devam eden çalışmalara devam etmek, bu konuda ilgili bakanlık, kamu ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapmaya devam etmek.

7. Deprem, sel felaketi, yangın, trafik kazası ve benzeri herhangi bir musibete

maruz kalan insanlara din görevlileri vasıtasıyla yakından ilgilenmek, moral ve destek vermek, yaraların sarılması konusunda ilgilileri ve halkı uyarmak. Olağanüstü hallerde din hizmetleri konsunda üç yıldır Türk Kızılay'ı ile yapılan halkın bilgilendirilmesi ve biliçlendirilmesi faaliyetine devam etmek, diğer kurumlar ve kuruluşlarla benzeri faaliyetler yapmak.

8. Müftülükler vasıtasıyla ülke genelinde yoksulları belirlemek, varlıklı insanların zekât, sadaka, infak ve benzeri yardımlarının düzenli bir şekilde bu kimselere ulaştırılmasını sağlamak.

9. Kimsesizlerin korunup kollanması konusunda toplumda bir bilinç oluşturmak, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, ilçe müftüleri, vaizler ve din görevlilerinin yaşlılar yurdunu belli aralıklarla ziyaret etmelerini ve onlara moral ve psikolojik destek vermelerini sağlamak.

10. İşsizliğin önlenmesi, işyeri açıp işçi çalıştırmaları konusunda varlıklı insanları teşvik etmek, bu konuda toplumda bir duyarlılığın oluşmasını sağlamak.

TOPLUMUN HİMAYEYE MUHTAÇ KESİMLERİ VE DİYANET

Ali SEYYAR*

1. HİMAYEYE MUHTAÇ SOSYAL KESİMLERLE İLGİLİ BİR DURUM TESPİTİ

1.1. Himayeye Muhtaç Sosyal Kesimlerin Belirlenmesi

Himayeye muhtaç sosyal kesimleri somut olarak belirlemek ve sistemli bir şekilde belirli kategorilere göre tasnif etmek, sosyal grupların ve spesifik sorun alanlarının değişken, dinamik ve karmaşık yapısından dolayı her zaman kolay olmamaktadır. Himayeye muhtaç sosyal grupları, yaş gruplarına göre (çocuk, genç, yetişkin, yaşlılar vb) ayırmak mümkün olabileceği gibi ihtiyaç duydukları özel yardım, hizmet ve destek niteliklerine göre de belirlemek mümkündür. Buna göre bakıma muhtaç kişiler, kadınlar, yoksullar, dullar, yetimler, madde (alkol) bağımlıları, suçlular, kronik hastalar ve(ya) özürlüler, özel durum ve ihtiyaçlarına göre sosyal koruma sistemi içinde ayrı ayrı değerlendirilebilir.

1.2. Himayeye Muhtaç Sosyal Kesimler İçin Koruma Sistemleri ve Diyanet'in Yeri

Sosyal koruma sistemleri, kişileri hem sosyal güvenlik (sosyal yardım), hem de sosyal hizmetler açısından koruma altına almaktadır. Sosyal koruma, temel risk ve ihtiyaçlardan kaynaklanan düşük hayat standartlarına veya hayat standartlarındaki azalmaya karşı koruma maksadıyla kamu veya toplu düzenlemeler yoluyla fertler ve ailelere sosyal yardımların ve hizmetlerin sunulmasıdır. Bu bo-

* Prof. Dr., Sakarya Üniv. İİBF Öğretim Üyesi; Başbakanlık Özürlüler Yüksek Kurulu Üyesi

yutuyla sosyal koruma, sosyal politika ile eş anlamlı tutulabilir. Sosyal politika, genel bir sistemi nitelerken, sosyal güvenlik (sosyal yardım) veya sosyal hizmetler bu genel sistemin bir alt unsuru olarak görülebilir.

Sosyal koruma sistemleri içinde başta kamuya ait sosyal politikalar gelmektedir. Kamu sosyal politika program, yöntem ve(ya) türleri (sosyal güvenlik, sosyal sigortalar, kamusal sosyal yardımlar, sosyal hizmetler vb.) yoluyla himayeye muhtaç sosyal kesimlerin her türlü maddî ve manevî ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, bir devlet kurumu olarak, din eksenindeki kurumsal hizmet ağını daha geniş sosyal alanlara yaymak suretiyle, özellikle maneviyat içerikli sosyal hizmetler konseptleri ile kamusal sosyal politikalara hem destek vermiş, hem de etkinliğini artırmış olur. Çalışmamızda bu temel yaklaşımdan yola çıkarak, daha çok sosyal hizmetlere[1] ihtiyaç duyan sosyal risk gruplar ele alınacaktır.

2. HİMAYEYE MUHTAÇ SOSYAL KESİMLER, SORUNLARI VE SORUNLARININ KAYNAKLARI

2.1. Özürlüler-Engelliler

Özürlüler-engelliler, doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza neticesi bedenî, zihnî, ruhî ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmeleri sebebiyle normal hayatın gereklerine yeterince uyamadıkları için, korunma, bakım, danışmanlık, rehberlik ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyacı duyarlar.

Özürlü-engelli kişi, günlük temel ihtiyaçlarını kendi başına bağımsız olarak karşılayabilecek durumda değilse, kendini idare edebilir hale gelmesini sağlamak üzere kendine tıbbî ve sosyal rehabilitasyon hizmetleri sunulur.

Bu mümkün değilse, bakıma muhtaç kategorisine ve derecesine göre düzenli olarak ya evinde, ya da Bakım Yurdunda kendisine profesyonel sosyal bakım[2] hizmetleri sunulur.

---

1 Sosyal hizmetler, "kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevî ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü"dür. (1983 tarih ve 2828 sayılı Kanun; m. 3). Bir başka tanıma göre sosyal hizmetler, "insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan, sosyal değişimi destekleyen, insanların iyilik durumunun geliştirilmesi için, insan ilişkilerinde problem çözmeyi, güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi amaçlayan ve bunun için insan davranışına ve sosyal sistemlere ilişkin teorilerden yararlanarak insanların çevreleriyle etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslek"tir. (Uluslar arası Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği 2001).

2 Sosyal bakım hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz.: Seyyar, Ali; Teorik Ve Pratik Boyutuyla Sosyal Bakım; T.C. Başbakanlık, SHÇEK-Yay.; Ankara; Aralık-2004; II. genişletilmiş Baskı: Şefkatli Eller Yayınları; 2007.

Çalışabilir durumda olan özürlülerin üretken olabilmeleri için, kendilerine meslekî rehabilitasyon[3] hizmetleri sunulur ve emek piyasasında istihdam edilebilmeleri yönünde özel tedbirlerle destek verilir.[4]

2.2. Yaşlılar (İhtiyarlar)

Bedenî, zihnî, sosyal ve hissî (duygusal) yönden yoksunluğu olan ya da ihmal ve istismar edilen ya da ekonomik yönden yoksulluk içinde olan yaşlılar, özellikle sosyal bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve manevî destek hizmetleri açısından himayeye muhtaç sosyal kesimlerdendir.[5]

2.3. Bakıma Muhtaçlar

Bakıma muhtaç kişiler, kronik bedenî, zihnî ve ruhî hastalık, ileri yaşlılık ve(ya) ağır özürlülük (sakatlık) nedeniyle günlük hayatın alışılmış aktivitelerinin önemli bir kısmını belirli bir ölçüde yerine getiremediği için, başkalarının bakım hizmetine ve desteğine sürekli olarak ihtiyaç duyan kişilerden oluşmaktadır. Bir insanın günlük hayatına ait her zaman tekerrür eden olağan ve basit hareketlerin ifasında başkalarının fizikî yardımına ihtiyaç hissedecek bir konuma gelmesi, bakım hizmetlerine ya devamlı (sürekli-uzun vadeli), ya da belirli bir süre için

---

3 2006 tarihli "Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik"e göre meslekî rehabilitasyon, özürlülerin işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan, ilgi ve yeteneklerine uygun mesleklerde yetiştirilerek istihdamlarını kolaylaştırmak ve mesleklerinde ilerlemelerini sağlamak amacıyla devamlı ve koordinasyon içinde sosyal ve tıbbî rehabilitasyon, meslekî rehberlik, mesleğe hazırlık, meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme eğitimi, işe yerleştirme ve takibidir.

4 Özürlülerin tarihî gelişim içindeki yaşadıkları sorunları ve özürlü dostu sosyal hizmet programları hakkında daha fazla bilgi için bkz.: a) Seyyar, Ali; "Dünden Bugüne Batı>nın ve İslâm Medeniyeti'nin Özürlülere Bakışındaki İlim ve İnsanlık Ölçüsü" Muradiye Dergisi, Mart 2008; bkz. b) Seyyar, Ali; "Sosyal Siyaset Ekseninde Yerel Özürlüler Politikası"; Yerel Siyaset Dergisi; Sayı 27; 2008; bkz. c) Seyyar, Ali; "Özürlülük Bir Musibet Midir? Manevî Paradigmalar Açısından Özürlülüğün Muhasebesi"; Yeni Yüzyıl Dergisi; Sayı 4; Haziran 2008.

5 Yaşlıların sosyal sorunları ve sosyal koruma sistemleri içinde yaşlılara dönük sosyal hizmet programları hakkında daha fazla bilgi için bkz. a) Seyyar, Ali; Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar"; Yaşlılara Yönelik Sağlık ve Sosyal Hizmetlerin Planlanmasında Yerel Yönetimlerin Örgütlenmesi; İstanbul Büyük Şehir Belediyesi-Sağlık Daire Başkanlığı; 03.10.2005; ss. 37-41; bkz. b) Seyyar, Ali; Türkiye'de Yaşlılar ve Sosyal Politika"; Mostar-Aylık Medeniyet-Kültür-Aktüalite Dergisi; Sayı 16; Haziran 2006, bkz. c) Seyyar, Ali; Sosyal Siyaset Ekseninde Yerel Yaşlılar Politikası"; Yerel Siyaset Dergisi; Sayı 28; 2008.

(geçici olarak) ihtiyaç duyacağı anlamına gelmektedir. [6]

2.4. Aile İçinde Şiddet Uygulayanlar ve Şiddete Maruz Kalanlar

Aile içi şiddet, eşler arası, anne-baba arası veya ebeveyn-çocuklar (anne ve(ya) babanın çocuklarına karşı veya çocukların ebeveynine karşı şiddet) arası meydana gelen fizikî veya psikolojik anlamda güç ve kuvvet kullanımının bütünüdür. Dolayısıyla şiddete maruz kalanların korunması gerektiği kadar şiddet uygulayanların da rehabilitesi (ıslah edilmeleri) söz konusudur. [7]

2.5. Teröre İtilmiş Olanlar ve Terör Mağdurları

Teröristler, bilinçli bir şekilde terör eylemlerine dolaylı veya dolaysız olarak katılan, ideolojik görüşlerini zorla kabul ettirmek, devletten bazı taleplerde bulunmak veya toplumda kaos, anarşi, korku ve panik havası yaymak maksadıyla, kamu ve özel kurum ve kuruluşlarının yanında insanlara zarar vermeyi plânlayan ve bunları uygulamakta vicdanen rahatsızlık duymayan "gözü dönmüş" kişilerdir. Terörist üretmeyen sağlık bir sosyal yapının inşasına yönelik geni kapsamlı sosyal politikalar ne kadar önemli ise terör eylemlerine katılmış kişilerin cezalandırılmalarının yanında pişmanlık duymalarını sağlayacak psiko-sosyal ve manevî

---

6 Bakıma muhtaçların sorunları ve sosyal bakım hizmetleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. a) Seyyar, Ali; "Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılığa Bağlı Bakım Sorununa Karşı Güvence Sistemi"; Aylık Medico-Sosyal Hasat Zamanı Dergisi; Sayı 4; Şubat 2006; bkz. b) Seyyar, Ali; Bakıma Muhtaç Yoksulların Evde Bakımının Kurumlaştırılması (Almanya Örneği)", Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler-Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003; (09-11 Ekim 2003 Antalya); Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay.; Ankara; 2004; bkz. c) Seyyar, Ali; Teorik ve Pratik Boyutuyla Sosyal Bakım; T.C. Başbakanlık, SHÇEK-Yay.; Ankara; Aralık-2004 (228 sayfa). [II. genişletilmiş Baskı: Şefkatli Eller Yayınları; 2007.

7 Aile içi şiddeti körükleyen faktörlerin başında gelen unsurlar şunlardır: 1.) Ebeveynlerden veya çocuklardan birisinin aşırı biçimde alkol ve(ya) uyuşturucu kullanması. 2.) Eşler arasında geçimsizliğin gün ışığına çıkması ve boşanma öncesinde ortaya çıkan ve uzun süre devam eden gerginlikler ve kavgalar. 3.) Eşlerin birbirlerini aldatması ve aile yuvasını sarsmaları. 4.) Değişik makro-ekonomik sebeplerden dolayı ailenin yeterince ve sürekli olarak gelire sahip olmaması gibi aile fertlerinin öz güvenlerini ve sosyo-ekonomik durumlarını yıpratacak boyutta devam eden ekonomik krizler. 5.) Sosyal problemli ailenin, akraba ve komşuların desteğinden uzak olması ve toplumsal hayattan ve himayeden tecrit edilmesi. Kamusal sosyal yardım ve sosyal, manevî pedagojik hizmetlerinden hiç ya da yeterince yararlanamaması. 6.) Barınma imkânlarının elverişsiz olması. Çevrenin, gerek mimarî açıdan, gerekse sosyal açıdan şiddete davet eder nitelikte olması. 7.) Şiddetin, toplumda ve özellikle yakın sosyal çevrede benimsenmesi ve gerektiği kadar yadırganmaması. Aile içi şiddet ile ilgili çözüm stratejileri bağlamında yeni açılımlar hakkında daha fazla bilgi için bkz.: a) Seyyar, Ali; Sosyal Siyaset Açısından Kadın Ve Aile-Politikaları; Birey Yayıncılık; İstanbul;1999; bkz. b) Seyyar, Ali; Feminist Kadın Politikalarına Alternatif Olarak Fıtrî Cinsiyetler Politikalarının (Gender Mainstreaming) Doğuşu; Sivil Toplum Dergisi, Sayı: 2(8); Ekim-Aralık 2004. [Journal of Civil Society]; bkz. c) Seyyar, Ali; Aile İçinde Çocuklara Yönelik Şiddete Karşı Sosyal Politikalar»; Kamu İş Dergisi; Sayı 4; Cilt: 5, Temmuz 2000.

rehabilitasyon programları da o kadar elzemdir. Diğer yandan terörden maddî-manevî zarar görmüş kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi de sosyal barış için gereklidir.[8]

2.6. Sosyal Risk Altında Olan Çocuklar ve Gençler

Bedenî, zihnî, ahlâkî, sosyal ve hissî (duygusal) gelişimi ile şahsî (kişisel) güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen bütün çocuk ve gençler, himayeye muhtaçtırlar. Özellikle ana ve(ya) babasız, ana ve(ya) babası belli olmayan, ana ve(ya) babası tarafından terk edilen; kendisine bakmakla ve yetiştirmekle yükümlü olanlar tarafından ihmal veya istismar edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal risklere karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocukların devletçe himaye edilmesi şahsî güvenlikleri bakımından son derece önemlidir.[9]

Yetim ve öksüz çocuklar dâhil korunmaya ve desteklenmeye muhtaç çocukların araştırılıp bulunması, bu çocukların ilgili mercilere duyurulması görevi, mahallî-mülkü amirlere, sağlık kurum ve kuruluşlarına, muhtarlara, genel kolluk kuvvetlerine, belediye zabıta memurlarına ve çocuk ebeveynlerine kanunî bir mecburiyet olarak verilmiştir. [10]

2.7. Sosyal Risk Altında Olan Kadınlar

Sosyal risklere açık, maddî ve sosyal bakımdan mahrum ve şahsî güvenliği tehlikeye maruz kalmış veya kalabilecek kadınlar, himayeye muhtaçtırlar. Bu durumda olan kadınlar, ebeveyni veya eşi tarafından ihmal edilmekte, şiddet görmekte, fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü tehlikeye ve kötü alışkanlığa itilmektedir. Savunmasız bırakılan böyle kadınlar, devletin himayesine, yani sosyal yardım ve sosyal hizmetlere muhtaç-

8 Terör eylemlerine katılanlara ve terörden zarar görenlere dönük sosyal hizmet programları hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Keskin, Aybek; Türkiye'de Terör Sorunu ve Sosyal Politika Stratejileri; Sakarya Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; (Danışman: Prof. Dr. Ali Seyyar); 2007.

9 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun.

10 Özel bir sorun alanı olan sokak çocuklarının rehabilitasyonu hakkında daha fazla bilgi için bkz. a) Orhan, Serdar; Sokak Çocuklarının Sosyal Rehabilitasyonu; Sakarya Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; (Danışman: Prof. Dr. Ali Seyyar); 2003. Şiddet gören çocukların sosyal rehabilitasyonu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. b) Seyyar, Ali; Aile İçinde Çocuklara Yönelik Şiddete Karşı Sosyal Politikalar»; Kamu İş Dergisi; Sayı 4; Cilt: 5, Temmuz 2000.

tırlar. [11]

2.8. Kürtaj Yapan veya Yapmak İsteyen Kadınlar

Türkiye'de yer yıl ortalama olarak 350 bin kürtaj vakası yaşanmaktadır. Kürtaj yapan kadınların önemli bir kısmı bunu yoksulluklarından dolayı yaptıklarını iddia ederken, bir kısmı da özel tercihlerinin bu istikamette (aile planlaması) olduğunu dile getirmektedir. Kürtajın psiko-sosyal ve manevî sonuçlarını bilerek veya bilmeyerek yapan kadınların sonradan yaşadıkları post-travmatik rahatsızlıkları göz ününde bulunduracak olursak, kürtaj kararı verme veya vermeme sorunu ile karşılaşan hamile kadınların danışmanlık ve rehberlik programları ile özel olarak desteklenmeleri gerekmektedir.

2.9. Toplumsal Hayata Yeniden Katılmak İsteyen Hayat Kadınları

Türkiye'deki bütün genelevlerde (toplam 36 genelevde) 2603 kadın çalışmaktadır. Kayıt dışı sektörde toplam 100 bine yakın kişinin çalıştığı yetkililer tarafından belirtilmektedir.[12] Bir araştırmaya göre hayat kadınlarının %91'i, kendilerine alternatif yaşama ve çalışma imkânının sunulması durumunda, kerhen sürdürdükleri "mesleklerinden" kurtulmak istediklerini beyan etmişlerdir.[13] Dolayısıyla hayat kadınlarını, içinde bulundukları ortamdan kurtarmak ve toplum hayatına yeniden kazandırmak, sosyal devletin ve Diyanet İşleri Başkanlığı dâhil bütün kamusal kurumların görev kapsamındadır. Şu andaki yürürlükteki fuhuş tüzüğüne göre, mesleği bırakmak isteyenlere yönelik uygulanan tek çözüm yolu, hayat kadınlarına yönelik sosyal içerikli çalışmaları olan dernekler ve vakıfların çalışmalarından yararlanmaktır. Bunun dışında geniş kapsamlı ve sürdürebilir bir rehabilitasyon programı devlet eliyle yürütülmemektedir.

Halbuki devlet, genel kadınların (fahişelerin) gayri ihtiyari olarak içine itildikleri hayatlarından kurtarabilmek, cebrî yöntemlerle yeniden fuhuş hayatına atılmış veya atılmak üzere bulunan kadınları kötü yoldan kurtarmak için, gerekli tedbirleri almak durumundadır. Özellikle, fuhuş sektöründen uzaklaşmak ve eski hayat tarzını değiştirmek istediğine kanaat getirilen kadınların, sosyal hayata

---

11 Sosyal risk altında olan kadınların toplum hayatına millî değerler ekseninde yeniden kazandırılmalarına yönelik yeni açılımlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. a) Seyyar, Ali; Feminist Kadın Politikalarına Alternatif Olarak Fıtrî Cinsiyetler Politikalarının (Gender Mainstreaming) Doğuşu; Sivil Toplum Dergisi, Sayı: 2(8); Ekim-Aralık 2004; bkz. b) Seyyar, Ali; "Batı Tipi Kadın ve Cinsiyetler Politikalarına Alternatif Bir Model Olarak Fıtrî Cinsiyetler Politikası"; Muradiye Dergisi; Yıl 4; Sayı 17; Aralık 2008.

12 Ay, Savaş, Kan, Yaş ve Ter, İşte Genelevler, "Vesikalı Yarim Dizisi", Sabah Gazetesi, 12.10.2002.

13 Oğultürk, Nihal, Psiko-Sosyal Özellikleriyle Genelev Kadınları (Yayınlanmamış, Yüksel Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 1991; s. 138.

yeniden kazandırılmalarına yönelik olarak özel koruma altına alınmaları gerekmektedir. [14]

2.10. İntihar Girişiminde Bulunanlar

Olumsuz toplumsal şartlar ve gelişmeler, insanlarımızın ve özellikle risk altında olan sosyal grupların ruh yapısını fevkalade bozmaktadır. İntihar etmek, belki insanın fıtratına terstir ama hayat şartlarının ve aile ilişkilerinin her geçen gün bozulmasının yanında kişilerin manevî direnç potansiyellerinin gittikçe erimesinin karşısında birçok insanımız bunalımın eşiğine gelebilmektedir. Gerçi Türkiye'de gelişmiş ülkelere göre intihar hızı, düşük olduğu söylenebilir. Geçmiş yıllara ait Türkiye İstatistik Enstitüsü verilerine göre bizdeki intihar hızı %0003,3 (yüz binde 3,3) idi. Ancak son dönemlerde bu oranda bir artış görülmekte olduğu gibi bazı sosyal kesimlerde özellikle kendini çaresiz hisseden yoksullar, özürlüler, şiddet gören aile fertleri ve ordu mensuplarında intihar olayları, genel intihar oranının çok üstünde seyretmektedir.

İnsanlarımız, kendilerini tanıyamadıkları ve iç muhasebelerini sağlıklı bir biçimde yapamadıkları sürece dış tehlikelerin etkisi altında kalabilmektedir. Elbette değişik sosyo-ekonomik sebeplerin (sosyal yapıdaki bozulmalar, ekonomik krizler, şiddet ve terör eylemleri) yanında iletişimdeki aksaklıklar ve sosyal sapmalar, kişileri buhrana ve intihara sürükleyebilmektedir. Ancak bunlarla mücadele edebilen insanlarımız da var. Mücadele edebilmek, hayatta başarılı olabilmek için modern sosyal hayatımızın vazgeçilmez şartlarındandır. Mücadelede herkes başarılı olamaz onun için, toplumun da mücadele edemeyenlerin ve dolayısıyla bunalımlara ve intiharlara sürüklenen insanlara karşı bir sosyal sorumluluğu vardır. Toplum derken kendini manen ve madden güçlü hisseden herkes ve tabiî ki sosyal kurumlar da intihar sorunu karşısında sorumludur. Genelde fertler, bağlı oldukları ve güvendikleri kurum ve kişilerin desteğini yitirdiklerinde hayal kırıklığına uğrarlar ve neticede yalnızlık hissi veya hayatın anlamsızlığı gibi olumsuz düşünce ve kaygılarla en azından intiharı düşünürler. İntihar sebepleri arasında kişisel zaafların (zayıf benlik; ahlâkî çöküntüler; sapkın inanç; ideallerin yokluğu vb) yanında toplumsal görevlerimizdeki ihmallikler de olduğuna göre çok kapsamlı bir sosyal müdahale planına ihtiyaç vardır.

---

14 Hayat kadınlarının topluma kazandırılmalarına yönelik sosyal hizmet programları ile ilgili yeni açılımlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Seyyar, Ali ve M. Nurullah Kurutkan; "Sosyal Hizmetler Kapsamında Hayat Kadınlarının Psiko-Sosyal Rehabilitasyonu"; T.C.; Başbakanlık; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü; Birinci Sosyal Hizmetler Şurası; Ön Komisyon Raporları ve Bireysel Çalışmalar; Ankara; Nisan 2004.

2.11. Kötü Alışkanlıkları Olanlar

Akıl, kalp ve ruhun aç kalmalarından, bir başka ifadeyle manevî ve iradî duygularını yeterince geliştirememiş olmalarından dolayı nefsanî istek ve arzularını kontrol altında tutamayan insanların çoğu, kötü alışkanlıkların esiri olma noktasına gelmiş kişilerdir. Başta sigara, içki, uyuşturucu ve kumar olmak üzere gerek tüketim, gerekse tavır ve hareketleri ile hem kendilerine, hem de topluma zarar verebilmektedir. Bu alışkanlıklarını kolay kolay terk edemeyen insanların bundan dolayı sosyal koruma altına alınması gerekmektedir.

3. HİMAYEYE MUHTAÇ SOSYAL KESİMLER İÇİN DİYANET'İN MİSYON VE VİZYONUNA UYGUN YENİ HİZMET KONSEPTLERİ (ÖNERİLER)

Bilindiği gibi Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı, başta anayasa olmak üzere yasalarla yetkisi çizilen ve Başkanlığı'na bağlı olarak dinî hizmetler vermekle mükellef resmî bir devlet kurumudur. "İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak"[15], Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ana görevi olduğuna göre toplumun özellikle himayeye muhtaç kesimlerin özel ihtiyaçlarını dikkate alan geliştirilmiş dinî hizmetlerin yürütülmesi de bu çerçevede düşünülmelidir. Dinî hizmetlerin kişiler üzerindeki müspet sosyal etkilerini dikkate alırsak, özellikle psiko-sosyal sorunlu ve dolayısıyla himayeye muhtaç kesimlerin korunmalarına yönelik olarak uygulanan sosyal politikaların etkinliğini destekleme ve artırma amaçlı sosyal içerikli manevî destek hizmetlerine de ihtiyaç vardır.

Gerçekçi ve uygulanabilir bir yaklaşımla mevcut sistem içinde Diyanet İşleri Başkanlığı, hangi sosyal politika (koruma) yöntemiyle ve himayeye muhtaç hangi sosyal kesime yönelik sosyal açılımlı (sosyal uyum destekli) hizmetlerde bulunabilir? İdeal olan aslında sosyal politika kapsamında olan bütün muhtaç sosyal kesimlere dönük olarak dolaylı ve dolaysız da olsa dinî hizmetlerin yanında psiko-sosyal ve maddî desteklerde de bulunabilmektir. Himayeye muhtaç sosyal kesimlerin çeşitliliğini ve ihtiyaçları bağlamında karmaşıklığının yanında Diyanet İşleri Başkanlığının personel, maddî ve idarî yapısının özelliklerini göz önünde bulunduracak olursak kısa ve orta vadede etkin bir şekilde yapabileceklerini doğru tespit etmek gerekmektedir.

Himayeye muhtaç sosyal kesimlerin maddî ihtiyaçlarının büyük bir kısmı, mevcut sosyal güvenlik sistemi içinde özellikle yoksul kesime yönelik Sosyal

15 1965 tarih ve 12038 sayılı Kanun; m. 1.

Yardımlaşma Ve Dayanışma Kanunu[16] ve Yeşil Kart Kanunu[17] ekseninde geliştirilmiş olan kamusal sosyal yardım ve sağlık hizmetleri uygulamalarıyla giderilmektedir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, devlet kuruluşlarınca maddî destek gören kesimlerin toplum hayatına tam katılım noktasında eksik kalan sosyal içerikli manevî destek hizmetleriyle bu boşluğu doldurmak suretiyle daha etkin bir konuma gelebilir. Daha geniş bir ifadeyle ister maddî, isterse gayri-maddî (psiko-sosyal, ahlâkî, manevî) kaynaklı olsun sosyal sapma eğiliminde olan, davranışlarında bozukluk görülen bütün sosyal kesimlerin ıslahına (rehabilitasyonuna) yönelik olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, özellikle sosyal amaçlı manevî destek hizmetleriyle sosyal politika (hizmet) hedeflerine önemli katkılarda bulunabilir.

3.1. Din Hizmetleri Sosyalleştirilmeli ve(ya) Manevî Sosyal Hizmetler Uygulanmalıdır

Sosyal hizmetler, sadece sosyal kurumları ilgilendiren bir alan değildir. Geniş anlamda din hizmetleri de toplumun mutluluğu, ıslahı ve refahı (ferahı) için elzemdir. Dolayısıyla din hizmetleri, aynı zamanda sosyal hizmetleri de içeren bütüncül bir hizmet anlayışıdır. Sosyal hizmetlerde dinî-manevî yaklaşımların bulundurulması, sosyal hizmet faaliyetlerinin, millî ve manevî değerlere uygun bir biçimde uygulanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla manevî sosyal hizmetler, hem mânen (ruhen), hem de madden insanların saadetini temin eden geniş kapsamlı sosyal hizmet uygulamalarıdır. Manevî sosyal hizmetlerin temel hedefi, sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan himayeye muhtaç kişilerin fıtrî, kalbî ve vicdanî özelliklerine müracaat ederek, ruhları ile barışık mutlu fertler olmalarını sağlamaktır.[18]

Manevî sosyal hizmetler, kişilerin sosyal bilinçlenmeleri ve toplum değerlerine uymaları için, üstün karakter geliştirmeye yönelik sosyal ve manevî eğitimi birlikte esas almaktadır. Maneviyat odaklı sosyal hizmetler, yalnızca dinî konuları içermekle kalmaz, aynı zamanda psiko-sosyal eğitim ve destek kapsamında güzel ahlâk, kültür, mantık, sağlık ve etkili iletişim gibi kişisel gelişim alanına

16 14.06.1986 tarih ve 3294 sayılı «Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu», halk arasında «Fak-Fuk-Fon» (Fakir Fukara Fonu) olarak bilinmektedir.

17 18.02.1992 ve 3816 sayılı «Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun», (Kısacası: "Yeşil Kart Kanunu").

18 Manevî sosyal hizmetlerin temel açılımları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Seyyar, Ali; Maneviyat Eksenli Sosyal Hizmetler"; Sızıntı Dergisi; Yıl: 30; Sayı: 360; Ocak 2009.

girebilecek birçok pedagojik destek unsuru da içermektedir. [19]

3.2. Manevî Sosyal Hizmetlerin Kanunî Dayanağı Oluşturulmalıdır

Manevî sosyal hizmetler alanına giren her mesele, aslında hak kavramı temelinde değerlendirilebilir. İnsanların sosyal hayatta karşılaşabilecekleri manevî sorunların çözümüne dönük olarak kanunî düzenlemeler de zaten bu doğrultuda yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982)'nın "Başlangıç" kısmında insanların sadece maddî boyutuyla değil manevî yönden de geliştirilmesi yönünde temel bir yaklaşım sergilemektedir. "Devletin Temel Amaç ve Görevleri" kısmında kişilerin manevî gelişimine dönük somut ilkeler belirlenmiştir. Buna göre "Devletin temel amaç ve görevleri arasında, " … insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak".[20] da yer almaktadır.

Sosyal devlet, vatandaşlarının manevî yönden huzur içinde yaşayabilmeleri yönünde bütün tedbirleri almak mecburiyetinde olduğuna göre, buna uygun manevî sosyal hizmet programları da belirle(t)mek ve uygula(t)mak mecburiyetindedir. Nitekim SHÇEK de bu anlayış doğrultusunda, "Ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle

19 Manevî sosyal hizmet programları, yöntem açısından gereklidir. Şöyle ki sosyal sorunların sebeplerinin tespitinde ve ihtiyaç duyulan yardım ve destek türlerinin belirlenmesinde eş zamanlı olarak birbirinden farklı yöntemlerin tercih edilmesi (Sosyal Hizmetlerde Çoklu Bakış), çoğu zaman uygulamaların etkinliği açısından önem arz etmektedir. Sosyal hizmetlerde bir taraftan çok boyutlu bakış, diğer taraftan da birden fazla yöntemin değerlendirilmeye tâbi tutulması (Yöntem Plüralizmi), hem manevî sorunları-riskleri gündeme getirmeyi, hem de buna bağlı olarak diğer (sosyal) hizmet türlerinin yanında manevî destek ve(ya) rehabilitasyon hizmetlerinin de uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan manevî sosyal hizmetler, bilimsel tekâmül açısından da gereklidir. Türkiye'de sosyal hizmet anlayışı, gerek eğitim, gerekse uygulama biçimi açısından ağırlıklı olarak manevî unsurları içermeyen pozitif bilimler ekseninde yürütülmektedir. «Pozitif bilimler açısından sosyal hizmetler» ve «din (maneviyat) bilimleri boyutu ile sosyal hizmetler» içeriyi ve kapsamı bakımından şöyle ayrılabilir. Pozitif bilimler olgusal gerçekliklerden hareketle bilgi elde etmektedir. Eşyanın ve maddî varlıkların mahiyetini araştırmaktadır. Pozitivist sosyal hizmet anlayışına göre maneviyat, insanın haleti ruhiyesi ve psişik halleridir. Dinî içerikli sosyal hizmet anlayışında ise maneviyat, hem insanın bu halleri hem de öteki dünya ve buna hazırlayan manevî değerlerdir. Manevî bilimler, olgusal gerçekliklerin ötesine giderek bunların varlık sebebini ve hikmetini araştırmaktadır. Pozitif bilimlere dayanan statükocu sosyal hizmetler, fizikî âlem ve varlıkların yanında kişilerin tutum ve davranışların üzerinde yoğunlaşıp, davranışların toplumsal normlara göre değiştirilmesini amaçlamaktadır. Manevî bilimlere dayanan sosyal hizmetler ise, hem fizik ötesi âleme, hem de kişinin fıtratına ve ruhuna yönelmektedir. Kişinin manevî kaynaklarının gün ışığına çıkartarak tutum ve davranışlarında tabiî bir değişimin elde edilmesini sağlamak istemektedir. Aslında pozitif ve manevî bilimlerin sahası ayrı olmasına rağmen sosyal hizmetlerin gaye ve hedefleri açısından aynıdır. Sadece niyet ve bakışın yanında yöntemler farklıdır. Manevî Sosyal Hizmetler ile ilgili tafsilatlı bilgiler için bkz.: Seyyar, Ali (Editör); Manevî Sosyal Hizmetler; Rağbet Yayınları; İstanbul; Kasım 2008.

20 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası; 1982; m. 5.

çocuklarına her türlü maddî, manevî ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli planlamaları yapmak, eğitim faaliyetlerinde bulunmak" görevini üstlenmektedir.[21] Buna göre, ailenin bütünlüğünü sağlayabilmek için, sosyo-ekonomik desteğinin yanında manevî destek programlarının da hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Bunun yanında manevî sosyal hizmet uygulamalarının muhatabı da sadece kamu kurumları değildir. "Kurumca yürütülmekte olan sosyal hizmet faaliyetlerine gerçek ve tüzel kişilerin her türlü maddî ve manevî katkı ve katılımın sağlanması"[22] da teşvik edilmektedir. Dolayısıyla resmî bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı, kurumsal sosyal hizmetlere manevî destek programlarıyla katkıda bulunabileceği gibi, dinî cemaatler de bu hizmet alanında aktif bir konuma gelebilir. Mevcut kanunlar, gerek manevî sosyal hizmetlerin içeriğine, gerekse uygulayıcılarına bir engel koymadığı halde (kurumsal) sosyal hizmet uygulamalarının manevî boyutuyla yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak hem 2828, hem de 12038 sayılı Kanunda bütüncül sosyal hizmet anlayışının açıkça geçerlilik kazandırılması amaçlı değişikliliklerin yapılmasında fayda vardır.

3.3. Manevî Sosyal Hizmet Uygulayıcıları (Sosyal İlahiyatçılar) Yetiştirilmelidir

Kişinin bedenî ve sosyal sağlığının yanında ruh sağlığının da korunması onun tam bir iyilik hâlinde olması açısından önemlidir. Rasyonalist ve seküler bir anlayışa dayalı sosyal hizmet uygulamalarında kişilerin ruh sağlığı ile ilgilenen uzmanların başında psikiyatrist ve psikologlar gelmektedir. Bunun yanında sosyal hizmet uzmanları da tıbbî sosyal hizmet çalışmaları kapsamında hastaların psikolojik ve sosyal sorunlarının çözümünde yardımcı olmaktadırlar. Ruhî sorunları olan veya manevî risklerin tuzağına düşmüş kişilerin imdadına ise ilahiyat mezunu din görevlilerin (manevî terapistlerin) yetişmesi gerekmektedir. Sosyal hizmetlerden beklenilenlerin etkin bir şekilde ortaya çıkması arzu ediliyorsa, bütüncül bir anlayışa dayalı sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç vardır. Farklı disiplinlerden gelen uzmanlar, sosyal hizmetler alanında değişik fakat birbirini tamamlayan yaklaşımlarla karşılıklı fikir alış verişinde de bulunarak, sosyal hizmet verdikleri kişilerin sorunlarına daha etkin çözümler bulabilmektedir. Bu bağlamda sosyal ve tıbbî (psikolojik veya psiko-somatik) sorunları olan kişilerin ilahî-manevî destek hizmetleriyle yeniden eski sağlıklarına ve manevî huzura kavuşmaları mümkün olduğuna göre sosyal ve manevî bilimler alanlarında multi-disipliner eğitim almış

21 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu; m. 9; k: Ek: 24/1/1989 - KHK - 356/2 md.; Mülga: 6/12/1989 - KHK - 396/28 md.; Ek: 14/3/1991 - 3703/2 md..

22 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu; m. 36.

özel elemanlara da ihtiyaç vardır. Gelişmiş ülkelerde manevî terapist veya sosyal ilahiyatçı[23] olarak isimlendirilen manevî sosyal hizmet elemanları, Türkiye'de de yetiştirilmelidir. Bu uzmanlar, bir sosyal meslek elemanı olarak bütün sosyal hizmet alanlarında istihdam edilebilmelidir.

3.4. Sosyal İlahiyat Bölümleri Açılmalıdır

Gelişmiş Batı ülkelerinde manevî sosyal hizmetler, hem manen, hem de sosyal yönden muhtaç kesimlere her türlü yardım ve desteği, ilmî ve manevî bilgi ve uygulama becerisi içinde, belirli bir disiplin ve meslekî etik çerçevesinde yapan, bunun için belirli müdahale araçları, stratejileri, yöntemleri, teknikleri geliştirilmiş bir eğitim ve meslek dalıdır. Türkiye'de de korunmaya muhtaç kişilere profesyonel manevî sosyal hizmetlerin götürülebilmesi için, İlahiyat Fakültelerinde Sosyal İlahiyat bölümleri açılmalıdır. Klâsik sosyal hizmetlerin yanında manevî destek ve teşvik programlarını da ihtiva eden Sosyal İlahiyat, insan hakları, din ve vicdan özgürlüğü, dinini her ortamda ve her yerde serbestçe yaşama hakkı gibi temel ilkelerinden hareket ederek fertleri, grupları ve toplulukları maddî ve manevî yönden güçlendirerek, iyilik hallerini geliştiren inter-disipliner bir bölümdür. Manevî sosyal hizmetler alanında vazife alacak elemanları (manevî sosyal hizmet aktörleri) yetiştirmek maksadıyla oluşturulması gereken bu bölümler, AB katılım sürecinde de önemli bir açılım sağlayacaktır.

3.5. Manevî Sosyal Hizmet Eylem Tür ve Yöntemleri Geliştirilmelidir

Manevî sosyal hizmet uygulamalarının etkinliğini sağlayabilmek ve artırabilmek için, hem destek sürecinin içeriğinin plânlanması, hem de düşünce ve eylem araçlarının geliştirilmesi şarttır. Bununla ilgili olarak manevî sosyal hizmet aktörlerinin işbaşında sergileyecekleri faaliyet biçimleri, korunmaya muhtaç sosyal grupların özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre belirlenmelidir. Tür ve(ya) yöntemlerin başında dinî bilgilendirme, sosyal boyutlu manevî tehlikelere karşı nasihat ve telkin, manevî rehberlik ve danışmanlık, sosyal hayata yeniden uyum maksatlı manevî rehabilitasyon[24], sosyal içerikli manevî yardım, dinî eğitim ve sosyal içerikli manevî pedagojik destekler gelmektedir.

---

23 Seyyar, Ali; Sosyal Hizmetlerde Bakım Terimleri (Ansiklopedik Sözlük); Şefkatli Eller Yayınları; Ankara; Temmuz 2007; s.186.

24 Manevî rehabilitasyon, ileri derecede manevî boşluk, sapma ve(ya) sapkınlık içinde veya manevî hastalıklara yakalanmış olan kişilerin manevî dünyalarıyla yeniden barışık olmalarını ve bu şekilde sosyal hayata yeniden katılmalarını sağlayan manevî destek ve tedavi hizmetleridir. Bkz. Seyyar, Ali; Sosyal Hizmetlerde Manevî Bakım; Şefkatli Eller Yayınları; Ankara; Ekim 2007; s. 37.

3.5.1. Maneviyat Kaynaklı Sosyal Sapmalara Karşı Koruyucu ve Önleyici Hizmetler Geliştirilmelidir

İman, inanç, ibadet gibi dinî esaslarla ilgili olarak zihne ve kalbe giren şüphelerle birlikte artan oranda işlenen günahların sadece bireysel olarak kalp ve ruhları yaralamamakta aynı zamanda toplum düzenini de tahrip edebilmektedir. Manevî risklerden kaçınmayan, zihnî ve manevî dünyalarını yaralayan ve dolayısıyla değişik manevî hastalıklara yakalanan kişiler, çoğu zaman içinde yaşadıkları toplumun millî ve manevî değerlerine aykırı düşen tutum ve davranışlarda bulunabilmektedir. Manevî sapmalar, güzel ahlâk ve edebe uymayan hatalar işlemekten, geçici kabz (kalbî daralma) girdaplarının gelip pusuya yatmasından, cismanî ve şehvanî neşe ve arzuların egemen olmasından, günahların çok olduğunu düşünerek Allah'tan ümidini kesmekten veya iyiliklerle-sevaplarla gururlanıp küstahlaşmalardan kaynaklanabilmektedir. Onun için kişilerin kalbinde imana, hakikate ve vazife-i ubudiyete (kulluk görevlerine) yönelik olarak inkâr arzularının yanında manevî sapma ve hastalıkların doğmaması yönünde dinî telkin ve uyarı hizmetlerinin özellikle özel risk gruplarından kabul edilen himayeye muhtaç kesimlere yönelik olarak yaygınlaştırılması gerekmektedir.

3.5.2. Yeniden Sosyal Uyum Amaçlı Manevî Rehabilitasyon Hizmetleri Geliştirilmelidir

İleri derecede manevî boşluk, sapma ve(ya) sapkınlık içinde olan, manevî hastalıkları ileri boyutta olan kişilerin manevî dünyalarıyla yeniden barışık olmalarını ve bu şekilde toplum hayatına daha rahat uyum sağlayabilmelerini sağlayan manevî destek ve tedavi hizmetleri sistemli bir şekilde kurumsal hâle getirilmelidir. Himayeye muhtaç kişi veya sosyal gruplar (madde bağımlıları, intihara teşebbüs edenler, hayat kadınları, şiddet maruz kalanlar vb.), özel manevî durumuna ve rahatsızlığına göre değerlendirilmeli, manevî arınma için ne türlü bir yoldan geçmesi lazımsa, öyle bir yoldan geçirilmeli, kendisine tabiatına ve karakterine göre özel bir rehabilitasyon usulü uygulanmalı ve kişiye belli sorumluluklar ve görevler (ibadet, sabır, züht, manevî meşguliyetler, günahlardan uzak bir ortamda bulunmak, cemaate katılma; hayırlı faaliyetlere iştirak vb) de yükleyerek sosyal ve manevî tekâmül yolu ve insan-ı kâmil olma ufku gösterilmelidir.

3.6. Bakıma Muhtaçlar İçin Manevî Bakım Hizmetleri Geliştirilmelidir

Manevî sıkıntı (spritual distress), özellikle bakıma muhtaç kişilerde sıkça görülen bir manevî rahatsızlıktır. Buna göre manevî sıkıntı, hayata mana veren, ümit ve güç sağlayan inanç ve değer sisteminde bir rahatsızlık yaşayan veya böyle bir manevî riski taşıyan bir grup ya da kişideki özel bir durumdur. Mesela hastanın dinî inançları ile tıbbî tedavi ve(ya) sosyal rehabilitasyon arasında bir çatışma ya-

şandığında kişide manevî sıkıntılar ortaya çıkabilir. Diğer yandan kişinin inançlarının sarsacak fecî bir olayın meydana gelmesi, hayata ve ölüme dair şüphelerin ortaya çıkması, çaresizlik ve ümitsizliğin boy göstermesi (aşağılık kompleksi), ölümü istemek veya intiharı düşünmek, içine kapılmak ve dünyaya küsmek gibi manevî sarsıntılar, kişinin ruh dünyasını da olumsuz yönde etkileyebilir.

Dolayısıyla manevî ve ruhî sıkıntılara giren (bakıma muhtaç) insanlara, mümkün mertebe erken bir teşhisle ve dolaysıyla erken bir safhada manevî destek hizmetlerinin verilmesi elzemdir. Bazı manevî sıkıntılar, ya manevî boşluğun bir tezahürü, ya da manevî körlüğe yol açan ilk emarelerdir. Açıkça görülebilen bazı manevî sıkıntılar (bitmişlik, tükenmişlik, beyhudelik, neme lazımcılık duyguları), insanın içini kaplamış ise, büyük bir ihtimalle bu sıkıntıların manevî boşluğun bir yansıması olarak tespit edilebilir. Manevî boşluktan kaynaklanmayan manevî sıkıntılar da, zamanında manevî tedavi yöntemlerine başvurulmazsa, manevî hastalıklara ve sapmalara yol açabilmektedir. Manevî sıkıntı içinde olan bir kişiye profesyonel manevî danışmanlık ve rehabilitasyon hizmetleri verilmezse, kişi sapkın görüşlerin ve batıl inançların hedefi hâline gelebilir. Birçok ülkede manevî bakım, hastanelerde, bakım merkezlerinde ve huzur evlerinde manevî sosyal hizmet elemanlarınca uygulanmaktadır.[25]

3.7. Ölüme Refakat Hizmetleri Geliştirilmelidir

Batı dünyasında bakıma muhtaç kişinin tedavisinin mümkün olmadığı hallerde ve özellikle hayatının son dönemlerinde çektiği acısını dindirmeye ve manevî yönden güçlenmesine yardımcı olan palyatif bakım hizmetleri (hospiz) çok yaygındır. Bu açıdan bakıma muhtaç kişinin terminal dönemi, yani ölüm anına yakın olduğu dönem, manevî hizmetler açısından son derece önemlidir. Bakıma muhtaç kişi ve yakınları ile kurulan etkin iletişim sayesinde manevî atmosfer oluşturularak, ölümün güzel yönleri ve ahiret hayatının kişiye sağlayacağı güzellikler dile getirilir. Kişilere manevî teselli ve telkinlerde bulunulur. Terminal dönemdeki bakıma muhtaç kişilerin şeref ve saygınlığını korumak, hayatın son günlerini daha sevgi ve şefkatle geçirilmesini sağlayabilmek için, kurumsal bakım hizmetlerinden ziyade evde sosyal ve manevî bakım hizmetleri tercih edilmelidir. Bakım gerektirecek derecede kronik hastalığı olan ve günlük aktivitelerinde belirli sınırlılıkları olan özellikle yaşlı ve terminal dönemde bakıma muhtaçlara evde yeterince sosyal bakım hizmetleri verilmediğinde, kronik hastalıkların akut atakları sebebiyle hastaneye plânlanmamış yatışları genelde artmaktadır. Hastaneye yeniden yatış sebepleri araştırıldığında; tıbbî gözetim eksikliği, sosyal ve manevî destek hizmetlerin yetersizliği gibi etkenlerin risk sebebi olduğunu göstermekte-

25 Manevî bakım ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Seyyar, Ali; Sosyal Hizmetlerde Manevî Bakım; Şefkatli Eller Yayınları; Ankara; Ekim 2007.

dir. Bu durumda bakıcı personel, hem bakımdan sorumlu aile fertlerine, hem de bakıma muhtaç kişiye yaşadıkları ortamda tıbbî, sosyal ve manevî bakım destek hizmetlerinde bulunmalıdır. Terminal dönemde sadece hastaların değil ailesi ve yakınları da profesyonel manevî desteğe ihtiyaç duyarlar.

3.8. Sosyal Kurum ve Programlarla Entegrasyon Sürecine Gidilmelidir

Genel anlamda millî sosyal hizmetlerin, dar anlamda SHÇEK İl Müdürlüklerine bağlı sosyal hizmet merkezlerinin koruyucu, önleyici ve sorun giderici rehberlik, danışmanlık ve rehabilitasyon çalışmalarının etkinlik ve verimliliğinin artırılabilmesi ve bütüncül bir hizmet sunumumun yaygınlaştırılması için, Diyanet'e bağlı İl-İlçe Müftülükleri manevî tedbir ve rehabilitasyon programlarıyla sosyal hizmetlere aktif olarak destek vermelidir. Bu bağlamda Diyanet (Müftülükler) ile SHÇEK (sosyal hizmet merkezleri) arasında geniş kapsamlı bir işbirliğinin zemini oluşturulmalıdır. Din görevlileri (Sosyal İlahiyatçılar), bütün sosyal hizmet alanlarında ve bütün sosyal kurumlarda (hastaneler, SHÇEK'ye bağlı kurumlar, hapishaneler, çocuk kreşleri vb.) sosyal hizmet ekibinin eşit bir üyesi olarak istihdam edilebilmelidir.

3.8.1. Din Görevlileri İntihar Girişiminde Bulunanlara Yönelik Psiko-Sosyal Destek Programlarında Yer Almalıdır

Sağlık Bakanlığınca intiharı önleme çalışmaları kapsamında 2005 yılından beri "Acil Serviste İntihar Girişimlerine Psiko-sosyal Destek ve Krize Müdahale Programı" yürütülmekte olup, pilot 49 ilin 92 hastanesi acil servislerinde oluşturulan "Psiko-sosyal Destek ve Krize Müdahale Birimleri"nde izlemler gerçekleştirilmektedir. Bu proje kapsamında ilgili birimlerde intihar ve kriz olguları kayıt altına alınmakta, psikiyatri uzmanı koordinatörlüğünde; Psikolog ve Sosyal Hizmet Uzmanlarınca hizmet verilmektedir. İntihar girişiminde bulunan kişi, ilk 24 saat içerisinde ilk görüşme için psiko-sosyal destek birimine yönlendirilmekte ve burada psikolojik destek sağlamak üzere görüşmeler için çağrılmaktadır.[26]

İntihar olaylarını kontrol altında tutmayı amaçlayan bu çalışma, önemli bir proje olup manevî sosyal hizmetlerle mutlaka desteklenmeli ve geliştirilmelidir. Ancak projenin adına "İntihar Girişimlerine Psiko-sosyal Destek" konulmuş olması pek isabetli olmamış. Doğrusu "İntihar Girişiminde Bulunanlara Psiko-sosyal Destek" olmalıydı. Diğer taraftan "İntihar ve kriz olgularına destek sağlamak amacıyla psiko-sosyal destek" cümlesi de aynı gerekçe ile doğru değildir. Kastedilen "İntihar ve kriz olgularını önlemek veya gidermek"tir herhalde. Uygulamadan anlaşıldığı üzere intihar girişimlerini genel anlamda önleyen koru-

26 Seyyar, Ali; "Sakarya'da İntihar Girişimlerinin Önlenmesi"; Adapazarı Gazetesi; 10.06.2008.

yucu ve önleyici sosyal hizmet programları henüz uygulanmamaktadır. "Krize Müdahale Programı" daha çok ölümle sonuçlanmayan intihar girişimlerine yöneliktir. Hedef, intihar ve intihar girişimlerini kayıt altına alınarak veri bankası oluşturmak ve intihar ve kriz durumları ile karşılaşan kişilere ve ailelerine bu alanda eğitim almış profesyonellerce acil medikal tedaviden sonra gerekli psikososyal destek sağlamaktır.

İntihar sorununun çözümünde multi-disipliner bir yaklaşım benimsendiği halde psikiyatri uzmanı, pratisyen hekim ve sosyal hizmet uzmanından oluşan ekibin içinde manevî terapistin yer almaması düşündürücüdür. Dolayısıyla toplumun sosyal risk kesimlerinde intihar atmosferini ve tehlikesini ortadan kaldıracak manevî hizmet programlarının yanında intihar girişiminde bulunan kişilere manevî sosyal hizmet destekli konseptlere de yer verilmelidir. Dolayısıyla ekibin içinde manevî terapistlerin (sosyal ilahiyatçıların) de bulunması elzemdir. Koruyucu manevî sosyal hizmetler kapsamında intiharın önlenmesinde sosyal risk gruplarına dinî bilgilerin verilmesi son derece faydalıdır. Çünkü hemen her insan, fıtrî özelliklerinden dolayı İslâm'ın emir ve yasaklarına uymada duyarlı davranmaktadır. Kısacası, ahlâkî ve manevî yönden güçlendirilmesi gereken sosyal risk gruplarının, sosyal bunalımlardan ve dolayısıyla intihar girişimlerinden uzak kalabilmeleri için, sosyal eylem ve rehabilitasyon programlarında sosyal ilahiyatçıların da mutlaka yer alması gerekmektedir.

3.8.2. Din Görevlileri Hayat Kadınlarının Sosyal Rehabilitasyon Programlarında Yer Almalıdır

Hayat kadınlarının büyük çoğunluğu kendilerini dindar olarak görmektedir. Bu bakış açısı en azından hayat kadınlarının dine ve dinin belirli değerlerine karşı bir hürmetinin olduğunu göstermektedir. Sosyal hizmetlerde ve danışmanlıklarda bu bakış açısından yararlanılarak dinin bu konudaki koruyucu ve engelleyici fikir ve değerlerinden yararlanılabilir. Peygamber zamanındaki uygulamalardan yararlanılarak, fuhşu engelleyici ve giderici önlemler ve yöntemler geliştirilerek, manevî rehabilitasyon hizmetlerine bir etkinlik kazandırılabilir.[27] Dolayısıyla hayat kadınlarının yeniden normal hayata dönmelerini kolaylaştıran sosyal programlarının içeriği, manevî sosyal hizmetlerle zenginleştirilmeli ve programı uygulayan ekiplerin içinde din görevlilerinin (sosyal ilahiyatçıların) de yer alması sağlanmalıdır.

---

27 Ali Seyyar ve Mehmet Nurullah Kurutkan "Hayat Kadınlarının Psiko-Sosyal Rehabilitasyonu"; T.C. Başbakanlık; SHÇEK-Genel Müdürlüğü; Birinci Sosyal Hizmetler Şurası; Ön Komisyon Raporları ve Bireysel Çalışmalar; Ankara; Nisan 2004.

3.8.3. Din Görevlileri Kötü Alışkanlıkları Olanların Sosyal Rehabilitasyonu Programlarında Yer Almalıdır

Kötü alışkanlıklarından vazgeçmek isteyen kişilere uygulanan sosyokültürel programların içeriği, manevî destek hizmetleriyle daha etkin hâle getirilmelidir. Din görevlileri de bu programları yürüten ekibin daimî üyeleri olmalıdır.

SOKAKTA YAŞAYAN, ÇALIŞAN VE RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Ahmet Ergün BEDÜK*

Toplumun himayeye muhtaç unsurları dediğimizde aklımıza gelen unsurları şöyle bir sıralayalım;

1. **Yetim, öksüz, kimsesiz çocuklar**
2. **Sokakta yaşayan-çalışan ve risk altındaki çocuklar**
3. **Maddi durumu iyi olmayan imkânı kısıtlı çocuklar**
4. **Dullar**
5. **Bakıma muhtaç ihtiyarlar**
6. **Fakir yaşlılar**
7. **Kimsesi olmayan fakat maddi durumu iyi olan yaşlılar**
8. **Engelliler vb.**

Daha işin başında bu unsurları sayarken "Bu kişilere bizim nasıl bir yardımımız dokunur?" sorusu içimizde belirir.

Daima zayıfı, fakiri, kimsesizi koruyan İslam Dininin umdelerinde de, himayeye muhtaç bu unsurlara yardım etmenin faziletleri anlatılır.

Kur'ân-ı Kerim'de yetimi kimsesizi koruyan, kollayan ayetler tam bu noktada önümüze gelmekte, öte taraftan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bir hadisi şerifinde;

"Dul ve yetimlere yardım eden kimse Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri nafile oruç tutup, geceleri ibadetle geçiren kimse gibidir. Gerek yakınlarına, gerekse başkasına ait herhangi bir kimsesiz yetimi görüp-gözetmeyi üzerine alan

* MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi

kimse ile ben cennette işte böyle yan yanayız." Buyurmuş, işaret parmağı ile orta parmağını bitiştirerek bu yan yana olmanın nasıl olacağını işaret etmiştir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) kimsesiz yetim çocuklarla çok yakından ilgilenmiş ve onların başlarını şefkat ve sevgiyle okşamış, ihtiyaçlarını gidermiştir. Siyer ve hadis kitaplarında bunların birçok örnekleri ve yaşanmış misalleri vardır.

Ancak ben bu tebliğimde himayeye muhtaç unsurlardan sadece sokakta yaşayan, çalışan ve risk altındaki çocukları ele alacağım.

Zira günümüzde resmi, yarı resmi ve özel birçok kuruluş ve kurumlar bu konuyu gündemde tutmaktadırlar. Bu konuyla ilgili harcanan zaman ve paranın büyük meblağlara ulaştığı görülmektedir.

Devlet bakanlığı koordinesinde dört bakanlık bünyesinde çalışma gruplarıyla, projeler oluşturulmakta ve uygulanmaktadır. Bakanlıkların bünyelerinde kurdukları izleme ve değerlendirme kurulları halen göreve devam etmektedirler.

Ayrıca Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Avrupa Konseyi "Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklarla" ilgili projelere büyük destek vermektedirler.

Ülkemizde valilikler, belediyeler, sivil toplum kuruluşları işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

TBMM'de 25.10.2004'te "çocukları sokağa düşüren nedenlerle, sokak çocuklarının sorunlarının araştırılarak alınması gereken tedbirlerinin belirlenmesi" amacıyla bir meclis araştırma komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon 10 ilde bu konu ile ilgili araştırma ve incelemeler yapmış, TBMM'ne 333 sayfalık bir rapor sunmuştur.

Yedi ilde konu ile ilgili sempozyumlar düzenlenmiştir. Bakanlıklardan elemanlar, değişik üniversitelerden akademisyenler, psikologlar, sosyologlar, rehberlik uzmanları, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, emniyet genel müdürlüğünden ilgililer, belediye başkanları ve illerin valileri bu sempozyumlara katılmışlardır. Konu ile ilgili detaylı görüşmeler, değerlendirmeler, örnek olaylar müzakere edilmiştir.

Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar konusu son derece nazik ve riski çok yüksek bir faaliyet alanıdır.

Sayıca az görünen bu çocukların kendileri büyük risklerle karşı karşıyadırlar. Ayrıca bu çocuklar topluma da büyük zararlar veren, verecek olan bir potansiyeli de beraberlerinde taşıyorlar. Bu çocuklar hepimizin, bu toplumun çocuklarıdır.

İstanbul Valiliğinin 9.8.2000 tarihinde resmi gazetede neşredilen uzunca güvenlik kararının ilk cümlesinde aynen şöyle denmektedir;

"İstanbul'da sokakta yaşamak ve çalıştırılmak veya dilenmek zorunda bırakılan çocukların beden, ruh ve ahlaki gelişmeleri ve şahsi güvenlikleri çok açık ve acımasız tehlike içindedir. Bu çocuklar fuhuş, alkollü içki kullanımı, bali, tiner gibi uçucu maddeleri kullanma alışkanlığı, cinsel tacize uğrama, hırsızlık, yaralama ve öldürme olaylarının içine itilmektedir. Bu durum büyük bir sosyal tehlike olarak günümüzü ve yakın geleceğimizi tehdit etmektedir. Bu ağır sosyal tehlikeden herkesin çok zarar görmesi ihtimali vardır ve sonunda asayiş ile birlikte can ve mal güvenliğini ihlal etmektedir."

Durumun vahametini anlatmak için bu cümlelere eklenecek başka husus var mı?

Bir sempozyumda konuşmacılardan birinin "sokak çocukları" tabirini kullanması üzerine sahneye çıkan on beş yaşlarındaki bir gencin "biz sokak çocuğu değiliz. Sokakta yaşamak ve mecburiyetinde olan çocuklarız. Bize sokak çocuğu demeyin. Bizimde bir zamanlar sıcak bir yuvamız ve evimiz vardı." diye sitemini hüzünlü ve yaşlı gözlerle izlemiştim.

Bu çocuklarla ilgilenip, yönlendirmek, onların içinde bulundukları dünyalarını keşfederek irşatlarına vesile olmak mümkün olmaktadır. Bazı illerimizde belediyelerin, valiliklerin, sivil toplum kuruluşlarının bu çocuklarla ilgili iyi sonuçlar aldıklarına da şahit oluyoruz.

Bu çocukları dışlamamalıyız. Ancak çok zor, çok masraflı, çok mesai gerektirse de bu zorlukları yenip, bu çocukların dünyasına girmek gerekmektedir.

Ülkemizde sokakta yaşayan ve çalışan çocuklarla ilgili net sayı vermek mümkün değildir. Ancak Emniyet Genel Müdürlüğünün verilerine göre emniyet birimlerine gelen ve getirilen çocukların sayısı 85 bin civarındadır. Bu çocuklardan 2375'i sokakta yaşayan, 3940'ı evden kaçan, 2175 kayıp, 49921'i suç işlediği şüphesi olan çocuklardır. Bu çocuklardan 53634'ü hiçbir madde kullanmamakta, 825'i çözücü, 1839'u yapıştırıcı, 429'u uyuşturucu, 884'ü hap, 3285'i alkol, 25803'ü sigara kullanmaktadır.

Düşünün ki biz evlerimizde çoluk çocuğumuzla sıcak yatağımızdayken, bu çocukların bir kısmı atm'lerde, banklarda, parklarda, avlularda birbirlerine sarılarak yatmaya çalışmaktadırlar.

Peki, bu çocukları sokakta yaşamaya iten, sokakta çalışmaya zorlayan, suça iten, uyuşturucu kullanmaya alıştıran sebepler nelerdir. TBMM araştırma komisyonunun raporuna göre sebepler şöyle sıralanmaktadır;

- **Yoksulluk**
- **Ailenin eğitimsizliği**
- **Parçalanmış aileler**
- **Sokakta zorla çalıştırılma**
- **Aile içi şiddet ve geçimsizlik**
- **Fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik istismar ve ihmal**
- **Sevgisizlik-ilgisizlik**
- **Çocukların haklarının yeterince hayata geçirilememiş olması**
- **Gelir dağılımındaki adaletsizlik**
- **Çocuklara ve ailelere, ebeveynlere yönelik din eğitim ve öğretiminde büyük boşluk**
- **Din öğretimi ve eğitiminde çarpıcı ibret alıcı örnekleri gösterememe**

SORUNLAR

TBMM araştırma komisyonunun raporunda da yer alan beş bakanlık ve iki genel müdürlüğün tespit ettikleri sorunları ve yine teklif ettikleri çözüm önerilerini özetledikten sonra Diyanet İşleri Başkanlığının işe koşulması ile birlikte daha netice alıcı çözümler nelerdir. Onları sıralayalım;

- Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar alanında hizmet veren sektörler arasında işbirliği yetersizliği
- Ekonomik zorluklar
- Çocuğun sokakta çalışmasını teşvik edici kültürel değerler
- Sokakta yaşayan/ çalışan çocuklar alanında hizmet veren çocuk ve gençlik eğitim merkezlerinin uzman personel, fiziki şartlar, araç-gereçler yönünden yetersiz kalması
- Çocuk mahkemelerinin tedbir kararı aldığı çocukların yuva ve yurtlara yerleştirilmesi, suç işlemiş çocuklarla yuva çocuklarının birarada kalması
- Medyanın olumsuz yayınları ve özellikle bazı televizyon programlarının çocukların sokağa itilmesine sebep olması, bu konularda eğitici programların yapılmaması, bu önemli konunun reyting kaygısıyla medya kuruluşları tarafından dile getirilmemesi
- Aile ve kadın konusunda kurulmuş bulunan kuruluşların hizmet açısından yetersiz ve etkisiz kalması
- Uhu, tiner, bali, kimyasal çözücü ve uçucu maddelerin satışında kanunlarla yeterli sınırlamaların getirilememesi

- Patent kanunu gereği bu maddelere kötü ve tiksindirici koku eklenememesi
- 2253 sayılı çocuk mahkemeleri kuruluşu, görev ve yargılama usulleri hakkındaki kanun kapsamında tedbir kararı verilen çocuklarla ilgili birimlerin halen oluşturulamaması
- Sosyal tarafların ve toplumun katılımının tam sağlanamaması
- Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin yetersizliği
- Madde bağımlılığıyla ilgilenen ayrı bir kuruluşun oluşturulamaması
- Sektörler arası işbirliğinin yetersiz olması
- Çocuk ıslah evlerinin ve eğitimcilerinin yetersizliği

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- ✓ Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar konusunda sorumluluk bağımsız bir kuruma verilmelidir
- ✓ Islahevlerinin sayısı arttırılmalı ve bu makama pedagojik formasyonu olan, sevgi ve şefkatle çocuklara yaklaşan manevi değerlerle mücehhez eğitmenler yerleştirilmelidir.
- ✓ Çocuk problemine bakış açısı değiştirilmelidir. Sevgisizlik kültürünü ortadan kaldıran, öfkeyle kontrol sistemini ve şefkat müessesesini beraber harekete getiren, çocuğu kucaklayıcı bir yapı oluşturulmalıdır.
- ✓ Çocuk-ergen madde bağımlılığı tedavi ve eğitim merkezlerinin sayısı arttırılmalıdır.
- ✓ Uyuşturucu, tiner ve bali gibi maddelerin satış yaşı sınırlandırılmalıdır.
- ✓ Kullanılan bu maddelerin içine kokusunu bozacak, bunların arzu edilebilirliğini azaltacak, caydırıcı maddeler konulması için Patent kanununda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- ✓ Risk grubu olan çocuklar önceden belirlenmeli ve bunlar için önleme çalışmaları yapılmalıdır.
- ✓ Hedef kitleden ziyade toplumu ve bilhassa aileleri bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
- ✓ Madde kullanan çocuklarla birebir ilgilenen doktor, işyeri hekimi, öğretmen ve polislerin bu konuyla ilgili iyi bir eğitim almaları sağlanmalıdır
- ✓ Tedavi sonrası rehabilitasyon merkezleri arttırılmalıdır.
- ✓ Eğitime devam etmeyenler ilgi ve istidatları doğrultusunda bir mesleğe yöneltilmelidir
- ✓ Kendisi, çevresi ve ailesi ile ilgili sorunlarda yardımcı olunmalıdır

- ✓ Yazılı ve görsel medyada sokakta yaşayıp daha sonra normal hayata dönenlerin iyi örnekleri ve hayat hikâyeleri toplum gündemine taşınmalıdır.
- ✓ Toplum önderlerinin konuyla yakın ilgileri sağlanmalıdır.
- ✓ Öğrenciler yatılı ve pansiyonlu okullara yönlendirilmeli YİBO ve PİO atıl kapasitelerinin bu maksatta kullanılması sağlanmalıdır.
- ✓ İllerin yoksulluk haritalarının çıkartılarak, daha sonra seçilen ailelerden çalışabilecek olanların tespitleri yapılmalı, meslek edindirme kurslarından geçirilerek işletmelerde istihdam edilmeleri sağlanmalıdır.
- ✓ Bu çalışmalarda vakıfların, derneklerin, sendikaların, işverenlerin ve uluslararası kuruluşların sıkı bir işbirliği süreklilik arz etmelidir.
- ✓ Devlet bakanlığının koordinatörlüğünde dört bakanlığın katılımıyla kurulan çalışmalara en önemli paydaş olan Diyanet İşleri Başkanlığı derhal dâhil edilmelidir.
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde de sokakta yaşayan ve çalışan çocuklarla ilgili izleme ve değerlendirme kurulu oluşturulmalıdır.
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurulacak bu kurul konuyla ilgili hizmet modeli uygulamalıdır.
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı geliştirilecek hizmet modeli ve projeleri uygulamalı, bu hususta alınacak müspet sonuçlar internet üzerinden kamuoyuna resimleri ile duyurulmalıdır.
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bu kurulun sekretaryasını yürütecek kadrolu ve devamlı bir birim oluşturulmalıdır.
- ✓ Çok kat'î bir kanaatle diyebilirim ki bu konuda hem az masrafla, hem çok olumlu kökten çözüm uygulayabilecek kurum Diyanet İşleri Başkanlığı ve müftülüklerimizdir.
- ✓ Diğer kurum ve kuruluşlar Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliği yapmasalar da başkanlık tek başına bu konuda çok faydalı ve çarpıcı sonuçlar alacak vizyona ve potansiyele sahiptir.
- ✓ Toplumumuzun zekât, sadaka ve yardımlarının toplanıp bu konuya sarf edilmesi sağlanmalıdır. Alınan sonuçlar kamuoyuyla değişik iletişim vasıtalarıyla paylaşılmalıdır.
- ✓ Def-i mefâsit celb-i menâfîden evlâdır" hükmü gereği bu konu mutlaka gündeme alınmalıdır.

Şimdiye kadar bu konuyla ilgili on bir uluslararası sözleşmenin mevcudiyetine ve bunların halen geçerliliklerini devam ettirmesine, değişik alanlarda faali-

yetlere ve maddi masraflara rağmen istenen sonuçlar alınamamaktadır.

Sonuç olarak ben bu toplumun bir ferdi ve bu konuda çok hassas bir yapıyla Diyanet İşleri Başkanlığımızın ve Başkanlığa bağlı il ve ilçe müftülüklerimizin vaizlerimizin, imamlarımızın müezzinlerimizin çok olumlu sonuçlar alacaklarını inanıyor ve heyecanla bekliyorum.

KUR'AN VE SÜNNET PERSPEKTİFİYLE YETİMLER VE ÖKSÜZLER

Halil ALTUNTAŞ*

İnsan yavrusu, canlılar içinde korunmaya ve özen gösterilmeğe en muhtaç varlıktır. Çocuk için gerekli bu uygun ortamı öncelikle, içinde dünyaya geldiği aile, özellikle de baba ile anne sağlar. Baba ve anne kendilerine has fonksiyonların iş biriliği ile yavruyu yetiştirip hayata hazır hale getirirler. Ancak çocuğun babasını, annesini veya her ikisini yitirip yetim ve öksüz kalması da söz konusudur.

Yetim ve öksüz kalmak çocuğu maddi ve ruhi açılardan korumasız, savunmasız hale getirir. İşte, tebliğimizde, Kur'an ve Sünnet perspektifi ile yetimlerin ve öksüzlerin korunup kollanması konusunu ele alacağız.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE:

"Yetim" kelimesi, sözlükte "yütm" kökünden gelir. Bu kökün ifade ettiği temel anlam "tek kalmak", "yalnız kalmak"tır.

Bir İslam Hukuku terimi olarak yetim (çoğulu: "yetâma", "eytâm") ergenlik çağından önce babadan yoksun kalan çocuk demektir.

Anneden yoksun kalan çocuğa ise "aciyy" ((عجيٌّ denir.[1] Türkçemizdeki karşılığı "öksüz" öksüzdür. Çocuk hem babasını, hem annesini yitirirse "le**t**îm" (لَطِيم) diye nitelenir.

Babasını kaybeden bir çocuğun cinsiyeti, sosyal ve ekonomik statüsü gibi durumlar onu "yetim"likten çıkarmaz. "Buluğ çağına ulaştıktan sonra yetimlik sona erer."[2]

---

* Doç. Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

1 Ragıb el-İsfehani ,Müfredât-ü Elfazi<l-Kur<an" ,Yütm "maddesi

2 Ebû Davûd ,Vesâyâ.6 ,

"Öksüz" anlamını ifade eden "aciyy" Kur'an'da yer almaz. Bu, Kur'an'ın öksüzlere karşı "duyarsız" kaldığı anlamına gelmez. Her ne kadar Arap dilinde yetim ve öksüz için ayrı kelimeler bulunuyor ve Kur'an bunlardan sadece yetimi gündeme getiriyor, öksüzden söz etmiyorsa da, şefkat ve himayeye muhtaç çocuklar olmaları bakımından Kur'an'ın ruhu yetimleri ve öksüzleri aynı düzlemde birleştirir.

Ayrıca şu durum da göz önünde bulundurulmalıdır: Genellikle babanın ölümü ile aile yuvasının "direği yıkılır". Babası ölen çocuk hem fiziki varlığı ile hem de mal varlığı ile olumsuz dış etkilere daha açık hale gelir. Bu anlamda yetimin durumu öksüzün durumuna göre daha kritiktir. Anne şefkat ve ilgisinden mahrum olması dışında öksüzün yetime göre daha az olumsuz etkilere maruz kalacağı söylenebilir. Kur'an yetimler konusuna vurgu yaparak bu durumu ön palan çıkarmış olmaktadır. Ancak bu bir kural değildir. Duruma göre öksüzler yetimlere göre daha ağır maddi ve psikolojik şartlar altında bulunabilir. Her iki grubun eşit derecede zorluklar yaşaması da söz konusu olabilir. Bu sebeple özel korumaya muhtaç olmaları bakımından öksüzler de Kur'an'ın getirdiği "koruma önlemleri" kapsamında yer alır.

Ayrıca anne-babası sağ olduğu halde her hangi bir sebeple onlardan ayrı ve sıcak bir aile yuvasından ve şefkatten mahrum olarak yaşayan çocukları, hatta himayeye muhtaç yetişkinleri de korunmaya muhtaç olmaları bakımından yetim ve öksüz kavramları içinde değerlendirmek gerekir.

Yetim kelimesi Kur'an'da 23 kere geçer. Bunlardan yedisi yetimin malını korumakla,[3] beşi yetimin maddi ihtiyaçlarını gidermekle,[4] beşi yetimi yedirip içirmek, doyurmak ve ona ikramda bulunmakla,[5] üçü yetim kızlara adil davranılması ile,[6] üçü yetimi korumak ve barındırmakla[7] biri ise onların durumlarını düzeltmek (onları eğitmek ve yetiştirmek) ile[8] ilgilidir.

YETİMLİK OLGUSU:

Ölümler, cinayetler, savaşlar ve tabii felaketler sonucunda pek çok çocuk yetim ve öksüz kalmaktadır. Yetimler toplum içindeki boynu bükülklerdir. Toplumun bu emanetler konusunda duyarlı olması hem dini hem de sosyal bir görevidir. Yetim ve öksüzlerini himaye ederek iyi birer kul, yararlı birer insan olarak yetiştirip hayata hazırlayan toplum gerçekte kendi varlığını sürdürebilmenin şartlarından

3 Nisa ;117 ,10 ,6 ,4/2 ,En<am ;6/153 ,İsra ;17/34 ,Kehf.18/82 ,
4 Bakara, 2/ 177, 215; Nisa, 4/8; Enfal, 8/41; Haşr, 59/7.
5 Bakara, 2/ 83; Nisâ, 4/36; İnsan, 76/8; Fecr, 89/17; Beled, 90/15.
6 Nisa ;4/3 ,Bakara.(2)2/127 ,
7 Duhâ, 93/6, 9; Mâûn, 107/2.
8 Bakara.2/220 ,

birini yerine getirmiş olur.

Kur'an ve Sünnet, genel olarak mahlûkata karşı merhametli olmayı emir ve tavsiye ederken,[9] özel olarak yetimleri ve öksüzleri müslümanların merhamet ve şefkat duygularına emanet eder, yetim ve öksüzlerle ilgilenmenin kalbi yumuşatacağına, ona merhamet duygusu kazandıracağına vurgu yapar.[10] Katı kalpliliğinden şikâyet eden bir sahabiye Rasûlullah: "Kalbinin yumuşamasını istiyorsan fakire yedir" tavsiyesinde bulunur.[11]

Aynı zamanda bir devlet reisi olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) kelimenin tam anlamı ile "halkın içinden gelmiş bir lider" idi. O, mütevazı bir aile içinde yetim olarak doğmuş, öksüz olarak büyümüş, yetimliği "iliklerine kadar" yaşamıştı.[12] Böylece toplum içindeki yetimlere ve öksüzlere karşı nasıl davranılması gerektiğini yaşayarak, duyarak öğrenmiştir. Ancak vahiy bu pratik bilgiyi somut ilahi emir ve yasaklarla sırf kişisel tecrübe olmaktan çıkarmış, bütün inananlara ulaştırılması gereken evrensel ilkelere dönüştürmüştür. Vahiy bu işlemi gerçekleştirirken işe Hz. Peygamber'in yaşadığı yetimlik tecrübesi ve bunun getirdiği psikolojik ve sosyo-ekonomik dar boğazların da yer aldığı bir tabloyu onun önüne koyarak başlamıştır:

"(Rabbin) seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme![13]

Bu ayetlerde bir yetimin karşı karşıya kalacağı barınak ihtiyacı, psikolojik problemler, geleceğe yönelik endişe, kararsızlık ve ekonomik problemler gibi temel zorluklara işaret vardır.

İslam tarihi boyunca yetimlerin himayesi ile ilgili öne çıkmış özel bir resmi ya da sivil oluşum varlığını bilmiyoruz. Bu durum, İslam toplumunun yetimlere ve öksüzlere bigâne kaldığı anlamına gelemez, aksine; toplumun yetimleri içselleştirdiğini, yetimler konusunun kitlesel bir problem olarak ortaya çıkmasına meydan vermediğini gösterir. Böyle bir sonuç şüphesiz ki her şeyden önce Kur'an ve Sünnetin getirdiği somut tedbir ve teşviklerin bir meyvesidir.

Çok çalkantılı bir dönem olan yakın tarihimizde de oldukça büyük rakamlara ulaşan yetim ve öksüzlerin himayesi için sivil ya da resmi önemli kurumlar

---

9 Âl-i İmran ;3/159 ,İsrâ ;17/24 ,Merhamet etmeyene merhamet edilmez) ".Buharî ,Edeb;(18 , "Yerdekilere merhamet edin ki gökteki/göktekiler de size merhamet etsin) ".Tirmizî ,Birr ve Sıla(16 ,

10 Ahmet ibn Hanbel, Müsned, [I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982] II, 263, 387.

11 Ebû Dâvûd, Feraiz, 8.

12 Hz .Peygamber) s.a.v (.doğumundan altı ay önce babasını ,altı yaşında iken de annesini kaybetmişti.

13 Duha.9–93/6 ,

oluşturulmuştur. Mesela, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşları sürecinde yetim ve öksüz kalan çocukları korumak, barındırmak, okutup sanat ve iş sahibi yapmak amacı ile "Darüleytam"ların kurulduğunu görüyoruz. Yine, Kurtuluş Savaşı'nda yetim kalan çocukları korumak üzere oluşturulan "Himaye-i Etfal" in Ankara oluşumu daha sonra "Çocuk Esirgeme Kurumu" adını almıştır. Günümüzde ise "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu" adı ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa Yetim kalan çocukları sağlıklı ve güven içinde hayata hazırlanabilmeleri için okullar kurmuş, ABD tarafından Trabzon'da İşletilen Ermeni Yetimhanesi'nin kendisine devredilmesinden sonra oradaki yetim Ermeni çocuklarına aynı şefkatle muamele etmiştir. Bugün Müze olan Trabzon Ermeni Yetimhanesi'nde bulunan Paşa'ya ait büyütülmüş portre üzerinde şu ibare yer alıyor: "Yetimler babası Kazım Karabekir Paşa'ya teşekkürler."[14]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin eğitim ve kültür faaliyetleri sadedinde yayınladığı tercüme eserler arasında; yoksul çocuklara yönelik pratik eğitim ve himaye çalışmaları yapmış olan uygulamalı pedagoji uzmanı Pasalozzi (asıl adı Johann Henrich, (1746–1827)'nin hayatını konu alan "Öksüzlerin Babası" adlı eserin de yer alması anlamlıdır.[15]

Kur'an ve Sünnet verilerinde yetimler konusu ana hataları ile şu çerçeve içinde yer almaktadır:

I. YETİMLERİN KORUNMASI

Kur'an; ilk ve doğrudan muhatapları olan Cahiliye Araplarının inançlarını, düşünce yapılarını, dünya görüşlerini ve davranışlarını, kısaca hayat algılarını yeniden biçimlendiren bir süreç takip ediyordu. Dünya ahiret dengesinin sağlanması ilkesi bu sürecin odak noktasını oluşturuyor, dünyaya ve dünyalıklara bağlığın bir takım insani değerleri aşındırdığına vurgu yapılıyordu. Nitekim toplumun geneline hitap eden bir ayette aşırı mal sevgisi; yetimlere el uzatılmamasının, insanları yetimlere iyiliğe teşvik etmemenin, yetimlere miras kalan malları fütursuzca yeme haksızlığının sebebi olarak gösterilmiştir.[16]

Yine aynı genel üslûp içinde -sahip olduğu bütün nimetlere rağmen bunlara

14 Yeni Şafak Gazetesi, 29.10. 2006.

15 Fritz Eisler, "Öksüzler Babası", Çeviren: Mustafa Rahmi, TBMM Hükümeti Maarif Neşriyatı, Sayı 38, Matbaa-i Âmire, 1339/ 1923, İstanbul.

16 "Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmek konusunda birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası alabildiğine yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz." (Fecr, 89/17-20)

şükretmediğini ifade sadedinde- insanın sarp yokuşa atılmadığı vurgulanmaktadır. Sarp yokuşun ne olduğu ise "köle azat etmek, yetimi doyurmak" ve bunun yanında "iman edenlerden biri olarak hakkı tavsiye etmek" şeklinde çerçevelenmiştir.[17]

Bir başka yerde de, yetimlere karşı takınılan bu kayıtsız ve olumsuz tavır, genel ifadeler yerine artık somut bir örnek üzerinden, iman etmemekle ilişkilendirilmiştir.[18]

Kur'an ve Sünnetin yetimlerle ilgili nasları, yetimlerin; a) Fiziki varlıklarını ve kişiliklerini; b) Onların mal varlıklarını korumaya yönelik iki temel hedef güder.

Dikkatle bakıldığında Kur'an'ın genel teşri ilkesi olan tedrici yaklaşımın yetimler konusunda da sergilendiği görülebilir. Kaba bir ayırımla ifade edecek olursak Mekke döneminde inen ilgili ayetlerin öncelikle yetimlerin fizik varlıklarını ve kişiliklerini, Medine döneminde inen ayetlerin ise yetimlerin mal varlıklarını korumaya yönelik bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

Cahiliye toplumunda önemsizleştirilen, itilip kakılan, karın tokluğuna çalıştırılan, ekonomik ve sosyal bakımdan istismar edilebilen bir yetim algısı, İslam'ın aldığı önlemlerle tamamen değişmiştir. Artık yetim, istemeden de olsa hakkının yenmesi büyük vebal gerektiren; toplumun aziz bir emaneti olarak görülür olmuştur. Kur'an bu değişimi sağlarken, muhataplarının zihinlerini konuya hazır hale getirecek, "yumuşak iniş" sağlayacak yönlendirmeler de yapıyordu. Bu konuda duyguları harekete geçirmek için yetimlerin Allah'ın himayesinde olduğuna işaret ediliyordu. Mesela "Musa ve birlikte yolculuk ettiği salih kul" (Müfessirlerin çoğuna göre bu kişi Hızır'dır) kıssasında, uğradıkları şehirde halkın kendilerine yiyecek vermemesine rağmen Hızır'ın şehirdeki yıkılmak üzere olan bir duvarı tamir etmesinin zikredilmesi bir örnek olarak verilebilir. Gördükleri muameleye rağmen duvarı tamir etmesini anlamlandıramayan Hz. Musa'ya arkadaşı durumu açıklamaktadır: Duvar iki yetime aittir ve altında babalarının koyduğu bir hazine vardır. Çocuklar büyümeden duvar yıkılırsa, hazineyi başkaları yağmalayacaktır.

---

17 "Fakat o insan sarp yokuşa atılmadı. Sarp yokuşun ne olduğunu bilir misin? O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek) tir. Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi doyurmaktır yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır. Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya, işte onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir Ayetlerimizi inkâr edenler ise; kötülüğe batmış kimselerdir. Üzerlerinde etrafı sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır." (Beled, 90/15)

18 "Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı. İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeye özendirmeyen kimsedir! Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, Onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar. Ufacık bir yardıma bile engel olurlar." (Mâûn, 107/1-7)

Ayette kendisine atıf yapılan şahsin Âs b. Vâil, Velid b. Muğîre ve Ebû Cehil olduğu söylenmiştir. (Geniş bilgi için bak: Fahruddin er-Râzi, Mefatihu>l-Ğayb, [I-XXXII, Dâru>n-Neşr-Dâru İhyai>t-Türasi>l-Arabiyy] XXXII, 305)

Duvarı tamir etmesini de Allah emretmiştir. [19]

Yine, Allah'ın İsrailoğulları'ndan aldığı ve içinde "yetimlere ve yoksullara iyilik edeceksiniz" maddesinin yer aldığı ahdin[20] Kur'an'da zikredilmesi de yetim algısında yapılacak değişiklik için uygun bir zihinsel ortam hazırlama unsuru olarak değerlendirilebilir.

Aynı yaklaşımın Medine döneminde de devam ettiğini görüyoruz. İbadet için kıbleye yönelmenin ve onun temsil ettiği diğer itaat şekillerinin iyilik (birr) noktasında özü temsil etmediğini, asıl özün Allah'a, -onun istediği yolla- itaat etmek olduğunu vurgulayan ayette[21] yetimlere infak'ın iyilik (birr) kapsamında zikredilmiş olması bir örnek olarak zikredilebilir.[22] İyi ve itaatkâr kulların nitelikleri sayılırken onların, mallarını seve seve yetime, yoksula ve esire yedirdikleri ve bunu sırf Allah rızası için yaptıkları dile getirilir.[23] Bütün bunlar yetimler konusunda getirilecek düzenlemelerin alt yapısı olarak değerlendirilebilir.

Yetimlerin Fiziki Varlıklarının Korunması

Yetimleri koruyup kollama görevi sadece bireysel ve ahlaki bir görev değildir. Kimsesizlerin bir barınağa kavuşturulduğu, himayeye alındığı "Suffe" uygulaması da gösteriyor ki toplumun/devletin bu konuda organize ve kurumsal bir tavır

---

19 "Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa ait idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur." (Kehf, 18/82)

20 " Hani ,biz İsrailoğulları'ndan" ,Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz ,anne babaya, yakınlara ,yetimlere ,yoksullara iyilik edeceksiniz ,herkese güzel sözler söyleyeceksiniz ,namazı kılacaksınız ,zekâtı vereceksiniz "diye söz almıştık .Sonra pek azınız hariç ,yüz çevirerek sözünüzden döndünüz) ".Bakara(2/83 ,

21 Bakara, 2/177.

22 "İyilik (birr) yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir" (Bakara, 2/177)

23 " Onlar ,seve seve yiyeceği yoksula ,yetime ve esire yedirirler) .Yedirdikleri kimselere şöyle derler" (:Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz .Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz) ".İnsan(9–76/8 ,

Vahidi ,bu ayetlerin Hz .Ali Hakkında nazil olduğun kaydeder) .el-Vasit fî Tefsiri-'Kur'ani'l-Mecîd] ,I-IV ,Birinci Baskı ,Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye ,Beyrut [1415/1994 ,IV(400-401 ,

Fahruddin Razî ,bu ayetler de dâhil ,sürenin baştan itibaren buraya kadarki ifadelerinin hep çoğul kipi ile kullanılmış olduğu ,bu sebeple ilgili paragrafın iyi ve itaatkâr olan herkesi kapsıyor olması gerektiği ,ibarenin tek bir şahsa hasredilmesi halinde nazmın bozulacağı gerekçesi ile buradaki eylemleri tek bir şahsa tahsis etmenin mümkün olmadığını söylemiştir) .Razi, Mefatihu<l-Ğayb] I-XXXII ,Birinci Baskı ,Mısır ,Baskı Tarihi yok [XXX(.244 ,

sergilemesi temel ilkedir. Bu ilke Hz. Peygamber'in "Kim geride aile fertlerinden birini bakma ve korunmaya muhtaç halde geride bırakırsa (كَلّ) onun bakım ve himayesini üstlenmek bana -ravinin şekkine göre: yahut Allah ve Rasûlüne- aittir"[24] hadisinde de ifadesini bulmaktadır.

Yetimin korunması kavramının kapsamı içinde onun fiziki varlığını sürdürebilmesi ve maddi ihtiyaçlarının karşılanması için alınması gereken tedbirler önemli bir yere sahiptir. Bu tedbirleri ana hatları ile iki ana başlık altında toplamak mümkündür:

Yetimlere Sıcak Bir Aile Ortamı/Barınak Sağlamak

Babasını yitiren çocuk çok kere sığınacağı güvenli ve ekonomik imkânlarla donatılmış sıcak bir yuvadan mahrum olabilmekte, eğer çocuk annesini de yitirmişse bu mahrumiyet daha da büyümektedir. Çocuğun bedenen ve kişilik olarak yetişip gelişeceği böyle bir ortamı ona hazırlamak, babasının -yahut hem babasının hem annesinin- bıraktığı boşluğu kısmen de olsa doldurmak görevi topluma düşmektedir. Ölümlerin, savaş ve tabii afet ortamlarının topluma emanet ettiği bu korunmaya muhtaç çocuklar her dönemde ve her toplumda başlıca toplumsal konular arasında yer almıştır.

Hadislerde yetimlerin bir barınak altına alınması konusuna önemle vurgu yapıldığını görüyoruz. Hz. Peygamber işaret parmağı ile orta parmağını göstererek, "Ben ve bir yetimin bakımını üstlenen kimse cennette şöyle (yan yana) olacağız"[25] buyurmuştur. Diğer bir hadiste en hayırlı Müslüman evininin, içinde barındırdığı yetime güzelce bakıldığı bir ev olduğu, en kötü müslüman evinin ise barındırdığı yetime kötü muamele edildiği ev olduğu ifade edilmektedir.[26] Konu ile ilgili bir başka rivayette, bir yetimi eve götürmek ve yedirip içirmek, şirk gibi affedilmeyecek bir günah işlememek kaydı ile cennete hak kazandıran bir eylem olarak gösterilmektedir.[27] Genel muhtevası açısından aynı nitelikteki diğer bir hadiste ise üç yetimi evine alıp bakımını yapan kimsenin ömür boyu gecesini ve gündüzünü ibadetle geçirmiş, Allah yolunda cihat etmiş gibi sevap kazanacağı ifade edilmiştir.[28]

Temel ilke, babasını yitiren çocuğun içinde bulunduğu sıcak aile yuvasının

---

24 Ebû Davûd ,Ferâiz.8 ,

25 Buharî, Edeb, 24.

26 İbnü Mâce ,Edeb.6 ,

27 " Kim Müslümanların arasında bulunan bir yetimi alıp yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek günah) şirk (işlememek kaydıyla ,Allah onu mutlaka cennete koyar) ".Tirmizi, Birr(14 ,

28 " Kim üç yetimi korumasına alır bakımını yaparsa ,ömür boyu gecesini namazla ,gündüzünü oruçları oruçla geçirmiş ve Allah yolunda cihat etmiş gibi olur .Ben ve o kişi cennette şu ikisi gibiyiz ".buyrulmuş ve iki parmağını gösterir) .İbnü Mâce ,Edeb(6 ,

ve şefkat ortamının devamını sağlamaktır. Eşini yitiren anneler çok kere büyük fedakârlıklar göstererek bunu sağlamaya çalışmaktadırlar. Hz. Peygamber böyle annelerin kazanacağı mükâfatı ilginç bir örnekle dile getirmektedir: "Ben, cennet kapısının ilk önce kendisine açılacağı kişiyim. Ne var ki bir kadın gelip benden önce cennete girmeğe çalışacaktır. Ben o kadına, 'Neyin var?, Sen de kimsin?' diye sorarım. O şöyle cevap verir: 'Ben, yetimlerine bakmak için (evlenmeyip) onların başında kalan bir kadınım' cevabını verir."[29]

Yetimlerin Maddi İhtiyaçlarını Karşılamak ve Onları Yetiştirmek

Yetimin barınacak bir ortam bulması onun mutlu ve umutlu olması için yeterli değildir. Beslenme, giyim-kuşam ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması da gerekir. Bu konuda topluma düşen görevlere işaret edilirken, bireysel girişimler de yeterince teşvik edilmiştir. Mesela miras taksimi sırasında, kedilerine pay düşmeyen fakat taksim sırasında hazır bulunan akrabaların, yetimlerin ve yoksulların da gözetilmesi tavsiye edilmiştir.[30] Bunun yanında, İslam ordularının düşman tarafından elde edeceği gelirlerin (ganimet ve "fey'"lerin) taksiminde yetimler de hak edenler listesine konulmuştur. Ganimetlerin beşte biri, aralarında yetimlerin de bulunduğu beş cihet arasında ortaktır.[31] Buna göre söz konusu gelirlerin yirmi beşte biri yetimlerin ihtiyaçlarının karşılanacağı fona aktarılacaktır.

Demek ki İslam toplumunda yetimlerin himayesi öncelikle devlete bırakılmış önemli bir görevdir ve devlet bütçesinde onlar için bir harcama kalemi açılmıştır. Bu durum, yetimlerin himayesi konusunda tek sorumlu merciin siyasal otorite olduğu anlamına gelmez. Mümin bireylerin de dini-ahlaki sorumluluğu söz konusudur. Zekât ve sadakaların sarf edileceği yerlerden biri olan "fakirler/yoksullar"

---

29 Ebû Ya<lâ ,el-Müsned] ,I-XIII ,Birinci Baskı ,Daru's-Sekafeti'l-Arabiyye ,Dımeşk[1412/1992 , XII(.6 ,

30 " Miras taksiminde) kendilerine pay düşmeyen (akrabalar ,yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara) gönüllerini alacak (güzel sözler söyleyin) ".Nisâ, (4/8

Selef müfessirlerinin bir kısmı ayetin neshedilmiş olduğunu ,bir kısmı ise hükmün yürürlükte olduğunu ifade etmişlerdir .Ancak buradaki ihtilaf ,ayetteki hükmün vücub/kesin emir ifade edip etmediği noktasındadır .Ayette öngörülen uygulama en azından ahlaki bir tavsiye olarak yürürlükte bulunduğu konusunda ihtilaf yoktur.

31 " Bilin ki ,ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a ,Peygamber'e, onun yakınlarına ,yetimlere ,yoksullara ve yolculara aittir .Eğer Allah'a ;hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün) ,yani (iki ordunun) Bedir'de (karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız) bunu böyle bilin) .(Enfâl(8/40 ,

"Allah'ın) ,fethedilen (memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar ;Allah'a ,peygambere ,onun yakınlarına ,yetimlere ,yoksullara ve yolda kalmışlara aittir .O mallar ,içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet) ve güç (haline gelmesin diye) Allah böyle hükmetmiştir .(Peygamber size) ganimetten (ne verdiyse onu alın ,neyi de)vermeyip ,almanızı yasak ettiyse (ondan vazgeçin .Allah'a karşı gelmekten sakının .Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir) ".Haşr(59/7 ,

faslı içinde yetimlerin de yer alması bunun bir göstergesidir.

Yetimin, içinde yaşayacağı toplumun normal bir üyesi olarak yetişip hayatını sürdürmesini sağlayacak maddi manevi bütün girişimler "yetimi koruma" kavramı kapsamı içinde yer alır. Buna göre yetimlerin eğitilip topluma yararlı birer birey olarak yetiştirilmesi görevi öncelikli olarak resmi otoriteye aittir. Bu konuda sivil toplum hareketinin de rol üstlenmesi yönünde organizasyon ve faaliyetlere öncülük etmesi, görevin ifası konusunda devletin kendine "iyi bir destek" sağlaması anlamına gelecektir.

B. Yetimlerin Mal Varlıklarının Korunması

Cahiliye dönemi Arap toplumunda geleneksel olarak yetimler koruma altına alınıyordu. İlk bakışta bunun bireysel bir uygulama olduğu söylenebilirse de temelde bunun kabilecilik şeklinde de olsa organize bir toplum hareketi olduğunu düşünmek mümkündür.

Ölen bir kimse geride yetim çocuklarla birlikte mal varlığı da bırakabilir. Tabi ki öncelikle geride kalan yetimlerin bu mallardan payları olacaktır. Yetimlerin büyüyüp mallarını yönetecek duruma gelmelerine kadar bu malların korunması, gerektiğinde işletilmesi gerekmektedir.

Geleneğin yerleştirdiği yetimlere sahip çıkma yönelişi, beşeri zaaflar yüzünden zamanla yetimlerin istismarına kapı aralamıştır. Bu olgu yetim kız çocukları hakkında daha belirgin hale gelmişti. Kur'an bu konuyu özel bir vurgu yapmaktadır:

"Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten endişe ederseniz, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın.[32] Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur."[33]

"Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor." Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere adil davranmanıza dair, size okunmakta olan ayetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız şüphesiz Allah onu bilir."[34]

Hz. Âişe (r.a.)'den gelen bir rivayete göre bir adam himayesindeki yetim bir

---

32 Bu ayette yer alan "nikâhlayın" emri, gereklilik anlamı değil, ruhsat ve cevaz anlamı taşımaktadır. Bu itibarla İslâm dininde çok evlilik kural değil, gerektiğinde başvurulacak istisnaî bir durumdur.

33 Nisa.4/6 ,

34 Nisa, 4/127.

kızla evlenmişti. Kızın bir hurmalığı vardı. Adam, kızı; bu hurmalığa ve sahip olduğu diğer mallarına ortak olmak amacı ile nikâhında tutuyor, ona karşı bir şey hissetmiyordu. Ayet bu adamın tutumu sebebiyle inmiştir.[35] Aynı haberin başka bir rivayetine göre Urve b. Hişam Hz. Âişe'ye: "Eğer (velisi bulunduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten endişe ederseniz…" diye başlayan Nisâ sûresi 6. âyetinin manasının açıklamasını istemiş o da şöyle demiştir:

-Bacımın oğlu! (Cahiliye döneminde) yetim kız velisinin himayesinde bulunur ve onu malına ortak ederdi. Kızın malının ve güzelliğinin ilgisini çektiği veli, adil davranıp başkalarının vereceği mihri verme yoluna başvurmadan onunla evlenmek isterdi. İşte bu ayetle velilerin, adil davranıp bu kızların alabilecekleri en yüksek mihri vermedikçe onlarla evlenmeleri yasaklandı ve hoşlarına giden başka kadınlarla evlenmeleri emredildi. Bu ayetin inmesinden sonra insanlar Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sorular sormağa başladılar. Derken Allah "Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar…" diye başlayan ayeti (Nisa, 4/127) indirdi…"[36]

Yetimlerin mal varlıklarının korunması ile ilgili olarak, sermayelerin korunması ve sermayenin arttırılması gibi iki yöntem söz konusu olabilir. Bunlardan birincisi, yetimlerin mallarına tecavüzün önlenmesi, ikincisi ise bu malların işletilmesi şeklinde gerçekleşir.

1. Yetimlerin Mallarına Tecavüzü Önlemek

Cahiliye devrinden yetimlerin mallarına tecavüz genellikle onları himayelerinde bulunduran veliler cihetinden geliyordu. Ergenliğe ulaşıp, mallarına sahip çıkacak duruma gelmelerine (reşit olmalarına) rağmen yetimlere mallarının teslim edilmediği oluyordu. Bu istimara son vermek üzere "Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helâli haramla) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahtır"[37] ayeti indi.[38] Bu ayette yetimlere mallarının verilmesi mutlak olarak emredilmektedir. Fakat dört ayet sonra (Nisâ, 4/6) konu daha da detaylandırılmakta ve velilerin, yetimleri denemeleri ve evlenme çağına gelip reşit olduklarını gördüklerinde mallarını onlara vermeleri emredilmektir.

Mallarının yetimlere devredilmesi konusunda onların rüşte erişmiş yani kendi mallarını yönetebilecek duruma gelmiş olmaları, malın zayi olmaması açısından

35 Buharî ,Sahih ;Tefsir ,Süretü<n-Nisâ ,âyet.6 ,
36 Buharî ,Sahih ;Tefsir ,Süretü<n-Nisâ ,ayet.6 ,
37 Nisa, 4/2.
38 Bak: Taberi, Ebû Abdillah, Muhammet b. Ahmed, Cam>ul-Beyân Li Ahkami>l- Kur>an [I-XX, Dâru Alemi>l-Kütüb, Riyad, 1423/20039] V/8.

önem arz etmektedir. Bu sebeple Kur'an bu ayetten başka iki yerde daha, yetimlere mallarının devredilebilmesi için, reşit olmaları kriterini gündeme getirmektedir.[39]

İlgili ayetler bir yandan reşit olan yetimlere mallarının usulünce devredilmesini isterken, diğer yandan da henüz rüşte ermeyen yetimlerin mallarına karşı takınılacak tavrı da belirlemektedirler. Buna göre veliler yetimlerin malına en güzel şekilde yaklaşacak, büyüyüp de mallarını isteyecekler endişesi ile bu malları israfa kaçarak yerli yersiz harcamamaları yasaklanmaktadır. Eğer velinin hali vakti yerinde ise yetimin malından yemeğe tenezzül etmemelidir. Velinin maddi durumu zayıf ise haksızlığa kaçmadan, ölçüyü kaçırmadan hizmetinin karşılığı olarak yiyebilecektir. Reşit olan yetime mallarının teslimi sırasında gerekli tespit işlemleri de yapılacaktır. Kur'an bütün bu talimatlarla yetinmeyerek, velilerin duygularına da hitap ederek, kendi çocukları yetim kalmış olsalardı onlara nasıl davranılmasını isterlerse, himayelerindeki yetimlere ve onların mallarına da öyle davranmalarını istemekte, aksi davranışların Allah'a karşı gelmek anlamına geleceğini hatırlatmaktadır.[40]

Velayet altında bulunan yetimin kız olması halinde, onların mallarına sahip olmak yönündeki haksız girişimlerin Nisâ sûresi 3. âyeti ile yasaklandığına değinmiştik.

En zalimce haksızlık savunmasız kimselere karşı yapılan haksızlıktır. Hele haksızlığa uğrayan insan bir çocuk; üstelik yetim bir çocuk ise yüklenilen vebal kat kat büyük olacaktır. Bundan dolayıdır ki Kur'an'da yetim malı yemenin mideyi ateşle doldurmakla eş değer olduğu bildirilmektedir.[41] Kur'an'da yer alan en ağır tehditlerden biri olan bu ifade buradan başka bir tek yerde; Allah'ın indirdiği hükümleri gizleyip, menfaat sağlamak için halka ilahi iradeye aykırı telkinlerde bulananlar için kullanılmıştır.[42]

---

39 " Rüştüne erişinceye kadar ,yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın ,verdiğiniz sözü de yerine getirin) ".İsrâ" (17/34 ,Rüştüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın) ".En<am" (6/152 ,Yetimleri deneyin .Evlenme çağına) buluğa (erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz ,mallarını kendilerine verin .Büyüyecekler) ve mallarını geri alacaklar (diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin) .Velilerden (kim zengin ise)yetim malından yemeğe (tenezzül etmesin .Kim de fakir ise ,aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde) hizmetinin karşılığı kadar (yesin .Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun .Hesap görücü olarak Allah yeter) ".Nisâ(4/6 ,

40 " Kendileri ,geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde ,onlar hakkında endişeye kapılanlar,)yetimler hakkında da (ürperip korksunlar .Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar ve doğru söz söylesinler) ".Nisâ(4/9 ,

41 " Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler ,ancak ve ancak karınlarını doldurasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe) cehenneme (gireceklerdir) ".Nisâ(4/10 ,

42 "Allah'ın indirdiği kitaptan bir kısmını gizleyip onu az bir bedel ile değişenler (var ya); işte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Kıyamet günü Allah onlarla ne konuşacak, ne de onları arıtacaktır. Onlar için elem dolu bir azap vardır." (Bakara, 2/174)

Hz. Peygamber (s.a.v.) sakınılması gereken helak edici yedi büyük günah arasından yetim malı yemeyi de zikretmiştir.[43]

Vakti geldiğinde mallarının yetimlere teslim edilmesini isteyen ayetlerden şu mesaj çıkarılabilir:

"Yetimlere karşı adil davranın. Onların canlarına, mallarına ve kişiliklerine sahip çıkın. Yeterli olgunluğa eriştiklerinde mallarını kendilerine teslim edin; onları işletip hayatlarını kendileri kazansınlar. Pasif konumdan aktif konuma, üretici konumuna geçsinler. Toplumun kendine güvenen, etkili ve üretken bireyleri haline gelsinler."

Yetimin korunmasına olanca titizliği gösteren İslam, bir yandan onun mallarını koruma altına alırken, başkalarının haklarını da onlara karşı korumuş, adalet ilkesini hangi gerekçe ile olursa olsun devre dışı bırakmamıştır. Mesela bir sahabi (Ebû Lübabe b. Abdilmünzir) ile yetim bir çocuk hurmalık konusunda davalık olmuşlardı. Hz. Peygamber hurmalığın Ebû Lübabe'ye ait olduğuna hükmetmişti. Fakat yetimin mahzun ve mahrum olmaması için de hurmalığın başka bir sahabi tarafından satın alınıp yetime hediye edilmesini sağlamıştı.[44]

Yetimlerin Mallarını İşletmek

Yetimin mallarının korunması konusunda buraya kadar söylediklerimizi pasif koruma yöntemi diye niteleyebiliriz. Bu yöntemde mallar zekât ve benzeri giderler karşısında korumasızdır. Eğer veliler bu malları ticaret yolu ile işletirlerse hem sermaye korunmuş hem de ekonomik hayata katkıda bulunulmuş olur. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.) velileri ellerinde bulundurdukları yetim mallarını işletmek yolu ile muhafaza etmelerini tavsiye etmiş,[45] aynı tavsiyeyi Hz. Ömer de tekrarlamıştır. [46]

SONUÇ VE TEKLİFLER

İslam yetimlik olgusunu hayatın bir gerçeği olarak algılamakla birlikte toplumun çözülmesi gereken belli başlı problemlerinden biri olarak görür. Yetimlerin canlarının, mallarının ve kişiliklerinin korunmasını topluma bir görev olarak

---

43 " Hz .Peygamber) s.a.v> (.Helak edici yedi şeyden sakınınız ,<buyurdu .Sahabiler> Onlar nelerdir ,ya Rasûlallah <?diye sorunca Rasûlullah şöyle buyurdu> :Allah<a şirk koşmak ,sihir yapmak ,hak ve adalet ilkelerine aykırı olarak cana kıymak ,faiz yemek ,yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak ,her şeyden habersiz mü<min kadınlara iftira etmek) ".Buharî, Sahih ,Vesaya(23 ,

44 Beyhakî, es-Sünenü>l-Kübrâ [I-X, Birinci Baskı, Matbaatü Daireti'l-Maarifi'l-Osmaniyye, Haydarabat, Dekken, H. 1352] VI, 158.

45 " Kim malı olan bir yetimin velisi olursa ,o yetim hesabına malını işletsin) ticaret yapsın ,(onu zekâtın tüketmesine terk etmesin) ".Beyhakî ,a.g.e ,.IV(107 ,

46 " Yetimlerin mallarını işletin ki zekât onları tüketmesin) ".Beyhakî ,a.g.e ,.IV(107 ,

yükler. Onları müslümanların merhamet ve şefkat duygularına emanet eder, bu emanete sahip çıkanlara büyük mükâfat vaat eder.

Yetimlerini himaye ederek iyi birer kul, yararlı ve üretken birer insan olarak yetiştirip hayata hazırlayan toplum gerçekte kendi varlığını sürdürebilmenin şartlarından birini yerine getirmiş olur.

Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı yetim ve öksüzlerin hakları, korunup gözetilmeleri, şefkat ve merhametle yetiştirilmeleri konusunda toplum bilincinin arttırılması için sesli basılı ve görüntülü yayınlar hazırlamalı, hutbe ve vaazlarla halkı aydınlatmalıdır.

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu ile işbirliği yapılarak Kurum'da barınan çocuklara din ve ahlak bilgileri verilmesine katkı sağlamalıdır.

Temel ilke yetimin, içinde bulunduğu sıcak aile yuvasını ve şefkat ortamının devamını sağlamaktır. Bakım yurtları yetimler için büyük önem arz etmekte ise de hiçbir bakım yurdu yetime bir aile yuvasının sıcaklığını veremez. Yetime aile yuvası imkânını sağlamaya çalışmak öncelikle yakından uzağa doğru akrabalara düşer.

Bakımevlerinde kalmak durumunda olan çocukların sıcak bir aile yuvasına kavuşması amacı ile "gönüllü aile" projeleri geliştirilerek hayata geçirilmelidir.

Yetim bakımevlerinde her türlü çocuk istismarının tamamen önlenmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Anne-babası sağ olduğu halde her hangi bir sebeple onlardan ayrı ve sıcak bir aile yuvası ve şefkatinden mahrum olarak yaşayan çocukları da korunmaya muhtaç olmaları bakımından yetim ve öksüz kavramları içinde değerlendirmek gerekir.

Toplumun yetimlerden azade olması söz konusu değildir. O halde bu çocukların yetimlik dönemlerini olabildiğince mutlu ve rahat geçirmeleri, yetişkinlik dönemlerinde ise topluma uyumlu ve yararlı birer birey olmaları için gerekli önlemleri almak, bu alanda sunulan hizmetleri daha da geliştirmek önem arz etmektedir.

Yetimlerin himaye edildiği ortamlarda hizmet veren görevlilerin/yetkililerin bu alanda yetkin, ahlaklı ve ruh sağlığı yerinde olması önem arz etmektedir. Bu sebeple bakım evlerine görev alacak her kademedeki çalışanların özel eğitim almış, ruh sağlığı testlerinden geçmiş Allah korkusu taşıyan şefkat ve merhamet sahibi kişilerden seçilmesine özen gösterilmelidir.

Küreselleşen dünyamızda günümüz müslümanları artık kendi toplumlarındaki yetimlerin yanında sınır ötesi coğrafyalarda yaşayan yetimlerle de ilgilenmek durumundadırlar. Bu görevin ifası için organize olmak zarureti vardır. Özellikle

Kerkük, Gazze, Bosna ve benzeri "yakın" coğrafyalardaki yetimler konusunda özel hassasiyetler geliştirilmeli, bunlara kurumlar bazında ulaşılmalı, imkân ve hizmet götüren kuruluşlara destek olunmalıdır.

ENGELLİLER VE ENGELLİ AİLELERE YÖNELİK HİZMETLER

M. Naci KULA*

Giriş

İnsanın hayatında beklenmedik ve istenmedik bir şekilde gerek doğum öncesi kalıtımsal nedenlere bağlı olarak gerekse doğum sonrasında hastalık, kaza vb. sebeplerle engellilik yer alabilir. Engelli birey ve ailesi için mevcut durumu kabul etmek oldukça zordur Çünkü engellilik durumuyla karşılaşan birey ve ailesi önce şaşkınlık, çaresizlik ve duygusal karmaşıklık yaşayarak yoğun bir şok durumuyla karşı karşıya kalır. Bunu aşırı üzüntü, hayal kırıklığı, kaygı, red, suçluluk duygusunun yaşandığı tepkisel aşama izler. Daha sonra bu konuda neler yapılabileceğinin sorgulandığı uyum ve duruma alışma süreci gelir. Birey ve ailesi, yaşanan sorunları aşmaya, kendileri için planlar yapmaya ve geleceği düşünmeye başlarlar. Yaşanan istenmedik ve beklenmedik duruma alışma ve uyum, karşılaşılan sorunları aşma süreci elbette ki engelli birey ve ailesine yönelik yapılacak birtakım hizmetler ile daha kolay mümkün olabilecektir. Bu nedenle engelli birey ve ailesine yönelik yapılabilecek hizmetleri engelliliği kabullenmeyi sağlayıcı ve engellinin sosyal uyumunu gerçekleştirmeye yardımcı olacak hizmetler şeklinde 2 alt başlıkta ele almak mümkündür. Engelliliği kabullenme sürecini sağlayıcı şekilde engelli bireye ve ailesine verilebilecek din hizmeti özellikle engelliliği doğru ve sağlıklı bir şekilde anlamlandırmaya yardımcı olacak nitelikte olmalıdır. Bu çerçevede engelliliğin bir sınanma olduğu ve engelli birey ve ailesinin Allah'la ilişkisi açısından engelliliğin nasıl algılanabileceği ve yaşanan durumun öğren-

* Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

me merkezli ele alınarak daha anlamlı hale getirebileceği üzerinde durulabilir ve manevi destek sağlanabilir. Engelli birey ve ailesinin sosyal uyumunu sağlayıcı şekilde de dini sosyalleşme ve sağlıklı dini bilgi verilmesi, engellinin özelliğine türüne göre din hizmeti sağlama gibi manevi desteklerle birtakım hizmetler gerçekleştirebilir. Tebliğimizde engelli birey ve ailelerine verilebilecek hizmetleri ele alırken aynı zamanda nitelikli araştırma yöntemi kullanarak Çorum ve Bursa'da 65 engelli yetişkin birey ve 70 engelli çocuğa sahip aile ile (toplam 135 kişi) gerçekleştirdiğimiz araştırma sonuçlarından yararlanacağız.

1. Engelliliği Kabullenme Sürecini Sağlayıcı Hizmetler.

Ailede engelli bir çocuğun varlığı, aile üyelerinin hayatlarını, duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Çocuğun engeli nedeniyle suçluluk ve keder duymak, (Kauffman 1994, s. 496) özrün çeşitli yönleriyle baş etmede yetersizlik duygusu yaşamak, uzmanların yönlendirmelerine aşırı derecede bağımlı olmak, çocuğu aşırı koruyup kollamak ya da özrü inkâr etmek gibi olumsuz yaşantılar ailenin alışılmış gelişimini bozabilir. (Küçüker 1993; s. 23) Aileler için engelli bir çocuğa sahip olmak yaşamlarının en zorlu deneyimidir. Engelli bir çocuğa sahip olduklarında anne babalar ilk olarak hayal kırıklığı yaşarlar. Çocuklarına ne olduğunu bilemediklerinden hayal kırıklığına uğrarlar. Büyük endişe içindedirler. (Gökcan 2005; s. 56) Aşağıda yer alan örnekler engelli çocuğa sahip ailelerin neler hissettiklerini ve ilk anda verdikleri tepkileri kendi ifadeleri ile ortaya koyucu niteliktedir.

"Doktor çocuğumda zekâ geriliği olabileceğini söyleyip bir takım testler yaptırmak üzere bize doktor adresi verdiğinde hayatımın ilk şokunu yaşadım… Daha ilk günden çok sarsıldım, büyük bir panik yaşadım. Durumu sadece anneme anlattım. Büyük bir ayıpmış gibi bütün akrabalarımdan sakladım… Daha sonraki günlerde tek çözüm yolunun çocuğun ölmesi olduğunu düşündüm. Bunun için dualar ettim. Ancak yine de çocuk ağladıkça emzirmeyi ihmal etmiyordum. Eşim bu konuda daha kötüydü. Çocuğu emzirmememi istiyordu. Bu olayı kabul etmesi çok zordu ve benim de durumu kabullenmemi zorlaştırıyordu…" (Akkök 1997; s. 23) şeklindeki ifadelerde zihinsel engelli çocuğu olan bir annenin durumu kabullenmede zorlanma, şok ve çocuğa ilişkin olumsuz tutumunu yansıtan bazı davranışları görmek mümkündür.

Aynı şekilde anket uyguladığımız ailelerin de çocuklarının engelliliği sebebiyle üzüntü, acı, endişe vb şekilde birtakım duygu ve düşünceleri yaşadıkları ve çocuklarının engelliliğini kabullenmede zorlandıkları görülmektedir.

"Çocuğumun ortopedik engelli olarak dünyaya geldiğini öğrenince dünyam yıkıldı, çok üzüldüm, günlerce ağladım. Neden benim çocuğum, ben ne yaptım, ne kusurum oldu, günahım neydi diye kendi kendime zordum. Ama o benim yav-

rumdu, ne yapabilirdim. Bir anne olarak onunla yaşamak zorundaydım" (36 yaşında ortopedik engelli çocuğu olan ilkokul mezunu anne).

"Arkadaşımın dikkatsizliğinden kaynaklanan bir durum sonucu gözüme batan bir dal sebebiyle 10 yaşında iken bir gözümü kaybettim. Sürekli ağladım, arkadaşımı suçluyordum, aynaya bakıp kör olan gözümü gördükçe içimde isyan duygusu uyanıyordu. Neden ben diyordum, durumumu kabullenmem çok zordu." (25 yaşında görme engelli ilkokul mezunu genç).

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi engelli birey ve engelli çocuğa sahip olan ailelerde şok, red, aşırı üzüntü ve deprasyon, karşıt duygular yaşama, suçluluk, kızgınlık, utanma-sıkılma davranışları gözlenmekte, eğer aile rehabilite hizmetlerinden yararlanır, çevresindekilerin desteğini alır, olumlu tutum ve davranışlarla karşılaşırsa uyum ve yeniden düzenleme ile özürlülük halini kabullenme durumunu daha rahat gerçekleştirebilir. Ailelerin yaşadıkları bu durumlar engelli çocuğa sahip ailelerin tepkilerini açıklayan ve en bilineni olan "Aşama Modeli"dir. Buna göre farklı özelliği olan çocuğu olduğunu öğrenen anne babalar, ilk aşama olarak duygusal bir karmaşıklık içine girerler, davranışları ve düşünceleri karmaşıktır, yaşanan yoğun bir şok, karmaşıklık ve şaşkınlıktır. Daha sonra yas, aşırı üzüntü, hayal kırıklığı kaygı, red, suçluluk ve savunma mekanizmalarının yoğun yaşandığı tepkisel aşama gelir. Bunu ise, "Ne yapılabilir?" "Neler Yapabilirim?" sorularının sorulmaya başlandığı uyum ve duruma alışma şaması takip eder. Aileler daha sonra bu konuda bilgi ve becerilerini geliştirmeye, çocukları ve kendileri için planlar yapmaya ve geleceği düşünmeye başlarlar. (Bkz. Akkök 1997; 17-18)

Engelli birey ve ailesinin engelliliği kabullenmesinde etkili olabilecek önemli adımlardan birisi "neden ben" ya da "neden biz" şeklinde engelliliği anlama çabasına yönelik sorulara tutarlı cevapların bulunmasıdır. Zira İnsan, hayatı ve yaşadıklarını anlamak ve anlamlandırmak ister. Anlamlandırma çabası ile meydana gelen olayların neler ifade ettiği kavranır. Bunun sonucunda ise, insan kendi hayatını kontrol etme, olaylara yön verme veya en azından olacakları tahmin edebilme becerisi kazanır Bütün bunlar aynı zamanda kişinin öz güvenini ve öz saygısını koruyup güçlendirmesine yardımcı olan mekanizmalardır. İnsanların çoğu bilmedikleri ve anlamını çözemedikleri bir durumla karşılaşınca genellikle "bunun anlamı ne?" sorusunu sorarlar Bu sorunun amacı bilinmezliğin yol açtığı belirsizlikten kurtulmak ve olayları çözümleyip muhtemel gelişmeleri tahmin ederek denetim altına almaktır. Karşılaştığımız ve yaşadığımız olayları anlamlandırma çabası son derece doğal bir davranıştır. Bu çaba kontrolü kendi dışımızda olan olayların nedenlerini anlama söz konusu olunca daha yoğundur.

Beklenmedik olaylarla karşılaştığımız zaman bunların nedenlerini, kaynaklarını ve sorumlularını anlamak için bir dizi "niçin ve "nasıl" sorusunu sorarız. İşte bu sorulara verdiğimiz cevaplarla olayları bazı sebeplere dayandırarak açıklama-

ya ve anlamaya çalışırız. (Küçükcan &Köse 2000)

Bu nedenle insan hayatında beklenmedik bir şekilde kritik ve zorlu bir yaşam olayı ile karşılaşınca genellikle ilk önce "bu olayın benim için anlamı nedir? " sorusunu kendine sorar. Yaşanan olayın ne anlama geldiğini, hayatını nasıl değiştirdiğini/ değiştireceğini ve kendisinden neler götürdüğünü / götüreceğini anlamaya çalışır. (Köse & Küçükcan 2006) Nitekim oğlu Down sendromlu olan Elçin Tapan, bilgi sahibi olmadıkları ve ne yapacaklarına ilişkin bilgilerinin olmadığı bu durum karşısında olayı anlamaya yönelik şu soruları sormuştur. "Yürüyebilecek mi acaba?, Evlenebilecek mi?, Neye benzeyecek?, Bizleri tanıyacak mı?, Okula gidecek mi?, Bütün bunlarla baş edebilecek miyiz?, Nerelerden yardım alabilirim?" Buna benzer soruları yaklaşık üç sayfa olarak belirlediğini bu durumun da kendisinde bilinmeyenlerin yarattığı korkunun bir ifadesi olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir. (Bk. Tapan 1996: 55-56)

İşte insandaki yaşadığı olay sebebiyle ortaya çıkan bu anlama çabası engelli bireyler için son derece yoğun ve öncelikli olarak gerçekleşir Çünkü engelli bireyin yaşadığı durumu anlama ve anlamlandırma çabası, aynı zamanda onun bu durumu kabullenmesine yardımcı olacaktır. Olay karşısında ne yapması gerektiğini belirleme, dayanma, çözüm yolları oluşturma ve hayatını sürdürme davranışlarını gösterecektir. (Köse & Küçükcan 2000; 65) Bu nedenle engellinin zihninde yaşadığı durumla ilgili "niçin ben?", "neden böyle bir durumla karşılaştım?",sorularının cevabını bulmada yardımcı olacak nitelikte manevî desteğe ihtiyacı bulunmaktadır. Bu itibarla öncelikle yaşanan olayın bireyin hayatında ne anlam taşıdığı/taşıyabileceği konusunda durarak "niçin ben?", "neden böyle bir durumla karşılaştım" sorularına cevap bulmasına yardımcı olunmalı, daha sonra yaşanan olay karşısında nasıl bir tutum takınması ve neler yapabileceği ile ilgili konular ele alınarak engelli bireye manevî destek sağlanabilir. Bu nedenle yaşadığı olayı anlama ve anlamlandırma açısından dinî referanslı anlatım birey için önemli bir bilgi kaynağı olabilir. Dinî inançlar, en azından sorunlarının üzerine gitmenin en büyük engeli olan belirsizlikleri ve kuşkuları ortadan kaldırır. Kısaca dinî inançlar insanlara hayatın sorunlarının çözümlenebileceğini anlatır. Çünkü anlama, bilgi sahibi olma ve farkındalık insanda bir şeyler yapılabileceği duygusunu uyandırır. (Köse ve Küçükcan 2000: 17) Engellilik sebebiyle yaşadığı durumu anlama ve anlamlandırma çabası içersinde olan ve "niçin ben?" sorusunu soran kişiye özellikle - engelliliğin sınanma olduğu, Allah'la ilişki biçiminin ve sağlıklı dini bilginin önemi konuları üzerinde durularak moral ve manevî destek sağlanabilir ve anlama çabasına yardımcı olunabilir. (Bkz. Kula 2008; s. 883-895)

1.a Engelliği Anlama Çabasında Manevî Destek Olarak Olayın Sınan-

ma Özelliği Taşıdığı Olgusu

Birey yaşadığı olay ya da durumlarla ilgili onları anlama çabası çerçevesinde "bunun anlamı nedir?" sorusunu sorarak yaşanan olay ya da durumun nasıl bir özelliğinin olduğunu kavramaya çalışır. Çünkü yaşanan olayın oluş biçimi, sebepleri olayın yapısı ile ilgili bilgileri ihtiva ederken olayın birey açısından taşıdığı önem ve değeri üzerinde durmak da, bireyin kendi varlığının anlamı, varoluş amacı ile yüz yüze gelmesinde etkili olabilir. İstenmedik ve beklenmedik olayların oluş ve etki durumuna göre bireyin var olma amacını anlama çabası daha fazla önem kazanabilir. Özellikle sonradan engelli olan bireyler engellilik durumunu hayatın anlamını yeniden gözden geçirmeye imkân sağlayıcı bir dönüm noktası olarak değerlendirmiştir (Kula 2009 10) Zira normal şartlar altında insan, hayatının anlamlı olup olmadığını sorgulamaz. Ancak günlük yaşamın akışını bozan ve ya değiştiren beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan hastalık, aile krizleri, işsizlik vb. birtakım olaylar bireyi anlam sorunuyla yüz yüze getirir. Hayat akışını altüst eden beklenmedik bir durumla karşılaşan kişi yaşadığı olayın sarsıcı etkileri ile birlikte bütün yapıp ettiklerinin boşa gittiği hissine kapılabilir, her şeyin kendisi için anlamsızlaştığına inanabilir. (Bahadır 2002: 128) Birey hayatı yanlış anlamlandırır, sadece hayatın anlamını maddî, geçici amaçlara bağlarsa onlara ulaşıldığında veya onlar yitirildiğinde bireyin psikolojik dünyasında bir anlamsızlık oluşur bu da onda Frankl'ın deyimiyle "Varoluşsal boşluk"un (Frankl199: 103) oluşması ya da derinlik kazanması anlamına gelir.(Bahadır 2002: 132-133) Bu itibarla bireyin hayatı ve yaşadıklarını anlamlandırmasında "yaşamın temel amacı"nı kuşatacak şekilde anlama çabası onu varoluşsal boşluğa düşmekten de kurtarabilecektir.

Bireyin anlam arayışında bireysel amaç, istek, arzu, aile, toplum, ideoloji ve din gibi yol gösterici bireysel ve çevresel birtakım imkânlar söz konusudur. Birey, hayatını anlamlandırma sürecinde bu referans/imkânların hepsinden ya da sadece birini merkeze almak suretiyle yararlanabilir. (Bahadır 2002:137) Bu referans noktalarından biri olan din, insana hayatın gayesi, ıstırap ve ölüm gibi hayatın kabul edilmesi çok zor olan yönleri, engellenme ve mağdur olmanın özel şekilleri karşısında nasıl davranılacağı vb. konularla ile ilgili önemli bilgiler, açıklamalar sunar. (Hökelekli 1998: 117) İşte din, bu özellikleri çerçevesinde dünya hayatının ve yaşanan olayların bir "sınanma" özelliğine sahip olduğunu belirtmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de insanın biraz korku, açlık, candan ve maldan eksiltme ile sınandığı ve sabredenlere müjdelerin olduğuna dikkat çekilmekte, hayatın bir "imtihan" hayatı olduğu vurgulanmaktadır. (Bakara, 2/155)

1b. Engelliliği Anlama Çabasında Manevî Destek Olarak Olayın Allah'la ilişki Biçimini Belirleyiciliği Yönü ve Sağlıklı Dini Bilginin Önemi

Engelli bireyin psikolojik, fizyolojik, anatomik özelliklerinde geçici ya da kalıcı türden meydana gelen bir kayıp, ya da işleyiş bozukluğu onun ve ailesinin dünyasında önemli bir yer tutar Zira yaşanılan çeşitli acılar ve sıkıntılar, onu ve ailesini ister istemez birtakım duygu ve düşüncelere de sevk etmektedir. Bu duygu ve düşünceler içerisinde zaman zaman din ve Tanrı inancı açısından bazı değerlendirmeler ve sorgulamalar da yer alabilir. Yaşanılan veya karşılaşılan sıkıntılar, inanan insanların bile aklına zaman zaman "Acaba Rabbim bu dayanılmaz belaya beni neden duçar etti" vb. soruları getirebilmektedir. Bu sorulara cevap ararken veya yeterli, tatmin edici cevap bulamama durumlarında, olayların olumsuz etkileri sebebiyle de bazı bunalımlar, şüpheler yaşanmakta hatta Tanrı'nın varlığı, kudreti sorgulanmaktadır. Bu itibarla bedensel engelliler ile ilgili yaptığımız araştırmada da ızdırap tecrübesine bağlı olarak kötülük problemi eksenli Tanrı'nın merhameti ve adaletiyle yaşanan acı olayı uzlaştırmada zorlanma ve buna bağlı olarak Tanrı'nın varlığından bile şüpheye düşme şeklinde bazı dini şüphe ve bunalımların yer aldığı gözlenmiştir. (Kula 2003; 118) Bu gözlemler yaşanan ızdırap tecrübesinin bireyin Allah'la ilişki biçimini belirleyici bir yönünü oluşturduğu, bir başka ifadeyle yaşanan olayın bir iman testi özelliği taşıdığı söylenebilir. (Black1996; 25-26) Zira insanın denenmesi noktasında önemli olan bir diğer husus da, insan-Allah ilişkisi açısından iman ile denenmesidir. İmtihan olunacak şeylerin başında "iman" gelmektedir Örneğin, Ayoub'a göre acı çekme ile ilgili Kur'an'daki en aşikâr cevap, çekilen acıların bir iman imtihanı (the test of faith) olduğudur bu nedenle engelli birey "neden ben" sorusunu sorarak yaşadığı olayı anlama ve anlamlandırmaya çalışırken aynı zamanda zihninde oluşabilecek dini inanca dayalı soru ve sorgulamalarla da yüzleşme durumunu yaşayabilmektedir. Dolayısıyla imanda imtihanın, insanın Allah'ın kudretine, ilmine, adaletine, merhametine, sevgisine güveniyle ilişkilidir. Kur'an acı bir musibetle karşılaştıklarında insanların "Biz Allah'a aidiz ve elbette O'na döneceğiz." (Bakara, 2/156) demelerini ister. Felaket ya da ölüm vb. gibi durumlarda Allah'a imanın bu şekilde bir tasdiki, insanın O'na itimat ve güveninin bir imtihanıdır. Kur'an'a göre imtihana tabi tutulmak, imanın doğasına aittir. İman için imtihan olmalıdır, geçmiştekiler için böyle olmuştur ve her zaman da böyle olacaktır. Dolayısıyla çekilen acılar, dertler ve sıkıntılar karşısında, Allah'ın kudreti, ilmi, adaleti, merhameti ve hatta ileri boyutlarda varlığına iman konusu, bir içsel tereddüt ve kuşkuya ya da bir dinsel itiraz ve eleştiriye maruz kaldığında, bu iman açısından olumsuz duygu ve düşüncelere kapılmak ya da kapılmamak, onlara yenik düşmek ya da onları bir türlü başarıyla atlatmak şeklinde olan iman imtihanıdır.

Bu noktada engelli bireye verilebilecek din hizmetinde yaşanan olayın ızdırap tecrübesi çerçevesinde bir iman testi özelliği taşıyabileceği belirtilebilir ve sağlıklı dini bilgilenmenin üzerinde durulabilir, aynı zamanda dini inanca dayalı

oluşabilecek şüphe ve bunalımları aşmasına da yardımcı olunabilir.

Ayrıca engellinin yaşadığı durumu daha iyi kavratacak şekilde bilişsel tarzda bazı dini bilgiler sunulabilir. Bunların içerisinde Allah'ın yaratmasında farklılıkların yaşamsal bir olgu olduğu ve bu farklılıklar çerçevesinde tanışmanın gerçekleşmesi (Bkz. Hucurat, 13) bazı görev ve sorumlukları yerine getirme tarzında hayata zenginlik katmanın mümkün olabileceği ifade edilebilir.

1.c Engelliliğe ve Olumsuz Etkilerine Odaklanmak Yerine Olaydan Öğreneceklerimize Odaklanmak: (Olaya Hayırlı- iyi- Yönde Bakmak)

Yaşanılan bir olay ya da durum, ilk anlarda oluş biçimi ve etkilerine göre psikolojik olarak bireyi kuşatır. Öncelikle duygusal açıdan yoğun bir etki söz konusudur. Olayın etkisinden kimi zaman kurtulmak mümkün olamayabilir. Olayın ilk zamanların- da yaşanan yoğun duygusal farklılık normal olarak değerlendirilebilir. Çünkü olay esnasında yaşananlar zihnimizde yer etmiştir. Onları düşünmek ve hatırlamak olayla ilgili duygularımızı harekete geçirir. Düşüncelerimiz ile duygularımız arasında sıkı bir ilişki vardır. Düşüncelerimiz olumlu ya da olumsuz duygulara yol açarken duygularımız da düşüncelerimizi şekillendirebilmektedir.

(Aktaş 2004: 70-71; Dökmen 2000: 112) Bu nedenle olayın beklenmedik bir şekilde yaşanması ve oluş biçimi, ilk anlarda bireyi yoğun bir şekilde etkileyebilir. Ancak olay sonucu oluşan olumsuz duygu ve düşünceler uzun süreli olarak bireyi etkiliyorsa bu duygu ve düşünceleri aşmada bireyin olayla ilgili tutumu önem kazanmaktadır. Bu noktada bireye yaşanan olayın olumsuz etkilerini aşmasını sağlayıcı bir destek gerekmektedir. Çünkü yaşam tarzımız seçimlerimize bağlıdır. Olaylar karşısında yaptığımız seçimler, olayların seçimimize bağlı gelişmesini sağlar. Bundan dolayı bir olay karşısındaki seçimimiz önemlidir. (Helmsletter1996: 20-21)

Engelli bireye sağlanabilecek moral ve manevî destek olarak olay ve onun etkilerine odaklanmak yerine olaydan öğrenilmesi gerekenlere odaklanmanın olması gereken bir tutum olduğu anlatılmalıdır. Çünkü insanın yaşadığı her olay ya da durum, onun hayatına değer katmak, yaşamını zenginleştirmek, tecrübesini artırmak, insanî özelliklerini geliştirmek ve manevî açıdan ilerlemesini sağlamak amacını taşımaktadır. Bu nedenle bizi diğer varlıklardan ayıran "öğrenme" özelliğimiz yaşamımızın sonuna kadar devam ettirdiğimiz bir yönümüzdür. (Bk. Millman 1996: 24 vd.)

Hayvanlar doğuştan yaşama adapte olacak ve hayatlarını sürdürecek bir programlama çerçevesinde dünyaya gelirler ve hayvanlara insanlar tarafından öğretilen bazı davranışlar ise onların yaşamını değiştirici nitelikte olmayıp genelde şartlanma yoluyla öğretilmiş sınırlı davranışlar olma özelliğine sahiptir. (Bk. Arık 1991: 5) Bu itibarla istenmedik ve beklenmedik bir olayla karşılaşan birey, ya-

şanan durumu kabullenmeyi sağlayıcı ve olay sonucu oluşan sorunlara çözümler üreten aktiviteyi gerçekleştirici şekilde ilgisini olaydan ne öğrenmesi gerektiğine odaklamalıdır. Burada bireyin kendisine sorması gereken temel soru, "Bu olay bana ne öğrenmemi sağlamaktadır?" olmalıdır. (Sharma 2006: 60-61) Olay karşısında takınılacak tavır, yapılacak seçim bu çerçevede olursa kişi, olayın oluşturduğu olumsuz duyguları ve belirsizlik, güvensizlik duygularını aşması kolaylaşacaktır. Aynı zamanda olayla ilgili yaşanan bazı sorunlarla ilgili çözümler de daha belirgin hâle gelebilecektir.

Engellilik, "öğrenme merkezli" bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde bireyin ve ailesinin ilk öğrenebileceği şey olayla ilgili "farkındalık düzeyi"nin artacağıdır. Olayla ilgili yargılama, acele karar verme veya sorunlardan kaçma gibi davranışlar yerine farkındalık gerçekleşecektir. İlk farkına varılabilecek husus, yaşanılan duygu ve düşünceler ve bunların engelli ve ailesinin kendi yaşantısındaki değeri ile ilgili olabilecektir. Bu çerçevede bir olayın olumsuz etkileriyle baş etmede etkili olan kabullenme süreci de yaşadıklarımızın farkına varılması ve onlarla yüzleşilmesi ile mümkündür. (Dalai Lama 2000: 150-151) İnkâr, utanç kızgınlık, saldırganlık, çaresizlik gibi durumlar kabullenme sürecini zorlaştıran durumlardır. Bu duyguları aşarak kabullenmenin gerçekleşebilmesi için olay ile ilgili olumlu düşünme de etkili bir tavırdır.

Olumlu düşünmede dinî inançların da önemli ölçüde etkisi söz konusudur. Çünkü dinî inanç, öncelikle yaşanan olayla ilgili oluşan stresli ve gerilimli durumlarla baş etmede insanlara dayanma ve direnme gücü kazandırmaktadır. Bu durum bireyi rahatlatmakta ve olayı daha makul bir şekilde değerlendirme imkânı oluşturmaktadır. Nitekim anket uyguladığımız engelli bireylerde dinî inancın bu olumlu etkisi gözlenmiştir. 35 yaşındaki ortopedik engelli ilkokul mezunu erkek bedensel engelli de yaşadığı durum karşısındaki tavrını belirlemede inancının etkisini şu ifadeler ortaya koymaktadır."Peygamberimizin hayatını okudum. Gördüm ki; Peygamberimizin işkence ve eziyetlere dayanması imanı sayesindedir. Ben de sokakta yürürken, ihtiyaçlarımı karşılarken Allah'ın bana kolaylık vereceğine inandığımdan kendimi rahat hissederim ve Allah'a dayanıp yapacağım işlere koyulurum." (Bk. Kula 2009: 24) Ayrıca engellinin yaratıcısına zorlukları aşmasında yardım etmesi için yalvarması ve bu isteğinin kabul edileceğine inanması onun rahatlamasına ve olumlu düşünmesine neden olmaktadır. (Peale 1997: 5)

Öğrenme merkezli olayı değerlendirmeye çalışan bireyin yaşadıklarından öğreneceği bir diğer husus da; olayın görünürdeki olumsuz etkilerine rağmen yaşama uyum sağlayıcı yönleri de oluşturabilecek imkânları barındırdığıdır. Örneğin sadece sol ayağını oynatabilen beyin felçli olan İrlandalı yazar Christy Brown annesi tarafından sol ayağı ile tebeşir tutması öğretilerek sol ayağının parmağı ile

daktilo kullanmak suretiyle eserler yazmasını sağlamıştır. (Brown 1996: 13 vd.) Aynı şekilde denizde başını bir cisme vurarak vücudu felç olan ve daha sonra dinî telkin ve inancı sayesinde "Tanrı'm bu olayla bana ne öğretmek istedi?" sorusunu sorarak olayı farklı değerlendirmek suretiyle ağzıyla kalem tutmasını öğrenen ve yaptığı resimlerle sergi açan Jonatha'nın hikâyesi bu konudaki bir diğer örnektir. (Eareckson1988: 181) Bu çerçevede batılı Teolog Black da, Tanrı'nın engellilere yaşadıkları olayla ilgili murat ettiği hususlardan biri olarak karakter gelişimlerini sağlayıcı imkânları onlara bahşetmesini zikreder ve engellilerin yaşama uyum sağlayıcı şekilde farklı özelliklerini geliştirdiklerini ve bunu öğrendiklerini vurgular. (Black1997: 27-28)

Engelliliğe öğrenme merkezli yaklaşan bireyin öğreneceği bir başka nokta da, kendisi gibi olan ya da kendisinden daha kötü durumda olanları daha iyi anlayarak onlara empatik yaklaşma becerisini kazanmasıdır. (Dalai Lama 2000: 223) Bu durum insanlara karşı olan sevecenliği artırır ve diğerkâmlık duygularını güçlendirir. (Kübler & Kessler 2002: 94)

Böylece yaşanılan duruma üzülmek, kahretmek ve belirsizlik ve güvensizlik duyguları yerine, kendisi gibi olanlar ya da kendisinden daha kötü durumda olanlarla birlikte olumlu şeyler yapma, yardımlaşma vb. birtakım davranışlar gerçekleştirilir. Örneğin bedensel Engelli olan Dilek Sabancı Türkiye Özel olimpiyatların Yönetim Kurulu başkanı olarak engellilere yönelik sportif ekinlikler yanında sosyo-kültürelk yönde katkı sağlayanlardan biri olarak zikredilebilir.

Aynı zamanda istenmedik ve beklenmedik bir olay yaşayan bireyin bireyselliğini aşarak kendisinden daha kötü durumda olanları daha iyi anlayarak kendi durumunu, acı ve sıkıntılarını o durumda olanlara karşılaştırmak suretiyle göreceli olarak moral bulur ve rahatlar. Bu itibarla bakıma muhtaç kişi sağlık noktasında aşağı derecede bulunan çaresiz hastalara ve ileri derecede bakıma muhtaçlara bakıp haline şükretmelidir. Bir bacağı olmayan bakıma muhtaç kişi iki bacağını kaybetmiş kişiye bakmalıdır. Bir gözü olmayan da iki gözünü yitirmiş görme engelli insana bakmalıdır ve haline şükretmelidir. Aynı zamanda bakıma muhtaç kişi yitirdiği beden fonksiyonlarından ziyade sahip olduğu bütün diğer nimetleri işleyen diğer bedeni fonksiyonlarını göz önünde bulundurarak bunlar için şükürde bulunmalıdır. Böyle davranıldığında ise başta psikolojik rahatlama, iç huzuru, mevcut kazanımlarını daha iyi kullanma becerisi vb imkânlara kavuşulmuş olur. (Bkz. Kula 2006: 81-84)

2. Engelli Birey ve Ailesine Sosyal Uyumu Sağlayıcı Hizmet Olarak Kendine Güven Sağlayıcı Kazandırıcı Davranışlar Gerçekleştirme ve Dinî Sosyalleşme:

Engelli birey, yaşanabilecek zorlanma ve sıkıntılar sonucu yaşadığı bazı olum-

suz duygularla birlikte olaydaki birtakım belirsizlikler sebebiyle kendine güvenini yitirebilir, bir güvensizlik duygusu yaşayabilir. Engellinin bu duygularla baş edebilmesi açısından ve kendine güvenini kazandırmada etkili olabilecek bazı sosyal etkinliklere onu katmak ve dinî sosyalleşmesini sağlayıcı şekilde birtakım görev ve sorumluluklar vermek suretiyle manevî destek sağlanabilir. Zira engelli yaşadığı zorluk ve sıkıntılara bağlı olarak kendini sorunların altında ezilmiş, çaresiz hissedebilir. Bu duyguları aşmada ve kendini sorunlarını çözebilecek şekilde güçlü ve yeterli hissedebilmesi için engelliye sosyal destek sağlanmalıdır. Bu nedenle gerçekleştirebileceği bazı görev ve sorumluluklarla birlikte topluma uyum sağlayıcı imkânlar oluşturmak kişinin yeniden kendine güvenini kazandırabilir. Örneğin bedensel engelli bireylerin eğitici ve öğretici yabancı dil, bilgisayar operatörlüğü gibi kurslarla toplumda fonksiyonel hale gelmesi sağlanabilir, kendilerine güvenleri artar, aynı zamanda diğer kişilerle birlikte sosyal hayatın içinde yer alarak sosyalleşmeleri sağlanabilir Nitekim bedensel engelliler üzerinde yaptığımız araştırmada engelliler tarafından gerçekleştirilen iyi davranışlarda bulunma tarzı, dinî başa çıkma davranışının sorunlarını aşmada etkili olduğu gözlenmiştir. (Bk. Kula 20065: 85-87222)

Ayrıca din, insanın güven, sığınma gibi ihtiyaçlarına cevap verdiği kadar hayatı çekilir kılan umut, iyimserlik gibi temel dinamikleri, fedakârlık, sorumluluk, üretkenlik gibi insanı insan yapan psiko-sosyal unsurları da destekleyici mahiyette dinî sosyalleşmenin önemi üzerinde durur. (Bahadır 2002: 157) Bu çerçevede İslâm dininde ibadetlerin bireyin dinî sosyalleşmesindeki rolü açısından cemaatle namaz, yoksula, fakire sadaka verme, ramazan ayında mukabele vb. dinî davranışlar örnek olarak sayılabilir. Bireyin dinî görev ve sorumluluklarını sosyalleşmesini sağlayıcı nitelikte gerçekleştirmesi veya istenmedik ve beklenmedik olay sonucu sosyalleşme düzeyi azalmış bireye sahip olduğu özellikler çerçevesinde birtakım dinî görev ve sorumluluklar vererek dinî sosyalleşmesinin sağlanması dinin bireye kazandırdığı psiko-sosyal özelliklerdir. Bu çerçevede Peygamberimizin doğuştan görme engelli Abdullah ibn Ümmi Mektum'a imamlık ve müezzinlik görevi vermesi ile 13 defa yerine yönetici olarak vekil bırakması, (Bk. Certel 2005: 259) dinî sosyalleşme açısından manidar örneklerden olup istenmedik ve beklenmedik bir olay yaşayan bireyin kendine güvenini sağlayıcı, sorunlarını aşma cesaretini oluşturucu ve topluma uyumunu kolaylaştırıcı şekilde manevî destek özelliğini taşımaktadır

Engelli ailesi açısından da çocukları ile birlikte bayram günleri, kandil geceleri gibi bazı önemli günlere katılımları sağlanarak onların da toplum içinde yer almaları sağlanabilir ve çocukları sebebiyle toplum içinde utanmadan dini merasimlerde yer alarak dini sosyalleşmeleri gerçekleştirilebilir. Ayrıca başta görme engelliler olmak üzere brail alfabesi ile yazılmış Kur'ân-ı Kerimlerle Kur'an öğ-

renmeleri sağlanabilir, kurslar açılabilir bu alfabe ile onların temel dini bilgilerini kazandıracak bazı dini kitaplar hazırlanabilir. İşaret dili öğrenmiş din görevlileri vasıtasıyla da işitme engelli bireylere dini bilgiler verilebilir, ayrıca onların sosyalleşmelerine katkı sağlayıcı şekilde illerde bir camide cuma günleri başta olmak üzere kutsal gecelerde vaaz ve sohbetler düzenlenebilir.

Engelli birey ve ailelerine yönelik din hizmetleri açısından onların sorunlarını ele alan sorunlarını çözmeye yardımcı nitelikte eğitici, rehberlik sağlayıcı film, dizi, web sayfası hazırlama gibi günümüz teknolojilerinden yararlanılabilir. Toplumun engelliye bakışının sağlıklı ve doğru bir şekilde oluşması için de Diyanet İşleri başkanlığınca eğitici konferans, sempozyum, panel gibi etkinlikler yanı sıra broşür, poster, CD vb. dokümanlar hazırlatılarak halka dağıtılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Engellilik insanoğlunun yaşadığı bir olgu olarak bazen doğuştan bazen de sonradan olabilmektedir. Böylesi bir durumla karşılaşan bireylerin de hayatlarını sürdürebilmeleri için hem kendilerine ve ailelerine hem de içinde yaşadığı topluma bazı sorumluluklar ve ödevler düşmektedir. Bu sorumlulukları kısaca özetlersek;

Engelli bireyin ve ailelerinin engellilik durumunu kabul etmesini sağlayıcı bazı destek ve yardımların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede engeli birey ve ailesinin engelliliği kabullenme konusunda dini bilginin ve bilgilendirmenin öne çıkarılması, hayata daha olumlu ve katılımcı bakmasını sağlamak amacıyla din hizmetleri açısından dini pratiklerin gerçekleştirildiği mekânların gerekli şekilde düzenlenmesi, engelliliği ele alan görsel yayınlara ve sözel bilgilendirilmelere sıkça yer verilmesi, engellilerin dini duygularını güçlendirici ve yaşama sevincini artırıcı şekilde müftülükler bünyesinde başta irşat ve tebliğ olmak üzere hizmet sağlayıcı özel bir birim kurulması yapılabilecek ilk adımlar olarak zikredilebilir.

Ayrıca engelli birey ve ailelerine engelliliği kabullenme sürecini sağlayıcı zikredilen manevi destek yanında şu hususlarda da hizmet verilebilir.

1. Fiziki/ Mimari Açıdan Yapılabilecek Hizmetler:

Cami girişleri engellilere yönelik tarzda düzenlenmelidir. Bu çerçevede ortopedik engellilerin camilere kolayca girebilmesini sağlayıcı rampalar yapılabilir. Daha önce inşa edilmiş çok ve yüksek merdivenli camiler için dışarıdan asansör ya da uygun rampalar ilave edilebilir. Görme engelliler için başta tarihi ve merkezi camiler olmak üzere cami girişlerine sesli, yönlendirici elektronik sistem kurulabilir. Örneğin görme engellinin cami girişine yaklaştığında onu yönlendirecek şekilde seslendirici bir sistem konabilir. Ayrıca gerek ortopedik gerekse

görme engellilerin rahat abdest alacakları ve tuvalet ihtiyaçlarını giderici engelliler için bir yer yapılabilir. Standartlara uygun ortopedik engelliler tuvaleti yapılabilir. Görme engelliler için de varsa kullandıkları baston vb eşyalarını rahat koyabilecekleri ve tutunarak yönlerini bulabilecekleri bir ortamın olduğu abdest alma ve tuvalet yeri yapılabilir. Aynı şekilde Kur'an Kursları için de engellilerin yararlanabileceği şekilde fiziki düzenleme yapılabilir.

2. Psikolojik destek sağlayıcı Hizmetler:

Her mahalle camiindeki din görevlileri mahalle muhtarlarından da yardım alarak görev yaptığı mahalledeki engelli birey ve ailelerini tespit ederek, engellilerin evlerini ziyaret edebilir, hal hatırlarını sorarak moral destek sağlayabilir, tekerlekli sandalye, tıbbi cihaz gibi ihtiyaçları olan engelli ve ailelerin durumları müftülükler kanalıyla sosyal ve yardımlaşma kurumlarına bildirilerek onlara yardımcı olunabilir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığınca (engelli, yaşlı, sokak çocuklarını da kapsayan) Manevi Sosyal Hizmetler birimi oluşturulabilir ve bu birim tarafından engellileri bilgilendirici, rehberlik sağlayıcı broşür, cep kitabı tarzında yayınlar hazırlanabilir. Bu yayınlarda engelliliğin tanımı, nedenleri, özellikleri, engellilerin yaşadıkları sorunlar, çözüm yolları, topluma düşen görev ve sorumlukları ihtiva eden bilgilere yer verilebilir. Bu çerçevede illerde de müftülükler tarafından engelliler hizmet verecek birim oluşturularak konferans, panel, seminerler düzenlenebilir ve engelli birey ve ailelerinin katılımı sağlanarak onlara moral ve manevi destek sağlanabilir. Ayrıca engellilere yönelik Diyanet saati programında ya da Diyanet İşleri Başkanlığınca kurulabilecek özel TV'de engellileri, ailelerini ve toplumu bilgilendirici bazı eğitim programları yapılabilir. Engelli birey ve ailelerin yaşamlarını sorunlarını ve çözümlerini işleyen manevi destek niteliğini içerici dizi, film vb programlara yer verilebilir

3. Engelli ve Ailesine Dini Bilgi Yönelikli Hizmetler:

Engelli ve ailelerine yönelik bir ilmihal yazılmalıdır. Engelli türlerine göre engellilerin fıkhî açıdan yükümlülükleri ve karşılaştıkları sorunları ihtiva eden "engellilere yönelik ilmihal" hazırlanabilir. Örneğin; eğitilebilir, öğretilebilir engelliler dinen yükümlü müdür?, Ortopedik engelli organ noksanlığı sebebiyle nasıl namaz kılacak ve abdest alacak?, Anne karnında engelli çocuğu olan anne onu aldırabilir mi?, Engelli çocuğu olan aile çocuğuna bakmada karşılığını sadece ahirette mi alacaktır? Vb. sorular engelli birey ve ailelerin sordukları sorulardan bir kısmı olup bu vb hususları ihtiva eden engellilere yönelik özel ilmihal hazırlanmalıdır. Ayrıca engelli birey ve ailesine yönelik kötülük problemi, kaza ve kader açısından engellilik, engelliliğin kabullenilmesinde sabır, tevekkül, şükür, rıza, teslimiyet gibi dini değerlerin anlam ve önemini ele alan özel eserler hazır-

lanmalıdır. Bu çerçevede görme engellilere sesli yayınlar hazırlanabilir. Ayrıca Diyanet İşleri başkanlığınca engellilere yönelik bir web sayfası da hazırlanabilir. Bu web sayfasında engellileri tanıtan, onların sorularına cevap veren, onların bilmeleri gereken temel dini bilgileri ihtiva eden bir web sayfası oluşturulabilir. Görme engellilere yönelik sesli ya da brail alfabesince hazırlanmış dini bilgi verici yayınlar hazırlanabilir. Kur'ân-ı Kerim ve meali, özlü bir ilmihal, kırk hadis, Peygamberimizin hayatı, engelli sahabi ve din büyüklerinin hayatı gibi eserler hazırlanabilir. Müftülüklerde konuşma ve işitme engellilere işaret dili dini bilgileri anlatabilecek, görme engellilere de brail alfabesi ile Kur'an okumayı öğretecek din görevlileri yetiştirilebilir ve hizmet vermeleri sağlanabilir.

4. Toplumu Bilgilendirici Hizmetler:

Engellilik durumunun toplum tarafından doğru ve sağlıklı bir şekilde algılanması için konunun dini açıdan ele alınması son derece önemlidir. Bu çerçevede engelliliğin bir cezalandırma olmadığı, Allah'ın merhameti ve adaletiyle çelişmediği, engellinin de Allah katında bir kul olarak değer ve anlamının olduğu, toplum olarak engellilere iş imkânı sağlama, onlarla ilgilenme, onlara eğitim imkânı oluşturma gibi bazı görev ve sorumlulukların olduğu üzerinde durulabilir. Bu hususlara yönelik yazılı, görsel yayınlar hazırlanabilir, Vaaz, Konferans, seminer, panel gibi etkinlikler düzenlenebilir.

Diyanet işleri Başkanlığının destekleyebileceği Engellilik olgusunu ele alan Araştırma Projeleri hazırlanabilir. Bu projelerle Ülkemizin %12 sini oluşturan engelli birey ve ailelerinin daha iyi tanınması sorunlarının doğru ve sağlıklı bir şekilde tespiti yapılarak kaliteli hizmet verilebilir. Bu çerçevede yapılabilecek araştırma projeleri arasında şu konulara yer verilebilir.

"Engelli birey ve ailelerinin dini hayatları, (İnanç, İbadet, dini tutum vb Konular)", Engelli birey ve Ailelerinin Karşılaştıkları Dini sorunlar", Engelli Birey ve Ailelerine Yönelik Manevi Destek", "Engelli Çocuğa sahip Din Görevlilerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Başvurdukları Çözümler", Toplumun Engelliye İlişkin Tutum ve Davranışları ve Din Algısı ile İlişkisi."

KAYNAKÇA

Akkök Füsun, Bayan Perşembeler, ODTÜ Yay. Ankara 1997.

Aydın Zeki Mehmet, Dinî Danışmanlık ve Rehberlik, Lider Olarak Din Görevlisi Diyanet İşleri Başkanlığı, Elazığ Harput Eğitim Merkezinde, 6-10 Haziran 2005'te, "İmam Hatipler Hizmetiçi Eğitim Semineri"nde sunulan seminer.

Basut Ebru & Erden Gülsen " Suça Yönelen ve Yönelmeyen Ergenlerin Stres Belirtileri ve Stresle Başa Çıkma Örüntüleri Yönünden İncelenmesi" Çocuk ve Gelişim Ruh Sağlığı Dergisi, 12, 2, 2005.

Bayraktar Mustafa Muhammed, Gençlik döneminde Görülen Bazı Psikolojik Belirtiler ve Din Eğitimi İle İlişkisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Ün. Sosyal Bilimler Enst. 2007.

British Journal of Guidance & Counselling Vol 29; 4, 2001.

Ceyhun B, Ergin B, Duran A; Krize Müdahale Merkezine Başvurularda Yaşam Olaylarının Değerlendirilmesi, 27. Ulusal Psikiyatri Kongresi, 1991.

Çiftçi Aişe; Hastalıklarla Başa Çıkmada Dinin Rolü; Kanser Hastalığı Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enst. İstanbul 2007.

Din ve Değerlerler Psikolojisi (Edt. Hayati Hökelekli) Dem Yay. İstanbul 2006.

Fromm Erich, Kendini Savunan İnsan, çev; Necla Arat, Say Yay., İstanbul 1982.

Güler İlhami, Allah'ın Ahlâkiliği Sorunu, Ankara Okulu Yay., Ankara 1998.

Hick John, Evil and The God Love, The MacMillan Press, Second Edt., London 1977.

Hinsinger, Deusan van Deborah; Theolgy and Pastoral Counselling, A New İnterdisciplinary Approach, Mıchıgan 1995.

Hökelekli Hayati, Din Psikolojisi, T.D.V. Yay., Ankara 1983.

İştahlı Berk, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetlerinin Eğitimdeki Önemi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri) , Yeditepe Ün. Eğitim Bilimleri Enst. 2005.

Kula, Naci; "Gençlerde Izdırap Tecrübesine Bağlı Dini Krizle Başa Çıkmaya Yönelik Öneriler" Gençlik Dönemi ve Eğitimi 2 Tartışmalı Toplantılar Dizisi Ensar Yay. İstanbul 2003.

"Engelli Çocuğa Sahip Ailelere Yönelik Moral ve Manevi Destek (Çorum Örneği), Uluslar arası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu 2. cilt Çorum Belediyesi Kültür Yay. Çorum 2008.

"Engelli Birey ve ailelerinin H.z Muhammed'in hayatından Öğrendikleri Üzerine Bir Araştırma" Kültür Coğrafyamızda H.z Muhammed, Uluslar arası Sempozyum, Sakarya üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2009.

"İstenmedik ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Yönelik Moral ve Manevi Desteğin Önemi" Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VI sayı: 2, 2006.

Kuzgun, Yazgan "İlköğretimde Rehberlik", Hacettepe Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 8, 1992.

LidellG. Peter; A Handbook of Pastoral Counselling, London 1983.

Malony, Newton H. Psychology of Religion, Personalities, Problems, Possibilities; Mıchigan 1991.

Miller Randolph Crump, "Kötülük Problemi ve Din Eğitimi", (çev.; Hasan Dam), Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 1998, S: 10.

1. OTURUM MÜZAKERELERİ

Prof. Dr. İzzet ER (Oturum Başkanı): Değerli arkadaşlarım şimdi müzakerelere geçiyoruz, birinci oturumda değerli tebliğciler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sosyal açılımlı din hizmetine ışık tutucu tebliğlerini onar dakikalık zaman dilimleri içerisinde sunmaya çalıştılar. Tabii belki tebliğlerinin tamamını sunamamış olabilirler, tebliğler bu kitaplarda var, detaylarına girilebilir. Yine hizmet, kişilerden ziyade, şahsiyetlerden ziyade tebliğde şu şöyle, bu böyle, şu cümle böyle, bu cümle böyle olmaktan ziyade, hizmete yönelik açılımlarınız gerçekten bize ışık tutacaktır. Bu bapta Saygıdeğer Hocamız Prof. Dr. Servet Armağan zamanı fazla olmadığından ilk sözü aldılar, ben arkadaşlarımdan diğer konuşmak isteyen arkadaşlarımın da isimlerini alayım. Çünkü zamanımız fazla değil. Saat 12.30'da müzakereyi bitirmemiz lazım. Bu müzakereye katılacak arkadaşlarımın durumuna göre vakti ayarlayacağız.

Değerli hocam Prof. Dr. Servet Armağan Bey, lütfen buyurun efendim.

Prof. Dr. Servet ARMAĞAN: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben bir anayasa hukuku profesörüyüm. Bu mesleğimin bana verdiği, kazandırdığı bilgiler açısından bir değerlendirme ve bir tereddüdümü dile getirmek istiyorum. Bizim komisyonun konusu, sosyal açılımlı din hizmetleri, güzel organize edilmiş, güzel düşünülmüş. Şimdi sabahleyin, bundan önceki celsede dinlerken İsmail Barış Bey, İsmail Karagöz Bey ve bilhassa Ergun Bedük Bey'in son konuşmasından sonra şu mesajları hissettim. Çeşitli hizmetlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na tevzi edilmesi isteniyor. Yani yetim, bakıma muhtaç kimseler, kadınlar, suçlu çocuklar ve benzeri kimseler tebliğlerinde yer alıyor. Hâlbuki Anayasa'nın çeşitli hükümlerine bakacak olursak, 5. madde, 12, 41, 58, 60 gibi maddelerine, bu görevler çeşitli bakanlıklara tevzi edilmiş, onların bir de kuruluş kanunları var. Keşifler kanunları var. Diyelim ki suçlu çocuklarla ilgili bakım, koruma veya tedbir alma İçişleri Bakanlığı'nın, Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın birtakım tedbirleri var, kurumları var. Sevgi evleri, kadın evleri ve bakım evleri vs. gibi ve bütün bu görevleri bazı âyet ve hadislere dayanılarak, referans gösterilerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konularda görev yapması isteniyor. Evet, bu konular âyetlerde, hadislerde yer alıyor çünkü ebedi bir mesaj veren bir din. Âyetler, hadisler yetimlerden bahsediyor, öksüzlerden ve çeşitli şekillerde yardıma muhtaç kesimlerden, topluma kazandırılması İslâm toplumunun temellerinden, sosyal temellerinden biridir; ama Diyanet İşleri Başkanlığı yapacaktır manasını çıkaramam ben, çıkarmıyorum. Hele modern devlet, idari teşkilatın düzenlenmesinde, bunlar o kadar detaylı bir şekilde kodlara, bölümlere ve alt bölümlere ayrılmış ki. Diyelim Bakım Evleri veya Yetiştirme Yurtları, Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı, yanlış hatırlamıyorsam. Aileden Sorumlu Bakanlık, Devlet Bakanlığı şu şu konulara bakıyor. Yani âyet ve hadislerde bize tavsiye edilen ya da emredi-

len vazifeler modern devlet idari mekanizmasında çok çeşitli bakanlıklara tevzi edilmiş ve tahvil edilmiş vazifeler. Bunun hepsini Diyanet'e göndermek, çünkü âyet ve hadis referans veriyor diye yapmak, tabii ben müşteki olmam, zarar yedi olmam, yani ah vah demem; fakat zannediyorum Diyanet İşleri Başkanlığı için teklif-i mâlâyutak bir şey olur. Kaldıramayacağı bir iş olur. Çünkü bütün bu görevleri yapabilmesi için yeteri kadar bir ödeneğin aktarılması lazım. Şu anda İçişleri Bakanlığı'nın bütçesini, ya da Milli Eğitim Bakanlığı'nın ya da Sağlık Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın bütçesinde yer alan ödeneklerin Diyanet'e aktarılması personel, ek personel muvazzaf kimselerin tayin edilmesi, araç gerecin verilmesi lazım. Bu konuların ele alınması ne kadar değerliyse akıllı bir şekilde organ ayrımı ve kuvvetler ayrımı gereğiyle yapılmalı ki müspet bir sonuç alınsın, neticesi çok iyi olsun. Yoksa bir karmaşaya döner. Mesela Diyanet'ten uzman çağırma başka, Diyanet'i bu işe görevlendirmek, tahvil etmek başka. İşte Ahmet Bey konuşmasında Diyanet'ten görevli yok dedi, bir toplantıya katılmış, doğru. Diyanet'ten bir görevli çağrılmamış. Çağrılmaz. Belki onu istimlâk etmek suretiyle Diyanet'ten fikirlerinden istifade etmek mümkündür.

Çok teşekkürler Sayın Başkan.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz. Anayasa bakımından konuya müşfikler ve Diyanet İşleri Başkanlığı neleri yapabilir, neleri yapmaz, teklifimizi buna göre sıralarsak iyi olur diye bizi uyardı. Teşekkür ediyoruz değerli hocamıza. Şimdi Prof. Dr. Ali Erbaş, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanımız. Buyurun hocam.

Prof. Dr. Ali ERBAŞ: Hocam teşekkür ediyorum. Tebliğ sunan bütün hocalarımıza takdirlerimi arz ediyorum. Ben zatıâlinizin vermiş olduğu rakamlarla ilgili ve sizin sunmuş olduğunuz tebliğle ilgili birkaç ilave yapmak istiyorum. Bu rakamlardan şunu anladık ki Türkiye'de çok büyük bir potansiyel var. 100.000 civarında din görevlisi, 81.000 cami. Yani bu din görevlilerimizi, imamlarımızı, vaizlerimizi çok iyi bir hizmet içi eğitimden geçirmemiz lazım. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mutlaka hizmet içi eğitim kursları var fakat Türkiye'de 25 İlahiyat Fakültesi var. 25 İlahiyat, hiç olmazsa İlahiyat Fakültelerinin bulunduğu illerde Müftülüklerle İlahiyat Fakülteleri arasındaki işbirliğiyle imamlarımız, din görevlilerimiz bir komisyon kurularak mülakata alınmalı, eksiklikleri tespit edilip hangilerinin hangi konularda eksikleri varsa İlahiyat Fakültelerinden istifade ederek mutlaka bu eksikliklerinin giderilmesi lazım. Biz tabii idareci olduğumuz için göreve geldiğim dört yıl önce bir proje hazırladık. Faruk hocamızla da beraber Diyanet İşleri Başkanımızdan randevu aldık, projemizi kendisine takdim ettik.

Çok memnun oldu. Sakarya'mızda bunu uygulamaya başladık. Bir buçuk aylık, iki aylık kurslar şeklinde değil, altı aylık kurslar şeklinde bunu gerçekleştirdik ve çok faydalı olduğunu gördük. Bu kurslara katılan imamlarımızın, Kur'an Kursu hocalarımızın ifadelerinden de bu anlaşılıyor. Ben diyorum ki İlahiyat Fakültesi bulunan her ilde, şöyle ellişer kişilik kurslarla bunu on sene içerisinde bitirebileceğimiz bir hale getirmemiz lazım. Tabii ki herkesi kursa tabi tutmayabiliriz, ama biraz önce bahsetmiş olduğum o mülakat neticesinde bunu yapabiliriz diyorum: Müftülerimiz hamdolsun bu konuda çok hassaslar. Hepsini öyle kabul ediyorum ancak harekete geçmek lazım. Bunu da Başkanlığın yapmış olduğu bir takım projelerle organizasyonlarla daha verimli hale getirebiliriz. Müftülerimizin kendilerini şehrin bürokrasi cenderesi içerisinden çıkarması ve halkın din eğitimi noktasında daha da eğitilmesi ile ilgili projeler üretmesi gerekir. Mutlaka üretenler var ama bu sayının artması çok faydalı olur diye düşünüyorum. Yani bina inşaatına, insanın gönlünün inşasını ve din eğitiminin inşasını da eklemeleri noktasında gayret etmeleri gerektiğini düşünüyorum. Bunun için Diyanet İşleri Başkanlığımızdan bu noktada biraz daha gayret bekliyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ali Erbaş hocamıza teşekkür ediyoruz. İnşallah gerçekleştiririz diye düşünüyorum. Şimdi Ali Melek, Diyarbakır Müftümüz. Buyurun Efendim.

Ali MELEK: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Ben tebliğ sunan değerli hocalarıma teşekkür ediyorum. Gerçekten önemli konuları işaret buyurdular. Ben tabii Sayın Genel Müdürümüzün de ifade buyurdukları gibi hazırlanan bu protokolde işi belki duyarlı müdür veya müftülerimize bırakmadan protokolün daha kapsamlı bir şekilde ele alınması ve belli bir müfredatı da içersine alacak bir çalışmayla yapılacak olan etkinliklerin buradaki din hizmetlerinin belli bir müfredat doğrultusunda yürütülmesinde fayda görüyorum. Sadece protokole bağlı kalındığı zaman protokolde de geniş bir izahat yapılmadığında veya belli bir müfredata bağlı kalınmadığında çok fazla geniş kapsamlı bir hizmeti sürdürme imkânı bulunamamaktadır. İkinci bir husus, Ahmet Ergün Bedük Bey'in de işaret ettiği, bu il komisyonunda mutlaka İl Müftülüklerinin de bulunması da önem arz etmektedir. Belki Sayın Müdürümüzle hemen yakın olduğumuz için paylaştık. Bir kanun gereğidir. Ama kendileri ifade ettiler, biz daveti bu anlamda kanunda bir değişiklik yapılarak o kurum, o komisyon içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın müdürünün de bulunmasının sağlanması ama o süre içerisinde de genel müdürümüzün ifade ettiği davet şeklinde de olsa müftülüklerimizin bu

süreç içerisinde o komisyonlarda görev alması sağlanabilir. Diğer bir husus da, bu SHÇEK kurumlarında görevlendirdiğimiz Başkanlığımızın personeli bulunmaktadır ve bunlar hiçbir ücret almadan bu görevleri yerine getirmektedir. Ücret konusunun da gözden geçirilmesi ve belli bir ücrete bağlanarak bu hizmetlerin yürütülmesi daha verimli olacağı kanaatindeyim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Hocamıza da çok teşekkür ediyoruz. Şimdi Prof. Dr. Talat Sakallı hocam, buyurun.

Prof. Dr. Talat SAKALLI: Teşekkür ediyorum Sayın Hocam. Şimdi hem tebliğleri okuduğumuzda hem de görüşleri dinlediğimizde ortaya çıkan konu şu ki, özellikle hem din görevlisinin hem de dini anlamda hizmet veren kişilerin hayatın her alanında bir şekilde görev alması istenmiyor. Acaba bu bizim tahvil gücümüzü ne kadar aşar veya ne kadar bunun altında bu yükü taşıyabiliriz, o noktada ben burada birkaç görüşümü ifade edeceğim. Hz. Peygamber döneminden başlayan ve hayatın merkezinde olan cami, mescit; askeri, siyasi, eğitim ve aklınıza gelen beledi bütün hizmetlerin yapıldığı mekân ve bu mekânın görevlisi olan oradaki imam bunların bir nevi sorumlusu iken, zaman içerisinde bu görevler kendi alanlarında çekilmiş ve uzmanlaşarak o alanlarda teşkilatlanmışlar. Günümüzde mikro seviyede her alan kendi çapında belli görevler üstlenmiş ve o görevlerde uzmanlaşmış ve o şekilde cemiyete hizmet vermeye devam etmektedirler. Ancak gelinen noktada o ki özellikle din görevlisinin, din bilgininin, imamın, müezzinin bu hayatın mikro seviyedeki hizmet alanlarına çekilmesiyle o alanda boşluğu hissedilmiş ve bu konuşmalardan bu ortaya çıkmakta. Günümüzde de bu ihtiyaç hissedilmekte. Özellikle yine çağdaş yönetişim sistemleri diye bir tabir gelişti. Bu sistemde interdisipliner anlayış oldukça gündemi meşgul ediyor ve revaç gördü. Dolayısıyla biz eğer bu interdisipliner anlayışı içinde çeşitli alanlarda, özellikle sosyal hizmet alanlarında bize ihtiyaç duyulduğunda biz orada olacak şekilde bu çalışmalara katılabilirsek, öyle tahmin ediyorum, özellikle yakın geçmişte ve uzak geçmişte yaşadığımız birçok mevzuat engeli de aşılabilecektir. Çünkü mesela hastanelerde ve diğer kurumlarda özellikle bir din görevlisinin bulundurulmasıyla ilgili gündeme geldiğinde ben hatırlıyorum on beş veya yirmi sene önce özellikle basında ve medyada oldukça yaygara koparıldığını ve ondan sonra da gündeme gelmediğini hep birlikte müşahede ediyoruz. Ama özellikle sabah örnek olarak verilen, sokakta yaşayan çocukların rehabilitasyonunu ve bunların eğitimiyle alâkalı bir komisyonda yer alınırsa öyle tahmin ediyorum bizi daha da mutlu edecektir. Peki demin söylediğim gibi bunun hakkında yani bu kadar

mikro seviyede bu kadar ihtisas gerektiren bütün bu alanlarda, İlahiyat mezunu da olsa, yirmi senelik müftülük yapan bir hocamız da olsa, bunu sosyo-psikoloji açısından, eğitim açısından, ne bileyim bir suçluluk psikolojisi açısından her konuda kendini yetiştirip o konuda hizmet verebilir. Onu da şöyle kendimce teklif edeceğim. Biz bunların hepsini böyle göğüsleyip her birinden tamamen yarım veya eksik kalmaktansa İlahiyat lisansını almış öğrencileri bu alanlarda özellikle lisansüstü eğitimde yönlendirelim. Bunları da İlahiyat'ta değil, mesela bir suçluluk psikolojisinde cezaevinde çalışacak bir kişi için mutlaka gidip psikoloji bölümlerinde hukuk fakültesinde gerekirse psikiyatriden ders aldırmak suretiyle o alanda bu eksikliğini giderip formasyonunu tanımlamasını ben teklif edeceğim. Ayrıca, özellikle Sayın Genel Müdürümüzün konuşmalarından edindiğimiz intiba şu anda hükümetimiz bütün himaye muhtaç kesimlere yönelik olarak ciddi projeler geliştirdi. Ben bir buçuk senedir meslek yüksek okulu müdürlüğü yapıyorum, orada gördüm, himayeye muhtaç kesimlere yönelik açılan bu projeler ciddi anlamda oralarda bir istihdam alanı da oluşturmaya başladı. Çünkü biz bu alana yönelik de program ve gönüllüler açmaya başladık. Buna ciddi ihtiyaç var. Toplumun bütün kesimlerinin duasını almaktadır. Şu anda hükümet ve bu icraatından dolayı biz, İlahiyat programlarında da özellikle lisanstan sonra yine iki senelik üç senelik programlar ayağıyla bu görevlere yetişmiş uzman elemanlar yetiştirebiliriz. Ayrıca sosyal hizmetlere yönelik AB projeleri ciddi anlamda destek veriliyor. Bu projelerin yapılması belli bir uzmanlık gerektiriyor. Bunun için hem hükümet hem valilikler bakanlıklar bazında hem de bütün üniversiteler AB projeleri hazırlama komiteleri ve komisyonları kurdular. Bu konuda Diyanet'in olup olmadığını bilmiyorum, eğer bir AB proje hazırlama komisyonu veya bir uzman heyeti yoksa bu noktada derhâl bunu yapıp özellikle sosyal duyarlığı ilgilendiren projelerde AB projesi yapıp hayata geçirirsek bunun özellikle Maddî ayağını da sağlamış oluruz. Konuşmalardan şu da ortaya çıkıyor, devlet hâlâ daha her konuda bütün görevleri üstlensin ve resmi bir hüviyet kazansın. Sosyal duyarlık projeleri tarih boyunca göstermiştir ki kanunla inzibatî tedbirlerle değil, gönüllülük esasına dayanmıştır. O noktada da bunun sözcüsü gene din ve Diyanet görevlileri olmalıdır.

Teşekkür ediyorum hocam.

Oturum Başkanı: Talat Sakallı Hoca'ya da çok teşekkür ediyoruz. Şimdi Doç. Dr. Saffet Sancaklı.

Doç. Dr. Saffet SANCAKLI: Teşekkür ederiz hocam. Tüm tebliğci arkadaşlara ben de çok teşekkür ediyorum. Birkaç hususu hatırlatmak istiyorum. Birin-

cisi, yakında bir İl Sosyal Hizmetler Müdürü, İl Müdürü'nün ifadesi beni çok üzdü. Dedi ki: "İlimizde yuvada kalan çocuklar var, yetiştirme yurdunda kalan çocuklar var, huzurevleri var, engelliler vs. Tüm kesimlerden çok miktarda insan geliyor, onlarla birlikte oluyorlar, hediyeler getiriyorlar vs. falan; fakat en ilgisiz kesim İlahiyat sahası ve Diyanet sahası." Bu tabi beni çok üzdü. Niye böyle? Bizim dinimiz bu kesimlerle ilgilenmeyi ön görmüyor mu? Bize bu yönde bir mesaj vermiyor mu? Dünkü açış konuşmalarında da beyan edildi, Hz. Peygamber Aleyhisselam mağdur kesimiyle, mazlum, muhtaç kesimiyle son derece ilgilenmiş, dertleriyle hemhal olmuş, sadece dertlerini sorunlarını dinleyip bırakmamış, çözüm getirmiş. Çözüm getiren, çare getiren, alternatif getiren bir peygambere sahibiz. Dolayısıyla genel olarak bunu dikkatlerinize sunmak istiyorum.

İkincisi tabii Diyanet camiası ve İlahiyat camiasının akademik çalışmalarına bakıyoruz, bu sahalarla ilgili çalışmaların çok yetersiz olduğunu görüyoruz. Yani bir soruna probleme çözüm getirmeye çalışıyoruz, ama özellikle o alan çalışmalarının çok az olduğunu görüyoruz. Engellilerle ilgili, hastanelerle, cezaevleriyle, yuvalarla ilgili, yetiştirme yurtlarıyla ilgili, yoksullarla, dullarla ilgili çalışmalara nedense akademik camia çok fazla itibar, rağbet göstermiyor. Ben âcizane olarak bu konularla ilgili olarak makale bazında kitap bazında birtakım çalışmalar yaptım. Beş altı sene önce sokak çocuklarıyla ilgili bir çalışma yapmıştım. Baktım ki hiçbir ilahiyatçı sahaya el atmamış. Engellilerle ilgili, fakirlik yoksullukla ilgili, insan hakları, çevre hakları, hayvan hakları konularıyla ilgili bana jüriden, bu konularla niye çalışıyorsun diye bir tenkit de geldi. Fakat son senelerde sevindirici bir olay, din camiası, İlahiyat camiası bu konulara el atmaya başladılar, birtakım ilmi toplantılar yapılmaya başlandı ve gündeme gelmeye başladı. Bu hakikaten sevindirici, çok güzel bir gelişme.

Başka bir konu hocam, sosyal açılımlı din hizmeti dendiği zaman, hocalarımız da beyan ettiler, tabii hangi elemanlarla bunu yapacağız, kalitemiz nasıl, bu sahalarda başarılı olabilir miyiz? Tabii bunlar gündeme gelmesi hoş, güzel, planlama açısından, birtakım hazırlıklar yapılması açısından sevindirici, güzel ama bu konularda ciddi manada düşünmemiz, ele almamız gerekir. Tebliğciler tarafından da dile getirildi, diğer tebliğlerde de ben gördüm. Özellikle birkaç hocamız manevî sosyal hizmetler bölümünün İlahiyat Fakültelerinde açılması gereğinin üzerinde duruyorlar. Tabii bunun üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gerekir diye düşünüyorum. Yani sosyal açılımlı din hizmeti vereceğiniz zaman kaliteli vermemiz lazım, ondan bir sonuç almamız gerekir ki hedefimize amacımıza ulaşmış olalım. Ben bu kadarla şimdilik yetineyim, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Şimdi Prof. Dr. Faruk Beşer hocamız, Sakarya Üniversitesi'nden. Buyurun hocam.

Prof. Dr. Faruk BEŞER: Herkesi saygıyla selâmlıyorum. Önce bir eksikliğimi itiraf edeyim, yani bendenize tebliğler elektronik ortamda iki önce ulaştı. Dolayısıyla hepsini okuyamadım, sadece buraya geldikten sonra iki üç tanesini okuyabildim. Efendim, onlara ve bugün dinlediklerime dayanarak da genel olarak arz etmek istediğim şeyler var. Bir de tebliğlere özel olarak bir iki madde söyleyeceğim. Öncelikle bu çalışmalar bir hasreti ortaya çıkardı. Ta 70'li yıllara gittim, oralarda bir karikatür hatırlıyorum, Suriye Sovyetlere kayıyor, Mısır Amerika'ya kayıyor, Türkiye nereye kayıyor filan diye birisi soruyor, karikatür devam ediyor. Türkiye de dünyaya kayıyor diye yazmış altında. Ben de bunu olumlu anlamda, Diyanet asıl görevine doğru kayıyor. Mademki din bütün hayatın sosyal hayatın her kesimiyle alâkalı, öyle ise oraya doğru bir gidiş var, bu sevindirici bir şey yani öncekiler yapmadılar da şimdi oluyor anlamında değil, her alanda olduğu gibi böyle bir süreç var, bu sevindirici bir şey.

İkinci olarak Ali Bey'den habersiz ben de not almıştım, İlahiyat ve Diyanet işbirliği çok önemli bir şey. Ali Bey tabii çok iyi bir yönetici olduğu için nezaketle söyledi, ben o kadar da iyi bir işbirliği filan olduğu kanaatinde değilim. Önce bunu söyleyeyim, yani Müftülüklerle İlahiyatlar en azından İlahiyatların olduğu yerlerde birbirlerinden çok haberdar değiller. Bütün bu güzel şeyleri Diyanet neyle yapacak, kiminle yapacak, eleman kim? Din hizmetlileri, imamlar, müezzinler, hatipler filan. Peki, bu güzel insanlar buna hazır mı, bunu yapabilecek güçteler mi? Hem bilgi birikimi açısından, donanım açısından, hem diğer imkânlar açısından. Ben şahsen böyle olduğu kanaatinde değilim. Dolayısıyla Diyanet ve İlahiyatlar işbirliğinin canlı hale gelmesini ben şahsen vurgulayarak teklif ediyorum, bunun yeterli olmadığı kanaatindeyim. Buna bağlı olarak camilerin fonksiyonlarını da tam olarak yerine getirmeleri için bu sürecin sonunda İlahiyat hocalarının vaaz ve hutbe okumak istediklerinde her birinin camilerinin olmasının son derece tabii olduğunu, gerekli olduğunu düşünüyorum. Bu Türkiye'de çok uygulanmıyor, ilahiyatçı olan akademisyen oluyor, halktan kopuyor. Demek ki âlimliği değil, akademisyenliği temsil ediyorlar, oysa âlimliğe doğru gitmeliler ve bunun için de camide olmalılar ya hutbe okumalılar ya vaaz vermeliler veya her ilahiyatlının bir camide ders halkası olmalı. Hadisçi hadis dersi başlatmalı, tefsirci tefsir dersi başlatmalı vesair. İleriye doğru böyle olmalı. Şu anda nadir örnekleri var bunun belki ama hiç mi hiç yeterli, istenen düzeyde değil, bu nasıl olur bilemiyorum. Din görevlileri konusuna tekrar gelince, yani ürettiğimiz kadarıyla bilgi açısından yetersizlik var, Maddî imkânsızlıklar var. Önce ihtiyaçlarının giderilmesi mümkün olmalı ki bu insandan bir şeyler istenebilsin. Kaldı ki ben hâlâ, eskisi kadar olmamakla beraber, ben bu kesim üzerinde manevî birtakım baskıların sürdüğünü zannediyorum. Yani imamlıktan gelen birisi olarak hissediyorum. Yani bu

insanlar bir girişimde bulunmaktan korkar haldedirler. Onu da arz etmiş olayım.

Ali Seyyar Bey'in teklifi var, Saffet Bey de değindi ona, bir sosyal ilahiyat projesi var, sosyal ilahiyatçı ya da manevî bakım filan. Ali Bey çok fazla üzerinde durmadı, ama İlahiyatların böyle bir bölümü olabilir mi, böyle İlahiyatlar açılabilir mi? Avrupa birliği sürecinde de ileriye doğru gidiyoruz, buna ihtiyaç olacak. Bunu da vurgulamış olayım. Yine Ali Bey ile ilgili olarak, değindiği fakat yeterince vurgulamadığını sanmadığım, Diyanet'in de ilgilendiği söylenmesine rağmen bu kürtaj meselesi asıl Diyanet'in üzerinde durması gereken konulardandır. Bu konuda yeterli derecede durulmadığı kanaatindeyim bendeniz. Dolayısıyla eğer el atan varsa bu konu üzerinde durulmalı.

Bir de Mustafa Naci Beyle olan değerlendirmeyi söyleyeyim ya da bende olan intibayı arz edeyim. Şimdi hastalar, sakatlar, hastalıkla ilgili hadis-i şerifler, imtihan vs. gibi şeyler söyleniyor. Doğrusu birinin başına bir şey gelmiş olması imtihan mı değil mi, efendim ceza deyince kızıyorlar filan deniyor. Bunu ihsas eden değil, açıkça söyleyen pek çok âyet-i kerimeler var, pek çok hadis-i şerifeler var. Yani bunları biz hangisinin olduğunu bilmeyiz, sen işte şunu yaptın, ceza gördün dememiz mümkün değil elbette. Fakat bunu umumen görüştüğümüzde ceza tarafının olduğunu bilmemiz de lazım. İkinci nokta, yine aynı tebliğinin bende bıraktığı intiba olarak arz ediyorum. Sanki asıl olan bir işte bu küreselleşen dünyada uslu, uysal, dünya ile bütünleşmiş olmuş güzel bir vatandaş yetiştirme. Din buna ne kadar katkıda bulunur, bunu da araştıralım, şurayı da din tamir etsin, şurayı da din düzeltsin ve böyle vatandaşları oluşturmada dinden de yararlanalım gibi bir duygu oluşuyor sonuç itibariyle bende. Yani din bir dünya vatandaşı yetiştirmek için mi var, yoksa dünya iyi bir insan yetiştirmek için mi var, bu konu da bende doğrusu soru işareti uyandırdı. Vakti aştıysam affınıza sığınıyor, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum değerli hocam. Şimdi Doç. Dr. Mustafa Sinanoğlu**,** İSAM'dan kendisinin de görüşlerini alacağız.

Doç. Dr. Mustafa SİNANOĞLU: Teşekkür ederiz Sayın Başkan. Kıymetli tebliğcilere ve müzakereci hocalarıma ben de teşekkür ediyorum. Birbirimiz tekrar edecek gibi olacak olsa da, öncelikle problemler üzerinde yoğunlaşmamız gerektiği kanaatindeyim. Diyanet İşleri Başkanlığı ve bu problemle ilgili diğer kurumlar hizmet alanının belirginleşmesi açısından bizi en acil ilgilendiren problemlerin tespiti ile ilgili bazı komisyon çalışmalarının yapılması gerektiği kanaatindeyim. Ki Başkanlığımızın bizim çeşitli birimlerinin bu tür problemleri zaman zaman ele alan alt komisyon atölye çalışmaları yaptığı ortada. Problemlerin

tespitinden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı bu problemlerle hangi safhada hangi mahiyette keyfiyette ilgilenebilecektir? Elbette bu problemlerin her biriyle ilgili kanunla belirlenmiş kurulmuş kurumlar var. Başkanlığımızın katkısı, hizmeti bu bağlamda nerede gerçekleşecek? Bu devrede, bu safhada da eleman meselesi söz konusu. Başkanlığımızın Türkiye'deki ilgili akademik çevrelerle irtibatı, İlahiyat Fakülteleriyle, bu konularla doğrudan ilgilenen diğer akademik birimleriyle yapacağı ortak çalışmalar söz konusu olabilir diye düşünüyoruz. Burada bence her bir problemle umumi olarak ilgilenmek yerine dönem dönem tek tek problemleri ele alarak bir dizi toplantılar, araştırmalar, akademisyenlerin bu problemle ilgili alan araştırmaları yapmalarını temin edecek problemler ortaya konabilir, hatta projeler temin edilebilir. Bu projelerden çıkacak neticelerde, bu konularda verilecek araştırma burslarıyla çeşitli stratejiler belirlenebilir diye düşünüyorum. Ayrıca her bir konuda Batı'dan Doğu'dan örnek vermek haz ettiğim bir husus olmasa da, bizim toplum yapımıza nispetle diğer toplumların bazı sosyal problemlerle çok daha erken karşılaştığını farz ediyorum. Batı'da veya Doğu'da bazı ülkelerde dini kurumların bu sosyal içerikli problemlerle ne tür bir teşkilâtlanma ve teorik seviyeyi dikkate alarak ilgilendiklerine dair incelemeler yapılabilir. Bu konuda elbette İlahiyat Fakültelerinde ve diğer Fakültelerde bazı çalışmalar var. Dönem dönem bazı akademisyenler süreli olarak görevlendirilip belli imkânlar sağlanarak bu ülkelere gönderilebilir. O ülkelerdeki şartlar kendi zemini içersinde değerlendirilerek bizim adapte edebileceğimiz, ele alabileceğimiz hususlar, çeşitli örnek konular çıkabilir. Böylece hem bu konularla ilgilenecek eleman yetiştirme söz konusu olacaktır hem de dünyanın bu konuda geldiği tecrübe seviyesinde elde edebileceğimiz bazı bilgiler olacaktır diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sayın Sinanoğlu'na da biz teşekkür ediyoruz. Şimdi Doç. Dr. Rahmi Yaran, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Doç. Dr. Rahmi YARAN: Öncelikle konuşmacı hocalarımıza ve katılımcılarımıza teşekkür ediyorum. Bir kısmı vurgulanan birkaç konuya dikkat çekmek istiyorum.

Prof. Dr. Ali Seyyar'ın teklifi İlahiyatlarda bir manevî sosyal hizmetler bölümün açılmasıydı. Biz zaman zaman Marmara İlahiyat'ta kendi aramızda konuşuyoruz. İlahiyat'ta lisans içerisinde böyle bir bölüm açıldığı takdirde bölüm mezunları bu alanda istihdam edilecekler ama bu alan dar mı olur veya o alana diğer ana bölüm mezunlarının girmesinde ne gibi problemler çıkar, bunu da göz önüne almak lazım. Belki Talat Sakallı Bey'in dediği gibi anlaşılan o ki lisans

sonrasında böyle bir bölüme ihtiyaç var, özellikle cezaevlerinde görev yapan hocalarımız var, bunlar oraya tayin edilirken ne kadar hazırlıklı ve donanımlı olarak tayin ediliyorlar, endişelerimiz var. Donanımlı olmazsalar da tabii görev ne kadar güzel yürüyor, faydalı neticeler alınıyor, buna bir hazırlık babında İlahiyat'ta bir bölüm değil de lisans sonrasında belki tezsiz bir lisans tarzında bazı programlar hazırlanabilir.

İkincisi, biz konuşmalarımızda genelde vaazlarımızda hutbelerimizde hep muhtaçlara yardıma dikkat çektik. Bu elbette İslâm'da var; ama az vurguladığımızı düşündüğüm bir husus, bu yardımların yerine gitmesi, yardıma hakkı olmadığı halde bu yardımdan talepte bulunan ve istifade eden kimselerin sorumluluğunu büyüttüğüdür, bunu da özellikle vurgulamamız gerekiyor. Ayrıca bu yardımlara aracılık eden kişi ve kuruluşların sorumluluğudur. Biz tabiri caizse iyi pompalıyoruz, sonra birileri devreye giriyorlar bu yardımları ellerinde topluyorlar ve gönüllerince harcıyorlar. Hâlbuki bu yardımlara aracılık eden kişi ve kuruluşlar yetimin malını nasıl harcıyorlarsa, o sorumluluk içerisinde hareket etmesi gereken kişi ve kuruluşlar olmalıdır. İnsan şahsi malını harcarken Ahmet daha çok yardıma muhtaç olduğu halde Mehmet'e çeşitli sebeplerle bu yardımı aktarabilir, ama böyle toplumdan yardım toplayıp dağıtmayı talep ediyorsa ve bunu dışarıya karşı deklare ediyorsa, ölçütlerini de iyi deklare etmeli ve bunlara da riayet etmeli. Konuşmalarımızda bunlara da dikkat çekilirse faydalı olur diye düşünüyorum. Bir üçüncü husus da gerçi bir değinildi, ama tekrar vurgulamak ihtiyacı hissediyorum. Bağımlılar gerçekten muhtaç insanlar kategorisine alınmalıdır, bunu genel olarak şöyle düşünebiliriz. Serbest iradesiyle hareket etme kabiliyetini belli ölçüde kaybetmiş insanlar. Bunlar ehliyet açısından da belki tartışılması lazımdı. Geçmişte benzeri unsurları veya hususları tartıştık ama bağımlılar serbest iradeleriyle hareket etme kabiliyetlerini büyük ölçüde kaybetmiş insanlardır. Allah'ından bulsun, bana mı sordun işte başlarken deme hakkımız yok. Onlara da bir hasta gibi, bir muhtaç gibi yaklaşmamız gerekiyor.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Rahmi Yâran'a da teşekkür ediyoruz. Şimdi Prof. Dr. Bünyamin Erul hocamız, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Ben müsaadenizle birkaç hususa dikkat çekmek istiyorum, bir yıldır Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi olarak görev yapıyoruz. Kurul'da aldığımız bir kararımız var, henüz tam olarak hayata geçiremedik. Bir proje havuzu şeklinde bir projemiz var. Bu proje havuzu ile kastettiğimiz şey şu. Sabahtan beri konuştuğumuz konulara benzer, problemleri tespit konusun-

da Sinan hocamız az önce tespit etti, farklı branşlardan farklı fakültelerden alan araştırmaları yapmak isteyenler Diyanet'le bizlerle işbirliği içerisinde olsun. Projesini bizim proje havuzuna sunsun. Biz bu projeyi eğer din hizmetleri konusunda çok yararlı görürsek master tezi olabilir, Dr.a tezi olabilir, Dr.a sonrası olabilir, bu alan araştırması için biz hem Maddî destek verelim, işte Dr.aysa 600 lira, 800 lira, ayda bir destek. Yurt içinde, yurt dışında harcamalar varsa, araştırması esnasında bizim Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan yardım alması gerekiyorsa her türlü yardım ve desteği verelim. Tam araştırma sonucunda din hizmetlerinde biz doğrudan istifade edelim diye bir projemiz var. İnşallah dualarımızla bu proje yakın zamanda hayata geçirilir. Senede eğer biz beş on projeyi bu şekilde kabul edebilirsek, diyelim ki sokak çocukları, yetimler, bağımlılar vs. Bunlar üzerinden gidebilecek olursa, inşallah teşkilâtımız çok daha güzel hizmetler sunacak.

İkinci olarak, Ankara İlahiyat'ta ve sanıyorum İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde açıldı, Yaygın Din Hizmetleri diye bir bölüm söz konusu. Umarız bu sosyal ilahiyat dediğimiz şeyi kısmen karşılar. Gerçi bu bölümler açılırken Diyanet İşleri Başkanlığı ile çok ciddi bir teşriki mesai sağlanmadı, koordineli bir çalışma yapılmadı, ama zaman içerisinde bu bölümler belki dönüştürülebilir. Ama hocalarıma katılıyorum, lisansüstünde bu işin verilmesi gerekiyor, çünkü İlahiyat Fakültesi'ndeki bir talebenin kendisini çok iyi planlayıp işte ben sokak çocukları üzerine çalışacağım, ben işte SHÇEK'te çalışacağım diye düşünmesi zor.

Bir diğer husus da, biz şu ana kadar cezaevlerine yahut SHÇEK vs. gibi yerlerde hizmet verirken doğrusunu ifade etmek gerekirse, el yordamıyla yaptık. Bu konuda hiçbir vaizlerimiz kendisini yetiştirmiş değil, kurs almış değiller. Buna rağmen arkadaşlarımızın samimiyeti sebebiyle %70-80 oranında başarı elde ediliyor. Arzu ettiğimiz %100 olmasıdır. Tabii eğer SHÇEK'te bir görevlimiz küçük çocuklara eğitime giriyorsa yahut bir cezaevine gidiyorsa kendi o alanlarda kendisini çok iyi yetiştirebilirse veya biz teşkilat olarak yetiştirebilirsek buralardan çok daha fazla randıman alabileceğiz. Sayın Genel Müdürümüz de buradalar, ben tam olarak bilemiyorum, ama yıllardır hizmet veren çocuk yuvalarımız var. Burada artık kronikleşmiş bazı sıkıntılar var ve bunu dışarıdan gelen yeni bir müdürle yeni bir öğretmenle ilahiyatçı da olsa çözmek çok zor. Elbette oralara da eğitim götürülmeli ama şu hepimizin belli bir duyarlılıkla ifade etmeye çalıştığımız hususu hiç olmazsa yeni açacağımız, sıfırdan açacağımız yuvalarda öğretim müesseselerinde acaba çocukların henüz daha fıtratı bozulmamışken yani üç beş yaş itibariyle ele alsak. Sıfırdan yani cinsel sapıklığa maruz kalmadan, bağımlılığa, efendim yanlış cereyanlara kapılmadan yetiştirme imkânımız var mı? Yani Türkiye'de üç beş yerde hiç olmazsa birkaç yerler açılabilirse bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı destek verebilirse sanıyorum çok daha etkili olacak.

Bir başka husus da yayın faaliyetinde Diyanet İşleri Başkanlığı destek verirken doğrudan 'Dinimi öğreniyorum, Allah'ımı öğreniyorum, Kitabımı öğreniyorum…' serileri gibi kitapla olduğu kadar, tamamen dinin çok açık ifade edilmediği ama değerlerimizi, kendi öz kültürümüzü, ananemizi anlatan hikâyeler ve masallarla belki bu çocukların fıtratını koruma cihetine gitmemiz lazım. Son olarak zekâtla ilgili İsmail Karagöz hocamız anlattılar, birkaç İslâm ülkesinde aslında zekât fonu çok iyi çalıştırılıyor ve Başkanlığımızın da bu istikamette bazı çabaları var. Eğer zekât fonu çok ciddi anlamda Sayın Rahmi Yâran hocamızın da ifade ettiği endişelerle gidererek eğer çalıştırma imkânımız olursa bu himayeye muhtaç olan kesimle biz en azından Maddî açıdan çok daha güzel evsahipliği yapabileceğiz. Bir hocamız 'öncü olmak' dedi. Öncülüğü biz yaşayarak vermeliyiz. Yıllar önce benim bir ramazan programı teklifim vardı. Dedik ki, biz Başkanlık olarak her akşam, bir akşam yetimlere iftar verelim, televizyonda da bunu canlı olarak verelim. Ertesi akşam yurtlarda iftar verelim ve toplumu da bizimle birlikte iftar vermeye davet edelim diye. Himayeye muhtaç olan kimselerimizi öncelikle kendimiz, Başkanlık olarak, Müftülükler olarak yerinde mahallede hizmet sunalım ve vatandaşlarımızı da bu işe teşvik edelim dedik. Umarız bu programı da bir ramazanda gerçekleştirmek nasip olur.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Hocamıza teşekkür ediyoruz. Şimdi kıdemli hocalarımızdan Prof. Dr. Süleyman Ateş hocamız, buyurun hocam.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Burada benim katkıda bulunmak istediğim husus Sayın Başkan Prof. Dr. İzzet Bey'in konuşmasıyla ilgilidir. Dedi ki: Camilere bilmem kaç milyon insan iştirak ediyor, özellikle Cuma günleri camiye geliyor. En fazla on beş yirmi milyon insan orada yapılan konuşmaları, vaazları dinliyorlar. Çok güzel, bu küçümsenecek bir rakam değil. Hâlbuki ailede çocukları yetiştirecek olan sadece bu on beş milyon erkek değil, kadınlardır. Erkeklerden çok annenin tesiri vardır. Bir kişi Peygamberimiz (s.a.v.)'e soruyor: Kime iyilik edeyim? Annene. Sonra kime, yine anneme. Sonra kime, yine annene. Sonra babaya. Burada annenin rolü ve konumu önemlidir. Anne niçin çok önemli? Çünkü insan dilini ve dinini de anasından alıyor. O halde kadının eğitimi çok önemli. Bu vaazlardan bu hutbelerden sadece erkeklerin değil kadınların da istifade etmesi lazım. O halde kadınların da camiye gelmeleri lazım ama nasıl gelecek? Şimdi tabii kadınların gelip erkeklerin içerisinde böyle sık sık oturacak bir durumda olmaları olmaz, İslâmi prensiplere aykırıdır. Camilerde, arka tarafta kadınlara mahsus bir yer yapmak lazım. Kadınları erkeklerden

ayıracak bir yer vermek lazım. Ama kadınları erkeklerden ayıracak bir perdeye filan gerek yoktur, çünkü Peygamberimiz zamanında böyle bir tatbikat yoktu. Peygamberimiz zamanında kadınlar erkeklerin, erkek cemaatinin arkasında dururdu, ama arada bir duvar perde yoktu. Peygamberimiz (s.a.v.) bayram namazlarında konuşuyor, o zaman böyle hoparlör tarzı teşkilat olmadığı için erkeklere konuştuktan sonra gidip aynı şeyleri kadınlara da konuşuyordu. Kadınlara da vaaz ediyordu. Hatta gelemeyecek olan kadınların da getirilmesini emrediyordu. Bu önemlidir, yani bize de bir mesajdır. O halde kadınların da camiye gelmesi lazım, niye, eğer ki camiye kadınlarımız da gelirse mesela Cuma günleri o konuşmalardan dinleyecek, istifade edecek bu on beş milyon insan otuz milyon olacak. Otuz milyona çıkacak, bu önemlidir. Din Şûrası işte bu konuda bir girişimde bulunmalı, yapılacak camilere böyle bir ilavenin yapılmasına ön ayak olmalıdır. Diyanet İşleri veya Diyanet Vakfı bu konuda pekâlâ yardımcı olabilirler, vakfın imkânları çoktur elhamdülillah, çeşitli yerlerde hatta yabancı ülkelerde camiler yapılıyor. Ben şimdi iki gün önce Çeçenistan'dan gelmiştim, oradaki durumu gördüm, doğrusu hayran kaldım. Orada böyle bir bir ayrım yok, yer var, kadınlar da camiye geliyor, namaz kılıyorlar. Eldivani'ye gitmiştim bundan üç dört yıl önce. Orada da bir lokantada yemek yedik, ondan sonra namaz kılmaya mescide gittik, kadınlar da erkeklerle beraber namaz kılıyorlar, ne perde var ne bir şey var. Şimdi bizim kadınlarımız neden bu kadar camilerde değil, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) zamanında tatbikat böyle değildi, hatta Hz. Ömer zamanında da tatbikat böyle değildi. Daha sonra git gide git gide kadınlar cami dışına itilmişlerdir. Ben istiyorum ki kadınlarımızı da camiye çekelim, onların da bu vaazlardan bu hutbelerden istifade etmelerini sağlayalım.

İkinci bir husus da, biliyorsunuz işte hacda pekâlâ kadınlar da erkeklerle beraber tavaf ediyorlar, ayrı değil. Hac çok önemli bir ibadet, zaten orada ayırmak da mümkün değil.

Bir başka husus da, camilere ben bundan önceki Din Şûrası'nda da teklif etmiştim; ama bu şuraya girecek bir mesele değil, zaten biz bunu yapıyoruz falan dendi. Gittim baktım camilere yapılıyor mu, hayır, yapılmıyor. Henüz yapılmış değil. Camilere yetecek kadar cemaat geliyor, yarım saat önce, yirmi dakika önce geliyor orada oturuyor. Hiçbir şey yapmıyor, böyle gözünü yumup duruyor. Gözünü yumuyor murakabe mi ediyor, bir şey mi yapıyor, zikir mi? İyi de, ama Kur'an okuyabilecek kimsenin açıp Kur'an okuması lazım. Kâfi derecede Kur'an yok. Biliyorsunuz siz, Medine-i Münevvere'de Mekke-i Mükerreme'de, Bethullah'ta bol miktarda Kur'an var. Şimdi bizim halkımız belki çoğu Kur'an okuyamaz, ama meal okuyabilir, bu küçümsenecek bir şey değildir, meal okuyabilir. İlmihal koysak, okuyabilen kimse alsın o meali okusun. Bir sayfa okusa, her namazda yarım sayfalık ilmihal okursa işte bitmiş olur. Bir diğer husus da,

İmamlar. Biz de imamlık yaptık, dört sene imamlığım var. İmam arkadaşımız geliyor, namazı kıldırıyor, benim vazifem bu diyor, ondan sonra gidiyor. Cemaatle alakası yok. Cemaat imamla görüşmek isteyecek, meselesini soracak; bu namaz meselesi olabilir, zekât olabilir ama kimseyi bulamıyor. Zaten müftüye gitmek de kolay değil, müftünün yerini de bilmiyor. Hâlbuki, mahallesindeki imam, belli bir saatte imam bürosunda bulunacak. Oraya yazacak, mesela saat on dörtten on yediye kadar buradayız, açıktır. İmamın Cami içinde bürosu olmalı, imam orada oturmalı, fetva sormak isteyen insanlar imama gidip meselelerini arz etmeli ve bilgi almalıdırlar. Onun için imam eğiticidir, sadece namaz kıldıran insan değil, artık daha o kendi kendini yetiştirmiş imamlar yok şimdi. Elhamdüllillah İlahiyat Fakültesi mezunu imamlarımız var, en azından İmam Hatip lisesi bitirmiş imamlarımız var, bunlardan istifade etmeliyiz. Bunu da nazar-ı dikkate alırsak iyi hizmet sunacağımız kanaatindeyim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Şimdi Prof. Dr. Ali Çelik, Osman Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı, Buyurun hocam.

Prof. Dr. Ali ÇELİK: Efendim ben de takdimci hocalarıma teşekkür ederek başlıyorum konuşmama. Efendim bugünkü tartışmamızın konusu, sosyal açılımlı din hizmetleri bağlamında toplumun himayeye muhtaç kesimleri. Konu gerçekten çok büyük, çok kapsamlı, çok geniş bir konu. Meseleye metodolojik açıdan bakarsak diye düşünüyorum. Ortada bir mağdur var, himayeye muhtaç kesimler var. Bu himayeye muhtaç kesimleri himaye etmek üzere elini uzatan bir kurum, kuruluş, devlet yetkilileri var. Bir de tabanda halk var. Şimdi meseleye her bir açıdan baktığımız zaman, mağdur açısından baktığımız zaman o mağdur kanayan bir yara. O kendisine uzatılacak bir eli bekliyor. Tabandan baktığımız zaman halk o mağdur insanları görüyor, onu bir başkasına devrediyor. Kendi vicdanında, kendi gönlünde bunu hissetmiyor, hissedemiyor veya hissetse bile onun belki bir yolunu bulamıyor. Kurum ve kuruluşlar bu yardıma, himayeye muhtaç kesimlere el uzatmak istediğinde ya kadro yetersizliği ya ödenek yetersizliği ya da bir takım sıkıntılar çıkıyor. Şimdi böyle büyük kapsamlı bir konuyu ele aldığımızda, buna el uzatırken, bu kanayan yarayı vicdanında hissederken bir taraftan dünyanın küçüldüğünü, etkileşimli olduğunu, basının, medyanın etkileri altında bıraktığı bu insanları konuşmuyoruz. Bir taraftan da bu çaresiz insanlara, kanayan yaraya nasıl bir çözüm var, onu düşünüyoruz. Şimdi her bir konuya bir açıdan baktığınız zaman o problemin büyüklüğü altında hizmet etmek büyük bir risk. Şimdi biz o işi başaralım derken yolda kalıyoruz, hedefe ulaşamıyoruz. Öyleyse belli

bir metod beğenmemiz lazım. Mutlaka tespit edilmesi lazım, tespit edildikten sonra kategorilere ayrılması lazım. Bunlar; çocuklardır, sakatlardır, özürlülerdir, hastalardır, yaşlılardır vs. Daha sonra bunları yaparken, eğer Diyanet yapacaksa ki bugünkü görüşmemizin ana amacı o, Diyanet ne yapabilir? Diyanet bunu kimlerle yapıyor? Taşra teşkilatındaki müftülerle, vaizlerle, imamlarla yapıyor. Peki, imamlarımızın vaizlerimizin böyle bir donanımı ne? Veya müftülüklerimizin ildeki veya ilçedeki diğer kuruluşlarla olan bağlantısı ne? Mesela ben şöyle düşünüyorum, il ve ilçe müftülüklerimiz sosyal dayanışma vakıflarının tabii üyesidir. 'Fak Fuk Fon' diye bilinen fonun tabii üyedir. Ama bu tabii üyeliğin tek rolü sadece onu tespitte veya o yardımın dağıtılmasındadır. Hâlbuki şöyle olabilir mi, bu değiştirilebilir mi? Bu mağdur insana yardım yapıldıktan sonra onu müftülüğümüz takibe alsa, onun mağduriyet sebebi araştırılsa, onun dini manevî boşluğu doldurulmaya çalışılabilir mi? Daha aktif hale getirilebilir mi bu görev? Yine işte Çocuk Esirgeme Kurumu'na din görevlileri gidiyor. Şu anda 130 civarında din görevlisi Çocuk Esirgeme Kurumlarında görev yapıyor. Hâlbuki Çocuk Esirgeme Kurumu, Sağlık Sosyal Hizmetler Kurumu, çocuk evleri, sevgi evleri, kreşler, çocuk yurtları şeklinde belli bir hizmet sınaması yapıyor; fakat bunların içerisinde sadece çocuk yurtlarında din görevlisi var; kreşlerde yok, çocuk evlerinde yok, sevgi evlerinde yok. Acaba buralara din görevlisi gönderilebilir mi? Buralara gönderilen din görevlilerimizin o bilgisayar alt yapısı nasıl tanımlanabilir? Yani bu gibi konuları da gündeme getirerek, kısaca şunu da ifade etmek istiyorum, mevcut kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerde din görevlilerimizin faaliyetlerinin daha aktif hale getirilmesi, daha fonksiyonel hale getirilmesi gerekir. Mesela Kızılay yardım yapıyor, Kızılay'da yardım eden personelimiz var mı, mutlaka vardır. Varsa, Kızılay'ın yapmış olduğu türdeki psikolojik desteği, manevî desteği verecek hocalarımız arkadaşlarımızın durumları nedir, bilgi aktarışları nedir? Veya özel kuruluşlar var, AKUT var. Yani yapmış olduğumuz hizmetlerde himayeye muhtaç olan kesime el uzatırken neyi nasıl yapacağımızın prensiplerini, metodolojisini de iyi koymamızda fayda var diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Değerli hocam, çok teşekkür ederiz. Şimdi Dr. Ahmet Bey, Diyanet İşleri Başkanlığı İrşad Hizmetleri Şube Müdürü, buyurun.

Dr. Ahmet ÇEKİN: Teşekkür ederim Hocam. Ben Mustafa Sinanoğlu Bey'in bıraktığı yerden devam etmek istiyorum. Bu şûra vesilesiyle sosyal açılımlı ve toplumun himayeye muhtaç kesimleriyle hizmet noktasından bizim dışımızdaki dini kurumlar ne yapıyor diye daha önceki bilgilerimi de biraz tazeleyerek biraz

araştırma yaptım. Özellikle 19. yüzyılda Avrupa'da sanayi devriminden sonra meydana gelen aşırı şehirleşme, toplumsal yapıdaki değişme ve bu değişimin ortaya çıkarttığı sorunların üstesinden gelmede, devletin ve toplumun değişik kurumlarının işbirliği bağlamında, Kiliselerin aldığı rol üzerine biraz araştırma yaptım ve süreç içerisinde vaktinizi fazla almadan 2006 yılında 25 milyon katoliğin yaşadığı Avrupa'da kilisenin sosyal hizmet bağlamında bugün tartıştığımız konular bağlamında nasıl bir kompozisyon vardı. Dinin, nasıl bir yapılanma içerisinde olduğunu ve bunu nasıl yaptığını, bu soruların cevabını aradım. Ve sizlere takdim etmek istiyorum ki bugün çağdaş dünyada Almanya gibi bir ülkede Katolik kilisesi 25 milyon üyesine dini hizmetlerin dışında, tamamen sosyal hizmetlere endeksli olarak 24.939 tane değişim kurumunda hizmet ediyor. Yine bu kuruluşların içerisinde 1.081.000 tane yatak kapasitesi var, hastaneler var, huzurevleri var, gençlik yurtları var, engellilere bakım merkezleri var. Yatak kapasitesi olarak bir milyon yatak kapasitesi var ve buralarda 521.000 tane insan çalışıyor bu insanların çoğu değişik unvanlarda ve mesleklerde. Bunların yine 232.000 tanesi tam gün mesaili ve geri kalan 287.000 tanesi de kısmi zamanlı değişik saatlerine göre çalışan elemanlar. Bu kadar insan kimlere hizmet üretiyor? Başta sağlık sektöründe kilise çok aktif, burada sayılar var, vaktinizi almak istemiyorum. İkinci önemli hizmet ettikleri alan ailelere yardım hizmetleri var, home kuruluşları var, din merkezleri var, çalışanlar var. Çocuklara gençlere yardım merkezleri var, yaşlılara yardım merkezleri, engellilere yardım merkezleri var. Yine kilise bu elemanları nereden temin ediyor diye baktığımızda, kilisenin sosyal hizmet alanında çalışan elemanlarını ilahiyat alanının dışında yetiştirdiğini gördük. Kiliselere bağlı meslek yüksek okulları var ve bu meslek yüksek okulları o kiliseye bağlı kuruluşların hangisinde çalışacaksa eleman oraya yönelik olarak alıştırma sağlıyor. Yine dikkatlerinize sunmak istiyorum, bu okullardan bir tanesi kamuya açık olarak şu ilanda bulundu. Bizim okulumuzda eğitim alanlar şu işleri yapar, dedi. Bu, Almanya'da Protestan kilisesine bağlı bir meslek yüksek okulunun web sayfasında o okula gelen öğrencinin hangi niteliklerle bu okuldan mezun olur diye deklare ettiği bir hususdur. Yine diyor ki; bu okuldan mezun olanlar mahkûm gençlerin öfkeyi yenme seanslarını yönetebilir. Bunlar intihar etme eğiliminde olan insanları hayata döndürebilir, uyuşturucu bağımlılarının tedavi edildiği kliniklerde çalışabilir, psikolojik hastalıkların varlıklarını idare edebilir, yani parası olup da parasını idare edemeyenlerin paralarını idare edebilir, gençliğe yardım için oluşturulan gençlik gruplarıyla beraber yaşayabilir, bu da ayrı bir tarz. Genç bir hamile bayana danışmanlık yapabilir, çocukların eğitimi konusunda ailelere danışmanlık yapabilir, evinde hasta olan kimselere yardımda bulunabilir, yaşlılara yardım kuruluşu ve bir kilise cemiyetiyle ortak ayin düzenleyebilir, bir kilise cemiyetinin yaşlı çalışmalarını organize edebilir, komşuluk yardımı yapabilir. Ve

bu okul yine diploma verdiği her eleman hakkında şu garantileri veriyor: Bizim diploma verdiğimiz her eleman amaca yönelme, planlama ve davranış yeterliliğine sahiptir, ne yapacağını bilir. Disiplinler arası teori ve araştırma yapabilir, dini ahlâki davranış ve değerlendirme yapabilir, dini konuşma ve manevî konuşma yapabilir, kültürler arası kıyaslama yapabilir, problem çözme ve kavramsal yeterliliğe sahiptir, anlama ve anlamaya yönelik çalışmalar yapabilir. Şimdi bu tarzda bu süreçte yetişen elemanlar kilise kuruluşlarında çalışmaktadır. Peki, bu insanları kilise kuruluşunda çalışması ne anlama gelir? Kilisenin prensipleri ve Hıristiyan ahlâkının prensipleri doğrultusunda hizmetlerini yaparlar. Normal bir hastaneye gittiğinizde hiçbir şey görmezsiniz, kiliseye bağlı bir hastaneye gittiğinizde duvarlarda haç, her odada bir İncil ve her hemşiresi bir rahibe olan bir sağlık kuruluşundan yardım alabilirsiniz. Benim arz etmeye çalıştığım, bizim toplumumuzda dünkü konuşmalarla bugünkü toplantılardan anlıyoruz ki çok büyük sorunlarla karşı karşıyayız, bu sorunların üstesinden gelebilmek için gereken maliyet çok yüksek ve almamız gereken çok yol var. Bu şura kararları içerisinde eğer bu yöne yönelik olarak ciddi net kararlar alınabilirse, uygulayıcılar olarak bundan çok memnun kalacağız.

Hepinize çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ahmet Bey'e çok teşekkür ederiz. Tebliğ sahiplerine yönelik şeyler var, müracaatları aldık. Öncelikle Doç. Dr. İsmail Karagöz hocamız.

Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ: Sayın Başkanım, öncelikle teşekkür ediyorum, hocalarıma saygılarımı sunuyorum. Efendim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 633 sayılı teşkilat yasasının amaç maddesinde geçen toplumu din konusunda aydınlatma cümlesindeki toplum kelimesi bugün üzerinde konuştuğumuz bütün kesimleri başka bir ifadeyle çocuklar, gençler, yaşlılar, kadınlar, erkekler ve bütün meslek gruplarını içermektedir. Bu şu demektir: Diyanet İşleri Başkanlığı toplumun her kesimine dini anlatmakla yükümlüdür. İzzet Bey Hocam sunumunda toplumdaki bazı ahlâki zafiyetlerden bahsetti, gerçekten o çok önemliydi. Efendim benim kanaatime göre bu toplumda, bu konuda bilgi eksikliği söz konusu değil, yani gıybet etmenin günah olduğunu veya haksızlık etmenin haram olduğunu bilmeyen yok. Peki, problem nedir? Problem bilgilerimizin hayata geçirilmesi ve özellikle bu konuda eğitim eksikliğinden kaynaklanıyor. Biz toplumu din konusunda aydınlatma görevini Diyanet İşleri Başkanlığı olarak yayınlarımızın ve televizyonun programlarımızın dışında ağırlıklı olarak hutbe ve vaazlarla, konferanslarla yerine getiriyoruz. Efendim ben kırk yıldır aşağı yukarı her hafta görev hayatımda vaaz ediyorum, biz vaaza çıktığımız zaman on beş yirmi kişiyle

başlıyoruz, ezanın okunmasına yakın cami doluyor. Anlattıklarımızın tamamını camiye gelen herkese bir bütün olarak aktaramıyoruz, özellikle gençlerimize ulaşamıyoruz, niçin? Çünkü Cuma saatinde okuldaki eğitim ve öğretim devam ediyor. Özellikle toplumdaki ahlâki zafiyetin önlenmesi bir başka ifadeyle dini bilgilerimizin hayatımıza geçirilmesinde çocuklarımızın ve gençlerimizin eğitimi, dolayısıyla okullardaki çocukların bu konuda eğitilmesi ve bilgilendirilmesi önem kazanmaktadır. Efendim din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenlerimizin yetersizliğinden söz edebiliriz. Benim beş çocuğumun beşinin de ilköğretimde, din kültürü ve ahlâk bilgisi hocasının dördüncü ve beşinci sınıflarda dal öğretmeni olmadı. Başka öğretmenler girdiler. Dolayısıyla burada bir eksiklik söz konusudur. İkinci bir husus, malum olduğu üzere, din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenleri eğitim yapamıyor, sadece bilgi aktarıyorlar. Bu da bir eksiklik. Madem ki devletimiz bize kanunla toplumun her kesimini din konusunda bilgilendirme, yetiştirme görevini verdi, bu konuda ben tebliğimde kısaca değinmiştim, onu bu sözümle azıcık açmak istedim, İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri, Genel Müdürlükler, okullar, Bakanlıklar, okul idareleri ve okul aile birliği ile işbirliği yapmak suretiyle müftülüklerimiz din konusunda gençlerimize özellikle eğitim ağırlıklı bilgilendirme ve eğitme yapmalıdır. Bunu müftülerimizin özel gayretiyle değil, madem devletimiz bize bu görevi verdi, bu görevimizi yapabilmemiz için Başkanlığımız üst düzeyde bir protokol imzalanarak, yani okul idarelerinin inisiyatifine veya müftülüklerimizin arzu ve isteklerine bırakılmadan belli program çerçevesinde belli periyotlar halinde bu görevin yerine getirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ve bunun çok önemli olduğunu söylüyorum. Çünkü çocuklarımızın zihinlerine başkaları tarafından eksik yanlış bilgi doldurulmadan doğru bilgilerin aktarılması gerekiyor, çünkü tabiat boşluk kabul etmiyor. Sizin, doğru bilgileri aktaramadığınız veya eğitemediğiniz insanlara, çocuklarımıza başkaları ulaşıyor.

Efendim bir konuya daha değinmek istiyorum. Süleyman Ateş Hocamızın değindiği, kadınlarımızın Cuma namazına gelmeleri konusunu gerçekten önemsiyorum. Ben de âcizane bir yazı yazmıştım, Diyanet aylık dergide de yayınlandı. Diyanet İşleri Başkanlığı olarak biz bunu teşvik ediyoruz, belki bir aşama da yapıldı, mesela Ankara'da Hacı Bayram Camii'nin üst katında hep kadınlar gelir. Belki merkez camilerinde kadınlar için yer bulunmasa da, mahalle camilerinde kadınlar camiye geldikleri zaman ibadet edebilmeleri için ekstra bir ilaveye gerek kalmadan kadınlarımız çok rahat oraya gelebilir. Bunu teşvik edelim diye düşünüyoruz.

Teşekkür eder, saygılar sunarız.

Oturum Başkanı: Hocamıza teşekkür ediyoruz. Bir hususu arz edeyim, geçen sene Din İşleri Yüksek Kurulu kürtajla alakalı geniş bir toplantı yaptı, orada

bunun hangi aşamada olamayacağına dair bir kararları da oldu, zannediyorum. Bunu da arz etmiş olayım. Şimdi Ali Seyyar Hoca, buyurun.

Prof. Dr. Ali SEYYAR: Değerli meslektaşlarım, arkadaşlarım ben bu şûraya gelirken bazı tahminlerim ve kaygılarım da olmakla birlikte büyük ümitlerle geldim, bunlar yavaş yavaş burada tecelli etmeye başladı. Prof. Servet Armağan hocamız, anayasal yönden Diyanet'e sosyal hizmet bağlamında bir görev verilmemiştir, modern devletlerde kim hangi kurum sosyal hizmetleri yürütecek Anayasa'da belirlenmiştir demek suretiyle bir engelimizi gösterdi. Açılımdan, öneriden, çözüm odaklı bakmaktan ziyade. Başka bir hocamız Türkiye'de sosyal hizmetlerin Diyanet boyutlu, din boyutlu bir açılıma ihtiyacı var mıdır, zannetmiyorum, dedi. Burada sosyologlarımız, sosyal siyasetçilerimiz ve sosyal hizmet alanında hizmet yapan daha çok sayıda akademisyenler olsaydı, Türkiye'de ahlâki ve manevî erozyona bağlı olarak sosyal sapmalar ve sosyal şiddet olaylarının boyutunu bilseydi böyle demezdi diye düşünüyorum. Dolayısıyla, hadi yüksek lisans boyutuyla dört beş tane öğrenci yetiştirelim demeye getirilecek bir açılım olsun. Ve doğal olarak Süleyman Ateş Hocamız da, sosyal açılımdan ziyade cami içinde kadınlar erkeklerin nerede oturması gerektiği, imamlarımızın rolü üzerinde durdu. Dolayısıyla sosyal açılım daha ilk oturumda dahi bu ruhlarımıza âdeta sinmiş olan, kanıksanmış acziyet psikolojisi ile noktalamış bulunduk, teşekkür ediyorum demek isterdim, ama durum böyle değil arkadaşlar. Anayasamızda modern devlet tabirini kullanırız, kusura bakmayın, ama modern devletlerde bile katılımcı siyaset vardır, sivil anayasa vardır, plüralist bir toplum vardır. Dolayısıyla sosyal hizmetler kimsenin tekeli altında değildir, kusura bakmayın. Bakın burada Almanya'dan örnek gösterildi, hem AB'ye girmek arzusundayız, hem sosyal hizmetler sadece belirli kurumlarda veririz, bunlar da hantal vaziyette, sadece kurumsal düzeyde hizmet alacaklar, plüralist anlamda hizmet alacaklar. Bizim Anayasa'mızın 5. Maddesinde açıkça insan, varlığının Maddî ve manevî gelişimine yönelik olarak gerekli şartları hazırlar diyor. Ben size söyleyeyim şimdi, sosyal hizmetlerin manevî ayağı yanında, manevî boyutundan kim sorumlu? Tamam, Diyanet sorumlu olmasın İlahiyat Fakülteleri sorumlu olmasın. Şimdi İçişleri Bakanı diyor ki, Avrupa ülkelerinde 1000 kişiye şu kadar polis düşüyor, bizde polis sayısı az. Yeni polislere ihtiyacımız var. Tamam, yeni polisler alıyoruz, taş atan çocukları copluyoruz, bir şeyleri yanlış yaptığımızı anlıyoruz, ertesi gün çikolata veriyoruz, şeker veriyoruz, çocuklarla futbol oynuyoruz. Sosyal hizmetleri hangi kurumlara, hangi kesimlere bırakmışız? Polislere bırakmışız. Peki, Avrupa ülkeleriyle bir mukayese edin bakalım, bizde kaç bin kişiye kaç sosyal hizmet uzmanı veya elemanı düşüyor? Şu anda değerli arkadaşlar bize 100.000 sosyal hizmet elemanına ihtiyacımız var. Nüfusumuz 75'e yaklaşmaktadır ve bi-

zim dönüşüm ve uyum sorunları karşısında sosyal hizmet alanında sosyal ilahiyatçılara da ihtiyacımız var. Siz bütün İlahiyat Fakültelerinde, sosyal ilahiyat, hangi isim altında olursa olsun, maksat şudur; İlahiyatçıların da sosyal hizmet alanına meslek olarak, kurumsal olarak, eleman olarak yönelmesine yönelik yeni kanun ve açılımlar sergilememiz lazım. Şimdiden açmış olsanız dahi ihtiyacı karşılayamazsınız. Bakın 200.000'e yakın kişiye bakım ödeneği veriyoruz, Genel Müdürümüz ifade etti. Bakım güvence modeli içinde yoksulluk bağlamında verilen bakım ödeneğidir. Yarın sosyal sigortalar sistemi içinde bakım sigortası ihdas edilecek. İnsanlarımız Maddî varlıkları daha elverişli olduklarından dolayı bakım hizmeti almak isteyecekler. Evde sosyal bakım, evde manevî bakım hizmetlerine de ihtiyacımız var. Bu hizmetleri kim karşılayacak? Dekanlarımız, direk görev kapsamına girmiyor, Diyanet de kanunen biz böyle görevler yapmak zorunda değiliz, diyor. Ayrıca SHÇEK kanununda himayeye muhtaç kesimlere manevî ve sosyal destek sağlamaktır diyor. Ve daha bir şey söylüyor SHÇEK kanununda madde 36, kurumca yani SHÇEK kurumu olarak yürütülmekte olan sosyal hizmet faaliyetlerine gerçek ve tüzel kişilerin her türlü Maddî ve manevî katkı ve katılımını sağlamaktır, diyor. Şimdi SHÇEK diyor ki, bizim manevî anlamda Diyanet'e, İlahiyat Fakülteleri'ne ihtiyacımız var. İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet diyor ki, anayasal engellerimiz var. Ne anayasal engel var, ne SHÇEK yönüyle engel var. Engel varsa, sivil inisiyatifle sizin bizzat öncü olmak suretiyle, Avrupa ülkelerini örnek göstermek suretiyle, bunu ihtiyacın bilimsel yönde, zaten sosyologlar bunu tespit ederler, tescil de ederler, bunu ihtiyaç vardır demek suretiyle hem anayasamızı değiştirmemiz lazım, hem Diyanet teşkilatı kanunu içeriğini daha çok sosyal açılımlı yapmamız lazım, hem de kurumlar arasında sosyal diyalogu sağlayabilecek yeni bir sosyal hizmet anlayışını sergilememiz lazım. Bugün Avrupa'da, maalesef sosyal hizmetler genelleştirilmiş bir eğitim anlayışıyla sergiliyor. Bizim sosyal hizmetler elemanımız adeta her yerde uzman. Bu mümkün değildir. Avrupa'da sokakta sosyal hizmet elemanı vardır, manevî sosyal hizmet elamanı vardır, sağlık sektöründe sosyal hizmet elemanı vardır. Yani kendi içinde 20- 30 alana bölünmüş. Almanya'da 20.000 tane yani sosyal ilahiyatçı var, bizde kaç tane var? Yani değerli arkadaşlar, şûraya ana başlık olarak sosyal açılımlı din hizmetlerini koymuşuz. Konuyu yine dar anlamda değerlendirecek olursanız, sosyal bilim uzmanlarından yararlanmak istemiyorsanız, Türkiye'nin sosyal realitelerinden uzak, kendi hayalimize göre cami içinde işte bazı klasik statükoya bağlı hizmet anlayışıyla bundan sonraki süreçte de devam etmek istiyorsanız, o zaman ben yoğum, kusura bakmayın derim. O zaman buyurun klasik sistem devam etsin, yeni anlayış açılımlara nokta koyalım. Yani bu bana zevk ve tat vermez. Ben çok umut, ümitlerle gelmiştim, dolayısıyla bu ümitlerimi kırmayacak bir şekilde inşallah yeni açılımlara destek olursunuz.

Oturum Başkanı: Evet, hocamıza çok teşekkür ediyoruz. Burada cevap vermesi gereken belki Diyanet olabilir; fakat ben böyle savunma psikolojisi içinde hareket etmek istemiyorum. Son olarak, değerli Genel Müdürümüz İsmail Barış Bey'e veriyorum. Buyurun.

Dr. İsmail BARIŞ: Bir beyitle başlamak istiyorum: "Şeb-i yeldayı münecimle muvakkit ne bilir / müptela-i gama sor kim geceler kaç saat". Arkadaşlar, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, dışarıdan göründüğü gibi bir kurum değil. Himayeye muhtaç kesimler derken acaba biz ne anlıyoruz? Yani arkadaşlar benim kurumumda 9000 çocuk, kurum bakımında, 25.000 çocuk ailelerin yanında, 7000 özürlü insan kuruluş bakımında, 8000 yaşlı huzurevlerinde yaşamlarını devam ettiriyorlar. Bu kadar mı himayeye muhtaç insan sayısı Türkiye'de? Dolayısıyla bu toplantıyı, Diyanet'in bu açılımını sadece Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun faaliyet alanlarından hizmet alan kesimlere hasrederseniz, bir kere meseleyi anlamamış oluruz diye düşünüyorum. Sosyal devlet, hak merkezli hizmet üreten merkezdir, yardım eden merkez değildir. Bir çocuk annesinin babasının yanında yaşama hakkına, iyi okullarda okuma hakkına, Maddî ve manevî açılardan gelişme hakkına sahiptir. Eksikliği, kaynağı devlettir, toplumdur, biz ona ianede bulunmuyoruz, hak veriyoruz. Dolayısıyla kişinin hakkını verirken o insanları çok iyi değerlendirmek lazım. Bir başka konu ise sağlık hizmetini biz kendimiz vermiyoruz, bizde Dr. vardır, tabip vardır ancak sağlık hizmetini biz kendimiz vermeyiz. Ne yapar Dr., tabip? Aniden bir rahatsızlığı olan bir yaşlımız varsa, bir çocuğumuz varsa, hastaneye sevk eder. Bizde öğretmen de var, bizde ilahiyatçı da var. Ama bizim işimiz ilahiyat hizmeti üretmek değil, bizim işimiz sağlık hizmeti üretmek de değil. Sağlıkla ilgili ihtiyacımız olduğu zaman Sağlık Bakanlığı'na gideriz biz. Eğitimle ilgili bir şey olduğu zaman Milli Eğitim Bakanlığı'na gideriz biz, ilahiyatla ilgili bir şey söz konusu olduğu zaman da Diyanet İşleri Başkanlığı'na geliriz biz. Protokolümüzün kaynağı budur. Yoksa sosyal hizmeti Diyanet yapsın veya sosyal hizmeti Diyanet'e devredelim diye kafamızın kenarından, ucundan dahi böyle bir şey geçmemiştir. Çocukları biz okutalım, milleti biz okutmayalım, yurtlara yuvalara verelim, özel şahıslara verelim… Böyle bir düşüncemiz yok. Bir kere bunun altının çok kalın çizilmesi lazım. Kilise ile daha doğrusu Hıristiyanlık ile İslâm aynı formatta bir sosyal hizmet mantığına ve dünya görüşü mantığına sahip değildir. Dolayısıyla İslâm'la Hıristiyanlık felsefesini aynı anlamda değerlendirir, onu ona ikame etmeye kalkarsanız, sonuçlar yanlış olur. Dikkatinizi çekeceğimiz hususlardan birisi de budur. Kilisenin amacı ve hedefi, belki dindar Hıristiyan yetiştirmek olabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dindar vatandaş, dindar Müslüman yetiştirme

amacı da olabilir, gerekli de olabilir. Ama felsefi açıdan baktığımız zaman her iki dinin başka türlü yorumlanması gerekmektedir diye düşünüyorum. Arkadaşlar, fakültelerde olay bir anda büyüyüverdi, Ali Bey'in teklifi çok hoş bir teklif. İlahiyat Fakültelerinde sosyoloji var mı arkadaşlar? Din sosyolojisi var mı? Arzu ederiz ki biz, İlahiyat Fakültelerinde de, eğitim fakültelerinde de, yani çocukla, dezavantajlı kesimle ilişki kurabilecek her türlü kurumda, sosyal hizmetlere giriş, sosyal hizmetler nedir ne değildir diye, bölüm değil, yüksek lisans değil, Dr.a değil, ders konulmasını arzu ediyoruz. Benim arzum bu, talebim bu. Eğitim fakültelerinde sosyal hizmetin ne olduğunu anlayabilecek, yabancısı olmadan hayata, iş hayatına atılabilecek gençler yetiştirmektir. Gözünüzde lütfen büyütmeyin. Başarılamayacak bir şey de değildir, ama bu sadece İlahiyat Fakültelerinde değil, Eğitim Fakültelerinde de böyle olmalıdır, sosyoloji bölümlerinde de böyle olmalıdır. Neden buna ihtiyaç hissediyoruz biz? Çünkü sosyal hizmet merkezi, modern kapitalizmin, affedersiniz vahşi kapitalizmin dünyaya getirmiş olduğu bir meslektir. Aç kadınları, çıplak kadınları, perişan kadınları Batı'da çalıştırmışlar; çocukları, aşağıdan ocağı yakarak baca temizlettirmişler, bunun karşısında da kentleşmenin getirmiş olduğu, sanayileşmenin getirmiş olduğu sosyolojik açıdan çözülme söz konusu olmuş; bu insanları sosyal hizmet eğitimi gerekir. Bizde de bu çözülme var. Esasında bu programın içerisinde, ben bakamadığım için çok iyi bilmiyorum, medyanın bu konudaki rolü irdeleniyor mu? Ailesinin yanında bulunan çocuğun gerçekten sosyal hizmete, ihtiyaç hissedip hissetmediğini hiç değerlendiriyor muyuz?

Derdimiz esasında altından kalkılmayacak kadar değil. Amerika Birleşik Devletleri'nde 650.000 sosyal çalışmacı var, İsrail'de 13.500 sosyal çalışmacı var, 1961 yılından beri Türkiye'de 3500 sosyal çalışma mesleği mezunu verilmiş. İsrail nasıl çözmüş veya Japonya nasıl çözmüş meseleyi? Japonya okullarından yeterli sayıda çalışmacı yetiştirinceye kadar farklı disiplinlerden, yakın disiplinlerden devşirme yapmış, yani nasıl yapmış? Öğretmenlerden yapmış, sosyologlardan yapmış, ilahiyatçılardan yapmış, yetiştirmiş. Dolayısıyla olmayacak şeyler değil bunlar. Ama bu toplantının sonunda, bu şûranın sonunda, ilk defa olması hasebiyle, himayeye muhtaç korunması gereken, ama yardım merkezli değil, hak endeksli olarak korunması gereken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir açılımla açılmış olması en azından duyarlı olan tüm insanlarımızı, toplumun her kesimini harekete geçirme açısından önemli bir fonksiyon icra edecektir. Burada konuşulanlar, eğer kürsülerden minderlerden konuşulsun, bir miktar sosyal hizmet üretilmiş olacaktır diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, teşekkür ederiz Sayın Genel Müdürüm. Değerli arkadaşlarım, kıymetli meslektaşlarım bu müzakere oturumunu da tamamlamış bu-

lunuyoruz, böylelikle birinci oturum hitama ermiş olacak. Hepinize çok teşekkür ederim. Bu arada bazı arkadaşlarıma söz veremedim, verseydim bir hayli zamanı aşmış olacaktık. Kendilerinden özür diliyorum.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL (Komisyon Başkanı): Efendim ben hem tebliğcilere, hem müzakerecilere hem de oturumu çok güzel bir şekilde yöneten Oturum Başkanımıza çok teşekkür ediyorum. Şûra genel sekreterimizin bir notu var; bütün katılımcılar farklı komisyonlarda değil, ayrıntılı programda belirtilen ilgili komisyonlarda oturumları takip edeceklerdir. Bu durum Şûra çalışmalarının sağlıklı yürümesi ve kayıt sistemi üzerinden gerçekleştirilecek istatistik üzerinden zorunluluk arz etmektedir. Tekrar yine bu kartların okunarak girişlerin yapılmasını hatırlatmış oluyor, bir de tekrar ifade etmiş olayım, tabi bir de süreden dolayı konuşmak isteyen hocalarımız vardı, tekliflerinizi, önerilerinizi bize yazılı olarak iletirseniz biz bunları kararlarımızda değerlendireceğiz. Öğleden sonraki oturumumuz saat 14.00'te başlıyor, üç tane bildirimiz var, dolayısıyla müzakere imkânımız biraz daha fazla olacak.

Teşekkür ederim, afiyet olsun.

2. OTURUM

“Aile Danışmanlığı ve Aile Büroları”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Faruk BEŞER

❖

13 Ekim 2009

SOSYAL AÇILIMLI DİN HİZMETLERİ KOMİSYONU

2. OTURUM TEBLİĞLERİ

Prof. Dr. Faruk BEŞER (Oturum Başkanı): Teşekkür ediyorum sayın başkan. Şimdi bu ikinci oturumumuzda genel başkanımızın da arz ettiği, ifade buyurdukları gibi üç tane tebliğ var, dolayısıyla bir buçuk saat içerisinde yarımşar saat geliyor her tebliğ başına. Ama bundan beşer dakika ihtiyaten kısma payımız olsun. Buradaki sırayla sürdüreceğiz sunumları. Birinci tebliğ sahibi Prof. Dr. Hüseyin Peker Bey dini danışmanlık bağlamında aile danışmanlığı ve rehberliği konulu bir sunum yapacak. Buyursunlar.

DİNİ DANIŞMANLIK BAĞLAMINDA AİLE DANIŞMANLIĞI VE REHBERLİĞİ (SAMSUN VE AYDIN AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI ÖRNEĞİ)

Hüseyin PEKER*

1. Giriş

Din hizmetleri içerisinde, dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin önemli bir yeri vardır. Bütün dinlerde din görevlileri, dini konularda rehberlik eden, kendilerine danışılan kişilerdir. Din görevlilerinin bu fonksiyonunun her zaman ve her yerde farklı şekillerde ve farklı niteliklerde uygulandığı görülmektedir.

Günümüzde de Diyanet İşleri Başkanlığı cami hizmetleri yanında cami dışı din hizmetlerine ve bu çerçevede dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine de önem vermekte ve bu alan gittikçe yaygınlık ve önem kazanmaktadır. 1997 yılında başlayan bir uygulamayla Müftülüklerde özel olarak görevlendirilen bay ve bayan personeller, kendilerine başvuran (gerek e-mail ve telefonla gerekse yüz yüze) bireylerin dini soru ve sorunlarını cevaplamaya, onlara yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Bu sorulara bakıldığında, bunların her çeşit dini konuyla, toplumsal hayatla, kişiler arası ilişkilerle, aile hayatıyla ve ruhsal sorunlarla ilgili olduğu görülmektedir.[1]

---

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

1 Sivas Müftülüğüne sorulan sorularla ilgili olarak bkz.: M. Doğan Karacoşkun, Din Hizmetlerinde Psikolojik Formasyon Yeterliliğinin Önemi ve İlahiyat Fakültelerindeki Psikoloji Eğitimi Üzerine Görüş ve Öneriler, Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, Isparta, 2004, s. 83-103. Yaptığımız incelemede, Samsun Müftülüğüne sorulan soruların da benzer içerikte olduğu görülmüştür.

Buna paralel olarak son yıllarda gittikçe yoğunlaşan aile sorunları nedeniyle başvuruların artması üzerine Müftülüklerde 2003 yılından itibaren, "Aile İrşat ve Rehberlik Büroları" açılmakta ve buralara başvuran kişilere dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulmaktadır. Bugün bu büroların faaliyette olduğu il sayısı edindiğimiz bilgiye göre 53'tür. Biz bunlardan Samsun ve Aydın İl Müftülüklerinde faaliyette bulunan aile irşat ve rehberlik bürolarına 2008 ve 2009 yıllarında başvuranlardan bir kısmının soru ve sorunlarını bu tebliğde değerlendirmeğe çalışacak ve buna bağlı olarak aile irşat ve rehberlik bürosu uzmanlarının yeterliliği üzerinde duracağız. Bundan önce dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleriyle, aile danışmanlığı ve rehberliği hakkında kısaca bilgi vermeyi uygun görüyoruz.

2. Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

Dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, özellikle 20. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında bilimsel çerçevede özel bir anlam kazanmıştır. Pastoral psikoloji, yani dini ya da manevi danışmanlık adıyla din psikolojisi bilim dalı içerisinde yer alan bir bölüm olarak, özellikle 1970'li yıllardan sonra yoğun bir gelişme kaydetmiştir.

Pastör, "papaz, din adamı" demektir. Batı'da papazlar tarafından uygulanan dini danışmanlık sürecinde psikolojik ve teolojik yaklaşımlar bir arada kullanılmaktadır. Danışman hem dini kaynaklardan hem de psikolojik danışma tekniklerinden yararlanmaktadır. Dolayısıyla dini danışmanlık ve rehberlik dendiğinde, din alanında, dini konularda soru ve sorunları olan ve yardım almak isteyen, danışan bir kişi ile, danışanın en iyiyi, en doğruyu bulabilmesi için ona yardımcı olacak uzman bir kişi arasındaki ilişki ile başlayan süreç anlaşılır. Burada uzman kişi, rehber, danışana sorunlarının çözümünde yardımcı olmaya çalışır, yol gösterir.

Dini danışmanlık bilimsel bir kavram olarak her ne kadar Batı dünyasında gelişmiş ve yaygınlaşmış olsa da, İslam kültüründe Hz. Peygamber'den bugüne kadar din görevlilerinin halkın soru ve sorunlarını çözmeye dönük dini açıklama ve fetvaları kuşkusuz birer dini danışmanlık örnekleridir. Bugün de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan imam, vaiz, müftü ve diğer görevliler tarafından formel veya informel olarak sürdürülmektedir.[2]

Batı dünyasında, kiliselerin yanında başta hastaneler olmak üzere, çocuk esirgeme yurtlarında, huzur evlerinde, rehabilitasyon merkezlerinde, ceza evlerinde ve çeşitli toplum merkezlerinde verilen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini düşündüğümüzde, alanın ve sayının ne kadar geniş olduğu anlaşılmaktadır.

---

2 Krş.: Nurullah Altaş, Dini danışmanlığın Teorik Temelleri, Ank.Ü.İ.F. Dergisi, Cilt:41, Ankara, 2000, s. 349-350.

3. Aile Danışmanlığı ve Rehberliği

Aile toplumun en küçük birimidir. Bu birim toplumun değerlerini korur, yayar ve böylece toplumun devamlılığını sağlar. Bugün Ülkemizdeki aile yapısı büyük çoğunlukla anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile şeklindedir. Ancak hane yapısı çekirdek olduğu halde ailenin başta büyükanne ve büyükbaba olmak üzere akrabalarla son derece yakın ilişkileri bulunmaktadır. Dolayısıyla geniş bir aile gibi işlev gösterir. Yapılan araştırmaların sonuçları bu doğrultudadır.[3]

Aile birey ile toplum arasında bağlantı sağlayan önemli bir halkadır. Ancak bu halkada son yıllarda Ülkemizde de gittikçe genişleyen çatlaklar oluşmakta, ailedeki sorunlar, ailenin parçalanmasına, dağılmasına ve başta çocuklar olmak üzere bütün aile bireylerinin huzursuzluğuna, ruh sağlığı ve toplum sağlığı açısından önemli sorunlara neden olmakta ve danışmanlık ihtiyacı kendini göstermektedir.

Dini danışmanlık çerçevesinde Aile danışmanlığı ve rehberliği, aile ve evlilik sorunları nedeniyle danışmanlık hizmeti almak için başvuruda bulunan bireylere, dini esaslardan ve danışmanlık tekniklerinden yararlanarak sorunlarını çözebilmeleri noktasında yardımcı olabilme, yol gösterme sürecidir. Dolayısıyla aile danışması sürecinin amacı, danışanın ve mümkünse eşin (çünkü eş danışmaya gelmeyebiliyor) ve gerekiyorsa diğer aile bireylerinin kendilerini tanımalarına, tutum ve davranışlarını doğru değerlendirmelerine, birbirlerini ve çocuklarını yönetebilmeyi başarabilmelerine yardımcı olmaktır.

Aile terapisi alanındaki ekollerin tümü, eşler ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri ele alırlar. Bunları incelediğimizde kısaca şu amaçların ön plana çıktığı görülmektedir:

1) Eşlerin birbirleriyle ilişkilerinde sorun oluşturan, aksayan yönleri ortaya çıkarmak ve bunları görmelerini sağlamak.

2) Geçimsizliğin asıl nedenlerini, bu duruma nasıl gelindiğini, eşleri suçlamadan ayrı ayrı her biriyle birlikte belirlemeye çalışmak.

3) Bireyin irrasyonel, tutarsız ve gerçek dışı algı ve düşüncelerinin farkına varmasını sağlamak. Huzursuzluğunun kaynağının irrasyonel düşüncelerden geldiğini göstermek, irrasyonel düşünceleri arıtarak yerine daha rasyonel ve gerçekçi bir hayat görüşü kazandırmak.

4) Eşlerin kendilerini tanımalarına, birbirlerini ve çocuklarını yönetebilmeyi başarabilmelerine yardımcı olmak.

5) Eşlerin geçmişi ön plana çıkartan bireyler yerine şu anki gerçeklerle ilgilenebilen bireyler olmalarına çalışmak.

---

3 Bkz.: Çiğdem Kağıtçıbaşı, I. Aile Şurası, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 28.

6) Böyle devam edildiğinde ileride ne gibi sonuçların ortaya çıkacağını, hangi yollarla nasıl bir değişikliğin yapılabileceğini aile bireylerine göstermek.[4]

Danışma sürecinde bu amaçları gerçekleştirebilecek bir yol izlenir. Danışma aşamalarında farklı uygulamalar ve yöntemler olmakla beraber Williamson tarafından belirlenen bireysel danışma sürecinden[5] hareketle şöyle bir yol izlemenin daha uygun olduğunu düşünüyorum:

a) Önce, danışman tarafından danışan hakkında, sorunları hakkında, bu duruma nasıl gelindiği hakkında bilgiler elde edilir. Mümkünse iki taraf da dinlenilir. Tek taraflı dinleme yeterince sağlıklı olmayabilir.

b) Sonra elde edilen bilgiler değerlendirilerek, analiz ve sentez yapılarak sorunun niteliği ve nedeni hakkında doğru tespit yapılmaya çalışılır. Sorun hangi oranda kimden kaynaklanıyor ya da başka bir neden mi var bu konuda bir karara varılır.

c) Danışman düşüncesini, tavsiyelerini, danışana açıkça, dostça söyler, ona kendisini ve çevresini tanıyabilmesinde yardımcı olmaya çalışır, hareket tarzının sonuçlarını anlayabilmesine yol açan anlaşılır, uygun seçenekler sunar.

Williamson'a göre danışan, zekâsını kullanarak ve rasyonel düşünerek kendini anladığında, davranışlarını değiştirerek veya düzelterek mutlu bir hayat sürdürebilir. Çünkü onda düşünme, değerlendirme yanılgısı vardır. Danışman, kişiye nerede, nasıl hatalı düşündüğünü gösterir.[6]

4. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular

Evlilik ve aile sorunları nedeniyle Samsun ve Aydın Müftülüklerindeki Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına 2008-2009 yıllarında başvuruda bulunan aile bireyleri için tutulan kişisel kartekslerden Samsun'da 90, Aydın'da 32 olmak üzere toplam 122 kişinin durumu incelenmiş ve şu tespitlerde bulunulmuştur:

4 Bkz.: Serap Nazlı, Aile Danışmanlığı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.

5 Bkz.: B. Shertzer, S. C. Stoene, Fundamentals of Counseling, Houghton Mifflin Com., Boston, 1974, s.184.

6 Aktaran; Shertzer, Stone, a.g.e., s. 242.

4.1. Kişisel Özellikleri

4.1.1.Cinsiyet Durumu

Cinsiyeti	Sayı	Yüzde
Bayan	97	79.5
Erkek	25	20.5
Toplam	122	100.0

Başvuruda bulunanların %79.5'ini bayanlar, %20.5'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Erkek başvuru sayısının bayanlara göre oldukça düşük olduğu görülmektedir.

4.1.2.Yaş Durumu

Yaşı	Sayı	Yüzde
15-24	11	9.0
25-35	47	39.8
36-45	33	27.0
46-59	21	17.2
60 ve Yukarısı	10	8.2
Toplam	122	100.0

Görüldüğü gibi başvuranların çoğunluğunu (%39.8'ini) 25-35 yaş arasındaki bireyler oluşturmaktadır. Bunu 36-45 yaş grubu (%27.0) takip etmektedir. 46-59 yaşları arasında bulunanlardan başvuranların oranı %17.2; gençlik dönemi olarak nitelendirilen 15-24 yaş arası gruptan başvuranların oranı %9; 60 ve daha yukarı yaştaki kişilerden başvuranların oranı ise %8.2'dir. Tespitlerimiz özellikle 30 yaş civarında (28-32 arası) yığılma olduğunu (%27.0) göstermektedir.

4.1.3.Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul	45	36.9
Ortaokul	6	4.9
Lise	62	50.8
Üniversite	9	7.4
Toplam	122	100.0

Aile irşat ve rehberlik bürolarına başvuranların yarısının (%50.8) lise mezunu olduğu görülmektedir. İlkokul mezunlarının oranı da oldukça yüksektir (%36.9). Üniversite mezunlarının oranı ise %7.4'tür.

4.2. Soru ve Sorunları

Başvuranların soru ve sorunları incelendiğinde bunların oldukça çeşitlilik gösterdiği ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri bütünüyle kapsadığı görülmektedir. Biz bir sınıflandırma yapmadan, daha iyi, net bilgi vereceği düşüncesiyle soruların hangi konularda olduğunu belirttik ve bazılarıyla ilgili örnekler seçerek aktarmayı daha uygun gördük. Konular ve bireylerin kendi ifadeleriyle, bazı örnekler şöyledir:

- Mehir tespiti ve ödenmesi.

"Mehir sembolik deniyor, bazen çok düşük bazen çok yüksek miktarlar belirleniyor. Benim nikâhımda da 30 bin dolar olsun dendi. Şimdi boşanmak üzereyiz. Benim bu mehri ödemem mümkün değil. Öbür dünyada mesul olur muyum? Bir kere "evet" dedin, sorumlu olursun, diyenler de var, ayrılmayı kız istediği için mehrinden vazgeçmiş sayılır, diyenler de var."

- Telefonda veya yüz yüze, hanıma üç kez "sen boşsun" demenin hükmü. (Yaygın sorular arasında)

"Ben eşimi önce bir ortamda iki kişiyi şahit tutarak boşadım. Eşim de o ortamda idi. Sonra eve geldik, evde onu tekrar boşadım. Sonra o şehri terk ederek İstanbul'a kardeşimin yanına gittim. Orada da resmen boşanmak için mahkemeye başvurdum ve boşandık. Şimdi eşim, boşanmayalım tekrar evlenelim diyor. Ben ona artık bizim bir birlikteliğimizin olamayacağını söylüyorum. Biz dinen tamamen boşanmış olduk mu?"

- Resmen boşanıp dini nikâhla evliliğe devam etmenin hükmü.

"Arkadaşımın kocası geçen yıl iflas etti. Dört çocukları var. Maddi durumları

çok kötü. Babasının maaşını almak için mahkeme kararıyla boşandılar. Resmen boşanan bu çift dinen de boşanmış oldu mu?"

- Resmen boşandıktan sonra tekrar evlenip evlenemeyecekleri.

- Kadının boşama hakkı.

- Nikah tazeleme.

"Bir süredir beyimle ayrı yaşıyorduk. Çünkü araya başka bir bayan girdi. Beni aldattı. Şimdi işi bozuldu, iflas etti. Diğer bayan gitti. İki çocuğumuz var. Tekrar eve ve eşime döneceğim. Nikah tazelemek gerekir mi?"

- Hamile kalmamak için korunmanın hükmü.

- Çocuk aldırmanın hükmü.

"Eşim hamile olduğunu bilmeyerek hamileliğin ilk zamanlarında film çektirdi. Şu an 2,5-3 aylık hamile. Sakat olma ihtimali var. Çocuğu aldırmak caiz midir?"

- Cünüp olduğu halde yapmak zorunda kaldığı bazı işlerin dini sorumluluğu.

"Büyükler, cünüpken çocuğa bakmanın ve çocuk emzirmenin haram olduğunu söylediler. Ben aile büyükleriyle beraber yaşıyorum. Bazı geceler cünüp haldeyken istediğim anda gidip gusül abdesti alamıyorum. İnsanın çekindiği anlar oluyor. Bu durumda çocuğum ağladığında çok zorlanıyorum. Bu şekilde çocuğumu emzirsem haram olur mu? Çocuğuma haram süt mü emzirmiş olurum?"

- Eşler arasında çeşitli konularda şiddetli tartışma.

"Eşim 5,5 aylık hamiledir. Ben saçlarını kestirmesini söylüyorum. Uzun saçı sevmiyorum. Eşim de, 'hamileyim, saçımı kestiremem, çocuğumun ömrü kısalırmış, kel olurmuş vs.' ifadeler kullanıyor. Hiç yok yere tartışmaya giriyoruz. Benim de psikolojimi bozuyor. Bunun doğrusu nedir, herkes bir şey söylüyor?"

- Erkeğin şiddet uygulaması.

- Eşinden habersiz karşı cinsle cet yapma.

"Hocam, sorumu nasıl soracağımı bilemiyorum. Utanıyorum. Siz beni tanımazsınız ama ben sizi çok iyi tanıyorum. Ben evli bir bayanım. Aynı zamanda dindarım. Bir cemaate bağlıyım. Ben birkaç aydır internette bir beyle cet yapıyordum. Cet esnasında onunla dini şeyler konuştuk. Allah sevgisi, Peygamber muhabbeti vs. Yalnız benim bir hatam, evli olduğumu ona söylemedim. Dahası gizledim. O ilahiyat mezunu, eşinden ayrılmış bir beydi. Ona hiçbir umut vermediğim halde benden yana umutlandı. Ve evlilik teklif etti. Onu reddettim. Sonra ona evli olduğumu açıkladım. Çok ağır konuştu. 'Sizi Allah'a ve hocanıza şikâyet edeceğim' dedi. Bu cümle beni mahvetti. Ondan defalarca özür diledim, ama nafile. O şu an internet sayfasını kapalı tutuyor. Ben de onun telefon numaraları var.

Size sorup öyle hareket etmek istedim. Onu arayıp kendimi savunayım mı, yoksa ne yapayım?" (Telefonla).

- Eşcinsel ilişkiler.

"Ben eşimle 7 yıldır evliyim. 3 tane de çocuğumuz var. Ancak birkaç ay önce de eşimin eşcinsel ilişkileri olduğunu öğrendim. Ben ne yapmalıyım? Dinen bu evliliğin hükmü nedir? Ne yapmam, nasıl davranmam gerekir, onu da bir türlü bulamadım. Bana yol gösterici bilgiler verirseniz sevinirim."

- Çocukların evliliğine karşı çıkma.

"22 yaşında bekâr bir bayanım. Psikolojik tedavi gördüm. İlaç kullanıyorum. Herkes bana deli muamelesi yapıyor. Kimse beni sevmiyor. Telefonla tesadüfen birisiyle arkadaş oldum. Beni seviyor ve bana evlilik teklifinde bulundu. Kişiyi çok iyi tanımıyorum. Ne yapacağımı, nasıl davranacağımı şaşırdım. Ailem bu evliliğe karşı çıkıyor. Kimse beni istemiyor ve sevmiyor. Oysa bu genç seviyor. Ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilemiyorum."

- Evlenmesine karşı çıkan anne babasını dinlemesi gerekip gerekmediği.

- Kısmet kapanması.

- Olumsuz davranışları olan çocuklara karşı nasıl davranılması gerektiği.

"22 yaşında bir kızım var. Babayla hiçbir şekilde anlaşamadı. Üç kez evden kaçtı. Şimdi baba hiçbir şekilde onu kabul etmiyor. Kızımın mekânını arayıp onu buldum. Bazen kız öğrencilerle, bazen de erkek öğrencilerle kız öğrencilerin karışık kaldığı ortamlarda kalıyor. Sürekli takip ediyorum onu. Telefonla konuşuyorum, ancak onu geri getirmeye ikna edemediğim gibi babayı da onu kabul etmeye ikna edemiyorum. Şimdi ona, 'ya beni de unut ya da bu hayatı terk et' diyeceğim. Hangisini kabul ederse o duruma göre davranacağım. Sizler nasıl davranmamı önerirsiniz? Sinirlerim tamamen yıprandı. Psikologdan da yardım alıyorum."

- Gelin, kaynana, kayın peder soğukluğu.

"Bir çocuklu evli bir erkeğim. Hanımım kapalı ve namazını kılıyor. Fakat annem babam hanımımı istemiyorlar, hep ona hakaret ediyorlar. Ben de hanıma, 'annem babamla iyi geçin' diyorum. Annemi babamı üzgün görünce hanımıma kızıyor, vuruyorum. Baktım bu iş böyle gitmeyecek, nihayet hanımımı götürüp çocuğumla birlikte ana babasının evine bıraktım. Ne tavsiye edersiniz, çok sıkıntı içindeyim?"

- Ekonomik problem.

"Eşim devlet memurudur. Maaşını aldığı zaman bana hiçbir kuruş para vermez. Kendisi yatırım yapar, ihtiyaçları kendisi alır, bana da bir şey danışmaz. Benim de kendime has bazı ihtiyaçlarım olabiliyor. Benim ihtiyaçlarımı lüzumsuz

görüyor. Bu durumlar da aile yuvamızda sıkıntılara sebep oluyor. Hep tartışıyoruz. Ben ne yapabilirim?"

- Muska ve büyünün etkisi.

"Ağabeyim evli olduğu halde bir başka kadınla birlikte yaşıyor. İki çocuğu var. Bu kadından ayrılıp evine dönsün diye ağabeyime büyü yaptırdık. Şimdi çok pişmanız. Çünkü büyü yaptırmanın çok günah olduğunu öğrendik. Bu günahtan kurtulmamız için ne yapmamız lazım?"

"Ailemdeki sıkıntılarımın kaynağı bize muska yapıldığı içindir. Gittiğim bir hoca bana böyle söyledi. Bu muskalardan nasıl kurtulabilirim?"

- Vesvese ve takıntılar (Obsesif kompulsif rahatsızlıklar).

"Hocam, daha önce de size gelmiştim, hatırladıysanız. Ellerimi fazlaca yıkamakla başlayan temizlik hastalığım var. Psikoloğa gittim, ilaç kullandım. Vesvesemden kurtulmak için 'euzû'yu, felak, nâs sûrelerini de çokça okudum. El yıkamam biraz azaldı. Ama başka sıkıntılarım başladı. Çamaşır makinesinin ayarını yapamıyorum (makine tuşlarını kirli zannettiğim için). Çamaşırları da asamıyorum. Bütün bunlar için ağabeyimin hanımından yardım istiyorum. Ne yapmalıyım?"

- Nazardan korunmanın yolu.

- Evi terk etme.

"Beş yıllık evliyim. Eşim 23 yaşında. 4 yaşında oğlumuz var. 5 yıl önce eşimi kaçırarak evlenmiştim. Fakat beş yıl süre içinde üç defa beni terk ederek ailesine döndü. Geçen sene on ay boyunca evimize dönmedi. Anne babası boşanmamız için mahkemeye başvurunca, onların olmadığı bir gün beni aradı. Gel beni götür dedi. Şimdi de bir ay oldu beni terk ettiği. Her seferinde çocuğumuzu da götürüyor. İşe gidiyorum, geldiğimde evi hiçbir sebep yokken terk etmiş oluyor. Bu kadın dengesiz Aklına esti mi gidiyor. Kapılarına gidiyoruz, bahçe kapsından bile giremiyoruz. Telefonu da açmıyorlar, konuşamıyoruz."

- Aşırı ölüm korkusu.

"Ölümden çok fazla korkuyorum. Bunun için yıllardır psikoloğa gidip geliyorum. Pek de fayda göremedim. Acaba bu, imanımın zayıflığından mı kaynaklanıyor? Bu konuda beni aydınlatır mısınız?"

- İntihar etmeyi düşünme.

"Geri dönüşü olmayan bir yola girdim. İntihar edenin ebediyen cehennemden çıkamadığını öğrendim. Bu doğru mu? Ben ancak ölmekle bu durumdan kurtulabilirim. Zira yaşadığım sürece zaten cehenneme gidecek olan insanların hayatını yaşayacağım. Tek kurtuluş benim için ölüm." (Telefonla).

5. Değerlendirme ve Yorum

Aile irşat ve rehberlik bürolarına başvuranların soru ve sorunlarını değerlendirdiğimizde, buralarda danışmanlık hizmeti verenlerin şu alanlarda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları gerektiği anlaşılmaktadır.

5.1. Yorum yapabilecek Düzeyde Dini Bilgiye Sahip Olmak

Yukarıda belirtildiği gibi, sorulan soruların önemli bir kısmı sorunla ilgili dini hükmü belirtmenin yanında, bireyin durumunu ve içinde bulunduğu şartları da dikkate alarak açıklama yapmayı gerektirdiğinden, rehberlik bürosu uzmanlarının hem geniş bir dini bilgiye hem de yeni sorunları dini açıdan yorumlayıp cevap verebilecek bir yeteneğe sahip olmaları gerekir. Özellikle evlenme, boşanma, dini nikâh, resmi nikâh, mehir, hamile kalmaktan korunma, çocuk aldırma vb. ile ilgili İslam Dini'nin hükümlerini çok iyi bilmek ve günümüz şartlarında bunları değerlendirebilecek bir bilgi birikimine sahip olmak şarttır.

5.2. Etkili İletişim Bilgi ve Becerisi Kazanmış Olmak

Aslında aile irşat ve rehberlik bürosunda görev yapan uzmanlar, henüz ailede sorunlar çıkmadan önce aile bireylerinin birbirlerine karşı sorumlulukları, ilişkileri ve iletişim noktasında dikkat etmeleri gereken hususlarla ilgili bu alanların uzmanlarını da çağırıp zaman zaman konferanslar verdirerek, paneller düzenleyerek ve broşürler hazırlayarak olumsuz etkilerden aileyi koruyucu aktivitelerde bulunmalıdırlar. Zaten ailedeki asıl sorun, eşler arasındaki iletişimde ortaya çıkan bozukluktur, kopukluktur, normalden sapmalardır. Bunun sonucu olarak da aile bireyleri arasındaki iletişim ve ilişkiler konusunda danışmanlık gerekli hale gelmektedir.[7] Danışma süreci de daha çok eşlerin ve onların ilişkilerinin üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bunun yanında anne babanın çocuklarına karşı tutumları, kendi anne babalarına ve akrabalarına karşı tutumları ve onlarla ilişkiler, anlaşmazlıklara, tartışmalara ve gerginliklere neden olabilmekte, uzun süre böyle devam etmesi halinde ailede huzursuzluk ve sarsıntılar ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da danışmana ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla bireylerin gelişim özellikleri, kişiler arası ilişkiler, iletişim, sosyal psikoloji, çocuk, ergen, genç, orta yaş ve yaşlılık psikolojisi, aile içi şiddet gibi alanlarda aile rehberlik uzmanları yeterli bilgi düzeyine sahip olmalıdırlar.

5.3. Aile Danışmanlığı ve Rehberliği Alanında Uzman Olmak

---

7 Sheldon Eisenberg, Daniel J. Delaney, Psikolojik Danışma Süreci, Çev.: N. Ören, M. Takkaç, MEB., İstanbul, 1998, s.189.

Aile irşat ve rehberlik bürosundaki görevliler genelde psikolojik danışma ve rehberlikte, özelde evlilik ve aile danışmanlığında izlenecek yol ve yöntemler, uygulanacak teknikler konusunda yeterli bilgiye sahip olmalıdırlar. Bazı sorunlar hakkında detaylı bilgi almak, danışanı, eşini ve muhataplarını iyi tanımak ve sorunu analiz ederek bir karara varmak gerekebilir. Bunlar bilinmeden verilecek dini bir cevap sorunun çözümü için asla yeterli olmaz. Telefonla arayarak "ben artık ölmek istiyorum" diyen bir kişi, aslında içinde bulunduğu bunalımdan ve çatışmadan kurtulmak istediğini de göstermiş olmaktadır. Burada özellikle kişiyi konuşturabilmek, ona kendi kendini öldürebilecek noktaya getiren nedenleri ve sıkıntısını anlattırabilmek, ona çıkış yolu gösterebilmek, tekrar görüşmesi için onu ikna edebilmek çok önemlidir.

5.4. Dini Esaslardan Yararlanabilmek

Dini danışmanlık çerçevesindeki aile danışmanlık ve rehberliğini diğer aile danışmanlık ve rehberliklerinden ayıran onun dini boyutudur. Danışman burada, dini esaslardan, Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarından da yararlanarak danışanın ufkunu açar, ona bu esaslar doğrultusunda kendi yaptıklarını düşündürür, yanlışlarını fark ettirecek bilgiler verir, önüne yeni açılımlar koyar ve seçenekler sunar. Danışanın sorununa göre eşlerin birbirlerine, çocuklarına, anne babalarına karşı olan hak ve sorumluluklarından, empati kurarak birbirlerini anlamaya çalışmalarından, İslam'a göre hayatın bütünüyle bir sınav olduğu ve insanın iyi ile de kötü ile de denenebileceğinden, bu nedenle göstereceği sabır ve fedakârlığa karşılık ahirette alacağı mükâfattan, bir taraftan içinde bulunduğu durumun sadece olumsuz, kötü yönlerini değil iyi yönlerini de görerek Allah'a şükretmesinin, diğer taraftan Allah'a dua ederek, bağlılık göstererek Allah'ın yardımını talep etmesinin öneminden ve Hz. Peygamber'in aileye verdiği değerden vs. bahseder.

Danışman ayrıca doğrudan doğruya fetva niteliğinde olan bir uygulamanın dini hükmünü öğrenmek için danışan kişilere açıklamalarda bulunurken, dinin toleranslı yaklaşımlarını, danışanın pişmanlığını ve çözüm arayışını göz önünde tutarak onun lehinde olabilecek farklı içtihatları kullanarak sorunun çözümüne katkıda bulunmaya çalışır.

5.5. Olumlu Kişilik Özelliklerine Sahip Olmak

Yukarıda belirtilen alanların yanında, danışmanın bazı kişilik özelliklerinin de danışma sürecinde etkili olacağı bir gerçektir. Danışanda güven oluşturmak, onu güler yüzle, hoş bir şekilde karşılamak, onu yargılamadan kabul etmek, sıcak bir atmosfer oluşturarak sabırla hareket etmek, düşüncelerinde katı ve ön yargılı olmamak, samimi olmak, yaptığı işi sevmek ve sır saklamak gibi niteliklere sahip olmak danışan üzerinde olumlu etkiler oluşturacağı için oldukça önemlidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dini inançları nedeniyle hem evlilikle ilgili bazı uygulamalarının dini esaslara ne oranda uyduğunu öğrenip günah endişesinden kurtulmak hem de aile konusunda daha çok güvendiği rehber bir din görevlisinin görüş ve önerilerinden yararlanmak, sorununun çözümüne katkı aramak amacıyla Ülkemiz genelinde binlerce kişinin danışmanlık hizmeti almak için aile irşat ve rehberlik bürolarına başvurduğu görülmektedir. Özellikle telefon ve e-mail yoluyla da sorunların iletilebilmiş olması, halkımız arasındaki birçok yanlış dini bilgi ve uygulamaların da düzelmesine, bunların oluşturduğu endişe, stres ve gerginliğin giderilmesine yol açmaktadır. Ancak bu bürolarda daha etkin bir danışmanlık hizmetinin verilebilmesi için bilhassa şu hususların dikkate alınması uygun olacaktır:

1. Başvuruda bulunan bazı bireylerin ciddi psikolojik sorunlarının olduğu anlaşılmaktadır. Hatta psikolojik tedavi görmekte olan kişilerden de sorunlarının çözümüne katkı aramak amacıyla başvuranlar olmaktadır. Aile bürosundaki görevlilerin hem bunlara verecekleri danışmanlık hizmetinin sınırlarını belirleyebilmeleri hem de diğer danışanlara daha çok destek ve yardım sağlayabilmeleri için yeterli düzeyde psikolojik danışmanlık ve rehberlik bilgi ve becerisine sahip olmaları gerekir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aile bürolarındaki görevlilere dönük bu amaçla düzenlediği seminerlerin yararlı olduğu ancak yeterli olmadığı, bu seminerlere katılan bazı elemanlarca ifade edilmiştir. Özellikle sorulardan ve sorunlardan hareketle nasıl bir yöntem ve süreç izlenmesi gerektiği üzerinde durulursa daha yararlı olacağı belirtilmiştir.

2. Aile ve evlilik danışmanlığı bir süreçtir. Bu nedenle sorun hakkında, kişi ya da kişiler hakkında yeterli bilgi almadan açıklama yapmaya, cevap vermeye çalışmak doğru değildir. Özellikle telefonla ve e-mail yoluyla sorulan sorulara cevap vermeden önce, soran kişinin Müftülüğe gelmesini isteyerek onunla yüz yüze konuşmanın daha yararlı olacağını mutlaka belirtmek ve bu konuda danışanı ikna etmeye çalışmak gerekir. Danışanın gelmemekte direnmesi durumunda, onu ümitsizliğe düşürmeyecek açıklamalar yapmaya özen gösterilmelidir. Başvuran bireylerin sorunlarının çözümü için en büyük engellerden birisi danışmanlık sürecinin devam etmemesidir. Görüştüğümüz uzmanlar aynı kişinin tekrar gelme oranının çok düşük olduğunu belirtmişlerdir.

3. Öncelikle bu alanda istihdam edilmek üzere hiç değilse bazı ilahiyat fakültelerinde "Dini Danışmanlık ve Rehberlik" bölümlerinin açılması ve buralara öğrenci alınması gelecek için yararlı olacaktır. Çünkü bu alandaki görevlinin özel olarak yetişmesi, hatta ihtisaslaşması gerekmektedir.

4. Diyanet İşleri Başkanlığınca, aile bürolarına başvuran bireylerin sordukları evlilik ve aile ile ilgili soruların açıklamalarını içeren, günümüz bilimsel geliş-

meleri, psikolojik ve sosyokültürel etkenleri de dikkate alarak hazırlattırılacak yayınlarla aile irşat ve rehberlik bürolarında görev yapan uzmanlara yardımcı olunmalı ve böylece verilecek cevaplarda da bilgi birliği sağlanmalıdır.

5. Henüz yeni olması nedeniyle Müftülüklerde aile irşat ve rehberlik bürolarının olduğu birçok vatandaş tarafından bilinmemektedir. Ayrıca bu bürolara çoğunlukla bayanların başvurması, erkeklerin gelmemesi de önemli bir problemdir. Bu nedenle tanıtım amaçlı olmak üzere Müftülüklerce ailenin önemini ve aile sorunlarının çözümünde dini çerçevede yardımcı olunabileceğini belirten küçük broşürler hazırlattırılarak dağıtılması ve yılda birkaç kez hutbe okutturularak bu konuda bilgi verilmesi yararlı olacaktır.

AİLE BÜROLARI

Nurşen GÜNEY*

I. Aile Bürolarının Bugünü ve Geleceği

Modernleşme sürecinde sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yaşanan köklü dönüşümler, ailenin yapı ve fonksiyonlarında da önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle 21. yy.da hız kazanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sanayileşme, iç ve dış göç hareketleri, çarpık kentleşme gibi gelişmeler geleneksel aile yapısını, rol ve işlevlerini derinden etkilemiştir. Ne yazık ki bütün bu değişiklikler aile bütünlüğünün aleyhine olmuştur. Toplumun temeli ve çekirdeği olarak kabul edilen aile kurumu, bugün artık gerek küresel gerekse yerel ölçekte zayıflama, hatta parçalanma sürecinin sancılarını yaşamaktadır.

Bireyselleşmenin toplumun bütün katmanlarına yayılarak hayatımızı kuşattığı günümüz dünyasında, aile kurumu sorun çözme yeteneğini her geçen gün kaybetmekte; bireyler kimlik bunalımının, yalnızlaşma ve yoksullaşmanın, farklı olanı ötekileştiren çatışma ve kavga kültürünün nesnesi haline gelmektedir. Diğerkâmlık, sosyal dayanışma, misafirperverlik, vefakârlık gibi değerler her geçen gün yerini ahlaki yozlaşmanın çeşitli görüntülerine terk etmektedir. Boşanma oranlarındaki belirgin artış, evlilik-dışı birlikteliklerin ve nesebi gayrı-sahih çocukların çoğalması, bireysel ve toplumsal alanda şiddetin, intiharların, uyuşturucu ve madde bağımlılığının, çocuk ve kadın ticaretinin yaygınlaşması gibi sorunlar, aile kurumunun ve dolayısıyla toplumların karşı-karşıya bulunduğu küresel krizi gösteren örneklerden bazılarıdır. Bu kriz, devletleri aile bütünlüğünün yeniden ikame edilmesine ilişkin tedbirler almaya sevk etmiş; modern anlamda ailenin güçlendirilmesine yönelik kurum ve kuruluşlar, projeler ve yeni hizmet

* Ordu İl Müftülüğü, Din Hizmetleri Uzmanı

sahaları ortaya çıkmıştır.

Aile ve ailenin korunmasına ilişkin öğretiler, İslam dininin en önemli mesajları arasında yer almaktadır. İslam dini, bilgiye dayalı, sosyal muhtevalı ve ahlak merkezli bir dindarlık modelinin temel referanslarını Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in örnek uygulamalarında göstermiştir. Her çağda inanırlarınca yeniden yorumlanması gereken bu öğretilerin nihai hedefi, insanlığın ortak huzurunun temin edilmesidir. Ancak ne yazık ki insanlık, bugün de İslam dininin aile ve sorunlarına ilişkin öngördüğü hedeflerin oldukça gerisinde bulunmaktadır. Kız çocuklarının doğdukları günden itibaren uğradıkları her türlü ayrımcılık, aile-içi şiddet, töre ve namus cinayetleri, çocuk istismarı gibi günümüzde aileyi tehdit eden birçok problemin aşılmasında ve toplumsal duyarlılığın geliştirilmesinde dinî değerlerin sağlıklı ve doğru bir biçimde topluma ulaştırılması büyük önem arz etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet politikalarına ışık tutan bu dinî değerlerin topluma ulaştırılmasında; müftü, vaiz, imam-hatip, Kur'an Kursu öğreticisi, müezzin-kayyım gibi toplumla birebir ilişki içinde bulunan din hizmeti kadrolarının önemli bir potansiyel oluşturdukları bilinen bir husustur.

Bugün ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı din hizmetleri kadrosunda 76.443 personel çalışmaktadır.[1] 31.12.2007 tarihi itibariyle ülkemizde 76.096 cami,[2] 6770 Kur'an Kursu[3] bulunmaktadır. Yalnızca Cuma namazlarında hitap edilen erkek cemaat sayısı ortalama 18 milyon kişidir. 2006–2007 öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarına devam eden 231.818 kişiden 144.341'i kadın, 11.590'ı erkek olmak üzere 155.938 kişi mezun olmuştur.[4] Diyanet İşleri Başkanlığı özellikle son yıllarda, gerek Kur'an kursları eğitim müfredatı, gerekse yazılı ve görsel yayınlarıyla, hutbe ve vaazlarla İslam dininin öğretilerine uygun olarak ahlaki değerler üzerine inşa edilen, karşılıklı saygı ve güven esasına dayalı bir aile modelini sunmaya ve aile bütünlüğünün sağlanmasına katkı sağlamaya gayret etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ayrıca 2006/17 sayılı Başbakanlık genelgesiyle "çocuğa ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda toplumu bilinçlendirmek ve çeşitli etkinlikler düzenlemek", "şiddete uğrayan kadınların başvurabilecekleri,

---

1 http://www.diyanet.gov.tr/turkish/tanitim/istatistiksel_tablolar/1_personel/1_3_istatistiki bolge_birimleri_siniflamasina _ve_kadrolarina_gore_personel_sayisi_Muftulukler.xls

2 http://www.diyanet.gov.tr/turkish/tanitim/istatistiksel_tablolar/2_cami/2_1_cami_sayisi.xls

3 http://www.diyanet.gov.tr/turkish/tanitim/istatistiksel_tablolar/3_Kur'an_kursu/3_3_istatistiki_bolge_birimleri_ siniflamasina_gore_Kuran_kursu_kursiyer_ve_bitiren_kursiyer_sayisi.xls

4 http://www.diyanet.gov.tr/turkish/tanitim/istatistiksel_tablolar/3_Kur'an_kursu/3_3_istatistiki_bolge_birimleri_ siniflamasina_gore_Kuran_kursu_kursiyer_ve_bitiren_kursiyer_sayisi.xls

rehberlik ve danışmanlık hizmeti alabilecekleri merkezlerin tanıtımı ve kadınlara yönelik bilinç yükseltme ve eğitim çalışmaları konusunda ulusal bir bilgilendirme kampanyası yürütmek", "töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi konusunda toplumu bilinçlendirmek" konularında sorumlu kuruluş olarak gösterilmektedir.

Ülkemizde özellikle son 20 yıl içindeki hızlı sosyo-kültürel değişmeye paralel olarak aile destek hizmetlerinde resmi ve sivil kurumsal yapılanmalar hız kazanmıştır. Bütün bu gelişmeler, ülkemizde aile destek hizmetleri konusunda artan ihtiyaca paralel olarak gelişen duyarlılığı göstermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı da yasa tanımına uygun olarak il ve ilçe müftülükleri bünyesinde ailelerin dinî konudaki ihtiyaçlarına cevap vermek üzere Aile İrşat ve Rehberlik Büroları[5] oluşturmuştur.[6]

II. AİLE BÜROLARININ SORUNLARI, SORUNLARIN KAYNAĞI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Aile Bürolarında sunulan danışmanlık hizmetinin temel işlevlerinden en önemlisi Bilgilendirme, aydınlatmadır.

Doğru dinî bilgilendirme, -aileye destek hizmeti sunan diğer kurumsal yapılardan farklı olarak- aile odaklı sorunlarda Aile Bürolarının öncelikli işlevini oluşturmaktadır.[7] 2008 yılı içinde Aile Bürolarına müracaat eden vatandaşlarımızın %28'i dinî bilgilendirme talebinde bulunmuş ve fıkıh sahasına ilişkin sorular sormuştur. Fıkıh sahası dışındaki konu başlıklarında da "bilgilendirme" işlevi önem arz etmektedir. Fıkhî konularda bilgilendirme talebi ile yapılan başvuruların büyük bir bölümü arşivlenmemekle birlikte evlilik/nikâh ve boşanma konuları başta olmak üzere çok çeşitli konularda meselenin "dinî boyutu" öğrenilmek istenmektedir. Buna göre Aile Bürolarının, müftülüklerin "fetva" birimleri olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır.[8]

Ancak gerek müftülüklerin "fetva" birimlerinin ve varsa aile bürolarının, gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı müftü, vaiz, imam-hatip, Kur'an Kursu

---

5 Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, tebliğin geri kalan kısmında "Aile Büroları" şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

6 Aile Büroları, Diyanet İşleri Başkanlık makamının 15 Nisan 2002 tarih ve B.02.1.DİB.0.10.070-199 sayılı onayı ile hizmet vermektedir. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin 30. maddesinde 22/12/2006 tarih ve 100 sayılı onay ile "Camilerin içinde ve dışında toplumun din konusunda aydınlatılması, vatandaşlara vaaz ve irşat yoluyla din hizmeti götürülmesi ile ilgili iş ve işlemleri yapmak, bu maksatla İrşat ve Rehberlik Merkezleri oluşturmak", Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı İrşat Hizmetleri Şubesi Müdürlüğü'nün görevleri arasında zikredilmektedir.

7 Aile Bürolarının toplumu din konusunda aydınlatma işlevi, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin yukarıda gösterilen ilgili maddesinde de zikredilmektedir.

8 Bkz. 18.02.2008 tarih B.02.1.DİB.0.12.01/204 sayılı Valiliklere gönderilen "Aile Büroları Raporu/2007, s. 5".

öğreticisi gibi din hizmeti kadrolarının dini bilginin topluma ulaştırılması konusunda potansiyel gücünü yeterince iyi kullanamadığı da bir gerçektir. Bu konuda 2006 yılında Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Türkiye'de aile politikalarına ışık tutmak üzere yapılan "Aile Yapısı Araştırması"ndan elde edilen veriler oldukça dikkat çekicidir. Araştırmaya göre "dini bilgiyi nereden edindikleri" şeklindeki soruya ankete katılanların %58'i aileden/akrabadan cevabını vermiş; din görevlilerinin oranı ise %15,7'de kalmıştır. Kur'an Kursu'ndan dini bilgi edinmeyi tercih edenlerin oranı ise %6,4'tür.[9] Her iki oranı topladığımızda cami, müftülük ve Kur'an kurslarının dini bilgilendirme konusunda toplumun yalnızca beşte birine sağlıklı dini bilgiyi ulaştırabildiği anlaşılmaktadır. Ankete katılanların %10,3'ü okuldan, %6,6'sı dini kitaplardan %2,7'si diğer kaynaklardan dini bilgi edindiğini söylemiştir.

Araştırma bulgularından hareketle Aile Bürolarının, %58'i aile ve akrabaları aracılığı ile dini bilgi edinmeyi tercih eden bir toplum için önemli bir potansiyel oluşturduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu konuda bürolarda yürütülen danışmanlık hizmetlerinden elde edilen verilerin analiz edilerek kurumsal hizmetlere yön vermesi sağlandığı takdirde bu potansiyel en yüksek düzeyde açığa çıkabilecektir.

Öte yandan gerek Aile Bürolarında gerekse fetva bürolarında bilgilendirmeye konu olan bazı meselelerin günümüz ailesinin problemlerine ne ölçüde ışık tutabildiği konusunu yeniden değerlendirmek artık bir zaruret haline gelmiştir. Özellikle nikâh ve boşanma konularında mevcut literatürü ve yasal mevzuatı da dikkate alan "sorun" bazlı mütalaalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim 2008 yılında Aile Bürolarına yönelik olarak gerçekleştirilen ankette görevliler, evlilik ve boşanmalarda özellikle dinî tören-resmi nikâh ayrımı konusunda zihinlerinin net olmadığını ifade etmişler, ilgili konularda Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından oluşturulacak ortak bir söyleme ihtiyaç duyduklarını çoğunlukla ifade etmişlerdir.[10]

2008 yılına ait 595 karteks üzerinde yapılan incelemeye göre evlilik ve nikâh başlıkları altında Aile Bürolarına yapılan başvuruların konuları ve diğer müracaatlar içindeki oranı evlilik/nikâh başlığı altında incelenen soruların %40'ı "dinî tören", boşanma başlığı altında incelenen başvuruların %58'i "talak ifadeleri" üzerinedir. 2008 yılına ait söz konusu başvuruların incelenmesine dayalı değerlendirme raporunda da özellikle dinî tören ve resmi nikâh arasındaki farklılık ve çelişkilerden kaynaklanan soruların yoğunluğu gündeme getirilmiş; Aile Büroları ile Din İşleri Yüksek Kurulu arasında daha sağlam bir ilişki ve işbirliği imkânının

9 Aile Yapısı Araştırması 2006, TÜİK- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2006, s. 22.

10 29.03.2009 tarih B.02.1.DİB.0.12.01/204 sayılı Valiliklere gönderilen "Aile Büroları Raporu/2008.

değerlendirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır.[11]

Aile Bürolarının bilgilendirme/aydınlatma işlevi konusunda belirtilmesi gereken bir husus da bilgi alma talebi ile yapılan başvuruların, verilen bilgi yanında rehberlik ve yönlendirmeyi de gerektirebilmesidir. Örneğin, "gizli nikâhın dinimizdeki yeri"ni öğrenmek isteyen bir müracaatçıya, konunun dinî boyutu hakkında bilgi vermek yeterli olmamakta, aynı zamanda müracaatçının içinde bulunduğu psikolojik durum sebebiyle rehberlik ve yönlendirme ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Yahut da örneğin "kürtaj" konulu bir başvuruda uzman jinekolog, ruhsal sorunları sebebiyle ibadetlerinde "vesvese"ye dayalı güçlükler yaşayan bir kişinin uzman psikolog/psikiyatr desteği almaya yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda kartekslerin ne kadarının bilgilendirme işlevini karşıladığını tespit etmek mümkün olmakla birlikte, sadece bilgilendirme yapılan başvuruların tespiti için daha kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Aile büroları Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti de sunmaktadır. Farklı inanç, düşünce, tutum ve davranışların bir arada, kavgasız ve yekdiğerini ötelemeden yaşayabilmesine duyulan ihtiyaç her geçen gün daha da derinden hissedilmektedir. İslam dini, bu ihtiyacı bütün incelikleriyle karşılayacak öğretilere sahiptir. Nitekim bugün bütün dünyada genel olarak dinlere ve manevî değerlere, özel olarak İslam dinine yöneliş artmış; sosyal bilimciler araştırma sahalarını dinlerin çağın yaralarına merhem olacak konularına kaydırmaya başlamışlardır. Bunlar arasında psikoloji biliminin bu tebliğin amaç ve içeriği açısından özel bir yeri vardır. Zira psikoloji bilimi, bireylere ve ailelere sunulan destek hizmetlerinde merkezî bir konuma sahiptir.

Bugün artık inanç ile insan psikolojisi arasındaki güçlü ilişki fark edilmiş, bu ilişki son zamanlarda bilimsel ve popüler düzeyde birçok araştırmanın konusu olmuştur. Örneğin; dinin insan hayatına yüklediği umut, iyimserlik, sevgi ve ilgi, amaç, sorumluluk ve vicdan ile fedakârlık ve diğerkâmlık gibi değerlerin bilinçli ve yüksek dindarlık düzeylerinde arttığı tespit edilmiştir.[12] Aynı şekilde genel olarak dinlerin yüksek düzeyde sosyal bütünleşme ve destek sağladığı, zararlı ve kötü alışkanlıkları önlediği ve insan hayatına kutsal bir değer atfetmesi sebebiyle intihar riskini azalttığı tespit edilmiştir.[13]

Dinin insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkilerinin fark edilmesi, din adamlarının psikolojik rehberlik, dini danışmanlık ve manevi bakım alanlarında hiz-

---

11 Rapor, Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

12 Karacoşkun Doğan, "Din Görevlilerinin Bireylerin Dinî Görünüşlü Kişisel ve Sosyopsikolojik Problemlerine Katkı Sağlayabilme Yolları", I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), C. II, Ankara 2008.

13 Sayar Kemal, "İntihar ve İnanç Sistemleri", Türkiye Psikiyatri Derneği 6. Bahar Sempozyumu (24-28 Nisan 2002).

met sahalarını genişletmesini beraberinde getirmiştir. Yapılan bir araştırmadan elde edilen bulgulara göre ABD'de bireysel sorunu olan kişilerin %39'u psikolojik rehberlik hizmetini din adamlarından almaktadır. Bu oranın psikiyatristlerden, psikologlardan, doktorlardan, evlilik danışmanlarından ve sosyal çalışma uzmanlarının tamamına yapılan başvuruların oranından daha fazla olduğu kaydedilmektedir.[14] ABD'de ilahiyat okullarının müfredatında psikolojik rehberlik eğitimine yer verilmesi, bu alanda müstakil lisans-üstü eğitim programlarının bulunması dikkat çeken bir diğer husustur.

Ülkemizde de 2007-08 yılından itibaren Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde "Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları" bölümü açılmış, eğitim müfredatında kişiler-arası iletişim, iletişim ve halkla ilişkiler, kişilik ve uyum problemleri, sosyal psikoloji, dini rehberlik ve danışmanlık, grupla psikolojik yardım gibi derslere yer verilmiştir. Bu umut verici gelişmenin önemli bir başlangıç olduğu göz ardı edilmeksizin, eğitim müfredatı bakımından daha da zenginleştirilmeli, yüksek lisans ve doktora programları ile desteklenmeli ve özellikle öğretim elemanı kadroları "psikoloji" bölümlerinin yetkin kadroları ile zenginleştirilmelidir. Böylelikle söz konusu bölümde eğitimlerini tamamlayacak uzman kadroları ile veya halen Aile bürolarında çalışan sorumlular bu "yaygın din eğitimi ve uygulamaları" bölümü dersleri almaları sağlanarak Aile Büroları, dini rehberlik ve danışmanlık hizmetini olması gerektiği biçimde üretecek merkezler haline gelebilecektir.

Aile Bürolarına yapılan başvurularda aile-içi şiddet, alkol ve madde bağımlılığı, kadının sosyal statüsü, televizyon ve internet bağımlılığı, çocuğun eğitimi, kadın ve üreme sağlığı, cinsel istismar, çocuğun ihmal ve istismarı gibi çok çeşitli konular göze çarpmaktadır. İlk bakışta dinî inançla ilişkilendirilmesi güç görünen bu konuların büyük bir kısmı sadece Aile Bürosu görevlilerinin değil, vaiz, imam hatip, Kur'an Kursu öğreticisi gibi din hizmeti kadrolarının da karşı-karşıya bulunduğu, ancak Aile Bürolarının kuruluşuna kadar kişisel görüş ve çabalarla karşılık bulmuş sorunlardır.

Gerçekten de İslam dini, hayatın her alanında tezahür eden sorunlara çözümler sunan bir değerler sistemini öngörmektedir. Modernleşmenin beraberinde getirdiği pek çok sorunla iç-içe geçen söz konusu sahalarda, din görevlisinin kaçınılmaz olarak karşı-karşıya bulunduğu ve din görevliliği ehliyeti dışında farklı donanım ve formasyonları gerekli kılan durumlarda ilgili meslek grupları ve kurumsal yapılarla işbirliği ve başvuruları bu yapılara yönlendirme lüzumu ortaya çıkmaktadır. İşte Aile Bürosu görevlileri, gerekli durumlarda aileye yönelik

14 Köylü Mustafa, "Din Hizmetlerinde Çağdaş Yönelimler ve Faaliyetler -ABD ve Kanada Örneği", I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), C. II, Ankara 2008, s. 536.

hizmet üreten resmî ve sivil kurumlara yönlendirmelerde bulunmaktadır.[15] Bu anlamda söz konusu bürolarda sunulan aile destek hizmetinin önemli bir yüzü, toplumu aileye yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar hakkında bilgilendirmek ve uygun yönlendirmeleri yapmak olarak açığa çıkmaktadır. 2008 yılının son altı ayında "sağlık" üst başlığı altında Aile Bürolarına yapılan 135 başvuruya ait yönlendirme sayı ve oranlarının toplamda %55, Özellikle ruhsal sorunlar başlığı altında incelenen başvuruların %79'unun, alkol-madde bağımlılığı başlığı altında incelenen başvuruların ise tamamının ilgili uzmanlara yönlendirilmiş olması dikkate değer bir husustur.

Bütün üst başlıklarda yönlendirme ve işbirliği yapılan kurumlardan bazıları üniversitelerin ve devlet hastanelerinin ilgili klinikleri, SHÇEK'e bağlı Aile Danışma Merkezleri ve Kadın Konukevleri, Din İşleri Yüksek Kurulu Fetva Hattı, Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, Halk Eğitim Merkezleri, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Rehberlik Servisleri, baroların Kadın Hukuku Komisyonlarıdır.

Aile bürolarımız gerekli hususlarda bu birimlere yönlendirmelerde bulunmakta fakat bu birimlerle resmi bir protokol yapılmadığından, iletişim kurmada ve destek almada sorunlar yaşanmakta ve hatta çok da olumlu sonuç alınamadığı bürolarımıza müracaat edenlerin geri dönüşümlerinden anlaşılmaktadır. Bu kurumların yaptığımız işlere olumlu bakmadıklarından, kurumlar arası yeterli iletişim kurulamadığından, yeterince ilgilenmediklerinden çok da sonuç alınamadığı bürolarımıza müracaat edenlerin geri dönüşümünden anlaşılmaktadır.

Aile Bürolarında vatandaşlarımıza sunulan dinî rehberlik ve danışmanlık hizmetini elbette yeterli görmüyoruz. Bu konudaki kalite standartlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar ise henüz oluşturulma aşamasındadır. Aile hizmetlerine ilişkin uluslar-arası uygulamalara paralel olarak geliştirilmesi gereken kalite standartları, "vaka yönetimi (hizmetlerin başlatılması, değerlendirilmesi, planlanma-uygulama-sonlandırma) ile ilgili standartlar, aile merkezli uygulama, hizmet alanların memnuniyeti, hizmet koordinasyonu, gizlilik ve mahremiyet, hizmetin erişilebilirliği, personelin yetkinliği, süpervizyon, eğitim ve profesyonel gelişim, sağlık ve güvenlik"ten oluşmaktadır.[16] Söz konusu standartların geliştirilmesi, aileye yönelik profesyonel hizmet politikasında vazgeçilmez bir hedef olarak düşünülmeli, bu konuda gerekli adımları atmakta gecikilmemelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aile destek hizmetlerinin önemli bir yüzünü de kadın ve aile konularında güncel problemlere ilişkin yapılan bilgilendirmeler

15 Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Ankara: 08.11.2006), 8. Md.

16 Aile Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi ve Kalite Standartları Geliştirilmesi, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2008, s. 32.

oluşturmaktadır. Aile içi şiddet,[17] çocuk istismarı,[18] kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi,[19] çok eşlilik,[20] töre cinayetleri,[21] kız çocuklarının eğitim haklarının engellenmesi[22] ve kadına yönelik ayrımcılık ve hak ihlalleri[23] gibi birçok güncel konuda Diyanet İşleri Başkanlığı halkımızı ilgili konuların dini yönü hakkında sağlıklı bilgi ile buluşturarak aile kurumunu tehdit eden sorunlar konusunda toplumsal duyarlılığın geliştirilmesi için çaba sarf etmektedir.[24]

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının genel durum tespiti ve fiziki alt yapılarını ortaya çıkarmak amacıyla 20 Kasım 2008 tarihinde yapılan ankete göre "İl Müftülüğü olarak Aile İrşat ve Rehberlik Büroları çalışmalarında karşılaştığınız üç önemli sorun nedir?" sorusuna aşağıdaki cevapların verildiği görülmektedir:

- Büroların fizikî mekânının yetersiz olması,
- Basın ve yayın organlarını yeterince kullanamama,
- Aile ve kadın konularında çalışan kamu kurumları ve STK'larla işbirliği eksikliği, bu kurumların müftülüklerle ortak çalışmaya sıcak bakmaması,
- Yeterli doküman, kaynak ve kütüphane eksikliği,
- AİRB'ye ilişkin hukuki mevzuat ve çalışma yönergesinin oluşturulmaması ve görevlilerin buna ilişkin çekinceleri,
- Bazı fıkhî konularda karşılaşılan problemlerin çözümünde DİYK tarafından açık ve net bir tavrın ortaya konulmaması sebebiyle ortak bir fıkhî söylemin oluşturulmaması, bu alana ait soruların cevaplandırılmasında görevlilerin yetersiz kaldıkları düşüncesi,
- Bürolarda erkek görevli sayısının az olması sebebiyle ailenin erkek bireylerine ulaşmada güçlük yaşanması,
- Doldurulan kartekslerin idareciler tarafından incelenerek Başkanlığa gönderilmesi ve buna bağlı olarak hem işlemlerin uzaması hem de başvuran kişilere ait bilgi mahremiyetinin sağlanamaması,
- Bürolarda görevli sayısının yetersiz ve büro dışı görevlerinin de çok olması,

---

17 Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Van: 27.05.2008), 9. Md.

18 Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Van: 27.05.2008), 9. Md., İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Antalya: 13.11.2007) , 11. Md., Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (İzmir: 14-16.03.2007) , 7. Md.

19 Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Van: 27.05.2008) , 6. Md.

20 Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Van: 27.05.2008) , 7. Md.

21 Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (İzmir: 14-16.03.2007), 1. Md.

22 Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Ankara: 08-11.09.2007), 5. Md.

23 Bkz. İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Antalya: 28.02.2006), 11. Md., İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Antalya: 28.02.2006) , 11. Md. ve İl Müftüleri Semineri Sonuç Bildirgesi, (Bolu: 26-30.06.2005): Kadın Hakları.

24 Hicret Toprak, Ankara İl Müftülüğü Vaiz, Kutlu Doğum Haftası sunusu

eğitim almamış personelin görevlendirilmesi,

- Bürolarda görevli personelin eğitimi ile ilgili olarak büro görevinin gerektirdiği daha kapsamlı bir formasyona ihtiyaç duyulması, eğitimlerin sürekli ve düzenli olması,
- Büroların müftülük binası içinde bulunması sebebiyle kadınların rahatça gelememesi,
- Büroların yeterince tanıtımının yapılamamış olması sebebiyle halk tarafından bilinmemesi,
- AİRB'de psikolog veya aile danışmanı istihdam edilmediği için, görevlilerin muhatap oldukları kişilerin sorunları sebebiyle psikolojik olarak yıpranması,
- AİRB mekânlarının diğer birimlerle ortak kullanımı sebebiyle başvuranlar için uygun görüşme ortamından uzak olması,
- Evlilik ve boşanmalarda dinî tören-resmî nikâh ayırımı konusunda görevlilerin kafasının karışık olması ve bu konuda yetersiz kalmaları,
- AİRB'nin bulunduğu bölgede Türkçe dışında dillerin konuşulması sebebiyle halkla yeterli iletişimin kurulamaması (Şırnak),
- Romanların eğitim sorunu (Tekirdağ).

Bütün bu tespitlerden sonra çözüm olarak aşağıdaki teklifleri sunmaktayız:

1- Ülkemizde aileye destek hizmeti götüren kurumlar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da etkin bir rol üstlenmesi, bu konuda vazgeçilmez bir saç ayağı olarak işlev kazanması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve altyapı sorunları giderilmelidir.

2- Kurum-içi danışma birimleri olarak hayata geçirilen Aile Bürolarında istihdam edilen ve topluma yönelik dinî bilgilendirme de yapmak durumunda olan İlahiyat Fakültesi mezunu kadroların, din bilimleri açısından sahip oldukları formasyon yanında ulusal ve uluslararası geçerliliğe sahip psikolojik danışmanlık ve rehberlik eğitimi almaları da sağlanmalıdır.

3- Aile Bürolarında sunulan hizmetlerin kalite standartlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalara ivedilikle başlanmalı, bu konuda gerekli adımları atmakta gecikilmemelidir.

4- Aile Bürolarına yapılan başvurular yerel ve ulusal ölçekte kalite standartlarına uygun olarak analiz edilmeli, elde edilen veriler gerek Aile Bürolarında gerekse Başkanlığımızın farklı birimlerinde yürütülen hizmetlere yansıtılmalıdır.

5- Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından aile bürolarına yapılan "aile" ve "kadın" odaklı müracaatlar incelenerek özellikle nikâh ve boşanma konularında mevcut literatürü ve yasal mevzuatı da dikkate alan "sorun" bazlı çalışmalar ya-

pılmalı, çalışmalardan elde edilen veriler büro görevlileri ve müracaatçıların yararlanabilecekleri iki ayrı düzeyde kitaplaştırılmalıdır.

6- Ülkemizin en ücra köşesine kamu hizmeti götüren bütün din hizmetleri sınıfı, aile destek hizmetlerinin doğal bir ayağı olarak gerekli hizmet-içi eğitimlerden yararlandırılmalıdır. İl müftülükleri konunun mahiyeti önemi ve işlerliği konusunda yeterince bilgilendirilmeli ve Aile bürosu çalışmalarına gerekli önem ve desteği vermeleri teşvik edilmelidir.

7- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aile destek hizmetlerine katkısını geliştirmek amacıyla danışman kadrolar (psikiyatr, psikolog, sosyolog, hukuk danışmanı gibi) oluşturulmalıdır.

8- Aile destek hizmetlerinin bir ekip çalışması içinde yürütülmesi gerektiği unutulmamalı, gerek resmî gerekse sivil örgütlerin işbirliğinin daha etkin bir biçimde hayata geçirilmesi için gerekli adımlar atılmalıdır.[25]

III. AİLE VE REHBERLİK BÜROLARINA İLİŞKİN MEVCUT DURUM

Aile İrşat ve rehberlik büroları en son 2008 verilerine göre 49 ilde faaliyet göstermektedir.

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının genel durum tespiti ve fiziki alt yapılarını ortaya çıkarmak amacıyla 20 Kasım 2008 tarihinde yapılan anket sonuçlarına göre; 40 il müftülüğünde Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu için Müftülükler bünyesinde müstakil bir mekân oluşturulduğu tespit edilmiştir. AİRB çoğunlukla müftülük binasında bulunmaktadır.

32 il AİRB için resmi bir internet adresi ve telefon hattı almış. 31 il müftülüğünün web sayfasında AİRB çalışmaları, iletişim bilgileri v.s. bilgileri yer almaktadır.

41 ilden 13'ü ilçelerde alt büro açmıştır. Böylece il müftülüklerinde 49, ilçe müftülüklerinde 69 olmak üzere AİRB'nin sayısı 118'e ulaşmıştır. Bu bilgiler dikkate alınarak bürolarımızda görev yapan 217 personelin var olduğu ve bunların 90'ı hizmet içi eğitime katılmamıştır.[26]

38 il müftülüğü bürolarında kütüphane oluşturmuştur. En çok başvuru yapılan bölgeler sırasıyla Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz olmuştur. Başvurularda kadın sayısının erkeklere %84 oranla daha fazla, Medeni hale göre ise evliler %76 oranla daha fazla olmuştur. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına başvuranlar eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde, ilköğretim ve lise mezunlarının çoğunlukta olduğu gözlemlenmektedir.

---

25 Hicret Toprak, Ankara İl Müftülüğü Vaiz, Kutlu Doğum Haftası sunusu

26 İstanbul Aile İrşat ve Rehberlik Bürosunda görev alan 197 personel değerlendirmeye alınmamıştır.

AİRB'ye en çok sorulan soruları gruplandırdıklarında ilk üç sorun evlilik, sağlık ve cinsellik konularıdır.

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarından gelen verilere göre büro çalışmaları kapsamında yapılan faaliyetlerin özel gün programı, hutbe, konferans, panel, radyo/TV programı, seminer, sohbet, toplantı, vaaz, ziyaret ve diğer (büro tanıtımı, gazete yazısı, kermes, konser/şiir dinletisi/piyes, piknik/gezi, proje, yarışma) olarak gerçekleştiği görülmektedir:

Faaliyet konuları arasında "İslam'ın Kadına Bakışı, Peygamberimizin Kadınlara Karşı Davranışları, İslam'da Kadın Hakları, İslam Hukukunda Suça İtilmiş Çocukları Koruyucu Eğilimler, Aile İçi İletişim, Ailede Eşlerin Sorumlulukları, Gençlik Dönemi Sorunları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması, Çocuk Eğitimi, Aile İçi Şiddet, Akraba İlişkileri, Mutlu Aile, Mutlu Toplum, Baba Olarak Sorumluluklarımız, Yaşlılara Karşı Görevlerimiz, Kız Çocuklarının Eğitimi, Evlilik ve Boşanma, Evlilik Öncesi Hazırlık, Suç ve Suçlardan Korunma Yolları, Kadın Sağlığı" gibi aileyi ilgilendiren konular yer almaktadır.

Yozgat Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu, SHÇEK ve Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği ile birlikte "Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı" Projesi'ni yürütmüşlerdir.

Eskişehir ve Nevşehir Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu görevlileri ise Kadın Dayanışma Vakfının "İç Anadolu Bölgesi'nde Kadına Yönelik Şiddete Karşı Duyarlılık Geliştirilmesi ve Yerel İşbirlikleri Kurulma Projesi"ne katılmıştır.

Şanlıurfa Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu tarafından Sabancı Vakfının hibe kredi desteği ile Birleşmiş Milletler Ortak Projesi kapsamında Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği, Şanlıurfa Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Şanlıurfa Barosu, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü ve bazı sivil toplum örgütleriyle birlikte "Töre, Namus Algısı ve Aile İçi Şiddet Olgusu" Yönünden Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Projesi Kasım 2007-Nisan 2008 döneminde uygulanmıştır.

26 Ocak 2009 Tarihi İtibariyle Valiliğin koordinesiyle, Ordu İl Müftülüğünün Sorumluluğunda; İl Sosyal Hizmetler ve Halk Eğitim Merkezi AÇEP öğretmenleriyle "Aile İçi Şiddet Değil, Aile içi Muhabbet" Projesi yürütülmüştür.

Yapılan faaliyetlerde hedef kitle grubu içerisinde bulunan din görevlileri ve eşleri, engelliler, mahkûmlar ile kimsesiz çocuklar dikkat çekmektedir.

Bürolarımızın faaliyetleri esnasında ilgili kamu kurumları (Üniversiteler, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı bünyesindeki Ceza İnfaz Kurumları, SHÇEK İl Müdürlüğü, Aile Danışma Merkezleri, Toplum Merkezi, Yerel Yönetimler gibi) ve sivil toplum kuruluşları (Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği, Kadın Dayanışma Vakfı, İşitme Engelliler Derneği gibi) ile işbirliği yapılarak ortak projeler

yürütülmüştür.

Faaliyetlere il müftü yardımcısı, ilçe müftüsü, vaiz, din hizmetleri uzmanı, murakıp, Kur'an Kursu müdürü gibi din görevlilerimiz uygulayıcı olarak katılırken öğretim üyesi, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı, psikiyatrist, psikolog, avukat, polis büro amirleri gibi alan uzmanları konuşmacı olarak davet edilmektedir.

Bazı faaliyetlerin ceza evi, yetiştirme yurdu, ev, engellilere ait eğitim kurumları, çocuk yuvası ve huzur evi gibi mekânlarda yapıldığı görülmektedir.

Halen 2009 Aile İrşat ve rehberlik bürolarının 2009 çalışma raporları tespit edilip yayınlanmadığı için yeni değerlendirmeleri aktaramamakla beraber kendi çalışmalarımızdan da yola çıkarak çalışmaların yoğun bir şekilde devam ettiğini ve farklı çalışmaların da var olduğunu söyleyebiliriz.

AİLE BÜROLARI
(ARKA PLAN, MEVCUT DURUM, SORUNLAR VE ÖNERİLER)

Ahmet YAMAN*

GİRİŞ

Değişen toplumsal ihtiyaçlar ve buna bağlı olarak çeşitlenen din hizmetleri alanları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, aydınlatma ve hizmet görevinin çerçevesini hem nitelik hem de nicelik açısından genişletmesini gerektirmiştir. Bu doğrultuda son yıllarda *sosyal açılımlı din hizmetleri* projesine ayrı bir önem vermeye başlandığı görülmektedir. Yetişmiş personel donanımını da dikkate alan Başkanlık, bir taraftan Din Hizmetleri Uzmanlığı, Eğitim Uzmanlığı kadroları ile diğer taraftan ve izleyebildiğim kadarıyla daha etkin bir biçimde Aile İrşat ve Rehberlik Büroları ile hizmet ağını genişletme ve kalitesini yükseltmede kararlı görünmektedir.

IV. Din Şurası Sekreteryası'nın talebi üzerine hazırlanan bu tebliğ, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sosyal açılımlı din hizmetleri projesinin en önemli unsurlarından birisini teşkil eden Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nı konu edinecektir. Bu minval üzere önce arka plan ve mevcut durum tespit edilecek, ardından işleyişte karşılaşılan sorunlar sıralanıp hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunulacaktır.

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

I. AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI'NIN ARKA PLANI VE MEVCUT DURUMU

İnsanlığın ilk sığınağı olan ailenin çağımızda çok daha önemli bir kurum haline gelmiş olduğu, herhalde inkâr edilemez bir gerçektir. Bir taraftan bireyselcilik, diğer taraftan popüler kültür ve her ikisini besleyen şehirleşme, göç, iktisadî sıkıntılar, tüketim çılgınlığı, genel anlamda modernleşme ve diğer etkenler, toplumu bir arada tutan aile yapımızı sarsmaya devam etmektedir.[1] Buna bir de kimliğimizin aslî belirleyicisi olan ve toplumsal dinamiklerimizin temel taşını oluşturan dînî inanç ve değerlerimizin değişik düzeylerde göz ardı ediliyor olması gerçeği eklendiğinde, aile yapımızın nasıl bir tehlike altında olduğu daha açık bir şekilde görülecektir.

İstatistiklere yansıdığı kadarıyla Türk ailesi ve toplumu, Batılı hemcinslerine göre daha sağlam ve mutlu görünse de,[2] istatistiklerin takip edemediği içerikler, sorunlar ve süreçler, bu alana özel önem verilmesini gerekli kılmaktadır. Töre veya örf adı altında yerleşmiş bulunan bazı yanlış telakki ve uygulamaların doğurduğu olumsuz sonuçlar da hesaba katılırsa aile kurumunun irşat ve rehberliğe olan mübrem ihtiyacı daha yakından hissedilecektir.

Henüz felaket çanları çalmasa da, Devlet kurumlarının verdiği kimi rakamlar bizi, konuya gereken ciddiyetle eğilmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda son üç yıla ilişkin evlenme-boşanma verilerine[3] baktığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır:

	Evlenme Sayısı	Kaba[1] Evlenme Hızı (Binde)	Boşanma Sayısı	Kaba Boşanma Hızı (Binde)
2006	636.121	8,72	93.489	1,28
2007	638.311	9,09	94.219	1,34
2008	641.973	9,03	99.663	1,40

1 Bu konudaki son yayınlardan birisi olarak bkz. Aile Yapımız ve Sorunları Sempozyumu (Ed. Ahmet Yaman), Konya 2008.

2 Bkz. Ek Tablo 1, 2 ve 3.

3 Söz konusu veriler Türkiye İstatistik Kurumu'nun www.tuik.gov.tr adresinden elde edilmiştir.

Gelişmiş Batılı ülkelere göre[4] teselli edici görünse de tablodan izleneceği üzere kaba boşanma oranları, kaba evlenme hızlarıyla orantısız bir biçimde yıldan yıla artış göstermektedir. Aynı hususun önceki yıllardaki durumuna baktığımızda sorunun önemsenmesi gerektiği görülecektir. Boşanma hızı mesela 1935'te binde 0.15; 1955'te 0.44; 1975'te 0.32 iken 2000 yılında 0.46 olmuştur.

Yine son üç yıl esas alındığında boşanmaların yaklaşık % 42'sinin evliliklerin ilk 5 yılı içinde meydana gelmiş olması[5], rehberlik faaliyetlerinin ailenin kuruluşundan itibaren vazgeçilmez olduğu gerçeğini teyit etmektedir.

Mezkûr sonuçlar, 1993 yılında yayımlanan bir araştırma raporundaki şu öngörüyü doğrular niteliktedir:

"18 yaşını tamamlayan gençlerin aileden erken ayrılması, evlenme yaşının ileri yaşlara kayması, hiç evlenmemişlerin sayısındaki artış, boşanmaların artması ve erkek-kadın cinsler arasındaki ömür farklılığı gibi nedenlerle tek yaşayanların oranı hızla artacaktır. Yeni tip birlikte yaşama biçimleri, evlilik dışı çocuklar, tek ebeveynle yaşayan çocuklar ve parçalanmış aileler önemli sayılara ulaşacaktır. Böylece önümüzdeki on yıllarda Türkiye toplumunun temel katmanlarını; tek yaşayanlar, çocuksuz aileler, parçalanmış aileler ve bunların çocukları, evlilik dışı çocuklar ve yaşlılar kategorilerinde toplanan gruplar oluşturacaktır."[6]

Aileye yönelik rehberlik ve irşat hizmetlerinin önemli bir başka meşruiyet temeli de aile içi şiddet ve cinsel istismar gerçeğidir. TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün 2004 yılında Türkiye genelinde yaptığı **Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları** araştırması bu içler acısı durumun boyutlarını sergilemektedir. Araştırmaya göre:

"Bütün utangaçlığa ve gizliliğe rağmen, aile içi şiddet yaygın bir olaydır. Fiziksel şiddete ailelerin %34'ünde, sözlü şiddete ise %53'ünde rastlanmaktadır. Çocuklara yönelik fiziksel şiddete rastlanma oranı da %46'dır. Anne babaların geçmişteki dayak deneyimi (%70) şiddeti bugüne taşımaktadır. Dayağın şiddeti ve sıklığından çok varlığının önem taşıdığı görülmektedir. Aile büyüdükçe şiddet

---

4 AB>nin Bürüksel merkezli istatistik kurumu <Eurostat> tarafından açıklanan son bilgilere göre, AB ülkelerinde boşanma ortalaması %40 olarak gerçekleşmiştir. Eurostat>in verilerine göre evliliklerin 1960>lı yıllarda yüzde 14>ü, 1970>li yıllarda yüzde 22>si, 1980>lere gelindiğinde yüzde 27>si boşanma ile sonuçlanırken, 1990>lı yıllarda bu oran ortalaması yüzde 35>i, son dönemde ise yüzde 40>ı buluyor. AB üyeleri arasında en fazla boşanma görülen ülkelerin başında yüzde 70>in üzerindeki oranla Belçika geliyor. Belçika>yı İsveç (yüzde 50), Finlandiya (yüzde 49), İngiltere (yüzde 45) ve Danimarka (yüzde 41) izlemektedir. Bkz. http://www.sitem.gen.tr/forumlar/index.php?topic=23713.0; http://www.samanyoluhaber.com/sondakika-33950.html (23.07.2009)

5 Bkz. Ek Tablo 4.

6 Recep Akdur'un yaptığı araştırmanın sonuçları için bkz. Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı Dergisi yıl: 3 sy: 1 (Ocak-Mart 1993).

artmaktadır. Özellikle kayınvalide ile anlaşmazlıklardan doğan sorunlar geleneksel gelin-kaynana ikilemini yaratırken, eşler arasında da çatışmaya yol açmaktadır. Hamilelik döneminde de fiziksel ve sözlü şiddetin sürdüğü, sıklığının da azalmadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde cinsel şiddetin de devam ettiği görülmektedir. Ailelerde cinsel şiddet ve tacize rastlanma oranı %9'dur. Şiddete maruz kalanların %80'i yapacak fazla bir şey olmadığına inanmaktadırlar. Bu durum çaresizliğin kabulü anlamına gelmekte ve şiddete maruz kalanın pasif tutumuna yol açmaktadır. Eşlerden birinin alkol kullanıyor olması aile içi şiddeti artırmaktadır. Eşlerin daha iyi eğitim görmüş olması ise aile içindeki şiddeti azaltmaktadır. Araştırmanın genel bulgularından biri de şiddetin kuşaktan kuşağa sorun çözme biçimi olarak aktarılması ve yaşam pratikleri içerisinde bunun pekiştirilmesi ile şiddet davranışının hem devamının hem de alanının genişlemesinin sağlandığıdır."[7]

TBMM Dilekçe Komisyonu Başkanı İstanbul Milletvekili Alev Dedegil'in verdiği şu bilgi, el atılmadığı takdirde sorunun vahim boyutlara ulaşma ihtimali taşıdığını gözler önüne sermektedir:

"Ensestin (aile içi cinsel ilişki) Türkiye'de oldukça yaygın ve trajik hale geldiğini, âcil önlem alınması gerektiğini söyleyen Dedegil, İstanbul İl Teşkilatı tarafından düzenlenen bir konferans sırasında ensest ile ilgili soruların yer aldığı bir anket formunu yaklaşık bin kadına dağıttıklarını ve ortaya çıkan sonucun kendilerini çok şaşırttığını söyledi. Sonuçları spekülasyona yol açacağı için vermek istemeyen Dedegil, 'Trajik bir sonuç çıktı. Ensestin yaygın boyutta olduğunu gösterdi. Kadınlar formu doldurduktan sonra küçük kâğıtlara yazılmış notları elime sıkıştırıp yardım istedi. Bu notlarda, kayınpeder, kardeş, baba ve dedeleri tarafından taciz edildiklerini belirtiyorlardı' dedi."[8]

Aydınlatmaya çalıştığımız işbu arka plan, ailenin kurumsal yapısının korunmasının ve bireylerinin mutluluğunun temin edilmesinin herhalde, ne kadar hayatî olduğunu göstermeye yetecektir. Ailenin korunması, esasen hem *BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* (md. 16) hem de *TC Anayasası* (md. 41) tarafından, gerek toplumsal ve gerek kamusal bir görev olarak telakki edilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı işte bu sorumluluk bilinciyle ve ilgili kanunun kendisi için yaptığı görev tanımlamasına uygun olarak bazı il ve ilçe müftülükleri bünyesinde Aile İrşat ve Rehberlik Büroları açmıştır. 15.04.2002 tarihli Başkanlık onayıyla pilot uygulama olarak Ankara, İstanbul, İzmir, Samsun, Adana ve Elazığ'da açılan bürolar zamanla yaygınlaşmış, Temmuz 2009 itibariyle sayıları 52'si il merkezlerinde olmak üzere 120'yi aşmıştır. Bürolarda görev yapan perso-

7 http://www.aile.gov.tr/tr/?Sayfa=Arastirma#10 (21.07.2009).
8 Sabah Gazetesi 13.04 2008.

nelinin eğitimi için bugüne kadar 6 ayrı seminer düzenleyen Başkanlık, bu çerçevede toplam 362 personeline eğitim verdiğini belirtmektedir.[9]

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın böyle bir büro açması, hem ilgili mevzuat hem de Türk toplumunun kendi iç özellik ve dinamikleri açısından meşru ve hatta gerekli bir açılımdır. Zira bütün alanları ve konularıyla aile, aynı zamanda dînî bir kurumdur. Kuruluşundan iç hukukuna ve sonlandırılmasına kadar dînî kural ve uygulamaların bu denli etkin olduğu bir başka insanî kurum, neredeyse yok gibidir. Böyle olduğu içindir ki, Türkiye'de yapılan evliliklerin baskın çoğunluğu, resmî nikâh yanında toplumda "dînî nikâh" diye bilinen ayrı bir işlemle de teyit edilmektedir. Nitekim DPT'nin yaptığı 1992 tarihli *Nüfus ve Sağlık Araştırması*'na göre, evliliklerin % 89'u hem resmî hem de "dînî" nikah ile birlikte yapılmaktadır. Resmiyet kaydı olmayan ve sadece "dînî nikah" ile akdedilen %7.5 da buna eklendiğinde ülkemizde yapılan nikâhların %97'sinin din kurumuyla ilgili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.[10]

Diğer taraftan merkezde Din İşleri Yüksek Kurulu, taşrada müftülüklere yöneltilen soruların büyük ölçüde evlenme, boşanma, aile içi ilişkiler, haklar ve görevler konularında olması da TC vatandaşlarının aileye biçtikleri dînî konumun bir başka göstergesidir. Nitekim Başkanlık'ın 2008 yılı faaliyet raporuna göre Kurul'a eposta, web ya da mektup yoluyla toplam 52173 soru sorulduğu, bunun yanında Dînî Soruları Cevaplandırma Bürosu'na günlük ortalama 250–300 telefon sorusu geldiği saptanmıştır.[11] Bu rakamlara ayrıca bizzat gelerek sorularını şifahen yöneltenler ile taşradaki müftülüklerin ve din görevlilerinin muhatap oldukları bilgilenme ihtiyacı da eklendiğinde toplumun dînî irşada ve rehberliğe ne kadar önem verdiği ortaya çıkmaktadır..

Hal böyle olunca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Anayasa'nın 136. maddesiyle işaret edilen 633 sayılı kanunun özellikle 1 ve 16. maddeleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi'nin özellikle 7 ve 8. maddelerinin bir gereği olarak "Ailenin dînî konulardaki ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermek üzere Aile İrşat ve Rehberlik bürolarının" açılması gündeme gelmiştir. Büroların çalışmalarından olumlu sonuçlar alınması ve halk tarafından yoğun ilgi görmesi üzerine önümüzdeki yıllarda sayılarının artırılması da Başkanlık'ın 2009–2013

---

9 http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/giris.htm (18.07.2009).

10 Benzer sonuçlar için bkz. DPT Türk Aile Yapısı Araştırması, Ankara 1992, 42; . Mahmut Tezcan, "Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünü, Bugünü Geleceği" http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/tezcan_aile.pdf (23.07.2009). Türkiye'de 1993 Nüfus ve Sağlık Araştırmasına göre evliliklerin yüzde 89'u hem resmî hem de dini nikah, yüzde 7.5'i sadece dinî nikah, yüzde 3.2'si sadece resmî nikah yüzde 0.3'ü diğer şekilde olmaktadır. Evlilerin yüzde 28.6'sı başlık parası vermiş olup yüzde 22.6'sı akraba evliliği yapmıştır. bkz. Muammer Kaya, Türkiye'de Kadına Bakış, http://www.netyorum.com/sayi/140/20030724-08.htm (27.07.2009).

11 http://www.diyanet.gov.tr/turkish/tanitim/rapor_ms2007.pdf

çerçeveli stratejik planında öngörülmüştür.

Başkanlık verilerine göre söz konusu büroların görev ve sorumluluk alanına öncelikle şu hususlar girmektedir:

- Türk aile yapısının korunması ve güçlendirilmesine yardımcı olmak,
- Aile problemleri konusunda talep edenlere dînî aydınlatma ve danışmanlık yapmak,
- Kadınlara mahsus dînî ve sosyal faaliyetler organize etmek,
- Gençlere yönelik dînî irşat ve aydınlatma faaliyetleri yapmak,
- Çocukların pedagojik durumlarına uygun dînî programlar yapmak,
- Bütün vatandaşlarımızı yakından ilgilendiren aile içi sorunlar, kadının maruz kaldığı ayrımcılık ve şiddet, insan hakları ihlalleri, töre cinayetleri, çevre duyarlılığı, kötü ve zararlı alışkanlıklarla mücadele gibi sosyal konularda ihtiyaç duyanlara dînî bilgi açısından rehberlik etmek,
- Dinimizin aileye verdiği değeri anlatmak ve kendi aile değerlerimizin yaşatılmasını sağlamak,
- Yanlış dînî anlayışları gidermek,
- Bu alanda çalışan kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde hareket etmek.[12]

Sıralanan amaçlar yanında bazı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın belli aralıklarla din görevlilerine sağlık, hukuk vb. konularda seminerler düzenlediği; din görevlilerinin eş ve ailelerine yönelik programlar gerçekleştirdiği de izlenmektedir.

Etkin olan bürolar, hafta içi her gün mesai saatleri içinde kendilerine ayrılan yerlerde, başta yukarıda sıralanan konular olmak üzere dînî danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmaktadırlar. Yüz yüze ya da telefon ve eposta ile yöneltilen sorulara genellikle vaiz, vaize veya din hizmetleri uzmanı sıfatını taşıyan görevliler muhatap olmakta, aksamalar olmakla birlikte müracaatlar kayıt altına alınmaktadır.

Bazı büroların huzurevi, çocuk yuvaları/yurtları, sığınma evleri, tutukevi gibi kurumlara ziyaretler yaptıkları ve bu önemli hizmeti mahallinde verme gayreti içinde oldukları görülmektedir.

Şahsî müracaatlara rehberlik etmek ve kurumsal ziyaretleri gerçekleştirmek yanında aile yuvasının sağlıklı sürdürülebilmesi, sarsıntı yaşayan ailelerin manevî yönden desteklenmesi; İslam'ın aile kurumuna ilişkin yönlendirmeleri ile bireylerinden beklediği olumlu davranışları konu edinen vaaz, seminer, konferans vb. etkinlikler de bazı büroların faaliyet cetveline dâhil görünmektedir.

12 Mesela bkz. http://www.izmirmuftulugu.gov.tr/aileburosu.asp (27.07.2009)

Bu tebliğ vesilesiyle yaptığımız gözlemler sonucunda yine bazı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın bütün bu hizmetleri yaparken aile ve çocuk konusunda çalışmalar yapan resmî ya da sivil toplum kuruluşları ve alanında uzman psikiyatr, psikolog, avukat ve doktorlar ile işbirliği içinde olması memnuniyetle müşahede edilmiştir.

II. AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI'NIN SORUNLARI VE BAZI ÖNERİLER

Yaklaşık yedi yıllık bir geçmişi olan Aile Büroları, bir kısmı kurumdan bir kısmı insan unsurundan kaynaklanan bazı sorunlarla yüz yüze görünmektedir. Bu sorunların bir kısmı, çözüm önerileri ile birlikte şöyle sıralanabilir:

1. Bulundukları yerlerde tanıtımı yapılmadığı için toplum, büroların varlığından yeterince haberdar değildir. Vaaz ve hutbeler yanında mahallî basın-yayın araçlarından istifadeyle zaman zaman tanıtımlar yapılması uygun olacaktır.

Büroların, halkın yoğun bulunduğu mahallerde ve özellikle sık ziyaret edilen dînî mekânlar civarında açılması düşünülmelidir.

2. Büroların fizik şartları birçok yerde iyileştirilmeye muhtaç durumdadır. Bizzat müracaat edenlerin, resmiyetten uzak daha samimi bir ortamda hizmet alabilmelerine özen gösterilmelidir.

3. Bürolarda çalışan görevlilerin kurumun diğer işlerini de üstleniyor olmaları, sürekli ve etkin hizmet vermelerine engel olmaktadır. Personel yetersizliği sebebiyle çekilen sıkıntılar anlaşılır olmakla birlikte, Aile Büroları'na başvuruların çok olduğu il ve ilçelere personel takviyesi düşünülmelidir. Bu bağlamda dile getirilmesi gerekli bir husus da büro faaliyetleri ile fetva işlerini birbirinden ayırarak her ikisinde de uzmanlaşmayı sağlamaya gayret etmektir.

4. Ödenek sıkıntısı sebebiyle büroların hareket kabiliyetinin kısıtlandığı, buna bağlı olarak halka yönelik çeşitli etkinlikleri beklenildiği oranda gerçekleştiremediği gözlenmektedir. Bölgenin ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda faaliyetler yapmak üzere, bürolara bütçe tahsis edilmelidir. Sağlanacak imkândan müracaat edenlere küçük hediyeler, meselelerine ışık tutacak basılı ya da elektronik yayınlar verilmesi de ayrıca düşünülmelidir.

5. Bürolarda görev yapan personelin, ilgili alanlarda yeterince eğitim almadığı anlaşılmaktadır.[13] Bu durum hem sorunları çözmedeki hızı ve başarıyı etkilemekte hem de kuruma yönelik güveni zedelemektedir. Her ne kadar Başkanlık, şimdiye kadar 6 ayrı seminer düzenlemiş ve 362 personelini eğitime tabi tutmuş olsa da bunun yeterli olmadığı değerlendirmesiyle profesyonellik kazanıncaya kadar

13 Başkanlığın 2008 verilerine göre Hizmetiçi eğitim almayan Aile Bürosu görevlilerinin oranı %41'dir.

görevliler için yoğun ve sürekli bir eğitim programı uygulanmalıdır.

6. Eğitim programlarının hazırlanmasında merkezin öncelikleri ve duyarlılıkları değil, hizmet verilen mahallin gerçek ihtiyaç, hassasiyet ve beklentileri esas alınmalıdır. Dolayısıyla tüm görevlilerin dâhil olacağı genel altyapı bilgilendirmeleri yanında, sorun odaklı gruplandırmalar yaparak bölgesel ölçekte bilgilendirme etkinlikleri düzenlenmelidir.

7. Bürolarda çözümü aranan sorunların büyük çoğunluğunun fıkıh ilmini ilgilendirdiği görülmektedir. Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın raporlarına göre Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'na sorulan soruların 2007 yılında %83'ü, 2008 yılında %81'i fıkıh bilgisini gerektirmektedir. Hal böyleyken büro çalışanlarının bu alanda yetkin olduğunu söyleyebilmek mümkün görünmemektedir. Bu açıdan büro görevlileri, diğer alanlar yanında özellikle ve daha ağırlıklı olarak fıkıh konularında eğitime tabi tutulmalıdır.

8. Bir üst sorunla bağlantılı olarak, bürolara yöneltilen aynı mahiyetteki sorulara farklı cevaplar verildiği, hatta aynı büroda görev yapan elemanlarca farklı cevaplar verildiği tesbit edilmiştir. Bu durumun kuruma olan güveni sarsacağı, daha önemlisi fetva anarşisi doğuracağı, bunun da dînî sorumluluk duygusunu zedeleyeceği[14] göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple Başkanlık, Din İşleri Yüksek Kurulu marifetiyle acilen bir çalışma yapmalı, bu çerçevede sık rastlanan ya da rastlanması muhtemel sorunlara ilişkin olarak standart çözümler tesbit etmeli ve bunu teşkilatına ta'mîm etmelidir. Yapılacak olan çalışmanın resmî internet sitesi üzerinden genel kamuoyunun hizmetine sunulması da düşünülmelidir.

9. Aile Büroları da dâhil olmak üzere, taşra teşkilatının Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan yeterince istifade edebildiğini söylemek güç görünmektedir. Merkezdeki seviyeli bilgi birikiminden ihtiyaç duyulduğu her an yararlanılabilmesi için uygun araç ve yöntemler üzerinde düşünülmelidir. Fıkıh alanında uzmanlaşmış bir ya da birkaç Kurul uzmanının internet üzerinden çevrimiçi (online) istişarelerde bulunmak üzere daimi olarak görevlendirilmesi, bu bağlamda bir öneri olarak kaydedilebilir.

10. Bürolarda görevlendirilecek personelin seçiminde aksamalar olduğu gözlenmektedir. Görevlilerin, gerek bilgi alt yapısı, gerek tecrübe birikimi ve gerekse olumlu kişisel iletişim becerisi olanlar arasından seçilmesine özen gösterilmelidir. Bir adım ötesinde bürolarda sıralı/nöbetli görev yapma uygulaması terk edilmeli; uzmanlaşmış ve deneyim kazanmış personelin devamlı görev yapması sağlanmalıdır.

---

14 Fetva karmaşasının doğurduğu obsesif-kompulsif bozukluklara ilişkin bir örnek için bkz. Erol Göka, "Dindar Hastaya Psikiyatrik Yaklaşım ve Yardım", Türkiye Günlüğü, sy: 31 (1994), s. 147–159; özellikle s. 158.

11. Türkiye İstatistik Kurumu'nun tesbitlerine göre boşanma oranlarının öteden beri en yüksek olduğu bölge Ege'dir.[15] Bununla birlikte bu bölgemizde Aydın, Denizli, İzmir ve Muğla olmak üzere sadece 4 ilde aktif büro çalışması izlenmiştir. Kütahya ve Manisa illerinde ise ancak geçtiğimiz yıl Aile Bürosu açılabilmiştir. Resmî raporlar yanında Başkanlık'ın kendi gözlemleri de dikkate alınarak bu büroların, kendilerine en fazla ihtiyaç duyulan yerlerde açılması öncelenmelidir.

Ayrıca her bakımdan yetişmiş tecrübeli elemanların bu öncelikli yerlerde görevlendirilmesi, anılan niteliklerdeki personelin bu yerlerde görev yapmaya özendirilmesi ve kurum imkânlarıyla teşvik edilmesi düşünülmelidir. Ülke sathındaki tüm bürolarda büyük bir fedakârlıkla görev yapıp belli başarılar sağlayan görevliler ayrıca ödüllendirilmelidir.

12. Büro görevlilerinin çoğunlukla bayanlardan seçilmesi, problemi olan ailelerin erkek üyeleriyle iletişim kurmayı zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan bürolarda görev yapacak erkek personel sayısının artırılması düşünülmelidir.

13. Bürolara yapılan müracaatların kayıtlarının düzenli olarak tutulmadığı görülmektedir. Hem toplumu tanıyıp hizmet ihtiyacını belirlemek hem de verilen hizmetin kalitesini artırmak için karteks formlarının titizlikle doldurulması önem arz etmektedir. Bu işlemin aksamadan yürütülebilmesi için çalışanlara yönelik gerekli alt yapı ve eğitim desteği sağlanmalıdır. Bu noktada karteks formatı da gözden geçirilmeli, daha sade ve kullanışlı bir hale getirilmelidir.

14. Din Hizmetleri Dairesi'nin raporlarına göre "Aile Bürosu görevlilerinin doğru yönlendirmeleri yapabilmeleri için aileye destek hizmeti sunan resmî ve sivil kurumları yeterince tanımadıkları görülmektedir. Bu sebeple, Büroların temel işlevlerinden biri olan yönlendirme hizmetinin daha sağlıklı yürütülebilmesi için görevlilerin, bu kurumları ve hizmetlerini daha yakından tanımalarının sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır."[16]

15. Bu bağlamda görülen bir başka sorun da, aileye veya çocuklara destek hizmeti sunan resmî ve sivil kurumların bir kısmının, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aileye yönelik çalışmalarına değişik gerekçelerle mesafeli durmasıdır. Üst düzey temaslar geliştirerek mezkûr kurumlar ile ortak çalışma zemini oluşturma gayreti yanında, taşradaki sorumluların da yapıcı girişimlerle bu ortak zemini genişletmesi sağlanmalıdır.

16. Kendileriyle yaptığımız görüşmelerde görevliler, Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın mevzuat temelini bilmediklerini; herhangi bir yönergeye de tabi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu Büroların yasal dayanaklarını, görev

15 Bkz. Ek Tablo 5

16 Aile İrşat ve Rehberlik Büroları 2008 Yılı Raporu, s. 10.

tanımlarını, çalışma biçimleri ile görevlilerin sorumluluklarını belirleyen bir yönergenin hazırlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

SONUÇ

Paydası en büyük toplumsal kabul olan dinin aynı zamanda bir meşruiyet ölçütü ve anlam kaynağı olması, gerek toplumsal gerek bireysel sorunların çözümünde ona müracaatı zorunlu kılmaktadır. Bunun farkında olan Batı dünyası, Pastoral Care and Counseling kavramı altında dînî bakım ve danışmanlık hizmetlerini[17] neredeyse tamamıyla bağımsız bir disiplin halinde[18] değerlendirmektedir. Bireylerin vicdanlarıyla ve içinde yaşadıkları toplumla barışık olmaları, aynı zamanda o toplumun gücü ve sağlığı anlamına geleceğinden, kamusal sorumluluğu olan kurum ve kişilerin, etkili bir sorun çözücü olarak dini devrede tutmaları bilgece bir tutum olacaktır.[19]

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Aile Büroları, işte bu bilgece yaklaşımım bir sonucu olarak irşat ve rehberlik hizmetine dâhil edilmişlerdir. Aile ilişkilerini İslam'ın ilke ve kurallarına göre düzenleyip, sorunlarını da yine bu çerçevede çözmeyi önemseyen vatandaşlara yapılan aydınlatma işlevi, öyle görünüyor ki, itikâdî ve rûhî alanlara da taşmaktadır. Böyle olunca rehberlik yapanların belli bir birikime ve donanıma sahip olması gerekmektedir. Zira bireyin mutlu olması hedefiyle yapılan rehberlik, sistem gerektiren bir süreçtir ve bilimsel-profesyonel bir yardımdır.[20] Bu bakımdan Aile Büroları'nın gerek fizik gerek insan kaynakları bakımından güçlendirilmesi, mevzuatının belirginleştirilmesi önem arz etmektedir.

Devletin ilgili birimlerinin, genel kamunun ve Kurum âmirlerinin, toplum

---

17 Bu konuda ilk elden bkz. Üzeyir Ok, Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997; Nurullah Altaş, "Dînî Danışmanlığın Teorik Temelleri", AÜİFD, XLI (2000), s.327-350; Üzeyir Ok, "İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi", I.Din Hizmetleri Sempozyumu, Ankara 2008, II/550-574.

18 Bu kavramın Google arama motorundan 30.07.2009 tarihi itibariyle sadece İngilizce olarak taranması sonucunda 2.830.000 sonucun çıkması, tesbiti doğrulamaktadır. Ayrıca bkz. Tuba Kevser Gündüz, Dinsel Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat e Rehberlik Bürosu Faaliyetleri: Konya Örneği, (Yüksek Lisans Semineri), Konya 2009.

19 Söz konusu tutumun sadece Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ibretlik izdüşümü için şu cümleyi iktibas edelim: "Bugün ABD'de ciddi anlamda bireysel sorunu olan kişilerin %39'u din adamlarından yardım almaktadır. Bu yardım oranı, bir bütün olarak psikiyatristlerden, psikologlardan, doktorlardan, evlilik danışmanlarından ve sosyal çalışma uzmanlarından alınan yardımların toplamından daha fazladır" Robert J. Taylor ve arkadaşlarından naklen Mustafa Köylü, "Din Hizmetlerinde Çağdaş Yönelimler ve Faaliyetler: ABD ve Kanada Örneği", I.Din Hizmetleri Sempozyumu, Ankara 2008, 1/536.

20 Muharrem Kapçıoğlu, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Ankara 1985, s. 9-11; Yıldız Kuzgun, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Ankara 1991, s. 3.

sağlığı için vazgeçilmez olan söz konusu büroların çalışmalarına yardımcı olması gerektiği de bu vesileyle tekrar kaydedilmelidir.

EKLER:

Tablo 1 / YAŞAM MEMNUNİYETİ İSTATİSTİKLERİ VERİTABANI

Aynı evde yaşanılan kişilerle ilişkilerden memnuniyet (%) (2008 Yılı)					
Çok mem-nun	Memnun	Orta	Memnun değil	Hiç memnun değil	Yalnız yaşıyor
19.64	71.46	5.01	1.21	0.14	2.53

Tablo 2 / YAŞAM MEMNUNİYETİ İSTATİSTİKLERİ VERİTABANI

Akraba ilişkilerinden memnuniyet (%) (2008 Yılı)				
Çok memnun	Memnun	Orta	Memnun değil	Hiç memnun değil
9.38	72.78	11.53	5.16	1.15

Tablo 3 / YAŞAM MEMNUNİYETİ İSTATİSTİKLERİ VERİTABANI

Evlilikten duyulan memnuniyet (%) (2008 Yılı)				
Çok memnun	Memnun	Orta	Memnun değil	Hiç memnun değil
22.24	70.42	5.87	1.27	0.20

Tablo 4 / EVLİLİK SÜRESİNE GÖRE BOŞANMALAR

	2006		2007		2008	
Evlilik süresi (yıl)	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Toplam	93 489	100	94 219	100	99 663	100
1 yıldan az	3 948	4.2	3 779	4.0	3 910	3,9
1-5	**35 869**	**38.4**	**35 641**	**37.8**	**37 318**	**37,4**
6-10	20 387	21.8	20 870	22.2	21 335	21,4
11-15	12 660	13.5	12 757	13.5	13 863	13,9
16+	20 625	22.1	21 172	22.5	22 997	23,1

Tablo 5 / İSTATİSTİKÎ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLAMASINA GÖRE BOŞANMA SAYISI VE KABA BOŞANMA HIZI, 2008

Kaba Boşanma Hızı		
İBBS (Düzey 1)	**Boşanma sayısı**	**‰**
TR Türkiye	99 663	1,40
TR1 İstanbul	20 703	1,64
TR2 Batı Marmara	4 703	1,53
TR3 Ege	**19 232**	**2,06**
TR4 Doğu Marmara	9 194	1,41
TR5 Batı Anadolu	11 913	1,78
TR6 Akdeniz	13 906	1,55
TR7 Orta Anadolu	5 653	1,49
TR8 Batı Karadeniz	5 491	1,23
TR9 Doğu Karadeniz	2 115	0,85
TRA Kuzeydoğu Anadolu	1 104	0,50
TRB Ortadoğu Anadolu	1 784	0,50
TRC Güneydoğu Anadolu	3 865	0,53

Oturum Başkanı: Peki Ahmet Bey'e teşekkür ediyoruz. Şimdi ara vermeden müzakere yapacağız ama başkanın müsamahasına sığınarak bir tespitimi arz etmek istiyorum. Nurşen Hanım kardeşimizin tebliğinde istatistiksel bir bilgi dikkatimi çekti. Dini eğitimi alanların %50'si aileden alıyor gibi. Bendeniz de kendi sitemde eskiden böyle küçük araştırmalar yapardım, istatistikler, anketler yapardım. Orada tespit ettiğim manzara şuydu: Dini bilgiler, temel dini bilgiler, özellikle akide bilgisi, usul-ü din tabir edebileceğimiz bilgilerin aileden alınması gerekiyordu. Bizim sitemize gelen bilgiler göre %62 ya da 63'tü. Böyle olması gerektiğini söylüyorlardı. Sonra bunu bendeniz birtakım bilgilerle de destekledim. İslâm hakikaten aile merkezli bir din. Dolayısıyla bu temel dini bilgilerin verildiği yer kesinlikle aile olmalıydı. O halde, Diyanet sadece ebeveyne hitap eden bir el kitabı hazırlayıp, çocuklara şu yaşlarda şunları şunları anlatmalı; o eserlerde birtakım sahih kıssalar, duyguya hitap eden yönler de olursa anne babalar da bu işi öğrenme durumunda olmuş olacaklar.

Temel din eğitiminin ailede olması gerektiği düşüncemi bir kez daha yenilemiş oldum. Teşekkür ediyorum.

2. OTURUM MÜZAKERELERİ

Oturum Başkanı: Müzakerelerimize Fatma Feyza Güner hanımefendi ile başlayacağız, sonra diğer müracaatta bulunanlar ve bulunacak olanlarla devam edeceğiz. Evet, Fatma Feyza Güner hanımefendi.

Fatma Feyza GÜNER: Teşekkür ediyorum. Tebliğlerde yer alan Aile İrşad ve Rehberlik Büroları ile ilgili sorunların ele alınarak yapılan teklif ve öneriler zaten Din Hizmetleri Dairesi olarak 2007-2008 yılı ABB raporları, birinci tecrübe paylaşımı raporumuz ve ailevi genel sorularla yapılan muhteva çalışması raporuyla bunları bürolarımızdaki faaliyetleri değerlendirmek için yapmış olduğumuz anket çalışması raporlarında yer almaktadır, bu raporlar çerçevesinde de çalışmalar yapılmaktadır. Ben sadece bir iki konuya açıklık getirmek ve ek yapmak istiyorum. Şimdi öncelikle bürolarımızın tam ismi Aile İrşad ve Rehberlik Büroları. Ve biz kısaltma olarak AİRB'yi kullanıyoruz. Bürolarımız 52 ilde faaliyet göstermekte olup web sitemizde güncellenmektedir. Bunun dışında kurumlarla olan protokollerimizden bahsetmek istiyorum. Bizim Diyanet İşleri Başkanlığı olarak 2001 yılında Adalet Bakanlığı, 2007 yılında SHÇEK, 2008 yılında ASAGEM ile Aile Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile protokollerimiz mevcuttur. Ve bu çerçevede bizler ortak çalışmalar yapmaktayız. Aile İrşad Rehberlik Bürosu görevlilerimiz, gerek vaiz olarak unvanı vaiz, gerek din hizmetleri uzmanı olan arkadaşlarımız bu protokoller çerçevesinde mesela SHÇEK'e, yetiştirme yurtlarına, huzurevlerine giderek çalışmalar yapmaktadır. Birtakım sıkıntılarla karşılaşsalar da devam etmektedirler. Bu protokoller çerçevesinde üç yıldır, sürekli olarak her hafta hatta bayramda da giden arkadaşlarımı biliyorum. Bunun dışında Adalet Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde cezaevine giden arkadaşlarımız var. Ve Sağlık Bakanlığı ile de protokolümüz bakanlık düzeyinde imza aşamasında, o seviyeye kadar geldi. Seminerlerimize gelince şüphesiz hocalarımız da bahsettiler, arkadaşımız da bahsetti. Altı tane seminer düzenledik. 362 personel bundan istifade ettiler. Şüphesiz yeterli değil. Bunlar gönül istiyor ki daha daha iyi olsun. Biz seminerlerimizde zaten başvuru dokümanı şeklinde her zaman ulaşabilecekleri, sürekli karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm bulabilecekleri, gerek yönlendirme gerekse onların önünü açacak bir kitap veriyoruz. O kitapta protokollerden tutun da ulusal ve uluslar arası mevzuatlarla birlikte çeşitli gelin kaynana ilişkilerinden tutun, erken yaşta evlilik, töre cinayetlerine kadar bilgi notlarımız yer almaktadır. Ayrıca bunun dışında sık sık bilgi notları ve yeni kurumların çıkardıkları raporlar, Birleşmiş Milletlerden tutun ASAGEM, KSGM'nin çıkardığı raporlar ve yeni yayınlardan mail yoluyla sürekli kendilerine göndererek arkadaşlarımızı destekliyoruz.

Başkanlıktan, www.ailediyanet.gov.tr adresinden bilgi akışını yapmakla birlikte, aileirsad_rehberlik@hotmail.com adresinden de MSM yoluyla sürekli on-

ların her türlü sorunlarına cevap vermeye çalışıyoruz. Bir de tebliğlerde hiç değinilmeyen bir iki konuya değinip hemen sözümü bitirmek istiyorum. Tecrübe paylaşımı. Biz 2008 yılında Aile İrşad ve Rehberlik Bürosu görevlileri için başvurularda karşılaşılan kadın, aile, çocuk ve şiddet temelli konuların ele alındığı 1. Tecrübe Paylaşımı Toplantısı'nı yaptık. Önümüzdeki 28-29 Ekim günlerinde de bu ay içerisinde 2. Tecrübe Paylaşım Toplantısı'nı yapacağız. Bu toplantımızı il müftülüğü bünyesinde bulunan büro görevlisi arkadaşlarla 8 bayan müftü yardımcısı arkadaşımız katıldılar. 4 atölye çalışması şeklinde gerçekleştirilen toplantılarda büroların sorunları ve ileriye dönük çalışmalarının planlanmasında görevlilerin katkısını almayı hedefledik ve raporlarımızda hazırladıktan sonra bu konuda bunların iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yaptık. Bir de 2009 yılında ilk kez yapılan çalışmalara değinmek istiyorum. Aynı mahiyetteki sorulara verilecek cevaplarda birlik sağlanması hususunda bir çalışmamız oldu. Biz bunun adına muhteva çalışması dedik. 2009 yılı Ocak ayında AİRB'ye gelen soru ve sorunlara ilişkin muhteva çalışması yapılarak bürolarımızdan gönderilen karteks verileri üzerinde başvurulara ait soru ve cevaplara ilişkin detaylı analiz yapılması hedeflenmiştir. 2008 yılında bürolarımıza yapılan başvurular tasnif edilmiş, genel konu başlıklarına göre incelenmiştir. Ve bu çalışma sonrasında kartekslerimizden bir kısmı Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanları tarafından değerlendirilmek üzere oraya sevk edilmiş, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun onayına sunulmuştur. Biz kendilerinden onay geldikten sonra bu gelen raporu aile ve görevlilerimize bilgi notu olarak göndermeyi planlamaktayız.

İkinci bir çalışma ki, Dr. Ekrem Keleş hocam burada imzadan çıktığını belirttiler, çocuk genç yaşlı ve özürlü broşürleri. Peki, bu broşürler nedir? Halkımızın çocuklara dini değerleri vermede yaklaşım yöntemleri ve İslâm dininin gençlere bakışı konusunda bilgilendirilmesidir. Yaşlı ve özürlülere karşı da toplumsal duyarlılığın artırılması hedeflenerek ailelere başvuran vatandaşlarımıza verilmek üzere çocuk, genç, yaşlı ve özürlü broşürü hazırlanmış. Üçüncü olarak da il karnemiz var, ilçe karnemiz var, bunlar illerimize gönderildi. 52 ilimizden 27'sinden bir ay içerisinde cevap aldık ve öbürlerinden de cevap bekliyoruz. İl karnemizde neler var, e-posta adresleri, telefonları, görevlilere ait bilgiler, illere gönderilen karteks sayısı, yaptıkları projeler, çalışmalar yer almaktadır. Teklif ve öneri kısmına gelince, büroların faaliyetlerinden, yapılan çalışmalardan daha iyi sonuçlar alınabilmesi için şüphesiz birtakım iyileştirmelere gidilmesi gerekmektedir. Başta il müftülerimiz tarafından bürolara gereken önem ve desteğin verilmesinin sağlanması, büroların fizikî alt yapısının iyileştirilmesi şarttır. Ayrıca Sayın Hüseyin Peker Hocam'ın teklifinde belirttiği üzere İlahiyat Fakülteleri'nde dini danışmanlık ve rehberlik, isim böyle de olabilir, farklı da olabilir, buna benzer bölümlerin açılması isabetli olacaktır. Kurumlarla işbirliği yapılırken karşılaşılan

sorunlara mutlak çözüm bulunması gerekir. En önemlisi Aile İrşad ve Rehberlik Büroları'nda çalışan görevlilerimiz mevcut görevlerine ek olarak bu çalışmaları yürütmektedirler. Bu da pek çok sıkıntıya sebep olmaktadır. Bu sebeple Aile İrşad ve Rehberlik Bürosu görevlilerimize müstakil bir kadro tahsis edilmesi, müstakil bir birim oluşturulması gerekmektedir. Bürolarda kullanılmak üzere de özel bir bütçenin ayrılması şarttır. Yeni çıkacak olan teşkilat yasamızda bu konuda iyileştirmeye yönelik maddenin yer almasını umuyoruz.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Peki biz de Fatma Feyza Güner hanımefendiye teşekkür ediyoruz. Mehmet Bekaroğlu, Din Hizmetleri Daire Başkanı, buyurun.

Mehmet BEKAROĞLU: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan'ım, değerli hocalarım yüce heyetinizi saygıyla selâmlıyorum.

Tebliğlerden de anladığımız üzere Aile İrşad ve Rehberlik Büroları bir zaruretten, ihtiyaçtan doğmuştur. 2003 yılında ilk defa altı ilde faaliyete geçmişlerdir. Günümüzde ise bunların sayısı tebliğler arasında bir bu noktada ihtilaf olsa da, Başkanlığımızca faaliyet göstermesine izin verilen büro sayısı 52'dir. Şimdi efendim bu büroların ve bu bürolarda görev yapan elemanlarımızın asıl görevi kendilerine gelen aile ve kadın konusundaki sorularla ilgili dini açıdan rehberlik yapmak, psikolojik, psikiyatrik, tıbbi veya hukuki konularda ise yönlendirme yapmaktır. Takdir edersiniz ki bizim istihdam kaynağımız İlahiyat Fakülteleri'dir, başka bir istihdam kaynağımız yoktur. İlahiyat Fakültelerimizden mezun olan elemanlarımız ise efendim dini konularda ağırlıklı olarak eğitim alan elemanlarımızdır. Psikolojik, psikiyatrik konularda aldıkları eğitimler bu konularda dini alanlardaki gibi fetva verecek düzeyde veya netice itibariyle kanaat belirtecek düzeyde değildir. Bunu, bu açıklığı, bu eksikliği gidermek için biz Başkanlık olarak bu elemanlarımızı görevlendirmeden önce veya büroları açmadan önce Başkanlığımızda hizmet içi eğitime seminerlere tabi tutuyoruz. Bu seminerlerde kendilerine sunduğumuz verdiğimiz dersleri verdirmeyi sağladığımız dersler dini alanın dışında daha ağırlıklı olarak sosyal alanla ilgili karşılaşacakları sorunlarla ilgilidir. Amacımız bundan maksadımız kendilerine gelen soruların hangi konuyu ilgilendirdiğini kısa zamanda kolayca anlayıp yönlendirmeyi sağlıklı yapmaları, kendilerini bu hususta rahat hissetmelerini amaçlamaktayız. Bugüne kadar altı seminer düzenledik. Üç yüz altmış iki elemanı bu eğitimlerden geçirmiş olduk. Ancak verdiğimiz eğitimler bunlar için yeterli değildir. Kendilerinden geri dönüşüm olarak aldığımız bilgiler şudur ki, her ne kadar yeterli değilse de, eskiyle kıyasladığımızda çok farklıdır, kendilerini çok yetkin hissediyorlar. Bu bizi son

derece mutlu etmektedir. İnşallah imkân bulursak bu çalışmalarımızı önümüzdeki yıllarda da devam ettirmeye çalışacağız. Ayrıca tebliğin bir tanesinde de ifade edildiği gibi, aile bürolarına gelen dini muhtevalı sorulara da değişik cevapların verildiği, hatta aynı büroda görev yapanların değişik cevaplar verdiği ifade edildi. Bu bizim için de söz konudur. Biz de aynı şeyi tespit ediyoruz. Ama benim kanaatime göre hepimizin ayrı okullardan ayrı hocalardan ders almış olması bunda önemli ölçüde amildir. Biz bunu gidermek için önce muhteva analizi diye bir çalışma yaptık. Bugüne kadar aile bürolarımıza gelen soruların bir muhtevasını, çalışmasını yaptırdık. Bunu ilgili birimlerimize gönderdik, bürolarımıza da verdik. Bununla birlikteliği sağlamayı düşündük. Ayrıca bu birlikteliği sağlayabilmek için tecrübe paylaşımı toplantıları düzenledik. Bir tanesini geçtiğimiz yılda yaptık. Bütün bürolardan elemanları davet ettik. İkincisini de önümüzdeki hafta içerisinde yapacağız inşallah. Ama ayrıca Din İşleri Yüksek Kurulumuz da kendisine gelen soruları cevaplandırıyor, web sitesine yüklüyor. O anlamda takibini biz elemanlarımızdan istiyoruz. Bu şekilde bir birlikteliği sağlamaya çalışıyoruz. Ama tamamen birlikteliği sağlamak da mümkün müdür? Hüseyin Bey hocam da, dinin değişik, mezheplerin değişik toleranslarından, değişik fetvalarından yararlanılarak insanların rahatlatmak lazımdır diye söylüyor. Bunu da sizlerin takdirine bırakıyorum.

Bu çalışmalar 2003 yılından sonra başladı. Bugün bunları konuşabiliyoruz. Biliyorsunuz bundan iki yıl önce I. Din Hizmetleri Sempozyumu düzenlemiştik, bu konuların bir bölümü orada da tartışılmıştı. İkinci sefer bunların tartışma konusu olması bizi mutlu etmektedir. Mutlu eden bir husus daha vardır. Hazırlanan tebliğlerdeki dokümanların hemen hemen yarıya yakını belki de daha fazlası bizim hazırladığımız raporlara dayanmaktadır. Raporlarımızı da şu esası dikkate alarak hazırlayıp yayınlıyoruz. Bize gelen raporları aynen değerlendiriyoruz, herhangi bir süzmeye tabi tutmadan, modern yönetim anlayışını ve şeffaflığın bir gereği olarak bize tenkit getirebilecek noktaları da yayınlıyoruz, gönderiyoruz ki bunlarla ilgili çözüm önerileri oluşturulsun. Biz onları alalım, uygulamaya sokabileceklerimizi sokalım diye düşünüyoruz. Şimdi bir şey daha söylemek istiyorum; tebliğlerde bir konu daha dile getirildi, onun üzerinde durmak istiyorum. Bu bürolarda çalışanların kendi alanlarıyla ilgili, yani büroların görev alanlarıyla ilgili noktalardaki çalışan resmi kurum veya sivil toplum örgütlerini tanımadıkları söyleniyor. Bu eksiği tamamlamak için de isimlerini saymak çok zaman alır, gereken kurumların, birimlerin adreslerini, telefonlarını biz gelen elemanlarımıza ya elden teslim ediyoruz, seminerlere çağırdığımız zaman, elden teslim edemediğimiz zaman bürolarına mutlaka yazı olarak bunları gönderdik. Yalnız son dönemin bir hastalığı var, ben onu vurgulamak istiyorum. Yakın tarihte İsmail Bey'le birlikte Başkanlık merkezinde bir mülâkat sınavı yaptık. Daha önceki yıllarda da

buna rastlamıştım. Arada kişiyi konuşturmak için bizde yedi sekiz yıldır çalışan bir elemana sorular soruyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda kaç tane kurul vardır, kaç tane daire başkanlığı vardır, bunu sayabilir misin? Bunları sayamadığını görüyorum, yani son dönemin, son dönemdeki arkadaşlarımızın en azından bir kısmında birimiyle, kurumuyla ilgilenmeme gibi bir hastalık var, bir sıkıntı var. Bu nereden kaynaklanıyor, bunun sebeplerini, sonuçlarını ayrıca belki araştırmak gerekmektedir, araştırmaya değer. Mevzuat konusuna sıra gelince, mevzuat konusundaki çalışmalarımız devam ediyor. İnşallah yeni teşkilat kanunumuz çıkacak, o çıkınca onun ruhuna uygun yeni bir mevzuat çalışması yapacağız. Bu kanun da bizim bir taraftan hem umudumuz, hem de engelimiz oldu bugüne kadar ama inşallah bu sefer umudumuz olarak doğacaktır diye düşünüyorum. O çıkınca bu eksiklik de giderilmiş olacaktır. Ben şimdilik söyleyeceklerimi burada noktalamak istiyorum, saygılarımı sunuyorum.

Oturum Başkanı: Peki, Mehmet Bey'e biz de teşekkür ediyoruz. İsmail Bey, buyurun.

Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ: Ahmet Yaman Hocamızın sunumunda bir husus dikkatimi çekti. 2004 yılında Başbakanlıkta yapılan bir araştırmada aile boşanmalarında fiziksel ve sözlü şiddetin toplamı %87 ediyor, yani bunun anlamı şu. Demek ki Türk toplumunda boşanan ailelerde erkekler hanımlarına sözlü veya fiili olarak şiddet uyguluyor, boşanma meydana geliyor. Bence bu gerçeği yansıtmıyor. Niye yansıtmıyor, diyeceğiz. Eğer bu araştırma boşanan ailelerin bizzat kendilerine birebir ulaşıldı da alındıysa, ona diyeceğim yok. Böyle olduğunu zannetmiyorum. Peki, nasıl oluyor? Bu konuda çalışan birisi olarak, 'Aile ve Gençlik' adlı bir kitabı çalışan birisi olarak yakinen biliyorum. Şimdi mahkemelerde boşanma sebebi ağırlıklı olarak şiddet. Şimdi aileler geçinemiyorlar ve boşanmak istediği zaman şiddet uyguladıklarını gerekçe gösteriyorlar. Dolayısıyla boşanmanın sonucu şiddet olarak tezahür ediyor. Hâlbuki başka sebepler var. Yani neler var, mesela Türk-Kürt çatışması, özellikle bence birinci sırayı gelin kaynana çatışması alıyor. Erken evliliklerin rolü var, cinsel sorunlar var, başka nedenler var. Yani bu %87'lik şiddet uygulanmasının gerçeği yansıtmadığını ifade etmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz. Mehmet Türkmen Bey, buyurun.

Mehmet TÜRKMEN: Teşekkür ediyorum. Ben tebliğler doğrultusunda sa-

dece iki teklifte bulunacağım. Özellikle Ahmet Yaman Hocamın tebliğinde dikkatimi çeken bir iki cümleyle açmak istediğim bir husus var. Eğitim programlarının hazırlanmasında merkezin öncelikleri ve duyarlılıkları değil, hizmet verilen mahallin gerçek ihtiyaç ve hassasiyet ve beklentileri esas alınmalıdır, cümlesi doğrultusunda. Şimdi bizim din öğretimi veren ya da toplumun karşısına din adamı olarak çıkan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin dışında bir de İmam Hatip liselerinde yöneticilerimiz, hocalarımız var. Yine aileler ve çocuklarıyla ilgili problemleri yaşayan ilköğretim okullarında din öğretmenlerimiz var. Liselerde ve orta öğretim kurumlarında çocukların ergenlik ve ailelerin problemlerini taşıyan din kültürü öğretmenlerimiz var. Bu konuda en azından mahallelerindeki sorunların analizinde ve çözüm önerilerinde bu arkadaşlarımızın da yine bu bürolarda istişare çerçevesinde görüş alış verişinde bulunmasının çok faydalı olacağını düşünüyorum. Yine Bakanlığımız Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün evin okula yakınlaştırılması ve değişimli anne baba projesi rolleri kapsamında 2000'li yıllardan itibaren uyguladığı, son iki yıldır tüm ülke geneline yaygınlaştırmaya çalıştığı bir başka proje var. Bu projenin de ana teması da budur, anne ve babanın okula davet edilerek bir şekilde bir eğitimden geçirilmesidir. Bu yapılan çalışmaların bu minvalde bir eşgüdüm içerisinde yürütülmesine yönelik bir çalışma olursa çok faydalı olur diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum

Oturum Başkanı: Mehmet Türkmen Bey'e biz de teşekkür ediyoruz. Aldığım notlara göre söz sırası değerli kardeşimiz Orhan Çeker Bey'in. Buyurun.

Prof. Dr. Orhan ÇEKER: Bismillahirrahmanirrahim. Bundan önce malumunuz üç tane kıymetli konuşma dinledik ve problemlere çok yakından parmak bastılar. Ben kendi düşünce ve tekliflerime geçmeden önce Hüseyin Peker Hocam'ın takdim ettiği tebliğle ilgili bir espriyle başlayacağım, dedi ki: İslâm hukukçuları da mehir konusunda yeterli değiller, filan dedi. Şimdi en çok yeterli olduğumuz konuları şöyle listeledim zihnimde, bu listede mehir var. Peki, şimdi bu espriyi geçelim. Aile konusunda gerçekten söylenildiği gibi çok ciddî problemler var, gittikçe de artıyor, bunu görüyoruz. Biz Konya'da bizzat işin içindeyiz, muhatabız. Branşımız icabı da problemler bize geliyor, İslâm hukuku, fıkıh olması itibarıyla. Bu hususta aile büroları olsun, diğer danışmanlık merkezleri olsun, problem çıktıktan sonra tedavisiyle ilgili olarak faaliyet gösteriyorlar. Bu tabii ki güzel bir şey, hastalık olmuş, tedavi edilecek ama malumunuz bir de koruyucu hekimlik var, insanı hasta etmemek, problemi ortaya çıkartmamak. Problemin ortaya çıkmaması için benim görebildiğim kadarıyla şunlar yapılabilir diye dü-

şünüyorum. Tarafları neticede dinliyoruz, bakıyoruz ki problem her eşin kendi hakkını bilmemesi durumundan kaynaklanıyor. Hangi taraf güçlüyse kendi kafasından bir hak üretiyor ve onu sonuna kadar savunuyor. Hâlbuki bizim bildiğimiz meşru ölçülere göre o hiç de hak değildir. Dolayısıyla önce taraflara haklarının ne olduğunu öğretmemiz gerekir. İkincisi bu bilgi yetmiyor, malûmunuz bu bilgiyi uygulama faaliyeti de var. Mesela Türkiye'de namazın farz olduğunu bilmeyen kimse yoktur, peki namaz kılan yüzde kaçtır? Çok az orandadır. Onun gibi hakkını bilmesi yeterli değil, bir de ona hakkına saygı göstermesi, bağlı kalması fikrini vermemiz gerekir. Bu iki şeyi eğitimle halletmek mecburiyetindeyiz. Onun için de şunu düşünüyorum, aile okulları açılmalıdır. Yıllardır bunu söylüyoruz, o yazdığım teklifler yazısında da Bünyamin Bey'e vermiştim, orada da var. Yıllardır diyoruz ki aile okulları açılmalı, sadece resmi kurumlar değil, sivil kurumlar da aile okulunu açmalıdır. Bu okullarda neler okutulabilir, geçmişte ben şahsen uygulamasını yaptım, üç sefer de diploma verdik. Bunlarda neler okutulabilir? Ailede her eşin meri kanunlar doğrultusunda hakları ve sorumlulukları. İkincisi fıkıh açısından hakları ve sorumlulukları öğretilmeli. Üçüncüsü çocuk terbiyesi, dördüncüsü ev ekonomisi, beşincisi ilk yardım bilgileri. Buna ihtiyaca göre, çevreye göre başka dersler de eklenebilir. Ama temel bunlar olmalı ve bu aynen şoförlük kurslarında olduğu gibi, bir ay kurs veriyorsunuz birisine, sonra bir sınav yapıyorsunuz, sonra ehliyet veriyorsunuz, diyorsunuz ki bu adam bu arabayı sürebilir. Biz de bu kurs sonunda belgeyi almış olana şu gözle bakabiliriz. Bu, aile denen müesseseyi yürütebilir. Hatta espri olsun diye şunu düşünüyordum, öyle bir hale gelsin ki, elinde bu diploması olan oğlana kız verilmeli, bu diploması olan kıza talip olunmalı. Yani sorulmalı, araştırıyoruz ya hani, talip geldiyse evimize, senin aile okulundan diploman var mı? O zaman sen daha ehil değilsin. Hani nasıl eskiden askerliğini yapmamış olana kız vermiyorlardı, o bir seviyeydi, bir kültürdü. Bunu biz aile okulu bazına çıkarmamız gerekir, zaman zaman da biz uyguladık. Proje olarak hem uygulaması, hem nazarî olarak denemesini yaptık. Birinci teklifim aile okulu. İkincisi Nisâ suresi 35. âyet. Orada Cenâb-ı Hak bize bir yol gösteriyor, diyor ki: **"Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz, Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır."** Ve âyet-i kerime şuna dikkatimizi çekiyor, ailevi meseleler mahkemeye düşmeden önce yine aileler nezdinde çözülmelidir. Şimdi aile büroları ara buluculuk yapıyor, ama hakemlik yapmıyor, hakemlik ayrı bir şey. Biz ara buluculukla birlikte hakemliğe de geçiş yapmak durumundayız, artı, toplumumuzu da artık razı etmek durumundayız. Toplumumuz da henüz alışmış değil. Yani üç şey söylüyorum. Aile okullarının hem resmi kurumlar, hem sivil kuruluşlar tarafından açılması, hakemlik ve üçün-

cüsü ara buluculuk.

Bir de Başkanımız müsaade ederse ben Perşembe günkü oturumda bulunamayacağım. O çevreyle ilgili hemen araya bir şey sıkıştıracağım, zaten zamanımı da aşmış değilim. Çevre çevre deyip duruyoruz, çevre üzerinde düşündüğümüz zaman, çevreyi ne tahrip ediyor? Bakıyoruz, aşırı tüketim. Tüketim ekonomisine dayalı bir felsefeyi değiştirip yeterli tüketim felsefesini onun yerine koymamız gerekir. Dolayısıyla israfa karşı çıkmamız lazım. Çevrenin bozulmasını istemiyorsak, bir numaralı düşman israfa karşı çıkmamız gerekiyor. Dolayısıyla hayat yaşama tarzımızı, felsefemizi değiştirmemiz gerekiyor. Değiştirmediğimiz sürece çevre problemleri devam edecektir. Şimdilik benim söyleyeceklerim bunlar.

Oturum Başkanı: Peki, teşekkür ediyoruz. Şimdi söz sırası Serpil Başar'da, İzmir'de vaiz olarak çalışıyor, vaize olarak demiyorum, çünkü vaiz kelimesi Türkçe, vaize kelimesi Türkçe değil. Buyurun.

Serpil BAŞAR: Sayın Başkan söz verdiğiniz için teşekkür ediyorum. Heyetinizi selâmlıyorum. Saygıdeğer Hocalarım İzmir İl Vaizi olarak görev yapıyorum, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda son dört senedir görev yapmaktayım. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlemiş olduğu Aile İrşad ve Rehberlik Büroları hizmet içi eğitim toplantılarından Mayıs ayındaki toplantılarına katılarak, seminerlerini alarak aile bürosunda göreve başladım. Ve biz Aile İrşad ve Rehberlik bürolarının daha önceden de çalıştığını biliyoruz, İzmir büromuz ilk kurulan bürolardan birisi. Fakat bu eğitim sonrasında konunun ne kadar geniş çaplı ve hakikaten çok ağır sorunlarla yüz yüze kaldığımız o eğitimden sonra öğrendik ve işin içine girdikten sonra anladık. Sahadan bir eleman olarak konuşmak istiyorum. Nurşen Hanım bizim faaliyetlerimizin birtakım üst başlıklarını güzel çizdiler, fakat ben burada canlı örnek vermek istiyorum. Ve yüz yüze kaldığımız sorunların zihinlerde biraz daha canlanmasını istiyorum. Bir defa başvurularda bize aktarılan sorunları, direk olarak sorun olarak algılamadığımız için, incelediğimiz zaman aslında bir de bakıyoruz ki sorun aslında kendisi problem. Yani bize başvuran kişi bazen kendisi sorunun ana kaynağı olabiliyor. Bunu tayin etmek gerçekten çok güç bir işti. Örneğin beyefendi bize bir telefon açtı, eşiyle çok güzel bir hayatı olmasına rağmen, düzenli ibadet hayatı olan bir hanım olmasına rağmen, birden bire namazı bıraktığını, güzel, mutaassıp bir kıyafeti tercih etmesine rağmen son dört aydır bambaşka bir kıyafet tercihinde bulunduğunu ve bu sorunun neyden kaynaklandığını bir türlü çözemediğini, bizim yardımcı olmamızı talep etti, beyefendi. Biz şöyle ifade ettik, eşiniz bizimle görüşmek ister mi? Cevap şöyle oldu, ben istersem zaten o gitmek durumundadır, siz bana sadece nerede ve hangi

saatte bulunacağını söyleyin, dedi. Biz mesaiye sekiz buçukta başladığımızı ve sekiz buçukta geldiği takdirde hanımla görüşeceğimizi ifade ettik. Sekiz buçukta hanım kapımızdaydı. Ve geldiği zaman hanımefendiyi davet ettik, buyurun, güzel bir şekilde karşıladık, fakat biz bir sorunun kaynağını da bilmediğimiz için, direk olarak bir aile bürosu olarak kendimizi tanıtmadık, yani Aile İrşad Rehberlik Bürosu'na geldiniz buyurun diye. Hanım ben buraya niçin geldiğimi bilmiyorum, sadece eşim bana git dedi, dediği için geldim dedi. Tabii böyle bir durumda sorunu direk olarak söyleyemiyorsunuz, yani siz işte eşinizin bize ibadet hayatınızda birtakım sıkıntılar olduğunu ve bunun aile huzurunuzu kaçırdığını, bunları ifade edemediğimiz için genel bir yaklaşımla kendi faaliyetlerimizi anlatarak görüşmemize başladık. Ve hanımefendi ilk on dakikada problemi anladı ve şöyle bir cümle kullandı: "Benim sizin anlattığınız konularda hiçbir sorunum yok, ibadetin Allah'ın bir emri olduğunu biliyorum, fakat siz benim yaşadığım konuyu biliyor musunuz?" dedi. Biz hiçbir şey bilmediğimizi söyledik. Ve dedi ki: Ben eşimim, beş yıldır benim dışımda başka bir hanımla dini nikâh adı altında bir aile hayatının olduğunu yeni öğrendim. Ama bir baktım ki benim dışımda bu konudan pek çok kişinin haberi varmış. Üstelik benim eşim cami cemaatinden beş vakit namazına camide devam eden ve dini konularda da bilgisine çevresince güvenilen ve cevap üreten bir kişidir. Fakat böyle bir hayatı da olduğunu öğrendikten sonra tüm dini hassasiyetimi kaybettim, dedi. Şimdi bize anlatılan konu hanımın namazdan uzaklaşması, başka bir kıyafeti tercih etmesi yönünde fakat biraz sonra hanımın yaşadığı konu aslında asıl problem. Yani aile hayatındaki bu tür bir huzursuzluk ve 25 yıllık evlilik sonrasında kendisinin böyle bir muameleyi asla hak etmediğidir. İki de evlat yetiştirmiş, üniversitede okuyor çocuklar, çocukların hiçbir şeyden haberi yok. Böyle bir muameleyi asla hak etmediğini ifade ederek böyle bir tepki koyduğunu söylüyor, çünkü hanımefendi araştırmış, diğer hanımın ibadet hayatı düzgün ve o beyefendinin tam da istediği biçimde bir hayatı yaşayan bir bayan olduğunu öğrenmiş. Ondan farklı olduğunu göstermek için, sadece tavır koymak için böyle bir tercihte bulunduğunu ifade ettiler. Uzunca bir süre hanımı dinledikten sonra biz gene ana konumuza dönerek namazı eşimiz istediği için veya ona hoş görünmek için kılmadığımızı, bunun Allah'a karşı bir sorumluluk olduğunu ifade ederek tekrar ibadetle arasındaki uçurumu tamir etmek yönünde birtakım ifadelerde bulunarak yardımcı olmaya çalıştık. Yani bazen sorun bize başka türlü gelirken aslında ana problem sorunun kendisi kaynağını teşkil edebiliyor. Biz bunu tabii uzunca bir dinleme ve görüşme imkânı olmadan da ne yazık ki tespit edemiyoruz. Yani biz o hanıma yaklaşımda şöyle bulunsaydık, sizin namaz hakkında yanlış bilgileriniz mi var acaba diye yaklaşsaydık bu aile problemi belki de hiç dökülmeyecekti, açılmayacaktı. Ve biz sadece fıkhı bir düzlemde konuya yaklaşmış olacaktık.

İkinci bir problemimiz, yine canlı bir örnek, beyefendi İzmir İl Özel İdaresinde yüksek düzeyde bir görevde olduğunu ifade ederek, kendisini tanıtarak bize başvurdu. Çoğunlukla başvuran kişilerin kadınlar olduğu ifade edildi burada, fakat biz İzmir ilinde epeyce bir miktarda beyefendiye de yardımcı olmaya çalıştığımızı açıkça ifade etmek istiyorum. Hatta özellikle de ben gelip bayan hocayla görüşmek istiyorum diye de bize başvuruyorlar. Bu üst düzey yönetici beyefendi eşiyle bize bir boşanma durumunda kaldığını iletti. Her şeyin çok güzel giderken birden bire hanımının çevresinden çok etkilendiği için hayatındaki birtakım maddî şeylerin daha fazla artmasını istediği için ve eşi de bir memur olduğu için, bunları çok da fazla yerine getiremediğinden dolayı, hanımefendi daha iyi bir hayatı tercih etmek üzere bu eşiyle boşanma kararı almış. Beyefendi bizi internet aracılığıyla buldu. Bizim internet sayfamızdaki İzmir Aile İrşad Rehberlik Bürosu sayfamıza girerek bizim adresimizi tespit ettiğini söyledi. Buradaki tebliğlerden birinde aile bürolarını yeterince tanımadığı ifade edildi. Şunu söylemek istiyorum, biz zaten şu anda İzmir'de, eminim pek çok il de aynı şeyi ifade edecektir, bize gelen başvurularla gerçekten baş edemeyecek duruma gelmiş haldeyiz. Yani şu anda İzmir'de belki de randevuyla çalışsak yarım saatte bir görüşme alabilecek durumdayız. O yüzden tanınmadığımız konusunun bence belki ihtiyacı olmayan kesimlerce tanınmamış olabilir, fakat bu konuya ihtiyaç duyan vatandaşlarımız bizi bir şekilde arayıp bulmaktalar ve gelmekteler. Bu beyefendi bizi internet aracılığıyla bulduğunu söyledi ve isteği şu. Hanımıyla gidilip görüşülmesini istiyor, çünkü kendi çevresi başka bir hayatı yaşadığından dolayı, İslâmî aile hayatının kendisine anlatılmasını istiyor. Biz şöyle ifade ettik, hanımınızı ikna edip acaba buraya getiremez misiniz? Hayır, dedi, asla ben müftülük çatısı altına hanımımı getiremem, yani camiye devam etmeyen böyle bir hayatı var, zaten müftülüğe gel desem, mümkün değil gelmez. Fakat sizin oraya gitmenizi istiyorum, dedi. Yani biz aile bürolarında çalışırken bize gelen birtakım başvuruları yardımcı olmaya çalışırken bizi dışarıda da hizmet üretir hale gelmemiz yönünde talepler var. Yani büronun dışına da taşan faaliyetlerimiz gerçekten birtakım yönlerden hayatî aslında. Gidip belki o bayanla görüşebilsek, farklı bir çevreden, onun anlayışına göre farklı bir çevreden cevap üretilebilse, belki o beyefendinin de isteği yerine gelmiş olacak. Ama böyle bir işlevimizin olmadığını kendilerine ifade etmek durumunda kaldık. Bir başka problemimiz, aktarılan soru incelendiğinde bize iletilen konu başka fakat biz onu birazcık dinlediğimizde gerçekten aile konuları açılıyor. O yüzden de ayrıntılı dinlemek durumunda kalıyoruz, bazen bir vatandaşı bir saat bir buçuk saat dinlediğimiz oluyor, hatta bazen daha uzunca süreler. Yaşlı bir teyzemiz bize müracaat etti ve umreye gitmek istediğini söyledi. 85 yaşında huzurevinde kalan bir teyzemizdi bu. Bize müracaat ettiğinde biz umre zamanında olmadığını, umre döneminin bittiğini kendisine ifade ettik. Çok üzüldü, benim

acilen gitmem gerekiyor, dedi. Şimdi böyle bir soruyu burada bıraktığınızda, bunun bir hasretle, özlemle o bölgeye gidilip bir ziyaret isteği olduğu anlaşılıyor. Fakat biraz daha konuştuğumuzda, dört tane yetiştirdiği çocukları tarafından terk edildiğini, huzurevinde mecburen kaldığını fakat orada mutlu olmadığını, çocuklarının kendisini ziyaret etmediğini, artık bu dünyadan istediği hiçbir şeyin olmadığını ve bir an evvel umreye giderek orada vefat etmek istediğini söyledi. Biz bu hanımı ikna etmemiz gerçekten çok zordu, 85 yaşında yaşlı bir teyzemizdi, huzurevi yetkililerine ulaştık ve kendilerinin bir sakininin burada olduğunu ifade ettik. Hakikaten o yolu nasıl bulup da bize geldiğine şaşırdık, çünkü akli melekeleri de çok yerinde olan bir hanım değildi o esnada. Yani sorduğu soru umreyle alâkalı bir konuydu, fakat altında onunla ilgilenmeyen bir ailesinin olduğu ortaya çıkmış oldu. Ancak özel hayatına çok fazla müdahale edemediğimiz için çocuklarıyla görüşme imkânı bulamadığımızdan dolayı asıl sorununa yönelik bir çözüm üretemedik. Şunları özetle söylemek istiyorum ki, aile irşad rehberlik bürolarına gelen başvurularda bazen konular gerçekten aktarıldığı kadarıyla dinlenilse bir iki dakika üç dakika içerisinde başka bir cevap üretebilirsiniz onun için. Ancak biraz daha dinlediğinizde ilk cevabınızdan çok farklı bir yere geliyorsunuz, onun için de çok ayrıntılı bir bilgi birikimine de sahip olmanız gerekiyor elbette. Bunu kabul etmek mümkün ancak tebliğlerden birinde yine alınan eğitimlerin yetersiz olduğu söylendi. Zaten eğitim kelimesinin bulunduğu bir cümlede yeterlikten bahsedilemez, bu eğitim hiçbir zaman yeterli olmayacaktır elbette. Sürekli olarak kendini yenilemek ve daha başka kanallardan da beslenmek gerekiyor.

Bana söz verdiğiniz için teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Peki biz de teşekkür ediyoruz. Cemil Paslı Bey.

Cemil PASLI: Tüm katılımcı hocalarımı saygıyla hürmetle selâmlıyorum, kendimi hürmetle takdim edeyim. 1993 Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunuyum, 1996'dan beri 14 yıldır Sosyal Hizmetler'de çalışıyorum, şu anda Konya'da İl Müdür Yardımcılığı yapıyorum, aynı zamanda aile danışma merkezi müdürlüğüne vekâlet ediyorum. Malum bizim bakanlığımızın ismi Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, onun için ben kısa kısa bu alandaki hizmetlerimizden bahsedeceğim ve önerilerimi sıralayarak bitireceğim. Bizim 41 ilde aile danışma merkezlerimiz var, bu aile danışma hizmetlerimiz bizim iyileştirici, geliştirici, koruyucu hizmetler kapsamında en önemli gördüğümüz bir kuruluşumuz. Bu aile danışmanlık merkezimizin yönetmeliğine göz atma imkânımız olursa kapsamımız çok geniş. Biz bulunduğumuz yerde mesela Konya'da zaten birlikte çalışıyoruz, paslaştığımız, ortak koordinasyon halinde ortaya koyduğu-

muz hizmetlerimiz oluyor. Zaten ben öneriler kısmında bunun kesinlikle bir protokolle altyapısının oluşturulması gerektiğini düşünüyorum. Alo 183 diye kadın, aile, çocuk diye bir sosyal hizmet hattımız var, bu hat aynı 112 gibi ücretsizdir, buradaki katılımcıların da belki bilmediği bir konu olabilir. Yani Alo 183'ün aktif kullanılması için biz gereken çalışmaları falan yapıyoruz. 24 saat herhangi bir bayan, çocuk, yaşlı, sosyal hizmetler istediğinde bu 183'ü arayabilir ve derhal Ankara'daki merkezimize ulaşır. Merkez o bilgiyle yardım konusundaki gereken koordinasyonu sağlar. Bunu mutlaka din görevlilerimiz tarafından da, ilgililer tarafından da bilinmesi gerektiğini arzu ediyoruz. Çünkü biz 24 saat esasına göre çalışıyoruz. Bize gelen müracaat hiçbir zaman mesai saatine odaklanarak değerlendirmiyoruz. Aile danışma merkezimiz gündüz olmasına rağmen biz diğer kuruluşlar vasıtasıyla mesai dışında ekip çıkararak o mağdur durumdaki insanımızın yardımına koşuyoruz. Mesela aile danışma merkezimizin 2009 yılı Ocak-Mayıs döneminde 66.279 kişiye hizmet verdiğini söyleyebilirim. Bir de toplum merkezlerimiz var bizim, bu 80 tane şu anda Türkiye'de Ankara gibi, İzmir gibi, İstanbul gibi büyük şehirlerde daha fazla. Bunlar da aile danışma merkezine yakın hizmetler ifa ediyorlar. Bunların hizmetlerinden de koordinasyon halinde istifade edebiliriz. Buralara da yönlendirilebilir. Kadın konuk evlerimiz var, Türkiye'de, 25 adet, buralarda da bizim ortak çalışmalarımız var, buralarda da dini öğretim eğitim konusunda katkı sağlıyorlar. Ben şöyle bir tecrübemi aktarayım, biz Hollanda'yla aile danışma merkeziyle, aile içi yardım diye bir proje üzerinde çalıştık, şu anda da sosyal çalışmacı arkadaşlarımızı bu konuda eğitiyoruz, beş kişilik bir ekibiz. Biz Hollanda'da şöyle bir taleple karşılaştık, dediler ki; Hollandalı koruma aileleri Müslüman çocuklarına da bakıyorlar, ücret karşılığı belirlenmiş aileler var. Bizden bir üniversite öğrencisi talepte bulundu, bir Müslüman çocuğa sıfır yaşından on sekiz yaşına kadar hangi zamanda hangi haftada hangi yaşta ne öğretilmeli? Yani işte yemekte, tuvalet konusunda, temizlik konusunda, diğer konularda bana, bize disiplinli ve tek tek, işte altı yaşına kadar şu öğretilmeli, bir yaşına kadar bu verilmeli, iki yaşında şu verilmeli vesâire. Bizde de böyle bir kaynak ihtiyacımız var. Ben bunu biraz araştırdım, İlahiyat Fakültesi'nden bazı hocalarımı aradım. Müftülükten bir kısım yetkililerle görüştüm, derleme şeklinde bir şey oluşturup Hollanda'ya döndük ama gerçekten bu konuda, gerek aile danışma merkezimizde, gerekse toplum merkezlerimizde böyle bir kaynağa ihtiyaç var. Yani ailelilerimize böyle pratik bir şekilde; çocuk doğdu, aile ne yapmalı? İki haftalık oldu, dört haftalık oldu, altı aylık oldu, aile ne yapmalı? Yemekte nasıl davranacağını, diğer şeyleri ne zaman vermeli, tabii bunların hepsi bildiğimiz konular, hadislerde var, âyetlerde var ama bir ortak disiplin halinde tutunulmasına ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Özel aile danışma merkezi yönetmeliğimiz hazır, yani bence şu anda insanlar, sivil toplum kuruluşları, bu yolu işletmeli.

Hollanda'yla çalıştığımız vakıf, 1500 yılında kurulmuş bir vakıf. Spirit isimli bir organizasyon, 1500 yılından beri aile üzerinde çalışıyor. Bizim kültürümüzde de bu var, bizim inancımızda bu var. Özel aile danışma merkezleri açılıp aile üzerinde kesinlikle çalışma yapılmalı. Bir hocamız ekonomi konusunu söyledi, aile büroları eğer ailenin ekonomik sıkıntısı varsa bize veya sosyal yardımlaşmaya, danışma vakfına yönlendirebilirler. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları bu konuda hassas, hatta küçük bir rapor düzenleyerek gönderirlerse mutlaka onlara gereken yardımı veriyorlar. Çünkü biz heyet-i mütevellinin üyesiyiz, sürekli bunu yaşıyoruz, özellikle kira konusunda 6 aylık veya bir yıllık kira parasını biz derhâl çıkarıyoruz. Diğer ilgili konularda yardımcı oluyoruz. Yine eğitim konusu zaten söylendi, bu bildiğimiz konular. Kesinlikle İlahiyat Fakültesi veya müftülüklerimiz hizmet içi eğitimde bu alanlara has eğitimler vermeliler ve sosyal hizmetler de bizim gibi biraz o taraftan biraz bu taraftan bu işi bilen insanlar davet edilerek sosyal hizmetler ne yapar ne yapmaz konusunda bilgi almalılar. Biz bütün çabamıza rağmen hâlâ toplumda ne yaptığımızı kesin bir şekilde açık bir şekilde anlatabildiğimiz kanaatinde değiliz. Onun için bize görev verilirse biz bu görevi seve seve yaparız.

Boşanmalar konusunda kesinlikle Orhan Hocam gibi düşünüyorum. Biz bu öneriyi Adalet Bakanlığı'na götürdük. Hâkimin önüne boşanmalar geliyor biliyorsunuz. Hâkim çok kısa bir zaman içersinde karar vermek durumunda kalıyor. Oysa bana göre yapılması gereken boşanma davaları, özel veya devlete ait veya müftülüklere ait aile danışma merkezlerinden aile bürolarından geçtikten sonra hâkim beyin önüne, hâkime hanımın önüne gelmeli ki, eğer böyle yapılırsa ben boşanmaların en az yarısının geri kurtarılabileceği kanaatini taşıyorum. Çünkü çok küçük sebeplerden dolayı, basit ekonomik sıkıntılardan dolayı aileler, aile yuvaları dağılıyor. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz, şimdi söz Dr. Saadettin Özdemir Bey'in. Buyurun.

Yrd. Doç. Dr. Saadettin ÖZDEMİR: Öncelikle herkesi sevgi ve saygıyla selâmlıyorum. Gerek sabahki oturumlarda gerekse öğleden sonraki oturumlarda hemen hemen benim de çalışma alanım olduğu için üzerinde özellikle durulan bir husus var. Manevî sosyal hizmetler alanı, dini sosyal hizmetler alanı veya sosyal ilahiyat alanı. Adına ne dersek diyelim, aslında dini sosyal hizmetler alanı veya sosyal ilahiyat alanı şu anda doğmuş bir çocuk. Biz çocuğu reddedemeyiz, yani bu çocuk benim değil diyemeyiz; benim kanaatime göre buna bir ad koymamız lazım. Yani dini sosyal hizmetler mi diyeceğiz, sosyal ilahiyat mı diyeceğiz,

manevî sosyal hizmetler mi diyeceğiz, bu adlardan birisini veya farklı bir isim de olur. Bunu tartışmamız gerekiyor. Çünkü artık bunun ihtiyaç olduğu herkes tarafından hissediliyor. Ama farkına varılmayan bir nokta şu, sosyal hizmetler gerçekten farklı bir alan ve derin bir alan, birçok katılımcı haklı olarak farklı bir alan olduğu için bilgisi olmayabilir. Çok yüzeysel görülüyor, sadece yetiştirme yurdunun önünden geçmişiz, huzurevinin sadece önünden geçmişiz, ama içinde ne olduğunu ne bittiğini bilmiyoruz. Ve sosyal hizmetlerin bilhassa Ali Seyyar Hocamın da bahsettiği gibi, her bir alanı farklı ve her bir alanında farklı özellikleri var. Bunun sadece İlahiyat Fakültesi'ne konulan bir iki dersle giderilmesi mümkün değil. Kaldı ki ben fakültemde 'Sosyal Hizmetlerde Din Hizmetleri' diye bir derse giriyorum. Hem lisans bazında hem yüksek lisans bazında ama bunun sadece kurumu tanıtım amaçlı bir şey olduğunu, yani beş dakikalık bir tanıtım gibi bir şey gibi geliyor öğrenciye, yeterli olduğu kanaatinde değilim. O zaman burada bu bölümle ilgili yapılacak olan şey, tartışılarak bu bölümün nasıl olması, içeriğinin nasıl doldurulması gerektiği olmalıdır. Aslında ben bölüm programıyla ilgili yarın sunumumda geniş bir şekilde anlatacağım, onun için şu anda burada durmuyorum. Ama bütün katılımcıların bu alanda az çok çalışmış olan insanların ortak noktasının şu olduğu kanaatindeyim. Böyle bir bölümün artık doğmuştur. Öyleyse bu bölüme bir ad bulup iyi yetiştirip iyi terbiye etmemiz gerekir diye düşünüyorum. Gerek bugünkü Hüseyin Hocam'ın tebliğindeki dini danışmanlık ve rehberlik bölümü veya işte yaygın din eğitimi bölümünden mezun olanlar aile bürolarında çalışacaklar denildi. Sadece bir iki derste bunlar değil, geniş bir şekilde olmalı diye düşünüyorum. Biraz önce de söylediğim gibi, sosyal hizmetler çok farklı bir alan, bunun bir iki dersle öğrenilmesi mümkün değil. O zaman biz şunu da yapalım, beş yıl İlahiyat Fakültesi'nde öğrenci okutmak yerine 3 ay bir kurs yapalım, İlahiyat Fakültesi diploması verelim gibi bir şey olur. Hiç farkı yok, eş anlamlı. Onun için bu önerinin ben gerçekten ciddiye alınmasını önemsiyorum.

Bir başka şey, sabahki konuşmalarda yapılan bu protokollerden bahsedildi, gerek açılışta, gerek diğer konuşmalarda. Ben öncelikle şunu söyleyeyim; protokoller Ankara'da yapılıyor, ama taşraya ulaşmıyor. Yani taşraya ulaşıyor, ama uygulamada, fiiliyatta çok gözükmüyor. Formaliteler yerine getiriliyor, kâğıt üzerinde bütün şeyler çok güzel yapıldı gösteriliyor, ama fiiliyatta birçok eksikliği görüyorum. Ben bunu sadece bir il de değil, huzur evi ile ilgili en azından on beş tane ilde araştırmasını yaptım. Yetiştirme yurtlarıyla ilgili aşağı yukarı on beş yıldır ben çalışıyorum. Diğer cezaevleriyle ilgili araştırmalarım var. Bütün bunların hepsinde yetersiz kalındığını görüyorum. Bin beş yüz mahkûma bir tane cezaevi vaizi ne iş yapar, bunun takdirlerinize arz ediyorum. Belki bilmiyorum, keramet gösterip bütün mahkûmların odasında bulunursa olabilir ama bunun dışında da

olmaz. Dolayısıyla burada görevli sayısını hizmet sayısını, program sayısını çeşitlendirmek gerekiyor.

Bir başka şey, dini bilgi bilmekle öğretmek çok farklı şeyler. Dini danışmanlık rehberlik yapmak çok farklı bir şeydir. Siz dini bilgiyi çok güzel bilebilirsiniz ama dini danışmanlık konusunda eğer formasyona sahip değilseniz bunu iletemezsiniz. Biraz önce konuşmacılar veya aile bürosunda çalışan arkadaşlar da söylediler. Bir kişiye rehberlik yapabilmek için önce onunla konuşacaksınız, yani siz iki dakikada veya beş dakikada, örgün eğitimde 45 dakikada bir konuyu anlatırsınız, Allah'a iman konusunu anlatırsınız. Veya sıfatlarını anlatırsınız, ama bir kadın veya beyefendi gelmiş, onun sorunlarını dinleyeceksiniz, çözüm üreteceksiniz. Bazen bu yarım saat, bazen bir saat, bazen bir buçuk saat sürecek. Dolayısıyla nasıl yardımcı olunacağı çok önemlidir. Yani siz nasıl yardımcı olacağınızı bilmezseniz yardımcı olamazsınız, dolayısıyla oradaki insan da ümitsiz kalır.

Bir başka şey, özellikle Kutlu Doğum haftasında cezaevlerinde Kutlu Doğum haftası programı yapılması isteniyor, ama bu yeteri kadar yapılmıyor. Mahkûmların bu konuda ciddî anlamda istekleri var. Yine mahkûmların bu anlamda ciddî anlamda cezaevlerinde din eğitimleri talepleri var ama bunların hiçbirisi yeteri kadar karşılanamıyor. Neden dolayı, imkânsızlıktan dolayı, neden dolayı, cezaevi vaizin müftülük kadrosunda olması da bir engel olabilir. O da ayrı bir tartışma konusu. Misafir olarak giden kişi evin şekline karışmıyor, yani biz bir eve misafir olarak gitmişsek, evin düzenine ne kadar karışırız, karışmayız. Yani otururuz ve deriz ki, bugün veya bu akşam yarım saat oturacağım, kalkıp gideceğim. Ama ev kendimizinse, evi kendimize göre tasarım ederiz. Cezaevi vaizi dediğimiz görevli arkadaşlarımız da cezaevine gittikleri zaman kendilerini misafir görüyorlar ve oradaki hizmete elle sarılmıyorlar. Çok iyi çalışanlar var ama, bunun yanında sadece görev durumuyla yetinen görevlerimiz de var. Onun için diyorum ki böyle bir bölüm olmalı. Öğrenci fakülteyi tercihinde cezaevinde mi hizmet yapacak, huzurevinde mi çalışacak, sosyal hizmet çocuk esirgeme kurumlarında mı çalışacak, bunu bilmeli ve ona göre kendisini geliştirirse daha iyi olur. Yoksa sadece orda birtakım faaliyetler, etkinlikler yaparız, ama bu çok kalıcı ve çok verimli olmaz, sadece kâğıt üzerinde kalır.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Peki biz de teşekkür ederiz. Şimdi söz sırası Yıldırım Alkış Bey'de, Mersin İmam Hatip Okulu müdürü, buyurun.

Yıldırım ALKIŞ: Teşekkürler Sayın Hocam. Kıymetli hocalarım gerçekten beklediğimin çok üzerinde tebliğler sunuldu, ben çok istifade ettim. Bir yıl do-

laşsaydım gezseydim hocalarımı bu kadar dinleme imkânım olmazdı herhalde. Onun için şükrediyorum. Gerçekten çok güzel tebliğler. Hepsi ortak noktalara temas etmişler, çok hoşuma gitti. Bir yasal düzenleme gerekiyor. Servet Armağan hocam sabahleyin kısmen bahsetti. Bu yasal düzenlemeyi yaparken yeni bir çalışma var zannediyorum. Mesela bir ilçemizde müftülüğümüze ait beş katlı Kur'an Kursu boş, İmam Hatip lisesi öğrencilerinin de barınabileceği bir yere ihtiyacı var ama orada barınamıyor, çünkü mevzuat müsaade etmiyor. Bu yasal çalışmaları yaparken çok yönlü düşünülürse daha iyi olur diye düşünüyorum. Yine aynı minval üzere hizmet etmeye çalışan Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün ne tür çalışmaları var bunların bilinmesi gerekir. Diğer bir konu, din hizmetlerinin verilebilmesi için Maddî kaynak lazım. Bu kaynaklar nasıl kazanılabilir? Nasıl kazanılmazdan bahsetmek istiyorum. Mümkünse camilerde para toplamamalıyız. Camilere derneklerde olduğu gibi belki üye kaydı olabilir ama Diyanet teşkilatı da bu işten çok memnun değil. Ama yine her hafta biz para topluyoruz, bunun başka bir alternatifi olsa gerek diye düşünüyorum.

Üçüncü ve son söyleyeceğim ise bu işin işçilik safhası. Yani çok güzel projeler üretilir, çok para da olur ama mutlaka bunun bir uygulayıcıları lazım. Burada Sayın Başkanımız da, Faruk Beşer Hocam sabahleyin bahsederken İlahiyat ve Diyanet ortak çalışmalı dedi. Zannediyorum sehven unuttu. Bunun bir de Din Kültürü öğretmenleri ve İmam Hatip Liseleri var. Yani yine yapacağımız tüm çalışmalarda İlahiyat Fakülteleri'nin, Diyanet'in, müftülüklerin, İmam Hatip'lerin, Din Kültürü öğretmenlerinin hatta sivil toplum kuruluşlarının da devrede olması gerekir diye düşünüyorum. Çünkü elemanımız gerçekten çok az. Hazır elemanı da birlikte istihdam etmeliyiz diye düşünüyorum, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Peki Biz de teşekkür ediyoruz. Şimdi söz sırası Dr. Ekrem Keleş Bey'de, Buyurun.

Dr. Ekrem KELEŞ: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Bismillahirrahmanirrahim. Din İşleri Yüksek Kurulu ile ilgili bir iki husus geçti, ben o hususlarla ilgili kısaca bilgi arz etmek istiyorum. Birincisi, Faruk Beşer Hocam aile bürolarına gelen sorularla Din İşleri Yüksek Kurulu'na veya başka yerlere gelen sorular arasında fark var mı şeklinde bir soru tevcih etmişti. Aslında gelen sorular arasında çok da fark yok. Din İşleri Yüksek Kurulu yoğun şekilde soruları cevaplandırmaya devam ediyor. Ta baştan beri sürdürdüğü bir hizmettir. Bu sorular katlanarak devam ediyor, 2007 yılı itibariyle iletilerle gelen soruların başvuru sayısı, bazen bir başvuruda birkaç tane soru da olabiliyor, 50.000'in üzerindeydi. 2008 yılında bu neredeyse iki katına çıktı ve bu şimdi

tekrar katlanıyor. Telefonla verdiğimiz hizmet var, malum. Vatandaşımız Diyanet İşleri Başkanlığı'na telefonla da mesai saatleri içerisinde soru yöneltebiliyor. Günlük olarak 2-3 Din İşleri Yüksek Kurulu mezunu hocamız bu telefonların başında nöbet tutar ve soruları cevaplandırır. Yaklaşık olarak günlük telefonla gelen sorular 300'ün altına pek düşmüyor. Ki o kadar da maille gelen sorular var. Ayrıca faks yoluyla ve bizzat gelip karşı karşıya da sorular yöneltiliyor, Diyanet İşleri Başkanlığı'na. Tabii az önce Aile Bürosunda çalışan hocalarımız haklı olarak sorunla karşı karşıyayız diye ifade ettiler. Verilen cevaplardaki birlik meselesi, dini soruların cevaplandırılmasında birlik meselesini Ahmet Yaman Hocam da işaret etti. Bu hususta Din İşleri Yüksek Kurulumuz ciddi bir çalışma içerisinde şu anda. Dini soruların cevaplandırma bilgi sistemi oluşturuldu. Dini cevapların, cevaplandırma bilgi sistemini üzerinde çalışıyoruz. Allah nasip ederse kısa bir süre sonra bütün müftülüklerimize ve aile bürolarımıza açmak suretiyle, şifreyle buradan girecekler, bir taraftan telefonla gelen soruya cevap verirken öbür taraftan anında cevapları daha önceden verilmiş olan soruları görebilecekler ve standart sorular ve cevaplarıyla ilgili öteden beri kurulumuzda oluşturulmuş bir koleksiyon var, bu koleksiyon bir ara internet sitemizde geniş bir şekilde yayınlanıyordu; ancak basın televizyon kanalları zaman zaman haber bulamayınca oradan bir soruyu alıp onu haber yapmaya başladı. Bu Başkanlığımızı rahatsız biraz etti ve geçici olarak kaldırıldı. Tekrar süzgeçten geçirilerek yeniden inşallah bunlar üç daire şeklinde en dar alanı halkın tamamının yararlanabileceği şekilde açılacak ikinci halka içerisinde bütün müftülüklerimizin, aile bürolarımızın istifade edebileceği şekilde geniş bir soru arşivi, soru cevap arşivi oluşturulacak. Bir de sadece kurul bünyesinde mahrem olarak gelmiş birtakım sorular ve kurul üyesinden yeni sorulara yeni cevaplar girilebilecek şekilde sistem üzerinde çalışıyoruz. Bununla ilgili olarak çok değerli hocalarımız, İlahiyat Fakültelerimizden sivil olarak dini soruları cevaplandıran aile bürolarımızdan bu sorulara cevap veren hocalarımız da dâhil olmak üzere önümüzdeki günlerde toplantı yapıp fetva konseptiyle ilgili bir değerlendirme toplantısı, nasıl bir yol izleyelim, ne yapalım şeklinde, bu konuda Allah nasip ederse bir toplantı da yapılacak. Fetva birliği, dini sorulara cevap birliğini sağlama noktasında da hocalarımızın görüşlerinden, aile bürolarımızda çalışan hocalarımızın görüşlerinden de inşallah istifade edeceğiz. Tabii ben şunu arz etmek istiyorum, Ali Seyyar Hocamın sabahleyin böyle çok haklı olarak ifade etti, şimdi aile bürolarımız bizim sosyal hizmetlerin manevî boyutu. Az önce hocam ifade etti, adını ne koyalım falan diye, ben böyle ifade edeyim, sosyal hizmetlerin manevî boyutuyla ilgili olarak Başkanlığımızın böyle ne yapabileceği konusunda aile bürolarımız çok güzel bir örnek teşkil ediyor. Bunlar kurulmuş fiili olarak hizmet vermeye başlamış, nasıl ki aile bürolarımız bu hizmetleri yapabiliyorsa, Ali Seyyar Hocamın söylediği şekilde başka alanlarda da

bu hizmetleri bizim yapabileceğimizi ve diğer kurumlarımızla işbirliği halinde bunu çok rahat bir şekilde götüreceğimizi düşünüyorum ve şu anda gerçekten hem kurumlarımız hem Başkanlığımız çok sıkı bir işbirliği arzulamaktalar. Bu çerçevede bunu götürebileceğimizin fiili bir ispatıdır. Yani seviye olarak belki tam istediğimiz düzeye ulaşamamıştır, ama bu eksikliklerimizi inşallah bu istişarelerle telafi etmek suretiyle bu yürütülecektir.

Öbür taraftan kurumumuz bir aile seti projesi üzerinde çalışıyor. Yaklaşık belki bir otuz kırk kadar kitaptan oluşacak bu setten az önce bazı hocalarımız ifade ettiler, annenin babanın sorumlulukları, anneye babaya yönelik sorumluluk ve görevleri değişik boyutlarıyla ele alan bir aile seti. Bu set de inşallah kısa bir süre içerisinde hazırlanıp yayınlanır. Ayrıca kısa zamanda eğer gerçekleştirebilirsek, geçen sene yapmış olduğumuz Aile İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı'nda çok değişik kesimlerden uzmanları dinledik. Orada çok değerli bilgiler elde ettik, bunlar kitap olarak da yayınlanacak. Psikologlar, sosyologlar ve aile okulunu fiili olarak harekete geçirmiş olan Dr.lar ve diğer elemanlardan çok önemli bilgiler aldık. Bu bilgiler doğrultusunda ilim adamlarımızın katkısıyla bir de aile ansiklopedisi çalışmamız var. Eğer gerçekleştirebilirsek o da önemli bir destek olacak aile bürolarında hizmet veren hocalarımıza ve diğer bu alanda hizmet eden elemanlarımıza inşallah.

Bu vesileyle şunu da arz etmek istiyorum, bizim cami hizmetleri, cami dersleri faaliyetimiz var, hocalarımız bilirler. Cami dersleri çok güzel bir projedir. Bu projeyi İlahiyat Fakültesi'nden, İmam Hatip okulu hocalarımızdan da destek alarak daha aktif hale getirebilir miyiz? Hatta kadınlarımıza filan da teşmil etmek suretiyle aktif hale getirebilir miyiz? Sadece erkeklere yönelik bir proje olarak değil, kadınlara da teşmil etmek suretiyle cami dersleri projesini ne derece aktif hale getirebiliriz, onun üzerinde de belki bir düşünmemiz gerekir. Ben çok teşekkür ediyorum. Hepinize saygılarımı sunuyorum.

Oturum Başkanı: Şimdi söz Prof. Dr. Talat Sakallı Bey'in, Buyurun.

Prof. Dr. Talat SAKALLI: Biz İlahiyat mezunları ve dini camia olarak özel sektörde ne kadar yer alırız diye zaman zaman düşünüyorum. Özellikle mesela kamu görevimiz bugün sona erse ve biz özel sektörde kendi hayatiyetimizi devam ettirsek, hangi alanlarda ne kadar iş bulabiliriz? Daha doğrusu cemiyetimizin bize ne kadar ihtiyacı var? Bu soru endişe ile zaman zaman zihnimi meşgul eden bir soru. Çünkü Avrupa Birliği sürecinde şu anda yaşanan bazı problemler var. Avrupa Birliği'ne girdiğimizde, 90.000 mevcuduyla Diyanet'e, bu elemanlarıyla Avrupa Birliği bütçesinden ne kadar bütçe ayırırlar veya bize ne kadar mü-

saade ederler, o beni düşündürüyor. Bu çerçevede bizim öğrencilerden birinin de Türkiye'de, medyada popüler olduktan sonra aklıma bu çözüm geldi. Yani şurada tartıştığımız konular bizim bir açılımımız ve insanlarla, toplumumuzla buluşma alanlarımız olabilir. Bunlar, halkla ilişkiler, sosyal hizmetler, psikolojik danışmanlık, daha doğrusu dini psikolojik ve danışmanlık uzmanlığı. Kişisel gelişim uzmanlığı gibi çeşitli alanlar bizim en yakın alanımız olarak önümüzü açacak ve bu özel sektörde belki de cemiyetimizin bize ihtiyaç duyduğu alanda hizmetlerimizi verebileceğiz. Hemen hemen ortak bir görüş ortaya çıktı ki, bir an önce fakültelerde ders olarak yer almasının uygundur, belki de bunu ta İmam Hatip'e kadar indirmek gerekir. İlahiyat fakültelerini ilgilendiren bir konu olması açısından bunu bir teklif olarak burada söyleyeyim. Zaten bazı seçmeli dersler var, bunları çeşitlendirerek seçmeli ve zorunlu ders olarak öncelikle girmek, bunları kısa sürede bilim dalı haline, arkasından ana bilim dalı ve daha sonra bölümleştirerek ayrı bölüme öğrenci almak… üç bölüm, gerçi teşkilât kanununda müsait değil; yönetmelikle belirlenmiş üç bölümü aşamaz diyor. Dolayısıyla İlahiyatlarda dördüncü bölümü değişiklik yaparak bir bölüm kurulmalı ancak o zamana kadar özellikle din eğitimine, din psikolojisine ve din sosyolojisi derslerine ilgili branşlar bağlanmak suretiyle bu alanda yeni uzmanlıklar, yeni Dr.a tezleri yazılarak elemanlar yetiştirilmeli. Burada Diyanet'i ilgilendiren konu ne, o İlahiyatlarda siz tartışın diyebilirsiniz. Diyanet şöyle bir şey diyebilir, ben sosyal hizmet uzmanı alacağım, aile danışmanı alacağım, psikolojik danışmanlık rehberlik uzmanı alacağım ancak ben burada işte şu şu branşlarda şu kadar kredi ders almış olan, ilgili dersleri almış olanları ben buraya atayacağım dediğinde göreceksiniz bütün İlahiyatlar ve bütün toplumda bu karşılığını bulacak ve derhal ilgili tedbirler alınacaktır. Tabii burada Maddî olarak bu biraz desteklenirse buradaki rağbet de daha çoğalacaktır. Hatta ben şunun da garantisini verebilirim, özellikle hocamın örneğini verdiği konuda çağrışım yaptı, belki de bürolar açarak tamamen özel hayatta bir nevi şimdi psikologların rehberlik danışmanlık merkezlerinin yaptığı gibi üstelik de bundan belli bir ücret de kazanmak suretiyle bu büroları devam ettirebileceklerdir. Şimdi ben burada aile ile ilgili birkaç tespiti aktarmak istiyorum. Burada aile danışmanlık merkezinden bahsediyoruz, ama benim endişelerim var. Acaba biz kısa bir gelecek içerisinde danışacak aile de bulamayacak mıyız? Çünkü aile ciddi anlamda çözülüyor. Özellikle evlilik yaşı gittikçe büyüyor. Senelerdir süregelen, özellikle dizilerle ve maalesef resmi kurum dâhil, TRT dâhil, diğer medya organlarında evlilik dışı hayatın sürekli özendirilmesi noktasında ciddi bir alarmı beraberinde getirdi. Ve bilmiyorum çevrenizde öyle mi ama benim çevremde oldukça çok yaşı geçmiş evlenemeyen özellikle bayan bekâr kalan insanlar var. Yani evlilik kurulamazsa kurulamayan bir evliliği nasıl kurtarabileceğiz? Devlet Bakanlığı'nın tedbirleri var, birtakım danışma merkezleri var, Diyanet'le birlikte

bu evlilik kurumunun kutsallığını, vaazlarla hutbelerle anlatabiliriz. Olacak bir şey değil bu. Bunu yine medya kanalıyla, yani yıkılan kanalla yeniden diriltme ve hayatiyete geçirme zarureti var. Bu noktada da gene bu konuda uzmanlar gerekli, senaryolar gerekli, belki de birtakım televizyonlarla anlaşma yaparak bunları sağlanabilir. Çünkü burada Amerikan filmleri aklıma geldi. Özellikle her filmde, hatta en şiddet içeren filmde bile çocukların korunması, çocuğa yönelik bir takım merhameti ifade eden vurguların yapılması boşa değil. Dolayısıyla biz de burada aynı durumu bizim yerli film ve diziler için hayata geçirmemiz mümkün olabilir diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Peki biz de teşekkür ediyoruz. Bu değerli fikirler herhalde kaydoluyor, değil mi, sonra uçup gitmiyor. Şimdi sıra Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Zeki Sayar Hocamız'da, buyurun.

Zeki SAYAR: Efendim ben de herkesi saygıyla selâmlıyorum. Benim söyleyeceklerimin bir kısmını Sayın Hocam söylediler. Ben de İlahiyat Fakülteleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işbirliğinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Somut olarak baktığınızda Diyanet İşleri Başkanlığı bir istihdam alanı, Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakülteleri'nden gelen elemanları istihdam ediyor. Gerek idarecilik hayatımızda gerekse zaman zaman, Ankara'ya Kurul'a intikal ettikten sonra yaptıkları sınavdan sonra gördük ki çocuklarımızın yetişme alanı, ilgi alanı bizim beklentilerimizle farklılık içermekte. Bunun hakikaten yakın bir işbirliği içerisinde, Başkanlığın beklentileriyle İlahiyat Fakülteleri programlarının uyumlu hale getirilmesinin önem arz ettiğini ifade etmek istiyorum. Çünkü hizmet içi eğitimle belli bir noktaya kadar elemanları eğitebiliriz. Yani hizmet içi eğitim var olan bir eğitimin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu sabah Saffet Hocam ifade etmişlerdi, ben de uzun zaman il müdürlüğü yaptım, il müdürünün beyanından hareketle şunu ifade etmek istiyorum, mesela bizim Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleriyle gerek protokoller imzalanmadan önce gerekse sonra sıkı işbirliği içerisinde olduğumuzu burada ifade etmek istiyorum. Mesela benim çalıştığım bir ilde Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile işbirliği yaparak o ilin bütün özürlüler, yardıma muhtaç insanlar, fakirler, hatta şehit ailelilerinin haritası çıkarılmıştı. Bunlar müftlüğümüzde hem de il müdürlüğümüzde vardı. Gerek Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü gerekse İl Müftüsü zaten sosyal vakfın bir üyesidir. Hem orada değerlendiriyorduk, hem kendi Maddî imkânlarımızla bu ihtiyacı olan kişilere yardım konusunda imkânlar ölçüsünde bir şeyler yapılıyordu. Bu ailenin çözülmesi konusu üzerinde hakikaten ciddi olarak durmamız gerekiyor. Zannedi-

yorum Yunus Bey de hatırlarlar, 2004'tü herhalde, Rize'de İlahiyat Fakültemiz, sokakta yaşamak zorunda kalan çocuklarla ilgili bir sempozyum yapmıştı. Orada bendeniz de Rize Cumhuriyet Başsavcısına müracaat ederek mahkemeye intikal eden 0-18 yaş arasındaki çocukların suç oranlarını öğrenmek için resmi talepte bulundum. Burada ifade etmek istiyorum, tabii kapalı toplumun da vermiş olduğu bir durumu da dikkate alarak mahkeme intikal eden üç yüzden fazla mesele vardı. Bunların çok önemli bir kısmı yüz kızartıcı suçlardı. Yani çok özür dilerim, bağışlayın, kendi annesiyle, kendi çocuklarıyla kendi torunlarıyla ilişki içerisinde bulunan durumlar söz konusuydu. Kaldı ki Rize, Karadeniz bölgesi memleketimizin dini yaşantı itibariyle çok daha yüksek oranda yaşandığı bir bölgesidir. Bunlar zannediyorum mahkemeye intikal eden olaylar. İntikal etmeyen de bir sürü olayların da olduğunu düşünüyoruz. Şimdi burada İzmir'den gelen, Ordu müftülüğümüzde çalışan hocamlar somut olarak örnekler verdiler ama ben ona ilave bir boyut katmak istiyorum. Şimdi biz aile bürolarına müftülüklere veya müftülüklerdeki fetva kurullarına gelen insanlardan bahsediyoruz. Hâlbuki bugün çağımızda hizmet daha çok kişinin ayağına gidilerek yapılırsa bir şey ifade ediyor. Bu bakımdan yine çalıştığım ilde İlahiyat Fakültemizle işbirliği içerisinde çevreni ve komşunu tanı diye bir projemiz vardı. Çevreni ve komşunu tanı. Bu proje mahalle bazında, apartman bazında örgütlenmeyi içeriyordu. Tabii bir miktar onun çalışmasını yaptık. Onu inşallah kurumumuza da taşıyarak, Din Hizmetleri Dairemizle işbirliği yaparak hayata geçirmeyi düşünüyoruz. Yani biz sadece bürolara gelen, sadece telefonla bize ulaşan insanlardan bahsediyoruz. Hâlbuki bize ulaşanlar zannediyorum ki toplumun çok küçük bir kesimini oluşturuyor. Hâlbuki toplumda hizmet bekleyen, gerçekten Maddî manevî bizim el atmamız gereken önemli hususların olduğunu düşünüyorum. Cami dersleriyle ilgili Ekrem hocam bahsetti, ben sadece bu noktaya dikkatinizi çektim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Peki, şimdi söz sırası Din İşleri Yüksek Kurulu emekli hocalarından Abdullah Ayhan Bey'in. Hocam buyurun.

Abdullah AYHAN: Teşekkür ederim Sayın Başkanım. Ben sabahleyin söz almakta biraz acemilik yaptım. Gerçekten sözün nasıl alınacağını bilemedim. Sabahki oturumda müzakerede âcizane benim söyleyeceğim çok şey vardı. Ama bunu inşallah yarın ifade ederiz. Yarın herhalde cami hizmetleri oturumu var, oralarda ifade ederiz, değerlendiririz.

Şimdi ben her şeyden önce hocalarımdan özür dilerim, hocalarımın tebliğlerini okuyamadım. Ancak hocalarımın konuşmalarından hareketle aile bürolarıyla

ilgili birkaç hususa işaret etmekte fayda mülahaza ediyorum. Bir, Diyanet İşleri Başkanlığı ile belediyeler işbirliği yaparak evlenecek gençlerimize dağıtılmak üzere aileyi anlatan bir broşür hazırlanmalı ve bu dağıtılmalı. Ben bunu önemsiyorum, böylece yeni evlenen gençlere ulaşmış oluyoruz. İkinci bir konu, bu aile bürolarında çalışan arkadaşlarımız kurslara devam ediyorlar. Ben bunun başlangıcını biliyorum, iki hafta üç hafta. Takdir edersiniz ki iki haftada üç haftada hiçbir şey öğrenilmez. Hocalarımız sık sık ifade ettiler, dile getirdiler, İlahiyat Fakültelerinde işte branşlaşma olsun dediler. Ben buna karşıyım. İlahiyat Fakülteleri mezunlarını verirler, bu mezunlar nerede çalışacaklarsa o kurumlar onları alır, uzun süreli bir kurs olarak, mesela benim aklımdan geçiyor, yani vaizler ihtisas kursu gibi. Altı ay. Böyle bir kurs açılmalı mutlaka. Bu hem camilerimizde yürütülen hizmetlerin daha etkili, daha verimli, daha sağlıklı, daha doğru yürütülmesini sağlar. Hem de aile bürolarında, hapishanelerde, esirgeme kurumlarında hizmetlerin daha iyi yürütülür kanaatindeyim.

Bir de arkadaşlarımız şöyle söylediler, aile bürolarında genellikle gelen sorular fıkhî sorular, fıkhî konular denildi. Bunun çözümü şudur: Başkanlığımız Din İşleri Yüksek Kurulu, Kurul'a an azından üç beş tane bayan uzman almalı ve bir komisyon oluşturmalı. İki tane de bay eklemeli, illerdeki bu bürolarda olan sıkıntılar buraya intikal eder. Direk buralarla, bu bürolarla temas kurulur ve problemler çözülür. Bu konu fetva birliğine takıldı. Fetva birliği olur mu Sayın Hocalarım? Fetva birliği elbette ki olmaz. Ali sorar, Ali'nin sorusuna göre ben fetva veririm, aynı konuyu Veli sorar, Veli'nin sorusuna göre başka bir fetva veririm. Kable'l-amel bade'l-amel. Bir işi yapmıştır, gerçekleştirmiştir, yaptıktan sonra fetvayı sorar, ona göre fetvasını alır, yapmadan önce sorduğunda daha değişik fetva alabilir. Benim kanaatimde fetva birliği olmayabilir. İlla da fetva birliği olacak diye böyle bir şeye girmeye gerek yoktur. Bir de sabahki zekât fonunun oluşturulması konusunu ben çok önemsiyorum Sayın Başkanım. Bana göre bu konu enine boyuna tartışılmalı. Tartıştıktan sonra da bu hususta bir karar vermeli ve bu konu üzerinde fikir yürütmeliyiz. Bu kadarla yetineceğim, inşallah yarınki oturumda zaman olursa bazı konulara da değineceğim, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Peki, biz de teşekkür ediyoruz. Şimdi Din Hizmetleri Daire Başkanımız Mehmet Bekaroğlu Bey'in ikinci bir konuşma talebi var, buyurun.

Mehmet BEKAROĞLU: Efendim tekrar herkesi saygıyla selâmlıyorum. Bendeniz yarın bulunamayacağım, o vesileyle de şimdiden özür dileyerek müsaade istirham ediyorum. Bu konuyla ilgili sadece bilgi vereceğim. Öğlenden sonra yaptığım ilk konuşmadaki söylemlerimde sadece bilgi verme tarzındaydı, cevap

verme tarzında değil. Onu da o şekilde anlaşılmasını talep ediyorum. Efendim, bendeniz ilgili daire başkanı olarak hem aile büroları, hem cezaevindeki hizmetler ve diğer sosyal alanlardaki hizmetler benim görev alanıma giriyor. O vesileyle böyle bazen bilgi verme ihtiyacı da kendiliğinden hâsıl oluyor. Yanlış isim almışsam beni bağışlasınlar. Saadettin Özdemir Hocamız'ın konuşmasında geçmişti, cezaevleriyle ilgili. Efendim, bugünkü yapı itibarıyla mevcut durumumuz, şu anda 52 cezaevi vaizi kadrosunda görevli elemanımız vardır. Bunun dışında görevleri aslen başka kadrolarda atanmış elemanlarımız olmakla birlikte toplam 400 kişi görev yapmaktadır. Takdir edersiniz cezaevlerindeki çalışma şartları çok farklıdır. Biz cezaevlerinin farklılığını sadece isimlerinden ibaret zannediyorduk. İşte F tipi, M tipi, L tipi cezaevleri. Bunlardaki çalışma şartlarının hepsi farklıdır, çünkü oradaki bulunan mahkûmlar farklı hükümler giymişlerdir. Dolayısıyla cezaevlerinin bu durumundan kaynaklanan, ayrıca güvenliklerinden kaynaklanan sıkıntılar vardır. İlgili elemanlarla biz zaman zaman görüşüyoruz. Mesela bazı cezaevlerinde on kişiden fazla insanı bir araya getirmeniz mümkün değildir, dolayısıyla oraya derse giden hocalarımız koğuş sistemine göre çalışma yapmak durumundadırlar. Protokolümüzde sınıf sistemi esas alınmış olmasına rağmen. Bundan kaynaklanan sıkıntılarımız vardır, dolayısıyla takdir edersiniz ki cezaevinin güvenliğini de tehlikeye atabilecek bir durumumuzun olması söz konusu olamaz. Ayrıca ders ücretleriyle ilgili de zaman içerisinde elemanlarımızın aleyhine, kazanılmış hakların aleyhine bir gerileme söz konusu oldu. Onun düzeltilmesi için çalışmalarımız var, onların akşam sabah neticeye ulaşmasını bekliyoruz. Şu an itibariyle 400 kişinin bu konuda görev yaptığını düşünürsek, 111.725 hükümlünün bulunduğunu, elimizde bir İngiltere örneği vardır, dünya ortalamasını dikkate aldığımızda mevcut elemanlarımızın bu iş için sayı olarak çok yeterli olmadığını, ayrıca da mahkûm psikolojisini bilmenin çok gerekli olduğunun da altını çizmek isterim. Fakültelerimizde bu konuda herhangi bir eğitim söz konusu değildir, sizin takdirinizdedir. Ancak geçtiğimiz aylarda da Adalet Bakanlığı'nda başta Sayın Bakanımız, müsteşar, diğer görevliler, genel müdür dâhil olmak üzere bize çok sıcak bir yaklaşım gösterdiler. Bu elemanlarımızın tamamını orada birer haftalık periyotlar halinde bir seminerden geçirdik. Düzenlediğimiz anket sonucunda çok faydalı olduğunu ifade etti arkadaşlarımız. O çalışmayla ilgili rapor şu anda elimdedir, oradaki rakamlardan bahsediyorum, o raporu ancak okuma fırsatı buldum. Bu çalışmalar devam ettikçe, yani orada çalışacak elemanlarımızı bu yönden bilgilendirdikçe o çalışmaların da daha iyi noktalara geleceğini düşünüyorum. Tekrar söz verdiğiniz için saygılar sunuyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Peki, teşekkür ediyorum. Şimdi son olarak Doç. Dr. Halil Altuntaş Bey'e söz vereceğiz. Buyurun Hocam.

Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ: Sayın Başkanım çok teşekkür ediyorum, hâzırûnu saygıyla selâmlıyorum. Benim söyleyeceklerim hattı zatında burada konuşulanların bir hâsılasından ibaret olacak. Öncelikle kendi şahsımı ortaya koyarak ifade edeyim. Normal şartlar altında bu tür konuları, toplumumuzun dinle alâkalı belli problemlerinin ele alınıp işlenmesi konusu bizim kültürümüze yavaş yavaş yerleşiyor. Bunu sevinçle ifade etmek istiyorum. Dolayısıyla burada ifade edilen konuların pek çoğunda bir eksiklik, eksik kaldığımız duygusu var, bir an evvel bunları başarmamız gerektiği görüşleri haklı olarak ortaya atılıyor. Ama ben âcizane şu kanaatteyim, bu tür problemler belli nokta-i nazarlardan mekanik, teknik tedbirlerle algılanabilecek problemler gibi görünse de temelde bunun sosyo-psikolojik köklerinin olduğunu ve belli süreçten geçmeden de istediğimiz meyveyi elde etme noktasına kolaylıkla gelemeyeceğimizi ifade etmek istiyorum. İçinde bulunduğumuz konum çok parlak olmamakla beraber girdiğimiz yolun ifade ettiği anlam açısından sevindiricidir. Buna benzer toplantıların çeşitli isimler, markalar altında, belli kurumlar altında yapıldığını ve insanımızın, elhamdülillah, bu konuda tırnak içinde "kültür"ünün gelişmekte olduğunu sevinçle ifade ediyorum. Bu genel ifademden sonra fakültelerimizle alâkalı bir cümleyi de ifade edeyim. Arkadaşlarımızın çoğu fakültelerde ya bölümler açılması yahut da özel derslerin konulması yönünde görüşler ifade ettiler. Benim düşünceme göre fakültelerimiz bizim altyapımızdır, bunları ne kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet alanına yetişmiş eleman gönderirlerse Diyanet'in işleri de o kadar kolay olacaktır. Dolayısıyla biz Diyanet İşleri Başkanlığı olarak hizmet içi eğitim kurslarımızı ne kadar uzun tutarsak tutalım, altyapıdan gelen malzemenin olgunlaşmış olmasına ihtiyacımız var. Burada asla şu veya bu kurumu suçlamak, eksik eleman yetiştirdiniz anlamında söz olarak algılanmasın. Oradaki görev yapan arkadaşlarımızın, hocalarımızın içinde bulunduğu şartları da biliyoruz, kendilerinin önüne konan programların şartlarını biliyoruz. Ama bütün bunlara rağmen gerçekten bizim şu anda mevzuunu yaptığımız konuyla alâkalı özel dersler konmasının, konabilmesinin, bu konuda çaba sarf edilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu konacak ders nedir? Konacak bu derslerin her şeyden önce maddî bilgiden öte psikolojik destek sağlayacağına inanıyorum Böyle bir dersi görüyorum diyen bir insanın hayata, sosyal olaylara, insanlara, muhatap kitleye bakış açısı peşin olarak değişecektir. Aile okulları meselesi benim öteden beri ilgimi çeker, Konya'dan çıkan bu ses gerçekten güzeldir. Bundan yirmi otuz yıl öncesine kadar Konya'da aile okullarından bahsetseydik size gülerlerdi ve ailenin de okulu mu olur denirdi. Mesela çocuklara cinsel eğitim verilmesi nokta-i nazarında sesler yavaş yavaş bizim içinde bulunmadığımız ortamlardan çıktığı zaman, ifade edemediğimiz duygularla karşı karşıya geldiğimizi ben çocukluğumdan beri hatırlı-

yorum. Ama bugün bu işin sahibi olan, dindar hayatın sahibi olması konumunda olan bizler bu işi bir ihtiyaç olarak bahsediyorsak, aile bürolarının artık sosyal bir ihtiyaç haline geldiğinden bizler söz ediyorsak, bizim camia olarak bir yerlerden bir adım attığımızın bir göstergesidir. Ve aile yuvaları, aile okulları gibi olgular bizim toplumumuzun pek kolaylıkla kabul edebileceği şeyler değil. Tarihten getirdiğimiz birtakım önyargılarımız var. Çünkü aileyi dini temellere oturturuz, din onun işleyiş mekanizmasına uyar, insanlar da gelir kuzu kuzu giderler ama artık etki alanından toplum yavaş yavaş çıktığı için bunları bir bir öğretmek konumdayız, bunun okullarını açmak durumundayız. Ve ben şunu söylüyorum, bu iş Konya'dan başka yerlere de yayılacaktır. Neden? Böyle konuşula konuşula olacaktır ve insanlarımız aile nasıl kurulur bunun mektebini görmelidir, okulunu görmelidir. Efendim bunun illâki örgün eğitimde olması şart değildir. Zaten bu tür şeylerin hakikaten sosyal hayatta, sivil yöntemlerle geliştirilmesinin çok faydalı olacağını düşünüyorum ve burada fiiliyattan da öte zihniyetlerin önce geliştirilmesi, dönüştürülmesi gerektiğini düşünüyorum. Kısaca ümit var olmalıyız, bu problemin olduğunu söylediğimiz konularda güzel bir yola girdik, inşallah çok hızlı olmasa da, sağlam adımlar atmakta olduğumuzu düşünüyorum. Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum, şimdi söz almak isteyen arkadaşlarımızın hepsi söz almış oldular. Burada bir oturum başkanlığı var, bir de riyaset var, biz de resmen izin almış olarak bir iki mülâhazayı serdedip, ondan sonra tebliğ sahibi arkadaşlarımıza söz vereceğim. Bunlardan birisi, Orhan Bey de değindiler, yani bizdeki aile Batı'daki aileden farklı bir şey, bu aile danışmanlığı, danışmanlık büroları, biraz sonra arkasından gelecek sığınma evleri, kadın sığınma evleri, erkek sığınma evleri filan gibi şeyler izliyoruz. Yani birilerini, peş peşe izliyor. Bana biraz Efendimiz (s.a.v.)'in; **"Şüphesiz ki, siz, kendinizden önce gelen milletlerin yoluna karışı karışına, arşını da arşınına tıpatıp muhakkak uyacaksınız!.** (Bir derecede ki:) **şâyet o ümmetler keler deliliğine girseler, siz de muhakkak** (onlara uyarak) **oraya gir (meğe çalış) acaksınız.** (Râvî Ebû Saîd der ki:) **Biz: Yâ Rasûlallah! Bu ümmetler Yahûdîlerle Hristiyanlar mı? diye sorduk. Rasûlullah: Onlardan başka ya kim olacak? buyurdu."** (Buhârî, Kitâbü'l-Embiyâ, H. NO:3269) hadis-i şerifinde haber verildiği gibi geliyor. Bu açıdan da, arkadaşların hepsi Avrupa Birliği'ni kabullenmiş gibi görüyor, ben içimden ya Rabbi, inşallah nasip olmaz, girmeyiz, ayaklarımızın üstünde duruyoruz, kimseye de muhtaç olmayız, oradan beklenen faydaları elde ederiz sonra da ayaklarımızın üstüne kalkmış oluruz, kimse de bize bir şey söyleyemez, diye düşünüyorum. Şahsen kendi hesabıma Avrupa Birliği'ne girmeyi zül sayıyorum. Bu şahsî fikrim, kimse katılır katılmaz onu bilmiyorum. Ama şunu unutmamamız gerekiyor ki, yani bendenizin anladığım, İslâm'da aile denen şey, hukukun

çok fazla bıçak kemiğe dayanmadan müdahale etmediği, ahlâkın hâkim olduğu bir kurum. Onun için Orhan Bey onu söyledi işte, hakem müesseseleri boşuna değil, yani onlar doğrudan doğruya Allah tarafından söyleniyor. Öyleyse bu danışma, aile danışma kurumları, aile okulları vs.den önce işin bu tarafına önem verilmeli, bu yönde bir tedbir alınmalı diye düşünüyorum. Bu elbette işte bu Batı modernleşmesinin ortaya çıkardığı aşırı bireyselliğin yaptığı, ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Eğer böyle gidilirse insanlar sıkıntılarını gidip oraya açmış olacaklar ve aile mahremiyeti deşifre edilmiş olacak. Yani bilmiyorum, Hz. Ömer'den rivayet ediliyor, mevkuf bir hadis mi, hanım kardeşlerimiz de var ama o da yanlış anlaşılmaz inşallah, **"Kişiye, hanımını neden dövdüğü sorulmaz"** (Ebû Dâvûd, Nikâh 42) diyor. Eğer bu hadisse bunu bir şekilde anlamamız lazım, dövülsün filan demiyorum, öyle bir şey de söylemiyorum. Rasûllullah Efendimizin sünneti hiç dövmemektir, hanımına hiç el kaldırmamaktır. O ayrı bir şey ama işin mahremiyeti açısından bunun da düşünülmesini söylüyorum.

İkinci bir mesele, bu bize en çok gelen sorulardan, üniversitede ortaya çıkan durumlardan birisi olan gizli nikâhlardır. Elhamdülillah onu söyleye söyleye epeyce bir noktaya getirdik. Müslüman gençler bir araya gelince, hocam bir arkadaşla birbirimizi seviyoruz, evleneceğiz de, efendim gizli nikâh yapmak istiyoruz, aileler karşı çıkıyorlar, ne dersiniz? Niçin, diyorum. Yani hocam günah işlemeyelim diye diyorum. İşlemeyin, yani niçin günah işleyeceksiniz diyoruz biz de onlara. Sonuç itibariyle mağdur olanlar çoğunlukla %80-90 hanımlar oluyor. Eğer akıllıysanız diyorum böyle bir şey yapmayın. Kaldı ki bunu İslâm dünyasındaki bazı âlimler, Arap dünyasındaki bazı âlimler bu tür bir nikâhın nikâh olmayacağını açıkça söylüyorlar. Bunu da açıkça vurgulamamız gerekiyor. Doğrusu beni heyecanlandıran hususlardan birisi bu, bununla alâkalı mı bilmiyorum, ama burada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üst düzey yetkilileri var, onlara muvaffakiyet diliyoruz. Yani bu örneği esas alarak şu son yıllarda bendenizin müşahede ettiği bir şey var, bu İlahiyat Fakültesi mezunu bayanlar erkekleri hizmette birkaç kat katladılar. Bu da işin bir ucunun gidip aileye dayandığını gösteriyor. Ailelerle daha yakın temas kurabiliyorlar, aile sohbetleri yapabiliyorlar. Efendim öyle sanıyorum ki, Kur'an Kursları'nın, İmam Hatip okullarının kapatılmasından meydana gelen zararı bu öğrencilerimiz, bu insanlar telâfi ettiler, dolayısıyla bu hizmetin bu açıdan sürdürülmesinde de muhtemelen yarar olabilir, dedikten sonra kalan şeyleri başka oturumlara bırakacağım. Şimdi Prof. Dr. İzzet Er Hocamıza söz veriyorum.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. İzzet ER: Aile bürolarıyla alâkalı bir iki şey söylemek istiyorum. Bendeniz Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevlendirildiğim zaman, Mehmet Bey

ve arkadaşlarım hatırlayacaklardır, bir grup arkadaş yeni hizmet içi eğitimden geçmiş ve altı ilimizde de pilot uygulama başlamış idi. Uygulama başlaması bu altı ilimizde ta 2002 yılına dayanıyordu. Aile Bürolarını kurduk, oluştu, yaklaşık bir sene buralardan doğru dürüst bir ses gelmedi. Acaba ne oldu, biz mi anlatamadık, görev tanımları mı yeterli değil? Arkadaşlarımızla müzakere ettik ve yollara düştük. Önce İstanbul'da vardık. İstanbul ilk kurulan bir ilimiz, buradan hiçbir sinyal alamıyoruz. Bunun üzerine diğer illere de seyahatlere başladık. Ne yapıyorsunuz, hiçbir şey yapmıyor musunuz, bizlere hiçbir veri gelmiyor. Bundan da önce kendi merkezî yapımızı da buna göre oluşturmamız lazım. O zaman için merkezde tek, Din İşleri Dairesi vardı, şimdi hamdolsun çeşitli arkadaşlarla takviye edilmek suretiyle bir anlamda Aile Büroları'nın tabiri caizse beyni sayılabilecek veyahut koordinasyonu sağlayabilecek bir ünite oluşmuş oldu. Neticede bu vilâyette de gidip fikir teatisinde, bilgi alışverişinde bulundukça her gidilen yerden bir şey gelmeye başladı, farklı şeyler gelmeye başladı. Şu an yaklaşık aile bürolarımızın %60'ına yakını gidip ziyaret ettik ve kendilerine bilgi teatisinde bulunduk. Mesela Din İşleri Yüksek Kurulu'ndaki arkadaşlarım çok güzel şeyler söylüyorlar, aile ansiklopedisi yardımcı kitapları filan. Ben arkadaşlarımın şunları dediğini de duydum, hem de birkaç kişiden. Hocam biz Din İşleri Yüksek Kurulumuz'un almış olduğu kararları anlatmakta, realiteyle ilişkisini kurmakta zorlanıyoruz. Acaba çok mu yüksek seviyede kararlar alınıyor. Bunu şöyle mütalâa etmek, değerlendirmek faydalı olabilir diye düşünüyorum. Çok teferruatlı bilgiler yerine pratik hayata yönelen bilgilerin bu tür çalışılacak kitaplarda yer almasının faydalı olacağı kanaatindeyim. Mesela değerli arkadaşımız Cemil Bey aile sığınma merkezlerinden, kadın sığınma merkezlerinden, çocuk merkezlerinden bahsettiler. Devlet Bakanımız Nimet Hanım'la birlikte çalıştığımız zamanlarda onun söylediği bir şey vardı, bizim bu kadar birimlerimiz var, fakat sizin kadar halka nüfuz edemiyoruz. Gerçekten bu Aile Bürolarımız tahminlerimizin fevkinde güzel hizmetler yapmaktadırlar. Eğitimleri yeterli mi, hayır, Mesela bir Aile Bürosunda şununla karşılaştık, burada hiç temas edilmedi, komisyonlar oluşturulmuş. Aileyi yalnız anne baba ve çocuklardan müteşekkil olarak görmemek lazım, biraz geniş aile sistemi de bizim kültürümüzde var. Kardeşler konuşmuyorlar. Efendim aile içerisinde eşlerin birbirleriyle sıkıntıları var, hocamızın bahsetmiş olduğu hakemler. Küsleri barıştırma komisyonu, küs eşleri barıştırma komisyonu diye iki ayrı komisyon oluşturmuşlar. Bizim hocamızın özellikle hakem müessesi diye ifade ettiği sistem. İşte Mehmet Bey'in de vurguladığı bilgi, görgü, tecrübe akışında da bunlar da ortaya çıkabiliyor.

Bir vilâyetimizde bir hususla karşılaştım, bilmiyorum size hiç geldi mi. Genç bir hanım geliyor, yanında bir çocuğu var. Çocuğa nüfus cüzdanı almaya gittiği zaman problem başlıyor. İşte şöyledir, böyledir, anlatıyorsunuz, efendim tamam

diyor, doğru ama ben bunun babasını kim olarak yazdıracağım? Değerli arkadaşlarım şunu yazdır, bunu yazdır diyebilirsiniz ama hanım kız, bu çocuğuna babasının adını da yazdıramadı. Maalesef böyle bir durum da var, tüyler ürpertici. Bunu duyduğum zaman tüylerim ürperdi. Böyle bir hadise varken, aile içerisinde böyle şeylerin olabileceği hadiseler varken. Bu örnek sadece yansıyanlardır. Dolayısıyla pek çok hanım arkadaşımız, gerçekten mesailerin dışında çok güzel hizmetler yapıyorlar. Gönlümüz arzu eder ki eğitimleri yeterli olsun, gönlümüz arzu eder ki, hizmete başlamadan önce bu eğitimi almış olsunlar, ama ben bütün bu konuşmaları ileriye yönelik müspet gelişmeler olarak da nitelendiriyorum. Şu an Aile Bürosu açamadığımız aşağı yukarı 39 müftülük var. Bu Müftülüklerimizde aile problemi yok mu, var. Müftülüklerimiz kendiliğinden birim oluşturmuşlar. Bu işlere bakıyorlar. Bütün bununla beraber inşallah hayırlı sonuçlar olacağını düşünüyorum. İldeki arkadaşlarımız bütçeden bahsediyor, merkezdeki Aile Bürosu'nun bütçesi yok. Bununla beraber, sağ olsunlar bazı desteklerle hizmetlerde önemli gelişmeler oluyor diye düşünüyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Peki Hocamıza teşekkür ediyoruz, şimdi tebliğ sahiplerinden önce son olarak görüşlerini arz etmek üzere Prof. Dr. Bünyamin Erul Bey'e söz vereceğiz. Buyurun.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Tekrar hâzırûnu hürmetle selâmlıyorum. Şimdi birkaç husus var, hızlı hızlı geçmeye çalışacağım. Önce Ekrem Keleş Hocamız hatırlatır diye bekledim, ama sanıyorum unuttular. Bir de bizim Din İşleri Yüksek Kurulu'nda şu anda Alo Fetva'yı 444'lü hat uygulamasıyla Türkiye sathına yayma projemiz var. Yani Erzurum, Adana, Urfa vs. birkaç bölgede soru ne taraftan geliyorsa hat oraya düşecek ve mümkün mertebe mahallindeki hocalarımız cevaplayacak. Şayet çok problemli bir mesele ise o zaman Ankara'ya intikal edecek. Dolayısıyla, arkadaşlarımızdan bazıları söyledi, merkezde kalıyor, taşraya intikal etmiyor diye. Böylece taşraya da paylaştırmış olacağız bunu. Hüseyin Peker hocam orada bir teklif olarak aile bürolarında çalışan hocalarımızın yorum yeterliliğinden söz ediyor. Gayet yerinde bir tespit. Şu ana kadar çalışan, gayet fedakârane çalışan kardeşlerimiz elbette kendi bilgi birikimleriyle müktesebatlarıyla yardımcı olmaya çalışıyorlar. Bilgi ve birikim ne kadar yeterli, ne kadar yorumlayabiliyoruz? Yani Hz. Peygamber döneminde yaşanmış bir hadise, çok sahih bir hadis, muteber bir kitapta yer alan bir hadis de olabilir ama biz her hadisi, Hz. Peygamber'in söylediği her sözü din adına, orada gelen başvuran kimseye söyleyebilecek miyiz? Artık söz bana düştüğü için hocamın hatırlattığı hadis

üzerinde meseleyi biraz arz edeyim. Şimdi Riyâzü's-Sâlihîn'de var, Orhan Çeker Hocam da ifade etti **"Erkeğe karısını niçin dövdüğü sorulmaz"** hadis-i şerifi Merfu bir hadis olarak geçer, senedinde bir problem yoktur. Yani, "adama karısını niçin dövdüğünü sorma." Şimdi bunu öteden beri belki erkeklerin işine geldiği için, sanki adam karısını döverse bundan mesul değildir, gibi ahrete dönük bir şey olarak anlamışlar. Oysa bu, bizim sorumluluk anlayışımız çerçevesinde değerlendirildiğinde, asla mümkün değildir. Çünkü Zerre miktarda bir kötülük yaptıysa, koca karısına bir kötülük yapıyorsa bu mutlaka sorulacaktır. Cenâb-ı Allah (c.c.) Kehf sûresinde **"…Eyvah bize! "Bu nasıl bir kitaptır ki küçük, büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş! derler. Onlar bütün yaptıklarını karşılarında bulurlar."** (Kehf, 18/49) buyuruyorsa, büyük küçük her şey insanın karşısına çıkacaktır. Hadisimizin sahih olarak kabul edilmesi halinde bunu Hz. Peygamberin döneminde olan herhangi bir problem karşısında diyor ki, karışma, adam karısıyla kavgalı. Çünkü zaman zaman böyle aile problemlerine girildiğinde bu problemi kapatmak yerine, örtmek yerine çok daha büyük problemlere yol açabiliyor. Dolayısıyla adam karısını dövüyorsa, niye dövüyorsun diye sen sorma diye çok mahallî, çok bireysel, çok tikel bir örnek olabilir. Yoksa buradan efendim hiç kimse kimseye karışmasın, ahrette kocalar mesul olmaz şeklinde bir yorum çıkmaz. Efendim kadın geldi, kocam beni dövüyor dedi, bu Aile Bürosundaki görevli kadın değil de erkekse; e ne var, Hz. Peygamber böyle diyor zaten, yani diyebilir. Şimdi burada yeterlilik ve yorum kabiliyeti çok önem arz ediyor. Şimdi biraz da latife yapmış olayım, 2002 yılında Tarabya ihtisas toplantısında beni hac komisyonuna aldılar, hac komisyonundaki tek üye bendim. Hacca gitmemiş bir üyeyi hac komisyonuna aldılar. Bilmiyorum aile birimlerinde evli olmayan hanımefendiler, beyefendiler var mı yahut boşanmış görevlileriniz var mı, var. O zaman bizim çok daha dikkatli bir şekilde elemanlar yerleştirmemiz gerekiyor. Şöyle bir endişem var, Aile Bürolarında çalışanlarımızın birçoğu hanımefendi, ben bu seminerlere de katıldım. Az önce İzmir'den gelen hanımefendi de ifade ettiler. Şimdi fetva kurulunda da, mahkemede de iki tarafın dinlenmesi esastır. Şimdi bu kardeşlerimiz iki tarafı da dinleyebiliyorlar mı, bir. Yani objektif olabiliyorlar mı, kadınlık dürtüsü yahut erkeklik dürtüsü bu gelen müracaatlarda etkili olabiliyor mu? Yani arkadaşımızın kendi ailesi problemliyse o problemleri muhtemelen cevapta da yansıtabilir gibi bir endişem var. Bizde aile denince kadın akla gelir, mağdurdur, mazlumdur, dolayısıyla hep kadın üzerinde biraz kadından yana, yani feministçe demeyeceğim de, biraz kadın lehine bir tavır takınırız. Şimdi kadına acıdığımızdan dolayı, özellikle bizde böyle mazlumun elinden tutma şefkati, merhameti fazladır. Zaman içerisinde bu pozitif ayrımcılık daha farklı problemlere de yol açabilir gibi bir endişem var.

Son bir şey olarak, şunu ifade edeyim, tabii kitaplar hazırlansın teklifleri var, bunlar mutlaka hazırlanmalı ama hangi sorulara ne tür cevaplar verelim şeklindeki kitaplar sadra şifa olmayacak. Hangi alanda sorular geliyor ve bu soruların

kaynakları neler, cehaletse bu cehalete yönelik, hurafeyse hurafeye yönelik, töreyse töreye yönelik, geleneksel aile algımızsa, din algımızsa bu problemleri tek tek tespit edip bu problemlere yönelik kitapların tek tek hazırlanması gerekiyor.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet biz de teşekkür ediyoruz. Şimdi sözü tebliğci arkadaşlara vereceğim; ama ufak bir açıklama yapayım, ben fıkıhçıyım âcizane ve naçizane. Hadisleri anlama problemi olduğu zaman, Messenger'a girip Bünyamin Erul Bey'e soruyorum. Yani bunu nasıl anlıyorsunuz filan diye. Aldığım bilgileri de kimden aldığımı televizyonda söylüyorum, kaynak olarak, devamlı surette, sadece Bünyamin Bey değil, başkalarını da söylüyorum. Şimdi böyle bir yorum yapacağını bildiğim için o Hadis-i Şerif'i ben sadece yani aile mahremiyetine kolay kolay müdahale edilmez anlamında olduğunu da söyledim. Neticede aynı yere gelmiş olduk, bu açıklamayı yaptıktan sonra şimdi sözü sırayla yine tebliğ sahibi arkadaşlarımıza, önce Hüseyin Peker Bey'e bırakıyorum. Yani çok şart değil ama beş altı dakikayla sınırlarsak sonunda belki yine açıklama lüzumu olmuş olabilir. Buyurun.

Prof. Dr. Hüseyin PEKER: Teşekkür ederim. Hocalarımız çok güzel değerlendirmelerde bulundular, önemli katkılar oldu. Ben hepsine teşekkür ediyorum. Burada aldığım notlara göre sırasıyla bazı açıklamalarda bulunmaya çalışacağım. Orhan Çeker Hocamız, ifademde sanıyorum yanlış anlaşılma olabilir, yani mehir konusunda İslâm hukukçuları bilmiyor şeklinde değil de, İlahiyat Fakültesi'nde de İlahiyatçılar arasında da bilinmeyebiliyor diye dedim. Bunu şundan dolayı söyledim, çünkü kendim de nikâhlara katıldım, kendim de nikâh kıydım, nikâh kıyan İlahiyat hocalarının nikâhında da bulundum, şahitlik yaptım. Oradan da biliyorum, bu mehir konusunda gerçekten farklı değerlendirmeler söz konusu oluyor. Sembolik deniyor, çok yüksek miktarlar belirleniyor, az miktarlar belirleniyor. Bu tabii belki yeterli bilgi verilmemesinden kaynaklanıyor, yoksa İlahiyat hocaları bilmiyor şeklinde bir değerlendirme hoş bir değerlendirme olmaz.

Şimdi elbette öncelikle ailenin korunması hedef alınmalı. Ailenin korunması için de hocalarımızın da belirttiği aile okullarının açılmasını ben de oldukça önemli görüyorum. Müftülüklerimiz, İlahiyat Fakülteleri, Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümleriyle işbirliği içerisinde, yani diğer fakültelerden de, fakültelerdeki alanla ilgili o branştaki hocalardan da yararlanarak bu okullar açılmalı ve birlikte belki müftülüklerimizin koordinatörlüğüyle yürütülmelidir. Böyle olursa önemli yararlar elde edileceğini düşünüyorum. Elbette aile bireyleri yeterli oranda bilgilendirilmelidir, din konusunda birbirleriyle ilişkileri açısından üzerlerine

düşen görevlerin ne olduğunu, çocukların eğitiminde nelere dikkat etmeleri gerektiğini, din eğitimi açısından bilhassa, bunların yeterli şekilde verilmesi gerekiyor. Tabiî ki, problem çıkmadan önce problemlerin halledilmesi, rehabilite edilmesi oldukça önemli. Şimdi Serpil Başar, İzmir vaizemizin verdiği çok güzel birkaç örnek var, ilginç örnekler var. Burada şu ortaya çıkıyor, çoğunlukla bizim Aile İrşad ve Rehberlik Büroları'ndaki uzmanlarımız belirtiyorlar, tek taraflı dinlemeler oluyor. Bu tabii orada görev yapan uzmandan kaynaklanmıyor. Mesela, hanım geliyor, problemini aktarıyor, fakat siz eşini getirtemiyorsunuz diyor. Ayrıca sadece oradaki dinlemeye bağlı olarak açıklamalarda bulunuluyor. İşte cevaplar veriliyor veya yönlendirmeler yapılıyor. Daha sonra belki o problemin birkaç seansta ancak halledilebilmesi mümkün olacak, daha sonra da gelmesi gerekiyor. Bu takiplerin yeterince yapılamadığını uzmanlarımız ifade ediyorlar. Tabii o bireyi aradığın zaman da belki o da olumsuz tepki verebilir diye düşünülüyor. Kendisinin gelmesi gerekiyor ve hocamızın bir tanesi de ifade etti, burada zaman söz konusu değil, zamanı bir kere bir tarafa bırakmak lazım. Yani ben işte en fazla bir kişiye yarım saat süre ayırmalıyım, yoksa başkaları da gelecek diye düşünmemek lazım. Belki birisine yarım saat, bir saat, bir buçuk saat süre ayrılmalı ve daha sonra da bu devam edebilmelidir. Çünkü ayrıntılı dinlemek çok önemlidir ve mümkünse dediğimiz gibi, problemle ilgili olan diğer kişilerin de dinlenmesi gerekmektedir. Burada kaynakların hazırlattırılması genel mahiyette bilgiler ifade eden sorunlar belli bu sorunlar tespit ediliyor, bu sorunlara cevap oluşturacak genel mahiyette bilgiler içeren kaynaklar hazırlattırılırsa yararlı olur ancak fazla detaya kaçmadan bu cevaplar hazırlattırılmalı. Bu birlikteliği oluşturacaktır ve Aile Bürosu'nda görev yapan elemanlara yardımcı olacak, onların ne tür cevaplar o sorulara karşı, sorunlara karşı ne tür cevaplar verebilmeleri gerektiğinde kendilerine destek sağlayacaktır. İlahiyat Fakülteleri'ndeki bölümle ilgili ders ya da bölüm, yani öncelikle dersler konulmalı, ben bölümün de açılmasının yararlı olacağını düşünüyorum. Bu din hizmetleri, danışmanlık ve rehberlik birleştirilebilir, yani farklı adlarla olabilir, dini danışmanlık ve rehberlik bölümünün daha uygun olacağını düşünüyorum. Fakat bütün İlahiyat Fakülteleri'nde değil, onu da ifade edeyim. Açılmalı bazı İlahiyat Fakültelerinde, ihtiyaç duyulan, Diyanet İşleri Başkanlığımızın da uygulama alanlarının hizmet alanlarına göre ihtiyaç duyulan alanlarda farklı bölümlerin açılmasının yararlı olacağı kanaatindeyim. Şimdi birçok hazırlıkların olduğunu değerli hocalarımız ifade ettiler. Din İşleri Yüksek Kurulu uzmanı Ekrem Keleş Bey, işte bu konuda, dini soruları cevaplamayla ilgili, aile setinin hazırlanmasıyla ilgili bilgiler verdiler. Şimdi İlahiyat-Diyanet işbirliği kuşkusuz çok önemli, Hocalarımızdan bazıları bunun üzerinde durdu. Tabii bunu hepimiz kabul etmek zorundayız. Bir de burada kişilerin ayağına gitmeyi Zeki Sayar hocam ifade etmiş, kişilerin ayağına gitmeyi

de düşünmek gerekiyor. Yani gelmeyen kişi çeşitli nedenlerle, endişelerle problemini açıklamaktan çekindiği için gelmiyor. Mahremiyetten bahsetti hocamız. Mahremiyeti belki problemi saklı tutma düşüncesiyle, o problem duyulur endişesiyle gitmeyen toplumumuzda birçok insan var kuşkusuz. Şimdi burada tabii şu bilginin de özellikle verilmesi gerekiyor, oraya gelen uzmanlarımız da bunu veriyordur, kuşkusuz. Dini danışmanlık ve rehberlik bürolarına gelen kişilerin açıkladığı her şey saklı kalacaktır, onlardan izinsiz kesinlikle duyurulmayacaktır. Bu konuda onlara güvence verilmesi gerekiyor. Uzmanlarımızın da sır saklayan kişiler olması gerekiyor. Zaten bu, danışmanlıkta önemli bir ilkedir, ilke bazında benimsenmiş olan bir durumdur.

Arkadaşlar, bazı bilgilerde de yanlışlıklar olabileceğini de düşünmemiz gerekiyor, onu ifade edeyim. Şimdi hanımların dövülmeleriyle, aile içi şiddet ile ilgili olarak, kuşkusuz bu, buna karşı çıkan kişilerde de yeri geldiğinde kendisine hâkim olamayarak uygulanılabilmektedir. Yapılan araştırmalarda kültürel seviyesi yüksek olan kişilerin de birçoğunun, Batı dünyasında da birçok kişilerin ailelerini dövdüğü, şiddete başvurduğu şeklinde tespitlerde bulunuyor. Yalnız bizim burada dini kaynaklarımızda da bu varmış gibi anlatılması yanlış yorumlamalara, yanlış değerlendirmelere yol açıyor. Bazı hadisleri, tabii o günkü şartlarda nasıl değerlendirebileceğini hocamız çok güzel ifade ettiler. Yani onu hadis sahih midir, değil midir, sahihse acaba nedir, neyi anlatmak istiyordur, bu konuda gerekli ve yeterli bilgilerin açıklanması lazım. Kur'ân-ı Kerim'deki âyetle ilgili de ben bir şeyi değerlendirmek istiyorum, tabii alanımın dışında ama üzerinde çok düşündüm. "Ved'rıbûhunne" acaba gerçekten "hanımlarınızı dövün" şeklinde midir, yani kendim bir eğitimci, bir din psikologu olarak düşündüm. Yoksa nedir? Onu mu ifade ediyor. Şu nedenle üzerinde düşündüm, çünkü Peygamberimizin uygulamaları çok önemli. Peygamberimiz kendi eşlerini dövmediği gibi, bütün erkeklere, ashaba da kesinlikle dövmemeleri uyarısında bulunuyor. Böyle olduğu halde Kur'ân-ı Kerim'deki bu ifadeyi "onu dövme" şeklinde mi anlamak lazım? Burada değişik alanlardaki hocalarımızın düşünmesini istiyorum. "Darabe" kelimesi biliyorsunuz çok farklı anlamlarda kullanılıyor. Kur'ân-ı Kerim'de ve benim tespitlerime göre altı yedi farklı anlamlarda kullanıldığı âyetler var. Yani hepsini aldığımızda, dolayısıyla oradaki anlamı acaba şu mudur, mesela "darabe" "an" harfi cel'iyle kullanıldığında bir süre ayrılmayı ifade ediyor. Şimdi izin verirseniz çok önemli olduğu için belirtmeye çalışıyorum, üzerinde de epeyce çalıştığım için ifade edeyim. Şimdi önce nasihat etme, yatakların ayrılması, yani mekân içi ayrılık, sonra da mekân dışı ayrılığı bir süre öneriyor diye düşünülebilir şeklinde değerlendirmede bulunulmasının uygun olabileceğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim. Saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Bu tabii çok uzun bir tartışmaya yol açar, oraya girmiyoruz, fakat orada sanıyorum tefsircilerden hiçbirisi baştan itibaren günümüze kadar onu başka türlü anlamış değildir. Bir başka enteresan nokta, başka hususlarda biz, mesela Bünyamin Bey öyle söyledi, işte âyet şöyle diyor: **"Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir."** (Zilzâl sûresi, 99/8) Bu düşünceyle soracağız tabii elbette, fakat burada işler tersine döndü. Âyeti bu defa Rasûllullah'ın uygulamasına vurarak anlamaya kalktık. Bunu kapatıyorum, bunu açmıyorum. Bu uzun sürer, şimdi hemen ikinci tebliğcimize, Nurşen Güney hanımefendiye söz veriyorum. Buyurun.

Nurşen GÜNEY: Teşekkür ederim. Aile İrşad ve Rehberlik Bürosu fetva birimi değildir. Abdullah Ayan hocamın bir açıklaması oldu bu meyanda. Gelen soruların %28'i fetva ile ilgilidir, aynı zamanda fetva görevini de görmektedir, ama fetva birimi değildir. Nikâhla ilgili, boşanmayla ilgili sorular geliyor, geri kalan %72'lik kısım Aile Bürosunu ilgilendiren danışmanlık ve rehberlik bölümüdür. Hanımlar bize güveniyor ve bizimle paylaşmak istiyor, o yaradılışlarında var. Hani Nasrettin Hoca iğnesini ahırda kaybediyor da bahçede arıyor. Ne yaptığını sorduklarında iğnesini aradığını söylüyor. Neden bahçede aradığı sorulduğunda orası karanlık diyor. Hanım paylaşmayı seviyor, paylaştıkça rahatlıyor. Aslında hanımın derdi soruna çok da çözüm bulmak değil, onu paylaşmak. Bunun için bize gelen hanımların oranı %84'tür. Ve biz bu mantığı da az çok biliyoruz, o anlatıyor biz dinliyoruz, dinledikçe onları dinlendiriyoruz ve aynı zamanda kendi sorununu şöyle masaya yayıp kendi sorununa da kendisinin çözüm bulmasına bakıyoruz. Faruk Beşer Hocamın bir Hadis-i Şerif'te ortaya koyduğu tartışma söz konusu. Bunla ilgili de ben aslında sorunun sadece kadın sorunu olduğuna inanmıyorum. Bu meyanda bence aslında hanımlar paylaşıyor, erkekler daha sorunlular, onlar paylaşmıyorlar. Ben bize gelen sorunlarda erkeklerin de gelmesi, beylerin de gelmesi ve onların da sorunlarını dinlemek, onların da sorunlarını dinlemiş olmanın bizim aile bürosu çalışmalarımızda daha net, daha objektif bir kazanım olacağına inanıyorum. Kurumumuzda Aile Bürosu çalışanı olan bir beyefendi de var ama ona müracaatlar şu ana kadar bir tane oldu.

Aile bürolarımızda çalışan bekârlar var, ben evliyim. Bekâr ve boşanmış hanımlara gelince, bu arkadaşlardan kendilerini iyice yetiştirmiş kimseler de olabiliyor. Ve bize gelen sorunlar sadece aile içi ilişkiler değil, ergen sorunları, çocuklarla ilgili sorunlar da oluyor. Bunu da bir parantez arası ifade edeyim. Fetva birliği hususunda ise, bize en son gelen bir soruda şahıs soruyu soruyor, cevapladığımız zaman, hocam böyle diyorsunuz, ama ben aynı soruyu Halil Gönenç Hocam'a sordum o da o şöyle cevapladı, şimdi ben hangisine göre uygulayacağım, diyor. Soranın zihni karışıyor, bu anlamda Ekrem Keleş Hocam'ın yaklaşımı

güzeldi, üç basamaklı bir soru fetva birlikteliği, böyle bir yol sanırım daha da faydalı olacaktır. Bunun haricinde Faruk Beşer Hocam; bu acaba bir pozitif kadın ayrımcılığına götürür mü demişti. Evet, bu bir pozitif kadına ayrımcılığına götürür, götürecektir de, ama buna da hakkımız var sanıyorum. Gerek ilahiyatçılar gerekse de basın, medya tarafından ekonomik amaçlı veya bir şekilde, biz kadın olarak hep sömürüldük, horlandık veya şiddetin her türüne maruz kaldık. Tam olarak hatırlayamıyorum, şiddet sadece fizikî olarak değerlendirdi; ama şiddet fizikî, ekonomik, sosyolojik her boyutuyla olur, bu kadar da sömürüldük, buna hakkımız olur diye düşündüm. O zaman da hocam sizlerin bir çalışması olur, orta noktayı buluruz.

Oturum Başkanı: Bizde kadın erkek ayrımı yok, bizde herkes hakkını alır, onunla razı olur. Şimdi söz Prof. Dr. Ahmet Yaman Bey'de. Buyurun.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN: Teşekkür ediyorum. Çok değerli mülâhazalar, ufuk açıcı fikirler serdedildi. Ben tek tek teşekkür ediyorum. Sayın Başkanımız çok şükür vukuatsız götürüyoruz diye tekrarladı, ama kendisi sanki vukuat istermiş gibi bir konuyu da açmış oldu. Biraz zihinleri yenilemiş oldu ve canlandırdı aslında. Ona da ayrıca teşekkür ediyorum.

Ben iki hususa tenzihte bulunacağım, daha doğrusu tashihte bulunmak istiyorum; fakat dile getiren iki hocamız da burada yok, İsmail Karagöz ve Abdullah Ayan Beyler. Ancak kayda geçmesi bakımından ben arz etmek istiyorum. Başbakanlığın yaptığı bir araştırmayı ben arz etmiştim, oradan İsmail Bey boşanma oranlarının sebebini, alt alta toplayarak %87 şiddetli geçimsizlik ve aile içi şiddet saydı. Oysa bu doğru değil. Benim gözlemlerim de zaten bunun doğru olmadığını gösteriyor, dedi. Arz ettiğim rakamlar boşanma oranlarıyla ilgili rakamlar değildir, aile içi şiddetin bir şekilde devam etmesiyle ilgilidir. Yani devam eden birlikteliklerde söz konusu olan şiddettir. Sanıyorum hocam orada bir inceliği kaçırdı. Abdullah Ayan Bey'in dile getirdiği husus, yani fetvaları birleştirmek, bade'l-vuku' kable'l-vuku' gibi hususlara da temas ederek doğru değildir dedi. Fetvaların tekleştirilmesini bir fıkıh öğrencisi olarak ilk önce ben istemem. Çünkü bu derin anlama ve inceleme demek olan fıkhın ölümü demektir. Bunu evveliyatla ben istemem. Benim demek istediğim husus, mesela orada Hüseyin Bey'in de çok rastlanan bir soru olarak kaydettiği, başka hiçbir soruya çok rastlanıyor kaydını düşmemiş, telefonda hanımının yüzüne üç kere sen boşsun demenin hükmü nedir diye sorulmuş. Şimdi bunu Orhan Bey Konya'da bir türlü cevaplıyor, ben bir türlü cevaplıyorum. Bu anlaşılabilir bir şey; ama Ankara Müftülüğü, İzmir Müftülüğü bir türlü cevaplıyorsa bu anlaşılmaz bir şeydir. Ben bunu demek iste-

dim, bu kurumun saygınlığını zedeleyecek bir husustur. Bu bakımdan Din İşleri Yüksek Kurulu'nun bir çalışma yapması ve standart olaylara değişmez, yani bu telefon her yerde telefondur, markası değişik olmakla beraber, her yerde üç üçtür, her yerde boş boştur. Bu sorulara bir müşterek çözüm üretilebilirse, vatandaşın güvenini kazanırız, çünkü hukuk emniyeti diye de bir gerçeklik vardır. Hukuk doktrin olarak gelişir, ama bir yerde uygulanırken de emniyeti sağlamak üzere bir fonksiyon icra eder. Dolayısıyla aynı olaylara standart çözümlerin üretilmesi halinde fonksiyon icra eder ve emniyeti sağlar. Bunu ifade etmek için söz almış oldum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, Allah'a şükürler olsun, hamd-ü senalar olsun, yine de vukuatsız bitirmiş olduk. Şimdi gerekli duyuruları yapmak üzere sözü riyasete bırakıyorum, buyurun.

Komisyon Başkanı: Önce çok teşekkür ediyorum, gerek tebliğ sunan hocalarımıza, gerekse çok güzel katkılar sunan hocalarımıza. Ayrıca yazılı olarak gönderen katılımcılarımız var, her birine teşekkür ediyorum. Çok bereketli bir komisyon oldu, bereketli oturumlar oldu. İnşallah yarın cami dışı din hizmetleri konusunda sunumlar olacak. Birinci oturum özellikle beş tebliğ var, ikinci oturumda dört tebliğ var ve orada eminim katılımcılarımızın çok güzel teklifleri olacak. Tabii bazı hocalarımız dile getirdiler, tebliğler bize ulaşmadı yahut geç ulaştı diye. En azından şöyle bakma imkânımız olursa yarınki katılım belki daha güzel olabilir. Ahmet Yaman Bey'in son bir teklifi vardı, hani üç talâk ile boş olması vs. meselesiyle ilgili. Buradan şimdiden ifade edeyim yine kurumumuzun aldığı bir karar var, tabii yıllardır talâk konusunda çok farklı değerlendirmeler, fetvalar da var. Gerek İlahiyat Fakültelerindeki hocalarımız gerekse müftülükler veyahut Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanları arasında yahut Üyeler arasında bile farklı yorumlar var. Elbette farklılık tabiî bir şeydir, ancak biz Allah nasip ederse çok yakın bir zamanda Türkiye'deki İslâm hukuku hocalarımızı ağırlıklı olarak bir toplantıya davet edeceğiz. Böyle iki gün üç gün falan değil, artık söz bitti, konuşacak bir şey kalmadı diyene kadar da salmayacağız. Oradan icmâ demeyeceğiz, ama bir ittifak şeklinde bir görüş çıkarsa, bu görüşü biz Din İşleri Yüksek Kurulu'nun resmi görüşü olarak kabul edeceğiz. Ve bundan sonra gerek uzmanlarımız, gerek üyeliklerimiz gerekse de müftülüklerimizde bu tür konularda sadece şu şekilde cevap verilecek; ama bu noktada biz sadece on altı üyenin, kırka yakın uzman hocamızın görüşleriyle yetinmek istemedik. Çok kıymetli İlahiyat Fakültesi'nin İslâm hukuku hocalarının mutlaka görüşlerini alacağız. Bu konuda

çok geleneksel düşünen hocalarımız var, çok serbest düşünen hocalarımız var. Birbirleriyle güzelce tartıştıracağız, ortaya nasıl bir sonuç çıkarsa o sonucu inşallah benimsemeye çalışacağız. Bu noktada o karmaşayı, kargaşayı biraz gidermeye çalışacağız inşallah, şimdiden ben onun haberini vermiş olayım. Efendim çok teşekkür ediyorum sabırla, zevkle ama dikkatle takip ettiniz. İnşallah yarın aynen devam edilecek. Hepinize hayırlı akşamlar diliyorum, programı kapatıyorum, hayırlı akşamlar.

3. OTURUM

“Cami Dışı Hizmetler”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

❖

14 Ekim 2009

SOSYAL AÇILIMLI DİN HİZMETLERİ KOMİSYONU

3. OTURUM TEBLİĞLERİ

Prof. Dr. Bünyamin ERUL (Komisyon Başkanı): Muhterem hocalarım, Üçüncü Komisyon'un üçüncü oturumunu başlatıyoruz. Hepinize hayırlı sabahlar diliyorum, bereketli bir oturum geçmesini Cenâb-ı Allah'tan niyaz ediyorum.

Bugün bu oturumda 5 tebliğ gözüküyor. Sözü hemen Ahmet Yaman Hocamız'a bırakıyorum ve başarılar diliyorum.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN (Oturum Başkanı): Bismillahirrahmanirrahim, Elhamdülillâh, essalâtü ve's-selâmu âlâ Rasûlillâh.

Muhterem katılımcılar, hayırlı olması dileğiyle ben de oturumumuzu açıyorum. Evet, 4-5 tebliğimiz gözüküyor. 15 dakikada muhtasar müfit bir tarzda meseleler ortaya konursa, tartışmalarla da zaten açılacaktır. İnşallah verimli bir oturumu gerçekleştirmiş oluruz.

Sözü fazla uzatmadan Dr. Gazi Erdem Bey'e veriyorum. Kendisi Din İşleri Yüksek Kurulu bünyesinde çalışmalarını sürdürüyor. Yurtdışı tecrübesi de olan bir katılımcımız. Bize sosyal açılımlı cami hizmetleri konusunda aydınlatıcı bilgiler sunacaklar.

Buyurunuz efendim.

SOSYAL AÇILIMLI CAMİ HİZMETLERİ

Gazi ERDEM[1*]

Bu tebliğ, akademik bir araştırma sonucu ortaya çıkarılan bir çalışma olmayıp, ülkemizde yürütülen din hizmetlerinde görülen önemli bir eksikliğin analizini yapmaya ve çözümü için bazı öneriler sunmaya çalışan bir zihin faaliyetidir. Karşılaşılan bir Alman Protestan papazın verdiği bir cevap üzerine yürütülen düşüncelerin paylaşılması sadedindedir. Önce bir anekdot olarak olayı sizinle paylaşmak isterim. 1998 yılında İngiltere'de bir misyon merkezi olan Selly Oak Koleji'nde dil kursunda öğrenci olarak bulunduğum sırada, Almanya'da oldukça iyi bir maaşı, hiç bir zorunluluğu da bulunmamasına ve gittiği yerde 3 çocuğunun eğitimi konusunda önemli problemlerle karşılaşma riski olmasına rağmen, oldukça düşük bir maaşla Afrika'nın en fakir ülkelerinden birisine, kendi isteği ile gitmeye hazırlanan ve bu amaçla İngilizcesini ilerletmek üzere koleje gelen Hans isimli bir pastör ile sınıf arkadaşı olduk. Tanışıklığımız ilerleyip dini konularda sohbetler yaptığımız bir sırada, cemaatinin az olduğunu düşünerek hafiften de onu alaya almak düşüncesiyle kendisine kaç cemaati olduğunu sordum. Verdiği cevap, bana bizim din görevlileri olarak eksikliğimizi gösterdi ve o günden beri de aklıma geldikçe konu üzerinde düşünmeye sevk etti. Hansın cevabı şöyleydi: 'Biz sadece kiliseye gelen cemaatin görevlisi değiliz. Çalışma bölgem 950 haneden oluşuyor, ben bunların hepsinden sorumluyum, cemaatim 950 ailedir.'

Bu çalışma, din görevlilerini sadece camiye gelen cemaatin ya da caminin imamı olma düşüncesinden kurtararak mahallenin, o mahallede yaşayan camiye gelsin-gelmesin tüm Müslümanların, hatta o mahallede yaşayan herkesin imamı haline getirmeye ve camileri de sadece ibadet edilen mahal olmaktan çıkararak, günün her anında açık, aktif faaliyet içerisinde olan sosyal ve dini hizmet kurum-

1 * Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

ları haline getirmeye yönelik bir düşünce üzerine hazırlanmıştır. Caminin ve imamın adeta fonksiyon olarak tüm işlevini kaybettiği bir dönemde, ona ilk kurulduğu dönemdeki işlevini yeniden kazandırmak amacını taşımaktadır. Bu hususun tüm Müslümanların da ortak gayesi olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'de camiler bugün daha çok sadece ibadete mahsus yerler olarak işlev görmektedir. Özellikle son yıllarda yaygınlaşan ve kurumsallaşan yaz kursları, yetişkinlere yönelik olarak yapılan kurslar, bayanlara yönelik sohbetler vb. bazı hizmetler düşünüldüğünde caminin yaygın din eğitiminde ifa ettiği fonksiyon göz ardı edilmemekle birlikte, bu hususlarda da olması gereken noktanın çok gerisinde olunduğu kolaylıkla söylenebilir.

Camiye fonksiyon kazandırmak muhtemelen en başta orada görev yapan din görevlisinin görev tanımının düzgün bir şekilde yapılarak ona sorumluluk yüklenmesi ile mümkün olacaktır. Mevcut durumda görevli kendisini caminin görevlisi olarak görmekte, ibadet vakitlerinde camide bulunmak ve camiyi ibadete hazır bulundurmak suretiyle görevini ifa ettiği kanaatine ulaşmaktadır. Başka bir ifade ile kendisini caminin imamı olarak kabul etmektedir. Resmi olarak görev tanımı ve ondan beklenen de aşağı-yukarı budur. Olması gereken ise bu dar çerçevenin oldukça dışındadır. Çoğu yerde halkın tanımı ve beklentisi bile bu görev tanımının oldukça üzerindedir. Örneğin caminin bulunduğu mahallenin halkı imamı, mahallenin imamı olarak görmekte ve tanımlamaktadır. Genel olarak onu başkalarına tanıtırken mahallenin veya köyün imamı olarak tanıtmaktadır. Dolayısıyla imam da mahallenin imamı olmak durumundadır. Camiye gelsin-gelmesin başka bir caminin sınırına kadar kendi mahallesinde yaşayan herkesin imamı olmalı, kendisini bunların tamamından sorumlu görmelidir. Kendisine bağlı bulunan mahalledeki halkı tanımalı, özelliklerini, mesleklerini, ihtiyaçlarını, maddi-manevi durumlarını, onlara ulaşma yollarını bilmelidir. Hz. Peygamber'in sünneti de bu anlayışın bir din görevlisi için zaruri olduğunu göstermektedir.

Özellikle şehirleşme sürecinin çok hızlı olarak yaşandığı ve değişik yerlerden göçerek bir mahalleye yerleşen ve birbirini tanımayan insanların aynı mahallede, bazen aynı apartmanda yaşamaya başladığı, uzun süreler geçse de tanışma fırsatı bulamadıkları şehirlerimizde insanların birbirlerinden habersiz, kendi hallerine yaşamaya başladıkları, izole oldukları, birçok aile veya bireyin şehirlerde yaşarken tecrit hayatı içerisinde bulunduğu, kalabalıklar içerisinde yalnız olduğu, bunun da sosyal ve ruhi problemlere davetiye çıkardığı bilinen bir gerçektir. Camilerin fonksiyoner bir mekân olması, bu durumdaki pek çok kişiyi sıkıntıdan kurtaracak ve toplumun psikolojik sağlığına katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda ayrıca toplumsal barış ve kaynaşmaya mevcut katkısından çok daha fazla katkı sağlayacaktır.

İşe imamın görev tanımının değiştirilmesi ile başlanılmalı, ancak camide yü-

rütülmesi istenen tüm işlerin de imam tarafından yürütülmesi beklenilmemelidir. Böyle bir beklenti haklı bir beklenti olmayacaktır. İmam esas itibarıyla hizmetlere önderlik ve liderlik yapacaktır. Mahallede yaşayan öğretmenler, doktorlar, hemşireler, avukatlar, başka meslek erbapları, emekliler, ev hanımları, özetle tüm halk hizmetlere dahil edilmelidir. Camilerin dernekleri veya idare kurulları, yaptırma ve yaşatma organları olmaktan kurtarılıp bu fonksiyonları icra etmek üzere oluşturulmuş kurullar haline getirilmelidir. Yürütülecek hizmetlere anlamlı ve önemli bir katkı da İmam Hatip liseleri ve İlahiyat Fakültelerinin son iki yılında okumakta olan öğrencilere getirilecek altı aylık staj mecburiyeti ile sağlanmış olabilir. Böyle bir uygulama ile hem din görevlisi olarak görev alacak kişiler hizmet öncesinde eğitilmiş, yetiştirilmiş olacak hem de hizmetlerin ifasında gerekli olan eleman temin edilmiş olacaktır. Böyle bir staj uygulaması, din görevlisi olarak görev alacak elemanların önceden yetiştirilmek suretiyle hiç tecrübesi olmadan cemaatle baş başa kalmak problemi, sendromu, mahzuru ve korkusunu da ortadan kaldırmış olacak ve sisteme önemli bir katkı sağlamış olacaktır.

Camilerin fonksiyonel bir müessese haline gelmesi, her şeyden önce gün boyunca açık ve görevlisinin orada hazır bulunmasıyla mümkün olabilir. Kapıları kapalı bir mekândan kimseye hizmet ulaşmayacaktır. Din görevlileri mesai mefhumu gözetmeden sabahtan akşama kadar görevleri başında olacak duruma getirilmelidir. Konunun maddi boyutunun olduğu inkâr edilmemekle birlikte, bu hususta görevlilere dini hassasiyet ve ahlak eğitiminin verilmesi de zaruri görülmektedir. İmam yetiştiren kurumlarda bu eğitimin yeterince verilmediği hepimizin kolaylıkla kabul edebileceği bir hüküm olsa gerektir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da bu açığın kapatılması için bugüne kadar etkin programlar yaptığı söylenemez. Düzenlenen hizmet içi eğitim kurslarında buna cevap verecek bir program hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

Din görevlileri toplumun muhtaç grubu olmaktan çıkarılırken, ruhi eğitim yoluyla da onlara hasbilik, kanaat sahibi ve müstağni olmak, diğer gamlık vb. yüce ahlaki meziyetler kazandırılmalıdır. Görevin sadece geçim elde etmek, para kazanmak için yapılan bir memuriyetten ziyade Allah rızası için yapıldığı öğretilmeli, din görevlisi kendisinin bu görev için seçilmesinin Allah'ın ona bir lutfu olduğu gerçeğine inandırılmalıdır. Bu bağlamda, ABD, Kanada ve Avrupa ülkeleri gibi dünyanın en gelişmiş ülkelerinden, dünyanın en geri kalmış ülkelerine giderek oralarda çok zor şartlar altında 10-20 yıl sürelerle misyonerlik faaliyetlerinde çalışan din görevlileri, doktorlar, öğretmenler ve mühendisler gibi meslek erbabının kendilerinin bu iş için seçilmiş olduklarını düşündükleri ve bu hizmetle Tanrı'nın rızasını kazanmayı ümit ettikleri birinci elden bilgilerle bilinmektedir. Gerek Afrika gerekse uzak Asya'da Hıristiyanlık adına elde edilen başarının bu sayede olduğu hepimizin teslim edeceği bir husus olsa gerektir. Ülkemizde en

azından din görevlilerimize bu anlayış kazandırılmalıdır. Uzun yıllardır genel olarak toplumumuzun, özelde de Başkanlığın ihmal ettiği, dolayısıyla da meydanın çoğunlukla yetersiz bazı kişilere bırakıldığı, ya da boşluğu uygun olmayan kimselerin doldurduğu bu alanda inisiyatif alınarak çalışmalar yapılmalı, hiç olmasa görevliler için ruh terbiyesi ve ahlak eğitimi yeniden planlanmalıdır. Kültürümüz içerisindeki oldukça geniş hazine yeniden okunarak uygun eserler çıkarılmalı, önce din görevlilerine, onlar vasıtasıyla da günümüz insanına bu pencereden de yaklaşılmalıdır.

Camilerin fonksiyonel hale getirilebilmesi için din görevlilerinin görev tanımlamasının yeniden yapılması ve bu doğrultuda eğitimlerinin tamamlanmasından başka cami derneklerinin veya idare kurullarının da aynı amaca hizmet etmeyi görev bilecek bir tarzda kurumsallaştırılması gerekmektedir. Din görevlileri bu kurulların tabii üyeleri haline getirilmeli, oluşturulacak komisyonlar aracılığı ile de hizmetler planlanmalıdır. Cami dernekleri ve idare kurulları müftülüklere karşı sorumlu hale getirilmelidir. Böyle bir düzenleme ile başıbozukluk da engellenmiş olabilir. Görevlilerin öncülüğünde oluşturulabilecek bazı hizmet komisyonları ve yapabilecekleri bazı hizmetler aşağıda sıralanmıştır. Bölgelere ve mahalli ihtiyaçlara göre bunlar çeşitlendirilebilir.

1. Sosyal Hizmetler Komisyonu

Mahallenin mümkün olan her türlü problemi ile ilgilenen ve problemlere çare bulmaya çalışan komisyondur. Cami cemaatinden ve mahallenin ileri gelenlerinden oluşturulacak bu gönüllüler grubu ile mahallede yaşayan bakıma ve yardıma muhtaç yaşlılar, öğrenciler, özürlüler, dullar, yetimler vb. kişilere yardım etme çalışmaları yapılabilir. Yaşlı ve yalnız yaşayanlara periyodik ziyaretler yapılabilir. Ev hanımlarını organize etmek suretiyle yemekler hazırlatılıp muhtaç olanlara ulaştırılabilir. Malzemeler mahalledeki market ve bakkallardan temin edilebilir ya da uygun kişilere temin ettirilebilir. Mahallede barınan üniversite öğrencileri veya mahalleden olup da başka şehirlerde okuyan öğrencilerden muhtaç olanlara burs ayarlanabilir. Mahalledeki özürlülere el uzatılarak onlar ziyaret edilebilir, ulaşımları sağlanabilir. Hastaneye gitmek, alış-veriş yapmak ihtiyacında olan yaşlı ve kimsesizlere ulaşım sağlanabilir. Haftanın belirli günlerinde muayene, günün belirli saatlerinde iğne pansuman vb. sağlık hizmetleri verilebilir. Belediyeler ve ilgili devlet kurumları ile irtibat sağlanarak mahallenin problemlerine çözüm ve hizmetlere maddi destek veya eleman katkısı sağlanabilir.

Düzgün işleyen ve güven veren bir mekanizma oluşturulması durumunda maddi kaynak probleminin olmayacağı varsayılabilir. Bunu temin edebilmek için hesapların iyi denetlenmesi, cemaate belli aralıklarla hesap verilmesi ve bilançonun herkesin göreceği şekilde ilan edilmesi gerekir. Tüm gelir giderler

açıkça yazılmalı ve isteyenin de özel olarak incelemesine açık bulundurulmalıdır. Caminin web sitesinden bu durum herkes tarafından takip edilebilmelidir. Hizmetin yürüdüğü görüldüğünde de destek artacaktır. Batı ülkelerinde kiliselerin çevre sorunları, küresel ısınma problemleri, dünya kaynaklarının adaletli kullanımı, gelişmemiş ülkelerin problemleri, göçmenlerin problemleri vb. pek çok konuda programlar yapmaları, fikir beyan etmeleri, kamuoyu oluşturmaları onların sosyal faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir. Bunlar ve benzeri sosyal çalışmalarda onları örnek alma gibi bir zorunluluk da yoktur. Cami bağlantılı kurulacak olan bu komisyon mahallin insanını ilgilendiren her türlü sosyal konu ile ilgilenecektir.

2. Eğitim Komisyonu

Caminin bir eğitim müessesesi haline getirilmesi onun fonksiyonunu en fazla artıracak etken olur. Diyanet İşleri Başkanlığınca uygulanan yetişkinlere yönelik kısa süreli kurslar bile camilere ciddi bir etki kazandırmıştır. Bu komisyon aracılığı ile yetişkinlere yönelik olarak yapılacak din eğitimine ek olarak, okuma-yazma, bilgisayar ve dil kursu gibi eğitim faaliyetleri, planlı ve programlı bir şekilde yapılabilir. Öğrencilere ve gençlere yönelik olarak da mütalaa ve ders çalışma programları, destek eğitim çalışmaları organize edilebilir. Etüt merkezlerinin yoğun bir ilgi gördüğü bilinmektedir. Ücretsiz yapılacak böyle bir hizmet sayesinde camiler öğrencilerle dolup taşacaktır. Milli Eğitim müdürlükleri ile irtibata geçilerek öğretmen, sınıf ve malzeme desteği de alınabilir. Caminin bulunduğu mahalde ihtiyaç olduğu bilinen her konuda kurslar ve eğitim çalışmaları yapılabilir. Örneğin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türkçe kursları son derece faydalı olabilir. Camiler tarafından organize edilen kurslara bazı bölgelerimizde daha fazla ilgi olacağı, okuma-yazma oranının düşük olduğu, özellikle bayanların eğitimsiz olduğu bölgelerde ciddi bir faaliyet yapılabileceği düşünülmelidir. Bu vesile ile sadece mevcut nüfusun değil, aynı zamanda gelecek neslin eğitimine katkı sağlanacağı kesindir.

Kültürümüz içinde yer alan cami dersleri mutlaka yeniden hayata geçirilmelidir. Camilerimizde tefsir, hadis, fıkıh, akaid ve İslam tarihi gibi dersler okunmalıdır. Bu dersler derse katılacakların seviyelerine göre ayarlanabilir, İlahiyat Fakültelerinin öğretim elemanları ve İmam-Hatip liselerinin öğretmenleri başta olmak üzere mahallede bulunan yetişmiş kimselerden faydalanılmalıdır. Özellikle şehirlerin büyük camilerinde bu dersler, ders verenler ve katılanlar bakımından prestij vesilesi haline getirilmelidir. Mahalle camilerinde de konu üzerinde önemle durulmalı, görevlilere yardım edecek hocalar bulunamadığı takdirde mutlaka görevliler tarafından devam ettirilmelidir. Bu hususlarda devam eden cemaat sayısına bakılmamalı, dersler aksatılmamalıdır. Uzun bir aradan sonra ge-

leneğin tekrar başlatılması kolay olmayacaktır. Bunu için ısrar şarttır. Televizyon seyretme bağımlılığından insanımızı, 'iyi bir televizyon izleyicisiyim' safsatasından da din görevlilerimizi kurtarmak gerekmektedir. Cemaatten kimsenin devam etmediği dersin devamı hiç olmasa görevliye katkı sağlayacak, onun okuması temin edilmiş olacaktır. ABD'de kiliselerde görev yapan pastörlerin yılın belli zamanlarında okuma ve yazma izni kullandıklarını burada bir örnek olması için zikretmek isterim.

3. Gençlik Komisyonu

Mahalledeki gençleri bir araya getirecek, onları cami ile irtibatlandıracak programları yapacak olan komisyondur. Mahallin imkânlarını değerlendirerek gençler için çeşitli spor kulüpleri kurulabilir ve spor aktiviteleri yapılabilir. Bu vesile ile mahalle gençleri bir araya gelir ve ortak amaçlar doğrultusunda hareket etmiş olur. Düzgün arkadaşlarla bir araya gelinmesi ve faydalı bazı faaliyetlerde yer alınması gençlerin enerjilerini uygun bir şekilde sarf etmelerine, kendilerini boşlukta hissetmemelerine, sağlam arkadaşlıklar kurmalarına, dışarıda mevcut olan zararlı ve yıkıcı grup ve akımların etkilerinden kurtulmalarına vesile olur. Bunlar hem gençler hem de aileler için son derece önemlidir. Cami merkezli olarak yürütülecek bu programlara kolaylıkla destek bulmak mümkün olacak ve başarılı örnekler destekleri artıracaktır. Gençler için okuma programları, manevi eğitim programları, gezi programları, kamplar vb. organizeler de yapılabilir.

4. Bayanlar Komisyonu

Bayanlara yönelik çalışmalar yapacak olan komisyondur. Daha çok bayan görevliler ve mahallenin bayan sakinlerinden oluşur. Asırlar boyunca süregelen uygulama sonucu camiden uzaklaştırılan bayan grubunu tekrar camiye cemaat yapmayı amaç edinir. Dolayısı ile Hz. Peygamber dönemi uygulaması yeniden canlandırılmış olur. Bayanlar için sohbet, okuma, Kur'an öğrenme vb. programlarla etkin bir çalışma yapılabilir. Bayanların diğer komisyonların çalışmalarına katılım ve katkıları sağlanır.

Örneği sunulan bunlar ve benzeri komisyonların faaliyetleri camileri her an canlı, hemen herkesin bir şekilde girip çıktığı ve faydalandığı mekânlar haline getirirken imamı da mahallenin en saygıdeğer ve sevilen kişisi haline getirecektir. İyi bir televizyon izleyicisi olmakla övünen, vaktinin büyük çoğunluğunu boş denebilecek şekilde geçiren çok sayıdaki din görevlisine, hem kendisi hem de toplum için son derece faydalı işler yapma yolu açılmış, başka bir ifade ile görevliler buna zorlanmış olacaktır. Hizmet alan insanlarda dine ve ibadete bağlılık ve devam duygusu gelişmiş olacaktır. Birbirine kilitlenmiş bir mahalle, sosyal olarak birlik ve beraberlik içerisinde bir toplum oluşumuna azami katkı sağlanmış,

İslam'ın kardeşlik anlayışı hayata geçirilmiş olacaktır.

Görevlilerin eğitim durumları da bu hizmetlerin uygun bir şekilde yapılması noktasında önem arz etmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi hizmetlerin artması ve etkisinin yayılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerinin eğitim seviyelerinin her yıl artan bir trend göstermesi bu bağlamda önemlidir. Çok kısa bir süre sonra imam olarak atanabilmek için İlahiyat Fakültesi mezunu olmak şartının getirileceği değerlendirilmektedir. Böyle bir şartın halkın din görevlisine bakışını da olumlu olarak etkileyeceği düşünülmektedir.

Sosyal Açılımlı Cami Hizmetlerinin Etkili Olabilmesi için Gerekli Bazı Hususlar:

1. Din görevlilerinin vaaz, sohbet, Kur'an okuma, ihtisas dersi, çocuklara, gençlere, bayanlara ve yetişkinlere yönelik programları ile cami hizmet komisyonlarının programları haftalık ve günlük olarak ilan panosunda yazılmalıdır.

2. Her caminin bir internet sitesi olmalıdır. Görevlinin programları, camideki faaliyetler vb. hem ilan olarak hem de faaliyet sonrasında mümkünse fotoğraflarıyla birlikte sitede yayınlanmalıdır. Mahallede doğan çocuklar, ölenler, mahalleye taşınanlar, bunlar için yapılan veya yapılacak olan programlar siteden duyurulur. Böylece site sadece bazı yerlerden alınan dini verileri içeren donuk bir site olmaktan ziyade günlük değişen ve zenginleşen interaktif bir yapıda olur. Caminin sitesi olarak adlandırılmış olabilir ancak tüm mahallenin sitesi olma gayretinde olmalıdır. İnsanların kendilerini veya kendileri ile yakından ilgili olan şeyleri o sitede görmeleri siteye ve camiye ilgi ve desteği artıracaktır.

3. Teknolojinin imkânlarından yararlanma sadece bir web sitesi kurmak ile sınırlı kalmamalı, internet aracılığı ile camideki vaaz ve sohbetler, dersler ve diğer faaliyetler canlı olarak yayınlanmalıdır. Ayrıca bölgede mevcut olan mahalli radyo veya televizyon kanallarından istifade edilmeye çalışılmalı, düzenlenen kandil programları, bayramlaşma törenleri, bazı sosyal ve dini programlar onlar aracılığı ile topluma aktarılmaya çalışılmalıdır.

4. Din görevlileri cemaatlerinden hasta olanı, hastaneye düşeni, yakınlarından birisini kaybedeni, bir problem yaşayanı mutlaka ziyaret etmeli ve teselli etmelidirler. Bu tür manevi desteklere zaman zaman her insan ciddi ihtiyaç hissetmektedir. Bu tür ziyaretlerin ailece olmasına azami özen gösterilmelidir. Zira aile ziyaretlerinin dostlukları pekiştirdiği, ailece yapılan ziyaretlere insanların daha da önem verdiği bir gerçektir.

5. Düğün törenleri, doğum hadiseleri görevlilerin kendi bölgelerinde bulunan cemaate ulaşmaları için önemli vesilelerdir. Ailelerin bu zamanlarda ziyaret edil-

mesi, tebrik edilmesi, orada bir dua yapılması önemli bağların kurulmasına sebep olmaktadır. İnsanların, üzüntü ve sevinçlerini paylaşanları unutmadıkları, onlara önem verdikleri bilinen bir husustur. Dolayısıyla, mahallenin önderi olan din görevlisinin her durumda cemaatinin yanında ve yardımında olması gerekmektedir. Bu faaliyetler görevlinin itibarını artıracağı gibi, cemaatin gönlünün kazanılması bakımından da önem arz etmektedir.

6. Yapılan bütün hizmetlerin Allah rızası için olduğunun bilinmesi anahtar bir rolü haizdir. Görevli hiçbir şekilde, ne ad altında olursa olsun, az veya çok cemaatinden kendisi için para almamalı, kendisine ve ailesine yapılacak yardım taleplerini çok net bir tarzda reddetmelidir. Hizmetlerin giderleri yönetim kurullarınca karşılanmalı, görevli mümkünse kimin ne kadar yardım verdiğini de bilmemelidir. Zira bu durumda herkese eşit mesafede durması daha kolay olacaktır. Şartlar elverdiği kadar para ile irtibatı olmamalıdır. Şayet bir şekilde para ile irtibatı olmak durumunda kalırsa, makbuz ve fatura gibi yazılı belgelerle işlemi belgelendirmeli, hesap sorulmadan hesabını ilan etmelidir. Camilerin idare kurullarının maddi hesapları, gelir ve giderleri, harcama kalemleri ve bütçeleri aylık veya üç alık gibi sık periyotlarla hem caminin sitesinde hem de ilan panosunda cemaate ilan edilmelidir. Denetim kurullarından başka isteyenlerin incelemesine de açık halde bulundurulmalıdır.

7. Cami merkezli olarak söz konusu hizmetlerin başarılı olabilmesi hem görevli, hem de dernek ve komisyonlarda görev üstlenen kişilerin bulundukları toplumdaki güvenilirlikleri ile doğrudan irtibatlıdır. Dolayısıyla bu hususta özen gösterilmeli, bir yerde itibarı zedelenmiş bir görevli orada tutulmamalı, komisyonlarda görev üstlenecek kimseler hakkında da dikkatli olunmalıdır.

8. Camilerde yürütülecek hizmetlere özürlü vatandaşlarımızın katkılarının sağlanması da önemsenilmelidir. Bu yolla onların topluma faydalı işler yapmaları sağlanacak, dolayısıyla çift taraflı bir kazanç söz konusu olacaktır.

CEZAEVLERİNDE SUNULAN DİN HİZMETİ FAALİYETLERİ: (İNGİLTERE VE GALLER ÖRNEĞİNDEN HAREKETLE ÜLKEMİZ CEZAEVİ VAİZLİĞİNE İLİŞKİN BAZI TESPİT VE DEĞERLENDİRMELER)

Harun IŞIK*

Giriş

Suç ve ceza insanlığın başlangıcından beri var olan bir olgudur. Toplumlar işlenen suçlara karşılık değişik cezalar uygulamışlardır.[1] Bununla birlikte artan suç ve suçlu sayısına, sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlere bağlı olarak cezalandırmanın şekli zaman içerisinde bazı değişikliklere uğramıştır. Nitekim utili-

* Kayseri İl Müftülüğü, Cezaevi Vaizi

1 Ceza tarihi incelendiğinde suçu önlemek adına özellikle üç yaklaşımın sergilendiği görülecektir. Ceza tarihi retributive (cezalandırıcı) yaklaşım ile başlamış, utilitarian (faydacı) bakış açısı ile devam etmiş ve günümüzde ise, özellikle Amerika, İngiltere ve Kanada gibi ülkelerde restorative justice (onarıcı adalet) anlayışı sistemdeki yerini almaya başlamıştır. Suç merkezli bir bakış açısına sahip olan retributive (cezalandırıcı) anlayışın hakim olduğu süreçte, suçlunun, işlemiş olduğu suç ile orantılı olarak cezalandırılması öngörülmüş, herhangi bir rehabilitasyon faaliyetine sistemde yer verilmemiştir. 18. yüzyıldan itibaren ceza sistemindeki yerini almaya başlayan utilitarian (faydacı) bakış açısı, retributive anlayışın aksine suçlu merkezli bir yaklaşım sergilemeye ve suçun önlenmesi ve suçlunun topluma yeniden kazandırılmasında rehabilitasyonu önemli bir araç olarak görmeye başlamıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İngiltere ve Galler adalet sisteminde yerini almaya başlayan restorative justice (onarıcı adalet) anlayışına gelince, mağdur merkezli bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Suç sonrası oluşan ve gelecekte meydana gelmesi muhtemel bir takım etkileri ortadan kaldırmak için ceza sistemi ile ilgisi bulunan ve suçtan etkilenen tarafların birlikte hareket etmesini sağlamak ve mağdur, suçlu ve tüm toplum arasındaki ilişkilerin onarılmasına çalışmak bu anlayışın temel

tarian (faydacı) anlayışın bir sonucu olarak 17. yüzyılda Avrupa'da,[2] 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İngiltere ve Galler'de[3] ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de Osmanlı Devletinde[4] bugün ki hapishanenin temelini oluşturan hürriyeti bağlayıcı ceza anlayışı hukuk ve adalet sistemindeki yerini almıştır.

Utilitarian (faydacı) yaklaşımın benimsenmesi ile birlikte suç ve suçlu probleminin çözümünde eğitim-öğretim ve rehabilitasyon faaliyetleri hız kazanmaya ve ilgili personel cezaevlerinde istihdam edilmeye başlanmıştır.[5] İngiltere ve Galler ceza tarihini yakından incelediğimizde, utilitarianism ile birlikte gelen reform hareketleri sonucunda mahkûmları rehabilite etmenin en etkili yöntemlerinden biri olarak dini ve ahlaki iyileştirmenin ön plana çıktığı, bunun bir sonucu olarak da 1773 yılında ilk defa cezaevi vaizlerinin cezaevlerinde hizmet etmeye başladığı görülecektir.[6] Bu tarihten itibaren mahkûmun rehabilitasyonu ve topluma yeniden adaptasyonunda cezaevi vaizleri adalet ve hapishane sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuş, görev, statü ve sorumlulukları değişik kanun ve anlaşmalarla sürekli geliştirilmiştir.[7]

20. yüzyıla gelindiğinde sekülerleşmenin etkisi ile birlikte din merkezli rehabilitasyon faaliyetlerinin yerini sosyal bilimler almış, psikologlar, sosyal çalış-

---

bakış açısıdır. (Zehr, H. and Toews, B., Critical Issues in Restorative Justice, Monsey, New York: Criminal Justice Press and Cullompton, Devon: Willan Publishing, 2004; Noblett, W., Prayers for People in Prison, New York: Oxford University Press, 1998; Johnstone, G. A Restorative Justice Reader, Devon and Portland: Willan Publishing, 2003; Hirsch, A. von., Roberts, J. V. and Bottoms, A. et al. Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms, Oxford and Portland: Hart Publishing, 2003; Cragg, W., the Practice of Punishment: Towards a Theory of Restorative Justice, London and New York: Routledge, 1992; Cavadino, M. and Dignan, J. the Penal System: An Introduction, 3. baskı, London: Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications, 2002; Ten, C. L., Crime, Guilt, and Punishment: A Philosophical Introduction, Oxford: Clarendon Press, 1987; Duff, R. A., Garland, D. A Reader on Punishment, New York: Oxford University Press, 1997; Williams, J. E. H., The English Penal System in Transition. London: Butterworths, 1970; Fox, L., The English Prison and Borstal Systems: an account of the prison and borstal systems in England and Wales after the Criminal Justice Act 1948, with a historical introduction and examination of the principles of imprisonment as a legal punishment. London: Routledge & Kpaul, 1952)

2 Flyyn, N., Introduction to Prisons and Imprisonment, Winchester: Waterside Press, 1998.

3 Hawkins, G., "The Ideology of Imprisonment" Bloom-Cooper, L., Progress in Penal Reform, Oxord: Claredon Press, pp. 101-116.

4 Demirbaş, T., "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi", Naskali, E.G., Altun, H. O., Hapishane Kitabı, İstanbul: Kitabevi, 2005, ss. 3-58.

5 Beckford, James A., Gilliat-Ray, S. Religion in Prison: Equal Rights in a Multi-faith Society. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

6 Babington, A., The English Bastille: a history of Newgate Gaol and prison conditions in Britain, 1188-1902, London: Macdonald, 1971

7 Nobblett, W., "Prisons: A Developing Chaplaincy" in Jones, J. and Sedgwick, P. the Future of Criminal Justice: Resettlement, Chaplaincy and Community, London: SPCK, 2002, ss. 89-102.

macılar ve eğitimciler sistemde daha etkin bir şekilde rol oynamaya başlamıştır.[8] Ancak mahkûm sayısının her geçen gün artması, hızlı artış yüzünden oluşan yer darlığı, mahkûmların ihtiyaçlarının giderilmesi için daha fazla personel ve kaynak sağlanmasının gerekliliği, mahkûmların rehabilitasyonu ve eğitimi, ailelerine gereken destek ve yardımın sağlanması gibi sorunlar ceza sistemi ile ilgisi bulunan kişi, kurum ve kuruluşları yeni çözüm arayışları içerisine itmiştir. Nitekim 21. yüzyılla birlikte Amerika, Kanada ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde restorative justice (onarıcı adalet) ceza sistemine egemen olmaya ve yeniden din merkezli rehabilitasyon anlayışı hem cezaevi içerisinde hem de dışarısında daha güçlü bir şekilde kendisini hissettirmeye başlamıştır.[9] Bu bağlamda cezaevlerinde hizmet eden din görevlilerinin sayısının artırılmasının yanı sıra din merkezli programlar[10] geliştirilerek cezaevlerinde uygulamaya konulmuştur.

Ülkemiz açısından bakıldığında, mahkûmun rehabilitasyonu ve yeniden topluma adaptasyonunda din ve dini değerlerden yararlanılması için girişimler 1950'li yıllarda başlamıştır. Düzenli olarak ceza infaz kurumlarında din hizmeti faaliyetlerinin yürütülmesi ise ancak 1983 yılından itibaren mümkün olmuştur. Nitekim toplumun dini ihtiyaç ve beklentilerine cevap verme ve din hizmeti faaliyetleri ile toplumsal huzur ve barışın gerçekleştirilmesine katkı sağlama görevini üstlenen Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), son yıllarda yaptığı düzenlemelerle sadece camilerde değil, cami dışı alanda da din hizmeti faaliyetleri düzenlemeye ve yürütmeye başlamıştır. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak da Adalet Bakanlığı ile DİB arasında 2001 yılında protokol imzalanmış, cezaevlerine cezaevi vaizleri atanmış ve hemen her cezaevine DİB personelinin gitmesi tavsiye edilmiştir.

İçinde bulunduğumuz dünyada pek çok insan maddi ve manevi, kişisel, ailevi ve toplumsal bir takım problemlere sahiptir ve ilgili kişi ve kurumların yardım ve desteğine muhtaçtır. Tutuklu ve hükümlü olarak hapishanede bulunan insanlar da

---

8 Bloom-Cooper, L., Progress in Penal Reform, Oxford: Claredon Press, 1974.

9 Coyle, A., Restorative Justice in the Prison Setting, London: International Centre for Prison Studies, 2001.

10 Dini köklere sahip olan Restorative Justice (onarıcı adalet) anlayışının adalet sisteminde egemen olmaya başlamasıyla birlikte victim awareness (mağdurun farkında olma), justice awareness (adaletin farkında olma) ve supporting offenders restoring inside (cezaevinde bulunduğu süre içerisinde iyileştirerek suçluları destekleme) gibi din merkezli programlar geliştirilmiş ve cezaevi vaizlik birimleri yardımıyla uygulamaya konulmuştur. (Hadley, M. L. The Spiritual Roots of Restorative Justice, Albany: State University of New York Press, 2001; An Accredited Programme on Victim Awareness and Restorative Justice-Sycamore Tree: Taking responsibility personal actions, Leaflet version 5.1, Essex: Prison Fellowship England & Wales; El-Sharkawy, M., The Justice Awareness Course Information leaflet, 2008; Ogier, A., "Restorative Justice Update" in Chaplaincy Newsletter. London: HM Prison Service Chaplaincy, 2007, s. 2; Ogier, A., "Restorative Justice", in Chaplaincy Newsletter. London: HM Prison Service Chaplaincy, 2006, s. 9)

bu kişiler arasındadır. Sıkıcı, bunaltıcı ve yalnızlaştırıcı bir yapıya sahip olan hapishane şartları göz önünde bulundurulduğunda, bilinmezlik, korku, tehlike, baskı, gerginlik ve stres gibi psikolojik etkilere sahip olduğu görülecektir.[11] Nitekim küçük bir alanda gün boyunca kapalı tutulan mahkûm, çaresizlik ve umutsuzluk içerisinde cezaevinden tahliyesini beklemektedir. Aynı şekilde cezaevleri, yalnızlık, ihmalkârlık, aile ilişkilerinin bozulması ve sevgiden yoksunluk gibi duygusal etkilere de sahiptir. Hapishanenin psikolojik ve duygusal etkilerinin yanı sıra aile, arkadaş ve sevdiklerinden ayrı kalmak gibi toplumsal etkileri de söz konusudur.[12] Bu etkilerin azaltılmasında, mahkûmun cezaevi şartlarına uyum sağlamasında, rehabilitasyonunda ve topluma yeniden adaptasyonuna katkı sağlama hususunda manevi destek sağlayan ve ümit aşılayan dinin ve dini değerlerin önemli bir yere sahip olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Öyle ki Krumbholz'a göre "dinin manevi desteği olmaksızın hiç bir rehabilitasyon sürecinin arzulanan başarıyı elde etmesi mümkün değildir."[13]

Birmingham Hapishanesi cezaevi vaizleri ve Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan hükümlü ve tutukluların söylemleri de bu gerçeği doğrular mahiyettedir. Nitekim Salvation Army cezaevi vaizine göre "rehabilitasyon sürecinin en önemli unsuru dindir. Mahkûmlara din hizmeti faaliyetleri en üst düzeyde sağlanmalıdır. Ceza sisteminin mahkûmları değiştirmesi söz konusu değildir, ama din arzulanan değişimi sağlayabilir."

The Church of England cezaevi vaizine göre "din, rehabilitasyon surecinin olmazsa olmazlarındandır. Çünkü din insanoğlunun en önemli motivasyonlarından biridir. Cezaevi vaizleri olarak bizler, mahkûmlara manevi destek sağlamak ve dinin öğretilerini tebliğ etmek için buradayız. Dinin de ifade ettiği gibi herkes daha farklı ve iyi bir hayata sahip olabilir. Suç ve suçlu probleminin çözümünde din ve dini değerlerin önemi göz ardı edilmemelidir."

Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan mahkûmlara göre "cezaevleri insanların (mahkûmların) Allah'a daha çok gereksinim duyduğu ve daha çok yaklaşmayı arzuladığı yerlerdir."

"Din hizmetleri sayesinde mahkûm, sıkıntı ve bunalıma iten cezaevi ortamından bir nebzede olsa kurtularak rahatlamakta ve geleceğe ümitle bakarak hayata

---

11 Sutherland, M., "Developing a Transpersonal Approach to Pastoral Counselling", British Journal of Guidance and Counselling, c. 29, no. 4, 2001.

12 Graham, W.R. (1990) "Prisoners and Prison Chaplaincy" Hunter, R. J., Malony, H. N., Mills, O. L. et. al. Dictionary of Pastoral Care and Counseling. Nashville: Abingdon Press, 1990, ss. 953-954.

13 Sundt, J. L., Dammer, H.D., and Cullen, F.T., The Role of the Prison Chaplain in Rehabilitation, O'Connor, T.P. and Pallone, N. J., Religion, The Community and the Rehabilitation of the Criminal Offenders, Haworth Press, 2003.

sımsıkı tutunabilmektedir."

"Cezaevi din hizmetleri, cezaevine girmeden önceki yaşamında dine uzak bir hayat yaşayan pek çok mahkûm için bir dönüm noktasıdır."

"Tutuklu ve hükümlülerin rehabilitasyonu ve yeniden topluma kazandırılmaları çalışmalarında en önemli katkının din eğitimi olduğunu düşünüyorum. Çünkü cezaevi vaizinin, mahkûmun ahlaki değerleri yeniden kazanması ve benimsemesi noktasında sağlayacağı destek, suçun ve suçlu sayısının azalması ve tahliye sonrası mahkûmun topluma yeniden adaptasyonu konusunda önemli bir yere sahiptir."

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere mahkûmun rehabilitasyonu ve topluma yeniden adaptasyonunu sağlama hususunda cezaevi din hizmetleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Yapılması gereken şey, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, bu hizmetlerin daha etkin bir yapıya kavuşturulmasını sağlamaktır.

Hürriyeti bağlayıcı ceza sistemine geçişle birlikte İngiltere ve Galler hapishane tarihinde yerini alan, mahkûmlara ve cezaevi personeline dini ve pastoral destek sağlama görevini üstlenen cezaevi vaizlik servisi hakkında yapılan çalışma neticesinde elde edilen veriler ışığında hazırlanan bu tebliğde iki amacı gerçekleştirmeyi ümit etmekteyiz. Birinci olarak, İngiltere ve Galler ile ülkemiz cezaevi din hizmetleri arasında karşılaştırma yapmaya çalışacağız. İkinci olarak da ülkemiz ceza infaz kurumlarında (CİK) gerçekleştirilen din hizmeti faaliyetleri ile ilgili sorunlara ışık tutmaya, mahkûmun rehabilitasyonu ve topluma yeniden adaptasyonunda din ve dini değerlerin ve cezaevi vaizlerinin daha etkin bir şekilde kullanımı hususunda çözüm önerileri getirmeye çalışacağız.

İki Ülke Cezaevi Vaizliğinin Karşılaştırmalı Olarak Analizi

İngiltere ve Galler

- Cezaevi vaizleri ilk defa 1773 yılında hizmet etmeye başlamıştır.

- Cezaevi vaizliği genel merkezi vardır

- Cezaevleri genel vaizi bulunmaktadır

- Cezaevi Vaizlik Kurulu, Dini Danışmanlık Kurulu, Bölge koordinatörleri, bölge cezaevi vaizleri, koordinatör cezaevi vaizleri, tam gün, yarım gün ve ek ders karşılığı çalışan cezaevi vaizleri bulunmaktadır

- 1952 Cezaevi Yasasına göre cezaevinde bulunması zorunlu olan üç personel "müdür, doktor ve cezaevi vaizidir"[14]

14 Bu yasaya göre cezaevlerinde öncelikli olan üç husus idare, sağlık ve manevi yönden hükümlü ve tutukluya destek sağlama olmaktadır. Cezaevi şartları göz önünde bulundurulduğunda bu üç görevin oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülecektir.

- 142 hapishane için toplam cezaevi vaizi sayısı 1200'den fazladır. Bunlardan 400'ü tam gün, 350'si yarım gün ve geri kalan ek ders karşılığı görev yapmaktadır

- Cezaevi vaizleri Adalet Bakanlığı bünyesinde istihdam edilmektedir

- Cezaevlerinde temsil yetkisine sahip olan dinlerin inanç ve uygulamaları hakkında cezaevi vaizlik servisinde "din" başlıklı bir kitapçık bulunmaktadır

- Kadrolu bayan cezaevi vaizi bulunmaktadır

- Cezaevi vaizliği çalışma el kitapçığı bulunmaktadır

- Cezaevi vaizleri hizmete başlamadan önce hizmet içi eğitime alınmaktadır

- Cezaevi vaizleri kendilerine tanınan görev ve sorumluluklar bakımından kurum içerisinde etkin bir role sahiptir. Cezaevini ve mahkûmları ilgilendiren toplantılara katılmakta ve kararlar alan mekanizmanın bir parçası olmaktadırlar

- Cezaevi vaizlerine ait çalışma odaları mevcuttur

- Her cezaevinde ibadethane bulunmaktadır

- Din merkezli paket programlar geliştirilmiş ve mahkûmların yararına uygulanmaktadır

- Cezaevi vaizlerinin görevleri üç ana başlık altında ele alınmaktadır: zorunlu görevler, dini destek ve pastoral destek bağlamındaki görevler

- Cezaevi vaizleri her yıl düzenli olarak hizmet içi eğitime alınmaktadır

- Hizmet içi eğitimden sonra cezaevi vaizlerine hizmet içi eğitim kitapçığı verilmektedir

- Cezaevi vaizlerinin kurum içerisinde gerçekleştirdikleri zorunlu, dini ve pastoral desteğe dayalı hizmetleri kaydettikleri cezaevi vaizliği hizmet takip defteri bulunmaktadır.[15]

Türkiye

- İlk defa düzenli olarak 1983 yılında başlamıştır

- Cezaevi vaizliğine dair özel bir birim yok

- Cezaevi vaizliğinden sorumlu özel bir yetkili yok

- Bu türden bir yapılanma mevcut değildir

- Böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır.

---

15 İngiltere ve Galler cezaevlerinde bulunan 83.500 mahkûma gönüllü olarak çalışanlar hariç 1200'den fazla din görevlisi hizmet ederken, ülkemizde 111.709 mahkûma toplamda yaklaşık 400 din görevlisi hizmet etmektedir. Bunlardan ise sadece 52'si tam gün görevli olarak çalışmaktadır.

- 368 ceza infaz kurumunda tam gün görevli cezaevi sayısı sadece 52'dir.[16]

Yaklaşık 350 kadar da ek ders karşılığı görevlendirilen DİB personeli vardır.

- Cezaevi vaizleri Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde istihdam edilmektedir

- Böyle bir çalışma mevcut değildir

- Tam gün görevli bayan cezaevi vaizi bulunmamaktadır

- Böyle bir kitapçık bulunmamaktadır

- Böyle bir eğitim söz konusu değildir

- Cezaevi vaizlerinin etkisi ikili ilişkilere dayanmaktadır

- Cezaevi vaizlerine ait herhangi bir oda mevcut değildir

- İbadethane olarak kullanılmak üzere özel bir mekân mevcut değildir

- Bu türden programlar mevcut değildir

- Cezaevi vaizlerinin görevi sadece dini destek sağlamaktır

- Düzenli olmamakla birlikte cezaevlerinde hizmet eden din görevlileri her yıl hizmet içi eğitime alınmaktadır

- Böyle bir çalışma mevcut değildir

- Böyle bir hizmet defteri mevcut değildir

Karşılaştırmalı analizden sonra cezaevi vaizlik birimlerinin nasıl hizmet ettiklerini daha iyi kavramak açısından cezaevi vaizlerinin görev ve sorumluluklarının daha detaylı bir şekilde ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. İngiltere ve Galler cezaevi vaizlerinin görevleri zorunlu görevler, dini destek ve pastoral destek kapsamındaki görevler olmak üzere üç ana başlıkta ele alınmaktadır.

Zorunlu görevler kapsamında cezaevi vaizlerinden biri her gün mutlaka tecrit ve hücre cezası birimlerini ve sağlık ünitesini ziyaret etmek ve mahkûmlarla görüşmek zorundadır.

Dini destek bağlamında cezaevi vaizleri kendi dinine mensup hükümlü ve tutuklularla bir araya gelerek kutsal kitap çalışmaları yapmakta (Kur'an öğretimi, İncil ve Tevrat çalışmaları gibi), din eğitimi ve öğretimi faaliyetleri yürütmekte (dinin temel ilke ve esaslarını öğretmek, birlikte ayin yapmak, namaz kılmak, ilmihal dersleri, meditasyon yapmak vb.), özel gün ve gecelere yönelik program ve ayinler düzenlemekte, dini sohbet ve günah çıkarma gibi dinsel içerikli programlar tertip etmektedir.

16 Bu defterde cezaevi vaizlerinin gün içerisinde yaptığı hizmetlerin yanı sıra bu hizmetlere katılan mahkum sayısı, gerçekleştirilen görev ya da görüşme kaydedilmekte, cezaevi vaizlerinin görev ile ilgili görüş ve önerileri yer almaktadır. Böyle bir defterin oluşturulması cezaevi vaizliği hakkında önemli bir kaynak oluşturmak bakımından önemlidir.

Pastoral destek kapsamında ise vaizler hem cezaevi personelinin hem de hükümlü ve tutukluların kurumsal, kişisel ve ailevi problemlerinin çözümünde gerekli mercilerle ilgili şahıs arasında köprü vazifesi görmektedir. Pastoral destek ile dinleme, arkadaş olma, cesaretlendirme, rehberlik yapma ve problem çözme yoluyla manevi destek sağlama amaçlanmaktadır. Pastoral destek kapsamındaki görevleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Hükümlü ve tutukluların yakınlarından birinin ölümü ya da rahatsızlığı hususunda mahkûma bilgi vermek

- Kendine zarar verme eğiliminde olan, intihara meyilli, depresyona girmiş veya diğer mahkûmlar tarafından zarar verilen mahkûm ile görüşmeler yapmak

- Mahkûmun ölümü halinde ailesine taziye ziyaretinde bulunmak

- Gerekli gördüğü hallerde mahkûmun, ailesi ile görüşmesini sağlamak

- Boşanma, ailenin ve çocukların ihtiyaçları gibi ailevi meselelerinde mahkûma rehberlik etmek ve ilgili yerlerle bağlantıya geçerek yardımcı olmaya çalışmak

- Kendisi ile görüşme talep eden personel ile görüşmek ve sorununun çözümünde ona rehberlik etmek

- Cezaevini ve mahkûmları ilgilendiren toplantılara katılmak ve kararlar alan mekanizmanın bir parçası olmak

İngiltere ve Galler cezaevi vaizleri bu görev ve sorumlulukları ile bir yandan cezaevinin mahkûmlar üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiyi ortadan kaldırmayı ve onları cezaevi şartlarına adapte etmeyi amaçlarken, diğer taraftan da dini hayatı canlı kılarak ve manevi destek sağlayarak suçla bağlantısı olmayan iyi bir yaşam tarzına mahkûmları yönlendirmeyi hedeflemektedirler.

Ülkemiz açısından bakıldığında cezaevi vaizlerinin, sadece dini destek kapsamında faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Kur'an öğretimini, ilmihal derslerini, temel dini bilgileri, fıkıh, siyer ve akaid konularını, dinler tarihini, koğuş sohbetlerini, konferansları ve özel gün ve gecelere yönelik programları bu faaliyetler arasında saymak mümkündür. Cezaevi şartları düşünüldüğünde çok önemli bir yere sahip olan pastoral destek yani manevi rehberlik kapsamında ise herhangi bir görev ya da sorumlulukları bulunmamaktadır.

Bu açıklamalar ortaya koymaktadır ki, İngiltere ve Galler cezaevi vaizlik servisi, hem yapısal olarak hem de görev tanımlaması ve adalet sistemi ve cezaevlerindeki yeri ve rolü bakımından oldukça önemli, sistemli ve gelişmiş bir yapıya sahiptir. Bu sistemin ülkemizde bire bir uygulanması mümkün olmamakla birlikte, en azından pek çoğunun uygulanabilirliği Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda hizmet edilen süre içerisinde gözlemlenmiştir. Tebliğimizin bu aşamasında ülkemiz ceza infaz kurumlarında cezaevi din hizmetlerinin uygulanmasında

karşılaşılan sorunları ve cezaevi vaizliğinin daha etkin bir yapıya kavuşturulması hususundaki çözüm önerilerini ele almaya çalışacağız.

Ceza İnfaz Kurumlarına Yönelik Din Hizmeti Faaliyetleri İle İlgili Sorunlar: Teorik ve Pratik Bakımdan

CİK'lerde gerçekleştirilen din hizmetleri ile ilgili sorunları tespit ederken öncelikli olarak Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında düzenlenen protokol ile ilgili sorunlar ortaya konulmaya, daha sonra ise uygulamada meydana gelen problemler belirtilmeye çalışılacaktır.

A) Protokol İle İlgili Sorunlar

1- Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında düzenlenen protokolün cezaevi vaizlerinin ihtiyaç ve beklentilerini karşılamakta yeterli olmaması

2- Protokolde yer alan müfredatın CİK ve mahkûmlar göz önünde bulundurularak değil, örgün eğitimin (ortaöğretim kurumları) esas alınarak hazırlandığı bir müfredat olması

3- Protokolde Adalet Bakanlığı, DİB, İl ve İlçe Müftülükleri, Cumhuriyet Başsavcıları, CİK müdürleri ve cezaevi vaizlerinin görev sorumluluklarının net ifadelerle belirlenmemiş olması

4- CİK'lerde gerçekleştirilen din hizmeti faaliyetlerinin "din dersi" olarak adlandırılması. CİK'lerde hizmet eden din görevlileri öğretmen olmadığı gibi muhatapları da öğrenci değildir. Böyle bir isimlendirme yerine "din hizmetleri ve manevi rehberlik" ifadesinin kullanılmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

B) Uygulama İle İlgili Sorunlar

1- Cezaevi vaizlerine ait bir odanın ve din hizmeti faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebileceği özel bir ibadet mekânın olmaması

2- Bazı CİK çalışanlarının din görevlileri ve din hizmeti faaliyetlerine ilgisizliği ve onları gereksiz olarak algılamaları

3- Cezaevi vaizlerinin CİK'lere giriş çıkışlarda sorun yaşamaları

4- CİK'de görevlendirilen DİB personelinin görev ve hakları konusunda farklı uygulamaların olması ve uygulama birlikteliğinin sağlanmaması

5- Din eğitimi ve öğretiminin (Kur'an ve ilmihal dersleri gibi) koğuşlarda yapılması

6- Cezaevi vaizleri tarafından kullanılmak üzere yaz kursları için hazırlanan kitaplara benzer CİK'ler için hazırlanmış kitap, CD ve benzeri materyal gibi yardımcı araç-gereç imkânı sağlanmaması

7- CİK'lerde görev yapan din görevlisi sayısının yetersiz olması

8- Cezaevi vaizlerine verilen ek ders ücretinin yetersiz olması

9- Cezaevi vaizlerinin kurumun bir parçası olmaktan ziyade dini birer ziyaretçi konumunda olmaları

10- Cezaevi vaizlerinin kurumda düzenlenen toplantılara katılamamaları ve kararlar alan mekanizmanın bir parçası olamamaları

11- Cezaevi vaizleri arasında bilgi alışverişini sağlayacak bir sistemin geliştirilmemiş olması

12- Hizmet-içi eğitim faaliyetlerinin düzenli olarak belirli aralıklarla tekrarlanmaması ve daha uzun süreli olmaması

Din Hizmeti Faaliyetlerinin Daha Etkin ve Verimli Bir Şekilde Gerçekleştirilmesini Sağlamaya Yönelik Öneriler

1- Diyanet İşleri Başkanlığı, CİK'lerde din hizmetleri konusuna önem vermeli, daha planlı ve programlı bir şekilde bu konuya yaklaşmalıdır. 21. yüzyılla birlikte Amerika, Kanada ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde mahkûmları rehabilite etme ve onların yeniden topluma adaptasyonunu sağlama hususunda dini desteğin daha ön plana çıktığı gerçeği göz önünde bulundurulmalı ve din hizmeti faaliyetlerinin artırılması konusunda gerekli kamuoyu oluşturulmalıdır.

2- Adalet Bakanlığı ya da DİB bünyesinde cezaevi vaizlik birimi adı altında bir birim oluşturulmalıdır. Böyle bir birimin oluşturulması, Türkiye'de yeni gelişmekte olan cezaevi vaizliğinin yapı ve işleyişinin, cezaevi vaizlerinin görev ve sorumluluklarının daha planlı ve programlı bir şekilde belirlenmesini sağlamak açısından büyük önem arz etmektedir.

3- Adalet Bakanlığı ile 2001 yılında imzalanan protokol yeniden gözden geçirilmeli ve Bakanlık yetkilileri ile bir araya gelerek yeniden yapılandırılmalıdır.

4- Adalet Bakanlığı'nda bulunan ilgili kişi ve birimlerle görüşmeler yapılarak, cezaevi vaizlerinin, ek ders ücreti, cezaevi vaizlik odası ve ibadet mekânı sağlanması gibi haklarının iyileştirilmesi sağlanmalıdır.

5- Mahkûm sayısı elliden fazla olan CİK'lerin tamamına tam gün görevli cezaevi vaizleri atanmalıdır. Ayrıca kurumdaki mahkûm ya da koğuş sayısı ile orantılı olarak tam gün görevli cezaevi vaizi sayısı da artırılmalıdır. Mahkûmların rehabilitasyonunda dinin ve dini değerlerin önemi göz önünde bulundurulduğunda, yapılması gereken şeyin onlara bu desteği sağlayacak yeterli personelin istihdam edilmesi gerektiği aşikârdır.

6- Tam gün görevli olarak atanan cezaevi vaizlerine ya da dışarıdan görevlendirilen müftülük personeline belirli bir süre (üç ila beş yıl) zorunlu olarak hizmet

etme şartı getirilmelidir. Şu anki yapıya bakıldığında, cezaevi vaizleri ve diğer din görevlileri CİK'lerin dini ziyaretçileri konumundadırlar. Böyle bir konum ise, her an cezaevi vaizliğinden ayrılma ihtimali bulunan din görevlisinin hizmet kalitesini düşürmekte, cezaevi içerisindeki etkisini aza indirgemektedir.

7- Cezaevi vaizlerinin görev ve sorumlulukları yeniden belirlenmelidir. Çalıştıkları kurumun CİK ve hizmet ettikleri kişilerin yetişkinler olduğu düşünüldüğünde örgün eğitimin esas alınarak hazırlandığı şu anki programın ihtiyaç ve beklentileri karşılamaktan oldukça uzak olduğu görülecektir.

8- Cezaevi vaizlerinin görev ve sorumlulukları artırılmalıdır. İngiltere ve Galler cezaevi vaizlerinin pastoral destek kapsamındaki görev ve sorumluluklarına benzer görev ve sorumluluklar "manevi rehberlik" başlığı altında ülkemiz cezaevi vaizleri için de getirilebilir. Bu tür görevlerin, vaizin mahkûm üzerindeki manevi etkisini artıracağı muhakkaktır.

9- Mahkûmlarla en yakın bir şekilde ilişki içerisinde olan cezaevi vaizleri, cezaevinde düzenlenen toplantılara katılmalı ve kararlar alan mekanizmanın bir parçası olmalıdır.

10- Belirli sayıda bayan mahkûmların bulunduğu CİK'lere tam gün görevli bayan cezaevi vaizleri atanmalıdır. Şu anki uygulamaya bakıldığında, bayan vaizlerden biri haftada sadece bir kaç gün bayan mahkûmları ziyaret etmektedir. Haftada birkaç gün ziyaret ise, hizmetin sürekliliği ve verimini olumsuz etkilemekte, istenilen başarıya ulaşma noktasında yetersiz kalmaktadır.

11- Türkiye'de bulunan CİK'lerin yapı ve işleyişini tanımlayan, cezaevi vaizleri ile ilgili kanun ve protokolleri ve cezaevi vaizlerinin görev ve sorumluluklarını içeren cezaevi vaizliği çalışma kitapçığı hazırlanmalıdır. Bu kitapçık, kurumda görevlendirilen DİB personelinin sistemi daha iyi tanıması bakımından oldukça önemlidir.

12- Yaz kursları için hazırlanan eğitim-öğretim kitap, araç ve gereçlerine benzer bir çalışmanın cezaevleri için de yapılması gerekmektedir. Günümüz CİK'lerinde bulunan mahkûmların yaş ve eğitim seviyelerine göre hazırlanacak kitaplar ve CD'ler sunulan hizmetin kalitesi ve arzulanan amaçların gerçekleştirilmesi hususunda büyük katkılar sağlayacaktır.

13- CİK'lerde görev yapan vaizlerin ve din görevlilerinin bulundukları şehirde ayda bir kez bir araya gelmesi sağlanmalıdır. Ayda bir kez bir araya gelmek, bilgi ve tecrübeleri paylaşmak, plan ve program geliştirmek bakımından oldukça önemlidir.

14- Bölgesel olarak koordinatör cezaevi vaizliği oluşturulmalıdır. Bu vaizler değişik zamanlarda sorumlu bulundukları bölgedeki CİK'leri ziyaret ederek cezaevi vaizlerinin içinde bulundukları durumların tespiti ve iyileştirilmesi konu-

sunda ilgili makamlarla bağlantıya geçebilirler.

16- DİB eğitim merkezlerinde "cami dışı hizmet alanı olarak-cezaevleri" başlıklı ders açılmalı ve bu merkezlerde eğitim gören vaiz ve müftü adaylarının alana aşina olması sağlanmalıdır.

16- CİK'lerde uygulanmak üzere din merkezli programlar geliştirilmelidir. İngiltere ve Galler'de geliştirilen Alpha kurs, victim awareness ve justice awareness gibi programlar bu konuda bir örnek oluşturabilir.

17- Cezaevi vaizleri her yıl düzenli olarak hizmet içi eğitime alınmalıdır. Hizmet içi eğitimin içeriği, vaizlerin görev yaptıkları kurum ve hizmet ettikleri kişiler göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.

18- Adalet Bakanlığı ya da DİB, CİK'de ilk defa görevlendirilen din görevlisi için hizmet edeceği kurumun yapısı, işleyişi ve yapacağı hizmetin mahiyeti hakkında hizmet öncesi eğitim sağlamalıdır.

19- Hizmet içi eğitimde cezaevi vaizlerine takdim edilmek üzere hizmet içi eğitim kitapçığı hazırlanmalıdır.

20- Cezaevi vaizlerine, CİK'de hizmet ettiklerini gösteren Adalet Bakanlığı geçici personel kimlik kartı verilmeli ve cezaevi vaizleri Adalet Bakanlığı personelinin faydalandığı tesislerden yararlanma imkânına sahip olmalıdır.

22- Cezaevi vaizlerinin Cuma günleri de CİK'de istihdamı sağlanmalıdır. Cuma gününün Müslümanlar açısından önemine binaen CİK'de kapalı devre merkezi sistemde Cuma vaazı verilmesi hususunda gerekli makamlarla görüşmeler yapılmalıdır.

24- Cezaevi vaizliği hizmet defteri oluşturulmalıdır. Bu defter sayesinde, din hizmeti faaliyetlerine katılan mahkûm sayısı, cezaevi vaizinin cezaevi içerisinde ne gibi görevler yerine getirdiği ve mahkûmların dini alt yapı ve gelişimi hususundaki düşünce ve önerileri takip edilebilir.

25- CİK çalışanları din hizmetleri ve gerekliliği konusunda hizmet içi eğitime alınmalı ve cezaevi vaizlerinin görev alanı hususunda bilgilendirilmelidir

26- Cezaevi vaizlerinin görev alanı sadece mahkûmlarla sınırlı tutulmamalı, talep eden kurum personeline de hizmet sunma konusunda gerekli alt yapı oluşturulmalıdır. Sürekli kapalı ortamda bulunan ve sorunlu insanlarla ilgilenen personelin de manevi yönden desteklenmeye ve rahatlamaya ihtiyacı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

YETİŞTİRME YURDU GENÇLİĞİ VE DİN EĞİTİMİ

Cemil PASLI*

I. GİRİŞ

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 81 İlde İl Müdürlükleri ve bağlı kuruluşları ile Ülkemizde korunmaya muhtaç çocuk, genç, yaşlı, özürlü kişi ve ailelere gündüzlü ve yatılı hizmet götüren en büyük ailedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile korunmaya muhtaç çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması görevi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Merkezde bu görev Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ve Gençlik Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların bakımını ve korunmasına ilişkin esaslar, 1983 yılında yürürlüğe giren 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'na göre düzenlemiştir. 2828 sayılı SHÇEK Kanununda;

Korunmaya muhtaç çocuk: **"Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;**

a) Ana veya babasız, ana babasız

b) Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,

c) Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,

d) Ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu madde kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar" olarak tanımlanmıştır. Yetiştirme Yurtları ise, yukarıda tanımı yapılan 13–18 yaş arası korunmaya

* Uzm., Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.[1]

II. YETİŞTİRME YURDU GENÇLİĞİ DİN EĞİTİMİ

Yetiştirme yurtlarında genel eğitim içinde din eğitiminin de gençlere yeterli ve doğru bir şekilde verilmesiyle onların bazı problemlerine çözümler bulunabilir.

Gençlere verilecek iyi bir din eğitimi, onların ahlaklı, vatanına milletine ve tüm insanlığa saygılı birer fert olarak yetiştirmelerine büyük katkılar sağlayabilir.

Yetiştirme yurtlarında, kendilerin yalnızlığa itilmiş hisseden gençler, sığınacağı ve yardım göreceği bir merci bulma isteği ve arayışı içindedirler. Eğer kendilerine sonsuz güç ve kudret sahibi olan Yüce Yaratıca gereği gibi tanıtılırsa, birçok zorluklarla baş edebilmeleri daha kolaylıkla mümkün olacaktır...”

Dinî veya manevî sosyal hizmetler; sosyal hizmet alanlarında ortaya çıkan dinî içerikli problemlerin çözümünde gerçekleşen danışmanlık ve rehberlik faaliyetidir. Bir başka ifadeyle sosyal hizmet sürecinde, sosyal hizmetten yararlanan kişilerin (hastaların, tutuklu ve mahkûmların, SHÇEK Kuruluşlarında barınanların)ihtiyaç duydukları ve dinî sosyal hizmetler alanında uzmanlık ve formasyona dayalı olarak verilecek olan hizmetlerdir.

Dinî sosyal hizmetler; sosyal hizmet anlayışını, kişilerin manevi duygu ve düşüncelerine yönelerek biçimlendirme isteğidir. Hem manen hem maddeten insanın mutluluğunu hedefleyen sosyal hizmet uygulamaları, kişilerin sosyal bilinçlenmeleri ve topluma uyumları için üstün karakter geliştirmeye yönelik sosyal ve manevi eğitimi esas alan bir uygulama biçimidir.[2]

İnsanın hem maddi hem de manevi dünyasının sağlıklı olabilmesi, huzur ve refaha kavuşabilmesi için bedeni ve ruhi ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözümlenmesi gerekir. Sosyal hizmete muhtaç insanların dinî kaynaklı problemlerinin çözümü sadece dinî bilgi sahibi olmakla ortadan kaldırılabilecek kadar basit bir iş (uğraş) değildir. Çünkü bu alanda çözüm üretebilmek için, rehberlik yapacak kişinin hem sosyal hizmet alanında hem de ilahiyat alanında, uzmanlık bilgi ve becerisine sahip olması gerekir. Mevcut durumun konuyla ilgili bir çözüm üretmediği ortadadır. Sorunun pansuman tedbirlerle çözülebilmesi de mümkün görünmemektedir. Probleme kalıcı çözüm getirecek yollar aranmalıdır.

Türkiye’de İlahiyat Fakültelerinde halen yürürlükte olan durma göre alınan eğitim sonucu sosyal hizmet alanları olan hastane, hapishane ve diğer sosyal hiz-

1 http://www. shcek. gov.tr/Kurumsal_Bilgi/Mevzuat/Kanunlar/2828. asp

2 Ali Seyyar, Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım, Şefkatli Eller Yayınları, Ankara 2007, s. 133.

met kurumları için bir formasyon verilmemektedir. Okullardaki din eğitimiyle camideki farklı, hastanedeki hastanın psikolojisiyle hapishanedeki mahkûmun psikolojisi birbirinden tamamen farklıdır. Bütün bunlar özel uzmanlık ve eğitimi gerektirmektedir. Ülkemizde bu hizmetler maalesef gönüllülük ve kişisel beceriler gibi isteklere bırakılmıştır. Hâlbuki Batı'da bu hizmetler Kiliseye bağlı ve kilisenin özel uğraşı alanı içerisine girmektedir.[3]

İslam Dininin Yetim ve Kimsesizlere Bakışı:

"Allah sizi güçsüz olarak yarattı" (Rum 30/54) mealindeki ayet, bugünün pedagoji ve psikoloji ilimlerince de kabul edilen, "insan yavrusunun bakılmaya ve korunmaya muhtaç oluşuna" işaret etmektedir. Ona bu bakım ve koruma ile şefkati sunacak olan en değerli müessese ise aile ocağıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah (c.c.);

- *Yetimlere iyi davranılmasını* [4]
- *Onların isteklerini kendi isteklerinden önde tutmayı* [5]
- *Onları doyurmayı* [6]
- *Onlar için harcama yapmayı* [7]
- *Mallarının idaresinde en güzel tutumu göstermeyi* [8]
- *Rüşdlerine erince mallarını en güzel şekilde onlara vermeyi, haksızlık etmemeyi*[9]
- *Onlara kötü muamele yapmamayı emretmiş;*[10]
- *Yetimlere ikram edilmemesini yermiş*[11]
- *Onların ezilmesini nehy etmiş,*[12]
- *Onların mallarını haksızlıkla yiyenleri karınlarına ateş doldurmuş olanlara benzetmiştir.*[13]

Peygamber Efendimiz (s.a.v);

- *"Yetimin başını okşayan kişinin eli altındaki saçlar kadar günahının aff*

3 Cemal Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002, s. 162.
4 Nisâ sûresi, 4/36
5 İnsan sûresi, 76/8
6 Beled sûresi, 90/15
7 Bakara sûresi, 2/177, 215
8 Enam sûresi, 6/52
9 Nisâ sûresi, 4/6-9
10 Duhâ sûresi, 93/9
11 Fecr sûresi, 89/17
12 Maun sûresi, 107/2.
13 Nisâ sûresi, 4/10

olacağını" müjdelemiş.[14]

- *"Yetimin âhını almaktan ve onu ağlatmaktan sakınılması gerektiğini" söylemiştir.*[15]

- *"Allah'ım! Ben iki zayıfın, yetim ile kadının haklarına tecavüz etmeyi men ve tahzir ediyorum (yasaklıyorum)."*[16]

- *Allah Resulü şehadet parmağıyla orta parmağını biraz açarak işaret etmiş ve "Ben ve yetimin işine bakan kimse cennette işte böyle bulunacağız" buyurmuştur.*[17]

- *Hz. Peygamber yetim malı yemenin insanı helak eden 7 günahtan birisi olduğunu söylemiştir.*[18]

- *Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların maddi her türlü ihtiyaçları en iyi şekilde temin edilmeye çalışılırken, en fazla ihtiyaçları olan dini ve ahlaki gelişimleri geri planda kalmıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bu alan da en etkin desteği Din Görevlilerinin vermesi gerekmektedir.*

III. Din Eğitiminin İnsan Üzerindeki Etkisi

Eğitim; en genel anlamıyla, insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir.[19] Yetişmekte olan gençler birçok eğitim sürecinden geçerek hayata hazırlanırlar. Dolayısıyla eğitim, bireyin bütün hayatı boyunca devam eder.[20] Kişi yaşadığı sürece çevresiyle etkileşim içindedir. Çevresindeki değişiklikler kişiyi doğrudan etkiler. Bu değişikliklere karşı tepkisiz kalmak mümkün olmadığı için değişen durumlara göre insan davranış şekli geliştirebilmelidir. İşte eğitim, değişen şartlarda problemleri artan insanın yardımına koşar.[21]

İnsan doğumundan itibaren biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönden gelişme içine girer ve böylece onun bu yeni oluşumlar karşısında bazı problemleri ortaya çıkar. Özellikle gençlik çağında bu problemlerin daha da yoğunlaştığı görülür.[22] Gençlik çağındaki problemlere ilaveten Yetiştirme Yurdu gençliğinin başka problemleri olduğu da bir gerçektir. Bu gençlerin maddi ve manevi problemlerine çözüm aranmalıdır. Onların genel eğitimleri yanında yeterli ve doğru bir din eğitimi almaları, bazı sorunların giderilmesinde etkili olabilir. Yetiştirme yurtlarında

14 İbn-i Hanbel, Müsned V, 250.
15 İbn-i Mace, II, 121 .
16 İbn-i Mâce, Edep, 6.
17 Buharî, Talak, 25.
18 Buharî, Vesaya, 23 .
19 Fidan, Nurettin- Erden, Münire, Eğitime Giriş, 4. bsk. Meteksan Matbaacılık, Ank. s. 12.
20 Varış, Fatma, "Editör" Eğitim Bilimine Giriş, Atlas Kitabevi, Konya, 1994, s. 9.
21 Başaran, İbrahim Ethem, Eğitime Giriş, Kadıoğlu Matbaası, Ank, 1994, s. 23.
22 Yörükoğlu, Atalay, Gençlik Çağı, İst, 1993, s. 233-234.

verilecek din eğitimi onların yaşantılarına olumlu yönde etki edebilecektir. [23]

VI. YETİŞTİRME YURTLARINDA GENÇLERE KAZANDIRILMAK İSTENEN DEĞERLER

2828 sayılı Shçek temel kanununda, yetiştirme yurtlarındaki gençlerin nasıl yetiştirilmesi ve ne şekilde eğitim verilmesi gerektiği şöyle açıklanmıştır:"*Korunmaya muhtaç çocukların Türk örf, adet, inanç ve milli ahlakına sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak yetiştirilmeleri, bir iş ve meslek sahibi yapılmaları, koruma kararı kalktıktan sonra da toplum içinde izlenmeleri ve imkanlar ölçüsünde desteklenmeleri esastır."*[24]

Dr. Orhan Demir Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi isimli kitabında yetiştirme yurtlarında yaptığı araştırma sonuçlarını vermiştir. Demir, 640 yetiştirme yurdu çocuğunun katıldığı anket sonuçlarını kitabında belirtmiştir. Konumuzla ilgili olanları aktarıyorum.

Din eğitimi alınan kişi veya kurumlar

Seçenekler	Sayı	%
Kuran kursuna gittim	121	20. 8
Din görevlisinden ders aldım	111	19. 1
İmam Hatip Lisesine gittim	25	4. 3
İlk, orta veya lisede okutulan Din Kültürü ve Ahlak bilgisi derslerinden başka din eğitimi görmedim	296	50. 9
Başka	29	4. 9
Katılan	582	100, 0
Cevapsız	58	
Toplam	640	

23 Demir, Orhan, Yetiştirme Yurdu Gençliği ve din eğitimi, Düşünce Kitabevi, İst., 2004, s. 6.

24 27. 05. 1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2828 sayılı Shçek kanunu md 4/k

Din eğitimi ile ilgili tespitler

Seçenekler	Gerekli görüyorum	Gerekli görmüyorum
Din eğitim ve öğretiminin verilmesinin gerekliliği	86. 7	13. 3
Din eğitim ve öğretiminin insanın mutluluğu için gerekliliği	92. 2	7. 8

Gençlerin İnanç bakımından durumları

Seçenekler	Sayı	%
Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, yani imanın şartlarına ve inanılması gerekenlerin tümüne inanıyorum	574	92. 3
İmanın şartlarına inanıyorum. Ama bazılarını pek anlamıyorum	16	2. 6
İmanın şartlarından bazılarına inanıyor, bazılarına inanmıyorum	20	3. 2
Bazılarında şüphe duyuyorum	2	0. 3
İnanmıyorum	10	1. 6
Katılan	622	100. 0
Cevapsız	18	
Toplam	640	

Gençlerin dini yaşantı yönünden durumları

Seçenekler	Sayı	%
Dini görevlerimin tamamını yerine getiririm	159	25. 7
Dini görevlerimin bazılarını yapar, bazılarını yapamam	332	53. 7
Her zaman değil de canım istediği zaman dini görevlerimi yaparım	67	10. 9
Dini görevlerimi yapmam	40	6. 5
Dine karşı olan bir kişiyim	20	3. 2
Katılan	618	100. 0
Cevapsız	22	
Toplam	640	

Namaz kılma sıklığı

Seçenekler	Sayı	%
Beş vakit namazımı, cuma ve bayram namazlarını kılarım. Vakit bulamazsam sonra kaza olarak borcumu öderim	128	20. 8
Farz ve vacip namazların yanında, bazen nafile namaz da kılarım	23	3. 7
Sadece Cuma ve bayram namazlarını kılarım (erkekler)	69	11. 2
Ara sıra namaz kılarım	156	25. 4
Namaz kılmayı bilmediğim için bu ibadeti yapamıyorum. Ama kılmak istiyorum	81	13. 2
Namazda okunacak dua ve sureleri bilmediğim için kılamıyorum. Ama öğrenmek istiyorum	42	6. 8
Namaz kılmayı biliyorum. Ama kılmıyorum	81	13. 2
Namaz kılmayı öğrenmek istemiyorum	35	5. 7
Katılan	615	100. 0
Cevapsız	25	
Toplam	640	

Oruç tutma sıklığı

Seçenekler	Sayı	%
Farz olan Ramazan orucunu tutarım	354	56. 4
Ramazan orucunun yanında bazı mübarek günlerde de oruç tutarım	134	21. 4
Ramazan ayında bazen oruç tutarım bazen de tutmam	66	10. 5
Oruç ibadeti zor geldiği için tutmuyorum	18	2. 9
Oruç tutmak için sıhhatli değilim rahatsızım	20	3. 2
Oruç tutmak istemiyorum	35	5. 6
Katılan	627	100. 0
Cevapsız	13	
Toplam	640	

İbadet ederken hissedilen duygular

Seçenekler	Sayı	%
Allah'a karşı görevlerimi yerine getirdiğim için huzurlu olurum, heyecan duyarım	502	83. 1
Herhangi bir şey hissetmem	44	7. 3
İbadet etmiyorum	47	7. 8
Başka	11	1. 8
Katılan	604	100. 0
Cevapsız	36	
Toplam	640	

İbadet ederken engellenme durumu

İbadet ederken engellendiniz mi ?	Evet, engellendim	Hayır, engellenmedim
	82 %13. 9	509 %86. 1

Dini inancın olumlu yönde gelişmesine etki eden faktörler

Seçenekler	Sayı	%
Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmeni	257	44
Camilerdeki din görevlileri	70	12
Din görevlilerinin televizyon ve radyodaki konuşmaları	23	3. 9
Annem	19	3. 3
Babam	5	0. 9
Annem babam birlikte	25	4. 3
Başka	52	8. 9
Birden fazla etkileyen kişi ve durumlar	133	22. 7
Katılan	584	100. 0
Cevapsız	56	
Toplam	640	

Kuranı Kerim ile ilgili görüşleri

Seçenekler	Sayı	%
Kuranı Kerim Okumayı biliyorum	130	20. 9
Hayır Bilmiyorum, ama öğrenmek istiyorum	400	64. 2
Hayır bilmiyorum. Öğrenmekte istemiyorum	93	14. 9
Kuranı Kerimi baştan sona okudum	30	4. 8
Bir kısmını okudum	171	27. 5
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında olan dua ve surelerin Türkçe açıklamalarını okudum	164	26. 4
Hiç okumadım	257	41. 3

Gençlerin dua etme durumları

Seçenekler	sayı	%
Çok dua ediyorum	288	46
Ara sıra dua ediyorum	211	33. 7
Zor durumda kaldığım zaman dua ediyorum	99	15. 8
Hiç dua etmiyorum	28	4. 5

Günah (suç) işlemekten vazgeçiren etkenler

Seçenekler	sayı	%
1. seçenek :Allah sevgisi/korkusu, ahret inancı, vicdani rahatsızlık	412	70. 8
2. seçenek :Dünyada verilecek ceza korkusu	59	10. 2
3. seçenek : Ayıplanma, kınanma, toplum dışına atılma korkusu	65	11. 2
Başka	9	1. 5
1 ve 2. seçenek birlikte	6	1
1 ve 3. seçenek birlikte	19	3. 3
2 ve 3. seçenek birlikte	3	0. 5
1. 2. 3. seçenek birlikte	9	1. 5

Gençlere göre insanların dünyaya gelme sebepleri

Seçenekler	sayı	%
İmtihan olmak için (Allah'ın emirlerine uymak veya uymamak konusunda	485	19. 2
Sadece yaşamak için (eğlenmek, gününü gün etmek, gezmek için)	31	5. 1
Bilmiyorum	86	14. 1
Başka	10	1. 6

Bir sıkıntı ve üzücü davranışla karşılaşıldığında takınılan tavırlar

Seçenekler	Sayı	%
1. seçenek:Sabrederim. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir. Dua ederim	413	68. 3
2. seçenek:İçimden intihar etmek geçer	44	7. 3
3. seçenek:Kadere isyan ederim	72	11. 9
4. seçenek:Unutmak için alkol ve uyuşturucu kullanıyorum	19	3. 1
5. seçenek: Başka	44	7. 3
2. ve 3. birlikte	11	1. 8
3. ve 4. birlikte	2	0. 3

Yetiştirme Yurtlarında Eğiticilerin Dini konularda Bilgi öğrenebilme durumları

Sorduğumuz zaman cevap alıyoruz	384	68. 6
Sorduğumuz zaman cevap alamıyoruz	55	9. 8
Dini konularda soramıyoruz, çekiniyoruz	64	11. 4
Dine karşı olan biriyim. Sormakta istemiyorum	34	6. 1
Başka	23	4. 1

Yetiştirme Yurtlarında Öğretilen Dini Bilgilerin Yeterlilik Derecesi

Çok yeterli buluyorum	149	25. 6
Yeterli denilebilir	153	26. 3
Hayır, yeterli bulmuyorum	124	21. 3
Yurtta dini bilgiler verilmiyor. Verilmesini çok istiyorum	111	19. 1
Dini bilgilere gerek duymuyorum. Verilmesini de istemiyorum	36	6. 2
Başka	9	1. 5
Katılan	582	100. 0

V- Yetiştirme Yurtlarında Din Eğitimi Verilmesi Konusunda İdareci ve Çalışanların Görüşleri:

Özellikle Konya İlimizde bulunan 2 Erkek, 1 Kız Yetiştirme Yurdu, idareci ve çalışanlarına "Yurtlarda "Din Eğitimi" verilmesi konusunda düşüncelerini sordum. Onların cevaplarından ortak ve kapsayıcı olanını aktarıyorum **:"**Yetiştirme Yurtlarında öncelikle insana hizmet verilmektedir. İnsanların maddi ve manevi olmak üzere iki çeşit ihtiyacı vardır. Maddi ihtiyaçlarını biliyoruz ve devletimizin sağladığı imkanlarla karşılıyoruz. Manevi ihtiyaçları ise din, iman, şefkat vatan, millet, bayrak gibi soyut kavramlardır. Yetiştirme Yurtlarında barınan, bakılıp büyütülen çocuklarda sürekli olarak sevgi ve şefkat eksikliğinden bahsedilir. Bunun sebebinin de anne ve babadan, yani aileden uzak olduğu gösterilir, doğrudur. Çocuklarımızda ki bu aile yoksunluğu, sevgi ve şefkat eksikliği onların hayata tamamen olumsuz bakmasına sebep olmaktadır. Bu bakış açısı çocuğun yaşadığı sürecin tamamında önce kendi ailesi, akraba çevresi, iş ve komşuluk ilişkilerinde içinden çıkılması mümkün olmayan olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu şekilde hayata bakmalarına neden olan sevgi-şefkat eksikliğinin giderilmesi için oluşturulan her türlü ekonomik, sosyal, kültürel sportif olarak üst düzey bir ailenin kendi çocuğuna veremeyeceği kadar imkanlar sunulmasına rağmen bir değişim ve gelişme kat edilemediği gözlemlenmiştir.

Ancak din eğitimine açık olan, din eğitimi verebildiğimiz en olumsuz ve en problemli çocuklarımızda çok ciddi anlamda olumlu gelişmeler gözlemlenmiş, insanlarla ve önce düşman gibi gördüğü anne baba ve kardeşleri ile olumlu diyalogları başlamış, işine dört elle sarılmış hayata olumlu bir pencereden bakmaya, her şeyden önemlisi eşine çoluk çocuğuna sahip çıkmaya başladıkları bizzat tarafımızdan müşahede edilmiştir. Mesela Yetiştirme Yurdunda kalırken hayata küsmüş olan Ü. S. bally-tiner kullanarak hem kendine hem de çevresine zarar verirken kendisine verilen eğitimde dini unsurlarda katılmış sonuç ta çocuğumuz madde bağımlılığından kurtulmuş çevresi ile iyi diyaloglara girmiş daha sonra da devlet memuru olarak işe başlamış, düzenli olarak işine devam etmektedir.

F. Y. isimli bir gencimiz yurda geldiğinden beri babasına düşman olarak bakmakta, sürekli babasını öldüreceğinden bahsederek, okumakta olduğu liseyi terk edip olumsuz arkadaşlarla beraber olmaya başlamışken, kendisine yapılan eğitimin dini unsurlarla desteklenmiş ve İmam Hatip Lisesine nakledilerek okula başlatılmıştır. Zaman içerisinde içine düştüğü olumsuz çevreden uzaklaşmış olup okulunu bitirerek devlet memuru olmuştur. Şimdilerde ise kardeşlerine bakmakta, babasına karşı düşmanca tutum ve davranışlardan uzaklaşarak, babasını da içinde bulunduğu olumsuz etkenlerden kurtarmaya gayret etmektedir.

A ve E. S. kardeşlerin her ikisi de yukarıda anılan tüm olumsuz tutum ve davranış içinde iken E. S. ye yapılan dini eğitim ve telkinler sonucu şu anda gayet uyumlu, olumlu düşünce ve davranış biçimine sahip vatanperver bir genç

olmuştur. Bu eğitimi kabul etmeyen kardeşi A. S. ise tamamen hayata küsmüş, kendine ve çevresine zararlı bir şeklide hayatını sürdürmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu sayılan örnekler ve daha verebileceğimiz binlerce vakada şu gerçek ortaya çıkmaktadır: Yetiştirme Yurtlarında din eğitimi verilmesinin son derece olumlu neticeleri ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan yurtlarda dini eğitim verilmesi gereklidir. ”

VI. Pedagojik araştırmalarla Din Eğitiminin gerekliliğinin ifadesi:

- Çocuğun kişiliğinin %60 oranında okul öncesi döneme karşılık gelen 0-6 yaş aralığında aile ortamında oluştuğunu ortaya koymaktadır. 0-6 yaş arası, çocuk gelişiminin hızla yönlendiği kritik yıllardır.[25]
- Çocuk ilk dini tecrübeyi aile ortamında edinir. Psikologlar, çocuk dindarlığının gelişmesinde yetişkinlerin önemli etkilerini tespit ederek, neticede dini uyanışı yetişkinlerin teşvik, destek ve etkilerine bağlamaktadırlar.[26]
- 9-13 yaş grubunun gelişiminde sırasıyla aile, okul ve çocuğun kişisel düşüncesinin gelişmiş olması etki yapar.[27]
- *Aile çocuğun dini eğitiminde temel etkendir. Ancak aile ortamından mahrum olan “Korunmaya Muhtaç Çocuk” olarak ifade edilen anne-babasız veya ihmal ya da istismar edilen çocuklar dini eğitimden de yoksun kalmaktadırlar.*
- *Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında, 0-18 yaş grubunda olan korunmaya muhtaç çocuklar bulunmaktadır. Öğrenim görmeleri halinde, bu çocuklar 25 yaşına kadar kurum hizmetlerinden faydalanmaktadırlar.[28]*
- *Gelişmiş toplumlarda korunmaya muhtaç çocukların %75’i koruyucu aile yanında yaşamaktadır. Ülkemizde ise bu oran %2’lere bile ulaşamamaktadır.*
- *ABD’de çeşitli kurumlarda yetişmiş 1-4 yaş arasındaki bir grup çocukla, uygun olmayan aile koşulları içerisinde yetişen ve anneleri çalışan bir grup çocuk karşılaştırılmıştır. Çocuklar yetişkin oluncaya kadar izlenmiş ve topluma uyumları incelenmiştir.*
- *İnceleme sonucunda, uygun olmayan aile koşulları içerisinde yetişen çocukların %18’inin uyumsuzluk gösterdiği ortaya konurken, uyumsuzluk oranının kurumlarda yetişen çocuklarda %34. 5 gibi çok daha yüksek bir düzeyde olduğu saptanmıştır.[29]*
- *Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*

---

25 Haluk Yavuzer, Çocuğunuzun İlk Altı Yılı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 9

26 Kerim Yavuz, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 46

27 Talip Atalay, İlköğretim ve Liselerde Dindarlık, Dem Yayınları No: 25, İstanbul, 2005, s. 87

28 Şerafettin Sayar http://www. sosyalhizmetuzmani. org)

29 John Bowlby, Çocukları Anlamak, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 71)

Genel Müdürlüğü arasında 26. 02. 2007 tarihli İşbirliği Protokolü imzalanmıştır.

- *Kurum tarafından bakılan kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü vb. kişilerin bilgilendirilmelerinde İlahiyat eğitimi almış, konusunda uzman personel görevlendirmek suretiyle yardımcı olmak,*
- *Toplumun bilinçlenmesinde; çocuk ihmal ve istismarının önlenebilmesi için, ailelerin bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmaları, çocukları küçük yaşta evlendirmemeleri, sokakta çalıştırılmaması, suça yöneltilmemesi ile töre cinayetleri, koruyucu aile, ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki kurması ve sokakta bekleyen tehlikeler gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılığın arttırılması,*
- *Başkanlığın din görevlilerine yönelik hizmet içi eğitim programlarında, Kurumun vermiş olduğu hizmetlerin tanıtımına yer vermesi,*
- *Konu ile ilgili verilerin Başkanlığın web sayfasında yayınlanarak halka ulaşmasını sağlaması,*
- *İlgili kurum ile işbirliği içerisinde bulunarak çalışmalarla ilgili gerekli koordinasyonun sağlanması,*
- *Başkanlığın süreli ve diğer yayınlarının imkanlar ölçüsünde, bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olunması şeklinde ifade edilmektedir.*[30]
- *Çocuk aile ortamında bakılamıyorsa ve kurum bakımında ise çocuğun günlük aktivitelerini yerine getirebilecek imkanların yanında temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek koşulların hazırlanarak sunulması ile birlikte kişilik gelişimine katkı verebilecek, onun sağlıklı ve kendine güvenen birey olmasını sağlayacak uygulamalara ihtiyaç vardır.*
- *Kuruluşlarda istihdam edilen sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk gelişim uzmanı ile birlikte dini danışman da mutlaka istihdam edilmelidir*
- *Rehberlik bir insandan diğer bir insana; problemler karşısında seçenekler sunmak, o problemleri tanımasını sağlamak ve çözüm önerileri sunarak yardım etmek demektir.*
- *Dini danışmanlık ise; daha çok ahlak ve ahiret problemlerinden ortaya çıkan değer sorunlarıyla ilgilenen bir yardım mesleğidir.*[31]

30 Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, 2007/ 1146.

31 Mualla Selçuk, Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003, s. 129-13

VII. SONUÇ

İnsan, sadece bedenden ibaret değildir. İnsanın diğer varlıklardan farklı olarak bir manevi yönü vardır. Secde suresi 7-9 . ayetlerde Allah; insani topraktan yaratıp şekillendirdikten sonra ona kendi ruhundan üfleyerek can verdiğini ifade etmiştir. Bu ilahi ruha sahip olan insan, psikolojik, ruhi özellikleri olan, akıllı, düşünen, inanan, öğrenen, öğreten, ibadet eden, uygarlık kuran, tarih yapan, geçmişine sahip çıkan, geleceğini güvence altına alan bir varlık olmuştur. İnsan, maddi (biyolojik) ihtiyaçlarını çeşitli yollarla karşılamak durumunda kalıyorsa, manevi ihtiyaçlarına da karşılamak zorundadır. Manevi ihtiyaçlarının başında sevmek, güvenmek, en önemlisi ***inanmak*** gelir. İşte insani yeryüzündeki diğer varlıklardan ayıran ve üstün kılan özelliği akıl sahibi ve inanan bir varlık olmasıdır.

İnsan, bağlanma ve sığınma eğilimi olan bir varlıktır. Bu eğilim emniyet, güven, dayanma, korunma, sığınma, kabul görme, sevilme gibi insanin temel ihtiyaçları arasında yer alır. İnsan, kendisindeki güçsüzlük nedeniyle bağlanma ve sığınma duygusuna bağlı olarak her şeyden üstün, güçlü bir varlığa yönelir. Bu yöneliş din duygusunun temelini oluşturan unsurlardan biridir. En büyük koruyucu, en güvenilir sığınak olarak Allah'a bağlanan ve ona sığınan insan; güven, dayanma, korunma, sığınma, kabul görme, sevilme gibi temel duygusal ihtiyaçlarını giderir.

Henri Bergson "Bilimden, sanattan yoksun insan topluluklar geçmişte var olmuştur. Simdi de vardır. Fakat dinsiz bir toplum kesinlikle var olmamıştır" sözüyle inanmanın önemini vurgulamıştır. İnsanin doğuştan din duygusuna sahip olduğu dinler tarihi, din sosyolojisi, din psikolojisi ve din eğitimi alanında yapılan inceleme ve araştırmalar ile de ispatlanmıştır.

Yetiştirme yurtlarındaki gençlere; başlarından geçen üzücü, travmatik olayları anlayıp anlamlandırabilmeleri için, yaratılış, yaşamın gayesi, kader gibi onları birinci derecede ilgilendiren dini, imanî konularda tatmin edici bilgiler verilmesi gerekir. Bu tür bilgiler, onların hayata intibaklarını kolaylaştıracak, kendileri ve çevresiyle uyumlu ve barışık tutum geliştirmelerine yardım edecektir.

Yetiştirme Yurdu gençliğine din eğitimi verilmesi zaruridir. Her insanın bir yüce, üstün, aşkın varlığa inanma, ona bağlanma, ona dayanma ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç Yetiştirme Yurdu gençliğinde en fazladır. Onlara dini eğitim verecek insanların dini eğitimin yanında, özelliklere gençlere yönelik psikoloji, pedogoji, sosyoloji gibi konularda ilave eğitimlerle desteklenmiş olmaları gerekmektedir. Bu konuda ilgili Üniversitelerle, Diyanet İşleri Başkanlığı ile koordineli bir çalışma yapılmalıdır. Özellikle fakültelerimizin ilgili bölümleri yurtlar, yuvalar, huzurevleri üzerinde akademik çalışmalar yaparak teşhis ve tedavi konusunda inisiyatif almalıdırlar. Çünkü bu kurumlarda yapılacak eğitimin bilimsel ve, ihti-

yaca yönelik, uygun metotlarla yapılması faydayı beraberinde getirecektir.

Gençlerin dini bilgileri öğrenme istek ve ihtiyaçları, Kurum yetkilileri tarafından bilinmekte, kabul edilmektedir. 27 Mayıs 1983 tarih, 18059 sayılı resmi gazetede yayınlanan SHÇEK Kanunuyla ihdas edilen kadrolardan 67 adedi "Din Hizmetleri Sınıfına" tahsis edilmiştir. Diğer taraftan 2828 sayılı kanunun genel esaslara ilişkin 4. maddesinin k fıkrasında "Korunmaya Muhtaç çocukların Türk örf, adet ve milli ahlakına sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak yetiştirilmeleri, bir iş ve meslek sahibi yapılmaları, koruma kararı kalktıktan sonra da toplum içinde izlenmeleri ve imkanlar ölçüsünde desteklenmeleri esastır" denilmektedir. [32]

Din öğretimi, bireyin sosyalleşmesi ve sosyal uyumu için de gereklidir. Yetiştirme yurdu genci hayata ve dünyaya hazırlanırken toplumun dilinden, dininden, kültüründen, sanatından, gelenek ve göreneklerinden yoksun olarak düşünülemez. Gencin maddi ihtiyaçları karşılanırken, milletçe kabul edilen norm ve değerler ona tanıtılmalı, öğretilmelidir. Din öğretimiyle gerek topluca yapılan ibadetler, gerekse zekat, fitre gibi sosyal yardım esasına dayalı dini emirlerin öğretilmesi gencin sosyalleşme sürecine katkı sağlayabilecek etkenlerdendir. [33]

Yurtlarda bulundukları zaman sürecinde ve ayrıldıktan sonra toplum hayatına katılan gençlerin birbirlerini anlamaları, farklı inançta olan insanlarla bir arada bulunabilmeleri, insanlar arasında zaman zaman ortaya atılan suni düşmanlıkları yok sayabilmeleri, bütün varlıklara özellikle insanlara karşı hoşgörülü olabilmeleri, tüm insanlarla barış ve kardeşlik, içinde yaşayabilmelerinde dinin ve dini bilgilerin rolünden istifade edilmelidir. Gençlerin, din öğretim ihtiyaçlarının bilimsel tekniklerle objektif bir şekilde belirlenip, bulundukları şartlar ve özel durumları da dikkate alınarak verilecek olan din öğretimiyle bu gençlerin maddi ve manevi yaşantılarına büyük destek sağlanmış olacaktır. [34]

---

32 SHÇEK Kanunu, Kanun No:2828, 27 Mayıs 1983, sayı:18059, s. 21

33 Kerim Yavuz, Eğitim Psikolojisi Dersleri, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1985, s. 79-81

34 Özdemir Saadettin, Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları, Isparta 2002, s. 49-50

KAYNAKLAR

Kur'ân-ı Kerim

AHMED b. HANBEL, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed, Müsned, Beyrut, ts

ATALAY, Talip, İlköğretim ve Liselerde Dindarlık, Dem Yayınları No: 25, İstanbul, 2005

BAŞARAN, İbrahim Ethem, Eğitime Giriş, Kadıoğlu Matbaası, Ank, 1994

BOWLBY, John, Çocukları Anlamak, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1998

BUHARİ, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, Sahihu'l Buhari, İstanbul, 1979

DEMİR, Orhan, Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004

FİDAN, Nurettin- Erden, Münire, Eğitime Giriş, 4. bsk. , Meteksan Matbaacılık, Ank

İBN MACE. Muhammed b. Yezid el-Kazvini, Sünen. tahk. Muhammed Fuat Abdulnaki, Kahire, 1954

ÖZDEMİR Saadettin, Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları, Isparta 2002, s. 49-50

RESMİ GAZETE, 27. 05. 1983 tarih ve 18059 sayılı

SAYAR, Şerafettin, http://www. sosyalhizmetuzmani. org)

Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Genelge, 2007/ 1146

SELÇUK, Mualla, Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir

SEYYAR, Ali, Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım, Şefkatli Eller Yayınları, Ankara 2007

TOSUN, Cemal, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002

VARIŞ, Fatma, "Editör" Eğitim Bilimine Giriş, Atlas Kitabevi, Konya, 1994

YAVUZ, Alim, Şatom Benim Üzgün Yurdum, Timaş, İstanbul, 2005

YAVUZ, Kerim, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983

YAVUZER, Haluk,, Çocuğunuzun İlk Altı Yılı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997

YÖRÜKOĞLU, Atalay, Gençlik Çağı, İst, 1993

SOSYAL ALANDAKİ FARKLI KESİMLERİNE YÖNELİK DİN HİZMETLERİ

Bünyamin ERUL*

Dinlerin insanlığa rehberlik yapmak gibi bir işlevi olduğu herkesçe malumdur. Hak dinlerin birincil hedefi, inanç, ibadet, ahlak ve sosyal ilişkiler açısından temiz bireylerden oluşan tertemiz bir toplum oluşturmaktır. Dinlerde toplumsal boyut, bireysel boyuttan çok daha fazla önem arz eder. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın asli görevi de toplumu din ve inanç konusunda aydınlatmaktır. Tarihin hangi döneminde olursa olsun din, toplumun öncelikli ihtiyaçlarının dikkate almakla kalmamış, aynı zamanda toplumdaki problemlerin çözümünde gereken katkının sunulmasına aracılık etmiştir. Bu nedenledir ki, sadece camilerde verilen din hizmetleriyle yetinilmemesi, aksine topluma açılmak suretiyle toplumun her kesiminin kucaklanması, toplumsal konulara daha fazla ağırlık verilmesi gerekmektedir.

İşte biz bu sunumumuzda, cami dışında, sosyal hayattaki farklı kesimlere verilebilecek bazı din hizmetlerini gündeme getireceğiz. İkinci olarak da, din görevlisinin sosyal hayatta daha aktif rol oynayabilmesi için, camide sunduğu din hizmetlerine ilave olarak bazı ekstra donanımlar üzerinde duracağız.

Cami dışı din hizmetleri denildiğinde aslında hayatın her alanını kapsayan hayli geniş bir alan söz konusudur. Sunumun sınırlı hacmi nedeniyle burada biz önemine binaen birkaç hususun altını çizmekle yetineceğiz.

* Prof. Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

1. Mevsimlik İşçilere Yönelik Din Hizmetleri

Cami dışı din hizmetlerinde öncelikle ele alınması gereken kesimlerden bir tanesi mevsimlik işçilerdir. Bir tarım ülkesi olan memleketimizin birçok bölgesinde tahminen üç milyon kadar mevsimlik/göçmen işçi çalışmaktadır. Kendi bölgelerinden aileleriyle birlikte ayrılan bu işçiler, ülkemizin farklı bölgelerine dağılmakta ve oldukça zor şartlar altında, birkaç ay genellikle açık arazide çadır hayatında yaşamaktadırlar. Fındık, pamuk, çay, tütün, şeker pancarı, patates, soğan, karpuz-kavun vb. tarlalarında aylarca çalışan bu işçilere şimdiye kadar neredeyse hiçbir din hizmeti sunulmamıştır.

Mevsimlik işçilerin yerleşim, ulaşım, eğitim-öğretim, sağlık, temizlik, sosyo-ekonomik, sigorta vb. birçok sorunlarıyla ilgili birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, görebildiğim kadarıyla "din hizmeti, din eğitimi" ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmadığı gibi, diğer alan araştırmalarında ve makale çalışmalarında da din unsuru malesef hiç dikkate alınmamıştır. Dolayısı ile mevsimlik işçilerin din algısı, din bilgisi ve din eğitimi, din konusundaki ihtiyaçları vb. konularda bir an evvel ciddi alan araştırmaları yaptırılmalıdır.

Mevsimlik işçilerin kahir ekseriyetini, Güneydoğu'dan gelen vatandaşlarımız oluşturmaktadır. Genellikle çok çocuklu olan bölge insanı, bu bölgelere aile bireyleriyle birlikte gittikleri için, özellikle çocuklar ve gençler her türlü eğitim ve öğretim imkanlarından mahrum bir şekilde aylarca tarlalarda çalışmaktadırlar. Okuma-yazma bilmeyen, ya da okula gidemeyen yüz binlerce çocuk, aynı zamanda cami ve yaz Kur'an kursu da görmemektedir. Hemen her yıl aynı iş göçü tekrarlandığı için bu çocuklar ve gençler neredeyse hiçbir din hizmeti alamadan, en temel dini bilgileri dahi öğrenemeden hayata atılmaktadırlar.

Geçen yıl, Polatlı'da her biri 30 kadar çadırdan oluşan iki çadır köyden birindeki Diyarbakırlı mevsimlik işçilerle yüz yüze görüştük. Birkaç yüz vatandaşımızın yaşadığı bu çadır köyde yaşayan ve etrafımızı saran irili-ufaklı birçok çocuğun, bırakın eğitim-öğretimi, haftalarca belki de aylarca banyo yapmadıklarını esefle müşahede ettik. Birçok köyümüzün nüfusundan daha fazla olan bu çadırlarda yaşayan sahipsiz çocuklara, sıcak bir şefkat eli uzatamaz mıyız? Onların beslenmesi, temizlenmesi, sağlığı vb. yanı sıra, temel dini bilgiler, Kur'an eğitimi vb. veremez miyiz? Keza sabahtan akşama kadar, tarlalarda çalışan genç kızlarımıza, hanımlara hiçbir din hizmeti sunamaz mıyız?

Her şeyden evvel işe bu mevsimlik işçilerin bizim insanlarımız, din kardeşlerimiz olduğu gerçeğini hatırlamakla başlanmalıdır. Bu noktada bizi öncelikle ilgilendiren tarafı onlara hangi şartlarda, ne tür bir din hizmeti verebileceğimizi düşünmektir. Mülki ve mahalli idarelerin hazırlayacağı en azından alt yapı, su, WC, banyo, mescit vb. unsurların planlandığı yerleşim imkanları, hem güvenlik

açısından, hem de din hizmeti sunma imkanları açısından yararlı olacaktır. Orada kurulacak basit bir mescit, hem çocukların, hem de kızların-hanımların eğitim alanı olarak kullanılabilecektir.

Çalışma yerine gelen ve sürekli yaşadıkları yerlerde yakın akrabası bulunmayan aileler çocuklarını beraberlerinde getirmektedirler. Bu çocuklar ya anne ve babaları ile çalışma yerlerine gitmekte veya çadırlarda 10-12 saat süreyle yalnız başlarına kalmaktadırlar. Okul eğitiminden ve ebeveyn gözetiminden uzak kalan bu çocuklar ister istemez ailenin benimsemeyeceği davranışlarda bulunmakta ve bazen de ailelerini zor durumda bırakmaktadırlar. (Nurettin Yıldırak, Bülent Gülçubuk, Sema Gün, Emine Olhan, Mehmet Kılıç, Türkiye'de Gezici Ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma Ve Yaşam Koşulları Ve Sorunları, s. 47, Ankara-2002)

En yakın müftülüğün burada belli gün ve saatlerde din eğitimi vermek üzere genç bay ve bayan hocaları görevlendirmesi, bu göçmen-mevsimlik işçilere ve çocuklarına yapabileceğimiz en yararlı hizmet olacaktır. Ayrıca çocuklar için oradaki müftülükten servis kaldırılıp en yakın ilçe veya köye getirilmeleri, öğlene kadar kursta ders yapıp öğleden sonra yine tarla alanına getirilmeleri mümkündür. Böyle bir hizmet, aynı zamanda sırf doğudan geldikleri için, batı insanı tarafından hep potansiyel teröristler olarak görülen bu vatandaşlarımızla kaynaşma, barışma, kucaklaşma gibi çok önemli farklı bir neticeyi de doğuracaktır.

Gün boyu çalışmak zorunda kaldıkları için yetişkinlerin pek fazla boş zamanları bulunmamaktadır. Özellikle müzik dinlemeyi seven gençler için, eğitim-öğretim amaçlı bir MP3 vb. hazırlanmalı ve ücretsiz dağıtılmalıdır. İçerisinde kısa surelerin, duaların, temel dini bilgilerin, dini musikinin bulunduğu bir MP3 bu çerçevede önerilebilecek en pratik bir çözümdür.

Ayrıca bu çadır köylerde yaşayan vatandaşlarımızı, çevredeki mevlit merasimi vb. dini etkinliklere davet etmek, onların bu tür programlara katılımını sağlamak, hem din hizmeti açısından, hem de toplumsal barış adına, bu vatandaşlarımızı sosyal hayata kazanmak açısından önem arz etmektedir.

2. Tarihi Bölgelerde Tanıtım, Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri

Bilindiği gibi ülkemiz topraklarında birçok eski devlet ve medeniyet yaşamıştır. Anadolu'nun birçok yeri bilhassa Hıristiyanlık ve İslam açısından tam bir açık müzedir. İster yerli olsun, ister yabancı olsun, her yıl yüz binlerce turist bu tarihi bölgeleri gezip dolaşmaktadır. Özellikle son yıllarda daha da canlanan dini turizmde ya da dini mekanların ziyaretinde gözle görünür bir hareketlilik görülmektedir. Bu çerçevede ülkemizin dört bir tarafında bulunan tarihi manastırlar, kiliseler, camiler, medreseler başta olmak üzere tarihi mekanların, sağlam verilere dayalı daha bilinçli bir tanıtımının ne denli önemli olduğu izahtan varestedir.

Ziyaret edilecek yerler dini mekanlar olunca, oralarda rehberlik yapacak insanların dinlerle ilgili yeterli temel bilgilerinin olması kaçınılmazdır. İşte bu noktada yetiştirilecek bazı din görevlilerimiz dini-tarihi mekanların tanıtımı konusunda rehberlik hizmeti verebilirler.

Bu rehberlik hizmetinde amaç, İslam'ın propagandasını yapmak değil, ister Hıristiyanlık olsun, ister İslam olsun, bu dinlerin geleneklerini, kültürel ve tarihi mirasını doğru anlatmak, dinin gerek geçmişte, gerekse günümüzde sosyal hayatın vaz geçilmez bir gerçeği olduğunu ziyaretçilere en uygun bir üslupla hatırlatmak olacaktır.

Bu çerçevede İslam öncesi dini mekanlarda Hıristiyanların dini hayatlarını idame ettirebilmek için oluşturdukları Kapadokya bölgesindeki yer altı şehirleri, Sümela Manastırı, Ashab-ı Kehf gibi mekanların tanıtımı oldukça önem arz etmektedir. Buralarda verilecek rehberlik hizmetlerinin, normal turizm rehberlerinin yüzeysel ve bazen yanlı ve yanlış tanıtımının ötesine geçmesi gerekmektedir. İnançlara saygılı, temel dini ve ilmi kaynaklara dayalı bir anlatımın ziyaretçileri nasıl etkileyeceği, nasıl hoşnut edeceği kolayca tahmin edilebilir.

Bu bölgelerde görev yapan din görevlilerimizin, söz konusu rehberlik hizmeti verebilmeleri için kendilerini geliştirmeleri, yetiştirmeleri yararlı olacaktır. Söz gelimi Tarsus Müftülüğü, ilçesindeki görevlileri, bu çerçevede rehberlik sertifikası almak ve rehberlik hizmetlerini deruhte etmek üzere birtakım girişimlerde bulunmuşlardır. Ayrıca sevindirici bir durumdur ki, Tarsus Hz. Dalyan Camii ile Ashab-ı Kehf camii imam-hatipleri bu iki mekanın anlatan birer kitapçık yazmışlar ve yayımlamışlardır. Aynı arkadaşlar, görevlerinde tanıtım ve rehberlik hizmetlerini de başarıyla yürütmektedirler.

Söz konusu rehberlik hizmetlerinin İngilizce, Almanca, Rusça ve Arapça dillerde de verilebilmesi için en azından bazı görevlilerin yetiştirilmesi gerekmektedir. DİB bu bölgelerdeki bazı yetenekli görevlileri anılan dillerde kurslara göndermek suretiyle yetiştirmelidir. Yine bu mekanları İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça vb. dillerde hazırlanacak olan ve ziyaretçilere ücretsiz takdim edilecek tanıtıcı broşürlere acil ihtiyaç vardır.

Tarihi mekanlarda bulunan görevlilerimiz, sertifikalarını aldıktan sonra verecekleri rehberlik hizmetlerini fahri olarak yapabilecekleri gibi, saat ücreti vb. belli bir kıymetlendirmeye de gidilebilir. Bu konuda Kültür Bakanlığı, Sosyal Yardımlaşma Fonu, Mahalli İdarelerden maddi destek alınabilir.

3. Turistik Bölgelerde Din Hizmetleri

Ülkemizdeki birçok bölge turizm sezonunda yerli ve yabancı olmak üzere yoğun bir şekilde turist almaktadır. Haziran ayından itibaren artan turist nüfusu,

Temmuz ve Ağustos aylarında zirveye ulaşmaktadır. Köylerde, tatil beldelerinde, yazlıklarda, kasaba ve ilçelerde bu dönemdeki nüfus, kış mevsimindeki nüfusun on hatta yirmi katına çıkmaktadır. Bu bölgelerdeki görevlilerimiz, diğer mevsimlerde yeterli olmaktaysa da, turizm sezonunda artan nüfusla orantılı bir hizmet verilmesi imkansız hale gelmektedir. Sözgelimi, kışın bin nüfuslu bir beldedeki iki camide görev yapan 2-3 görevlimiz, tatil döneminde on bini aşkın halka yeterli hizmet sunamamaktadır. Bu nedenle Başkanlığımızın bu dönemlerde söz konusu bölgeleri başka görevlilerle takviye etmesi gerekmektedir. Bunun için birkaç farklı yol denenebilir:

İç bölgelerden dil, tahsil, tecrübe vb. yönlerden başarılı bazı görevliler, iki-üç aylığına bu bölgelerdeki müftülükler emrinde görevlendirilebilir. Maaşının yanı sıra TDV'dan da ücret ödenebileceği ve ailesiyle tatil yapma imkânı de verileceği için böyle bir görevlendirme ilgi görecektir. Bu kapsamda belli programlar dâhilinde Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki görevlilerden, ayrıca büyük şehirlerde görev yapan çift görevlilerden, fazla sayıdaki bay ve bayan vaizlerden yararlanılabilir. Aynı şekilde İmam-Hatip Liselerindeki meslek dersleri öğretmenlerinden de benzer yöntemlerle yardım talep edilebilir. Keza, dini problemlerin tespit ve çözümünde bu bölgelerde tatil yapan bazı ilahiyatçılardan ve akademisyenlerden hem fikir, hem de hizmet alınması cihetine gidilebilir.

Turistik bölgelerde görev yapan arkadaşların, yabancı dillerini geliştirmeleri için imkanlar sağlanmalı, bu amaçla ya bölgedeki dil kurslarına yahut yabancı ülkelere gönderilmelidir. Ayrıca bu görevlilerin batı kültürü ve diğer din ve inanışlar hakkında kendilerini yetiştirmeleri gerekmektedir.

Farklı dillerde İslam'ı veya İslam mimarisini tanıtan 5-10 dakikalık kısa tanıtım filmleri hazırlanmalı, camilerin uygun yerlerinde ziyaretçilere gösterilmelidir.

Camilerde duvarlara nakşedilmiş olan hat yazılarında yer alan ayet ve hadis metinlerinin tercümeleri farklı dillere çevrilerek uygun yerlerde verilmelidir.

Yine aynı amaçla yol güzergâhlarındaki camilerin dışarıdan görülecek uygun yerlerine yerleştirilecek billboardlarda yabancı dillerde evrensel ve insani değerlere vurgu yapan bazı ayet ve hadisler yazılmalıdır.

İslam, camii, Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber vb. çeşitli konularda turistleri bilgilendirmek amacıyla farklı dillerde broşürler hazırlanmalı ve camilerin uygun yerlerine konularak arzu edenlerin hizmetine sunulmalıdır.

Otobüs terminallerinde ve havaalanlarında İslam hakkında çeşitli kitap, broşür, CD vb. yayınların teşhir edildiği, satışa sunulduğu veya mümkünse ilgilenenlere hediye edildiği stantlar açılmalı; arzu eden otellerin lobilerinde kitaplıklar oluşturulmalı ve yabancı dillerdeki yayınlarla takviye edilmelidir.

Turistleri gezdiren rehberlerin özellikle cami, İslam mimarisi ve genel olarak İslam hakkında yanlı ya da yanlış bilgiler verdikleri görülmektedir. İster bilmedikleri için olsun, isterse önyargıları sebebiyle olsun ne yazık ki bazı rehberler, turistleri yanlış bilgilendirmektedir. Dolayısıyla bu rehberlerin mutlaka eğitilmeleri gerekmektedir. Bu amaçla üç çalışma yapılabilir.

a. Birincisi, sezon başlamadan evvel rehberlere dönük 2-3 günlük bilgilendirme toplantısı yapılabilir. Bu programda ayrıca rehberlere yazılı ve görsel malzemeler verilir.

b. İkinci olarak, Turizm Bakanlığı tarafından rehberlere verilemekte olan 6 aylık eğitime DİB birkaç gün aktif olarak katılabilir. Bu çerçevede rehberlere İslam, İslam sanatı ve mimarisi, turistler tarafından çokça sorulan sorular konusunda bilgi ve belge verilir.

c. Rehberlik eğitimi veren fakültelerde seminerler verilmesi, bu konularda seçmeli dersler konulması için girişimlerde bulunulmalıdır.

Turizm sezonunda belli başlı turistik yerlerde konserler vermek üzere gezici bir Tasavvuf Musikisi korosu oluşturulmalıdır. Farklı dillerde sunucuların da yer aldığı ve ney, ud, tambur vb. özgün enstrümanların kullanılacağı "dinleti" ağırlıklı bu programda, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş ve Ahmed Yesevi gibi büyüklerden evrensel ve insani mesajlar verilmelidir. Ezan ve salânın yanı sıra, kısa bir Kur'an tilavetine de yer verilmeli, okunan ayetlerin farklı dillerde çevirileri aktarılmalıdır. Turne, Antalya'dan başlamalı ve sezon boyunca turizmin yoğun olduğu bölgeleri dolaşarak Marmara'da son bulmalıdır. Bu turnede valiliklerden, kaymakamlıklardan ve belediyelerden de destek alınmalıdır. Turneden amaç, ülke misafirlerine İslam'ın ve Müslümanların güler yüzünü gösterebilmek ve onlara özgün dinletiler sunmak suretiyle "farklılık" yaşatmaktır.

Sezon boyunca bu bölgelerdeki vaaz ve hutbelerde "insan sevgisi, insani değerler, misafirperverlik, ötekine İslam'ı sevdirme, kul hakkı, aldatmama, dürüstlük, vb." konular ele alınmalı ve halkı eğitme cihetine gidilmelidir.

İslam'ın diğer din ve inanışlardan farklı ve üstün yönleri karşılaştırılmalı bir çalışmada ele alınmalıdır. Özellikle İslam'a özgü inanç, düşünce ve değerler ayrı bir çalışma konusu yapılmalıdır. Sözgelimi, günahsız yaratılış, suçun şahsiliği, tüm peygamberlere iman, ruhbanlığın olmaması, ırk ve sınıf üstünlüğünün olmaması vb. konular küçük kitapçıklar veya broşürler halinde anlatılmalıdır.

4. Yaylalarda Verilmesi Gereken Takviye Din Hizmetleri

Üç tarafı denizlerle çevrilmiş olan ülkemizin sahil bölgelerinde yaşayan yerli halk, yıllardır bir gelenek halinde Haziran-Temmuz-Ağustos aylarının çok sıcak geçmesi nedeniyle şehirlerin bunaltıcı havasından kurtulmak için yaz aylarında

yaylalara çıkmaktadırlar. Yaylalar onlar için sanki ikinci bir yerleşim yeri olmuştur. Yazın her bir yaylanın kış nüfusu 10 kat ve daha fazla sayıya ulaşmaktadır. Doğal olarak yaylalarda bulunan halkımız da dini ihtiyaçlarını gidermek için ibadet yeri olarak camiler yapmışlar, hatta çocuklarının dini bilgiler edinmeleri için Kur'an Kursları inşa etmişlerdir. Bölge halkı için tarihten gelen bu yayla kültürü, son yıllarda yöre dışından gelen vatandaşlarımızla daha da artmış, modern yerleşim yerleri inşa ederek, her bir yaylada bulunan camiye birkaç cami daha eklenmiştir.

Sözgelimi Akdeniz boyunca uzanan bir sahil kenti olan Mersin İli ile Tarsus, Erdemli, Silifke, Aydıncık, Bozyazı ve Anamur İlçeleri dahil sahile kıyısı olan İlçelerinde toplam 102 camii ve 16 Kur'an Kursu bulunmaktadır. Her biri şehir merkezlerindekiler kadar yeterli kapasiteye sahip olan bu camii ve kursların hiçbirinin ne resmiyeti, ne de kadrosu bulunmakta olup, bölge müftülerinin iradeidare ve insiyatifi ile hizmetlerini sürdürmektedirler. Asıl kadrosunun bulunduğu camii veya kursun dışında görevlendirilen bu din görevlilerine yolluk vb. verilmemekte, normal şartlarda olması gereken özlük hakları göz ardı edilmektedir. Ayrıca -Allah korusun- buralarda ortaya çıkabilecek, yangın, göçük, patlama vb. bir felaket durumunda ne türlü zorluklarla karşılaşılabileceğini kestirmek hiç de zor değildir.

Yaz aylarını yaylalarda geçiren vatandaşlarımızın dini ihtiyaçlarına cevap vermek, çocuklarının yaz aylarında Yaz Kur'an Kurslarından yararlanmalarını sağlamak amacıyla Mersin Müftülüğü İl veya İlçe merkezlerindeki çift görevlilerden görevlendirmek suretiyle bu ihtiyaç şimdilik giderilmekte ise de; daha sonraki yıllarda bu konuda sıkıntıya girileceği endişesi duyulmaktadır. Ramazan ayının Ağustos ayından geriye doğru Temmuz ve Haziran aylarını da içine alacak şekilde öne gelmesi sebebiyle; yapılan bu görevlendirmeler şu anki İl veya İlçe merkezinde bu görevi yürüten personelden aynı şekilde görevlendirme yapılması halinde ciddi sıkıntılar doğuracağı açıktır.

Yukarıda belirtildiği üzere bu bölgelerde bulunan yayla camileri ve Kur'an Kurslarına yeterli eleman görevlendirmek ve vatandaşın ihtiyacına cevap vermek üzere bundan sonraki yıllarda 4c statüsünde mevsimlik (Haziran-Temmuz-Ağustos veya altı aylık) din görevlisi atanması için ciddi bir tedbir alınması gerekmektedir. 4c statüsünde istihdam edilecek bu görevliler, yeterlilik belgesi alıp da atama bekleyenlerden, İlahiyat ve İ.H. Lisesi mezunu olup da müftülüklerce yeterli görülenlerden, emekli olmuş din görevlilerinden seçilebilir. Hizmetlerinden verim alınanlar, ertesi yıl aynı dönemde tekrar görevlendirilir. Bunu sağlamak üzere DİB'nın zamanında ve gerekli girişimlerde bulunması ve bölgedeki ihtiyacı en sağlıklı bir şekilde karşılaması gerekmektedir.

Bölge halkı daha çok dinlenmek üzere bulundukları yaylalarda, "akşam ders-

leri" için yeterli zamana da sahiptirler. Bu nedenle, yaylalarda görev yapan hocalarımızın, çocuklara dönük yaz Kur'an eğitimi yanı sıra, akşamları da yetişkin cemaate yönelik eğitim vermeleri çok yararlı olacaktır.

5. Şehir Merkezlerinde Lokallerin Açılması ve Halkın Kitapla Buluşturulması

İl ve ilçe merkezlerinde, hem din görevlilerinin, hem de halkımızın rahatça oturabilecekleri, buluşabilecekleri "kıraathane" türü nezih lokallerin açılması cami dışı din hizmeti açısından önemli bir ihtiyaç olarak gözükmektedir. DİB ve TDV yayınlarının tanıtıldığı ve aynı zamanda satıldığı bu lokallerde din görevlileriyle birlikte okuyucuların kitaplarla tanışması hedeflenmektedir. Hemen her il ve ilçede TDV şubesi bulunmasına rağmen, kitapların arz edildiği, sergilendiği bu tür uygun yerlerin olmaması sebebiyle, bırakın din görevlilerimizi, müftülerimiz bile DİB ve TDV yayınlarından yeterince haberdar değildir. Genellikle müftülüklerde DİB ve TDV yayınlarına sadece küçük bir odanın ayrılması, yayınlanan onca kıymetli eserin hak ettiği ilgiyi görmemesine neden olmaktadır.

Bu amaçla periyodik olarak "okuma saatleri" "kitap tanıtımları", yazarların katılımlarıyla "imza günleri" düzenlenmelidir. Açılacak bu lokallerde öncelikli hedef, kitap satışı değil, başta din görevlileri olmak üzere halkın kitapları görmesi, kitaplarla buluşmasıdır.

Lokaller, fiziki imkanları çerçevesinde, günlük gazete, dergiler, internet imkanları ve görsel sunumların yanı sıra çay, kahve vb. ikramlarıyla daha da zenginleştirilebilir.

6. Dini ve Sosyal İçerikli Konularda Aktif Sunum Hizmetlerinin Verilmesi

Başkanlığımıza bağlı vaizler tarafından halkı irşat ve aydınlatmak üzere başta Cuma, bayram ve teravih namazları olmak üzere belli zamanlarda camilerde vaaz ve nasihat edilmektedir. Son yıllarda, gerek merkezi sisteme geçilmesi, gerekse dini içerikli çeşitli TV programlarının artması, camilerde verilen bu irşat faaliyetinin etkisini, izlenirliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü cemaat canlı vaaz yerine herhangi bir cihazdan gelen mekanik sese ilgi göstermemekte, kulak vermemektedir. Zaten iletişim açısından düşünüldüğünde de böyle bir vaazın kitleler üzerinde etkili olması beklenemez. Dolayısıyla boş bir camide başlayan ve ezan yaklaştıkça cemaatin teker teker katılmaya başladığı, ancak konunun son taraflarının dinlenebildiği bu klasik tarzda yapılan vaazların çoğu, arzu edilen tesiri ve yararı gösterememektedir.

Bu konuda yapılacak ilk iş, bir an evvel merkezi sistemle vaaz uygulamasından vazgeçilmelidir. İkinci olarak da, cemaatin yeterince ilgisini çekebilmek için,

vaaz teknikleri, kullanılacak malzeme, dil, üslup ve söylem gibi konularda vaizlerin çok iyi yetiştirilmeleri gerekmektedir. Vaizlerimiz, etkili iletişim, diksiyon, beden dili, ses eğitimi vb. birçok ekstra donanıma sahip olmalıdırlar.

Asıl benim burada teklif edeceğim ve şimdilik adına "aktif sunum" dediğim şey ise, bazı büyük TV programlarında 2-3 kişilik profesyonel sunucuların birbirleriyle paslaşarak yaptıkları sunum formatında yeni bir tarzdır. Bu sunum, üçer kişilik ekipler tarafından, konferans ve sinema salonları gibi halka açık mekanlarda icra edilecektir. Başkanlığa bağlı 30 başarılı vaizimizin kadroları merkeze alınacak ve her biri tiyatro, etkili iletişim, diksiyon, ses eğitimi, beden dili, vb. konularda yeterli eğitimi alacaktır. Söz konusu aktif sunumlar, aile, gençlik, tarih bilinci, inanç ve toplum, ibadet bilinci, yanlış din algısı, israf ve savurganlık, ahlak, şiddet, zararlı alışkanlıklar, âdâb-i muâşeret vb. dini ve sosyal konularda yapılacaktır. Her bir konuyu bir ekip üstlenecektir. Konularla ilgili metinler sağlam bilgilere, verilere dayalı olacak, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun onayından geçecektir. Ancak sunumu yapanlara da dinleyicilerle birebir iletişim içerisine girebilmeleri için % 10 veya 20 nispetinde doğaçlama hitap etme imkanı verilecektir.

Sunumlar herkesimden vatandaşımızın, yetkililerin ve bilhassa gençlerin katılabileceği büyük salonlarda icra edilecektir. Sunucular, konularını sahnede, ayakta, hareket halinde, gayet canlı ve içtenlikle kendi aralarında paslaşarak o konuyu ilgiyle izlenir-dinlenir hale getireceklerdir. Duygusal bir üslupla, edebi bir dille, biraz tiyatral tarzda, yeri geldiğinde nüktelerin, latifelerin kullanıldığı, bazı şiirlerden beyitlerin okunduğu, klasik şark edebiyatından bazı kıssa, temsil ve pasajların aktarıldığı hem akla, hem gönüllere hitap eden bir sunum yapılacaktır. Gerektiğinde bazı görsel malzemeler de yansıtılacak ve böylece sürükleyici bir üslup içerisinde bir saatlik bir sunum yapılacaktır. Her ekip bir yıl boyunca aynı konuyu bir veya iki bölgede sunacaktır. İnanıyorum ki, aktif sunumlar sayesinde DİB asli vazifesi olan "toplumu din konusunda aydınlatma" misyonunu oldukça geniş kitlelere, çok daha etkili bir şekilde yerine getirecektir. Arzu edilen verimin elde edilmesi halinde her vilayet için bir "aktif sunum" ekibi yetiştirilmesi cihetine gidilmelidir. Zaman içerisinde sunulacak birçok konuyla ilgili metinler artacak, bugün vaizlerimizin ele aldığı her bir konuyu aktif sunuma dönüştürebileceklerdir.

7. Din Görevlilerinin, Donanımlarının Artırılması

Din görevlilerinin, aslında fahri olarak öteden beri cami dışı sosyal alanda çeşitli hizmetler verdikleri herkesçe bilinmektedir. Biz burada, amatör olarak verilen bazı hizmetlerin, daha bilinçli ve profesyonel olarak verilmesine dönük bazı teklifler sunacağız:

a. Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri

İster köyde, isterse şehirde olsun, genelde halkımız, özelde camii cemaati birçok sorununu din görevlimizle paylaşmakta, tabiri caizse gelip dertlerini ona dökmekte, ona sığınmaktadır. Halkımız, yaşadığı, karşılaştığı aile içi şiddet, şiddetli geçimsizlik, çocukların yetiştirilmesi, evlilik, boşanma vb. birçok özel problemini gidip bir psikologla görüşmek yerine, gelip din görevlisiyle istişare etmektedir. Din görevlisi de, gerek bir insan olarak, gerekse bir din adamı olarak Hz. Peygamber'in hayatından, örnekliğinden ve genel olarak sahip olduğu bilgi ve birikiminden hareketle onu teselli etmekte ve bildiği kadarıyla bu kimselere yol göstermektedir. Din görevlilerinin bu konuda ne kadar yeterli oldukları elbette tartışılabilirse de, bu durum bir gelenek halinde yaşanmaya devam etmekte ve din görevlilerimiz yıllardır fahri olarak "psikolojik danışmanlık hizmeti" vermektedirler.

Bu nedenle, din görevlilerinin bilinçli ve yeterli bir psikolojik danışmanlık hizmeti verebilmeleri için DİB'nın birtakım girişimlerde bulunması gerekmektedir. Bu konuda benim birkaç önerim olacaktır:

1) Psikologlardan din görevlilerimize dönük konferanslar veya seminerler vermelerini sağlamak,

2) Bu sahada yazılmış kitapların okunmasını, TV programlarının takip edilmesini sağlamak,

3) Psikoloji eğitimi veren fakültelerle işbirliği yaparak 1-2 dönem psikoloji eğitimi aldıktan sonra sertifika verilmesini sağlamak,

4) Görevlileri psikoloji eğitimi veren fakültelere yönlendirmek, oralardan mezun olmalarını sağlamak.

Bu ve buna benzer adımların atılmasıyla, din görevlilerimiz bu konularda daha yeterli hizmetler sunabileceklerdir. Bilhassa ceza evlerinde vaiz olarak görev yapan hocalarımızın suçluluk, suçlu psikolojisi vb. konularda çok iyi yetiştirilmeleri gerekmektedir.

Din görevlilerinin bu alanlarda yetiştirilmeleri, sadece bu konularda yeterliliklerini artırmış olmayacak, aynı zamanda bu eğitim, onların vaaz ve hutbelerdeki dil ve üslubunu, kitlelere hitabını, insanlarla iletişim kurma başarılarını da çok olumlu etkileyecektir.

b. Köy ve Mahallelerde İlk Yardım Desteği Verme

Sanayileşme ile birlikte, gerek iş, gerekse eğitim amacıyla son 40-50 yıldan beri Anadolu'nun pek çok köyü şehirlere göç vermiş ve köylerimizin çoğu tabiri caizse adeta boşalmıştır. Genç nüfus şehre yerleştiği için, pek çok köyde artık sadece yaşlılar yaşamaktadır. Bilhassa birkaç yaşlı çiftin ikamet ettiği 10, 20, 30

haneden oluşan köylerde, belki de köyde iş yapabilecek, genç, dinamik olan tek insan din görevlisidir. Bu nedenle din görevlilerine ilk yardım eğitimi verilmesi yararlı olacaktır. Trafik kazası, yanık, yaralanma, bayılma, kalp krizi geçirme vb. durumlarda ilk müdahale, injeksiyon, serum takma, pansuman yapma vb. eğitimi alan din görevlilerimiz, bu tür acil durumlarda bilinçli ilk müdahaleyi yapmak suretiyle halkımıza hizmet sunmuş olacaklardır.

Bu konuda da Sağlık Bakanlığı'ndan hizmet alınmalı ve din görevlilerine sertifika programları düzenlenmeli ve ilk yardım eğitiminin verilmesi sağlanmalıdır.

c. Doğal Afetlerde Din Hizmetleri

Ülkemizde sık sık yaşanan deprem, sel, orman yangını vb. felaketler karşısında din görevlilerimizden daha aktif bir şekilde yararlanılmasına ihtiyaç vardır. Bu noktada üç farklı hizmet imkanı ortaya çıkmaktadır.

1) İlk görev, doğal afetlerin yaşandığı ilk anlarda/günlerde halkın teselli ve teskin edilmesinde aktif rol almalarına dönüktür. Zira felaketin şokuyla halk çok farklı tepkiler gösterebilmektedir. Musibetler karşısında Allah'a, kaza ve kadere olan inancı artanlar, dini duyguları kuvvetlenenler olduğu gibi, bunun tam aksine isyan ve inkar hali de yaşanabilmektedir. Kimileri, teselliyi namazda, duada ararken, kimileri de içki ve alkolde aramaktadır. Peygamber Efendimiz "Sabır, musibetin yaşandığı ilk anda olmalıdır" buyurmuştur. Bu nedenledir ki, herhangi bir musibetin yaşandığı il ya da ilçenin çevresinde bulunan il ve ilçelerden müftüler, vaizler ve halkla kolay diyalog kurabilecek din görevlilerinin derhal afet bölgesine gidip halkı teskin etmeye çalışmaları gerekmektedir.

Aslında afet günlerinde kullanılacak dil, üslup ve söylem konusunda belli bir eğitimden geçmiş, belli bir tecrübe yaşamış vaizlerden azami derecede yaralanmak ve belki de bu konuda "doğal afet vaizliği kadrosu" ihdas etmek gerekecektir. Gerek sel, deprem, yangın gibi doğal afetlerde, gerekse şehit cenazeleri veya çeşitli elim trafik kazalarında yapılacak konuşmalar hayli önem arz etmektedir. Nitekim bu konuda yaşanan bazı yanlış değerlendirme ve söylemler yetkililerin dikkatini çektiği gibi, medyaya da malzeme olabilmektedir. Dolayısıyla ister halkın arasına karışarak, isterse geçici çadır mescit vb. sabit mekanlarda halkla buluşmalarda bu vaizler çok önemli bir hizmeti deruhte edeceklerdir.

2) İkinci olarak, doğal afetin yaşandığı ilk günlerde, musibeti müftüler de yaşadığı için bölgede idari boşluklar ortaya çıkabilmektedir. Diğer bazı kurumların yaptığı gibi, ilk günlerde komşu il veya ilçelerin müftüleri derhal sevk ve idareyi ele almalıdırlar. Bu noktada yaşanan afetin büyüklüğü ölçüsünde, görevi kimlerin

üstleneceği gibi konularda belli kriterler geliştirilmelidir.

3) Ayrıca ilk etapta 7 bölgeden her biri, bilahare her il müftülüğü, genç, dinamik ve sportif din görevlilerinden birer kurtarma ekibi oluşturmalıdır. Ekipte yer alacak din görevlileri bu konuda her türlü eğitimi almalı ve kendilerine gerekli ekipman sağlanmalıdır. Bu ekipler, en yakında yaşanan afeti duyar duymaz derhal bölgeye intikal etmeli ve orada görevli sayılmalıdır. Gerek kurtarmada, gerekse halkı teskin ve tesellide bu ekiplerin çok daha yararlı olacakları kanaatindeyim. İnanıyorum ki falan müftülüğe bağlı kurtarma ekiplerinin canhıraş bir şekilde gece-gündüz yapacakları kurtarma çalışmaları, halkımızın dine ve din görevlisine bakışını çok daha güçlendirecektir.

Sonuç

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın son yıllarda dile getirdiği "cami dışı din hizmeti" ya da "sosyal hayatta din hizmeti" yüce dinimiz İslam'ın hem hedefine hem de ruhuna tamamen uygun düşmektedir. Yıllardır din hizmetini sadece camiye, namaz, oruç, hac ve kurban gibi ibadetlere indirgeyen anlayıştan kurtulmanın zamanı gelmiş ve geçmiştir. Bu nedenledir ki, öteden beri din görevlilerimizin sosyal hayatta fahri olarak yaptığı bazı hizmetleri daha bilinçli hatta profesyonel bir şekilde yürütmeleri, hizmetin verimliliğini artıracaktır. Yine din hizmeti algımızdaki eksikliklerden dolayı yıllardır ihmal ettiğimiz belli kesimlere bu vesile ilk defa hizmet sunma çabası içerisine girilecektir. Biz bu bildirimizde, ilk etapta din hizmeti sunulmasında öncelikli olan bazı kesimler üzerinde durmaya çalıştık. Yukarıda detaylarıyla üzerinde durduğumuz gibi, cami dışı din hizmeti çerçevesinde özetle yapılmasını önerdiğim hizmetler şunlardır:

Başkanlığımız, sayıları 3 milyona varan mevsimlik işçilerin din hizmeti açısından ihtiyaç ve imkânlarıyla ilgili alan araştırmaları yaptırmalı ve buna göre başta çocuklara dönük Kur'an eğitimi olmak üzere bu işçilere ihtiyaç duydukları din hizmetini vermelidir.

Tarihi mekânların bulunduğu bölgelerde görev yapan din görevlilerini, sağlıklı bir rehberlik hizmeti verebilmeleri için yetiştirmelidir.

Turistik bölgelerde yerli ve yabancı turistlere dönük tanıtım, irşad ve rehberliğe dönük çeşitli hizmetler sunmalıdır.

Yayla turizminin olduğu bölgelerde, yaylalarda yaşayan vatandaşlarımızın ihtiyaç ve imkânlarını tespit edip buna göre takviye din hizmeti sunmalıdır.

Şehir merkezlerinde din görevlilerinin ve halkın kitapla buluşturulması amacıyla lokallerin açılması cihetine gitmelidir.

Merkezi sistemle vaaz uygulamasından vazgeçmeli, vaizleri irşat faaliyetlerinde daha etkili olabilmeleri için gerekli eğitimden geçirmelidir. Ayrıca dini ve

sosyal içerikli konularda sinema ve konferans salonlarında "aktif sunum" dediğimiz formata geçmeli ve gerekli ekipleri bir an evvel yetiştirmelidir.

Gönüllü din görevlilerini, psikolojik danışmanlık, ilk yardım hizmetleri ve doğal afetler esnasında irşat, idare ve kurtarma hizmetleri gibi farklı etkinliklerle daha donanımlı hale gelmelerini sağlamalıdır.

Sosyal hayatta yaşanan problemleri ve ihtiyaçları dikkate alarak, halkımızın her kesimine -az da olsa- mutlaka din hizmeti sunma gayreti içerisinde olmalıdır. Bu nedenle farklı kesimlere verilebilecek din hizmetleri için, çeşitli alan araştırmaları yaptırmalı ve çıkan sonuca göre hizmet politikası üretmeli ve ihtiyaç duyulan hizmeti sunmalıdır.

BATI'DA KİLİSE DIŞI DİN HİZMETLERİ

Şinasi GÜNDÜZ*

Sayın Başkan, değerli şura üyeleri, hepinizi saygıyla selâmlıyorum. Şûranın hayırlara vesile olmasını, hayırlar üretmesini Cenâb-ı Hak'tan temenni ederek konuşmama başlıyorum. Ben Hıristiyanlıkta kilise dışı din hizmeti alanıyla ilgili neler var, neler yok, bunları size özetle sunmaya çalışacağım.

Öncelikle Hıristiyanlığı bir din olarak İslâm'la kıyasladığımız zaman birçok açıdan köklü birtakım farklılıklar gösteriyor, ki bunlardan bir tanesi de genel anlamda ibadet kavramı çerçevesinde insan yaşantısını kilise içi yaşantı, kilise dışı yaşantı ya da din içi yaşantı, din dışı yaşantı diye iki kategoriye ayırmasıdır. Nitekim bu ayrım Hıristiyanlığın rahiplik sistemine de yansıyor. Öyle ki ruhban sınıfında yer alan, ama sadece kilise içi birtakım görevlerle, hizmetlerle kendisini sınırlayan rahipler olduğu gibi kilise dışındaki cemaatin; yani laik denilen kesimin din hizmetlerinde uğraşan din görevlileri de Hıristiyanlıkta bulunuyor. Kuşkusuz Hıristiyanlıkta meslekler arasında birtakım farklılıklar var; yani bütün Hıristiyan mezheplerin hepsini aynı kategoriye koyup da hepsi böyledir demek doğru olmaz, bunun belki altını çizmek gerekiyor; ama burada benim yapacağım tanımlamalar ve özet bilgiler daha ziyade Hıristiyanlığın genelinden hareketle anladığımız, algıladığımız hususlar olacaktır.

Hıristiyanlığın kilise dışı din hizmetleri hangi temellere dayandırıyor sorusunu kendimize sorduğumuzda, örneğin teolojik anlamda şunlar karşımıza çıkıyor: Bir Hıristiyan din adamı ya da bir kilise şu teolojik nedenlerle din hizmetinin kilise dışına mutlaka yaygınlaştırılması gerektiğini düşünüyor: Bunlardan bir tanesi Tanrı inancından kaynaklanıyor; Hıristiyanlara göre Tanrı'nın rahmet ve inayeti

* Prof. Dr., İstanbul Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

kapsayıcı ve kuşatıcıdır, dolayısıyla bu Tanrı'nın rahmet ve inayetinin kapsayıcılığı otomatik olarak din hizmetlerinin de kapsayıcılığını ve kuşatıcılığını zorunlu olarak zorunlu hale getirmektedir diye düşünüyor bir Hıristiyan.

Yine bir diğer teolojik temel olarak sevginin evrenselliği üzerinde Hıristiyanlık çokça duruyor, kendisini sevgi dini olarak tanımlıyor, İsa'yı sevgi Tanrısı olarak tanımlıyor ve sevgi kavramının ya da agape kavramının Hıristiyanlığın özünü oluşturduğunu söylüyor ve bunun evrensel bir kavram olduğunun altını çiziyor; sevgi evrenselse o halde din hizmetleri de evrensel olmalıdır düşüncesini savunuyor.

Üçüncü bir husus ise cemaatin evrenselliği dediğimiz algıdır, ki Katolik Kilisesi özellikle kendisine zaten evrensel kilise adını veriyor, ama sadece Katolikler değil, bunun dışındaki bütün Hıristiyan cemaatler kilisenin; yani cemaatin evrensel olduğunu, dolayısıyla din hizmetlerinin de evrensel düzeyde, sadece kiliseye gelenler, kiliseyle irtibat kuranlar değil, herkesi kapsayacak bir şekilde yaygınlaştırılması gerektiğinin altını çiziyorlar.

Tabii kutsal metinlerden ve geleneklerinden birçok referansları var. Öyle ki, mesela Hıristiyanlıkta, özellikle Katolik kilisesinde rahiplik bütün insanlara yönelik bir haslet olarak algılanıyor, dolayısıyla bir rahibin ilgi alanı ya da rahiplik sınıfının ilgi alanı, alâka alanı sadece kilise içiyle sınırlı değildir, kilise dışı da bunun içerisine girer diyorlar.

Yine kutsal metinlerden birçok örnekler veriliyor. Mesela İncilleri de okuduğunuz zaman Hz. İsâ'nın Kudüs'teki fakirler için yardım toplamaları var, bu yardım toplamaları çerçevesinde yaptığı bir sürü etkinlikler var. Yine Kudüs'te sadece sinagoglarda; yani tapınaklarda değil, sinagog dışında da birçok hastaları iyileştirmesi gibi, fakirlere yardımcı olması gibi, zorda, darda kalanların imdadına yetişmesi gibi birçok örnek var, tabii Hıristiyanlar bunları da kullanıyorlar. Benzer şekilde Hıristiyanların, havarilere dair örnek olarak verdikleri birçok olay var. Bütün bunlar, tabii kilise dışı din hizmetlerinin referanslarını oluşturuyor, onları meşrulaştıran referanslar.

Kilise dışı din hizmetlerinde günümüz Hıristiyanlarının iki temel amacı vardır. Bunu bu konuda yazdıkları, çizdikleri her literatürde ve her fırsatta dile getirirler. Bunlardan bir tanesi Tanrı'nın sevgi ve merhametinin herkesi, bütün ihtiyaç sahiplerini kuşattığını göstermek; birinci amaç budur diyor Hıristiyanlık; yani kilise dışı din hizmetinin amacı Tanrı'nın sevgi ve merhametinin herkesi, bütün ihtiyaç sahiplerini kuşattığını göstermektir; öncelikle amacımız bu diyorlar. Tali bir amaç olarak da şunu da vurguluyorlar: İnsanları dini değerlere ve kurumlara yöneltmek, yönlendirmek. Kuşkusuz tabii bu biraz daha pragmatik bir amaç olarak, daha faydacı bir amaç olarak karşımıza çıkıyor, ama Hıristiyanlar bu ilk

amacı bütün söylemlerinde ön plana çıkartıyorlar.

Başta dediğim gibi bu çerçevede Hıristiyanlık kilise içi ve kilise dışı din hizmetlerini kâle alarak kendi rahiplik yapılanmasını, kilise yapılanmasını teşekkül ettiriyor. Bu çerçevede, kilise dışı kabul edebileceğimiz alanda yapılan çok yaygın faaliyetler var. Mesela sağlık hizmetleri bağlamında örneğin şu tarz faaliyetler yürütülüyor: Kilise kontrolünde sağlık kuruluşları var; özellikle gelişmiş Batı ülkeleri dediğimiz Hıristiyan ülkeleri başta olmak üzere dünyanın dört bir tarafında, Afrika'da, Asya'da, birçok yerde, hatta Türkiye'de, mesela Ermeni kilisesine bağlı hastaneler var. Burada bu kurumların yönetimi ya doğrudan kiliseye bağlıdır ya da dolaylı olarak kiliseye bağlıdır; yani kilise adeta bunlara lojistik destek verir. Nasıl bir destek? Mesela hemşirelerini kendisi görevlendirir, Doktorlarını kendisi görevlendirir, bunların mütevelli heyetlerinde temsilcilerle rol alır. Yine hastane ve benzeri kurumların rehabilitasyon merkezlerinde uzman din adamlarının görevlendirilmesi tarzı uyguluma çok yaygın. Hatırlarsanız Türkiye'de de bir ara tartışıldı, sadece morglarda değil hastanelerin en azından bu ilgili servislerine, özellikle hastalara rehabilitasyon hizmeti verecek servislerinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın birer görevlisi de görevlendirilsin denilmişti ve Türkiye'de çok ciddi tartışmalar oldu o zaman, ama Hıristiyan Batı ülkelerinde bu çok yaygın. Bütün hastanelerde, kiliseye bağlı olması gerekmiyor, mutlaka din görevlileri görevlendiriliyor ve hasta yakınlarına yönelik faaliyetler var. Öyle ki bu faaliyetler hem hastalık esnasında, hastalığın devam ettiği esnada, hem de hastalık sonrasında, tedavi sonrasında bir bakıma hasta yakınlarını da rehabilite etmeye yönelik faaliyetlerdir.

Kampus faaliyetleri yine çok yaygın olarak karşımıza çıkıyor. Özellikle üniversite kampuslarında şapeller hemen her kampusta vardır; devlet üniversiteleri de, özel üniversiteler de buna dahil ve buralarda öğrencilere, öğretim üyelerine, öğretim elemanlarına yönelik dini konularda hizmet verilir. Aynı şekilde kiliseye bağlı birçok öğrenci birlikleri ve dernekleri vardır. Bu dernekler ve birlikler yoluyla kilise öğrenciler arasında kendi etkisini sürdürmeyi, onları kendi din anlayışı doğrultusunda bir arada tutmayı hedefliyor.

Askeri kurumlarda yürütülen hizmetlerden de söz edilebilir. Moral subayı da denilen rahip subaylar mutlaka vardır. Mesela Amerika Birleşik Devletleri'nin ordusunda, İngiltere ordusunda hemen hemen neredeyse günümüzdeki bütün bu Batı Hıristiyan devletlerinin ordularında bu görevi gören moral subayları vardır. Bunların adından da anlaşılacağı gibi görevi tabii ordudaki hem ibadet anlamında din hizmetlerini yürütmek, hem de çeşitli açılardan askerlere birtakım terapiler yapmak, askerlerin motivasyonunu artırmaya çalışmak.

Yine sadece ordu içerisinde değil, ama ordu mensuplarına, özellikle depresyon ve stresle mücadele etmeleri bağlamında rehabilitasyon servisleri var, ordu-

nun, askeriyenin dışında kuruluyor. Bakın, mesela Irak'ta savaş oldu, o savaştan hemen sonra Amerika'da bu şekilde servis yüzlerce kuruldu, çünkü askerde birtakım sendromlar yaşıyorlar; daha önceden Vietnam sendromu vardı, şimdi de Irak sendromu var ve bu sendrom bazen askeri elemanları intiharlara kadar götürüyor. Bunların bu yoğun depresyon ve stresleriyle mücadele etmeleri konusunda onları rehabilite eden merkezler kuruluyor ve bunlar tamamen kilise tarafından finanse ediliyor.

Yürütülen hizmetlerden söz edebiliriz, kreşler, anaokulları, kiliseye bağlı ortaöğretim, yükseköğretim kurumları, akademik etkinliklerle eğitim, öğretim etkinliklerine yardım bağlamında yürütülen şeylerden söz edilebilir. Özellikle kilise vakıfları bu konuda çok etkilidir. İhtiyaç sahibi olan öğrencilere yardım amacıyla kurulan birtakım teşkilatlardan söz edilebilir, araştırma destek burslarından söz edebiliriz; evsizler, sokak çocukları, uyuşturucu madde bağımlılarına yönelik kurulan teşkilatlar çok önemlidir. Özellikle kuzey ve batı Avrupa'yla Amerika Birleşik Devletleri'nde bu tarz kilisenin kontrolünde olan birçok barınma evi, tedavi evleri, bütün bunlar çok etkili bir şekilde yürütülüyor. Yoksul ailelerle ve işsizlere yönelik faaliyetler var, yaşlılara yönelik hizmetler var. Bakınız bu çok önemli, özellikle İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde mesela yaşlıları kilise kendi içinde oluşturduğu bir organizasyonla gidip ziyaret etmek, mesela onlara kitap, dergi okumak, onlarla hasbıhal etmek, konuşmak, mutlaka onlara Hıristiyanlığı, dini anlatmak değil, onlarla sıradan günlük bir arkadaşlık kurmak çok yaygın bir şekilde yapılıyor.

Son olarak da göçmen ve mültecilere yönelik faaliyetler oldukça yaygındır, çünkü kilise, kilise dışı din hizmetini sadece Hıristiyanlar için düşünmüyor, Hıristiyan olmayanlar için de düşünüyor, çünkü Tanrı'nın sevgisi, merhameti, rahmeti evrenseldir, o halde kilise dışı hizmetleri de evrensel anlamda herkese yaygınlaştırmak gerekir. Oluşturulan ofisler aracılığıyla danışmanlık hizmetleri veriliyor, geçici barınma evleri sağlanıyor. Örneğin kilise, özellikle çeşitli ülkelere mülteci olarak başvurularda, sığınma başvurularında onlara rehberlik faaliyetleri yürütülüyor ve ulusal ve uluslararası platformda özellikle insan hakları ihlallerini, kadın hakları ihlallerini, benzeri sorunları dile getirecek birtakım organizasyonlara sahip. Dolayısıyla bu organizasyonlar sivil toplum kuruluşları şeklinde çalışıyor, kiliseyle irtibatlı olarak çalışıyor ve bütün dünya genelinde de kilisenin kendi idealleri doğrultusunda kamuoyu oluşturuyor.

Tabii ulusal ve uluslararası alanda yardım teşkilatları, yardım kuruluşları çok etkili bir şekilde çalışıyor. Doğal afetlerde özellikle arama, kurtarma ve yardım ekiplerinin oluşturulması, fakir ülkelere yönelik eğitim, sağlık, kültür alanında yardım kuruluşlarının oluşturulması, UNESCO, Birleşmiş Milletler ve benzeri uluslararası teşkilatların her türlü yardım faaliyetlerine doğrudan ya da dolaylı

katılan sivil toplum kuruluşlarının teşekkülü ve tüm bunlar da Hıristiyan ülkelerde kiliseyle irtibatlı olarak yaygın bir şekilde görülüyor.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: İlk konuşmalarda Batı'da kilise nasıl çalışıyor, bunu ülkemizdeki din hizmetleriyle mukayese ederek kendimizi nasıl gözden geçirebiliriz anlamında bir sunum olmuştu. Şinasi Bey'in bu tebliği onu tamamlamış oldu.

Şu saat itibarıyla sabah oturumumuzun tebliğlerini nihayetlendirmiş bulunuyoruz. Saat 11:00'de müzakere oturumunda buluşacağız. Kapatmadan önce bir vefat haberi var, Fâtiha dilekleriyle onu söyleyeyim, birçoğumuz duymuştur, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden İbrahim Canan Hoca geçirdiği bir trafik kazası sonucunda vefat etti. Cenâb-ı Hak'tan rahmet diliyoruz ve geride bıraktıklarına sabr-ı cemil niyaz ediyoruz. Onun için ve bütün geçmişlerimiz için el-Fatiha.

3. OTURUM MÜZAKERELERİ

Hüseyin KULAŞ (Ceza ve Tevfik Evleri Genel Müdür Yardımcısı): Harun kardeşimiz güzel bir sunum yaptı. Geçmişe baktığımızda ceza infaz kurumların, eski deyimi ile cezaevlerinde din hizmetlerinin nasıl yapıldığı konusunda ciddi bir araştırma, yazılı bir doküman gerçekten mevcut değildir. Ben söze rakamlarla başlamak istiyorum. Ceza infaz kurumlarında 368 cezaevimizde toplam 115.700 tutuklu ve hükümlü bulunmaktadır. Bu dün aldığımız rakamdır. Arkadaşımızın verdiği rakam 112.000 idi. Bu rakam yaz başında alınmış bir rakamdı. Belki ayrıntı bilgidir, yaz mevsiminde cezaevlerinde doluluk, fazla artış olmaz, daha ziyade sonbahar ve kış dönemlerinde yoğunluk olur. Çünkü değerli hocamızın da sunumunda belirttiği, mevsimlik işçiler, turizm vs. ile bir nüfuz hareketliliği vardır. İnfazı, mahkumiyeti kesinleşmiş olan insanlar memleketlerine sonbahar ve kış mevsimlerinde dönerler. Polis ve jandarmanın onları yakalamaları daha kolay mümkün olabilmektedir. Ayrıca kışı devletin sıcak ortamında geçirebilmek düşüncesinde olan insanlarımız da bu yolu seçmektedir. Çok daha spesifik olarak baktığımızda Roman vatandaşlar dediğimiz insanlar doğumları yaklaştığı zaman bir suç işleyip kendilerini tutuklatmak suretiyle hijyenik ortamda doğumlarını yayıp çocuk sütten kesilince kadar kadın cezaevlerinde barınmaktadırlar.

Bu kısa girişten sonra şunu da söylemek isterim, ceza infaz kanunumuzda 3. Maddede infazın temel amacından bahsedilir. Bu amaç cümlesi içerisinde mahkûmun yeniden topluma kazandırılması ve sosyalleştirilmesinde söz edilir. Bu amacı gerçekleştirmek için bizler çalışıyoruz. Yine aynı yasanın 7. Maddesinde de hapis cezasının insanda zararlı etki yapıcı niteliğinden söz edilir. Yani hapis cezası insanda zararlı etki yapıcı bir niteliğe sahip. Bu kötüleştirici bir nitelik. Biz bu netliği kapalı bir ortamda 'nasıl giderebiliriz?'in arayışı içerisinde Dünya'nın uygulamalarını da taramak suretiyle bu güne kadar 25 farklı ülkede incelemelerde bulunduk. Değişik heyetlerle birçok Avrupa ve Batı Avrupa ülkesini gördük. Amerika'ya kadar, Suudi Arabistan'a kadar yapılan uygulamaları inceledik. Ve 'kendi sistemimize neler kazandırabiliriz?'i üç aşağı beş yukarı biliyoruz, ama arayışımız hala devam etmektedir. İlköğretim, orta öğretim, yüksek öğretim gibi eğitim çalışmalarına devam ediyoruz. Meslek eğitimlerine devam ediyoruz. Özellikle bir meslek sahibi olmaları için uğraş veriyoruz. Çünkü çıktıkları zaman kendi ayakları üzerine durabilsin ve yeniden cezaevine dönmesin istiyoruz, mahkûmlarımızın. Din hizmetleri de, din eğitimi de bu eğitimler içerisinde çok büyük bir önemi vardır, bunu hepiniz takdir edersiniz. Din eğitimini sadece, mahkum cezaevinde bulunduğu sürece bize problem çıkarmasın, uslu bir şekilde mahkumiyetini çeksin düşüncesiyle değil, tahliyesinden sonra da yasalara, toplum kurallarına uygun hareket eden, bir daha suç işlemeyen bir insan olmasını arzu ettiğiz için büyük önem görüyoruz. Çünkü cezaevlerimizde bulunan mahkumların birçoğu mükerrer olarak karşımıza gelmektedir. Büyük bir po-

tansiyeldir, buna meslekî literatürde döner kapı sendromu da denmektedir. Yani çıkan aynı kapıdan tekrar içeri girmektedir. Cezaevinden çıkar çıkmaz yeniden gasp suçu işleyen, yenide hırsızlık suçu işleyen insanlar vardır. Bu suçları adeta meslek edinmişlerdir.

Bir hususa daha dikkat çekmek istiyorum, Ceza İnfaz Kurumları'nda bulunan 115.000 tutuklu ve hükümlünün yaklaşık 25.000'i uyuşturucu suçlarından bulunmaktadır. Bundan 4-5 yıl önce Hollandalı cezaevi yöneticileriyle yapmış olduğumuz toplantıda, en önemli sorununuz nedir, diye sorduğumuzda bize, ceza evlerimizdeki en önemli sorun uyuşturucu ve intihardır, demişti. Bize çok uçuk gelmişti. Nasıl olur, uyuşturucu ve intiharla baş edemiyorlar diye, adamların bitmiş olduğunu düşünmüştük. Ama bugüne geldiğimizde bizdeki rakam 25.000'lere vardı. Satıcı ve kullanıcı olarak toplam uyuşturucu suçlarından tutuklanan insan sayısı. Korkunç bir rakam. 115.000'in 25.000'i, yaklaşık %22 civarında seyrediyor. Bu rakam budan 7-8 ay önce 13.000 idi. Yani artış hızı da müthiş. Artış hızındaki etki olan nedenlerden birisi tabiî ki teknik takip imkânlarının, polisiye yöntemlerinin çok gelişmiş olması da var; ama bir de kaçakçılığı meslek edinmiş olan insanlar var. Türkiye uyuşturucu yolu, trafiği üzerinde bulunmaktadır. Biz uyuşturucuyu Avrupa'ya çıkarıyoruz, af edersiniz insanımızda 'gâvuru zehirliyoruz' gibi bir anlayış da var. İnsanca bir bakış değil, böyle kendi gözlüğünden, nefsî bir bakış. Bizim açımızdan bunlar önemli hususlar.

Ceza İnfaz Kurumları'nda din eğitimini nasıl yapabiliriz, konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'yla bu yıl içerisinde çok ciddi görüşmelerimiz, çalışmalarımız oldu. Kurumlarımızda görev yapan yaklaşık 400'e yakın cezaevi vaizini kendi eğitim merkezimizde toplamak suretiyle karşılıklı bilgi alışverişinde bulunduk. Uygulama birliğinin sağlanması bizim için çok önemli. Türkiye'nin bir yerinde farklı bir yöntem bir yerinde farklı bir yöntem uygulanması bizce çok doğru değil. Diyanet İşleri Başkanımızın olaya yaklaşımı da çok müspet. Bu da bizi müthiş bir derece de sevindirdi. Vaiz arkadaşlarımızın çalışma şartlarıyla, mâlî durumlarıyla ilgili sıkıntıları vardı. Biz teklifimizi Sayın Bakanımıza sunduk. Teklif, Bakanımızın önündedir. Bu konuda ortak çalışmaya açık olduğumuzu bir kez daha deklere etmek istiyorum; ancak bizimde acizane bir istirhamımız şöyle olabilir: Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bu hizmetlerin tek elden koordine edildiği bir birimin kurulmasını arzu ediyoruz. Çünkü sık sık karşılıklı müzakereler yapmamız gerekebilir. Değişen şartlarda uygun adım atmamız gerekebilir. Uygulama birliğini sağlamak ve bu hizmetin daha ileriye sağlıklı bir şekilde götürülmesini sağlamak için böyle bir birime ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz.

Oturum Başkanı: Sayın Kulaş, bir sorum olacak müsaade ederseniz, acaba Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları ve Diyanet Vakfı yayınları sorunsuz olarak

bütün cezaevlerine girebiliyor mu?

Hüseyin KULAŞ: Evet onların girişinde herhangi bir sıkıntı yok, sorunsuz olarak girebilmektedir.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum, şimdi ikinci müzakerecimiz Marmara İlahiyat Fakültesinden Doç. Dr. Rahmi Yâran Hocamız. Hocam buyurunuz.

Doç. Dr. Rahmi YARAN: Muhterem heyetinizi saygı ile selâmlıyorum. Sabah oturumunda gerçekten çok değerli tebliğiler dinledik. Ben şahsen istifade ettim. Ama bunları biraz teorik buluyorum. Bunları nasıl uygulayacağız konusunda endişelerim var. Meşhurdur, doktor midesinden rahatsız olan bir hastaya sabah, öyle ve akşam öğününde ne yiyeceğini söylemiş, sonunda doktor; 'anladın mı?' deyince adam; anladım da bir sorum olacaktı, yemekten önce mi yiyeceğim yemekten sonra mı yiyeceğim, demiş. Biz de bu kadrolarla acaba nasıl yaparız, endişem var. Gözlemlerim, duyumlarım Anadolu da imamlarımız var. Bilhassa köylerimizde ve mahallelerde var. Köylerdeki imamlar kendi köylerini istiyorlar. Çünkü kendi köyünde, çalışacak, bazen ezanı bile nasıl okumayıp da ne yapabilirimin derdinde. Eğer merkezi sistemden ezan okunuyorsa imam çok daha rahat. Ya kendi işine gidiyor, kendi köyünde değilse, üzücü bir durum ki yevmiyeye gidiyor, yevmiye ile çalışıyorlar. Bunlar nasıl takip edilecek ve camiler nasıl açık hale getirilecek. Bazen cemaat yok diye bir mazeret de var. Cemaati bir türlü bulmak lazım. Cemaat ise, imam zaten yok, diyor. Hatta iki üç tane cemaat varsa bile merkezi ezanı takip ediyor ve merkezi ezanla okundu ise, bugün imam yok diye camiye gitmiyor. İmam okursa o zamana gidebiliyor. İmamların bu tarzı beni çok endişeye sevk ediyor. Mevsimlik işçilere özellikle nasıl hizmet götürülür, Bünyamin Bey bahsetti, gerçekten önemli bir konu. Karadeniz bölgesinden örnek verildi. Ben o böyleyi biliyorum, imamlar zaten o vakitte görevde değiller. Aşağı yukarı bütün imamlar izin almışlardır, görevde değillerdir, izinlidir. O insanlara bu hizmeti herhalde çok merkezi bir planlamayla başka bölgelerden görevli transferiyle falan ancak yapabilirsiniz, yoksa imamlar zaten görevde değildir, merkezi ezan yoksa, ben biliyorum memleketimden, bulunduğum yere üç, dört yerden ezan sesi gelmesi lazımken o mevsimde ezan sesi gelmiyor. Buna bir dikkatinizi çekmek istedim.

İkinci bir husus da vaazlar ve hutbelerin fonksiyonunu yitirdiğinden bahsediliyor, aslında vaizlerimiz mi fonksiyonunu yitiriyor? Yoksa vaazlar, hutbeler çok büyük bir imkân. Zaman zaman konferanslar düzenliyor müftülüklerimiz veya başka kurumlar, büyük çabalarla konferansa dinleyici çekmek için uğraşıyoruz.

Bazen oluyor ki bir camiin normal vakitteki cemaati kadar bile eleman veya dinleyici bulamayabiliyoruz. Camideki vaazları çok daha cazip hale getirmemiz lâzım. Akademisyen olarak birçok hocamızı hep tenkit ediyoruz, ama bu güzel vaazın örneğini göstermemiz lâzım. Biz şimdi Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde konuşturacak hoca bulamıyoruz. Buyurun, konuşun dediğimiz zaman; evet, İlahiyat Fakültesi'nin kendi tatbikat camiinde birkaç tane hoca ancak konuşuyor. Hâlbuki öyle olmalı ki, ama bu gönüllü olmalı, her hafta plânlanabilir, ilan edilebilir, o vaazlar bir konferansa dönüştürülebilir, ona göre cemaat konferansa nasıl vaktinde geliyorsa şu vakitte gelsin diye bir planlama yapılabilir, ama yapılamıyor. Niye yapılamıyor, o ayrı bir dert.

Dün Süleyman Ateş Hocam söyledi, ben de üzerinde tekrar vurgulamak istiyorum, yine Marmara İlahiyat'tan size örnek vereyim; bizim öğrencilerimizin yaklaşık yüzde 70'i kız, ama Cuma namazı olduğu zaman tatbikat camimize, hemen ayağımızın dibinde kızlarımızı alamıyoruz. Cuma haricinde üst kat bayanlara tahsis edilmiştir, ama Cuma saatinde almıyoruz. Tahsis edemiyoruz, onu ben bir yara olarak dile getiriyorum. Tahsis edilmesi lazım geldiğine şahsen inanıyorum. Mutlaka bunun üzerinde durulmalı, ki bizim bu öğrencilerimiz yarın mezun olacaklar, Cuma namazını öğrencilerine anlatacaklar. Hayatında Cuma namazı kılmamış, Cumayı görmemiş, belki ancak televizyondan, vesairede izlemiş din kültürü, ahlâk bilgisi öğretmenleri bunu nasıl anlatacaklar. Bu ayrı bir problem, ama halka da açık olması lazım mutlaka. Vaaz ve hutbeleri büyük bir imkân olarak değerlendirmek lazım diye düşünüyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, biz teşekkür ediyoruz Sayın Yarran'a.

Hiç vakit kaybetmeden hemen Yrd. Doç. Dr. Saadettin Özdemir Bey'e sözü veriyorum.

Yrd. Doç. Dr. Saadettin ÖZDEMİR: Teşekkür ederim.

Ben öncelikle tebliğcilere teşekkür ediyorum. İlk önce cezaeviyle ilgili bir iki şey söylemek istiyorum. Bu cezaevi vaizliği özellikle güçlendirilmeli. Tabii arkadaşlar hukuki açıdan birtakım problemleri dile getirdi; bir, temel ilahiyat bilgileri; iki, cezaeviyle ilgili temel alt bilgiler; yani mahkum psikolojisi, cezaevi şartları, cezaevindeki genel durum, mahkumların ailevi durumları gibi hususlar da mutlaka bildirilmeli.

Yine Harun Bey'in temas ettiği çok güzel bir şey vardı; cezaevi vaizi ziyaretçi konumundan çıkarılmalı. Haftada iki gün gidilerek 1500 kişinin kaldığı bir cezaevinde hizmet götürmek mümkün değil. En azından Diyanet İşleri Başkanlığı da bu işe gerekli önemi vererek oradaki vaizlerin görevi 5 gün olarak verilmeli.

Bu işi formaliteden kurtarmalı, cezaevi vaizinin görevi sadece cezaevinde görev yapmak olmalı.

Bir başka şey, cezaevinde özellikle Kutlu Doğum haftaları kutlanmalı, çünkü dün de söyledim, onlar diyorlar ki "Biz Müslüman değil miyiz, niye bizde böyle bir kutlama yok". Gerçekten dini gün ve gecelerde sadece Kutlu Doğum Haftası değil, mübarek gecelerde ve günlerde de aynı kutlamalara devam edilirse iyi olur.

Bir başka husus, cezaevlerinde standart uygulama çok önemli. Isparta'da haftada iki gün, Ankara'da haftada 5 gün, Kayseri'de haftada 5 gün gibi uygulamalar yerine yine bu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuracağı bir müdürlük veya ilgili birim sayesinde bu gerçekleşebilir diye düşünüyorum. Kurum ziyareti gerçekten çok önemli. Sadece ben şunu arz etmek istiyorum: Cezaevindeki din eğitiminin ne kadar önemli olup olmadığını öğrenmek için ben gerçekten buradaki herkesin en azından cezaevine birkaç sefer bir gitmesini öneriyorum. Bu, tabii ilgili kurumlardan izin alınarak mümkün. Bu gerçekleşirse daha iyi olacaktır. Dışarıdan cezaevindeki mahkumlarla ilgili birtakım şeyler söylemek gerçekten zor. Ben cezaevine gitmiş birisi olarak bunları söylüyorum. Mutlaka bunlar yapılırsa daha iyi olacaktır.

Yetiştirme yurtlarıyla ilgili birkaç hususu dile getirmek istiyorum. Yetiştirme yurtlarıyla ilgili birtakım din eğitimi ihtiyacı, oradaki dini problemler dile getirilirken özel alan gerektiriyor. Mesela sosyal ilahiyat bölümünden hem bu kurumlarda görev yapacak eleman yetiştirilirken aynı zamanda akademik bazda da birtakım araştırmalar yapılabilecektir. Biraz önce Genel Müdür söyledi, arkadaşlarım söyledi, akademik araştırmaların bu anlamda teşvik edilmesinin önü de açılacaktır, çünkü sosyal ilahiyat olduğu zaman herkes kendi branşına göre bir araştırmalar içersine girecektir. Şimdi siz dışarıdaki cami cemaatine anlattığınız kaderle cezaevindeki mahkuma anlatacağınız kader bilgisi arasında veya veriş şekli arasında, nasıl verileceği arasında çok fark vardır. Normal örgün eğitimde siz ortaokulda çocuğa kaderi anlatırsınız, ama yetiştirme yurdundaki çocuğa kaderi anlatmak acaba ne kadar kolay, ne kadar problemli; bunların gerçekten üzerinde durulmalı. Dolayısıyla bu sadece din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisinin alanı değil. Yetiştirme yurdundaki problem kelamcı hocamızın da problemi, İslâm hukukuyla ilgili hocamızın da problemi, çünkü toplumun yüzde 12'sini oluşturan özürlülerin şöyle problemleri var: Diyorlar ki: "Biz birtakım dini, fıkhî problemlerimiz var ve biz bunlara çözüm bulamıyoruz". Niye bulamıyoruz? Çünkü ilahiyat Fakültesi'nde bununla ilgili, özel durumla ilgili, çözümle ilgili herhangi bir şey yok. Şimdiye kadar Diyanet Hizmet İçi Eğitim kurslarında bununla ilgili çok fazla bir şey olduğunu ben duymadım, varsa düzeltsinler hocalarım. Dolayısıyla bu özel durumu bilmeden buradaki özürlülere, mahkumlara,

yetiştirme yurdundaki çocuklara nasıl bilgi vereceğiz, bu gerçekten çok problemli bir durum diye düşünüyorum.

Dolayısıyla bu kurumlarda görev alabilmek için iki şey gerekli; bir, sosyal hizmet alanı, iki, temel ilahiyat alanı. Bir başka şey, Sosyal Hizmetler İl Kurulları'ndan bahsedildi. Ben ilahiyatçı olarak bu Sosyal Hizmetler İl Kurulu'ndayım. Diyanet yok, ilahiyat yok hep deniliyor. Aslında bu tür şeyler, kara kaplı kitap deniliyor, ama orada yeri var, bunu biraz da bulup kendimiz çıkarmalıyız; yani hep ilahiyatta oturup cezaevinden çağırılmayı veya yetiştirme yurdundan çağırılmayı beklemeyelim, biraz da bizim oralara gitmemiz gerekiyor. Hep imamlarımız yapmalı, imamlarımız yapmalı diyoruz, biraz da imamlarımıza biz İlahiyat Fakültesi hocaları veya Diyanet yetkilileri olarak kendimize bakmalıyız diye düşünüyorum.

Sosyal açılımlı bir şûra yapılıyor, önümüzdeki Kutlu Doğum Haftası'nda bu sosyal açılıma ağırlık verilmesinin ben uygun olacağını düşünüyorum, teklif ediyorum, arz ederim, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Efendim, biz Sayın Özdemir'e teşekkür ediyoruz.

Şimdi söz sırası Servet Armağan Hocamız'da.

Prof. Dr. Servet ARMAĞAN: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Dr. Gazi Bey, ideal bir çerçeve çizdi, bir din görevlisinin, daha doğrusu bir imamın sadece imamet vazifesi değil, aynı zamanda ve buna ek olarak dil kursu açması, bilgisayar kursu açması, yaralıların pansumanıyla uğraşması, hastaların ziyareti hatta burs bulmak gibi işlerle de meşgul olması gerektiği gibi birçok şeyler saydı.

Bunlar tabii benim kanaatimce teklif-i mâlâyutak tabiri oluyor; yani bir imama 60757 sayılı Kanun çerçevesinde bir vazife veriyorsunuz, beş vakit namaz kıldıracak, şu, şu işleri yapacak, bir de ek olarak bu işleri, zaten Diyanet böyle bir şey yüklemiyor, resmi olarak zorlamıyor, ama kendisinden hamaset ve dini sebebiyle bunları yapması lazım demek istiyor Dr. Gazi Bey. Tabii imamların şahsi terbiyesi, anne, babasından aldığı terbiye ve dinin değerine verdiği eğitim, önemle de paralel bir hizmettir bunlar. Fakat o kadar çok şeyler söylendi ki, bunlar büyük organizasyonlar, hatta paralar gerektiriyor. Dil kursu, lisan kursu biraz Milli Eğitim'in görevleri, diğer bakanlıkların görevleri. Bence bu ideal çerçeveyi bir kimse tutturabilirse 'febihâ' Arapça tabir ile, ama yapmazsa veya yapmak istemezse en asgarîsi olarak kendi vazifesini deruhte etsin, ifa etsin kâfi. Diyanet İşleri Başkanı'nın murakıpları var biliyorsunuz; murakabe yapıyorlar, denetliyorlar; imam vaktinde geldi mi, imam vazifesiyle lâyık-ı veçhile meşgul olsun kâfi. Bunun dışında halkla sıkı temaslar kurmak, onlara yakın bir temas kurmak

veya birtakım telkinlerde bulunmak en asgarîsi yapılması mümkün olan ve lazım olan şeylerdir. Tabii sadece imamın vazifesi değil, aynı zamanda orada vaaz eden vaizin de kısmen vazifesine terettüp eder bunlar; yani onlar da içine girer. İdeal çerçeve ve Montesquieu'nun çizdiği, eski filozofların çizdiği şeyler gibi söylemek, tabii buna paralel olarak birtakım kadroların ve tertibatın da alınmış olması gerekir.

Sakarya'dan gelen arkadaşımın söylediği gibi bu İlahiyat Fakültesi hocaların camilerde görevlendirilmesi işini, bendeniz Şanlıurfa'da rektörken, Harran Üniversitesi Kurucu Rektörüyken dört yıl boyunca İlahiyat Fakültemizin hocalarından rica ettim, emrettim demiyorum, rica ettim ve Ramazan boyunca hepsi vaaz ettiler, Vakıflar haftasında yine konferanslar verdiler, anneler gününde, kadınlar gününde İslâmi açıdan; yani bu iyi koordine edilirse ilahiyat fakültelerinde âtıl kapasite duruyor zaten. Hoca arkadaşım, meslektaşım onların camilerine bile gitmediklerini söyledi; ben bunun iyi misallerini yaşadım.

Son olarak, insanların vazifesini iyi görmesi ve lâyık-ı veçhile görmesi konusunda zannediyorum 657 sayılı Kanun Diyanet'in emir ve direktiflerinin dışında ve ötesinde Aleyhisselatü Vesselâm Efendimizin bir hadisi hepimize her zaman olduğu gibi hitap ediyor, imamlara da hitap ediyor. İmamlar bu hadisi cemaate söylüyor, ama kendileri de iyice uygularsa iyi olur. Aleyhisselatü Vesselam Efendimizin buyurduğu; **"Muhakkak ki Allah, sizden biri bir iş yaptığında, onu sağlam yapmasını sever."** (Ebû Ya'lâ, Müsned, c.4, s.20, h.no:4369) bu itkanü'l-amel kavramı hukukta önemli bir şeydir. İşi en iyi şekilde yapmak diye iş hukukunda veya borçlar hukukunda tabir ettiğimiz, elinden gelen en üstün gayreti veya en son gayreti göstermek. Buna modern otomotiv sanayinde veya fabrikasyonda kalite kontrol belgeleri eklemek suretiyle kimin ne kadar iyi veya kötü yaptığını tespit yoluna gidiyorlar. Aleyhisselatü Vesselam Efendimizin bu hadisinin bin dört yüz yıl evvel söylenmiş olması manidar. İmam efendiler ve imam vazifesine muvazzaf kimseler asgari bu hadis-i şerifin kendisine de hitap ettiğini düşünürse asgari seviyede hizmetler ifa edilir. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz Sayın Armağan'a.

Efendim, Dr. Bahattin Akbaş Bey, buyurunuz.

Dr. Bahattin AKBAŞ: Muhterem hâzırûnu saygıyla selâmlıyorum.

Sosyal açılımlı din veya cami hizmetleri bağlamında bir iki kelamda bulunmak istiyorum müsaadenizle.

Tabii hızlı kentleşme sonucu insanların köyden veya kırsal kesimden kente akını neticesinde cami, mabet, ibadethane ihtiyacı çoğaldı, arttı ve neticesinde

cami yapımı ihtiyacı bir şekilde karşılandı. Bunun için de belki çok hazırlıklı olunmadı, hazırlıklı değildi insanlar, bir an önce camiler yapılsın, özellikle gecekondu muhitlerinde, ama nasıl olursa olsun anlayışından hareketle, gerekirse Gazi Bey'in tebliğinden, Bünyamin Hocam da bazı hususları dile getirdi, bu güzel ideal hizmetlerin sunulması takdir edilir ki fiziki mekâna bağlı bir manada; yani bu kursların açılması, gençlerin lokal ihtiyacı, vesaire gibi. Camiler, mabetler yapılırken geniş bir perspektifle bakılmadığı için sadece cami namaz kılınsın, gidilsin gibi düşünüldü.

Şimdi çok olmasa da ülkemizde bunun örnekleri var. Kartal'da bir cami, ismi Atalar Cami olabilir, ben bir yazımda da bunu dile getirmiştim, örnek olarak vermiştim Diyanet Aylık Dergi'de, gerçekten sosyal donatılarıyla mücehhez bu anılan faaliyetlerin pek çoğuna hitap eder tarzda bir cami inşa edilmiş. Cami sadece cami değil kültür merkezi haline getirilmiş. Ülkemizde de çok olmasa da bunun örnekleri görülüyor. Tabii bunun için de cami yapılırken bu anlayışın teşekkül etmesine ihtiyaç var. Cami yaptırma dernekleri mümkün mertebe kültürel ve sosyal manada gerçekten sosyalleşmiş insanların deruhte etmesi gereken bir görev. Yine aynı şekilde cami derneklerinin ve idaresinin ideal manada bu hizmetlerin ifasına kafa yoran insanlardan oluşmasını teşvike ihtiyaç var, özellikle din görevlilerimizin sosyal olması, kendilerini yetiştirmiş olmasına ihtiyaç var. İşin fizikî boyutu, bir de din görevlisi boyutu var. Din görevlimizin bunları dert edinen insanlardan olması, sadece din görevlisi değil, din gönüllüsü tabiri sanki burada kullanılsa daha tevafuk eder, çünkü din görevlimiz, sadece "ben görevimi yaparım, çeker giderim" anlayışında olursa elbette bu işler olmaz.

Ben de Almanya'da üç yıl Diyanet görevlisi olarak bulunmam hasebiyle az çok bunları tedvire imkân buldum. Çok da büyük olmasa da camiin imkânları veya fizikî çevrem cemaati yönlendirerek, derneği yönlendirerek gençlere gençlik merkezi; bilardo, langırt, pinpon, masa tenisi, çocuklara yine çeşitli imkânlar, masa tenisi, vesaire gibi oyun alanları, bilgisayar oyunları, yine genç bayanlara yönelik toplantı, kermes ve günlerini yapmalarına imkân tanıyan alanlar temini, çocuklarla birlikte futbol müsabakaları, yarışmalar, ödüller, onları heyecanlandırıcı, milli, manevî duyguların onlara aşılanması ve yüzmeye götürme, gezilere götürme. Bunlar aslında çok da yapılamayacak şeyler değil. Yeter ki din görevlimiz ve cami derneği idaresindeki insanlar bu yönde gayret etsinler, gayret etmeye yönlendirilsinler. Bunun oluşturulması zaman alıcı bir şey, ne yapılabilir? Din görevlisi kardeşlerimiz esnaf ziyaretleriyle esnaflar arasında bir gönüllü teşekküller kurulması, kurdurulması sağlanarak bunlar hal yoluna gidilebilir ve bu alanda pek çok şeyler yapılabilir. Din görevlimizin özellikle bunları temin için cami yönetimini, cami derneklerini bu ehil insanlardan, bu işe kafa yoran insanlardan oluşturmaya çalışabilir. Pekâlâ, yurtdışında biz bunu yapmaya çalışıyorduk, mu-

vaffak oluyorduk, bu da yapılabilir. Yurtdışı örneği canlı bir misaldir burada, ondan istifade edilebilir. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim Bahattin Bey.

Prof. Talat Sakallı Bey, buyurunuz.

Prof. Dr. Talat SAKALLI: Selâm ve hürmetlerimden sonra hayatın her alanında görev ve hizmet beklentisinin karşılanması, devletin bütün kurumlarını da ilgilendirdiği için planlama ve icra uzun zaman alabilir. Acilen yapılabilecek olanı teklif ediyorum: Diyanet Eğitim Merkezlerindeki hizmet içi eğitim, ihtisas alanlarına göre sınıflandırılarak acilen planlanabilir; yani her eğitim merkezi belli bir ihtisas alanında uzmanlaşabilir. Dini ve sosyal hizmetler yapılırken 'lâ Rahbâniyyete fi'l-İslâm' prensibi unutulmamalıdır. Özellikle ruhban sınıfı oluşturma tehlikesi daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Sosyal Hizmetler Kurumu'nun yeni oluşturduğu sosyal hizmet mekân ve kurumlarını sistematik hale gelmesinden sonra kontrolü devletin elinde olmak şartıyla özel sektöre bağlanmalı, böylece meslek içi okullarına yeni programlar açarak toplumun ihtiyaç duyduğu alanlara teknisyen yetiştirmek suretiyle milli emek ve masrafı da en iyi şekilde değerlendirilmelidir.

Bünyamin Bey'in teklif ettiği çadır köylere dair dini hizmet teklifi bizim Yörük kültüründe de olan bir husustur, çünkü eskiden bu Yörüklerin özellikle eğitim çadırı dedikleri bir çadır, gittikleri yere gidiyor ve özellikle belli mevsimlerde bu eğitim o çadırlarda veriliyordu; bunun canlı şahidi de galiba Saadettin Bey'in babaları, ataları.

Tarihi ve turistik bölgelerde görev yapacak din görevlilerine meslek üssü okullarda turist rehberliği programı mezunu olma şartı konulabilir, ilahiyat fakültesinden sonra bu iki yıllık programı bitirenlere özel imkânlarla imtiyazlar tanınabilir ve bunların şu anda turist rehberlerinin almak zorunda olduğu turist rehberi kokartı, ki bunu Kültür ve Turizm Bakanlığı belli bir programda veriyor, bunu almaya teşvik etmeli, daha sonra da burada görev yapacak olanlara bu mecbur tutulmalıdır. Eğer böyle bir proje olursa benim meslek üssü okulu olarak bu konuda Diyanet'le bir işbirliği yaparak o bölgelerdeki elemanlara bu programı uygulayabilirim.

Tatil köylerinin ve lüks otellerin de dini etkinlik ve eğitim konusunda hizmetleri planlanabilir mi, bu konuda da bir kafa yormakta fayda var diyorum, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sayın Sakallı'ya biz de teşekkür ediyoruz.

Şimdi Talim Terbiye'den Ahmet Ergün Bedük Bey, buyurunuz.

Ahmet Ergün BEDÜK: Teşekkürler Sayın Başkanım.

Sayın Başkan, değerli hocalarım, hepinizi saygıyla selâmlıyorum, ayrıca tebliğcileri de tebrik ediyorum, gerçekten sosyal faaliyetlerle ilgili çok güzel açılımlar getirdiler.

Bilhassa Dr. Gazi Erdem Bey'i dinlediğimde ben çok memnun kaldım. Şöyle ki, bizim büyük camilerimizde cemaat arasında birçok emekli memurlar var, emekli öğretmen var, emekli müdür var, emekli polis var, emekli genel müdür muavini var, şube müdürü var ve bu arkadaşlarımız inanır mısınız boşluktan, boş kalmaktan şikâyet ediyorlar. Bazen soruyorum, "Abi, emekli oldun ne yapıyorsun?", "Valla bir şey yapmıyorum" diyor. Halbuki kendisinde bir potansiyel var, bilgi var, tecrübe var, birikim var, bunu mutlaka faaliyete getirebilir, ama bu potansiyeli harekete getirecek bir kıvılcım gerekiyor.

Şimdi camilerimizde bu tip faaliyetler olabilir mi, onu düşündüm. Evet, olabilir. Nasıl olabilir? Mevzuatımız buna müsait. Derneklerimiz, cami derneklerimiz veya vakıflarımız kendi tüzüklerine bu faaliyeti yapabilecek hükümler koyarlarsa Gazi Bey'in teklif ettiği dört komisyon da kurulabilir, ama tüzüğe bunları koymak gerekiyor, ki "Niçin bunu yapıyorsunuz" diye herhangi bir muaheze olmasın. Ama ben bunu yapıyorum, tüzüğümde de bu hükümler var, bu yüzden bu faaliyetleri yapıyorum" der. Bu faaliyette elbette ki imam sadece organizatördür; imam tutup bütün bunların içine girecek zaten güçte de değil. İmam bu işleri organize edebilir. Eğitim komisyonuna hangi emekliler girer, sosyal komisyona hangi emekliler girer, bayanlar komisyonuna hangi emekliler girebilir, gençlik komisyonunda kimler görev alabilir, bunları bilir, organize eder ve yapar. Ben şahsen tahayyül ediyorum ki böyle bir şey olsa Kocatepe, Maltepe, Hacıbayram ve diğer Çankaya'daki, Gaziosmanpaşa'daki camilerimizde çok güzel sosyal faaliyetler yapılabilir. Cemaat de bu sosyal faaliyetleri görüp, bunların faydasını gördüğü zaman inanır mısınız Maddî kaynağın önünde hiçbir engel kalmaz, çünkü bizim Maddî varlığı olan vatandaşlarımızın şöyle bir hususları var: Gözüyle bir faaliyetin faydasını gördüğü zaman her türlü Maddî imkânı sağlıyor ve gerekeni yapabiliyor. Ben sadece Gazi Bey'in tebliğine ek olsun diye bunları arz ettim.

Bir de Bünyamin Erul Hocamız'a bir sorum var: Kapadokya'daki kiliseler, yeraltı kiliseleri veya Ihlara vadisinin iki tarafındaki kiliselere, birkaç sefer ben de gittim, gezdim, gördüm, bunlar bildiğim kadarıyla İslâmiyet'ten önce orada meydana gelmiş kiliselerdir. Dolayısıyla biz onları aslında Ehl-i Tevhid Müslümanlar diye biliriz; yani onlar Müslüman'dır, sadece Hıristiyanlara ait bir yer de-

ğil benim kendi kanaatim o ve bu kanaati de yerleştirmek lazım. Ben orada bazen bulunduğumda söyledim, "Hayır, bunlar aslında bizim kendi Müslüman kabul ettiğimiz kitledir, çünkü İslâm'dan önce buraya gelmiş, yerleşmiş ve o kiliseleri orada yapmışlar bildiğim kadarıyla, eğer bir yanlışım varsa Sayın Bünyamin Hocam aydınlatırsa memnun olurum. Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Bedük'e teşekkür ediyoruz.

Doç. Dr. Hülya Alper Hanımefendi, buyurunuz.

Doç. Dr. Hülya ALPER: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben de bütün tebliğcilere teşekkürlerimi ifade ederek konuşmama başlamak istiyorum. Aslında tebliğler boyunca hepimizin idealde özlediği, hayran olacağı bir tabloyla karşılaştık, fakat bu açıdan takdire şayan, bu açıdan aslında bu idealleri de görmemiz gerekli, ancak bunlar nereden bulacağız bu insanları, nasıl yetiştireceğiz böyle anlayışa sahip din adamlarını; bunun başlı başına bir sorun olduğunu düşünüyorum.

Özellikle Diyanet kesiminde ve ilahiyat kesiminde insan sorunu var. Tabii bu Türkiye'nin genelinde de söz konusu, ama biz kendi kurumlarımızı konuştuğumuz için onları gündeme getirmek durumundayım. Biz maalesef kaliteli, şahsiyetli, başını dimdik tutan insan yetiştirmekte problemlerle karşılaşıyoruz. Bu sebeple benim önerim, hizmet içi eğitimler veriliyor, bu eğitimlerde insan ilişkilerine vurgu yapan derslerin ağırlıklı olarak konulmasıdır. Mesela etkili iletişim, insan ilişkileri ve iletişim gibi hizmet içi eğitimlerde bunlara ağırlık verilmesini öneriyorum. Kişi bilgi eksikliğini bir şekilde tamamlayabilir, ama biz güzel Kur'an okumaya verdiğimiz önem kadar bunlara da önem vermek durumundayız. Özellikle bir hanım olarak Diyanet camiasından gördüğüm muameleden hiç de hoşnut olmadığımı belirtmek zorundayım huzurunuzda.

Diğer bir husus, ben Tayyar Altıkulaç Bey'in öğrencisiydim, bunu o sınıfta dile getirmişti, sizlerle paylaşmak isterim; son dersinde bize ilahiyatçı olarak hiçbir zaman ücret karşılığı hizmet götürmememizi istemişti. Biliyorsunuz, burada açıkça konuşmak gerekir bunları. Din adamları çok yaygın bir anlayış olarak ücret karşılığı Kur'an okuyor. Cenazelere gidiyorlar, hastaları ziyarete gidiyorlar, ama karşılığında para alıyorlar. Halk çok iyi biliyor ki imamı çağırdığında cebine bir zarf koyacak. Evet, bunun pazarlığı direkt yapılmıyor, ama fiiliyatta bu uygulama böyle. Ben de kendi öğrencilerime mezun olmadan önce mutlaka bu Tayyar Bey'den devraldığım nasihati yapıyorum, "ücret karşılığı hizmet vermeyin". Hoca bize "Hakkımı helâl etmem" diye de hatta duygusal bir tarafını da söylemişti; onu da dile getiriyorum. Bu konuda imamlarımız muhtaç kesim değil

zaten, çoğunun ekonomik durumları çok iyi, ama bu şekilde para kazanarak iyi. Bunların giderilmesine yönelik Diyanet'te cezalandırma mı olur, müeyyide mi konur, halka da yönelik, imamlara bu şekilde yaklaşılmaması gerektiğini, bilinçlendirmeler yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Yetiştirme yurtlarıyla ilgili şöyle söyleyeyim: İslâm dinindeki evlat edinme olmadığı anlayışı maalesef bu noktada Müslümanların olumsuz bir yaklaşım içinde olmasına yol açıyor. Diyanet'in de bu noktada yayınlar yapması, halkı bilinçlendirmesi gerekir. Evet, evlat edinerek siz mirasınızı devredemezsiniz, ama bu yetim, yoksul kimselere yardım etmeyeceğiniz anlamına gelmez. Bu noktada da bir açmaz var, özellikle dindar olmayan insanların, ateistlerin sitelerini ziyaret ettiğinizde din adamlarına karşı, dindarlara karşı bu noktada eleştiriler var "İslâm'da evlat edinme yoktur, İslâm onu desteklemiyor" şeklinde; bunlara da dikkat edilmeli.

Ayrıca, Bünyamin Bey'in tebliğinde, turist rehberlerine yönelik hizmetlerden bahsettiniz. Buna yönelik şu anda yeni bir turizm sektörü de var, dini inançlı turizm diye. Belki Diyanet İşleri veya Diyanet Vakfı belli şirketlerle ortak çalışmalar yaparak dini turizm de açılım yapabilir diye düşünüyorum.

Ayrıca, bir başka husus, onu da söylemek istiyorum; "Engellilere yönelik bir yaşam tarzımız yok" denildi, aslında bizim insana yönelik yaşam tarzımız yok. Yollara bile baktığınızda pek çok yerde kaldırımlar çok dar, arabalara yer açılıyor. Her zaman gerçekten hayatın her alanında insanı önceleyen, insana değer veren bir anlayışın hâkim kılınması için çaba sarf etmemiz gerekiyor. Özellikle din adamlarının bu noktada çok büyük eksiklikleri var, inşallah onlar ikmal edilir diye bitiriyorum, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben teşekkür ediyorum Hülya Hanım'a.

Genellemeler her zaman sıkıntı verir. İki genelleme yaptı Hülya Hanım; bir Diyanet personelinden müşteki olduğunu ifade etti, bir de imamlarımızın durumunun maddeten çok iyi olduğunu söyledi. Genellemeler sıkıntılıdır. Teşekkür ediyorum.

Sayın Orhan Çeker Bey, buyurun.

Prof. Dr. Orhan ÇEKER: Söz konusu yapılan hizmetler noktasında, camilerden beklenen hizmetler noktasında öncelikle imamlarımızın eğitilmesi gerekiyor, ona ihtiyaç var. İmamlarımızın benim görebildiğim üç noktada eğitilmesi gerekiyor: Bir, malûmunuz bu 8 yıllık ilköğretim temel eğitim çıktıktan sonra hafızlık erkeklerde ciddi bir sekteye uğradı. İmamlarımız arasında ve Kur'an Kursu hocalarımız arasında bir hafızlık kampanyası başlatılabilir. Biliyorum imamlar,

10 sayfa ezberle 25 senesini dolduruyor. Bunu benim aklım almıyor. Ben bunu gerçekten söylüyorum.

Sabahki bir şeyi Başkanım müsaade ederse anlatayım. Bir imam imamlık belgesi almak için imtihana girmiş, "Ne kadar ezberin var?" demişler, "Çook" demiş, "Ne kadar?" "20 sayfa" "Yahu, 20 sayfa çok olur mu?" Demiş ki: "Hz. Âdem 10 sayfayla peygamberlik yaptı da ben 20 sayfayla imamlık mı yapmayacağım". Neyse bunu vakitten saymamak üzere söylüyorum.

İmamlarımız ve Kur'an Kursu hocalarımız hafızlığa yönlendirilmelidir benim kanaatim, bir insan 25 senede ya da 20 senede çok rahat hafız olarak emekli olabilir; onun örnekleri de var.

İkincisi, imamlarımız ve genelde din görevlilerimiz motive edilmeli. Bunun ciddi eksikliğini görüyoruz, hedefe de Allah rızası konmalı. Her şey gönülden geçer, gönülde Allah rızası olursa o hizmet çok tatlı yürür ve güzel yapılır; o verilmeli, eğitilmeli.

Ayrıca, imamlarımız mesleki bakımdan da eğitilmelidir. Hemen bir örnek vererek geçeyim, hatta bu verdiğim örnek bir müftü arkadaşımızdan bir örnek olacak. Bir ara telefonla aradı, dedi ki: "İkindi namazının sünnetini kılarken birinci tahiyyattan sonra Salli Barik'i okumamış. Vatandaş bana sordu, ben de "Sehiv Secdesi gerekir" dedim, doğru mu?" diye soruyor. Bu seviyeyi belirleme açısından örnek verdim.

Bir başka husus, kadınların camie gitmeleri meselesi, dün Süleyman Ateş Hocamız gündeme getirdi, az önce de Rahmi Yâran Bey Hocamız gündeme getirdiler, hatta Marmara İlahiyat'tan örnekler verdiler. Bizim Konya İlahiyat'ta kız öğrenci oranı yüzde 90'ı geçti, sizinkinden biraz daha ilerde, tahmin ediyorum yüzde 93'ü buldu. Biz camimizin ikinci ve üçüncü katını onlara tahsis ettik beş vakitte de, Cuma namazında da tamamen onlar kullanıyorlar; böyle güzel bir uygulamamız var.

Kadınların camiye gelmemelerinin esas sebebi üzerinde duracaktım. İlmihâllerimizde der ki kadınların camie gelmeleri mekruhtur. O ilmihallerin yazıldığı dönemlere bakıyoruz, kadın sadece evinin içerisindeydi, avlusunun dışına çıkmıyordu, sokaklarda da kadın görülmüyordu, görünmüyordu. Şimdi sanıyorum kadınların dışarıda geçirdikleri vakit evde geçirdiklerinden fazladır, her yerde kadınları görüyoruz. Az önce dediğim gibi sınıfları doldurdular, hatta stadyumlara bile öyle akın ettiklerini duyuyoruz, sinemalar, marketler, şunlar, bunlar, kadın her yere gidiyor da camie gelmiyorsa burada bir mantıksızlık vardır. Oralara gidiyorsa camiye de gelmeli, yok efendim, "Ben dışarı çıkmıyorum" diyorsa saygı duyarız, camiye de gelmesin deriz, ama her yerde olan kadın camide de olmalıdır.

Geçiyorum, cami dersleri konusunda gerçekten Diyanet İşleri Başkanlığımız ciddi bir kampanya başlatmalıdır. Diyelim ki sabah namazı baz alınabilir, haftada 7 gün, her gün için 20 dakika hesap ettiğimiz zaman bu az görünebilir, ama toplamda ciddi bir vakittir. Biz mahalle camimizde şöyle bir uygulama yaptık: Bir gün Kur'ân-ı Kerim ve kısa bir tefsiri, ertesi gün bir ilmihâl, ertesi gün yine Kur'ân-ı Kerim'den kısa bir tefsiri, ondan sonra bir hadis dersi, müttefekun aleyh hadisler, ondan sonra yine Kur'ân-ı Kerim, arkasından siyer; yani haftada 3 gün ilmihal, hadis ve siyer, 4 gün Kur'ân-ı Kerim ve kısa tefsiri programımız var ve ben buraya gelirken resmen dekanımızdan izin aldım, ama gayr-i resmi olarak da cami imamımızdan izin alarak geldim. Böyle bir uygulamamız var, bu kampanyalaştırılabilir, daha da kaliteli hale getirilebilir.

Camilerle ilgili bir şey daha söylemek istiyorum, bu konumuzla ilgili değil, ama ihtiyaç olduğu için söylüyorum, bir oda dolusu halı çürüyor, cami dernekleri de bu vakıftır, satılması caiz değildir diye ellemiyorlar. Müftülüklerimiz kanalıyla bu caizdir, satılması gerekir değerlendirilebilir fetvası verilirse iyi olur.

Hapishanelerle ilgili güzel bilgiler aldık. Acaba hapishaneler okula çevrilebilir mi diye, böyle bir proje düşünülebilir mi? Onun düşünülmesini ben arzu ediyorum.

Bünyamin Erul Hocamız toplumumuzdaki değişik kesimlere din eğitimi götürülmesiyle ilgili güzel bilgiler verdiler. Roman vatandaşlarımıza din eğitimi götürülmesi başlıklarda yok, eklenmesini arzu ederiz.

En son Hülya Hanımın gündeme getirdiği evlât edinme; evlat edinmenin dinimizde iki yönü var; bir ahlakî yönü, bir de hukukî yönü. Dinimiz ahlâkî yönünü teşvik etmiştir, özellikle parmak basıyorum. Ayşe annemiz çocuğunun olmamasını ve olmasını arzu ettiğini Peygamberimize söylediği zaman demiştir ki: "Kardeşin Esma'nın çocukları var, dar gelirlidirler, onlardan birini al, sen onun bakımını üstlen" diye özellikle söylemiştir; ahlâkî yönü. Evlat edinmeyi dinimiz hukuki açıdan kaldırmıştır, o da iki noktadadır; bir, mahremiyet açısındandır, iki, miras açısındandır. Onu da uyarlayabiliyoruz, İslâm hukukuna evlâtlığı uyarlayabiliyoruz. Mahremiyeti süt akrabalığından istifade ederek hallediyoruz. Miras meselesini de bağış ve vasiyet yoluyla hallediyoruz. Dolayısıyla uyarlanabiliyor. Evlâtlık yoktur, haramdır filân gibi bir telâfi yanlıştır.

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ediyoruz.

Sayın Abdullah Ayan Bey, Din İşleri Yüksek Kurulu eski üyelerimizden, buyurunuz efendim.

Abdullah AYAN: Sayın Başkanım, kusura bakmayın ben şöyle biraz havayı

ısıtmak istiyorum: Hepimiz gerçekten bir aileyiz, ilahiyat ailesiyiz, bazı konulara burada değinmekte fayda mülahaza ediyorum. Bazı konuları dile getirmek lazım.

Muhterem hocalarım, din hizmetlerinin etkili, verimli ve sağlıklı olabilmesi için bu hizmeti sunan personelin durumu çok önemlidir. Bu personelin mutlaka birikimli ve donanımlı olması lazımdır; yani açılımlı din hizmeti verebilmek için açılımlı din görevlisi, açılımlı vaiz, daha doğrusu sosyal ilahiyatçılar olması lazımdır. Var mı elimizde bu? Sözlerimi yanlış anlamayın. Biz zamana zaman yeterlilik imtihanlarına gidiyoruz, sizin öğrencileriniz geliyorlar, "Ben imam olacağım" diyor, "Müftü olacağım" diyor, "Vaiz olacağım" diyor, Allah'ın kitabını önüne açıyoruz "Oku şuradan iki satır" diyoruz. Bazen de o huruf-u mukattalar çıkıyor, okuyamıyor. Bu arkadaşımız imam olmaya talip, vaiz olmaya talip. Bu arkadaşımız nasıl imamlık yapacak, nasıl vaizlik yapacak; bunları da düşünmek lazım.

İsmail Bey arkadaşımız dedi ki: "Biz kürsüde vaaza başlarken 5-10 kişiyle başlıyoruz" dedi, öyle değil mi İsmail Bey? Ondan sonra cemaat 20 dakika sonra, 10 dakika sonra, kaç dakika önce başlıyorsunuz, 45 dakika önce başlıyorsunuz. Cemaat ne zaman geliyor camie? Tam 5 dakika kala veyahut da tam zamanında geliyor. Muhterem hocalarım, haftada 5 dakikalık bir hutbe okunuyor. Acaba bu hutbeyi cemaatiniz dinliyor mu, dinlemiyor mu? Ben zaman zaman çeşitli camilere gidiyorum, bakıyorum, böyle cemaatin durumuna bakıyorum. İmam hutbe okurken gerçekten cemaatimiz dinlemiyor. Acaba kabahat bizde mi, imamda mı? Acaba hutbelerin konuları, vaazların konuları cemaatin ihtiyacına cevap vermiyor mu? Hutbeyi ve vaazları dikkatli bir şekilde cemaatin dinlemesi için sunmuyoruz cemaatimize. 5 dakikayı dinlese o cemaatimiz bir şeyler anlayacak.

Benim bazı tekliflerim var; mesela olabilir mi, olmayabilir mi? Bu teknolojinin nimetlerinden faydalanmamız lazım. Camilerin bazı yerlerine bu monitör mü deniyor, hutbenin özetini beş cümlelik, diyelim ki konu tövbe, tövbe şudur, bir cümle, iki cümle, üç cümle, böyle orada ekrandan geçmeli bu. Hiç değilse cemaat oraya bakarak hutbe nedir, hatip hutbede ne okumuştur, en azından o günkü hutbenin konusunu kafasında ne yapar? Düşünür, anlar.

Dün söylendi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1380 tane vaizimiz var dedi. Diyanet İşleri Başkanlığımız en azından 1000 tane vaizi seçmeli, bunları kursa almalı. En azından iki sene vaizler ihtisas kursu yapmalıdır. Vaaz önemli bir iştir. Arkadaşlarımız, hutbelerimizi ve vaazlarımızı cemaatin dikkatini çekecek şekilde, cemaati ilgili kılacak şekilde konularına çok dikkat etmeli ve eleman yetiştirmeliyiz.

Bir de bazı olağanüstü durumlar oluyor; deprem, zelzele, yangın, sel vb. bu durumlar için, özürlüler için gerçekten Diyanet İşleri Başkanlığımızın bir ilmihal kitabı çıkarması lazımdır.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum. Yalnız, cüzi örneklerden külli kaideler çıkarma, az önce de ifade ettim, sıkıntılı bir konudur. Bazı kötü örneklerden dolayı bir genel yargı herhalde bizi üzerinde tartışacağımız başka alanlardan uzaklaştırır. Tekrar teşekkür ediyorum.

Söz sırası Doç. Dr. İsmail Karagöz Bey'de. Hocam, birkaç dakikada özetlemenizi istirham edeceğim, çünkü bütün hocalarımıza söz vermek arzusundayım. Kaldı ki, bir de tebliğ sahiplerine 2'şer dakika ayıracağım. Bundan sonraki katılımcılardan, iki, üç dakikayla sınırlandırmalarını ve tekrar olmamasını istirham ediyorum.

Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ: Teşekkür ediyorum.

Efendim, Gazi Erdem Hocamız'ın tebliğini çok benimsiyorum, önemsiyorum, ancak altyapısının gerçekleşmesi lazım. Bir defa bütün camilerimiz söylediğiniz hizmetleri yerine getirebilmek için mekân olarak müsait değil. Arkadaşlarımız ifade ettiler, görevlilerimiz de bunun için yeterli değil. Ankara Müftümüz alınganlık etti, ama maalesef 10 sayfa değil 5 sayfa ezberi olmayan imamlarımız da var. Efendim, tabii Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona hatimle namaz kıldırabilecek düzeyde imamlarımız da var, onları ifade etmek istiyorum.

Kısaca Harun Işık Bey'in tebliği de gerçekten çok güzeldi, tebrik ediyorum. Biz Diyanet İşleri Başkanlığı İç Denetim Birimi olarak bu sene vaizler üzerine bir çalışma yaptık; yedi bölgeden her ile gittik, cezaevi vaizleriyle görüştük. Diyorlar ki: Bir vaiz bir cezaevinde beş seneden fazla hizmet etmemeli. Siz ona katılıyor musunuz, onu sormak istiyorum; bence de etmemeli.

Bünyamin Hocamızın tebliği de gerçekten çok güzeldi, onları da benimsiyorum. Yalnız, doğal afetlerle ilgili bir çalışmamız var. Zannediyorum Hocamızın ondan haberi yok veya unutmuş olabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kızılay'la yaptığı bir proje var. Sayın Mehmet Bekaroğlu Hocamız burada, kendileri biliyor, üç yıldır "olağanüstü hallerde din hizmetleri" başlığı altında bu doğal afetler öncesinde bu konuyu nasıl anlamalıyız, sırasında ne yapmalıyız, sonrasında ne yapmalıyız konusunda Ahmet Mehmet Işıkara bir sunum yapıyor, ben bir sunum yapıyorum, Kızılay'dan bir eğitimci bir sunum yapıyor, şu ana kadar her yıl 10 ile gidilecek, 30 ile yaklaşık gidildi, bu devam ediyor. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum. Faruk Beşer Bey Hocamız, buyurunuz.

Prof. Dr. Faruk BEŞER: Teşekkür ediyorum, herkesi selâmlıyorum.

Özellikle Gazi Bey'le Bünyamin Bey'in tebliğleri doğrusu beni heyecanlandırdı. Bunlar Servet Bey'in söylediği gibi ideal şeyler belki, ama ufuk göstermesi, vizyon göstermesi açısından çok önemli şeyler; demek ki bunlar nadiren de olsa olabilir. Özellikle her camiin bir web sayfasının olması müthiş bir şey. Böyle imamlar çıkabilir, keşke çıksalar, öyle şeyler olsa, fakat tabii bir de işin realite tarafı var. Bendeniz yine aynı noktaya geleceğim; ben kendi bölgemde, İzmit Maşukiye'de oturuyorum, orada 1994'te imam arkadaşlarla bir Kur'ân-ı Kerim dersi başlamıştık. Kur'ân-ı Kerim her derste bir sayfa bir arkadaşımız hazırlayıp sunuyordu, öbürleri eleştirme değil ilavelerde bulunuyorlardı, ki biz bunu fakültede hocalarımızla da yapıyoruz aynı şekilde. 1998'e kadar devam ettik, arkadaşlar hâlâ devam ediyorlar. Ben çok mesafe alındığını düşünüyorum. Orada iş geliyor tabii insan unsuruna dayanıyor, motora dayanıyor, Hülya Hanım'ın da söylediği gibi Allah rızasına dayanıyor. Bütün peygamberlerin **"Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."**(Şuara, 26/109) demesinin anlamı var. **"Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun."** (Yâsîn, 36/21) diyor Allah. Bunlar nasıl olmalı tabii, bu çok zor bir şey. Bu geliyor; ahlâklı, vicdanlı, Allah'ı çok iyi bilen, Allah rızası için çalışan insanlar yetiştirmeye dayanıyor ki kendimize dönüp bakıyorum, kendimiz de çok da öyle değiliz; o açıdan bu zor bir şey. Belki şöyle bir şey geldi aklıma: Amerika'da bir teşehhüt miktarı bulunmuştuk, orada dikkatimi çeken bir şey vardı; gönüllü kuruluşlar var, vakıflar var, cemaatler var, cemiyetler var, oralarda insanlar gönüllü hizmetler yapıyorlar, "valentir" diyorlar. Onlar bir işe girecekleri zaman o gönüllü kuruluşlarda yaptıkları karşılıksız gönüllü hizmetler puanlamaya giriyor. O puanlamaya göre insanlar işe alınıyorlar. Böyle şeyler olabilir Türkiye'de de diye düşünüyorum.

Bünyamin Bey'in teziyle ilgili bir teklifte bulunmak istiyorum; bu aktif sunum televizyonculuk yapan birisi olarak bana da cazip geldi doğrusu. Bu aktif sunum denilen şey üzerinde çok iyi durulmak suretiyle, iyi insanlar seçilmek suretiyle konuşmalar yapıldıktan sonra da montajlama yapılmak suretiyle bir televizyon kanalında sürekli verilebilir. Mesela el-Cezire, el- Mübaşir diye bir kanal var, o kanalda sürekli dünya genelinde böyle konferanslar, kongreler, nedveler filan verilir. Bazıları banttan, bazıları doğrudan doğruya direkt olarak verilir. Türkiye biraz daha sıkı bir ülke, dolayısıyla burada biraz gözden geçirilmesi gerekebilir, bunlar kesilir, ondan sonra verilebilirler.

Hutbe konusuna gelince birkaç madde vardı, geçmek durumundayım onları. Hutbede de yıllardır acizane benim düşündüğüm bir şey var; Abdullah Bey Hocamız'a ben katılmıyorum; hutbeler dinleniyor. Vaazlar dinlenmiyor da hutbeler dinleniyor. Dolayısıyla hutbeleri öyle duvarlara filan yazarak da halledeme-

yiz. Rasûlullah Efendimizin hutbede celallenmesini, farklı bir havada olmasını hesaba kattığımızda hutbenin psikolojik tarafı da var. Dolayısıyla, hutbe okuma önemli, fakat hutbeler çok güncel olmalı, hutbeler çok iyi bilen insanlar tarafından yazılmalı. Kaç zamandır Diyanet'e teklif etsem diye düşünüyorum, yapabileceğimizden filan da değil, ama belli insanlar seçilse, bunlar ilahiyattan olabilir, ilahiyatın dışından olabilir, emekli hocalar, vaizler olabilir, onlara hutbe teklif edilse, bölgelere göre de olabilir bu, Türkiye'nin geneline göre de olabilir, böyle hakikaten güncel ve kaliteli hutbeler yazılsa, işin manevî boyutu ağırlıklı hutbeler yazılsa onlar tavsiye olarak verilmiş olsa sanıyorum bu hutbedeki 5 dakika vaazı da karşılar; yani bu iş dönüyor, dolaşıyor işin heyecanını duymaya geliyor.

1970'li yıllarda biz öğrenciydik, o zamanlar vaizleri hatırlıyorum, şu andaki vaizlere göre de donanımlı olduklarını sanmıyorum, muhtemelen daha az biliyorlardı, fakat heyecan vardı. Bütün Türkiye gençliği o ateşli vaizlerin vaazlarıyla doluyordu, harekete geçiyordu. Bütün mesele herhalde bunu sağlamak, bunu elde etmek. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, biz de teşekkür ediyoruz.

Nuri Değirmenci Bey.

Nuri DEĞİRMENCİ: Herkesi selâmlıyorum.

Cami dışı din hizmetleriyle alâkalı olarak görüşlerimi, alanda çalışmamız münasebetiyle ifade etmek istiyorum.

Toplumu din konusunda aydınlatmak göreviyle görevlendirilen Diyanet İşleri Başkanlığı toplumun bütün kesimlerine inmek, onların Maddî ve manevî sorunlarıyla ilgilenmek, onlara rehberlik etmek veya onları en doğru yola yönlendirmek durumundadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet üretme noktaları taşradır, taşra il ve ilçe müftülükleridir. Müftülükler, merkezde oluşan teori ve önerileri alanda uygulayan kimselerdir, kurumlardır. Alanda hizmet verme, hizmeti verecek elemanların kalitesiyle eş değerlidir. Bu sebeple ilk etapta kendi personelimizin eğitim seviyesini yükseltmek için çaba sarf edilmelidir. Bilgi ve birikim donanımı iyi olan personel ile yapılan hizmetlerden verim alınır, aksi halde yasak savma, sekiz-beş mesaisi olur, ki bizim hizmetlerimiz bu mesainin dışında olmalıdır. Gerede Yeniçağ Kursu'nun başarılı olduğu dönemlerde hoca efendilerin mesai kavramı olmadığı herkesçe bilinen bir gerçektir. İster kendi dini alanda olsun, isterse sosyal rehabilitasyon alanlarında, personelin uzun süreli eğitimlerden geçirilerek hizmet kalitesini yükseltebiliriz. Cami dışındaki hizmetler tamamen gönüllülük esasına dayanan hizmetlerdir. Gönüllülüğü ortaya koymayan, gönlünü ortaya koymayan şahıslardan verim almak olanaksızdır. Gönüllü bir hizmette

gönüllü bir hizmet vermiş personelin başarılı olduğu da gerçektir.

Biz Boğazlıyan'da bulunduğumuz süre içerisinde yapmış olduğumuz hizmetlerde Kutlu Doğum Haftası 1997 kutlamalarında, sosyal demokrat olan ilçe belde belediyeleri ücretsiz olarak bir hafta köylerden vatandaşları merkeze getirip götürdüler. Esnaf bütün öğrencilere lokantalarda yemekler yedirdi, resmi kurumlarla diyaloglar üst seviyede geliştirildi ve bin bir hatim ve konferanslarla hizmetin doruğuna çıkılmıştı.

Kur'an Kursları yaygınlaştırılmış, vatandaş kendi kutsal kitabını kendisi okur hale gelmiş, en az mezarlıklardaki paralı okuyucular iflâs etmiştir. Maddî kaynaklar hizmetin oluşumu içerisinde büyük bir yer işgal etmektedir ve bu sebeple dün Mersin İmam Hatip Lisesi Müdürü kardeşimizin "camilerde para toplanmasın" demesine katılmıyorum. Evet, toplanılacaktır, çünkü hizmet devletin bütçesinden karşılanmamaktadır.

Bu sebeple, burası çok önemli, bir an önce cami müştemilâtlarının Diyanet İşleri Başkanlığı'na devri hususunda adımlar atılmalıdır. Atılan geri adımlar ileriye dönük tekrarlanmalıdır. Bir geri adım atıldı, ileriye dönük bir adım atılmalıdır. Hazine'ye ait yerlerin müştemilâtlarındaki Devlet Bakanlığı'yla Maliye Bakanlığı arasındaki protokol bir ileri adım olarak görülebilir, ama onda da merkezîleştirilen paradan taşraya para transferleri gözden geçirilmelidir.

Alanda hizmetin iyi ve verimli yürütülmesini istiyorsak, ki istiyoruz, o zaman para kaynağına ihtiyacımız vardır. İstanbul Maltepe'de yaz kursları hizmetleri gerçekten belirli seviye kazanmıştı. Neden? Çünkü oradaki para sahibi dernekler her 30 öğrenciye, bir öğreticiye müftülük görevlendirilecek, dernek parasını verecek, din görevlisinin hizmet karşılığında da müftülük belli bir çaba sarf edilecekti ve böylece çok güzel bir seviye kazanılmış oldu.

Eğer cami müştemilâtlarının gelirlerinin yüzde 50 oranındaki kısmı taşrada kalmış olsa, o hizmetler daha rahat çeşitlenerek büyür. Para kimdeyse padişah odur, mühür kimdeyse padişah olduğu gibi. Camiye sahip çıkmak istiyorsak derneğimize de sahip çıkmalıyız.

Iğdır'da güzel çalışmalar yaptık. Diyanet İşleri Başkanlığı 100.000 lira gönderdi, biz hemen hemen 10 tane köyde imam evlerini iyileştirdik ve çok enteresandır, İstanbul'la beraber bir kardeş Kur'an Kursu projesi geliştirdik. Bu kardeş Kur'an Kursu çerçevesi içerisinde de gerçekten oradan hediyeleşmek suretiyle insanımızın, Doğuyla Batı insanımızın birbirleriyle diyalogu gelişmiş oldu ve ayrıca yaz kurslarında İmam Hatip Lisesi öğrencilerimizi İstanbul'a göndermek suretiyle, yatılı, hiç değilse iki aylık süre içerisinde o öğrencilerimizin kapasiteleri gelişmiş oldu.

Şu hususu söyleyeyim: Dün Cemil Paslı kardeşimizin ifade etmiş olduğu çok

önemliydi, bu problemlerimiz nedir, bunlara nasıl bir çözüm üreteceğiz? Şimdi Avrupa Birliğine giriyoruz, Avrupa Birliğine girdiğimizde Kopenhag kriterlerinden bahsediyoruz. Kopenhag kriterleri bütün nesnelerin her işlevlerini tadat eden bir kriterdir. Yani o Hollanda'daki elemanın kendi çocuğumuza hangi yaşlarda neyi, nasıl, ne zaman vereceğimiz hususunda acaba bir çalışmamız var mı, 100-105 bin din görevlisi veyahut da Diyanet personeli, 25 İlahiyat Fakültesi var, bu hususta bir çalışma var mı? Onun için bu gibi şuralar, bunların gün yüzüne çıkması için var. Ben şunu teklif ediyorum: Biz itikatta genellikle somuttan soyuta gideriz, ama amelde hiç değilse soyuttan somuta inelim.

Saygılar, sevgiler diliyorum.

Oturum Başkanı: Tekrar teşekkürler.

Sayın Prof. Dr. Hüseyin Peker Bey, buyurunuz.

Prof. Dr. Hüseyin PEKER: Ben önce tebliğcilerimize gerçekten teşekkür ediyorum, çok güzel tebliğler dinledik. İdeal olanı sundular, ama bunların hiç gerçekleştirilemeyeceğini düşünmek de doğru değil, bir yerden işe başlamak gerekiyor. Bu görevlerin zor olduğu bir gerçek ve bütün imamlarımızın da bunları uygulamasını bekleyemeyiz. Ancak, o konuda beceri kazanabilmeleri için bilgi ve biraz tecrübe gerekmektedir. Bu nedenle benim önce İlahiyat Fakültelerimizde hiç değilse bir dönem cami uygulamalarının yapılmasının önemli olduğunu düşünüyorum. Bazı İlahiyat Fakültelerimizde yapılıyor, bazılarında yapılmıyor; fakat bu cami uygulaması sadece hutbe okuma, vaaz etme şeklinde olmamalı. Bir gün boyu, haftada bir gün öğrencimiz orada bulunmalı ve bu ve benzeri etkinliklere katılabilmeli, neler yapılabileceğini orada görmeli. Bazı şeylerin yapıldığını görürse daha sonra uygulama alanında kendisi de bunu gerçekleştirir ve cesareti artar. Bunun için din görevlisinin kendini tabii bu yola vakfetmesi gerekiyor. Camisinde camiye gelenleri tanıması, öncelikle onların durumu hakkında bilgi edinmesi, gelmeyenlere de ulaşıp onlarla tanışması ve kimlerden hangi alanda yararlanabileceğini belirlemesi lazım. Eğer organize ederse, bu arzu içerisinde gayret eder çalışırsa önemli başarılar elde eder diye düşünüyorum. Bu konuda bayanları ve özellikle ev hanımlarını devreye sokmak gerekiyor, gençlerden yararlanması gerekiyor, değerli yöneticimiz, arkadaşımız ifade etti, emeklilerden yararlanması gerekiyor. Eğer bunu gerçekleştirebilirse ben büyük oranda başarıya ulaşılacağını düşünüyorum.

Cezaevleriyle ilgili olarak mahkûmların ibadet edebilecekleri bir mekânın olmadığından bahsetti Harun Işık Bey. Ben Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önerisiyle Adalet Bakanlığı tarafından bunun gerçekleştirilebileceğini düşünüyorum. Ay-

rıca ders ismi olarak din bilgisi dersi yerine başka bir isim konulması için teklif ettiği isim güzel, ama ismin fazla önemli olmadığı kanaatindeyim. Hangi isim altında olursa olsun eğer görevlimiz verebileceğini iyi belirlemişse ve o donanıma sahipse onları verebilir. Bunun için tabii bu alanda görev yapmaya başlamadan önce mutlaka Diyanet İşleri Başkanlığımızca bir hizmet içi eğitim kursuna tabi tutulmalı ve bu kursta bilhassa mahkum psikolojisi, insanları suça iten faktörler ve eğitim yöntemi konusunda bilgilendirilmelidir, nasıl bir yöntemle mahkumlara bilgi aktarabileceğini öğrenebilmelidir.

Bünyamin Erul Hocamız da, çok güzel alanlar tespit etti. Din hizmetinin götürülmesi gereken alanlar o kadar geniş ki burada bunları görmüş olduk, gerçekten memnunluk duyduk. O alanla ilgili kuşkusuz ek bilgilerin verilmesi gerekiyor. Bu alanlar belki yeni yeni açılımlar ortaya çıkıyor. Camilerimizin ibadet fonksiyonunun yanında sosyal fonksiyonu, eğitim fonksiyonu böylece devreye sokulmuş oluyor, diğer alanlarda din görevlilerimizin yapmaları gereken durumlar ortaya çıkıyor. Bu noktada İlahiyat Fakültelerimiz de bu konularla ilgili derslerin verilmesi üzerinde durulmalı, çünkü elemanlar İlahiyat Fakültelerimizden geliyor, oradan yetişiyor, bir kısım İlahiyat Fakültelerimizin yöneticileri de burada. Ayrıca tabii bu hiçbir zaman yeterli değildir, yeterli görülmemeli. Diyanet İşleri Başkanlığımız da hangi alanda görev yapacaksa eleman o alanla ilgili mutlaka görev yapacak kişileri hizmet içi eğitime tabi tutmalıdır.

Oturum Başkanı: Çok teşekkürler Hüseyin Bey.

Hakkı Özer Bey, Ankara Müftümüz, buyurunuz.

M. Hakkı ÖZER: Evet, çok teşekkür ediyorum ve hâzırûnu saygıyla selâmlıyorum.

Tebliğcilerimize şükranlarımı arz ediyorum, gerçekten çok şümullü ve ideal tebliğ hazırlamışlar, ancak uygulamada ve alanda olmamız hasebiyle birkaç konuya temas etmek istiyorum; bunlardan birisi Gazi Erdem Hocamız imamların devamlı olarak camide kalmalarını ve camilerin devamlı olarak açık tutulmalarını teklif ediyorlar. Bu uygulama da kolay değil, zor, çünkü sabah namazında camie gelen bir görevlimizin yatsı namazından sonrasına kadar devamlı camide durması fiilen mümkün değil; münavebeyle diyebilirler. Her camimizde çift görevli olmadığı için böyle bir imkân söz konusu olmaz, ama namazlardan bir saat önce, yarım saat sonra gibi teklif belki daha uygundur diye düşünüyorum.

İkinci olarak, camilerin özellikle, bildiğimiz gibi, dernekleri var. Bu derneklerin içlerinde çok aktif, çok müspet, olumlu yaklaşan derneklerimiz olduğu gibi, bazen de tamamen tersi; yani imam efendinin âmiri, cemaatin âmiri, camiin ta-

mamen kendisinin olduğunu iddia eden bir konumda olan dernek yöneticilerimiz var, onlarla iş yapmak da gerçekten kolay olmuyor.

Benim buradaki teklifim şu: Bir düzenleme yapmak suretiyle cami derneklerinin müftülükten izin alarak kurulması ve müftülüklere karşı da mutlaka sorumlu tutulması. Aksi halde her önüne gelen cami derneği kuruyor ve arkasından da hemen istediği yere, uygun olmayan yere, belki lüzumsuz yere cami yaptırıyor. Sonunda kadro istiyor, kadro verilemiyor, sözleşmeli verilemiyor ve kendisi lâlettayin bir imam tutuyor ve daha sonra onu istediği gibi çalıştırmaya kalkıyor, bu da sıkıntılara sebebiyet veriyor. Bunun için mutlak surette kanunî bir düzenleme yapılmak suretiyle bu derneklerin bir düzene, nizama alınmasından yanayım.

Cami dersleriyle ilgili yine teklif oldu; zaten cami derslerimiz gerçekten en önemli derslerden birisi, ancak yaz kurslarında olduğu gibi ders veren hocalarımız da mutlaka bir ücret takdirinde bulunulduğu takdirde daha faydalı olacağı ve devamlı olacağını ben şahsen umuyorum.

Bir diğer konu, Harun Işık Hocamızın teklifinde o cezaevleriyle ilgili sunumda şunun gözden uzak tutulmamasını ben arzu ediyorum: Cezaevi vaizlerimizin sürekli olması bence de doğru değil. Ruhi bakımdan birtakım sıkıntılar yaşanmaktadır, ruh halini tabii ki bozmaktadır. Ben de cezaevine gittiğim, görev yaptım, haftada 5 saati sanki hürriyetimden alınmış 5 saat gibi görüyordum. Onun için devamlı olarak orada bulunmaları gerçekten kolay değil. Bu belki dönemler halinde ikişer sene, üçer sene olmak gibi bir şey olabilir. Orada devamlı olarak cezaevi vaizliği Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak çalıştırıldığı takdirde cezaevi vaizlerimizin de ileri bir tarihte belki psikolojik bakımdan bir danışmana ihtiyaç olacak hale geleceğini de ben tahmin ediyorum. Bunun için münavebeyle olmasından yanayım.

Bir de, görevlendirmiş olduğumuz görevlilerimizin özellikle haftada 8 saat derse gidiyor, her gün 2 saat. Şimdi Ankara Müftülüğünde görevli olan bir vaizimizin Sincan Cezaevine günde 2 saat için gitmesi için gidiş geliş zamanı bakımından olsun, ücreti bakımından olsun gerçek büyük bir sıkıntıya sebebiyet veriyor. Mademki haftada 8 saat ders verilecekse ve koğuşlarda da ikişer saat, ikişer saat ders verme imkânı varsa o gönderdiğimiz arkadaşın programını bir güne veya iki güne almak suretiyle kolaylaştırılmasının gerektiği kanaatini taşıyorum.

Bayanların da sürekli olarak cezaevlerinde tam gün vaiz olarak çalıştırılmasının şahsen mümkün olmadığı kanaatini taşıyorum.

Bünyamin Erul Hocamız'ın merkezi vaaz sisteminin kaldırılması teklifine şu anda sıcak bakamıyorum, çünkü altyapı itibarıyla buna müsait değiliz. Bütün imamlarımızın vaaz edecek durumda olmadıklarını kendileri de biliyorlar.

Yine Hocamızın belki sürçülisan demeyelim de, belki maksadını aşan bir ifadesine "müftülerimiz yayınlardan haberdar değil" dediler; ben buna katılmıyorum. Bunu da özellikle ifade etmek istiyorum. Bir başka durum, imamlarımızın maaşları şu anda 1250 lira. 1250 liralık maaşı olan bir görevlimizin, bir imamımızın maaş durumlarının sıkıntıda olmadığını iddia etmeyi doğru bulmuyorum. Para ile mevlit, Kur'ân-ı Kerim okuyanların sayısı belirlidir ve belki de bunların da çoğu belediyede çalışan imamlarımızdır, bu konuda da imamlarımıza biraz haksızlık yaptığımız kanaatini taşıyorum.

Son cümle olarak söylüyorum, biz zaman zaman sınavlar yapıyoruz, yapmış olduğumuz sınavlarda, hani İsmail Hocamız 10 sayfa bile bilmeyenler var dedi, ama alırken biz onları imtihan ettiğimizde Duhâ sûresinden aşağısını okurum, diyenler var. Bahattin Hocam yeni imtihan yaptı, şahit ve duadan aşağısını okuyamayanlar da var. Yâsîn sûresinin ilk sayfasını okuyanlar var, diğer taraflarını 'okuyamam' diyenler, İmam Hatip programlarını tam olarak bilmeyenler ve o şekilde bize malzeme olarak geliyor. Kem âletle kemâlâtın olmayacağı hepimizce malumdur. Dolayısıyla altyapının çok iyi bir şekilde planlanıp, ayarlanıp ve netice itibarıyla iyi eğitilmiş imamların müftülüklere tevdi ve teslim edildiği takdirde bu işlerin daha verimli olacağını zannediyorum, umuyorum ve hepinize teşekkürlerimi sunuyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Özer'e teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Saffet Sancaklı Bey.

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI: Teşekkür ederim.

Sayın Hocam, şimdi koşturmaca bir şekilde müzakere yapıyoruz. Ne kadar sağlıklı, ne kadar verimli bilemiyorum, ben de koşturmaktan çok birkaç başlık üzerinde durmak istiyorum.

Konuşmacıların üzerinde durduğu yaygın olarak teorik bilgiler, ideal birtakım şeyler, sanki ulaşılması zor olan hususlar gibi birtakım beyanlarda bulundular, görüşlerde bulundular. Halbuki şunu bilmemiz lazım: Konuştuğumuz konu, alan sosyal hizmetler alanı. İlk defa böyle bir alanı konuşuyoruz, böyle bir konuyu gündemimize getiriyoruz; bizim için yabancı bir alan. Eğer bizim İlahiyat Fakültelerinde sosyal hizmetler bölümü olmuş olsaydı, buradan mezunlar şu anda verilmiş olsaydı bunlara ideal demezdik, teori demezdik. Dolayısıyla böyle bir alanda uzman yok deniliyor, formasyon derslerini alan uzmanlarımız yok, yeteri kadar kaliteli elemanlarımız yok; tamam, doğru, hepsi doğru; ama bu teklifler hakikaten çok güzel, tebliğcilerin teklifleri, önerileri zihinsel bir çaba mahsulü, heyecan verici, sevindirici hususlar. Bunlar hemen akşamdan sabaha uygulana-

cak şeyler değil. Aşama aşama, safha safha uygulanacak şeyler. Dolayısıyla ben takdirlerimi arz ediyorum tebliğci arkadaşlarımıza, ancak bu teklifler, öneriler de bize şunu gösterdi: İlahiyat Fakültelerinde manevi, sosyal hizmetler bölümünün mutlaka acilen açılması gerekir. Hizmet içi kurslar vererek bu işi halledemeyiz. Köklü bir şekilde çözüm getirmek istiyorsak bu bölümleri açmamız gerekiyor. Birtakım teklifler var, bunlara ben katılmıyorum ve bu manevî sosyal hizmetler bölümü açılması demek bütün ilahiyatlar da açılması demek değildir. Başlangıçta iki, üç fakültede açılır, hatta başka bölümler de açılabilir.

Mesela bu sene bir açılım gösterildi; Ankara İlahiyat Fakültesinde Dünya Dilleri Bölümü açıldı. Yaygın Din Eğitimi, Öğretimi Bölümü açıldı. İstanbul'da Uluslararası İlahiyat Bölümü açıldı. Bizim bazı arkadaşlarımız biraz tereddüt ediyorlar, şüphe ediyorlar. Halbuki bu bölüm değil başka daha bölümlerin de açılması gündeme gelecektir diye düşünüyorum, buna sıcak bakmamız gerekir.

Bir de sosyal açılımlı cami hizmeti dediğimiz zaman aklımıza en başta imam geliyor. Beni en çok üzen husus imamlarımızın İlahiyat Fakültesi mezunu olmayışıdır. Acaba İlahiyat Fakültesi mezunu olan imamlarımızın oranı ne kadar? Diyanet'te çalışan arkadaşlar biliyorlardır, lütfen biliyorlarsa oranı söylesinler. İlahiyat Fakültesi mezunu olan imam oranı ne kadar?

Bir Katılımcı: %5.

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI: %5, çok acı bir durum. Bu seviyeyi, bu düzeyi, halbuki 20 senedir, 30 senedir hep konuşuyoruz; imamlarımız İlahiyat Fakültesi mezunu olsun, İlahiyat Fakültesi mezunu olsun diye. Maalesef…

Bir Katılımcı: Bir yanlışlık var, %5 değil, son zamanlarda çok yükseldi.

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI: Neyse, %7, ama oran çok düşük.

Bir köy düşünün, imamımız lise mezunu, arkasında cemaat olarak namaz kılan kişi, öğretmen üniversite mezunu, sağlık ocağında görevli olan Doktor üniversite mezunu. Şehirlerimizde hakeza, binlerce üniversite mezunu cemaat olarak onun arkasında kılıyor. Lise mezunu olan bir imam arkadaşımız üniversite mezunu olanlarla nasıl iletişim kuracak, nasıl başarılı birtakım hizmetler getirecek bilemiyorum. Bu oranı mutlaka arttırmamız lazım. Kanaat önderleri diyoruz, zaman zaman medyada gündeme geliyor, doğu ve güneydoğuda dargın aileleri ve kan davalı aileleri, aşiretleri barıştırma; hep kanaat önderleri, şeyhler, vesaire falan gündeme geliyor, ama din görevlilerimiz nedense bu konuda etkili olamıyorlar.

Acaba neden, bunu da düşünmemiz gerekir diye düşünüyorum.

Gazi Bey'le ilgili, Hocam da belirtti, tam günlü bir imama bir görev vermeniz hayli zor, ama teklif güzel. Başlangıçta iki, üç saatle başlanabilir. Eğer başarı sağlanırsa bu üç, dört, beş saate de çıkarılabilir diye düşünüyorum.

Bir de Gazi Bey'in tebliğinde bazı komisyonlar var. O komisyonlarda çocuk komisyonu yok. O göz ardı mı edildi, unutuldu mu bilemiyorum, gençlik komisyonu, bayan komisyonu, vesaire falan; yani çocuk komisyonunun da mutlaka ilâve edilmesi diye düşünüyorum. Çocukları göz ardı etmememiz gerekir.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sağ olun.

Sayın Ahmet Çekin Bey, buyurunuz.

Ahmet ÇEKİN: Teşekkür ederim.

Demin bir şey okudum, dünyayı hesaba katmadan hiçbir şey yapılamıyor demiş birisi, biz de zannediyorum burada birçok şeyi hesaba katmadan konuşursak netice almakta biraz zorlanacağız. Hesaba katmamız gereken en önemli işlerden birisi de bana göre bu işin mutfağında olan insanların neyle karşı karşıya olduğunu bilmemizdir. O bağlamda gerek cami dışı sosyal açılımlı din hizmetleri konusunda, gerekse Gazi Bey'in tebliği üzerinde bazı hususlar değinmek istiyorum.

Ben Diyanet İşleri'nde İrşat Hizmetleri Şubesi Müdürüyüm ve bu oturumun bütün konularından birinci derecede sorumlu olan kişiyim. Bunun içerisinde vaazlar var, hutbeler var, konferanslar var, cezaevleri var, sosyal hizmet kuruluşları var, diğer kuruluşlarla ilgili hizmetler var, aile büroları var, kadınlara yönelik hizmetler var ve bütün bu alanların hepsini biz Diyanet İşleri Başkanlığı'nda 14-15 kişilik bir kadroyla organize etmeye çalışıyoruz. Dün memnuniyetle duydum Bedük Bey'den, sokak çocukları konusunda Diyanet'in mutlaka bir daire başkanlığı seviyesinde birimi olsun dedi. Sosyal hizmetlerden gelen arkadaşımız kendi alanıyla ilgili işlerin Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde düzgün bir şekilde yürütülebilmesi için yine bir daire başkanının olmasından bahsetti ve Adalet Bakanlığı'ndan gelen Genel Müdür Yardımcımız da aynı şeyi söyledi.

Dün kısaca arz etmeye çalıştığım gibi üzerinde konuştuğumuz alan din hizmeti yürüten insanlar açısından daha yeni ve gerçekten birçok emek verilerek mesafe alınabilecek bir alan ve bu alanda istihdam ettiğimiz insanlar ise, elemanlarımız ise daha çok İlahiyat Fakültesi mezunu, vaiz ve din hizmetleri unvanına sahip arkadaşlarımız. Hepimiz biliyoruz ki vaizler bizim 30 aylık haseki kurslarımızdan daha çok din konusunda toplumu aydınlatmak ve müftü olmak

üzere yetiştirilmiş arkadaşlarımız. Bu arkadaşlarımızın hiçbirisi mecbur olmazsa cezaevi vaizliğini tercih etmiyor. Sadece doğuya veya istemediği bir yere gitmek istemeyenler cezaevlerine talip oluyor, belirtildiği gibi tam zamanlı olarak 112.000 tane mahkûma karşılık 40 küsur tane vaizimiz var. İşin garibi 112.000 mahkûmun 12.000 tanesini çıkın 100.000 tanesi her gün en az yarım saat, bir saat, 1,5 saat din hizmeti bekliyor; kimisi Kur'an öğrenmek istiyor, kimisi kendi derdini hocayla paylaşmak istiyor, kimisi gerçekten vaaz, nasihat istiyor, kimisi de din dersi istiyor. Bizim önümüzde bir protokolümüz var, protokolümüz ortaokullarda verilen din dersi programının aşağı yukarı uyarlanmış şekli ve bu protokolü uygulama şansımız da yok. Öbür türlü hizmete cevap verebilmek için de mevcut elemanlarla, bu sayıyla bunu götürmemizin hiç imkânı yok.

Sosyal Hizmetler Kurumu'yla, bir protokol imzaladık. Burası tamamen ayrı bir alan; annesi babası olmayan yetimler veyahut ailesi kavgalı ailelerin çocukları, buralara giden görevlilerimize ciddi bir formasyon verebilme noktasında çalışmalarımız var, ama bir mesafe alamadık. Gerek cezaevleriyle ilgili bahsedildiği gibi ilk defa bu sene Adalet Bakanlığı'yla cezaevine giden arkadaşlara bir haftalık bir program uygulayabildik, aile bürolarında görevlendirilecek olanlara da iki ve üç haftalık programlar, yoğun programlar uygulayarak biraz nosyon kazandırmaya çalıştık, ama sosyal hizmetlerle ilgili henüz elimizde bir çalışmalarımız hazırlık aşamasında, inşallah ilerleteceğiz.

Ben iki gündür bu tartışmalardan içinde bulunan insan olarak da aynı şeyi düşünüyorum, şu sonucu çıkarttım: Diyanet İşleri Başkanlığı ibadet alanına yönelik hizmetlerle sosyal alana yönelik hizmetleri birbirinden ayırmalı. İbadet alanına yönelik olarak fetva vermek, vaaz etmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve diğer din hizmetleri yapmak üzere nasıl biz hasekileri kurduk, buradan eleman yetiştiriyorsak en kısa zamanda 30 aylık sosyal hizmetleri yürütmek üzere de tamamen o programa endeksli hasekiler düşünmemiz lazım ve oradan mezun olacak arkadaşlarımızı da bu alanlarda tam zamanlı istihdam etmemiz lazım. Daha söyleyecek çok şey var. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, bu somut teklifi kaydettik, biz teşekkür ediyoruz. Mehmet Bekaroğlu Bey, buyurun.

Mehmet BEKAROĞLU: Çok teşekkür ediyorum, Sayın Başkanım, değerli hocalarım, yüce heyetinizi saygıyla selâmlıyorum.

Ben Ahmet Bey vaizlerle ilgili birtakım ifadelerde bulundu, onlarla ortak görüşümüz olduğunu Daire olarak onu ifade etmek isterim. Tabii vaizlik önemli bir şey, müftülük de önemli. Bir şey anlatmak istiyorum; İki akşam önce İlber Or-

taylı Hoca'yı ben bir televizyon programında izledim, orada birtakım beyanları oldu. İsim vermeden onu aktarmak istiyorum. Türkiye'deki tüm ilahiyatçılar için, hatta İslâm dünyasını da kast etti bir ara, dedi ki: Türkiye'deki ilahiyatçılar tarihi bilmedikleri için biz, bir numaralı süper star bir ilahiyatçı çıkaramadık, manasına gelen sözler söyledi. Onun için vaizliğin, müftülüğün çok önemli bir şey olduğunu bu anlamda ifade etmek istiyorum. İnşallah bu söylemler tesirini gösterirler.

Şimdi efendim, hutbelerle ilgili bir iki şey söylemek istiyorum. Sayın Diyanet İşleri Başkanımız ve bendeniz yeni göreve başladığımız zaman hutbelerle ilgili sürekli ve çok şikâyetler vardı. Bunu nasıl çözümleyebiliriz diye oturduk, düşündük o günkü bu işlerle ilgilenen arkadaşlarımızla, dedik ki, biz yeni hutbeler yazdıralım, hem kendi teşkilâtımız içerisinde, ama özellikle İlahiyat Fakültesindeki hocalarımıza hutbe siparişlerinden bulunduk, Sayın Başkanımızın imzasıyla Doçent seviyesini baz alıp yukarısına yazı yazdık. Olayı anlattık, sıkıntımızı anlattık, konu isimleri de verdik. "Bu konularda veya benzeri konularda bize birer, ikişer, üçer hutbe yazmanızı talep ediyoruz" dedik. Geçmiş gün, rakamı net olarak hatırlamayabilirim, ama emin olun yazdığımız hocamızın sayısı 230 civarındaydı, ancak 10-15 tanesinden cevap alabildik. Böyle bir durumumuz da var. Ama hutbelerle ilgili genel tenkit neydi? O konuda emeği olan Yusuf Atlaş Hocamız ve diğer hocalarımız burada bulunuyorlar, efendim, çalışmalar yapıyorduk, hutbeleri biz hazırlayıp bir komisyondan değil, iki komisyondan geçiriyorduk, ondan sonraları da Din İşleri Yüksek Kurulu'nun genel görüşü haline geliyordu; oradan da geçiyordu, kuruldan da karar alınarak hutbeler son şeklini almış oluyordu.

Sürekli tenkit vardı; "efendim, hutbeleri merkezden gönderiyorsunuz, bize güvenmiyor musunuz, hutbeleri bize bırakın" falan gibi böyle çok tenkitler alıyorduk. Ne yapalım diye Başkanlıkta iki günlük bir seminer düzenledik. Orada da bu konu, hutbeler değişik yönleriyle tartışıldı. "Efendim, bu zamana kadarki hutbelerde şu kadar hadis, şu kadar ayet, kullanılan hadislerin şu kadarı mevzu, şu kadarı sahih" diye tenkitler geldi. Hatta bir hocamız, isim vermeyeceğim, Nisan ayında Ankara'da ağaç dikiminden bahsettiğimizden bahsetti falan, böyle tenkitler oldu. Ondan sonra 2006 yılının Haziran ayından sonra biz hutbeleri bir hutbe hazırlama kılavuzu çalışmasını da yaptıktan sonra, Bünyamin Hocam da sanırım o işin içerisinde vardı, hep beraberdik, hatırlarlar, taşraya bıraktık.

Peki, şimdi durum nedir diye bana sorarsanız, o günler hutbelerimizi beğenmeyenler, bizi tenkit edenler şimdi diyorlar ki: "Hutbelerin kalitesi düşmüştür, bunları tekrar alın". Ankara müftümüz de buradadır, söylesin. Aynı durumla karşılaştık. Dolayısıyla birinin beğendiğini bir başkasının beğenmesi mümkün olmuyor, bu böyle sıkıntılı bir iş. Makale yazmak çok kolay, şiir yazmak da erbabına göre kolay, ama hutbe dediğiniz zaman bir A4 kâğıdını geçmeyecek, konuyu arizamik anlatacaksınız, hem duygu vereceksiniz, hem bilgi vereceksiniz; bu

herkes için kolay olmuyor maalesef. Onun için yazmayan hocalarımızı ben tenkit etmiyorum, sadece bilgi olsun diye bu açıklamayı yapmak durumunda kaldım.

Olağanüstü hallerle ilgili İsmail Bey bahsetti, bizim çalışmalarımız var, Sakarya İlahiyat'la 2004 yılında ortaklaşa bir panel düzenledik. O paneldeki metinleri kitaplaştırdık ve Türkiye sathında onları dağıttık. Onunla ilgili böyle bir çalışmamız var. Diğer çalışmalarımız devam ediyor. Önümüzdeki sene de Kızılay'la olan ortak programımız devam edecek.

Bu cami dersleri konusuna sıra gelince, bizim en sıkıntılı, en aciz kaldığımız nokta budur. Müteaddit defalar ben ilgili müdürümüze de söyledim, şu dosyayı indirelim, bunun üzerinde çalışalım, şöyle edelim, böyle edelim, ama takdir edersiniz herhangi bir ders ücreti tahakkuk ettirmezseniz o mâkes bulmuyor, böyle bir sıkıntı var. Ayrıca camilerin fizikî yapısından da kaynaklanan sıkıntılar var. Nedir? Bir, efendim, az önce bir yazı geldi, mesela ben onu ilgili dairenin birine gönderdim, o dedi ki: "Beni ilgilendirmez öbür daireye gönder". Neymiş? Efendim, camilerdeki elektrik paralarının ödenmesi. Beni hiç ilgilendirmez, benim bütçem yok, bir şeyim yok. Ben birini gönderiyorum, o diyor ki: "Benimle ilgili değil, falancaya gönderin". Bazı yerlerde camilerde elektrik ücretli olduğu için ısınma problemi var, aydınlatma problemi var. Bazı zamanlarda yaz günlerine denk geliyor, millet tatilde, şurada, burada oluyor, kış günlerinde ısınma, soğutma, aydınlatma problemleri var. Dolayısıyla bizim en sıkıntılı konularımızdan biri budur. Bu noktada hedefi tam yakalamak mümkün değil, hedefe yanaşma durumumuz olmadı. Bunun üzerinde yine de düşünüyoruz, çalışıyoruz.

Bu merkezi vaaz sistemine sıra gelince, onunla ilgili de birkaç söz söylemek istiyorum. Merkezi vaaz sistemi yine döneminde bazı sıkıntılardan çıkmış bir olaydır. Halen ülkemizin bazı yerlerinde merkezi vaaz sistemi yoktur. Değişik sebeplerle ben ziyarete gittiğimde bana oralardan şikâyetler geliyor. Özellikle büyük illerimizden bir tanesinde, "Ya, bu imamlarla niye ilgilenmiyorsunuz?" "Niye, hayrola?" diye sorduğumda, "Ya, bunlar kürsüye çıkıyorlar, şahsiyet ve siyaset yapıyorlar" diye bana şikâyetler geliyor. Bu sıkıntılardan kaynaklanmış bir şeydir, ama biz buna rağmen mevzuatımız, talimatımız da var, İlahiyat Fakültesi mezunu olup vaaz etme yeteneğine sahip olan tespiti de, sorumluluğu da müftülerimize ait olmak üzere olan elemanlarımız kendi camilerinde vaaz etmelidirler; yani merkezi vaaz sistemine bağlı kalmadan onu kapatarak vaaz etsinler diye talimatımız vardır; bu mer-i mevzuatımızdır şu anda.

Bakınız, Ankara Müftülüğümüzün yeni bir çalışması var. Lütfeder misiniz, kaç tane İlahiyat Fakültesi mezunumuz var?

M. Hakkı ÖZER: Şu anda İlahiyat Fakültesi mezunu olarak 101 görevlimiz vaaz ediyor.

Mehmet BEKAROĞLU: Bu tamamı mı?

M. Hakkı ÖZER: Vaaz edenlerin tamamı bu kadar, ama İlahiyat Fakültesi mezunu Ankara'da diğer illerden çok fazla; yüzde 45, yüzde 46 nispetinde İlahiyat Fakültesi veya İlahiyat Meslek Yüksek Okulu mezunu görevlilerimiz var. Yaklaşık 700-800 kişi var. Evet, imam olarak, fakat bunların hepsi vaaz etmiyorlar, edemiyorlar veya etmeye cesaret edemiyorlar. Kendileriyle özel toplantılar falan yaptık. Bizim yeni bir çalışmamız var, bu İlahiyat Fakültesi mezunu hocalarımıza, imamlarımıza ve Kur'an Kursu öğretmenlerimize vaaz etme teknikleriyle ilgili bir seminer yapacağız, belki bu 15 gün, belki 20 gün, uzun süreli bir şey olacak. O 101 kişinin ötesinde alana çekeceğiz, onlara da vaaz etme imkânı sağlayacağız.

Mehmet BEKAROĞLU: Teşekkür ederim.

Bu vaaz edenlerin büyük bir çoğunluğu bayan. Erkekler daha azınlıktaydı, bana ifade ettiğiniz rakam, onun için söylemiştim. Teşekkür ederim.

Böyle sıkıntılarımız var. Beni sevindiren bir şey şu olmuştur, iki gündür takip ediyorum, bütün hocalarımıza, tebliğcilerimize, müzakerecilerimize teşekkürlerimi sunuyorum, elemanlarımızın hem mesleki konularda, hem de sosyal konularda yetiştirilmesi gerektiğini bütün hocalarımız ifade ettiler. İlahiyat Fakültelerimiz bu anlamda yeniden bir yapılandırılmasının gerekliliğine vurgu yapan hocalarımız oldu; ben buna yürekten katılıyorum. İmamlarımızın meslekî yönden de çok zayıf olduklarını bize ifade edenler var, bana telefon eden, yazı yazanlar çok. Tabir aynen şöyle: "Siz ne yapıyorsunuz? Camileri 'elemtere' imamlarıyla doldurdunuz" diye sitayişte bulunan vatandaşlarımız var, bunun sayısı çok. Belli büyük merkezi camilerin dışındaki diğer camilerde imam hatiplik yapan hocalarımızın gerçekten kıraat yönünden durumları zayıftır. Bu şikâyetler bize çok sıklıkla geliyor, onu da böylece vurgulamak istiyorum. Biz bunlarla ayrıca sosyal yönelimli; yani cami dışında sosyal açılımlı, sosyal yönelimli din hizmeti de yapmak istiyoruz. Bundan ne anlaşılıyor? Dün tartışıldı, ben kısaca şöyle söylemek istiyorum…

Şimdi efendim, Anayasanın kurumlara belirlediği görev ve yetki alanları var, buna biz dikkat ediyoruz, özen de gösteriyoruz, kaş yaparken göz çıkarmamaya da özen gösteriyoruz, ancak şunu da herkes takdir eder: Eğer bir imamımız bir köyde görevliyken o köyün mezarlığı ağaçlandırılacaksa veya uygun yerleri ağaçlandırılacaksa, ağaçlandırılması gerekiyorsa buna bizim imamımızın öncelik yapmasının Anayasaya veya başka bir kanuna takılabileceğini ben sanmıyorum; varsa bana birisi söylesin. Veya yeni teknik, modern ziraat tekniğini ve hayvan-

cılıkla ilgili yeni bir gelişmeyi imamımız uzmanını çağırarak köylüye anlatırsa bunun da onun hizmeti açısından bir sıkıntı doğuracağına inanmıyorum.

Ben bu duygu ve düşüncelerle tekrar söz verdiğiniz için, sizler de sabırla dinlediğiniz için şükranlarımı ifade ediyor, hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. ALİ ÇELİK: Teşekkür ederim Sayın Başkan, kıymetli üyeler, hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Öğleden önceki konuşmalarda tebliğciler, müzakereciler gerçekten çok ilginç, çok geniş, çok teorik, ama yapılmasını gönülden arzu ettiğimiz güzel bir tablo çizdiler, güzel bir harita önümüze koydular. Şimdi Şinasi Bey Hocamızı da dinledikten sonra gerçekten biz daha bu işin çok çok başındayız, daha biz düşünce safhasındayız, inşallah biz de ileri adımlar atmak suretiyle cami dışı hizmetlerimizde halkımıza daha fazla hizmet etmek, dinimizin o sevecen yüzünü daha fazla göstermek gayretinde oluruz, fakat tabii bütün bu idealler, idealite başka bir şey, realite çok başka bir şey, hepimiz bunu yakından biliyoruz. İdealize ettiğimiz bir şeyin uygulanması için imkân lazım, olanak lazım, şartlar lazım, hukuki zemin lazım. Peki, bütün bunları nasıl yapacağız? Her bir teşkilatta, ki Diyanet İşleri Başkanlık teşkilatımızda da var, bir Ar-Ge kuruluşu var. Bu Ar-Ge Araştırma Geliştirme Dairesi Birimi. Bu Ar-Ge kuruluşunun Başkanlık teşkilatında değil de Başkanlık teşkilatıyla beraber il ve ilçe merkezleri bazında birer şubesinin oluşturulması; ben bunu teklif ediyorum, ve bu birimler bünyesinde birer istatistik biriminin oluşması ve bu istatistik birimleri belli aylar, bir aylık olabilir, üç aylık olabilir, altı aylık olabilir, bir yıllık olabilir, belli anketler yapmak suretiyle kimin cami dışında ne gibi dini, manevi, ruhi hizmete ihtiyacı olduğunu tespit edip bunu bilgi akışı şeklinde müftülüklere bildirecekler, müftülükler bunları kendi içersinde şöyle bir kategorize edecek ve imkânlar dâhilinde en yapılabilir, en uygulanabilir olanları öne almak suretiyle yavaş yavaş bu işin içine girilebilir mi diye düşünüyorum, çünkü böyle olmadığı zaman gerçekten o yoğun ihtiyaçlar karşısında boğuluyoruz ve nereye nereden başlayacağımızın sıkıntısı içersindeyiz. Onun için bu şekildeki o Ar-Ge teşkilâtı ve onun bünyesinde oluşturulacak olan istatistik birimlerinin oluşması ve bunların realize edilmesi, fonksiyonel hale getirilmesinin bu konudaki çalışmalarımızı kolaylaştıracağını düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de çok teşekkür ediyorum. Şimdi Dr. Ekrem Keleş Bey, Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan, buyurun efendim.

Dr. Ekrem KELEŞ: Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Benim söyleyeceklerimi sabahtan bazı hocalarımız dile getirdiler. Şöyle kısaca bir hatırlatıp geçmek istiyorum.

Hizmetin verimliliği açısından sayısal olarak durumumuzla verimlilik noktasında mukayese yaptığımız zaman sayıya uygun bir verimlilik ortaya koyamadığımız açık. Burada ortaya konulan teorik tablonun yanında oluşturulan çeşitli imkânlar da değerlendirildiği takdirde muhakkak ki hizmetimiz daha verimli hale gelecek, fakat iş dönüp dolaşıp birkaç noktada toplanıyor, bu da Servet Hocamızın sabah işaret ettiği "itkân", Orhan Hocamızın işaret ettiği "hedefe Allah'ın rızasını yerleştirme", hasbîlik, bu Hülya Hocamızın işaret ettiği "el-İstiğnâü bimâ fî eydi'n-Nâs" yine Ali Hocamızın işaret ettiği bu "İn erciye illâ alâ'llâh" ilkesi ve fedakârlık dönüp dolaşıp iş burada toparlanıyor. Bu emaneti taşıyabilmemiz için hakikaten ehliyet gerekiyor. Ehliyetin de olmazsa olmaz şartı, çünkü bu hizmet gönüllülük esasına dayanan, ihlâsla yürütülmesi gereken bir hizmet.

Şimdi sayısal olarak baktığımız zaman aşağı yukarı bütün illerimizde, istisnasız bütün illerimizde ve birçok ilçemizde imam hatip müftümüz, vaizimiz, Kur'an Kursu hocamız, İmam Hatip Okulu öğretmenimiz sayısal olarak Ashab-ı Bedir kadar varız her bir tarafta, ama ashabı bedrin taşıdığı o ruhu, o ideali taşıyor muyuz, işte bunu elde edebildiğimiz zaman sanırım birçok şeyi çok rahat bir şekilde çözebiliriz.

Olumlu örnekler bağlamında baktığımız zaman, tahsil olarak belki bir İlahiyat Fakültesi mezunu olmasa bile, samimî çalışmalarıyla sıradan bir müezzinimizin çok etkili hizmetler verebildiğine şahit oluyoruz. Hani askeriyede bir ilke var, "hakikî eğitim kıtada gerçekleşir", her ne kadar okulda bazı eğitimler öğretilse de kıtada esasen böyle eğitim tamamlanıyor. Bu bakımdan hizmet yürürken görevlilerimizin, hocalarımızın okutarak okuma alışkanlığını kazanması çok önemli diye düşünüyorum. Okuma alışkanlığını okutarak kazanmak, cami derslerimizi aktif hale getirmek suretiyle bu şekilde hasbî hizmet yoluna girersek daha verimli olabileceğini düşünüyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Şimdi Ali Melek Hocamız, Diyarbakır Müftüsü.

ALİ MELEK: Teşekkür ederim Sayın Başkan, değerli hâzırûnu da saygıyla selâmlıyorum.

Gerçekten ben diğer hocalarımızın da ifade ettikleri gibi hem tebliğcilerimizi, hem müzakerecilerimizi verdikleri bilgiler yönüyle doyurucu olduğunu çok rahat

bir şekilde ifade edeyim, ancak bir iki hususa ben de işaret etmek istiyorum; birincisi Bünyamin Hocamız gerçekten güzel konulara temas etti. Bilhassa bu mevsimlik işçiler konusu belki şahsen benim hiç düşünmediğim bir konuydu, ama eğilmemiz gereken çok önemli bir kesim olduğunu ben de ifade etmek istiyorum. Belki mahalli müftülüklerimizle bu konuda toplu olan yerlerde belli tedbirler almak gerekir. Belli bir yol haritası çıkıncaya kadar bu konuda bazı çalışmalar yapma ihtiyacı var.

İkinci bir husus, Din Hizmetleri Daire Başkanımız gerçi kısmen değindi, ben de bu merkezi vaaz sisteminin tabii bir zorunluluk veya ihtiyaca binaen çıktığını, ama bu hemen merkezi vaaz sisteminden vazgeçilmesinin böyle aniden kesilmesi gerekir mi, gerekmez mi, bu konuda bir alan araştırmasının yapılmasının lüzumlu olduğunu ben düşünüyorum. Ben kendi bölgem itibarıyla bunun çok hazır olmadığı kanaatimi açık bir şekilde burada ifade etmek istiyorum. Bu, imamlarımıza güvenmediğimiz anlamında değil, belki Ankara Müftümüz ifade etmişti, yeterince vaaz edebilecek görevlimizi bu konuda hazır hissedemediğimizden dolayı veya hazırlayamadığımızdan dolayıdır, çünkü yeteri şekilde hazırladığımız elemanla biz bu görevi yürütmezsek idari yönden de birçok sıkıntılar ve cemaat içerisinde bir ikilik oluşmakta ve müftülükler idare olarak da bizim enerjimizin büyük bir kısmı bu konudaki huzursuzlukları ortadan kaldırma yönünde gitmektedir. Ben bunun bölgesel bazda da düşünülmesi gerektiğini ifade etmek istiyorum.

İkinci bir husus, tabii Ankara Müftümüzün ifade ettiği üzere, alanda olması hasebiyle ifade ettiği konuların hepsine katılıyorum, ancak cezaevi vaizleri konusundaki hususa katılmıyorum. Cezaevi vaizlerimizin ben orada sürekli olmasından yanayım, ama yıpranma söz konusu olursa, bilmiyorum gardiyanlarda bu söz konusu mudur, değil midir, emniyet mensuplarında olduğu gibi erken emeklilik gibi o isteğe bırakılmak şeklinde bir düşünce. Diğeri de özlük haklarını iyileştirici, özendirici bir şekle getirme konusunda da bir çalışmanın yapılması ve orayı özendirici bir hale getirilmesi Başkanlığımızda da vaizliğe geçiş noktasında cezaevi vaizliğine istekli ve gönüllü olarak gerçekten kendisini hazır eden arkadaşlarımızın arasından seçilmesinin önemli olduğunu ben ifade etmek istiyorum.

Diğer bir konu, Orhan Çeker Hocamız, tabii bu halılarla alakalı olan hususu belirtti, ben burada da bir öneride bulunmak istiyorum. Aslında Başkanlığımızın bu tür toplantılarda idarî yönü ilgilendiren hususlarda hocalarımızın bilgi eksikliğinin olduğunu düşünüyorum. Camilerdeki bu halıların bir kısmı vakıflara aittir, ki vakıflarla alâkalı birtakım mevzuatlar gerekli, bir kısmı bize ait, bizimle alakalı mevzuat gerekli, her komisyonda bence Başkanlığımızın bir görevlisinin bilgilendirme amaçlı olarak bulunması ve toplantıların sonunda genel bir bilgilendirme yapmasının isabetli olacağını düşünüyorum.

Vaizler konusunda da bir cümleyle ifade edeyim; personel eksikliğimiz var,

personelde bir yalnızlığımız var. Cezaevinde haftada iki gün değil, haftanın beş günü gidilsin diyen hocamıza ben, Diyarbakır ölçeğinde altı tane vaizimizin olduğunu, birinin cezaevi vaizi, ikisinin bayan vaize olduğunu ifade edersem, hiç şüphesiz geriye kalan vaizlerimizin hepsini de oraya göndermiş olsak biz sadece Diyarbakır'ın merkezinde 800-1000 nüfuslu insanlarımıza bu vaaz irşat hizmetini nasıl yürüteceğiz? Cezaevindekileri ifade ederken dışarıdakileri de hiç şüphesiz ihmal etmememiz gerçeğini ben burada ifade etmek istiyorum. Bu Diyarbakır'da böyle, hemen bitişiğimizdeki diğer vaiz olmayan illerimizi de göz önünde bulundurmak gerekir diyor, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Şemsettin Ünal Bey. Mümkün olduğunca tekrardan sakınalım, söylenilmemiş cümlelerle hemen 3 dakikada sözlerimizi bitirelim.

Şemsettin ÜNAL: Sayın Başkan, değerli katılımcı hocalarım, hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Öğleden önce kerahat vaktine denk geldik, şu anda da mikrofon almak için dolaştık biraz. Ben Sayın Başkanın da ifade ettiği gibi bazı ana konulara değinmek istiyorum. Cami dışı sosyal hizmetlerle ilgili olarak hocalarımız değişik konulara değindiler. Tabii Camiin imkânlarından falan söz edildi. Tabii bu arada Diyanet İşleri Başkanlığımızın ilgili birimlerinin bu camilerin ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden projelendirilmesiyle ilgili malum çalışmaları mevcut. Gerçekten de bugün yeni yapılabilecek camilerde, camilerin uygun yerlerinde engelliler için yerler, okuma salonları, Türk İslâm sanatıyla ilgili bölümler, hatta kitap tamiriyle ilgili olarak, ciltlenmesiyle ilgili olarak yerler var. Camilerimizin bu şekilde donanımının sağlanması gerekiyor ve bu konuda da çalışmalar var.

İkinci olarak değineceğim konu, cami dışı sosyal içerikli din hizmetlerinde din görevlilerinin fonksiyonuyla ilgili konular. Tabii hocalarımız değişik görüşler de serdettiler bu konuda, ama başka dinlerdeki cami dışı din veyahut da ibadethane dışı din hizmetlerinin çok değişik boyutlarda olduğunu görüyoruz. Bugün mesela değişik ülkelerde misyonerlik faaliyetlerinde bunların çok yoğun bir faaliyetleri olduğunu görüyoruz. Görev yapmış olduğum Kırgızistan'da köylerde misyonerler evler kuruyor ve bu evlerde Hıristiyanlıkla ilgili filmler oynatılıyor, çizgi filmler oynatılıyor o köylerdeki o insanlar ve o çocuklar için. Onun için, Ekrem Hocam da değindi çok ince konulara, bizler de muhakkak bir özveriyle, bir fedakârlıkla yönelmemiz gerekiyor. Merhum Akif'in de dediği gibi, "Misyonerler gece gündüz yeri arz etmedeler, ulema bilmem ki vahyi ilâhîyi mi bekler". Onun için bu şekilde fedakârlık açısından kendimizi bu görevlere hasretme du-

rumundayız.

Bir de, Diyanet İşleri Başkanlığımızın mevcut görevlilerin formasyonunu daha da kuvvetlendirmek için çeşitli kursların açıldığını biliyoruz. Mesela ben 15 yıl eğitim merkezi öğretmenliği yaptım, buralarda hitabet derslerimiz var, beşeri münasebetler derslerimiz var, buna benzer DKD kurslarımız çeşitli vesilelerle açılıyor; yani bu konuda da Başkanlığımızın kayda değer önemli çalışmaları var. Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Abdullah Demir Bey.

Abdullah DEMİR: Sayın Başkan, kıymetli hocalarım, bir ceza vaizi olarak cezaevi din hizmetleri hakkında görüşlerimi daha önce de sunum yapıldığını dikkate alarak kısaca arz etmek istiyorum.

Cami dışı din hizmetleri alanında hukukî altyapısı en kuvvetli alan cezaevi din hizmetleridir. Ulusal açıdan bakıldığı zaman Ceza İnfaz Kanunu'na göre cezaevlerinde din eğitimi, din ve ahlâk bilgisinin sunulması zorunludur; fakat mahkûmların bu hizmeti alması isteğe bağlıdır. Bu açıdan ulusal hukukî altyapı çok kuvvetlidir. Uluslararası AB açısından bakıldığı zaman AB Komisyonunun tavsiye kararlarına göre her cezaevinde din adamı bulunmalı, aynı dine mensup din müntesiplerinin sayısına göre tam gün görevli cezaevi din vaizleri atanması AB Komisyonu tavsiye kararlarında öngörülmektedir.

Bu açıdan bakıldığı zaman isteğe bağlı bu din eğitiminde Türkiye'deki talep nedir diye düşündüğümüz zaman adli suçlular açısından baktığımız zaman adli suçluların yüzde 100'ü bu hizmeti talep etmektedir. Terör örgütünden tutuklu olan mahkûmlar düşünüldüğü zaman bu tutuklular iki gruptur; birincisi taraflı gruptur, içeride olduğu halde ideolojiyi devam ettiren kısım. Bunlar yüzde 15 civarındadır, din eğitimine karşıdır, fakat Kur'an öğrenmek istemektedirler, ancak sınıf açılarak cezaevlerinde Kur'an kursu açılamadığı ve belge verilemediği için o siyasi mahkumlara da mevzuat açısından ulaşma imkânı yoktur. Mevzuatta düzenleme gerekmektedir. Terörden mahkûm olan o tutukluların tarafsız bölümü; yani terörden dolayı içeri girmiş, ama "ben o örgütten ayrıldım" diyenlerin tamamı din hizmetini talep etmektedir. Bu açıdan düşünüldüğü zaman 115.000 mahkûm içinde 100.000 mahkûm hizmete açık durumdadır. Buna karşın biz bu zorunlu eğitimi verebiliyor muyuz diye baktığımız zaman Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu ihtiyacı karşılama oranı %23'tür; %100 talep edildiği halde şu an talebin en fazla %23'ü karşılanabilmektedir. Bu nereden kaynaklanmaktadır? Günde iki saatten fazla derse girilememektedir. Ancak 1983 yılından 2007 yılına kadar günlük

sınırlama olmadan 24 saate kadar derse girilebilirken, 2007 yılında ne olduğunu bilmiyoruz, bir anda 14 saate düşürülmüştür.

İkincisi, cezaevi vaizi sayısı yetersizdir, cezaevi vaizi sayısının arttırılması gerekmektedir, çünkü dışarıdan müftü, vaizin gitmesiyle karşılanabilecek bir hizmet değildir, özel uzmanlık gerekmektedir. Çünkü cezaevlerindeki koğuşlar, odalar suç tipine göre ayrılmaktadır.

Hukukî açıdan protokol, ek ders, müfredat gibi ilgili mevzuatta değişiklik yapılması gerekmektedir. Mahkûmlara hitap eden yayınlar nasıldır, diye dini yayınlar açısından baktığımız zaman, itikadî alanla ilgili yayınlar mahkûmlara hitap etmemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları ilmi esaslar açısından yazıldığı için, lehte ve aleyhte görüşleri içerdiği için mahkûmlara hitap etmemektedir. Fıkhî eserler mahkûmlara hitap ediyor mu diye baktığımız zaman Şâfiî bölgelerde ilmihâl ve namaz hocası Şâfiî'ye göre yazılmadığı için bu ihtiyaç karşılanamamaktadır. Ahlâkî eserler mahkûmlara hitap ediyor mu, diye baktığımız zaman da etmemektedir, çünkü mahkûmlara özel kitap ne yazık ki yoktur.

Uygulamada birlik açısından önceki görüşlere katılıyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı içinde cezaevleriyle alâkalı bir müdürlük ihdas edilmelidir, diğer türlü bu hizmetlerin organizesi mümkün değildir. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Selim Özarslan Bey, buyurun.

Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Dördüncü Din Şûrası'nın muhterem âlimleri, hepinizi sözlerime başlamadan önce selâmlayarak başlamak istiyorum.

Ben de sabahki oturumda cami dışı hizmetleriyle ilgili bir şeyler söyleyecektim, ama bu zamana kaldı, ama şunu biliyorum ki her şey yerinde ve zamanında anlamlı. Şimdi biraz koptu, dolayısıyla zaman da yok diyor Hocamız, sadece şunları söyleyerek sözlerimi bitirmek istiyorum: Ben Doğu Anadolu'da hizmet görüyorum, biliyorsunuz Elazığ'da İlahiyat Fakültesindeyim. Oradaki tecrübelerimden bazı şeyler aktarmak istiyorum.

Malûmunuz cami dışı din hizmetleri mevzuunda cezaevlerinde kalan mahkûmların dini hizmetleri söz konusu edildi sabahki oturumda. Bunun yeterli olmadığı tebliğciler tarafından da ifade edildi, çünkü Başkanlığın bu konuyla ilgili 46 tane vaizi olduğu söylendi. Orada da benim gözlemlerim şu: Din âlimleri ve müftülükler tarafından bu konulardaki dini hizmetin oluşması ve en etkin şekilde sunulması açısından bu hizmetler çok önemli. Ama ben şunu bizzat tec-

rübemle yaşadım, dini ve milli bayramlarda mülkî âmirler cezaevlerine giriyor, oradaki mahkûmların bayramlarını kutluyor, onların sıkıntılarını dinliyordu. Bir ilçemizde bir kaymakam arkadaşımla birlikte bulunduğum zaman, Sayın Hocam beraber gidelim, dedi. Ben de gideyim, dedim ve ilk defa ben de böyle bir tecrübeyle karşılaştım ve de sevinerek gittim. Tatlı, çikolata aldı ve gittik, oradaki mahkûmların mülkî âmire karşı tavrı o kadar güzeldi ki ben çok beğendim, ama orada ilçenin müftüsü yoktu. 2004-2005'te oldu bir hadise ve benim İlahiyat Fakültesi hocası olduğumu takdim etti, onlar memnuniyetlerini ifade ettiler. Demek ki bu konuda mahkûmların, yetiştirme yurdundaki insanların, çocukların, gençlerin, din âlimleri tarafından da ziyaret edilmesi, onların onurlarının okşanması din hizmetleri açısından olumlu bir katkı sağlayacağını düşünüyorum.

İkincisi de, her yaz tatilimi ben memleketimde geçiririm, bunu da anlamlı buluyorum. Orada din, aile, rehberlik kurumu buralara, camiin kenarında açılmıştı. Oraya ne var ne yok diye girdim; masalar var, güzel. İmamımız geldi, başka bir camiin imamı geldi, bunlar aynı zamanda Diyanet'in sendikalarının başkanlarıymış; iki tane sendikası var. Onlarla sohbet ettik. Yine yaz tatili olduğu için memleketimizin dışında çalışan bizler gibi memurlar, âmirler de geldi, sohbet ortamı oldu ve orada bizden üç, dört dönem önce İmam Hatip mezunu ağabeylerimiz, din görevlileri onlar, imamlık yapıyorlar. Onlar şunları söylediler: "Hocam, İmam Hatip Lisesindeki ezberlerimizle ben 25 senedir idare ediyorum". Sabahleyin denildi ki: "İmamlarımız yeteri kadar Kur'an'a, dini ilimlere aşina mı, ezberleri nasıl?" O dedi ki: "25 senedir ben bir tane âyet ilave etmedim" dedi ve ilçemizdeki de en popüler imam bu arkadaşımız. Onu söylemek istiyorum…

Oturum Başkanı: Hocam, teşekkür ederim, söylemek istediğiniz anlaşıldı. Ben de teşekkür ediyorum. Kusura bakmıyorsunuz, zaman sıkıntımız var.

4. OTURUM

“Cami Dışı Hizmetler”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

❖

14 Ekim 2009

SOSYAL AÇILIMLI DİN HİZMETLERİ KOMİSYONU

4. OTURUM TEBLİĞLERİ

Prof. Dr. Ali ERBAŞ (Oturum Başkanı): Bismillahirrahmanirrahim, elhamdülillah ve's-salâtü ve's-selâmu âlâ Rasûlillah.

Çok kıymetli bilim insanları, hepinizi saygıyla selâmlayarak sözlerime başlamak istiyorum.

Üç gündür buradayız, konuşulan konular o kadar önemli ki, konuştukça şu âyet-i kerimenin anlamını daha iyi değerlendirmeye başladım **"Hatırlat, hatırlatmakta müminlere fayda vardır."**(Zâriyât, 51/55) Bazen bildiğimizi sandığımız ya da bilmiş olsak da görmediğimiz, görmezden geldiğimiz konuları yeniden hatırlamış oluyoruz. Onun için diyorum ki, iyi ki bu tür toplantılar oluyor, Din Şûrası bu açıdan daha da önem taşıyor diye düşünüyorum. Tabii, hamd ediyorum bu kadar büyük bir bilgi birikimine ulaşan bir camiayız, ülkemizde bu kadar bilim üreten insanlarımız var. Teorik açıdan bir sıkıntımız yok. Anlaşıldığı kadarıyla uygulama ve pratik sıkıntımız var. Bu konuda da umutluyum. Sabah dinlediğimiz tebliğler teorik tebliğlerdi, bunu pratiğe aktarabilir miyiz, aktaramaz mıyız tartışması yaşandı, tereddütler var. Umutsuz olmaya gerek yok, çünkü az da olsa ülkemizde örnekleri var. Yaşadığımız şehirleri gözümüzün önüne getirelim, belki 1.000' üzerinde, 1.500'ün üzerinde din görevlisi var, ancak onların içerisinden bakıyoruz üç beş tanesi bizim sabahtan beri konuştuğumuz konuları hayata geçiriyorlar, demek ki diğerleri de bunu yapabilirler, bunun örnekleri var. Onun için umutsuz olmaya gerek yok. Mademki teoriği hallettik, pratiği de inşallah hallederiz diye düşünüyorum.

Şimdi Dördüncü Oturumda ilk olarak, Yrd. Doç. Dr. Saadettin Özdemir Bey'in; "Huzurevlerinde din eğitimi hizmetlerinde karşılaşılan problemler ve çözüm önerileri" isimli bildirisini sunacaklar. Buyurun, Saadettin Bey.

HUZUREVLERİNDE DİN EĞİTİMİ HİZMETLERİNDE KARŞILAŞILAN PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Saadettin ÖZDEMİR*

İnsan hayatının eğitim ve psikolojik yönleriyle ilgili çok sayıda araştırma ve çalışma yapılmış, hayatın farklı yönleri incelenerek ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak şimdiye kadar ortaya konulan çalışmaların çoğunluğu, çocukluk ve gençlik dönemiyle ilgili hususlardadır. Bu dönemlerin çeşitli yönlerini konu alan çalışmaların fazla olmasının elbette pek çok farklı ve haklı gerekçeleri olabilir. Acaba geleceğimizle ilgili her şey bugünün çocuk ve gençlerine, yani yarının yetişkinlerine emanet edileceği için mi fazla araştırma yapılmış, yaşlılar ise -pragmatik bir yaklaşımla- artık üretime katkı yapmayan, tüketici bir grup olarak algılandığı için mi haklarında yeterince araştırma yapılmamış mıdır? Bunun farklı nedenleri olabilir. Ancak hangi nedenle olursa olsun, yaşlılarla ilgili geçmişten günümüze ortaya konulan araştırmalar genel olarak -ülkemiz için söz konusu edersek- incelendiğinde, bu araştırmaların çocukluk ve gençlik dönemindeki yapılanlar kadar fazla olmadığı kolaylıkla görülecektir. Bunun için YÖK'ün Tez Tarama sayfasına kısaca bir göz atmak bile yeterli olacaktır.

Esasen insanın tüm gelişim evreleri araştırılmaya ve incelenmeye değerdir. Dünyaya hiçbir şey bilmez olarak gelen insan, hayatın tüm basamaklarını yavaş yavaş kat etmekte ve hayatını devam ettirmektedir.[1] Bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak adlandırılan evreler araştırıldığında, her dönemin farklı özeliklere sahip olduğu görülecektir. Bu nüansları ayırt etmemiz hem insanı tanıma adına, hem ona uygun eğitimi verme adına, hem de ona yönelik tutum ve davranış geliştirme adına önemlidir. İnsanın, gelişim evrelerinin her

* Yrd. Doç. Dr., S. Demirel Üniv. İlahiyat Fak. Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 Rûm Suresi, 54; Nahl, 70.

birinin karakteristik özelliklerinin, ayrı ayrı araştırma ve inceleme konusu yapılarak ortaya konulması, eğitim faaliyetlerinde, olumlu davranış geliştirmede veya rehabilite hizmetlerinde son derece yararlı olacaktır. O nedenle biz, gerek genel eğitim ve psikolojide olsun, gerekse din eğitimi ve din psikolojisinde, bu yönde araştırmaların nitelik ve nicelik olarak sayılarının artırılmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz. Ancak tespitlerimize göre yaşlılarla ilgili özellikle akademik araştırma ve çalışmaların az olması nedeniyle birtakım sonuçlara ulaşma ve model öneri geliştirmede sıkıntılar yaşandığını da söylemek durumundayız.

Tebliğimizde huzurevlerinde kalmakta olan sakinlerin din eğitimi hizmetleriyle ilgili sorunlarını, ihtiyaçlarını tespit ederek, buna uygun çözüm önerileri sunarak, yaşlıların rehabilitesine katkı sağlamayı amaçlamaktayız.

Tebliğimizde yaşlılık dönemi din eğitimi hizmetlerinde karşılaşılan problemleri, bu problemlerin kaynaklarını, giderilmesiyle ilgili alınması gereken tedbirleri "Dini Sosyal Hizmetler" bağlamında bilimsel bir perspektifte ele almaya karar verdik. Bu çerçevede yaşlılık döneminde -Huzurevlerinde- yaşlıların dini bilgi düzeyleri, din eğitimi hizmetlerine olan ihtiyaçları, kendilerine sunulan veya sunulması istenilen din hizmetlerin nasıl olmasıyla ilgili görüşleri nelerdir? sorusu da araştırmamızın kapsamı içerisinde incelenmeye çalışılacaktır. Problemler tespit edilip, sebepler ortaya konulduktan sonra Huzurevlerinde din eğitimi hizmetleriyle ilgili çözüm önerileri tartışmaya açılarak sorunun giderilmesine katkı yapılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda konuyu ele alırken; araştırmayı daha anlaşılır hale getirme düşüncesiyle, yaşlılık dönemi özellikleri, yaşlılık dönemi eğitim ve din eğitimi**,** huzurevlerinin din eğitimi hizmetleri açısından değerlendirilmesi, huzurevlerinin din eğitimi hizmetleriyle ilgili sorunları ve sorunun kaynakları, huzurevlerinde din eğitimi hizmetleri alanında görev yapacak personelde bulunması gereken özellikler alt başlıkları altında konuyu ele almaya çalışacağız.

Yaşlılık Dönemi Özellikleri

Yaşlılık insan yaşamının evrelerinden biri olup, her ferdin bir gün ona ulaşacağı basamaklardan biridir. Doğumla başlayan hayat, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık (yetişkinlik ve yaşlılıkla ilgili bunları da ayrıma tabi tutan çok farklı görüşler vardır) olarak sınıflandırılmıştır. Her ne kadar yaşlılık insanlar tarafından sevimsiz olarak görülse de yaşayan herkes bir gün onunla yüzleşecektir. Her organizmanın belirli bir süresi olduğu gibi insanlar için de belli bir süre vardır. Fakat bu süre bazıları için zorlu basamaklardan oluşmakta, bazılar için de kolay ve huzurlu bir yaşam şekli olabilmektedir.[2]

2 Yaşlılıkla ilgili geniş bilgi için bkz: Bekir Onur, Gelişim Psikolojisi, İmge Kitabevi, Ankara 1995, s.201-243

Yetişkin eğitimiyle ilgilenen araştırıcılar ve bilim adamları tarafından Yaşlılıkla ilgili birçok tanım yapılmıştır. Tanımların tümünde ortak olarak altı çizilen ayrıntı, yaşlılıkta organizmanın bir takım fonksiyonlarının azaldığı, gerilediği veya tamamının kaybolduğu gibi temel özellikler üzerinde durulmaktadır.

Yaşlılığın hangi yaşta başlayacağıyla ilgili olarak bir takım görüş ayrılıkları ve tartışmalar olduğunu da söyleyebiliriz. Bunun nedeni insanlarda yaşlanmanın özelliklerinin başlamasıyla ilgili farklılıkların değişik yaşlarda ortaya çıkmasıyla alakalıdır. Bir kişide yaşlılık belirtisi 60 yaşında olabilir, ama bir diğerinde 75 yaşında olabilir. Aslında en doğru yaklaşımın insanlarda yaşlılığın hangi yaşta başlayacağından ziyade kişide biyolojik, psikolojik, sosyolojik yaşlanmanın hangi yaşta başladığıdır.[3] Çünkü tüm insanları aynı kategoride değerlendirdiğimiz zaman bir takım hatalara düşebiliriz. Çünkü yapılan genellemenin her zaman istisnaları ve hatta bazen de kuralı tamamen ortadan kaldırıcı durumları olabilir. Yapılan genellemeler ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik refah düzeyi, hatta inanç durumuyla ilgili olabilir.

Kişinin ailesiyle, çevresiyle, akrabalarıyla, iş ve meslek arkadaşlarıyla, toplumda aldığı rol kadarıyla, etrafıyla ilişkisini sürdürdüğü sürece, kişi için yaşlılıktan pek fazla söz edilemez.[4] Burada yaşlılara değer verilmesi için mutlaka üretime katkı yapması gerekir gibi bir düşünceyi asla tasvip etmediğimizi belirtmek isterim. İlkel topluluklarda olduğu gibi yaşlıya üretime katkı yaptığı sürece değer veren, üretimden düşünce de ondan kurtulmak isteyen yapıda[5] kişilerin günümüzde de olması muhtemeldir. Bu düşünce ve zihniyet değişikliğinin ancak eğitim ve zamanla aşılacağı kanaatindeyiz.

Yaşlılık Dönemi Eğitim ve Din Eğitimi

İnsanlar her yaşta ve dönemde eğitilebilir özelliklere sahiptir. Ancak bilinmesi gerekir ki, her dönemde verilecek olan eğitimin özellikleri, yöntemi, muhatapları, fiziki ve psikolojik şartları, motivasyonları, öğrenmeye karşı hazır bulunuşluk durumları farklı farklıdır. Konumuz itibariyle de burada bizim sözünü etiğimiz muhataplar da yaşlılardır. Yaşlıların genel eğitim ve öğretimleri yanında din eğitimi hizmetleri açısından özelliklerini ve bu eğitim öğretim faaliyetlerinde kullanılacak yöntem ve teknikleri doğru belirlemek yapılan etkinliğin kalitesini

3 Yetişkinlik dönemi ve bu dönemin özellikleri için bkz; Mustafa Köylü, Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, Etüt Yayınları, Samsun 2000. s. 38-77.

4 Mahmut Tezcan, "Toplumsal Değişme ve Yaşlılık", Aile Yazıları 2, Derleyenler: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1991, s. 243.

5 Mahmut Tezcan, "Toplumsal Değişme ve Yaşlılık, s. 238.

artıracaktır.[6]

"Öğrenmeyi Öğrenme" ve "Hayat Boyu Öğrenme" gibi kavramların[7] konuşulduğu ve tartışıldığı günümüzde yaşlıların eğitilemeyeceği, onlardan bir şey olmayacağı, yapılan etkinliklerin boşa gideceği gibi düşüncelerin artık kabul görmemesi gerekiyor. Yaşlıların eğitimi bu kavramlar çerçevesinde değerlendirilmelidir.[8] Tarihte bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Winston Churchill'in 77 yaşında Başbakan olması, Charles Greeley Abbot'un 92 yaşında kitap yazması, Erik Erikson'un 84 yaşında araştırmalarda bulunması, 90'lı yaşlarda bazı ressamların resim yapması buna örnek verilebilir.[9]

İnsanlar gelişim basamaklarının kat ederken, her basamakta insanın gelişimiyle ilgili ne kadar özellikler varsa doğal olarak tümünü yaşamaktadır. Yani gelişim özellikleri, sadece çocukluk ve gençlikte yaşanan bir özellik olmayıp, yaşlılıkta da devam eden bir süreçtir. İşte bu gelişim özelliklerinden birisi de Yaşlılıkta Dini Gelişim özellikleridir.[10] Çocukluk ve gençlikte verilen bazı bilgiler kullanılmadığı için, bu bilgiler onlar açısından çok da anlamlı olmayabilir. Fakat bu bilgiler –özellikle ölüm ve ahiret hayatıyla ilgili- yaşlılıkta onu hayata bağlama ve motivede etkili bir argüman olacaktır. Yaşlılıkta verilmesi düşünülen din eğitimi hizmetleriyle yaşlı, değişimi, hayatı anlamlandırmayı, olayları daha iyi değerlendirmeyi, geleceğe olan ilgilerini daha diri tutmayı öğreneceklerdir.[11]

Huzurevlerinin Din Eğitimi Hizmetleri Açısından Değerlendirilmesi

Huzurevlerinde sunulmakta olan din hizmetleri Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) arasında yapılan bir protokol çerçevesinde yapılmaktadır.[12] Bu protokole göre DİB ile SHÇEK'e bağlı huzurevlerinde din hizmetleri gerçekleştirilmektedir. Yalnız burada yaygın olan ve her huzurevinde olmasa da bir kısmında uygulanmakta olan kısmı, daha ziyade Dini Gün ve Gecelerde yapılan etkinliklerdir. Bu gün ve gece-

---

6 Köylü, Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, s. 151-213; Mehmet Ruhi Kalem, Yaşlıların Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Problem ve Beklentileri, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006. s. 91-101.

7 Bu kavramlarla ilgili geniş bilgi için bkz; Firdevs Güneş, Yetişkin Eğitimi (Halk Eğitimi), Ocak Yay., Ankara 1996 ve Ramazan Yıldırım, Öğrenmeyi Öğrenmek, Sistem yay., İstanbul 2001.

8 Köylü, "Yetişkin Din Eğitimi; Tanımı, Alanı ve Tarihi Gelişimi", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı: 5, İstanbul 1998, s.170-172.

9 Cihangir Doğan, "Türkiye'de Yaşlılık ve Huzurevi Olgusu", Yaşlılık Dönemi ve Problemleri, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 36.

10 Köylü, Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, s. 91-93, 141-148.

11 Akif Kılavuz, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, Arasta yay., Bursa 2003, s.15-23.

12 26.02.2007 tarihinde DİB ile SHÇEK arasında yapılan protokole göre Din Hizmetleriyle ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır.

lerde programlar hazırlanmakta ve bir takım etkinlikler düzenlenmektedir. Böyle bir protokol olmasına rağmen düzenli, planlı, programlı ve kaliteli bir hizmetin sunulduğunu söylemek realiteyle örtüşmemektedir.

Huzurevlerinde standart bir uygulamanın olmaması, bu kurumların idari ve yönetim olarak farklı kuruluşlar; belediye, vakıf, dernek ve tüzel kişiliklere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bunun neticesi, uygulamalar kişiye, kuruma, vakfa ve derneğe göre değişmekte ve çok farklı uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Çünkü yukarıda sözünü ettiğimiz protokol SHÇEK ile DİB arasında yapılmıştır. Dolayısıyla SHÇEK'e bağlı olan Huzurevleri dışındaki diğer Huzurevlerini kapsayıcı değildir. Hal böyle olunca da Belediye, Vakıf, Dernek Tüzel Kişilikler ve Azınlıklara ait Huzurevleri bu konuda tamamen kendi isteklerine bırakılmıştır. Bu durum doğal olarak farklı uygulamaları beraberinde getirmiştir.

Huzurevlerinde sunulacak olan Din Eğitimi Hizmetlerini, Batı'daki anlamıyla manevi Bakım çerçevesinde düşünmek mümkündür. Manevi Bakımın gerçekleşebilmesi için öncelikle bu alanda yetişmiş elemana ihtiyaç vardır. Manevi Bakım hizmetlerinin sadece gönüllülük esasına göre yürütülebilmesi doğru değildir. Çünkü iyi niyetle fakat bilinçsizce yapılan işler bazen olumlu netice elde edilmesi beklenirken, hayal kırıklığı yaratabilmektedir. Onun için Manevi Hizmetler kavramının çerçevesinin ne olacağı, nasıl yürütüleceği, kimlerin bu hizmeti vereceği gibi hususların çok iyi belirlenmesi lazımdır.[13]

Huzurevlerinde, -bağlı olunan birim veya yönetim şekline göre- din eğitimi hizmetleriyle ilgili uygulamalar, farklılık arz etmektedir. Bizim ulaşabildiğimiz kadarıyla huzurevlerinde mevcut duruma göre yalnızca -tam düzenli olmamakla birlikte- dini gün ve gecelerde bazı dini etkinlikler düzenlenmektedir. Bunun dışında Huzurevindeki yaşlılara, rehabiliteye katkı amaçlı, moral motivasyon desteği veya Dini Danışmanlık ve Rehberlik anlamında hiçbir faaliyet yürütülmemektedir.[14] Ancak bazı kuruluşlarda bulunan İmam-Hatip kadrosundaki görevliler, dini pratiklerle ilgili sorulara cevap vermektedir. Böyle bir hizmetin olmasını olumlu buluyoruz. Fakat çok çok yetersiz bulduğumuzu da belirtmek

13 Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz; Ali Seyyar, Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım, Şefkatli Eller yay., Ankara 2007; Manevi Sosyal Hizmetler, Editör: Ali Seyyar, Rağbet yay., İstanbul 2008; Fatma Aktuğ ve arkadaşları, "Hasta ve Yaşlı Bakım Elemanı Yetiştirme Projesinde "Din Hizmetleri Eğitimi" Örneği" I. Din Hizmetleri Sempozyumu, cilt:2,DİB Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara 2008 s.303-308.

14 Batıda, özellikle Almanya ve Avusturya'da Huzurevlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik konusunda önemli bazı uygulamalar vardır. Geniş bilgi için bkz: "Was ist Seelsorge?" http://www.seelsorge-im-alter.de/leben-im-alter/horizonte/seelsorge/ 02.07.2009; Katholiken in Wien: Altenseelsorge gewinnt an Bedeutung Katolikler News 05. 05. Haberler 09. 2005 09. 2005 http://religion.orf.at/projekt02/news/0509/ne050905_statistik.htm;http://www.kirchecelle.de/service/ altenseelsorge.html 01.07 2009

istiyoruz. Ancak bilinçli bir şekilde yapılan bu çalışmaların, yaşlıların hayatını anlamlandırmada, hayata bağlanmalarında ve yaşamla barışmalarında ciddi katkısının olacağını düşünmekteyiz.

Yapılan araştırmalar yaşlıların dine ilgi ve dönüşlerinin oldukça yoğun olduğu yönündedir.[15] Bunun elbette ki farklı nedenleri vardır. Biz burada bu nedenler üzerinde durmayacağız. Bizim için burada önemli olan husus, yaşlıların dine ilgi ve alakalarının sağlıklı bir şekilde ele alınarak, onlara sunulacak din hizmetleriyle, onların hayatına pozitif bir katkıyı yapabilmektir.

Huzurevlerinin Din Eğitimi Hizmetleriyle İlgili Sorunları ve Sorunun Kaynakları

Araştırmamızda ulaşabildiğimiz kadarıyla Huzurevlerinde din eğitimi hizmetleriyle ilgili düzenli olmasa da bazı etkinlikler yapılmaktadır. Ancak bunların yeterli ve sağlıklı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Verilecek hizmetin nasıl ve ne şekilde olacağı, bu hizmeti kimlerin vereceği gibi bazı belirsizlikler vardır. Onun için sorunun kaynaklarını doğru tespit ederek, sağlıklı önerileri ortaya koymamız gerekir. Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetleri açısından mevcut durumda bir birlikteliğin olmadığını, biraz önce de söylemiştik. Bunun elbette ki farklı nedenleri vardır. Bu nedenleri, daha öncede belirttiğimiz gibi Huzurevleri yönetiminden, İl Müftülüklerinden, mevzuattan kaynaklanan, huzurevlerinde kalan sakinlerden, yeterli ve nitelikli görevlinin olmamasından kaynaklanan nedenler olarak sıralamak mümkündür. Biz burada yukarda belirtmiş olduğumuz hususları bazı huzurevlerinden[16] elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde yorumlamaya çalışacağız.

Huzurevi yönetiminin Din Eğitimi Hizmetleriyle ilgili olumlu-olumsuz görüşleri bu kurumlarda yapılacak olan din hizmetlerini de etkilemektedir. Kurum yetkilisi din Hizmetlerinin gerekliliğine inanıyor, bu hizmetin yaşlının rehabilitesine katkısı olduğuna inanıyorsa, bunun için bir takım imkânları hazırlıyor. Ancak huzurevi yetkilisi din hizmetleri eğitimini kişisel olarak ihtiyaç görmüyorsa veya olaya ideolojik bir bakış açısıyla olumsuz olarak yaklaşıyorsa –ki birçoğunun ge-

15 Mustafa Arslan, Geleneksel ve Yaşlı Dindarlığı Taşrada Sosyal Hizmet Alamayan Yaşlıların Dindarlık Durumları Üzerine Bir İnceleme, V. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sivas 7-8 Mayıs 2008, s.212-213

16 Araştırmamıza temel oluşturan Huzurevleriyle ilgili verileri elde etme konusunda bazı yardımlar aldığım muhakkaktır. Tebliğ hazırlama süremizin kısalığı nedeniyle veri elde ettiğimiz Huzurevlerinden bazılarına bizzat, bazılarına kurum yetkilileri, bazılarına da Lisansüstü öğrencilerim vasıtasıyla ulaşmaya çalıştım. Bunlar Isparta: Huzurevi Müdürü İhsan Eren, Konya: Uzm Cemil PASLI, Aydın: Salih AYBEY, Uşak: Kudret BULUT, İstanbul'dan Anatolia Park Huzurevi sahibi, Burdur: Elçin TOPMULU, Turgutlu: Yasemin GÜLTEKİN, Ankara: Emine YALDIZ'dır.

rekçesinin yapmış olduğumuz araştırma sonucu ideolojik olduğu kanaatine vardık- kurumda din hizmetlerine ihtiyaç olmadığını belirterek, problemle yüzleşmekten kaçınıyor. Bu durum sorunun çözümünü güçleştiren sebeplerin başında gelmektedir.

Diğer bir husus ise, huzurevi yetkilisi gerekli adımları atıyor, girişimlerde bulunuyor. Fakat din hizmetleri konusunda yetkili kılınan Müftülükten yeterli destek gelmeyince bir sonuç alınamıyor. Burada Müftülüklerin gerekçesi ise, kendilerinin yeterli elemanı olmadığı için gönderemedikleri şeklinde oluyor. Burada kurumların, birbirini suçlamaları ve işin, kişilerin ihtiyarına bırakılmasından ziyade, soruna kalıcı bir çözüm getirilmesi gerekmektedir. Bu da bir mevzuat değişikliğine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Huzurevinde kalan sakinlerin genelinin sağlık durumlarının eğitim–öğretime müsait olmaması, onların kendilerini bir takım yeniliklere kapalı hissetmeleri, hastalık, terkedilmişlik, hayattan beklentilerinin bitmiş olması, toplumun ve devletin kendilerine sahip çıkmadığı hissi, onları ilgisizliğe sevk etmektedir. Esasen yaşlılık dönemi, insanların dünya işleriyle tüm ilişkilerini kestiği, dünyaya küstüğü bir dönem değildir. Onlar bu dönemlerinde daha önce edinmiş oldukları deneyim ve tecrübelerini gelecek nesillere aktarabilecekleri bir dönemdir.[17] Onlara değer verilmeyip, saygı duyulmaması, onların hayatla bağlarını koparan rahatsızlıklardan biridir. Bu ilgisizlik diğer alanların yanında din eğitimi hizmetlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü kendisini her şeye kapatan bir insan, eğitime dolayısıyla din eğitimi hizmetlerine de kapatmaktadır. Huzurevinde kalan sakinlerin bu durumları ve içinde bulundukları diğer olumsuzluklar, her ne kadar sunulması düşünülen din eğitimi hizmetlerini olumsuz yönde etkilese de, yapılacak araştırmaların, deneyim ve tecrübelerin birleştirilerek bir çıkış yolunun bulunması gerekmektedir.

Yeterli ve nitelikli Din Eğitimi Hizmeti sunacak İlahiyatçıların olmaması, Huzurevlerindeki, Din Hizmetleriyle ilgili sorunlardan birisidir. İlahiyat Fakülteleri programlarını incelediğimizde İlahiyat Fakültelerinde Yaşlılık Psikolojisi, Yetişkin Eğitimi, PDR Özel Alan Dersleri gibi derslerin olmadığını görmekteyiz. İlahiyat Fakültelerinde öğrencilerin yeterli Temel İlahiyat alan bilgisini almış olmaları bu problemi çözmek için yeterli koşullardan biri değildir. Herkesçe kabul edileceği gibi tek başına alan bilgisi, hiçbir alanda çözüm için yeterli değildir. Mesleklere göre özel alan bilgisi farklılaşmaktadır. Sosyal hizmetlerin önemli bir bölümünü oluşturan huzurevinde görev yapabilmek için de hiçbir formasyon olmadan herhangi bir alanda eğitim hizmeti verebilmek mümkün değildir. Hatta iyi niyet

17 Füsun Ataç, İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim, Beta Basım Yayım Dağt., İstanbul 1991, s.407; Melek ÖZER, Özlem Özsoy KARABULUT "Yaşlılarda Yaşam Doyumu" Geriatri 6 (2): 72-74, 2003 http://geriatri.dergisi.org/pdf/pdf_ TJG_146.pdf 8.06 2009

olmasına rağmen formasyonsuzluk bazen yanlış sonuçları doğuracak ve bir takım gelişmeleri de beraberinde getirecektir. Onun için alan bilgisi yanında hangi alanda hizmet verilecekse o alanda formasyon bilgisinin olması gerekmektedir.

Huzurevlerinde yeterli ve sağlıklı din hizmetlerinin yürütülememesinin bir diğer sebebi de mevzuattan kaynaklanan sebeplerdir. Mevcut duruma göre huzurevlerinde din hizmetleri DİB'lığı ile SHÇEK arasında yapılan bir protokole göre yapılmaktadır. Araştırmalarımız, huzurevi yöneticilerinin ve müftülüklerin sözlü ifadelerine göre bu protokole genelde uyulmadığı şeklindedir. Yukarda da belirttiğimiz gibi protokolün gerçekleşmemesiyle ilgili müftüler istekli, yeterli ve nitelikli personelin olmamasını gerekçe gösterirken, huzurevi yetkilileri ise, müftülükten personel gelmediğini söylemektedirler.

Bilindiği gibi ülkemizde Huzurevleri farklı statülerde bulunmaktadır. Huzurevlerindeki bu çok başlılıktan dolayı her huzurevi idarecisi, huzurevinde personel istihdamı, etkinlik gerçekleştirmenin zorluğu gibi farklı nedenlerden dolayı rehabilite hizmetlerinin tamamını verememektedirler. Çünkü her hizmet bir külfeti ve ek bir yükümlülüğü getirmektedir. Huzurevlerinde din eğitimi hizmeti verirken elbette ki bazı zorlukları vardır. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz DİB'lığı ile SHÇEK arasında yapılan protokole, karşılaşılan bazı zorluklardan dolayı sadece SHÇEK'e bağlı kurumlarda dini gün ve gecelerde genelde uyulmakta, diğer kuruluşlarda ise genelde uyulmamaktadır. Yine bazı huzurevlerinde İmam-Hatip kadrosunda istihdam edilen personelin bizim kastettiğimiz anlamda bu kurumlarda Rehabilite, moral motivasyon ve dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verebilmesi mümkün değildir. Çünkü eğitim dönemleri itibariyle ele alındığında bu kişilerin bu alanda formasyonlarının yetersiz oldukları herkesçe bilinmekte ve kabul edilmektedir. Şu an bu kişilerin bu kurumlarda yapmış oldukları hizmetler sadece günlük toplu ibadetlerin veya bazı dini pratiklerin yerine getirilmesine yardımcı olmaktan öte bir davranış değildir.

Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetleri Alanında Görev Yapacak Personelde Bulunması Gereken Özellikler

Huzurevlerinde görev yapacak tüm personel özellikle yaşlıların özel durumları ve yaşlılık psikolojisi konusunda formasyon sahibi olmalıdır. Çünkü bir hizmet elemanının hizmet edeceği hedef kitlenin özelliklerini, isteklerini, duygu ve düşüncelerini bilmemesi onlara götüreceği hizmeti de, olumsuz yönde etkileyecektir. Kişi, tanımadığı ve hiçbir bilgisi olmadığı bir alanda yol almaya çalışacaktır ki, bu da doğal olarak başarısızlığı neden olacaktır. Kişinin hizmet alanını bilmesi, onlara götüreceği hizmetin kalitesini de artıracaktır.

Branşlaşmanın ön plana çıktığı günümüzde yaşlılara hizmet konusunda da uzmanlaşma önemsenmelidir. İnsanın doğumundan itibaren başlayacak olursak, na-

sıl ki; Anaokullarında Anaokulu öğretmenleri, İlköğretimin birinci kademesinde Sınıf Öğretmenleri, diğer sınıflarda da branş öğretmeni dediğimiz öğretmenler görev yapıyorlarsa, yaşlılara hizmet konusunda da yaşlı psikolojisi ve yaşlılıkla ilgili formasyon sahiplerinin olmasına özen gösterilmelidir. Örnekleri çoğaltabiliriz. Doktorların, hukukçuların, eczacıların, psikologların, mühendislerin vb meslek dallarının ihtisas alanları gibi her meslek grubunun kendine göre bir uzmanlık alanı bulunmaktadır. Öyleyse Huzurevlerinde kalan sakinlere Din Eğitimi Hizmetleri konusunda yardımcı olacak, onlara bilgi desteği verecek, onların rehabilitesine katkı sağlayacak görevlilerde de elbette ki bir takım vasıfların olması gayet doğaldır ve olmalıdır.

Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetleri alanında görev yapacak personelin öğrenimleri sırasında; temel ilahiyat bilgileri, sosyal hizmetler ve genel kültür formasyonuna haiz olmalarına önem verilmelidir. Ayrıca sosyal hizmet başlığı altında mutlaka yaşlılara yönelik bir takım bilgi ve tecrübe artırıcı ders ve uygulamalara yer verilmelidir.

Alınması gereken dersler; Gelişim Dönemleri ve Özellikleri, Yaşlılık Psikolojisi, Hasta Psikolojisi (Bazı yaşlıların hastalıklarının özelliklerini bilmek, onlara verilecek hizmette kaliteyi artıracaktır.), Yaşam Boyu Öğrenme, Terapi Uygulamaları, Yetişkin Din Eğitimi şeklinde bazı örnekler vermek mümkündür.

Sonuç ve Çözüm Önerileri

Yapmış olduğumuz ve yapılan tüm araştırmalar huzurevlerindeki yaşlıların rehabilite, yani moral motivasyon amaçlı olarak, onların isteğine bağlı olarak din eğitimi hizmeti verilmesinin olumlu bulunduğu yönündedir. Aynı zamanda sunulacak olan din eğitimi hizmetlerinin yaşlının hayata bağlanması, çevresiyle iletişimi ve sağlıklı bir gelecek açısından doğru bir yaklaşım tarzı olduğu da ortaya çıkan sonuçlar arasındadır. Diğer taraftan bunun sonucu olarak yaşlıların hayata bağlı, pozitif düşüncelere sahip olması, yaşlı adaylarının geleceğe daha güvenle bakmaları ve onların ürktüğü gelecek endişesinden kurtulmalarına pozitif katkı sağlayacaktır

Yapmış olduğumuz araştırma sonucu aşağıda yer verdiğimiz önerilerin yerine getirilmesinin soruna ciddi bir katkı sağlayacağın kanaatindeyiz.

1. Huzurevlerinde mutlaka en azından şimdilik İlahiyat Fakültesi mezunu bir görevlinin istihdamı sağlanmalıdır.
2. Kamu, özel, mahalli kuruluşlar, belediyeler vakıflar ve dernekler ayırt edilmeksizin her huzurevlerinin açılış şartnamesine, Dinî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerini yerine getirecek, görevlinin olması şartı getirilmelidir. (Buna göre Huzurevindeki kalan sakin profili göz önünde bulundurularak farklı din mensuplarına yönelik din görevlilerinin bulundurulmaları da sağlanmalıdır.)

3. Huzurevlerinde görev yapacak olan Din Eğitimi Hizmeti verecek görevliler Fakülte mezunları arasından seçilmelidir.
4. Huzurevlerinde sunulacak olan Din Eğitimi Hizmetlerinin amacı düzenli, programlı bilgi vermekten öte, huzurevinde kalan sakinlerin talepleri ve moral-motivasyon desteği verme formatında olmalıdır. Çünkü yaşlılara değer vermek, onlara sevildiklerini belli etmek, onların bedeni, zihni, tecrübe ve deneyimlerinden istifade etmek ve bu isteği onlara hissettirmek, yaşlıları, hayata bağlama, onların hayattan zevk almaları ve mutlu bir yaşam sürmelerine pozitif katkı sağlayacaktır.
5. Mevcut durumda, İlahiyat Fakültelerinde, Genelde Sosyal Hizmetler, özelde de huzurevleri konusunda, mezunlar, yaşlılara yönelik bir formasyona sahip olmadıkları için, soruna kalıcı çözüm bulununcaya kadar, bu kurumlara atanacak İlahiyat Fakültesi mezunlarının, ciddi bir Hizmet-içi seminer programına tabi tutulmaları sağlanmalıdır.
6. Genelde sosyal hizmetler, özelde de huzurevlerinde kalan sakinlere yönelik din hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için İlahiyat Fakülteleri bünyesinde ders müfredatında yaşlılara yönelik formasyon kazandırıcı bilgilerin de yer alacağı "Dini Sosyal Hizmetler" veya "Sosyal İlahiyat"[18] adıyla bir bölüm açılması için bu Şurada alınacak bir karar çerçevesinde YÖK'e bağlı olan "İlahiyat Milli Komitesi"- nezdinde girişimlerde bulunulmalı ve bir programın açılması için gerekli adımlar mutlaka atılmalıdır. Açılması önerilen bu bölüm mezunlarının istihdam alanı SHÇEK'e bağlı kuruluşlar, Huzurevleri, Cezaevleri, Hastaneler ve Rehabilitasyon Merkezleridir.
7. Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetleri alanında görev yapacak personelin görev unvanı "Sosyal İlahiyat Uzmanı" olmalıdır.
8. Yaşlıların toplu ibadetlere katılımları teşvik edilmelidir. Topluma katılım, onları hayata bağlanmada, motive edici bir unsur olabilecektir.
9. Huzurevleri, DİB'in bir hizmet alanı olmamalıdır. DİB'in hizmet alanı olarak görülmesi, Huzurevlerindeki problemin çözümünü de güçleştirmekte, bir nevi askıya almaktadır. Huzurevlerindeki Din Eğitimi Hizmeti sunacak görevliler, huzurevi kadrosunda istihdam edilmelidir.
10. SHÇEK'in Yuva ve Yetiştirme Yurdu Gençleri için başlatmış olduğu "Gençlik Evleri Projesi" Yaşlılar için projelendirilerek, pilot uygulamalarla denenmeli ve yaşlılara göre dizayn edilmelidir.

---

18 "Dini Sosyal Hizmetler" veya "Sosyal İlahiyat" konusuyla ilgili bölüm önerisi tarafımızdan Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 08-09 Ekim 2009 tarihinde düzenlenecek olan "Günümüz Türkiye'sinde İslam Uluslar arası Sempozyum"'da tebliğ olarak sunulacaktır.

HASTALIKLARA MANEVİ-PSİKOLOJİK YAKLAŞIM

Öznur ÖZDOĞAN*

Günlük yaşantımızda hırs ve rekabeti bir yaşam tarzı olarak sessizce kabulleniyoruz. Oysa şifa, şefkat ve dayanışma gibi yaşamı destekleyen güçlerle uyum içindedir. Şifa saf manevi enerjide bulunur. İnsan bilinci hastalıkta ve sağlıkta güçlü bir faktördür. Farkındalığımız hayatımızı ve yaşadıklarımızı anlamlandırmamız, tıbbi müdahalelerin etkisini güçlendirmektedir. Eşleri vefat eden, kadın ya da erkeklerde ölüm oranının arttığını gösteren araştırmalarda veya dua ile kolesterol seviyelerini indirebilen kişilerde gördüğümüz gibi bilinç bedeni etkilemektedir. İnsanın bedensel ihtiyaçları yanında ruhsal ve manevi ihtiyaçları da vardır. Bunlar arasında inanma, bağlanma, sadık olma, dayanma, güvenme, korunma, dürüstlük, iyilik, doğruluk, adalete sahip olma vb. ihtiyaçları görmemek mümkün değildir. Bu ruhsal yönelimler bireyi, bilgiye, sevgiye, anlama, umuda, aşkınlığa, bağlanmaya ve şefkate ulaştırır. Bazı psikiyatrlar bazı hastalarına kendilerinden daha hasta olan kişilerle birlikte olmayı ve onlara yardım etmeyi tavsiye ederler. Psikiyatrlar böyle faaliyetlerin hastanın kendine acıma, içerleme, gücenme ile zararlı bir şekilde harcadıkları enerjilerini tekrar kazanmalarında önemli etkisinin olduğunu kabul ederler. Psikiyatrlar bu yöntemi dindeki yardımseverlik gibi erdemler nedeniyle değil, hastaların bozulmuş kişiliklerinin onarılmasına katkısı nedeniyle önerirler. Fakat din alanında çalışan insanlar bu onarılmanın tesadüfî olmadığını, yardım etmekten vb. kaynaklandığını söylerler. Sevgi, kıyaslanamayacak derecede önemli bir psikoterapik sağlık verici değerdir. Manevi danışmanın zihinsel hastalıklardan korunma ve iyileşmede kaçınılmaz

* Doç. Dr., Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

bir rolü vardır. Dinin ruh sağlığı açısından en önemli katkısı, ortaya koyduğu değerler ve dünya hayatına ilişkin olarak getirdiği açıklamalar aracılığıyla insan yaşamına kazandırdığı anlamdır.

2000 yılından bu yana psikolojik ve fiziki hastalıkları olan kişilerle görüşmeler yapılmaktadır. Uygulanan ikili danışmanlıklarda ve grup toplantılarında manevi ve psikolojik yaklaşım uygulanmaktadır. Bu yöntemin içeriğinde:

1. "Allah kaldıramayacağımız hiçbir yükü yüklemez. Yaşadığımız her şeyle baş edebilecek güce sahibiz" şeklindeki kaynağını Kur'ân-ı Kerim'den alan yaklaşım,

2. Tıbbı Nebevi, Hz. Muhammed'in "Allah dermanını yaratmadan bir derdi yaratmamıştır.", "Her derdin dermanı vardır" anlamındaki birçok Hadis-i Şerifleri,

3. Anadolu kültüründeki "Hak şerleri hayr eyler, Zannetme ki gayr eyler, Arif onu seyreyler, Mevlâ'm görelim neyler, neylerse güzel eyler" gibi birçok bilgenin sözleri yer almaktadır.

Hastalarla yapılan görüşmeler sonucunda fiziksel ve psikolojik hastalıklarda iyileşmeler gözlenmiştir.

Ülkemizde hastanelerde ölüm sonrası hizmetler için din görevlileri çalışmaktadır. Ülkemizde gerçekleştirilecek hastane çalışmalarında, hastanede çalışacak kişilerin dini ve psikolojik yaklaşımı bütünleştirmesi önemlidir. Yaşam sürecinde hastalıkla baş edebilmek veya tedavi sürecini huzurlu geçirebilmek için İslam dininin hayata ve insana bakış açısının kültürümüzün manevi değerleriyle bütünleştirilerek hastalara sunulması önemlidir. Günümüzde sağlık konusunda holistik yaklaşımlar önemsenmektedir. Beden- akıl- ruh bütünlüğü teolojik yapının olduğu kadar sağlık sektörünün de önde gelen düşünce biçimidir. İslam Dininin ve Türk kültürünün yaşamaya ve yaşatmaya ilişkin değerlerinden danışmanlık sürecinde yararlanılabilir:

Aşağıda araştırmada yer alan iki vakıa sunulmuştur:

Psikolojik Sorunlara Manevi-Psikolojik Yaklaşım

Serap

Vakıa: Serap Ankara' da yaşamaktadır. 1999 yılında ailesiyle birlikte, bir yakınının düğünü nedeniyle Gölcük' e giderler. Aslında eşi pek gitmekten yana değildir. Ama o ısrar eder. Deprem gecesi göçük altında kalırlar. Eşi ve kendisi aynı odadadır, kızlarıysa yan odada. O gece eşi vefat eder. Kendisi 3 saat sonra ağır yaralı olarak kurtarılır, parmakları kesilir. Kızlarının, annesinin, yeğenlerinin öldüğünü öğrendiğinde hissettiği derin acı nedeniyle psikiyatrik yardım almaya

başlar. Aynı zamanda manevi bir arayış içine girer, yaşadıklarını anlamaya ve anlamlandırmaya ihtiyaç duyar.

Süreç: Serapla bir konferans sırasında karşılaştım. Soruları oldukça fazlaydı. Eşinin ve çocuklarının nereye gittiğini merak ediyordu. Onları düğüne gitmeye zorladığı için kendisini sürekli suçluyordu. Ağlama krizleri vardı. Evine giremiyordu. Çocuklarının eşyalarına dokunamıyordu. Bu arada çocukları vefat ettiği için eşiyle ortak olan mal varlığı, yasal olarak eşinin ailesine kalmıştı. Maddi açıdan zorlanıyordu. Eşinin ailesi "oğlumuz sen istediğin için Gölcük' e gitti. Onun ölümünden sorumlusun" diyorlardı. Bu durum Serap' ın kendisini suçlamasını pekiştiriyordu.

Serapla düzenli görüşmelere başlandı. Önce içindeki gücün farkına varması ve yaşadıklarını kabullenmesi için, "Allah kimseye kaldıramayacağı yükü yüklemez" anlamındaki ayetler söylendi. Ölümün sadece ayrılık olduğu, ruhların hep var olduğu, İslam inancına göre, yakınlarımızla öldükten sonra görüşebileceğimiz anlayışı paylaşıldı. O bu acısıyla baş edip, güzel işler yaparsa onlarla bir araya geldiğinde bu başarılarını paylaşabileceği söylendi. "Bir araya geldiğinizde onlara ne yaptığını anlatmak istersin" diyerek yaşama tekrar bağlanması için telkinler verildi. Yapmak istediği işler konusunda cesaretlendirildi, yardım edildi.

Serap çocuklarının öbür âlemde ne yaptığını, yalnız mı olduklarını merak ediyordu. Sürekli sorular soruyordu. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim' in zamanın göreceli olduğu konusunda sunduğu şu yaklaşım paylaşıldı; bu dünyanın bin yılı ya da elli bin yılı öbür dünyanın bir gününü karşılamaktadır. Dolayısıyla dünyada zaman daha hızlı akmaktadır. Çocuklarına ve eşine göre kısa zaman içinde, Serap güzel bir hayat yaşadıktan sonra onlarla buluşabilecekti.

Serap'ın intihar girişimleri de olmuştu. Bir defasında Serap telefonla aradı. Artık dayanamadığını çocuklarını çok özlediğini ölmek istediğini söyledi. Bu girişimlerinden vazgeçmesi için ona, şöyle bir bakış açısı sunuldu: "Bizim acı çeken, özleyen yanımız ruhumuzdur. Ve ruhumuzun ölmek gibi bir özelliği yoktur. Bizim ölen yanımız bedenimizdir. Biz öldüğümüzde acılarımızı ruhumuzla birlikte taşırız. Bu dünyada acılarımızla baş edip, kendimizi güzelliklere açtığımızda ve normal akışı ile öbür âleme geçtiğimizde daha iyi seviyelerde buluruz kendimizi. Dünyada yaşadığımız ve yaşattığımız bütün güzel işler için kendimizi huzurlu hissederiz. Mevlana ölüm gününü sevgiliye kavuşma günü şeb-i aruz olarak isimlendirmektedir. O da hayatında, zorlu dönemler yaşamıştır. "Hamdım, piştim ve yandım" ifadesiyle yaşadıklarını bir öğrenme ve olgunlaşma süreci olarak anlamlandırmıştır. " Bu açıklamayla Serap ikna olmuştu. Bir daha böyle bir girişimde bulunmadı.

Serap şu anda hayatla barışık. Türk Sanat müziği korosunda çalışmalara katı-

lıyor. Hep gerçekleştirmek istediği bu yeteneği üzerinde çalışıyor. Resim ve çini kurslarına gidiyor.

Serapla 2005 yılı Ramazan ayında umreye gittik. Serap'ın oradaki duyguları şöyleydi: "Depremden sonra yaklaşık 3 yıl 'Bunu neden başıma verdin' diye Yaradan'ıma sitem etmiştim. Ama şimdi, bana bu acıyla baş edebilme, yeteneklerimi yaşama fırsatı verdiği için şükran duygularıyla, Onun evim dediği yere geldim."

Serap geldiği noktada kendini şöyle ifade ediyor: "Kabullenmeyi öğrendim. Yaşadığımız olayların tesadüf olmadığını anladım. Yaradanım benim bununla baş edebileceğimi bildiği ve içimdeki gücü çıkarmam için beni bu dünyada bıraktı. Hayatta zorlu olaylarla karşılaşanlara şunları söylüyorum: Ne kadar erken kabul edersen o kadar acılarla kolay baş edebiliyorsun. Şu anda şükürle dopdoluyum. Ödülleri de yaşıyorum. Yaradanım kazancımı o kadar bereketlendirdi ki maddi ve manevi bolluk içindeyim.

Fiziksel Hastalıklara Manevi-Psikolojik Yaklaşım

Ayşe

Vakıa: Bugün 8 Mart 2008, Dünya kadınlar günü. Fakültede odamdayım. Ayşe elinde çiçeklerle geldi. Bu çiçekleri karşılaştığımız çiçekçiden aldım dedi. 2002 yılında bir hocama çiçek almak için gittiğimde tam çıkmak üzereyken gelen bir hanım; 'ben de bu hanımın aldığı pembe karanfillerden almak istiyorum.' demişti. O sırada karta yazdıklarımı sesli okuyordum. Ben de doktoruma alıyorum, bana da yazar mısınız dedi. Hastalığının kanser olduğunu öğrenince bu karşılaşmanın tesadüf olmadığını hemen anladım. Önce memede başlamış. Sonra bele metastaz yapmış. Hastalık 4. evredeymiş.

Süreç:

Ayşe'nin dilinden hikâyesi:

Önceleri içine atan, silik kalan, karşı tarafa kızdığını belli etmeyen biriydim. Hayır demeyi bilmiyordum. Affetmeyi bildiğimi zannediyordum ama bilmiyormuşum. En önemlisi kendini affetmekmiş. Dua çok önemli. İnancıyla 8 yıl daha yaşayan müdürümüzün hanımını örnek alıyorum. Psikoloğa gitsek de inanç olmayınca bir yerde kalıyor, işlemiyor.

Gözümde kayma sorunu vardı. Ailem ilkokul 5. sınıfta doktora götürdüğünde, doktor "5 veya 6 yaşında getirseydiniz çözümü vardı" dedi. İçimde hep özellikle babama karşı beni neden önceden getirmediler diye isyan duygusu oldu. İçine kapanık olduğum için hayatımın her aşamasında birçok şeyi yüklendim. Kişiliğim

giderek pasif bir niteliğe büründü. Hastalığımı, kişiliğimde zamanla gelişen bu pasif yapıya bağlıyorum. Ailemizde düşüncelerimizi ifade etme ortamı olmazdı. Öyle aileler olalım ki, kızgınlığımızı, öfkemizi, sevgimizi birbirimize anlatalım.

Ayşe' ye "Yüce Yaradan'ımız kaldıramayacağımız hiçbir yükü yüklemez" anlamındaki ayeti hatırlatarak çalışmalara başladık. Böylece içindeki gücü hatırlattık. Sonra olumlu düşünmek ve yaşamak üzerine çalışmalar yaptık. Bu çalışmanın ilk aşamasında "olumsuz düşünce orucu" diye de isimlendirebileceğimiz bakış açısı yer alıyordu. Önce birlikte olumsuz düşünmemeye niyet ettik. Ardından nasıl oruçluyken bize bir yiyecek sunulduğunda niyetliyim, diyoruz, aklımıza olumsuz bir düşünce, bir vesvese, bir kaygı geldiğinde de "niyetliyim, şu anda bu düşünceyi kabul etmiyorum" demeye başladık. Böylece olumsuz düşüncelerin yıpratıcı, umutsuzluk veren bakış açısından arınma süreci başladı. Bu yaşantı "Şükretme"yle desteklendi. Düşünebilmek bile bir özgürlüktü. Bu çalışma Ayşe'yi güçlendirdi ve şöyle bir anıyı yaşamına katabildi. Bir sabah akrabalarından biri telefonla aradı. Nasılsın diye sorunca Ayşe, İyiyim bugünlerde dişlerimi yaptırıyorum" dedi. Bunun üzerine yakını "ne kadar ömrün kaldı da dişlerini yaptırıyorsun" anlamında sözler söyledi. Ayşe hemen düşünce orucunu hatırladı ve bu düşünceyi içine almadı, kabul etmedi. Hemen abdest aldı. Arınmaya niyet etti. Ardından giyindi ve otobüsle şehir merkezine, Kızılay semtine gitti. Anneler günü yaklaştığı için, her yer süslenmişti. Gezdi, ufak hediyeler aldı ve eve geldiğinde o andan hiçbir iz kalmamıştı.

Üçüncü adım olarak "kendini sevme ve affetme" çalışmasına başladık. "keşke"lerden arınma, "o günkü aklımla öyle düşündüm ve öyle yaptım, artık yapmıyorum, önemli olan bu" diyoruz.

Bu telkinler Ayşe'nin hem kendini affetmesine ve sevmesine katkıda bulundu hem de babasını anlamasına ve affetmesine kapı açtı.

Ayşe "önceleri elimden bir şey gelmez, ben hastayım diye birilerini suçlarken, şimdi artık iyileşmeye katkıda bulunabilirim diye düşünmeye başladım" dedi. Burada "tevekkül" anlayışı etkiliydi. İyileşmenin bize düşen yanını bilmek, gücümüz ölçüsünde çaba sarf etmek gerekiyordu. Bu süreci Ayşe şöyle anlatıyor:

'Allah'ım ben yaşamak istiyorum' diye niyet ettim. Dua ve inanç birleşince çok güzel oluyor. Mana ve madde birleşiyor.

İnsanın dostu olmalı. Her şeyini anlatmalı, paylaşmalı.

Üzüntülü yerlerde kalmamak lazım. Fıkralar ve mizah önemli. Hastanelerde olumsuz programlar izlenmemeli. Kemoterapi almak için Ankara'ya otobüsle gelirken şiddet içeren filmler gösterilirken gözlerimi kapatırdım. Olumlu düşünce sıkıntılardan kaçmak değil, olumlulukları tercih etmektir. Olumlu düşününce arkası geliyor. İştahı artıyor insanın. Konuşmaları düşünceleri değişiyor. İyi di-

yelim, iyi olalım. Olumlu düşününce enerji, olumsuz düşününce pasiflik geliyor. Hastalığımı ilk öğrendiğimde "niye ben" diye sormuştum. Hastanede lavaboda saatlerce ağlamıştım. Geçmiş olsuna gelenlerin gözleri nemliydi. Sanki başsağlığına gelmişlerdi. Hep hastalık konuşmak istiyorlardı."

Sizinle manevi açıdan güçlenme ve kendimi keşfetme çalışmalarına başladıktan sonra çok değiştim. Artık kendimi ifade edebiliyorum. Önemli olan kendini affedebilmekmiş. Hayata olumlu bakmak çok güzel.

Ayşe'nin son yaptırdığı tahlillerde vücudunda kitlenin kalmadığı görüldü. O, kendini affettikçe, içindeki güçleri keşfedip, umudu beslendikçe, kitle adeta erimişti. Geçenlerde telefonla aradığımda oğlunun düğünü için sandığını açtığını, annesinin çeyizine koyduğu kanaviçeden yatak örtüsü diktiğini söyledi. "İyi ki içimdeki gücü fark ettim, Yaradan'ıma güvendim, eski yapımdan vazgeçip, yepyeni bir kişiliğe kavuştum. Bu günleri yaşayacağımı hiç düşünememiştim. Başlangıçta "neden ben" demiştim. Şimdi "İyi ki ben" diyorum. Çünkü bu hastalık sayesinde değiştim. Kendimi ve mutluluğu keşfettim." Dedi.

Ayşe ile tedavi sürecindeki hastalarla, birlikte görüşüyoruz. Onlarla deneyimlerini ve şifa sürecini paylaşıyor.

Hastalıklarımız aslında bizler için bir gelişme basamağı; ruhsal yolumuzda ilerlememiz için farkındalık noktalarıdır.

Sonuç

Batıda hastane, cezaevi, çocuk yuvaları ve huzurevlerinde din görevlileri iki boyutta hizmet vermektedir:

1) Dini bakım- religion care

2) Manevi- psikolojik yaklaşım- pastoral care

Dini bakım şu anda ülkemizdeki din görevlilerinin yaptığı uygulamaları içermektedir: Vaz, ibadet öğretimi ve uygulaması, yıkama ve defin işlemleri…

Manevi-psikolojik yaklaşım; cezaevlerinde psikolojik yöntemlerle uygulanan tövbe süreci, hastanelerde psikolojik yöntemlerin eşlik ettiği dini telkinler; affetme çalışmaları, yaşadıklarını anlamlandırma, olumlu bakış açısı kazanma, değerleri yaşama (sabır, şükretme, hoşgörü, özveri…) gibi çalışmaları içermektedir.

Öneriler

Manevi-psikolojik yaklaşım (pastoral care) uygulamalarının gerçekleşmesi için donanımlı din görevlilerine ihtiyaç vardır. Bunun için:

1) İlahiyat Fakültesi mezunları din psikolojisi anabilim dalında yüksek lisans ve gerekirse doktora yaparak uzmanlaşabilirler.

2) Doktora yaparak uzmanlaşan görevliler hastanelerde doktorlarla birlikte aynı statüde özgüvenle çalışabilirler.

Bu model ülkemizde hastanelerde manevi-psikolojik yaklaşım uygulayan din görevlilerinin hizmet vermesi için kamuoyunda gerek tıp fakülteleri gerekse psikoloji bölümlerinin de desteğini alabilir ve geniş kabul görebilir.

HASTANELERDE DİN HİZMETİ MODELİ

Serpil BAŞAR*

GİRİŞ

Din hizmetleri, bir dinin mensupları için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilmesini amaçlayan yardımcı çalışmaları içerir. Bu hizmetler, düzenli olarak ifa edilen ibadetlerin toplu halde yerine getirildiği cami hizmetlerini içerdiği gibi, toplumun cami dışında ihtiyaç duyduğu hizmetleri de içine alır. Okul, aile, işyeri, cezaevi, hastane gibi insanın yaşadığı her yer, inançlı insanlara hizmet götürülecek alanlardır. Çünkü, inanan insan için, inandığı değerler doğrultusunda yaşama ihtiyacı varsa, bu ihtiyacın giderilmesi insanın bulunduğu her mekanda söz konusu olacaktır.

Ülkemizde koruyucu ve tedavi edici hekimlik gibi hizmet alanları olan hastaneler, hastanın hayatında en zor anlarını yaşadığı, hasta sahiplerinin en sıkıntılı dakikalarını geçirdiği mekanlar olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle dinimizin sağlık ve hastalık konularındaki görüşlerini doğru bir şekilde aktaracak, gerek hasta, gerekse hasta sahibine bilgi verecek ve moral desteği olacak şekilde düzenli yürütülecek bir din hizmetine ihtiyaç bulunmaktadır.

Söz konusu ihtiyaç, kaynağını Dünya Sağlık Örgütü tarafından da kabul edilen ve "Evrensel Hasta Hakları" olarak bilinen haklardan da almaktadır. Bunlar, bir sağlık kuruluşuna sağlık hizmeti almak için başvuran herkesin hakları olarak ifade edilmiş ve 11. maddede şöyle vurgulanmıştır:

Madde 11. Dini vecibelerini yerine getirebilme: Hastanın kuruluşun imkânları ölçüsünde ve idarece alınan tedbirler çerçevesinde, dini vecibelerini

* İzmir İl Vaizesi, İzmir AİRB Görevlisi, Yüksek Hemşire

yerine getirmeye hakkı vardır.

Türkiye'de ise 01.08.1998 yılı 23420 sayılı resmi gazetede yayınlanan Hasta Hakları Yönetmeliği bu hakkı şöyle düzenlemektedir:

"Dini Vecibeleri Yerine Getirebilme ve Dini Hizmetlerden Faydalanma

Madde 38- Sağlık kurum ve kuruluşlarının imkanları ölçüsünde hastalara dini vecibelerini serbestçe yerine getirebilmeleri için gereken tedbirler alınır. Kurum hizmetlerinde aksamalara sebebiyet verilmemek, başkalarını rahatsız etmemek ve personelce düzenlenip yürütülen tıbbi tedaviye hiç bir şekilde müdahalede bulunulmamak şartı ile hastalara dini telkinde bulunmak ve onları manevi yönden desteklemek üzere talepleri halinde, dini inançlarına uygun olan din görevlisi davet edilir…"[1]

Daha Önceki Uygulama ve Aldığı Eleştiriler

Hastanelerde yatarak tedavi gören hastalara din ve moral hizmetlerinin sunulması, ilk defa Sağlık Bakanlığı bütçe görüşmeleri esnasında 1994 yılı sonlarında gündeme gelmiş, Sağlık Bakanlığı, il teşkilatlarına bir yazı göndererek, müftülüklerle koordinasyon sağlanması suretiyle, bu hizmetin başlatılması için yapılacak çalışmalara yardımcı olunmasını istemiştir. Amaç, hastanelerde yatarak tedavi gören hastaların gerek din ve gerekse moral açılardan ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından ilk defa 19.01.1995 tarihinde yayınlanan bir genelge ile de din ve moral hizmetleri uygulaması başlatılmıştır. Bu hizmet esnasında, göz önünde bulundurulacak esaslar şu şekilde belirtilmiştir:

1- Hastane ziyaretleri en az iki kişilik ekiplerle yapılacaktır.

2- Ekipler mümkün olduğu kadar dini yüksek öğrenim görmüş personelden oluşturulacaktır.

3- Personel, beşeri ilişkileri gelişmiş, ikna kabiliyeti kuvvetli, hitabeti yerinde olan görevlilerden oluşturulacaktır.

4- Bu ziyaretler esnasında, hastalara tedavinin öneminden, kaza kaderden, sabır ve şükürden bahsedilecek, hastanın moralini takviye edici sözler söylenecektir. Hastanın talebi halinde de hafif sesle Kur'an okunabilir.

Uygulama biçiminin bu şekilde şekillendirilmesi, "imamların hastalara Kur'an okuyacağı" şeklinde değerlendirilmiş, belli bir kesimin rahatsızlığı nedeniyle tepkiler oluşmuş, uygulama bu hali ile tenkitlere uğramıştır. Bu tenkitler şu şekilde özetlenebilir:

---

1 Hasta Hakları Yönetmeliği, .1.8.1998, www/hastanedunyasi/com.; www.habervitrini.com.

1- Hastaların din hizmetine ihtiyacı ile birlikte din hizmeti vermekle görevlendirilen imamların bir tür dinsel danışmanlık da sayılan bu görevi yerine getirebilecek nitelikte olup olmadığı sorgulanmıştır.

2- Hastanelerde yürütülecek din ve moral hizmetleri, bu dönemde klasik din hizmeti tanımı içinde değerlendirilmiş, daha çok bir irşad hizmeti olarak düşünülmüş, hizmetlerin psikolojik danışma yönü dikkate alınmamıştır.

3- Mevcut sağlık sistemi içerisinde bu hizmetin nasıl şekillendirileceği ve adapte edileceği çok iyi planlanmamıştır.

4- Hizmeti verecek personelin niteliği ve görev içeriği net bir şekilde belirlenmemiştir.

5- İmam ölümü hatırlatmakta, dini danışman olmaktan daha çok cenaze yıkayıcısı olarak algılanmakta, aksine psikolog daha olumlu çağrışımlara sebep olmaktadır.

6- İmamın Kur'an okuması, talep eden hastanın dışında diğer hastaların rahatsızlığına sebep olabilir.[2]

Söz konusu eleştirilere uğrayan uygulama hakkında, Danıştay 5. Dairesince 12 Nisan 1996 tarih ve E.1995/3612 sayılı yürütmeyi durdurma kararı verilmiş, Sağlık Bakanlığı'nın 07.06.1996 tarih ve 9124 sayılı yazısıyla da yürürlükten kaldırılmıştır.[3]

HASTANELERDE DİN HİZMETİ MODELİ

I- Amaç

Hastanelerde yatarak tedavi gören hastaların dini ihtiyaçlarını karşılamak, onlara moral vermek, ibadetlerini hastalıklarının verdiği imkanlar çerçevesinde yerine getirmelerine yardımcı olmak ve yaşama dirençlerini desteklemek maksadıyla din hizmetleri sunma şeklinde sürdürülecek bir uygulamadır.

Ülkemizde sadece ölüm sonrası hizmet şeklinde günümüze gelinceye kadar sürdürülen hastane din görevlisi uygulamasının, manevi destek ve moral hizmet sunulması ile ilgisi yoktur. Bugün, hastane kadrolarındaki din görevlisinin görevi, moral hizmet vermekten çok, ölüm sonrası dinen yapılması gereken hizmetleri sunmaktan ibarettir. Mevcut durumda hastane din görevlileri, hastane binalarının bodrum katlarında, gözlerden uzak ve çoğunlukla uygun olmayan fiziki

2 Bkz. Nesrin Şahin-Yeşim Yasak, İmamoterapi: Bilimsel Bir Değerlendirme, Türk Psikoloji Bülteni, c. 2, s. 4, Nisan 1996, s. 50-52; Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri Yurtdışı Uygulama Raporu ve Yurtiçi Uygulaması Araştırma Sonuçları, DİB. İrşat Hizmetleri Şb. Md. Yayınlanmamış Rapor, Ankara 1995.

3 Daha geniş bilgi için bkz: Nurullah Altaş, Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

koşullarda çalışan, hasta sahiplerinin ancak ex olmuş hastalarının defin işlemleri için muhatap oldukları bir görevliden başka birisi değildir. Bu görevli, ölünün yıkanması, kefenlenmesi gibi işlemlerin yanı sıra defin için gereken bürokratik işlemleri de yürütmek durumundadır. Hastane mescitleri ise, yine gözlerden uzak ve çoğunlukla uygun fiziki şartlardan yoksun bir mekan olarak karşımıza çıkar. Ancak hastane ortamında bu kadar bir sınır çizilmiş olan dini uygulanabilirlik, geliştirilmeye ve gözle görünür bir faaliyet ve hizmet alanına dönüşmeye ihtiyaç duymaktadır.

II- Hedef

Sağlık Bakanlığı'nın 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanunu'ndaki sağlık tanımı, fiziksel iyileşmenin yanı sıra ruhi iyileşmenin de gerekliliği üzerinde durmaktadır. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi de insana dine inanma ve yaşama hürriyeti tanımaktadır. 1981 yılında Lizbon'da tüm dünya ülkelerinin tabip odalarının tamamına yakının katıldığı toplantıda Dünya Tabipler Birliği Hasta Hakları Bildirgesi'nin Dini Yardım Hakkı başlıklı 11. maddesinde, hastanın kendi inandığı dine mensup bir din adamının yardımını da içinde olmak üzere ruhi ve ahlaki bir teselli istemeye veya reddetmeye hakkı olduğu ifade edilmiştir.

Buna göre, temelde var olması gereken en önemli husus, hasta ile onun iyileşmesine yardımcı olmayı hedefleyen uygun bir ilişkinin sağlanabilmesidir. Hastaların hem fizik, hem ruh bakımından tedavileri esnasında moral ihtiyaçları olduğu ve desteklenmelerinin gerektiği, tıbbın gereklerindendir. Şayet hasta, dini telkinler sayesinde ruhi yönden tam bir iyilik durumuna ulaşacağına inanıyorsa bu ihtiyaç yerine getirilmelidir. Bu ihtiyacın karşılanmaması, buna karşı çıkılması ise, hem ahlaken ve hem de tıbben doğru değildir.

O halde özetle bu hizmette hedef olarak; insanın hastalık anında inandığı dinin değerlerinin yardımına ihtiyaç duymasından hareket edilerek bu değerlerle ilişki içinde olmasının sağlanması, hastaya manevi destek sağlayarak iyileşmeye yardımcı olacak şekilde psikolojik destek sağlanması ve dinimizin hastalık ve hasta hakkındaki yaklaşımını doğru bir şekilde aktarılması hedeflenmelidir. Din, her zaman ve her yerde insanın ilişki içinde olduğu bir kurumdur ve doğumundan ölümüne kadar insanın yanındadır. İnanan bir insan için Allah (c.c.), her adımında insanın yanındadır onu kollamakta ve gözetmektedir. Öyleyse hastalandığında da yanındadır. İşte din görevlisi, hasta insanın sadece yanında bulunmakla bile, dinin ve inancının yanında olduğu duygusunu hastaya kazandırır. Bunun için, hizmetin amaçları tespit edilirken dinin ve din görevlisinin hayatın her anında olduğu gibi hastalık anında da insanların yanında olduğu ve hizmet sunduğu an-

layışının topluma kazandırılması hedeflenmelidir.[4]

Örnek Hedefler:

1- Hastalığa Yönelik Olarak

- Hastalık Allah'a yaklaşmak için bir vesile olacaktır ve Allah'ın gücü her şeye yeter.

- Hastalığı Allah'ı hatırlamaya bir sebep olarak görmek ve bunu bir hediye olarak algılamak önemlidir.

- Her şeyin takdiri ilahi çerçevesinde gerçekleştiğini tekrar fark ettirmek durumundayız.

- Hastalığa karşı ümitsizlik içinde bulunanlara moral ve ümit vererek yaşama karşı dirençlerini arttırmak önemli hedefimizdir.

- Gerekli tedavinin yapılıp şifanın Allah'tan geleceği ve kadere rıza göstermenin gerekliliği inancını vurgulayabilmeliyiz.

- *Hastalık ve tedavinin dindeki doğru yerini anlatmak hedefimizdir.*

2- Hastaya Yönelik Olarak

- Özellikle hastalara Allah sevgisi kazandırmak,

- Hastaların teselli edilmesiyle birlikte o ruh kırıklığı içinde dini bir his uyanmasını sağlamak,

- Bir gün mutlaka iyileşeceğine inandırıp hastanın isyan etmesini önlemek,

- *Hastayı manen güçlendirmek, sabır ve şükür ruhu aşılamak,*

- *Dini konularda ihtiyaç duyulan alanlarda bilgi vermek hedeflerimizdir.*

Din eğitimi ve bilgi, dinin girdiği her alanda temel hareket noktası kabul edilir. Hastanelerde de din görevlileri, hastaların bilgi ihtiyacını temin etmeli, sorulan sorulara cevap vermeli, hastanın konumuna uygun tebliğ ve irşat görevi, hizmetin amaçları arasında değerlendirilmeli, hizmetin eğitici yanı mutlaka bulunmalıdır. Sadece din görevlisinin değil, dini endişeleri yoğun olan hastalarla iyi bir iletişim sağlanabilmesi için, sağlık görevlilerinin de bir din eğitimine ihtiyaçları olabilir. Hastanelerde verilen din ve moral hizmetlerinin dini amaçlarının din eğitimi boyutu, bu şekilde üç yönlü olarak hasta, hasta sahibi ve hastane personeline yönelik düşünülebilir. Buradaki din eğitiminin mahiyeti, insani, tıbbi ve sosyal amaca yardımcı olacak şekilde olmalıdır. Bu noktada verilecek doğru bir danışmanlık ile hastanın şu düşünsel evreleri geçirmesini sağlayabiliriz:

4 Daha geniş bilgi için bkz: Nurullah Altaş, Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

1. evre: Allah (c.c.) beni destekler, bu O'ndan gelen bir uyarı olabilir.

2. evre: Günahlarımdan suçluluk duyuyorum ve tevbe ediyorum.

3. evre: Hastalığım esnasında dua ederek ve ibadete yönlenerek maneviyatımı kuvvetlendirmeliyim.

4. evre: Elimden geleni yapıp gerisini Allah'a havale ediyorum, O'nun iradesine teslim oluyorum.

Hastaya yönelik hizmetlerin en ağır olacağı durumlar, özellikle ölümcül bir hastalığa yakalanmış hasta ve hasta yakınları ile ilgilenmek, onlara "ölüme refakat hizmetleri" kapsamında manevî telkin ve destek hizmetleri vermek, intihara meyilli kişilerin manevî dünyalarını tamir etmek, aile içi şiddete maruz kalmış aile fertlerine manevî destekli psiko-sosyal yardımlarda bulunmak, modern hayat ile gelenekler arasında kalmış ve manevî boşluklara itilmiş gençlerin sorunlarına çözüm üretmek ve dinî yönden sapma gösteren ve bunalımlara girmiş kişilere manevî rehabilitasyon hizmetleri sunmak şeklinde ihtiyaç duyulacak alanlardır.

3- Hasta ve Din Görevlisi İlişkileri İle İlgili Olarak Hedef

- Hastalarla din görevlisi arasında samimi bir diyalog temin etmek

- Din görevlilerine sevgi ve saygı duymasını sağlamak, arada sıcak bir ilişki kurmak

- Din görevlisi camiasını sevdirmek

- Olumsuz imajı engelleyici bir tutum içinde olmak

Bu amaçla, dinin ve din görevlisinin sevdirilmesi, hastalarla din görevlisi arasında olumlu bir ilişkinin sağlanması gerekmektedir. Dinin sadece camilerde değil, hayatın her alanında insanın yanında olduğunun gösterilmesi ve hissettirilmesi hizmette başlangıç noktası niteliğindedir. İyi bir din görevlisi imajı her seviyedeki insanımıza benimsetilmelidir.

4- Sağlık ve Sağlığı Koruma İle İlgili Olarak Hedef

- İbadetin sağlıklı olmaya olumlu etkileri anlatılmalı ve ibadete teşvik edilmelidir. Kur'an'ın bazı bölümlerinin okunması ile şifanın kolaylaşacağı şeklindeki bir anlayış hasta-ibadet ilişkisini güçlendirmektedir. Bu nedenle hasta odalarında veya servislerin uygun yerlerinde Kur'ân-ı Kerim bulundurulması pratik fayda da sağlayacaktır. Bu konuda bir endişeye gerek yoktur.

- Dinimizin sağlığa ve onu korumaya verdiği önem anlatılmalı, sağlığı korumak için gerekenleri yapmanın aslında dini bir vecibe olduğu vurgulanmalıdır.

III- MODEL

Görev Tanımı

Hastane din görevlisinin görevi, sağlık hizmeti veren kuruluşlarda, yatarak tedavi gören hastalara, yakınlarına ve hastane personeline belirli aralıklarla ve belirli bir sistem dâhilinde din hizmeti ve danışmanlığı vermesidir.

1. İçerik

Hastanelerde din hizmeti görev kapsamının en önemli fonksiyonlarını oluşturacak unsurlar; "manevi rehabilitasyon ve dini danışmanlık" olarak iki boyutlu olacaktır. Genel olarak hastane din görevlisinin görevleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Hastaları ziyaret etmek, dua etmek ve onlara istekleri doğrultusunda Kur'an-ı Kerim okumak.

2. Hastaya moral ve psikolojik destek sağlamak.

3. Hasta yakınlarını namaz kılabilecekleri mescit, cami gibi yerler ile ilgili bilgilendirmek.

4. Hastanın problemlerini veya hasta yakınlarının hastanede karşılaşabileceği her türlü dini, manevi, ruhi problemleri konusunda danışmanlık yapmak.

5. Dini hizmetlerin daha iyi yapılabilmesi için hastane içerisinde her türlü toplantıya katılıp, danışmanlık yapmak.

6. Ölüm halinde hastaya, ailesine, doktor, hemşire ve diğer personele yardımcı olmak.

Hizmet içeriğimiz, temelde iyileştirici yönünden faydalanmak üzere hastaların morallerini güçlendirmeyi, hayata bağlılıklarını artırmayı, iç (manevî) dünyalarıyla barışık olmalarını, manevî sapmaları ve korkuları gidermeyi amaçlayan sosyal nitelikli ve insan odaklı bakım hizmeti olan **manevi rehabilitasyon** ve çeşitli sorunların aşılmasında yardımcı olmak üzere **dini danışmanlık** ilkelerine dayalı olmalıdır. Şimdi bu ilkeleri inceleyelim:

A- Manevi Rehabilitasyon

Sosyal psikoloji ve kişisel gelişim açısından maneviyat, bir kimsenin zorluklara karşı koyma ve üstün moral gücüne sahip olmasıdır. Bu bakımdan kişinin maneviyatının güçlü olması demek, gayba imanının güçlü olması demektir. Bir kimsenin zorluklara karşı koyma ya da moral gücünün inançla ilgisi bu bağlamda ortaya çıkar. Manevî Bakım, tıbbî ve psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetlerinin önemli bir parçasıdır. Özellikle kronik hastalara, kalıcı sakatlığı olan özürlülere ve yaşlılığa bağlı değişik sağlık sorunları olan yaşlılara yönelik maneviyat

destekli bütün hizmetlerdir. Maneviyat, tıbbî ve sosyal hizmetlerde bütüncül ve birleştirici bir rol üstlenir ve kişinin sağlığına yeniden kavuşmasına veya bu mümkün değilse mevcut durumuyla barışık olmasını ve hayata bağlı kalmasını sağlayan önemli bir yaklaşımdır.

Genelde her hastalık, her sakatlık ve her bir tıbbî-organik rahatsızlık, fizikî sancıların yanında hissî, zihnî ve ruhî problemlere de yol açabilir. Hayatın anlamı ve gayesi, ölümün perde arkası ve hikmet yönü, ahiret boyutu, iman esasları ekseninde kişinin anlayabileceği ve idrak edebileceği bir tarzda dile getirilerek, kişinin huzuru ve mutluluğu hedeflenir.[5] Bu konuda ülkemizde Ege Üniversitesi ve Cumhuriyet Üniversitesi'nde yapılan iki araştırma mevcuttur.[6] Bu araştırmalara göre,

- Hemşirelik hizmetleri manevi bakımı da içermektedir.

- Özellikle yoğun bakımda yatan hastalarını bekleyen hasta yakınları üzerinde yapılan gözlemlerde "dua etmek, Kur'an okumak, cevşen takmak" gibi dini içerikli davranışlar görülmüştür.

- Hemşirelik hizmetleri manevi bakımı içerse de yoğun iş yükü altındaki yardımcı sağlık personeli bu bakımı düzenli ve etkin bir biçimde verememektedir.

Araştırma sonuçlarına göre manevi bakım ve destek, hastane ortamında gerek hasta, gerek hasta yakını için bir ihtiyaçtır, ancak mevcut sistemde bu ihtiyaç karşılanamamaktadır.

Buna göre din görevlisi, manevi rehabilitasyon kapsamında şunları yapabilir:

1) Hastanın hayatın anlamını ve amacını bulmasında yardımcı olmak.

2) Hayatını gözden geçirebilmesi için cesaret verici telkinlerde bulunmak.

3) Sabırla ve dikkatle dinlemek.

4) Kişinin, inanç ihtiyaçlarını desteklemek ve ibadetlerini yerine getirmede yardımcı olmak.

5) Güven oluşturmak.

6) Manevî huzursuzluklarını, endişelerini, kaygılarını ve sapmalarını gidermek.

7) Kişinin, sabır içinde şükretmesine yardımcı olmak.

8) Hastalığa odaklanmak yerine, hastalıktan öğrenilecek olanlara odaklanarak, hayata karşı olumlu bir tutum geliştirilmesini sağlamak.

---

5 Ali Seyyar, Manevi Bakım, www.sosyalsiyaset.com.

6 www.cumhuriyet.edu.tr. (Hemşirelik ve Manevi Bakım, Şafak Ergül, Ayla Bayık, 2004.); www. ege.edu.tr. («Yoğun Bakımda Manevi Bakım» Esma Sülü, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, 2006.); www.sosyalsiyaset.com.; www.milli pediatri.org.tr.

B- Dini Danışmanlık

İnsanlar birlikte yaşadıkları sürece danışmanlığa ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç insanın yaratılışından kaynaklanan özelliklerdendir. Kişi hayatı tanımaya anne ve babasının rehberliğinde başlar. Kişilik gelişimini tamamlamış olsa da bireylerin tek başlarına hareket etmekte zorlandıkları ve danışmaya ihtiyaç duydukları alanlardan birisi de dini hayattır.

Dini danışmanlıkta danışman, rolünü dinden alır. O rol de, din görevlisinin misyonu tarafından belirlenmektedir. Ancak, bu hedefini gerçekleştirirken öteki yardım disiplinlerinden de kendini bağımsız kabul etmez. Gerektiğinde psikolojiden yardım alır, kaygıları giderme, rahatlatma ve güven verme tekniklerini kullanır. Hastanın hayatını anlamlandırmasına yardımcı olur. Hastalık genel anlamda beklenmedik bir zorlu yaşam evresidir ve kişi bu evreyi atlatırken bir takım neden, niçin sorularını sorarak durumunu açıklayacak sebepler arar:

"Bu benim başıma niçin geldi, neden ben bu hale geldim?

İyileşebilecek miyim? Tedavim uzun sürecek mi?

Danışman bu evrede hastanın soruları karşısında doğru bağlantıları kurmasını sağlayarak kişiye yardımcı olur. Özellikle sabır, sınanma durumu ve kulun Allah ile olan ilişkisi üzerinde durularak manevi yardım ve moral destek verilir. Hasta şimdiye kadar ki hayatında yaptıklarının bir cezası olduğu düşünebilir, hayatının boşa gittiği düşüncesine kapılabilir ve anlamsızlık yaşayabilir. Bu durumda da doğru bir danışmanlık hizmeti verilerek kişiyi zorlayan bu anı inançlarını kuvvetlendirerek atlatmasını sağlamak gerekir. İnanç, belirsizlikleri giderir ve kişiye yeni hedefler belirleyerek hayata uyumu sağlar. Böylece hastanın anlam arayışı, inanca yönlendirilerek kişinin isyan etmesi engellenmiş olur.

Hastalık, hayatın kabullenilmesi zor ızdıraplarından biridir, ancak din bu acının dindirilmesine yönelik gerekli referansı bünyesinde barındırır. O da kuvvetli bir Allah ve ahiret inancı ile şekillenir, imtihan bilgisi ile kişiyi rahatlatır.[7] Sorduğu sorulara cevap arama süreci, bir bakıma imanını da bir sorgulama sürecidir, bu nedenle imanını olgunlaştıracak cevap bulması kişiyi inanca yaklaştıracak, isyana götürücü cevaplar bulduğunda ise imandan uzaklaşacaktır. Oysa hasta Allah'ın merhametine, bilgisine, kudretine, adaletine ve sevgisine inanmaya muhtaçtır. Seven ve sevilen bir Allah inancı, sevinci ve üzüntüyü paylaşan bir Allah tasavvurunun gelişmesini sağlar. Bu tasavvur acıyı azaltır, mevcut durumu kabullenmeyi kolaylaştırır.

Yine Kur'an, insan hayatında beklenmedik bir olay ile karşılaştığı zaman

7 "Biz insanı biraz korku, açlık, candan ve maldan eksiltme ile deneriz…" (Bakara, 2/155)

"Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz"[8] denilmesini ister. Böyle durumlarda kişi Allah'a olan güvenini test eder. Yine "Sizin hayır zannettiğiniz şeylerde şer, şer zannettiğiniz şeylerde hayır vardır"[9] derken olaya değil sonuçlarına bakmak gerektiği ve peşin hükümlü olmamak gerektiği vurgulanır. Yaşanan olayları anlama ve anlamlandırma çabasında acele davranmak, yeterli bir farkındalık ve bilgi donanımına sahip olmadan değerlendirmelerde bulunmak, kişiyi yanıltabileceği gibi olay karşısında sağlıklı çözümler üretmesini de engeller. Çünkü insanın yaşadığı her olay ya da durum, onun hayatına değer katmak, yaşamını zenginleştirmek, tecrübesini artırmak, insanî özelliklerini geliştirmek ve manevî açıdan ilerlemesini sağlamak amacını taşımaktadır. Bu nedenle dinî inanç, öncelikle yaşanan olayla ilgili oluşan stresli ve gerilimli durumlarla baş etmede insanlara dayanma ve direnme gücü kazandırmaktadır. Bu durum bireyi rahatlatmakta ve olayı daha mâkul bir şekilde değerlendirme imkânı oluşturmaktadır.

Sabır da, kişinin olayı anlama çabasında dikkat etmesi gereken ve doğru bir şekilde kavrayıp uygulaması gereken bir davranış biçimidir. Bu itibarla Kur'ân-ı Kerim'de "Ey iman edenler sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin" (2/153) buyrularak sabrın önemi ortaya konmaktadır. Zira sabır, ruhen felâket ve acılar karşısında soğukkanlılığını muhafaza etme, kolayca vazgeçmeme, tahammül gösterme anlamlarını taşımaktadır. Kur'an'da sabrın Allah'tan yardım isteme aracı olarak ifade edilmesi, onun olayı anlama ve sorunları aşmada son derece etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir.

Hastaya verilecek umut duygusu, geleceğe yönelik olumlu fonksiyonunun yanında özellikle hastalık anında bireysel olarak dayanma gücü sağlarken, diğer taraftan da iyimserlikten doğan bir "sığınma" duygusu aşılar. Umut, güven duymanın açık bir ifadesidir. Din, Allah ve ahiret inancı, hastalığı anlamayı kolaylaştırmakta ve iyimserlik ya da umut gibi ruh sağlığı açısından olumlu duygular kazandırmaktadır.

Örneğin; bu dünyada çekilen bedensel ağrı ve acılar ve onların neden olduğu ruhsal ızdırapların başta zaman zaman ortaya çıkan bazı hastalıkları haber veren bir ikaz, işaret özelliği olması sebebiyle bedeni koruyucu bir işleve sahip olduğu; aynı zamanda da insanın sağlıklı kalmak için bazı önlemler almasına yardımcı olduğunu dikkate alarak gelişmemize katkı sağladığı ve Yaratıcımız'ın ortaya koyduğu sünnetullah'ı daha iyi anlamamıza katkısı olduğu söylenebilir. Duada ise, stresli durum ya da olayın aşılması için Allah'ın yardımını talep etme söz konusudur.

8 Bakara, 2/156
9 Bakara, 2/216.

Danışmanın Uyacağı Ahlaki İlkeler

1. Danışan ile arandaki gizliliği devam ettir!
2. Danışan ile arandaki sınırlılıkları koru!
3.Danışma süreci esnasında gereksiz ayrıntılara girme!
4. Kendini danışanın yerine koy!
5. Sabırlı ve dürüst ol!

Danışmanın Yararlanacağı Teknikler:

1. Dikkatli dinleme, gerektiğinde araya girme, yönlendirme ve tekrar dinleme,
2. Kabul etme, anlama, aydınlatma yaklaşımı,
3. Teşvik olma, destek, cesaret ve güven verme,
4. Tahlil etme, yorumlama, anlama,
5. Bilgi verme, telkin ve nasihat etme,
6. Soru sorma, dinleme, empati kurma.

Bunlarla birlikte, ses tonu, vücut dili, ortamın rahatlığı da danışmanlığın başarısı için önemlidir.

C- Hasta Bakım Planı

Hastane din görevlisi, öncelikli olarak hastanın psiko-sosyal sorunlarının yanı sıra manevi ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir plan çerçevesinde hareket etmeli ve yazılı bu planı bakım sürecinin her aşamasında kullanmalıdır. Sorulacak sorular cevaplayabilecek durumda ise hastaya, değilse hasta sahibine sorulmalı, süreç bir sohbet ortamında işlemelidir. Manevi rehabilitasyon uygulamasında aşağıdaki plan örnek alınabilir:

Potansiyel	Sorun	Hedef	Uygulama	Değerlendirme
Hasta Allah'a ve ahiret gününe inanıyor.	Niçin böyle bir hastalık ile kendisinin karşılaştığını düşünüyor, Allah'ın merhametinden şüphe ediyor.	Hastayı mevcut durumu ile barışık hale getirmek, bilgi ve manevi destek vermek	Dinimizin hastalık imtihanından bahsedilmeli, hastalık üzerine değil hastalıktan öğreneceklerimize ve bundan sonraki hayatımız üzerine yoğunlaşmanın gereği anlatılmalı.	Manevi telkin sonrası hastanın durumu gözlemlenir, düşünce ve halinde bir değişiklik olup olmadığı değerlendirilir. Bir değişiklik olmadı ise, bakım planı yeniden gözden geçirilir, yeni tavsiye ve uygulama tekniklerine geçilir.

Bu planın her aşamasında dikkat edilmesi gereken konular vardır:

1- İhtiyacın tespiti aşamasında sorular sorma, etkili dinleme, sorunun açık ifadesini sağlamak için hastayı bilinçli yönlendirme ve gözlem kullanılacak tekniklerdir. Sorulacak örnek sorular şöyle olabilir:

"Hastalığınız hakkında ne düşünüyorsunuz?", "Bu hastalık sizin hayata bağlı olmanıza engel oluyor mu?", "Hayatınızın anlamı ve değeri hakkında ne düşünüyorsunuz?" "Hastalığınıza bağlı fiziksel şikayetlerinize dayanmanızı sağlayan gücünüzü nasıl tanımlıyorsunuz?"

2- Uygulama esnasında yine sorularımız ve alacağımız cevaplar önemlidir:

"İmtihan için kulun başına değişik musibetler geldiğini biliyor musunuz?" "Hastalığın da bir imtihan ve günahların bağışlanmasına bir vesile olduğunu biliyor musunuz?", "Musibet anında kulun sabır göstermesinin ve haline şükretmesinin mevcut halini daha iyi geçirmesini sağladığını ve bir sonraki imtihanının da buna göre şekillendiğini biliyor musunuz?", "Mevcut halimizle barışık olmamıza katkı sağlayan dua ve ibadetlerin önemine inanıyor musunuz?"

Manevi rehabilitasyon uygulamasında din görevlisi, hastanın hayatının anlamı ve değerini düşünmesine yardımcı olur, bu esnada dikkatle ve sabırla dinleyerek ihtiyacı tespit ederek buna göre telkin ve yönlendirmelerde bulunur, ibadet ve duaya bir yöneliş var ise, bunu yerine getirmesi için destek sağlar, hastanın huzursuzluğunu giderir, endişelerinin yersizliğini anlatır, inanç sapmalarını önler, hastanın kendini Allah'a daha yakın hissetmeni sağlar ve kendisi ile hasta arasında samimi ve güvene dayalı bir ilişki kurar.

Soru	**İhtiyaç**	**Hedef**	**Cevap**	**Değerlendirme**
Çocuğumun bu hastalığının geçmeyeceği ve hayatı boyunca süreceği söylendi, biz bunu hak etmek için ne yaptık?	Ebeveyn çocuğunun hastalığının uzun bir tedavi süreci olduğunu öğrenince, ümitsizliğe ve çaresizliğe düşerek, Allah'ın adaleti ve merhametinden şüphe ediyor.	Hasta sahibinin endişesini gidererek inanç sapmasını önlemek	-Kul, malın azlığı, hastalık ya da çocuk ile imtihan edilir. (Enfal, 28) -Bazen hoş karşılamadığımız yaşam olaylarımızda bizim için hayır olabilir. (Bakara, 216) -Başımıza bir musibet geldiğinde bunu giderecek yalnız Allah (c.c.)'dır. (Yunus, 107) Ayetleri çerçevesinde cevap verilebilir.	-Soru soran bireyde hal ve tavır değişikliği olup olmadığı gözlemlenir, böyle anlarda duanın önemi vurgulanır. (Furkan, 77) -Sorular devam ediyorsa planda tekrar başa dönülür ve süreç yeniden işletilir.

Dini danışmanlık uygulamasında ise din görevlisi aşağıdaki planı örnek alabilir:

D-Hastaya Genel Yaklaşım:

1- Örnek Giriş ve Selamlama Cümleleri: "Geçmiş olsun, sizi bugün iyi gördüm, inşallah durumunuz sizin hayatınızda bir hayra vesile olur, inşallah bundan sonra her şey sizin için daha iyi olur. Daha çabuk iyileşmeniz için sizin gayretiniz de önemli, Allah şifa versin, Allah yardımcınız olsun!"

2- Genel moral cümleleri: "Hayat inanan insan için bir sermayedir. Bu sermayeyi iyi işleyebilmesi, zorlu bir ana geldiğinde bu anı sabırla karşılaması ve haline şükredebilmesine bağlıdır. Yüce Allah (c.c.) kuluna kulluğunu hatırlatacak şekilde zaman zaman imtihanlar verebilir. Bu nedenle endişe etmeyin, halinizden çıkaracağınız dersler var, önemli olan bunları keşfetmek ve hayatınıza manevi kazanç getirmesini sağlamaktır. Kul olarak bu andaki acizliğimizi ifade ederek Rabbimize daha çok yakınlaşabiliriz. Dua etmek için iyi bir fırsat… Halimize şükretmemiz de bir ibadettir. Böyle düşününce sevinecek çok şeyimiz olduğunu görürüz, hala hayattayız ve tevbe için de zamanımız var demektir. O halde bu zamanı yine kazançlı hale getirmek bizim elimizdedir. Yüce Allah (c.c.) hepimizin yardımcısı olsun ve bizlerden razı olsun!

IV- Kapsam

Hastanelerde din hizmeti sunulma uygulamasına geçilirken, hizmetin hangi sağlık kuruluşlarında verileceği ve bu kuruluşların hangi bölümlerinde uygulanacağı sorunu önemlidir. Özel, vakıf, üniversite, belediye ve devlet hastanelerinin hepsinde ortak bir model mi uygulanacak, ya da hastanenin ihtiyaç ve taleplerine göre mi uygulama değerlendirilecek bu kararlaştırılmalıdır. Ancak hastanelerin özellikle, hasta profili sebebi ile manevi destek ve dini danışmanlık desteğine daha çok ihtiyaç duyulacak olan psikiyatri, kadın doğum, çocuk, onkoloji, genel cerrahi, vb. bölümlerine ya da kronik hastalıkların tedavi edildiği diğer servislerde olacak şekilde ve bu sahada özel eğitim almış uzman din görevlileri tarafından yapılacak düzenli bir ziyaret ve hizmet sağlanmalıdır.

V- Görevli Kriterleri

Hastanelerde din hizmeti sunacak personel seçimi ve bu seçimde geçerli olacak kriterlerin tespitinde mevcut personel durumunun bilinmesi önemlidir. Buna göre şekillendirilecek bir görevli kriter şeması için şu bilgilere ihtiyaç bulunmaktadır:

- **Cinsiyet:** Teşkilatta mevcut personel arasında kadın personelin erkek personele oranla sayıca az olduğu bilgisine dayalı olarak, bu aşamada mümkün olabildiğince daha çok kadın personelden faydalanılması uygun olacaktır. Özellikle kadın hastaya ulaşabilme endişesini başka türlü aşmak mümkün görünmemektedir.

- **Hizmet Süresi:** Personel kriterlerinin belirlenmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı, çeşitli hizmet sürelerini esas alarak mesleki tecrübeye verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Ancak kanaatimize göre, bu hizmette hizmet yılının esas alınmasından çok öğrenim durumu kriterinin belirleyici olması daha uygun olacaktır. Bu nedenle her hizmet süresinden gönüllü personel görev alabilmelidir.

- **Öğrenim Durumu:** Söz konusu hizmetin sosyolojik, psikolojik, tıbbi ve iletişim yönlerinin olması, özellikle ilahiyat mezunu, tercihen yüksek lisans veya doktora yapmış personel öncelikli olarak görevlendirmede esas kabul edilmelidir.

- **Gönüllülük Esası:** Bu tür görevlendirmelerde asıl olan her türlü kritere sahip olsa da personelin hizmet için gönüllü olması ve görevi istemesi önemlidir. Çünkü hizmetin yürütüleceği ortam, sadece bireysel anlamda ihtiyaç duyduğumuz zaman gittiğimiz ve çoğunlukla hastalık halini yaşadığımız ortamlardır. İnsan hayatı ile meşgul olunduğu ve ufak bir hatanın hayata direkt olarak yansıyacağı endişesi ile ciddi bir görev yerine getirildiği için, hastane ortamının kendine göre bir gerginliği ve ciddiyeti vardır. Bu nedenle hastane ortamına uyum sağlayabil-

me özelliği ve isteği, görevli seçiminde her şeyden önemli bir kriter olmalıdır.

ÖNERİLER

1- Hastane din görevlisi uygulaması, uluslar arası kabul edilen hasta hakları çerçevesinde ele alınarak ülkemizde hayata geçirilmelidir. Ancak, hasta hakları yönetmeliğine göre davet edilen din görevlisi uygulaması, modelimizdeki hedefleri gerçekleştirmeye uygun değildir. Bu nedenle de "hasta hakları" yönetmeliği değişmelidir.

2- Hastane din görevlisi uygulaması için, teorik alt yapı hazırlanmalıdır. Uygulamanın teorisi oluşturulmadan direkt olarak uygulamaya geçildiğnde, daha önceki eleştirilerin aynısı ile karşılaşılması mümkündür.

3- D.İ.B. uygulama öncesinde yurtdışı örneklerini inceleterek, resmi bir rapor hazırlanmasını sağlamalı, yeni modeli oluştururken bu örnekler uzmanlarınca incelenmeli ve mevcut hastanelerin işleyiş yapısı içerisine nasıl adapte edileceği iyi planlanmalıdır.

4- Bu uygulama için, gerekli tüm kuruluşlar ile işbirliği sağlanmalı ve gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu yasal düzenlemede görev tanımı, görevli kriterleri ve hizmet içeriği açık bir biçimde belirtilmeli, bu hizmetten faydalanacak kurumların talepleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

5- Hastane din görevlisi uygulaması öncelikli olarak pilot bir ilde başlatılmalı ve uygulamanın hedefe uygunluk başarısı izlenmeli, aksaklıkları tespit edilmeli ve yeniden gözden geçirilerek genel uygulamaya geçilmelidir.

6- Daha önceki uygulama ve aldığı eleştiriler dikkate alınırsa, hastane din görevlisi üzerinde olumsuz imaj yaratacak bir takım şüpheler oluşturulmuştur. Bu hizmeti üretecek görevlinin her şeyden önce bir devlet görevlisi olduğu vurgulanmalıdır.

7- Söz konusu uygulamanın, tıbbi ekibin iş yükünü hafifleteceği, hastane masrafları üzerinde olumlu bir etki yaratıp devlet bütçesine katkı sağlayacağı da dile getirilmelidir.

Ülkemizde etkili bir biçimde din hizmeti vermeye devam eden din görevlilerimiz için, insan hayatında en zor anların yaşandığı hastaneler, yeni bir hizmet alanı olarak, din hizmetinin aktif bir şekilde sunulacağı bir alan olmaya adaydır. Daha önceki uygulamaya yönelik eleştiriler dikkate alındığında kadronun eğitim durumu ve hizmet içeriğinin netleşmemiş olması önemli bir hususudur. Ancak, uzman ve donanımlı bir kadro ile ve bu kadronun samimi, fedakâr gayretiyle, Sağlık Bakanlığı ve görsel-yazılı etkili bir basın desteği ile insanımızın hak ettiği bu yaşam kriteri bir an önce hayata geçirilmelidir.

ÇOCUK YUVALARI VE YETİŞTİRME YURTLARINDA DİN HİZMETLERİ

Ali MELEK*

GİRİŞ

Yetiştirme Yurtları ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Bu tebliğ, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) kurumlarında koruma altına alınan çocuk ve gençlerimize yönelik olarak yürütülen din hizmetlerini kapsamaktadır. Ayrıca tebliğde, DİB ve SHÇEK personeli içindeki kadrolu "Din Görevlileri"nce yürütülen bu hizmetlerin sunumunda yaşanan sorun ve ihtiyaçlar ile çözüm önerileri de ele alınmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), 81 ilde, il müdürlükleri ve bağlı kuruluşları ile ülkemizde korunmaya muhtaç çocuk, genç, yaşlı, özürlü kişi ve ailelere gündüzlü ve yatılı hizmet götüren kamu kurumudur.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile korunmaya muhtaç çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması görevi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda;

Korunmaya Muhtaç Çocuk: "Beden, ruh ve ahlâk gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

a) Ana veya babasız, ana babasız,

b) Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,

* Diyarbakır İl Müftüsü

c) Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,

d) Ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu madde kullanma gibi her türlü sosyal tehlikeye karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar" olarak tanımlanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklardan;

0-12 yaş grubunda olanlar Çocuk Yuvaları'nda,

13-18 yaş grubunda olanlar Yetiştirme Yurtları'nda hizmet almaktadır.

Çocuk Yuvaları, 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Ülkemiz genelinde 103 çocuk yuvasında 10.041 çocuk koruma ve bakım altındadır.[1]

Yetiştirme Yurtları ise, yukarıda tanımı yapılan 13–18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

SHÇEK bünyesinde bulunan 113 Yetiştirme Yurdunun;

- 48'inde kız,

- 65'inde ise erkek çocuk bakım ve korumaya alınmıştır.

Bu yurtlarda 3.751'i kız, 6.692'si erkek olmak üzere toplam 10.443 çocuk koruma ve bakım altındadır.[2]

Yetiştirme Yurtları'nda bakım ve koruma altına alınan çocuklar, 2828 sayılı kanunda belirtildiği gibi, Türk örf, âdet, **inanç ve milli ahlâkına sahip**, kendine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu Atatürkçü düşünce ve Atatürk İlke ve inkılâplarına uygun olarak yetiştirilmelerine, bir iş ve meslek sahibi olmalarına özen gösterilmekte olup 18 yaşından sonra yurtla ilişiği kesilen bu çocuklar kurumca da izlenip gerekli destekte bulunulmaktadır.

MEVCUT DURUM TESPİTİ: SHÇEK Yurt ve Yuvalarında Din Hizmetleri

633 sayılı Kanunla Diyanet İşleri Başkanlığına verilen "Toplumu dinî konular-

1 http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/cocuk/Cocuk_Yuvalari.asp (06.06.2009); Diyarbakır SHÇEK il Müdürlüğünün, İl Müftülüğüne gönderdiği 23 Haziran 2009 tarih ve 4656 sayılı yazı.

2 http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/cocuk/Cocuk_Yuvalari.asp (06.06.2009); Diyarbakır SHÇEK il Müdürlüğünün, İl Müftülüğüne gönderdiği 23 Haziran 2009 tarih ve 4656 sayılı yazı.

da aydınlatma görevi" doğrultusunda müftülüklerce "Cami Dışı Din Hizmetleri"[3] kapsamında SHÇEK'e bağlı kurumlarda din hizmetleri yürütme gayretleri devam ede gelmişse de bu gayretli hizmetler henüz ülke genelinde arzu edilen **işlevselliğe ulaşamamıştır.**

SHÇEK kurumlarında yürütülen hizmetlerin uygulanabilirliğinin artırılması amacıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında 26.02.2007 tarihinde işbirliği protokolü imzalanmış ve bu protokolle birlikte yürütülen hizmetler resmi bir çerçeveye kavuşmuşsa da gerçekleştirilebilecek **din hizmetleri, ilgili protokolde belirlenmediği** için protokol, işlevsel olamamaktadır.

İlgili protokolün 4'üncü maddesinde, protokolün amacı;

1-SHÇEK Genel Müdürlüğünce verilen hizmetlerin ve koruyucu önleyici sosyal hizmetlerin etkin kılınarak halkın bilinçlendirilmesinde **Diyanet İşleri Başkanlığının toplum üzerindeki etkinliğinden yararlanmak** …" Protokolün bu amacı müftülük etkinliklerinde halkın bilinçlendirilmesi ile yerine getirilmektedir.

2-Kurum tarafından bakılan kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü vb. kimselerin, Türk örf, adet, **inanç ve milli ahlâkına** sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun olarak **yetiştirilmesine yardımcı olmak**" şeklinde ifade edilmektedir. Protokolün bu amacı, kurumda gerçekleştirilecek etkinlikler, müftülüklerin özel gayretleri sonucu kısmen yerine getirilebilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile SHÇEK Genel Müdürlüğü arasında imzalanan işbirliği protokolünün hedef kitlesinde; Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında korunan ve korunmaya muhtaç çocuklarla birlikte, kadın, yaşlı ve özürlü kimseler de yer almaktadır.

SHÇEK yurt ve yuvalarında yürütülen din hizmetleri, SHÇEK kadrolarında bulunan "Din Görevlileri" ile ilgili protokol gereği mülki amir onayı ile görevlendirilen, Diyanet İşleri Başkanlığı personeli tarafından gerçekleştirilmektedir.

Ülke genelinde SHÇEK Genel Müdürlüğü kurumlarında **Din Görevlisi** kadrosunda toplam 130 personel görev yapmaktadır. Bu kadrolara imam hatip lisesi mezunu ve Kurumda (SHÇEK) en az beş yıl hizmeti bulunan personel atanmaktadır.[4] Ancak din görevlisi kadrolarında bulunan bu personelin görev ve sorumlulukları, kurumca bir mevzuatla belirlenmemiştir.

Bununla birlikte; SHÇEK Kurumlarda din görevlisi kadrosunda çalışan personel, arzu eden çocuklara, temel dini bilgileri vermekte ve grup sorumlusu ola-

---

3 DİB 2005 tarihli Genelge, "Cami Dışı Din Hizmetleri Böl".; 2007 tarihli Genelge, Madde, 37.

4 06.10.2001 tarihli Shçek Görevde Yükselme Yönetmeliği, Madde, 28.

rak da görev yapmaktadır.

SHÇEK kurumlarında "Din Dersi" adı altında bir uygulama ise bulunmamaktadır.[5]

DİB Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığınca hazırlanan **"Sosyal Hizmetler ve Diyanet İşleri Başkanlığı İl Bazlı Uygulamalar Değerlendirme Raporu"**[6] doğrultusunda Diyarbakır İl Müftülüğünce, İl Müftülükleri ile yapılan yazışma sonuçlarını siz değerli katılımcılarla paylaşmak istiyorum.

SHÇEK kurumu ile yapılan protokol gereği, sosyal hizmetler il müdürlükleri ile müftülükler arasında protokol (26.02.2006) öncesi süregelen karşılıklı ilişki ve faaliyetler, söz konusu protokolden sonra arzu edilen seviyede olmasa da belli bir düzeyde sürdürülmektedir.

İl Müftülükleri ile yapılan yazışma sonucunda; Bayburt, Şırnak ve Osmaniye illerinde SHÇEK'e bağlı yurt ve yuva olmadığından faaliyet yapılamadığı anlaşılmıştır.

Muğla ve Iğdır illerinde ise yeterli personel olmadığı gerekçesiyle faaliyet gerçekleştirilmediği ilgili Müftülüklerle yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır.

Bu verilerle 81 ilden SHÇEK'e bağlı yurt ve yuva bulunmayan 3 il ve personel yetersizliği nedeniyle hizmet götürülemeyen 2 il olmak üzere, toplam 5 ilde faaliyet düzenlenemediği anlaşılmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, bu kurumlarda din hizmetinin büyük oranda sunulduğu görülmekte ise de, yürütülen hizmetin içeriği ve süresinde belli bir standart sağlanamadığı için işlevsel olamamaktadır. Mevcut uygulama genelde haftada veya 2 haftada bir-iki saat seminer/dini program/din hizmeti/ din ve ahlak bilgisi dersi şeklinde sürmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının 2007 tarihli Genelgesi'nin 37'inci maddesinde, Müftülüklerce SHÇEK'e bağlı yurt ve yuvalarda şu faaliyetlerin yapılması gerekli görülmektedir;

1) "Bu kurumların önce idarecileriyle görüşülerek nasıl işbirliği yapılabileceği araştırılacak, mutabık kalınan hususlar bir protokol ile uygulamaya konulacaktır" denilmekte ise de bu durumun işlevsel olabilmesi illerde kurumlar arasında yeni bir protokol yapılmasına ihtiyaç duyulmayacak şekilde mevcut protokol ve genelgede düzenlemeyi gerekli kılmaktadır.

2) "Yurtlarda kalan çocukların seviyelerine göre, imkânlar ölçüsünde dinî konferanslar verilecek, piyes ve skeçler sahnelenecektir."

---

5 Diyarbakır SHÇEK il Müdürlüğünün, İl Müftülüğüne gönderdiği 23 Haziran 2009 tarih ve 4656 sayılı yazı.

6 01.07. 2009 tarih ve B.02.1.DİB.0.12./01204 sayılı DİB yazısı.

3) "Dinî ve millî gün ve gecelerde bu kurumlar ziyaret edilerek, öğrenciler çeşitli hediyelerle sevindirilecektir."

Ülke genelinde bulunan SHÇEK Yuva ve Yurtlarında ilgili protokol gereği mülki amir onayı ile **imam-hatip lisesi ve üstü öğrenime** sahip, farklı eğitim ve unvanlarda müftülük personeli görev yapmaktadır. Protokol'de gerekli değişiklik yapılarak, bu kurumlarda dini yüksek öğrenim görmüş personel ile din hizmetleri sınıfında görev yapıp farklı fakülte mezunu pedagojik formasyona sahip personel görevlendirilmelidir.

Çocuk Yuvaları'nda koruma altına alınan 0-12 yaş çocuklarımıza uygun desteğin verilmesi ve anne şefkatini hissedebilecekleri bir ortamın sağlanması amacıyla mülki amir onayı ile personel eşleri, Kur'an Kursu öğreticileri ve bayan vaizlerden oluşturulan bayan ziyaret ekiplerince çocuk yuvaları ziyaret edilmekte çeşitli hediye ve oyun gibi etkinliklerle çocuklar desteklenmektedir. Böylece bir anne şefkati yaklaşımıyla yuvalarda kalan çocukların toplumda yalnız olmadıkları kendilerine hissettirilmeye çalışılmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda yapılan değişiklik ile (01/07/2005-5378 S.K./26.mad) çocuk yuvaları "Çocuk Evleri" adı altında ev sisteminde yapılanmaya başlamıştır. Çocuk Yuvalarının ev sistemine geçmesi nedeni ile bu değişime uyum sağlanabilmesi için ilgili protokolde bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Bugün, birkaç ilde, çocuk evleri adı ile ev sistemine geçilmiştir. 4-6 kişinin kaldığı evlerde 0-12 yaş arası çocuklar yanlarında devamlı kalan 1 anne ile görevli 1 öğretmenin nezaretinde 08.00-17.00 saatleri arasında bakım ve koruma altında bulunmaktadırlar.

Yetiştirme Yurtları'nda ise 13-18 yaş arası çocuklara mülki amir onayı ile uygulamaya konulan programlarla "Din ve Ahlak Bilgisi" dersi, konferans ve seminerler yanında, Başkanlığımız yayınlarından seviyelerine hitap eden kitapların dağıtıldığı ziyaretler düzenlenmektedir.

Cami dışı din hizmetleri kapsamında, Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurtlarında yürütülen din hizmetlerinde görülen sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda sunulmuştur.

A- Sorun, İhtiyaçlar ve Somut Çözüm Önerileri

1- Sorun/İhtiyaç: Diyanet İşleri Başkanlığı ve SHÇEK arasında yapılan protokolde, ilgili kurumların görev ve sorumluluk alanları **açıkça belirlenmemiş** olduğundan, verimli ve etkin bir hizmet süreci yürütülememektedir.

Çözüm Önerisi: Mevcut protokol;

a) Kurumların görev ve sorumlulukları,

b) Yapılabilecek din hizmetleri ve etkinlikler, Müfredat hazırlanmasını da içerecek şekilde yenilenmelidir.

2- Sorun/İhtiyaç: SHÇEK Yuva ve Yurtlarında ilgili protokol gereği mülki amir onayı ile imam-hatip lisesi ve üstü öğrenime sahip, farklı eğitim ve unvanlarda personel görev yapmaktadır.

Çözüm Önerisi: Mevcut protokolde gerekli düzenlemeler yapılarak bu hizmet alanında;

a) Dini yüksek öğrenim görmüş personel ile

b) Din hizmetleri sınıfında görevli olup pedagojik formasyona sahip fakülte mezunu personel görevlendirilmelidir.

3- Sorun/İhtiyaç: Yurt ve yuvalarda görevlendirilen müftülük personeli, pedagojik formasyonu da içeren bir hizmetiçi eğitime tabi tutulmadan görev yapmaktadır. Bu durum, hedef kitle olan çocuklarla iletişimi ve hizmet kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Çözüm Önerisi: Yurt ve yuvalarda görevlendirilecek personel, SHÇEK ile işbirliği halinde hizmetiçi eğitime tabi tutulmalıdır.

4- Sorun/İhtiyaç: SHÇEK bünyesindeki "Din Görevlisi" kadrolarına, "İmam hatip lisesi mezunu personel" atanmaktadır.[7]

Çözüm Önerisi: SHÇEK personeli içerisinde bulunan "Din Görevlisi" kadrosuna en az ilahiyat fakültesi mezunu olanların atamalarının yapılması gereklidir.

5- Sorun/İhtiyaç: Yurt ve yuvalarda yürütülen din hizmetleri, çoğunlukla sözel bilgi aktarımı şeklinde sürdürülmektedir. Bu ise hedef kitle olan çocukların ilgisini çekemediğinden yeterince faydalı olamamaktadır.

Çözüm Önerisi: Yurt ve yuvalarda yürütülen din hizmetlerinde sadece sözsel bilgilerin aktarılması ile yetinilmemeli, bu kurumlarda yürütülen din hizmeti sunumunda görsel ve işitsel materyalden faydalanılarak, görsel sunumlar tercih edilmelidir.

6- Sorun/İhtiyaç: DİB mevzuatı ve ilgili protokol gereği cami dışı din hizmetleri kapsamında yurt ve yuvalarda uygulanması gerekli görülen piyes ve skeç gibi sosyal-kültürel etkinlikler çoğunlukla yapılamamaktadır.

Çözüm Önerisi: Yurt ve yuvalarda yürütülen din hizmetleri, çocuklarda doğruluk, hoşgörü, anlayış ve paylaşma gibi ahlaki erdemlerin kazanımına katkı sağlamaktadır.

DİB 2007 tarihli Genelge'sinin Cami Dışı Din Hizmetlerini içeren 37'nci

7 06.10.2001 tarihli SHÇEK Görevde Yükselme Yönetmeliği, Madde, 28

maddesinde "Yurtlarda ve ıslahevlerinde kalanların seviyesine göre, imkânlar ölçüsünde dinî konferanslar verilecek, piyes ve skeçler sahnelenecektir." hükmü bulunmaktadır.

Belirtilen etkinliklerin gerçekleştirilebilmesi için büyük şehirlerde yetenekli din görevlilerinden "Tasavvuf Musikisi Korosu" benzeri "Tiyatro Grupları" oluşturma imkânı araştırılmalıdır.

7- Sorun/İhtiyaç: İlgili protokolde gerekli düzenlemeler bulunmaması nedeniyle yetiştirme yurtlarında gerçekleştirilen konferans, seminer, panel ve benzeri programlar belli bir müfredat ve program çerçevesinde düzenli olarak yürütülememektedir.

Çözüm Önerisi: İlgili protokolde gerekli düzenlemeler yapılarak yetiştirme yurtlarında gerçekleştirilen seminer, panel ve benzeri programların bir müfredat ve program dâhilinde yürütülmesi sağlanmalıdır.

8- Sorun/İhtiyaç: Müftülüklerce, SHÇEK kurumlarında yürütülen hizmetlerin bir değerlendirmeye tabi tutulmaması, hizmet kalite ve çeşitliliğini olumsuz etkilemektedir.

Çözüm Önerisi: SHÇEK kurumlarında yürütülen hizmetlerin ilgili kurumlarca belli periyotlarla düzenlenecek il bazındaki toplantılarla değerlendirilmesi, işbirliği protokolünde yer almalıdır.

9- Sorun/İhtiyaç: SHÇEK bünyesinde din hizmeti için görevlendirilmiş bulunan personel, bu alanda ihtiyaç duyulan gerekli hizmetiçi eğitime katılmadan bu görevi yürütmektedir.

Çözüm Önerisi: SHÇEK bünyesinde din hizmeti için görevlendirilmiş bulunan ve görevlendirilmesi düşünülen personel, hizmetiçi eğitime tabi tutularak, alanında ihtiyaç duyacağı bilgi donanımına sahip kılınmalıdır.

10- Sorun/İhtiyaç: Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların eğitimlerine katkıda bulunmak amacıyla, dini-milli gün ve gecelerde çocukların yaşlarına hitap eden programlar düzenli ve yaygın olarak uygulanamamaktadır.

Çözüm Önerisi: İlgili protokolde gerekli düzenleme yapılarak yetiştirme yurtlarında kalan çocukların örf, adet, inanç ve milli ahlaka sahip olarak yetiştirilmelerine katkıda bulunmak amacıyla, dini-milli gün ve gecelerde çocukların yaşlarına hitap eden programlar düzenli ve yaygın olarak yapılmalıdır.

11- Sorun/İhtiyaç: SHÇEK kurumlarında koruma altına alınan çocukların ilgilerini çeken, duygu ve anlayış seviyelerine hitap eden görsel yayınlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Çözüm Önerisi: Bu kurumlarda koruma altına alınan çocuklar, SHÇEK kanununda da belirtilen doğrultuda yetiştirilebilmelerine katkı sağlamak amacıyla,

onların ilgilerini çeken, duygu ve anlayış seviyelerine hitap eden görsel yayınlarla zenginleştirilmelidir.

12- Sorun/İhtiyaç: Çocuk yuvaları ile yetiştirme yurtlarının kütüphanelerinde "Diyanet Kitaplığı" oluşturulması bir ihtiyaçtır.

Çözüm Önerisi: Çocuk yuvaları ile yetiştirme yurtlarının kütüphanelerinde "Diyanet Kitaplığı" oluşturulmalıdır. Bu kitaplıklarda DİB'nın çocuklara hitap eden tüm eserleri ile İslam Ansiklopedisi benzeri kaynak eserlerle zenginleştirilmelidir. Ayrıca Çocuk yuvalarına DİB "Çocuk Dergisi", Yetiştirme yurtlarına ise "Diyanet Aylık Dergi"si düzenli olarak gönderilmelidir.

13- Sorun/İhtiyaç: Çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarında yürütülen din hizmetlerinin planlama ve sunumunda kurum içi koordinasyon eksikliği yaşanmaktadır.

Çözüm Önerisi: Çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarında yürütülen din hizmetlerinin daha etkin ve koordineli yürütülmesini sağlamak amacıyla bir vaiz İl Müftülüklerinde koordinatör olarak görevlendirilmelidir.

14- Sorun/İhtiyaç: Cami dışı din hizmetleri, Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığına bağlı İrşad Şubesi Müdürlüğü'nce yürütülmektedir. Bu durum, ilgili müdürlüğün, yetiştirme yurdu, çocuk yuvaları ve cezaevleri gibi alanlarda verimli bir hizmet sunumunu mümkün kılamamaktadır.

Çözüm Önerisi: SHÇEK kurumlarına ve diğer cami dışı hizmet alanlarında sunulan hizmetlerin verimliliğini artırmak ve koordinesini sağlamak üzere, DİB bünyesinde **"Sosyal Açılımlı İrşad Hizmetleri Daire Başkanlığı"** adı altında müstakil bir başkanlık kurulmalıdır.

Tebliğimi SHÇEK din hizmetlerinin sunumunda karşılaşılan sorunların çözümüne ve daha iyi bir din hizmetine katkı sağlamasını ümit ettiğim iki önerimi tekrarlayarak tamamlamak istiyorum:

1- Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında yapılmış olan mevcut protokol, kurumların görev ve sorumlulukları ile SHÇEK kurumlarında yapılabilecek etkinlikler ve müfredat hazırlanmasını da içerecek şekilde yenilenmelidir.

2- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüklerince bakım ve rehabilite edilen kişiler ile aile, kadın, gençlik, yetişkin ve engelliler gibi toplum kesimlerinin dinî ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak amacıyla yürütülen cami dışı din hizmetleri, Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı bünyesinde bulunan İrşad Şubesi Müdürlüğünce yürütülmektedir.

İlgili Müdürlükçe yürütülen bu hizmetlerin daha etkin, kapsamlı ve planlı bir şekilde yürütülmesi ve etkilerinin ise yakından takip edilip değerlendirilmesi

önem arz etmektedir.

Bu itibarla, sosyal alanlarda yürütülen hizmetlerin etkin, verimli ve toplumun dini ihtiyaç ve beklentilerini karşılayabilecek şekilde yürütülmesini temin etmek üzere **"Sosyal Açılımlı İrşad Hizmetleri Daire Başkanlığı"** adı altında müstakil bir başkanlık kurulmalıdır."

4. OTURUM MÜZAKERELERİ

Oturum Başkanı: Müzakerelerde söz almak isteyen hocalarımızın isimlerini alabiliriz. Tebliğcilere söz vereceğim. Müzakerede söyleyeceklerinizi orada da söylersiniz.

Evet, Dr. Gazi Erdem Bey, 3 dakikalık bir süre içerisinde ekleyecekleriniz ya da tebliğinizle ilgili müzakereler yapıldıysa onlara vereceğiniz birtakım cevaplar olabilir, buyurun.

Dr. Gazi ERDEM: Hocam, çok teşekkür ediyorum. Ben katkıda bulunan, eleştirileri ve önerilerde bulunan, müzakere eden hocalarımın hepsine tek tek teşekkür ediyorum. Öyle zannediyorum konu zaten baştan da söyledim, hepimizin istediği, beklediği, ümit ettiği bir şeydi, sadece bir fikir jimnastiği, beyin jimnastiği şeklinde bir sunumdu. Acaba birtakım projelere ön olabilir mi, gerekçe olabilir mi diye düşünmüştüm. Umarım kararlara da geçmiş olur.

Ben bir iki hususu sadece cevap verme ya da savunma mekanizması geliştirme anlamında değil, ancak bu hususlar baştan da söylemiştim, Sayın Şinasi Hocamın tebliğinden sonra olsaydı daha uygun bir örtüşme olacağını düşünmüştüm, yine öyle oldu Hocamın tebliği sunmasıyla. Pastoral care adı altında bu hizmetler yurtdışında kiliseler tarafından yapılıyor. Önemli olan onlar tarafından yapılması değil, bunun ilmi yapılıyor Hocam. Hemen büyük üniversitelerin tamamında pastoral care'le ilgili doktora tezleri var. Eğer bu şekilde girersek karşımıza yüzlerce doktora tezi çıkacaktır. Dolayısıyla bizde geç kalınmış bir husus, haddizatında hep kaht-ı rical'den bahsediliyor, 200 yıldır bundan hep bahsediyoruz, bahsedildiğini görüyoruz, ama 25 yılda yaklaşık bir nesil yetişiyor ve bu orta vade olarak isimlendiriliyor. Bu vadede muhtemelen böyle bir nesil yetiştirilebilir, bu bölümler açılabilir ve bu anlamda yetişecek elemanlarla da bu hizmetler verilebilir diye düşünüyorum. Tabii şu andaki kadrolarla düşünülüyor; bir camide bir görevli bunu nasıl yapacak gibi düşünülüyor. İlla bir camide bir görevli olacak diye bir şartımız yok, kaldı ki cami dışından da pek çok insandan bu hizmetleri yürütebilmek için yararlanma imkânımız vardır. Ben bu anlamda tekrar hepinize katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ediyorum, söz verdiğiniz için de ayrıca size teşekkür ediyorum, sağ olasınız efendim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Bugün oturum başkanlığımın avantajını hiç kullanamadım, onun için Üçüncü Oturumda söyleyeceğim bazı cümleler vardı, özellikle sizin tebliğinizden sonra, bu nedenle ben de bir 3 dakika kullanmak istiyorum. Diğer arkadaşlarımız da müzakereye isimlerini yazdırırlarsa veya kâğıt gönderirlerse memnun olurum.

Teorik olarak çok güzel bir tebliğ sundunuz. Bunu pratiğe yansıtmak mümkün

mü, değil mi, tabii tartışılıyor. Ben Sakarya'da yaşadığımız için bir iki örnek vermek istiyorum. Öyle imamlar var ki cemaati arkasından sürüklüyor ve bunlardan bir tanesi İmam Hatip mezunu; yani İlahiyat Fakültesi mezunu da değil. Çok uzak yerlerden hocayı dinlemeye geliyorlar, itibarı gayet yüksek. Her konuda itibar sahibi bir imam. Bu nereden kaynaklanıyor? Hocanın bu kadar itibar sahibi olması ve etkili olmasının nedeni nedir? Okumasından kaynaklanıyor. Biz dünden beri bu konuya pek değinmedik; yani imamlarımızın, din görevlilerimizin okuma noktasında çok büyük eksiklikleri var. Örneğin o hocamız sık sık fakültemize gelir; "Bu hafta şu kitabı okudum, şu kitap çıkmış, şu tefsirden bunu okudum, bu tefsirden şunu okudum, fıkıhla ilgili şu kitaplar var". Faruk Hocamız da çok iyi tanır, Mustafa Aydın Hocamız. Gerçekten kendisini çok iyi yetiştiren ve cemaatine okumasıyla etkili olan bir arkadaşımız; ama öyle arkadaşlarımız var ki, ben üç sefer hizmet içi kurs verdim, sorardım, 50 arkadaş var din görevlisi, "son bir ayda bir kitap okuyan parmak kaldırsın". Yok. "Son iki ayda". Yok. "Son üç ayda". Yok. "Son dört ayda". Yok. Böyle şey olur mu? Bu arkadaşlarımız ne yapıyorlar?

Şimdi deniliyor ki, çok zor durumdalar falan, ben ona da katılmıyorum. Bugün çalışan kesimler içerisinde ekonomik durumu en iyi olanlar demeyeyim de fena olmayan gruplardan birisidir. Lojmanları var, maaşları var; ama ezan okunurken camiye gidip bakınız, ezan da okumuyorlar artık. Bunlar bizim öğrencilerimiz, ben burada özeleştiri yapıyorum. Ya öğrencilerimiz ya arkadaşlarımız ya müftülerimiz olsun hepsi bizden birisi. Dolayısıyla okuma konuda mutlaka tedbir almamız lazım ve sabahtan beri anlattığımız bu teorinin pratiğe geçebilmesi için mutlaka imamlarımızı teşvik etmemiz lazım, yetiştirmemiz lazım. Ezan okunurken camiye gidip hemen namazdan sonra camii kilitleyen imam olmaktansa, biraz önce örneğini verdiğimiz arkadaşımız gibi imam olmak lazım. Demek ki olabiliyormuş; İmam Hatip mezunu olsa da olabiliyormuş. Böyle üç, beş tane örnek var, ama binlerce de olumsuz örnek var. O olumsuz örnekleri olumluya çevirmek lazım. Olumlu örnekleri de ödüllendirmek lazım, bir şekilde mükafatlandırmak lazım. Müftülerimize çok büyük iş düşüyor burada. Onları organize etmesi lazım.

Müftülüklerin ayda bir yaptığı toplantılar var, biz Sakarya'da Müftülükle işbirliği yaparak her toplantıda, yarım saat fakültemizden bir hocayı gönderiyoruz, orada toplantı bittikten sonra imamlara sahasında konferans veriyor. Diyelim Kelâm'sa Kelâm sahasında, İslâm tarihiyse İslâm tarihi. Bunu bütün müftülüklerde yaygınlaştırmak lazım ve ara vermeden devam ettirmek lazım. İlçe müftülüklerinde de yaptırmak lazım. Yapılacak iş çok. İnşallah bunlar kayda geçer ve Diyanet İşleri Başkanlığımız bu Din Şûrası'ndan çıkan kararlar neticesinde teoriyi pratiğe geçirme noktasında gayret eder.

Ben şimdi sabahki oturumda tebliğ sunan diğer arkadaşımız Harun Işık Bey'e söz vermek istiyorum. 3 dakika içerisinde söyleyeceklerinizi dinleyelim, buyurun.

Harun IŞIK: Teşekkürler Sayın Başkan, ayrıca tüm katılımcılara, tüm müzakerecilere de teşekkür ederim.

Saadettin Özdemir Hocamız ceza infaz kurumlarında görev yapacak arkadaşlarımızın kurumda göreve başlamadan önce bilgilendirilmeleriyle ilgili bir öneri sunmuşlardı. İnşallah şu anda çalışmasını yürüttüğümüz ceza infaz kurumları din hizmetleri el kitabı bu boşluğu büyük ölçüde dolduracaktır. Özellikle kitabımızın bölümlerinden bazıları iletişim, hükümlü, tutuklu psikolojisi, etkili bir iletişimde dikkat edilmesi gereken hususlar gibi konularla alâkalı. Bunlarla ilgili olarak da biz Adalet Bakanlığından hizmet alma noktasında girişimlerde bulunduk, onlardan en kısa zamanda bilgiler gelecektir.

Hülya Alper Hanımefendi "bu insanları nereden bulacağız?" gibi bir ifade kullandılar. Galiba alanında donanımlı insanları kastediyorlar. Din hizmetleri alanında arkadaşlarımız eğitim merkezlerinde şu an hizmet almaktalar. Sadece yapılması gereken şey sosyal açılımlı din hizmetleri alanında arkadaşlarımızın donanıma ulaşmasını sağlamak. Bu noktada Ahmet Çekin Bey'in önerisi gerçekten dikkate alınmalıdır. Ayrıca aynı şekilde şu an eğitim merkezlerimizde bu hizmetler arkadaşlarımıza değişik dersler adı altında verilerek onların profesyonel anlamda gelişmeleri sağlanabilir.

Özellikle Ceza İnfaz Kurumları'na geldiğimizde şu an Bakan Bey'in huzurunda olan protokol tam gün görevli cezaevi vaizlerinin veya tam gün görevli Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin cezaevlerinde istihdamını istemekte. Bu noktayı göz önünde bulundurarak cezaevi vaizlerinin sayısının elzem bir şekilde artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Orhan Çeker Hocamız: "Dışarıda hafızlar yetiştirilmeli" dediler. İnşallah biz Ceza İnfaz Kurumunda da hafız yetiştiriyoruz. Şu anda Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumumuzda 200 mahkûmumuz Kur'ân-ı Kerim eğitimi almışlardır. Bunların içersinden üç tanesi de hafız olarak yetiştiriliyor. Hafızlık noktasına gelindiğinde özellikle uzun süreli hüküm giyen arkadaşlarımızın, genç arkadaşlarımızın bu alana sevk edilmesi ve bu anlamda da ceza infaz kurumları çok ciddi potansiyele sahip, arkadaşlarımız da bu noktada istekliler ve bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bizim ricamız, Ceza İnfaz Kurumları'na çok acele bir şekilde bilgisayar baskılı Kur'ân-ı Kerim göndermeleridir. Çünkü biz sürekli dışarıdan istiyoruz ve bu da ciddi anlamda maddi ihtiyacı doğuruyor, inşallah en kısa zamanda çıkar.

Hocalarımızdan bir tanesi "hapishaneler okula çevrilebilir mi?" dediler. Hapishanelerin okula çevrilmesinden maksatları eğitim yuvaları haline getirilmesi ise bunun için çok ciddi bir kaynak aktarımı gerekmekte. Şu an mesleki kurslar veriliyor, okuma yazma kursları veriliyor, psiko-sosyal destek sağlanıyor ve din hizmetleri yapılmakta, ama ayrıca çok ciddi bir yatırım da gerekiyor, inşallah yapılır.

İsmail Karagöz Hocamız da beş seneden fazla cezaevinde hizmet etmemeleri gerektiğini söylüyorlar. Ben tam aksini düşünüyorum, sadece ceza infaz kurumlara değil, eğer Diyanet İşleri Başkanlığı sosyal açılımlı bir din hizmeti sunacaksa mutlaka alanında profesyonel elemanlar yetiştirmelidir. Bu arkadaşlarımızın içinde bulundukları çalışma şartları, maddi imkânları, manevi imkânları, her neyse, ciddi anlamda geliştirilmeli, "cezaevi vaiziyim" diyen insan cezaevi vaizi olarak hizmetine devam etmeli, SHEÇEK'te görev yapacak arkadaş SHEÇEK'te, hastanede görev yapacak arkadaş hastanede devam etmeli. Ama şu anki uygulamada altyapı boşluğu olduğu için arkadaşlarımız cezaevi vaizliğini ya merkeze gelmek için bir köprü olarak kullanmakta ya da sadece gideyim, geleyim mantığıyla bakmakta ve en kısa zamanda oradan ayrılmayı düşünmektedir.

Hüseyin Peker Hocamız ismin önemli olmadığını ifade ettiler. Ben tam aksini düşünüyorum; bir şeyin ismi aynı zamanda altyapısı demektir, onun içeriği demektir. Din ve ahlâk bilgisi demek sadece arkadaşlara bizim bilgi sunmamız anlamına gelmekte, o yüzden de müfredat örgün eğitim esas alınarak hazırlanmıştır. Ama din hizmetleri ve manevî rehberlik şemsiyesi altında arkadaşlarımıza çok ciddi görevlendirmeler gelecektir.

M. Hakkı Özer Hocamız da cezaevinde, Adalet Bakanlığı bünyesinde istihdamdan bahsettiler. Biz Adalet Bakanlığı bünyesinde istihdamı kesinlikle kabul etmiyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde olmalıdır, ayrıca herkes cezaevinde görev yapamaz; bu çok önemli. Bunun tecrübesini ben yaşadım. Ben yurtdışındayken benim yerime görevlendirilen hocamız bir süre sonra cezaevindeki mahkûmlar tarafından "Biz bu hocayı istemiyoruz" diye bizim müftülüğümüze dilekçe vermişlerdir. Cezaevi farklı bir alan, cezaevinde hizmet edecek arkadaşlarımızın içinde bulunacakları durumlar, şartlar, olaya yaklaşımları çok farklı. Özellikle gönüllü arkadaşlarımız seçilmeli ve hizmete başlamadan önce de çok ciddi anlamda hükümlü tutuklu psikolojisi, iletişim gibi konularda hizmete tabi tutulmalıdır. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı. Ben de teşekkür ederim.

Cemil Paslı Bey, buyurun.

Cemil PASLI: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Komisyon üyelerini tekrar saygıyla, hürmetle selâmlıyorum.

Evet, Ali Melek Hocamız da bizim alanımızla ilgili çok güzel bir sunum yaptı. Bu konuda dünkü genel müdürümüzün de sunumuyla birlikte bir doyumun olduğunu düşünüyorum. Netleşen bir konunun da sosyal açılımlı irşat hizmetleri, daire başkanlığı olur veya himayeye muhtaç kesimlere yönelik bir din hizmetleri daire başkanlığı olur, ama müstakil bir daire başkanlığının diğer hizmetlere karışmadan tesis edilmesinde fayda var, çünkü bizim kurumumuz cami dışı hizmetler başlıklı olmasına rağmen yine çok camiden bahsedildi. Normaldir, genişliği ve ağırlığı itibarıyla, onun için cezaevi, hastaneler, SHEÇEK ve diğer hizmetlerin ayrı bir birimde değerlendirilmesinin ve eğitiminin planlanmasının, her şeyinin ayrı bir bölümde değerlendirilmesinin uygun olduğunu düşünüyorum.

Bizim SHEÇEK yurtları dışında yatılı ilköğretim okulları ve diğer yatılı okulların da yine din eğitimi konusunda kapsama alınmasını ve planlamanın da bunlar dışına alınarak yapılması gerektiğini burada kayıtlara geçirmek istiyorum, çünkü Türkiye'de oldukça yatılı ilköğretim bölge okulu dediğimiz YİBO'lar var, bunlarda din eğitimi bence dikkate alınmalı. Ayrıca bize bağlı ve Milli Eğitim'e bağla çalışan kreşler ve gündüz bakımevleri var; mesela Konya'da 51 tane var. Altını tekrar kalın bir çizgi ile çiziyorum; 0-18 yaş arası dini eğitim nasıl verilecek, bunların da buna ihtiyacı var, çünkü Konya'da "Bu kreşler Kur'ân Kursu olarak çalışıyor" diye zaman zaman bize şikayet de geliyor, Gerçekten de orada iyi niyetli, ama yanlış çalışmalar, yanlış faaliyetler yapılabiliyor. Onun için kesinlikle bizim kitap desteğine ihtiyacımız var.

Toplam kalite yönetimi diye bir şey var. Ben kendim de ilahiyatçıyım. Sizden birisi olarak söylüyorum, bence artık profesyonelleşmeli ve olayı standarda bağlamalıyız. Fedakârlık, feragat hepimizin dikkate alması gereken bir şey, ama bu insanın kendi takdirine, kendi inisiyatifine bırakılmadan yönetmeliklerle, tüzüklerle, imkânlarla, fırsatlarla, yetkilerle ve sorumluluklarla insan görevi netleştirilmeli diye düşünüyorum, yoksa biz söylemde çok bulunuyoruz; bu işleri yapalım, edelim diyoruz, ama bazen bu çok da etkili olamayabiliyor, onun için resmi yönden zorlayıcı ve mükâfatlandırıcı tedbirler alınmalı, profesyonelce olaya yaklaşılmalı diye düşünüyorum.

Tabii söyleyeceğimiz şeyler çok, vaktimiz dar, ben sadece şu tavsiyeyle, bizim açımızdan, sosyal hizmetler alanı açısından bitirmek istiyorum. Rahmetle anıyoruz, Kazım Karabekir Paşamızın "Çocuk Davamız" diye iki ciltlik bir kitabı var. İmkân ve fırsat olursa bütün sosyal hizmet alanıyla ilgilenen insanların bu kitabı okumasını arzu ediyorum, çünkü orada hem kendisi bu faaliyetlerde bulunuyor, hem de çok mükemmel bir şekilde bizim alanımızı izah ediyor. Ondan ben iki cümleyle de konuşmamı bitirmek istiyorum.

Kazım Karabekir Paşa diyor ki: "Hayatta bana zevk veren hayli başarılarım vardır; en zevklisi binlerce bakımsız çocuğun hayat ve geleceğini kurtarmak olmuştur. Hayatımda duyduğum ıstıraplar da vardır; en acısı bakımsız çocuk görmekliğim oluyor. Bakımsız çocuklar felâket kaynağıdır, her türlü hastalıklar, cürümler, cinayetler onlardan daha kolay, daha çok fışkırır. Bakımsız çocuklar millet enerjisinin bakımsız topraklar da vatan enerjisinin kaybedilmesi demektir. Bakımsız bir fidan kurur, çürür ya da yabanî olur. Bakımsız çocuk ise hastalıklı olur ölür veya suçlu ve cani olur. Bakımsız çocuk milli tehlikedir, dünyada türlü haksızlıklar, zulümler vardır, haksızlıkların en gaddarcası çocukların bakımsız kalmasıdır. En haksız ölüm de yine bakımsız bir çocuğun ölmesidir."

Ben bu duygu ve düşüncelerle beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum Cemil Bey'e.

Şimdi Prof. Dr. Bünyamin Erul Bey, buyurun.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Tekrar selâmlarımla, saygılarımla başlıyorum.

Benim tebliğimle ilgili olarak değerli katılımcılar, müzakereciler birkaç husus dile getirdiler, onlarla ilgili bir iki açıklama yapacağım.

Bir tanesi sanıyorum Orhan Çeker Hocamız "Romenler de bu tablo içersine girmeli" dedi. Aslında tabii cami dışı sosyal alan dediğimiz zaman daha pek çok alan hizmet bekliyor; yani girebilecek çok daha fazla alan var. Romenler aklıma gelmedi değil, aslında çok önemli bir hizmet sahası bizim açımızdan. Akşam biz hocalarımızla bir toplantı da yaptık, orada da bir hocamız dile getirdi, Fransa'da, Avrupa'da birçok ülkenin çingeneler, Romenler üzerine çok ciddi çalışmalar yaptığını, enstitüler açtıklarını, kütüphaneler açtıklarını anlattılar. Bu konuda biz hiçbir şey yapmadık sayılmaz. En azından Romenler üzerine yapılmış birkaç tane doktora tezi var. Bu çalışmalardan tabii istifade edilmeli ve Diyanet İşleri Başkanlığı bir alan araştırmasıyla birlikte hangi bölgelerdeki hangi Romen vatandaşlarımıza 'ne tür hizmetler götürebiliriz'in çok ince ayar hesabını yapması gerekiyor. Tabii mevsimlik işçilerden, yazlıkçılardan, tatilcilerden biraz daha farklı bir kategori Romenler; yani en azından bir etnik köken de diyebiliriz, yaşam tarzı itibarıyla çok farklı, onlar üzerine çok özel çalışmak gerekiyor. Burada altı, yedi maddenin içerisine bir paragrafla, iki paragrafla geçiştirilemeyecek kadar önem arz eden ve özellikle üzerinde çalışmalar yaparak planlanması, projelendirilmesi gereken bir kesim. Doğrusu Ben şu anda Karamürsel tarafından gelen, çoğunun TRT sanatçılarını oluşturduğu bir mahallede oturuyorum. Benim komşularım hep köken olarak bunlar, hepsi TRT sanatçısı. Mesela bunlar çok farklı kesimler. Mü-

barek gün ve geceleri, ramazanlar bizim insanımızdan çok daha gayretle kutlarlar, kız çocuklarını hemen evlendirirler, asla okutmazlar, asla çalıştırmazlar, ırz, namus konusunda birçok aileden daha duyarlıdırlar. Kendilerine has özellikleri var, ama bu pastanın bütününü yansıtıyor mu? Hayır. Onun için ayrıca bir çalışmak gerekiyor. Yine de Orhan Hocam'a teşekkür ediyorum onu hatırlattığı için.

İkincisi, "Kapadokya'daki Hıristiyanlar muvahhitti" sözü. Tabii zaten benim söylemeye çalıştığım şey de o. Yani eğer biz din görevlisine bu tür bir hizmet yükleyeceksek zaten onu anlatacak. Bunlar Hıristiyan'dı, ama İslâm öncesi Müslüman'dı, Tevhit'e inanıyorlardı diye bunları anlatacak; bunun için koydum bunu. Sümela Manastırından inerken ortaokul, lise talebeleri de iniyor. Dedim ki: "Ne dedi size Sümela Manastırı, gördünüz, ne dedi?" çocuklar baktılar, dedim ki: "Ben şöyle dediğini işittim: Hiçbir güç, dini hiçbir zaman yok edemez diyor, bu Manastır bunu söylüyor"; yani hiçbir güç dini inancı yok edemez diyor falan dedim.

Oturum Başkanı: Hocam, müsaade eder misiniz, ben dinler tarihçisi olarak oraya bir cümle açıklama yapabilir miyim?

"Kapadokya'daki Hıristiyanlar muvahhitti" sözü biraz tartışılır, çünkü oradaki kiliseleri ben de gezdim, kiliselerin yapılışı milâdî 4. asırlara denk gelir, belki 4. asırlardan sonra. Hıristiyanların teolojisi ve teslisi 3. asırlarda bitmişti, tamamlanmıştı. Bugünkü Hıristiyanlar nasıl düşünüyorsa o günkü Hıristiyanlar da öyle düşünüyorlardı ve kiliselerine o teslisi her şeyiyle kazımışlar. Dolayısıyla o kiliseler cami gibi, Müslümanların camisiydi gibi düşünmek çok sağlıklı olmasa gerek diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Hocam, yerlisi de yabancısı da oraları ziyaret ediyor, oraya herhangi bir rehber sıradan bilgiler veriyor; şurası mutfak, şurası yatakhane diye. Eğer bizden bir rehber orayı tanıtacak olursa Hocam'ın verdiği doğru bilgilerle bir defa mücehhez kılacağız, onları doğru bilgilendirecek. Burada bir din propagandası yapılmayacak, ama doğru bilgilendireceğiz ve burada böyle bir hususu ifade etmek istedim.

Aktif sunumdan bahsettim, burada kuruldan arkadaşlarımız var, bu aktif sunum kuruldan geçti ve bunun ben kararlara geçmesini ve hayata geçirilmesini özelikle istediğim için tekrar gündeme getirdim. Hocalarımızın da bu aktif sunumda katkıları var.

Merkezi sistem kalkmalı, derken ben o konuda ısrarcıyım, ama Ali Melek Hocam'ın Diyarbakır gibi belli hassasiyetlerin olduğu bölgelerde tedrici bir geçiş yapılabilir. Bir anda susturdunuz, bir anda konuşturamazsınız demek de yanlış.

Belli hazırlıklar yapılır, çünkü bu merkezi sisteme geçildikten sonra muhtemelen kendisini yetiştirecek birçok vaiz adayımız, potansiyel vaizlerimiz maalesef bitti, artık onlara yeniden kitap okuyun, yeniden vaaza hazırlanın deme imkânımız kalmadı. Bunun yine tedrici bir şekilde belli hazırlıklar yaparak, ama bir an evvel terk edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Ankara Müftümüz burada değil, müftülerimiz yayınları takip etmiyor deyince biraz alınganlık gösterdi, burada müftülerimizi de ben tenzih ediyorum. Gezdiğim, gördüğüm yerlerden hareketle söylüyorum, bir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nda Dini Yayınlar Komisyonu Başkanı'yım, dolayısıyla yayınlarımın oraya gidip gitmediğini sordum. Diyanet Vakfı Yayın Kurulu'nda üyeyim, Vakfın yayınları geliyor mu, gelmiyor mu, nasıl geliyor, bunları da sordum ve aldığım sonuç böyle bir özeleştiriyi gerektiriyor. Hocam imamlarımızın okumadığından bahsediyor, maalesef müftülerimizin birçoğu okumuyor. 15 gün içerisinde veya değişik vesilelerle birçok müftümüzle beraber oldum. Bir ilim adamıyla, bir akademisyenle bir gün, iki gün, üç gün beraber olan, birkaç saatini beraber geçiren bir müftümüzün soracağı, tartışacağı hiçbir ilmi mesele olmaz mı? Olmuyorsa demek ki okuma imkânı yok, fazla okumuyorlar; bu bir özeleştiri, ama bunların içerisinde öyle müftülerimiz var ki okuduğu, çok beğendiği bir kitabı bir şekilde bütün personeline alıp okutan müftülerimiz var, öyle müftülerimiz var ki, adeta problemlerini biriktiriyor, biriktiriyor, o problemlerini paylaşmak için bir vesileyle bir hocamızı konferansa çağırıyor. Dolayısıyla bu bir özeleştiri, ben dışarıdan birisi olarak bunu söylemiyorum, bunlar bizim gerçeklerimiz, müftüler de bizim talebelerimiz neticede. Alınganlık göstermeye gerek yok, hata varsa, kusur varsa bizde.

Peki, sanıyorum bu kadar. Doğal afetlerle ilgili İsmail Karagöz Hoca bir şey söyledi. Tabii ben o çalışmayı belki göz ardı etmişim, özel olarak üzerinde durmadım, zaten müstakil bir konu vardı. Tekliflerimde isabet etmişsek ne ala, yeni teklifler getirmişsem febiha dedi ya hoca, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de çok teşekkür ediyorum.

Ben bir şeyi hatırlatmak istiyorum; bizim tarihimizde çok örnek insanlarımız var, ama yakın tarihimizde en azından Üveysizade Mustafa Efendi, Celalettin Ökten Hoca Efendi, Mahmut Bayram Hoca Efendi gibi hayatını din hizmetlerine hiçbir şey düşünmeden veren insanlarımız var. Ben Üveysizade Mustafa Efendi'nin bir belgeselini seyrettim, gözlerim yaşararak, ağlayarak seyrettim. İstiyorum ki yine bu Şûra'da kararlara geçsin diye söylüyorum, bu büyüklerimizin hayatları belgesel hale getirip bütün imamlarımıza seyrettirilsin; yani bir din aşığı, din hizmeti aşığı nasıl hizmet ediyormuş, onların bize göre maddi imkânsızlıkları

çok daha fazlaydı, ama Üveysizade Mustafa Efendi'nin "bir kişinin kurtulması için bin münafığın üzerime bevletmesine razı olurum" dediğini insanlarımıza, imamlarımıza, din görevlilerimize onun hayatını belgesel haline getirerek anlatmamız lazım, zihinlerine nakşetmemiz lazım. Celalettin Ökten Hocanın İmam Hatip Liseleri'nin açılışında nasıl çalıştığını, yine onları yetiştirirken gündüz ders verdiğini, akşam da tuvalet temizlediğini imamlarımıza, İmam Hatip öğretmenlerimize, İlahiyat hocalarımıza belgesellerle sunmamız lazım. Ancak bu işlerin böyle olacağını düşünüyorum. Yine Mahmut Bayram Hoca Efendi, bunların biz bir kısmına yetişmedik, ama yetişen hocalarımız mutlaka vardır, nasıl çalıştıklarını bilirler. Bunlar da geçmişten geleceğe bir bağı sağlamak noktasında örnek insanlarımızı tanıtmamız açısından çok önemlidir diye düşünüyorum.

Şimdi Prof. Dr. Ali Seyyar Bey, buyurun.

Prof. Dr. ALİ SEYYAR: Çok teşekkür ederim.

İsabetli de oldu, ben hem Ali Erbaş Hocam'a teyiden destek vermek amaçlı olarak bir iki noktaya temas edeceğim.

Bünyamin Erul Hocamız'ın konuşmasında biraz rahatsız olduğum bir yaklaşım tarzı oldu. İki kere kullandınız herhalde, "birileri çıkar, namaz platformu gibi böyle etkinlikler oluşturur" dediniz. Birileri kim? Bizim gibi aynı kıbleye dönen, namaz kılan, iyi niyetli dini hizmetlerde bulunan insanlar herhalde. Dolayısıyla din hizmetleri sırf Diyanet'in tekeli altında mıdır? Yine ben anayasal boyutuyla bakmıyorum, dini hizmetler herkesin uhtesindedir, dolayısıyla sivil bir toplumda, demokratik bir toplumda inanç ve vicdan özgürlüğünün fiili hayata da dönüştürülmesine imkân sağlanan toplumlarda; yani teşkilât kurma özgürlüğü, dini hizmetler herkes tarafından yapılmalıdır ve teşvik edilmelidir ve takdir edilmelidir. Bu bağlamda "Diyanet'in Diyanet dışında oluşan dini cemaatlere bakışı nasıldır?" sorusunu ben birçok Diyanet personeline, Din İşleri Yüksek Kurulu üyelerine soruyorum, aldığım cevaplar bıyık altında tebessüm, bürokratik, diplomatik, kaçak cevaplar, mesafeli böyle; içten samimiyetli bir cevap alamadım.

Ben kendi duygularımı söyleyeyim; ben Almanya'da 25 yıl yaşamış bir insan olarak Diyanet'le 1982-1983 yılından sonra tanıştım, daha önce yoktular. Daha önce milli görüş, Süleymancıların kurmuş olduğu, ülkücülerin, Türkiye'den gelmiş olan dini cemaatlerin kendi gayretleriyle bizim dinden uzaklaşmamamız için orada dernek faaliyetlerinde bulunmuşlardır ve bugün onların hizmetleri olmasaydı ben büyük bir ihtimalle Hıristiyan olabilirdim. Çünkü ben Hıristiyan din dersi de aldım, 1967, 1968, 1969, 1970'li yıllarda kiliseye de gittim; ne bir Türkçe hocası vardı, ne de bir din görevlisi vardı. Dolayısıyla değerli arkadaşlar, Diyanet'in dışındaki dini cemaatlerin yapmış olduğu dini hizmetleri takdir etme-

miz lazım, üstelik hükümet bu hususta Diyanet'ten bir adım ön ayakta; "Bitlis'i, Sait Nursi'nin hizmetleri olmadan veya onsuz bir Türkiye maneviyatsız olurdu" demek bir hakikatin tescilidir. Dolayısıyla manevî coğrafyanın oluşumunda ve kazanımlarında sadece Diyanet'in bir etkinliği olmadı, diğer dini cemaatlerin ve manevî şahsiyetlerin de oldu. Bundan sonra Diyanet'in de o anlamda bir açılımı olması lazım ve manevi şahsiyetlerimize, gerek geçmişe ait Sait Nursi Hazretleri, Süleyman Hilmi Tunahan gibi, bütün isimleri siz daha iyi bilirsiniz ve bugüne ait isimleri de onure etmemiz lazım, çünkü peygamber dostu olduğuna inandığımız insanları görmezlikten gelmek Diyanet'e yakışmaz.

Bir de şu hakikat var: Sosyal açılımlı dini hizmetler yapalım mı, yapmayalım mı, nasıl yapılır gibi tartışırken şu da bir gerçek ki, Türkiye'de sosyal açılımlı dini hizmetleri yapan dini cemaatler var. Dolayısıyla bunların hizmetlerini de takdir etmemiz lazım, biz yapamıyorsak en azından onların yapmış olduğu hizmetleri takdir etmemiz lazım, çerçevesini oluşturmamız lazım, teşekkür etmemiz lazım.

Ben 1993'te alınmış bir karara baktım, orada diyor ki: Müftülükler nikâh kıyabilmeli. Aradan 16 yıl geçmiş halen o hususta bir adım bile atılmamış. Bugün veya Cuma günü alacağımız kararlarımız mutlaka eylem planı, zamanlama, hangi kurum aracılığıyla, nasıl, hangi yöntemle bunların hayata geçirilmesi noktasında mutlaka somut ifadeler de yer alması lazım, aksi takdirde havada bir yerde kalır. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Şimdi Fatma Feyza Güner Hanımefendi, buyurun.

Fatma Feyza GÜNER: Teşekkür ediyorum.

Ben hastanelerdeki manevi rehabilitasyon hizmetleriyle ilgili bir şey sormak istiyorum. Psikiyatr Erol Göka Bey'e, Almanya'da şizofren teşhisi konulmuş bir hasta geliyor. Kendisine ilaç tedavisi verilmiş. İki ay bunu izliyor, daha sonra patolojik bir vaka olmadığına kanaat getiriyor ve ilaç tedavisini kaldırıyor. Nedeni de, bizim dini literatürümüzde itikâf dediğimiz, hastanın kendi kültüründen getirdiği bu davranışların doğru değerlendirilmediğini ve yanlış tanıdan kaynaklanan bir teşhis konulduğunun farkına varıyor. Bu sadece Almanya değil, nüfusunun çoğu Müslüman olan ülkelerde de buna benzer vakalar var.

Bunun dışında bir örnek daha vererek soruma geçmek istiyorum. Namazlarının olmadığını düşünerek sürekli namazlarını yenileyen bir hastaya dini literatüre hâkim bir terapist, cemaatle namaz kılmasını önererek onu tedavi ediyor. Ben şunu söylemek istiyorum: Seküler anlayışa sahip terapistlerin, gerek görüldüğü takdirde dini otoritelerden yardım istemeleri ya da onlara danışabilmeleri

gerektiği gibi manevi rehabilitasyon için dini danışmanların eğitiminde klinik uygulamaların bulunması gerekir. Bunun için kurumsal bazda birtakım girişimler olması gerekiyor. Serpil Hanım 1996 yılında akim kalmış bir şeyden bahsetti. Ben şunu öğrenmek istiyorum: Günümüzde acaba özel hastanelerin yönetmelik, yönergelerinde, iç mevzuatlarında buna yönelik herhangi bir açılım var mıdır ve belirlenecek belli pilot bölgelerde, özel hastanelerde talepleri doğrultusunda özel hastanelerin buna yönelik bir çalışma Diyanet İşleri Başkanlığı'yla başlatılabilir mi ve mevzuatlar uygun mudur, onu öğrenmek için sorumu yineledim. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Ahmet Çekin Bey, buyursunlar.

Dr. Ahmet ÇEKİN: Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Yine bu sunumlardan ve tartışmalar karşısında bizim durumumuz nedir diye kendi kendimizi ben kontrol etme durumundayım. Bizim durumumuz şuna benziyor: "Siz necisiniz?" "Ben sporcuyum" diyen bir adama herkes otomatik olarak ikinci soruyu sorar, "Siz hangi sporu yapıyorsunuz?", o da söyler, atletizm, yüzme veya güreş diye. Ondan sonra da üçüncü soruyu sorar, "Atletizmin hangi branşında koşuyorsunuz veya yüzmenin hangi branşındasınız?" diye. Bizim Başkanlığımızın durumu şu anda tam bu; biz sporcuyuz, ama hangi branşta olduğumuz belli değil.

Bakın en son iki ay önce Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği "Türkiye'de 12.000'e yakın mülteci var, o insanların çoğu Müslüman ve biz bu insanlara karşı ne yapacağız, dini kurum olarak size müracaat ediyoruz, sizin de buna el atmanız lazım" dedi. Buyurun bir durun.

Serpil Hanım'ın bahsettiği o hastanelerdeki hizmet meselesinde hasbelkader ben yine aynı görevdeydim, 1994 yılında bütçe görüşmelerinde bir milletvekili Sağlık Bakan'ına "hastanelerde hocalar da telkinde bulunsa iyi olur" demiş. Sağlık Bakanı Diyanet İşleri Başkanlığı'na danışmadan valiliklere "hastanelerde din hizmeti verin" diye talimat yayınlamış. Bize bu talimatın fotokopisi geldi, ondan sonra hasbelkader oturduk, o günkü ilgililerle beraber bir genelge yayınladık, gönderdik. Bir iki ay sonra Almanya'ya gittim. Bir hafta sonra, "hocam hastaneye gideceğiz" dediler. Hastaneye gittik, Cuma günü hastaları ziyaret ettik. Ondan sonra orada bir tıp öğrencisi arkadaşımızla beraber hastane yönetimini ziyaret ettik. Dediler ki: "Bu işi kurumsal hale getirin, bizim için önemli olan sizin neciliğiniz değil, bizim için bu hastanede önemli olan buraya gelen hastanın bir an evvel tedavi olması ve bu tedaviye yardım edecek bütün kuruluşların yardımını da

buraya kanalize etmemizdir". Ondan sonra tutup biz düzenli bir şekilde her hafta orada ziyarete gittik. O arada bu iptal kararı çıktı, ben de tuttum kiliseler hastanelerde ne iş yapıyor diye araştırdım ve dört sayfalık bir yazı yazdım. O zamanki Diyanet Dergisi'nde de yayınlandı ve o günlerde oradaki kiliseler hastanelerde din hizmetinin 25. yılını kutluyordu. Sadece o işle ilgili bir sürü elemanlar var, hizmet içi eğitimleri vs. var.

Arz etmek istediğim husus, bugün aslında tartışmalarımızın bizi getirdiği nokta Diyanet İşleri Başkanlığı mensuplarının bundan sonra kendi hizmet alanlarına yönelik olarak uzmanlaşmalarının gereğini çok vurgulu bir şekilde kararlara koymamız gerektiğine inanıyorum.

Bir diğer husus, yine bu manevî bakımla ilgili; Hollanda cezaevlerinde ve hastanelerine yönelik bir hizmet çalışması vardı, onunla ilgili bir araştırma sonuçları geldi, bir doküman geldi elime. Hollanda kamuoyu tartışmaya 1995'te başladılar, 2005'te bitirdi tartışmayı ve dedi ki: "Hollanda'da yaşayan Müslümanlardan hastaneye gidenlere ve hapishanelerde olanlara devlet düzenli manevi yardım yapmak zorundadır. Bunun manevî bakım diye kanununu çıkarttılar, kanunla beraber 1,5 milyon Euro parayı buralarda görevlendirecekleri elemanların sadece eğitimi için üniversitelere tahsis ettiler.

Örnekler önümüzde, toplumumuz istesek de, istemesek de, Batı'nın geçirdiği bu semptomları, bu sıkıntıları, krizleri yaşamakta, bunları değişik vesilelerle görüyoruz, çünkü devlet kuruluşlarından ve diğer kurumlardan çok sık müracaatlar var. Bu müracaatların her birisi de, demin arz etmeye çalıştığım gibi belirli özel eğitime, en azından belirli bir seminerden geçmeyi gerektiriyor. Ümit ediyorum ki bu temel ilahiyat eğitimi üzerine böyle bir açılım yapabilirsek biz bu hizmetlerde topluma karşı vazifemizi bir derece yerine getirmiş olacağız.

Bir de Sayın Başkanım, serzenişimi söylemek istiyorum, bu hizmetler tek başına Diyanet'in de üstesinden gelebileceği hizmetler değil. Bakın, bir örnek vereyim, Türkiye'mizde 70.000'in üzerinde imam var, İlahiyat Fakültelerimizde imamlarla ilgili bir tek uzman hocamız yok, benim bildiğim yok, sizin varsa bilmiyorum. Ramazan Buyrukçu'nun bir doktora tezi var, onun haricinde derli toplu bir şey yok. Müftüler konusunda yok, vaizler konusunda yok. Bizim vazifemiz farklı olduğu için biz bunu Diyanet olarak yapamıyoruz; ama ilahiyatın bu alana uzak kalması bence hiç anlaşılır bir şey değil. Tıkandığımız noktalarda maalesef bizim de elimizde bir şey yok. Köyde görev yapan imamın psikolojisiyle şehirde görev yapanın psikolojisi aynı değil. Yüksek gelire sahip insanların bulunduğu bölgede imamlık yapan görevlimizle, alt gelir gruplarında çalışan veyahut göç alan gecekondu merkezlerindeki imamlarımızın alması gereken eğitimler gibi çok değişkenleri var, o alanlarda ciddi ihtiyaçlarımız var. Ben bu Şûra kararlarında bu ihtiyaçların dikkate alınarak geçmesini can-ı gönülden temenni ediyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben Dr. Ahmet Çekin Bey'e teşekkür ediyorum. Madem İlahiyat Fakülteleri'nde bu tür çalışmalar yok denildi, Diyanet İşleri Başkanlığı'yla İlahiyat Fakülteleri arasındaki işbirliğinin ne kadar önemli olduğu bir kere daha ortaya çıkmış oldu. Ancak, şunu söyleyeyim, bizim fakültemizin Din Eğitimi Anabilim Dalı bir yüksek lisans tezi projesiyle Türkiye'nin farklı bölgelerindeki imamların yeterliliği, yetersizliği noktasında üç, dört sene süren bir çalışma yaptı. Zannediyorum dört, beş kadar tez yapıldı bu konuda, ama yayınlanmadığı için bilinmiyor. Demek ki bunların en azından Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından fakültelere sorulması lazım; var mı, çalışma yapıldı mı sorulmalı. Ben İlahiyat Fakültesi mensubu olarak topu oraya atıyorum.

Dr. Ahmet ÇEKİN: Affedersiniz, benim söylemeye çalıştığım, İmam Hatipler söz konusu olduğunda bizim aklımıza hemen gelecek birisi yok veyahut da müftüler konusunda veya diğer elemanlar konusunda. Mutlaka çalışmalar var, gayret edenler var, onlara da teşekkür ediyoruz, ama gönlümüz biraz daha üst seviyede bir şey istiyor.

Oturum Başkanı: Peki, teşekkür ediyorum.

Şimdi Ahmet Ergün Bedük Bey söz istemişler, buyurun.

Ahmet Ergün BEDÜK: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın Başkan, çok değerli hocalarım, hepinizi tekrar saygıyla selâmlıyorum.

Ali Melek Hocam'ın sunumunda benimle beraber aynı konuyu paylaşmasından dolayı duyduğum memnuniyeti dile getirmek istiyorum. Ancak, bazı şeyler söyleyecektim, ama Cemil Paslı Bey Kazım Karabekir Paşa'dan çok güzel bazı parçaları bize ilettiği için daha fazla o konuya girmeyeceğim. Yalnız bu konuda bir rakam vermek istiyorum; 2004 rakamlarına göre Türkiye'de sokakta yaşayan, çalışan, çalıştırılan çocukların sayısı 84.926, Emniyetteki rakamdır bu. Bu, 5 sene önceki rakam, acaba onun üzerine ne kadar eklenmiş, bu konunun önemini tekrar vurgulamak için söyledim. Bu çocukların ilk çıkışı bundan 60 sene öncesine dayanır. 1948, 1949, 1950 yıllarında İstanbul'da köprü altında yaşayan çocuklardır bunlar. Köprü altı çocukları diye isimlendirilmiş, bunlarla ilgili şiirler yazılmış, hikâyeler yazılmış, romanlar yazılmış ve biraz da hafife alınmış, ama bugün son derece tehlikeli bir duruma gelmiş. Bu yüzden bu konuya tekrar önem atfetmek gerekiyor.

Öznur Hanım ve Serpil Hanım'ın tebliğlerini dinledik, kendilerine de teşekkür ediyorum. Ancak bu tebliğlerde hastalara rehabiliteyle ilgili şeyler konuşulurken ölüm konusunda, sanki ölümü hiç hatırlamamamız gereken bir olgu olarak ifade edildi gibi oldu. Ben ondan biraz rencide oldum. Halbuki Hz. Ömer ölümü hatırlamak için özel bir insan tutuyor, bunu biliyoruz. Bir yandan da **"Ağızların tadını yok eden, ölümü çok zikredin"**(Tirmizî, Kıyame 26), Bu yüzden ölümü çok hatırlamak gerekiyor. Şahsen dünyevî ihtiraslarımın çoğaldığı sıralarda ölümü hatırlamak bende o ihtirasları biraz törpülüyor, yok ediyor. Bu yüzden ölçüyü kaçırmamak gerekiyor. Evet, hastalara bir yandan yanaşacağız, moral vereceğiz, ama bir yandan da "ölüm yok, kurtulacaksınız" tarzındaki bir şey de bence tam değil, ölçüyü kaçırmamakta yarar var. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Şimdi Prof. Dr. Hüseyin Peker Hocamız.

Prof. Dr. Hüseyin PEKER: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Ben de hastanelerde verilmesi gereken din hizmetleriyle ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Öncelikle Öznur Hanıma ve Serpil Hanıma teşekkür ediyorum, gerçekten güzel sunumlarda bulundular. Bilindiği gibi hastaya moral vererek, manevî destek sağlayarak hastalığının kısa sürede iyileşmesi noktasında artık tıp otoriteleri ortak kanaate varmış bulunuyor, hatta moralinin iyi olması hastalığa yakalanmaması açısından da önemli görülüyor. Moralman iyi olan, zihnen sağlıklı bir konumda olan kişiler aynı zamanda kolay kolay da hastalanmıyorlar. Atalarımız bu konuda zaten şunu ifade etmişler: "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur". Sağlam kafa derken inancıyla, zihniyle problemlerden uzak, birçok şeyi problem edinmeyen bir zihin yapısı, ruh yapısı kastedilmiş oluyor. Böyle bir yapıya sahip olan kişi bedensel rahatsızlıklardan da uzak bulunuyor.

Bu konu bu şekilde bilinmiş olmasına rağmen ve bugün özellikle psikosomatik diye isimlendirilen hastalıkların yaygın şekilde varolmasına rağmen, sebebi ruhsal, görünümü bedensel olan hastalıklar psikosomatik dediğimiz hastalıklar ve ayrıca şimdi birçok tıp otoritesi hangi bedeni hastalık olursa olsun sebebinin yarıdan fazlasının ruhsal olduğunu ifade ediyor. Bu görüşü savunan birçok bilim adamı var. Böyle olmasına rağmen bizde hastanelerimizde din görevlisi uygulaması bir dönem kısa bir süre başlatıldı, ama şu anda yapılmıyor, istenilen doğrultuda, arzu edilen şekilde uygulanmıyor. Bu konuda diğer alanlarda da aslında Batı ülkeleriyle kıyasladığımızda diğer alanlarda da, sosyal alanlarda dini uygulamaların geç başladığını görüyoruz. Bu tür uygulamaların geç kalmasının bence iki önemli nedeni bulunuyor; birincisi din görevlisinin maalesef cami dışına çık-

masından korkan bazı kesimler var; yani dini uygulamalar sadece, dini görevliler cami içerisinde kalsın düşüncesini savunanlar var. Gazetelerde bu doğrultuda yazılar olabiliyor veya bazen bazı kesimlerde etkin durumdaysa bu görüşü dile getiriyor ve başarılı olabiliyor.

Bir de, din görevlisinin yetersizliği; çeşitli alanlarda görevlendirilen din görevlileri başarılı olamadıkları için birinci görüşü savunanlara eleştirme açısından malzeme oluşturmuş oluyor. Dikkatimi çekti Serpil Hanım'ın yaptığı sunumda bu uygulama hastanelerde ilk başladığında görevlendirilen personelin eğitim durumuna baktım, yüzde 50'ye yakın, hatırımda öyle kaldı, yüzde 40'ın üzerinde görevlendirilen personel lise mezunu. Bu alanda kesinlikle yeterli değil. Öznur Hanım şunu ifade etti, Ahmet Çekin Bey de belirttiler; bu alanda ve diğer alanlarda görevlendirilen din görevlilerinin uzmanlaşmış olması gerekiyor. Öznur Hanım, "yüksek lisans yapmalı veya doktora yapmalı" diyor, ama tabii bunun kısa sürede olması, istenilen sayıda elemanın bu kadar yüksek lisans ve doktora yapabilmesi mümkün değil, ama hiç değilse, çokça ifade ettik, tekrar ifade ediyorum, bu alanlarda görev yapacak personel uzun süreli hizmet içi eğitim kursuna tabi tutulmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı bunun üzerinde özellikle durmalıdır, bu konunun kararlarda da geçmesini düşünüyorum. Böyle olursa belli oranda, ideal anlamda tabii yüksek lisans ve doktora yapması uygundur, çünkü ihtisas gerektiren alanlardır bunlar, ama hiç değilse verilecek kurslarla belli ölçüde bu ihtiyacı görebilecek seviyeye gelmiş olurlar. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Hiç uyarmaya gerek kalmadan hocalarımız bırakıyorlar, bunun için de ayrıca teşekkür ediyorum.

Şimdi Emine Şahin Hanımefendi, buyurun müzakerenizi dinleyelim.

Emine ŞAHİN: Merhaba, buradaki bütün katılımcılara saygı ve hürmetlerimi sunuyorum önce.

Ben ilahiyatçı değilim, Diyanet'i daha yakından tanıma fırsatını yeni elde ediyorum ve sizinle olmaktan çok mutluyum. Her şeyi dikkatle dinliyorum. Tabiri caizse bir arı gibi önce, ikinci gün Birinci Komisyona gittim, sonra Üçüncü Komisyona da misafir oldum, sonra kendi Komisyonuma geldim, çünkü bir sürü şey öğrenmem gerektiğini düşünüyorum. Sizlerden çok şey öğreniyorum, ama başka bir perspektiften paylaşmak istiyorum; hem soru sormak istiyorum, hem de küçük paylaşımlarımı size sunmak istiyorum.

Birincisi, Şinasi Bey, biliyoruz ki İslâm'da ruhban sınıfı yok, ama Hocam'ın bahsettiği din görevlisi modeli hayatın içinde bir model, ama bizdeki Diyanet gö-

revlilerine baktığımız zaman, pratikten yola çıkarak örnek veriyorum, kesinlikle yanlış anlaşılmasın, daha çok içine kapanık, sadece doğumlarda, cenazelerde ve mevlitlerde gördüğümüz din görevlileri vardı. Dolayısıyla neden bu böyle çok merak ediyorum. Çünkü o insanların aslında ruhban sınıfı var, ama hayatın çok içindeler, çok birikimliler, hatta çok meşhur bir biyoloji kanunu var, Mendelev Kanunu, bir rahip tarafından yapılıyor; pek çok metot da o insanlar tarafından bulunuyor. Neden böyle, bunu merak ediyorum. Bunu Diyanet İşleri'ndeki görevli kişiler de cevaplarsa çok memnun olurum.

İkinci sorum, mesela bir sürü projeden bahsediliyor, cezaevlerinde, hastanelerde ve çocuk esirgeme kurumlarında, bunlar çok güzel şeyler; ama dünyayı takip edersek bir gıdayla, sağlıkla, özellikle koruyucu sağlıkla ilgilenen biri olarak her şey basite indirgeniyor aslında. Hiç kompleks değil, çok küçük değişikliklerle, çok ucuz masraflarla önemli değişiklikler yapabiliriz; bunu görüyoruz zaten. Neden bu eğitimde, adalette, gıdada, beslenmede, sağlıkta kompleksten basite doğru giderken Diyanet'te böyle bir şey yok. Mazur görün beni, kesinlikle sizin bilginiz yanında şey yapamam asla söz konusu olmaz; ama böyle bir otorite, bir kişi anlatıyor, diğerleri dinliyor, hiç interaktif bir ilişki yok. Din olunca konu, haliyle uzmanlık sahası olmadığı için insanların, bilemediği için kabul etmek zorundasınız, bir de tehlikeli bir konu; daha interaktif olamaz mı, daha basit, böyle beraber paylaşımcı, keyifli, eğlenceli vaazlar olamaz mı diye düşünüyorum, çünkü ilgilendiğim, üyesi olduğum pek çok STK'larda bir sürü iş böyle gidiyor; yani otoriter şeyden tamamen kopuş var.

Üçüncüsü de Serpil Hanım'ın ve Harun Bey'in önerileri çok güzel, ama mesela Serpil Hanım için söyleyeceğim, hastane zaten benim ilgi saham olduğu için, adı çok kötü; hastane hastalık yapan bir yer. Ben gündemi takip ettiğim için, hastanelerde öldürülemeyen mikroplar var, bunlar birinci ölüm nedenleri bile olabiliyor. Hastaneye giden bir din görevlisi temas etmek zorunda, dokunmak zorunda, onun büyük bir riski var orada. Siz dokunmadan hastayla yakınlaşamazsınız, onun meramını dinlemeniz çok zor. Dolayısıyla din görevlisini korumak zorundasınız burada, hastayı da korumak zorundasınız tabii. Yarın Hülya arkadaşımla da çevreyle ilgili bir tebliğ yapacağız, bütün bu komisyonlardaki konuşmalardan gördüğüm o ki mutlu bir din görevlisi isteniyor, mutlu insanlar isteniyor. Mutlu bir insanın sağlıklı olması lazım ve temel ihtiyaçlarımız aslında değişmiyor, teknolojiyle de değişmiyor, yüzyıllar geçtikçe de değişmiyor. Taze havaya, temiz suya, güneşe, harekete ve gerçek gıdaya ihtiyacımız var. Aslında psikolog arkadaşlarım da var, diyorlar ki; birçok öneriyi kendince, mesela sadece çocuğun gıdasını değiştirerek o hiperaktif, saldırgan özelliklerinde iyileşme gördüğünü söylüyor. Bu kadar küçük bir değişiklikle de yapılabiliyorsa acaba diyorum Diyanet, ne bileyim, belki ütopik gelecek size, ama din ve çevre, din

ve sağlık gibi şuralar yapamaz mı? O zaman hayatın içinde de olacak görevliler, mesela Hocam sizin anlattığınız en son şey.

Küçücük bir anımla bitirmek istiyorum: Ortaokul yıllarındayım, Ali Fikri Yavuz ve beraber ders yaptıkları kişiler benim evime yakın bir caminin kütüphanesinde oturuyorlardı. İlgimi çekti, ben de katıldım; tabii ben onlara göre jenerasyon olarak çok küçük kalıyorum, ama onların tavırları, bana karşı tutumları, anlatış tarzları kendimi çok iyi hissettiriyordu, kendimi bir prenses gibi hissediyordum. Din görevlisi deyince benim aklıma bu geliyor, ama toplumda şimdi değişti bu. Tekrar neden olmasın o insanlar diye düşünüyorum. Algıda hani kahraman hikâyeler diyorsunuz ya, bu önemli bir şey.

Bir de ben tabii dini endişeleri az olan sağlık, çevre ve beslenmeyle ilgili bir sürü STK'ya üyeyim. O insanların endişelerini burada dile getirmek istiyorum. Bir kısmı dini tamamen dışlıyor, hocalarım belki haklı, karıştırmasını istemiyorlar, ama bir kısmı kendini ayıplanacağını düşünerek kendini çekiyor, böyle bir şeyle yüzleşmek istemiyorlar. Mesela son günlerde benim üyesi olduğum Fikir Sahibi Damaklar diye bir platform var, orada şöyle bir tartışma var mesela; genetiği değiştirilmiş organizmaların haram olup olmadığıyla ilgili Diyanet'ten fetva istiyorlar; inanılmaz bir tartışma vardı. Oradaki dini inancı olmayan bir hanım "bunun eğer birleştirici, toplumu aydınlatıcı, daha iyiye yöneltici bir etkisi varsa ben Diyanet'le böyle bir ilişki kurmak istiyorum ve çabalıyorum" diyordu, ama fazla cevap alamamış sanıyorum. Sadece Alo Fetva'dan almış.

Oturum Başkanı: Hemen son cümlelerinizi alalım.

Emine ŞAHİN: Önerilerimi sundum zaten. Burada böyle bir fırsat verdiğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum Emine Hanıma. Yarın tebliği var, orada da dinleriz inşallah.

Şimdi Prof. Dr. Servet Armağan Hocamızı dinleyeceğiz.

Prof. Dr. Servet ARMAĞAN: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sizin istitraten bahsettiğiniz iki konuya ben de bir iki katkıda bulunmak isterim. Bu Mahmut Bayram Hoca ve Gönenli Mehmet Efendi'yle çok beraberliğim oldu. Gerek Mahmut Bayram, gerekse diğer Mehmet Gönenli Efendi, ikisi de Gönenli, hakikaten **"Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun, onlar hidayete erdirilmiş kimselerdir."** (Yâsîn, 36/21) âyetine kendilerine mâsadak

yapmış insanlardı, çünkü peygamberler Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli yerlerde geçiyor, Cenâb-ı Hakkın emrine imtisalen **"İn ecriye illâ Ala'llâh"** diye sık sık söylerler. Bunlar bunu yaşayan kimselerdi. Ben Mahmut Bayram Hoca'dan 40 sene evvel, Arapça'nın mebâdilerine ondan başlamıştım. O hafızdı, Kur'an öğretme gibi zaten dersler verir ve hiçbir zaman da bir şey talep etmezdi. Bu iki zatın da yine Kur'ân-ı Kerim'de yer alan **"Onlar ki dünya hayatını ahirete tercih ederler…"** (İbrâhim, 14/3) âyetinden korktuklarına şahit olmuştum. Maalesef günümüzde, sabahleyin de konuştuk, din hizmeti ifa eden kimselerin menfaat-i maddiye peşine düşmeleri ve onu birinci dereceye getirmeleri, büyük bir ikazı nazara almamaları cây-i hayret bir şeydir; çok hayret edilecek bir şeydir. Eğer öyle bir dokümanter film yapılırsa isabetli olur.

Tebliğlerle ilgili olarak belki faydalı olur ümidiyle şunu söylemek isterim: Bu psikoloji, cezaevleri, imamların vazifeleri gibi konularda tebliğleri hazırlayanların sa'yleri meşkûr olsun, ilimleri artsın derim. Benim dileğim bir ilim adamı olarak, belki de alışa geldiğim bir formasyon gereği olarak, bilhassa sonuç kısımlarında, öneri kısımlarında âyet ve hadislere yer vermelerini beklerim, çünkü bu konular yoruma bağlı şeyler. Diyelim psikoloji konusunda bir kimse bir şey söyleyeceği zaman o kendi şahsî fikri midir, yoksa psikoloji ilminin kesin bir verisi midir diye tereddüdü mucip bir noktadır. Televizyonlarda zaman zaman görüyoruz meselâ, genç kız ve erkeklerin beraberliğini tervîş ve terğîb eden psikolojik yorumlara rastlıyoruz, aynı zamanda başka bir kanalda o kanalın tandanslarına uygun olarak terhîb eden konuşmalara rastlıyoruz, yine psikolog adına birisi konuşuyor, ama bu tebliğleri hazırlayanlar, tabiî ki tebliğler tetkikten geçtikten sonra basılacaklardır, bir beyanda bulundukları zaman, bunun dayanağının şu âyetin bir manasına mâsadak olduğunu belirtmeleri gerekir.

Ben İslâm fıkıh ulemasının bu konudaki eserlerini okuya okuya yetiştim, kendi hukukçuluğum da var tabii, bilhassa Seyyid Sâbık Mısır ulemasından, herhangi bir şeyi anlatırken mesela diyelim kira akdini anlatıyor, "Kira akdi meşru mudur, değil midir? Meşrudur, çünkü âyette, hadiste var, icmada var. Aleyhte olanlar var mıdır? İcma müttefekun aleyh midir, değil midir?" gibi, o konunun en başında onu belirtir ki sizi oryante etsin. Bir de bazı konular vardır ki sarih değildir, onu delâlet yoluyla ya da bir işarî ve remzî manalara dayanmak suretiyle de verilebilir. Biliyorsunuz, bu Kur'ân-ı Kerim'deki âyetlerde her zaman sarîhen bir mana yok, çıkmıyor; yani metin kat'î olabilir, ama mana kat'î olmayabilir; ya remzî olarak, işarî olarak delâlet yoluyla da bir şey çıkarılabiliyor. Herhangi biri yoluyla da olsa böyle bir atıfta bulunmaları, gerek bu Din Şûrası'nın toplantısının manasına muvafık olması açısından, gerekse okuyuculara bir itminan sağlaması bakımından uygun olur, yoksa böyle herkes kendi afakî düşüncesini söylerse, bu Din Şûrası'nın tebliğleri arasında basılan bir şey sanki din adına söylenmiş bir

şey gibi kabul edilme, sû-i iktibasa medar olma durumu da vardır. Bunlar tabii şüphesiz biraz emek mahsulü. Bu delilleri, dayanaklar diyelim, araştırılırsa çeşitli dillerde, çeşitli kitaplarda, eski kitaplarda, yeni kitaplarda, modern kitaplarda bulunur.

Arkadaşlarıma başarılar diliyorum. Teşekkürler ediyorum efendim.

Oturum Başkanı: Ben de Servet Hocamız'a teşekkür ediyorum.

Şimdi Prof. Dr. Talat Sakallı Hocamız, buyurun.

Prof. Dr. Talat SAKALLI: Teşekkür ediyorum.

Özellikle hastanelerde dini hizmet verebilmek görüldüğü gibi diğer alanlara göre oldukça zorluk ihtiva ediyor. Özellikle Emine Hanım'ın dile getirdiği zorlukların yanında daha hesaba gelmeyen, akla gelmeyen ve içinde olmadığımız için pek bilemediğimiz pek çok problemi var. Bunlardan bir tanesi de, uzun zamandır akademik hayat içerisinde olduğumuz için beraber yaşıyoruz, özellikle tıp camiasının ciddi bir kast sistemi içerisinde olması, kendi branşından olmayanları kolay kolay içerilerine almak istememeleri. Özellikle morfolojide biyoloji kökenli veya veteriner kökenli hocalar bile onlar nazarında dışarıda kalırlar.

Bunlar dikkate alınmalı ve bunun dışında daha pek çok konular var. Onun için biz ilahiyatçılar olarak burada oturup buna bir karar vermektense Serpil Hanım'ı gerçekten yürekten tebrik ediyorum, bu işin içinden gelen birileriyle bunu bir şekilde şekillendirmek, planlamak daha isabetli olacak ve tercihen de Diyanet'in, Serpil Hanım'ı hemen Pazartesi günü altyapıyı oluşturmak üzere kurulacak komisyonun başına getirip o şekilde bir çalışma başlatması uygun olur.

Diğer bir konu da özellikle sosyal hizmet kurumlarında bazen televizyonlara da yansıyan moral geceleri ve belli eğlenceler tertipleniyor, buralarda sazlı, sözlü, bazen de dansözlü moral gecesiyle moral verilmeye çalışılıyor. Bunların onlara ne kadar moral verdiğini bilmiyorum, belki araştırmalar vardır, ama ben araştırmadım da bilmiyorum da, gerçekten bunlara bu morali veriyor mu? Vermiyorsa 18-20 yaşındaki gençlere hitap eden bu tip şeyler yerine onlara daha uygun ziyaret, sohbet, hatıra dinleme veya anlattırma gibi aklıma geliveren çözüm yolları herhalde onlar için daha uygun olabilecektir. Özellikle buralarda görev yapacak veya görev yapan arkadaşlara da bir tavsiye olarak bunu hatırlatmak isterim.

Zira tebliğde de belirtildiği gibi yapılan araştırmalar, yaşlıların dine ilgi ve dönüşlerinin oldukça yoğun olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanların dine ve Allah'a yöneldiği, samimiyetle ihtiyaç duyduğu anlar bir felâket anlarıdır, bir de yaşlandıkları dönemde yalnızlık korkularındadır. Dolayısıyla bu dönemlerde

insanların yanında olmak gerekiyor. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, ben de teşekkür ediyorum Talat Hocamıza.

Şimdi Zeki Sayar Hocamız, buyurun.

Zeki SAYAR: Teşekkür ediyorum.

Aslında ben değinilmeyen bir konuya değinmek istiyorum. Belki bu, öğleden sonra konuşulan tebliğlerle de direkt ilgili değil; ama bir şekliyle ilgisi var; cami dışı din hizmetleri sunabilmek için yararlandığımız mekânlardan biri camilerin müştemilâtıdır. Ayrıca cami dışı din hizmetlerini sunabilmek için gerçekten ihtiyaç duyduğumuz maddî kaynaklar da var, ama temel bir problem var, bugün camiler yapılırken bu konu müftülüklerimize maalesef sorulmamakta ve çok hoş olmayan camiler yapılmakta. Bir de kendilerine teşekkür ediyoruz, Müslümanlar dernekler oluşturuyor, bir cami yapıyorlar, camiin altında bir sürü müştemilâtı var. Burada bir kadirşinaslık olarak iyi çalışanlara teşekkür ediyoruz, ama bazen camiin altında onlarca dükkân, gelir getiren gayrimenkuller oluşuyor. Bunlar cami yapıldıktan sonra bir şekliyle de vakfa dönüşüyor, başına da bazen hiç olmayan, böyle bizim gibi burada konuştuğumuz problemlerle ilgisi olmayan insanlar geliyor. Cami hak tarafından yapılmış, ama altındaki dükkânların, Ali Hocam, sizler de bilirsiniz, gelirleri başka türlü kullanılıyor. Mesela burada eski Maltepe Müftüsü var, zannediyorum Maltepe Merkez Camii aylık geliri yüzlerce milyarla ifade edilen geliri var, zannediyorum müftü beye "burayı terk et" diye uyarıda bulunulmuştu. Bu belki Şûra'nın çözeceği bir şey değil, ama ben bunun din hizmetlerinde önemli bir problem olduğunu düşündüğüm için bunun Şûra'nın gündeminde olmasını düşündüm.

Tabii Ali Bey'e de teşekkür ediyorum, Diyanet'in sivil toplum örgütlerine karşı olması gibi bir şey olmaz, biz yıllardır Kur'an hizmetlerini, Kur'an kursu hizmetlerini bu hayırsever vatandaşlarımızla yürütüyoruz, hâlâ cami derneklerimiz var, onlarla beraber çalışıyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı olarak biz toplumun her kesimini kucaklıyoruz. Zaten Sayın Diyanet İşleri Başkanımızın da söylevlerinde hep bu ifade edilmekte.

Ben gündeme girsin diye bunu ifade ettim, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum. Yunus Macit Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Yunus MACİT: Bünyamin Hocam vaazların merkezi sistemden

alınması noktasında ısrarcı olduğunu söyledi. Şayet böyle bir uygulama yapılacaksa din görevlisi arkadaşlarımızın, özellikle imamların vaaz noktasında eksik oldukları bir gerçek, onlar için okuyabilecekleri örnek vaazlar hazırlanması iyi olur. Başkanlığımızın yayınladığı örnek vaazlar var, ancak benim Rize İlahiyat Fakültesi'nde bulunduğum dönemde Fakültemizin mescidinde hutbe okurken hazırladığım hutbelerde dikkat ettiğim bir nokta vardı. Hutbeyi yazarken normal yazım kurallarına, nokta, virgül işaretlemelerine göre değil de konuşma tarzına göre o noktalama işaretlerini koyuyordum, okuyordum; yani nefesim nerede tükeniyor, oraya gerekse de gerekmese de bir virgül koyuyordum mesela. Buna benzer özelliklere dikkat ederek, normal Türkçe yazım kuralları dışında vaaz için, hutbe için kendi içimizde bir yazım kuralı geliştirmek suretiyle örnek hutbeler, vaazlar hazırlarsak iyi olur. Sözgelimi köyün birisinde bir cenaze oluyor, oraya isteseniz de müftü, vaiz göndermeniz mümkün değil, imamlardan birisi konuşmak durumunda. Onun elinde hazır bir metin olursa, şayet bu görevli kardeşimiz de biraz meraklı, gayretliyse, önceden birkaç defa okuduğu takdirde bunu bir vaaz gibi rahatlıkla cemaate sunabilir diye düşünüyorum.

Yine Bünyamin Hocam kitap okunmadığından bahsetti. Samsun'un Çarşamba ilçesinde din görevlileri Güldeste diye bir aylık dergi çıkarıyorlar. Ben de birkaç yazı yazdım. Burada imam kardeşlerimiz yazı hazırlıyorlar. Tabii burada onlardan orijinal bir yazı yazmalarını beklemek çok da sağlıklı bir bekleyiş olmaz, ama gerçekten orada bir yazı yazabilmek için, ama Internet'ten, ama kitaptan, bir gayret içersinde oluyorlar; yani normalde okuma ihtiyacı duymuyorlarsa da o yazıyı yazabilmek için bir şeyler karıştırmak durumunda kalıyorlar. Belki bu sadra şifa olmayacak, ama en azından yangından kurtarılan mal hesabı birkaç görevlimizin bu anlamda okumasını teşvik etmek babında her müftülüğümüzün personelini bu tür faaliyetler noktasında teşvik etmek mümkün olabilir diye düşünüyorum.

Bir de ben imamlığa başladığım yıl, Mehmet Yaşar Kandemir Hocamızın "Gönül Doktoru" diye bir kitabı vardı, 1982'de elime geçmişti, bilmiyorum gördünüz mü, ben okudum, orada ideal bir imamın yapması gereken, yarın benim çevre konusunda bir sunumum olacak, çevre dâhil bir imamın bir köyde karşılaşabileceği, yapabileceği şeyleri konu edinen bir kitap. Bunun sayılarını acaba artırmak mümkün mü, bu konuda özellikle eli kalem tutan hocalarımızın yapabileceği bir şeyler var mı diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ederim.

O kitabı ben de 1982'de okumuş ve özetini çıkarmıştım, hâlâ o özeti elimde, çok güzel bir kitap, gerçekten her imamın okuması gereken bir kitap. Teşekkür ediyorum.

Şimdi Prof. Dr. Bünyamin Erul Bey'e söz veriyorum, buyurun.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Hocam, teşekkür ediyorum.

Önce bir iki konuda kısa açıklama yapacağım. Sabahtan bir hocamız yanlış hatırlamıyorsam Kutlu Doğum Haftası'nın sosyal açılımlı din hizmeti şeklinde olsun diye bir teklifte bulunmuştu. Vahyin inişinin 1400. yılı münasebetiyle bu Kutlu Doğum Haftasını inşallah 2010 yılında Kur'an ve Hazreti Peygamber diye belirledik ve Türkiye'de 7 bölgede 7 sempozyum yapılacak. Farklı boyutlarıyla farklı kesimlere farklı etkinlikler yapılacak, ama sosyal açılımlı din hizmetleri öyle anlaşılıyor ki daha önümüzdeki yıllar hep konuşacağız, umarız bir başka Kutlu Doğum'da bunu konu edinebiliriz.

Bir Katılımcı: 2011 yılında Rezervasyon yaptırabilir miyiz?

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Bunu zaman belirliyor Hocam. Bazen bazı konular hakikaten gündemimize düşüyor ve başlangıçta Sîret yazımcılığını planlamıştık, son anda Kuran, vahinin inişinin 1400. yılı olması, Kuran yılı ilanı şeklinde çok yoğun bir etkinlikler bekliyor inşallah 2010 yılında. Bir Komisyon oluşturuldu. Geçen seneki Kutlu Doğumlardan çok daha farklı, bol, zengin bir etkinlik yapılacak.

Yine Emine Hanım'ın teklifi; din ve çevre, din ve sağlık konulu şuralar, umarız ilerde bunlar gerçekleşir. Elbette teklif edilen konular çok güzel konular, bunlar üzerinde mutlaka durmamız gerekiyor, çalışmalar yapılmaya devam ediliyor.

Bir de cezaevlerine bilgisayar hatlı Kur'ân-ı Kerim olsa diye sanıyorum Hocam söylediler. Başkanlığımız yıllarca hat sanatını yitirmeyelim diye ısrar etti, bilgisayar hattına yaklaşmadık, sonunda geç de olsa kabul etmek durumunda kaldılar. Şu anda bir çalışma yapılıyor, inşallah en yakın zamanda bilgisayarla yazılmış, güzel baskıyla basılmış Mushaflarımız çıkacak.

Bu açıklamalardan sonra, birkaç hocamız, "bildiriler çok ideal, bunlar gerçekleştirilebilir mi" dediler. İdeallerle gerçekler arasında hep zihinlerimiz geldi gitti. İdealler olmadan gerçekler hiç olmaz. Bunlar gerçekleştirilebilir mi bilemiyoruz, ama hani Araplar "mâ lâ yüdrakü küllühû, lâ yütrakü cülühû" hepsini yapamasak bile hepsini terk etmeyiz; yani yüzde 50 yapabiliyorsak, 70 yapabiliyorsak bunu yapmaya çalışırız. En azından bu konuda gayretli bazı arkadaşlarımız bir ufuk ortaya konulursa birtakım model çalışmalar planlar, projeler ortaya konulursa elbette bunu yapabilir.

Bazı konuşmacılarımız tabii çok tikel örnekler verdiler ve genelde olumsuz

örnekler verildi; burada şunu okuyamıyor, şunu yapamıyor şeklinde. Tabii meselenin olumlu tarafları da var, genellemelerden kaçmak lazım; sanıyorum Ahmet Yaman Hoca ifade ettiler. Öyle hocalarımız var ki, aranızda tanıyacaklar var, ismen zikretmekte hiçbir beis görmüyorum; Urfa Ulu Camide Ali Hoca diye bir Hocamız var. Bu arkadaşımız bir din görevlisi ve günde 8.000 kişi, 10.000 kişiye yemek veriyor. Urfa'nın bütün sivil kuruluşlarını, gönüllü teşekküllerini kendisine bağlamış, Ramazanda bu sayı 15-20 bine çıkıyor ve bütün Urfa'nın gerek resmi, gerek sivil birçok insanın güvenini kazanmış, sadece organizasyon yapıyor. Gittiğinizde Ulu Camie gidin, Ali Hoca'ya selâm verin, size ne yapabiliyorsa her türlü hizmeti sunuyor. Ve bunu da hasbe'l-lillâh yapıyor. Öyle görevlilerimiz var ki radyolarda DJ'lik yapıyor, program yapıyor, öyle görevlilerimiz var ki hayatını öğrenci velisi gibi, öğrenci babalığına vakfetmiş; öğrencilere ev buluyor, öğrencilere burs buluyor, öğrencileri yetiştiriyor, onlara İlahiyat Fakültesinin eğer dersleri yetmiyorsa Arapça dersi tedrisat veriyor, öyle hocalarımız var ki İstanbul'da bir camide yıllardır 3.000 kişiye konferans veriyor, 3.000 kişiye vaaz veriyor, kendisi değil, ilim adamlarına, düşünürlere, toplumda temayüz etmiş insanları çağırıyor, camiini böyle bir platforma çevirmiş. Onun için bu olumlu örnekleri de görmek lazım ve bence bunlar çok teorik şeyler, çok ideal şeyler, gerçekleştirilemez diye bakmamak lazım. Gazi Hocamız'ın tekliflerini Allah-u a'lem belki de uygulayan nice genç arkadaşlarımız var, ama biz bilmiyoruz; Anadolu'nun kim bilir hangi şehrinde, hangi kasabasında. Çok yetenekli, Internet'i çok iyi kullanan, bilgisayar teknolojini çok iyi kullanan cevher arkadaşlarımız var; bunlar bize ümit veriyor. Tabii sorumluluk güç nispetinde, Cenâb-ı Allah'ın bizlere verdiği nispette, **"Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar."**(Bakara, 2/286) **"Allah bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar."** (Talak, 65/7) Bize verilen imkânlar nispetinde elbette hizmet götürme gayreti içerisinde olacağız.

Tabii yine taşra teşkilatlarda dergiler var, Sayın Yunus Macit Hocamız'ın söylediği örnekte olduğu gibi, ama aylık dergimiz de var, konulu sayılar çıkıyor. Ben gençlik yıllarımda ilahiyat öncesi 8-9 yıl imamlık yaptım, o yıllarda çıkan dergileri de, şimdi çıkan dergiyi de görüyorum, ciddi anlamda bir mesafe kaydedildi, dolu dolu dergiler çıkıyor ve bu dergilerin okunması gerekiyor. Bu son yıllarda yapılan mülâkatlarda görevlimiz Hac imtihanına girsin, yurtdışı imtihanına girsin, bu dergileri okuyup okumadığını biraz test edebilmek için soruları oralardan soruyoruz; yani okumaya teşvik ediyoruz. Roman türü eserler, inşallah bunlar belki zaman içerisinde yayınlanır, yayınlanmaya da devam eden çalışmalar var.

Doğrusu Anayasa'nın bize belirlediği bir sınır var. Teşkilâtın müftüden, vaizden, din görevlisinden beklediği bir görev var, bir de Müslüman olarak Cenâb-ı Allah'ın bizden beklediği görev var. Ben Mersin'e, Muğla'ya gittiğim yerler-

de vermiş olduğum konferanslarda bizim resmi görevlerimizi değil, motivasyon olsun diye arkadaşlara, Cenâb-ı Allah'ın bizden beklediği görevleri hatırlatmaya çalıştım. 5 madde üzerinde durdum; emanet, ehliyet, teslimiyet, samimiyet, şahsiyet ve bu kavramlar üzerinden Cenâb-ı Allah karşısında bizim üzerimize düşen vazifeyi ne kadar yapıp ne kadar yapmadığımızı sorguladım. Pekâlâ, bir görevlimiz murakıbı atlatabilir, müftüsünü kandırabilir, cemaatini susturabilir, ama Cenâb-ı Allah'a nasıl hesap vereceğini düşünmek durumunda. Buna göre hesap ederek hizmet sunmak gerekiyor.

Son olarak ben sevgili Ali Seyyar Hocamız'a cevap vereceğim, tabii Komisyon Başkanı da olduğum için çok yutkunarak konuşmak zorundayım, böyle olmasaydı şûrada olsaydım belki daha rahat konuşacaktım. Sevgili Hocam, öncelikle sizin iki gündür katkılarınıza biz teşekkür ediyoruz. Eğer birileri bizi sorgularsa, eleştirirse biz bundan son derece memnun oluruz, istifade ederiz.

Ben konuşmam esnasında "birileri namazı anlatıyor, biz anlatamıyorsak" derken bu cümlede vurgu "biz"edir. Bizim öncelikli görevimiz namazı anlatmak, namazı bile anlatamıyoruz ve birileri anlatıyor ve bu birileri ifadesi olumsuz bir ifade değil bence.

Prof. Dr. Ali SEYYAR: Yanlış algıladım.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Tabii her şeyde bir hayır var, bu aktif sunumu ilham eden şey şu: Camiler haftasında konferans vermeye Bolu'ya gittim. Kocaman bir konferans salonu var, yarısına kadar doldurabilmiş müftülüğümüz ve ben Boluluyum, beni tanıyanlar da var, buna rağmen yarısına kadar doldurmuş. Bir hafta sonra gazetede okuyorum, aynı salon, namaz platformu oraya gelmiş, sahneye oturmuş bizim hemşerilerimiz, çünkü salonda oturacak yer kalmamış. Düşündüm, bu arkadaşlarımızın artısı ne, bizim eksimiz ne; neden biz dolduramadık da bu arkadaşlarımız doldurdu. Şimdi işin sadece hizmet boyutu açısından baktığımızda, sizin 20-30 seneyi özetlediniz az önce, tekrar gözden geçirin 20-30 seneyi, Diyanet İşleri Başkanlığımızın son 5-6 senedir bu sivil kurumlara, kuruluşlara, derneklere, inisiyatiflere yaklaştığı kadar son 30 senede hiçbir zaman yaklaşmamıştır. Şu anda bütün sivil inisiyatiflerle birlikte çalışıyoruz. İftar programlarına bakın, sahur programlarına bakın, Kur'an Kurslarına bakın, derneklere bakın, bu noktada Diyanet bir patlama yaşamıştır. 10 sene önce biz böyle bir şeyi rüyamızda görsek inanamazdık. Bu konuda bizim herhangi bir çekincemiz yok, hele hele ben bir akademisyen olarak çok daha rahat konuşmak durumundayım, keşke sivil inisiyatif de birçok yetkin hocalarımız çıksa, bu şekilde gruplar çıksa da İslâm'ı, bizim resmi görevlerimiz var, bizim en azından belli sınırlarımız var,

biz bu sınırları aşamıyoruz, hiç olmazsa bu kardeşlerimiz rahat konuşsun desek.

Bu noktada Diyanet bir açılımı gerçekleştirmiştir, bunu kabul etmemiz lazım, ancak şimdi bir hadisçi olarak şu eleştiriyi de yapmak durumundayım, daha önce bu ifadelerimi kullandım, bunlar kitaplara geçti, onun için tekrar etmiş oluyorum: Gözyaşı geceleri, asr-ı saadet geceleri ve bu namaz platformunu ben kendim izlemedim, Zeki Hocam da izledi, belki söz alır, ifade eder. Şimdi bizim Diyanet İşleri Başkanlığı olarak toplumu doğru bilgilendirmek gibi bir görevimiz var ve maalesef Türkiye'de biz bu boşluğu, bu alanı dolduramadığımız için "birileri" diyorum tırnak içerisinde, yine bu itham edici bir ifade değil, bir sektör oluşturdu ve gözyaşına dayalı bir istismar ortaya koydu. O konuşmalarda, bir hadisçi olarak söylüyorum, uydurma hadislerin haddi hesabı yok. Sırf insanları ağlatabilmek için, sırf insanları duygulandırıp bilet satabilmek için, para kazanabilmek için günde üç seans, beş seans para kazanıldı bu milletin üzerinden. Gecekondu kesiminde adamın ekmeğe parası yok, gitti orada o gözyaşı geceleri, asr-ı saadet gecelerini takip etti. Marifet iltifata tabidir, bu arkadaşlar bir hizmet sunuyor, vatandaş da takip ediyor. Ben yine de onlar olmasın demiyorum, ama onlar bir boşluk ortaya koymuş, bir boşluğu doldurmuş, biz neden bu boşluğu bıraktık, neden bu boşluğa doğru bilgiyle bir cevap veremedik diyorum ve onun için aktif sunum diye bir alternatif geliştirmenin aciliyetinden, zaruretinden bahsediyorum ve diyorum ki, aktif sunumdaki vaazların metinleri mutlaka Din İşleri Yüksek Kurulu'nun onayından geçsin, orada halk yanlış bilgilendirilmesin. Ben şimdi öyle hikâyeler anlatırım ki etkilenirsiniz, ama bunlara ilmi açıdan baktığınızda hiçbir aslı astarı yoktur, hepsi uydurmadır.

Hanımefendi söyledi yine, vaazlar daha interaktif, daha etkili olabilir mi diye. Mesela camilerde erkek hocaların, vaizlerin erkek cemaate yaptığı o kürsüden buyurgan bir vaazla Hoca hanımların camilerde hanımlara yaptığı vaazlar çok farklı. Hanımefendiler giriyorlar camiye, sohbet ederken, muhabbet ederken vaaz başlıyor, bir saatte konuşma bitiyor. O birebir ilişki var, ama buna rağmen tabii ki bizim çocuklara nasıl hitap ederiz, gençlere nasıl hitap ederiz, hanımlara nasıl hitap ederiz, bu konuda hayli geliştirmemiz gerekiyor.

Son cümlem, eleştirim o birilerine değil, eleştirim banaydı Sayın Hocam. Sizin mülâhazalarınızı, müzakerelerinizi zevkle dinlemeye devam edeceğiz. Ben teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Tabii Bünyamin Bey'in sözleri bizim biraz önce örnek imamlarla ilgili sözümüzü teyit etti. Urfa'da bir Ali Hoca vardır, Sakarya'da bir Mustafa Hoca vardır, demek ki olabiliyormuş bunlar, diğer hocalarımıza örnek olsunlar. O büyük po-

tansiyelle neler yapılmaz. Görev dağılımı da yapabilirler. Birisi sosyal hizmetler komisyonu kurar, bir başka hoca gençlik komisyonu kurar, bir başka hoca bayanlar komisyonu kurar; yani belki bir imama, bir din görevlisine bunlar ağır gelir, ama paylaşımla da bunları yürütebilirler.

Şimdi sırada Abdullah Demir, buyurun.

Abdullah DEMİR: Sayın Başkanım, kıymetli hocalarım, bugünkü tebliğlerin tamamı sosyal açılım üzerineydi. Diyanet İşleri Başkanlığı sosyal açılımı nasıl yapabilir, buna yeterliliği var mı, neler gerekir diye. Bu konuda bence eksik kaldığını düşündüğüm bir husus var; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konudaki yeterliliği tartışılırken bağlantılı kuruluşların da hazır olup olmadığı tartışılmalı. Örneğin Türkiye Diyanet Vakfı, şu anda bütün illerimizde sivil toplum kuruluşu olarak tescilli ve faaliyette bulunmaktadır. Benim gözlemlerime göre merkez hariç taşrada üzerinden para toplanılan, ama hakla bağlantısı olmayan, binası olmayan, tabelâsı olmayan, halkın başkanını, üyelerini bilmediği bir sivil toplum kuruluşu. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde sosyal hizmetlerin belki çoğunluğu STK'lar üzerinden yapılıyor, Türkiye Diyanet Vakfı'nın ne kadar hazır olduğu, açılım yapıp yapamayacağı, örneğin kadın teşkilâtının, gençlik teşkilâtının, birimlerinin taşrada yapılanması gerekip gerekmediğini hocalarımın görüşleriyle öğrenmek istiyorum.

İkinci bir husus da, yakın bir zamanda gene Diyanet İşleri'ne bağlantılı olarak Dini ve Sosyal Hizmetler Vakfı kuruldu; ismi Dini ve Sosyal Hizmetler Vakfı. Hocalarımın görüşlerinden, bilgilerinden istifade etmek istiyorum. Acaba bu Vakıf ismi tescil edildiği üzere sosyal hizmetlerle ne kadar alâkalı, amacı nedir, hazır mı, değil mi? Bu konuda da bilgi sahibi olan hocalarımın bilgilerinden istifade etmek isterim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ederim.

Dr. Ekrem Keleş, buyurun.

Dr. Ekrem KELEŞ: Hocam, teşekkür ediyorum.

Ben Ahmet Bedük Hocam'ın **"Ağızların tadını yok eden, ölümü çok zikredin"** hadis-i şerifiyle ilgili yaptığı değerlendirmenin, ölmek üzere olan kişilerle bağlantılı yani o bağlamda değerlendirilmemesi gerektiği kanaatindeyim, onu özellikle bir paylaşmak istedim. Sağlığında kişinin ölümü unutmaması, ahrete hazırlıklı olmasıyla ilgili bir hadis, tam tersine, Peygamber Efendimizden rivayet edilen **"Kendinizi hasta göstermeyin, hasta olursunuz"** insanın kendisine has-

ta olduğunu telkin etmemesi, olumlu telkinin kişiler üzerindeki olumlu etkisini, bir de durmadan şikâyet etmenin, malûm "lealle"yle ilgili; yani geçmişten şikâyet edip durmanın İslâm dininde olumsuz olarak değerlendirilen bir pozisyon olduğunu hatırlatmak istedim. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ederim. Abdullah Ayan Bey, buyurun.

Abdullah AYAN: Muhterem hocalarım, bilmiyorum bu şûramızla ne kadar ilgilidir, bir arkadaşımız "Diyanet ve Sağlık Şûrası yapılsın" diye bir teklifte bulundu. Mesela bu son günlerde, affedersiniz, domuz gribi gibi bazı gripler başını aldı gidiyor ve bu camilerimize girecek. Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda toplu ibadetlerde, Cumalarda ne yapacak? Acaba şûranın konusuna girer mi, girmez mi, bununla ilgili bir karar alınabilir mi, alınamaz mı? Bu bir.

Bünyamin Bey'in bir ifadesini anlayamadım; "beş altı senedir biz olağanüstü bir şekilde sivil toplum kuruluşlarıyla müthiş bir şekilde diyaloga girdik" dedi. Diyanet İşleri Başkanlığı her zaman sivil toplum kuruluşlarıyla diyaloga girmiştir, sadece bu seneyle kısıtlamak doğru değildir diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum, sağ olun Hocam.

Şimdi Cemil Paslı Bey, buyurun.

Cemil PASLI: Ben de fazla vaktinizi almayacağım. İki konuda bir hatırlatmada bulunacağım. Sivil toplum kuruluşları bizim sosyal hizmet alanında çok önemli. Dün de müzakerede söylemiştim, Hollanda'da Spirit Organizasyon diye bir Vakıf var, 1520 yılında kurulmuş ve o günden bugüne mağdur, himayeye muhtaç çocuklara yönelik faaliyet gösteriyor. Bu konuda bir de örnek vermek istiyorum. Konya'da bizim ortak organizasyonla KİMSEV Vakfı, Kimsesiz Çocuklara Yardım Vakfı, Büyükşehir Belediyesi ve SHEÇEK ortak bir protokolle biz yetiştirme yurdu işletiyoruz, onun için biz SHEÇEK olarak buna da açığız. Türkiye'nin farklı yerlerinde bizimle birlikte çalışmak isteyen sivil toplum kuruluşlarıyla ortak olarak çalışabiliriz, buna mevzuatımız müsait.

Diğer bir konu, bizim için bu çok önemli, bir hocamız dile getirdi moral geceleri ve orada yapılanlarla ilgili, bunlar medyamızın taşıdığı spontan örnekler; bir kaymakam veda ederken herhangi bir olumsuzluk oluyor, onu sanki çok genel bir şeymiş gibi veriyorlar. Biz bunlara çok dikkat ediyoruz ve zaten en son bir ilimizde oldu, onunla ilgili de gereken soruşturma ve araştırmalar yapılıyor. Bunu bize şu zararı oluyor: Bunu dile getiren insanlara karşı bizim çocuklarımız-

da, yaşlılarımızda, özürlülerimizde bir tepkisellik ve yargı oluşuyor, nasıl ki o konuyu genelliyorsa bizim çocuklarımız da ona karşı bir genelleme oluşturuyor. Ahmet Yaman Hocam'ın dediği gibi genellemeler çok tehlikelidir. Bu konuda eğer aklınıza takılan bir şey olursa, bir şey okuduysak işin içinde olan, bilen insanlardan bunu teyit etmekte, doğrulatmakta fayda var, çünkü oradaki insanlar bu konulardan inciniyorlar. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum, sağ olun.

Dr. Sadık Eraslan Bey.

Dr. Sadık ERASLAN: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Macit Hocamız Başkanlıkça yapılması temenni edilen bir çalışmadan bahsettiler; halka hitaben vaaz türünde bir çalışma. Sayın Bünyamin Hocam belki hatırlarlar diye bekledim; fakat eski kurul döneminde yapıldığı için belki hatırlarına gelmedi, Yusuf Hocamız ve diğer hocalarımızla birlikte bundan evvelki kurul döneminde başlayan "Kur'an'dan Öğütler" ismi altında 400 konudan meydana gelen bir çalışma yapıldı. Her konu 1-1,5 sayfa civarında, özellikle kırsal kesim hedeflenmiştir. Köylerde imamlarımız, hocalarımız, her an için vaaza hazırlanamayacak arkadaşlarımız, sohbet odalarında her an için herhangi bir konuda cemaatten birileri "Şunu ben dinlemek istiyorum hocam sizden" deyince o eseri açıp herhangi bir şey ezberden anlatmaya ihtiyaç duymadan sadece okuyup geçtiği takdirde karşıdaki muhatap dinleyici anlayacak şekilde bir çalışma yapılmıştır. Şu anda Din İşleri Yüksek Kurulu'nun tasdikinden geçmiş, basım safhasında ben onu Macit Hocamız'a cevap tarzında arz etmiş olayım. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum.

Mustafa Akgül Hocam, buyurun.

Mustafa AKGÜL: Efendim, hizmetin resmi kurum ve gayri resmi cemaatler, gruplar tarafından yürütülmesi noktasında bendeniz Ali Bey'in mantığıyla bakıyorum olaya; serbest olmalı ve Diyanet tekelinde de olmamalı; ancak Bünyamin Bey'in cevapları beni rahatlattığı gibi ben de yaşadığım bir örneği kısaca arz etmek istiyorum.

Daha önce muhterem Ali Hocam söyledi, Diyanetimizin, Başkanlığımızın tarafsızlık politikası son zamanda değişti. Ben Abdullah Bey Hocam'a iştirak etmiyorum, eskiden böyle değildi. Eskiden Diyanet'in tarafsızlığı şöyleydi: Hiçbir grubun yanına varmayın, hiçbir grubun yanında görünmeyin, böylece tarafsız

olun. Benim gördüğüm şimdiki tarafsızlık politikası şu oldu: Her grubun yanına varın, her biriyle beraber olun, böylece tarafsız olun. Bendeniz Avustralya'ya son gidişimde bana bu telkin yapıldı ve ben gittim, her grupla beraber oldum, hiçbir engel olmadı ve hepsi de beni bağrına bastı. Daha önce kapısından geçmek sicil bozulmasına vesile olan kurumların içine girip konuşmaya başladık, son hacda beraberdik, Diyanet İşleri Başkanımız "Milli Görüş'ün binasına ben gideceğim, orada ben konuşacağım" dedi, ki bundan 5, 6, 8 sene önce Milli Görüş'ün kapısından geçmek cinayetti efendim. Yaşadığım olayı arz ettim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Şimdi son müzakerecimiz Nurşen Güney Hanımefendi, buyurun.

Nurşen GÜNEY: Zaman bilgi zamanı, insanlar artık Internet'le istedikleri bilgiye kolayca ulaşabiliyorlar ve bir vaiz kürsüye çıktığı zaman artık halkımız o konuyla ilgili hangi âyeti, hangi hadisi okuyacağını bilebiliyor. Bunun için özellikle biz bayanlara yönelik hizmetlerimizde, aktif sunum dediniz ya Hocam, onu oldukça geniş çerçevede kullanıyoruz. Sizin bahsettiğiniz gibi bir saat vaaz sunmuyoruz, Kur'ân-ı Kerim, ilâhî, slaytla zenginleştirilmiş bir perdelik tiyatral gösteriyle zenginleştiriyoruz. O zaten o bilginin ana fikrini biliyor, istiyoruz ki o anlatmak istediğimiz konuyu içselleştirsin ve yaşantısında duygusal zemine oturtup onu yaşantısına kolayca uygulayabilsin. Bunu hanımlarda biz çok daha kolay uyguluyoruz. Bunu ifade etmek istedim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum. Buyurun Saadettin Bey.

Yrd. Doç. Dr. Saadettin ÖZDEMİR: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben bir şey arz etmek istiyorum; bu protokollerle, Diyanet'le yapılan protokoller, gerek Adalet Bakanlığı, gerek SHEÇEK veya diğer kurullarda bunların bence kanunî dayanaklara oturtulması gerekiyor, çünkü bu tür protokollerle yapılan çözümler de siyasî iktidarlara bağlı oluyor. İktidar geliyor protokol ortadan kalkıyor, iktidar geliyor, protokol geliyor. Siyasî iktidarın bakışına göre bu iş değişmemeli. Onun için kanunî dayanakları olmalı ve ona göre bu işlem yapılmalı.

Bir örnek var Isparta'da, genelleme diyor Ahmet Yaman Hocam da, siyasî iktidarın görüşüne göre SHEÇEK'teki din görevlisi yetiştirme yurdunda görev alıyor, siyasî iktidar değiştiğinde huzurevine gönderiliyor; bu birkaç sefer oluyor. Git, gel; git, gel. İktidarın dine bakışı değişik, huzurevinde görevli, iktidarın dine bakış açısı farklı, o zaman yetiştirme yurduna gel. O açıdan ben buna dikkat çekmek istiyorum; bu işin kanunî dayanakları sağlam oluşturulmalı ve dini sosyal hizmetler buna göre verilmeli.

Bir başka şey STK'lar. Avrupa Birliğine giriş sürecinde özellikle sivil toplum kuruluşları çok önemli. Mesela "Diyanet mi muhatap, yoksa din alanındaki sivil toplum kuruluşu mu?" desek Avrupa Birliği, sivil toplum kuruluşunu daha çok öncelikle kâle alıyor, onu dinliyor. Onun için özellikle Vakfın bu STK statüsünde güçlendirilmesi gerektiği kanaatindeyim.

Bir başka şey, Ali Hocam fazla söz arıyorsunuz, dedi. Eğer yetiştirme yurduna bir gün gitseniz, bir akşam kalsanız, bir gün huzurevine gitseniz burada hiç mikrofonu bırakmazdınız. Gerçekten oradaki insanlar bağırıyorlar, açlar. Ben dini bayramlarla ilgili çocuklara bir soru sorduğumda diyor ki: "Dini bayram ne demek, dini bayram diye bir şey yok, ben dini bayramda sokakta serseriler gibi dolaşırım." Siz hepiniz, kendiniz düşünün, dini bayramlarda ne yapıyorsunuz, çocuğunuza en güzel elbiseyi alıyorsunuz, kendinize en güzel elbiseyi alıyorsunuz, ondan sonra eş dost ziyaretini yapıyorsunuz, yemekler, ziyaretler, muhabbetler. Bir de o çocukları düşünün, o çocuklar ne halde. O zaman problemin biraz daha anlaşılacağını düşünüyorum ben.

Bir başka şey, sosyal hizmet alanında eğer deneyim ve tecrübesi yoksa biz bunu müftülük olarak veya diyanet olarak zorla göndermeyelim, bu görevli orada hizmet yapmayacaktır, daha da zarar verecektir; yani formasyonsuz veya isteksiz ilk etapta, bunlar yapılamıyorsa orada daha büyük zararlara yol açabilir, onun için hiç gitmemesinde yarar var. Mesela bir çocuk, yetiştirme yurdundaki 18 yaşında bir çocuk gece içki içerek yurda geldiğinde oradaki İmam Hatip Lisesi mezunu bir görevli arkadaşımız "Senin 40 gün namazın kabul olmaz, 40 gün sonra ancak namaz kılabilirsin" şeklinde çocuğa birtakım tavsiye ve telkinlerde bulunuyor. Böyle bir görevliyle acaba nereye varabiliriz? Onun için gerçekten dini sosyal hizmetler alanındaki uzmanlaşma son derece önemli diye düşünüyorum. Teşekkür ederim Hocam.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum Saadettin Bey'e.

Şimdi Doç. Dr. Öznur Özdoğan Hanımefendi, buyurun.

Doç. Dr. Öznur ÖZDOĞAN: Teşekkür ediyorum.

Ben bu oturumda Sağlık Bakanlığı'ndan ve Tabipler Odası'ndan görevliler görmek isterdim, çünkü Feyza bir soru sordu başlangıçta, "Özel hastanelerimizle başlayabilir miyiz? Dini danışmanlar görev alabilirler mi, mevzuat nedir?" dedi. Doğrusu hiç cevap verebilecek durumda değiliz, olmasını arzu ederdim.

Bu kurumlarla iletişim çok önemli. Mesela bizim aramızdan da söylendi, ruh hastalığı denildi. Doğrusu maneviyat alanında çalışan birisi olarak soruyorum: Ruhumuz hastalanır mı? Ben psikolojik hastalıklar diyorum. Arapça'ya "İlmü'n-

Nefs" diye çevrilmiş psikoloji bilimi; yani psişe, nefs ile ruh ayrı. Bu bilgilerin tıp alanına da girmesi gerekiyor, bu iletişimin olması gerekiyor gerçekten.

Ölüm konusunda da ben şunu söylemek istiyorum, Peygamberimizin yaklaşımı, çok güzel bir sözü, **"Hastalıklar sizin misafirinizdir, eninde sonunda çekip giderler"** diyor Peygamberimiz. Bağışıklık sisteminin güçlenmesi açısından hastalık döneminde bu bakış açısı daha etkili diye düşünüyorum. Özellikle hastanelerde ilk aşamada daha akademik, daha donanımlı insanların görev almasını da arzu ediyorum, bunu istiyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum Öznur Hoca'ya.

Şimdi Serpil Başar Hanımefendi, buyurun.

Serpil BAŞAR: Teşekkür ediyorum Hocam.

Öncelikle tebliğimi dikkate alıp müzakere eden tüm hocalarıma saygılarımı sunuyorum, teşekkür ediyorum.

Özel hastaneler konusuna hemen bir açıklık getirmek istiyorum. Bu araştırmaları yaparken bu konuyu da araştırdım, acaba oradan bir kapı açılabilir mi diye çok düşündüm. Özel hastanelerde şöyle mevcut bir durum var: Kendileri aslında daha çok, bunu itiraf etmek hoş bir şey değil, fakat hastaya müşteri yaklaşımıyla yaklaştıklarından dolayı, bunu bazen kendileri de söylüyorlar, kendi kriterlerini daha üst düzeye çıkarabilmek için, bu da uluslararası platformda hasta hakları içerisinde tanımlandığı için dini anlamda hastalarına yardımcı olmak adına Internet sitelerinde örneğin şu tür ilanlar verebiliyorlar: "İstediğiniz takdirde dini inancınıza uygun din görevlisi odanıza davet edilebilecektir". Sadece ilan bundan ibaret. Zaten bizim vatandaşımız böyle bir hakkı olduğunu net bir biçimde bilmediği için bunu talep etmiyor; fakat bizim ülkemizde Sağlık Bakanlığı'nın son dönemlerdeki açılımlarıyla yurtdışından da epeyce bir hasta bizim hastanelerimize müracaat etmekte, dolayısıyla "Hıristiyan bir din görevlisini de getirtebiliriz" mesajını vermek istiyorlar aslında; yani orada bizim Diyanetimizin bir elemanını davet etmek amacıyla söylenmiş bir şey değil bu. Bu özel hastanelerin bu şekildeki ilanlarına Internet sayfalarında rastlamak mümkün.

Yine bazı özel hastanelere gittiğinizde çok küçük ilanlarla, çok küçük tabelalarla rastlıyoruz, yine hasta hakları bağlamında bu tür ilanları orada görebiliyorsunuz. Yönetmeliklerine baktığımızda biz gene Hasta Hakları Yönetmeliğinin dışına çıkamadıklarını görüyoruz, oradaki ibare de davet edildikleri takdirde ancak gidip oraya hizmet üretir durumdalar. Ben özellikle zaten Sağlık Bakanlığı'yla yapılan görüşmelerde bu Yönetmeliğin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğine inanıyorum.

Bir saygıdeğer hocam, "ölümü hatırlatmak çok kötü bir şey değil, böyle mi anlaşılıyor" dedi. Tebliğimi tamamıyla burada sunamadığım için böyle bir yanlış anlaşılmaktan zaten imtina ederim, fakat söz konusu eleştiri zaten bizim basınımız tarafından bu uygulamaya yapılmış bir eleştiridir. Biz bu tebliğimizde bunu hatırlatmak, kötü bir şey demek gibi bir amacımız zaten asla yok. Fakat ölümcül hastaya refakat hizmetleri denilen bir kavram var. Hastane uygulaması üzerine bizim çok fazla bir araya gelip düşünce üretecek platformumuz olmadığı için bu konular gündeme gelmiyor. Ölümcül hastaya refakat hizmetlerinde, zaten ölümcül hastalık teşhisi konmuş bir kişinin son demlerinde o haliyle barışık bir halde yaşamasını sağlıyor din görevlisi. Biz bu uygulamalara yurtdışı uygulamalardan veri sağlayabiliyoruz. Ülkemizde uygulanamadığı için "bu ne işe yarar" şeklinde somut bir şey ortaya koyamıyoruz.

Hüseyin Peker Hocam'a çok teşekkür ediyorum. Benim de özellikle savunduğum bir konu, buradaki görevliler mutlaka fakülte mezunu olmak durumunda, hatta gönül ister ki daha üst düzeyde, doçentlik, profesörlük düzeyinde kişilerin, araştırma yapmış kişilerin hastane ortamında görev alması lazım. Burada görev yapan kişilerle aynı ortamı paylaşacakları için; yani bu bir ekip çalışması olacaktır. Öteki türlü "hoş geldiniz, güle güle" şeklindeki bir uygulamayla karşılaşır bizim din görevlimiz. Bu da sadece bir ziyaretten öteye gidemeyecektir, ki hedef asla bu olmamalıdır. Bu ekibin canlı bir üyesi olması isteniyorsa mutlaka eğitim kriterinin çok üst düzeyde düşünülmesi gerekiyor. Hatta bir yabancı dili ben savunuyorum, fakat burada tek yabancı dil de yeterli olmayacaktır, çünkü bu ortamda bir de Latince tıbbi literatür de kullanılmakta. Bizim din görevlimizin bu tıbbi literatüre de aşina olması çok önemli bir husustur. Bununla birlikte tabii İngilizce de mutlaka gereklidir.

Yeterince âyet, hadis açısından desteklenmeli denildi. Ben acizane tefsir doktorası yapıyorum, bir yandan da bununla ilgili hadis ve âyetler üzerine düşünce üretmeye çalışıyorum; fakat işin teorisi özelikle belirlenirken Din İşleri Yüksek Kurulu Üyelerimizle de mutlaka birlikte çalışılması ve bu konuda da düşünce üreten akademisyenlerle birlikte çalışılması gerektiğini tekrar vurguluyorum.

Hocam son cümlem, bu uygulama, önünde mahkeme engeli olan tek uygulamadır. Burada dünden beri konuştuğumuz bütün uygulamaların kapısı açıktır, fakat hastane uygulamasının önündeki bu tür bir engel olduğu için mutlaka önce bu engel aşıldıktan sonra buna uygun bir zemin, platform oluşturulduktan sonra gereken şeyler yapılıncaya kadar Diyanet İşleri Başkanlığımız da yurtdışı uygulamalarına yönelik bir rapor mutlaka hazırlatmalı ve bunun içinde de bilimsel verileri mutlaka bulunduran bir raporla Sağlık Bakanlığı'yla gerekli iletişimi sağlamalıdır diyorum, çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum Serpil Hanım'a.

Son olarak sözü Ali Melek Hocamız'a veriyorum.

Ali MELEK: Sayın Başkanım, teşekkür ederim.

Ben birkaç cümleyle ifade edeyim. Ben şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu arasındaki mevcut protokolün, Saadettin Özdemir Hocamızın da ifade ettiği gibi, ayakları yere basan, sağlam bir zemine oturtulmasını ve her dönem için biz Cemil Paslı gibi arkadaşlarımızın yönetimde olamayacağını düşünerek mutlaka sağlam bir zeminde bu protokolün işler halde tutulması için gerekli çalışmaların yapılması lazım, yeniden hazırlanması gerekir.

İkincisi, din hizmetleri gerçekten çok geniş bir alan, sosyal hizmetler de en az onun kadar geniş bir alan içermektedir. Din hizmetleriyle sosyal alandaki sosyal hizmetlerin daire başkanlığı şeklinde mutlaka ayrılması ve bu anda götürülecek olan toplum içerisindeki bireylere bu sosyal açılımlı din hizmetlerinin mutlaka ulaştırılması, planlanması ve etkili, verimli bir şekilde yürütülmesi için gerekli görüyorum.

Üçüncüsü, SHEÇEK ve cezaevlerinde din hizmetlerinin yine etkili ve verimli olması için geri dönüşümü sağlayıcı yeni projelerin üretilebilmesi için mutlaka koordinatör vaiz uygulaması ve bu kadroların ihdas edilmesi, bunun Aile İrşat Rehberlik Büroları gibi diğer hizmet alanlarında da bu koordinatör vaiz kadrolarının çoğaltılmasını ben özellikle teklif ediyorum ve teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de çok teşekkür ediyorum.

Şimdi Komisyon Başkanına bırakıyorum. Hepinize çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Hocam, biz teşekkür ediyoruz. Gerek çok kıymetli sunumlarıyla, gerekse çok değerli katkılarıyla müzakerece hocalarımıza ben de çok teşekkür ediyorum.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın taşradaki faaliyetleriyle ilgili olarak Abdullah Demir Hocamız'ın bir sorusu vardı. Sanıyorum burada iş bana düşüyor, Vakıf'tan tek yetkili belki ben varım. Bildiğim kadarıyla sadece 10 küsur yerde öğrenci yurdumuz var. Çok güzel bir soru sordunuz, bu soru aslında iyi bir eleştiri. Savunacak değilim, umarız sizin gönlünüzde yatan hizmetlere talip olurlar, öyle diyeyim.

Bir de tekrar teşekkür ediyorum, yazılı olarak karar teklifleri var, arkadaşlarımız gönderiyorlar. Bu müzakereler esnasında tutulan notlar var, biliyorum, bazı

arkadaşlarımız not tuttu, müzakere esnasında notlardan okudu, müsvedde de olsa biz o notları da alabiliriz, yazılı olarak tekliflerinizi eğer bize iletebilirseniz raportörlerin ve bizim görevimiz biraz daha kolaylaşacak.

Böylece oturumu kapatmış oluyorum. Bence çok bereketli bir toplantı oldu. Hepinize çok teşekkür ediyorum, hayırlı akşamlar, afiyet olsun.

5. OTURUM

“Doğal Afetler Karşısında Din ve Diyanet Çevre Sorunları Din ve Diyanet”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Talat SAKALLI

❖

13 Ekim 2009

SOSYAL AÇILIMLI DİN HİZMETLERİ KOMİSYONU

5. OTURUM TEBLİĞLERİ

Prof. Dr. Ahmet YAMAN: Bismillahirrahmanirrahim. Elhamdü lillah ve's-salatu ve's-selâmu alâ Rasûlillah.

Değerli hocalarım, muhterem katılımcılar Şûramızın dördüncü gününün sabah oturumuna hoş geldiniz. Cenâb-ı Hak'tan bereketli, feyizli bir oturum lütfetmesini niyaz ediyorum. Bu oturumumuz, tebliğlerin sunulacağı son oturumdur. Öğleden sonra da o ana kadar yapılan tartışmalardan istihsal edilen ve karar olmasını arzu ettiğimiz veya teklif ettiğimiz hususların müzakeresinin yapılacağı oturumlar olacak. Bu sabah oturumunda altı tane tebliğimiz musavver görünüyor. Tebliğcilerimizin hepsi burada ise bunları dinleyeceğiz. Altı tebliğ ve 1, 5 saatlik bir süre var, onun için yine bir koşturmaca bizi bekliyor. Cenâb-ı Hak yardım etsin diyerek ben sözü bugünün oturumunu yönetmek üzere Prof. Dr. Talat Sakallı Bey'e bırakıyorum. Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Talat SAKALLI (Oturum Başkanı): Amentü billah, Ve'tesamtü billâh, ve'l-Hamdü.

Muhterem hâzırûn, tebliğ sayısı programa göre altı tane. Dolayısıyla dakikalarla yarışmak durumunda kalacağız, onun için biz hemen vaktinde programımızı ve oturumumuzu başlatalım, inşallah fayda hâsıl olsun. Bu süre içerisinde özellikle sonuç önerilerini ve tekliflerini sunarlarsa herhalde zamanı en iyi şekilde değerlendirmiş oluruz. İlk konuşmayı Doç. Dr. Hülya Alper ile Uzman Emine Şahin'e veriyoruz. Konu başlıkları "Çevre sorunları, sürdürülebilir bir yaşam, din ve Diyanet". Buyurun efendim.

ÇEVRE SORUNLARI DİN VE DİYANET (SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR YAŞAM DİN VE DİYANET)

Emine ŞAHİN*

Hülya ALPER*

1. GİRİŞ

Yaşadığımız dünyanın artık yüzleşmek zorunda kaldığı en temel problemler arasında "çevre"yle ilgili olanlar şüphesiz ilk sırada yer almaktadır. Gittikçe artan bir şekilde hemen her yerde çevre üzerine tartışmalar yapılmakta, sempozyumlar tertip edilmekte, makaleler ve kitaplar kaleme alınmaktadır. Bu faaliyetlerden de anlaşılacağı üzere insanlık, içinde bulunduğu problemin ciddiyetinin artık farkına varmaya başlamıştır.

Probleme yönelik çözüm üretebilmek için kuşkusuz öncelikle sorunu ve sorunun kaynağını doğru tespit etmek gerekir. Aksi takdirde getirilen öneriler bizleri köklü bir sonuca ulaştırmayacak, kısmî ve arızî nitelik taşımaktan kurtulamayacaktır. Nitekim bu gün yapılan bazı çalışmalarda, ortaya konulan yoğun çabalara rağmen, problemin çok yönlü ve doğru bir şekilde tanımlanamadığı tespit edilmektedir. Zira insanoğlunun tek yaşam alanı olan yerkürede, kendi yaptıkları sonucu ortaya çıkan çeşitli sorunlar ele alınırken insanı sorunun dışında tutan bir yaklaşımın var olduğu görülmektedir. Bu noktada karşı karşıya kalınan sorunları "çevre sorunları" şeklinde ele almak, "insan ve çevre" gibi başlıklara yer vermek dahi yanlış anlaşılmaya müsait bir ifadelendirmedir.

Bir şeyin yakını, dolayı, etrafı ya da "hayatın gelişmesinde etki yapan tabiî, toplumsal ve kültürel dış faktörlerin bütünlüğü"[1] şeklinde tanımlanan çevre kav-

---

* Uzman, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Halk Ekmek A.Ş.Y. Kimyager
** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1 Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, "çevre" md. Ankara 1988.

ramı insanı da içeren bir anlam alanına sahip değildir. Böyle olunca sanki sorun insanın dışında gerçekleşmektedir. Halbuki bugün gelinen durumun sorumlusu insan olduğu gibi, sorunlardan en çok etkilenecek olan da odur. Moderniteyle birlikte oluşan kapitalist zihniyet insanı kendi benliğine yabancılaştırdığı gibi çevresine de yabancılaştırmıştır.

O halde bütüncül bir çevre bilincinin geliştirilmesi için öncelikle kullanılan kelimeler doğru seçilmelidir. Bu bağlamda konu tartışılırken bir taraftan da "çevre" kavramı yerine yaşamın sürdürülebilirliği, doğal denge, ekolojik sistem gibi insanı da içine alan kavramların tercih edilmesini önermekteyiz. Çünkü bu kavramlar insanı doğayla bir bütün olarak ele almakta ve geniş kapsamlı bir yaklaşıma sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kavramlar altında geliştirilen düşüncelerde insan hiçbir zaman doğadan ayrı bir yere konularak değerlendirilemez. Tam aksine insan bilinç sahibi tek canlı olmasına ve ruhuyla fizik ötesi nitelikler taşımasına rağmen bedeniyle doğanın içinde yer almakta ve o bütünün bir parçasını oluşturmaktadır. O zaman insan doğada yapılan her tahribatın olumsuz sonuçlarından kendi bedeninin de kaçınılmaz bir şekilde etkileneceği bilincine varacak ve tabiata karşı bu bilinçle bir tutum geliştirecektir.

Böyle bir düşünceyle bu tebliğde biz "sürdürülebilir bir yaşam" ifadesini tercih ettik. Burada insana düşen görev "sürdürülebilir bir yaşam'ı korumak olmalıdır. Yaşamın sürdürülebilir olmasını sağlamak, gelecek nesillere temiz, güvenli ve tahrip edilmemiş bir yeryüzü bırakmak ve aynı zamanda daha iyiye doğru bir dönüştürmeyi de gerçekleştirmek demektir.

Bunu ifade eder bir biçimde pek çok ekoloji aktivisti ya da filozof doğayı gelecek nesillerden ödünç alınan bir miras olarak değerlendirmişlerdir. Bir Kızılderili atasözünde bu gerçek şöyle ifade edilmiştir: "Yeryüzüne iyi davranın. O atalarınızdan miras kalmadı, onu çocuklarınızdan ödünç aldınız."

Böyle bir yaklaşım insanın doğaya pozitif bir tutum sergilenmesinde etkili olabilir. Ancak Allah'a ve âhiret gününe inanan biri için sürdürülebilir bir yaşamı sağlama çabası gelecek nesillere karşı bir sorumluluk bilincinden ziyade kâinatın tek yaratıcısının ve tek sahibinin Tanrı olduğu[2] inancına dayanmaktadır. Yani bu sistem içinde insan, doğanın sahibi değildir, yeryüzündekiler insanoğluna Tanrı'nın bir lutfu ve nimetidir.

O zaman doğa Tanrı'nın insanın kullanımına verdiği bir emanet olarak da değerlendirilebilir. İnsana düşen kendine verilen emanetten tahribata yol açmayacak bir şekilde istifade etme ve Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle "imar"[3] faaliye-

2 Bakara 2/284.

3 Hûd 11/61. Âyette geçen istimar kelimesi iki şekilde anlaşılabilir. Allah sizi yeryüzünü imar ediciler yaptı ya da Allah sizin yeryüzünü imar etmenizi istedi.

tinde bulunmaktır. O halde vahiy açısından bakıldığında tabiata hiçbir şekilde dokunulamayacağı anlamı çıkarılamaz. İnsanoğlu ondan istifade ettiği gibi onu güzelleştirmek ve zenginleştirmekle de yükümlüdür. Dolayısıyla ilâhi metinlerde dünyadaki her şeyin insanın hizmetine verildiği ifadesinden hareketle insanın doğanın hâkimi kılındığı ve istediği gibi onu tahrip etmesine izin verdiği şeklindeki yorumların hiçbir haklılık zemini yoktur.[4]

Kuşkusuz sadece Kur'ân-ı Kerîm'de değil diğer kutsal kitaplarda da yeryüzünde bulunanların insanın hizmetine sunulduğunu ifade eden âyetler mevcuttur. Ancak hiçbir zaman bu ilâhi beyanlar ona inanan insanların doğa üzerinde tahakküm kurabileceği, çevresini istediği gibi değiştirebileceği, onu tahrip edebileceği şeklinde anlaşılmamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette ifade edildiği gibi insanın kendisiyle birlikte âlemdeki bütün mahlukât Allah'ın varlığının apaçık âyetidir. Hakîm olan Tanrı bütün bu var olanları bir hikmet üzere yaratmıştır. Yani yaratılan hiçbir şeyde herhangi bir bozukluk, eksiklik, çirkinlik yoktur. Her şey bir ölçüye göre ve denge içinde yaratılmıştır.[5] Üstelik âlemdeki her şeyin yegâne sahibi Allah hiçbir şeyi boş yere yaratmamıştır.[6] Dolayısıyla bir müslüman hiçbir şekilde doğayı yenmesi gereken bir düşman şeklinde algılamaz. İnanan bir göz, tabiata ancak hayranlıkla bakabilir. Nitekim dünyada dinî düşüncenin hâkim olduğu süreçte doğal dengenin bozulması, sürdürülebilir yaşamın kaybedilmesi gibi bir sorun yaşanmamıştır.

Bugün içinde bulunduğumuz problemlerin kaynağı kuşkusuz Batı'da Aydınlanma sonrası oluşan zihniyet değişimidir. Moderniteyle ortaya çıkan bu değişim sonucunda insan âdeta tanrılaştırılmış, hakikatin tek ölçüsü kılınmış ve giderek bireyselleşmiş; sonuçta kendine, içinde bulunduğu topluma, doğaya ve Tanrı'ya karşı yabancılaşmıştır. Böylece bencil ve kibirli bir yapıya sahip modern insan, doğadaki her şeyi Allah'ı tesbih eden mükemmel varlıklar olarak değil, kendi zevkine göre istediği gibi tüketip değiştirebileceği nesneler olarak algılamıştır. Böyle bir zihniyetle doğa, teknolojinin deney tahtası hâline getirilmiş; paranın kutsandığı kapitalist sistem tarafından körüklenen tüketim çılgınlığıyla da hoyratça kullanılmıştır. Zira çağdaş insan için tabiatı tanımak ve bilmek, onun arkasındaki Yaratıcı kudretin farkında olma değil, tabiata hükmetmenin yollarını bulma anlamına gelmektedir.

Aslında modern insanın doğaya tahakküm etme arzusu diğer insanlara karşı tahakkümünden soyutlanamaz. Toplumsal düzendeki adaletsiz ve dengesizlikler

---

4 Maalesef ekolojik problemlerin kaynağını dine bağlayan çeşitli makaleler bulunmaktadır.

5 "Biz her şeye bir ölçüye göre yarattık" (Kâmer, 54/49); "Göğü yükseltti ve mîzânı koydu. Mîzânda taşkınlık yapıp dengeyi bozmayın." (Rahmân, 55/7-8.)

6 Müminûn, 23/115.

ile bugün sürdürülebilir bir yaşamın sağlanması karşısında duran problemlerin felsefî temelleri aynıdır.

Özetle ifade etmek gerekirse sorun aslında ontolojik ve metafizik kaynaklıdır. Mevcut durum modern paradigmanın oluşturduğu şartlardan kaynaklanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle çağdaş insan hem toprağı hem de denizi ifsat etmiştir.[7] Maalesef Müslümanlar da felsefî anlamda farklı düşünmelerine rağmen pratikte hâkim Batı zihniyetiyle oluşan paradigmadan bir şekilde etkilenmiş ve bu konuda güçlü bir bilinç geliştirememişlerdir.

Bu gün çok yönlü uzanımları bulunan mevcut zihniyet sonucu dünyamız yaşanabilir bir yer olmaktan çıkmaya başlamıştır. Artık her alanda kapanması imkânsız olmasa da zor gözüken sorunlar patlak vermiştir.

2. SORUNLAR

Sürdürülebilir bir yaşamın önünde duran sorunları şu maddeler halinde özetleyebiliriz:

1. İklim Değişiklikleri

Güneşten yeryüzüne gelen ısı enerjisinin bir kısmının, atmosferde biriken CO_2 ve diğer 5 gazın (CH4-metan-, N_2O-azotoksitler, PFC-perflorokarbonlar-, HFC-hidroflorokarbonlar-, SF_6-kükürthegzafloroid-) sera etkisi oluşturması sebebiyle uzaya tekrar geri yansıyamaması sonucu yerküre yüzeyindeki sıcaklığın artarak, iklim koşullarında istenmeyen değişimler meydana gelmektedir. Örneğin global ısınma sonucu deniz seviyesi yükselmekte, kıyılardaki yaşam alanlarının yok olma tehlikesi bulunmaktadır.

2. Türlerin Kaybolması

Doğadaki tür ve cins toplulukları rastgele biraraya gelmemiştir. Her tür familyası milyonlarca yıl interaktif bir ilişki içinde oluşmuştur. Türlerin zaman zaman kaybolması doğal yaşamın bir parçasıdır. Ancak son 60-70 yılda çağdaş insanın neden olduğu tür katliamı 400 kat daha hızlı gerçekleşmiş ve böyle bir tahribat daha önceki yüzyıllarda görülmemiştir. Tür çeşitliliği uzun süreli bir zaman çerçevesinde yok olduğunda ekosistem kendini bu kayıplara göre adapte etmektedir. Ancak çok kısa bir süre içerisinde yapılan bu yoğun tahribatlar ekosistemin çökmesine neden olmaktadır. Örneğin bilinçsiz avcılık yapılarak hayvanların yaşadığı alanların yok edilmesi, binlerce tür canlının da beraberinde yok olması demektir.

---

7 "İnsanların elleriyle kazandığı yüzünden karada ve denizde fesat çıktı." (er-Rûm, 30/41)

3. Yenilenemeyen Tabii Enerji Kaynaklarının Yok Edilmesi

Son yıllardaki teknolojik gelişmenin en büyük girdisi olan enerjiye talep artmıştır. Bu enerjinin fosil yakıtlarla karşılanması, doğanın tolere edemeyeceği kadar fazla atık oluşumuna yol açmaktadır. Rüzgâr, güneş gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının yeterince kullanılmaması nedeniyle hızla kısıtlı fosil enerji kaynaklarımız yok edilmekte ve doğal hayatın dengesi tehdit edilmektedir.

4. Toprağın Tahrip Edilmesi

Toprağın endüstriyel ve kentsel atıklarla kirletilmesi, erozyon sonucu çölleşmenin meydana gelmesi, toprağın aşırı sulanmasıyla ortaya çıkan tuzlulaşma gibi sorunlar, toprak sağlığını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca konvansiyonel tarımda sulamanın fazla olduğu ve tek bir tür (mono kültür) ekimin yapıldığı tarım metoduyla yoğun tarım (intensive tarım) yapılması; tarım ilaçları (pestisit), yabancı ot ilaçları (herbisit), suni gübre ve hormon ilaçlarının aşırı kullanılmasıyla topraktaki canlılık yok edilmektedir. Ele geçen ürünlerde de kullanılan bu ilaçların kalıntı bırakması tüm canlı sağlığını tehdit etmektedir.

5. Plansız Şehirleşme ve Sanayileşme

Yerleşim mekânları ve şehir alanları tabiatı göz ardı ederek genişlemektedir. İçinde yaşanılabilir kentlerin tasarlanması ancak canlılarla ortak bir hayatımız olduğunu unutmadan ve temel ihtiyaçlarımızı göz ardı etmeden gerçekleşebilir. Doğaya uygun geleneksel mimari metotlar, yüzyıllar boyunca deneme-yanılma metoduyla o yörenin doğal koşullarına en uygun çözümlere ulaşarak gelişmiştir. Günümüzde bu metotlar göz ardı edilerek yapılan şehir planlamalarıyla şehirler devleşmekte ve sonuçta sanayi tesisleri, su havzaları ya da yerleşim yerlerinin ortasında kalmaktadır. Bu da zehirli atıkların su ve havaya karışarak sağlık problemleri oluşturmasına neden olmaktadır.

6. İçme Su Kaynaklarının Azalması

7. Su Kirliliği

Yeryüzündeki su kaynaklarının kısıtlı olması, buna karşın sürekli artan nüfusun suyu israf etmesi; sanayinin aşırı su kullanması yanında tehlikeli ve zehirli atıkları su kaynaklarına geri dökmesi, toprağa verilen kimyasal atıkların yer altı sularına karışması, evsel su atıklarının özellikle biyolojik parçalanmaya dayanıklı olan deterjanlı suların denizlere dökülmesi bu sorunun temel sebebidir. Tarımda kullanılan ilaçların ve kimyasal gübrelerin de su kaynaklarının kontrolsüzce kirletilmesindeki payı önemlidir. Asit yağmurları da (hava kirlenmesinden dolayı oluşan zehirli gazların aside dönüşerek yeryüzüne geri dönmesi) su kaynaklarının

kirlenmesine sebep olmaktadır.

8. Deniz Kirliliği

Deniz taşımacılığı, petrol akıntıları, atık su miktarının artması, kullanılan deterjanlar ve kimyasallar sonucunda okyanus suları toksik maddeler sebebiyle asitleşmektedir. Bunun sonucu bu toksinlere dayanabilen türler yaşayabildiğinden, pek çok vitamin ve minerali barındıran deniz ürünleri insanlar için faydalı olmak yerine sağlığa zararlı hale gelmektedir.

9. Hava Kirliliği

Uçucu organik bileşikler (fabrika atıklarının havada kalan asılı tanecikleri), fosil yakıtların oluşturduğu zehirli gazlar yoğun duman oluşumuna (smoke) yol açmakta, havayı canlıların en tabi ihtiyacı olan fiziksel ve kimyasal bileşiminden uzaklaştırmaktadır. Ayrıca binaların dış ve iç cephesinde kullanılan maddelerin zehirli kimyasallar olması ve bunların sürekli solunması dışarıdaki havayla birlikte iç mekanlardaki havanın da kalitesizliğine yol açmaktadır.

10. Tabiî Kaynakların Yok Olması

Aşırı şehirleşme, teknoloji ve sanayi devriminin getirdiği toplumsal alışkanlıklar aşırı tüketime ivme kazandırıp, insan ihtiyacının temel hammaddeleri olan bitkiler, ormanlar ve hayvanların israf edilmesine yol açmış ve bazı bölgelerde kıtlık baş göstermiştir.

11. Yeni Teknolojilerle Oluşan Tahribatlar

Kaynakların sınırlılığı ve dengesiz dağılımı daha fazla ürün alınması için yeni teknolojik metotlar geliştirilmesine ve araştırmalar yapılmasına doğru bir eğilim meydana getirmiştir. Örneğin maddeyi atomik ve moleküler düzeyde kontrol etme bilimi olan nano teknoloji ile hemen her çeşit dalda çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu teknolojinin çevre ve sağlık üzerine yapacağı olumsuz etkiler yapılan az sayıdaki çalışmayla gün yüzüne çıkarılmıştır.[8] Başka bir gelişen bilim dalı olan genetik mühendisliğinde de genetiği değiştirilmiş tohumlar geliştirilerek daha fazla ve dayanıklı ürün elde edilmeye çalışılmakta, böylece dünyadaki açlığın ortadan kaldırılması iddiası ortaya atılmaktadır. Bu ürünlerin yaygın kullanılması açlığı ortadan kaldırmak bir yana diğer yerel tohumların büyümesini engellemiş, biyo çeşitliliğin yok olmasına neden olmuş, tarım alanlarını tahrip etmiştir. En önemlisi ise besin içeriği düşük gıdalar oluşmuş ve bu gıdaların içerdiği tuhaf gen dizinimi ile insan sağlığına zarar verdiği görülmüştür.

---

8 http://cohesion.rice.edu/centersandinst/icon/resources.cfm?doc_id=12722.

12. Nükleer Enerji Kullanımının Yol Açtığı Zararlar

Temiz enerji sanayisi olarak düşünülen nükleer santraller de çok büyük bir tehlikedir.[9] Nükleer reaktörlerden çıkan radyoaktif maddeler bugün toprağa gömülmektedir. Onların uzun vadede yapacağı tahribat ise henüz bilinmemektedir.

13. Ozon Tabakasının Delinmesi

Evsel ve sanayi bacalarından çıkan atık zehirli gazların karbon ayak izini artırmasıyla yeryüzüne gelen zararlı güneş ışınlarını engelleyen ozon tabakası zarar görmektedir. Nefes aldığımız havada var olması halinde kirlilik olacak olan ozon yerden 15-40 km yükseklikte olduğunda yaşamı kanser yapacak ışınlardan koruyan bir tabaka halini almaktadır. Ozonun % 1 oranında azalması, deri kanserine yakalanma oranının % 4 artması demektir. Ozondaki bu delinme, sadece insanlara değil bitkilerin büyümesine engel olan ışınların yeryüzüne kadar gelmesi demektir. Saç ve deodorant gibi sprey tenekelerinde ve bazı ev aletlerinde kullanılan klorlu florlu bileşikler ozonun delinmesinde özel bir hızlandırıcı etkiye sahiptir.

14. Işık Görüntü ve Ses Kirliliği

Yanlış yerde yanlış miktarda, yanlış yönde ve yanlış zamanda ışığın kullanılması kirlilik olup tüm canlıların doğal döngülerini kötü etkilemekte ve enerji sarfiyatı oluşturmaktadır.

Gürültüye maruz kalma süresi ve gürültünün şiddeti ile ilgili yapılan araştırmalarda, iş gürültüsü azaltıldığında işin zorluğu azalmakta, verim yükselmekte ve iş kazaları da azalmaktadır. Ayrıca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine göre de meslek hastalıklarının %10'u gürültü sonucu ortaya çıkan ve tedavisi olmayan işitme kaybıdır.

15. Doğal Ortamların Bozulması

Ekosistemin çok çeşitliliğe olan doğal eğiliminin tersine, yapılacak her iş daha fazla enerji harcanması demektir. Örneğin barajlar yapılarak çevredeki nehirlerin tek bir noktaya akıtılması iklim değişikliğine, biyo çeşitliliğin azalmasına, bataklık hâline getirilmiş su birikintilerinin artarak sulak arazilerin kaybolmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde tarım için açılan büyük arazilerde mono kültür

---

9 Meselâ 1986'daki Çernobil reaktöründeki kazanın sonucunda Cs-137, Sr-90 ve I-131 gibi radyoaktif maddeler dışarı yayılmış ve bu zehirler İsveç'ten Orta ve Güney Avrupa'ya ve Türkiye'ye kadar saçılarak, zararlı etkileri yıllar boyunca sürmüştür. Santralde çıkan yangını söndürmeye giden tüm itfaiyeciler o anda ölmüştür. Sonraki 5 yıl boyunca ölümler binleri bulmuştur. Ayrıca pek çok kusurlu doğum olmuş, tiroit kanseri ve lösemi hastalığında da hızlı bir artış görülmüştür.

ekiminin yapılması ve ilaçların temel maddelerinin en zengin kaynağı olduğu gibi, kendisi de dünyanın akciğeri konumunda bulunan tropikal ormanların yok edilerek tarıma açılması da benzer çevresel felaketlere kapı aralamaktadır.

16. Atık Sorunu

Tüketim ekonomisinin hâkim olduğu ülkelerde yaşayan insanların ortaya çıkardığı çöp miktarı büyük sorun olmaktadır. Pek çok resmi kurum çöplere yeni alanlar bulamadığı için yakarak yok etmeyi tercih etmektedir. Ancak son yıllarda çöplerin yakılması sırasında dioksin gibi son derece toksik maddelerin ortaya çıktığı anlaşılınca yeni çöp fırınlarının kurulması istenmemektedir. Gelişmiş bazı ülkelerin çöplerini diğer ülkelere ihraç etmesi, götürüldüğü yerde ciddi sağlık sorunlarına ve diğer problemlere neden olmaktadır. Ayrıştırılmayan ve yeniden dönüştürülmeyen çöpler sürekli sorun olmaya devam edecektir.

17. Yer altındaki potansiyel zararlı maddelerin aktif hale geçirilmesi

Maden çıkarırken yapılan hatalar yer altındaki bazı zararlı gazları açığa çıkarmakta ve madeni çıkarmakta kullanılan maddeler ve yöntemler nedeniyle çevre zehirlenmektedir.

18. Bütün bu problemler neticesinde insanın barınma ve beslenme kaynaklarının yok olması ve insan sağlığının bozulması en büyük sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Burada bahsettiğimiz tüm bu sorunlar insanın hayatta kalmasındaki temel unsurların tahrip olmasına neden olmaktadır.

Bir insanın sağlıklı ve enerjik halini devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel unsurlar, taze hava, temiz su, güneş, hareketli bir yaşam ve gerçek gıdalardır. Bütün bu ihtiyaçlar, -mış gibi olanla yer değiştiğinde sürdürülebilir bir yaşamdan bahsetmek mümkün olmamaktadır. Ancak yukarıdaki maddeler halinde verilen problemlerin ortaya çıkmasıyla insanoğlu temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir hâle gelmiştir.

3. GIDALARIN -MIŞ GİBİ OLMASININ ANLAMI

Gıdaların insana enerji kaynağı olabilmesi için insanın ihtiyaç duyduğu gibi taze hava, temiz su ve güneşle büyütülmesi gerekmektedir. Ancak bugün gıdaların yetiştiği ortamların zarar görmesi ve endüstriyel işleme tekniklerinin içeriğine zarar vermesi besin içeriği düşük ancak ilave edilen petrol türevi katkılarla raf ömürleri uzatılmış marketlerden alınabilen paketli ürünlere dönüştürülmüştür. Farklı tarım teknikleri uygulanarak bitkisel gıdalar suni ortamlarda kısa sürede üretilmeye başlanmıştır (topraksız tarım, nükleer tarım, genetiği değiştirilmiş or-

ganizmalardan elde edilen tohumlarla yapılan tarım vs.).[10] Aynı şekilde hayvansal gıdaların kaynağı olan hayvanlar taze hava, temiz su ve güneşten mahrum kapalı çiftliklerde barındırılıp besin içeriği açısından zengin bitkiler yerine fabrikada hazırlanmış hayvan atıkları ve genetiği değiştirilmiş maddelerle karıştırılmış yemlerle beslenmektedir. Stres altındaki bu kalitesi düşük hayvansal gıdalar, kötü işleme teknikleriyle raflardaki yerini almaktadır. Dolayısıyla insanın bitkisel ve hayvansal besinleri gerçek gıda olmaktan çok uzaklaşmış durumdadır.

Buna bağlı olarak gerçek gıdadan, güneşten, doğal çevreden, hareketli yaşam ve temiz havadan yoksun yeni nesillerde her geçen gün adını ilk defa duyduğumuz değişik hastalıklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle kanser ve alerjik hastalıklar her geçen gün yayılarak artmaktadır.

Sağlıklı bir insan, kendisiyle, hem cinsleriyle, etrafını saran tüm canlıların olduğu habitatla ve Yaratıcısıyla uyum içerisinde yaşayan bir canlıdır. Bunlardan biriyle olan bir sorun diğerleriyle de yeni sorunlar doğurur ve "sağlıklı" sıfatının kaybolmasına neden olur.

---

10 GDO'lu ürünler problemi ayrıca tartışılmalıdır. Bu konuda şu değerlendirmeler yapılmaktadır. "1. GDO günümüzde dikildiği bölgelerde iddia edildiği gibi sentetik ilaç kullanımını azaltmamış, aksine büyük alanlarda tek tip üretime (monokültür) dayalı, sentetik tarımsal girdi ve teknik uygulama ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. 2. GDO ekimi Kanada, ABD, Brezilya gibi ülkelerde çok büyük alanlara sahip geniş toprak ve mali güç sahibi işletmelerde gerçekleştirilmiştir. Türkiye kırsalında, kırsal kalkınmadaki ana hedef kitle olan orta ve küçük ölçekli tarımsal işletmeler için bir çıkış noktası olamaz. 3. Kırsal kalkınma ihtiyacına ekolojik üretim, ekolojik tarım turizmi gibi hızla gelişen sektörler sayesinde yanıt bulan küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmeler, muhtemel bir GDO ekimi ile bu şanslarını genetik-tozlanma ile bulaşma sonucunda tamamen kaybetme riski ile karşı karşıya kalacaklardır. 4. Günümüzde GDO konusuna karşıt guruplar kesinlikle marjinal-azınlık-çığırtkan guruplar değil, AB ve dünya pazarındaki tüketici kitlelerdir. Bu gün içinde bulunulan kriz ortamında dünya tüketicisinin istemediği bir ürüne yatırım yaparak talebi sürekli artan ekolojik ürün gibi bir değerden vazgeçmek ulusal bir kayıp olacaktır. 5. Bilimsel olarak GDO henüz aklanmış bir teknoloji değildir. AAEM (Amerikan Çevreci Tıp Akademisi) in bilimsel çalışmalarla elde ettiği bulgular sonucunda, GDO içeren gıdaların tamamen yasaklanması önerisi yapması gibi birçok bilimsel GDO karşıtı görüş mevcuttur. Bu görüşlerin karşı savunması yapılmamıştır. 6. Türkiye bu gün GDO yetiştiren ülkelere oranla çok daha zengin bir biyolojik ve tarımsal çeşitliliğe sahiptir. Bu gücünü bilimsel olarak çevre ve insan sağlığına etkisi kanıtlanmamış ve dışa bağımlı bir teknoloji ile riske atması ve geri dönüşü olmayabilecek bir tahribata yol açması rekabet şansını artırıcı değil, tam tersine kaybettirici bir etki yaratacaktır. 7. Dünyada açlığın önüne geçilmesi ve sağlıklı nesillerin yetişmesi ancak sağlıklı ve zengin bir doğa ve onun çok çeşitli kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ile mümkün olabilir. GDO gibi teknolojiler ekonomik bağımlılığı artırarak gıda ve ekonomik dağılımın daha da fazla bozulmasına ve fakirliğin artmasına sebep olmaktadır. 8. Tüm bu noktalar bilimsel ve gerçek veriler ile desteklenmiş, çok geniş bir bilgi havuzundan süzülmüş bir özettir." http://www.bugday.org/article.php?ID=3133.

4. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Global ve çok yönlü boyutları bulunan bütün bu sorunlar ile her yönden başa çıkılabilmesi kuşkusuz bireysel ve gönüllü kuruluşların faaliyetleriyle mümkün değildir. Öncelikle sorunun felsefî temelleri doğru anlaşılmadır. Bu sorunun kaynağının modern paradigma olduğu bilinmelidir. Dolayısıyla ancak bu paradigma dışına çıkıldığında köklü bir çözüm imkânı bulunabilir.

Tabii problemlerin devletler düzeyinde ele alınması ve devlet politikalarının bu açıdan yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ancak bu gerçeği ifade etmek bu konuda fertlerin hiçbir olumlu katkı sağlayamayacağı şeklinde de yorumlanmamalıdır. Her insanın içinde bulunduğu şartlara göre değişmekle birlikte, iyiye doğru bir değişimin gerçekleşmesinde etkili olabileceği bir alan mutlaka vardır.,

a. Diyanetin Rolü

Bir kurum olarak Diyanet İşleri burada etkin bir rol oynayabilir. Her şeyden önce fikrî alanda Müslümanların mevcut sorunlarının farkında olarak Allah ve âhiret inançlarıyla temellendirilmiş yeni bir felsefe inşâ etme yolunda çalışmalar başlatabilir. Ayrıca Diyanet İşleri'nde sorunların pratik boyutuyla ilgilenecek bir "Çevre Komisyonu" kurulabilir. Böylece toplumda sürdürülebilir bir yaşamın öneminin kavranmasında, mevcut problemlere karşı bilinç oluşturulmasında eğitim yoluyla katkı sağlayabilir. Bunlar yapılırken ilgili konulardaki hassasiyetin marjinal bazı gurupların söylemi olmaktan çıkarılarak topluma mal edilmesi kaçınılmazdır.

Bu noktada sadece belirli ritüellere indirgenmiş bir dindarlık tanımından, sosyal ve toplumsal yönü de olan, insan ilişkilerini de kapsayan bir dindarlık tanımının geliştirilmesi gerekmektedir. Herhalde bu tanımın anahtar kavramları arasında ahlak başta olmak üzere adalet, kul hakkı, israf gibi, sorunları çözmeye yardımcı olacak ilkeler bulunacaktır. Konuyla ilgili âyet ve hadisleri de zikrederek din görevlilerinin halka yönelik faaliyetlerinde bu hususa vurgu yapması, problemler hakkında her yaştan insana hitap eden neşriyatlar hazırlanması, kampanyalar başlatılması, ekolojik yaşamı öngören dernek ve kurumlarla ortak projeler hazırlanması, onların desteklenmesi gibi bir dizi faaliyet yapılabilir. Örneğin Diyanet İşleri Başkanımız Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nun Doğa ve Çevre Vakfı'na Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2007 yılında düzenlediği "Uygulanmış Çevre Konulu En İyi 10 Proje Yarışması"nda ödülünü vermesi bu konuda atılmış bir adım olarak görülebilir.

Yapılacak faaliyetlerde ütopik, uygulanamaz bir anlatım değil, bilinç oluşturma yanında bireyin neler yapabileceğine dair pratik öneriler de sunulmalıdır. Bu çalışmanın devam eden kısmında fert olarak insanın neler yapması gerektiği üze-

rinde ana hatlarıyla durulacaktır.

b. Ferdin Rolü

Her bir insanın toplumun iyi yöne doğru evirilerek gelişmesi için kamuoyu oluşturma yoluyla yapabilecekleri çeşitli ortak eylemler vardır. Ancak burada bireyin toplumsal çözümlere olan etkisinden önce tek başına kendi kendine sürdürülebilir yaşama nasıl bir katkı yapabileceği üzerinde durulacaktır.

Açılımları düşünüldüğünde tek tek yazılabilecek onlarca öneri olmakla birlikte bireyin yapabileceği en önemli katkı Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir şekilde yasaklanan prensibe göre hayatını şekillendirmek olmalıdır. O da israftan uzak durmaktır. Her müslüman israfın haram olduğunu kabul etmesine rağmen kapitalist ekonomi içinde yetişen, tüketim kültürüyle büyüyen insanımız israfı çok sınırlı bir alan içine hapsetmiştir. Halbuki insan ne kadar fazla tüketirse o kadar fazla doğaya zarar vermektedir. İptal edilen giyim eşyaları, elektronik ürünler, birkaç ayda bir değiştirilen telefonlar gibi milyonlarca ürünle doğa bir taraftan çöplüğe dönüştürülmekte, diğer taraftan da üretilen her bir ürün için tabiî kaynaklar yok edilmektedir. Sonuçta yukarıda verilen problemler doğmaktadır. Sadece denize dökülen çöpler dahi çok yüksek miktardadır. Bugün dünyada her yıl 7 milyar kilogram çöp doğrudan denize atılmaktadır.[11] O sebeple çöpler azaltılmalı ve eşyalar mümkün mertebe tekrar kullanılmalıdır. Meselâ sadece bir pil, bir ton suyu ve 100 metrekare alanı kirletmektedir. Bir otomobil üretimi için 400 ton, 1 kilo kumaş üretimi için 200 litre, 1 ton çelik üretimi için de 240 ton su harcanmaktadır.

Tüketimin artmasında "modaya uymak" başlı başına bir problemdir. Modaya değil ihtiyaca göre alış-veriş yapmak, bir kullanımlık ürünlerden yani, "kullan at" düşüncesinden kaçınmak ve geriye dönüşümü olan ürünler kullanmak zorunludur. Bir pet şişenin en az iki bin yıl doğada yok olmadığını hatırlatmak gerekir. Aslında tabiatta olduğu gibi insanoğlunun da üretimi "bir şey bir başka şeye dönüşecek" şekilde yapılmalıdır. Yani "bir şeyin çıktısı başka bir şeyin girdisi" olmalıdır.

Diğer taraftan bireylerin kendi sağlıklarını koruyabilmesi için "mış gibi gıdalardan", paketlenmiş ve katkı maddeleri içeren ürünlerden olabildiğince uzak durarak gerçek gıdaları en azından paketlenmemiş ürünleri tercih etmeleri gerekir. Newcastle Üniversitesi'nde AB 7. Çerçeve Pprogramı içerisinde gerçekleşen bir projede organik olarak yetiştirilenler[12] konvansiyonel metotlarla üretilenlerle

11 http://www.ekoloji.itu.edu.tr/Icerik.aspx?sid=6282

12 Zehirli tarımsal ilaçların kullanılmadığı, temiz su kaynakları ile genetiği ile oynanmamış tohumlarla yetiştirilen bitkisel ve hayvansal ürünler.

karşılaştırılmış ve organik ürünlerin zehirli kimyasal kalıntılar içermediği gibi vitamin ve mineral açısından besin içeriği en az 4 katı kadar daha fazla olduğu ortaya çıkarılmıştır.[13] Organik ve gerçek gıdaların günümüzde pahalı olması, yeterince bilinmemesi ve getireceği faydalarla ilgili bilinçlendirme yapılmadığı için talep edilememesi ile ilgilidir. Günümüzden 50-60 yıl öncesine kadar dünyadaki gıda ürünleri yetiştirilirken bu zararlı metotlar uygulanmamakta idi. Dünyadaki tüm gelişmiş ülkeler çocuk beslenmesinde organik ürünlerin kullanılması için yasalar çıkarmakta, zorunlu tutmakta ve destekler sağlamaktadır. AB ülkelerinin bazılarında okul kantinlerinde ve çocuk kreşlerinde organik ürün verilmesi zorunlu tutulmaktadır. Japonya birçok bakanlığın ortak deklarasyonu ve işin içine dâhil edilmesiyle "Shokuiku (yemek eğitimi) denen, özellikle gençlerin yemek yeme alışkanlıklarını kapsayan kanun çıkarmıştır.

Temizlikte kullanılan kimyasal ürünler de başlı başına bir problemdir. Aslında temizlik yapılırken, bir taraftan kimyasallara bulandığı için temizlenen eşya kirletilmekte, diğer taraftan da doğa ve orada yaşayan canlılara büyük zararlar verilmektedir.

Bireyin fert olarak neler yapabileceği konusunu detaylarıyla burada ele almak uzun bir yer tutacağından "tüketimi azaltma ve israftan kaçınma prensibini bir kez daha vurgulamakla yetiniyoruz.[14]

---

13 http://www.maff.go.jp/english_p/shokuiku.pdf http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/7067100.stm

14 Bu konuda belirli pratik teklifleri bulunan aşağıdaki sitelere müracaat edilebilir.

www.storyofstuff.com: Amerika'daki tüketim çılgınlığının sonucu kaynakların nasıl tüketildiği ve sağlıksız bir toplum nasıl yaratıldığını ve bunun bize de uzak olmadığını görebilirsiniz.

www.imeceevi.com: Doğayı tahrip etmeden keyifli ve gerçek bir yaşam ortamı oluşturma, gerçek gıdalar tüketebilme gibi konularda tecrübelerini anlatan bir grup insanın çabalarını keşfedebilirsiniz.

www.bugday.org: Site organik tarım ve organik yaşam felsefesini yaygınlaştırmak amacını taşımaktadır. Burada sağlıklı bir çevre ve yaşamın temel ilkelerinin tanıtılmakta ve alternatif tatil ve hobilerin geliştirilmesinde önemli katkılar yapılmaktadır.

www.beslenmebulteni.com: Sağlıksız çevre koşullarında yaşandığı, insan metabolizmasına faydalı olmayan ama görüntü olarak güzel gözüken maddelerle beslenildiğinde hangi sorunlarla karşılaşılacağını gözler önüne seren araştırma yazılarını içerir.

www.naturalnews.com: Kendi toplumunu ve tüm dünyayı nasıl daha güzel bir yeryüzü oluşturabilecekleri konusunda bilinçlendirmeye çalışan, insanın sağlıklı ve mutlu bir birey olmasındaki engelleri bilmemizi sağlayan cesur bir ekolojik aktivistin yazılarını keyifle takip edebilirsiniz.

www.mercola.com: Geleneksel tıp eğitimi almış ancak kendini doğal sağlık sistem uzmanı olarak tanımlayan bir doktorun, mutlu bir insanın temel gerçek ihtiyaçlarının tanıtılması ve bilinçlendirilmesine yönelik yazılarını bulabilirsiniz.

http://www.organicconsumers.org/ :Gıda güvenliği, endüstriyel tarım, genetik mühendislik, çocuk sağlığı, adil ticaret, sürdürülebilir çevre gibi hayati konularla ilgilenen bir STK'nın yaptığı aktiviteleri takip edebilirsiniz.

ÇEVRE SORUNLARI, DİN VE DİYANET

Yunus MACİT*

Giriş

Öncelikle yediden yetmişe herkesi ilgilendiren çevre konusunu IV. Din Şûrası'nda gün-deme alan Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kutluyorum.

Çevre, nüfus türleri, yani insanlar, bitki örtüsü, hayvan topluluğu ve mikroorganizmalar gibi canlı; iklim, hava, su ve yeryuvarın yapısı gibi cansız varlıkların karşılıklı etkileşimlerinin bütünüdür,[15] denilebilir. Çevreyi, insanın etkilediği ve etkilendiği her yer olarak da tanımlayabiliriz.

Çevre Sorunları (Kavramsal Tahlil)

Çevre sorunları, insan faaliyetleri sonucu birtakım fiziksel, kimyasal veya biyolojik etkenlerle çevresel değerlerin zarar görmesi, çevrenin tabii durumunun bozulmasıdır.[16]

Bugün önemli çevre sorunları arasında;

- Hava, su ve toprağın zamanla bozularak yaşanırlılığını yitirmesi,

- Yaşam ortamları değiştiği ya da insan ihtiyaçları uğruna aşırı tüketildiği için bitki ve hayvan topluluklarının yok olmaya yüz tutması,

- İnsanın ortak kültür mirasının bir parçası olan tarihi çevreyi oluşturan öğelerin günlük çıkarlara feda edilmesi,[17]

---

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniv. Eğitim Fak. Öğretim Üyesi

15 Ruşen Keleş; Can Hamamcı, Çevrebilim, Ankara l993, s. 21-22.

16 Öznur Özer, «Çevre Konusunda Tanımlar ve Açıklamalar», Çevre Sorunlarına Giriş, Mobil Yay., ts. s. 4. Bk. Kor, M. Nevzat, Çevre Sağlığı ve Teknolojisi, İstanbul 1974, s. 4.

17 Keleş-Hamamcı, Çevrebilim, s. 81.

İlk defa insanın doğaya müdahale imkân ve şartlarını hazırlayan sanayi inkılâbı sonrasında çevre sorunları insanlığı tehdit eden boyutlara ulaşmış ve dünya toplumlarının gündeminde en önemli sırada yer almıştır. Kanser, kalp hastalıkları, trafik kazaları, radyasyon, stres gibi çevreyle ilgili rahatsızlıklar da, bu gün sosyal hayatın birinci gündem maddesi olmuştur.[18]

Çevre sorunlarının sebeplerinin önemlileri şu şekilde sıralanabilir:

- Hızlı ve plansız bir şehirleşme ve buna bağlı olarak aşırı nüfus yoğunluğu,

- Sanayi ve teknolojinin ilerlemesi,

- Sanayi üretiminde meydana gelen sayısal artış,

- Sanayi ürünlerinde meydana gelen nitel değişiklik,

- Tüketim ve atık miktarı bakımından evrenin biyolojik taşıma kapasitesinin aşılması,

- Dengesiz büyüme,[19]

- Bilgisizce ve israf derecesinde ziraat, avlanma, hayvan kesimi ve ormanların yok edilişi,

- Düşmanlık, menfaat ve rekabet neticesi ortaya çıkan soğuk ve sıcak savaşlarda biyolojik, kimyasal ve nükleer silahların kullanımı ve denenmesi.

Çevre sorunlarının ortaya çıkış seyri dikkate alındığında, en önemli sebebin insan olduğu anlaşılır. Zira zihni, ruhi ve insani duyguları kirlenmiş kimselerin beşeri münasebetleri otomatik olarak fiziki ve biyolojik çevreyle olan ilişkilerine yansımakta ve onu da kirletmektedir.[20] Sanayi inkılâbı sonrasında her geçen gün artan bir trendle çok yönlü olarak doğaya hükmetmeye başlayan insanların elde ettiği bu güç ile insanlarda var olan kâr güdüsüyle hareket etme, üretim maliyetini düşürme hesabı, bitmeyen arzu ve isteklerin yerine getirilmesi çabası, sunî ihtiyaçların giderek çoğalması, elde edilebilecek kâra verilen önem ve değerin, insanlar için öngörülmemiş olması, doğal kaynakların vahşice sömürülmesi vb. anlayışların bir araya gelmesi, çevre sorunlarını içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.[21] Bu yüzden ahlaki değerlerden yoksun, canlıya saygı duymayan bencil, çevresini ve varlığı sevmeyen insan bizzat problemin kendisi olmaktadır.

Şüphesiz burada çevre kirliliğinin sebeplerinden biri olarak, dini yaşantının aşırı derecede özel bir hale getirilmesi ve sadece vicdanlara ve ibadethanelere hapsedilerek dünya hayatı üzerindeki etkisinin inkâr edilmesi sonucu insanların

---

18 Selim Uzunoğlu, «Çevre Problemlerine Farklı Bir Bakış», Ekoloji Çevre Dergisi, Tem.-Ağst.-Eyl., l994, Yıl 3, Sayı 12, s.4.

19 İbrahim Uslu, Çevre Sorunları, İstanbul-l995, s. 113.

20 Uzunoğlu, Çevre Problemlerine Farklı bir Bakış, s. 4.

21 Geniş bilgi için bkz. Uzunoğlu, İnsan-Tabiat İlişkileri Açısından Çevre Problemi, s. 10; Ziyauddin Serdar, İslam Medeniyetinin Geleceği, Çev., Deniz Aydın, İstanbul-1986, s. 104.

çevre ile manevi bağlarının kopması da zikredilmelidir.[22]

Çevre sorunları ve çevresel bozulmanın yol açtığı zararlar uzun dönemli etkileri bütün varlıkları etkilemesi itibariyle evrensel ve yaygın bir nitelik taşır. Çevre sorunlarının günümüzde ulaştığı boyut, ulusal ve uluslar arası önlemlerin birlikte düşünülüp, çözüm yollarının da birlikte alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Diyanet ve Çevre

Diyanet İşleri Başkanlığı misyonu gereği geniş kitleleri çevreye karşı daha duyarlı hale getirebilmek, bilinçli davranış ve yaklaşımlar kazandırabilmek için çevre sorunlarıyla ilgilenmek zorundadır.

Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önemli katkılar sağlayabileceğini düşünüyoruz. Zira Türkiye'de personeli çok olan kurumlardan bir tanesi Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Hemen hemen her köy ve mahallede bir din görevlisi bulunmaktadır. Buna göre;

Diyanet, çevre açısından kurumsal misyonunu;

Havanın, suyun, toprağın ve bitkisel kaynakların, yani çevrenin halk ile işbirliği ve dayanışma içinde korunmasını ve kullanılmasını sağlamak, temiz ve sağlıklı alanlar oluşturmak, doğal ortam varlığını korumak ve geliştirmek olarak belirlemelidir.

Müftülüklerin çevre ile ilgili stratejileri;

Müftülükler çevre ile ilgili stratejilerini, paydaşlarıyla işbirliği halinde çevre ile ilgili veri ve bilgi iletişim sistemleri oluşturmak, halkı bilinçlendirme aşamasında çevrenin korunması ve iyileştirilmesine yönelik tedbirleri almak ve uygulamak veya alınan tedbirlerin uygulanmasına katkıda bulunmak suretiyle ilin çevre ve yaşam standartlarını yükseltmek olarak belirlemelidir.

Diyanet personelinin çevre ile ilgili vizyonu;

Din görevlileri; çalışmasıyla değer eğitimi vermeyi ilke edinen, mesleğinin gereklerini ve bağlı olduğu kurum kültürünü benimseyen, kendi geleceğini bulunduğu görev mahallinin vizyonu ile bütünleştiren, sosyal sorumluluk, kalite ve insan odaklı hizmeti özümseyen, çevresiyle bütünleşen, sürekli gelişen bir portre/personel olmayı hedef almalıdır.

Başkanlığın misyonu gereği çevre de dahil toplumu ve insanlığı ilgilendiren hususlarda sempozyum, konferans vs. gibi bir takım faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Kaliteli din hizmeti sunmanın, iyi yetişmiş kalifiye elemanların istihdamıyla mümkün olabileceği gayet açıktır.

Başkanlığın çevre dâhil, insanlığın karşılaşmış olduğu problemlerin çözümü-

22 Seyyid Hüseyin Nasr, İnsan ve Tabiat, Çev. Nabi Avcı, İstanbul-1991, s. 8, 33 (dp. 1).

ne direkt veya dolaylı olarak katkı sağlamak amacıyla yapmış olduğu faaliyetler yanında aşağıda sıralanacak bazı tekliflerde bunmak istiyoruz:

A. DİYANET MENSUPLARINDAN BEKLENENLER

1. Temiz ve Düzenli Olmak

Kılık kıyafeti, görev yaptığı cami ve müştemilatının temizliği ve düzeni ile dikkatleri çeken bir din görevlisinin sahip olduğu görsel imaj, bu durumu gören insanların şuur altında örnek bir çevre bilincinin oluşmasını sağlayacaktır.

Hz. Peygamber, kendisine yabancılar, heyetler ve elçiler geldiği zaman en güzel elbiselerini giyinmiş, kılık kıyafetine çeki düzen vermiş, yanında bulunan arkadaşlarının da aynı şekilde özenli giyinmelerini istemiştir.[23] Müslümanların birlikte ibadetlerini yaptıkları mescit vb. yerlerin temizliğine verilmesi gereken önem açısından, Hz. Peygamber'in bir mescit içinde gördüğü kirlilikleri bizzat temizlemesi,[24] bazen yanında bulunanlara temizlemelerini emretmesi[25] anlamlıdır. Bir konuşmasında o sav: "Ashabım! Sizler mümin kardeşlerinizin yanına varacaksınız. O halde, binek hayvanlarınıza dikkat ediniz, elbiselerinizi, kıyafetinizi düzeltiniz ki, insanlar arasında parmakla gösterilecek gibi olunuz. Çünkü Allah, çirkinliği ve çirkin söz söylemeye özenenleri sevmez"[26] buyurmuştur.

2. Çevre İle İlgili Faaliyetlere Katılmak

a) Cami Hizmetlerinde

Din görevlilerinin vaaz, hutbe ve sohbet gibi faaliyetlerinde aşağıdaki hususlara sıklıkla temas etmeleri uygun olacaktır.

1. Kâinattaki Ekolojik Denge ve Öneminden Bahsetme

İnsanlar, kainattaki ekolojik denge hakkında bilgilendirilmeli, dinimizin bu konudaki görüşleri uygun zamanlarda anlatılmalıdır.

İçinde yaşadığımız çevre bütün unsurları yerli yerinde ve denge içerisinde, adeta önce-den hazırlanmış bir ev gibi[27] insanlara sunulmuştur. Kur'ân'da, "Allah her şey için bir ölçü koymuştur."[28] "Arzı da yaydık, orada yerli yerinde dağları koyduk ve orada hikmetle ölçülmüş her şeyden bitkiler bitirdik."[29] "O

23 İbn Sa'd, et-Tabakâtu'l-Kübrâ, IV, 346.
24 Buharî, Salât,33.
25 Ebû Dâvûd, Salât 12, 13.
26 Ebû Davud, Libas 25(4089); İbn Hanbel, Müsned, IV, 180.
27 Bakara, 2/22.
28 Talak, 65/3.
29 Hicr, 15/l9.

(Allah), göğü yükseltmiştir, dengeyi koymuştur"[30] ayetleriyle evrende tabiî ve ekolojik bir dengenin varlığına dikkat çekilmektedir. İnsanların bu dünyada kolay ve güvenli biçimde yaşamaları, yeryüzünün bu uyumu, bu ahenkli bütünlüğü sebebiyledir.

İnsanlık kendi eliyle müdahale edip kirletmedikçe dünya, kendi ekolojik dengesi içinde temiz kalacaktır. "Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi",[31] ayeti de yer ve göğün, yani hayatiyeti devam ettiren çevre şartlarının, nizam ve dengenin insanların eliyle bozulabileceğini bildirmektedir. Nitekim bazı ayet ve hadislerde, sorumsuzca davranışlarla çevreyi kirletmenin ekolojik dengeyi bozacağına, canlılara zarar vereceğine ve insanları korkunç felaketlere sürükleyeceğine dikkat çekilmektedir.[32] Buna mukabil "Sakın dengeyi bozmayın"[33] ayeti ile insanlar bu dengeyi bozacak yanlış davranışlardan sakındırılmaktadır. Allah'ın "her şeyi bir ölçüye göre yarattığı"[34] göz önüne alınırsa, bu ölçüye dikkat etme ve onu bozmama görevinin insana düştüğü görülmektedir.

Bu bilgiler, ilmi araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlar da dikkatlere sunularak halkın konuya duyarlı olması sağlanmalıdır.

2. Çevrenin Manevi Değerinden Bahsetme

Din görevlilerinin çevrenin manevi değerinden bahsetmeleri, insanların çevre ile ilişkilerinde daha duyarlı olmalarını sağlayacaktır.

En küçüğünden en büyüğüne kadar evrendeki bütün varlıkların, düşünen ve inanan insan için fizikî kıymetinin ötesinde manevi bir değeri vardır.

Allah'ın, her varlığı inanan insan gibi kendisine ibadet edici olduğunu[35] ve daimi surette kendisinin varlıklarla ilişki içerisinde bulunduğunu bildirmesi;[36] evrendeki her varlığın büyüklü küçüklü, Allah'ın varlığını gösteren apaçık delil olması[37] ve bütün evrenin insanın emrine verilmesi,[38] evrene manevi bir anlam yüklenmiş olduğunu göstermektedir.

---

30 Rahmân, 55/7.
31 Mü'minûn 23/71.
32 Rûm, 30/41; Şûrâ, 42/30; Fâtır, 35/45; İbn Hanbel, Müsned, VI, 41, 157.
33 Rahmân, 55/8.
34 Kamer, 54/49.
35 Hadîd, 57/1; Saff, 61/l. Ayrıca bk. Âl-i İmrân, 3/83; Ra'd, 13/15; Nûr, 24/41; İsrâ, 17/44; Rahmân, 55/6.
36 Örnek olarak bk. Âl-i İmrân 3/83; Ra'd, 13/15; Nahl, 16/68; Neml, 27/l8; Fussilet, 41/11; Tîn 95/1; Âdiyât, 100/1.
37 Bakara 2/164; Câsiye 45/3, 4; Fussilet 41/37; Buharî, Libas 2; Nikâh 88; Kusuf 1, 2, 4-6, 9, 13, 15, 17; Müslim, Kusuf 1, 2, 3, 6, 9, 10, 17, 21, 22, 27, 28.
38 Bakara 2/29; Yâsîn 36/71-73; Mü'min 40/79-80; Zuhruf 43/12.

Çevre, insanın Allah'a ibadet edip kulluk görevini yerine getirebileceği, emrine uyup yasaklarından kaçınarak rızasını kazanabileceği bir yer olması itibariyle de manevi değeri haizdir.

3. Çevre Tasvirlerinden Bahsetme

Din görevlilerinin anlatımlarında tasvirlere yer vermesi, çevre bilincinin yerleşmesine katkı sağlayacaktır. Nitekim Kur'ân'da Allah'ın kudreti, insanlara olan ihsanı ve verdiği sayısız nimetler anlatılırken çeşitli bitkilere, mahsul ve meyvelere, büyük ve sık ağaçlı bahçelere, meralara ve sulama işlerine temas edilmiştir. Adeta yeryüzünün cennete çevrilmiş bir tasviri yapılmıştır. Böylece insanda çevre bilinci ve sorumluluğu oluşmasına ve çevreyi korumasına yönelik bir psikolojinin teşekkülüne imkân hazırlanmıştır.[39]

Bir ayette ise insanlara önce çok güzel bir yeryüzü cenneti, sonra birden bire o güzelim bahçenin içine bir ateş düşerek yandığı hayal ettirilmektedir: "Her hangi biriniz ister mi ki, içerisinde her türlü meyveye sahip bulunduğu, içinden ırmaklar akan, hurma ve üzüm ağaçlarından oluşan bir bahçesi olsun; himayeye muhtaç çocukları var iken ihtiyarlık gelip kendisine çatsın; derken bağı ateşli (yıldırımlı) bir kasırga vursun da orası yanıversin? Allah düşünesiniz diye size ayetlerini böyle açıklıyor."[40]

Böyle bir bahçe sahibinin bu yangından dolayı üzülmemesi mümkün değildir. Burada yapılan tasvirler, bir taraftan güzel bir çevrenin değerini ve önemini düşündürürken, diğer taraftan da çevreyi tahrip edecek davranışların ne kadar olumsuz etkilerinin olacağı hususunda insanlar ikaz edilmektedirler.

Bu bilgiler yanında din görevlilerinin vaaz, konferans vb. faaliyetlerde bir vesile ile "Gökten temiz suyu bir rahmet olarak indiren, Güle rengini ve kokusunu veren Allah'a hamd olsun" veya "Gökleri güneş, ay ve yıldızlarla; yeryüzünü çiçekler, ağaçlar, bağlar, bahçeler ve çeşitli hayvan türleriyle süsleyen Allah'a hamd olsun" vs. gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz ifadelere yer vermeleri, dinleyenlerde çevre bilincinin şuur altına yerleştirmesine katkı sağlayacaktır.

4. Çevre Sorumluluğunun Hatırlatılması

İslâm'da her hak ve imkân bir sorumluluk ve vazifenin karşılığıdır. Allah, insanı yaratıp başıboş bırakmamış, mesuliyet sahibi olmasını, belli bir gayeye uygun hareket etmesini emretmiştir. Kendisi, ailesi, çevresi ve diğer varlıklarla olan münasebetlerinde birtakım vazife ve sorumlulukları bulunan insan için

---

39 En'âm 6/99, 141; İbrâhîm 14/32; Hicr 15/22; Nahl 16/11; Hac 22/5; Şuarâ 26/132-134; Rahmân 55/12; Vâkıa 56/27-33; Nebe' 78/14-16; Abese 80/25-32.

40 Bakara 2/266.

bunları reddetme veya bu sorumluluktan kaçmasının bir yolu yoktur. Hiçbir şey insanın hor, hakir kullanacağı kendi mülkü değildir. İnsana verilen nimetlerin her birinin karşılığı vardır ve Yüce Allah "Nihayet o gün dünyada yararlandığınız nimetlerden elbette hesaba çekileceksiniz,"[41] buyurarak ahirette de bunun için bir hesap verileceğini bildirmiştir. Hz. Peygamber de ahirette insanların servetlerini nerede kazanıp nerede harcadıklarından, ne gibi işler yaptıklarından sorguya çekileceklerini bildirmektedir.[42]

5. Çevrenin Bütün Canlılara Ait Olduğunun Hatırlatılması

Her insanın sağlıklı bir ortamda ve çevrede yaşama hakkı vardır. İçinde yaşamın devam ettiği şu dünya yalnız insanın değil, üstündeki bütün canlıların ortak malıdır. Sadece biz değil, bizden sonraki bütün canlı nesilleri kıyamete kadar bu dünya üzerinde yaşayacaktır. Zira insanların bu dünya hayatını yaşayabilecekleri başka bir yer yoktur.

Yaşama hakkı temiz bir çevreye bağlı olduğundan diğer insan hakları da öncelikle ona bağlı sayılır. Dünyayı her geçen gün biraz daha yaşanmaz hale getiren, tamiri çok zor veya imkânsız problemler ortaya çıkaran çevre kirliliğine neden olmak, canlılara karşı işlenmiş bir zulüm olarak görülebilir. Bu, çevre ile ilişkilerimizde daha dikkatli hareket etmemiz gerektiğini gösterir. Çünkü iyi ve sağlıklı bir ortamı insanların elinden almak zulümdür. Buna karşılık insanlara yaşanabilir bir dünya bırakmak için gösterilecek gayret büyük bir iyiliktir, büyük bir sadakadır.

6. Çevrenin Bütün Canlılara Sevgi ve Merhamet İle Yaklaşılmasının Hatırlatılması

Sevgi ve merhamet mü'minlerin temel özelliklerindendir. Bu nedenle Kur'an mü'minlerin birbirlerine karşı merhametli olduklarını belirtir.[43] Başkalarını sevebilen, bütün canlılara karşı sevgi ve şefkat besleyen insanların bilerek onlara zarar vermesi düşünülemez.

İslam'ın öngördüğü sevgi ve merhamet insan olsun, hayvan olsun, tüm yaratıkları içine alacak kadar geniş kapsamlıdır. Başta insanlar olmak üzere diğer tüm canlılara merhametli davranmak mü'minlerin görevidir. "Siz yerdekilere merhamet edin ki göktekiler (Allah ve melekler) de size merhamet etsin"[44] hadisi bu olguyu vurgular. Zira hadiste geçen "yeryüzündekiler" ifadesinden iyi kötü,

41 Tekâsür, 102/8.
42 Tirmizî, Kıyamet 1 (2416-2417).
43 Fetih, 48/29.
44 Ebu Davud, Edeb, 58; Tirmizi, Birr, 16.

insan ve hayvan gibi her çeşit canlı anlaşılmıştır.[45] Hz. Peygamber'in "facirlerin ölümüyle insanlar, ülkeler, ağaçlar ve hayvanlar rahata ererler"[46] sözleriyle çevre unsurlarına zarar vermeyi günahkâr insanların özellikleri olarak belirtmesi de dikkat çekicidir.

Hz. Peygamber'in şefkat ve merhametle yaklaşılmasını istediği varlıklar arasında hayvan ve bitkiler özellikle zikredilmektedir. Sözgelimi Kestiği koyuna acıdığını belirten bir adama Rasûlullah "Sen koyuna acırsan, Allah da sana acır"[47] buyurmuş, "Boğazlanacak bir hayvan bile olsa, merhamet edene kıyamet gününde Allah'ın merhamet edeceğini"[48] bildirmiştir. Hz. Peygamber'in, yaprakları sopa ile zorla ağacın dal ve budaklarını kırarak dökmek suretiyle zarar verilmesini tasvip etmeyip, hafif ve yumuşak bir vuruşla ağacın dal ve budaklarına zarar vermeden (kendiliğinden düşmek üzere olanlarının) dökülmesini istemesini[49] de bu kapsamda zikredebiliriz.

7. Tüketim Sorumluluğunun Hatırlatılması

Çevrenin bozulması üretim ve tüketim faaliyetleriyle çok sıkı ilişki halindedir. İnsanın kazanması ve harcamasında, üretim ve tüketiminde, yani iktisadi faaliyetlerinde bir takım prensiplere uyması zorunluluğu vardır. Müslümanların harcamalarında ne cimrilik, ne de israf söz konusu olamaz.[50] Hz. Peygamber her türlü ibadet, iş, hareket ve eşyanın en güzel bir şekilde ve fakat israfa kaçmadan, gereği nasılsa öylece yapılmasını istemektedir.[51]

Savurganlık ve aşırı tüketimin gelecek nesilleri de etkileyeceği bir gerçektir. Zira Allah, çeşitli kazanç ve üretim alanları olduğu ve bunların da belli bir kapasiteye sahip bulunduğu hususunda insanları uyarmıştır.[52] Sa'd'in yanından geçen Hz. Peygamber'in ona kullandığı suyu israf ettiğini söylemesi, "abdestte israf olur mu?" sorusuna da "Evet olur. Akıp giden bir nehir kıyısında dahi olsan",[53] cevabını vermesi konunun önemini göstermesi bakımında yeterli mesajı içermektedir.

---

45 Mübarekfûrî, Tuhfetu'l-Ahvezi, VI,51.
46 Buharî, Rikak, 42; Müslim, Cenâiz, 21/61; Muvatta, Cenâiz, 11/54; Nesaî, Cenâiz, 48, 49.
47 Buharî, Edebü'l-Müfred, I/387 h.no: 373); Tâberânî, el-Mu'cemu's-sağir, I, 129, h.no: 293.
48 Buharî, Edebü'l-Müfred, s. 138, h.no: 381.
49 Ebû Davud, Menasik 95-96 no: 2039.
50 Furkan, 25/67.
51 Buharî, Libas 1; Vudu 1; Müslim, İman 207.
52 Hicr ,15/20-21; Nahl, 16/96.
53 İbn Mâce, Tahare 48(425).

8. Çevre Güzelliğinin Korunmasının Hatırlatılması

Çevrenin önemli bir özelliği, güzelliği veya çirkinliği ile göze hitap etmesidir. Bu yönüyle çevrenin güzelleştirilmesi, yani estetik bir yaklaşımla değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Güzel ve estetik bir şekilde yaratılmış olan doğa güzelliklerinin yaşaması için doğal çevrenin korunması, güzelleştirilmesi ve değerinin takdir edilmesi gerekir.

İnsanın güzel ve güzelliğe karşı meyyaldir. Cennetin "altından ırmaklar akan köşkleri"nden[54] veya oradaki hurilerin,[55] insanın hayal gücünün dahi erişemediği güzelliklerinden bahsedilmesi, insanların bu güzellik ve güzelliği kavrama yönünün bulunmasından olsa gerektir. Bazı ayetlerde,[56] mescidde süslü elbiselerin giyinilmesi istenmekte, kullar için çıkarılmış bulunan ziynetler, temiz ve hoş rızıklardan insanların mahrum edilmemesi gerektiği söz konusu edilmektedir.

Allah'ın, yaratılışını güzel yaptığını,[57] güzel görünüşün peygamberlik hasletlerinden biri olarak kabul edildiğini[58] bildiren Hz. Peygamber, hazır bulunduğu bir cenazede, mezarın içinde düzeltilmemiş hafif bir tümsek görmüştü. O bunun derhal düzeltilmesini emretmişti. Bu kazılış hatasının ölüyü rahatsız edip etmeyeceğinin sorulması üzerine "Aslında böyle şeyler ölüyü ne sıkar, ne de ona rahatsızlık verir, fakat bu, sağ olanların gözlerine güzel görünmesi içindir"[59] buyurmuştu.

Onun bu tavrı, çevrenin güzelleştirilmesine verdiği önem açısından "eğer bu şartlarda böyle ise, normal durumlarda çok daha dikkat etmemiz gerekir" dedirtecek bir mesajı içeren örnekliktedir.

b) Toplumsal Alanda

Toplum, örnek bir kişiliğe sahip din görevlisini sadece camide değil, insanları ilgilendiren problemlerin çözümü çalışmalarında da en önde görmek ister. Çevre açısından bakıldığında ağaç dikmek, mevcut yeşilliklerin bakımı ve korunması hususunda örnek davranışlar sergilemek mümkündür.

Hz. Peygamber'in, insanların elleriyle bozulabilecek olan çevrenin korunmasına yönelik bir kısım söz ve eylemleri rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber "Her kimin yeri varsa onu eksin, kendisi ekmezse onu din kardeşine ektirsin."[60] "Her kim boş, kuru ve çorak bir yeri (sulamak, ağaçlandırmak ve ekim suretiyle ıslah

54 Bakara, 2/25, 266; Âl-i İmrân, 3/15, 136, 198; Mâide, 5/12, 89, 119.
55 Duhân, 44/54; Tûr, 52/20; Rahmân, 55/72; Vâkıa, 56/22.
56 A'râf, 7/31-32.
57 Ahmed, Müsned, I, 403; VI, 68, 155.
58 Buharî, Edebü'l-Müfred, I, 497, h.no: 468.
59 Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, XXIV, 306.
60 Müslim, Buyû' 88.

ve) ihya edecek olursa, bu yaptıklarından dolayı Allah tarafından ödüllendirilir. İnsan ve hayvan ondan yararlandıkça orayı ihya edene sadaka yazılır",[61] buyurmak suretiyle Müslümanların hem toprağı korumalarını, hem de ağaçlıklar ve yeşil alanlar oluşturmalarını teşvik etmektedir. Bir başka rivayette ise Hz. Peygamber "Bir müslüman bir ağaç dikerse, o ağaçtan yenilen (yemiş) mutlaka onun için sadakadır. O ağaçtan çalınan (yemiş) onun için sadaka, yabanî hayvanların yediği sadaka, kuşların yediği dahî onun için sadakadır. (Hasılı) bir kimse o ağacı(n yemişini yeyip) azaltırsa, bu onun için mutlaka sadaka olur,"[62] buyurur. Dikilen ağaçların sevabından diken kişinin ölümünden sonra da yararlanacağına "Bir kimse bir ağaç dikse, o ağaç meyve verdikçe sevabı dikene yazılır"[63] sözleriyle işaret eder. Hatta hangi şartlar altında olunursa olunsun, Müslümanları "elinizde bir ağaç filizi varsa, kıyamet kopmaya başlasa bile, eğer onu dikecek kadar zamanınız varsa, mutlaka dikin"[64] ifadeleriyle, ağaç dikmeye teşvik etmektedir.

Bu hususta sahabî Ebu'd-Derdâ'nın sergilediği tutum da zikredilmeye değer bir örnektir. Ebu'd-Derdâ'yı bir gün Şam'da ağaç fidanları dikerken gören bir kişi onun bu durumunu garipser ve "sen Rasûlullah'ın dostu ve arkadaşı olduğun halde ağaç mı dikiyorsun?" diye yaptığı işi küçümser. Ebu'd-Derda ise o kişiye: "Dur, Acele etme! Ben Rasûlullah'ın 'bir kimse bir ağaç diker de o ağaçtan bir insan yahut Allah'ın yaratıklarından herhangi bir yaratık meyve yerse, muhakkak bu yenilen mahsul, diken kimse için sadaka olur" buyurduğunu işittim, der.[65]

Müslümanların güçlerinin yettiği her zaman diliminde ağaç dikmeye teşvik edilmeleri; ağaç dikilmesinden, sadece ağacı dikenlerin veya insan neslinin değil, çevreyi tamamlayan diğer unsurların (yaratıkların) faydalanmalarının da söz konusu olması, bir bütün olarak çevreyi gözetmenin gereğini ortaya koymaktadır.

Şu halde böyle bir fikrî ve tarihî alt yapıya ve uygulama örneklerine sahip olan din görevlilerinin kılık kıyafetten camilerin avlu ve müştemilatının temiz ve düzenli olmasına; ağaç dikme vb. çevre faaliyetlerinden bunların korunmasına varıncaya kadar dinimizi doğru bir şekilde anlatma, temsil etme ve güzel örnek olma sorumlukları vardır. Aksi takdirde başkalarına söylenenlerin hiçbir anlamı kalmayacaktır.

---

61 Darimî, Büyû', 65.
62 Müslim, Müsakat, 7.
63 Ahmed, Müsned, V, 415.
64 İbn Hanbel, Müsned, III, 191: Buharî, Edebü'l-Müfred, s. 168; h.no: 479.
65 İbn Hanbel, Müsned, VI, 444; Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, IV, 70-71.

B. KURUM OLARAK DİYANETTEN BEKLENENLER

Global bir nitelik taşıyan çevre sorunlarının çözümüne kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da katkıları olmalıdır.

Kurum faaliyet raporlarında ifadesini bulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü değerli hizmet ve faaliyetleri de dikkate aldığımızda çevre açısından şu hususların yapılması çevre sorunlarının çözümüne katkı sağlayacaktır:

a. Her yıl kutlanan 5 Haziran Dünya Çevre Günü etkinliklerine katılmak.

b. Çevrenin ve yeşil alanların korunması ve geliştirilmesine yönelik eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapmak,

c. Çocukların çevre konusuna dikkatini çekmek için çeşitli kampanyalar ve yarışmalar düzenlenmek,

d. Gönüllü kişi ve kuruluşlar (STK ve meslek kuruluşları) arasında işbirliği sağlanmak, konuya ilişkin bilgi ve tecrübeler paylaşılmak, ortak bir ekip ruhu ve çalışması oluşturulmak,

e. Kitle iletişim araçları aracılığıyla geniş halk kitlelerine İslam'ın çevreye bakışını anlat-mak.

f. Cami ve Kur'an Kursu gibi yapıların inşasının doğal çevre ile uyumlu olması hususunda denetim yapmak.

g. Müftülüklerin faaliyetlerinin çerçevesini belirlemek üzere çevre ile ilgili bir yönerge hazırlamak,

h. İl ve ilçe müftülükleri bünyesinde veya sendikalar eliyle çevre dernek veya kulüple-ri/birimleri kurmak/çevre çalışma grubu oluşturmak; böylece bütün yurdu kapsayacak ve bir sivil toplum hareketi başlamasına temel teşkil edecek sistemli ve organize bir manevi rehberlik sağlamak,

i. Farklı din mensupları arasında çevre bilincinin oluşması için işbirliği yapmak.

d. Müftülükleri çevre ile ilgili projeler geliştirmeleri hususunda teşvik etmek, (Yerel AB projelerinden destek alınabilir.)

j. Çevre ile ilgili ayet ve hadislerden alıntıların yer aldığı afişler hazırlamak,

Bu konuda örnek olarak şu referanslar kullanılabilir:

"İnsanların kendi elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde (çölde, kırda ve şehir-de) fesat çıkar. Böylece, onlar yaptıklarının bir kısım karşılığını daha

dünya hayatında görürler."[66] "Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O yine de çoğunu affeder."[67] "O (Allah), göğü yükseltmiştir, dengeyi koymuştur. Sakın dengeyi bozmayın"[68] ayetleri; "Elinizde bir ağaç filizi varsa, kıyamet kopmaya başlasa bile, eğer onu dikecek kadar zamanınız varsa, mutlaka dikin"[69] hadisi…

k. Çevre açısından "ayın en iyi camisi ve görevlisi" seçilip ödül törenleri düzenlenerek kamuoyunun dikkatini çekmek. Bu durumu cami panoları vb. yerlerde ilan etmek.

l. Konferans, seminer vb. çalışmalarla din görevlilerini dini ve beşeri boyutlarıyla çevre hakkında bilgilendirmek; Örnek vaaz ve hutbeler hazırlamak.

m. Din görevlilerinin gördükleri çevresel problemleri yasalar çerçevesinde müdahale, uyarı, ilgili birimleri harekete geçirme yönünde teşvik etmek,

Sonuç

Çevre, herkesin ortak sorunudur. Bu sorunun çözümünü de herkes kendi çapında üstlenmek zorundadır. Kimsenin bu konuda kendi sorumluluğunu göz ardı ederek başkalarından bir şeyler yapmasını bekleme lüksü yoktur.

İnsanların davranışlarının şekillenmesinde sahip oldukları inanç ve düşüncelerin önemli payı vardır. Bu bağlamda insanlar dindarlıkları ölçüsünde çevre ile ilişkilerinde kabul ettikleri dini öğretilerin etkisinde olacaklarını söyleyebiliriz. Tebliğ görevini yeryüzünde bir çevre içinde gerçekleştiren Hz. Muhammed'in getirdiği din ve hayat anlayışının çevreden ayrı ve ona duyarsız olduğunu düşünmek mümkün değildir. Dünya hayatının nasıl olması gerektiği hususunda bir takım öğretiler ortaya koyan İslam Dini, insan-çevre ilişkilerini de belli bir sisteme yerleştirmiştir.

IV. Din Şûrası'nın bu oturumunun, insanların çevrelerine farklı bir gözle bakmalarını sağlamak, daha önce dikkatleri yeterince çekmeyen çevre değerlerine hassasiyetlerini artırmak ve daha temiz bir dünya için daha fazla emek sarf etmek gibi hususlarda katkıda bulunacağını ümit ederim.

Gelecek kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşaması için herkes üzerine düşen görevi en güzel bir şekilde yapmalı, diyor, hepinize sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

---

66 Rum, 30/41.
67 Şûrâ, 42/30.
68 Rahmân, 55/7-8.
69 İbn Hanbel, Müsned, III, 191: Buharî, Edebü'l-müfred, s. 168, h.no: 479.

DOĞAL AFETLER KARŞISINDA DİN VE DİYANET HİZMETLERİ
(DOĞAL AFETLERE/ MUSİBETLERE YÖNELİK DÜŞÜNCELER)

Selim ÖZARSLAN[1*]

Giriş:

İnsanlık yaratılışından beri hayatın anlamını çözmeye çalışmış, bu şekilde huzura kavuşacağını düşünmüştür. Ancak yaşadığı hayata baktığında onu üzen, ruhunu sıkan, hoşlanmadığı birçok musibetle karşı karşıya gelmektedir. Tarihin derinliklerinden günümüze kadar insanların canını sıkan, onları derin acı ve ıstıraplara gark eden deprem, kasırga, fırtına, tsunami (deniz suların kabarması), tedavisi uzun yıllar alan hastalıklar, kuraklık, onun beslediği açlık ve kıtlık gibi doğal olaylar ve felaketler hiçbir zaman eksik olmamıştır.

İnsanlar eskiden olduğu gibi bugün de bu tür acı ve ıstıraplara yol açan doğal olay ve felaketlerin, Kur'ânî tabirle musibetlerin sebebini bulmaya çalışmakta, kimileri bunları kainatın mutlak yaratıcısı Yüce Allah ile insan arasındaki ilişkilerin zayıflaması hatta yer yer kopmasına neden oldukları için Allah'ın insanlara bir tür cezası olarak değerlendirmiş, kimileri de bu tür olayların tabiatın kendi dinamiklerinden kaynaklandığını, insanın ahlakî davranışlarının bu tür olayların meydana gelmesinde olumlu ya da olumsuz bir katkısının bulunmadığını söylemişler hatta bu yaklaşımı yani dinî argümanlarla açıklama tarzını, acizlik, muhataplarıyla bilimsel ve teknolojik sahada boy ölçüşememenin vermiş olduğu

1 * Doç. Dr., Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

kompleks ve aşağılanma duygusu içinde bulunmakla itham etmişlerdir.

Günah musibet ilişkisi son zamanlarda çeşitli ortamlarda özellikle de basın yayın organlarında, sosyo-politik, hukukî ve dinî çevrelerde, az da olsa akademik ortamlarda sıklıkla söz edilen konulardan birisi olmuştur. Bu konunun söz edilen çevrelerin ilgi alanına girmesi, son zamanlarda dünyanın çeşitli bölgelerinde deprem, fırtına, kasırga ve sel gibi doğal afetlerin meydana gelmesi ve birçok insanın bu tabii afetler sonucu psikolojik ve sosyolojik sıkıntılara maruz kalması, sakat kalması ve hatta birçoğunun da hayatlarını kaybetmesi fenomeniyle doğrudan ilgilidir.

Biz burada bu sorunu yani musibetlerin neler olduğunu, hangi şeylerin musibet olarak değerlendirileceğini, musibetlerin sebeplerini, insanların dince suç sayılan eylem ve davranışlarının/ günahlarının musibetlerin meydana gelmesinde bir rolünün bulunup bulunmadığını Kur'ân-ı Kerim çerçevesinde incelemeye çalışacağız.

Gayemiz de musibetlerin nedenlerinin neler olabileceğini insanlara bildirmek suretiyle onların daha mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmelerine bir nebzede olsa katkı sağlamaktır. Öncelikle güncel olmasının yanında dini bir kavram da olan musibet kelimesinden ne anlamalıyız, ona bakalım.

1. Musibetin Sözlük ve Terim Anlamı

Musîbet sözlükte "insanın canını sıkan ve üzüntü veren şey"[2] "insanın başına gelen belâ, gam, keder, darlık, sıkıntı, meşakkat"[3] anlamlarına geldiği gibi "insan doğasına uygun düşmeyen ölüm vb. gibi şeyler"[4] manasına da gelir. Ölümün musibet olarak telakki edilmesi, şu ayette ifade edildiği gibi- "Feesâbetküm musîbetü'l-mevti"[5]/ "başınıza ölüm musibeti gelmişse"-Kur'an'ın ölümü musibet olarak nitelendirmesine dayandığı kanaatindeyiz. Hz. Peygamber'in "Mü'mine eziyet verecek her şey, ona bir musibettir"[6] şeklindeki hadisinde de ifade edildiği gibi insana eziyet veren şeyler musibet olarak değerlendirilmiştir. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de Uhud harbindeki ölümle sonuçlanan yenilgiyi

2 İbn Manzûr, Ebi'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem, Lisânü'l-Arab, Daru's-Sâdr, Beyrut, 1414/1994, I, 535; ez-Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, Tefsiru'l-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîli ve Uyunu'l-Ekâvîli fî Vucuhi't-Te'vil, thk. Abdurrazzak el-Mehdî, Daru't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1417/1997, I, 233.

3 Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1998, 341

4 Cürcânî, eş-Şerif Ali b. Muhammed, Kitabü't-Ta'rîfât, Beyrut, 1416-1995, 217.

5 Mâide, 5/106.

6 Suyutî, Celalüddin Abdürrahman b. Ebî Bekr, el-Câmiu's-Sağir fi Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr, Kahire, 1982, II, 93; Râzî, Fahreddin, et-Tefsîru'l-Kebîr, Daru'l-İhyâ et-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1417/1997, II, 133; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Çelik-şura, İstanbul, I, 436.

"musibet" olarak isimlendirmiştir.[7]

Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde geçen musibet kelimesi, bu kavramın sözlük ve terim anlamına uygun bir tarzda kullanılmıştır. Yani "insanın fıtratına ve yaratılışına uygun olmayan, onu üzüntü ve sıkıntıya sokan bütün olumsuz şeyler" anlamında kullanılmıştır. Bunlar da genelde yukarıdaki olumsuz şeyleri içermekle birlikte öldürülme, mağlubiyete uğrama /hezimet, mahrum bırakılma ve geçim darlığını ifade etmektedir.

Bunlara Kur'an'dan şu ayetleri örnek olarak verebiliriz:

Yüce Allah'ın "Fein esâbetküm musîbetün"[8]/ "Eğer size bir musibet gelip çatarsa" ifadesinden maksat "size, öldürülme, hezimet [9] ve geçim darlığı gibi bir belâ ve felaket gelip çatarsa" demektir.[10]

"Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer. Ve eğer sana bir musibet gelirse, "İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız" derler ve böbürlenerek dönüp giderler"[11] ayetinde geçen "hasane" kelimesi iyilik, zafer ve ganimet anlamında kullanıldığı gibi, "musîbetün"/ musibet kelimesi de "belâ, sıkıntı, felaket, kötülük" anlamında kullanılmıştır.[12]

Bu örneklerden hareketle Kur'an'da musibet kavramının sözlük ve terim anlamına uygun bir biçimde kullanıldığını söyleyebiliriz.

Musibetler, Kur'an'da "Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır"[13] ayeti gereğince vuku bulduğu yer açısından yeryüzünde meydana gelen musibetler ve insanın kendi nefsinde meydana gelen musibetler olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Yeryüzünde meydana gelen musibetler, genelde tabiat kanunlarıyla ilişkin yağmurun yağmaması, ürünün olmaması, bitkilerin az olması, kuraklık, açlık, kıtlık ve sefaletin birbirini takip etmesi, vb. gibi yeryüzünde herhangi bir zarar ve yıkıma sebep olan şeyler olurken; çeşitli hastalıklar, fakirlik, insanın yakınlarının ölümü ve hapis, işkence vb. gibi çeşitli cezalara, acı ve sıkıntılara uğrama gibi şeyler ise nefislerde meydana gelen musibetlere örnek verilebilir.[14]

Yine günümüzde sıkça karşılaşılan ev ve şehirlerin yıkımına sebep olan deprem, depremin tetiklediği tsunami (deniz sularının kabararak yerleşim yerlerini

---

7 Âl-i İmrân, 3/ 165; Zemahşerî, Tefsiru'l-Keşşâf, I, 464; Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, III, 420.
8 Nisâ, 4/72.
9 Zemahşerî, Tefsiru'l-Keşşâf, I, 565.
10 Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, IV, 139.
11 Tevbe, 9/50.
12 Zemahşerî, Tefsiru'l-Keşşâf, II, 265; Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, XII, 13.
13 Hadid, 57/22.
14 Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, X, 466.

tahrip etmesi), sel baskınları, fırtına, kasırga, hortum gibi önemli zarar ve yıkımlara sebep olan doğal felaketler, yeryüzünde meydana gelen musibetler kategorisine dahil edilebilir. Bütün bunların tamamı insanın canını sıkan, ona üzüntü veren şeyler olduğu için musibet kavramının içerisinde değerlendirilebilirler.

Musibet anlamını ifade eden diğer bir kavram da belâdır. Belâ kelimesi sözlük anlamlarına uygun olarak Kur'an'da 'eskimek; sınamak, denemek; musibet, gam, darlık ve sıkıntı, dert, külfet' manalarında kullanılmıştır.[15] Terim olarak da sözlük anlamını içerecek biçimde Allah'ın insanları denemek için verdiği maddî ve manevî sıkıntı, dert, gam ve külfet anlamında kullanılmaktadır. İbn Manzûr (ö.711/1311) belânın imtihan etmek, denemek anlamına geldiğini, denemenin ya da imtihanında hayır ve şerde olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca o, belânın nimet (in'âm) anlamının da bulunduğuna işaret etmektedir.[16]

Belâ kelimesi Kur'an'da altı yerde belâün ve belâen[17] şeklinde, otuz iki yerde de çeşitli şekillerdeki türevleriyle toplam otuz sekiz yerde geçmektedir.[18]

2. Musibetlerin Nedenleri

Kur'an'a yönelildiği zaman genel olarak insanların başına gelen musibetlerin iki sebebi olduğu görülür.

Birincisi insanların kendi yaptığı dince suç sayılan kötü davranışlarının yani günahlarının karşılığı olarak bir takım belâ ve musibetlere maruz kaldıklarıdır. Bu görüşün doğruluğunu bazı kavimlerin doğal felaketleri de içerisinde barındıran çeşitli musibetlerle yok edildiğini anlatan Kur'an ifadeleri/ nassları desteklemektedir.[19] Çünkü insanlar Allah'ın koymuş olduğu kanunları tanımamakta, adeta hiçe saymakta onunla boy ölçüşmeye kalkışmaktadırlar. Bu sınır tanımamazlıkları Allah ve peygamberlerini inkârla kalmamış, kendilerini Allah'ın yerine koyarak onunla güç mücadelesi içerisine girmeye kadar uzanmıştır. Kâinatın mutlak sahibi olan Allah da ilahi kudretinin bir göstergesi olarak bu tür insanları çeşitli musibetlerle yok etmiştir. Yok edilen kavimler söz konusu cezaya çaptırılmadan önce kendilerine gönderilen peygamberler tarafından uya-

15 İsfehânî, Ragıb, Hüseyin b. Muhammed, el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân, İstanbul, 1986, 79.

16 İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, XIV, 83-84.

17 Bakara, 2/49; A'raf, 7/14; Enfal, 8/17; İbrahim, 14/6; Saffât, 37/106; Duhan, 44/33.

18 Abdülbâkî, Muhammed Fuat, el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, İstanbul, 1408/1987, 135-136.

19 Bu konuda bir çok Kur'an âyeti bulunmasına rağmen biz birkaç örnek vermekle yetiniyoruz: Bakara, 2/59; Âl-i İmran, 3/165; Nisa, 4/62; Enfâl, 8/51, Nahl, 16/26; Meryem, 19/74, 98; Kasas, 28/47; Şûrâ, 42/ 30; Hâkka, 69/5; "Bizim, onlardan önce nice nesilleri helak etmiş olmamız kendilerini yola getirmedi mi? Halbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda, elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır." (Tâhâ, 20/128.)

rıldıkları halde bu ikazlara aldırmamışlardır. Bu uyarı ve ikaz İslam peygamberi Hz. Muhammed'in son elçi olması hasebiyle onun zamanından günümüze kadar geçerliliğini sürdürmektedir. Çünkü o bütün zamanları kapsayıcı bir şekilde müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir.[20] İstenmemekle birlikte günümüzde de böyle bir musibetle cezalandırılma vuku bulacak olursa insanların uyarılmadıklarını söyleme hakları herhalde olmayacaktır. Ancak meydana gelen her doğal felaketi veya musibetleri ya da musibetlerden kaynaklanan acı ve ıstırapları Allah'ın bir cezası olarak değerlendirmek de Kur'an'ın insanlığa vermek istediği mesajla tam olarak bağdaştırılamaz kanaatindeyiz.

Günahla musibetler arasındaki ilişkiye dikkatleri çekmekteki amaç**,** insanın bu dünya hayatında başıboş yaratılmadığı, bir hedefinin olduğu, yapıp ettiklerinden yani eylem ve davranışlarından sorumlu olduğu, içinde yaşadığı dünyanın kendisinin olmadığı, sahibi olmadığı dünyayı ve içindekileri kendisinin istediği tarzda değil, ancak var edicisinin belirlediği ahlakî normlar ve kurallar çerçevesinde kullanabileceğini hatırlatmak, bu yönde içerisinde yaşadığı dünyayı anlamlandırabilmesine ve düzenlemesine yardımcı olmaktır.[21]

İkincisi de, Allah'ın fiilleriyle irtibatlı olarak meydana gelen çeşitli musibetlerin, doğal felaketlerin ve bunların sonucu meydana gelen acı ve ıstırapların insanları imtihan etme, deneme ve sınama amacına yönelik olarak meydana geldiği hususudur.[22] Allah insanları bollukta ve darlıkta yani nimetlerle ve nimetleri eksilterek, çeşitli sıkıntılarla insanları imtihan edeceğini Kur'an'da birçok defa bildirmiştir.[23] İşte bu yollu, bu türden çok çeşitli musibet ve sıkıntılara maruz kalan insanların Allah'a karşı takınacakları tavır, onlar için bir deneme, sınama olmaktadır. Yani bu tür musibetlerle insanların samimiyetleri, inançlarındaki ve Allah'a bağlılıklarındaki ihlâsları denenmekte ve imtihan edilmektedir. Kendilerinden kaynaklanmayan acı ve ıstırapların bir hikmetinin olduğunu düşünerek, bunlara sabretmek, Allah'a isyan etmemek söz konusu imtihanın kazanılması, aksi davranışlar ise imtihanın kaybedilmesi anlamına gelecektir. Yani bolluğa, refah ve huzura kavuştuğu zaman ne olduğunu unutup, bu nimetlerin gerçek nedenini göz ardı ederek büyüklenmesi, her şeyin kendisinin olduğu sanısına kapılarak insanlara karşı egemenlik sevdasına kapılması, bir tür kendi tanrılığını ilan etmesi, bireyin yapılan imtihanda başarısız olması demektir.

Hastalıklar ve doğal afetler gibi çok çeşitli felaketlere maruz kalan insanlar bu musibetler aracılığıyla kendi acizliğinin, güçsüzlüğünün ve zaafının farkına varır. Böylece gerçek güç ve kudret sahibine yönelir, eylem ve davranışlarına yeni

20 İsrâ, 17/105.
21 Özarslan, Selim, Günah Musibet İlişkisi Üzerine, Elazığ, 2006, 34.
22 Bkz. Zemahşerî, Tefsiru'l-Keşşâf, I, 232-233.
23 Bakara, 2/155-157; A'raf, 7/95; Enbiya, 21/ 35; Şûrâ, 42/27; Mülk, 67/2.

ve doğru istikametler kazandırır. Şayet hastalık ve bazı musibetler olmazsa yani sağlık ve afiyet durumu insanı gaflete sevk eder, dünyayı ve içindekileri sevdirerek, onu bir amaç haline getirerek, gerçek hayatı/ ahireti unutturur. Dolayısıyla hastalık ve felaketler kişiye kendisinin içinde bulunduğu durumu hissettirerek onun bu yaşamda devamlı olmadığını, hayatının bir gayesi ve hedefinin bulunduğunu ve ona göre hareket etmesi gerektiğini hatırlatır. Dolayısıyla hastalık ve çeşitli musibetler bir manada da birey ve toplumlar için bir öğütçü ve uyarıcı konumundadır.

Hastalık ve musibetler bazı zaman ve durumlarda da birey ve toplumların manevi ve ahlakî olgunlaşmalarına aracı olabilir. Bir hadiste bu gerçek şöyle ifade edilmiştir: "En çok belâ ve musibetlere maruz kalanlar, peygamberler daha sonra onlar gibi kâmil olanlardır."[24] Hz. Eyyüb peygamber başta olmak üzere, enbiyalar, evliyalar ve birçok muttaki Müslümanlar, maruz kaldıkları hastalıklara Allah'tan geldiği için rıza göstermişler, sabır içerisinde şükretmişlerdir.[25]

Belâ, hastalık ve musibetlerin bilinsin veya bilinmesin insanların dünya ya da ahiretlerine yönelik mutlaka bir veya birkaç hikmeti, yararı vardır. Yüce Allah, "Ne bilirsiniz belki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayır, hoşunuza giden bir şey de sizin için şerdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz!"[26] buyurarak bu gerçeğe işaret eder. İnsanlara düşen Allah'tan gelen bu tür fiillere sabretmek, O'na itirazı terk ederek isyan etmekten kaçınmak, hayırlı sonuçları gönül hoşluğu ile beklemektir.

Hiç şüphe yok ki, insanların maruz kaldıkları çok çeşitli musibetler, birey ve toplum hayatında insanlara saygı ve şefkatle muamele etme isteği uyandırır. Çünkü bu tür musibetler, birey ve toplumu aşırılığa ve merhametsizliğe meylettiren kendisiyle yetinme, kendini beğenme yani istiğnadan kurtarmaktadır. "Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar"[27] ayetinde belirtildiği gibi sağlık, sıhhat ve afiyetten dolayı kendini müstağni gören bireyler ve toplumlar, hürmet ve şefkate layık olan diğer kimse ve toplumlara saygı ve hürmet beslemez. İşte bu tür musibetlere maruz kalanlar, kendilerinin acizliğinin farkına varıp, kendilerini büyük görmekten vazgeçerek, diğer insanlara göstermeleri gereken saygıyı göstermiş olurlar. Yani başlarına gelenlerden kendi yararlarına olmak üzere ibret ve ders çıkarmış olurlar.[28]

Yine bu bağlamda Yüce Allah "insanı karşı karşıya geleceği zorluklar içinde

24 Tirmizi, Zühd, 57; İbn Mace, Fiten, 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/172, 173, 180, 185; Hâkim, en-Nisâbûrî, el- Müstedrek ala's-Sahihayn, Beyrut, trs. 1/110, 3/386.

25 Sâd, 38/44; Enbiyâ, 21/83.

26 Bakara, 2/216.

27 Alak, 96/6-7.

28 Özarslan, age, 59.

yarattığını" belirtmektedir.[29] Hastalık, belâ ve musibetler, insanın Allah'a yaklaşmasına onun emir ve buyruklarına uygun bir hayat sürerek O'nun hoşnutluğunu kazanmasına da aracı olabilmektedir. Bireye ölüm gerçeğini, dünyanın faniliğini hatırlatıp, ahireti düşünmeye ona yönelik eylem ve davranışlar yapmaya sevk eder. Yaptığı iş ve hareketlerinde daha içten olmasını sağlar. Büyük bir ibadet olan dua ile Allah'a yönelmeye aracılık eder. "Biz insana nimet verdiğimizde o yüz çevirir, başını alır uzaklaşır. Fakat kendisine sıkıntı dokununca bir de bakarsın uzun uzun yalvarır durur!"[30] ayeti bu gerçeğe işaret eder.

3. İslam Bilginlerinin Musibet ve Doğal Afetlere Yaklaşımı

Düşüncelerini irdelediğimiz İslam kelamcıları yaratıklara yönelik elem, acı ve ıstıraplara Allah'ın fiilleri çerçevesinde yaklaşmışlardır.[31] Dünya hayatında meydana gelen musibetlerin ve bunların sonucu meydana gelen acı ve ıstırapların varlığını kabul etmişler, bunlardan bazısının Allah kaynaklı, bazılarının da insan kaynaklı olduğunu ifade etmişlerdir. İnsan kaynaklı olan başka bir deyişle insan iradesiyle meydana gelen elem, acı ve ıstıraplardan insanlar sorumludur. Allah kaynaklı olan musibetler ve onlardan doğan acı ve ıstıraplar ise, ibret ve imtihana yöneliktir.

Mu'tezile kelamcıları Allah'ın yaratıklara bunlar ister sorumlu varlıklar olsun isterse sorumlu varlıklar olmasın çeşitli musibetlerle elem, acı ve ıstırap çektirmesini ibret ve imtihan vesilesi olarak görmüşler, ancak bu doğal felaket ve musibetlerden doğan acı ve elemler karşılığında ahirette sevap ve bedel/ ivaz almaları gerektiğine kail olmuşlardır.[32]

Eş'âri ve Matüridi kelamcıları, selde boğulma, deprem ve hastalıklar gibi çeşitli şekillerde meydana gelen musibetlerin ve bunlardan doğan acı ve ıstırapların varlığı ve bunların ibret ve imtihana yönelik olduğu konusunda Mu'tezile ile hemfikirken bunların karşılığında Allah'ın ahirette bir bedel/ivaz vermesinin zorunlu olduğu konusunda Mu'tezile ile anlaşamamışlardır. Onlara göre yaratıkların dünyada çektikleri elem ve ıstırapların karşılığını vermek Allah için vacip olmayıp caizdir. Ehl-i Sünnet kelam bilginleri bunu söylerken Allah tasavvurları-

29 Beled, 90/4.

30 Fussilet, 41/51.

31 Ebu Hanife, Numan b. Sabit, el-Fıkhu'l-Ekber, 72, (Mustafa Öz, İmam-ı Azam'ın Beş Eseri, içinde orijinal metin) İstanbul, 1992; Kâdı Abdülcebbar, b. Ahmed, Şerhu Usûli'l-Hamse, thk. Abdulkerim Osman, Kahire, 1416/1996, 485; İbn Hümâm, Kemal, Kitab el-Müsâyere, (Kemaleddin İbn Ebû Şerif'in el-Müsâmere'si ve İbn Kutluboğa'nın Hâşiyesi ile birlikte) Bulak, 1317/ 1899, 172; İbn Ebû Şerif, Kemaleddin, el-Müsâmere, (el-Müsâyere ve İbn Kutluboğa'nın hâşiyesi ile birlikte) Bulak, 1317/ 1899, 172.

32 Kâdı Abdülcebbar, "el-Muhtasar fî Usuli'd-Din" (Resâilu'l-Adl ve't-Tevhîd,) thk. M. Umara, Kahire, 1971, I, 228; Kâdı Abdülcebbar, Şerhu Usuli'l-Hamse, 504-505.

nın tabii sonucu olarak Allah'a hiçbir şeyin zorunlu olamayacağını, zorunluluğun Tanrılık/ Uluhiyet ile bağdaşmayacağından hareket etmişlerdir.[33] Ehl-i Sünnet kelamcıları, özellikle de Matüridiler dünyada yaşanan acı ve ıstırapların ilahi hikmetten yoksun olmadığı, insanlar tarafından kötü ve zararlı olarak değerlendirilen şeylerde bir takım ilahi hikmetlerin bulunduğunu, bunların da imtihana yönelik şeyler olabileceği hususunda Mu'tezile ile aynı düşünceye sahip olmuşlardır. Dünyada çeşitli musibetler aracılığıyla acı ve ıstırapların meydana gelmesini Allah'ın hikmetinin gereği olarak değerlendiren kelamcılar, bu hikmetleri, acı ve ıstıraplar karşılığında Allah'ın afet ya da musibetzedelerin günahlarını affetmesi, manevi derecelerini yükseltmesi ve nefislerini kötü duygu ve düşüncelerden temizlemek suretiyle ahlaklarını olgunlaştırması olarak saymışlardır.[34] İnsanların doğal felaketler, hastalıklar ve musibetler sonucu çektiği acı ve ıstırapların bahsedilen hikmetlerin dışında bizce bilinemeyecek başka neden, hikmet ve faydaları olabileceğini de her zaman hatırda tutmak gereği ortadadır.

Kelamcılara göre, dünyada bütün yaratıklara isabet eden acı, elem ve ıstıraplar, kendilerine veya onların yakınlarına ibret, ders ve imtihan edilme yönünden birçok yararlar içermektedir.[35]

Geçmiş kavimlerin günahları yani dince suç sayılan davranışları yüzünden doğal felaketlerle yok edilmeleri yani ilahi cezaya çarptırılmaları da başka kavimler ve kendilerinden sonraki nesillere ibret, uyarı ve ikaz olması açısından faydalar sağladığı söylenebilir.

İslam tasavvufçuları da genellikle kelamcılar gibi insanların başına gelen belâ ve musibetleri imtihan ve deneme vesilesi olarak değerlendirmişlerdir.[36] Onlara göre belâ ve musibetlerle imtihan da üç türlü olmaktadır: Bazıları için dert ve musibet, yapılan günahlara ceza niteliğindedir. Bazıları için günahlarından temizlik ve kefarettir. Başka bir diğer grup için ise terfi-i derecât ve manevî yükseliştir.[37] Zira onların tasavvurunda bireyin gerçek şahsiyeti ibtila yani denenme ve sınanma durumunda ortaya çıkar. Bu sebepten Allah sevdiklerini belâ ve musibetle de-

33 Cüveyni, Ebi'l-Meali Abdulmelik, el-Akidetü'n-Nizamiyye fi Erkani'l-İslamiyye, MÜİF Vakfı Yay., İstanbul, trs., 57; Cüveynî, Ebi'l-Mealî Abdülmelik, Kitabu'l-İrşâd ilâ Kavâtii'l-Edilleti fi Usûli'l-İ'tikâd, thk. Esad Temim, Beyrut, 1992/ 1413, 247 vd; Gazali, Ebu Hamid, el-İktisâd fi'l-İ'tikad, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1409/1988, 114- 115; Gazalî, Ebu Hamid, İhyâu Ulumi'd-Din, İstanbul, 1986, I, 287; Razi, Fahreddin, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, el-Erbain fi Usuli'd-Din, thk. Ahmed Hicazi es-Saka, Kahire, 1986, I, 350; Nesefî, Ebu'l-Berekât, el-Umde fi'l-Akâid, (thk. T. Yeşilyurt), Malatya, 2000, 36.

34 İbn Hümam, Müsâyere, 181; İbn Ebû Şerif, el-Müsâmere, 181; Özarslan, age, 86.

35 Bkz. Kâdı Abdülcebbar, Şerhu Usuli'l-Hamse, 490.

36 Ebû Nasr Serrac Tusî, el-Lüma' (İslam Tasavvufu), Çev. H. Kamil Yılmaz, İstanbul, 1996, 345; Kelâbâzî, Ebu Bekir Muhammed b. İshak Buhari, Ta'arruf, (Doğuş Devrinde Tasavvuf,) Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1992, 144.

37 Ebû Nasr Serrac Tusî, el-Lüma' İslam Tasavvufu, 362.

ner, imtihana tabi tutar. Allah'tan gelen bu tür belâ ve musibetleri sabır, sükûnet ve gönül hoşluğu ile karşılayanlar Allah'ın rıza ve hoşnutluğunu kazanırlar, isyan edenler ise Allah'ın gazabını hak etmiş olurlar. Belâ ve musibetlere uğramanın insanların günahlarından arınmasına ve manen yükselmelerine vesile olacağına kani olmuşlardır.[38]

Kur'an'da insanların hayır ile de şer ile imtihan edildiklerinin bildirilmesi[39] belâ ve musibetlerin insanların denenmelerine yönelik bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır. Tasavvufçulara göre belâ ve musibetlerin insanların başına gelmesinin bir hikmeti de onların dünya nimetlerine dalıp, söz konusu ihsanların gerçek sahibini unutmamaları yönünde bir ikaz ve uyarı fonksiyonu görmesidir. Dolayısıyla musibetler insanlar için nihai noktada şer/ kötülük olmayıp hayırdır. İslâm kelamcıları ve tasavvufçularında hâkim olan anlayış da budur.

4- Musibetler ya da Doğal Afetler Karşısında Diyanet

Toplumu din konusunda aydınlatmak ve din hizmeti vermekle görevli olan Diyanet musibet ve doğal afetler karşısında kanaatimizce şunları yapmalıdır:

1- İslam Dini'nin aslî kaynağı olan Kur'an'ın musibetlere yaklaşımını halkın anlayabileceği bir tarzda aktarmalı; bir takım doğal afetlerin meydana gelmesinde bireyin sosyal, doğal ve tabîi çevresine verdiği zararlardan ötürü bizzat kendi hatalarının etkisi olduğunun yanı sıra bireyin kendisi ve Yaratıcısına karşı görev ve sorumluluklarına yönelik samimiyetini sınamak ve denemek için Yaratan'ın etkisi olduğunu belirtmelidir. Her ikisinde de çeşitli musibet ve doğal afetlere maruz kalanlar ve diğer birey ve toplumlar için ibret ve dersler bulunduğu vurgulanmalıdır.

2- Diyanet, din hizmeti sunduğu insanları, bireysel çevrelerine, bütün insanlığa ve Allah'a karşı sorumluluklarını tam manasıyla yerine getirmeleri konusunda uyarmalı, Allah'ın yeryüzünün de içinde bulunduğu kâinata koyduğu işleyiş kanunlarına (Sünnetullah) riayet etmelerinin kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu belirtmelidir. Zira bunlar Allah'ın dilemesi olmadıkça değişmeyen kurallardır. Kur'an'da bu gerçek şöyle ifade edilir: "Allah'ın önceden geçen toplumlar hakkındaki kanunu (Sünnetullah) budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın"[40] Aksi halde Kur'an'ın da "İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır."[41] âyetinde belirttiği gibi kendi hataları sebebiyle yeryüzünün işleyişini bozacaklar, söz konusu

38 Kelâbâzî, Ta'arruf, 144.
39 Enbiya, 21/35.
40 Ahzab, 33/ 62
41 Rûm, 30/41.

tahribin karşılığını hem bu dünyada çeşitli musibetler ve doğal afetlere maruz kalarak hem de öteki dünyada ilahi nimetlerden mahrum kalarak göreceklerdir.

3- Diyanet, Kur'an'da Allah'ın müminlere yardım edeceğini sıkça ifade ettiğini, ancak bu yardımın gerçekleşmesi için de inananların, üzerlerine düşeni yapmaları gerektiğini vurguladığını belirtmelidir. Zira bireyin, üzerine düşeni yapmadan Allah'ın yardımını umması yanlıştır, Kur'an'ın öğretilerine aykırıdır.

4- Diyanet, doğal afetleri de içerecek biçimde her konuda tedbirli olmanın dinin emri olduğunu bildirmelidir. Zira Kur'ân-ı Kerim'de: "İhtiyati tedbirlerinizi alınız"[42] "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız"[43] buyrulmuştur. O halde doğal afetlerden korunma noktasında bireylerin kendilerine düşen maddi ve manevî görevleri eksiksiz yerine getirmesi, konunun uzmanı bilim adamlarının önerilerini dikkate almaları kendilerini sorumluluktan kurtaracaktır. Söz konusu ilahî emrin dikkate alınmaması, tabiatıyla sorumluluğu gerektirecektir.

5- Diyanet, kendilerine düşen tedbir ve sorumlulukları yerine getirdikten sonra söz konusu musibet ve doğal afetlerden zarar gören, acı ve ıstıraplara maruz kalan bireylerin bu acı ve elemleri karşılığında günahlarından sıyrılacaklarını, Allah katında mükâfatlara nail olacaklarını bildirerek, mağdur bireylerin akıl ve ruhsal sağlıklarını korumalarına yardımcı olmalıdır.

Bu konuyla ilişkin olarak Kur'an, musibetler karşısında teslimiyet gösterip Rablerine sığınanlara, mükâfatların en güzeli olan Rablerinden bağışlanma ve sabredenlere mükâfatlarının hesapsız verileceğini bildirmektedir.[44] Çünkü İslam dininde dince suç sayılan bir davranışa diğer bir deyişle günaha karşılık/ ıvaz/ bedel olmaksızın acı ve ıstırap çektirmek yoktur. Çünkü bu Allah'ın adaletine aykırıdır.

6- Musibetler ve doğal afetler karşısında Diyanet'in yapabileceği görevlerden biri de hizmet ulaştırdığı bireylerde felaketzedelerle yardım ve dayanışma içerisinde olmaları duygusunu sağlamasıdır. Yardımlaşmak insanî ve dinî bir görevdir. Çünkü İslam Peygamberi insanlar arasında yardımlaşmayı teşvik etmiş, maddi yardımın (sadaka) Allah'ın gazabını teskin edeceğini ve kötülükleri gidereceğini bildirmiştir.[45] Ayrıca Kur'an müminlerin kardeş olduklarını önemle vurgulamıştır.[46] Kardeşler ise birbirlerinin dertlerine bigane kalamazlar ve sıkıntılarına ortak olurlar. Bu bilinç bireyler arasında oluşturulduğunda insanın güç ve iradesi dışında meydana gelen doğal felaketlerin olumsuz etkisi ortadan kaldırılmış olacaktır.

---

42 Nisa, 4/ 102.
43 Bakara, 2/195.
44 Zümer, 39/10.
45 Tirmizi, Ebi İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ, Sünen, Zekat, 28, İstanbul, 1413/1992.
46 Hucurat, 49/10.

Sonuç

Yaşadığımız bu dünyada insanın canını sıkan, hoşuna gitmeyen, onu huzursuz eden hatta yaşamanın anlamsız olduğunu düşündüren bazı musibetlerin, doğal afetlerin varlığı inkâr edilemez bir olgudur. Dünya hayatında meydana gelen musibetlerin ve bunların sonucu meydana gelen acı ve ıstırapların varlığını kabul eden İslam bilginleri, dinin ana kaynağı Kur'an'ın bu konuya ilişkin verilerinden hareketle bunlardan bazısının Allah kaynaklı, bazılarının da insan kaynaklı olduğunu ifade etmişlerdir. İnsan kaynaklı olan başka bir deyişle insan iradesiyle meydana gelen elem, acı ve ıstıraplardan insanlar sorumludur. Allah kaynaklı olan musibetler ve onlardan doğan acı ve ıstıraplar ise, ibret ve imtihana yöneliktir. Bu şekilde kendi iradesi dışında çeşitli doğal felaketlere uğrayan bireyler çektikleri acı ve elemin karşılığını öbür âlemde günahlarından mağfiret ve ilahi nimetler biçiminde alacaklardır.

Bu nedenle toplumu din konusunda aydınlatmak ve din hizmeti vermekle görevli olan diyanet doğal afetler karşısında İslam Dini'nin aslî kaynağı olan Kur'an'ın musibetlere yaklaşımını halkın anlayabileceği bir tarzda aktarmalı; bir takım doğal afetlerin meydana gelmesinde bireyin sosyal, doğal ve tabîi çevresine verdiği zararlardan ötürü bizzat kendi hatalarının etkisi olduğunun yanı sıra bireyin kendisi ve Yaratıcısına karşı görev ve sorumluluklarına yönelik samimiyetini sınamak ve denemek için Yaratan'ın etkisi olduğunu belirtmelidir. Her ikisinde de çeşitli musibet ve doğal afetlere maruz kalanlar ve diğer birey ve toplumlar için ibret ve dersler bulunduğu belirtilmelidir.

Öte yandan Diyanet din hizmeti sunduğu insanları, ailelerine, toplumlarına, bütün insanlığa ve Allah'a karşı sorumluluklarını tam manasıyla yerine getirmeleri konusunda uyarmalı, Allah'ın yer ve göğün de içinde bulunduğu kâinata koyduğu işleyiş kanunlarına (Sünnetullah) riayet etmelerinin kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu belirtmelidir. Doğal felaket anlarında Müslüman bireylerin felaketzedelere maddi ve manevi yardımda bulunmaları sağlanmalı, dinin bu yöndeki emirleri diyanet aracılığıyla harekete geçirilmelidir.

TOPLUMSAL BİR SORUN OLARAK TEMİZLİK

İbrahim SARIÇAM*

İslâm, ilk ortaya çıktığı yıllardan itibaren "Temizlik" konusu üzerinde durmuş, 23 yıllık vahiy sürecinde temizliğin her çeşidi teorik ve pratik olarak işlenmiştir. Bilindiği üzere dinimizde temizlik, bir kısım ibadetlerin temel şartıdır. Manevi kirlilik (hades) ten temizlenme (gusül ve abdest), necasetten taharet, yani mekân, kıyafet ve bedendeki pislikten temizlenme gibi.

İslâm Medeniyetinin temel kaynaklarının temizlik konusuna vurgusu ve tarihsel süreçte temizlik ile ilgili kurumsal gelişmeler dikkate alındığında "İslâm Medeniyeti Temizlik Medeniyetidir" demek herhalde yanlış olmaz. İslâm Medeniyetinin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e hitaben tahâret kökünden emir sıygasıyla "Elbiseni temizle" (Müddessir Suresi 74/4) buyurulması son derece mânidardır.

İslâm medeniyetinin ikinci temel kaynağı olan Hadis literatüründe, içinde tahâret kökünden türeyen kelimelerin (bk. *el-Mu'cemü'l-Müfehres li'Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî,* IV, 28-35) yer aldığı hadislerin sayısı çok fazladır. "Temizlik imanın yarısıdır" (Müslim, Tahâre", 1) "Allah temizdir, temizliği sever" (Tirmizî, Edeb, 41) tahâret kelimesinin geçtiği hadislerden birkaçıdır. Örnekleri biraz daha geniş bir yelpazeye yayacak olursak, Tirmizî, eserinin, baş tarafında tahâretle ilgili yüzlerce bâb'ı bir araya toplamıştır (I, 1-277). Keza Müslim, ilgili hadisleri Kitâbü's-Salât'tan önce, Kitâbü'l-Îmân'dan sonra *Kitâbü't-Tahâra* adı altında bir araya getirmiştir (I, 203-241). Ebû Dâvud, en başa, Kitâbü's-Salât'tan önceye yerleştirmiştir (I, 14-270). Adı geçen müellifin tahârete ayırdığı bahsin, kitabın yaklaşık onda birlik kısmını oluşturduğu dikkati çekmektedir. Muhtevada daha

* Prof. Dr., Ankara Üniv. İlahiyat Fak. İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

ziyade bireysel temizlik/hadesten taharetle ilgili rivayetlere yer verilmiştir. Muvatta', (I, 18-67). İbn Mâce, (I, 99-218) ve Neseî'nin de aynı şekilde (I, 6-216) muhtevaya sahip olduğu görülmektedir.

Temel kaynaklara paralel olarak tahâret/temizlik, Fıkıh literatüründe de geniş yer tutmaktadır. Muahhar dönemden bir örnek verelim: Hem Osmanlı sarayındaki eğitim kurumlarına ve hem de İstanbul ve taşra medreselerin müfredatına hâkim olan, aynı zamanda ilmihal geleneğinin en önemli kaynakları arasında yer alan *Mülteka'l-Ebhur*'un muhtevasına bir göz atıldığında (23 Receb 923/11 Ağustos 1517) en başta *Kitâbü't-Tahâre* (s. 5-23)'nin bulunduğu dikkati çekmektedir. Müellif konuya hadesten tahâretle ilgili âyetle başlar. İleriki sayfalarda hem hadesten ve hem de necâsetten tahâret üzerinde durur. Fıkıh Literatüründen örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak burada sözü fazla uzatmak istemiyoruz. Bir tek örnek bile, Fıkıh literatürüne temizlik kültürünün ne derece etki ettiğini ve buna bağlı olarak bu kültürün toplumda yaygın ve süreklilik arz ettiğinin kanıtı olmak için yeterlidir.

Kurumsallaşma bazında bakıldığında, temel kaynakların bu vurgusuna, diğer pek çok alanda olduğu gibi, tarihsel süreçte müesseseleşme açısından cevapsız kalmamıştır. İslâm dünyasında sözgelimi hamam kültürüne verilen önem ve yaygınlık, az önce yukarıda kaydettiğimiz "İslâm Medeniyeti Temizlik Medeniyetidir demek herhalde yanlış olmaz" iddiasını destekleyici mahiyettedir. Beden temizliği üzerinde özellikle duran İslâm Dini'nin tesiriyle Müslümanlar, hamam kültürüne, tarihte başka hiçbir medeniyette görülmedik bir yaygınlıkta büyük önem vermişlerdir. 8. miladî yüzyılın başlarında Emevî sarayları ile Suriye'de başlayan ve Şam'da yaygınlaşan bu gelenek, 4-5/10-11. yüzyıllardan itibaren, İslâm dünyasına özgü mimarisiyle gitgide gelişmiş, İslâm şehirlerinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir.

Birkaç örnek vermek gerekirse, bütün abartmalardan arındırıldığında, sözgelimi Halep'te 13. yüzyılda 68 çarşı hamamı, 31 özel, 70 dış mahallelerde ve 25 diğer olmak üzere toplam 194 adet hamam bulunduğu söylenir. 4/10. yüzyıldan itibaren Mısır'da, Kahire'deki hamam sayısı yüzlerle ifade edilir. Bu arada hamam kurumsallaşmaya başlamış, işletmeler oluşmuş ve vakıflar kurulmuştur. Kuzey Afrika'ya yayılmıştır. Öyle ki, "Kuzey Afrika İslâm Hamamları Tarzı" gelişmiş ve bu tarz Endülüs'e sıçramıştır.

Öte yandan doğu İslâm dünyasına bakıldığında, sözgelimi İran coğrafyasında hamamların varlığı 5./11. yüzyıla kadar uzanmaktadır ve 19. yüzyıla gelindiğinde İran şehirlerinin her birinde 70 ila 30'ar hamam bulunduğu kaydedilmektedir. Bu arada Hindistan'da kurulan Türk devletlerini de anmadan geçmemek gerekir.

Türk-İslâm tarihinde hamamlar ayrı ve özel bir yere sahiptir. 11. yüzyıldan

itibaren özellikle Anadolu'da, Selçuklu ve Beylikler döneminde her tarafta yoğun hamam inşası görülüyor. Osmanlı döneminde ise devletin yayıldığı bütün topraklarda çok sayıda umumi hamam inşa edilmiştir. Bunların dışında büyük konaklarda, âyan saraylarında, varlıklı kişilerinin evlerinin yanında büyük çapta özel hamamlar yapılmıştır. Küçük yerleşim yerleriyle köylerdeki evlerde ise gusülhane denilen yıkanma yerleri bulunuyordu. Halen ayakta kalan yapılar bile bu konuda yeterli fikir vermektedir. Tarihte Müslümanların temizliğe verdiği önem Batılı ve doğulu seyyahların gözlemleriyle de kanıtlanmıştır.

Bir örnek de hacdan vermek istiyorum. Bilindiği üzere Hac görevi esnasında uygulanan birtakım yasaklar mevcuttur. Bunların bir kısmı da temizlikle ilgilidir. Evvelemirde bunların hedefi, orada temizliği temin etmektir. Böylesine toplumsallaşmanın olduğu bir yerde herkes, sözgelimi, tırnağını keser, olduğu yere atarsa, ki atar ve bir araya toplayıp çöpe atma hassasiyetini genellikle göstermez, ortalıkta pislikten geçilmez. Burada verilen mesaj gayet açıktır: Müslümanlar, Kâbe'deki ruhu her yerde gerçekleştirmelidir. Toplumsallaşmanın olduğu her yerde düzenli ve sağlıklı bir yaşantıyı sağlamak için düzenlemeler yapılması zorunludur. Bunların başında da temizlik alanı gelir. Baştan beri verilen örnekler gösteriyor ki, Allah'a yakın olmaya götüren kurallar manzumesi içinde temizliğin bulunması da tabiîdir.

Tarihte temizlik medeniyeti olarak tanınmamıza karşılık, bireysel alanda temizlik kültürü, yaşanan kültürün bir parçası olarak devam etmekle beraber, son zamanlarda, İslâm dünyasında özellikle kamusal alanda, ortak kullanım alanlarında, temizliğin toplum fertleri tarafından sahiplenilmediği ve bu konuda gerekli hassasiyetin gösterilmediği göze çarpmaktadır. Bunda, ortamların, altyapının temizliği kolaylaştırıcı tarzda tesis edilmemesinin, gelişen teknolojiden faydalanılarak sistemin kirlenmeyi en aza indirici ve temizliği kolaylaştırıcı tarzda yapılmayışının etkisi de büyüktür. Ayrıca görev taksiminin detaylı bir şekilde geliştiği günümüzde kamusal alanda temizlikle görevli kurumların konuya itinası önem arz etmektedir. İlgili kurumlar görevini dört dörtlük yapmadığında, sürekli, insanların vicdanına, iradesine yüklenme ihtiyacı hissedilmektedir. Neticede İslâm dünyasının, günümüzün hâkim uygarlığından temizlik konusunda çok gerilerde bulunduğu kanaati hâsıl olmaktadır. Belki de, çevre temizliği, kamusal alan temizliği gibi bazı alanlarda, İslâm dünyasının geneli dikkate alındığında bu söylenebilir.

Neticede bize düşen, târihî tecrübenin ve halen günlük hayatın bir parçası olarak yaşanmakta olan temizlik anlayışından hareketle, eksikliklerimizle yüzleşerek, nakîsa sayılabilecek hususların düzeltilmesi yönünde çaba göstermektir.

Bu meyanda şûrâmızı doğrudan ilgilendiren birkaç soruna işaret ederek bunları görüşlerinize sunmak istiyorum.

1. Camilerin temizliğinin sorun olmaktan çıkarılması için gerekli adımların atılması.

2. Camilerin tuvaletlerin ve abdest alma yerlerinin temizliği sorununun çözülmesi.

Bu son hususa bir ay kadar önce bir köşe yazarının dokunaklı ve eleştirel bir ifade ile değindiğine şahit oldum.

Camilerin ve müştemilatının temizliğini öteden beri din görevlileri, varsa müezzin-kayyım, yoksa imam-hatiplerimiz üstlenmektedir, hatta gerçekleştirmektedir. Bu arada ister istemez tuvalet ve abdestlikler de onun/onların ilgi ya da görev alanına girmektedir. Ama çoğu kez de ortada kalıyor. Son zikredilenleri bir tarafa bırakacak olursak, camilerin iç temizliğinin bile din görevlisini aşan yönleri var. Bu, bizzat kendisi yapsa da böyle; imece usulü yaptırsa da. Daha yakın zamanda bir köyün camiinin imam hatibinin camiin camını silerken düştüğünü ve kolunun kırıldığını duydum. Keza benzeri bir kaza da öğrenciler arasında yaşanmış, bir cuma öncesi temizlik yapılırken, yaz kursu öğrencilerinden birisi merdivenden düşmüş ve kolu kırılmış. Minarelerin ve şerefelerin temizliği de profesyonel ekip işi. Bunun bir de vebali var. Kolu kırılan belki kazayı hafif atlatmış olabilir. Daha hayatî bir kaza ile karşılaşılsa, bunun altından, maddi-manevî vebalinden din görevlisi kalkabilir mi? Din görevlisi temizlikle ilgilenmese olmuyor, ilgilense öyle. Şimdi bütün bunlar için projeler hayata geçirilebilir. Sözgelimi

1. Kirlenmeyi en alt düzeye indirecek bir iç mimari yapı oluşturulmakla işe başlanabilir.

2. Temizlik şirketleri ile anlaşılabilir.

3. Bunun aynı zamanda bir hayır işi olduğu noktasından hareketle, önemi anlatılarak hali vakti yerinde olanların maddi katkılarıyla yapılanmaya gidilebilir.

4. Bu noktadan hareketle ve daha mega seviyede projelerle gönüllü ama güvenli ve kontrollü temizlik yapılanması gerçekleştirilebilir.

5. Bir de en önemlisi belediyeler bu işi üstlenebilir.

ÜLKEMİZİN AFET GERÇEĞİ VE AFET YÖNETİMİ

Nehir VAROL*

İsmail YILDIRIM**

Ülkemiz, sahip olduğu jeolojik, topoğrafik ve meteorolojik koşulları nedeniyle büyük can ve mal kayıplarına yol açan doğal afet olayları ile sıkça karşılaşmaktadır.

Ülkemiz topraklarının büyük bir bölümü 1. derece deprem kuşağında yer almaktadır. Türkiye'deki deprem bölgelerini gösteren harita incelendiğinde, topraklarımızın %96'sının farklı oranlarda deprem tehlikesine sahip bölgeler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu geniş deprem kuşağının %66'sı da aktif fay hatları ile kaplıdır.

Nüfusu bir milyonun üzerindeki 11 büyük kentimiz de dâhil olmak üzere, ülke nüfusunun %70'inin ve büyük sanayi tesislerinin %75'inin kurulmuş bulunduğu bu bölgelerde, deprem olma olasılığı bulunmaktadır. Özellikle depremlerin Gayri Safi Milli Hasılaya negatif etkisi ve kalkınma hızını düşürme etkisi afet yönetiminin önemini ortaya koymaktadır.

Ancak ülkemizdeki kentsel ve kırsal yerleşim alanları sadece deprem değil aynı zamanda heyelan, su baskını, kaya düşmesi, çığ vb afet tehlikelerinin yarattığı zararlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Bir diğer sorun olan küresel ısınma sonucunda dünyada, aşırı sıcaklık ve yangınlar, kuraklık, seller ve kasırgaların olacağı, kıyıların sular altında kalacağı ve gıda üretim düzeninin bozulacağı tahmin edilmektedir.

* Dr., Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü
** Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü Kriz Merkezi Başkanı

Doğu Anadolu ile Batı ve Doğu Karadeniz bölgelerinde aşırı yağışlar sonucu su baskınları ve heyelan afetlerinin meydana geldiğini ve bu afetlerin her yıl milyonlarca dolar ekonomik kayba sebebiyet verdiğini belirtmek gerekmektedir.

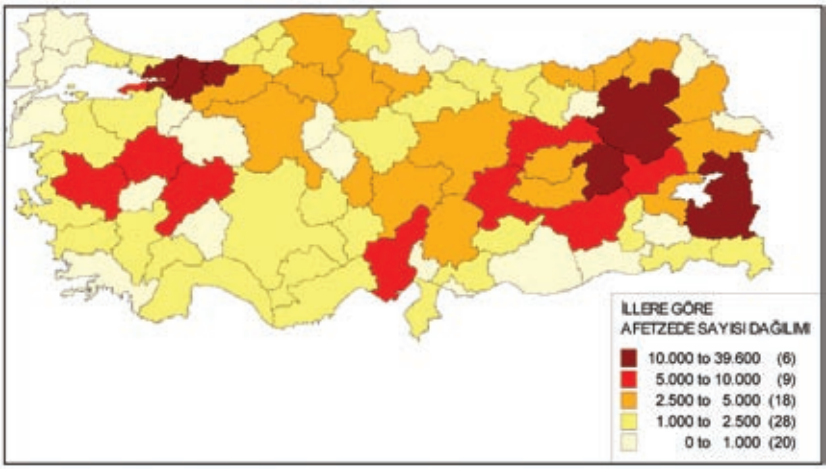

1950'li yıllardan bu yana meydana gelen afetlerden etkilenen konut sayılarının illere göre dağılım haritasına bakıldığında; Kocaeli, Erzurum, Bingöl, Sakarya, Düzce, Van, Yalova, Muş, Adana ve Diyarbakır illerimizin, afetlerden en çok etkilendiği gözlenmektedir.

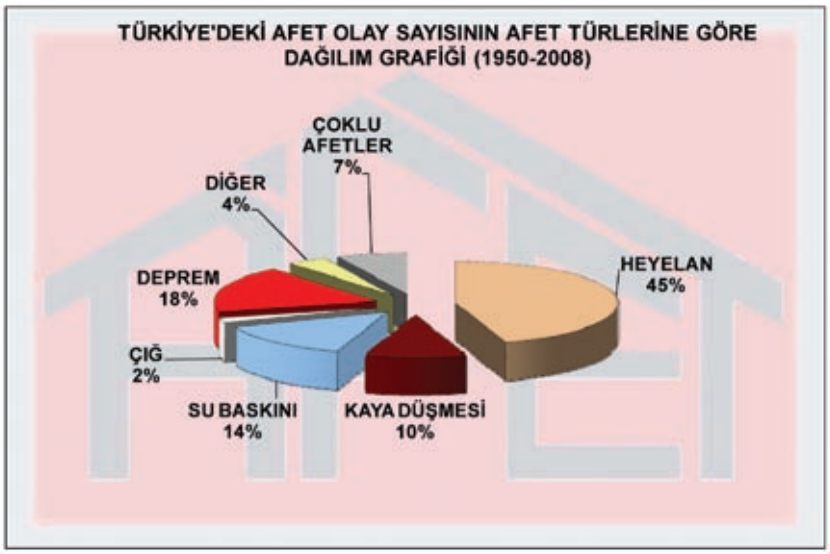

Türkiye genelinde en çok meydana gelen afet olayı, 13.494 olay sayısı ve diğer afet türlerine göre %45'lik bir orana sahip olan heyelanlardır.

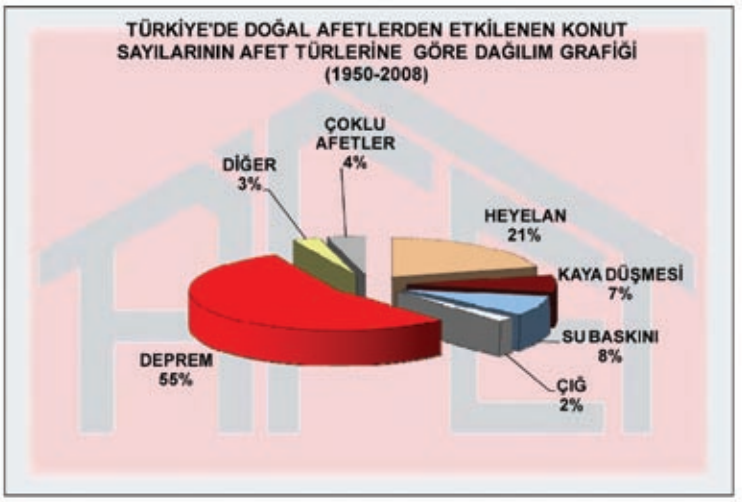

Ayrıca, meydana gelen afetlerden etkilenen konut sayıları dikkate alındığında ise, 158.241 konut sayısı ve diğer afet türlerine göre %55'lik bir orana sahip depremler gelmektedir.

1 – DEPREM

Ülke Topraklarımızın %66'sı 1'inci ve 2'nci derece deprem bölgesinde bulunmaktadır. Nüfusu bir milyonun üzerindeki 11 büyük kentimiz de dâhil olmak üzere, ülke nüfusunun %70'inin ve büyük sanayi tesislerinin %75'inin kurulmuş bulunduğu bu bölgelerde, her an büyük bir deprem olma olasılığı yüksektir.

- 1900-2008 yılları arası hasar yapıcı 212 deprem olmuş,
- 86.000 insanımız hayatını kaybetmiş,
- 549.000 yıkık veya ağır hasarlı konut tespit edilmiştir.

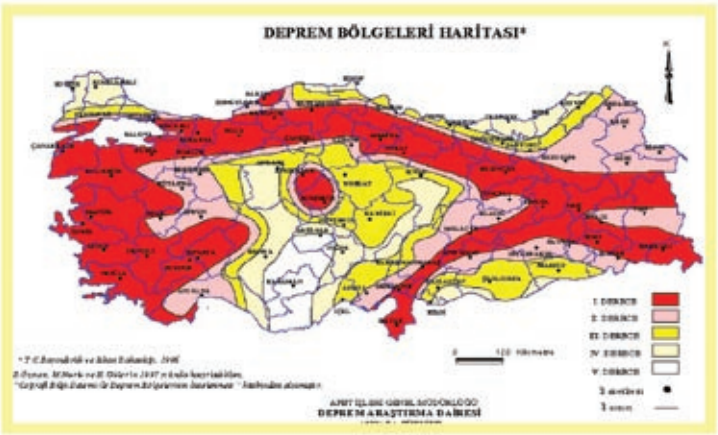

2 – HEYELAN

Heyelanlar ülkemizin pek çok yerinde görülmekte ve önemli ölçüde can ve mal kaybına neden olmaktadır.

- 1950-2008 yılları arasında, 13.494 heyelan afeti olmuş,
- 5.472 yerleşim yeri etkilenmiş,
- 59.345 konut nakli yapılmıştır.

Türkiye'de heyelanlı yerleşim birimlerinin dağılımları

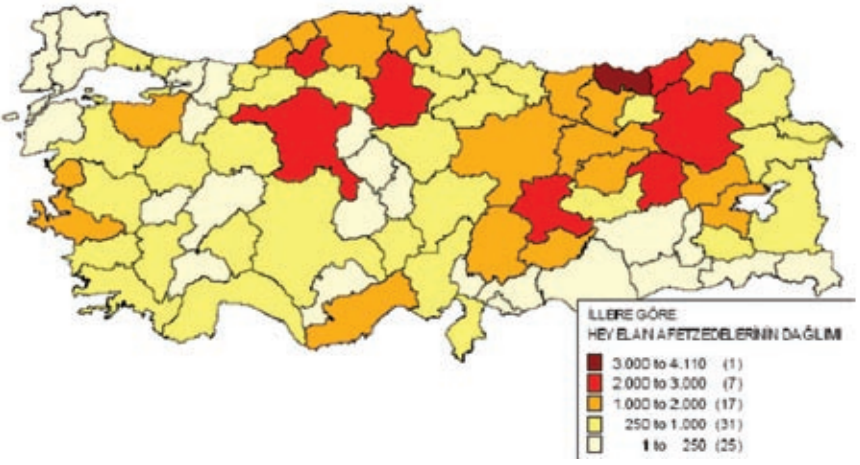

Afetzede bazında heyelanlardan etkilenen illerin dağılım haritası

3 – SU BASKINI

Ülkemizin her bölgesinde ani aşırı yağışlar ve onların sonucu oluşan sel ile taşkınlar görülmekte ve bunlardan dolayı büyük can ve ekonomik kayıplarımız olmaktadır.

- 1950-2008 yılları arası 4.067 su baskını afeti olmuş,
- 2.924 yerleşim yeri etkilenmiş ve
- 22.157 konut nakil edilmiştir.

Türkiye'de yerleşim birimleri etkilemiş /etkilenmekte olan su baskınlarının mekansal dağılımı

4 – KAYA DÜŞMESİ

Ülkemizde kaya düşmesi şev, yamaç eteklerinde yapılan kazılar, sular tarafından aşındırmalar, yeraltı ve yerüstü sularının etkileri, klimatolojik etkiler, kayaçların aşınması, bitki örtüsünün değişmesi, sismo-tektonik etkiler sonucunda meydana gelmektedir.

- 1965-2008 yılları arası 1.703 yerleşim yerinde 2.956 kaya düşmesi olayı olmuş,
- 19.422 konut nakil edilmiştir,
- 280 yerleşim yerinde kaya ıslahı önlem projesi yapılarak, 6.168 konut kaya düşmesi tehlikesinden kurtarılmıştır.

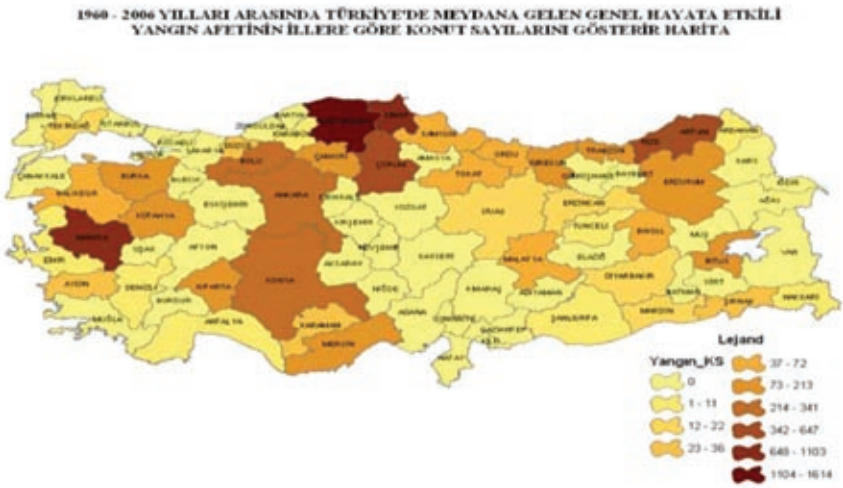

Ülkemizde gözlenen kaya düşmesi olaylarının mekansal dağılımı.

Kaya düşmeleri afetzede sayısı bazında illerin dağılımı

5 – YANGIN ve diğer afetler

• 1960-2008 yılları arası 992 yerleşim yerinde başta yangın olmak üzere 1175 diğer afet olayı (heyelan, deprem, kaya düşmesi, su baskını ve çığ dışındaki afetler) olmuş,

• 9237 konut nakil edilmiştir..

6 – ÇIĞ

Ülkemizde özellikle kuzey-kuzeydoğu ve doğu kesimlerinde, çığ olayına uygun topografik ve meteorolojik koşullara sahip dağlık alanlar mevcuttur. Ortalama yüksekliği 1000 m'yi geçen ve çığ oluşumuna uygun alanların yüzölçümü bu bölgeler içinde çok yüksek bir yüzdeye sahiptir. Çığ genellikle Doğu, Güneydoğu ve Kuzey Doğu Anadolu bölgelerini etkilemektedir. Ülkemiz topraklarının yaklaşık yüzde 35'i çığ afetine maruz kalmaktadır.

- 1890-2008 yılları arası 1.213 çığ afeti olmuş,
- 6.308 konut nakil edilmiştir,
- yaklaşık 250 km karayolumuzun çığ tehlike etüdü gerçekleştirilmiş,
- 1997 yılından bu yana 40 adet kış turizm merkezi için çığ etüdü ve önlem projeleri yapılmıştır.

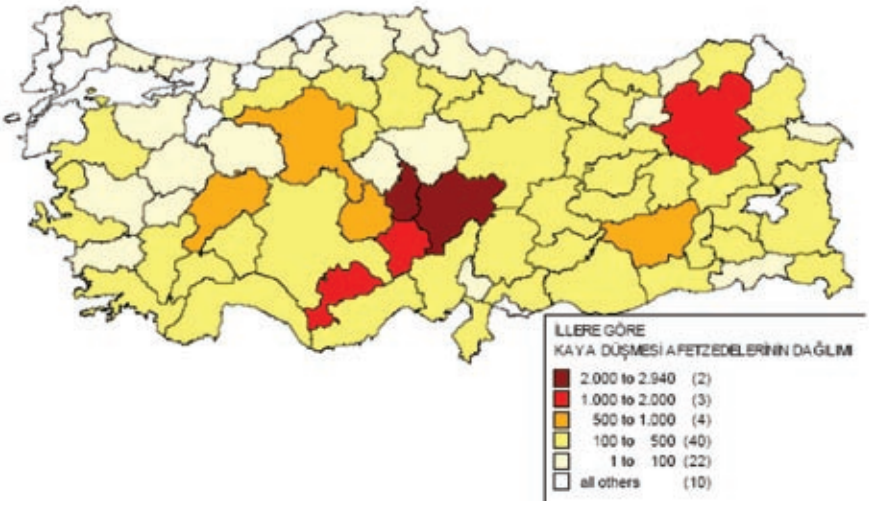

ÇEVRE SORUNU OLARAK SU

İbrahim ÖZDEMİR*

Giriş: Çevre Sorunu Olarak Su

Su hayatın ve medeniyetlerin kaynağıdır. "Üns" kökünden gelen insanlık, ünsiyet edip köyler ve kentler kurmaya başlayınca genellikle su kaynaklarının çevresini veya su sıkıntısı olmayan yerleri tercih ettiği görülmektedir.[1] Bu sebeple, tarih boyunca su sadece tabiata hayat vermemiş, medeniyetlere de hayat vermiştir. İlk medeniyetlerin Mezopotamya ve Nil Deltasının bereketli topraklarında ortaya çıkması tesadüfî değildir. Ancak çeşitli sebeplerle suyun tükenmesi veya yok olması aynı şeklide köylerin, kentlerin ve medeniyetlerin ortadan kalkmasına ve hatta yok olmasına sebep olmuştur.

Çağdaş Medeniyet tarihçisi Jared Diamondı son kitabında "bugün ve geçmişte yaşayan toplumların çevre problemlerini" incelemektedir.[2] Çevre problemlerinin dikkate alınmadığında başta köyler, kentler, ülkeler ve medeniyetler için nasıl yıkıcı sonuçlara sebep olduğunu bilimsel olarak ve müşahhas örneklerle ortaya koyan yazar; geçmiş ve bugünün toplumlarının karşılaştığı "en ciddi çevre problemlerini" on iki madde halinde özetlemiştir. Diamond'a göre su bu sorunların en önemlilerinden biridir.

Yazara göre günümüzde ve gelecekte içecek temiz su insanlık için büyük bir sorun olmaya devem edecektir. Dünyadaki tatlı su kaynaklarının miktarı bellidir

* Prof. Dr., Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Temel İslam Bilimleri Bölümü Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 Bu konuyu ilk vurgulayan ahlak filozofumuz İbn Miskeveyh'tir (ö.421/1030). Bkz.: İbn Miskeveyh, Ahlakı Olgunlaştırma (Çev.A.Şener, C.Tunç, İ. Kayaoğlu), Ankara, 1983.

2 Jared Diamond, Çöküş: Medeniyetler Nasıl Ayakta kalır, Yada Yıkılır? Çev.: Elif Kıral, İstanbul: Timaş, 2006).

ve sabittir. Bununla beraber dünya nüfusu sürekli artmaktır. Dahası suyun sanayideki kullanımı da sürekli artmaktadır. Ülkemiz örneğinde konuya bakılınca manzara şudur: Türkiye'de tatlı suların %72'si tarım, %18'i evlerde ve %10'u sanayi tesislerinde kullanılmaktadır. Geleceğe doğru bir projeksiyon yapıldığında, 2030'a kadar etkili arazilerin %75, evdeki kullanımların %260 artacağı öngörülmektedir.

Bunun anlamı, bütün gelişmelere rağmen suyun hala "hayatın ve medeniyetin can damarı" olmaya devam ettiğidir. Suyla ilgili anlayışımızı ve buna bağlı olarak da tavrımızı değiştirmediğimiz takdirde, gelecekte bizleri çok ciddi sorunlar beklemekte; gelecekteki savaşların en azında bir kısmının "suya erişim" için olacağı varsayılmaktadır.[3]

Diamond'a göre dünyadaki nehirlerde ve göllerde bulunan tatlı suyun çoğu şu anda, sulama için, ev ve iş yerlerinde, gemi nakliye koridorlarında, balıkçılık endüstrisinde ve dinlenme merkezleri gibi mekânlarda kullanılmaktadır. Yazara göre "Tüm dünyada yeraltı taze su kaynakları doğal yollarla yeniden dolma oranlarından çok daha hızlı tüketilmektedirler. Dolayısıyla nihayetinde kuruyacaklardır.[4] Başta Konya ovası olmak üzere, ülkemizin birçok yerinde bu sorun şimdiden hissedilmeye başlanmıştır.

Görüldüğü gibi, tarihte birçok medeniyet ve toplum için trajik sonuçlara neden olan su sorunu bizleri de tehdit etmektedir. Bu bağlamda su sorunun küresel bir sorun olduğu ve tüm insanlık için ciddi sorunlara kaynaklık ettiği de unutulmamalıdır. Zira günümüzde "bir milyardan fazla insan, güvenilir içme suyuna erişme olanağından yoksun" bir durumdadır. Bunun kadarının da içtiği su temiz ve sağlıklı değildir. Bu insanlar içilebilir temiz suya erişmek için bazen savaşmakta ve bazen de suyun bol olduğu yerlere ve ülkelere göç etmektedirler. Suyu olmayan ülkelere su temini için çaba harcamayan gelişmiş ve su sorunu olmayan ülkeler bu göçlerin tehdidi altındadırlar.[5] Küreselleşen dünyadaki göç hareketle-

---

3 Konuyla ilgili bir kitap "Orta Doğu'da suyun stratejik bir madde olduğunu ve gelecekte mutlaka paylaşımı itibarıyla savaş[lar]a neden olacağını belirtmektedir". Bkz.: John Bullach-Adel Darwısh, Su Savaşları, Çeviren: M. Harmancı, Altın Kitaplar, 1994.

4 Diamond, age.

5 Su konusunda hiçbir sorunu olamayan ve mevcut su kaynaklarını ne iyi şekilde yöneten ülkelerin başında İsveç gelmektedir. Ancak su sorunun sebep olabileceği sorunların farkında olan İsveç hükümeti 2007 yılında Stockholm'de "Dünya Su Forumunu" toplamış ve konuyu tüm detayları ile tartışılmasına öncülük etmiştir. Hatta bir oturum tamamen "WATER, ETHICS AND RELIGION" (Su, Ahlak ve Din) konusuna ayrılarak, dinlerin su konusundaki görüşlerinin tartışılmasına imkân sağlanmıştır. Toplantının resmi web adresi: <http://www.worldwaterweek.org/> Ayrıca Dublin'de 1992 yılında yapılan "Uluslararası Su ve Çevre Konferansı: 21 yüzyılda Kalkınma İçin Konular" Konferansı taze suların değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve yönetimi konusunda yeni yaklaşımlar için çağrıda bulunulmuş, dinlerin yapabileceği katkıya özellikle dikkat çekilmiştir.

rine bir de bu açıdan bakılması gerekmektedir.

Gelişmiş ileri teknolojiler ile deniz suyunun tuzunun arıtılması ile taze su elde edilmesi gibi alternatiflerin bulunduğunu belirten yazar "bu durum(un) para ve enerji masrafı doğurduğunu, dahası tuzundan arıtılmış suyun ülkenin iç kısımlarına pompalamanın da artı masraf olduğunu vurgulamaktadır. Bu da ekonomiye yeni bir yüktür.

Kısacası, bir yandan mevcut su kaynaklarını her türlü kirlenme ve tehlikeye karşı korumak, diğer yandan da kullandığımız suyu israf etmeden en verimli ve sürdürülebilir bir anlayışla kullanmak göreviyle karşı karşıyayız. Bu konuda yapılan ciddi araştırmalar dinlerin genelde çevre, özelde ise suyun korunması ve israf edilmemesi konusunda ciddi katkılar yapabileceği vurgulanmıştır.[6]

Konuyla ilgili çalışmaları bulunan Gary Gardner göre "din[i] kurumlar ve liderler sürdürülebilir bir dünya oluşturma çabalarına en az beş önemli katkıda bulunabilir". Bunlar sırası ile: kozmolojiyi (dünya görüşü) biçimlendirme kapasitesi, ahlaki otorite, geniş bir cemaat tabanı, önemli maddi kaynaklar ve topluluk oluşturma kapasitesidir. Zira "dinler, insanlığı düşündüren konularda istenen bir perspektifi nasıl oluşturacaklarını iyi bilirler. İnsanlara nasıl esin kaynağı olunacağını, ahlaki otoritenin nasıl kurulacağını bilirler. Çoğu dinin geniş bir cemaat tabanı vardır, bu sayede de önemli siyasi nüfuza sahiptir. Dinler güven ve işbirliği gibi önemli toplumsal kaynaklar oluşturarak toplumun üyelerini birbirine sıkı bağlarla kenetler ve bu da toplumun kalkınması açısından büyük önem taşır".[7]

Bu çalışmanın geri kalan kısmında İslam'ın suya bakış açısı vurgulanacak; Kur'an ve sünnet ekseninde günümüz Müslümanlarının su ahlakı, başka bir ifadeyle su ile olan, daha doğrusu olması gereken tavırları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Kur'an ve Su

Kur'an'ın kâinatla ilgili yaptığı ilk tespit, onun yoktan yaratıldığı gerçeğidir.[8] Ancak bu yaratılış rastgele, tesadüfen ve kaotik olmayıp, aksine Yaratıcının ilmi, iradesi ve kudretinin bir sonucu olarak tam bir düzen, ahenk ve mükemmellikte gerçekleşmiştir. Ayrıca Allah'ın "yeniden yaratması"[9] bir defaya mahsusu olmayıp, devam etmektedir[10]. Izutsu'ya göre "yaratma kavramı (halk) İslam düşünce-

6 Bkz.: Gary Gardner "Dinleri Sürdürülebilir Bir Dünya Arayışına Katmak", Dünyanın Durumu 2003, TEMA Vakfı yayınları. İstanbul, 2003.
7 Gardner, age.
8 En'am, 6/1, 101.
9 Kâf, 50/15.
10 Izutsu, T. İslam Düşüncesi Üzerine Makaleler, ter. Dr. Ramazan Ertürk, ANKA, İstanbul 2001, s. 158, 169-175.

sindeki en temelli kavramlardan biridir".[11] Bu sebeple, sürdürülebilir çevre tasavvurunda, İslam metafiziğinin bu boyutu hep hatırda tutulmalıdır. Dahası, Kur'an sık sık tabii çevremizdeki her şey belli bir düzen, ölçü, güzellik ve anlam için yaratıldığını vurgular. Bunun en güzel örneklerinden biri Rahman suresinin ilk ayetlerinde sunulan muhteşem âlem tablosudur.

Buna göre "Kur'ân'ı öğreten, insanı yaratan ve ona beyanı [kendini ifade etmeyi] öğreten" Rahman olan Allah'tır. "Güneş de ay da bir hesap ile" hareket etmekte, bitkiler ve ağaçlar [Ona] secde etmektedirler. Göğü yükselten ve mizanı[ölçüyü] koyan da O'dur. Âlemin esası bir ölçüye dayandığından insan "Sakın tartıda taşkınlık etmeyin. Tartıyı adaletle yapın, terazide eksiklik yapmayın" diye uyarılır. Devamında da dünyanın ve içindekilerin sadece insan için yaratılmadığı, bütün canlılar için yaratıldığı ifade edilir. Bu ayetler, konumuz olan "su" açısından değerlendirildiğinde, suyunda belli bir oranda ve ölçüde olduğu; dahası sadece insanların değil, tüm canlıların ortak malı olduğu açıktır. Bundan hareketle samimi bir Müslüman sadece insanlar için değil, tüm canlıların su ihtiyacını sağlamayı kendine dert edinmek durumundadır. Medeniyetimizde su için inşa edilen "sebillere" ve hayvanlar için yapılan "sulaklara" bir de bu gözle bakılmalıdır. Şimdi Kur'an'ın suyla ilgili bakış açısını daha da netleştirmek için bazı ayetlerinden örnekler vermek istiyoruz.

Su Hayatın Kaynağıdır

Kur'an suyu hayatın kaynağı olarak görür. Allah hayatı olan her canlıyı sudan yaratmıştır.[12] Bu canlıların kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür. Allah dilediğini yaratır. Çünkü Allah her şeye kadirdir "Rüzgârları rahmetinin önünden müjdeci olarak gönderen de O'dur. Ölü diyarlara hayat vermek ve yarattığımız nice hayvanlara ve insanlara su vermek için gökten tertemiz suyu da Biz indirmekteyiz."[13]

Kur'an yorumcusu Hamdi Yazır "gökten uygun bir ölçüde su indirdik"[14] ayetini yorumlarken Kur'an'ın suyun "nimet" boyutuna yaptığı vurguyla ilgili olarak şu tespitleri yapar:

"Yani takdir ettiğimiz belirli bir miktar ve ölçüde yüksekten yağmur yağdırdık. İnsanların tâ çamurundan beri hayatî gereklerinin en önemlisi olan suyun kendisi bir nimet olduğu gibi, birçok nimetlerin meydana gelmesine sebep olduğu da bilinmektedir. Fakat böyle olması her ihtiyaca göre bir ölçü ile sınırlıdır. Fazlası tufân gibi yıkıcı ve yok edici olur. Onun için faydalı yağmurlar da zaman

11 Izutsu, İslam Düşüncesi Üzerine Makaleler, 176-177.
12 Enbiyâ', 21/30.
13 Furkan, 25/48-49. Ayrıca bkz.: Hacc, 22/5; Şûrâ, 42/28; Rûm, 30/50.
14 Mü'minûn, 23/18.

zaman değişik ihtiyaca göre değişik miktarda yağarlar. Öyle ki bunların yağışı ve miktarları normal bir şekilde bir düzeyde ve bir ölçüde değil, Allah'ın dilemesi ve ilmine göre bir tasarrufa delâlet eder bir şekilde az çok birbirine benzer bir nizam içindedir. Ve ilâhî yardımı ifade eden bu noktayı özellikle ifade için "bi kaderin" (ölçü ile) kaydı konulmuştur. Bir de suyun basit bir madde olmayıp iki ana madde, oksijen ve hidrojen'den meydana gelen birleşik bir madde olduğu kimya ilminde daha sonra bilinmiştir. Demek ki, suyun meydana gelişi bile tabii bir şey olmayıp dışarıdan tesir eden bir yaratıcının sanatıdır. Bu bakımdan da su, semâvî bir tesirin neticesi ve meyvesidir."[15]

Burada günlük hayatımızdaki suyun hiç de sıradan bir madde olmadığı vurgulandığı gibi, Kur'an terminolojisinde çok önemi bir kavram da hatırlatılmaktadır: Tüm bu nimetler karşısında geliştireceğimiz ve takınacağımız tutum ve davranış nankörlük değil şükür olmalıdır.[16] "Allah'ın lütfundan nasip arayıp bulmak için gemilerin suları yardığını, denizlerde devamlı dolaştıklarını görürsün. Umulur ki bütün bu nimetlere şükredersiniz" ayetinde aynı nimet-şükür boyutu vurgulanmaktadır.[17]

Kur'an çok açık olarak, "yeri yayanın, orada sağlam dağlar yükseltenin, ırmaklar akıtanın Allah" olduğunu sık sık vurgulamaktadır.[18] Bunun hikmeti ise bir başka ayette, "hareketiyle sizi sarsmasın diye, yeryüzüne ağır baskılar çaktı, sabit dağlar koydu. Amaçlarınıza ermeniz için ırmaklar, geçitler yerleştirdi" şeklinde ifade edilmektedir[19].

Hz. Peygamber Mekkelileri İslam'a davete başlayınca, onlar da Hz. Musa ve İsa'ya verilen mucizeleri hatırlatarak Safa tepesinin altın olmasını mûcize olarak isterler. Buna karşılık bir kez daha Allah'ın en büyük ve sürekli mucizesinin etrafımızdaki ve bizi saran âlem olduğu açık bir şekilde ifade edilir. Buna göre, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün sürelerinin değişmesinde, insanlara fayda sağlamak üzere denizlerde gemilerin süzülüşünde, Allah'ın gökten indirip kendisiyle ölmüş yeri canlandırdığı yağmurda ve yeryüzünde hayat verip yaydığı canlılarda, rüzgârların yönlerini değiştirip durmasında, gökle yer arasında emre hazır bulutların duruşunda, elbette aklını çalıştıran kimseler için Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren sayısız deliller vardır.[20] Aynı şekilde, rahmet olarak tanımlanan (yağmurun) önünden müjdeci olarak rüzgarları gönderen" de O'dur.

---

15 Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştirenler: İ. Karaçam, E. Işık, N. Bolelli, A. Yücel, Feza Gazeteceilik A.Ş. İstanbul519.

16 Furkân, 25/50.

17 Fâtır, 35/12. Ayrıca bkz: Rahmân, 55/19, 22-23; Vâkıa, 56/68-70; Mülk, 67/29-30; Neml, 77/27; Abese, 80/24-25.

18 Ra'd, 13/3.

19 Nahl, 16/15.

20 Bakara, 2/164.

"Bu rüzgârlar o ağır bulutları hafif bir şeymiş gibi kaldırıp yüklendiklerinde, bakarsın Biz onları, ekinleri ölmüş bir ülkeye sevkeder, derken oraya su indiririz de orada her türlüsünden meyveler, ürünler çıkarırız.[21]

Kur'an etrafımızdaki olaylara ve nesnelere sık sık göndermeler yaparken, adeta muhatabı ile konuşur ve onu yönlendirir. Kur'an'ın etkisinin bu kadar yoğun ve sürekli olmasının bir nedeni de bu olsa gerek. Örneğin göklerin ve yerin hâkimiyetinin Allah'a ait olduğu belirttikten sonra muhatabına sorar:

"Baksana, Allah bulutları sevk ediyor, sonra onları bir araya getirip üst üste yığıyor. İşte görüyorsun ki bunların arasından yağmur çıkıyor. O gökten, oradaki dağlar büyüklüğünde bulutlardan dolu indirir de onunla dilediğini vurur, dilediğini de ondan korur. Bu bulutların şimşeğinin parıltısı nerdeyse gözleri alıverecek! Allah gece ile gündüzü birbirine çeviriyor, geceyi gündüze, gündüzü geceye dönüştürüyor, sürelerini uzatıp kısaltıyor. Elbette bunda görebilenler için alınacak bir ders vardır.[22]

Kur'an'da yağmurdan bahsedilirken de, kainata bütüncül bir bakış açısıyla bakılır ve ekolojik denge gözler önüne serilerek dünyanın adeta bir ev olduğu vurgulanır: "yeryüzünü bir döşek, göğü de bir kubbe yapan; gökten yağmur indirip, onunla [bize] rızık olarak çeşitli mahsuller çıkaran" Rabbimizdir."[23]

Kur'an yorumcusu Seyyid Kutub, "O ki, yeri size döşek yaptı" ayetini yorumlarken, "eğer yeryüzünün bu uyumu, bu ahenkli bütünlüğü olmasaydı, insanlar bu gezegen üzerinde böylesine kolay ve güvenli biçimde yaşayamazlardı. Eğer bu gezegende bir araya gelen hayat unsurlarından bir tanesi bile var olmasaydı insanlar, yaşamlarını garanti eden bu uygun ortamın yokluğunda var olamazlardı. Eğer çevremizi saran havanın herhangi bir elementi belirlenen orandan birazcık daha eksik bırakılsaydı, insanların hayatlarını sürdürecekleri varsayılsa bile mutlaka nefes alıp vermeleri son derece güçleşecekti" der.[24]

"O ki, göğü sizin için tavan yaptı"[25] ayetinden hareketle gökyüzüne bakıldığında bir binanın sağlamlık ve uyumluluk özellikleri görülür. İnsanın yeryüzündeki hayatı ve bu hayatın kolaylığı ile gökyüzü arasında sıkı bir ilişki vardır. Gökyüzü; ısısı ile, ışığı ile, gezegen ve yıldızlarının çekim gücü ile, uyumlu yapısı ile ve yeryüzü ile arasında var olan diğer ilişkileri ile bu gezegende hayatın var olmasına imkân hazırlar, buna yardımcı olur. Bundan dolayı, yaratıcının gücü,

---

21 A'râf, 7/57. Ayrıca bkz: Hacc, 22/5-6; Rûm, 30/19, 50; Fâtır, 35/9; Şûrâ, 42/28.

22 Nûr, 24/42–44.

23 Bakara, 2/22.

24 Seyyit Kutub, Kutub, Seyyid, Fi Zılali'l Kur'an (Kur'an'ın gölgesinde) ter. Hakkı Şengüler-Emin Saraç-Bekir Karlığa, (İstanbul: Hikmet yayınları, 1979). http://www2.ikraislam.com sitesindeki S. Kutub'un tefsiri kullanıldı ve basılı nüshası ile karşılaştırıldı.

25 Bakara, 2/22.

rızık vericinin sınırsız bağışlayıcılığı vurgulanırken ve yaratıkların yaratıcılarına kulluk etmelerinin gereği belirtilirken bu âlemden söz edilmesi son derece yerindedir.

Bu evrenin bir parçası olan yeryüzü, insan için döşenmiş ve onun bir başka parçası olan gök de belirli bir düzene göre kurulmuş ve canlılar rızıklansın diye çeşitli ürünlerin yetişmesini sağlayan su ile donatılmıştır. Bütün bunların bağışlayıcısı tek yaratıcı olan Allah'tır.

Bizleri "karada olsun, denizde olsun gezdirip dolaştıran O olduğu" gibi,[26] karanın ve denizin karanlıkları içinde bize "yıldızlardan yararlanıp yol bulma imkânı veren de O'dur."[27] "Taptaze et yememiz ve takınıp kuşanacağımız zinet eşyası çıkarmamız" için denizi hizmetimize veren yine O'dur. Dahası denizde gemilerin suları yara yara akıp gitmesi ve buna bağlı tüm yararlar Rabbimizin muazzam kudret ve hikmetinin eserleri olup amaç: "Onun lütfedeceği nasibi aramamız ve nimetine şükretmemiz" içindir.[28] Bir ayette Allah, denizlerin insanlara sağladığı faydaya şöyle dikkat çekmektedir: "Gerçekten Biz Âdem evlatlarını şerefli kıldık, karada ve denizde kendilerini taşıyacak vasıtalar nasib ettik, onlara helâl ve hoş rızıklar verdik ve onları yarattığımız varlıkların çoğuna üstün kıldık."[29]

Görüldüğü gibi Kur'an'da su hayatın en temel ve asli unsuru olarak takdim edilirken; bir yandan kainatta Allah'ın koyduğu ekolojik denge vurgulanmakta, diğer yandan da suyun büyük bir nimet olduğu ve ona karşı tavrımızın sıradan olamayacağı hatırlatılmaktadır.

Sünnette de suya çok büyük önem verildiği görülmektedir. Hz. Peygamberin Kur'an ilk muhatabı ve yorumcusu olduğu göz önüne alınınca bunda garipsenecek bir şey de yoktur. Bu anlayışın müşahhas bir sonucu olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) abdest alırken bile gerekenden fazla su kullanılmasını mekruh sayarak yasaklamıştır. Böylece, abdest gibi Allah'ın dergâhına ve huzuruna çıkmak gibi bir işte bile fazla su kullanmaktan insanları men etmiştir. Konuyla ilgili olarak nakledilen bir hadis şöyledir:

"Sa'd abdest alırken Hz. Peygamber(s.a.v.) çıka geldi. Onun çok su kullanarak abdest aldığını görünce:

'Bu israf da ne?' diye müdahale etti.

Sa'd'ın: 'Abdestte israf olur mu?' diye sorması üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şu açıklamayı yaptı:

---

26 Yûnus, 10/22.
27 En'am, 6/97.
28 Nahl, 16/14; İsrâ', 17/66.
29 İsrâ', 17/70.

"Evet, akmakta olan bir nehir kenarında olsanız da."[30]

Bu hadis-i şerifi yorumlayan Hadis âlimleri, konunun sadece abdest almada daha az su kullanmayla ilgili olmadığını, İslâm'ın çok temel bir ilkesiyle ilgili olduğunu vurgulamışlardır. Bu çerçevede şu noktaları özellikle vurgulamışlardır:

- Hz. Peygamber ciddi ve önemli bir yasağı beyan etmektedir.
- Yasak, kazanılması için emek ve zahmet gerektirmeyen, para harcanmayan yani sırf bedava olan bir nesne söz konusu edilerek ifade edilmiştir: Nehirde akan su.
- Ayrıca israf edilen su, tabiata hiçbir eksiklik getirmiyor, kirlenme ilave etmiyor, ekolojik dengeyi de bozmuyor.
- Canlılara da zarar vermiyor.
- Ayrıca söz konusu olan iş, yani abdest sıradan bir iş de değil. Namaz için gerekli ve şarttır.

Açıklanan tüm bu şartlara rağmen, abdest sırasında nehir suyunun fazla kullanılması kesin bir mekruh, Nebevi bir yasak olursa; bu şartlara uymayan bir işteki israf ve savurganlık ne derece bir yasak olur? Yani işlenen bir israf; elde edilmesi zahmet, masraf veya en azından zaman kaybı gerektiren bir eşyada olsa, tabiatta ve ekolojik dengede eksilme, kirlenme ve bozulmaya sebep olsa ve ekolojik dengeyi bozsa, canlılara zarar verse, gelecek nesillerin sağlıklı bir çevrede yaşama haklarına tecavüz etse, manasız, keyfi ve sadece zevk için yapılsa, esas maksada ters düşse, o zaman durum ne olur?

Bunu yiyecek, giyecek ve diğer tüketim maddelerinde yapılan israf ve savurganlıkla karşılaştırabilir ve gerekli dersleri çıkarabiliriz. Tek başına alındığında, abdest konusunda suyun israf edilmesini yasaklayan bu hadisin gerçek manası ve derinliği anlaşılamayabilir. Ancak bu yasağın mühim gayelerinden birisi, her gün karşılaştığımız eşyaları, başka bir ifadeyle, bize Allah tarafından emanet edilen tabiatı ve içindeki canlı cansız bütün mahlûkatla olan ilişkilerimizde ölçülü olmamızı ve ilahi dengeyi bozacak davranışlardan, her türlü israf ve savurganlıktan kaçınmamızı bizlere günde beş kere hatırlatmasıdır. Adeta bu ekolojik prensibi vicdanlarımıza ve benliğimize işlemektedir. Kısaca, günde beş kere alınan abdest, beş kere tabiata saygı ve iktisat dersidir.[31]

İsraf, bilindiği gibi, bir nimeti gereğinden fazla kullanmak ve telef etmektir. İhtiyaçtan fazla tüketimdir. Nimetleri ve eşyayı hor kullanmaktır. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Bencillik yapmaksızın ve israf etmeksizin yiyiniz, içiniz giyiniz, iyilik-

30 Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 22; İbn Mace, Taharet: 48, no: 425, I. 147.

31 Ayrıntılı bilgi için bkz: Doç. Dr. İbrahim Canan, İslâm ve Çevre Sağlığı (Cihan Yayınları: İstanbul, 1987).

te bulununuz. Zira Allah kulunun üzerinde nimetin görmek ister." buyurmuştur. Buhârî, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir. " Dilediğini ye, dilediğini giy, (ye, iç) ancak iki huy seni yanıltmasın: İsraf ve kibir"[32]

Görüldüğü üzere Kur'an ve Sünnet israfı, savurganlığı, bencilliği yasaklamıştır. Müslüman'ın üzerine düşen, her konuda olduğu gibi su tüketimi konusunda da duyarlı olmaktır. Müslüman, bulunduğu ortamda kendi başına tek olarak yaşamadığına göre başkalarını da düşünmek zorundadır.

Sonuç olarak, Kur'an ve Sünnet'te "suyun hayatın temeli" olduğuyla ilgili vurgular Müslümanlara bir takım görev ve sorumluklar yüklemektedir. Bunların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir:

- Su Allah'ın bizleri bahşettiği en büyük nimetlerden olması hasebiyle bizatihi bir değerdir.
- Mevcut su kaynakları en güzel şekilde korunmalıdır,
- Su kaynaklarını kirletecek ve suyun asliyetini bozacak her tür tutum ve faaliyet [ahlaki ve hukuki müeyyideler ile] engellenmelidir.
- Suların kullanımı safhasında kesinlikle müsrif ve sorumsuz bir tutumdan kaçınılmalıdır.
- Su ve su kaynaklarının yönetimi rasyonel ve düzenli bir şekilde yapılmalıdır.

Kısaca, hayatın, medeniyetin, mutluluk ve refahımızın kaynağı olan suyu hayatımız ve canımız gibi aziz bilip kullanma durumundayız. Allah'ın kullarına bahşettiği nimetlerin başında gelen suyun israfına sebep olan her türlü davranış ve tutumdan kaçınmak her Müslüman'ın en önemli görevlerinden birisi olmalıdır.

32 Buharî, Libas 1, VII.33.

5. OTURUM MÜZAKERELERİ

IV. Din Şûrası 3. Komisyon, 5. Oturum tebliğlerinin müzakeresine başlıyoruz. Şimdi sözü Prof. Dr. Servet Armağan Hocamız'a veriyorum, buyurun Hocam.

Prof. Dr. Servet ARMAĞAN: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Ben içinizde belki kıdemli bir mütevazı ilim eri olarak bu konuda yaptığım çalışmalar ve hayatın bana verdiği tecrübelerin dile getirilmesi tarzında birkaç cümle sunmak istiyorum. Birincisi, çalışan, tebliğ sunan arkadaşlarımın Cenâb-ı Hak ilmini artırsın ve bir şevk versin, daha yeni çalışmalara, yeni boyutlarıyla inşallah muvaffak olurlar.

Bendeniz bir hukukçu olarak çevre konusunda şimdiye kadar dört çalışma yaptım, hem de İslâm hukuku kaynaklarına dayanarak. Meselâ İslâm çevre hukukunun genel esasları, Müslüman bir toplumda çevre kirliliğinin sosyal sebepleri, çevre ve denge gibi, bunların hepsi de bilimsel dergilerde yayınlandı. Hayretime mucip olan, sunulan tebliğlerin hiçbirinde bu çalışmalarıma yer verilmemiş, demek kendimizi iyi tanıtamamışız diye hayıflandım veya bu makaleleri basanlar, yayınlayanlar, bilimsel dergiler iyice etrafa duyurulamamış. Bu çalışmalarımda bazı âyetlere de yer vermiştim. Bu âyetleri de arkadaşların tebliğlerinde göremedim. Dün de dediğim gibi âyetin bir tek manası yok, fakat çeşitli açılardan çeşitli asırlarda âyetlerden istimdat etmek ve oradan istifsar yoluyla çeşitli manalar çıkarılabiliyor. Ben bu konuları yazarken bir hayli kitap almıştım, 1992 yılından beri kütüphanemi zenginleştirebilmek için gerek Arapça, Türkçe, hatta İngilizce çalışmaları topladım. Mesela Bakara sûresinin 222. âyetinde, hemen hemen bütün tefsirlerde var, **"Allah temizlikte ileri gidenleri sever"** mealinde bir âyet-i kerime var. Yine Zariyât sûresinde **"Yeri de biz döşedik. Biz ne güzel döşeyiciyiz."**(Zâriyât, 51/48) meâlinde, Duhân sûresinde bir dumandan bahsediliyor, o dumanın bir çevre kirliliğine büyük ölçüde zarar verdiğini şimdi kabul ediyoruz; demin arkadaşlarımız da söyledi, bacalardan çıkan dumanlar. Buna esas temas eden İbn-i Haldun'dur. Zannediyorum bundan bir 10 asır kadar evvel yaşamış. Baktığım çalışmalarda İbn-i Haldun'a da bir atıf yok. İbn-i Haldun İslâm dünyasının büyük dâhilerinden birisi. Avrupa'da da kendisini kabul ettirmiş dehalardan birisi, eserleri tercüme edilmiş. Oraya bakılsaydı bir İslâm dehasının, âliminin pislikten korunmak için ne gibi tedbirler alınması gerektiğini, ta bu kadar asırlar önce, hatta rüzgârlardan bahseden kısımlar bile var, o pislikleri gideren rüzgârlardan, çünkü o rüzgârda, çeşitli âyetlerde, içinde bir rahmet olduğunu, insanlara bir beşaret olduğu mealinde beyanlar var. O rahmetliden biri de şehirlerin üzerlerinden pislikleri götürüp uzaklaştırmasıdır. Bunlara yer verilmemiş. Bir diğer nokta, bu çevre kirliliği ve çevrenin korunması konusunun substance dedikleri cevher noktası necaset ve taharet kelimeleri, kavramlarıdır. Nezafet ve taharet aynı ve yakın manada kullanılıyor. Bu iki kavram hadis külliyatlarında,

hadis bablarında, bâb-ı tahârat, necaset vesaire diye geçiyor. Orası iyice bir çevre araştırması yapan bir zihniyet açısından bakılırsa o bablara iyice temizliğin nasıl bir mana taşıdığı İslâm hukuku açısından veya İslâm dini açısından iyice anlaşılır. Yine o hadislere iyice bakılırsa, ben günlerce, haftalarca düşündüğüm için söylüyorum, çevre korunmasının dört boyutu var arkadaşlar. Dört büyük boyutu vardır, dört ayağı vardır; bir mühendislik ayağı, buna çevre teknolojileri katı atıkların, suların temizlenmesi teknolojilerini ifade ediyor. Tıp, kimya boyutu, çevre hijyenik tedbirleri manasına geliyor. Hukuk boyutu var, bu da Çevre Kanunu çıktı bizde, bir 10 sene oldu. Bu Çevre Kanununda başkasına zarar veren kimselerin verdiği zarardan dolayı tazmin mükellefiyetini doğuruyor. Bizler, hukukçular bu Borçlar Kanunu açısından olsun, sağlık şeyi açısından olsun, bunu da düşünüyoruz. Bir de sosyal boyutu var, onun içine de ahlâkî boyutlar, ilahiyat boyutları filân giriyor. Ben çalışmalarımı bu dört boyut üzerine yapmıştım. Hatta İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bunu tartışmalı olarak da şey yaptı. Gariptir, bu boyutları ortaya koyduğum için ve hadislerin her üç, dört boyuta da temas ettiğini gösterdiğim için, bizim hocalarımız pek dine diyanete yakın olan kimseler olmamasına rağmen tebrik mektupları aldım. Bu noktalara temas etmek isterim.

Bir de, İlm-i Kelâm açısından bir arkadaşımız konuştu, belki ona da temas etmek lazım. Benim eserimde, çalışmalarımda temas ettiğim, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biri de Kuddûs'tür. Bu Kuddûs isminin tecellisi temizlik ve necasetlerin giderilmesinin ortaya çıkış şekilleridir. Mesela Elmalı Hamdi'nin tefsirine bakarsanız orada dumanların, bilmem hangi sureyle bağlantı kurarak, bizlerde bir pislik yaptığını, Cenâb-ı Hakk'ın bu pisliği istemediğini, bir başka kitapta et yiyen, leş yiyen kuşlardan bahsediliyor, hayvanlardan hatta, sırtlan, köpek filan gibi, bunların Cenâb-ı Hakk'ın emrinde ve bir sevk-i ilâhiyle temizliğe giden yolda istihdam edildiklerinden bahsediliyor. O leş, kan pis bir şey, o köpekler, hatta sinekler dahi öyledir. Bu konuda biraz daha derinleşecek olursak demin dediğim gibi tıp boyutuna temas eden, damarlarımızdaki kanların alyuvarlar ve akyuvarlar diye; pis kan, temiz kan diye ikiye ayrıldığını biliyoruz. Bu kanların içinde bile Cenâb-ı Hakk'ın tavzif edilmesiyle, zerratın pislikleri temizlemeyle tavzif edildiklerini anlatan müelliflere rastladım ben. Ben bunu kitaplarıma, makalelerime aldım. Yani çevre boyutu sadece çöpler biriktiği için karbondioksit çıkıyor ya da ona benzer cümlelerle tek boyutlu olarak değil, eğer bir ilahiyat açısından, din, çevre diye başlık konulursa ve Din Şûrası içinde takdim edilirse, biraz efrâdını câmi ağyârını mân'i tipten olması matlubumdur. Ben bunu arkadaşlara faydalı olur diye söyledim. Teşekkürler efendim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz. Hemen ikinci sözü Dr. Ekrem Keleş Hocamız'a veriyoruz.

Dr. Ekrem KELEŞ: Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Çevre konusunda gerçekten dinimizin söyleyeceği çok şey var, bu konuda bizim yapabileceğimiz çok şey var. Ben bu bağlamda, Kur'ân-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin bize gösterdiği, bize sunduğu argümanları yeterince kullanamadığımız kanaatindeyim. Ben tebliğcilerimizi tebrik ettikten sonra, özellikle Emine Hanım'la Hülya Hanım'ın sundukları tebliğde işaret ettikleri bir İslâmî bakış açısıyla oluşturulabilecek tabiat felsefesinde nelere vurgu yapılabilir; bir iki noktaya temas ederek, eğer faydalı olursa, bir katkıda bulunmak istedim. Bunlardan birincisi, malumâliniz İslâm dininin temel hedeflerinden biri tahakküm anlayışını ortadan kaldırmaktır. İnsanın insana, toplumun insana, insanın topluma tahakkümünü ortadan kaldırır İslâm dini. Bu tahakküm anlayışının sonucudur bencillik ve bugün ortaya çıkmış olan birtakım çevre sorunları, tahakküm anlayışının getirdiği, bencilliğin ortaya çıkardığı sorunlardır. Az önce gerek Yunus Hocamız'ın, gerek Talat Hocamız'ın işaret ettiği, ruhî kirlenme veya düşünce kirliliği, buralardan oluşmuş olan yürek kirliliği sonuçta çevre kirliliğine neden olmaktadır. İlk önce yüreklerin temizlenmesi lazım, anlayışların temizlenmesi lazım, zihniyetlerin temizlenmesi lazım, ki bunun sonucunda çevre sorunları da ortadan kaldırılabilsin. Burada bir iki temel vurguyu yapmak istiyorum. Birincisi kul hakkı bağlamında meselenin ele alınması, çevre kirlenmesine neden olmak, buna yol açmak tıpkı sadakayı cariyede, insanın amel defterinin ebediyen kapanmaması ve sevabının devam etmesi gibi, bunun mukabili olarak kötü anlamda bırakılacak olan kalıcı etkiler, bunlar da devamlı olarak insanın amel defterine kötülük yazılmasına devam eder; yani dünya varolduğu sürece hiçbir Müslüman böyle bir sorumlulukla ahrete intikal etmemelidir. Bu bilinci biz insanlarımıza nasıl aktarabiliriz, ne yapabiliriz bilemiyorum. İkincisi hayvan hakları noktasından meseleye yaklaşmak gerekiyor. Hayvan haklarıyla ilgili kitaplarımızda gerçekten çok önemli vurgular var. Mesela insanlarla helalleşmek mümkün, ama hayvanlarla helalleşmek mümkün değil. Şimdi düşünün ki bir tarlanın anızı yakıldığı zaman orada binlerce böcek, gördüğümüz, görmediğimiz birçok hayvan yok olup gidiyor. Bunları yakıyoruz; peki, bunların hakkını hukukunu orayı yakan insanlar nasıl ödeyeceklerdir, kıyamet gününde bunun vebaline nasıl katlanacaklardır. İnsanlarla helâlleşmek mümkün, kıyamet gününde hayvanların hakkının telâfisi mümkün değil. Böyle bir hakkı üzerimize alarak nasıl ahrete intikal edeceğiz? Çevreyi kirlettiğimiz zaman, kalıcı etkiler bıraktığımız zaman, çevre kirlenmesine yol açtığımız zaman birçok hayvanın hakkını, hukukunu Allah'u Tâlâ'nın emanet ettiği ve korumamızı bize tevdi ettiği hayvanların hukukunu maalesef üzerimize almış oluyoruz. Böyle ağır bir sorumlulukla ahrete intikal etmememiz gerektiği, bu bilinci insanlarımıza aktarmamız gerekir diye düşünüyorum.

Son cümle olarak o zaman ben şunu arz edeyim: Somut bir öneri sunmak istiyorum, belki basit bir katkı olur. İllerimizde, Karadeniz için, Marmara için pek anlamlı değil belki, ama İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu illerimizde bir Hac ormanı oluşturulması, hacca giden kardeşlerimize, hacılarımıza müftülüklerimizin yönlendirmesiyle hacca gitmeden önce birkaç ağaç dikmesi veya bunun parasının onlardan alınması, böylece onların da sadakayı cariye olarak amel defterlerine geçmesi bağlamında önemli ama basit de olsa çevreye bir katkı olabileceğini düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz. Öyle yuvarlak teklifler olmak yerine birebir, son örnekte olduğu gibi müşahhas olursa hem zaman kazanırız, hem de herhalde bir sonuç da alınır, herhalde müftülerimiz bunu dikkate alacaklardır. Şimdi İsmail Yıldırım Bey, Afet İşleri Genel Müdürlüğü Kriz Merkezi Başkanı. Buyurun efendim.

İsmail YILDIRIM: IV. Din Şûrası için bize gelen arkadaşlarımız "din hizmeti gören camia olarak neler yapabiliriz?" dediklerinde biz gerçekten çok mutlu olduk, memnun olduk ve toplumumuzun da gerçekten büyük kesmine hitap eden böyle bir toplumun bu bağlamda önemli hizmetler vereceğini düşündük. Tabii ki toplum önderlerimizden din görevlilerimiz herhangi bir afet anında ve sonrasında neler yapılmalı konusu ilkyardım hususunda öncelikle bilgilendirilmeleri gerekmekte, afetlerin detaylandırılmasından ziyade halkın anlayabileceği dilde çözümlenmesine ve müdahale, mücadele aşamasında görev almalarını bekliyoruz. Bu çerçevede baktığımızda camilerimizin bulunduğu il, ilçe, mahalle, belde ve köy yerleşim yeri risklerine göre, gerek bu konuda uzmanlaşmış birimlerimizce, kamu kurum ve kuruluşlarımızca, gerek sivil toplum örgütlerince irtibata geçilerek bu konuda kendilerince acil yardım ve eylem plânları düzenlenmesinin çok daha uygun olacağını ve gayet faydalı olacağını da düşünüyoruz. 1983 yılındaki Erzincan depreminde müdahale için giden arkadaşlarımızın birçoğu camiden de hayatını kaybedenleri ve yaralılar çıkardılar, çünkü ramazan ayıydı, teravih dönemindeydi ve biz daha sonra geçici iskân konutları yapmak için gittiğimizde halkla yaptığımız görüşmeler sonucunda, inanılır bir şey olmadığını bize anlattılar, çünkü camiin temeli bir deniz dalgası gibi kıvrılarak, yükselerek, alçalarak hareket haleni gelmiş ve bu doğrultuda da oldukça büyük bir can kaybına sebep olmuştu. Bir kere cami tahliye planları kesinlikle yapılması lazım. Kur'an Kurslarımız var, Kur'an kurslarımızdaki öğrencilerimiz, afet anında neler yapılmalıdır hususunda kesinlikle bilgilendirilmeli ve fırsat buldukça da bu konuda tatbikat düzeyinde, geniş olmasa bile, en azından bilgilendirme amaçlı çalışmalar yapılmalıdır. Bu hem eğlence şekline dönüşebilir, hem de olaylara vakıf olmalarını

sağlanabilir. Bunları, halkın anlayabileceği temel detaylar olarak görürsek faydalı olacağına inanıyoruz, çünkü afetlerin ülkemize verdiği can kaybının telâfisi yoktur, maddiyatla ölçülemez ve acısı sönmez. Afetler her yıl milyon dolarlarla ifade edilen maddî kayba neden olmaktadır ve bu gelişmekte olan ülkemizi de ekonomik yönden oldukça sıkıntıya sokmaktadır. Bu nedenle bu açıdan da değerlendirilme yapıldığında din görevlilerimizin sohbetlerinde, vaazlarında, bir araya gelindiği her fırsatta böyle yılda bir defa veyahut da aklına geldikçe değil de, ama belli bir dönem içerisinde sürekli gündemde tutulmalı, çünkü ülkemiz, afetin temel gereği veyahut da yaşanılan olgusu tabiatıyla ne zaman meydana geleceği hiç belli olmuyor.

Bu çerçeveden baktığımızda afetlerle mücadelede devlet örgütlerimiz merkezden yerele, yönetim mekanizmasını oluşturmuştur. İllerde, ilçelerde ve beldelerde din görevlilerimiz bu kriz yönetim merkezlerinde görev almalı ve oldukça duyarlı çalışmalara imzalarını atmalılar. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ediyoruz efendim. Bu da güzel bir teklif oldu. Şimdi Yıldırım Alkış, buyurun efendim. Yıldırım Bey, İmam Hatip Lisesi Müdürümüz, Mersin'den.

Yıldırım ALKIŞ: Teşekkür ederim Başkanım. Dünü de içine alan bazı teklifler yapmak istiyorum. Hızlıca okuyorum vaktimi iyi kullanmak için. Bir, bu şûrada askerlerle ilgili din hizmetleri konu olarak ele alınmamış zannediyorum. Belki daha önceki şuralarda alınmışsa cehaletimi bağışlayın. Belki de bundan sonraki şurada gündem olabilir diye düşünüyorum. İki, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili, gerek vatandaşımız, gerekse diğer insanlarla ilgili din hizmetleri konu edilmemiş, belki bundan sonraki şurada olabilir. Mesela Viyana'da gazetelerin yazdığına göre 3.000 Türk öğrencimiz var, bunlarla ilgili çok ciddi çalışma yok. Eğer bu öğrencilerimize biz sahip olabilirsek Avrupa'da çok güzel şeyler yapılır diye düşünüyorum. Üç, yine komşuluk ve komşu haklarıyla ilgili cami merkezli bir komşuluk ilişkileri konu başlığı olabilir diye düşünüyorum. Dört, ayrıca estetik ve din konusu bizim için önemli. Dünkü konuşmamıza keşke Bünyamin Hocam olsaydı, bilgisayar hatlı bir Kur'ân-ı Kerim basılması doğru değil diye düşünüyorum, çünkü sanat ölmemeli. Mehmet Özçay Hocamız'ın hattıyla keşke Diyanet bir Kur'ân-ı Kerim bassa çok daha güzel olur. Camilerdeki hat örneklerinin mutlaka kontrol edilmesi lazım. Çok büyük paralar harcanarak cami yapılıyor, ama çalı cızığı gibi böyle hat örnekleri var, camilerimize hiç yakışmıyor, hatta bu selâtin camilerinde bile olabiliyor. Camilere kesinlikle eklentiler yaptırılmaması lâzım. Mimarî projenin dışında değişik sundurmalar, ayakkabılıklar vesâir yapılıyor, çok çirkin oluyor. Kur'ân-ı Kerim'ler mümkün olduğunca metinli basılmalı diye düşünüyorum; bu sadece mealler diğer İncil ve

Tevrat'a benziyor ve Kur'ân-ı Kerim'in ağırlığını ve asıl Arapça'yı unutturuyor diye düşünüyorum. Camilerde bayanlar için abdest alacak yer ya yok, ya da çok azında var. Sadece cezaevlerindeki vaizlerin, dünkü konuşmamızda beş yılda bir yerlerinin değiştirilmesi konuşuldu, ben arzu ederim ki tüm görevlilerin beş yılı geçmemek şartıyla görev yerleri değiştirilsin. Görevleri değiştirilsin demiyorum, ama yerlerinin değiştirilmesinde çok fayda var. Hutbe hazırlama komisyonları olmalı ve bunun için de mutlaka bir edebiyat öğretmeninin olması, bir cemaat temsilcisi, İmam Hatip Lisesinden bir öğretmen, müftü, vaiz, imam olmalı ve bölgesel hazırlanmalı diye düşünüyorum. Son olarak turist alan bölgelerimizde Diyanet yayınlarının satıldığı, teşhir edildiği bürolar olmalı diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz bu güzel tekliflere. Özellikle son cümleden sonra, dinlendirme babında bir örnek vermek istiyorum. Dün bazı isimler geçti, ben de burada ismini zikretmeden geçemeyeceğim, Efes'te İsa Bey Camii İmamı Mustafa Bey var. Soy ismini hatırlamıyorum, kendini o turistlere İslâm'ı anlatmaya adamış bir görevli. Gerçekten hayran kaldım, hem yabancı dilde yayınları orada bulunduruyor, hem de aşağı yukarı sekiz, dokuz dilde üç beş cümle edebilecek kadar da dil öğrenmiş, oraya gelenlere bu hizmeti veriyor. Böyle görevlilerimizi de zikretmeyi kendimce görev addettim. Şimdi sözü Prof. Dr. Ali Çelik'e veriyorum, kendileri Eskişehir İlahiyat Fakültesi Dekanı, buyurun Ali Bey.

Prof. Dr. ALİ ÇELİK: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Benim sadece birkaç küçük teklifim olacak. Efendim, insan denilen yüce varlığa Cenâb-ı Hak varlık âlemini emanet etmiş. Bu yüce varlık, emanet edilen bu varlık âlemini tam koruyamadığı için birtakım sorunlar ve o sorunların altında ezilme ve nihayet Cenâb-ı Hakk'ın kendisine vermiş olduğu o hilâfet görevini yerine getirememenin sıkıntısı içersinde. Şu anda birkaç gündür burada yapmış olduğumuz bütün konuşmalar, bütün bu sorunlara çözüm aramalarımız aslında insanın o yüce sıfatını tekrar kurtarma yolunda bir gayret. Tabiat felsefesinden bahsediliyor, İslâm adına tabiat felsefesi, şimdi medeniyet tarihçiler diyorlar ki; bir medeniyetin meydana gelebilmesi için şu unsurların başta olması lazım: Evvela düşünce planında bir değişim, sonra eylem planında bir değişim, daha sonra da o değişim istikametinde kurumların oluşması ve nihayet medeniyet dediğimiz şey ortaya çıkar. Hazreti Peygamber Efendimizin tebligatına baktığımız zaman 23 yıllık peygamberlik hayatının 13 yılı, hepimizin malûmu, düşünce plânında değişimle ilgili birtakım faaliyetler, âyetler ve Peygamberimizin uygulamaları bu yönde bir değişim ve gelişimle ilgili. Ne demek istiyorum? Demek istediğim şey şu: Bize emanet edilen

bu tabiat varlıkları, çevre sorunları, temizlik vesaire, bütün bunların hepsi bize emanet. Bu emanetleri korumamızın sıkıntısı, yaptığımız işin farkında olamama, o bilinç eksikliği. Şimdi, hepimizin malûmu, insan ilişkisi; bir, Allah-insan ilişkisi, dikey ilişki; bir de insan-çevre, insan-toplum ilişkisi, yatay ilişki var. Allah-insan ilişkisinde insan, Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluk görevini ifa ediyor. Kulluk görevi dediğim zaman da hemen aklımıza namaz geliyor. Namaz, cami, mescid, mabedi çağrıştırıyor. Kur'ân-ı Kerim âyetleri başta olmak üzere, hadisler başta olmak üzere, bütün fıkıh kitaplarımız kitâb-ı taharet, temizlik kitabı diye başlıyor. Efendim Sünen kitaplarımızda ayrı bölümler alınmış veya fıkıh bablarına göre tertip edilmiş, ilk kitabı, ilk bâbı temizlik diye başlamış. Ve İslâm dünyasında bugün bizim başaramadığımız veya birtakım eksiklerimizin görüldüğü, temizlik ve hijyen konusundaki sıkıntılarımız hep o bilinç eksikliğinden kaynaklandığını düşünüyorum. Namazsa, namazın ilk şartlarından en önemlisi, olmazsa olmaz şartı necasetten taharet. Necasetten taharetin anlamı, namaz kılacak kişinin kendini ve de namaz kılacağı yeri temiz tutması. Peygamber Efendimizin hadisinde hepinizin malûmu diyor ki: **"Dünya benim için temiz bir mekan ve mescid kılındı"** (Müslim, Mesâcid 3) Öyleyse öyle bir bilinç uyanıklığı haline gelmemiz lazım ki veya o bilinci uyandırmamız lazım ki attığı her adımında, baktığı her çevreyi Allah'a ibadet edilen bir yer olarak görmesi lazım ve hareket eden her bir varlığı Allah'ın birer alâmeti olduğunu bilerek, o şuur, o bilinç içersinde hareket edilirse herhalde bu sorunlara karşı duyarlık da artacaktır. Teklif olarak şunu arz edeceğim: Gerek Diyanet İşleri Başkanlığımız, gerekse kurumsal olarak, bireysel manada tüm Müslüman kardeşlerimize biz bu bilinci, bu şuuru uyandırmanın yolunda gayret sarf etmemiz, belki hutbelerimizde, vaazlarımızda, söyleşilerimizde, sohbetlerimizde bu bilinci uyandırmanın yolunu aramamız gerekir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz. Cemil Paslı, buyurun Sayın Genel Müdürüm.

Cemil PASLI: Teşekkürler Sayın Başkan. Ben birkaç hususun altını çizmek istiyorum ve somut öneriler getireceğim. Bu çevre ve diğer konularla alâkalı şunlar vurgulanabilir bence: Amel-i sâlih biliyorsunuz imandan sonraki en önemli husus, âyet-i kerimelerde sık sık **"İman edenler ve sâlih amel işleyenler…"** diye geçiyor. Amel-i sâlihin bir tarifi de, hukûk-u ibâda tecavüz etmemekle birlikte hukûkullâh'ı bihakkın yerine getirmektir. Onun için hukûk-u ibad üzerinden Müslümanlar çevre konusunda daha hassas olmaya sürekli davet edilebilir, çünkü bir de diğer âyet-i kerimelerde yine sık geçen **"Göklerdeki ve yerdeki şeyler Allâh'ı tesbîh eder…"**(Bkz. Cumâ sûresi, 62/1; Teğâbûn, 64/1) Bütün canlıların

Cenâb-ı Hakk'ı tespih ettiği, zikir ettiği tasavvuf kültürümüzde, bizim kültürümüzde de bir kaidedir. Bu kaide dolayısıyla bir çiçeği koparacak olan, bir canlıya zarar verecek olan Müslüman bunu bu yönüyle düşünürse, dünyaya bu açıdan bakarsa bence biraz daha dikkatli olacaktır. Mesela anız yakma Anadolu'da çok sık uygulanıyor, bunlar kesinlikle eğitimlerimizde, hutbelerimizde, camilerimizde gündeme alınmalı. Yine somut bir öneri olarak Konya'da bazı düğünlerde görüyoruz, nikâh şekeri yerine fidan dağıtmak, çam fidanı toprağıyla birlikte, bu bence çok güzel bir uygulama. Bunu müftü efendiler ve vaizlerimiz topluma tavsiye edebilir, ki o evliliği güzel bir başlangıç, onun adına gelecek yüzlerce, belki binlerce davetliye fidan dağıtılması çok güzel bir uygulama olarak görüyoruz. Yine TEMA'yla ve onun benzeri sivil toplum kuruluşlarıyla ortak faaliyetler yapılabilir. Cami bahçeleri güzelleştirilebilir ve bu konuda yarışma dahi yapılabilir. En güzel cami bahçesine ödül verilebilir, çünkü camilerimiz genelde betona hapsediliyor, ama çok güzel çiçekler ve ağaçlarla orası güzel bir hâle getirilebilir. Tabii Diyanet'le birçok şey için birim isteniyor, bu zor bir şey. Benim bununla ilgili de somut bir önerim var: Ağaç yaşken eğilir veya çekirdekten yetişme diye bir konu var. Bu konuda uzman arkadaşlarımızın hazırlayacakları küçük, renkli, basit, cazip kitaplarla, kitap setleriyle yaz Kur'an Kursları malûm, bundan sonra yaş da biraz aşağı doğru çekilecek. Bu kitap setleri gönderilebilir, imkânı olan velilerden ücret alınır, imkânı olmayanlar da Diyanet Vakfı yardımıyla bu kitaplar küçükken çocuklara verilirse böyle renkli, cazip bir şekilde, bu çevre konusunda, temizlik konusunda, hak hukuk konusunda, trafik konusunda, sosyal hizmetler konusunda ve benzeri konularda çocuklarımız daha çekirdekten itibaren bilinçlendirilebilir, şuurlandırılabilir.

Bunun dışında yine önemli bir konuya temas etmek istiyorum. Konya'daki din eğitimi sempozyumunda da bunu zikrettim, biz sosyal hizmetlerde bu sistemi uyguluyoruz ve çok önemli görüyoruz. Ben 1993 ilahiyat mezunuyum, yüksek lisans falan yaptım, ama 1987'den beri Sağlık Bakanlığı'nda ve Sosyal Hizmetler'de çalışıyorum, Diyanet camiasında çok çalışmadım, ama gördüğüm en önemli eksiklerden birisi bir özgüven eksikliği var ve bunu da çok fazla eleştiri olarak görüyorum. Biz kendimizi çok acımasız bir şekilde eleştiriyoruz. Bazen haksızlık yapıyoruz. Mesela bu çevre konusu konuşulurken veya farklı konularda entel dantel insanlar bir şeyler yapıyor, bazı insanlar yapıyor diye yine genellemeye gidildi, halbuki genellemeler her zaman sakıncalıdır. Mesela tasarruf ampulü konusunda bence Diyanet ödül alabilir. En güzel bir şekilde tasarruf ampulüne geçen ve bunu uygulayan Diyanet İşleri Başkanlığı olduğunu biliyorum. Hocam, şu konuyu da hemen bir zikredeyim, bizim ailelerle uyguladığımız sistem şu: A4 kâğıdını ikiye ayırıyoruz, çünkü problemli insanlarla uğraşıyoruz. Neler iyi gidiyor, istediğimiz kadar, ne kadar iyi giden şey varsa yazıyoruz, sağ tarafa da neler

daha iyi olabilir diye yazıyoruz. Bakın, olumsuzluk yok. Neler daha iyi olabilire sadece en önemli gördüğümüz iki taneyi yazıyoruz. Peki, 20 tane var, 20 tane yazmıyoruz. Neler daha iyi olabilir diye hepsini yazarsanız sonuç elde edemiyorsunuz. O iki tane en önemli neler daha iyi olabiliri ortadan kaldırıyoruz, tekrar iki tane yazıyoruz. Bu şekilde ailelerin, çocukların, yaşlıların, özürlülerin problemlerini çözüyoruz. Bence olaylara böyle yaklaşılması gereğini düşünüyorum. Her konuda biz dünden daha iyiyiz; bu moral motivasyonunun en fazla Diyanet camiası için gerekli olduğunu düşünüyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Peki, biz de teşekkür ediyoruz. Özellikle ağaç dikme ve problemlerin önceliğini tespitteki bu en son söylenen şey benim de çok hoşuma gitti. Bizim Yalvaç'ta bir kaymakam var. Adamcağız ağaç dikme hastası diyebiliriz. Senede 15-20 bin ağaç dikiyor, ama ağaçlar da öyle çam falan değil, hani önem sırası dedik ya; badem dikiyor, meyvesi olsun diyor. Bunlar 5-10 sene sonra o köyün kamusal bir alanı olarak, köy tüzel kişiliğinin bir mülkü olarak oraya senede belki 5-10 milyar, belki 50-60 milyar para kazandıracak. Bu konuda biz de Yalvaç Meslek Lisesi olarak ağaç dikmelerinde 300-400 öğrenciyle birlikte katkı sağlıyoruz. Örnek olabilir diye aklıma geldi. Şimdi Funda Hanım'a veriyoruz, buyurun.

Funda Gülay ÜNAL: Öncelikle iyi günler. Kendimi tanıtayım, ismim Funda Gülay Ünal, Türk Kızılay'ı Eğitim Müdürüyüm, eğitimciyim. Öncelikle tebliğ yapan tüm hocalarımıza teşekkür ediyorum; Ama tebliğler yapılmadan önce hâlihazırda yürüyen projeleri belki biraz araştırmamız gerekiyordu diye düşünüyorum. Buradaki önerilerin çoğunu aslında Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet olarak yürütüyor. Belki koordinasyon eksikliği her kurumda olduğu gibi burada, kendi kurumumda da, Afet İşlerinde de aynı şekilde var. Afet İşleriyle beraber de yürüttüğümüz bir proje var, biraz ondan bahsetmek istiyorum, ki önerilerin çoğu zaten yapıyor, bunu göreceğiz. 2007 yılından bugüne kadar biz Diyanet İşleri Başkanlığı'yla afet zararlarını azaltmak, afet hazırlık kapsamında bir proje yürütüyoruz, "Toplum liderlerini teşkilâtlandırma projesi". Özellikle din görevlilerimiz, muhtarlarımız ve öğretmenlerimizle beraber çalışıyoruz bu projede ve bugüne kadar bu proje kapsamında biz 11.000 din görevlimize ulaştık. Şu an 22 ilde yürüyor ve 2015'te 81 ili kapsayacak şekilde projemiz sonlanacak. Nedir bu? Bir afetlerde toplum liderlerinin rol ve sorumlulukları öncesi, sırası ve sonrasında eğitimlerle veriliyor. Aynı şekilde deprem, sel, heyelân, çığ, orman yangını konularında yine afet öncesi, sırası ve sonrasında neler yapılması gerektiği tüm toplum liderlerimize yani muhtarlar, öğretmenlerimiz ve din görevlilerimize veriliyor. Neden toplum liderlerimize ulaşıyoruz? Çünkü bunlar da halkın kanaat önderleri

ve halkı bilinçlendirme konusunda bizlere destek olsunlar diye ve din görevlilerimiz de kendi görevleri çerçevesinde bunları yaygınlaştırıyor. En açık bir şekilde diyeyim, din görevlilerimize bir ders konumuz daha var. Olağanüstü hallerde din hizmetleri nasıl olmalıdır? Bununla ilgili İsmail Karagöz Hocam bir program hazırladı ve proje kapsamındaki illeri öncelikle müftü, müftü yardımcısı, vaiz ve din hizmetleri uzmanlarına tüm eğitim programını veriyoruz. Hem Kızılay'ın konularını, hem de İsmail Hocam'ın, Diyanet'in konularını veriyoruz ve biz bekliyoruz ki bu kişiler de bizim Kızılay'ın yerel eğiticileriyle beraber tüm din görevlilerine bu bilgileri ulaştırsınlar. Din görevlilerimize ulaştıktan sonra da Cuma hutbe ve vaazlarıyla özellikle halkımızı bilinçlendirmelerini bekliyoruz. Bugüne kadar da yaklaşık 1,5 ile 2 milyon kişiye Cuma vaaz ve hutbeleriyle afetlerle ilgili bilinçlendirme faaliyetleri yapıldı. Sel, heyelân, çığ ve orman yangınında da Afet İşleriyle beraber program oluştururken çalışmıştık. Dediğim gibi bu proje yürüyor, 2015'te inşallah tüm 81 ili kapsayacak. Hepinizin önerileri aslında bu projenin çıktılarında öğrenim hedeflerinde var. Bu arada Din Hizmetleri Dairesi'yle çalışıyoruz, Mehmet Bekaroğlu ve Osman Zeki Şener'le beraber. Daha detaylı bilgi isterseniz de www.toplumlideri.org.tr projenin web sayfasıdır ya da www.kizilay.org.tr'den de girebilirsiniz. Ben öneri olarak bu projenin yaygınlaştırılmasına öncelik ve önem verilmesini rica edeceğim, çünkü tüm saydığımız önerileri, afetle ilgili saydığımız önerileri burada zaten hâlihazırda yapıyoruz. Bir diğeri de, aslında uygularken yaşadığımız sorunlardan birisi, bu proje hâlihazırda yürürken bazen müftülüklerimiz aynı paralellikte çıktıları olan başka projeleri de başlatmaya çalışıyorlar, bu sefer mükerrerlikler oluyor ve din görevlilerimiz de neyi nasıl uygulayacaklarını şaşırıyorlar. Bu 1999 Marmara depreminden sonra öğretmenlerimiz bunu çok yaşadı, bir sürü sivil toplum kuruluşu, bir sürü kamu kuruluşu aynı tip projeleri yürüttüler, inanılmaz paralar aktarıldı, hem ekonomik kayıp, hem emek kaybı, hem zaman kaybı diye düşünüyorum. Açıkçası bu tarz mükerrerliklere ya da dublikasyonlara engel olmak gerekiyor diye düşünüyorum. Ben dışarıdan bir göz olarak söyleyeyim, üç toplum lideriyle çalışıyoruz, en etkin, en heyecanlı çalıştığımız grup din görevlileri; bence de kendinize çok haksızlık etmeyin. Gerçekten çok heyecanla, canla, başla sarılıyorlar ve çok sistematik çalışıyoruz. Harcadığımız zaman inanın diğer toplum liderlerine harcadığımız zamanların neredeyse yarısı. O anlamda biz sizlerle çalışmaktan çok mutluyuz, çok doğru gidiyor diye düşünüyorum. Kriz masasıyla ilgili bir öneri vardı, kriz masaları mahalle bazına indiğimiz için, biz toplum liderlerimizden ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla beraber mahalle bazında bir kriz koordinasyon masaları oluşturmalarını bekliyoruz. Bunlar da ilçe ya da il kriz masalarına destek amaçlı olacak. İstanbul'daki selde aslında bir tatbikatını yapmış olduk. Yine en faal çalıştığımız grup din görevlilerimiz oldu. Psikolojik ilkyardım konusunda, olağanüstü haller-

de din hizmetleri nasıl olmalı, İsmail Hocam'ın hazırladığı programı veriyoruz, aynı zamanda da psikolojik ilkyardım konusunda nasıl davranmalıyız, din görevlilerimizden bunu çok ciddi bir şekilde bekliyoruz çünkü. İlk afet olduğunda kişileri tekrar normal hayata döndürme sürecinde din görevlilerimiz gerçekten çok ciddi bir önder bizim için. Bu anlamda dediğim gibi bu projeye özellikle ya da bu faaliyete, hizmete öncelik ve önem verilmesini gerçekten rica edeceğim. Bir diğeri de bu çevreyle ilgili, herkes eğitimle ilgili önerilerde bulunuyor, ama 52 hafta var, Cumalar her konuya yetmiyor, sizlerde çok yük var biliyorum, belki eğitim günleri gibi bir faaliyet açılabilir ya da bir gün belirlenebilir ve kişiler ibadet dışında eğitim almak için de belki ibadethanelerimizi değerlendirebilir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Peki, biz de teşekkür ediyoruz. Demek ki her alanın uzmanları burada bulunduğunda birçok problemler kendiliğinden çözülmüş veya çözüm yoluna girdiğini bu şekilde anlamış oluyoruz. Bir din görevlisi bu kadar şeye nasıl ulaşabilir, hepsini nasıl yüklenebilir endişelerimiz örnekleriyle ortadan kalktı; böyle ilgili kuruluşlarla irtibat kurarak her biri kendi içerisinde belli bir program dahilinde bir sorumluluğu aldıklarında herhalde daha güzel sonuçlar ortaya çıkabilecek, öyle anlaşılıyor.

Ahmet Ergün Bedük Bey, buyurun.

Ahmet Ergün BEDÜK: Teşekkürler Sayın Başkanım.

Ben bu konular dile gelince, Bakanlığımızın çevre derslerinin ilkokullarda okutulmasıyla ilgili 1994'te aldığı kararı aklıma geldi. O zaman Hizmet İçi Eğitim Daire Başkanıydım. Çevre dersi henüz programı ve kitabı olmadan birdenbire okullara konuldu, kabul edildi. Hizmet İçi Eğitim Daire Başkanı olarak Müsteşarımız ve Bakanımız o zaman "ne yapacağız? Mutlaka bu konuda öğretmenleri biran önce yetiştirmemiz gerekiyor" dediler. O zaman kendilerine şunu arz ettim: Çevreyle ilgili dört branş var: Kimya, fen bilgisi, biyoloji ve din kültürü ahlâk bilgisi. Önce din kültürü ahlâk bilgisi deyince biraz yadırgadılar; ama dedim ki: "Kesinlikle İslâm dininde çevreyle ilgili çok güzel umdeler var, âyetler var, hadisler var, uygulamalar var, mutlaka din kültürü ahlâk bilgisi öğretmenlerimizin de bu işin içinde olması lazım" ve bu yüzden her ilde üç formatör yetiştirdik. Biri din dersi öğretmeni olmak mecburî olmak kaydıyla, büyük illerde de altı formatör yetiştirdik. Formatörlerimiz burada aldıkları dersi illerde diğer çevre dersine girecek arkadaşlara ilettiler ve bu programda da bugünkü Çevre Bakanımız veya şu anda belki Orman Bakanı bilmiyorum, Veysel Eroğlu'yla yine onun teklif ettiği bir profesör hocamız üçer haftalık iki periyot halinde dersler verdiler. Bunu,

bilgi olarak ben çevre konusunda sunayım.

Bir de hanım arkadaşlarımız güzel bildiriler verdiler, onlara da teşekkür ediyorum, onu da arz edeyim. Tabiat felsefesini bu konuda yeniden oluşturmamız gerekir diye bir ifade kullandılar, doğrusu bu biraz benim zihnimi de, kulağımı da tırmaladı, çünkü felsefe literatüründe tabiat felsefesi deyince başka şey anlaşılıyor. Acaba buna başka bir isim verebilir miyiz? Mesela çevre felsefesi veya çevrenin yeniden gündeme getirilmesi veya muhteva aynı olmak kaydıyla isminin değiştirilmesinde bence yarar var. Yine arkadaşlarıma bir teklif getireceğim. Çevreyle ilgili programımız var, bu çevre programına göre arkadaşlarımız bize Milli Eğitim Bakanlığı'nda okutulmak üzere kitap hazırlayabilirler.

Arkadaşlar, biz 18 milyon gencin okuduğu kitap programları, bu kitap programlarına uygun kitapları inceliyoruz, kabul ediyoruz, büyük bir yükümlülüğümüz var, çok önemli bir durumumuz var; fakat bu konuda Diyanet'le tam bir işbirliği olmamasının ben şahsen ıstırabını çekiyorum, çünkü 1968'den beri ders programları değiştirilmedi. 2004'ten itibaren ders programları yeni bir anlayışla, yeni bir program anlayışıyla yeniden düzenlendi. Dördüncü sınıftan 12. sınıfa kadar İmam Hatip Liseleri'nin bütün meslek dersleri, programları ve kitapları yenilendi. Bu konuda ben Diyanet'e hem resmî hem de gayr-i resmi yazı gönderdim ve de dedim ki: "Bu programları bir inceleyin, bir hata var mı, yok mu, ona göre biz kendimizi ayarlayalım, düzenleyelim." Bu konuda yaptığımız toplantıya da Diyanet'ten de Sayın Başkan Yardımcısını da davet ettik, geldiler; ama bu işbirliği bence tam arzu ettiğimiz seviyede değil. Mesela Diyanet Vakfı acaba bu ders kitapları konusuna giremez mi? Ki girer, biz bu konuda ona karşı müsamahalı da olabiliriz. Girerlerse, kendileri bu kitapları hazırlarlarsa hem devlet bu kitapları satın alıyor, hem bundan bir gelir elde ederler, hem de kendi kanaatime göre herhalde daha düzenli kitaplar da ortaya çıkar.

Öğleden sonra İçişleri Bakanlığı'nda benim bir toplantım var, ona gitmek mecburiyetindeyim, bu yüzden bir teklifimi daha arz edeceğim. Camilerde tuvalet ve abdest yerleri feciat, bazı yerlerde gerçekten çok feci. Bu yüzden aklıma şu geldi: Bilkent Camiine dün Hocamı götürdüm, gördü, oradaki abdest yerleri o kadar düzenli, o kadar güzel ki; oturduğunuz yerde yaşlı bir insan da abdestini rahatça alabiliyor, ayağını kaldırma, zorlanma falan olmadan abdestini alabiliyor. Bazı yerlerde ise öyle abdest alma yerleri yapıyorlar ki şaşırıyorum, acaba bu abdest yerini yapan mimar, usta, inşaat mühendisi, her kimse ise ömründe hiç abdest almamış, abdestle ilgisi yok mu diyorum, şaşırıyorum. Bu adam eğer abdest alsa bunu bu kadar kötü yapmaz. Bunun için acaba Diyanet İşleri Başkanlığımız tuvaletlerle ve abdest alma yerleriyle ilgili tip proje yaparak bütün camilerde mümkün mertebe uygulayabilirse bence çok faydalı olur, çünkü aslında temizlik tuvaletten başlar kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Peki Hocam, bu da güzel oldu, böyle tip projelere ihtiyaç olduğu anlaşılıyor. Şimdi Saffet Sancaklı Hocamız, kendileri henüz 36 saatlik profesör, tebrikle birlikte söz de verelim.

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI: Teşekkür ediyoruz Sayın Başkan. Geçen sene İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi "Çevre ve Din" isimli uluslararası bir sempozyum düzenlenmişti. Talat Sakallı Hocamız da katıldı, ben de katıldım. Bu ikinci olarak Diyanet Şûrası'na da çevre sorunları ve din konusunun gelmesi hakikaten çok sevindirici bir olay, çünkü din olmadan sosyal problemlerin çözülmesi, halledilmesi mümkün değil, önce bunu anlamamız gerekir. Küresel bazda dünyada yaşanılan birtakım problemler var; açlık, terör, çevre kirliliği, intihar, bağımlılık gibi. Bu problemlerin, sorunların çözülmesi için mutlaka dinin de görüşlerine ihtiyaç vardır. Biliyoruz ki çevrecilik hareketinin 25-30 yıllık bir mazisi var, çünkü ozon tabakası delindi, küresel ısınma sonucunda birtakım problemler, sorunlar dünya yaşıyor ve 1986 yılında çevrecilik adına düzenlenen bir uluslararası toplantıda ilahi dinlerin temsilcileri de çağırıldı. Acaba ilahi dinler bu konuda neler diyor? Hakikaten sosyal problemlerin hangi sahada olursa olsun din olmadan tamamen çözülmesi mümkün değildir. Çevrecilik konusunda ülkemizde ve dünyada yapılan şu: Önce tahrip ediliyor, ondan sonra tamir edilmeye çalışılıyor. Bu anlayış esasında bizim inancımıza, bizim yaşamımıza olmaması gereken bir anlayış, Batı'dan gelen bir anlayış ve faturası çok ağır olan bir anlayış olarak karşımıza çıkıyor. Şimdi tabii çevre sorunları ve din dediğimiz zaman, Diyanet dediğimiz zaman belki en çok vurgulanması gereken hususlardan birisi emanet anlayışı, az önce üzerinde duruldu. Çevrecilik hareketinde başarılı olmak için emanet anlayışı olmaması bizi başarıya götüremez. Aynı zamanda hesap verme anlayışı, yaptıklarımızdan ve yapmakla yükümlü olduğumuz, yapmadığımız şeylerden dolayı da hesap vereceğimiz anlayışının olmadığı bir düşünceyle çevrecilik hareketinde başarılı olmamız mümkün değildir. Aynı şekilde kul hakkı, Ekrem Hocamız bahsetti, esasında üzerinde çok geniş durulması gerekir. Çevrecilik konusunda kul hakkı bir kişiyle, iki kişiyle halledilecek bir mesele değil. Düşünün, bir fabrikatör fabrika bacasına bir filtre koymuyorsa ve insanların zehirlenmesine sebep oluyorsa, binlerce kişinin kul hakkına giriyor demektir. Nasıl bunlardan helâllik alacaktır. Aynı şekilde suyun kirlenmesine sebep olan bir kişi binlerce kişinin zehirli su içmesine sebep olacaktır. Tebliğlerde ben bunu biraz eksik olarak gördüm. Bu üç hususa gereği olarak temas edilmiyor. Özellikle birinci tebliğde genel çevre sorunlarından bahsediliyor, esasında bu söylediğimiz üç husus da başlıklar halinde yer almalıydı diyorum, çünkü tebliğ başlığı "Çevre sorunları, din ve Diyanet" olarak ele alınıyor.

Başka bir husus da hayvan hakları, ekolojik dengenin önemli bir unsuru olarak hayvanlar âlemi geliyor, hayvan hakları ortaya çıkıyor. Dünya 1978 yılında ancak hayvan hakları beyannamesini yayınlayabildi; 1978 yılında 10 maddelik bir beyanname. Ben o beyanname maddelerinin hepsini inceledim, çünkü o konuda bir çalışmam vardı, o maddelerin hepsi bizim İslâm dinimizde hepsi var, ama maalesef bunları uygulama noktasında birtakım zaaflarımız var. Geçen Şubat ayında Internet'te şöyle bir video görüntüsüne rastladım. Muş'un bir köyünde cereyan ediyor. Kışın kar var, köylüler bir kurdu yakalıyorlar ve bir ağaca bağlıyorlar, köyün bütün köpeklerini üzerine salıyorlar, 15-20 kişi etrafta bunu seyrediyor büyük bir coşku içerisinde, cep telefonlarıyla da kameraya alıyorlar. Ben dehşete kapıldım. Müslüman bir ülkede bu derece hayvana şefkat, merhamet gösterilmesi gereken bir dinin mensupları olarak, nasıl böyle bir şey olabilir? Muş Müftüsünü aradım, ancak Müftü Bey'i bulamadım, şefini buldum. 'Olayla ilgilendiniz mi?' dedim ve ilgilenilmesi gerektiğini söyledim, böyle bir şeyin olmaması gerektiğini söyledim. Kendisi Valiliğin konuya el attığını ve olayla ilgilenildiğini söylediler. Mutlaka o köyde bir din görevlimiz var, bir imamımız var, ama insanları nasıl yetiştirmiyor, bu konuda aydınlatmıyor? Böyle vahşi bir şekilde işte, İspanya'da boğa güreşleri var, orada yapılan eziyet, vahşi şeylere hep karşı geliyoruz; ama maalesef böyle bir olay bizde de yaşanıyor. Ben Din Şûrası'na çevreyle ilgili, hayvan haklarıyla ilgili de, hayvan hakları konusunda da bir kararın çıkmasını talep ediyorum.

Bir başka husus, teklif babında, Malatya İnönü Üniversitesinde ben öğretim üyesiyim, 15-20 gün önce İnönü Üniversitesi Senatosu şöyle bir karar aldı: Her öğrenci mezun oluncaya kadar 100 ağaç dikme mecburiyeti getirildi. Tabii çok güzel bir karar bu. Ben de bunun paralelinde diyorum ki, Diyanet İşleri Başkanlığı da acaba böyle bir karar alabilir mi, kendi mensupları arasında ve cemaate de öncülük olma açısından böyle bir şey olabilir mi diye teklifte bulunuyorum. Son olarak afetler konusunda Selim Bey'le ilgili bir hususa temas etmek istiyorum. Afet denildiği zaman aklımıza yoksunluk gelmesi lâzım; yani maldan, mülkten, evden, barktan, yardan yoksunluk. Tabii İslâm tarihinde Mekke'den Medine'ye hicret olayı ve Medine'de gerçekleştirilen muâhât, kardeşlik projesi söz konusu. Selim Bey'in bu projeye, tebliğinde temas etmesini isterdim, çünkü orada da hicret olayında da bir yoksunluk yaşanıyor; mal, mülk, evden, barktan, yakınlardan uzaklaşma söz konusu.

Son olarak afetlerle ilgili bir cümle söyleyeyim: Funda Hanım 'beraber çalışıyoruz' diyor; ama tabii somut olarak pek fazla bir şey bilemiyoruz, afetlerin çok yoğun olduğu bir ülkede yaşıyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı da bu konuda nasıl bir katkı sağlayabilir, bir ekip kurabilir mi, hem psikolojik moral olarak destek vermesi açısından, hem de maddi açıdan; yani hazır bir ekip bulundurma, afetler

başımıza geldiği zaman Diyanet'te hem diğer birimlerle birlikte hareket ederek böyle bir ekip kurulmasını temenni ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz. Son olarak dört tane teklif geldi, biraz daha örneklendirmelere değil de mümkün olduğunca tekliflere yoğunlaşalım. Şimdi hemen Yılmaz Atlaş Bey, buyurun efendim.

Yılmaz ALTAŞ: Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Genel Müdür Yardımcısıyım. Şahsım ve Kurumum adına hepinizi saygıyla selâmlıyorum. Diyanet İşleri teşkilâtı toplumun bütün kesimlerine hitap edebilen bir yapılanmada kurulmuş ve bütün kesimlere ulaşabilen bir teşkilât. Bu nedenle ülkemiz için çok önemli. Bugüne kadar çok değerli işler yaptı ve inanıyorum bundan sonra da çok daha değişik ve güzel görevler yapacak. Çevre ve Orman Bakanlığı'yla Diyanet İşleri'nin bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı arasında bugüne kadar iki protokolümüz var, bu protokollerden bir tanesi Diyanet İşleri Hatıra Ormanı, diğeri de ağaçlandırma seferberliği kapsamında ibadethane ve mezarlıkların ağaçlandırılması. Bu iki projemiz devam ediyor. Çevre sorunu açısından dünyaya şöyle bir göz atarsak, tabii dünyadaki bütün nimetler insan için yaratılmış, insanı dünyadan çektiğimiz zaman dünyanın hiçbir değeri yok, çünkü onu algılayacak bir canlı yok, o açıdan insanı da dünyadan çıkardığımız zaman çevre problemleri de hemen hemen bitecek; bu da mümkün olmadığına göre demek ki dünyadaki çevre problemlerinin büyük bir kısmı insan faaliyetlerinden dolayı meydana gelmektedir; hatası da insanların, sevabı da insanların. Bu kısa girişten sonra benim IV. Din Şûrası karalarına girmek üzere birkaç teklifim olacak. Konuşulacak çok şey var; ama süre de kısa olduğu için hepsini burada söyleyemeyeceğiz. Bizim Bakanlığımızın ağaçlandırma seferberliği var biliyorsunuz, 2008-2012 yılları arasında 2.300.000 hektar alanda ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve ormanların iyileştirilmesi faaliyeti yapılıyor. Bu dünya çapında çok büyük bir proje, buna bütün kurumların çalışmaları da dâhil edilmiştir, bütün kurumlar Başbakanlık genelgesi doğrultusunda buna mutlaka katılacak. Biz de o yaptığımız protokollerden birini de Diyanet İşleri Başkanlığı'yla yaptık. Şimdi burada Şûra kararlarına girmesini istediğim madde, 2012 yılında bu seferberlik bitiyor, en geç 2012 yılına kadar ağaçlandırma seferberliği kapsamında Türkiye'deki bütün ibadethane ve mezarlıkların ağaçlandırılması, bunu teklif ediyorum. Ayrıca Diyanet'te bir çevre birimi oluşturulması teklifi vardı, ben de bunu daha önce düşünmüştüm. Tabii bu geniş bir birim olmayabilir, en azından çevreyle ilgili çalışma yapan birimlerle koordinasyonu sağlayacak bir şube müdürlüğü seviyesinde de olabilir, bir uzman seviyesinde de olabilir, bir birim mutlaka kurulmalı, çünkü Türkiye'de birçok kurumlar aynı işi yapıyor; fakat birbirinden habersiz yapıldığı

için zaman ve israfa sebep oluyor.

Bir başka konu, yine çevreyle ilgili birimlerle birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı toplumdaki bilinç seviyesinin arttırılması için projeler üretmeli ve birlikte çalışmalılar.

Bir başka konu, yine az önce de teklif edildi, her yıl en güzel cami bahçesinin ağaçlandırılması yarışması veya buna benzer etkinlikler yapılması şeklinde diyebiliriz. Yine hacca gidenler için hacı ormanı kurulması teklif edildi; bu da çok güzel bir çalışma. Biz buna benzer faaliyetler yapıyoruz. Mesela doğan her bebek için bir fidan projesi başlattık Türkiye'de, bütün illerde bebek ormanları kuruyoruz, her yıl doğan çocukların isimlerini alıp kendimiz bir bebek ormanı kuruyoruz. Aynı şekilde bu hacı ormanları da kurulabilir, gerçekten güzel bir çalışma olur. Şu an için aklıma gelenler bunlar. Kurum olarak bize geç duyuru yapıldığı için pek de hazırlık yapamadık. Şimdilik bunları teklif ediyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz. Şimdi Saadettin Özdemir Bey.

Yrd. Doç. Dr. Saadettin ÖZDEMİR: Teşekkür ederim Hocam, ben bütün tebliğcilere teşekkür ediyorum. Bu oturumumuzda genelde çevre konusu üzerinde duruldu; fakat bir konunun eksik kaldığı düşüncesiyle ona dikkat çekmek istiyorum. Çevre deyince veya genel eğitimde çevre denilince aile, okul ve çevre üçgeninden genelde manevi çevre anlaşılır; yani sokaktaki çocuğumuzun alışkanlık kazandığı, bir şeyler öğrendiği çevre. Bunu da hesaba katmak gerekiyor, çünkü biz evimizde çocuğumuza ne kadar iyi eğitim verirsek verelim ancak bunun eğitiminin yüzde 33'ünü vermiş oluyoruz. Diğer yüzde 33'ünü çevreden alacak, diğer yüzde 33'ünü okuldan alacak. Dolayısıyla bu çevreyi de hesaba katmak gerekir diye düşünüyorum. Maddi ağaç dikmek kadar manevi ağaç dikmek de önemli. Maddi temizliğe hep önem verirken diğer taraftan manevi temizliğe de ben dikkat çekmemiz gerektiğini düşünüyorum. Yaşanılabilir bir çevre için maddi temizlik kadar manevi temizlik de önemli. Sokakta suça meyilli, suç işleyen bir dünya insan var, çocuğumuz bunların arasına karıştığı zaman yarın onlarla birtakım etkileşim neticesinde olumsuz birtakım davranışlar kazanabilecektir, onun için bunların da önemli olduğu kanaatindeyim. Yıldırım Hocam'ın bir önerisine hatırlatma babından dikkat çekmek istiyorum; zaten ordumuzda moral subaylığı diye bir kadro var; işliyor, işlemiyor ayrı mesele; ama öyle bir kadronun da olduğunu hatırlatmak istedim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz. Sabri Akpolat, kusura bakma-

yın, kendinizi bir cümleyle tanıtın.

Sabri AKPOLAT: Teşekkür ediyorum Sayın Hocam. Din İşleri Yüksek Kurulu uzmanıyım. Hocalarıma vakit vermek için daha önce söz almadım; ama bir iki meseleye temas etmek istiyorum. Gölcük depremi sırasında koordinatör olarak Diyanet İşleri Başkanlığı görevlendirmişti. Tabii Gölcük'te karşılaştığım birtakım meseleler var, hocalarım onlara çözüm bulmaya çalıştılar şükrolsun. Mesela orada neyle karşılaştık? Nerede kalacağız diye mekân problemimiz vardı. Yaz mevsimiydi, bir çadırda kaldık; ama sıkıntılar vardı, olabilir, ona tahammül edebilirsiniz; ancak orada yaşayan, her şeyini kaybetmiş insanlar var, bunlara nasıl hitap edeceksiniz. Sonra BBC, CNN, Japon televizyonları hep orada ve sizden fikir istiyorlar; yani siz Müslümansınız, Allah'a inanıyorsunuz, Allah niye böyle yaptı, sual bu. Bunu da canlı yayın olarak kendi memleketine veriyor. Buna cevap vermeniz gerekiyordu. Bunun sıkıntısını yaşadık tabii; ama elhamdülillah problemsiz çözmeye çalıştık. O günlerde şöyle bir söz de vardı: Bir hoca, "siz böyle yaptınız, Allah başınıza bunu verdi" demişti. Şartlar da o kadar anormaldi. Böyle bir durumda siz bu olayı nasıl anlatacaksınız, bunun bir çözümü bulunmalı. Ertesi günlerde Cuma oldu, vaaza çıktık ve vaaz canlı yayınlandı. Orada ne anlatacaksınız, hem İslâm'ın esaslarına uygun olacak, hem o insanları teskin edecek, hem de mesaj vereceksiniz. Bu konuda teklifim şudur: Bugünden itibaren olağanüstü hallerde görev yapacak vaizler istihdam edilmeli. Bunların sayıları 20, 30, 40, 50 olabilir. Biz Afyon'a da gittik, deprem günlerinde orada irşatçıydım. Orada fazla kalmadım, problem yoktu, ama Gölcük'te iki hafta kalmak durumundaydık ve devamlı deprem oluyordu, böyle bir sıkıntılı hâl vardı. Bunu teklif ediyorum.

İkincisi, görevli arkadaşların, depremi yaşayan arkadaşların o ilde görev yapması mümkün değil ve verimli olamaz. Bu arkadaşlara mümkünse hemen izin verilerek o ilden ayrılmaları gerekiyor. Otomatikman diğer iller devreye girmeli ve Başkanlığımız onu yaptı şükrolsun ve mesele çözüldü.

Oturum Başkanı: Hatta bütün kamu görevlileri için aynı şey düşünülmeli. Valisi dâhil, tamamı anında değiştirilmeli, çünkü o hâlet-i ruhiye orada hizmet vermeye engel oluyor.

Sabri AKPOLAT: Çünkü ben o insanları biliyorum; donuk bakış, her şeye muhtaç, ailesini köye götürmüş, ama kendisi orada tutulmuş, müftü efendi izin vermiyor; öyle bir problem vardı, şimdi bunlar inşallah çözülür. Bu arkadaşları mutlaka oradan çıkarmalı.

Aile büroları konusunda da konuşma yapmak istedim, ama vakit yoktu. O aile

bürolarına derse giden birisi olarak, Kurulumuz adına fıkıh dersine genelde ben gidiyorum, Kurulumuzun kanaatini vermeye çalışıyorum; evlilik, talâk, vesaire gibi. Aile Büroları'na 20-30 sayfalık bir metin veriyoruz. Zaten Aile Büroları'na bu metni vermezsek tamamen kargaşa olacak. Kurulumuz o konuda bir çalışma yapıyor, onlara bir metin verecek inşallah. Bu arkadaşların, aslında müftülüklerin bürokratik yönlerini biliyorum, çünkü yıllarca müftülük yaptım. Bürokrasiden vakit bulup da sosyal hizmetlere yönelmeleri gerçekten fevkalâde bir hal. Yapabiliyorlarsa tebrik etmek lazım. Aile Büroları aslında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın halka hizmetini en güzel şekilde sunan müesseseler oldu bugün. Bunları desteklemek lazım. Benim tavsiyem, burada görev yapan arkadaşları yetiştirelim; yurtiçi olur, yurtdışı olur, her türlü eğitim verilsin; ama aslında göreve başladıktan sonra vermekte fayda var. Okulda eğitelim, ancak başladıktan sonra bir iki yıl eğitebiliriz. Altı aylık, bir yıllık eğitimler mutlaka verilmeli. Bir de şu problem var: Biz fıkhî yönünü hallediyoruz, ama asıl problemler psikolojik. Psikiyatriste ihtiyacı olan insanlar geliyor bize ve biz o hocaların mutlaka ders vermesini istiyoruz, ancak o hocaları İstanbul'dan Ankara'ya getirmenin çaresi ne olmalı, onu herkes biliyor; yani cazip şartlarda hocalarımızı mutlaka derse getirmeli ve birkaç gün o dersi vermesi sağlanmalı. Ben, dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz. Bu konuda ben de, dışarıdan destek alırken bir yandan da özellikle kendi görevlerimizi mutlaka ilgili alanlarda; yani psikolojik danışmanlık ve rehberlikte yüksek lisans ve doktora yaptırmak suretiyle orada istihdam etmeliyiz diye düşünüyorum.

Hüseyin Peker Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Hüseyin PEKER: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Ben önce tebliğcilere teşekkür ediyorum. Sürdürülebilir bir yaşam, bir çevre konusunda teorik, dini altyapımız var. Gerek Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyet, gerekse hadisler bize örnek teşkil ediyor ve bunların birçoğunu da biliyoruz. **"Temizlik imandandır", "Temizlik imanın yarısıdır"** her zaman kullanılabilir ve çevremizde de bazı yerlerde levhalar halinde bunu görebiliyoruz. Burada en önemli konu uygulama noktasında eksikliklerimiz var. Sanıyorum Hülya Hanım onu ifade etti, diğer arkadaşlardan da bazıları belirttiler, inanç ve davranış uyumu konusunda problemimiz söz konusu. Cemil Bey amel-i sâlihat kavramı üzerinde durdu, gerçekten önemli. "İnanan ve bu inançla uyuşan davranış ortaya koyan" diye açıklayabileceğimiz "sâlihat" kavramında sulh, barış anlamı da var aynı zamanda; yani insanın kendisiyle, çevresiyle ve Allah'la barışık olması şeklinde bir anlam da verilebilir diye düşünüyorum. Başkanlığımız ve müftülüklerimiz öncelikle cami

içi ve cami dışı temizliğin üzerinde durmalılar, çünkü din dediğimiz zaman ilk başta vatandaşımızın karşılaştığı, gördüğü ve değerlendirdiği camilerimiz oluyor, cami görevlilerimiz oluyor. Kuşkusuz belki cami görevlimiz bizzat camiin tuvaletini temizlemek zorunda değil, ama onun temizliğinden, temizlenmesinden sorumludur, temizletmesi için faaliyetlerde bulunması gerekiyor. Temizlenmesini bir noktada sağlaması gerekiyor. Camilerimiz ve çevresi temizlik konusunda vatandaşlarımıza örneklik teşkil etmelidir. Bu noktada cami görevlilerimizin değerlendirmesinde temizlik ön planda tutulmalı, temizlik de özellikle dikkate alınmalı ve en temiz olan cami görevlilerimiz ödüllendirilmelidir diye düşünüyorum.

Emanet kavramı, kul hakkı, hayvan hakkı vesaire, ki bunların hepsi İslâm ahlâkı kavramı içerisinde yer alıyor. Ben birkaç şey de doğal afetlerle ilgili olarak söylemek istiyorum. Özellikle, burada hem maddî destek ve manevî destek önemli. Manevî destek bağlamında doğal afetlerin meydana geldiği bölgelerde müftülüklerimiz ve din görevlilerimiz inanç noktasında, olayı anlamlandırma noktasında olumlu açıklamalarda bulunmalıdırlar. Sabri Bey çok önemli bir noktaya değindi gerçekten. Bu açıklamalar bazen yanlış değerlendirmelere neden olabiliyor. Cezalandırma şeklinde, Allah'ın cezalandırması şeklinde bazı yorumlar, elbette cezalandırma da denilebilir, ama sadece bu şekilde açıklamada bulunulması eksik bir anlam oluşturuyor ve kişilerde şüphelere ve tepkilere neden olabiliyor. Bu yüzden kader kavramının çok güzel açıklanması, insanların bu konuda kendi üzerine düşen görevler, Allah'ın takdiri ve imtihan noktası göz önünde tutulmalı. Allah değişik şekillerde insanları imtihan edebilir, iyiyle de, kötüyle de imtihan edebilir. Kişi kendi tedbirini öncelikle almalı, ama başına gelen olaylara sabrettiği, tahammül gösterdiği, Allah'a olan bağlılığını sürdürdüğü takdirde ahirette mükâfat göreceği, onun ödülünü alacağı üzerinde durulmalıdır diye düşünüyorum. Böylece oradaki kişiler teselli bulacaklar ve o problemlerle, dinî başa çıkma dediğimiz din psikolojisinde, dinî teselli olarak dine sığınarak, Allah'a sığınarak bu problemleriyle başa çıkmış olacaklar. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Peki, biz de teşekkür ediyoruz. Hemen Sadık Eraslan, buyurun Hocam.

Dr. Sadık ERASLAN: Teşekkür ederim Sayın Başkanım. Tebliğci hocalarımıza teşekkür ediyoruz. Ali Erbaş Hocamızın bir ifadesi olmuştu, Teorik sıkıntısı yok, fakat sıkıntı pratikte, demişlerdi. Sosyal açılımlı din hizmetleri konusu dâhil bu konularda ben bir özeleştiri açısından cami temizliği ve çevresi üzerinden bir şeyler söylemek istiyordum. Cami ve çevresinin düzenli olması, temiz olması ve Hocamız ifade ettiler, örneklik meselesi, o malumunuz Kur'ân-ı Kerim'de, ha-

dislerde Üsveyi Hasene olarak geçer. Üsveyi Hasene aynı zamanda bilindiği gibi tebliğin yüzde 75'i diye Merhum Muhammed Hamidullah'ın ifade ettiği söyleniyor; yani din, tebliğ, insanlara İslâm'ı anlatma örnek yaşama suretiyle olmuştur. Biz kürsüden **"Temizlik imandandır"** diye anlatıyoruz, fakat **"Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?"** (Saff sûresi, 61/2) meselesine de dikkat etmek lazım, **"Kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz?"**(Bakara sûresi, 2/44) kendimizi unutmamamız açısından. Efendim, Hocamız söylemişti, ilahiyat boyutu itibarıyla geçen şûrada ihtida konusunda bir tebliğ hazırlamıştım, o konuda bir tespitimiz olmuştu. Gayrimüslimlerden kendi dinlerini anlatmaya çalışanlar, özellikle Hıristiyanlar, Avrupa'dan ziyade, Bâtı'dan ziyade Doğu'da başarılı oluyor. Bâtı'da İslâm mensupların artışı açısından daha önde oluyor. Bunda da bu Üsveyi Hasene diyelim örnek olma veya dinleri adına güzel görünme, güzel bir vitrin ortaya koyma konusunda sanki gayrimüslimler bizden daha başarılı gibi görünüyor. Ben bir örnek vermek istiyorum, Ankara'da bir mahallede oturuyorum, benim mahallemde bir tek Hıristiyan aile yok; fakat 10 seneden beri uluslararası Protestan kilisesi kurulmuştur. Efendim, papazlar seminer veriyor, ve bizim komşularımız bana Hıristiyanlığı anlatmak için hayli de uğraşıyor. Efendim, seminerler veriyor, sabahleyin kalkıyoruz, posta kutularında davetiyeler var. Komşuları çağırıyorlar, "Biz bebek sağlığı konusunda seminer veriyoruz, çocuklarınızı gönderin tenis öğretelim, basket öğretelim, vesaire, vesaire". Camimizde camimizin imamında hiçbir ses yok. Bir gün karşılaştık boynuma sarıldı, "Hocam, cemaatin yüzüne bakamıyorum" dedi. "Hayrola Hocam" dedim. "Benim oturduğum binada 17 yaşlarında bir delikanlı Hıristiyan oldu, onun arkadaşı da yolda" dedi. Dün bir arkadaşımızın tebliği vardı, Gazi Bey'in, camimizi dini, sosyal faaliyetler açısından özellikle turizmin yoğun olduğu bölgelerde, Antalya'da, Alanya'da, oralara gittik, insanlar geliyor, camie bakıyor. Camimiz mutlaka en az kilise kadar temiz olmalı, imamımız en az papaz kadar disiplinli, temiz giyinmeli, davranmalı, düzenli olmalı; ben özeleştiri olarak arz ediyorum. Bu konuda dediğim gibi teoride biz anlatıyoruz, kürsülerden anlatıyoruz, fakat icraata gelince maalesef biz pratikte biraz geride kalıyoruz ve onun için bunun özellikle gayrimüslimler açısından dinlerini tebliğ, dinlerini güzel gösterme, irşat vesaire, onlar da dinine girmiş olanlara ihtida ettiler diyor, biz de tabii bize intisap edenlere ihtida etmiş diyoruz. Bu konu çok hassas bence. Camilerimiz vitrin ve buna dikkat edilmeli. Firmalara mı verilir, belediyeler mi üstlenir, mutlaka bir çaresi bulunmalı. Teşekkür ederim efendim.

Prof. Dr. Ali ERBAŞ: Sayın Başkanım, konuyla ilgili bir şey söyleyebilir miyim? Sadık Hocamız "Hiç Hıristiyan olmamasına rağmen Protestan kilisesi açıldı" dedi. Bu mevzuata uygun değil, nasıl oluyor? Avrupa'da bir cami açılabil-

mesi için cemaat listesi gerekiyor. Burada da böyle bir şey olması lazım. Bu nasıl olmuş ben anlayamadım, üzerine gitmek lazım.

Oturum Başkanı: İlgili müftülüğün dikkatine diyelim o zaman. Buyurun Bahattin Bey.

Dr. Bahattin AKBAŞ: Teşekkür ederim. Dinin müessir gücünü kullanmak, bu konuda yararlanmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlardan Başkanlığımıza şu haftada Cuma hutbesinde, vaazında şu konu konuşulsun diye teklifler geliyor, talepler geliyor. Çevre konusu da böyle, temizlik de. Tabii ilgili Çevre Bakanlığı veya Sağlık Bakanlığı böyle taleplerde bulunuyor, ama her haftanın da belirli konulara hasredilmesi mümkün değil; konular çeşitli. İstanbul örneği var, sahasında çeşitli faaliyetleriyle temayüz etmiş, mesela bu doğal afet konusunda Ahmet Mete Işıkara Hocamız çeşitli camilerimizde din görevlisi arkadaşlarımızın, müftülüğün de bilgisi dâhilinde vaaz veriyorlar. Hutbelerde tabii onların bulunması mümkün değil; ama vaaz ediyorlar. Orhan Kural Bey de "Çevre konusunda, Adalar dışında bütün ilçelerde konuştum" diyor. Bu teşmil edilebilir. Gerek İstanbul, gerekse diğer illerimizde sahasındaki uzmanlar, bu otoriteler doğal afetlerde veya çevre konusunda olduğu gibi ilgili alanlarda vaazlarda konuşturulabilir. Ayrıca Bedük Hocam'a benim acizane bir teklifimdir: Çevre dersleri müfredatına fidan dikme mecburiyeti getirilebilir mi? Mesela her öğrenciye iki fidan, üç fidan dikme, ders geçme notu olarak verilse, milyonlarca öğrencimiz var değil mi? Bayağı bir mesafe kat edilebilir. Bu zengin olan veliler bizzat bağış yapmak suretiyle, öğrenciler de bunu uygulamak suretiyle, yine belediyelerle işbirliği yapılıp evlenme, nikâh esnasında parası olanlardan fidan parası, olmayanlardan da bizzat bu işi gerçekleştirme, fidan dikme sağlanabilir. İslâm ümmeti bazında düşündüğümüz zaman maalesef söylem, eylem birliği yok. İbrahim Hoca'nın dediği, İslâm bir temizlik medeniyetidir diye ifade olunabilir, ama özellikle İslâm ülkelerinde hacı olmaya gidenlerimizi de görüyoruz; camilere, mescitlere, yol kenarındaki tesislerin bir çoğuna girilebilecek gibi değil. İslâm konferansı veya konsey örgütünde de bu husus dile getirilip bilinçlendirme sağlanabilir. Yine suların biz temizliği veya kirliliği bazında artık radyoaktif kirliliği veya nükleer kirlenmeyi de katmak durumundayız herhalde, kitaplarımızda renk, koku, tat gibi belli bazı vasıflar var; ama radyoaktif kirlilik de buraya konulabilir. Müftülük ormanlarımız yapılıyor, güzel, belki bir reklâmasyon da oluyor, müftülük hizmeti bünyesinde değerlendiriliyor. Bunların çoğu illerimizde muhafaza edilmediğini görüyoruz, ilçelerimizde müftülük hatıra ormanı, din görevlileri hatıra ormanı oluşturuluyor, ama bunların bakımı yapılamıyor, bazı yerlerde o ağaçlar kuruyor, zayi oluyor, israf oluyor. Çevrenin korunması, kirletilmemesi hususu emanet konusuyla birlikte,

israf konusuyla da birlikte değerlendirilirse daha tamamlayıcı olur. Bu konuda gene müftülük ve Diyanet ormanlarının muhafazasında Kur'an Kursu öğrencilerinden, din görevlilerinden yararlanılabilir.

Ayrıca çorap kokusu biliyorsunuz mescit ve camilerde büyük problem. Bunun giderilmesi için de, bu konuda hijyen sağlanması için de artık bakteri üretmeyen çorapların üretiminin teşviki mi veyahut da cami, mescit girişlerinde bu konuda bir önlem, çorap kokusunu giderecek bir çözüm bulunabilir mi, bu da araştırılabilir. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Peki, biz de teşekkür ediyoruz. Bütün bu konuların genel bir bilgilendirmesi mahiyetinde İrşat Hizmetleri Müdürümüz Dr. Ahmet Çekin Hoca bize 2008 yılı Diyanet İşleri Başkanı tarafından ülke genelinde okunan hutbeler, konferanslar, vaazlar konusunda teknik, kısa bir bilgi verecekler.

Dr. Ahmet ÇEKİN: Teşekkür ederim. Sabah daire işlerinden dolayı oturumda bulunamadım, hepinizden özür dilerim. İki, üç gündür sık sık söylüyorum, burada konuşulanların hepsi dönüp dolaşıp beni buluyor diye, yine bugünkü konular da bizi buluyor, çünkü bizim devlet dairelerinden, sivil kuruluşlardan Başkanlığımıza "şu konuyu cemaate duyuralım" diye gelen yazıların en az yüzde 50'si Sağlık Bakanlığı'ndan ve Çevre Bakanlığı'ndan. Biz de bunların hepsine gerçekten karşılık versek 52 haftalık hutbenin belki 50 tanesini bunlara tahsis etmemiz lazım, ki bu, takdir edersiniz mümkün değil. Ancak, iki yıldan beri yaptığımız bir çalışmayla taşrada okunan hutbeler, verilen konferanslar ve yapılan vaazlarla ilgili verilerini merkezde topluyoruz ve bunları konular bazında da değerlendiriyoruz. Şimdi, o veriler bazında baktığımızda gerçekten çevre konusuna, temizlik konusuna Diyanet İşleri Başkanlığı kendi imkânları ve kabiliyetleri çerçevesinde çok üst seviyede yer verdiğini ve bunun da mâkes bulduğunu görüyoruz, onunla ilgili kısa bir bilgi paylaşmak isterim. Mesela 2009 yılının ilk altı ayında Türkiye genelinde yapılan vaazlardan 1591 tanesi çevre konusuna ve temizlik konusuna tahsis edilmiş. Geçen yıl bizim 2008 yılında okuduğumuz hutbelerin yüzde 40'ı sosyal içerikli konulara tahsis edilmiş ve bu konuların içerisinde çevre bilincine ait 92 hutbe, temizlik konusunda da 30 hutbe okunmuştur. Bu hutbeler il bazındadır yalnız, Türkiye genelinde değildir. Bir diğer konu, yaptığımız konferanslarda da yine bu konulara müftülüklerimizin büyük önem verdiğini görüyoruz. 61 yerde çevre bilinci ve temizlik konusunda da konferans verilmiştir. Genel görev alanımızı düşündüğümüzde bu sayıları çok daha fazla esnetme imkânımız yoktur, ancak takdir edersiniz, gerek toplumsal temizlik, gerekse camilerin temizliği sadece kürsüden söylenecek şeylerle bağlantılı değildir. Sokağı temiz olmayan

toplumun camii temiz olamaz. 20 sene evvel bir yağmur yağdığında camilerimize girilmiyordu, ama şimdi sokaklarımız temiz, en azından toz, toprak yok, ısınma doğalgazla yapıldığı için kömür ve odun artıkları yok, şehirlerimizde epey bir düzelme var, belediyelerimiz de bu konuda bize yardımcı, onun için de birçok belediyemizi takdirle anıyoruz. İnşallah daha iyiye gidecek ve diğer o sağlıkla ilgili problemlerin giderilmesine de gayret gösteriyoruz. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Peki, biz de teşekkür ediyoruz toparlayıcı bilgiler için. Yalnız ben özellikle İlahiyat ve Diyanet camiası dışındaki konuklarımızla ilgili şu bilgilendirmeyi yapayım: Diyanet bir yandan hem ilgili kurumlardan böyle talepleri karşılamak zorunda, bunları karşıladığı zaman da mesela özellikle kendini fazlaca dindar hisseden bazı kişiler de "siz ağaçtan, ormandan başka bir şey bilmiyor musunuz, her hafta bunu mu dinleyeceğiz" diye de böyle bir baskı altındalar, böyle iki arada bir derede mengene altında, kıskaç içinde bir şeyler yapmaya çalışıyorlar.

Şimdi, tebliğcilerimizden, yeni bir cevap doğurma hakkı doğmayacak şekilde değerlendirme konuşmalarını yapmalarını rica ediyoruz.

Doç. Dr. Hülya ALPER: Hemen şunu söyleyeyim: Bazı hocalarımız "bu konular olsa" demişti, halbuki metinde onların hepsi var, onlara tek tek cevap vermeyeceğim. Ayrıca ben hassaten Diyanet'in ibadet merkezi ritüellere indirgenmiş bir dindarlık tanımından sosyal ve toplumsal yönü olan, insan ilişkilerini de kapsayan bir dindarlık tanımı geliştirilmesini de önermiştim metinde. Bu tanımın anahtar kavramları arasında kuşkusuz israf, adalet, kul hakkı gibi sorunları çözmeye yardımcı olacak temel ilkeler olmalıdır. Teoride sorun olmadığını söyledim, büyük çoğunlukta sorun yok teorik planda, ama maalesef şuradaki tabloda yapılan açıklamalarda dahi bende teoride sorun olduğu düşüncesini uyandırdı. Şöyle ki, verdiğimiz örneklerin çoğunda ağaç dikme, fidan dikme, bunlara indirgenmiş bir çevre anlayışımız olduğunu gösteriyor. Halbuki biz sorunları bilhassa verdik, çok kapsamlı yönleri, çok boyutlu yönleri olan bir problem bu diye düşünüyorum. Ben şurada sorayım, çevre bilincimiz olduğunu söylüyoruz, hanginiz evimizde kimyasal deterjan kullanmıyorsunuz? O yüzden. Şimdi ben arkadaşıma sözü veriyorum.

Emine ŞAHİN: Çok özür dilerim. Bir misafir olarak en az konuşmam gerektiğini biliyorum Hocam, ama hemen konuya gireceğim. İki konu, orman konusu çok işlendiği için söylüyorum bunu. Ormana indirgemek çok yanlış. Oturduğunuz yeri, yaşadığınız bölgeyi tanıyıp ona göre bir yeşillendirme yapmak gereki-

yor, çünkü şöyle bir yanlış uygulama var, belediyede de var, onu itiraf ediyorum: Etrafı çok güzel gösteren çiçekler, ağaçlar dikebilirsiniz, ama eğer o yöreye ait değilse o, bir fonksiyonu yoksa onu yaptığınızda bir sürü israf demektir o. Dikiyorsunuz, güzel gözüküyor, söküyorsunuz; hem iş, para israfı ve bu tür israflar. Bunun uzmanına lütfen bakalım, o yöreye ait çok fonksiyonelli, meyvesinden faydalanabileceğiniz, havayı temizleyebileceğiniz, o yörede çok kolay yetişebilecek, daha az su isteyecek bir ağacı dikmeniz, orada bulunması anlamlı olacaksa anlamlı.

Oturum Başkanı: Peyzaj mimarlarıyla birlikte ziraatçı ve ormancıların birlikte bunlara karar vermesi gerekir.

Emine ŞAHİN: Kesinlikle öyle. Hatta şu anda günümüzde perma kültürü diye bir şey var, bunu dikkate alarak yapıyorlar. Bir örnek vermek istiyorum, meselâ ıhlamur ağacı havayı temizleyen bir ağaçtır, inanılmaz bir görevleri vardır.

Oturum Başkanı: Evet, bütün suçu da kavaklar üstlendi, artık onları da konsepte uygun değil diye köklüyoruz.

Emine ŞAHİN: İkinci ise, Sadık Hocam dedi ki: Çevreye ve insana karşı duyarlılık konularında yabancıları örnek almamız gerektiğinden bahsetti. Hiç öyle düşünmüyorum, çünkü çevreyle çok aktivist olarak görev yapan STK'ların manevî taraflarını Hint felsefesi ve Çin felsefesiyle dolduruyorlar ve Hintlilerin ne kadar pasaklı olduğunu biliyoruz, çok özür dileyerek söylüyorum. Çok kirli bir medeniyet, ama manevî olarak bundan çok faydalanıyor çevreye duyarlı olan STK'lar. Mimar Sinan'ın eserleriyle gurur duyuyoruz, İbn-i Sina'yla gurur duyuyoruz; ama tercüme edilmiş, Türkçe'ye kazandırılmış bir eseri yok. Mimar Sinan neden öyle bir cami yapmış, ne yapmış yaparken, bunlar değil, sadece övünmek konusu. Derhal onun neden amaçlandığını bilmek zorundayız diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz.

Dr. Sadık ERASLAN: Başkanım, affedersiniz, ben başkasını örnek alalım diye bir ifade kullanmadım.

Oturum Başkanı: Tamamdır Sadık Hocam, konu tashih edilmiştir. Yunus

Hocam, var mı diyeceğiniz?

Doç. Dr. Yunus MACİT: Hocam, bu Din Şûrası'nın sekreteri Yavuz Bey benden bu konuyu hazırlamamı istediğinde özellikle "Ben senden İslâm'da çevre nedir, bunu istemiyorum, Diyanet çevre konusunda ne yapabilir, bu konuda yoğunlaşmanı arzu ediyorum" dedi, dolayısıyla ben mümkün olduğu kadar o konuda yoğunlaştım. Müzakereci hocalarımız bu konuda, İslâm'da çevreyi anlatmadığımız noktasında sanki biraz ifadelerde bulundular.

Oturum Başkanı: Bu bilgi de iyi oldu, demek ki bir görev ve bu görev çerçevesinde hazırlanan bir tebliğ.

Doç. Dr. Yunus MACİT: İslâm'da çevreyi anlatacak olsaydık burada herhalde bu süre ancak bana yeterdi, onu en iyi siz bilirsiniz, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Tamamdır, o konuda tashih tamamdır üstat. Selim Hocam, buyurun.

Doç. Dr. Selim ÖZASLAN: Biliyorsunuz benim tebliğimle ilgili açıktan bir müzakere, bir göndermede bulunulmadı, sadece Saffet Bey bir şeyler söylemeye çalıştı; ama o da tam ifade etmeden Başkanın uyarılarına muhatap olduğu için ben ne dediğini anlamadım işin doğrusu. Kendisiyle hallederiz inşallah. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz. İsmail Bey, buyurun.

İsmail YILDIRIM: Efendim, ben konuşmamda kısıtlamalar olduğunu düşünmüyorum, ama anlatmak istediğim hususlar için, zamanı alamadığımızı veyahut da öyle bir ortamı bulamadığımız düşünüyorum. Kızılay temsilcisi arkadaşımız sanırım Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Kızılay'ca Diyanet teşkilatı çerçevesinde yaptığı iş ve işlemleri bilmediğimizi söylemeye çalıştı. Bu kabul edilebilir bir şey değildir, çünkü biz afetlerin hangi noktasındayız, biz ona bakıyoruz. Kızılay'ın yaptığı eğitim çalışmalarını bildirirlerse biz biliriz, onun dışında herhangi bir çalışma bilmeyiz.

Doç. Dr. Hülya ALPER: Genelleme yapıyoruz Hocam.

İsmail YILDIRIM: Bakın, az önce sel ve heyelân da dediniz, biz selle ilişkili değiliz, Devlet Su İşleri çalışması vardır. Biz konut bazında değerlendiririz, eğitim çalışmasında değil.

Oturum Başkanı: Benim bir merakım, konu demin de geçmişti, öğrenmek için soruyorum. Mesela büyük bir afette bu afet planlamalarında veya afeti önleme ve sonrasındaki planlamalarda dediğimiz gibi bu kamu görevlileriyle ilgili olarak hangi il hangisine bakacak, böyle bir değişim var mı?

İsmail YILDIRIM: Büyük afetlerde komşu il yardım ediyor ve çalışmamız vardır.

Oturum Başkanı: Yardım tamam, ama görev değişikliği…

İsmail YILDIRIM: Tüm valilikler, kaymakamlıklar birbirleriyle ilişkilidir, bu çerçevede afete müdahale aşamasında A'sından Z'sine kadar birbirlerini desteklemek mecburiyetindedir yasa gereği.

Oturum Başkanı: Peki, teşekkür ediyoruz.

Böylelikle bu oturumumuzu da bitirmiş oluyoruz. Son bir not olarak biyolojik, kimyasal, radyoaktif kirlenmelere son anda değinildi, bunun manevî sorumluluğunun da etkileri kadar büyük olduğu yine Diyanet'e düşen bir görev olmalı. Afetlerin belli olay ve kişilere tayininin acı tecrübelerini yaşadık. Adam gazeteye genelevin resmini koyup, "işte bu ayakta" diyebiliyor. Cami temizliğini problem haline getiren görevlinin samimiyet, çevre duyarlılığı ve hizmet aşkı sorgulanabilir diye düşünüyorum. Temizlik peygamberlerin şiarıdır, iğrenen temiz olamaz. Bir de en son olarak özellikle altını çizmekte fayda var, o geçmediği için onu özellikle vurguluyoruz: Avrupa Birliği Araştırma Projelerine bu sene 10 tane ana, temel konu belirledi ve önümüzdeki 10 yıllık dönemde 700 milyar Euro kaynak ayırdı. Bunların ana başlıklarından bir tanesi de sağlık, enerji vesaire derken biri de çevre. Bu noktada da özellikle hem resmi kurumlar ve kişiler, hem de özel kurum ve kişiler proje geliştirdiklerinde bu noktada ciddi bir kaynak olduğunu belirtelim. Bir de bu çevre problemi Birleşmiş Milletlerin genel programı içerisinde ve dünya çapında aşağı yukarı 20'ye yakın konferans düzenledi. Bu konferanslardan altısı veya yedi tanesinde de özellikle din önemli bir konu başlığıydı, onu da burada belirtmek isterim.

Hepinize teşekkür ediyorum.

VI. DİN ŞÛRASI

III. KOMİSYON KARARLARI

1. Diyanet İşleri Başkanlığı, cami dışında yürütülen sosyal açılımlı din hizmetlerinin daha kapsamlı, verimli ve planlı bir şekilde yürütülmesi ve hizmet alanlarında ortaya çıkan yeni metot ve anlayışların takibi ile ihtiyaç duyulan projelerin üretilmesi için "Sosyal Açılımlı Din Hizmetleri" alanında yeni bir idari yapılanmaya gitmelidir. Başkanlığın bu alanda hizmet veren kamu kurum/kuruluşları ve sivil toplum örgütleriyle koordineli eğitim ve hizmet faaliyetleri gerçekleştirebilmesi için yasal altyapı oluşturulmalıdır.

2. Diyanet İşleri Başkanlığı, sosyal açılımlı din hizmetlerini yürütecek elemanlarının gerekli donanımını sağlamak amacıyla, başta İlahiyat fakülteleri olmak üzere ilgili fakültelerle işbirliği içine girmeli ve seminer, sertifika programı, seçmeli ders vb. eğitim hizmeti alabilmeleri için gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

3. Diyanet ihtisas eğitim merkezlerinden birisi, sosyal açılımlı din hizmetlerini yürütecek görevlilerin eğitimine tahsis edilmelidir. Bu eğitim merkezinin, ilgili alanlarda gelişmiş üniversitelerin bulunduğu ve uygulamanın rahat yapılabileceği illerden birisinde olmasına özen gösterilmelidir.

4. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerince düzenlenen koordinasyon toplantılarına il müftülüklerinden bir temsilcinin de katılması hususunda gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

5. Sosyal açılımlı din hizmetlerinin diğer kurum ve kuruluşlarla etkin ve koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere, il müftülüklerinde koordinatör vaiz kadroları ihdas edilmelidir.

6. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) İle imzalanan iş birliği protokolü, hizmetteki yeni ihtiyaçlar, tarafların görev, sorumluluk ve etkinlikleri doğrultusunda tekrar gözden geçirilerek geliştirilmelidir. İlgili protokol gereği SHÇEK'e bağlı kuruluşlarda gerçekleştirilecek din hizmetlerinin belli bir müfredat programıyla, hedef kitlenin eğitim seviyesi ve ilgisine uygun zengin etkinliklerle yürütülmesi sağlanmalıdır.

7. Huzurevlerinde, sakinlerinin beklentileri doğrultusunda din hizmeti verilmelidir. Din hizmeti sunacak görevlilerin hizmetin gerektirdiği donanıma sahip olması için tedbirler alınmalıdır.

8. Diyanet İşleri Başkanlığı, hasta hakları çerçevesinde, isteyen hastalan manevi yönden desteklemek ve onların dini vecibelerini yerine getirmelerine yardımcı olmak üzere bu alanda yetişmiş din görevlilerinin hizmet verebilmeleri için Sağlık Bakanlığıyla ortak bir çalışma gerçekleştirmelidir.

9. Diyanet İşleri Başkanlığı, engellilere yönelik olarak yürüttüğü din hizmetlerindeki duyarlılığını geliştirerek sürdürmelidir.

10. Ceza infaz kurumlarında yürütülen din hikmetlerinin daha etkin ve ve-

rimli hale getirilebilmesi için Başkanlık merkezinde bir birim oluşturulmalı, cezaevi vaizlerinin sayısı artırılmalı, özlük hakları iyileştirilmeli, ilgili protokol ve müfredat yenilenmeli ve materyal geliştirilmelidir.

11. Diyanet İşleri Başkanlığı, doğal ve insan kaynaklı âfet dönemlerinde din hizmetleri konusunda Türk Kızılay Derneği ile başlattığı toplumu bilgilendirme ve bilinçlendirme hizmetine devam etmelidir.

12. Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın daha etkin ve verimli hizmet edebilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü vb. kurum ve kuruluşlarla işbirliği geliştirilerek devam ettirilmelidir. Hizmetin etkinlik ve devamlılığım sağlamak için sadece Aile irşat ve Rehberlik Bürolarında çalışacak nitelikli görevliler atanmalıdır.

13. Ülkemizde sayıları milyonlarla ifade edilen mevsimlik işçilerin ve aile bireylerinin gerekli din hizmetini almalarını sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

14. Tarihi ve turistik bölgelerde ziyaretçilere yönelik dini bilgilendirme hizmetleri sunulmalı, buralardaki din görevlilerinin bu açıdan gerekli formasyonu almaları sağlanmalıdır.

15. Diyanet İşleri Başkanlığı, Turizm Bakanlığının rehber yetiştirmek üzere düzenlediği sertifika kursları ve ilgili eğitim kurumlarında İslâm dini, tarihi ve mimarisi gibi konularda adayların doğru bilgilendirilmeleri amacıyla gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

16. Başkanlık, yayla turizminin olduğu bölgelerde yaşayan vatandaşlarımızın dini ihtiyaçlarına cevap verecek hizmeti sunmalı, nüfus yoğunluğuna göre yaylalara kısmi zamanlı sözleşmeli din görevlileri atanmalıdır.

17. Camiler, ibadetlerin edası yanında, geleneğimizde olduğu gibi cami dersleriyle beraber kadın, çocuk ve gençlere yönelik kültürel programların da düzenleneceği mekânlar olarak değerlendirilmelidir.

18. Cami derneklerinin hizmet ve işleyişiyle ilgili sorunların giderilebilmesine yönelik olarak Dernekler Kanununda yeni bir düzenleme yapılabilmesi için gerekli girişimde bulunulmalıdır.

19. Merkezi vaaz uygulaması, müftülüklerin kadro imkânları dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmeli, irşat faaliyetlerinin daha etkili olabilmesi için tedrici olarak yüz yüze vaaz uygulamasına geçilmelidir. Aynı husus merkezi ezan için de değerlendirilmelidir.

20. İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütme görevi bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı, bir ibadet olan zekâtın ihtiyaç sahiplerine ulaşmasına rehberlik etmelidir. Bu çerçevede yapılacak bir düzenlemeyle zekâtın

bir fonda toplanmasına ve dağıtımına yardımcı olmalıdır.

21. Diyanet İşleri Başkanlığı, gençlerin sigara, alkol, uyuşturucu ve benzeri zararlı alışkanlıklardan korunmaları ve temel dini bilgileri öğrenmeleri konusunda Milli Eğitim Bakanlığı ve ilgili diğer bakanlıklar, sivil toplum kuruluşları ve medya ile iş birliği halinde projeler geliştirmelidir.

22. İslâm'a göre tabiat ve ekolojik denge, korunması gereken ilahi bir emanettir. Bu konuda duyarlı olan Diyanet İşleri Başkanlığı, ekolojik problemleri teorik ve pratik boyutlarıyla inceleyerek çevre konusunda toplumu bilinçlendirmelidir. Diyanet, kendi kurumlarında "eko sistemle dost" yapılanmayı geliştirerek topluma örnek olmalıdır.

23. Diyanet İşleri Başkanlığı sosyal açılımlı din hizmetleri çerçevesinde kitleleri doğru bilgilendirmek amacıyla, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak yazılı, sesli ve görsel yayınlar hazırlamaya, mevcut yayınlarını zenginleştirmeye ve ilmî etkinlikler düzenlemeye devam etmelidir.

VI. KOMİSYON

"TOPLUM VE DİN EĞİTİMİ"

Komisyon Başkanı

Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL

❖

Komisyon Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Nevzat AŞIKOĞLU

❖

Raportörler

Dr. Zafer Koç

Mahmut Demir

13-16 Ekim 2009

VI. KOMİSYON MÜZÂKERECİLERİ (Katkıda Bulunanlar)

1. Nevzat Sabri AKIN
2. Dr. Tayyar ALTIKULAÇ
3. Dr. Ulvi ATA
4. Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR
5. Halil BEKTAŞ
6. Dr. Abdurrahman CANDAN
7. Sabri ÇAP
8. Prof. Dr. Muhammed ÇELİK
9. Mahmut DEMİR
10. Dr. Fahri DEMİR
11. Hasan DEMİRBAĞ
12. Prof. Dr. Ömer DUMLU
13. Dr. Burhan ERKUŞ
14. Niyazi ERSOY
15. Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
16. Yrd. Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ
17. Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ
18. Mustafa GÜNEY
19. Prof. Dr. Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU
20. Prof. Dr. İbrahim HATİPOĞLU
21. Dr. Doğan KAPLAN
22. Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
23. Prof. Dr. Saim KILAVUZ
24. Prof. Dr. Ferhat KOCA
25. Dr. Zafer KOÇ
26. Hülya KOÇ
27. Prof. Dr. Yurdagül MEHMEDOĞLU
28. Prof. Dr. Salim ÖĞÜT
29. Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL
30. Şükrü ÖZBUĞDAY
31. Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ

32. Prof. Dr. Kemal SANDIKÇI
33. Prof. Dr. Kemal SÖZEN
34. Dr. Muzaffer ŞAHİN
35. Ali Rıza TEMEL
36. Veysi TORUN
37. Tahir TURAL
38. Dr. Sabri TÜRKMEN
39. Dr. Cenksu ÜÇER
40. Prof. Dr. İ. Hakkı ÜNAL
41. Doç. Dr. İlyas ÜZÜM
42. Yrd. Doç. Dr. Ali YAMAN
43. Prof. Dr. Nesimi YAZICI
44. Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
45. Dr. Yaşar YİĞİT
46. Prof. Dr. Cem ZORLU

1. OTURUM

“Orta Öğretimde Örgün Din Eğitimi”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK

❖

13 Ekim 2009

GENEL SUNUM

İrfan AYCAN*

"Toplum ve din eğitimi" ilişkisi oklukça geniş bir konudur. Teorik ve pratik çeşitli boyutları bulunmakladır. Toplum merkezli, eğirim merkezli ve din merkezli yaklaşılarak irdelenebilecek özellikleri olan bir konudur. Toplum, eğilim ve din merkezli teorik ya da pratik boyutlu irdelemelerin her biri, birçok ortaklıkların yanında, farklı içerik ve değerlendirmeleri de beraberinde getirebilir. Biz meseleyi din eğitim açısından ve bütüncül bir yaklaşım göstererek ele almaya çalışacağız. Bu çerçevede eğilim ve toplum ilişkisinden başlayarak din ve toplum, eğitim ve din ilişkileri üzerinde durup din eğitimi doğrultusunda tespit ve değerlendirmeler yapacağız.

Eğitim-Toplum İlişkisi

Eğitim ile toplum arasında karşılıklı ve belirleyici bir ilişki söz konusudur. Her biri diğerinin biçim ve muhteva olarak yapılanmasında ve yaşamasında etki sahibidir. Eğitimin doğusundaki ve kurumsallaşmasındaki ana etkenlerin başında toplum olgusu gelir. Toplumu yapılandırmada ve yapıların gelişmesini ve sürekliliğini sağlamada eğitimin etkisi de çok büyüktür.

Eğitim-toplum ilişkisi söz konusu edildiğinde ön plana çıkan temel hususlar arasında eğilimin toplumsallaştırma işlevi ve görevi mutlaka yer alır. Bunu en kısa şekilde bireyleri o toplumun uyumlu ve üretken fertleri haline getirme işlev ve görevi olarak da ifade edebiliriz.

Sosyolojik yaklaşımların onaya koyduğu eğitim tanımları eğitim-toplum ilişkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında eğitim; bir toplumun yetişmiş nesillerinin yetişmekte olan nesillere o toplumun kıymet hükümlerini yani kültürünü aktarması ve aşılaması demektir. Bu aktarımın ve aşılamanın çerçevesine söz konusu toplumun dili başta olmak üzere siyasî, ahlâkî, estetik, bilimsel-mantıkî, dinî vb. bütün kıymetleri dâhildir.

* Prof. Dr., MEB Din Öğretimi Genel Müdürü

Meseleye eğitimin dinî boyutu, bir diğer ifade ile "din eğitimi" açısından yaklaştığımızda şunu söyleyebiliriz: Toplumun sahip olduğu dinî değerler de aktarılması ve aşılanması gereken değerler arasında yer alır/alması gerekir. Toplumun benimsediği din ve bu dinin toplum ve değerleri üzerindeki etkisi eğilim-din eğilimi ilişkisinin nicelik ve niteliğinde kendini gösterecektir. Çünkü eğitim idealleri ve muhtevası ile toplumun kıymet hükümleri arasında uyuşmazlık ve çatışma söz konusu olduğunda ciddi sorunların onaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla varlığı durumunda dinî değerlerin eğitime konu edilmemesi bir çatışma alanı yaratmak anlamına gelir. Bu konuda vurgulanabilecek husus şudur: Eğitim yoluyla toplumsal değişim bir gerçek ve ihtiyaç olduğu kadar, bu değişimin toplumsal kıymet hükümlerinden bağımsız, onlara rağmen ya da onlar aleyhine yapılamayacağı da inkâr edilemez bir gerçekliktir.

Din-Toplum İlişkisi ve Din Eğitimi

Din ve toplum da en azından eğitim ve toplum kadar karşılıklı ilişki ve etkileşim içerisindedir ve bu ilişkinin din eğitimine dair önemli sonuçlan mevcuttur. İnsan toplumsal bir varlıktır. İnsanın biyolojik, psikolojik ve kültürel varlığı hem oluşum hem de süreklilik açılarından toplumsal yaşam ile yakından ilişkilidir. Öte yandan dinin insan için hem bireysel-psikolojik hem de toplumsal-kültürel açılardan ifade ettiği anlam da bilinmektedir. Toplumu, diğer ortak şart ve ihtiyaçlar yanında, ortak amaç ve değerleri olan insanların oluşturduğu düşünülürse, din-toplum ilişkisinde dinin yeri çok açık bir şekilde ortaya çıkar. Dinin insanda oluşturduğu ortak yüksek duygular ve bu duygulara dayalı gelişen ya da kabul edilen ortak yüksek değerler toplumsal hayatın oluşmasında, gelişmesinde ve sürdürülmesinde anahtar rol oynamaktadır.

İbni Haldun konumuzla ilgili olarak insan-dîn ve toplum ilişkisini çok güzel ortaya koymaktadır: Ona göre insan toplumsal olduğu kadar toplumsal yaşamında dine önemli yer veren bir varlıktır.[1] İnsanın dindarlığı sadece bireysel alanıyla sınırlı değildir. O bu hususu anlatırken inanma boyutuyla bireysel olan din olgusunun, aynı mukaddesata inananları bir araya getirerek, kalabalıkları toplum yapma işlevine; başta ibadetler olmak üzere dinde ortak olan bilgi, fikir ve uygulamaların toplumu oluşturma, şekillendirme ve yaşatma işlevlerine işaret etmektedir. Din insanların bir araya gelerek toplum oluşturmalarında, bu toplumu ortak amaçlar ve değerler etrafında biçimlendirip sürdürmelerinde önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. İbni Haldun bütün bunları insanın ihtiyaçlarını karşılama ve öğrenme isteği ile yani eğitim ile bağlantılandırmaktadır. Bu bağlantıdan ise din eğitimine ulaşılmaktadır. Bu tespitlerden hareket ederek bir cümle ile

1 İbni Haldun, Mukaddime, MEB Yayınlan İstanbul 1986, c. 11, s. 441.

ifade etmek gerekirse insan, toplum içinde yaşayan, dindar ve eğitim ihtiyacında olan bir varlıktır. Din eğitimine olan ihtiyacı da bu çerçevede açıklanabilir. İnsanın Allah ile bireysel iletişimi için olduğu kadar, Allah'ın toplumsal yaşamı kurmak ve sürdürmek için koyduğu tabii ve dinî hususları da öğrenmeye ihtiyacı vardır. Bu da dinin öğrenilmesinin ve öğretilmesinin anlamım ortaya koyması bakımından yeterlidir. Farabi'nin belirttiği gibi, toplumu yaşatan erdemlerdir, faziletlerdir; adalettir, bilgidir.[2] Erdemleri, faziletleri ahlâktan, ahlakı dinden ayrı düşünmek ise mümkün değildir. Öyleyse, Farabi'nin deyişiyle "saadetin tahsili/mutluluğun edinilmesi" ancak erdemli toplumlarda mümkündür; erdemli toplumların oluşturulmasında dinin ve din eğitiminin rolü yadsınamayacak kadar büyüktür.

Dinin toplumların oluşmasında, medenileşmesinde, birlikte ve dayanışma içinde yaşanmasında ve toplumların varlıklarını devam ettirmelerindeki rolü tarihen de sabittir. Ortak inançlar, ortak ibadetler insanları bir araya toplamıştır. Özellikle mabetler bir arada yaşama ihtiyacı duyan, hassaten bir arada yaşamaktan haz duyan insanların medenileşmesinde önemli katkı sağlamıştır. Kâbe'siz Mekke'nin, Mescid-i Nebevî'siz Medine'nin, Mescid-i Aksâ'sız Kudüs'ün, Fatihsiz, Süleymaniyesiz İstanbul'un şimdi sahip oldukları statüyü kazanmaları belki de hiç mümkün olmazdı. Kazansalar bile sürdürmeleri mümkün mü olur?

İlk İslâm toplumunun numunesi olan Medine şehir devleti ve Medine toplumu, oluşması ve yaşaması bakımlarından din-toplum ve din eğitimi-toplum ilişkilerine de en güzel örnekliği teşkil etmektedir. Hz. Peygamberin tebliği ve tedrisi, Mescid-i Nebevî ve Suffâsı erdemli bir şehir/erdemli bir toplum oluşmasında temel taşlar görevi üstlenmişlerdir.

Din ve toplum ilişkisine genelde ve din eğitimi özelinde tek tek bazı dinleri ele alarak yaklaşmak da mümkündür. Bu durumda söz konusu edilecek dinin toplum oluşturmaya ve toplumsal yaşama ilişkin içerikleri belirleyici olacaktır. Bu açıdan bakıldığında İslâm'da, biraz önce de belirttiğimiz gibi, hem teoride hem de uygulamada topluma ve toplumsal yaşama çok önem verilmiştir. Şu hadisler İslâm dininin toplum oluşturmada ve bu toplumda erdemlice mutlu yaşamadaki anlayışını ortaya koyması bakımından yeterlidir:

"Sizden birisi kendi için istediğini kardeşi için de istemediği sürece gerçek mümin olamaz."

"Îman etmediğiniz sürece cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmediğiniz sürece de iman etmiş olmazsınız. "

"Müslüman; elinden ve dilinden insanların emin olduğu kimsedir "

---

2 Hüseyin İsmail Mekkî, Farabî el-Medînetü'l-Fâdıla (Erdemli Şehir)- Felsefî Piyes-, tercüme: Abdullah Özbek, DİB Yayınlan Ankara 1985, s. 14-16.

Birlik olma, ayrılığa düşmeme, akrabaya, komşuya ve muhtaç herkese iyilik ve yardımda bulunma yönündeki âyet ve hadisler ve en önemlisi de Medine toplumu örneği İslâm dininin topluma verdiği önemi ortaya koymak açısından yeterlidir.

Eğitim- Din Eğitimi İlişkisi

Eğitim din eğitimi ilişkisini, toplumla da ilişkili olarak "eğitimin toplumsallaştırma görevi/işlevi" çerçevesinde işlemek yerinde olacaktır.

Eğitimden beklenen vazgeçilmez görevlerden birinin, yeni yetişen nesilleri toplumsallaştırmak olduğunu daha önce belirtmiştik. Toplumsallaştırma, bireylerin, içinde yaşadıkları topluma uyumlarını sağlama şeklinde tanımlanabilir. Eğitimden beklenen bireyleri toplumsallaştırma görevi, bu uyumu gerçekleştirmeye yardım olarak anlaşılır.

Şurası muhakkaktır ki, toplumsallaşmanın, topluma uyumun önemli bir kısmını, içinde yaşanılan toplumun değerlerini bilmek ve benimsemek oluşturur. Toplumun değerleri denilince maddî ve manevî tüm değerler kastedilir: Ekonomik değerler, hukukî değerler, estetik değerler, ahlâkî değerler gibi. Dinî değerler de değerler listesinde önemli yer tutar. Değerlerin birbirinden bağımsız olmadığı da bir gerçektir. Bu anlamda dinî değerlerin başta ahlâkî değerler olmak üzere tüm değerleri üzerinde etkisi bilinmektedir. Sağlıklı toplumların oluşması için maddî değerler kadar manevî değerlerin de sağlam temellere oturtulması ve insanlara öğretilmesi gerekir.

Daha önce de belirtildiği gibi din, bireysel olduğu kadar, toplumsal bir ihtiyaç ve gerçekliktir. Çünkü din, bireyler arası, bireyle toplum ve toplumlar arası ilişkileri önemli derecede etkileme gücüne sahiptir. Davranış ve görgü kurallarından ahlâk ilkelerine kadar, toplum hayatını ilgilendiren birçok konuda belirleyici unsurlardan birisi din ve dinî-ahlâkî gelenektir.

Toplumsallaşma, bir toplumun sahip olduğu tüm değerleri ve davranış kurallarını bilme ve benimseme ile eş anlamlıdır. Bunu sağlama görevi ise eğitime aittir. Din, toplumsal davranış kuralları konusunda önemli bir belirleyici olduğuna göre, bireylerin topluma uyumlarına yardım amacıyla eğitimin bildireceği ve benimseteceği hususlar arasında dinî olanlar da zorunlu olarak yerini alacaktır. Çünkü davranış ve görgü kurallarının menşei bilinmedikçe, benimsenmesi zorlaşır. Bu ise, başta nesiller arası çatışmalar olmak üzere, çeşitli toplumsal uyumsuzluklara sebep olur.

"Din öğretiminden insanın toplumsallaşmasına iki önemli katkı sağlaması beklenir.

Bunlardan birincisi; dinî etkinliklere katılmak isteyenlere gerekli bilgi, tulum

ve davranışları öğreterek hazırbulunuşluk kazandırmaktır. Toplumda, yeterli dinî öğrenmelere sahip olmadıkları için, ibadetler başta olmak üzere çeşitli dinî etkinlikleri yapamayan ve bu yüzden sıkıntıya düşen, yanlış uygulamalara tevessül eden ve hatta başkalarının istismarına maruz kalan insanlar bulunmaktadır. Din eğitimi ve öğretimi bu tür bir eksikliği gidermek suretiyle insana önemli bir yardım yapabilecektir.

İkincisi ise, bu tür dinî etkinliklere katılmayanlara, başkaları tarafından yapılan etkinlikleri anlama ve olumlu değerlendirme gücü kazandırmaktır. Böyle bir yardımın toplumsal dirliğe katkısı inkâr edilemez. Bu iki kazanım, bireylerin, dinî açıdan, başkalarının art niyetli kullanımlarına açık kalmalarını engellemede de olumlu rol oynayacaktır."[3]

"Dinin, özellikle İslâm Dininin şekillendirmek istediği insan ile eğitimin şekillendirmek istediği insan arasında, eğer din ve eğitimi iyi anlaşılır ve insanlar tarafından bozulmazsa, bir zıtlık yok, aksine paralellik vardır."[4]

Hiçbir insan ve hiçbir nesil hayata sıfır noktasından başlamamaktadır. Bütün zamanlar çok yönlü olarak geçmişe kök salmışlardır. İnsan bu köklere dayanan mirasın üzerine doğmakta, önce onun insanı olmakta ve arkasından onu değiştirme eylemlerinde bulunabilmektedir. Bu anlamda insan, "kültürün hem yapıcısı, hem ürünüdür. Kültür sayesinde yenilenen, gelişen insan, kültürü yeniler, geliştirir."[5] İşte bu miras içinde ve üzerinde din de kendi yerine sahiptir.[6] Öyleyse eğitim ve okul, kültürleme görevini yerine getirirken dini ve dinî geleneği de öğretime konu yapmak durumundadır.

Din, bir milletin veya toplumun kimliğinde belirleyici unsurdur. Din, en az, dil ve tarih kadar önemli bir kültür parçasıdır. Bunun da ötesinde din, diğer kültür unsurlarına da etki eden bir özelliğe sahiptir. Dilde, tarihte, sanatta, örf ve adetlerde dinin etkilerini gözlemlemek her zaman mümkündür. Durum böyle olunca, "İslâm bir din olduğu kadar aynı zamanda Türk kültürünün temelinde yatan muayyen bir kültür kaynağını da içinde barındırmaktadır. Bunun sonucu, Türk-İslâm tarihi, sanatı, mimarîsi, hukuku ve sair alanların ciddi ve yetişkin ellerde halk tabakalarına öğretilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan İslâm öğretiminin sadece kelâm, tefsir, fıkıh, hadis gibi sırf dinî ilim dallarından ibaret olduğunu düşünmek, bu günün ilim gerçeklerine de uygun düşmemektedir. Bu öğretim,

---

3 Cemal Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegema Yayıncılık, Ankara 2005, s. 97, 98.

4 Hasan Ali Koçer. "Din Eğiliminin Bütünlüğü içinde Din Eğitiminin Yeri" Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981) İlahiyat Vakfı Yayınlan; 1, Ankara 1981, s.20

5 Beyza Bilgin, "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", AÜİF Dergisi, Ankara 1981, Cilt XXIV, s. 469.

6 Din kültür İlişkisi hakkında bkz. Bozkurt Güvenç, İnsan ve Küttür, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984. s. 9 vd.

hem tarihi ve hem de çağdaş İslâmlığı içine almalıdır."[7]

Bütün bunlardan hareketle şu sonuca varmak mümkündür: Eğitim, dini hem bir kültür unsuru olarak, hem de diğer kültür unsurlarına etki eden bir faktör olarak öğretmek durumundadır. Aksi takdirde, yeni nesillerde bir kimlik belirsizliği ve mevcut kültürel değerleri anlayıp yorumlama eksikliği kaçınılmaz hale gelebilecektir. Bunun sonu ise kültürel yabancılaşmaya varacaktır. Kültürel yabancılaşma ve çatışmanın başladığı yerde toplumsal birlik ve dirlikten söz etmek ilerleyerek zorlaşır.

Komisyon Başkanı: Prof. Dr. İrfan Aycan Bey sunumunda genel bir çerçeve çizerek din-kültür ilişkisi ve bireyin kişiliğinin oluşmasında dinin rolü ve değerlerin şekillenmesinde yine dinin baskın rolü üzerinde düşüncelerini ifade ettiler. Böylece din toplum ilişkilerinin tartışılması öngörülen şuramız için de güzel bir başlangıç oldu. Bu genel sunumdan sonra sözü değerli hocam Prof. Dr. Raşit Küçük Bey'e bırakmak istiyorum.

Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK (Oturum Başkanı): Çok teşekkür ediyorum. Muhterem arkadaşlarım bu oturuma başkanlık yapmam yeni takarrüp etmiş olduğu için kusura bakmayın. Sabahleyin dört-beş dakika geciktim. İnşallah din eğitimi, din öğretimi ve örgün din eğitimi konularında tebliğler sunulacak. Prof. Dr. Şevki Aydın Bey "Din Eğitiminde Yeni Paradigma İhtiyacı" konusunu sunacaklar. Ben kendilerine söz veriyorum, buyurun hocam.

7 Salih Tuğ, "Türkiye>de Din Eğitiminin Sosyal ve Hukukî Bazı Dayanakları", Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, s. 178,179.

TOPLUM ve DİN EĞİTİMİ KOMİSYONU

1. OTURUM TEBLİĞLERİ

DİN EĞİTİMİ İÇİN YENİ PARADİGMA İHTİYACI

M. Şevki AYDIN[1*]

Son zamanlarda her kesimden aydınlarımızın din ve ona bağlı olarak da din eğitimi alanındaki yetersizliğimize dikkat çeken konuşma ve yazıları yoğunlaştı Ülkemizde din anlayışının bir türlü kentlileşemediği, farklı eğitim kademelerinde din eğitimi yapan uzmanların, dinî bilgiyi güncelleştirme ve günümüz insanını tatmin edecek bir üslupla iletme konularındaki yetersizlikleri sık sık dile getirilmektedir. Bu tür değerlendirmeler, toplumdaki farklı görüş ve bakış açısına sahip birçok aydın tarafından yapılmaktadır.

İşte onlardan birkaç kısa alıntı:

"Aslında inanan inanmayan herkesin, hepimizin kafası karışık. Geleneksel yorumlarla İslam'ı anlatanlar ise bu sorular karşısında tatmin edici cevaplar üretemiyor ne yazık ki. Program yapımcısı olarak mutlaka dini anlatacak olan kişilerin kendilerini ve örneklerini yenilemeleri gerektiğini düşünüyorum. Peygamberimiz bugün yaşasaydı bize neler söylerdi?"

"Ancak, din gibi önemli bir alanda dinleyecek insan bulmakta zorlandığımız ortada. Toplumdaki din algısına zaman zaman eleştiri getirenlerden birisi olarak, inanıyorum ki; dini anlayışın çarpıklığının nedenlerinin başında, dini eğitime ilişkin doğru bir modelin olmayışı geliyor."

Din eğitimi meselesi sadece Türkiye'de değil birçok ülkede önemli bir mesele olarak karşımızda duruyor. Önemli; çünkü kişisel mutluluğu ve huzuru etkiliyor."

"Bize İslamiyet'i öğretecek bir muhatap bulmakta zorlanıyoruz. Türkiye'nin Beyaz Müslümanları, şehirli ilahiyatçıları, profesörleri, İslam'ı kaba bir kural-

1 * Prof. Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı Başkan Yardımcısı

lar ve yasaklar dizini olmaktan öte yorumlayabilen, bu olgunun sosyolojisini de tarihini de bilen insanları yok oldu... Elimizde kala kala kaba, köylü, feodal bir İslamiyet algısı oluştu. Devletin zorla okuttuğu din dersleri inançtan bağımsız bir şekilde İslamiyet'e yönelik merakımızı köreltti. Okulda kırdığımız ve kopya çekerek geçtiğimiz din dersleri."

"Bizim İslamiyet'i daha anlaşılır bir şekilde aktaracak, öğretecek nitelikli ve yenilikçi bir din öğretisine ihtiyacımız var. Daha fazla bu toprakların bir parçası değilmişiz gibi davranamayız."

Son yıllarda yapılan alan araştırmaları, ülkemizde eğitim seviyesi yükseldikçe dindarlık eğiliminin azaldığını göstermektedir.

Bu veriler, din öğretiminde genelde başarısızlığı işaret ettiği gibi, özellikle insanımızın günümüz dünyasından haberdar olma düzeyi yükseldikçe din eğitimi faaliyetlerimizin onu tatmin düzeyinin alabildiğine düşük olduğunu, dinî anlatımların ve yorumların, özellikle kültürel düzeyi yüksek zihinlere doyum sağlamadığını göstermektedir.

Kur'an Kursu öğreticisinden vaize, okullarda din eğitimi faaliyetlerini yürüten öğretmenlerden İlahiyat Fakültelerindeki öğretim üyelerine kadar bütün uygulayıcılar da, yapılan din eğitiminin etkin ve verimli olmadığını, beklenen sonuçların elde edilemediğini, durumdan rahatsız olduklarını genelde dile getirmektedirler. Böyle bir din eğitiminin söz konusu olduğu bu toplumda anne baba rolünü üstlenmiş kişiler de, çocuklarına kendi inandıkları değerleri kazandıramadıklarını, kendilerine onların yabancılaştıklarını acı acı anlatmakta, yardım istemektedirler.

Yapılan alan araştırmaları da, din eğitimcilerin yeterlik düzeylerinin oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Bütün bunlar, ülkemizde din eğitimi anlayışı ve bu anlayışa göre yürütülen din eğitimi faaliyetlerinin güncellik sorunu olduğunu, dolayısıyla günümüz şartlarında işlevsellik düzeyinin pek düşük olduğunu gözler önüne sermektedir.

Günümüzde yeni neslin din eğitimiyle ilgilenenler, genelde geçerliliği/güncelliği tartışmalı bilgi ve becerilerle din eğitimi yapmaya devam etmektedirler. Tamamen dünün kapalı toplumunun dindarını yetiştirmeye yönelik oluşturulmuş olan bilgi ve beceriler kullanılarak günümüz çoğulcu/açık toplumun dindarı yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Sonuçta, bariz bir yetersizlik hadisesiyle karşı karşıyayız.

Din eğitimi alanındaki onca tecrübeye rağmen hala eğitim kurumlarında varlığının tartışılıyor olmasının sebepleri arasında, onun uygulamadaki yetersizliğinin de önemli payı olduğu söylenebilir. Bu pratik sorunların arkasında teorik yetersizlikler yatmaktadır. Bu yetersizlikler de, hem teolojik hem eğitsel boyutta

görülmektedir.

Teolojik boyut

Vahyin anlaşılması, dinî düşüncenin geliştirilmesi, yeniden yapılandırılması konusunda önemli sorunlarımızın olduğu dikkat çekmektedir. Dinî bilginin sürekli yenilenmesi gereken beşerî/kültürel boyutunun güncelleştirilmesi konusunda yeterli başarı sağlandığı söylenememektedir. Geçmiş dönemlere ait yorumları aynen naklederek günümüz insanına din anlatılması, zaman zaman dinin işe yararlık, uygulanabilirlik niteliğinden kuşkulanılmasına; dolayısıyla bu, insanın dinle arasına mesafe koymasına yol açmaktadır. Bugün, sahih dinî bilginin temel kaynaklardan yeniden elde edilmesi ve bu bilgilerin insan gerçekliğiyle, günümüz insanının hayatıyla, varlık gerçeğiyle irtibatlandırılarak onlarla bütünleştirilmesi gerekmektedir. Tenzilî kitabı anlamaya çalışırken tekvinî kitaba dair bilgilerden yararlanma ve aksini yaparak iki kitabın anlaşılmasında her ikisinin birlikte ele alınması, birini anlamak için diğerinden yararlanılması icap etmektedir. Ne ki, bu konuda yetersizlikler söz konusudur. Bu yetersizliğin oranı, dinî bilginin uygulanabilirlik/ kullanılabilirlik niteliğinin düzeyini belirlemektedir. Bu mesele, din eğitiminde muhteva sorunu olarak karşımızda durmaktadır.

Öğretime konu edilecek olan dinî muhtevayı güncelleştirme işi, konuların öncelik durumlarına ve önem derecelerine göre yeniden sıralanması meselesini de kapsamaktadır. Dün çok önemli sayılan konular, bugün en azından o derecede önemli görülmeyebileceği gibi, pek üzerinde durulmayan meseleler, özellikle vurgulanması gereken konulara dönüşmüş olabilir. Söz gelimi, İslâm'ın cinsiyet algısı, kadına bakışı, çoğulcu toplumda barış içinde birlikte yaşama, çevre vb. konular gibi geçmişe kıyasla günümüzde daha bir öne çıkan meselelerin öncelenmesine ve aktüel şartlar hesaba katılarak daha ayrıntılı biçimde ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Din dilini geliştirme ve yeni bir dinî söylem oluşturma, kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak kendini hissettirmektedir. Söz gelimi, bugün fırka-i Naciye/fırak-ı dalle eksenli bir din öğretimi, İslâm içi çoğulculuğu, müslümanlar arası kavga aracı olmaktan çıkarıp, hepsi için bir zenginlik unsuruna, güç kaynağına dönüştürmeye katkı sağlayabilir mi?

Muhtevaya ilişkin bu ve benzeri hususlar, elbette öncelikle ilahiyat eğitiminin sorumluluğunda yer almaktadır. İlahiyat Fakülteleri, bunları evleviyetle yapmadan kendilerine düşen görevleri etkin ve verimli biçimde ifa etmiş sayıl(a)mazlar.

Öğretim boyutu

Öte yandan üretilen bu dinî bilginin insanımıza öğretimi/ulaştırılması konu-

sunda sorunlar yaşanmaktadır. İnsanla yaşıt olan din eğitimi gerçekliği üzerinde bilimsel düşünme ihtiyacının bizde genelde fark edilmediğinden söz edebiliriz. İlahiyat Fakültelerimizde, otuz yıllık kısa bir geçmişe sahip olsa da, Din Eğitimi Anabilim Dalı bulunmasına rağmen, hala din eğitimi olgusunu bilimsel bir yaklaşımla tanıyıp kontrol etme ve planlama çalışmalarının gerekliliği, her kademedeki din eğitimi uygulayıcıları tarafından yeterince kavranıp içselleştirilmiş değildir. Din eğitimi olgusuna ilişkin yanlış algı, haliyle din eğitimi sürecine ilişkin bütün iş ve işlemlerin gerçeklere göre değil de onlara rağmen yürütülmesine neden olmaktadır. Son yıllardaki gelişmeler hesaba katılmazsa, din eğitim öğretimi faaliyetleri genelde dün olduğu gibi veya çağdaş eğitim bilimleri ve özellikle de din eğitimi biliminin ortaya koyduğu verilerden pek beslenmemiş sıradan bilgi ve becerilerle yürütülmektedir. Din eğitimi bağlamında kime, niçin, neyin, ne kadar, nerede ve nasıl öğretileceğine ilişkin temel sorulara bilimsel cevapların yeterince üretilip din eğitiminde işe koşulmuş olduğu söylenemez.

Öğretmek/eğitmek için özel bir formasyona sahip olmanın zaruri olduğu hala yeterince kavranmış değil; konuya ilişkin bilgilere şöyle veya böyle sahip olan herkesin öğretebileceği kanaati, zihinlerimizi abluka altında tutmaya devam etmektedir.

Hala din eğitim/öğretimi, öğretmen merkezlidir. Bu nedenle her kademede yürütülen din eğitimi, öğretmenin takririne dayalıdır. Öğretmen temel bilgi kaynağı sayıldığından, ne kadar çok bilgi aktarırsa o kadar öğreticilik görevini iyi yaptığı düşünülmektedir. Önemli olan konu ve ona ilişkin bilgi(ler) olduğundan, onlar öne çıkarılmaktadır. Onların, öğrenenin hayatıyla, onun sorunlarıyla, onun ihtiyaçlarıyla ilgisi pek hesaba katılmamaktadır. Bilgilerin/konunun, öğrenciye uygunluğu değil, öğrencinin konuya/bilgilere uygun hale gelmesi gerekli görülmektedir.

Öğretmenin güvenilir bilgi kaynağı sayılması, sunduğu bilgilerin olduğu gibi bellenmesinin gerekliliği sonucunu doğurmaktadır. Onun benimsediği ders kitap(lar)ı da aynı şekilde algılanmaktadır.

Öğrenme-öğretme sürecine öğrencinin aktif katılımı sağlan(a)mamakta; öğrenci, sunulan bilgileri pasif kabullenici konumda tutulmaktadır. Öğrenciye düşen görev, kendisine aktarılan ve doğruluklarından hiç kuşku duymaması gereken bu bilgileri olduğu gibi ezberleyip depolamak; istendiğinde aynen tekrarlamaktır. Öğrenci bunu gerçekleştirdiği oranda başarılı sayılmaktadır.

Öğrenci gerekli notu aldıktan sonra unutmak üzere bilgileri ezberlemekte, onları kullanmayı, onları kullanarak yenilerini üretmeyi bilmemekte, hatta düşünmemektedir.

Muhtevanın belirlenmesinden sunulmasına kadar her etkinliğin belirlenmesin-

de öğrenci, öğrencinin ihtiyaçları, beklentileri, kapasitesi değil; öğretmenin konu ve onunla ilgili muhteva hakkındaki düşünceleri, beklentileri etkili olmaktadır.

Din öğretenler, öğretilecek muhtevayı kendince daha bir zenginleştirme çerçevesinde kafa yorsalar bile onun öğrenciye nasıl kazandırılacağı konusunu düşünmeye pek ihtiyaç duymamaktadırlar.

Mevcut din eğitimi faaliyetleri, hem insan gerçeği ve eğitim gerçeği ile hem de hayat ve varlık gerçeği ile yeterince örtüşmediğinden, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılama niteliğine pek sahip değildir. İhtiyaçları karşılama düzeyi çok düşük olduğundan dolayı da, muhataplarınca sevilmemekte, talep edilmemektedir. Haliyle, din eğitimiyle, sempati beklenirken ilgili tarafların antipatisiyle karşılaşılmaktadır.

Bu ezberci din eğitiminin olumsuzluklarından bir kaçı şunlardır:

- Öğreticiye/hocaya duyulan güven nedeniyle, kendisine yüklenen bilgiler konusunda hiç kuşkulanmayan kişileri, güven oluşturmak şartıyla, hayatta her şeye yönlendirmek/koşullandırmak mümkündür.

- Kendisine yüklenen dinî bilgileri hiç sorgulamadan, anlamlandırmadan öğrencinin kabullenmesi, dinî değerlerin/doğruların tam anlaşılmasını, onların zenginliklerinin ve işlevlerinin kavranmasını engellemektedir.

- Böyle bir eğitimden geçen kişi, gerçekte ihtiyacı olan bilgi ve becerileri öğrenme eğilimini/yeteneğini kaybeder, "öğrenme"yi bilmez; sadece başkalarının kendisi için uygun gördüklerinin kendisine öğretilmesini bekler.

- Ezberci eğitimin bilgileri empoze edici üslubu, bireyin zihnini baskı altına alıp kalıplaştırmaktadır. Bu kalıplaştırma sürecinde sunulan bilgilerin mutlak doğru oldukları kanaatini öğrenciye verdiğinden dolayı, onda farklı yorumlara karşı acımasız biçimde dışlayıcı, ötekileştirici tutumun oluşmasına yol açmaktadır. Üstelik öğrenci, kendisine sunulan bilgileri, doğruluklarını sorgulamaksızın, şeklini alması gereken kalıplar olarak algılamaktadır.

- Kendisine yüklenen bilgileri istendiğinde hatırlayıp tekrarlaması istenen öğrenci, dinin öğretilerini ezberler, ama onları hayatında kullanabileceği somutluğa dönüştüremez; özellikle ahlakî değerler işlevsizleşir. Ezbercilik, eğitim sürecini hayattan yalıtılmış derslere dönüştürdüğünden dolayı, dinî bilgilerin kullanılabilirlik niteliği alabildiğine azalmaktadır. Bu da, bireyi uygula(ya)madığı bilgilerin hamalına dönüştürmektedir. Nitekim toplumumuzda, "biliyor, ama yapmıyor" sözü dile pelesenk edilmiştir.

- Dinlenilen bilgilerin hatırlanma oranı son derece düşük olduğundan (%10), sunulan hazır bilgilerin olduğu gibi ulaştırılması/yüklenilmesi ve kalıcılığı sorunludur.

Çoğulcu toplumun dindarını yetiştirmek için yeni bir din eğitimi teori ve pratiği:

Bütün bunlar göstermektedir ki, günümüz çoğulcu/açık toplumunun dindarını bu ezberci din eğitimi ile yetiştirmek imkânsızdır. Kapalı toplumun bireyi, çok sınırlı bir dar çevreyle etkileşim içinde iken, açık toplumun bireyi tüm dünyayla etkileşim içindedir. Hiçbir olguyu, ondan gizlemek mümkün değildir. Kapalı toplumda çok etkili olan toplumsal kontrol, açık toplumda gücünü yitirmiştir. Ahlakî tutum ve davranışlar açısından kendisinden başka bir gücün onu kontrol etmesi, adeta imkânsızdır (Bu, tamamen kötü bir durum da değil). Yapılması gereken şey, iç kontrol mekanizmasını devreye sokmaktır. Onun için çoğulcu toplumun dindar bireyinin, kendi değerlerini oluşturmuş ve o değerlere göre kendini yöneten/denetleyen, özgür, bağımsız bir kişiliğe sahip olması, yegâne çözümdür. Ancak böyle bir donanıma sahip bireyler, açık toplumda ahlaklı yaşama imkânına sahip olacaklardır. Bundan mahrum bireylerin, dışa bağımlı olacakları için, açık toplumda maruz kaldıkları çoklu etkilenimler anaforunda ne zaman nereye savulacakları hiç belli olmaz.

Bu çoğulcu/açık toplumun istenen dindarını yetiştirmek için artık yepyeni bir din eğitimi anlayışına sahip olmak ve bu anlayışa göre din eğitimi faaliyetlerini düzenlemek gerekmektedir. Yani din eğitiminde yeni bir paradigma ihtiyacı kendini açıkça hissettirmektedir.

Bunu gerçekleştirebilmek için din eğitiminin bilimsel bir yaklaşımla teorisinin oluşturulması gerekmektedir. Bu din eğitimi teorisi, bilimsel anlayışla din eğitimi olgusunu/gerçekliğini tanıma, açıklama, kontrol etme ve planlama/yönlendirme çabalarının ürünü olacaktır. Bu teoriye göre programların geliştirilmesi, öğrenci ve öğretmen rollerinin yeniden tanımlanması, öğrenme öğretme süreçlerinin belirlenmesi, materyallerin geliştirilmesi gibi diğer çalışmalar yapılmalıdır. Bu çerçevede, özellikle din eğitimi uygulayıcılarının bu anlayışla yetiştirilmesi, gerekli formasyonla donatılması ve gelişen şartlar bağlamında "eğiticilerin eğitimi"nin sürekli hale getirilmesi kaçınılmazdır.

Bu yeni din eğitiminin teorisi, ilahiyat ve eğitim bilimlerinin verileri ışığında ve öncelikle beşerî bilimler olmak üzere bütün bilimlerden yararlanarak geliştirilecek ve alan araştırmalarıyla sürekli test edilerek onların verileri ışığında sürekli gözden geçirilecektir. Üstelik, oluşturulan teori, pratiği yönlendirdiği gibi pratikten beslenecek; teori-pratik etkileşimine süreklilik kazandırılacaktır. Bu çerçevede, formal din eğitimi kurumlarında ölçme ve değerlendirmenin hem ürün hem de süreci ölçme anlayışı ile devreye sokularak, din öğretimi sürecinin sürekli geliştirilebilirliği sağlanmalıdır.

İşte böyle bir teoriye göre düzenlenecek olan din eğitiminde, öğretime konu

edilen muhtevadan izlenen yöntemlere, hazırlanan materyallerden öğrenme-öğretme süreçlerine kadar her türlü iş ve işlemler, insan gerçeğine, eğitim gerçekliğine uygun, hayatın gerçekleriyle irtibatlı olacaktır. Böyle bir din eğitimi etkinliği, insanın ihtiyaçlarını, beklentilerini olabildiğince iyi karşılama gücüne sahip olacağından dolayı sevilen, istenen, çekici olacaktır.

Yapıcı nitelikleriyle öne çıkacak olan bu din eğitimi, toplumda varlığı tartışılan olmaktan çıkıp, varlığından herkesin memnuniyet duyacağı noktaya yükselebilecektir.

Bilimsel bir yaklaşımla oluşturulacak yeni din eğitimi paradigmasına göre yürütülecek olan yeni din eğitimi;

- Öğrenci merkezli olacak; dolayısıyla öğrencinin hayatını, sorunlarını merkeze alacak, öğretmeni ve ona bağlı olarak da konuyu ve muhtevayı değil. Dolayısıyla, öğrenme-öğretme sürecine ilişkin bütün iş ve işlemler, öğrenciye (ihtiyaçları, sorunları, yaşayacağı hayatı, hazırbulunuşluk düzeyine) göre belirlenip gerçekleştirilecektir. Din öğretimi insanın gelişim çizgisine uygun yöntem, muhteva ve araç gereçlerle düzenlenerek insanın vahyi anlaması kılavuzlanacaktır/sağlanacaktır.

- Hazır dinî bilgi kalıplarını öğrenciye sunmayı, dikte etmeyi, bilgi depolatmayı öngören değil, bilgiyi bizzat öğrencinin keşfetmesini, onları kullanarak yeni dinî bilgileri elde etmesini, üretilen bilgilerin, sorunların çözümünde işe koşulması suretiyle öğrencilerin sorun çözme yeteneklerinin geliştirilmesini kılavuzlayan, kısacası, "öğrenme"yi öğreten bir din eğitimi anlayışını benimseyecektir. Bu anlayışın uzantısı olarak, öğrencinin bilgi ezberlemesini değil, anlamlandırılmış bilgilere sahip olmasını önemseyecektir.

- Böylece birey, dinî bilgiyle varoluşsal bir ilişki içine girmiş olacaktır. Bu öğrenmeler, onun kendini gerçekleştirmesine, kendi varlığını inşa etmesine, varoluş düzeyini yükseltmesine katkı sağlayacaktır.

- Öğrenciyi "öğrenme" eyleminin öznesi olarak gördüğü için onu hep aktif konumda tutacak, kendisine sunulan bilgileri pasif kabullenici durumuna düşürmeyecektir.

- "Öğretim"i, "öğrenme" yi kılavuzlama işi olarak görecek ve bunu da öğrencide öğrenme merakını/arzusunu uyandıracaktır.

- Düşünmeyi, sorgulamayı durdurmayacak, aksine, analitik/eleştirel düşünmeyi, araştırmayı tetikleyecek, besleyecektir. Böylece bireyin insanî yeteneklerini geliştirerek yetkinleşmesine katkıda bulunacaktır. Bu birey, körü körüne değil, bilerek/bilinçle inanacak ve bağlanacaktır.

- Temel kaynaklardan elde edilen sahih bilgiyi, öğrencinin hayatıyla, sorunlarıyla irtibatlandırarak kullanılabilir/uygulanabilir niteliğe kavuşturacaktır.

Çünkü dinî bilginin ihtiyaçları karşılama niteliğinin, işlevsellik düzeyinin yüksek olmasını önemsemektedir. Bu süreçte aynı zamanda öğrenci tarafından işlemlere tabi tutularak iyice anlamlandırılacak olan bu dinî bilgi, hamallığı yapılan bir yük olmayacak, sahibinin tutum ve davranışlarını yönlendirici güce dönüşecektir. Böylece bilgi ile kişisel tutum ve davranışlar arasında organik bağ kurulmuş olacak, dinî değerleri bilen birey, aynı zamanda onları uygulayan, "yapan" olacaktır.

- Öğrencinin, dinî muhtevanın ne kadarını, niçin, ne zaman, nasıl öğrenebileceğini bilimsel verilerden hareketle belirleyip öğrenme-öğretme sürecini ona göre düzenlemeyi öngörecektir.
- Bireyin alternatifleri iyi anlamlandırarak onlardan uygun olanı seçme, karara bağlama yeteneğini geliştirip onun kendi değerlerini oluşturmuş ve kendini bu değerlere göre yöneten, denetleyen özgür/bağımsız kişi olmasına katkı sağlayacaktır.
- Vahiy ile yorumu arasındaki farkı öğrenciye iyi kavratarak, benimsenen yorumun biricik doğru olduğunu iddia eden bir mutaassıp durumuna düşmesini önleyecektir. Bu çerçevede, dinî bilginin değişen ve değişmeyen kısımlarını rahatlıkla fark etme yeteneğini öğrenciye kazandıracak; dolayısıyla geleneği doğru anlayıp ondan yararlanma becerisini geliştirecektir. Böylece farklılıkları ayrışma ve çatışma vesilesi olarak görme yerine, zenginleştirici/güçlendirici unsurlar olarak görme anlayışını öne çıkaracaktır
- Bireyin kendi varlığını, Yaratıcısı'nı ve evreni tanıma, hayatı bir bütün olarak doğru anlamlandırma gücünü kazanmasına katkıda bulunacaktır. "Bilme", "anlam(landırm)a"yı kapsayacaktır. Bu katkı, bireyin kendisiyle ve çevresiyle barışık yaşama kültürünü besleyecektir.

TÜRKİYE'DE İLKÖĞRETİMLERDE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ (SORUNLARI, SORUNLARIN KAYNAKLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ)

Nizamettin PARLAK*

Bu bildiri yirmi yılı aşkın bir süre Türkiye'nin farklı illerinde ilköğretim ve ortaöğretim okullarında icra edilmiş Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği birikim ve tecrübelerinden hareketle hazırlanmıştır. Ortaya konulan görüşler, çeşitli toplantılarda ve bilimsel çalışmalarda elde edilmiş veriler ışığında yeniden değerlendirilmiştir.

Tebliğ konusunun sağlıklı bir şekilde ele alınabilmesi için bazı soruların net olarak cevaplandırılması gerekmektedir. Çünkü bu konularda gerek kamuoyunda gerekse akademisyenler ve öğretmenlerin zihninde bir takım tereddütler yer almaktadır.

1. Türkiye'de din öğretimi konusunda daha önce yapılmış toplantılarda ortaya konulan önerilerle ilgili neler yapıldı? "Yeni bir din dili oluşturulması", "Zorunlu din öğretiminin yanı sıra isteğe bağlı din eğitiminin hayata geçirilmesi", "İlköğretimlerde Kur'ân-ı Kerim okunmasını ve anlamını içeren seçmeli bir ders konulması", "DKAB öğretmeni yetiştiren fakültelerin, birikimlerinin paylaşılması"[1] gibi birtakım önerilerde bulunulmuş olmasına rağmen ne tür gelişmeler yaşandığı

* İlahiyat doktoru, DKAB öğretmeni, MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Kitap Yazma Özel İhtisas Komisyon Üyesi.

1 Bu ve benzeri öneriler için bkz. Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar 28-30 Mart 2003-İstanbul, Ankara 2004, s. 183, 300, 460, 602-605, 788,799, 804, 809-810.

kamuoyu tarafından bilinmemektedir.

2. Dersin alanı neden öğretimle sınırlandırılmaktadır?

3. DKAB dersleri neden ilköğretimlerin birinci sınıfından itibaren programda yer almamaktadır?

4. Zorunlu DKAB derslerinin yanı sıra, anayasada yer alan isteğe bağlı din eğitiminin gerçekleşmesinin önünde ne tür engeller bulunmaktadır?

5. Türkiye'de nasıl bir din eğitimi modeli uygulanmaktadır?

6. Mevcut din öğretimi, dindar olmak isteyene böyle bir imkân tanımakta mıdır?

Bu ve benzeri sorulardan hareketle ilköğretim DKAB derslerinde karşılaşılan sorunları şöylece sıralayabiliriz:

A. ÖĞRENCİLERDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ

a. Öğrencilerin işlenecek konu ile ilgili ön okuma ve araştırma yetersizlikleri hiç de küçümsenmeyecek boyutlardadır. Kırk kişilik sınıflarda ortalama on öğrenci konuyu önceden okuyarak derse gelmektedir. (Kişisel tespitimizdir.) Bu farklı hazır bulunuşluk seviyeleri öğretmen açısından bir dezavantaj olup dersin verimsiz işlenmesine yol açmaktadır.

b. Öğrencilerin, okuma, okuduklarını, dinlediklerini anlama, algılama ve öğrendiklerini davranışa dönüştürme konusunda çok ciddi sorunları bulunmaktadır. Bahsedilen sorun sadece din öğretiminde değil diğer derslerde de yoğun bir şekilde yaşanmaktadır.

Bu sorunlar, bilinçsiz ve ölçüsüz bir şekilde televizyon seyredilmesinden, internet kullanımından, bilgisayar oyunlarından ve yeterli kitap okumayıştan kaynaklanmaktadır.

Yapılan anketlerde öğrencilerin çoğunun kitap okumadığı, okuyanların da ders kitabından başka bir şey okumadığı, sınıf seviyeleri yükseldikçe kütüphaneleri kullanma ve kitap okuma sıklıklarının düştüğü, okuma konusunda sırasıyla öğretmenleri, kardeşleri ve arkadaşları kendilerine örnek aldıkları ortaya çıkmıştır. Hâlbuki okuma/öğrenme keşiftir, buluştur, eğlencedir.[2] Bu eğlencenin keşfedilmesi için: Dinî metinleri okuma alışkanlığı geliştirilmeli, dinin içeriğinin çocuklar tarafından merak edilmesi sağlanmalıdır. Konuyla ilgili önerilerimiz şöyledir:

1. Öğrencilerin yaş seviyelerine göre dinî metin, şiir, masal, hikâye, çizgi romanlar ve çizgi film senaryoları yazılmalı, bilgisayar oyunları üretilmelidir.

---

2 Yunus Emre Topçu, "İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları", Milli Eğitim Dergisi, Ankara, 2007, sayı, 176, s. 36-56,

Bu çalışmaları yapmak üzere Din Kültürü alanından akademisyen, DKAB ders öğretmeni, psikolog, rehberlik uzmanı ve görsel tasarımcıların yer aldığı özel ihtisas komisyonları kurulmalıdır.

2. Başta Kur'ân-ı Kerim ve hadisler olmak üzere yazılı kaynaklarımızda yer alan hikâyeler derlenerek DKAB dersi konularına ve öğrenci seviyelerine göre uyarlanmalıdır. Bu hikâyeler profesyonel ressamlar tarafından resimlendirilmelidir.

3. Müzisyenlere, çocukların yaş seviyelerine uygun dinî müzikler yaptırılmalıdır.

4. Türkiye genelindeki kütüphanelere özellikle de okul kütüphanelerine kitaplar gönderilmelidir. (Bunun için DİB öz kaynaklarının kullanılmasının yanı sıra DÖGM ve başka kurumlarla işbirliğine gidilerek kitap toplama kampanyaları düzenlenebilir.)

5. Kitap okuma alışkanlığı ve öğrenme merakını öğrencilere kazandırmakla sorumlu olan anne-baba, öğretmen, aile bireyleri ve çevre bu konuyu kendileri için birinci gündem maddesi hâline getirerek onlara örnek olmalıdır.

c. Öğrencinin Doğru Kaynağa ve Doğru Bilgiye Ulaşma Sorunu

Doğru bilgiye ulaşmak oldukça ciddi bir sorun hâline gelmiştir. Öğrenciler araştırmalarında İnternetten önemli ölçüde faydalanmaktadırlar. Bu durumda karşımıza bazı sorunlar çıkmaktadır:

Öğrenciler, proje ya da performans ödevlerinin hazırlanışında yanlış bilgilerle çokça muhatap olmaktadırlar. Örneğin, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kronolojisinin hazırlandığı bir performans ödevinde 'Peygamberimiz doğmadan iki sene önce babası ölmüştür…' bilgisi yer almıştır. Başka bir çalışmada, başta peygamber olmak üzere eşinin ve yakınlarının fotoğraflarına yer verilmiş, kaynak olarak da İnternet siteleri gösterilmiştir.

Çözüm olarak, öğretmen tarafından öğrencilere nokta web adresleri verilmeli, İnternetten alınan bilgilerin, yazılı kaynaklarla karşılaştırılması istenmelidir. Öte taraftan öğrenciler, İnternetten faydalanırken zararlı olan ve yanlış bilgi veren sitelerle karşılaşmaktadırlar. İnternet güvenliği için; antivirüs, antispy, firewall ve filtre programlarının kullanımı önem kazanmaktadır.[3] Bunlara ek olarak dinî araştırmalar için özel bir filtre programı oluşturulması teknik olarak mümkünse böyle bir program geliştirilmelidir.

3 Kamil Karşal-Cem Bakioğlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğreniminde İnternet Sitelerinden Yararlanılması ve Karşılaşılan Problemler (Öğrenci ve Öğretmen Açısından).

B. DKAB ÖĞRETMENLERİ VE YAPILANDIRMACIYAKLAŞIMLA İLGİLİ SORUNLAR

Sınıflarda genel olarak ders işlenişini engelleyecek sorunlar yaşanmaktadır. Bu durumdan en az etkilenenler DKAB öğretmenleridir. Bu konuda alan öğretmenlerimiz diğer branş öğretmenlerine göre daha avantajlı konumdadırlar. Dine olan saygı DKAB öğretmenine de doğrudan yansımaktadır. Ancak ders öğretmeni, bazı hatalarla durumu tam tersine dönüştürebilmektedir.

Öğretmen, eğitim ortamını düzenleyen, bilgiye ulaşma ve bilgiyi değerlendirme yolunu gösteren bir rol üstlenmelidir. Çünkü öğrenci kendi imkânlarıyla elde ettiği bilgiyi daha çok sahiplenmekte, o bilgi daha kalıcı olmaktadır.

DKAB öğretmenleri birikimlerini paylaşma ve iletişim problemleri yaşamaktadırlar. Gerek okul gerekse il/ilçe çapında yapılan zümreler çoğunlukla bir formaliteyi yerine getirmekten öteye geçememektedir.

Tablo 17 DKAB Ders Programlarını İnceleme Durumu	
Mevcut DKAB programının tamamını inceledim.	38,5
Mevcut DKAB programını kısmen inceledim.	51,2
Mevcut DKAB programını inceleme fırsatı bulamadım.	9,4
Mevcut DKAB programını inceleme gereği duymadım.	0.9

Öğretmenlerle ilgili en önemli sorunlardan biri de programdan ve uygulanan modelden habersiz oluşlarıdır.

2008 yılının Mayıs ayında yapılan bir araştırmada DKAB öğretmenlerinin yaklaşık %60'ının, dersin en temel metni olan DKAB programını ya hiç okumadığı ya da kısmen incelediği saptanmıştır.[4]

Programa İnternetten erişilmesi mümkün olmasına rağmen DÖGM, programın öğretmenlere ulaştırılması için bastırdığı kitabın, il ve ilçe Mili Eğitim Müdürlükleri aracılığıyla dağıtımını sağlamıştır. Fakat bu kitapların önemli bir kısmı öğretmenlere ulaşmamıştır.

DKAB öğretmenlerinin ancak %37'si mevcut programın yapılandırmacı yaklaşım esas alınarak hazırlandığını ifade edebilmiştir.[5]

4 Recep Kaymakcan, Öğretmenlerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri, Yeni Eğilimler Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık, İst. Mayıs, 2009, s. 34.

5 Kaymakcan, Yapılandırmacılık, s. 67.

Tablo 45 Mevcut DKAB Programı Sizce Hangi Yaklaşımı Temel Almıştır?	
Davranışçı	23,0
Bilişsel	25,4
Yapılandırmacı	37,4
Fikrim yok	14,3

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca 2009 yılının mart ayında Ankara'daki bazı okullarda yaptırılan bir araştırmada öğretmenlerin çoğunun, dersleri eski usule (geleneksel yaklaşıma) göre işlediği tespit edilmiştir.[6]

Bu sonuçları tamamen öğretmenlerin ilgisizliğine bağlamak doğru değildir. Başka sebepler de vardır. Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı gibi DKAB öğretmenlerinin önemli bir kısmı gelişmelerden, konunun tartışıldığı toplantılardan ve akademik çalışmalardan habersizdir. Bu tür toplantıların bir kısmından ancak toplantılar bittikten sonra haberdar olabilmektedirler. DÖGM tarafından DKAB öğretmenlerine ulaşmayı ve birbirleriyle bağlantı kurmayı sağlayacak elektronik posta ağı oluşturulması gereklidir.

Bunların yanı sıra yapılandırmacı yaklaşımın din öğretiminde verimli uygulanamayacağını savunan görüşler vardır.[7] Akademik amaçla yapılan çalışmalarda yapılandırmacı ve geleneksel yaklaşımla ders işlenen deney ve kontrol grupları arasında önemli farklılıklar gözlenmemiştir. Bu çalışmanın sonuçları değerlendirilirken ortaya çıkan durumun sebepleri şöyle sıralanmıştır:

- Öğrenciler hazır bilgiye ulaşmaya alıştıklarından, sorumluluğun kendilerinde olduğu, yaparak öğrenme modeline karşı direnç göstermektedirler,
- Geleneksel anlayışla işlenen derslerde süre yeterli olurken yapılandırmacı yaklaşımda öğrenci etkinliği, öğretmen rehberliği ön planda olduğundan süre yeterli olmamaktadır.
- Etkinlik esasına dayalı yeni yaklaşımda sınıf içerisinde aşırı gürültü olduğundan verimli bir çalışma yapılamamaktadır.[8]

Bir toplumda uygulanacak en uygun din öğretimi yöntemi konusunda karar verebilmek için öncelikle o toplumun sosyal yapısının ve ihtiyaçlarının çok iyi

6 Ahmet Aytaç-Mehmet Yaşar tarafından 11-27.03.2009 gerçekleştirilen çalışmanın raporu.

7 Bkz. Kaymakcan, Yapılandırmacılık, s. 46, 57, 59, 67; Yıldız Kızılabdullah, Yapılandırmacılık Yaklaşımının İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Amaçlarının Gerçekleşmesine Etkisi, (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara, 2008, s. 58-60.

8 Bkz. Kızılabdullah, 206, 208, 210-214.

analiz edilmesi gerektiği de unutulmamalıdır.[9]

Farklı toplumların, çeşitli denemeler ve çalışmalar sonucu tespit ettikleri eğitim-öğretim modelleri bir takım süzgeçlerden geçtikten sonra Türk toplumunun eğitim hayatında uygulanmaya başlanmalıdır. Örneğin şu anda uygulanmakta olan yapılandırmacı yaklaşım bizim toplumsal yapımıza uyarlanmış mıdır? Yoksa olduğu gibi mi alınmıştır?

İlköğretimlerdeki Din kültürü derslerinde yaklaşık üç yıldır uygulanan bu metot maalesef yeterince anlaşılamamış ve uygulanamamıştır. Bu durumda öncelikle yapılandırmacı yaklaşıma ilişkin tereddütler giderilmelidir.

Ancak bir hususu vurgulamadan geçemeyeceğiz. O da şudur: Dinî kavramlar heyecan uyandırmaktan gittikçe uzaklaşmaktadır. Bazı kavramların çok sık tekrarlanması onların cazibesini ve etkileme gücünü yitirmesine sebep olabilmektedir. İşte tam bu noktada yapılandırmacı yaklaşım devreye girebilir. Kavramların bu metotla öğretilmesi son derece faydalı olabilir.

Öğretim metotlarının uygulayıcıları olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin her yönüyle kendilerini yenilemeleri, önceliği kendilerinin ve öğretimini yaptıkları dersin sevdirilmesine vermeleri gerekmektedir. Yaş seviyesi ne olursa olsun, insanlar korku merkezli anlatımlardan rahatsız olmaktadırlar. Vehbi Koç ve Münir Özkul'un anılarında bu tür olumsuz örneklere rastlamak mümkündür. Vehbi Koç, Cuma namazı için camilere gittiğinde hep cehennemden bahsedildiğini, insanların korkutulduğunu ifade etmiş bunun yerine cennetten, ödüllerden bahsedilmesinin daha güzel olacağını anlatmıştır.[10]

Bilgi eksikliğinin telafi edilebilir bir husus olduğu ancak dine karşı bu çağlarda oluşabilecek önyargı ve olumsuz düşüncelerin telafisinin çok zor olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bunları ifade ettikten sonra şunu da memnuniyetle ifade etmek gerekir ki her yönüyle dikkatleri üzerine çeken, bilgi birikimiyle, bilgiyi sunuşuyla, hal ve hareketleriyle örnek olarak gösterilebilecek Din Kültürü öğretmenlerimizin sayısı son yıllarda önemli oranda artmıştır.

C. AİLEDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ

Toplumda çıkarcı anlayışın yaygınlaşması sonucu ailelerin çoğu, çocuklarının seviyesi ne olursa olsun öğrencisinin yüksek notlar alması ve sınavlar kazanmasından başka bir şey düşünmemektedir.

Ebeveynlerin azımsanmayacak bir kısmı çocukları, dünyaya geldiği andan iti-

9 Sempozyum 2001, 44, 86-87, 434.
10 III. Din Şûrası, s. 344.

baren onların kendilerini olabildiğince az meşgul etmesinin çarelerini aramaktadırlar. Doğduğu andan itibaren çocuğu televizyonla oyalamaya, reklam eşliğinde mamasını yedirmeye, biraz büyüyünce bilgisayar başına oturtarak vaktini geçirmesini sağlamaya çalışmaktadırlar.

Diğer taraftan ailelerin bir kısmı çocuğun proje ve performans ödevlerinin neredeyse tamamını kendileri yapmaktadır.

Çözümü için okullar ve medya aracılığıyla aileler, şu hususlarda bilinçlendirilmelidir:

a. Çocuğun zihinsel gelişimi yüksek nottan ve sınav kazanmasından daha önemlidir,

b. Çocuk öğrenmeyi öğrenmelidir. Bu konuda aile öğrencinin rolünü üstlenmek yerine yol gösterici ve destekleyici olmalıdır,

c. Çocuğun ahlakî gelişimi hiçbir gerekçeyle ihmal edilmemelidir.

D. ÇEVREDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ

Her eğitimin oluşturmak istediği bir kişilik vardır. Bu kişilik ancak belli bir çevrede meydana gelir. Bitkilerin yetişmesi bile belli çevre şartlarında mümkün olduğuna göre insan için de çevre son derece önemlidir.[11] Uygun bir çevre oluşumuna katkı sağlamak için:

Her ilde Minyatürk benzeri mahalleler/suffalar kurulmalıdır. Buralarda ibadetler ve uygulamaya müsait diğer konular için sokaklar/yollar oluşturulmalıdır. (Namaz Sokağı, Oruç Sokağı, Hac Sokağı, Peygamber Sokağı, Kur'an Sokağı vb.) Her sokakta sokağın konusu sesli ve görüntülü olarak anlatılmalıdır. (Örneğin Namaz Sokağında birinci stantta ellerini yıkayan cansız bir manken olacak, düğmesine basıldığında, o hareketin nasıl yapıldığını ve o sırada hangi duanın okunduğunu söyleyecek, ikinci stantta… şeklinde devam edecektir. Hac sokağı da aynı şekilde düzenlenebilir ve hac mevsimi öncesinde hacı adayları için tatbikat alanı olarak da kullanılabilir.) Bu düşünce, cami bahçelerinde açılacak kulübelere hapsedilmemelidir.

Din eğitimi hayatla bağ kurulamadan verilemez.[12] Din, toplumun bütün şubelerinde yaşama imkânına kavuşursa, her ferde dinî telkin kendiliğinden yapılmış olur.[13]

---

11 Necmettin Tozlu, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma, İst. 1989, s. 162.

12 Sempozyum 2001, (Beate Borresen, s. 302.)

13 Tozlu, s. 151.

E. MEDYAYLA İLGİLİ SORUNLAR

Bir kısım medya etkili bir şekilde dinî değerleri erozyona uğratmak çabasındadır. Özellikle görsel medyanın reytingleri yüksek olan bir kesimi İslâm'a mesafeli durmakta ve dinin, toplumun huzurunu sağlayacak öğreti ve direktiflerinin gücünü kırma gayreti içerisinde görünmektedir.

Örneğin, işlerini yalanla büyüyle, cinayet işleyerek halleden insanların yer aldığı film ve dizileri ya da bu ve benzeri unsurları içeren gerçek haberleri sürekli izleyen çocuklara, "çalmayacaksın", "aldatmayacaksın", "zarar vermeyeceksin" ilkeleri nasıl öğretilecek ve bunların uygulaması kendilerinden nasıl beklenecektir?

Reyting kaygısıyla neredeyse hiçbir kural tanımayan medyanın bombardımanına maruz kalan toplumun sağlıklı nesiller yetiştirmesi nasıl mümkün olacaktır?

Bu durumda öğrenciler ikileme düşmektedir. Şöyle ki: Bir tarafta İslâm'ın öğrettiği temel ilkeler ve güzel ahlak esasları, diğer tarafta toplumda, medyada ve ailede sürekli şahit olduğu ve öğrendikleriyle büyük oranda çatışan, çelişen uygulama şekilleri.

Bu ikilemi yaşayan bir öğrencinin sağlıklı bir ruhsal ve kişisel gelişim sergilemesi mümkün değildir. Bu sorunun tespitini ve asıl çözüm önerilerini konunun uzmanları olan sosyolog ve psikologlara bırakarak bir eğitimci olarak şunları öneriyoruz:

a. Hedef kitlesine sürekli ve ölçüsüz bir şekilde "tüketmeyi" pompalayan medya, amacına ulaşmışa benziyor. Ancak her şeyi ölçüsüzce ve bilinçsizce tüketen bu kitle bir gün kendisine bunları dayatan medyayı da tüketme kabiliyeti elde edecektir. Onun için medya mevcut gücünü, muhataplarını ölçülü olmaya sevk etmede kullanmalıdır.

b. Toplumun huzurunu sağlamak için milli, manevi değerlerin yönlendirici ve kontrol edici gücünü göz ardı edilmemelidir. Bunun sağlanmasının da sağlıklı bir din öğretiminden geçtiği hatırlanarak konuyu destekleyecek programlara yer verilmelidir.

F. FİZİKÎ MEKÂNLAR, DERS KİTAPLARI VE DERS ARAÇ GEREÇLERİNDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ

Günümüz Türkiye'sinde fiziksel şartlar, sağlıklı ders işleme imkânı vermemektedir. Sınıf mevcutları kalabalıktır. Ayrıca ders esnasında çeşitli sebeplerle okul bahçesinde ve koridorlarda bulunan öğrencilerin çıkardıkları gürültü verimli ders işlenmesini önemli ölçüde engellemektedir.

Bu sorunun çözümü için yapılacaklardan biri sayıları az da olsa örnekleri bu-

lunan DKAB dersi dersliklerinin ses yalıtımlı olarak yaygınlaştırılmasıdır. Dersliklerde tepegöz, projeksiyon cihazı ve bilgisayar bulunmalıdır. Derslerin işlenişine ve anlaşılmasına yardımcı olacak her tür görsel materyale bu derslikte yer verilmelidir. Ayrıca yıl boyu proje vb. etkinlikler sonucu elde edilmiş ürünlerin sergilenmesini sağlayacak "Sergi Köşesi" olmalı ve ürünler burada sergilenmelidir. Derslik panosunda da öğrencilerin konularla ilgili resim, yazı ve diğer etkinlikleri teşhir edilmelidir.

G. SINIRLAMALAR, UYGULAMALAR, DİNE VE DİNÎ OLANA KARŞI SERGİLENEN TAVIRLARDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR

1. Dersin adının ve programının öğretimle sınırlandırılmış olması kelimenin tam anlamıyla kafa karışıklığına yol açmıştır. Aynı sıkıntıya konu ile ilgili anayasa maddesinde, Anayasa komisyonlarının isimlendirilmesinde, ilgili kitap makale ve tebliğlerde hatta DKAB dersi programında bile rastlanmaktadır. Mesela DKAB öğretiminin gerekliliği anlatılırken sürekli; eğitimden, eğitimin hedeflerinden, eğitim metotlarından bahsedilmektedir.[14] Hâlbuki eğitim bilimcilerine göre bu iki kavram birbirinden farklıdır. Öğretimden; bilgilendirme, eğitimden; inanç ve tutum değişmesi anlaşılmaktadır. Türkiye'de ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında DKAB derslerinde din öğretimi yani bilgilendirme yapılmaktadır. Din eğitimi yani inanç, tutum/davranış değişikliği gerçekleştirilmemektedir.[15] Dolayısıyla mevcut hâliyle DKAB dersleri "Din eğitimi" veren dersler değildir.[16]

Ancak hem Türk Milli Eğitimin hem de DKAB programının amaçları sıralanırken yoğun bir şekilde davranış vurgusu yapılmaktadır. Bu amaçlar "din eğitimi" ile mi yoksa "din öğretimi" ile mi daha doğru bir şekilde gerçekleştirilebilir?

Bir bilginin davranışa dönüştürülebilmesi için uygulanması ve tekrarlanması zorunluluğu vardır. Bu husus ibadetler ve ahlak davranışları açısından da son derece önemlidir. Bunun en bariz sıkıntıları namaz konusunda yaşanmaktadır. Bilgisi verilen konunun tatbikatı her zaman sorun olmuştur. Hâlbuki konunun çözümüne örneklik teşkil edebilecek uygulamalar vardır. Örneğin hahamların müracaatı üzerine 26.6.1960 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu, Yahudi çocukların dinî eğitimlerine havrada devam etmesine izin vermiştir.[17]

Öğrenciye din öğretimi yoluyla verilen bu ve benzeri bilgilerin toplum içerisinde uygulanabilir olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Dinin, insan ve top-

14 Bkz. DKAB Programı, s. 6 ve devamındaki sayfalar.
15 M. Zeki Aydın, "Yeni Anayasa ve Din Dersi Tartışmaları", http://public.cumhuriyet.edu.tr 23.06.2009.
16 Süleyman Hayri Bolay-Mümtaz'er Türköne, Din Eğitimi Raporu, Ankara, 1995, s. 165.
17 Din Eğitimi Raporu, s. 185.

lum huzuru açısından uygun görmediği bir takım iş ve davranışların çeşitli iletişim araçlarıyla normalmiş gibi gösterilmesi öğrenciler üzerinde çeşitli psikolojik sorunlara yol açmakta ve çift kişilik oluşumlarına sebep olmaktadır. Bu durum onların, sağlıklı düşünmelerine, doğru karar vermelerine ve karşılaştıkları sorunlara çözümler üretmelerine engel olmaktadır. Öğrencilerin, "İçinde yaşadığın toplumla ve yasalarla çatışmayı göze alabiliyorsan inandığın dinin öğretilerini dikkate alabilirsin" şeklinde bir ikileme düşmeleri engellenmelidir.

Aksi hâlde İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun ifadesiyle: "Gençler his ve akıl çarpışması (çatışması) karşısında kalırlar, maneviyat zarar görür… toplum fertlerini yoğuran dinî hayat, dinî inanç gittikçe zayıflar, böylece genç ruhlar boşalır, toplumun bütün müesseseleri birbiriyle düzensiz ve irtibatsız bir hâl alır. Öğretim müesseseleri anarşiye sürüklenir. Ferdî ruhları, müthiş bir egoizm kaplar. Halk, din namına yasak edilen ne varsa hepsini yapmaya başlar…" Bunların önüne geçilebilmesi için dinin, bütün sosyal değerlere sinmiş, insanın hareketlerine etki edebilen vazgeçilmez bir değer hâline gelmiş olması gerekir. Bu da ancak sağlıklı bir din eğitimiyle mümkün olabilir. Unutulmamalıdır ki çocuk terbiye edilmez, o terbiyesini kendisi yapar, onun dışındakiler ona ancak yardım eder.[18]

2. İlköğretimlerin ilk üç yılında DKAB eğitimine yer verilmeyişi. Aslında 1924 tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programında yer alan Kur'ân-ı Kerim ve Din Dersleri müfredat programıyla ilkokul ikinci sınıftan itibaren bu dersin nasıl işleneceği düzenlenmiştir. 1980 yılında MEB Din Öğretimi Çalışma Grubu, okullarda din dersinin zorunlu olarak okutulması ile ilgili çalışmaları yürütürken hazırlanan bir raporda temel eğitim kurumlarının ilk üç sınıfında din derslerinin hayat bilgisi dersi içinde verilmesini, bu tür bilgiler için bağımsız bir ders olarak "Din Bilgisi Dersi" isminin kullanılmasına gerek olmadığını karara bağlamıştır.[19]

İlköğretimin ilk üç sınıfında DKAB derslerinin okutulmamasının hiçbir pedagojik gerekçesi bulunmadığını vurgulayan uzmanlar bu uygulamanın, anayasayı ihlal anlamına geldiğini dile getirmektedirler.[20]

Bu sınıf seviyeleri için daha önce yapılmış çalışmalar bu konuda yol gösterici olabilir. 1982'de konsey yönetimi sırasında yeni programa göre ders kitapları yazılırken Almanya Kuzey Ren Westfalya eyaleti yetkililerinin isteği üzerine MEB ilkokul 1, 2. ve 3. sınıflar için DKAB programı hazırlatmış ve yirmi gün içerisinde kitapları yazdırıp göndermiştir.[21] Bunun dışında henüz tamamlanmış bir çalışmadan da bahsetmek yerinde olacaktır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı bünyesinde kurulan özel bir ihtisas komisyonu 2009 yılının başlarında yurtdışın-

18 Tozlu, s. 151, 173.
19 Sempozyum 2001, s. 671-693.
20 Din Eğitimi Raporu, s. 166.
21 Din Eğitimi Raporu, s. 166.

daki vatandaşlarımız için Türkçe ve Türk Kültür Dersi ders kitapları ve çalışma kitapları hazırlamıştır. Bu kitapların beşinci üniteleri din ve ahlak içeriklidir. 1-3. Sınıflar için hazırlanan kitaplarda da aynı şekilde din konuları ile ilgili birer ünite yer almıştır.

Yurtdışındaki Türk çocuklarına tanınan bu imkândan, anavatanlarında yaşayanların mahrum bırakılmasının nasıl bir izahı olabilir?

3. Zorunlu DKAB dersinin yanı sıra anayasada ifadesini bulan isteğe bağlı din dersi, anayasal bir zorunluluk olarak müfredatta yer almalı,[22] isteyenler de bu dersi seçebilmelidir. Böylece dindar olmak isteyenlere de imkân sağlanmış olur. Gerçi III. Din Şûrası'nda "Örgün ve yaygın din eğitiminin amacı, bireyleri dindar yapmak değildir, din hakkında bilgilendirmektir."[23] görüşüne yer verilmiştir. Ancak bu konu tartışılmalıdır. Bu işi yaygın ve örgün eğitim yapmazsa kim, nasıl yapacaktır? Nitekim başka bir toplantıda konuyla ilgili farklı görüşler gündeme gelmiştir:

"Okullardaki din ve ahlak öğretimi dindar olmak isteyene yeterli öğrenmeleri kazandırmak durumundadır. Çünkü insanlar bir şekilde dindarlaşıyorlar. Geleneksel anlamda dindar insan için din, aynı zamanda mutlak hakikate ulaşma yoludur. Bu sebepten insan belirli bir dinin dindarı olur. Dindar olma talebi doğru öğrenmelere dayanmaz ve ehil eller tarafından gerçekleştirilmezse dini öğrenmede yaşanan sorunlar toplumu meşgul ve rahatsız etmeye devam edecektir. Bu sorun, ilköğretimlere konulacak isteğe bağlı İslâm Din Eğitimi ve Kur'an dersleri ile çözülebilir."[24] Aynı konuyla ilgili bir değerlendirme de bu yıl içerisinde İstanbul'da yapılan "Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi Sempozyumu"nda M. Şevki Aydın Hocamız tarafından şöyle dile getirilmiştir: "Çoğulcu toplumun dindarını yetiştirmeye yönelik yepyeni bir din eğitimi teorisini geliştirmek zorundayız. Yetiştirdiğimiz dindar açık toplumda ayakta duramamaktadır."

4. Sorunların bir kısmının dine bakış açısından kaynaklandığını düşünürsek her şeyden önce bu konuyla ilgili yapılması gerekenler vardır. Şöyle ki:

Kültürün temel unsurlarından biri olan din olgusunun gerçekliği ve gerekliliği net bir şekilde algılandıktan sonra bu konunun istismar edilmesinin önüne geçilmeli, DKAB dersi siyaset malzemesi olmaktan çıkarılmalıdır. Demokratik toplumlar "Din dersi olmalı mı?" tartışmasını çoktan bitirip "Din dersi nasıl verilmelidir?" sorununa yoğunlaşmışlardır.

Ülkede bulunan diğer din mensuplarının hakları ihlal edilmeden, ülke nüfusunun kahır ekseriyetini teşkil eden Müslümanların, dinlerini sağlıklı bir şekilde

22 Din Eğitimi Raporu, s. 167.
23 III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (20-24 Eylül 2004), Ankara, 2005, s. 420.
24 Sempozyum 2001, s. 431, 524, 726, 727, 767.

öğrenme, öğretme ve yaşama haklarının önündeki engelleyici uygulamalar ortadan kaldırılmalıdır. Din şemsiyesi altında yer alan mezhep, tarikat, cemaatler ve bunların uygulamaları dinle bir tutulmamalı, dinin önüne geçirilmemelidir. Hanefilik, Şafiilik, Nakşîlik, Alevilik, Bektaşilik gibi bazı alt unsurlar İslâm dininin bir alternatifiymiş gibi sunulmamalıdır.

Dinlerin insanları ve toplumları iyiye ve güzele yönlendirme gibi çok önemli bir görevi vardır. İslâm dininin Müslümanlar üzerindeki kontrol edicilik özelliğinin kırılması yerine bu özelliğin en sağlıklı şekilde işlemesini sağlamak daha akılcı bir yaklaşımdır. Çeşitli sebeplerle İslâm dinine belli bir mesafede duranların bu gücü kırma çabaları, maalesef toplumda yaşanan kargaşayı her geçen gün daha derin boyutlara taşımaktadır.

Ders programında da ifade edildiği gibi DKAB dersinin içeriğinin belirlenmesinde dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslâm'ın kök değerleri çerçevesinde "mezhepler üstü" ve "dinler açılımlı" bir yaklaşım benimsenmiştir.[25] Konunun mezhepler ya da tasavvufi oluşumlar seviyesinde tartışılması ayrımcılığı körükleyecektir.

Diğer sorunlar da Din Kültürü dersinin konumundan, sunuluşundan, algılanışı ve uygulanışından kaynaklanmaktadır. Bunlarla ilgili çözüm önerilerimizi de şöyle sıralayabiliriz:

1. Öncelikle din ve Din Kültürü dersinin ikinci dereceden ve ihmal edilebilir bir konu olmadığının idare edenler ve idare edilenler başta olmak üzere bütün kesimler tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.

2. Bazı okullarda branş öğretmeni yetersizliğinden dolayı 4-5. sınıflara DKAB dersi öğretmenlerinin girmeyişi, sınıf öğretmenlerinin de o derslerde başka dersler işlemesi önemli bir sorundur. Bu durumlarda bazen farklı düşünce/kanaat sahibi öğretmenlerin çok değişik uygulamalar yaptıkları da bilinmektedir. Yeterli kadro ihdası ve alan öğretmenlerinin tayiniyle bu sorun acilen çözülmelidir.

Ayrıca bazı okul idarecileri norm kadro hesaplarını yaparken Din Kültürü öğretmenliği ile ilgili boş kadroları bir şekilde göstermeyebiliyorlar. Bu durumun önüne geçilmelidir.

3. Ders saatleri artırılmalıdır. Bunun yanı sıra okullarda haftalık ders programları yapılırken DKAB dersleri haftalık programa, iki ders saati peş peşe gelecek şekilde aynı güne konulmaktadır. Bunun yerine haftanın farklı günlerine birer saat olarak serpiştirilmelidir. Bu uygulama okul idarecilerinin isteğine bırakılmayacak şekilde bağlayıcı hâle getirilmelidir.

4. Dinin, içinde yaşanılan toplumda kargaşa oluşturmak yerine insanlara ve

25 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, s. 2.

topluma huzur ve mutluluk sağlamayı amaçladığı gerçeği belleklere iyi yerleştirilmelidir.

Bütün sorunların çözümünün el birliğiyle gerçekleştirilebileceğini, ancak tarafların bu sorunları çözme niyeti taşımalarının en öncelikli mesele olduğunu kabul etmek gerektiğini düşünüyoruz.

Son bir iki öneriyle sunumumu tamamlamak istiyorum: Mümkünse şura devam ederken değilse hemen sonrasında "Şuralar/Sempozyumlar Takip Merkezi" kurulmalıdır. Bu merkez, toplantılarda yapılan tespitler ve önerilerin neler olduğunu, hangilerinin hayata geçirildiğini, hangilerinin gerçekleşmediğini ve gerçekleşmeyiş sebeplerinin neler olduğunu takip ederek belli aralıklarla yayınlayacağı raporlarla durumu kamuoyuna ilan etmelidir.

DKAB öğretmenlerinin sorunlarının tartışıldığı bir sempozyum/toplantı düzenlenmelidir. Bu sorunların tespiti için önceden geniş çaplı anketler uygulanmalıdır.

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ
(ÖNEMİ, ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ)

Mustafa AKGÜL*

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin genel eğitim içindeki yeri birçok çalışma ve araştırma tarafından ele alınmıştır. Türk eğitim sistemi açısından örgün eğitim içindeki din ve ahlâk eğitimi bağlamında din eğitiminin yeri tartışılmıştır.[1] Bu manada DKAB[2] dersinin örgün eğitim içerisinde özelde ortaöğretimdeki önemi, öğretimi sırasında karşılaşılan güçlükler ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler ve tavsiyeler tebliğin kapsamı içerisinde yer alacaktır.

21. yüzyılda iletişim, ekonomi, siyaset, kültür ve eğitim alanındaki gelişmeler; toplumlarda büyük değişimlere neden olmuş, onları yeniden yapılanma sürecine sokmuştur. Coğrafi konumu, tarihî-kültürel geçmişi ve diğer toplumlarla olan ilişkilerinin etkinliğinin bir gereği olarak Türkiye de bu süreçteki yerini almıştır.

Günümüzde "din" ve onun eğitime konu edilmesi, temelde uluslar arası alanda yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin kültürel, ekonomik ve sosyal olarak ortaya koymuş olduğu sorunlarla yakından ilgilidir. Dünyadaki bu gelişmelerin bir sonucu olarak din öğretimi konusu; bir yandan hem devletlerin hem de okul yöneticilerinin, diğer bir taraftan da öğretmenlerin ve ailelerin ilgi odağı haline

* Uzman Öğretmen, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, ASOM Öğretim Materyallerini Geliştirme, İnceleme Merkezi.

1 Geniş bilgi için bkz.: Beyza Bilgin, "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri" A.Ü.İ.F.D., C.XXIV, Ankara 1981, s. 469-483; Ahmet Gül, "Türkiye'de Örgün Din Eğitimi", Uluslar Arası Din Eğitimi Sempozyumu, Ankara 20-21 Kasım 1997, s. 198-197.

2 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi.

gelmiştir. Din öğretimi, dünyanın pek çok ülkesinde belli kurallara bağlı, kendine özgü ortamlarda yürütülmektedir. Türkiye'de de DKAB dersi uygulamaları, sorunları olmasına rağmen, kendi tecrübemiz içerisinde gelişmektedir. Çünkü her ülkenin siyasi, sosyal ve kültürel yapısı o ülkedeki din dersinin uygulanış biçimini de belirlemektedir. Anayasamızın 24. maddesi din eğitim ve öğretiminin devletin denetim ve gözetimi altında olacağını belirtmektedir.[3]

Din öğretiminin amacı, insanları güzelliklere ulaştırmaktır. Din; doğru, güzel ve iyi olan hayat tarzını gerçekleştirebilmek için; insanın iradesini, duygu ve düşüncesini eğitmeyi hedeflemiştir. Zaten genel anlamda eğitimin hedefi; "insanı" en iyi şekilde işlemek, rûhi yönden olgunlaştırmak, bu yolla da onun milletine faydalı bir birey olmasını sağlamaktır. Bu anlamda, din eğitim ve öğretimini genel eğitimden ayrı düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla din öğretiminde karşılaşılan güçlükleri ortaya koymak, aynı zamanda genel olarak eğitim ve öğretimin sorunlarını da tespit olacaktır. Bu açıdan baktığımızda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde öğretim açısından karşılaşılan problemler, genel olarak;

1- Öğretmen açısından,

2- Muhteva açısından,

3- Metot açısından,

4- Aile ve toplum yapısı açısından,

5- Öğrencilerin algı ve ilgi sorunları açısından,

6- Sınav kaygısı açısından,

7- Program ve ders kitabı açısından,

8- Fiziki mekânlar, ders araç-gereçleri vs.den kaynaklanan sorunlar açısından değerlendirilebilir. Bu problemleri, öğretimde yaşanılan güçlükleri uzun uzadıya ele almak bu tebliğin sınırlarının aşılması anlamına geleceğinden, sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik önerileri temel noktalarıyla vurgulamaya çalışacağız.

Öğretimde Karşılaşılan Güçlükler:

1- Öğretmen açısından

Sınıf, eğitim-öğretim etkinliklerinin gerçekleştiği bir yaşam alanıdır. 180 gün olan yıllık öğrenim süresinin önemli bir bölümü sınıfta geçer. Bu süre içinde, öğretmen ve öğrenciler belli bir amaç ve program çerçevesinde sınıftaki yaşama katılırlar. Ancak sınıf içindeki yaşam, önceden belirlenmiş olan amaçlara uygun

3 AYDIN, M. Zeki, Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar 28-30 Mart 2001-İstanbul, Ankara, 2004, s.734.

bir biçimde gerçekleşmesinden, öncelikle öğretmen sorumludur.[4] Bu nedenle din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni etkili ve verimli bir eğitim ortamı oluşturmak zorundadır.

Çağdaş eğitim anlayışı üç boyutlu olarak gelişmektedir. Bunlar; bilim, teknoloji ve sanattır. Bireye hoşgörü, sevgi, saygı gibi erdemler kazandıran bir disiplin olarak dinin de bu düzlemde yer alması gerekir. Çağdaş anlamda öğretmenin rolü ve işlevi giderek değişmektedir. Ancak öğretmen; sadece öğreten değil, öğrenme ortamını düzenleyen, var olan problemi çözerek öğrenciye en uygun öğrenme ortamı hazırlayabilmek için öğrenmeyi kılavuzlayan kişidir. Bu nedenle öğretimde program merkezli, öğretmen merkezli yaklaşımlar yerine yapılandırmacı yaklaşım esas alınmıştır.

Öğretmende aranılan özelliklerin başında kişilik ve karakter gelmektedir. Öğretmenin öğrenciler tarafından sevilmesi, bilgi ve becerisinden çok kişilik özelliklerine bağlıdır.[5] DKAB öğretmeninin sınıfta, okulda ve çevrede her çeşit politik ve tarafgir tartışmalardan kaçınması, öğrencilerine karşı açık, dürüst, güvenilir, dedikodudan uzak olması gerekir. DKAB öğretmeni kendini dini ilimler bakımından yetiştirirken, dini şahsiyeti besleyen musikiyi, edebiyatı ve sanatı da ihmal etmemeli, kitap okumayı alışkanlık hâline getirmelidir.

Öğretmenin olumsuz tutum sergilemesi öğrencilerde dikkat toplama problemleri doğurabilir, bu durum öğrencilerde başarısızlığa yol açan etkenlerden biridir.[6] Eğer öğrenci öğretmenine karşı olumsuz duygular içindeyse genellikle başarısız olabilmektedir.[7] Olumsuz davranışları, otoriter tutumları, mesleki yetersizlikleri, öğrencilere ve mesleklerine karşı ilgisizlikleriyle başarısızlığa sebep olan öğretmenler vardır. Oysaki öğretmen, olumlu tutumlarıyla başarıyı artırır.[8] Aslında öğretmenlik bir model olma, bilişsel ve duyuşsal davranışları ve bunun yansımalarını bizzat davranış, tutum ve ilişkilerde gösterme yani yaşama mesleğidir.[9]

DKAB öğretmeni müfredat, eğitim-öğretimle ilgili yönetmelikler ile toplumun kendisinden beklentileri arasında sıkışıp kalmaktadır. Ayrıca okullarda ders zümreleri içerisinde sayı olarak en az öğretmenle temsil edilen DKAB zümresi olduğundan öğretmen kendisini öğretim açısından da yalnız hissetmektedir. Lise-

---

4 Aydın, A. (2006), Sınıf Yönetimi, Tekağaç Yayınları, Ankara, s.2.

5 Aydın, a.g.e., s. 212.

6 http://orgm.meb.gov.tr/yayinlar/DEHB_ogretmen_el_kitabi/DEHBogretmenelkitabi_3.bölum.doc, s. 7.

7 Vahit Bademci, "Sınıfta Sıcak Bir Ortam Yaratarak Başarıyı Artırmak", Çağdaş Eğitim, Yıl: 16, S. 170, ss. 18-20, s. 18.

8 Mahmut Tezcan, "Okulda Başarısızlık ve Önlenmesi", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 17, S. 1-2, 1984, ss. 385-388., s. 387.

9 Niyazi Can, "Eğitim ve Öğretimde Etkili Öğretmen ve Yöneticinin Nitelikleri", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 1, S. 3, Kasım 1997, ss. 1-16, s. 14.

lerde çoğunlukla bir öğretmenle ders yürütülmektedir.

Öğretmenin sosyal kaynaşması, sosyal şahsiyeti, bilgi ve görgüde otorite olarak kabulü, inandığı ve öğrettiği gibi yaşaması, öğretmenin çalışmalarını kolaylaştıracak, dersin sevilmesinde rol oynayacaktır. Öğretmenin bir takım sportif faaliyetlere veya farklı sosyal etkinliklere katılması öğrenci-öğretmen kaynaşması açısından önemlidir.

Öğretmenlerin tarafsız ve objektif tutumları, öğrencilerin din öğretimiyle kazanması gerekenleri benimsemelerine ve onları içselleştirerek hayatlarında kullanmalarına imkân sağlayacaktır. Bu nedenle din öğretimi; bireylerin içinde yaşadıkları toplumun değerlerini tanımaları ve bu değerlere uyumlu bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli iletişim kodlarına sahip olmalıdır. Bu dersin içinde hedeflenmesi gereken; haberdar etmek, bilgilendirmek, doğruları, gerçekleri göstermek ve böylelikle bireyin toplumla uyum sürecine katkıda bulunmaktır. Elbette evrensel temel prensipler de unutulmamalıdır.

DKAB öğretmeni, öğrencilerine, dinî bilgi yetersizliklerinin giderilmesi ve din dilinin oluşması amacıyla da yardımcı olması gerekir. Ne yazık ki öğrenciler bazı dinî kavramları konuşmaktan ve anlamaktan uzaktadır. Başta kader kavramı olmak üzere pek çok dinî kavram günlük hayattan gittikçe kopmaktadır. Öğretmenin görevi, sadece bu kavramları anlaşılır hale getirmek değil, onların günlük yaşamda ve hatta birbirleriyle kurdukları iletişimlerde de kullanılmasını sağlamaktır.

Önemle üzerinde durulması gereken bir durum da şu ki, okula gelen DKAB öğretmeni okul idaresi ve öğretmen kadrosuyla olumlu ilişki kurana kadar özveride bulunmaktadır. Hem öğrencisine, hem okul idaresine kendisini benimsetme, kendisine bir yer edinme gayreti içerisindedir. Haftalık en az 20 saati bulan, bazen de 40'ı geçen sınıf mevcuduyla haftada bir saat girdiği dersin notlarının not defterine yazılması öğretmeni bunaltabilmektedir. Farklı konuları farklı seviyelerde yürütmek, öğrencilerin bitmek tükenmek bilmeyen soruları (rüya tabirleri vs.), veli-öğretmen görüşmeleri, velilerin eğitimle ile ilgili istekleri, okul kulüp çalışmaları, sosyal etkinlikler, haftada bir saat olduğundan sayıları bine yaklaşan öğrencileri tanıma zorluğu sorunlardan sadece bir bölümüdür.

Öğretmenlere düşen görev; milletimizin ve tarihimizin emaneti olan çocuklarımızı eğitmek; bu görevimizi layıkıyla yapabilmek için de çok özveride bulunmak, bıkmadan, usanmadan, yılmadan, gelişerek ve geliştirerek geleceğe hazırlamak; kendisine ve insanlığa saygılı, sevgi dolu, üreten, ülkesini kalkındıran, mutlu olan ve mutlu eden bireyler yetiştirmektir.

2- Muhteva Açısından

Gerek zihinsel, gerek duygusal ve gerekse dinsel hazır oluş süreci ile paralel işlenmesi gereken din öğretiminin üç farklı işlevi vardır. Bunlar muhatabının zihin, kalp ve nefsine hitap eden yönleridir. Zihin eğitimi, kişiye dinî düşünce melekesini kazandırmayı, kalp eğitimi inancı benimseterek dinî davranış kazandırmayı, nefis eğitimi de istenmeyen dürtüleri bastırmayı hedefleyen temel esaslardır. Bir din öğretimi faaliyetinde bu üç esasın birlikte gözetilmesi gerekir. Bunlar birbirinin tamamlayıcısı olarak düşünülmelidir; birinin ihmal edilmesi, eğitim-öğretimde arzulanan sonucun alınmasını önleyecektir. Din eğitim ve öğretimi kalbe, zihne ve duygulara hitap etmelidir. Fakat öğretmenler sadece zihinlere hitap etmektedirler. Okulda sadece teorik bilgi verilmektedir. Kalp ve duygu yönleri ise ihmal edilmektedir. Duygu vermeyen, "ansiklopedik bilgi"den ibaret bir din öğretimi toplumsal talebi karşılamamaktadır. Ayrıca; öğrencilerin dini duygu ve düşüncelerinin gelişimine dikkat edilerek "çocuğa göre" prensibinden hareketle, dersin özelliğine uygun düşecek metotların kullanılması ve dersin muhtevasının diğer derslerin muhtevası ile bütünlük arz etmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin derste dinin duygu boyutunu nasıl vermeleri gerektiği de esasında ayrı bir sorundur.

Öğrenciler hayatlarında karşılarına çıkabilecek muhtemel skeptik sorulara hazırlıksız yakalanmak yerine bu soruların cevapları konusunda bilgilendirilmiş Müslümanlar olmayı istemektedirler. Öğrenciye hazır bilgiyi ulaştırmak öğretimin temel odağı olarak görüldüğünden, öğretmen en azından eğitim programı içeriğinin altında yatan öznel tercihleri anlaşılır kılabilir. Özetlemek gerekirse kültürel ve dinî bir geleneğin zihnimizdeki öznel yapılar oldukları gerçeğini ciddiyetle göz önünde bulundurmalıyız. Eğitim olarak asıl uğraşımız, öğrencilere "gerçekle" karşılaşabilme fırsatları sunmak ve dine ait fikirlerini yapılandıracaklarını umarak bu süreci kolaylaştırmaktır.

Derslerin işlenişinde; öğrencilerin ihtiyaçları, belirli gün ve haftalar göz önünde bulundurulmalıdır. Yıllık planlar ona göre yapılmalıdır. Mesela; "Hac ve Kurban" ünitesi, hac ve kurbanla ilgili tarihlere denk getirilmelidir.

Haftalık ders saatinin az olması da DKAB dersinin öğretimindeki güçlüklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenin konuları etkinliklerle beraber işlemesi bir saatlik zaman dilimine sığmamaktadır.

3- Metot açısından problemler

Aslında din öğretiminin en önemli problemi, gençlerimizin güncel-dini ihtiyaçlarına, hangi yöntemleri kullanarak en iyi şekilde nasıl cevap verebileceğimiz sorusudur. Yani en önemli problem aslında metot problemidir.

Öğretmenler dini bilgileri, çocuğun içinde bulunduğu "zihin gelişimine" uygun olarak vermelidirler. Öğrencilerin soyut düşünce yeteneklerinin geliştirilmesi için, Kur'ân-ı Kerim ve hadislerdeki misallerden, hikâyelerden faydalanılmalıdır. Ancak bu tür kıssaların içerdiği mesajları göz önünde bulundurarak hangi dönemdeki öğrencilere anlatılması gerektiği tespit edilmelidir. Bu kıssalar, dinleyenleri olumlu adımlar atmaya; insan, tabiat ve Allah'la iletişim kurmaya motive edebilir. Ayrıca öğrencilere bazı rol modeller sunabilir. Genç kendisini hikâyedeki kahraman yerine koyarak bilişsel ve fiziksel yeteneklerini geliştirebilir. Bu durum, onun bağımsızlık ve başarı duygularını olumlu yönde etkileyebilir.

Kavramların öğretimi ile ilgili olarak yani "din dili" ile ilgili problemler de çözüm beklemektedir. Allah, melek, cennet, cehennem gibi iman konuları; helal, haram, sevap gibi kavramların yerinde ve zamanında öğretilmesi gerekir. Bazen öğretmen birtakım dini kavramları derste kullandığında öğrenci bunu anlamakta sorun yaşamakta, bu kavramlar izah edilmediği takdirde karmaşalara yol açmaktadır. Öğretmen yeri geldiğinde kullandığı dinî terminolojiye ait kavramları öğrencilere izah etmelidir.

En iyi öğrenme, öğrenilen bilgilerin davranışa dönüştürülmesidir. Öğrenilenlerin davranışa dönüştürülmesi veya öğrenilen ünitelerin tatbik edilmesi noktasında da sıkıntı yaşanmaktadır.

Derslerde öğretmenler tarafından genel olarak, alternatif öğretim metotları yeterli derecede kullanılmamaktadır. Çoğunlukla takrir metodu tercih edilmektedir. Dersin işlenişinde çoklu zeka kuramına ait yöntemlerin kullanılması öğrenciyi de gayrete getirecektir. Görsel, işitsel, duyuşsal her imkândan mümkün olduğunca yararlanılmalıdır. Bunun için örnek olarak; tartışma, münazara, grup çalışması, drama gibi metotlar kullanılabilir.

Dolayısıyla ilke ve amaçların sadece bilgi edinmeye yönelik oluşu, eğitmeye yönelik olmayışı, sadece Din Kültürü derslerinin özel amaçlarının değil, milli eğitimin genel amaçlarının da gerçekleşmemesine sebep olmaktadır. Yani; amaçlar ile uygulama arasında, amaçların gerçekleşmesini engelleyen bir takım engeller bulunmaktadır. Bu engellerin aşılması, öğretmen tarafından doğru yöntemlerin kullanılması suretiyle gerçekleşebilecektir.

4- Aile ve Toplum Yapısı Açısından Problemler

Ortaöğretimin önemli bir problemi de, hem bölgesel hem de sosyo-ekonomik farklılıkların öğretimde sebep olduğu sorunlardır. Dolayısıyla programların tek merkezden oluşturulması bu farklılıklara göre öğretimde sınırlamalara sebep olmaktadır. Öğrencilerin bir kısmı dinî konular üzerinde derin tartışmalar yapabilirken bir kısmı ise sadece kitapta verilen bilgi ile yetinmekte, düşünme ve tartışma aşamasına gelememektedir. Dolayısıyla yapılan programların öğretmene alterna-

tif sunabilecek esneklikte olması gerekmektedir.

DKAB öğretmeni görev yaptığı yerin yerel örfünden kaynaklanan bir takım problemlerle karşı karşıyadır. Böyle bir yerde en büyük problem, öğrencilerin derste öğrendikleri bilgilerle aile ve çevreden öğrendiklerinin çatışmasıdır. Bu durum, öğrencilerin ikilem yaşamasına neden olmaktadır. Öğrenciyi ya derse kayıtsız kalmasına ya da zihni karışıklık içerisine itmektedir. Bazen de öğrencileri, öğretmenin anlattıklarının yanlış olduğu düşüncesine sevk etmektedir. Bazı öğrencilerin daha başlangıçta bu derse karşı bir önyargısı bulunmakta; bu nedenle dersle ilgisini kesmiş öğrencilerin varlığı, öğretmen dâhil sınıftaki tüm öğrencileri eğitim-öğretim bakımından olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Öğretmenlerin ve anne-babaların en çok şikâyet ettikleri konuların başında öğrencilerin ahlakî davranışlar konusunda duyarsızlığı gelmektedir. Ahlâki kavramların öğretiminin nasıl yapılacağı ile ilgili olarak yeterli bir bilincin oluşmadığı görülmektedir.

Din öğretiminde aile, taklit yoluyla öğrenme açısından önemli bir yere sahiptir. Aile, çocuğa kültürü ve birtakım bilgileri aktarma yönündeki fonksiyonunu modern toplumlarda yitirdiğine göre bu öğretim ne zaman, nerede ve nasıl olacak?

Okuldaki din öğretimini yetersiz gören bazı veliler DKAB öğretmeninden bir takım isteklerde bulunmaktadırlar. Çocuklarının ilköğretimde ezberlemiş oldukları surelere ek olarak sure ezberletilmesini isteyen velilerin lise müfredatı konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu manada bazı ailelerin DKAB öğretmeninden çok şey bekledikleri ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan bazı aileler de çocuğuna okulda verilen DKAB dersini yeterli görerek başka bir şey öğretmemekte, çocuğunun dini bilgi konusundaki yetersizliğini görmezden gelmektedir.

Sonuç olarak sağlıklı bir din öğretimi; taklit yoluyla öğrenme açısından önemli bir yere sahip olan ailede başlamakla birlikte okulda da DKAB öğretmeninin gayret ve çabasıyla gerçekleşecektir.

5- Öğrencilerin algı ve ilgi sorunları açısından,

Lise öğrencilerinin din öğretiminde, öğrencinin derse karşı tutumundan kaynaklanan birtakım engellerin var olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu engellerin daha çok ilgisizlik, bilgisizlik, gelenekçilik, kibir ve inat gibi duygulardan ileri geldiği görülmektedir. Bunları aşmanın en etkili yolu öğrenci ile sağlıklı iletişim kurmak, ilgisini çekecek yöntem ve materyallerle duygu dünyasına girebilmektir. Görsel öğelerle zenginleştirilmiş bir ders ortamının sağlanamaması öğrenciye çekici gelmeyecektir. Günümüzde öğrencilerin ilgi çıtası sürekli yükselmektedir. Sınıf içinde öğrencinin ilgisini çekmek isteyen öğretmenin, farklı metot ve etkin-

liklerle ders işlemesi zorunlu hâle gelmiştir. Takrir, soru – cevap, okuma-anlatma gibi klasik öğretim yöntemleri öğrencilere sıkıcı gelmekte, ilgisini çekmemektedir. Ülkemizdeki din öğretimi ezbercilikten, nakilcilikten ve durağanlıktan kurtarılarak sürekli yenilenen ve değişen dünyadaki örnekleri arasında yerini almalıdır. Zira günümüz dünyasında din olgusunun yerini ve önemini kavramış toplumlar, bu alanla ilgili olarak yaşamış oldukları sorunları çözme sürecine girmişlerdir. Bu meseleye gereken önemi vermeyen toplumlarsa ciddi sorunlarla yüzleşmeye hazır olmalıdırlar. Yapılan bir anket çalışmasının sonucu bize bu sorunların ne kadar derinde olduğunu göstermektedir.

Antalya Anadolu Lisesi 11. sınıf öğrencileri Mustafa Kürşat ve Meysa Baykal, felsefe öğretmenlerinin gözetiminde TÜBİTAK için bir anket çalışması yapmış. Gençler Antalya'daki dört lisede 289 öğrenci ile görüşerek bazı ünlü isimlerin fotoğraflarını göstermiş, bunları tanıyıp tanımadıklarını sormuşlar. Erkeklerin %51'i, kız öğrencilerin %61'i Mehmet Akif Ersoy'u tanımadıklarını söylemişlerdir. Mevlanâ'yı tanımıyorum diyen erkeklerin oranı % 23, kızların ki ise %28. Yunus Emre'de de durum pek farklı değil. Tanıyorum diyen erkek %77, kız ise %65. Gençlerin neredeyse tamamının tanıdığı fotoğraf rap'çi "50 Cent". (Tanıyorum diyen erkek %92, kız %82)

Araştırmada kullanılan hipotez şu: "Küreselleşme ortaöğretim gençliğini kendi kültüründen uzaklaştırarak toplumsal kimliğe yabancılaştırmaktadır." Sonuçlar araştırmayı yapanları dahi şaşırtmış. Hepimiz biliyoruz ki, artık görsel iletişim yazılı kültürün önüne geçmiştir. Popüler kültürün fikir ve sanatın önüne geçmesi bizi bu türden sonuçlarla karşı karşıya bırakacaktır.

Öğrenci derste anlatılanlar ile kendi hayatı arasında ilişki kurmakta zorlanmaktadır. Dolayısıyla sınıfta sözü edilen konuların, sınıfın dışında da yerinin olması önemlidir. Öğretmenin hayatla ilişkili somut konulara temas etmesi, öğrencinin derse olan ilgisinin artmasına sebep olacaktır. Öğrencilerin DKAB dersinde sormuş oldukları soruların yer aldığı bir çalışmasında Altaş, bunların Ortaöğretim DKAB dersleri programı geliştirilmesinde önemli bulgular sunacağını ifade etmiştir.[10] Öğrencilerin daha çok ölüm, ölümden sonraki hayat, cennet ve cehennem konularında kıyametin kopması ne zaman, nasıl olacak, kabir hayatı, kabirde neler sorulacak, sırat köprüsü nasıldır, insanın dirilişi nasıl olacak, ölenlerin ruhları bizi görüyor mu, kıyamette neler olacak vb. soruları sordukları yapılan bir ankette belirtilmiştir.[11]

Gençlerin geçici zevkleri, sonunu düşünmeden yapmış oldukları davranışları

10 Altaş, Nurullah, Gençlik Döneminde Din Olgusu ve Liselerde Din Öğretimi, Nobel Basımevi, Ankara, 2004, s. 172-173.

11 Altaş, Nurullah, a.g.e., s. 172.

geri dönüşü mümkün olmayacak derecede vahim sıkıntılar yaşamalarına yol açmaktadır. 14-18 yaş arasındaki gençlerin yaşadıkları lise dönemi pek çok problemi de içinde barındıran, kuralla kuralsızlık arasında sıkışmış bireylerin çözüm bekleyen sorunları içselleştirdiği bir süreçtir. DKAB dersi bu sorunlara çözüm olabilecek ahlaki unsurlar taşımaktadır. Bu açıdan DKAB öğretmeninin gençlere; sonucunu düşünmeden yapılan davranışların telafisi mümkün olmayan, elem verici, utandırıcı, sıkıntılı, hastalıklı durumlarla yüzleşeceğini vurgulaması bu süreci yaşayan gençler için uyarıcı nitelikte olacaktır.

Öğrencilerin hazırlıksız oluşu ayrı bir problemdir. Öğretmen otoritesi altında hazır bilgiyi ezberlemeye alışmış bir durumdan, kendisini merkeze alan bir duruma geçişte, sınıf kontrolü ve disiplin konularında birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Çoğu okulda ikili öğretim yapıldığı ve sınıf mevcutları normalin çok üzerinde bulunduğu için etkinlikler sırasında sınıf hâkimiyetini korumak güçleşmektedir.

Öğrencilerin bilgiye ulaşma yolları da son derece kısıtlıdır. Kitap okuma, bir konuyu detaylı bir şekilde araştırma alışkanlıkları zayıftır. En çabuk ulaşılabilen kaynak, internet siteleridir. Oysa bazı sitelerde; dini bir konu hakkında bilgi elde etmek isteyen birini, dininden edecek kadar malumat yığını vardır. Bunun yanı sıra öğrenciler, mümkün olduğunca kısaltılmış, neredeyse konsantre hâle getirilmiş bilgilere alışkın durumdadırlar. Başarı, test sorularıyla belirlendiği sürece bu sorunu aşmak da çok güç görünmektedir.

6- Sınav kaygısı açısından,

Lise döneminin son sınıfında öğrencilerin yaşamış oldukları sınav kaygısı da öğrenmeyi engelleyici bir etki yapmaktadır. Sınav kaygısının derse olan katılımı azalttığı ve neredeyse öğretimden kopma noktasına geldiği konunun uzmanları tarafından dile getirilen bir gerçektir. Öğrenciler, ailelerinden getirmiş oldukları dinî bilgiyi lise son sınıftaki konuları anlamada yeterli görmekte, ÖSS kaygısı nedeniyle DKAB son sınıf müfredatındaki konuların öğretimini kendileri için bir yük olarak algılamaktadırlar. Bu durum öğretmeni oldukça yormakta, öğrencinin derse olan tutumu olumsuz bir hale dönüştürebilmektedir. Zira öğrencinin tek düşüncesi ÖSS sınavında başarılı olup ailesinin, yıllarca vermiş olduğu emeğin karşılığını görmesini sağlamaktır.

7- Program ve ders kitabı açısından,

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleriyle ilgili son düzenleme 2006 yılında yapılmış, 2007-2008 öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır. Yapılacak din öğretiminin temel çerçevesi; insana saygı, düşünceye saygı, hürriyete saygı, ahlâkî olana saygı ve kültürel mirasa saygı olarak belirlenmiştir. Bu çerçevenin son zamanlarda Avrupa'da kabul gören vatandaşlık eğitimi anlayışına uygun ol-

duğu görülmektedir. Eğitim sistemimizdeki "millî kimliği topluma benimsetme" merkezdeki yerini muhafaza etmektedir. Doğal olarak millî menfaatlerin bireysel menfaatlerden önde tutulmasını gerektiren bu anlayış, okullarda özellikle sosyal bilimler alanına giren derslerin temel yaklaşımını belirlemektedir.

Programın en dikkat çeken yönü, derslerin etkinliklerle işlenir hale getirilmesidir. Bu programla, öğrenciler merkezde, öğretmen ise rehber konumundadır. Yeni programla birlikte DKAB öğretmenlerinin önünde etkinlikler ve öğrenci merkezli ders işleme teknikleri konularında gelişmeye açık bir alan açılmış bulunmaktadır. Açık alanın kapatılması amacıyla, gerçekleştirilecek hizmetiçi eğitim çalışmaları ve öğretmenler arasında bilgi paylaşımı önem kazanmaktadır. Öğretmenler her ders için uygun etkinlikler yapmak durumundadır. Etkinlikler, uygulamaların hazırlanması ve paylaşımı bu noktada önem kazanmaktadır.

Son yapılan din öğretimi programı gence belli konularda bazı şeyleri ezberletmek yerine ona bir din anlayışı kazandırmayı ve öğrencinin sadece geçmişi öğrenmesi değil, onu bugünün problemlerinin çözümünde kullanabileceği bir bakış açısı kazanmasını sağlamayı gözetmiştir. Bizi bu noktadan ileriye götürecek olan geçmişteki tecrübelerimizdir. Türkiye bu problemi kendi toplumsal yapısına, gerçeklerine ve değişimine uygun olarak çözme yoluna girmiştir.[12]

Ders kitapları ile ilgili problemler 27-28 Ağustos 2008 tarihlerinde akademisyenler, öğretmenler, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, bakanlığın ilgili birimlerinin yetkililerinin katılımı ile gerçekleştirilen Çalıştayda ele alınmıştır. Toplumsal değişim ve yenilenme karşısında ders kitaplarının gözden geçirilmesi ve güncellenerek geliştirilmesinin bir ihtiyaç olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

8- Fiziki mekânlar, ders araç-gereçleri açısından,

DKAB dersinde fiziksel mekânların kullanımı okulun imkânlarıyla sınırlı kalmaktadır. Öğretmen öğrencilerine dersle ilgili bir fiziksel mekânı sadece görsel olarak gösterme imkânına sahiptir. Bu türden eğitim gezilerinde izin almak oldukça güçtür.

Müfredata uygun araç-gereç olmayışı da ayrıca bir problem teşkil etmektedir. DKAB dersinde ders kitabı dışında sadece yardımcı ve kaynak eserler kullanılmaktadır. Diğer araç gereçlerin kullanımı oldukça yetersizdir. Dersin daha verimli hale gelmesi için derslerde göze ve kulağa hitap eden projeksiyon cihazı, slayt, fotoğraf, resim, harita, video, bilgisayar, cd, vcd gibi eğitim teknolojisi araç gereçleri kullanılmalıdır. En iyi öğrenme, öğrenilen bilgilerin davranışa dönüş-

12 Doğan, Recai, Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar 28-30 Mart 2001-İstanbul, Ankara, 2004, s.745.

türülmesidir. Mesela; abdest ve namaz ünitesi işlendiğinde bunu davranışa dönüştürmenin birinci basamağı tatbikatını yapmaktır. Ama bu noktada sıkıntılar vardır. Yine "Hac" ünitesi işlenirken konu çok soyut kalmaktadır. Örneğin bir Kâbe maketinin olması dersin anlatımını biraz daha kolaylaştıracaktır.

DKAB öğretmenleri ders işlerken ders kitaplarının dışında yardımcı eğitim araç ve gereçlerini kullandığında soruşturmalara kadar uzanan birtakım olaylar yaşayabiliyor. Dersi daha canlı, daha kalıcı hale getirmek için yapılan iyi niyetli bu çaba farklı değerlendirilebiliyor. Öğretmenlerle idareyi karşı karşıya getirmemek açısından, Bakanlığın ilgili birimleri tarafından bu dersle ilgili yardımcı eğitim araç ve gereçlerini çeşitlendirecek, çoğaltacak bir çalışma yapılması gerekmektedir.

Günümüzde gelişen iletişim teknolojileri çocukları küçük yaştan itibaren yoğun bir bilgi bombardımanı altında bırakmaktadır. Bu da çocuklarda küçük yaştan itibaren bilgiyi edinme ve iletişim kurma açısından bir alışkanlık yaratmaktadır. Bu alışkanlık günümüzde multimedya olarak adlandırdığımız çok kanallı iletişimdir. Televizyon, bilgisayar gibi birden çok medya (görüntü, ses, video, doğrudan etkileşim vb.) ile muhatap olan çocuklar yaşı ilerledikçe yeni bilgileri de aynı şekilde alma, sorgulama ve kendine mal etme alışkanlığı kazanmaktadırlar. Tekdüze geçen dersler, ders kitabını okuyup üzerinde öğretmenin anlattıklarını dinlemekten, ara sıra basit sorulara cevap vermekten ibaret sınıf içi iletişim, günümüz öğrencisinin ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin artık multimedyayı (çok kanallı iletişim) ustaca kullanması zorunlu hale gelmiştir.

Öğrenciye derste gösterilecek bir resim, görmeye alıştığı kaliteli resimler kadar güzel değilse, ders için hazırlanan animasyonlar ve filmler, beğenerek izlediği filmler kadar özenli ve etkileyici değilse Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden beklediğimiz verimin alınması zor olacaktır. Bunun için de bu tür materyalleri hazırlayacak bilgi birikimi ve teknolojik yeterliği bulunan grupların oluşturulması ve tüm öğretmenlerin teknoloji kullanımında kendini geliştirmesi gerekir. Günümüzde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde kullanılan materyalin görsel, teknik ve pedagojik açıdan yeterli olduğunu söylemek maalesef mümkün değildir.

Sonuç olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin önünde duran ilgisizlik, bilgisizlik, gelenekçilik, kibir ve inat gibi engelleri aşmanın en etkili yolu öğrenci ile sağlıklı iletişim kurmak, ilgisini çekecek yöntem ve materyallerle duygu dünyasına girebilmektir.[13]

---

13 YILMAZ, Mustafa, Günümüzde DKAB Dersleri: Engeller ve Öncelikler, DEM Dergisi, Yıl 1, Sayı 3, s. 114, 115.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:

• Din öğretiminde sağlıklı dindarlık ve sağlıksız dindarlık arasındaki ayrımın farkında olunmalıdır. Evrensel dil olarak ifade edilen insan olmanın temel değerleri (hoşgörü, adalet, saygı) ve duygusal zekaya gereken önemin verilmesi bu alandaki başarıyı artıracaktır.

• Din öğretimiyle ilintili olarak sosyal yapının da ciddi bir biçimde tahlil edilmesi gerekir. Elde edilecek bulgu ve tahlillere dayalı teknik ve yöntemler geliştirilerek bunların yapılacak araştırmalarla test edilmesi din öğretimi açısından önem taşımaktadır.

• Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine lise de branş dersi öğretmeninin girmesinin sağlanması, branş dışı derse giren öğretmenlerin de hizmet içi eğitimden geçirilmeleri gerekir. DKAB öğretmeni dedikodu ve su-i zanna yol açması muhtemel konulardaki sorularla baş başa bırakılmamalı, Diyanet İşleri Başkanlığı toplumda tartışması yapılan konulardaki soruları açık ve net cevaplara kavuşturmalıdır. Zira TV'de dini bir konudaki tartışma sebebiyle zihninde şüpheler ve birtakım sorular oluşan öğrenci bunları DKAB dersine taşımakta, şüphelerini giderecek açıklamaları ve sorularının cevabını bu dersin öğretmeninden beklemektedir.

• Din öğretimi sadece okulda verilen bilgilerle sınırlı kalmamalıdır. Eğitimin genel amacı içinde dini öğretimin özel amacı insanın gelişmesine bir bütünlük içerisinde katkı sağlamalıdır.

• Din öğretimi; insanın ne olduğu değil, nerede, nasıl ve niçin bulunduğu, nereye gideceği sorularının cevaplarını kapsayacak şekilde düzenlenmelidir.

• Okulların bir kısmında derslik sistemi mevcuttur. Şartlar dâhilinde okulda bir DKAB sınıfı oluşturulmalıdır. Sınıfın tefrişi de DKAB sınıfı olduğu göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Oluşturulacak bu sınıflara DİB tarafından gerekli materyaller ve görsel malzemeler sağlanabilir.

• Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin konularının işlenişine göre görsel ve işitsel etkinlik ve özel sunumların yer aldığı resmi internet sitesi hazırlanmalı, programın verimliliği açısından sınıfta teknolojinin kullanımı konusunda okul idaresi öğretmene kolaylıklar sağlamalıdır.

• Bakanlık ve Diyanet İşleri Başkanlığı işbirliği ile çocuk kitapları, televizyon filmleri, hikâye ve roman yapıtları hazırlanmalıdır. Dua, kısa sureler ve özet ilmihal bilgilerinin yer aldığı küçük kitapçıklar lisedeki gençlerin kolaylıkla istifade edebilecekleri bir araç olacaktır. DİB'in çocuklara yönelik çıkarmış olduğu "Dinimi Öğreniyorum", "Peygamberimi Öğreniyorum" ve "Kitabımı Öğreniyorum" adlı kitaplarının lise seviyesinde de çeşit olarak artırılması bu konudaki materyal eksikliğini bir ölçüde gidermiş olacaktır.

• Yapılandırmacı yaklaşıma dayalı örnek bir ders uygulaması MEB'in web sitesinde gösterilmelidir.

• ÖSS sınavında din kültürü ve ahlak bilgisi dersiyle ilgili sorulara da yer verilmelidir.

İMAM-HATİP LİSELERİNDE DİN ÖĞRETİMİ
(TARİHİ SÜRECİ VE İSTATİSTİKÎ YAPI)

Mustafa ÖCAL*

A. GİRİŞ

Türkiye'de toplumun dinî ve kültürel hayatını olumlu yönde değiştiren ve geliştiren kurumların başında kuşkusuz İmam-Hatip Liseleri (İHL) gelmektedir. Ancak bu okullar kuruluşundan bugüne kadar birçok badire atlatmıştır. Buna rağmen mezunları, mensupları, seve nleri ve koruyanlarıyla devletimize ve milletimize hizmetten geri kalmamıştır. Bundan sonra da aynı azim ve gayretle hizmete devam edeceğinden kuşku duyulmamalıdır.

Hazırlayıp sunmaya çalışacağımız 'İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi' konulu tebliğimizi, bu okulların yalnızca son yıllardaki durumlarına göre değil, kuruluşlarından bugüne kadar geçirdikleri safhaları inceleyerek anlatmak lazım geldiğini düşündük. Çünkü son yılların İHL'de yap(tır)ılan eğitim ve öğretimin kalitesini anlayıp birtakım önerilerde bulunabilmek için geçmiş yıllardaki durumunu bilmek ve mukayese etmek gerekmektedir.

B. İMAM-HATİP LİSELERİNİN GEÇİRDİĞİ SAFHALARDA DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

1. İlk 20 Yıllık Dönemde

1950 yılı siyasi genel seçimleri sonrasında iktidara gelen Demokrat Parti (DP) halkın yoğun talepleri üzerine, Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesine[1] dayanarak 'İmam-Hatip Okulu' açma kararı almıştır. Milli Eğitim Bakanı Tevfik

* Yrd. Doç. Dr., Uludağ Üniv. İlâhiyat Fak. Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 Tevhid-i Tedrisat Kanununun aslı için bk Resmi Gazete; 6.3.1340/1924, sayı 63; Düstur; Tertip 3, c.5, s. 322; Maarif Vekâleti Mecmuası, Mart 1925, sayı 1, s. 74.

İleri'nin talimatı üzerine Müdürler Komisyonu 13 Ekim 1951'de yaptığı toplantı sonucu aldığı 601 sayılı kararla 7 ilimizde '**İmam-Hatip Okulu**' (İHO) adıyla okulların açılmasını kararlaştırmıştır. Bakan Tevfik İleri'nin 17 Ekim 1951 günü kararı onaylaması üzerine okulların açılması kesinleşmiştir.[2] Okullar 1951-1952 öğretim yılında İstanbul, Ankara, Adana, Konya, Kayseri, Isparta ve Maraş illerimizde toplam 876 öğrenci ve 27 öğretmen ile öğretime başlamıştır. Açılış kararnamesinde 4 yıllık olan İHO'nun 1954-1955 öğretim yılı sonunda ilk mezunlarını vermesi üzerine 3 yıllık lise kısmı da açılmıştır. Böylelikle 4+3=7 yıllık İHO Türk Milli Eğitim sistemi içerisindeki vazgeçilmez yerini almıştır. 1957-1958 öğretim yılı sonunda 193 kişi 'ilk mezunlar' olarak diploma almaya hak kazanmışlardır.[3]

Öğretime açıldıkları ilk yıldan 12 Mart 1971 muhtırası dönemine kadar sayısı 72'ye ulaşmış olan İHO'da, genel eğitim ve öğretim yaptıran ortaokul ve lise programlarının üzerine %40 oranında meslekî (=dinî) dersler okutulmaktaydı. 5 yıllık ilkokuldan sonra girilen orta kısım birinci sınıftan başlayarak öğrenciler Kur'ân-ı Kerim, Arapça ve dinî derslerle tanışmaktaydı. Öğrencilerin önemli bir kısmı belli sürelerle Kur'an Kurslarında kutsal kitabımızı okumayı öğrenerek, hatta bir kısmı da hıfzını tamamlayarak gelmekteydiler. 7 yıl boyunca aldıkları yoğun eğitim öğretim neticesinde kültürel alanda olduğu kadar meslekî/dinî bilgiler bakımından da belli bir mesafe kaydetmiş olmaktaydılar. Mezuniyetten sonra gidebildikleri yegâne yüksek öğretim kurumu ise Yüksek İslâm Enstitüsü (YİE) idi. YİE'ye girişte de; Kur'ân-ı Kerim, Arapça, Tefsir, Hadis gibi derslerden sınava tabi olmakta idiler. Mezunlar, ister din görevliliğine yönelsin ister yüksek öğrenime gitsin dinî hizmetleri yürütebilecek kapasiteye ulaşabilmekteydiler.

Eğer ilk açılışlarından günümüze kadar İHO/İHL yetiştirdiği elemanların kalitesi ve meslekteki başarısı açısından bir değerlendirmeye tabi tutulursa; ilk 20 yıllık devreyi en başarılı ve altın neslin yetiştiği dönem olarak nitelendirmemiz mümkündür. Üstelik ilk yıllarda yüksek dinî tahsil yapmış hoca sayısı yok denecek kadar azdı. Meslek derslerine genellikle ilkokul mezunu din görevlileri veya az-çok dinî bilgisi olan ilkokul sınıf veya başka branş öğretmenleri girmekteydi. Ama bu dönemin hocasında da talebesinde de adeta dinî bilgiye susamışlık ve bundan kaynaklanan öğretme ve öğrenme arzusu, azmi ve gayreti vardı. Çünkü onlar her tür din eğitimi ve öğretiminin yasak olduğu, mihraba geçip namaz kıl-

2 İHO'nun açılış karar metni için bk. Öcal, Mustafa; 20. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi, U.Ü. İlâhiyat Fakültesi Din Eğitimi Ders Notları, Bursa 2007, s.179.

3 Geniş bilgi için bk. Öcal, Mustafa; İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları, Ensar Neşriyat, İstanbul 2003, s. 51 vd.; Öcal, Mustafa; Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı 6, İstanbul 1999, s. 201-254; Ayhan, Halis; Türkiye'de Din Eğitimi, İFAV Yay. İstanbul 1999, s. 165 vd.; Dinçer, Nâhid; 1913'ten Günümüze İmam-Hatip Okulları Meselesi, (Yayına Hzr. M. Ertuğrul Düzdağ), Şule Yay. İstanbul 1998, s. 95 vd; Ünsür, Ahmet; Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri, ÖNDER Yay. İstanbul 1995.

dırabilecek, cenazelerin tekfin ve defin işlemlerini yapabilecek elemanların kalmadığı bir dönemi yaşamışlardı.[4]

2. 1971-1982 Yılları Arasında

12 Mart 1971'de askerler tarafından hükümete verilen 'muhtıra' sonrasında kurulan koalisyon hükümetleri döneminde İHO'nun orta kısımlarının programlarından meslekî / dinî derslerin tamamı devre dışı bırakılmış ve öğretim süresi 3 yıla indirilmiştir. Ancak 'İmam-Hatip Ortaokulu' adıyla aynı okulun çatısı altında ve aynı müdürlüğe bağlı olarak bırakılmışlardır. Lise kısımları ise 3 yıldan 4 yıla çıkarılmıştır. Bu uygulama ile okullar adeta bir sarsıntı geçirmişlerdir.

1973'te Milli Eğitim Temel Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Kanunla okulların adı '**İmam-Hatip Lisesi**'ne (İHL) dönüştürülmüş ve 32. maddesi ile bu okullar şu şekilde tanımlanmıştır:

"İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan orta öğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır."

Kanunun aynen nakledilen maddesi ile bu okulların -Tevhid-i Tedrisat Kanunundan sonra- ikinci hukuki temeli oluşmuştur. Buna göre okulların amaçlarını şu şekilde iki madde halinde ifade etmek mümkündür:

1) İmamlık, Hatiplik ve Kur'an Kursu Öğreticiliği gibi dinî hizmetleri ifa edecek elemanları yetiştirmek,

2) Yüksek öğrenime eleman hazırlayıcı programlar uygulamaktır.

Kanunun bu maddesi ile İHL mezunlarına üniversitelerin bir kısmına giriş hakkı tanınmıştır. Şöyle ki; o dönemdeki genel liseler biri; kültür derslerinin ağırlıkta okutulduğu 'Edebiyat Kolu', diğeri; fen derslerinin ağırlıkta okutulduğu 'Fen Kolu' adıyla iki ayrı program uygulamakta idi. Mezunlar, kendi alanlarında aldıkları -o zamanki niteleme ile- 'fen' veya 'sosyal' puanlara göre üniversitelerin bölümlerine girmekteydiler. İHL, Lise Edebiyat Kolu programını uyguladığı için mezunlarına bu kol mezunlarının girebildikleri fakülte veya bölümlerine giriş hakkı tanınmıştır. Fakat üniversiteye giriş aynı yıl değil, İHL adıyla kayıt yaptıran öğrencilerin 1976'da mezun olmalarından sonra kendilerine "Lise ve

4 Bk. Akseki, Ahmet Hamdi; Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında (Bir Rapor), Sebilürreşad, c. IV-V. sayı 100-105, İstanbul 1951; Banguoğlu, Tahsin; Kendimize Geleceğiz, Derya Dağıtım Yay. İstanbul 1984, s. 97; Başgil, Ali Fuat; Din ve Lâiklik, Yağmur Yay. İstanbul 1977 (Birinci Baskı için Önsöz) s. 18-19. Ayrıca bk. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in CHP Yedinci Kurultay Tutanağı'nda yer alan konuşma metni (Ankara 1948, s. 457).

İmam-Hatip Lisesi Diploması" verilmesi üzerine gerçekleşmiştir.[5] Üniversiteye giriş bu şekilde geciktirilmiş (ertelenmiş) olmasına rağmen bu yıllarda İHL'ye olan ilgide büyük artış gözlenmiştir.

Öte yandan; 1974 yılının ilk günlerinde kurulan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) + Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyon hükümeti döneminde 1974-1975 öğretim yılından itibaren İHL'nin orta kısmına yeniden Kur'ân-ı Kerim ve Arapça dersi konulmuştur. Bu gelişme de İHL'ne ilgi artışını sağlayan bir başka faktör olmuştur. 1980 yılına kadar okul sayısı 374'e ulaşırken öğrenci sayısı artık yüz binlerle ifade edilmeye başlanmıştır.[6]

1976'dan 1982 yılına kadar İHL mezunlarından Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından düzenlenen üniversitelere giriş sınavlarına girip başarılı olanlar puanlarına göre tercih ettikleri fakülte veya bölümlere kayıt hakkı kazanmışlardır. Yüksek İslâm Enstitüsünde okumak isteyenler ise önce; ÖSYM'ce düzenlenen 1. basamak sınavından belli seviyede puan almış olmak şartıyla buraya 'ön kayıt' yaptırmışlardır. Sonra YİE öğretim elemanları tarafından sözlü olarak yapılan Kur'ân-ı Kerim ve Arapça sınavından başarılı olmaları halinde okuma hakkı elde etmişlerdir.[7]

Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de bütün İHL öğrenci ve mezunlarının hedefi aynı zamanda yüksek tahsil yapmış olmaktı. Doğrudan ve yalnızca YİE'ye girmeyi düşünseler yahut hedefledikleri fakültelere girememeleri halinde YİE'ye yönelmek mecburiyetinde kalsalar bile Kur'ân-ı Kerim ve Arapçanın önlerine çıkacağını bildikleri için bu derslere özel bir önem vermiş ve öğrenme gayreti içerisinde olmuşlardır. Bundan dolayı bu ikinci dönem mezunları da Kur'ân-ı Kerim, Arapça ve meslek derslerinden birinci nesle yakın başarı sağlamışlardır.

3. 1982-1997 Yılları Arasında

12 Eylül 1980 ihtilâli sonrasında İHL'ye -yeni okul açılımının durdurulması dışında- olumsuz sayılabilecek ciddi müdahalede bulunulmamıştır. Üstelik Milli Eğitim Temel Kanunu, 1982 anayasasına uyumlu hale getirilmek amacıyla 1983'te yeniden gözden geçirilip 2842 sayılı kanun haline dönüştürülürken bütün okulların mezunlarıyla birlikte İHL mezunlarına da eşit şartlarla üniversitelerin

5 Bu konudaki gelişmeler için bk. 15 Temmuz 1974 tarih ve 1797 sayılı MEB Tebliğler Dergisi, s. 291; 29 Aralık 1975 tarih ve 1866 sayılı MEB Tebliğler Dergisi, s 521; 22 Mart 1976 tarih ve 1878 sayılı MEB Tebliğler Dergisi, s. 79.

6 Öcal, Mustafa; Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı 6, İstanbul 1999, s. 229-232, Tablo; 8/A, 8/B.

7 Bk. Öcal, Mustafa; Kuruluşundan Günümüze Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Özal Matbaası, İstanbul 2006, s. 34.

tamamına giriş hakkı tanınmıştır.

1985-1986 öğretim yılında İstanbul Beykoz'da (sonradan Kartal'a taşınan) Anadolu İmam-Hatip Lisesi (AİHL) açılmıştır. Sonraki yıllarda bu okulların sayıları artmıştır. 1993'ten itibaren AİHL'den mezun olanların ÖSYM'ce düzenlenen üniversitelere giriş sınavlarında Türkiye birincilikleri, ikincilikleri, üçüncülükleri kazanmaları bu okullara olan ilgiyi daha da artırmıştır.

1982-1983 öğretim yılından itibaren lise ve her tür meslek lisesi mezunu gençler üniversitelerin bütün bölümlerine ÖSYM tarafından düzenlenen iki aşamalı sınavdan geçerek girmeye başlamışlardır. Şöyle ki; ÖSYM'ce merkezi sistemle düzenlenen Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS)'nda belli bir taban puanı alabilenler, 'ikinci aşama sınavı' olarak da bilinen Öğrenci Yerleştirme Sınavlarına (ÖYS) girmişlerdir. ÖYS sınavından da belli puanları alabilenler, önceden tercih yapıp da kazanabildikleri fakülte veya bölümlere kayıt hakkı kazanmışlardır.

İHL mezunları da, hem İlâhiyat Fakültelerine hem de üniversitelerin diğer fakültelerine söz konusu yöntemle girmişlerdir. İlâhiyat Fakültelerine girişte bile meslekî / dinî derslerden hiçbir sorunun yer almaması sebebiyle öğrencilerin meslek derslerine karşı olan ilgisi giderek azalmıştır. Ayrıca bu yıllarda 'eğitimde fırsat eşitliği' ilkesinden yararlanarak ortalama % 20 civarında da genel lise ve meslek liseleri mezunlarından İlâhiyat Fakültesini tercih ederek okuma hakkı elde edenler olmuştur. Sonuç olarak bu sistem hem İHL'de öğrencilerin meslek derslerinden zayıf kalmasına hem de İlâhiyat Fakültelerinde öğretim seviyesinin biraz daha düşmesine sebep olmuştur. Ancak o dönemde İlâhiyat Fakültelerinde uygulanan Kur'ân-ı Kerim ve Arapça dersleri ağırlıklı Hazırlık sınıfı ile eksiklik nispeten telafi edilmiştir.

4. 1997 Yılı Sonrasında

28 Şubat 1997 günü Milli Güvenlik Kurulunda alınan karar üzerine askerlerin siyasi ve sosyal alana müdahalesi söz konusu olmuştur. Sonradan '28 Şubat süreci' olarak anılan bu gelişme neticesinde bir önceki dönemin aksine maalesef din eğitimi ve öğretiminde, özellikle İHL ve İlâhiyat Fakültelerinde büyük olumsuzluklar yaşanmıştır. Şimdi biraz da bu dönemin söz konusu iki dini öğretim kurumuna yansımasına bakalım:

a) İmam-Hatip Liselerinde görülen gelişmeler

1997 yılında 4306 sayılı kanunla 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim getirilmiş

ve İHL'nin orta kısımları tarihe mal edilmiştir.[8] Bu gelişmenin neticesinde Türkiye genelinde bu okullar ciddi olarak öğrenci kaybına uğramıştır.

1998 yılından itibaren üniversiteye giriş için bütün meslek lisesi mezunları ile birlikte İHL mezunlarının önüne ortaöğretim başarı puanını belirlemede katsayı engeli / adaletsizliği çıkarılmıştır. Bu uygulama ile meslek lisesi mezunlarının kendi alanları dışındaki fakültelere girişleri önlenmiş, bu da öğrenci sayısında hızlı düşüş yaşanmasının ikinci sebebi olmuştur. Artık, ortaöğrenimini İHL'de dinî bilgiler edinerek tamamlayıp sonra üniversitede arzu ettiği bölüme gitmeyi hedefleyen öğrenciler genel liselere yönelmek zorunda kalmışlardır. Öyle ki; bu yıllarda bazı İHL öğrencisizlik(!) gerekçesiyle kapatılmıştır.

Oysa 1997 öncesinde okulların çoğunda binlerle ifade edilen öğrenci mevcut idi. Hatta Bursa, Kayseri, Konya gibi bazı illerimizde tek müdürlüğün yönetimi altındaki öğrenci sayısı on binin üzerindeydi. Öğrenci azalması konusunda somut bir örnek olarak Bursa İHL'ne yapılan öğrenci kayıtlarını vermek istiyoruz: 1996-1997 öğretim yılında orta kısmına 893 kız, 769 erkek olmak üzere 1662; lise kısmına 718 kız 596 erkek toplam 1304 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Ondan sonraki birkaç yılda kayıt yaptıranlar ise şöyledir: 1998'de 37 kız 38 erkek toplam 75; 1999'da 26 kız 21 erkek toplam 47; 2000'de 42 kız 52 erkek toplam 94, 2001'de 65 kız 77 erkek toplam 142 öğrencidir. 2002'de -AK Partinin iktidara gelmesi sebebiyle ve üniversite kapısının açılacağı umuduyla- yeni kayıt (kızerek) karma 571'e çıkarken, sonraki yıllarda biraz daha artmıştır.

Öğrenci sayısı bakımından büyük oranda gerilemenin yaşandığı bu yıllarda bazı bölgelerde İHL müdür ve öğretmenleri ile bu okullara karşı sevgi ve sempatisi olan kişi ve kurumlar okulları kapattırmamak için köylerden kasabalardan 'devşirme' yoluyla öğrenci toplamış, bütün masraflarını karşılayarak okutma taahhüdünde bulunmuşlardır. Ancak bu şekilde gelen öğrencilerden bazıları okumaya karşı isteksiz oldukları için; "Biz gidersek okul kapanır, bizi sınıftan geçirmek mecburiyetindesiniz…' anlayış ve tavrıyla öğretmen ve yöneticileri minnet altında bırakmışlardır. İşte bu durum İHL'deki meslekî / dinî eğitim ve öğretimin seviyesini iyice düşürmüştür.

Yapılan tespit ve açıklamalardan sonra şimdi bir de Milli Eğitim Bakanlığının istatistiklerinden hareketle İHO ve İHL dönemlerindeki öğrenci, mezun ve öğretmenler sayısındaki gelişmelere bakalım ve son yıllardaki uygulamaların okul ve

8 Bk. TBMM'nde 16.08.1997 günü kabul edilen 4306 sayılı; "İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun." 18.08.1997 gün ve 23084 sayılı Resmi Gazete, s.2-6.

öğrenci sayısına yansımasını görelim:

1951-1952 öğretim yılından, 8 yıllık zorunlu kesintisiz eğitim kanunu ile kapatıldığı yıl olan 1997'ye kadar İHL'nin orta kısmına; 1.488.019 öğrenci kayıt yaptırmış 857.272'si mezun olmuştur.[9]

Lise kısmına ise; 1955-1956'dan 1996-1997 öğretim yılı sonuna kadar 771.363 öğrenci kayıt yaptırmış ve 443.107 öğrenci mezun olmuştu. Bu tarihten sonraki yıllarda İHL sayısı ile toplam öğrenci ve öğretmen sayısı ise şöyledir:[10] (Bk. Tablo 1.)

Tablo 1.

YILLAR	OKUL İHL-AİHL	ÖĞRENCİ SAYISI					ÖĞRETMEN
		ERKEK		KIZ		TOP	
		Sayı	%	Sayı	%		
1996-1997*	601	-	-	-	-	511 502	18 809
1997-1998	605	98 430	55.28	79 616	44.72	178 046	18 702
1998-1999	604	100 021	51.88	92 765	48.12	192 786	18 145
1999-2000	604	66 776	49.75	67 448	50.25	134 224	15 922
2000-2001**	600	49 356	51.56	46 362	48.44	95 718	11 877
2001-2002***	558	41 915	54.16	35 474	45.84	77 389	8 504
2002-2003	536	42 853	60.27	28 247	39.73	71 100	7 431
2003-2004****	452	56 617	58.08	40 872	41.92	97 489	7 631
2004-2005	452	52 359	54.06	44 492	45.94	96 851	8 140
2005-2006	453	55 011	50.91	53 053	49.09	108 064	?
2006-2007	455	58 500	48.48	62 168	51.52	120 668	9 099
2007-2008	456	60 356	46.69	68 918	53.31	129 274	9 137
2008-2009	458	65 916	45.89	77 721	54.11	143 637	9 846
2009-2010							

Tablo 1.'deki rakamlar üzerinden hesap yapıldığında; 1997-1998 ile 2008-2009 öğretim yılları arasında İHL'de kayıtlı gözüken öğrenci toplamı 1 445 246 (Bir milyon dört yüz kırk beş bin iki yüz kırk kaltı) olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar dört sınıfta kayıtlı öğrenciler toplamıdır. Bu kadar öğrencinin her yıl %20

9 Geniş bilgi için bk. Öcal, Mustafa; İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları, Ensar Neşriyat, İstanbul 2003, s.68-69; Öcal, Mustafa; Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı 6, İstanbul 1999, s. 201-254.

10 İHL öğrenci ve öğretmenleri ile ilgili bu bilgiler / rakamlar MEB'ce her yıl yayınlanan istatistiklerden alınmıştır.

'sinin mezun olmuş olduğunu kabul edersek son 12 yıl içerisinde 290 ila 300 bin civarında mezun verilmiş demektir. 1997'ye kadarki mezunlar toplamı 443 107 olduğuna göre 1958'in İHO'ndan 2008'in İHL'ne kadar geçen yarım asırlık zaman içerisinde 740 ila 750 bin civarında mezun vermiş demektir.

Yine **Tablo 1.**'e göre 1997 sonrasında öğrenci sayısında devamlı gerileme söz konusu olmuştur. Zira 1996-1997 öğretim yılında (orta kısmı dâhil) 511 502 olan kayıtlı öğrenci sayısı 1997-1998 öğretim yılında (yalnız lise kısmı öğrencileri) 178.046 olmuştur. 2002-2003 öğretim yılına gelindiğinde ise 71 100'e gerilemiştir.

2002 yılı siyasi genel seçimleri sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin iktidara gelmesi üzerine TBMM'den çıkarılacak bir kanunla üniversiteye giriş için ortaöğretim başarı puanının belirlenmesinde uygulanan katsayı adaletsizliğinin giderileceği umudu ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı (Tablo 1.'de de görüldüğü gibi) 2003-2004 öğretim yılından itibaren İHL'ye öğrenci yönelişinde belirgin bir artış gözlenmiştir. Oysa katsayı uygulaması hükümetin veya TBMM'nin değil Yüksek Öğretim Kurulunun (YÖK) kararıdır. Nitekim -şu satırların yazıldığı günlerde- yeni düzenlemeyi de 21 Temmuz 2009 Salı günü aldığı bir kararla bu kurul gerçekleştirmiştir. Karara göre -son anda birtakım engeller çıkarılmazsa- tıpkı 1997 yılı öncesinde olduğu gibi 2010 yılında yapılacak sınavlarda başarılı olan lise ve meslek liseleri mezunlarının tamamı üniversitelerin bütün bölümlerine girebilme hakkına sahip olmuş olacaklardır. Bu son karar, bütün meslek liselerine olduğu gibi İHL'ye de yeniden öğrenci ilgisini artırmıştır. Yine görevli bulunduğum Bursa'daki İHL'yi örnek olarak vermem gerekirse; YÖK'ün son kararı üzerine 2009-2010 öğretim yılı için bu okula 936 yeni kayıt gerçekleştirilmiştir. 300 kadar öğrenci ise kayıt yaptıramadan geri dönmek zorunda kalmıştır.

b) İlâhiyat Fakültelerinde görülen gelişmeler

İHL'nin öğrenci kaybına uğradığı yıllarda İlâhiyat Fakültelerinin kontenjanları da azaltılmış, 'ikinci öğretimler' iptal edilmiştir. Her yıl 200, 300 hatta 400 öğrenci alan fakültelere bile yalnızca 20 ila 30 öğrenci kontenjanı verilmiştir. İlâhiyat Fakülteleri tarihinde en çok kayıt (lise birincileri kontenjanından girenler dâhil) 3035 öğrenci ile 1997 yılında gerçekleşmiştir. Bu yıldan itibaren (yine lise birincileri kontenjanından yararlananlar dâhil) İlâhiyat Fakültelerine kayıt hakkı

kazanan öğrenci sayısı şöyledir:[11] **(Bk. Tablo 2.)**

Tablo 2.

YIL	FAKÜLTE	İLP*	İDÖB**	TOPLAM
1997	22	3035	-***	**3035**
1998	22	1888	497	**2385**
1999	22	1318	660	**1978**
2000	22	1257	784	**2041**
2001	21	914	792	**1706**
2002	20	691	618	**1309**
2003	20	531	454	**985**
2004	20	501	445	**946**
2005	20	567	485	**1052**
2006	20	675	--****	**675**
2007	20	813	--	**813**
2008	23	2755	--	**2755**
2009	25	5886	--	**5886**
2010	-	-	-	**-**

Tablo 2.'de görüldüğü gibi önceden tek tip program uygulayan İlâhiyat Fakülteleri 1998'den itibaren; İlâhiyat Lisans Programı (İLP) ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü (İDÖB) olarak iki bölüme ayrılmıştır. Her geçen yıl öğrenci kontenjanları azaltılmıştır. İDÖB, İlköğretim Okullarına Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni yetiştirdiği için Diyanet İşleri Başkanlığı bu bölümden eleman alarak yararlanamamaktadır. Üstelik bu bölüm 2006'da (başındaki İlköğretim kelimesi kaldırılarak; 'Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü' adıyla) Eğitim Fakülteleri bünyesine aktarılmıştır. İLP'ye kayıt hakkı kazananların ise sayısal durumu **Tablo 2.**'de gözükmektedir. 2004'te İlâhiyat Fakültelerinin tamamına kayıt hakkı kazananların sayısı (lise 1.si kontenjanından girenler dâhil) 501'e düşmüştür. 2008-2009 öğretim yılından itibaren öğrenci kontenjanlarında yeniden artışı başlamıştır. Söz konusu öğretim yılında 23 fakülteye kayıt hakkı kazananlar 2755 olmuştur. 2009 yılında Şırnak ve Iğdır Üniversiteleri bünyesinde açılanlarla birlikte İlâhiyat Fakültesi sayısı 25'e çıkmıştır. Neticede 2009-2010 öğretim yılında 25 fakülteye kayıt hakkı kazanan toplam öğrenci sayısı (156'sı lise 1.si kontenjanından girme hakkı elde edenler olmak üzere) toplam 5886'dır. Böylelikle hem fakülte ve hem de öğrenci sayısı

11 Bu tabloda yer alan rakamlar ÖSYM tarafından her yıl yayınlanan "Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu" adlı kitapçıklardan alınmıştır.

olarak İlâhiyat Fakültelerinin kendi tarihlerinde en yüksek rakama ulaşılmıştır.

İlâhiyat Fakültelerine son 10-12 yıl boyunca kayıt hakkı kazanan öğrencilerin cinsiyet olarak profiline baktığımızda; kahir ekseriyetini kız öğrencilerin oluşturduğunu görüyoruz. Erkek öğrenci oranı -fakülteden fakülteye ve yıldan yıla değişerek - bazı yıllarda %10 ila %15'lere kadar düşmüştür.* Onların da bir kısmı İHL meslek dersleri veya Lise DKAB öğretmenliğine yönelmiş olduğu için İlâhiyat Fakülteleri son yıllarda DİB'na çok az sayıda erkek eleman verebilmiştir. Kızlardan bir kısmı ise vâizelik ve Kur'an Kursu öğreticiliği görevlerine atanmışlardır.

- Konuya bir de İlâhiyat Fakültelerine giriş puanları, öğrencilerin başarısı ve mesleki bilgileri açısından bakalım:

Yukarıda ifade edildiği gibi, orta öğretim başarı puanının belirlenmesinde adaletsiz uygulama neticesinde İHL mezunlarının başka alanlara gitmeleri engellenince, onlardan en başarılıları İlâhiyat Fakültelerine yönelmişlerdir. Fakülteye giriş puanları önceki dönemlere göre çok yükselmiş, %0.6 ila %1'lik, %1.5'lik dilimlerden öğrenci alınmıştır. Bu gelişmeden dolayı İlâhiyat Fakültelerindeki eğitim ve öğretimin seviyesinin yükseleceği beklentisi içerisine girilmiş ve hemen herkes öyle düşünmüştür. Ancak giriş puanlarındaki yükseliş İmam-Hatip Liselerinde meslekî (=dinî) derslerdeki başarının yükseldiği anlamına gelmediği gibi İlâhiyat Fakültelerindeki başarının yükselmesini de sağlayamamıştır. Aksine bilhassa Kur'an ve Arapça öğretimi / öğrenimi bakımından seviye düşüklüğüne sebep olmuştur. Çünkü üniversiteye girişte meslekî (=dinî) derslerden hiç soru yer almamakta, öğrenciler kültür derslerinden aldıkları puanlarla fakülteye girmektedirler. Bundan dolayı İHL öğrencileri öğrenimleri boyunca meslekî derslere değil ister istemez kültür derslerine yönelmektedirler. Derste ve dershanelerde test çözerek mezun olmaktadırlar. Bir vakıadır ki onların bu durumlarına bazı okul müdürleri göz yumduğu gibi meslek dersleri öğretmenleri de yeterince ders işle(ye)memektedirler.

İlâhiyat Fakültelerinde seviye düşüklüğünün bir sebebi de; 1998-1999 öğretim yılından itibaren 'hazırlık sınıfı'nın kaldırılmış olmasıdır. Bu sebeple son yıllarda İHL'den meslekî bilgi ve bilhassa Kur'ân-ı Kerim ve Arapça derslerinden zayıf gelen öğrencileri İlâhiyat Fakültelerinde önceki dönemlerin seviyesinde yetiştirmek mümkün olamamıştır.

2009-2010 öğretim yılından itibaren 8 İlâhiyat Fakültesinde yeniden hazırlık sınıfı ihdas edilmiş,* diğerleri ise aldıkları öğrencileri doğrudan 1. sınıftan öğretime başlatmışlardır. Hazırlık sınıflarında haftada 24 saat yalnızca Arapça öğretilmektedir. Sonraki yıllarda ise derslerin en az %30'u Arapça olarak işlenecektir. Umulur ki, gelecek yıllarda hazırlık sınıfı diğer fakültelere de yaygınlaştırılır ve bütün fakültelerimizden mezun olanlar hem Arapça hem de Kur'ân-ı Kerim baş-

ta olmak üzere meslekî bilgi bakımından daha iyi yetiş(tiril)miş olarak mesleki hayata atılırlar.

Kısaca ifade etmeliyiz ki; son yıllardaki uygulamalar hem İHL'de hem de İlâhiyat Fakültelerinde eğitim ve öğretimin seviyesinin düşüşünün ana sebebi olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak, birbirine eleman yetiştiren bu iki dinî öğretim kurumundan mezun olanları din görevlisi olarak istihdam etmekte olan Diyanet İşleri Başkanlığı -haklı olarak- mezunların bilgi ve mesleki ehliyet bakımından yetersizliklerinden yakınmaktadır. Onlardan resmen görev verdiği elemanları belli sürelerle hizmet içi eğitim kurslarına tabi tutarak mesleğe hazırlama mecburiyetinde kalmaktadır. Buna karşılık, son gelişmelerden hareketle biz de ümit ve temenni ederiz ki; inşallah bundan sonra İlâhiyat Fakültelerimizden daha başarılı elemanlar yetiş(tiril)ir ve memnuniyetsizlikler giderek azalır.

6. Diyanet İşleri Başkanlığının Din Görevlisi İhtiyacı

Konuya bir de Diyanet İşleri Başkanlığının dinî tahsil yapmış elemana ihtiyacı açısından bakarsak; Başkanlığın her yıl binlerce İHL ve İlâhiyat Fakültesi mezunu elemana ihtiyacı olduğu bilinmektedir. Bizzat Diyanet İşleri Başkanının ve diğer yetkililerin zaman zaman yazılı veya sözlü olarak yaptıkları açıklamalara göre Başkanlık her yıl 2000 ila 2500 civarında yeni elemana ihtiyaç duymaktadır. Çünkü 90 bine yaklaşan teşkilat personelinden her yıl çok sayıda görevli emekli olmakta, kurum değiştirmekte veya vefat etmektedir. 2000 yılından itibaren yıllara göre Başkanlığın toplam personel ve münhal / boş kadro sayısı şöyledir:[12] **(Bk. Tablo 3.)**

Tablo 3.

YILLAR	DOLU KADRO	MÜNHAL KADRO	Münhal Kadronun %	PERSONEL TOPLAMI
2000	75 433	13 074	14.77	88 507
2001	76 044	12 464	14.08	88 508
2002	74 374	14 148	15.98	88 522
2003	74 114	14 455	16.32	88 569
2004	71 693	16 875	19.05	88 568
2005	80 299	8 269	9.34	88 568
2006	79 810	8 756	9.89	88 566
2007	84 195	--*	--	84 195
2008	83 033	--	--	83 033
2009	--	--	--	--

12 DİB personel sayısı ve münhal kadrolarla ilgili bilgiler Başkanlıkça her yıl hazırlanıp kitapçık halinde yayınlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri"nden alınmıştır.

Başkanlık personel atama yönetmeliği gereği din görevliliğine öncelikle 4 yıllık lisans (fakülte) mezunu, yoksa 2 yıllık önlisans mezunu atamak durumundadır. Bu seviyede eleman olmadığı takdirde İHL mezunu görevliler atamaktadır. Ancak, yukarıda İlâhiyat Fakültelerinde de öğrenci kontenjanlarının son derecede azaltıldığını, mevcutların çok büyük çoğunluğunun da imam ve hatiplik, müezzinlik gibi görevlere atanmaları söz konusu olmayan kız öğrenciler olduğunu ifade ettiğimizi hatırlatmak isteriz. Kezâ; son yıllardaki İHL öğrenci ve mezunlarının da yarısından fazlasının kızlardan oluştuğunu da **Tablo 1.**'de vermiştik. Erkeklerin çoğunluğu ise; ya mesleki bilgi ve ehliyet bakımından kendilerine güvenemedikleri ya da başka sebeplerle din görevliliğine yönel(e)memektedir. Bundan dolayı Başkanlık din görevliliğine atayabilmek için yeterli donanıma sahip elemanlar bulma sıkıntısı çekmektedir.

C. **SONUÇ VE ÖNERİLER**

Sonuç

Her tür eğitim kurumunda olduğu gibi İHL'de de baştan beri birtakım sorunlar olmuştur, şimdi vardır, bundan sonra da olacaktır. Esasen sorunsuz bir eğitim veya eğitim kurumu yoktur. Zamana, zemine, şartlara ve kişilerin bakış açısı ve beklentilerine göre sorunlar azalır, çoğalır, şekli veya mahiyeti değişir. Ancak her seviyede ve türdeki okulda olduğu gibi İHL'de yaptırılacak eğitim ve öğretim faaliyetlerinde de sorunları azaltarak yola devam etme gayreti içerisinde olunmalıdır ve zaten bütün çabalar da bu yöndedir. Bunun için;

Ders programı + Ders kitapları (ve diğer ders araç-gereçleri) + Öğrenci + Öğretmen dörtlüsünün uyumunun sağlanması esastır. Bu dörtlüyü bir benzetme ile formüle edersek;

Ders programı : Yol / güzergâh,
Ders kitapları : Toplu taşım aracı,
Öğrenciler : Yolcu,
Öğretmen : Sürücüdür.

Ders programı ile kitaplar ve bazı ders araç ve gereçleri önceden Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanmaktadır. Yolcu mesabesindeki öğrencileri, önceden hazırlanmış araçla belirlenmiş güzergâhı takip ederek hedefine ulaştıracak olan sürücü konumundaki öğretmenlerdir. Onun için öğretmenlerin görev ve sorumlulukları büyüktür. Bu bağlamda, İHL'de öğrencileri mesleğe hazırlama ve belirlenen hedefe ulaştırma konusunda yönetici ve öğretmenlerin tamamının yeterince gayret sarf edip etmedikleri tartışılabilir. Çünkü bazı meslektaşlarımız bu konuda gündüz, gece, hafta sonu, tatil demeden fedakârâne çalışıp öğrencilerini mesleğe

hazırlamaya çalışırken, bazıları ise maalesef bu duyarlıktan uzaktırlar.

Atalarımız; "kem âletle kemâlât olmaz" demişlerdir. Bu sözleriyle onlar, kalitesiz, işe yaramaz araç gereçlerle salimen hedefe ulaşılamayacağını, olgunluğa erişilemeyeceğini vurgulamışlardır. Doğrudur… Elbette ki bir iş yapılacaksa, bir maksat gerçekleştirilecekse, bir yolculuğa çıkılacaksa, takip edilecek yol, kullanılacak aletler, araçlar iyi, güzel, kaliteli ve sağlam olmalıdır. Aksi takdirde yarı yolda kalınır. Ancak şurası da unutulmamalıdır; iyi bir ders programı ve mükemmel denilebilecek şekilde hazırlanmış kitap başarısız öğretmenlerin elinde işe yaramaz hale gelebilmekte, öğrenciler heba edilebilmektedir. Buna karşılık müfredat ve kitap yetersiz de olsa başarılı uygulayıcıların elinde çok verimli sonuçlar alınabilmekte, gayet başarılı öğrenciler yetiştirilebilmektedir. Nitekim aynı okulda, aynı ders programına göre, aynı kitapla, aynı öğrencilere ders veren üstelik aynı branştan iki öğretmenden birisi son derecede başarılı olurken, diğeri her gün eğitim sisteminden, programdan, ders kitabından, öğrencilerden, okul yöneticilerinden ve sosyal çevreden şikâyetçi olabilmektedir. Bu konuda öğretmenlerin bilgileri yanında kişilik ve karakterce olgun olup-olmamaları, eğitim ve öğretim yöntemlerini bilip gereğince hareket edip-edememeleri daha önemli rol oynamaktadır. Gerçekten de başarılı öğretmenler, özellikle de dini öğretecek öğretmenler kendi kişiliklerini koruyan, ahlâken olgunlaşmış, her gün kendilerini yenileyen ve ömür boyu öğrenimi ve öğretimi kendilerine düstur edinenlerdir.

Bu durumda diyebiliriz ki; İHL öğretiminin en önemli problemlerinden biri öğretmen problemidir. İHL'den mezun gençler eğer doğru dürüst Fatiha'yı okumaktan aciz ise, mihraba geçip namaz kıldırmaktan korkuyor ve kaçıyorsa meslek dersleri öğretmenleri kendilerini bir sîgaya çekmelidirler. Keza; o öğretmenleri meslek hayatına hazırlayan İlâhiyat Fakültesi öğretim elemanları da bu bağlamda kendilerini sîgaya çekmek durumundadırlar. Çünkü o öğretmenlerin başarısında da başarısızlıklarında da İlâhiyat Fakültesi öğretim elemanlarının payı vardır.

Öneriler

Konu ile ilgili düşünce ve tespitlerimizi ifade etmeye çalıştıktan sonra şimdi çözüm için başvurulabilecek tedbirler veya yöntemleri sıralayabiliriz. Kanaatimizce İHL'deki öğretimin kalitesinin yükseltilmesi ve daha başarılı din eğitimi ve öğretimi yaptırılabilmesi için alınacak tedbirler ve başvurulacak yöntemler şunlar olabilir:

- Öncelikle 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimden vazgeçilip, ülke geneline yaygınlaştırılmaya çalışılan Anaokulları da dikkate alınarak; 1+5+3=9 yıllık (kesintili veya yönlendirmeli) zorunlu eğitim sistemine geçilmelidir. Bilhassa Kız Meslek, Endüstri Meslek Liseleri ile İmam-Hatip Liseleri gibi sanat ve yeteneğe dayalı derslerin yoğun olarak okutulduğu okulların çatısı altında 6. 7. ve 8.

sınıflar oluşturulmalı. Velilerin, istedikleri okulda çocuklarına eğitim al(dır)ma imkân ve fırsatı tanınmalıdır. İsteyen veli çocuğuna İlköğretim Okullarının çatısı altında kesintisiz olarak eğitim aldırabilmelidir. Arzu eden veli de; 6. 7. ve 8. sınıfları oluşturulmuş meslek liselerinden istediği birine çocuğunu naklederek zorunlu öğrenimini orada tamamlatabilmelidir. Çünkü sanat ve yeteneğe dayalı diğer bütün dersler gibi Kur'an öğretimine de mümkün olduğu kadar erken yaşta başlanması pedagojinin gereğidir.

- Yıllardan beri süregelen üniversiteye girişte orta öğretim başarı puanı belirlenirken meslek liselerinin önüne konulan katsayı adaletsizliğinin Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından (21 Temmuz 2009 günü) kaldırıldığının açıklanması gasp edilmiş bir hakkın iadesi demektir. Bu hakkın korunması esastır. Anayasanın 42. maddesinde yer alan 'eğitimde fırsat eşitliği' ilkesinden her tür okulda öğrenim gören gençler eşit şartlarda yararlanmalıdır.

- Geleceğin din görevlisi, İHL meslek dersleri öğretmeni ve Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni adaylarının daha seviyeli yetiştirilebilmesi için İlâhiyat Fakültelerinde üç bölüm oluşturulmalıdır:

- Yaygın Din Öğretimi (Din Görevliliği) Bölümü,
- İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenliği Bölümü,
- Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü.

- 2006 yılında Eğitim Fakültelerine aktarılan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü tekrar İlâhiyat Fakültesine döndürülmelidir.

- İHL'de görev yapan öğretmenlerin, gençleri iyi anlayabilme ve onlara doğru rehberlik yapabilmelerine yardımcı olmak, aynı zamanda yeni geliş(tiril)en öğretim yöntem ve tekniklerinden haberdar olmalarını sağlamak amacıyla her il merkezinde 5 senede bir ve en az 5 veya 6 hafta süreli mesleki bilgilerini geliştirici ve pedagojik formasyon seminerleri düzenlenmelidir.

- Yıllarca İHL'de öğretmenlik yaptığı halde mesleki bilgi bakımından yeterliği ve öğretimdeki başarısı tartışılabilir konumdaki öğretmenler Din Kültürü öğretmeni olarak başka okullara nakledilmeli, onların yerine İlâhiyat Fakültesinden yeni mezun veya Din Kültürü öğretmenlerinden istekliler mesleki bilgi ve pedagojik formasyon sınavından geçirilmek suretiyle görevlendirilmelidir.

- İHL'de doğrudan İlâhiyat Fakültelerine öğrenci adayı eleman yetiştirebilmek için 9. ya da 10. sınıfta ayrı bir alan oluşturulmalıdır. Oluşturulacak bu alan mezunlarından İlâhiyat Fakültesini tercih edenlere ÖSYM sınavlarında ek puan uygulaması getirilmelidir.

- 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ile MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol gereği yaz aylarında 6 hafta süreli "başarılı

(erkek) İHL öğrencilerini mesleğe hazırlama yaz kursları" daha da geliştirilerek devam ettirilmelidir. Kurslar İlâhiyat Fakültesi olan illerimizde ve bu işe gönül vermiş başarılı ve istekli İHL müdürlüklerince düzenlenmelidir. Kurslarda hoca olarak İlâhiyat Fakültesi öğretim elemanları görevlendirilmelidir. Ayrıca doğru ve yeterli rehberlik yapabilecek Diyanet İşleri Başkanlığı personelinden de görevlendirme yapılarak kursiyer öğrenciler din görevliliğine ve dinî yüksek öğretim kurumlarına özendirilmelidir.

- (Ayrıca) İHL erkek öğrencileri için düzenlenen "başarılı (erkek) İHL öğrencilerini mesleğe hazırlama yaz kursları" kız öğrencileri için de düzenlenmelidir.

Saygılarımla…

İMAM-HATİP LİSELERİNDE DİN ÖĞRETİMİ
(SORUNLAR, SORUN KAYNAKLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI ÜZERİNE GÖRÜŞ VE ÖNERİLER)

Mustafa Doğan KARACOŞKUN*

Giriş

Ülkemizde din öğretimi yapılan en temel kurumlar, yer yer eğitim süresi ve müfredatı değişebilse de, 1951 yılından bu yana İmam-Hatip Liseleri'dir. Bu okullar, verilen eğitimin dini konuları içermesi yanında, diğer sosyal ve beşeri alanlardaki branşlarda da eğitim verilmesi nedeniyle, çağın gereklerine uygun, nitelikli, donanımlı din görevlilerinin yetişmesinde çok önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca Yükseköğrenime öğrenci hazırlama gibi bir işlevi de yerine getirmesi nedeniyle, farklı alanlarda yükseköğrenim görerek din hizmetleri dışındaki alanlarda da İmam-Hatip Lisesi mezunları önemli görevler ifa etmektedirler. Bu yönüyle İmam-Hatip Liseleri iki önemli amaca hizmet etmektedir. Ancak, özellikle alınan eğitimin genel ve doğal bir sonucu olarak, bu okullarda okuyan öğrencilerin önemli bir kısmı, okul sonrası din hizmetleri alanında görev almaktadırlar. Hatta yükseköğrenime devam eden öğrencilerden önemli bir kısmının İlahiyat Fakülteleri'ne devam ettikleri dikkate alındığında, büyük çoğunluğun din hizmetleri alanında görev aldıkları rahatlıkla söylenebilir. Ancak, bu okullar, açıldıkları günden bu yana Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı diğer okullar arasında, en fazla tartışılan, üzerinde spekülasyon yapılan okul olma yönünden hep farklı değerlendirmeler için malzeme olmuştur. Bu değerlendirmeler, ne yazık ki, bilimsel ve eğitim yönüyle olmaktan çok, siyasal-ideolojik bir düzlemde yapılagelmiştir. Okulu fanatikçe sahiplenen kesimlerden bazılarının dışlayıcılıkları nedeniyle itici

* Doç. Dr., İstanbul Üniv., İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi.

gözüken tavırlarına karşın, bu okulların varlığına tahammül gösteremediğini söz ve eylemlerine yansıtarak tepkisel davranan ve karşı tepkileri doğuran birileri her zaman olagelmiştir. Bu farklı iki kesimin İHL'lere yaklaşımları, öğrencileri yargılama ve baskılama noktasında dolaylı bir işbirliği içermektedir. İHL öğrencilerini bir robot gibi mekânik davranışlar gösteren ergenler olarak algılayan karşıt çevrelerin yargılama ve yadırgamaları ile, onların bir robot gibi olmayıp, herkes gibi gülen, eğlenmeyi de bilen normal birer ergen olduklarını kabullenmeyerek onları yargılayıp yadırgayan İHL'leri savunucu kimi dindar çevreler, baskılama ve ötekileştirmenin puslu ve bunaltıcı havasını iki taraftan yoğunlaştırmaktadırlar. Elbette, her iki yaklaşım biçimi de, tümüyle duygusal-kişisel-tepkisel tutumlardır. Bu tarz tutumların gerisinde ise, çoğunlukla eksik veya yanlış bilgiye dayalı önyargılar ile dışlanmışlık ve ötekileştirilmişlik duygusunu telafi etme yönelimlerinin olduğu düşünülmektedir. Böyle olunca, konunun sağlıklı bir bilimsel zeminde tartışılma şansı kalmamaktadır. Nitekim, daha vahim olanı, siyasal-ideolojik bağlamda değerlendirilen İmam-Hatip Liseleri yani temelde ülkemizdeki Din öğretimi meselesinin, din-toplum, din-siyaset ve din-eğitim ilişkilerini siyasal-ideolojik anlayışlara kurban vermesi sonucunu getirmektedir. Yani İmam-Hatip Liseleri'nin konu olduğu tartışmalardan, geride birçok sorunu da beraberinde getiren başka tartışma ve gerginlikler beslenmektedir. Özellikle, toplumumuzun bir arada, huzur, barış ve kardeşlik içinde, karşılıklı müsamahaya dayalı yaşayabilmesinin temel belirleyicilerinin başta geleni olduğuna inandığımız, bin yıllık tarih, kültür ve medeniyetimizin özü olan dini inancımız, birey ve kurumlarla özdeşlik kurularak gündelik sıradan konular arasına indirgenerek bu tartışmalar arasında kendisine yer bulabilmektedir. Bu yapılırken, yukarda belirttiğimiz gibi, duygusal-tepkisel motivasyonlar etkin olduğu için, dinin, herkes için saygınlığı ve uzlaştırıcı yönü olduğu göz ardı edilmektedir. Halbuki din, bu toplumda taraf değil, tam tersine taraflar üstü ve tarafları bir arada tutan, barıştıran, uzlaştıran, kaynaştıran önemli bir unsur olarak işlev görmektedir. Böyleyken birilerinin İmam-Hatip Lisesi gibi kurumlarla özdeşlik kurmak suretiyle bilerek veya bilmeyerek tartışma konusu yapmaları; birilerinin de yine bilerek veya bilmeyerek tekellerine alma tutumları nedeniyle, din bir tarafmış yahut toplumda ayrılık ve çatışma nedeniymiş gibi algılanabilmektedir. Özellikle bu durum, çocuklar ve gençler açısından, birlik ve bütünlüğümüzü bozucu ve düşmanlıkları körükleyici bir sürecin yolunu açan son derece tehlikeli bir noktadır. Farkında olarak veya olmayarak elbirliği ile yapılan iş, toplumsal uzlaşma ve kardeşçe bir arada yaşama zeminlerimizin en önemlilerinden birini sarsmaktan ibarettir. Yani sorun, kimi siyasal, bilimsel, medya ve iş çevrelerinin sunduğu gibi, sıradan bir eğitim-öğretim, okul, müfredat vb. teknik ve masum bir husus değildir maalesef. Bunu ifade ederken, özellikle şu hususun da altını çizmek gerekmektedir. Amacımız, asla suçlular tespit ederek onları yar-

gılamak ve kamplaşmaları eleştirirken, yeni taraflar üretmek değildir. Tam tersine, gelinen noktada yaşanan toplumsal kamplaşmaların güçlenmesindeki sorun kaynaklarını tespitle, hem ülkemizin "din" ve "din öğretimi" konusundaki temel politika ve anlayışlarını objektif olarak görebilmek, hem de bir eğitim-öğretim kurumu olarak İmam-Hatip Liseleri'ni siyasal-ideolojik alan dışına ve olağan zeminine taşıyabilmektir. Çünkü bulunduğumuz noktada önemli olan, söz konusu tartışmaların yol açtığı bireysel ve toplumsal tahribatların nasıl önlenebileceğine ilişkin, uzmanlarınca yapılacak bilimsel, objektif ve iyi niyetli çeşitli araştırma, nitelikli tartışma ve çalışmalardır. Peki, bu tarz oluşumlarda, toplumun ihtiyaç ve beklentileri de dikkate alınarak hangi hususlar tartışılmalı ve ne şekilde değişiklik ve düzenlemelere yer verilmelidir? Ama belki daha öncesinde, sağlıklı, soğukkanlı ve bilimsel bir çalışma ortamının oluşabilmesine imkân verebilmesi ve ışık tutması açısından, bu okulların tarihsel ve sosyo-psikolojik geri planına bir göz atmak yararlı olacaktır.

Halkın bu okullara yoğun teveccühte bulunduğu ve hatta okulların fiziksel donanımlarının hemen hemen hiç devlet desteği olmaksızın hayırseverlerce karşılandığı herkesin mâlumudur. Bu durumda sorulması gereken, neden halk bu okullara yoğun teveccüh göstermiş ve zaman zaman çocuklarını okutmakta tereddüt ederken, bu okullara göndermek için adeta yarışa girmiştir? Elimizdeki bilgi ve edindiğimiz tecrübeler, bu konunun, temelleri Cumhuriyet öncesine dayanan çok köklü ve tartışma götürür bir konu olan, tavan ve tabanda aynı şekilde ve aynı zamanda karşılık bulduğunu söylememizin son derece güç olduğu batılılaşma serüvenimiz ile ilgili olduğunu göstermektedir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında, halkın ifadesiyle okumuş-yazmış kesimler, yer yer fikir ve davranışları genellikle değerlerine bağlı ve dindar olan Türk toplumuyla benzeşmeyen, pozitivist anlayışlara daha yakın duran kimseler olarak görülmüşlerdir. Böyle bir algılama sonucunda halk kesimleri, çocuklarını resmi okullarda okuttukları takdirde, onların dini inanç ve değerlerinden uzaklaşacakları kaygısı taşımışlardır. Bunun yanında, hala dünyada büyük savaşların devam ettiği bir döneme rast gelen bu yıllarda halkın yoksul ve istese bile çocuğunu okutabilecek imkâna sahip olmadığı da bir gerçektir. Ayrıca 1940'lı yıllara rast gelen dönemde dini yaşantıya ilişkin çeşitli yasaklamalar da, halkın dini hayat ve eğitime dönük motivasyonunu güçlendiren hususlar arasında sayılabilir. Çünkü İHL'ler bu tür kaygı ve beklentileri karşılayan okullar olarak açılmış, yoksul ailelere hayırseverlerin katkılarıyla ekonomik destek sağlayarak onları rahatlatmıştır. İşte böyle bir sosyo-psikolojik ortamda açılan İmam-Hatip Liseleri, halkın dört elle sarılmasıyla revaç bulmuş ve halkın büyük çoğunluğu tarafından tartışmasız sahiplenilmiştir. Böyle olunca bu okulların eğitim niteliklerini, ders kitaplarını, öğretmen tutumlarını, öğretmen-öğrenci ilişkilerini ve başkaca teknik ve işleyişle ilgili yönlerini tartı-

şabilmek, güçlü, yoğun ve sürekli bir şekilde yapılamamıştır. Çeşitli zeminlerde, bu okulların nitelikleri ile ilgili değerlendirmelerden ziyade, sürekli niceliklerı tartışılır olmuştur. Okulların sayısı, hangi siyasi iktidar döneminde ne kadar açıldığı, öğrenci sayıları ve cinsiyet oranları gibi konular üzerinden yürüyen bu tartışmalar, hem bu okulda görev yapan idareci ve öğretmen, hem de eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretimdeki nitelik konusunda mesafe almalarının önüne geçmiştir. Bu tartışmaların sonucunda da, siyah-beyaz renklerdeki iki uç bakış kök salmıştır. Her ikisi de bu okulların eğitim-öğretim yanını demokratik ve soğukkanlı bir şekilde değerlendiremeyen, katı, dışlayıcı ve yargılayıcılık özelliği olan sahiplenici ve öteleyici iki anlayış, olayı farklı açılardan değerlendirebilme imkânı bırakmamıştır. Elbette sorun, bu iki anlayıştan hangisinin daha haklı olduğu veya hangisinde iyi niyetin fazla olduğu gibi bir noktaya indirgenirse işin içinden çıkamayız. Ama ortada göz ardı edilemeyecek bir gerçek vardır ki, o da bu okullarda yarım asrı geçen süredir eğitim görerek mezun olan ve hala eğitimine devam eden öğrencilerdir. Bu iki uç bakışın boğuculuğu karşısında, her iki tarafın katı tutumu nedeniyle kendini ifade etme fırsatı tanınmayan İHL öğrencileri, ne yazık ki, hak etmedikleri çeşitli ruhsal çatışmaları yaşamak zorunda kalmış ve kalabilmektedir. Bazen kendini gizleme gereği duyabilen, bazen ise dış çevrelere karşı savunmacı-tepkisel davranma ihtiyacı hissedebilen bu öğrencilerin muhtaç oldukları tek şey, diğer okulların öğrencileri gibi normal bir genç olarak görülmektir. İşin doğrusu bir noktadan sonra onların varlığından veya toplumda belli görevlere gelmelerinden rahatsız olduğunu ifade eden çevrelerin anlayışlarına karşı, onların beklentilerini zaten karşılayabilme imkânları olmadığı için gençler artık buna alışabilmekte veya o çevreleri yok sayarak hayatını biçimlendirme davranışı içinde olabilmektedir. Ama kendilerini savunup koruyup kolladığını düşündükleri yetkililer, idareci, öğretmen, okulla ilgilenen dindar ve hayırsever çevrelerin katı baskıcı ve yargılayıcı tutum ve davranışları ve bir ergenin bazen altından kalkamayacağı beklentileri, onları özsaygı ve özgüven noktasında sıkıntıya düşürebilmektedir. Özellikle değişen ve özgürlük, kendini ifade edebilme gibi konularda farklı anlayışların güçlendiği günümüz eğitim anlayışlarını, duyarak, görerek gözlemleyen öğrencilerin, hala azarlanabilmeleri, ikna, sevgi ve benimsetme ile değil, hocaların öyle istemelerinden dolayı belli davranışları yapma konusunda zorlanmaları gibi şikâyetlendikleri hususlar, onların kişilik gelişimleri ve benlik saygıları üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilir. Aynı değerlendirmeyi, dindar çevrelerin onların bir çocuk yahut ergen olarak belli hatalı davranışlar yapmalarını hoş görmeyen, onlara sevecenlikle doğruyu ve güzeli göstermek yerine, onları yargılayan, "İHL öğrencisi dediğin böyle olmaz", "Sen ne biçim İHL öğrencisisin!" gibi ifadelerle, sanki onlara özel ilahi bir görev verilmiş gibi onlardan yaşlarının üzerinde bir olgunluk ve davranış beklentisi içinde olmaları husu-

su için de yapabiliriz. Görüldüğü gibi, her halükârda ister iyi niyetli ve koruyucu, isterse art niyetli ve dışlayıcı olsun her iki tutum da İHL'lileri ötekileştirmekten başka bir işe yarayıcı değildir. Bu durumda ergenlerin sağlıklı ve doğru öğretmen tutumlarıyla beslenerek, olumlu kişilik ve benlik gelişimi sürecini yaşantılayabilen bireyler olabilme imkân ve şansları sınırlanmaktadır. Buna karşılık aldıkları eğitimin içerisinde var olan çeşitli ruhsal güçlendirici dini destekler, arkadaş dayanışmaları ve bilinçsizlik nedeniyle yanlış tutumları olabilse de, onları koruyup kolladıklarını hissettikleri öğretmen ve diğer dindar çevreler bu imkân ve şansın sınırlarını zorlayarak, onlara sağladıkları destekle bu olumsuzlukları azaltabilmektedir. Yani bazı sorun kaynakları, aynı zamanda sorunun aşılmasında da az da olsa işlev görebilmektedir. Bu hususlar, eğitim-öğretimle doğrudan ilgili olup, öğrencilerin kişisel, toplumsal ve psikolojik ihtiyaç ve sorunlarını içermektedir. Fakat hiç şüphesiz en başta tartışılması gereken eğitim-öğretimdir. Okulların temel işlevi olan verilen eğitim, müfredat, yöntem, materyal ve din hizmetlerinde görev alabilme ihtimali olan bireylerin bu niteliği kazanmaları bağlamında kapsayıcılık açısından ne derece yeterlidir?

İşte bu toplantı, bu konuları soğukkanlılıkla tartışma fırsatı sağlayacağı için, son derece anlamlı ve önemlidir. Kanaatimce, eğer bu toplantı, İmam-Hatip Liseleri'yle ilgili en önemli tartışma konularının başında gelen ve İHL yönetici ve öğretmenleriyle yaptığım e-mülakat verileriyle de desteklenen katsayı sorunu devam ederken yapılsaydı bu kadar verimli olamayabilirdi. Çünkü muhtevaya ilişkin bütün sorunları gölgeleyen temel bir sorun olarak algılanan katsayı olayı, diğer tartışılacak konuları anlamsız kılabilirdi. Bu nedenle, öncelikle, bu çalışma grubunda olan arkadaşları ve kendimi şanslı görüyorum. Çünkü sağlıklı bir şekilde ve engellere takılmadan, İHL'lerde din öğretimi konusunu tartışabilme imkânımız var. Ben bu çerçevedeki sunumumda, İHL yönetici ve öğretmenleriyle ikili görüşmelerim ve uyguladığım bir mülakata verdikleri cevaplar yanında, İHL mezunu ve İHL'de öğretmenlik yapmış biri olarak çalıştığım din psikolojisi alanının zihin dünyama kattıklarını da dikkat alarak, kendi gözlem ve yaşantılarımdan edindiklerimin tespit ve değerlendirmelerime zemin oluşturacağını belirtmek istiyorum**.**

Sorunlar, Sorun Kaynakları ve Çözüm Önerileri

İHL'lerdeki din öğretimi, çoğu kez iç içe geçse de, iki ana noktayı birlikte görmeyi gerektirir. Bunlardan biri teknik açıdan son derece önemli olan eğitim-öğretimle ilgili olan sorunlardır. Diğeri ise, İHL'lerdeki din öğretiminin bireysel-toplumsal düzlemdeki etkileri ve sorun alanlarıdır. İşte bu bölümde sorunlar, alt başlıklarla bu iki alan dikkate alınarak ortaya konulmaya çalışılacak ve çözüm önerilerine de yer verilecektir.

Din Öğretimi İhtiyacı ve İHL'ler

Din öğretimi kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Yasaklamalara rağmen önüne geçme imkânı olmadığını tarih doğrulamaktadır. O halde din eğitim-öğretiminin gerekliliğini sorgulamak abesle iştigaldir. Kanaatimizce yegâne sorun, bu eğitim-öğretim resmi ve meşru bir şekilde devlet eliyle mi yapılacak yoksa kendi haline mi terk edilecektir? İkinci şıkkın yol açacağı sorunlar konusunda, dindar çevrelerle, dindar olmayan çevrelerin çok da farklı düşünmeyeceğini sanıyoruz. Bu durumda İHL'ler yerine başka kurumlar tesis edilmediği veya orada söz konusu olan din eğitim-öğretimi, diğer okullarda telafi edilmediği sürece bu ülke, devlet ve millet için bir tehlike olmak bir yana, bir sigorta olarak son derece önemlidir. Olaya aklıselimle bakabilen her insan da, sanırız toplumun en azından önemli bir kesiminin din eğitim-öğretimi ihtiyaç ve arzusunu bu yolla gidermesinin en sağlıklı yol olduğunu görebilecektir.

İHL'lerdeki Din Öğretiminin Denetime Açık Oluşu

İmam-Hatip Liseleri, ne bir klasik medrese, ne de Kur'an Kursu eğitimi veren Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bir kurumdur. Tıpkı Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı diğer okullar gibi, çağın gereklerine uygun bir müfredatla, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun eğitim veren, ders kitapları bakanlıkça hazırlatılan ve bakanlıkça her yönüyle denetlenen okullardır. Burada okuyan ve görev yapanların, ne gizli ajandaları, ne de yasa dışı davranış ve tutumları olabilir. Her öğretmen kendi uzmanlık alanıyla ilgili dersleri, müfredata uygun olarak okutur. Aksi tutum ve davranışlar, yetkililerce denetlenmekte ve gerek görülürse cezalandırılabilmektedir. Üstelik bu okullarda görev yapan özellikle kültür dersleri öğretmenleri, belki de daha önceleri bu okulları hiç tanımayan, dini bilgi ve yaşantıları açısından çok farklı olabilen kimseler olabilmektedir. Yani İHL'lerde görev yapan öğretmen ve idareciler özel olarak seçilmedikleri için, eğitim-öğretim kurumsal bir şekilde ve muhtevaya uygun olarak verilmektedir. Bu durum her zaman böyle olduğu halde, bu okulları yasadışı işler yapılan, bir tür devlete karşı olan bir organizasyon gibi takdim etmek veya algılamak, ancak cehaletin ürünü olabilir.

İHL'lerdeki Eğitim-Öğretimin Alnernatifmiş Gibi Algılanışı

İslam dini, bu toplumun asırlardır var olagelen bir gerçeğidir. Bireysel ve toplumsal oluşum, gelişim ve ilişkilerimizde o kadar etkilidir ki, sahip olduğumuz milli ve manevi değerlerin, örf ve adetlerin, kültür ve sanat birikimimizin en önemli belirleyici unsurudur. Şu halde bu değerleri sahiplenerek öğretmek, sadece İHL'lerin işi olmamalıdır. Bu değerler toplumdaki herkesin ortak malıdır. Yani bu okulların ayırt edici yönü olarak, buralarda dini inanç konularının

diğer okullara oranla daha detaylıca öğretilmesi bu okulları bir alternatif eğitim-öğretim kurumu haline dönüştürmemelidir. Bu bağlamda eğer öğretme yöntemi ve yorumlar konusunda bu okullar eleştiriliyorsa bunlar tartışılıp düzeltilebilir. Ama bu okulları, sanki toplumu dönüştürmek isteyen gizli bir misyoner hareketi gibi takdim etmek bilgisizlik ürünü ve haksız bir niteleme olacaktır.

İHL'lerle İlgili Önyargılar ve Siyasal Zemindeki Tartışmalar

İmam-Hatip Liseleri'nin karşılaştığı en önemli problem ve haksızlık, bu okulları tanımadan yapılan önyargılı ve haksız değerlendirmelerdir. O halde önyargılar giderilirse, sorun çözülür. Bunun için de, bu okulların siyasal alanın dışında konuşulması temel gerekliliktir. İHL'lerle ilgili tereddütlü bakış ve önyargılı değerlendirmelerin azalabilmesi noktasında, İHL camiasının da, kendini savunmacı ve eleştirel olmadan anlatarak, toplumun geneli ile iletişim kurma arzusu ve yönelimi içinde olması gerektiği kanaatindeyiz.

İHL'de Görev Yapan İdareci ve Öğretmenlerin Öğrencilere Karşı Tutum ve Davranışları

İHL öğretmenlerinin çoğu tarafından dile getirilen ve bazı öğrencilerin ikili görüşmelerimizde dile getirdikleri önemli bir husus da, bu okullardaki idarecilerin okulu, öğretmen ve öğrenciler için sevdirici ve rahatlatıcı kılmak yerine, katı disiplin anlayışı içinde bezdirici şekilde davranmalarıdır. Bu konuda bir genelleme yapmak doğru olmasa da, bu tarz şikâyet ve yakınmaların azımsanamayacak oranda var olması sorunun görmezden gelinemeyecek durumda olduğunu da göstermektedir. Bu konudaki eleştirilerin idareciler tarafından doğru okunmasına ihtiyaç gözükmektedir.

Okulun Adlandırılması

Okulun ismi İmam-hatiplik mesleğini çağrıştırdığı için, okullar bir meslek okulu olarak düşünüldüğünde çok aykırı gözükmemektedir. Ancak, çeşitli manipülasyonlar neticesinde, İmam-Hatip Lisesi ismi biraz yıpratılmış ve belli işleri yapan (ölü yıkama gibi) kimselerin niteliği gibi sunulmuştur. Ayrıca siyasal-ideolojik çağrışımlara da yol açabilecek bir hale getirilmiştir. Bu ismin gerçekte kutsal bir peygamber mesleğini anlattığı ve saygın olduğu gibi bilgi ve inançlarımız, maalesef bu gerçeği değiştirmemektedir. O halde, bu okullarda okuyan ergenlerin bu tarz değerlendirmelerden rahatsız olmaları son derece doğaldır. Bu nedenle, isim konusu mutlaka tartışılmalı ve değişiklik yapılması konusu ciddi olarak düşünülmelidir. Örneğin "Değerler Eğitimi Lisesi" gibi daha genel isimler tercih edilebilir.

İHL'lerin Fanatikçe Sahiplenilmeleri

Dindar çevreler, bu okullara dönük spekülasyon ve manipülasyonları da dikkate alarak, fanatikçe ve karşı taraflar oluşmasına yol açacak şekilde sahiplenme tutumlarını gözden geçirmelidirler. Bunca yaşananlardan sonra artık İHL'ler konusunda aklıselim ile hareket edilme zamanının geldiği kanaatindeyiz.

Öğrencilerin Nitelikleri

İHL'lerde niteliği arttırıcı en önemli etkenlerden biri olan öğrenci kalitesinden taviz vermemek için, çok olsun gerekirse niteliksiz olsun yerine az da olsa daha nitelikli öğrenci alınması sağlanmalıdır. Hatta bu bağlamda belki de, salt Anadolu İHL'ler devam etse ve normal İHL'ler de Anadolu'ya dönüştürülse daha mı iyi olur konusu üzerinde kafa yorulmalıdır.

Öğrencilerin Mesleki Nitelikleri

İHL öğrencilerinin mesleki yeterlilikleri açısından, mutlaka daha ciddi bir staj eğitimine tabi tutulmaları gerekmektedir. Diğer meslek liseleri gibi örneğin son iki yıl yaz tatillerinde veya okul döneminde belli zaman dilimlerinde cami, Kur'an Kursu hatta müftülüklerde işin pratiğini görevli hocaların gözetiminde yapmalarına ihtiyaç vardır. Bu stajı cazip kılabilecek uygulamalar da geliştirilmelidir. Örneğin diğer meslek lisesi öğrencileri gibi, stajlarından ücret alıp, bu sürede sigortalı olarak çalışabilirler.

Eğitim-Öğretim Sürecinde Sevgi Motifinin İşlenmesi

Eğitim-öğretim mutlaka sevgi temelli yapılmalıdır. Sevgi ile yetişen ve cezalandırılmaktan çok ödüllendirilen, dinin cezai yönünden önce ödül yönüyle tanışan ve yoğunlaşan öğrenciler, aynı sistemi topluma hizmet ederken uygulayacaklardır. Okul da ailenin bir devamı olarak, hatta ergenler üzerinde aileden daha etkili bir kurum olarak ilerde nasıl bir birey, nasıl bir din görevlisi görmek istiyorsa o çerçevede eğitim vermeli ve eğiticiler ona göre davranmalıdırlar. Oysa yaptığımız araştırmalar, İHL'lerde diğer okullara nazaran öğrencilere daha baskıcı davranıldığını göstermektedir. Geçmişten gelen bu yanlış ve olumsuz tutumlarımızı artık terk etmeli, gençlerin sabırla olumlu kişilik kazanmalarını desteklemeliyiz. Onları yargılamaktan çok dinlemeli, yanlışlarını cezalandırmadan önce affetme yollarını devreye sokmalıyız. Böylece onlara okulu, hizmet verecekleri dini ve din hizmetleri alanında çalışmayı sevdirmeliyiz. İHL'lerde eğitim görmüş birçok insandan duyduğumuz ve bu okullarda okumuş kimseler olarak bizzat yaşayıp gözlemlediğimiz öğrenciyi okuldan ve hatta bazen dini hayattan soğutabilecek çok sayıda olumsuz idareci ve öğretmen tutumundan söz edilebilir. Hatta çok kez İHL mezunu arkadaşların bir araya geldiklerinde ve okul hatıralarından

söz açtıklarında, bu tarz vakaları sık sık dile getirdiklerine çok şahit olmuşuzdur. Aldığı aile terbiyesi ve din eğitimi gereği, istisnaları dışında her şeye rağmen hocalarına saygısızlık yapmayan öğrencilerin yaşadıkları kişilik kırılmaları maalesef göz ardı edilmektedir. Özgüven ve özsaygısı yüksek olması gereken öğrencilerde, çeşitli çatışmalar yaşanabilmektedir. Böyle bir eğitim süreciyle yetişen öğrencilerimizin topluma sağlıklı din hizmeti verebilmeleri noktasında sorunlar olacağı aşikârdır. Nitekim din hizmetleri alanındaki problemlere ilişkin yakınmalarımızın pek çoğu, dikkatle incelenirse bu hususla ilgili gözükmektedir. İdeal ve öğrencilerin sağlıklı kişilik ve benlik gelişimine katkı sağlayıcı öğretmen tutumu, demokratik tutumdur. Öğretmenler, bu çerçevede öğrencilere karşı tutum ve davranışlarını gözden geçirmelidirler.

Ezberci Öğretim Yöntemi ve Arapça Metin Okutulması

İHL'lerdeki eğitimin ezberci anlayışa ağırlık verdiği hususu eleştirilebilir. Doğrusu, özgür, objektif ve sorgulayıcı düşünebilmek için farklı, öğrencinin daha aktif ve üretken olduğu yöntemlere ihtiyaç vardır. Ancak bazı dersler, özellikleri nedeniyle bu değerlendirmenin dışında tutulabilir. Örneğin Kur'ân-ı Kerim dersi, Arapça dersleri bazen bu yönteme ihtiyaç duyulabilecek olan derslerdir.

Arapça metinlerin gereğinde, meslek derslerinde okutulması konusuna gelince, kanaatimizce meslek derslerinde mutlaka metin okutulmalı ama bunlar çok ağır metinler olmamalıdır. Basitten başlayarak belli bir düzeyde metin okutulması yararlı olacaktır. Bu ileriki İlahiyat eğitimi için de, bir temel olarak gerekmektedir.

Öğrencilere Kazandırılacak Din Anlayışının İçeriği

Öğrencilerin sosyo-psikolojik mevcut durumları, beklenti ve davranışları önemlidir. Geleceğin din anlayışını oluşturmada onlar etkili olacaklardır. Yani temel kaynaklardan aldıkları kazanımlarla yeni durum ve sosyal gelişimler karşısında, topluma yardımcı olacaklardır. Bu açıdan gerçekçi, tabiri caizse uçup kaçan değil, ayakları yere basan, manevi kökleri olan ama görünür sorun ve yaşantılar karşısında bilim, tecrübe ve somut yaşantılardan kopuk olmayan değerlendirmeler yapılması gerekmektedir. İslam dini, gizemli yönü ağır basan, gizli ellerle iş yapan, aklı öteleyen bir din değildir. Ayrıca neden-sonuç ilişkisine hapsedilmiş, her yapılan iyilik ve kötülüğün takip edilip hemen bir terslik yahut sorun olarak karşınıza çıktığı matematiksel bir anlayış, İslam'ın genişlik, esneklik ve insana görelik özelliğine uymaz. İşte bu bağlamda öğrencilere, bu temel anlayış iyi kazandırılmalıdır.

İHL'lerde Sanat Eğitimi

İHL'lerde sanat eğitimi verilmemektedir. Öğrenciler, derinliksiz ve temelsiz olan popüler kültürün kaypak zeminine terk edilmektedirler. Onlar, salt temel İslami bilimler açısından iyi yetişmiş olsalar bile, medeniyetimizin ruhu olan sanat anlayışımız ve birikimimizden haberdar olmadıkları için eksik kalacaklardır. Bu eksiklik, salt zihinsel bir sorun olmayıp duygusal yönü daha ağır basan ve ruh inceliğini sağlayan bir konudur. Bu yönüyle, teşbihte hata olmaz kabilinden, ben sanat yönü olmayan bir din görevlisi veya bu doğrultudaki bir eğitimin tuzsuz, baharatsız ve tabiatıyla lezzeti olmayan bir yemeğe benzediğini söylemek sanırız yanlış olmayacaktır. Ortada temel malzemelerin birbirine katıldığı, yemeğe benzeyen ama yiyince lezzeti olmayan bir yemek misali, topluma din hizmeti sunan insanlar olması gibi bir sonuç olabilmektedir.

İHL'lerde İnsan İlişkileri Eğitimi

İHL öğrencilerine sosyal ve beşeri ilişkiler, iletişim, hitabet vb. konusunda eğitim vermek de çok önemlidir. Bu alanlar artık her meslek dalı, hatta her annebaba, her çalışan vb. yani insanlarla ilişki Kur'an herkes için önemli hale gelmiştir. Özellikle kendi değerlerimizle bütünleşmiş bir insan ilişkileri eğitimi öğrencilerin teknik açıdan güçlü bir donanıma sahip olmalarını sağlayacaktır.

Öğrencilerin Pratik Din Hizmetleri Alanındaki Yeterlilikleri

İHL mezunlarının din hizmetleri alanında görev aldıklarında en çok zorlandıkları konuların başında, pratik din hizmetleri diyebileceğimiz aşir ve dua okuma, mevlüt, hatim, cenaze işleri gibi konular gelmektedir. Kanaatimizce işin önemine binaen, bir ders mutlaka salt bu konulara ayrılmalı ve salt bu konuları içeren bir "Pratik Dini Hizmetler" ders kitabı hazırlanmalıdır.

Öğrencilere İlmihal Bilgilerinin Kazandırılması

İlmihal, İslam kültüründe son derece önemlidir. Toplumun dini sorularının önemli bir kısmı da bu bağlamdadır. Bu konularda bilgili olan din görevlileri, hem topluma daha doğru bir rehberlik yapabilecek, hem de çevrelerinde daha saygın ve etkin olabilecektirler. Bu nedenle, bir ders salt "ilmihal" ağırlıklı olarak düzenlenmelidir. Düzenlenecek ders kitabında da, öğrencilerin yaş ve seviyeleri de dikkate alınarak anlayacakları seviyede temel ilmihal bilgilerine yer verilmelidir. Bu bağlamda hazırlanacak kitaplar için oluşturulacak komisyonlarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önereceği isimlere de yer verilmelidir.

Ders Kitaplarının Dil ve Üslûp Sorunları

Meslek dersleri ders kitapları ile ilgili önemli bir husus, kitapların dil ve üslûp

açısından sıkıcı akademik bir dil ve anlatımla hazırlanmış olmasıdır. Ders kitapları ilgi çekici, zevkle okunur ve dersin durumuna göre daha anlaşılabilir olmalıdır. Bu konuda da, sanırız en büyük görev, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne düşmektedir. Kitap hazırlayacak komisyonlara mutlaka bu konularda yetkin olduğu düşünülen edebiyatçı veya bu yönü güçlü hocalar dahil edilerek onlardan bu anlamda destek alınmalıdır. En azından hazırlanan kitapları baskı öncesi, anlam ve bütünlüğü bozmadan, dil ve üslup açısından incelemeleri sağlanabilir. Tabi buna bağlı olarak Talim ve Terbiye Kurulu üyeleri de özenle seçilmelidir.

İHL mezunlarından özellikle din hizmetleri alanında çalışan arkadaşlarımızın en önemli iletişim sorunları arasında, yeni kuşakların kullandıkları dil ile kendi kullandıkları dil arasındaki farklılaşmalar gelmektedir. Elbette din dili önemlidir ve olur olmaz nedenlerle anlamını buharlaştırmamak gerekir. Ama camilerdeki vaazların dilleri, çoğu kez, gençlerin anlamadığı terminoloji ile anlatıldığından amacına ulaşmakta güçlük olmaktadır. Bu bağlamda hiç olmazsa, terimlerimizi daha net ve günümüz gençliğinin anlayacağı ifadelerle açıklayarak dini anlatmak gerekmez mi? Aynı husus, meslek dersleri öğretmenlerinin bir kısmının kullandıkları dil için de geçerlidir. O halde, daha eğitim-öğretim döneminde öğrenciler bu konuda geliştirilmelidir.

Farklı Din Anlayışları ve Mezheplerin Öğretimi

Toplum-din hizmetleri görevlisi ilişkileri ve din hizmetlerinin verimliliği açısından, İHL'lerde mutlaka İslam düşünce tarihi içinde yer almış olup halen mensupları bulunan ve özellikle toplumumuzda yaygın olan farklı itikadî, siyasî ve fıkhî mezhep ve din anlayışları verilmelidir. Aksi halde mezun olan öğrenciler, aynı toplumda din hizmeti vermelerine karşın, görev mahallerindeki farklı anlayışlar karşısında bocalayıp sıkıntıya düşebilmektedirler. Ayrıca toplumumuzda rastlanan Satanizm, Yahova Şahitleri, Bahaizm, ve misyonerlik faaliyetleri konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Genel anlamda bugün toplumun din anlayışını etkileyen fikir akımları ve hareketler, tarafgirlik anlayışından uzak olarak öğrencilere anlatılabilmeli ve tartışılabilmelidir.

Dünya Dinlerinin Öğretilmesi

Artık dünyada küresel bir anlayış egemendir. Din görevlileri, olaylara daha geniş bakmak, diğer din ve anlayışları da tanımak durumundadır. Üstelik Diyanet İşleri Başkanlığı din görevlilerini yurtdışına gönderip uluslar arası hizmet vermektedir. Bu açıdan, öğrencilerin farklı din ve kültürlerden haberdar olmaları gerekmektedir. "Dünya Dinleri" adıyla bir ders olması ve içeriğinde yaşayan dinlerin tanıtılması gerekmektedir.

Öğrencilerde Olumlu Kişilik Gelişimi Açısından Karakter Eğitiminin Önemi

Cevaplamamız gereken temel sorulardan biri de şudur: İHL öğrencileri mezun olup din görevlisi olduklarında, onlardan beklenen işlev, sadece dini bilgi ve mesleki yeterlik açısından yetkin olmaları mıdır? Yani sadece mihrap ve minberin hakkını veren bir din görevlisi yetiştirmek yeterli olur mu? Cemaatiyle sağlıklı ilişkiler kuramasa, dürüst ve kişilikli, sözü-özü, sözü-davranışı bir olamasa da, diğer yönüyle vereceği hizmet yeterli olur diyebilir miyiz? Bu konuda yapılan araştırmalar, din görevlilerinin daha ziyade, empatik, sevecen, ilgili ve duyarlı davranışlarının etkili din hizmeti için daha da önemli olduğunu göstermektedir. Belki bu iki yön arasında bir mukayeseden ziyade, her iki hususun da bir arada olduğu, biri olmayınca diğerinin yetersiz kalacağı söylenebilir. Ancak topluma hizmet ve etki açısından mutlaka bir mukayese yapılacak olduğunda, ikili ilişkilerdeki davranışların daha etkili olduğu gözlenmektedir. Buradan hareketle, eğitim-öğretimde öğrencilere yukarıda ifade ettiğimiz insan ilişkilerinin yanı sıra, bir de "değerler eğitimi" verilmesi gereğinden söz edebiliriz. Söz konusu derste bize ait değerler, dini, ahlaki ve insani değerler, peygamberin örnekliği, İslam-Türk düşünce tarihinde etkin olmuş kişiliklerin söz ve yaşantılarıyla desteklenerek, benimsetebilecek şekilde verilebilmelidir. Aksi halde, din hizmetleri alanında zaman zaman kendimizin bile yakındığımız ve eleştirdiğimiz kendi ebeveyn ve hocalarına, dost ve akrabalarına karşı bile vefa duygusu olmayan, sözünde durmayı çok önemsemeyen, kişisel çıkar ve beklentileri için değerleri göz ardı eden, amirlerinin beklentilerini karşılamak veya onlara şirin gözükmek için onur ve kişiliğinden taviz veren, çevresine güven telkin etmeyen kimi bireyleri yetiştirmiş olmak, bu topluma hizmet etmek isterken, zarar vermemize yol açabilir.

İHL'lerde Arapça Öğretimi

Arapça eğitimi, sadece İHL'lerde değil, İlahiyat Fakülteleri'nde de hala en önemli problemlerimizden biri olarak önümüzde durmaktadır. Bu konuda özellikle Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, ayrı, yoğun ve çözüm bir noktaya gelene kadar devam etmesi gereken, uygulamaya dönük sonuçlar çıkarılacak bilimsel toplantılara ağırlık vererek sorunun çözümünü kolaylaştırabilir kanaatindeyiz.

Sonuç

Sonuç olarak İHL'ler, ülkemizde din öğretimi işlevini yerine getiren en önemli kurumdur. Kanaatimizce, bu okulların belli sorunları giderilerek ve siyasal tartışmaların dışına çıkarılarak, bir revizyona ihtiyacı vardır. Yapılacak düzenleme ve değişiklikler, ideolojik-siyasal düzlemin tümüyle dışında kalmalıdır. Din ve eğitim konularındaki uzman akademisyenler, Diyanet İşleri Başkanlığı ve MEB'de

görev yapan ilgili uzman kişilerden oluşacak bir yetkili komisyon, öncelikle alan araştırmalarına dayalı çalışma ve değerlendirmelerle konuyu ele almalıdır. Yapılacak çalışmalarda öncelikle mevcut çalışma ve değerlendirmeler bağlamında öngörülen sorunlar kapsamlı bir şekilde tespit edilerek işe başlanmalıdır. Çözüm önerileri için gereğinde komisyon dışındaki bilim adamı ve uzmanlardan fikir alınmalıdır. Nihayetinde bu çalışmaların kalıcı ve katkı sağlayıcı olması açısından, siyasi müdahaleleri önleyici yasal düzenlemelere de ihtiyaç vardır.

İMAM HATİP LİSELERİNDE DİN ÖĞRETİMİ:

Fırsat mı? İmkân mı? Girdap mı? Açmaz mı?

Süleyman AKYÜREK*

1. Giriş:

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bazı kurumları Osmanlı Devletinden alıp devam ettirirken bazı kurumları yeniden düzenlemiş veya yeni kurumlar ihdas etmiştir. Bu çerçevede eğitim sistemi içinde din eğitiminin yeri ve mesleki din eğitimini yürüten kurumlarda da çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Örgün ve yaygın din eğitimine yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Örgün din eğitimi çerçevesinde ilk-orta ve yüksek öğretim'de din eğitiminin yeri belirlenmiştir.

Eğitim sistemi içinde din eğitiminin yeri Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren toplumun çeşitli kesimlerince bir tartışma/çekişme konusu olmuştur. Bunun sonucu olarak yapılan/yapılacak her türlü düzenleme bir şekilde din eğitimi ile ilişkilendirilmiş/ilişkilenmiş, toplumsal çatışmaların konusu olmuş, taraflar oluşmuştur. Bu bağlamda çeşitli kaleler, siperler oluşturulmuş adeta din eğitimi konusu "bir savaş alanına" dönüşmüştür. Bu durum bu meselenin çoğu zaman soğukkanlı bir şekilde, ilmi bir zeminde ele alınmasını da zorlaştırmış/engellemiştir. Belki problem çözme/çözememe anlayışımızı, yöntemimizi incelemek/tespit etmek için din eğitimi konusuna ilişkin tartışmalara, önerilere ve çözümlere bakmak iyi bir örnek olabilir. Din eğitimini ilmi zeminlerde tartışma, fikir üretme ihtiyacı artık çok daha fazladır. Din eğitimine ilişkin temel tartışmalardan biri de İmam-Hatip Liselerine ilişkin olanıdır. "Bugün itibariyle İHL, hâlâ çözülmesi gereken bir sorun olarak ortada duruyor. Muhafazakâr kesimlerin çocuklarının dinlerini öğrenmesi için tek adres olarak gösterdikleri İHL'ne ilişkin toplumun tüm kesimlerinin mutabık kalacağı uygulanabilir bir çözüm ihtiyacı her geçen

* Doç. Dr., Erciyes Üniv. İlahiyat Fak. Din Eğitimi Anabilim Dalı

gün daha fazla ortaya çıkıyor."[1] Bu gün bu sorun halen devam etmektedir, tartışmalar sürmektedir.[2]

Bu tebliğ çerçevesinde örgün eğitim içinde yer alan İmam-Hatip Liselerinin günümüzdeki durumu ele alınacak, temel tartışmalara girilecek, sorunlar, imkânlar ve açmazlar yönünden ele alınacaktır.

2. İmam Hatip Lisesinin Kısa Tarihçesi:

Osmanlı Devletinde medreseler, birçok işlevinin yanı sıra "din görevlisi" ihtiyacını da karşılıyordu. 1913 yılında imam hatip yetiştirmek üzere açılan ve daha sonra "Medresetü'l-Vaizin" ile birleştirilerek "Medresetü'l-İrşad" adını alan "Medresetü'l-Eimme ve'l Hutaba" -bire bir karşılamasa da- bugünkü İmam Hatip Liseleri'nin kökeni olarak kabul edilebilir.[3] Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile din öğretimi alanında önemli düzenlemeler yapıldı. İmam-Hatip Mektepleri ve İlahiyat Fakültesi açıldı.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre 1924 yılında 29 merkezde İmam Hatip Mektepleri" açıldı. Bu okullar İstanbul'daki Medresetü'l-İrşad ve İstanbul dışındaki "Taşra Medreseleri"nin yerini aldı. Okulların ilk öğrencilerini yine bu medreselerin öğrencileri oluşturdu. İmam Hatip Mektepleri'nin eğitim süresi dört yıl olarak belirlenmiş ve dört yıllık ortaokul seviyesinde tutulmuştu. İmam Hatip Mektepleri'nin ömrü sadece altı yıl oldu. 1923-1924 öğretim yılında 29 okulda 2258 öğrenci öğrenim görülürken 1928-1929 öğretim yılında sadece 2 okulda 100 öğrenci kaldı. 1930 yılında ise İmam Hatip Mektepleri "öğrenci azlığı" gerekçe gösterilerek kapatıldı.[4]

1930-1949 yılları arasında ülkemizde din eğitiminin devlet tarafından yürütülmediği, onun göz ardı edildiği yıllardı. Bunun sonucu bazı olumsuzluklar yaşandı. Devlet din eğitimi ile ilgilenmek zorunda kaldı. Bu çerçevede 1949 yılında, "İmam Hatip Kursları" adı altında 10 ay süreli kurslar açıldı. 10 Ekim 1951 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile Demokrat Parti döneminde 7 ilde İmam Hatip Okulu açıldı. Bu okullar birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıl olan okullardı. 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra İmam Hatip Okullarının orta kısımları kapatılarak süresi 4 yıla indirildi. 1973 yılında Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan değişiklikle İmam Hatip Okulları'nın adı "İmam Hatip Lisesi" olarak değiştirildi ve mezunlarına fark dersleri vermelerine gerek kalmadan "üniversite-

---

1 Ruşen Çakır-İrfan Bozan- Balkan Talu, İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler, Tesev Yay., İstanbul, 2004, s. 25

2 Yök katsayı kararına ilişkin gazete tartışmaları için bakınız. 22-24.07.09 tarihli gazeteler

3 İrfan Bozan, Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam- Hatip Liseleri, Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı, Tesev Yay., İstanbul, 2007, s.11

4 Halis Ayhan, Türkiye'de Din Eğitimi, DEM Yay., İstanbul, 2004, s. 64

lerin edebiyat kollarına gidebilme hakkı" tanındı.

1976 yılında Danıştay kararı ile ilk defa İmam Hatip Liseleri'ne kız öğrenci alınmaya başlandı. 26 Ocak 1974'te kurulan MSP-CHP Hükümeti İmam Hatip Lisesi'nin iki yıl önce kapatılan orta kısımlarını tekrar açtı. Milliyetçi Cephe hükümetleri dönemleri İHL'nin yükselişinin başlangıç yılları olarak değerlendirilebilir. Birinci MC (31 Mart 1975-21 Haziran 1977) ve İkinci MC (21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978) hükümetleri yaklaşık olarak 3 yıl 9 ay görev yaptı. Bu dönemde 230 yeni İHL açıldı. İkinci MC'nin sonuna gelindiğinde ülkedeki İHL sayısı 334'e ulaştı. 2005–2006 öğrenim yılındaki İHL sayısının 452 olduğu düşünülürse, okulların yarısının bu dönemde açıldığı söylenebilir.[5]

1980 yılına gelindiğinde Türkiye'deki İHL sayısı ortaokul düzeyinde 374 lise düzeyinde ise 333'e ulaşmıştı. İHL'de öğrenim gören öğrenci sayısıysa 1980 yılı itibariyle 200 bini geçti. 12 Eylül askeri yönetimi zamanında Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 32. Maddesi yeniden düzenlenerek İHL mezunlarının "üniversitelerin tüm bölümlerine girmesine" imkan tanındı.[6]

1980-1990 yılları arasında İHL'ler yatay yönde büyüdü. Yeni okul açmak yerine var olanlar genişletildi, şubeler şeklinde yaygınlaştırıldı, bir nevi yatay büyüme dönemi yaşandı, niteliksel olarak da iyileştirme çalışmaları yapıldı. 1985 yılında ilk Anadolu İmam Hatip Lisesi açıldı.[7] 1997 yılına gelindiğinde İHL'de öğrenim gören öğrenci sayısı ortaokul kısmı ile birlikte 500 binin üzerine, okul sayısı ise 612'ye ulaştı. 16 Ağustos 1997 tarihinde kabul edilen 8 yıllık kesintisiz eğitim ile İHL'nin orta kısımları kapatıldı. YÖK Genel Kurulu'nun 30 Temmuz 1998 tarihinde getirdiği katsayı düzenlemesiyle İHL mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışındaki fakültelere girmelerini zorlaştı. Bu iki düzenlemenin etkisi kendini kısa zamanda gösterdi ve İHL öğrencisi sayısı 2002-2003 öğrenim yılında 64 bin 534'e kadar düştü. Bir sonraki yılsa yeni kayıtlardaki artışla bu sayı 84 bin 898'e çıktı.[8]

Türkiye'de orta öğretimdeki mesleki din eğitimini yürüten okullar; İmam ve Hatip Mektepleri (1924-1930), İmam-Hatip Okulları (1951-1973), İmam-Hatip Liseleri (1973-...) ve imam-Hatip Anadolu Liseleri (1985-...) olmak üzere başlıca dört dönem geçirmiştir. Dönemlerin arasında benzerlikler, devam eden yönler bulunabileceği gibi farklılıklar da söz konusudur. 1930'da son iki İmam ve Hatip Mektebinin kapatılmasına bildirilen resmi gerekçe "öğrencisizlik" iken İmam-Hatip Liselerinde bunun tam tersi bir durumla karşılaşılmakta, öğrencisizlik yerine çok fazla öğrencisi olduğundan şikâyet edilerek bu okulların azaltılmaya

5 İrfan Bozan, s. 17
6 Çakır-Bozan-Talu, s. 15
7 İrfan Bozan, s. 20
8 Çakır-Bozan-Talu, 16

çalışıldığı görülmektedir.[9]

Kurulduğu günden bu güne İHL'nin iki temel işlevi olduğu görülmektedir: Camilerde görev yapacak din görevlisi ihtiyacını karşılamak ve Türk eğitim sistemi içinde halkın daha fazla din eğitimi talebini karşılamaktır. Dolayısıyla İHL sorununu bu iki konuyla bağlantılı olarak ele alınabilir: Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinden olan laiklik ilkesi çerçevesinde, toplumun din eğitimi talebinin karşılanması ve din görevlilerinin yetiştirilmesi ihtiyacının karşılanması.[10]

3. Türk Eğitim Sistemi İçinde İHL'lerin Yeri ve İşlevleri:

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile açılan İHL mekteplerinin amacı, kanunun 4. maddesinde şöyle belirtiliyor: "Yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darul Fünün'da bir İlahiyat Fakültesi te'sis ve imamet ve Hitabet gibi hidemat-ı diniyyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edilmesi." Bu kanun mesleki din eğitiminin temel dayanağıdır.[11] Kuruluş amacı "imam-hatip gibi din hizmetlerini yürütecek memurları yetiştirmek" olan bu okullar, zamanla bu işlevlerinin yanı sıra başka işlevler de yerine getirmiştir. Yıllar içerisinde bir yandan din görevlisi yetiştirmiş, bir yandan da daha fazla din eğitimi isteyenlerin müracaat yeri olmuştur. Vatandaşlarımız bu okulların binalarının yapımını büyük oranda kendisi üstlenmiştir. Dolayısıyla İHL'lerinin gelişmesinde "halk desteği" önemli bir etken olarak önümüze çıkmaktadır.

Halkımızın bu okulları sahiplenmesinde önemli etkenlerden biri bu okulların daha fazla din eğitimi almak isteyenlerin taleplerini de karşılamasıdır. Öyle ki, İHL gelen öğrencilerin büyük bir kesiminin din görevlisi olmak için gelmediği ortaya konmuştur.[12] Bu yüzden olsa gerek yıllar içerisinde bu okullarının mezunlarının diğer alanlara gidebilmesi her zaman sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu yöndeki gelişmelere bakıldığında; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 22 Mayıs 1972'de yayımlanan yönetmelikte "*İmam Hatip Okulu, ortaokul üzerine dört yıllık eğitim veren bir meslek okuludur. Okul öğrencilerini hem mesleğe hem de kendi alanlarında yükseköğrenime hazırlar.*" Denilmektedir. 1973 yılında Milli Eğitimin Temel Kanununun (1739 sayılı yasa) 32. Maddesi ile "İmam Hatip Okulu"nun adı "İmam Hatip Lisesi" oldu. Yasa şu şekildeydi: *"Madde 32: İmam Hatip Liseleri, İmamlık, Hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere*

9 Bedri Mermutlu, İmam Hatip Liselerinin Seküler Açmazı, Akademik araştırmalar, s.87.

10 Çakır-Bozan-Talu, s. 209

11 M. Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni, DEM Yay., İstanbul, 2005, s. 56

12 Suat Cebeci, İmam Hatip Liselerinden Mezun Olanları Yönelişleri ve Sebepleri, Ankara Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003

Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılan, ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe, hem yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır." Böylece İmam Hatip Okullarının hem ismi değiştirilerek eğitim sistemi içinde lise kategorisinde yer almış, hem de mezunlarına üniversite kapıları açılmış oldu. Yasayla birlikte, diğer liselerin edebiyat kolu mezunlarının girdikleri bölümlere İHL mezunları da girme hakkını elde etmiş oldu. İHL mezunları 1976-1977 öğretim yılında liselerin edebiyat kolu mezunlarını kabul eden fakültelere kayıtlarını yaptırabildiler. Söz konusu maddede yer alan "hem mesleğe, hem yüksek öğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumu" tanımlaması İHL mezunlarının tüm yüksek öğretim kurumlarına girebileceği şeklinde yorumlanabildiği gibi, sadece kendi alanındaki yüksek öğretim kurumuna/İlahiyat Fakültesi gidebileceği şeklinde de yorumlanmıştır. Söz konusu yasanın farklı yorumlanması çeşitli tartışmalara ve uygulama farklılıklarına yol açmıştır. Hem İHL savunucuları hem de ondan rahatsız olanlar aynı maddeye farklı yorumlar getirebilmişlerdir.[13] 12 Eylül döneminde İHL mezunlarının üniversitelerin her bölümüne girmesine imkan veren bir düzenleme yapıldı.[14] Yapılan düzenlemelere rağmen tartışmalar halen sürmektedir. Bu çerçevede temel sorun, İHL'nin bir meslek lisesi mi, özel statülü bir lise mi olduğu noktasındadır.

Meslek lisesi olarak görenler sayısının çoğalmasını, mezunlarının tüm fakültelere gitmesini sorun olarak görmüşler, ihtiyaç fazlasının kapatılarak, sadece din görevlisi yetiştirmesini savunmuşlardır. Bu bağlamda Tüsiad raporu dikkat çekicidir. *"Türk toplumunun ihtiyacı olan din görevlilerini yetiştirmek amacı ile açılan İmam Hatip okullarında kuruluş amacı dışında aşırı bir kapasite yaratılmış, üstelik çok sayıda kız öğrenci alınmıştır. Bu gelişme İHL'nin temel eğitim kademesinden başlayarak genel eğitim kurumuna dönüşmesine, böylece ikinci bir genel eğitim kanalının oluşmasına yol açmıştır. Gelişme devam etmektedir. İki kanal arasındaki sınır gittikçe büyümektedir. Birinci bölümde demokrasi faktöründe açıklandığı gibi, ayırıcı kanallarda kültürel kimliği, milli benliği, değer yargıları, yaşam biçimi, giyimi, dünya görüşü, kısaca eğitim profili çok farklı iki ayrı gençlik kuşağı yetiştirilmesi, Tevhid-i Tedrisat ilkesine aykırı bir gelişmedir."*[15] Söz konusu değerlendirmeler İHL konusuna yaklaşım, öğrenci sayısı, öğrenci cinsiyeti, statüsüne ilişkin bir yaklaşımı gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede temel sorunların başında İHL statüsü gelmektedir. Buna ilişkin çeşitli öneriler bulunmaktadır: Meslek lisesi, Özel Statülü Genel Lise veya Genel-

13 Çakır-Bozan-Talu, s. 63

14 Mustafa Öcal, "İmam Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğrenime Yönelişleri ve Üstlendikleri Görevleri",s.40, Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995

15 Çakır-Bozan-Talu, s. 83

meslek lisesi gibi.[16]

Tesev tarafından yapılan çalışmada İHL sorununun çözümü için oraya çıkan yaklaşımlar ve bunlarla bağlantılı olarak ileri sürülen öneriler şu şekilde belirtilmektedir:[17]

1. "İHL'nde Din Eğitimi Verilir" Yaklaşımı: İHL'nde esas olarak din eğitimi verildiğini söyleyen ve bu okullarla bir nevi aidiyet ilişkisi içinde bulunan kesimlerin, 1997 öncesinin "altın yılları"na dönmek istedikleri şeklinde bir izlenim yaygın. Gerçekten de, kamuoyunda "İHL davası"nın savunucusu olarak öne çıkan kişi ve kuruluşlar tek sorun olarak katsayıyı gösteriyor, İHL'nin orta kısımlarının yeniden açılmasını istiyor, bütün İHL'ni "Anadolu İHL"ne dönüştüreceklerini söylüyorlar. (Tesev, 31)

2. "İHL'nde Din Görevlisi Yetiştirilir" Yaklaşımı: TÜSİAD Başkanı Ömer Sabancı'nın dile getirdiği "ihtiyaç fazlası İHL'nin kapatılıp düz liseye dönüştürülmesi" önerisi, bu okulların 1997 sonrası durumundan memnun olan kesimler tarafından desteklendi. Bu önerinin hayata geçirilmesi için İHL'ndeki varolan öğrenci sayısının daha da azaltılması gerekiyor, çünkü o kadar gözden düşmelerine rağmen İHL'ndeki öğrenci sayısı halen "din görevlisi ihtiyacı"nın çok çok üstünde; hatta son bir-iki yılda yeni kayıtlarda artış bile yaşandı. Bununla birlikte, eğer İHL bugünkü statüsünde kalacaksa, can çekişen atın tabancayla öldürülmesi gibi, Ömer Sabancı'nın önerisi makul gözüküyor. Fakat çalışmamızın başından itibaren defalarca tekrarladığımız gibi, ne amaçla kurulmuş olurlarsa olsunlar, İHL yıllardan beri din görevlisi yetiştiren okullar olmaktan çıkmış durumda. Kaldı ki tek başına İHL eğitiminin bir kişiye din görevlisi formasyonu kazandırmadığı da açıkça ortada. (s.203)

3. Din Öğreniminin Özelleşmesi Tartışması ve Seçmeli Din Dersi Önerisi: İHL'nin bugünkü durumunu tercih edenler, devletin vatandaşın din öğrenimi talebini örgün öğretimde karşılama diye bir zorunluluğu olmadığını ileri sürüyorlar. Onlara göre din eğitimi yaygın eğitim vasıtalarıyla (yazılı, görsel, işitsel medya...) aileler tarafından pekala verilebilir.

"Din eğitimi ihtiyacı"nın İHL'nde karşılanmasına taraftar olmayan bazı kişiler de bunun adresi olarak Kur'an kurslarını gösteriyorlar. İHL'nin sadece din görevlisi yetiştirmesi gerektiğini düşünenler içinde sayıları giderek artan bir grup, bu okulların devlet denetiminden çıkarılmasını; hatta isteyenlerin din görevlisi yetiştirmek amacını taşımamakla birlikte "din ağırlıklı liseler" kurabilmesini, böylece vatandaşların din eğitimi ihtiyacının karşılanmasını savunuyorlar. Din öğreniminin özelleştirilmesi önerisi, Türkiye'deki laiklik tartışmalarının

16 Çakır-Bozan-Talu, s. 149
17 Çakır-Bozan-Talu, s.33

geleneksel saşarını altüst ediyor. Bu öneriye hem bazı "laikliğe duyarlı", hem de "muhafazakâr", hatta "İslamcı" olarak tanımlanabilecek kişi ve kurumlar destek veriyor."

Söz konusu yaklaşımlar ve ileri sürülen öneriler; Türk Milli Eğitim Sistemi içinde İHL'lerin statüsünün tartışılmasının temel bir konu olduğunu göstermektedir. Bu sorun da kuruluş amacı, geçmişten bu güne işlevleri, toplumsal talep ve ihtiyaçlar çerçevesinde laiklik, din özgürlüğü, demokratik haklar, din görevlisi ihtiyacı, din-devlet ilişkisi ve ülkemizin şartları bağlamında ele alınabilir. Ancak sadece İHL statüsü yerine, örgün ve yaygın din eğitiminin genelde devlet sistemi özelde de eğitim sistemi içindeki yeri/rolü dikkate alınarak bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi bir ihtiyaçtır. Zira "Din "eğitim sorunları siyasi veya toplumsal alan kapma mantığı içinde değil, tüm toplumu kuşatacak bir perspektif içinde ele alınması zorunlu bir sorundur. Bu çerçevede imam hatip liselerine ilişkin tartışmanın da farklılıklar arasındaki iletişimi ve dayanışmayı sağlamlaştıran "bir toplumsal barış projesi" olarak algılanması gerekmektedir.[18]

4. İmam Hatip Liselerinin Mekân Durumu:

Kurulduğu günden bu güne İmam Hatip Liselerinin fiziksel mekanlarının ortaya çıkışında, gelişmesinde halk desteği son derece önemli bir rol oynamıştır. Bunun sonucu olarak İHL binalarının, pansiyonlarının %65'i devlet desteği olmadan yapılmıştır. Devletin katkı almadan yaptığı binalar ise %9,5'luk bir orandadır.[19] İmam Hatip Lisesi olarak kullanılması şartını da koyabilmiştir. Bu durumda o okullar sadece İHL olarak kullanılmak durumunda olunmuştur. Bununla birlikte 1997'den sonra azalan öğrenci sayısı sonucu bazı binaların ilköğretim okullarına veya diğer kurumlara verildiği görülmüştür. Bu konuda yapılan kimi tasarruflar yargıya takılmış, kimi tasarruflar da yargısal süreçte devam etmektedir. Gelinen noktada sayı ve derslik açsısından İHL lerin durumu şöyledir:

Öğretim Yılına Göre İHL ve Derslik Sayısı[2]					
	İHL	Anadolu İHL	Toplam	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı
2002-3	436	100	536		71.100
2003-4	447	7	452		90.606
2004-5	445	7	452		96.851
2005-6			453		108.064
2006-7			455	7.123	120.668
2007-8			456	7.197	129.274
2008-9			458	7.444	143.637

18 Çakır-Bozan-Talu, s. 5

19 Ahmet Ünsür, İmam Hatip Liseleri: Kuruluşundan Günümüze, İstanbul, 1995, s.148

1973-1974 öğrenim yılında İmam Hatip Okulunun 72 orta-71 Lise kısmında toplam 34 bin 570 öğrenci vardı. 1997 yılına gelindiğinde öğrenci sayısı 511 bin 502, okul sayısıysa orta kısım olarak 601'e, lise kısmıysa 402'ye ulaşmıştı. 1973 yılından itibaren, 12 Eylül dönemi dâhil, hiçbir yıl İHL öğrenci sayısı azalmamış aksine artmıştır. Bununla birlikte YÖK'ün katsayı uygulamasından sonra hızla bir düşüş yaşanmış, 2002 yılına gelindiğinde kısmen okul sayısında ancak önemli ölçüde öğrenci sayısında düşüş olduğu görülmektedir. 2003-9 yılları arasında İHL sayısında nisbeten bir artış olsa da bu kayda değer bir artış olarak görülmüyor. Ancak öğrenci sayısında daha iyi bir artış olduğu görülmektedir. Bu çerçevede derslik başına düşen öğrenci sayısı 2006-7 öğretim yılında 16,9 iken 2008-9 öğretim yılında 19,2'ye yükselmiştir. Okul sayısı ile öğrenci sayısı karşılaştırıldığında ise, oku başına 313.6 öğrenci düştüğü görülmektedir. Bu durum son yıllarda İHL'nin hem okul sayısı hem de öğrenci olarak bir gelişme içerisinde olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Halkın sahiplenmesinin sonucu olarak, İHL'ler pansiyon/yatılı imkanları yönünden de diğer meslek liselerine göre son derece iyi durumda idi.[20] ilk olarak 1963-1964 yılında parasız yatılı öğrenci alınmasıyla İmam Hatip Okullarına özellikle kırsal kesimden gelen, düşük gelirli ailelerin çocuklarının öğrenim görme şansı arttı.[21] Bu çerçevede İHL, köyden kente göçün yaşandığı, şehirlileşme sürecinde çeşitli kesimlerin kentlileşme sürecine katkıda bulunmuştur. Özellikle dar gelirli aileler için cazip hale gelerek, bir nevi fırsat eşitliğinin oluşmasına katkı sağlamıştır. İmam Hatip Liselerinin pansiyon/yurt imkanı olarak incelendiğinde ise şunlar ortaya çıkmaktadır:

Yıllara Göre İHL Pansiyon Sayısı[3]							
Öğretim Yılı	Pansiyon sayısı	Pansiyon Kapasitesi	Parasız Yatılı Öğrenci sayısı	Paralı Yatılı	Pansiyonda Kalan toplam öğrenci say	Erkek	Kız
2000-1	350	48.555					
2005-6	322	39.222	33.993	153	34.152	34.152	------
2006-7	330	39.583	34.774	102	34.876	34.876	-----
2007-8	341	40.357	34.046	644	34.690	34.393	297
2008-9	348	41.389	35.402	1.168	36.570	35.897	673

20 Çakır-Bozan-Talu, s. 18
21 Çakır-Bozan-Talu, s.17

Tablo incelendiğinde, 2000-1 yılından sonra pansiyon sayısında kısmi bir azalma olduğu ancak 2008-9 öğretim yılında 2000-1 yılı seviyesinin neredeyse yakalandığı görülmektedir. 2005-6 öğretim yılında öğrencisinin %31,6'sı pansiyonda kalırken 2008-9 öğretim yılında % 39,2'sinin pansiyonda kaldığı görülmektedir. Bu durum bir yandan İHL'nin kırsal kesim için bir fırsat eşitliği imkanı olarak yorumlanabilirken bir yandan da İHL'nin son yıllarda daha çok öğrenci kaynağı olarak kırsala yöneldiği şeklinde de yorumlanabilir. Ayrıca İHL'nin okulun bulunduğu il/ilçede yaşayanlardan daha çok başka yerlerden gelen öğrencilerce talep gördüğü şeklinde yorumlanabilir.

5. İmam Hatip Lisesinin Öğrenci Durumu:

1930 yılında öğrencisizlik nedeniyle kapatılan İmam Hatip Mektepleri, İkinci MC hükümeti döneminde 334 sayısına ulaştı. Bu günkü İHL sayısı düşünüldüğünde okulların yarısı o dönemde açılmıştı.(230 okul). 1980'li yılların sonlarında okul sayısında önemli artış olmamasına rağmen, öğrenci sayısı 300 bini geçerek yüzde 45'lik bir artış olmuştu. Bu dönemde İHL yatay yönde büyüdü. Yeni okul açmak yerine var olanlar genişletildi, şubeler şeklinde yaygınlaştırıldı, niteliksel olarak iyileştirme çalışmaları yapıldı. 1985 yılında ilk Anadolu İmam Hatip Lisesi açıldı. 16 Ağustos 1997 tarihi İHL için bir dönüm noktası oldu. Bu tarihte çıkarılan sekiz yıllık zorunlu kesintisiz eğitim yasası ile İHL'nin orta kısımları kapandı.

O zamana kadar artan öğrenci sayısında ciddi bir azalma oldu. 1996-1997 öğrenim yılında İHL'nin orta ve lise kısmında toplam 511 bin 501 öğrenci öğrenim görürken bu sayı 1997-1998 öğrenim yılında 178 bin 46'ya düştü. Bu yıldan sonra İHL öğrenci sayısı düşüş gösterdi.[22]

Yıllara Göre İmam Hatip Lisesi Öğrenci Sayısı[4]					
Yıl	**Okul Sayısı**	**Derslik Sayısı**	**Öğrenci**		**Toplam**
			Erkek	**Kız**	
1990-1			76898	23789	100687
1991-2			86450	32835	119285
1992-3			99160	43202	142362
1993-4			109262	53061	162323
1994-5			107999	59183	167182
1995-6			113247	70394	183641
1996-7			106187	74185	180372

22 Çakır-Bozan-Talu, s. 70-71

1997-8			98430	79616	178046
1998-9			100021	92765	192786
1999-2000			66776	67448	134224
2000-1	600		46.906	44.714	91.620
2001-2			38719	32864	71583
2002-3	536		42.853 a.3.866	28.247 a.2.700	71.100 a.6.566
2003-4	452		52.163 Açık:2.827	38.443 Aç: 2.881	90.606 Aç:5.708
2004-5	452		52.359 Aç: 3.980	44.492 Aç: 2957	96.851 Aç: 6.937
2005-6	453		55.011	53.053	108.064
2006-7	455	7.123	58.500	62.168	120.668
2007-8	456	7.197	60.356	68.918	129.274
2008-9	458	7.444	65.916	77.721	143.637

Tablo incelendiğinde, 1993-98 arasında İHL öğrenci sayılarında ciddi bir artış olduğu görülüyor. 2002-3 öğretim yılında da kendi seyrinde en alt düzeye iniyor. Bununla birlikte 2003-4 öğretim yılından itibaren başlayan yükselişin devam ettiği görülmektedir. 2008-9 öğretim yılında orta öğretim içerisinde İHL öğrencisinin oranının %3,7, ortaöğretim okul sayısı içinde ise %5,2 olduğu görülmektedir. Mesleki ve teknik ortaöğretimin içinde ise İHL okul sayısının oranının %9,9, öğrenci sayısının ise %9,1 oranında olduğu görülmektedir. Yukarıdaki tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise 2006-7 öğretim yılından itibaren kız öğrencilerin sayısının erkek öğrencilerden fazla olmasıdır.

1950 yılında imam ve hatip yetiştirmek üzere açılan İmam Hatip Okulları'na kızını İHL'ne kaydettirmek isteyen bir velinin hukuk mücadelesi sonucu Danıştay 11. Dairesi'nin 14.12.1976 ve 1976/4374 sayılı kararıyla kız öğrenciler alınmaya başlandı. Bu gün gelinen noktada, İHL öğrencileri içerisinde kız öğrenciler daha fazla bir sayıya sahip olduğu görülüyor. 2008-9 öğretim yılında İHL'deki kız öğrenciler ortaöğretimdeki kız öğrencilerin %4.4'üne tekabül etmektedir. Bu durum, kız çocuklarının eğitiminde İHL'nin önemini ve işlevini ortaya koymaktadır. Ailelerin özellikle kız çocuklarını İHL'ye göndermeleri de manidardır. Bununla birlikte yetişen kız öğrencilerin İlahiyat Fakültelerine gitmesi ve DİB'de görev almaları, ülkemizdeki din yorumuna bayan katkısı açısından son derece

önemli bir rol oynayabilir.

İHL öğrencilere tanıdığı burs imkanı ile de fırsat eşitliğine katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede yıllara göre burslu öğrenci sayısı şu şekildedir:

Yıllara Göre İHL'deki Burslu Öğrenci Sayısı[5]								
1991-2	**1992-3**	**1993-4**	**1994-5**	**1995-6**	**1996-7**	**1997-8**	**1998-9**	**1999-2000**
3.100	1.700	2.702	3.312	9.854	7.416	8.226	5.672	3.296

2001	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
			E: 522 K:855	E:1028 K: 734	E:1.129 K:909		E:1568 K:1263
1.901	1.368	1.396	1.377	1.762	2.038	2.328	2.831

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde İHL'nin öğrenci sayılarındaki artışın, onun genel öğrenci sayılarının izlediği yolu takip ettiği görülmektedir. 1998-9 yılında öğrencilerinin %2,9'u burslu iken 2008 yılında İHL öğrencilerinden % 1,9'unun burslu olduğu görülmektedir. 2008 yılında genel burslu öğrenci sayısı 172.940 iken, İHL öğrencisinin bu sayı içindeki oranı %1,6'dır.

İHL konusundaki temel tartışma alanlarından biri de mezunların üniversitenin hangi bölümlerine girebilecekleridir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 22 Mayıs 1972'de yayımlanan yönetmelikte "İmam Hatip Okulu, ortaokul üzerine dört yıllık eğitim veren bir meslek okuludur. Okul öğrencilerini hem mesleğe hem de kendi alanlarında yükseköğrenime hazırlar," denilmekteydi. Bu yönetmelikte dikkat çeken İmam Hatip Okulları"kendi alanlarında yükseköğrenime hazırlar" ifadesidir. Bu yönetmelikle İmam Hatip Okulları mezunlarının kendi alanları dışında yükseköğrenime devam etmelerinin önü kesiliyordu. Bu yönetmelikten 1 yıl sonra çıkarılan 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu"yla İmam Hatip Okulu öğrencileri için bir dönüm noktası oldu. Öncelikle okullar "İmam Hatip Lisesi" (İHL) adını aldı; ardından da üniversite kapıları öğrenciler için daha açık hale geldi. Bu yasanın 32. Maddesi: "İmam Hatip Liseleri, İmamlık, Hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılan, ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe, hem yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır."[23] Yasayla birlikte, diğer liselerin edebiyat kolu mezunlarının girdikleri bölümlere İHL mezunları da girme hakkını elde et-

23 Ayhan, 1999, s.200

miş oldu. Yönetmelik gereği İHL mezunları 1976–1977 öğretim yılında liselerin edebiyat kolu mezunlarını kabul eden fakültelerine kayıtlarını yaptırabildi.[24] 12 Eylül yönetimi yeni İHL açmadı, ancak meslek lisesi mezunlarının üniversitelerin her bölümüne girmesine olanak tanıyan bir düzenleme yaptı. Bu tarihe kadar üniversitelerin edebiyat ile ilgili bölümlerine devam edebilen İHL mezunları üniversitelerin tüm bölümlerine yerleşme şansına kavuştu. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 31. Maddesi, 16 Haziran 1983 tarihinde şu şekilde değiştirildi: "Lise ve dengi okulları bitirenler, yüksek öğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır. Hangi yüksek kurumlara, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yüksek Eğitim Kurulu tarafından tespit edilir." (*Resmi Gazete*, 1983)[25]

İHL mezunlarının üniversite yönelimleri her dönemde tartışma konusu olmuştur. Kimileri, isteyenin istediği fakülteye gidebilmesini bir hak olarak görürken, kimileri de İHL öğrencileri sadece İlahiyat Fakültesine gitmesini savunmuştur. İHL mezunlarının istedikleri fakülteleri tercih etmesine ilk ciddi itiraz 1990 yılında TÜSİAD tarafından hazırlatılan "Eğitim Raporu"nda yapılmıştır. Raporda 1988 yılında İHL mezunlarının İlahiyat Fakülteleri yerine, öncelikle üniversitelerin hukuk ve kamu yönetimi bölümlerine yöneldiği saptanmıştır.[26] Katsayı farklılığının ilk kez uygulandığı 1999 yılının üniversite sınavı sonuçları incelendiğinde İHL mezunlarının Hukuk, Siyasal ve Öğretmenlik bölümlerine girişlerinde ciddi düşüşler olmuştur.[27] Hatta diğer meslek liseleri arasında Ticaret Lisesi mezunlarından da geride olduğu görülmüştür. Ticaret ve Endüstri Meslek Lisesi mezunlarına tanınan iki yıllık fakültelere sınavsız geçiş ve puan desteği ile bu okulların da gerisinde kalmıştır. Mezunların çoğu yüksek öğrenim yapmayı Diyanet'te çalışmaya tercih etmişlerdir.[28] Yıllara göre İHL mezunlarının üniversiteye yerleşme oranları şu şekildedir:

24 Bozan, s. 16
25 Bozan, s. 19
26 Çakır-Bozan- Talu, s.22
27 Tesev, 23
28 Çakır-Bozan-Talu, s. 25

Yıllara Göre İHL Mezunları ve Üniversiteye Yerleşme Oranları[6]					
	Başvuran	**Lisans**	**Önlisans**	**Açıköğretim**	**Yerleşen**
2003-4	61.275				16.454 %26,9
2004-5	71.686				25.948 %36,2
2006-7	41.106	1456 %3,5	1855 %4,5	14.341 %34,8	17.652 %42,9
2007-8	46.999	1475 %3,1	1.670 %3,6	23.296 %49,5	26.441 %56,2
2008-9	56.805	3.610 %6,4	3.010 %5,3	23.529 %41,4	30.149 %53,0

Yukarıdaki tablo incelendiğinde İHL mezunlarının büyük oranda açıköğretim fakültesine girdikleri, lisans düzeyinde oldukça düşük oranda oldukları görülmektedir. İHL mezunlarının yoğunluklu olarak açıköğretime yönelmeleri, onların İlahiyat dışındaki bölümlere yöneldiği şeklinde yorumlanabilir. Bu çerçevede YÖK'ün 21 Temmuz 2009 tarihli yeni kararı İHL'ler için bir ümit olmuştur. Bununla birlikte tartışmalar halen sürmektedir. Yapılan düzenlemeyi İstanbul Barosu yargıya taşımıştır.

6. İmam Hatip Lisesinin Program Durumu:

İHL'nin kuruluş amacı ve bu gün gerçekleştirdiği işlevler açısından uyguladığı ders programları incelendiğinde şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır:

Ders Kategorileri	**Dersler**	**9. Sınıf**	**10. Sınıf**	**11. Sınıf**	**12. Sınıf**
Ortak Dersler	Dil ve Anlatım	2			
	Türk Edebiyatı	3			
	Tarih	2			
	İnk.Tar. ve Atatürkçülük			2	
	Coğrafya	2			
	Matematik	4			
	Fizik	2			
	Kimya	2			
	Biyoloji	2			
	Sağlık Bilgisi	2			
	Felsefe			2	
	Yabancı Dil	3	3		
	Beden Eğitimi	2			
	Milli Güvenlik Bilgisi		1		
	Trafik ve İlk Yardım			1	
	Toplam	**26**	**4**	**5**	
Alan Dersleri	Kur'ân-ı Kerim	4	5	5	4
	Arapça	5	6	5	5
	Temel Dini Bilgiler	2			
	Siyer		2		
	Fıkıh			2	
	Tefsir				2
	Karşılaştırmalı Dinler Tarihi				2
	Hadis			2	
	İslam Tarihi				2
	Kelam				2
	Hitabet ve Mesleki Uygulama				2
	Dil ve Anlatım				4
	Türk Edebiyatı				4
	Toplam	**11**	**21**	**22**	**27**

Seçmeli Dersler	Resim				
	Müzik				
	Beden Eğitimi				
	Tarih				
	Çağdaş Türk ve Dünya Tar.				
	Coğrafya				
	Mantık				
	Psikoloji				
	Sosyoloji				
	Matematik				
	Geometri				
	Analitik Geometri				
	Fizik				
	Kimya				
	Biyoloji				
	Dini Musiki				
	Hüsn-ü Hat				
	Bilgi ve İletişim Teknolojilr				
	Girişimcilik				
	Bilgi Kuramı				
	Proje Hazırlama				
Alınabilecek Ders Saati			12	10	10
Rehberlik		1	1	1	1
Toplam Ders Saati		**38**	**38**	**38**	**38**

İHL ders saati listesi incelendiğinde toplam 152 kredilik bir ders olduğu görülüyor. Söz konusu derslerin 35'i ortak ders olarak görülüyor, buna 4 kredilik rehberlik ve alan dersleri içerisinde gösterilen 8 kredilik ders de (Dil ve anlatım ve Türk edebiyatı) eklenince toplamda 47 kredi elde edilir. Seçmeli derslerin de alan dersi olmadığı görülüyor. Bu sayıya 32 kredilik seçmeli dersler de eklenince 79 kredinin alan dersi olmadığı görülüyor(%51,9). Ders listesinde geriye kalan 73 kredinin alan dersi olduğu görülüyor (48,1). Daha önce uygulanan ders programlarında alan dersi/kültür dersi oranı 40/60 kültür dersleri lehine iken, bu durumun şimdilerde 52/48 oranıyla yine kültür dersleri lehinde olduğu görülüyor. Buna rağmen alan dersleri lehine bir gelişmenin olduğu söylenebilir. Diğer

meslek liselerinde ise oran 31-32/69-68 şeklinde meslek dersleri lehinedir.[29] İHL programında, diğer meslek liselerine göre daha fazla kültür dersinin yer aldığı görülüyor. Bu durum İHL'nin diğer meslek liselerinden farklı olarak hem din görevlisi yetişmesine kaynaklık etme hem de din eğitimi talebini karşılama durumunda kalmasının programlara yansımasından kaynaklanabilir. Dolayısıyla İHL'nin statüsü ve işlevlerinin belirlenmesi bu farklılığın ortadan kalmasına yol açacaktır.

2008 yılında İHL Meslek Dersleri Öğretim Programları yapılandırmacı din eğitimi anlayışıyla yeniden geliştirilmiştir. Bu çerçevede mesleki din öğretiminin vizyonu şöyle ortaya konmuştur:[30]

1- Atatürk'ün "*Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur*" sözü ışığında dinin birey ve toplum için önemini fark eden,
2- Toplumu din konusunda aydınlatan ve onların dini bilgilerle ilgili ihtiyaçlarına cevap verebilen,
3- İslam dini ile ilgili kültürel mirası değerlendirip yaşanan hayatla bağ kurabilen,
4- İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını bilen,
5- İslam'ın Temel Kaynaklarını tanıyan,
6- Kur'an'ın orijinal metnini doğru bir şekilde okuyan ve okuduğunu anlayabilen,
7- İbadetlerle ilgili uygulama becerisine sahip olan,
8- Dinî kavramları doğru kullanan,
9- Dinin değişmez esasları (nassları) ile onların yorumlarını birbirinden ayırabilen,
10- Peygamberlik kurumunun ve Hz. Muhammed'in dindeki yerini kavrayan,
11- İslam tarihi ve medeniyetinin geçirdiği dönemler hakkında bilgisi olan,
12- İslam dininin dünyaya, sanata ve bilime bakışını bilen,
13- Dinî yorumları akıl ve bilim ekseninde değerlendirebilen,
14- Araştıran, sorgulayan ve edindiği bilgiler ışığında aklını kullanarak problemlere çözüm üretebilen,
15- İslam dininin kültürümüz ve medeniyetimiz üzerindeki etkisini fark eden,
16- İslam'daki farklı dinî yorumlara anlayışla yaklaşan ve diğer dinleri tanıyan, bireyler yetiştirmektir.

---

29 Çakır-Bozan-Talu, s. 99
30 İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı, Ankara, 2008, s. 10-11,

Söz konusu vizyonun gerçekleşmesi, büyük oranda onu uygulamaya geçirecek olan öğretmenlerin nitelikleri ile ilişkilidir.

7. İmam Hatip Lisesinin Öğretmen Durumu:

İHL yıllarca çeşitli yönleri ile (statüsü, katsayı, öğrenci sayısı vb.) tartışma konusu olmuştur. Ancak orada yürütülen din eğitiminin kalitesi, dolayısıyla öğretmenlerin nitelikleri göz ardı edilebilmiştir. Bu tartışmalar, İHL'deki din eğitiminin niteliğini sorgulama ve geliştirme çalışmalarını gölgelemiştir. Yürütülen eğitimin niteliğinin tartışılmadığı bir ortamda öğretmenlerin yeterlikleri de ayrı bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır. İHL'ler de varlık yokluk kavgasından nitelikli bir din öğretiminin arayışı çalışmalarına çok az vakit kalmıştır. Din eğitiminin kalitesinde öğretmenlerin nicel ve nitel özellikleri son derece önemli rol oynar. Bu çerçevede İHL öğretmenlerine ilişkin niceliksel veriler şu şekildedir:[31]

Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı		Toplam
	Kadrolu	Sözleşmeli	
2001-2			11.877
2002-3			7.431
2003-4			7.631
2004-5			8.140
2006-7			9.099
2007-8	9.137	90	9.227
2008-9	9.661	185	9.846

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı son on yıl içinde en düşük olan 2002-3 öğretim yılında 9,5 iken, 2008-9 öğretim yılında 14.5'dir. Bu da İHL'de niceliksel yönden bir gelişme olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde öğretmen sayısında da gözle görülür bir artış söz konusudur. Bununla birlikte İHL'deki din eğitiminin kalitesini doğrudan etkileyen husus, öğretmenlerin kalitesidir. Öğretmenlerin yeni hazırlanan öğretim programlarının başarılı bir şekilde uygulayabilmeleri, yapılandırmacı din eğitimi anlayışını benimsemeleri için çeşitli hizmet içi eğitim çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu çerçevede "eğiticilerin eğitimi" sorunu, İHL'nin ve oradaki din eğitiminin kalitesi için hayati öneme sahiptir.

31 Milli Eğitim Bakanlığı İstatistikleri.

8. Sonuç ve Öneriler:

İmam-Hatip Liseleri hem halkımızın din eğitimi ihtiyaç/talebini karşılamak için hem de din-devlet-vatandaş ilişkisinin iyi kurulması, buna bağlı çeşitli sorunların çözümü için bir fırsat ve imkan olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu sorun toplumsal uzlaşı içinde çözülemez ise diğer sorunların bu konu üzerinden halledildiği veya içine çeken bir girdap görevi görebilir/görmektedir. Şayet uzun yıllar boyu çözülemez ise – şu ana kadar olmadığı gibi- bir açmaz olarak devam edip gidebilir/gitmektedir. Bu problem diğer problemlerin çözümünü ve yeni sorunların ortaya çıkmasını sağlayan bir girdap görevi görebilir/görmektedir. Örneğin katsayı uygulaması ile diğer meslek liseleri de bu girdap içine çekilmiştir. Konu siyasi/politik çerçevede ele alınır ve bilimsel bir yaklaşım sergilenemez ise bu eğitim/din eğitimi açmazı olarak devam edecek gözüküyor. Bu çerçevede tebliğin başlığı "**Fırsat mı? İmkan mı? Girdap mı? Açmaz mı?"** şeklinde konmuştur.

İHL'nin Türk eğitim sistemi içindeki yeri tartışılarak statüsü belirlenmelidir. Bu çerçevede onun kanuni olarak "din görevlisi yetiştirme" işlevinin yanı sıra fiili olarak yerine getirdiği "din eğitimi talebini karşılama" işlevi birlikte düşünülmek durumundadır. Din-Devlet ilişkisi bağlamında hak-özgürlükler çerçevesinde İHL sorunu laiklik ilkesi de göz önünde tutularak ele alınmak durumundadır. Din eğitimi talebini karşılamak adına ileri sürülen "seçmeli din dersi" önerisinin içeriği tartışılmaya muhtaçtır. Nerede, kim tarafından, hangi içerikle, hangi derslerle, kaç öğrenciye, hangi dini gruplar gözetilerek yapılacağı iyi düşünülmelidir.

Buna ilave olarak din görevlisinin yetiştirilmesi için ortaöğretimin mi, yüksek öğretimin/ilahiyatın mı uygun olacağı tartışılmalıdır. Bu çerçevede birçok mesleğin elemanın yetiştirilmesinin ortaöğretim düzeyinden yüksek öğretime hatta lisansüstüne kaydığı dikkate alınmalıdır. Din görevlisi yetiştirme işinin İlahiyat Fakülteleri kanalıyla en az lisans düzeyinde olması uygun gözükmektedir. Bunun için İlahiyat Fakültelerinin program ve bölüm yapısının yeniden gözden geçirilmesi bir ihtiyaçtır.

İmam hatip liselerinin yukarıdaki işlevleri de dikkate alınarak "çok programlı bir din eğitimi lisesi" olarak kurgulanması, daha fazla din eğitim isteyenler için ayrı programlar, din görevlisi olmak isteyenler için ayrı programlar uygulanmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca İmam-Hatip Liselerinin adlarının da tartışılarak diğer din (Hıristiyanlık, Musevilik) ve din anlayışları için (Alevilik, Caferilik gibi) din eğitimi ve din görevlisi yetiştirme programları da eklenerek, laiklik çerçevesinde vatandaşların talep ve isteklerini karşılayacak bir düzenleme tartışmaya açılabilir. Bütün bunlara rağmen ülkemizdeki din eğitimi sorunları diğer sorunlarla birlikte bütüncül bir şekilde ele alınarak bilimsel bir yaklaşımla çözülmedikçe, bu sorunlar devam edecek ve birçok gelişmeyi engeller konumda kalabilecektir.

FARKLI İNANÇ GRUPLARI FARKLI DİN ANLAYIŞLARI VE DİN EĞİTİMİ

Sönmez KUTLU*

Türkiye'de din eğitim ve öğretimi, son yıllarda dini, hukûkî, toplumsal ve siyasi boyutlarıyla pek çok bilimsel toplantı, çalıştay veya sempozyumun konusu olmaya devam etmektedir. Hatta İlköğretim ve Ortaöğretimde din kültürü ve ahlak bilgisi dersi etrafındaki tartışmalar, ulusal olmaktan çıkıp uluslar arası bir boyut kazanmıştır. Toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren bu sorunun çözümü konusunda, din eğitim ve öğretiminin bütünüyle kaldırılmasından tutun Zorunlu Din Kültür ve Ahlak Bilgisi dersinin çoğulcu din eğitimine uygun hale getirilmesi veya bu dersin kaldırılarak yerine "isteğe bağlı seçmeli ders" konulması ya da zorunluluk devam etmekle birlikte isteğe bağlı din eğitiminin yürürlüğe konulmasına varıncaya kadar farklı modeller önerilmektedir. Ancak Türkiye'de din eğitim ve öğretimi sorunu, din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin kaldırılıp isteğe bağlı din dersi/derslerinin devreye sokulmasıyla çözülebilecek kadar basit bir sorun değildir. Bu sorun toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren oldukça karmaşık bir sorundur. Bunun çözümü için atılacak her adım, özgürlükler alanının genişletilmesi anlamına gelmektedir. İlk bakışta gayet masum ve sorunları çözecek gibi görünse de, gerek teorik gerekse uygulamada durum farklıdır. Biz burada "din kültürü ve ahlak bilgisi" öğretiminin "çoğulcu din öğretimi" ve "isteğe bağlı din dersi" yaklaşımını aşağıdaki sorunlar çerçevesinde analiz etmek istiyoruz. : Bütün dinlerin "çoğulcu din öğretimi" yaklaşımıyla din derslerinde verilmesi, Türkiye'de toplumsal bir ihtiyaç mıdır? Çoğulcu din eğitim veya öğretimi yaklaşımı benimsendiğinde mağduriyetler artacak mıdır, azalacak mıdır? Laik eğitim sisteminde

* Prof. Dr., Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

İslam içi gruplara yönelik devlet okullarında çoğulcu din öğretimi mümkün müdür? Değilse önünde ne tür engeller bulunmaktadır? Türkiye'de dini-toplumsal yapılar, birbirlerinden ayrılabilecek kadar itikadî ve amelî farklılıklar içermekte midir? Bu farklılıklar din farklılığı mı yoksa dinle ilgili anlayış farklılıkları mıdır? İslam içi mezhep veya tarikatların tüzel kişilikleri, örgütlenmiş yapıları ve temsil makamları var mıdır? Günümüzdeki siyasal örgütlenmeler veya çağdaş dinî cemaatler, din eğitim ve öğretiminde bir mezhep veya meşrebi temsil eden tüzel kişilikler olarak görülebilir mi? Doktrin merkezli bir din eğitimi modeli uygulandığında, mezhep, tarikat ve cemaatlerden bağımsız bir tarihsel gerçekliğe sahip olan İslam ve diğer dinlerle ilgili bilgi veya kültür nasıl verilecektir?

Din eğitim veya öğretimi vermekte olan ülkelerin programları incelendiğinde, çoğulculuğun iki şekilde yansıdığı görülmektedir:

a) Geleneksel çoğulculuk: Çok dinli ve çok kültürlü toplumlarda çoğunluk dışındakilerin inandıkları dinlerin de din eğitimi içerisinde yer alması demektir.

b) Modern çoğulculuk: Bir toplumun inandığı dinin içerisindeki yorum farklılıklarının din eğitiminde dikkate alınması demektir.

Çok kültürlü ve çok dinli toplumlarda, birbirine karşı hoşgörü ve saygıyı güçlendirmek amacıyla uygulanmaktadır. Böyle düşünüldüğü takdirde Türk toplumu, İslam dinine mensup olması sebebiyle çok kültürlü ve çok dinli bir toplum değildir. Hıristiyan ve Yahudi dinine inananlar, toplumumuz içerisinde belli bir orandadır ve belli şehirlerde yaşamaktadır. Her sınıfta bu din mensupları bulunmadığından "çoğulcu din öğretimine" toplumsal açıdan ihtiyaç yoktur. Diğer taraftan çoğulcu toplumlarda, dinler öğretime konu edinildiğinde, dinden öğrenme, mukayeseli dinler tarihi veya din araştırmaları yaklaşımı ve benzeri yollarla verilmekte ise de, en itibar göreni Fenomenolojik yaklaşımdır. Örneğin dua veya kurban, dini bir fenomen olarak kabul edilir ve sınıftaki farklı din mensupları, kendi dinlerindeki dua ve kurban tecrübelerini sınıfa taşıyarak farklı tezahürleri paylaşırlar. Bu durumda dinlerin karşılaştırılmasına imkan tanınmakta, ancak inanç ve uygulamalarına yönelik eleştirel yaklaşım ihmal edilmektedir. Böylece birbirinin dinlerine ve uygulamalarına hoşgörü ve saygılı davranmayı öğrenmektedirler. Toplumsal yapımız, çok dinli ve kültürlü olmadığından böyle bir çoğulculuğun sınıf ortamına yansıtılması imkansızdır. Gayr-i Müslimlerin din derslerinden muaf tutulması ve din eğitimini kendi istekleri doğrultusunda vermeleri de birlikte din kültürü verme imkanını ortadan kaldırmaktadır. Bu durumda farklı dinler hakkında bilgilendirme seçeneği gündeme gelmektedir. Bu sebeple İlköğretim ve Ortaöğretimde, sınıflarda mensupları olmadıkça geleneksel çoğulculuğun din öğretimine yansıması toplumsal açıdan bir ihtiyaç değildir. Bu durum Hıristiyanlık ve Yahudilik başta olmak üzere bütün dinler hakkında ortalama bir bilginin verilmesine engel oluşturmaz. Tersine ülkemizde ve dışarıda mensupları

bulunan dinlerin, genel hatlarıyla öğretilmesi toplumsal bir ihtiyaçtır. Böyle bir eğitim ülkemizde birlikte yaşama kültürümüzün daha da güçlenmesine ve diğer inanç gruplarına karşı hoşgörü ve saygının artmasına katkıda bulunacaktır.

Bir toplumun inandığı dinin içerisindeki yorum farklılıklarının din eğitiminde dikkate alınması anlamındaki modern çoğulculuğa gelince, din öğretiminin daha başarılı olması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Zaten kendi toplumsal gerçekliğimiz, İslam içi mezhep ve oluşumların öğretilmesini zorunlu kılmaktadır. Şu anda uygulanmakta olan din kültürü ve ahlak bilgisi programları böyle bir ihtiyacı belli ölçüde karşılamaktadır. Ancak İslam'ın mevcut mezhep, tarikat ve dini cemaatlerden bağımsız bir gerçekliği bulunduğunu unutmamak gerekir. Mezhep, tarikat ve dini cemaat gibi İslam kaynaklı yorumların, onlara mensup kişilere aynı sınıf ortamında fenomenolojik, karşılaştırma veya doktrinler arası yöntemlerden birisine bağlı kalarak çoğulcu bir yaklaşımla öğretilebilmesi, İslam'ın bu gruplardan bağımsız ve onlarında din anlayışlarının varlık sebebi olan inanç, ibadet ve ahlak anlayışına yer verilmesiyle mümkündür. Çünkü toplumumuzda taraftar bulan din anlayışları, her konuda değil, sadece belli alanlarda çözüm önerileri bulunmaktadır. Dolayısıyla bütün öğrenme alanlarının fenomenolojik yaklaşımla verilmesi güçlüğüyle karşı karşıyayız. Yani inanç konusunda itikadi mezheplerin; fıkhî konularda ameli mezheplerin; ahlak alanında ise tasavvufi oluşumların yorumları vardır. Bir öğrenme alanında dinî bir oluşumun fikrine, kendi sisteminde o konuda önemli görüşleri varsa yer verilebilir. Örneğin abdest alırken çıplak ayağa mesh edilip edilmemesi konusu verilirken fıkhî mezheplerin, yani Caferilik, Hanefilik ve Şafiiliğin görüşleri karşılaştırmalı olarak veya mezhepler arası yöntemle verilebilir. Burada Mutezile, Maturîdîlik veya Eşariliği gibi itikadi konularda görüş ileri süren mezhepleri veya ahlaki alanda görüş ileri süren Nakşibendilik, Kadirilik, Bektaşilik ve diğer oluşumları işin içine katarak bu konuyu işlemek mümkün değildir. Bu sebeple Alevilik-Bektaşilik, tasavvufî bir oluşum olarak Batınî ve ahlakî yorumlar içerisinde çoğulculuğa konu edinilebilir. Fıkıhî ve İtikadî bir mezhep olmadığı için ve Tevhid, nübüvvet ve ahiret alanlarda diğerlerinde farklı görüşü bulunmadığı için bu konuların ele alındığı öğrenme alanlarında çoğulculuğun öznesi veya nesnesi değildir. Bu Alevilik-Bektaşiliğin fikri yapısıyla ilgili bir durumdur. Yoksa çoğulculuk ve eleştirel bir yöntemin devreye sokulmamasından kaynaklanmamaktadır. İslam içi dini oluşumların ve fikrî yapıların ilham kaynağı İslam olduğundan, çoğulculuğa zemin hazırlamak için İslam'ın öğretilmesi son derece önemlidir. İslam'ın tevhit inancını bir kenara bırakıp din eğitimini, İslam içi grupların anlayışlarının karşılaştırmasına dönüştürmek, çoğulculuğu değil, farklılıkların din haline getirilmesine veya farklılaşmak adına suni farklılıklar üretmeye götürecektir. Diğer taraftan her mezhebin veya meşrebin kendini kutsallaştırmasına ya da İslam'la aynileştirmesine yol açaca-

ğından, sorunlara eleştirel yaklaşma imkanını da ortadan kaldıracaktır. Bunun için Cumhuriyet dönemi eğitim tecrübemizde "mezhepler üstü bir yaklaşım" benimsenmiştir. Böyle bir çoğulculuğun hedefi, birlikte aynı sınıfta din dersi alanlara, İslam içi grupların her birisinin diğerinden bağımsız kendine ait yorumları bulunduğunu ve aslında bu yorumların nihai gerçeklik olan İslam'ın farklı farklı algılanışları olduğunu göstermektir.

Doktrin merkezli bir din eğitimini öngören "isteğe bağlı din dersi", uygulamadaki zorunlu din dersinin ya tamamen kalkmasına veya İslam'ın öğretiminde verilmesi gereken içeriğin boşaltılmasına sebep olacaktır. İslam'ı öğrenmek toplumun bütün kesimlerinin ortak bir talebi olduğu göz önünde bulundurulursa, toplumun tamamını birleştiren İslamî ortak değerlere önemli ölçüde yer verilmesi tabiidir.

Laik eğitim sisteminde "mezhepler üstü ve dinler açılımlı" bir yaklaşımla verilen din öğretimi, "mezhep merkezli", belli ölçüde de "mezhepler arası" bir eğitim modelinin alternatifidir. Şöyle ki Anayasa'nın 24 maddesi din eğitim ve öğretiminde iki ayrı seçenek sunmaktadır: "din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin zorunlu dersler arasında yer alması" ve " kişilerin/ailelerin isteğine bağlı din eğitimi ve öğretimi". İlk seçenek doğrultusunda, 20 yılı aşkın süreden beri devlet okullarında 4. sınıfta başlayan din öğretimi yapılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın eğitim kurumları olan Kur'an Kursları dikkate alınmazsa, İlköğretim ve Ortaöğretim'de ailelerin isteğine bağlı din eğitim ve öğretimi seçeneği henüz uygulamaya konulamamıştır. İmam-Hatip okullarında yapılan eğitim, isteğe bağlı bir din eğitimi olmayıp meslekî eğitim olarak sürdürülmektedir.

Türkiye'de laik örgün eğitimde "mezhepler üstü dinler açılımlı" bir din öğretimi, içeriği buna uygun olduğu sürece, laik ve sosyal bir hukuk devleti anlayışıyla çelişmemektedir. Öncelikle laiklik açısından, gerek ulusal gerekse uluslar arası hukukta, devlet okullarında din öğretimi yapılmasında her hangi bir engel bulunmamaktadır. Zaten Avrupa Birliği ülkelerinde devlet okullarında din öğretimi, "din kültürü", "ahlak dersi", "din eğitimi" ve benzeri adlar altında, çoğunlukla doktrin merkezli verilmektedir. Yani laiklik din öğretiminin yapılmasına engel değildir. Hatta laikliği benimseyen Türkiye'de, kilise benzeri bir örgütlenme olmadığından, din öğretimi ihtiyacı devlet okullarında karşılanmak durumundadır. Belki ailelere bırakıldığı takdirde, sağlıklı ve doğru bilgiye ulaşmada fırsat eşitliği bozulacağından ve bazı dini-toplumsal yapıların bu yapılara katılmamış olan kimselere kendi görüşlerini empoze etme ve eğitimin ideolojik bir şekle bürünmesine sebep olacağından, devletin herkese yeterli ve asgari bir din kültürü ve ahlak bilgisi vermesi kaçınılmaz olacaktır.

Laik devlet, bu farklı din anlayışları, yani dini yoruma dayalı farklılıkları öğretmeyi üstlenecekse, dini çoğulculuğu veya bir dinin kendi içindeki yorum

farklılıklarını korumak ve her birine eşit mesafede durmak zorundadır. Bu durumda laik eğitim sisteminde, "dinî anlayışların öğretimi" söz konusu olabilir, fakat "Sünnilik eğitimi", "Şafiilik eğitimi", "Eş'arîlik eğitimi", "Nakşîlik eğitimi" veya "Alevilik-Bektaşilik eğitimi" şeklinde doktriner eğitimi söz konusu olamaz. Onun için burada "Sünnilik eğitimiyle" "Sünnîlik hakkında bilgi vermeyi", "Alevilik eğitimiyle" "Alevilik hakkında bilgi vermeyi" mutlaka birbirinden ayırmak durumundayız. Benim kanaatim laik bir eğitim sisteminde, din hakkında bilgilendirme çerçevesinde bir din öğretimi yapılabilir. Böyle bir din öğretiminin hedefi, iyi dindarların yetiştirilmesi değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında İlköğretim 3. sınıf ve 5. sınıf ders programlarında ve 1959 yılı ders programlarında dinle ilgili bilgilendirme bu doğrultuda yapılmıştır.

Ülkemizdeki okullarda verilen din öğretimi, bazılarının iddia ettiği gibi, ilahiyat çerçevesinde değil, büyük ölçüde din-bilimsel ve eğitim bilimsel araştırmalara dayalı olarak yapılmaktadır. Din öğretimi, herhangi bir mezhep/inanç küçümsenmeksizin ve dışlanmaksızın sosyal bilim formatında tarafsız ve eleştirel bir üslupla öğretime konu yapılır. İslam itikadı, tevhit boyutuyla müfredatta omurgayı oluşturur. Bu boyut mezhep ve tarikatları birleştiren ortak değer olduğu için çoğulculuğa zemin hazırlar. Bu sebeple çoğulculuğun din öğretimi programlarına yansıması, yorum geleneklerini var kılan veya onların farklılıklarını bir zenginlik haline getiren "ortak İslamî değerler" yoluyla yapılmaktadır. Bu durum ilk aşamada İslam'ın kendi teolojisin öğretilmesi, mezhep, grup ve dinî cemaatlerin eleştirisinde ortak bir zemin oluşturacak; insanları eleştiriye ve sorgulamaya yetkili ya da alışkın özgür bireyler olarak yetişmesini sağlayacaktır. Bu yaklaşımdaki temel amaç, iyi bir dindar yetiştirmek, iyi bir Sünni yetiştirmek, iyi bir Bektaşi yetiştirmek değil, aksine öğrencilerin insani ve dinî değerleri içselleştirmelerine ve kendilerini geliştirmelerine katkıda bulunmaktır. Her halükarda İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak anlayışı, İslam içi gruplardan bağımsız bir şekilde, din öğretiminde yer almak durumundadır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminin sosyal bilim çerçevesinde mezhepler üstü çoğulcu bir yaklaşımla öğretimi devam ederken, isteğe bağlı din eğitimi taleplerinin nasıl karşılanacağı üzerinde iyice düşünülmelidir. Bunun için zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ilaveten, ailelerin isteğine bağlı doktrin merkezli (mezhebî/meşrebî) din eğitiminin hangi mekanlarda, hangi yaş grubuna, nerede ve nasıl verilebileceği konusunda yeni açılımlar ve formüllere ihtiyaç vardır. Çünkü şu anda uygulanan "mezhepler üstü dinler açılımlı öğretim" kaldırıldığında bunun alternatifi doktrin merkezli din eğitimidir. Halbuki doktrin merkezli bir din eğitimine geçilse dahi, her hangi bir mezhep, meşreb veya cemaate bağlı olmayanlar için bir "İslam Din Dersi" veya sadece "Ahlak Dersi" kaçınılmaz hale gelecektir. Bu sebeple mezhepler üstü zorunlu bir din öğretimine ilaveten

doktrin merkezli ve isteğe bağlı bir din eğitiminin okul dışında yaygın eğitim kurumlarında yapılandırılması bu sorunların çözümü için en uygun yol olarak görünmektedir.

Avrupa Birliğine giriş sürecinde "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersi ile ilgili yapılan tartışmalarda, kendi eğitim tecrübemizden ve müktesebatımızdan ziyade, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki din eğitimi tecrübesi etkili olmaktadır. Bu ülkelerde mensuplarını vatandaşlarımızın oluşturduğu dini cemaatlere din eğitimi hakkı tanınması, bulundukları ülkelerin şartları içerisinde elde edilen bir haktır. Sorunlarımızın çözümünde bunlar bizim için bir model oluşturamaz. Hatta Avrupa ülkelerindeki Türk cemaat ve örgütlerine tanınan imkân ve şartlar, modern dönemde Türkiye'deki din eğitim ve öğretimi konusundaki sorunların alanlarının genişlemesi ve bu sorunun uluslar arası bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. Örneğin Avrupa söz konusu olduğunda çoğulculuk öne çıkıyor ve bir arada ders görme yönünde talepler güçleniyor. Fakat bizde farklılıklarımız din farklılığı olmamasına ve ortak paydalarda birleşmemize rağmen, tam aksine ayrı ayrı sınıflarda mezhebî veya doktriner ders görme şeklindeki talepler güç kazanıyor. Avrupa'da, din eğitim ve öğretiminde birleştirici/ekümenik talepler artarken ve toplumun güvenliğine, birlik ve beraberliğine dinin katkısının yolları araştırılırken, Türkiye'de yorum zenginliklerini toplumsal barışı tehdit edecek farklılıklara dönüştürecek ayrıştırıcı ve dışlayıcı bir yaklaşım çözüm önerisi olarak sunuluyor.

Doktrin merkezli din eğitimi ve Türkiye'de imkanı sorununu analiz edebilmek için öncelikle Türkiye'deki dini-toplumsal yapıları kısaca tanımak gerekir. Toplumumuzda taşıyıcıları ve mensupları bulunan dini yorumlar (mezhep ve tarikatler), tek ve insicamlı bir yapı arz etmemektedir. Mezhepler, tarikat ve benzeri dini cemaat yapılanmaları ve buna bağlı dini kimlikler birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Genel olarak toplumsal yapımız dini anlayışlar açısından bir ebru desenine veya gökkuşağına benzemektedir. Dolayısıyla siyasi ve itikadi mezhepler ile fıkhî ve ameli mezheplerin Türkiye'deki dağılımı incelendiğinde, Türk etnisitesine ait olanlar, genel olarak fıkıhta Hanefî, itikatta Maturidî mezhebine bağlıdır. Azeri Türkler olarak diğer bir kısmı ise, fıkıhta Caferî, itikatta Onikiimamiyye Şiası'na mensuptur. Bunların dışındakiler ise, %65 oranında fıkıhta Şafiî, itikatta Eşarî mezhebine, geriye kalanları ise fıkıhta Hanefî, itikatta Maturidî mezhebine mensuptur. Ayrıca Hatay, Adana ve civarında Arap asıllıların bir kısmı, Şia'nın alt gruplarından Nusayriyye mezhebine mensuptur. Çok az sayıda da olsa Arapça ve Kürtçe konuşan Yezidiler de bulunmaktadır. Kendilerine ait sistematik kelamî görüşleri, literatürü ve toplumsal tabanı olan bu yapılar, modern anlamda örgütlenmiş ve temsil edilen yapılar değildir. Ayrıca batıda olduğu gibi Katoliklik ve Protestanlık ya da diğerleri gibi birbirinden tamamen farklı kendine özgü teolojik

yapılar veya din farklılığı olarak algılanmaları da imkansızdır.

Türkiye'de din anlayışları, sadece mezhepler olarak tezahür etmez, aynı şekilde tasavvufî oluşumlar olarak da görülmektedir. Türkiye'de Türkler ve Kürtler arasında en yaygın sufî oluşumlardan birisi Nakşibendîliktir. Alevilik-Bektaşiliğe gelince, %75 Türk asıllı, %20'si Zaza-Kürtçe konuşanlardan oluşur. Bu dini-toplumsal yapı da kendi içerisinde dini-tasavufî eğilimden tamamen siyasî eğilime varıncaya kadar pek çok eğilimi barındırır. Aslında Alevilik-Bektaşilik, gelenekli ve görgü-erkana bağı olması itibariyle Safevi süreğine bağlı Kızılbaş Aleviliği ve Bektaşilik olmak üzere iki ana damardan oluşur. Bazen bu ikisi, Köy Bektaşiliği veya Şehir Bektaşiliği olarak da tanımlanır. Ayrıca farklı etnik gruplara mensup Kadirî, Mevlevî, Rifaî ve diğer tarikatlar vardır. Bir kısmı kendisini Ehli Sünnet içerisinde ya da bütünüyle onun dışında görür. Bir kısmı da Ehli Sünnet'in belli bir kısmıyla ortak görüşleri paylaşır. Mezhep ve tarikatlarda, İslam'ın ibadetleri önemli bir yere sahiptir. Ancak tarikatlar teferruatta bir fıkıh mezhebine bağlıdır. Örneğin Bektaşiler, şerî ibadetleri yerine getirirken Hanefi mezhebine göre hareket ederler. Çünkü Bektaşilik, Hanefî-Maturidî kültür havzasından gelmektedir. Bununla birlikte günümüzde az da olsa Şii-Caferî mezhebine göre abdest alıp namaz kılan Alevi-Bektaşiler de vardır.

Farklı mezheplerin mensupları, çok az yerde ayrı köy ve kasabalarda yaşar. Genelde bu dinî oluşumlar, karışık olarak aynı yerleşim merkezlerinde birlikte yaşarlar. Tarikat ve benzeri dini-toplumsal yapıların demografik dağılımı mezhebi yapılardan daha karmaşıktır. Türk toplumu İslam'ı benimsemekle beraber, herkesin bir mezhebi, bir din anlayışı vardır. Ancak herkes, bir tarikata mensup değildir. Tarikata mensup olmayan pek çok aile ve kişi vardır. Hatta aynı ailede, bazı fertler Nakşi iken bazıları Kadiri veya Mevlevi olabilmektedir. İsteğe bağlı eğitimde, tasavvufî kimlik esas alınırsa, ailenin bütün fertlerini aynı dersi almaya mecbur edecektir. Halbuki tasavvufî tercihler, ailede bütün fertler için ortak bir tercih değil, kişiseldir. Hiçbir baba veya anne, çocuğunu bir tarikata girmeye zorlamak veya çocuğuna bu eğitimi aldırmak zorunda değildir. Çünkü bunlar, yetişkinler için bireysel tercihtirler. Din eğitim-öğretimi tasavvufî kimliğe göre yapılsa dahi, bu aynı kimliğe sahip kimseleri tek bir sınıfta toplayıp eğitmeyi başaramayacaktır. Çünkü Alevilik-Bektaşilik dahil Türkiye'deki bütün tasavvufî oluşumların kendi içerisinde farklı yapılanmaları söz konusudur. Diğer taraftan toplumumuzdaki kültürel, etnik, mezhebî ve meşrebî kimlikler o kadar iç içedir ki, tek bir kişi birden fazla kimliği şahsında barındırabilmektedir. Bu sebeple bunlardan birisini tercih edilerek ona özel bir din eğitimi vermek mümkün görünmemektedir. Toplumumuzun bu yapısı bazılarının sandığı gibi, birbirinden kolayca ayrılabilecek mozaik bir yapı değildir. Bu desenden veya renk sarmalından birisini ayırmak ilgili yapının dağılmasına yol açabilir. Üstelik İslam'ın bun-

lardan bağımsız bir gerçekliği düşünüldüğünde, din eğitiminden değil, mezhebî eğitimden söz edilebilir. İslam'ı öğretmeden böyle bir eğitim ne kadar mümkündür ve ne kadar çözüm olabilir? Bu sorun ayrıca tartışılmalıdır. Kendi içindeki bu çeşitliliğin din eğitiminde hangi oranda ve nasıl temsil edileceği de sorunludur. İşte mezhebî eğitimin okullarda verilmesini zorlaştıran en önemli engel temsil sorunudur. Bu durumda mezhep veya tarikatlardan her birinin mensuplarına ayrı ayrı sınıflarda ders verebilmek güçleşecek ve mağduriyetler artacaktır. Bazı öğrenciler, istemediği halde bir başka mezhebin eğitiminin nesnesi haline gelecektir veya hiç eğitim alamayacaktır. Hatta belli sayıya ulaşmadıkça da, bu ailelerin öğrencilerine kendi inançları doğrultusunda eğitim verilemeyecektir. Böylece mezhep ve tarikat mensuplarına kendi inancını öğretme özgürlüğünün verilmesi, bir ayrıcalığa dönüşebilecektir.

Tekke ve Zaviyelerin ilgasının, yasal açıdan bir engel olup olmadığı tartışmalarına burada girmek istemiyoruz. Ancak mezhepler ve tarikatların eğitiminin yapılmasının önündeki en büyük engel, onların öğretilerinin yetişkinlere yönelik bir eğitimi gerektirmesidir. Özellikle tarikatlar, bütünüyle yetişkinlere yönelik olup kendi iradesiyle veya ailenin ve çevrenin etkisinde kalarak bağlanılan yapılardır. Tarikatlara girerken her birinin kendine ait şartları ve kabul merasimleri bulunmaktadır. Tasavvufî bir oluşumun genel yapısında şeyh-mürit ilişkisi, dede-talip ilişkisi ve ömür boyu devam eden bir süreç söz konusudur. Tasavvufi terbiye, yetişkinleri ilgilendiren bir eğitim-öğretimi öngördüğü için İlk ve Orta Öğretim kademesinde verilmesi mümkün değildir. Hatta böyle bir din eğitimi, eleştirel yaklaşımı ve bilimsel zihniyetin gelişmesini engeller. Diğer taraftan yetişkinlere yönelik bir eğitimin, çocuk yaştakilere sınıf ortamında verilmesi pek çok pedagojik ve psikolojik sorunları beraberinde getirecektir. Zaten bazı tarikatlarda yapılan zikir törenlerine ve ayinlere çocukların katılması yasaktır. Ayrıca tarikat ayinlerinin yürütülmesi, her zaman ve mekanda mümkün görünmemektedir. Bazılarında haftada bir kez, bazılarında zamanı belirlenmemiş olarak gerçekleştirilir. Her bir tarikatta, ayinlerin gerçekleştirilmesi ile ilgili görevliler arasında hiyerarşik düzen vardır. Her birisi bir görevi icra eder. Bu ayinler, kimisinde 20 dakika, kimisinde bir saat, kimisinde de 7-8 saat sürmektedir. Diğer yandan bu ayinlerin yapılışı sırasında her tarikatın kendine özgü giyim ve kuşamı bulunmaktadır. Yani çocukları tarikat erkanı üzere eğitmek, ayin ve erkanlarıyla onların okula taşınması demektir. Bu ayinlerin icra zamanlarına uygun olarak, ayinleri yönlendiren kişilerin giysileri ve ayin için ihtiyaç duyulan araç ve gereçleri kendine özgü bağlamlarından alınıp sınıf ortamına taşınması bu geleneklerin özgünlüğünü kaybetmesine sebep olacaktır.

Din eğitim-öğretimi, okulda bir öğretim faaliyeti olabilir, ancak bir sufi oluşumun veya mezhebin eğitimi olması pek çok sorunu beraberinde getirir. Kızılbaş

Aleviliği, Bektaşilik, Kadirilik gibi sufi oluşumlar ve nazariyeleri, tabiatları gereği, laik sistemde, sadece İslam'la ilişkileri, nazari temelleri ve kültürel boyutlarıyla öğretimin konusu olabilir, fakat tecrübeye dayalı bir eğitimi yapılamaz. Başka bir ifadeyle okul ortamında, bir yaşantı olarak öğretilebilir değildir. Çünkü bu oluşumlar dini statü itibariyle, şeyh-mürid, dede-talib ilişkisi ile hiyerarşik bir yapılanmaya; uzun tecrübeleri gerektiren hal ve makamlar (dört kapı kırk makam veya diğer anlayışlar) üzerine kurulu tasavvufî bir nazariyeye dayanmaktadır. Örneğin Alevilik-Bektaşilikte, tarikat ayinlerine, çocuklar alınmaz.[1] Belli bir yaşa geldikten sonra belli törenlerle ve uygulamalardan sonra girebilir. Dolayısıyla Alevilik-Bektaşilik veya diğer sufi oluşumların eğitim süreçleri, çocuklardan çok yetişkinlerle ilgili olduğundan, bu tür bir eğitimin örgün eğitimde verilmesi doğru değildir; çünkü böyle bir eğitim, bu oluşumların kendi rehberlerinin denetim ve yönlendirmesiyle, kendi dergâh, tekke ve zaviyelerinde yetişkinlerin eğitimine yönelik Cemaat içinde mümkündür. Tarihte olduğu gibi, planlı, programlı ve amaçlı bir şekilde yapılan okul içi eğitimden çok okul dışı yaygın eğitim türüne sokulabilir. Bu boyutuyla, pedagojik amaçlarla okulda öğretilmesi gereken bir kültür unsuru olmaktan çıkar ve ailelerin insiyatifine bırakılan bir husus haline gelir. Kızılbaş Aleviliği, Bektaşilik, Nakşilik, Kadirilik ve benzeri sufî oluşumlar, sadece din anlayışları, tarihsel gelişimleri ve kültürel kaynakları açısından öğretime konu edilebilir.

Türkiye'de dini-toplumsal yapılanmanın çağdaş tezahürleri de söz konusudur. Bunlara "yeni dini hareketler veya cemaatler" adı verilir. Mezhep, tarikat ve cemaat kimlikleri iç içe geçmiş kimliklerdir. Şöyle ki; bir ilçede yaşayanların tamamı Hanefî-Maturidî olmasına rağmen, onların içerisinde Nakşilik, Kadirilik, Mevlevilik, Rifailik ve Bektaşilik gibi tarikat kimliği taşıyanlar bulunabilir. Ayrıca aynı mezhep mensuplarının yaşadığı bir ilde, Nurcu, Işıkçı, Süleymancı gibi farklı dini cemaatle aidiyeti olanlar da bulunabilir. Örneğin Maturidî-Hanefî-Nakşibendî-Nurcu; Maturidî-Hanefî-Nurcu; Maturidî-Hanefî-Rifaî; Hanefî-Maturidî-Nakşî-Nurcu; Şafiî-Eşarî-Nakşî-Nurcu; İmamî-Caferî; Hanefî-Maturidî-Bektaşî; Maturidî-Hanefî-Bektaşî-Nurcu; Alevi-Bektaşi gibi. Bütün bu yapıları birbirinden ayırıp her birini ayrı bir sınıfa koymak, asla mümkün değildir. Ayrılamadığı sürece, mezhep, tarikat veya cemaat merkezli, mezhep-tarikat ya da mezhep-tarikat-cemaat merkezli doktriner din eğitimi devlet okullarında

1 Bu durum Bektaşi babası Şakir Keçeli tarafından da vurgulanmaktadır: "İkrar vermek (nasip almak) için, erinleşmek buluğa ermek) gerekir. İyi ile kötüyü, yararlı ile zararlıyı birbirinden ayırmak gücüne sahip olmayan kişinin, Alevi ve Bektaşi olması, başka bir söylemle kemer kuşanması olanaksızdır... İkrar vermeyen Alevi çocuğu, ikrar cemlerinde bulunamaz. Ondan yolun kurallarını öğrenmesi istenmez." Bkz.: Keçeli, Şakir, " Milli Eğitimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatıda Alevilik Nasıl İşlenebilir?" Aleviler/Alewiten: Siyaset ve Örgütler/ Politik und Organisationen, (haz. İsmail Engin/Erhard Franz), Hamburg 2001, 197.

herkese yönelik verilmesi asla gerçekleştirilemeyecektir. Gerçekleştirilmeye çalışılsa dahi, bu konudaki mağduriyetler daha da artacaktır. Bunun benzer bir örneği Almanya'da yaşanmaktadır. Şöyle ki Almanya'da ve diğer bazı ülkelerde ayrı bir sınıfta ders görebilmek için, o mezhebe veya dini anlayışa mensup olanların belli bir sayıya ulaşması gerekir. Bu sayı bazen on, bazen beş olabilir. 10 kişi bulunmadığı durumlarda, ders açılmaz. Bu duruma düşmemek için bütün sınıflardakileri tek bir sınıfta toplama yoluna gidilir. Yani 4. sınıftaki bir çocukla 1. sınıftaki bir çocuk aynı konuları aynı sınıfta görmek zorunda kalmaktadır. Aralarında yaş farkı bulunan çocukların bir arada ders almaları, pedagojik açıdan pek çok sorunu beraberinde getirecektir.

Mezhep ve tarikatlar, ilk ve orta öğretimin bütün kademelerinde verilebilecek içeriğe sahip değildir. Çünkü bu yorumların, İslam'dan bağımsız bir gerçeklikleri bulunmamaktadır. İslam öğretilmeden mezheplerin veya tarikatların öğretilmesi veya eğitiminin yapılması olanaksızdır. Ayrıca İslam'ın dışında verilecek mezhep ve meşrebe ait bilgiler çok az bir yekün tutmaktadır. İslam'ı ilgili dini-toplumsal yapılar üzerinden vermek, bu dinin bu yapılardan bağımsız bir gerçekliğinin anlaşılmasına engel teşkil edecektir. Bu durum dinin birleştirici değil ayrıştırıcı bir fonksiyon üslenmesiyle sonuçlanabilecektir.

Mezheplerin fikrî sistemleri olmakla beraber, tarikatlar gibi hiyerarşik ve kurumsal bir yapıya sahip değildir. Ayrıca eskiden medreselerde bazen birden fazla mezhep öğretilirken, bazı medreselerde sadece bir mezhebin öğretimi yapılmaktaydı. Yine de medreselerde, mezhep merkezli eğitime yer vardı. Ancak tarikatların belli eğitim kurumlarında öğretimi söz konusu değildi. Gönüllü olarak bir tarikata bağlanan yetişkinler, dinî-ahlakî terbiyeyi dergâhlarda alırlardı. Ayrıca tarikatlar, mezheplerden farklı bir örgütlenme biçimine sahipti. Bu örgütlenme biçiminde en üst noktada dede/şeyh/kutb/mürşid ünvanlı kişiler bulunurdu. Tarikata girişler, her birinin kendine özgü erkanlarına göre olurdu. Tarikata bağlılık anne-babadan miras alınmazdı, ancak belli aşamalardan geçtikten sonra kabul edilirdi.

Tarikatlar ve dergâhlar, tekke ve zaviyelerin ilgası kanunu ile kapatıldı ve tüzel kişilikleri yok sayıldı. Buna rağmen tarikatlar, tekke ve zaviyesiz olarak faaliyetlerine devam etti. Bir mezhep veya tarikatın eğitim hakkı elde etmesi, öncelikle onun tüzel kişiliğinin yasalar yoluyla tanınmasına bağlıdır. Almanya'da Türk işçileri arasındaki etkili olan Milli Gençlik, İslam Cemiyeti ve Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu, dinî-toplumsal yapılar olarak kabul edilmeleri sonucunda, din eğitimi hakkı elde etmişlerdir. Ancak Alman hükümeti başlangıçta Almanya Alevi Birlikleri Federasyonunu dinî bir cemaat olarak görmek istemedi. Tüzüğüne "Alevi cemaatini temsil ettiği" ifadesi konulduktan sonra ve ismini de Avrupa Alevi Cemaatleri Birliği olarak değiştirildikten sonra, Alevi cemaatini

temsil eden bir dini cemaat örgütlenmesi olarak kabul edildi. Aslında her ikisi de, dinî cemaat olmaktan ziyade siyasi bir örgütlenmedir. Şu anda konuyla ilgili sorunların büyük bir kısmı, Almanya'da yaşananların yansımasıdır.

İslam hiç kimseye, başkasının inanç ve kanaatine önderlik yetkisi vermemiştir. İnanç konusunda kişisel irade ve sorumluluk esas olduğu için onun gerçekleşmesinde taklit ve zorlamaya yer yoktur. Şu anda bazı örgütler, temsil iddiasında bulunduğu dinî-toplumsal yapıların inançlarını, ayin ve erkanlarını değiştirecek ya da İslam'dan tamamen ayırarak farklı bir inanç yapısına veya dine dönüştürebilecek bir yetki elde etmeye çalışmaktadır. İnsanların bireysel inançları ve pratikleri üzerinde baskı ve tahakküm oluşturmak, din ve vicdan özgürlüğüne müdahele anlamına gelir. Örneğin bazı dernek ve vakıf yöneticileri, dini konularda bütün Aleviler adına konuşmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan bu geleneğe bağlı bazı kimseler, şöyle itiraz etmektedir: "Bunlar bizi temsil etmemektedir. Biz Alevi-Bektaşiyiz, ama hem camimiz var, hem cemevimiz var. Biz hem namaz kılar, oruç tutarız hem de cem yaparız. Hiç kimsenin bize "namaz kılmayın" ve "oruç tutmayın" deme hakkı olmadığı gibi tersini deme hakkı da yoktur. İsteyen namazını kılar, isteyen kılmaz. Bu konu bireysel özgürlükle ilgilidir." Diğer taraftan siyasal yönü ağır basan örgütlere bırakılacak bir din eğitimi, ilgili geleneğin bütün mensuplarını tatmin etmeyecektir. Bu durumda mağduriyetin artması ve daha büyük sorunlar yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Zaten okulların, her mezhep ve meşrep mensubuna ayrı bir derslik açacak kadar fiziki imkana ve insan kaynağına sahip olmadığı da bilinmektedir.

Yasal düzenleme yapılarak mezhep, tarikat ve cemaatlere kendi okullarında doktrin merkezli din eğitimi hakkı verilse dahi, devlet okullarındaki olumsuzluklar bu okullar içinde sorun olmaya devam edecektir. Çocuklarını özel cemaat okullarına gönderen aileler, kendi inançları doğrultusunda çocuklarını eğitme hakkını onların daha iyi bir eğitim almaları uğruna feda edecektir. Yani özel okulların iyi bir eğitim vermesi, ailelerin inanç ve felsefesine uygun kaliteli bir din eğitimi vermesi anlamına gelmez. Peki ailelerin kendi inançlarına göre çocuğuna din eğitimi vermesi hukukî bir hak ise, çözüm ne olmalıdır?

Bugün batıda pek çok ülkede, okul öncesinden başlayan bir din eğitimi vardır. Bizim okullarımızda ise, 4. sınıftan itibaren izin verilmektedir. Çocuğun kişiliğinin çok erken dönemlerde oluşmaya başladığı düşünülürse, bu öğretimin uygun mekanlarda ve eğitimin ilk aşamasından başlayarak verilmesi konusunun yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü birçok aile, çocuğuna okul dışında din eğitimi imkanları bulmaya yöneltmektedir. Çocuklar, din dersine din konusunda doğru ve yanlış pek çok bilgiyi farklı yollardan edinmiş olarak katılmaktadır. Laik eğitim sisteminde, mezhep ve meşrebine, cemaatine bakılmaksızın farklı anlayışların ideolojik baskılarını önlemek ve hoşgörü kültürünü geliştirmek için,

birinci sınıftan itibaren herkesin katılacağı, özelde İslam genelde diğer dinler ve ahlak hakkında bilgilendirmek üzere bir dersin olması kaçınılmazdır. Ancak uygulamadaki din kültürü ve ahlak bilgisi programlarında, mezhepler üstülüğü zorlayan mezhebî unsurlar yeniden değerlendirilebilir. İlgili konularda mezhepler arası bir yaklaşım sergilenerek diğer mezheplerin görüşlerine de yer verilir veya bu unsurlar çıkarılabilir. Ancak ailelerin inançları doğrultusunda bir din eğitimin önündeki engellerin kaldırılması gerekir. Böyle bir din eğitimi için, okul içinde veya okul dışında olmak üzere iki ayrı seçenek üzerinde durulabilir. Okul içerisinde Ortaöğretim kademesinde, sadece bir yıl için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, iki saate çıkarılabilir. Bu iki saatin birisi, ailelerin istediği bir eğitime ayrılabilir. Bunun için en uygun 11. ya da 12. sınıftır. İlk kademede İslâm'ı genel hatlarıyla öğrendikten sonra, ikinci kademede kendi mezhebine ya da meşrebine uygun bir öğretim alma imkanı verilebilir. Ancak bu durumda Alevi-Bektaşiler, Sünni-Şafiiler, Sünni-Hanefiler veya dini cemaatlerden hangisi esas alınacağı konusunda karar vermek güçleşir. Din üzerinden kimlik tartışmaları başta olmak üzere daha ciddi sorunlarla karşı karşıya kalırız. Bu konuların, din kültürü öğretmenleri tarafından ya da bu öğretinin eğitimini almış kişiler tarafından, okul ortamında, eğitim ve din bilimsel yaklaşımla verilmesi, sorunun çözümünde yeterli olmayacaktır. Ayrıca aileler, mensubu oldukları inanç gruplarıyla ilgili böyle bir eğitim-öğretimin bu kadar geciktirilmesini kabul etmeyecektir.

Ailelerin mensubu oldukları din anlayışları (mezhep/tarikat ve cemaat) doğrultusunda okullarda din eğitiminin verilebilmesindeki engeller, okul dışında isteyenlerin bu eğitimi alabilmelerini imkânsız kılmamaktadır. Belli din anlayışının, varsa kendi kurumsal mekanlarında, kendi eğitimini vermesi formülü üzerinde düşünülmelidir. Bu sebeple İslam içi dini oluşumlara mensup aileler, inanç ve felsefelerini özel mekanlarında vermelerine imkan ve olanak tanınabilir. Anayasa değişikliğine gerek kalmadan, maddenin her iki kısmını birlikte değerlendirmek suretiyle, uygulamanın yeniden yapılandırılması mümkündür. Böyle yapıldığı takdirde, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İslam için yorumların taşıyıcılarına kendi mekanlarında vermek istedikleri din eğitiminin programını ilgili paydaşlarla birlikte hazırlayacak, onu okutacak öğretmenleri yetiştirecek ve kitaplarını yazdırabilecektir. Devlet, gerekli imkanları hazırlamak ve harcamaları karşılamak durumundadır. Şu anda dini-toplumsal yapıların kendilerine özgü değerleri aktarılabilecekleri en uygun mekanlar, Halk Eğitim Merkezleri, Camiler, Kur'an Kursları ve Cemevleri görünmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Yasa'da halk eğitim merkezlerine eğitim ve öğretim konusunda özel bir rol verilmiş olması sorunun çözümünü kolaylaştırabilir. Şafilik ve Caferilik, Camiler ve Kur'an Kurslarında gerekli şartları taşıyan kimseler tarafından verilebilir. Alevi-Bektaşiler, kendine özgü değerlerin aktarımında

bu mekanların tamamından yararlanabilirler. Yasal bir düzenlemeyle Cemevleri de, böyle bir eğitim için uygun mekanlar haline getirilebilir. Günümüzde yaygın din eğitiminin adresleri olarak gösterilen Kur'an Kursları, ilgili kurumların iş-birliğiyle imkanları, programları ve kadroları açısından yeniden düzenlenebilir. Ancak hangi mekanda verilirse verilsin, okul dışındaki din eğitiminin, pedagojik eğitim almış ilahiyat mezunlarınca verilmesi sağlanmalıdır.

1. OTURUM MÜZAKERELERİ

Oturum Başkanı: Müzakere usulü olarak söz alacak arkadaşlarımızın bir tespitini yaptıktan sonra Sayın Genel Müdürümüze söz veriyorum.

Prof. Dr. İrfan AYCAN: İlk ve orta öğretim kurumları, İmam Hatip liseleri ile ilgili konuşmalardan bu konularda bazı bilgi eksiklikleri olduğunu görüyoruz. Din Öğretimi Genel müdürlüğünün Milli Eğitim Teşkilat kanununa göre iki görevi vardır: Birincisi İmam Hatip Liseleri'nin eğitim, öğretim, yönetim işlerini yürütmek, ayrıca ilköğretim ve orta öğretimde din kültürü ve ahlak bilgisinin programını ve müfredatını hazırlamak ve Talim ve Terbiye kuruluna sunmaktır.

İmam Hatip Liseleri 1951 yılında değil, 1924 yılında kurulmuştur. 1924 yılında Türkiye'de 23 tane lise 72 tane ortaokul varken, 29 tane İmam-Hatip Okulu açılmıştır. Bu okullar, 6 yıllık bir eğitimden sonra 1930'da çeşitli sebeplerle ve en önemlisi de öğrenci yokluğu sebebiyle kapanmak durumunda kalmıştır. Bu okullar Tevhid-i Tedrisat yasasına göre kurulmuştur. Tevhid-i Tedrisat yasası bizim en büyük kanunlarımızdan biri olup, hem 1961 yasasıyla 1982 anayasasıyla "değiştirilmesi teklif dahi edilemez" maddeler arasındadır. Onun için İmam Hatip'ler kapanacak gibi bir endişeye gerek yoktur. Biz 1930'lardaki gibi bu okulların kapısına kilit vurmazsak, kimse bu okulları kapatmaz. Türkiye Cumhuriyeti olduğu var olduğu sürece bu okullar da olacaktır. İkincisi bu okulların programları. Önümüzde Alevilik konusu olması sebebiyle Milli Eğitim Bakanlığı'nda program değişimi konusu söz konusu olunca, 2005 yılında orta öğretimden başlayarak ortaöğretim programını ve ders kitabını hazırladık. Alevilik konusunu yerleştirdik. 2007 yılında ilköğretim müfredatını değiştirdik, kitaplarını hazırladık. 2008 yılında da İmam Hatip Liseleri'nin müfredatını değiştirdik ve kitapları da bu Eylül'de öğrencilerimizin elinde oldu. Bu programların tanıtılması için 61 ilde program tertip edildi. İlköğretim, ortaöğretim ve İmam Hatip Liseleri'nin bütün öğretmenleri 2 gün hizmet içi eğitim alındı. İlköğretim Genel Müdürlüğü ve Ortaöğretimi Genel Müdürlüğü olmasına rağmen, hizmet içi eğitim amacıyla ilk defa din kültürü öğretmenlerini bir araya getirdik, programlarını tanıttık. Eksikliklerin olması mümkündür. Programlar, Türkçe, Edebiyat, Ölçme- Değerlendirme, Bilgisayar, Rehberlik öğretmenlerinden oluşan 26 kişilik bir ekip tarafından yazılıyor. Eskiden bir kişiye sipariş verilir, o yazdıktan sonra Talim-Terbiye Kurulu onaylıyordu. Şimdi alanda olan her kişinin fikrini görüşünü aldık ve halen de almaya devam ediyoruz. Programlarla ilgili nereden bize bir mektup gelse, onu mutlaka gündeme alıyoruz ve değerlendiriyoruz. Her sene kitaplarda da söz konusu olan tahsis süresini biz bu iş için kullanıyoruz. Bizim yıllardır yaptığımız şey, çok konuşup az çalışmaktır. Din Şurasında-burada 4. sü yapılıyor- olması gereken ama icraata geçilmiyor. Biz böyle olmayacağız. Bir Rus atasözünde "sizin doğrularınızdan bıktık" deniyor. Bizde de tersi "sizin yalanlarınızdan bık-

tık" denir. Hakikaten konuştuklarımız doğru ama uygulamaya geçilmiyor. Bir büyüğümüz yalana çalışan kişiye ne yaptığını sormuş. O da "şunu yaptım, bunu yaptım" diye anlatınca demiş ki: "Edebiyat 10, askerlik 0." Bu yüzden çalışmamız gerekir. Şikayet ettiğimiz konular bizim konularımızdır. İmam Hatipler için Türkiye'yi dolaştık. Öğrenci sayısı 45 bin iken bugün 170 bin oldu. 2. defa da, din kültürü öğretmenleriyle dolaşıyoruz. 81 vilayeti bitirdik. Tanıtımda vs eksikliğimiz olabilir. Fakat biz bunları hiçbir zaman kendimize sorun yapmıyoruz ve yapmayacağız. Bu iş bizim işimizdir. Eğer kendi özel işimiz gibi bu işi sahiplenmezsek ortada kalır. Öğretim materyalleri il ilgili olarak, 4 senedir Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü ile yaptığımız bir çalışmanın sonucunda ilköğretim programından seçtiğimiz 25 konuda cd hazırladık ve bitirdik. Şimdi de bir onay alınıp çoğaltılıp, bütün Din Kültürü öğretmenlerine gönderilecek. Aynı şekilde ortaöğretimde Talim Terbiyenin de onayından geçen on tane programımız var. Her gittiğimiz yerde öğretmenlerimizin sorunlarını dinliyoruz. Ama dinliyoruz öğretmenlerimizi. Bana ilk söyledikleri şey "Hocam Diyanet İşleri Başkanıyla konuşsanız da, bizi hacca gönderse." oluyor. Öğretmenin dersini anlatması için hacca gitmesi gerekmez. Gerekebilir de, ama uygun değil. Bir sağlık görevlisi bir sağlık ocağına gidiyor, hacdan dönene kadar başına gelmedik kalmıyor. İlköğretimde 10 bin tane din kültürü öğretmenine ihtiyacımız var. İmam Hatip Liseleri'nde ciddi boyutta meslek dersleri hocasına ihtiyaç var. Ama her branştan 50-60 bin öğretmen alınması söz konusu değil. Devletin elimizdeki imkânlarını iyi değerlendirmemiz gerekiyor. İlköğretimde programda ve derslerde bir dağınıklık vardı. 4.-5. sınıflara sınıf öğretmenleri, 6. 7. ve 8. sınıflara bizim din kültürü öğretmenleri giriyordu. Lisede 1 saatlik din dersine, 3-4 tane liseye 1 tane din kültürü öğretmeni giriyordu. 2005 yılında yayınlanan bir kararla 4. ve 5. Sınıfların programları, öğretim üyelerinden, müfettişlerden görüş alınarak bir ekip tarafından yazılmıştır. Eğer dilinde bir sorun varsa Talim Terbiye'den geçerken müdahale edilebileceği gibi, fikirde, düşüncede bir sorun varsa da müdahale edilebilir. Biz bunların hepsine açığız. Ve senede 504 saat din kültürü dersi veriliyor. 504 saatte biz çocuğa bir şey veremiyorsak, suçu kendimizde aramamız lazım. 504 saat din dersi, dünyanın hiçbir tarafında yoktur. Eksikler tartışılır, ama elimizdeki imkânları da çok iyi değerlendirmemiz lazım. Onun için konuşurken de ne söylediğimizin de farkında olmamız lazım. Biz reklam yapmadık, meydanlara çıkıp yaptıklarımızı anlatmadık. ilköğretim, ortaöğretimin sorunlarını düşünerek yattık, kalktık. Ne düşünüyorsanız biz fazlasını düşündük ve düşünmeye de devam edeceğiz inşallah. Saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim. Kemal Bey Buyurun.

Prof. Dr. Kemal SANDIKÇI: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Sayın Diyanet İşleri Başkanı dünkü konuşmasında da ondan sonraki özel konuşmalarda da ısrarla Diyanet İşleri Başkanlığı için somut ve net teklif getirmemizi talep ediyordu. Bu çerçevede Nizamettin Parlak ve Mustafa Akgül beylerin tebliğleri bağlamında şunu söylemek istiyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çocuklara yönelik internet sitesi kurulmasının faydalı olacağını düşünüyorum. Özellikle bilgi kirliliğinden şikayet edildi. Şu anda bilgisayarı, interneti kullanmayan çocuklar nerdeyse kalmamıştır. Anaokulu ve ilköğretim seviyesi için -daha sonra lisede katılabilir mi bilmiyorum- sözü edilen sağlıklı bilgileri ve aynı zamanda görsel unsurları da içeren bir sitenin hazırlanmasının, bunun sık sık güncellenmesinin faydalı olacağını düşünüyorum teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de çok teşekkür ederim Sağ olun.

Prof. Dr. Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Şevki Aydın Bey eğitim ve öğretim düzeyi yükseldikçe dine bağlılığın azaldığını ifade ettiler. Ben buna katılmıyorum. Benim söyleyebileceğim şey şudur: -gerekçeler üzerinde duramayacağım- Bu tamamen ortaöğretiminin, din eğitiminin seviyesiyle ve kalitesiyle orantılı ve ona bağlıdır. Mesela İmam-Hatip Liselerinin önü açıkken diğer fakültelere giden öğrencilerin hiçbirinden dindarlık konusunda müşteki değiliz. Bana göre üniversite mezunlarında dine karşı bağlılık azalıyor. Bu öğrencinin ortaöğretimde aldığı eğitim düzeyiyle bağlantılıdır. Mesela geçmişte din dersi anayasal bir zorunluluk olmadan önce ortaöğretimdeki öğrenciler bir anlamda tamamen materyalistti. Anayasal zorunluluk geldikten sonra-ki bu fevkalade inkılâp, fevkalade gelişimdir- artık ilkokul çocuklarını sokaklara sürükleyebilenler ideolojik liseleri sokağa dökemediler. Bu dönemden sonra üniversite mezunları çok daha farklı boyut kazandı. Artık mühendis ve doktorları sakallı, imam efendileri sakalsız görüyoruz. Yani yüksek eğitimin tamamen mütedeyyinlik bağlamında bir değerlendirilmesi yapılacaksa ortaöğretime, ilköğretime inilmelidir. İlk ve ortaöğretimde din kültürü sağlam bir şekilde verilebilirse yukarıda daha sağlam insanların yetişeceği kanaatine sahibim. Bunu sosyolojik bir realite olarak takdim buyurdunuz, ben katılmıyorum. Eğer bu metinler basılacaksa bunların tashih edilmesini talep ediyorum.

Oturum Başkanı: Affedersiniz, teklifiniz olursa bu konuda bu şöyle izah edilebilir şeklinde genelde olumlu bir teklif bekliyorum. Mesela Şevki Bey'in bu dediğini siz katılmasanız da bir gerçek payı var. Bunu sadece size değil her arkadaşa söylüyorum. Teşekkürler. Sağolun.

Prof. Dr. Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU: Ben Teklifini arz ettim. Bu tamamen ilköğretim ve ortaöğretim eğitim ve öğretimiyle alakalı bir konudur. Bu konuda ciddi teklifler alalım. Eğer mütedeyyin bir şey istiyorsa biz burada artık bugün her şeyi rahatça konuşacağız. Çünkü kendi aramızdayız, baş başayız. Tedbiri, yoğunluğu ortaöğretime verirsek istediğimiz kalitede insan yetiştireceğiz. Diğer taraftan mesela "yeni bir söylem", "yeni bir söylem geliştirelim." dendi. Yani bu yeni bir söylem için hep hevesleniriz. Fakat bugün yeni dediğimiz şey bir sene sonra yine eskiyecek. Yani hep arayış içinde mi olacağız? Bazen yeniyi arayalım derken eldeki imkânları da kaybediyoruz. Bunlar üzerinde biraz hassas olalım. Şüphesiz ki tüm gelişmeleri eğitim öğretim alanında değerlendirelim ama mevcudu da koruyalım. Mesela bu bağlamda genç arkadaşımız Nizamettin Parlak Bey de "geleneksel anlayışı hala benimseyen öğretmenler var" diye bir ifade kullandı. Yani ne demek geleneksel anlayış? Bizim hocalarımız 30-40 sene önce ve o günün belki de en güzel şartlarıyla mezun olmuş, güzel bilgiler almış. Biz 20 sene sonra belki 20 sene öncesinden farklı şeyler söyleyeceğiz. Bu ikilemi kaldıralım. Yeni şeyler olsun, ama geleneksel, geçmiş, çağdaş vs. bunlar bizim terimlerimiz değil. Ben o kanıda değilim. Sayın Öcal müsaade ederseniz bir iki cümleyle bitireceğim. Tebrik ediyorum, gerçekten bu, İmam Hatip davasına gönül vermiş bir arkadaşımız. Güzel tespitleri var. Ben bir şeyi iddia ediyordum -onayladığı için teşekkür ediyorum- mesela 28 Şubat sürecinden sonra zeki öğrenciler hep ilahiyata geldiler. Biz şunu söyledik: "En zeki çocuklar artık bize geliyor. Hukuk, siyasal değil de bize geliyor, daha ciddi elemanlar yetiştireceğiz." Ben itiraf ediyorum, 35 senedir fiilen İlahiyat Fakültesi'nde bulunan biri olarak sadece gözlemlerimi söylüyorum: En zayıf talebeleri bu dönemden sonra gelen talebeler olarak görüyorum, mezun ettiğimiz en zayıf talebeler. Ona da işaret ettiler, teşekkür ediyorum. Çünkü sadece kültür dersinden İlahiyat Fakültesi'ne gelebilmişler. Meslek derslerinden muvaffak olan çocuklar gelemediler. Aslında biz onları daha çok bekliyorduk, bu husus da göz önüne alınmalıdır. Şimdi kontenjanlar yükselince yani puanlar düşünce, zeki çocuklar gelemeyecek. Ben buna katılmıyorum. Bize daha yarayışlı çocuklar gelecek, geldi. Mesleki formasyonu daha mükemmel gelişmiş olan gençler geldi. Ben bundan sonra daha verimli olacağı kanaatini taşımaktayım. Yalnız bir bölümleşmeden söz etti, Öcal biz artık onun verdiği raporları kabul ederiz. Şu anda İlahiyat Fakülteleri'nde bu biçimde olan bölümler zaten var, yani bizde var. Ama her halde bu teklifte bağımsız diploma verilmesi söz konusu. Bir bölüm teklifinde bulundu arkadaşım. Sayın Tayyar Altıkulaç çok iyi hatırlarlar, Din İşleri Genel Müdürü iken İslami İlimler Fakültesi'nden mezun verdik. İslami Din ve edebiyatı, Hadis Bölümü, Tefsir Bölümü bölüm sistemi vardı. Diploma geldi ama, istihdam problemi doğdu. Yani

biz bunları nasıl tayin edeceğiz, bu aldığı diplomaya uygun tayin etmemiz lazım. Hatırlıyorum o zaman çok problemler doğuyor. Onun için biz genel eğitimi esas alalım. İlahiyat fakültelerinde zaten oluşmuş biçimsel idari bilimler o şekilde devam etsin. Ben bu bölümleşmeye istihdam problemi olacağı için pek taraftar değilim. Son olarak Sayın Hocam, değerli arkadaşımız Karacoşkun Bey tekliflerini sıraladılar. Bir yerde "İmam Hatip ismini değiştirsek iyi olur" dediler. Artık İmam Hatip markadır, bunu değiştiremeyiz. Ben bundan çok şeref duyuyorum ve her mezun da ben İmam Hatip'liyim demekten şeref duyuyor. Gelin bunu değiştirmeyelim, bu eskimedi ki. Lise çok eskiden beri lisedir, değişsin mi? Bu İmam Hatip Lisesi'dir, ben bu isim değişikliğine katılmayacağım. Bu markalaşmış bir isimdir. "İmam Hatip Lisesi müşfik olmalı" gibi bir ifade kullanıldı. Yani bu hocadan hocaya değişir. İmam Hatip Lisesi elbette müşfik olmalı. Ama İslam dinini -psikolog herhalde arkadaşımız- hep o açıdan ele aldı. Yani Hz. Muhammed'in Nezîr olduğunu da unutmayalım. Bu gün hep Beşîr sıfatını öne çıkarıyoruz, başka bir şey yapmıyoruz. Hep beşîriz, bazen de nezîr olmak lazım, yani Peygamberin Nezîr sıfatı varsa, bazen bu iki sıfat paralel çalışması lazım. Teşekkür ediyorum efendim

Oturum Başkanı: Ben teşekkür ederim efendim

Prof. Dr. Ömer DUMLU: Sayın arkadaşlar hepinizi saygıyla selamlıyorum. Şuramızın inşallah verimli sonuçlara ulaşması için gayret içerisinde olacağımızı bekliyorum. Ben öncelikli olarak İrfan Beyden böyle bir çıkışın sebebini doğrusu anlamadım. Gerek yoktu, bunu tashih etmem lazım. Bilmeyebiliriz, fakat biz İlahiyat Fakülteleri olarak okutacağız, icra alanı Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'dır. Yani oradaki bazı uygulamaları da bilmeyebiliriz. Ama bu çıkışı İrfan Bey'in şahsından beklemiyordum. Böyle bir şeyle karşılaştığım için üzüntümü belirterek konuşmama başlamak istiyorum.

Ben öteden beri İmam Hatip Liseleri'nde hep şunu gördüm. Oradan gelen, yıllarca Kur'ân-ı Kerim okumuş ve okutmuş birisi olarak, Kur'ân-ı Kerim bağlamında söyleyecek olursam, bir türlü bunu başaramadık. Ben daha önceki Din Eğitimi Genel Müdürü Halil Bey'e de -o zaman Din Eğitimi Genel Müdürü'ydü. Şimdi Öğretimi oldu- şunu söylemiştim: "Hocam, İmam Hatip Liseleri Müdürlerine şifahi olarak söyleseniz -kanunen mümkün değil de- Kur'ân-ı Kerim'i -7 sene önceki olduğu gibi 4 sene olduğu vakitlerde- 1.sınıflarda düzgün okuyanları İmam Hatip Lisesine gönderseniz. Şimdi yine aynı şeyi tekrarlıyorum; çünkü çocuk İlahiyat Fakültesi'ne Kerim'deki okuma işini hiç sanki duymamış gibi geliyor. Kur'ân-ı Kerim dersine giren hocayı inanın biz mezun ettik, başka kim-

se mezun etmedi. Ama Kur'ân-ı Kerim dersini vermeyi bırakın Kur'ân-ı Kerim okumayı bilmiyor. Evet bunları biz mezun ettik. Ama böyle bir ayrıma gitsek, yani bunu İmam Hatip Lisesi Müdürlerimize söylesek çok daha iyi olur diye düşünüyorum. Çünkü çocuk ilk okuduğu vakitte nasıl başladıysa öyle gidiyor. Eğer hocası düzgün bir şekilde onu okutmamışsa, kendisi bilmiyorsa, bu hakikaten bir sıkıntı olarak karşımıza çıkıyor. Yıllar sonra bu sene ilk defa Kur'ân-ı Kerim dersi aldım; fakültemizde Kur'ân-ı Kerim hocalarımız az. Ben de yıllarca hocalık yapan birisi olarak -1992 yılında Kur'ân-ı Kerim hocalığından, tefsire geçtim orada devam ettim. Şimdi yeniden başladım ki Tayyar Bey Hocam da orda duruyor, kıraatte okumuş biriyim.- çocukların okumalarını duyunca şaşırdım. Bunlar İmam Hatip'te hiç okumadı mı, içlerinde hiç mi iyi çıkmaz? 25 kişilik bir sınıfa gidiyorum hakikaten içler acısı. Bunun bir tedbirini almamız lazım. Biz ne yapabiliriz? İlahiyat Fakülteleri olarak bize düşeni yapmalıyız. İkinci bir teklif olarak bence -Diyanet İşleri Başkanlığının mevzuatında gerekli değişiklik yapılarak- bugün artık İmam Hatip Lisesi Mezunlarından mümkün mertebe İmam Hatip tayin etmeyelim. Bugün öğretmen olan çocuklar artık fakülte mezunu olarak öğretmen oluyorlar. Eskiden İmam Hatip Liseleri ile denk Öğretmen Liseleri vardı. İmam Hatip Lisesi mezunu çocuk öğretmenin yanında ezilmiyordu. Ama şimdi böyle bir sıkıntıyı bizzat yaşadığım için söylüyorum. Birkaç arkadaş ve öğrenciden duydum: "Hocam İmam Hatip Lisesi mezunu olarak gittim. Ancak, orada öğretmen fakülte mezunu ben lise mezunuyum, ciddi sıkıntılar çekiyorum." Bunun önüne mümkün mertebe geçmemiz lazım. Yönetmelik çerçevesine nasıl yapılabilir bilmiyorum. Bir başka noktada çok değerli arkadaşım Şevki Aydın konuşmalarında çoğulcu toplumdan bahsettiler, doğrudur. Ben oradan bir konuya gelmek istiyorum. Bugün çoğulcu bir topluma geçildi. Ama bizim bu toplumu çok iyi tanıdığımızı da sanmıyorum. Çok iyi analiz etmemiz lazım. Dolayısı ile ancak o çoğulcu toplumu analiz ettikten sonra onlarla ilgili olarak dini eğitimini, diğer eğitim öğretimimizi geliştirmemiz lazım. Bunlar yıllar önce yaşamış bir âlimden bir iki cümleyle bağlayacağım. İbn-i Temime diyor ki; -aslında Arapça- "Yapabilecek insanda şu özellik bulunması lazım; mesela gideceği yerin tarihini, kültürünü, coğrafyasını, kültürünü bilmesini lazım. Sosyolojiyi, psikolojiyi ta 128 defa yapmış bizzat bilmesi lazım." Bir başka konu daha söylüyor: "Gideceği yerin dilini bilmesi lazım." Bir yere gitmiyoruz, Türkiye'deyiz, ama gerçekten dile ihtiyacımız var. Yani hepimiz İlahiyat Fakülteleri'nde çalıştık, okuduk, öğrendik, öğrettik. Ben Sayın Başkanımıza da söyledim. Üniversitelerin imkânları çok fazla değil, bunu hepimiz biliyoruz. İdareci olarak yakinen bilmeye çalıştık. Ben şöyle bir teklifte bulunmuştum, şimdi o teklifi yeniliyorum. Diyanet İşleri Başkanlığımızın imkânları gerçekten takdir edilecek şekilde iyi durumda. Acaba Diyanet İşleri Başkanlığı üniversitelerimizden sıraya koyarak, yılda bir veya iki

olabilir, her fakülteden bir iki araştırma görevlisini -bugün mesela %30 tartışılmaya, konuşulmaya başlandı. Yeni şeyler çıkıyor. Avrupa'da olduğu gibi hazırlık sınıfını hangi dilde okumuşsa 1.sınıftan itibaren eğitim-öğretimin %30 unu o dilde verme mecburiyeti var. Buna da bir hazırlık olması açısından- yurtdışına göndermek suretiyle onların dil problemini baştan halletme noktasında, -aslında geç kalmış bir şey ama- çözüm bulunabilir mi, diye bir teklifim var.

Bir de tabi subjektif bazı şeyler var, objektif olarak da bakılabilir. Mesela Şevki Aydın Bey kardeşim söyledi, yani bizim samimi olup olmadığımız. Gerçekten "şurada burada kendimi nasıl yetiştiririm, bir toplum içerisinde kendimi nasıl ifade ediyorum" diye bu konuda hakikaten eskiden beri din eğitiminde bir sıkıntımız var. Yani mesela "nerede okuyorsun?" diye sorulduğu vakitte, "İmam Hatip Lisesi'nde okuduğumu söylesem mi, söylemesem mi?" Bu biraz aşıldı gibi. Şu anda durumu doğrusu pek bilmiyorum. Bunu artık söylememiz lazım. "İlahiyat Fakültesinde hocayım, şuyum ya da buyum" diye söylemek lazım. Bunun bir şeyi yok, gençlikte yaşandı ama ben bunu neden kaynaklandığını bilemiyorum. O imanî konuyu içselleştiremediğimiz gibi bir sorunla karşı karşıyayız. Ben *"elleziyne yu'minune bil gayb"* âyetine şöyle bir anlam veriyorum: *"elleziyne mu'minune bil gayb"* Yani gaybe inanlar değil de gaybde inananlar. Tanınmadığım bir yerde kendimi ifade edebiliyorsam, imanımın gerektirdiği şeyleri yaşayabiliyorsam o zaman sıkıntı yok diye düşünüyorum ve hepinize teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim. Bütün fakülteleri ilgilendirdiği için müdahil olmak istemiyorum. Ömer Bey'e vesile ile bu araştırma görevlilerin yurt dışı meselesi ile ilgili bir şey hatırlatmak istiyorum. Biliyorsunuz bir imkan çıktı arkadaşlar, yeterlilik imtihanını veren araştırma görevlisi belli bir dil seviyesine sahipse YÖK tarafından istisnasız yurt dışına gidebiliyor. Ben iki araştırma görevlimi -Türkiye'de belki ilk defa olarak- yurt dışına Amerika ve İngiltere'ye gönderdim. Devlet Amerika'ya gidene 18.000 $, İngiltere'ye gidene 16.000 $. imkan veriyor. Diyanetin bize yapacağı hizmet ayrıdır. Şunu da söyleyeyim, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir vaadi olarak Başkanlık, hazırlık sınıfını başlatmış olan fakültelerin Arap Dili Edebiyatı Öğretim üyelerinden başlamak üzere- sonra ders verecek. %30 u verecek öğretim elemanlarına yaz ayı süresince. Biz öyle istedik çünkü. Daha fazlası da olabilir, - yaz ayı süresince Arap ülkelerine gitme imkânını tanıyor. Sayın Başkan -zannediyorum Şevki Bey'in de bilgisi vardır.- bundan sonra uygulamaya koyacaklar. O da bir hizmettir bizim için. Teşekkür ediyorum, sözü Recep Bey'e bırakıyorum.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN: Teşekkür ederim Sayın Başkan, Değerli

Arkadaşlar! Hepinizi saygıyla selamlamak istiyorum. Bildiriler ve onun dışındaki konular üzerine konuşmak istiyorum. İlk olarak Din Kültürü, sonra İmam Hatipler konusuna değineceğim. Tabiî ki Din Kültürü Ahlak Bilgisi son dönemlerde gündeme gelen konulardan bir tanesi. Bu konulara çözüm ararken bizim kendi birikimimiz şu anki deneyimlerimiz elbette ki çok önemlidir. Ama Türkiye uluslar arası alana da çok açık bir toplumdur. Avrupa Birliğine ve dünyada birçok uluslar arası kuruluşlara üyedir. Din Kültürü Ahlak bilgisi ile konulara çözüm ararken bu boyutunda ihmal edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Özellikle 11 Eylül sonrası bütün dünyada uluslar arası kuruluşların, Avrupa Konseyinin, Birleşmiş Milletlerin din kültürü ahlak bilgisi, din öğretimi üzerine yoğunlaştığını, raporlar hazırladığını biliyoruz. Aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de Norveç ve Türkiye'deki din dersleri konusunda kararlarını biliyoruz. Bütün bunların amacı nasıl demokratik bir toplumda, açık bir toplumda din kültürü veya din öğretimi olabilir? Bu boyutunu ihmal etmememiz gerekiyor. Sanırım bu konuda Şevki Hocamın söylediği "açık ve demokratik bir toplumda din dersi nasıl verilebilir?" sorusu bir paradigma değişikliğini uluslararası şartlarda öngörüyor. Bu sadece teoride kalmıyor, Türkiye'yle ilgili verilen kararlar da var. Mahkeme kararında verilecek eğitimin mutlaka çoğulcu ve eleştirel olması gerekir deniyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği bu kararı da Danıştay iç hukuka adapte etmiştir. 2008 yılında bu boyutu da var, dolayısı ile bunu yapmak istiyoruz. Fakat benim zihnimde şöyle bir tereddüt var: Kapalı toplumdan açık ve çoğulcu topluma doğru algılamada değişiklik oldu. Biz din dersi öğretmenleri, ilahiyatçılar olarak bunu cidden içselleştirdik mi? Birileri yapsın dediği için mi yapıyoruz yoksa isteyerek mi yapıyoruz? Bana dış zorlamayla yapıyoruz gibi geliyor. Bir diğer boyutta şu: istesek bile mesela hocam dedi: "İslam içindeki çoğulculuğu nasıl öğreteceğim?" İsmini vereceğim, Aleviliğin veya farklı İslam yorumlarının din dersi içerisinde öğretilmesi. Tabii şu anda problem Alevilik olduğu için "bunu ben nasıl öğreteceğim?" Bu konuyu öğretmeyi bırakın ilahiyatlarda bile bu konuyla ilgili bizim birikim ve deneyimimiz yok. Dolayısı ile benim önerim şudur: Din içindeki farklılıkları ve diğer dinleri diğer felsefi düşünceleri nasıl öğretebiliriz konusunda bir merkez ya da proje mi olur, bunu yapmamız lazım. Ki yeni yetişen öğretmenleri bu modellere göre nasıl yapacağı konusunda bilgilendirelim. Ayrıca mevcut olan öğretmenleri de hizmet içi eğitim yoluyla bir takım materyaller hazırlayarak öğretmemiz gerekiyor. Bilmiyoruz bu yeni bir deneyim. İlahiyatlar da bu konularla ilgilenenler de çok az bilgi sahibi. Bunu itiraf etmek gerekiyor. Bir diğer nokta da tebliğlerle ilgili olacak ki o da şudur: şuralarda, tabii birtakım problemlere çözüm bulmayı hedefleniyor. Bu sempozyum değil. Hepinizin takdir edeceği gibi hükümetimizde Alevi açılımı diye bir açılım başlattı. Onunla ilgili bir dizi görüşme var. Bu oturumda sanırım Sönmez Bey kısaca bah-

sedecek. O konuda Alevilik ve din dersi, Alevilik ve Diyanet konusunu bir konu başlığı olarak metinlerin içerisinde göremedim. Bunun da bir eksiklik olduğunu düşünüyorum. Çünkü reel meselelerle karşı karşıya gelmeliyiz. Bu kadar insan burada durduğuna göre, bunları konuşmalıyız. Öğretmenin sorunu, dersler iki saat, bir saat olması… bunlar zaten çok bilindik konular. Bunların üzerinde durulsa iyi olur. Son olarak İmam Hatiplerle ilgili bir söz söylemek istiyorum. İmam Hatip'lerin sanırım bir kimlik krizi var. Bu okul ne işe yarayacak, hep bir iniş ve çıkışlar var, engellemeler var. Türkiye'deki din devlet ilişkilerindeki sancılı sürecin din eğitimine sürekli yansıdığını görmekteyiz. Şimdi biraz rahatlama oldu gibi. Tamam, üniversiteye girişle ilgili bu dönemi iyi değerlendirmemiz lazım. İki tane temel var: İmam Hatipler mesleğe eleman yetiştirir, yüksek öğretime eleman gönderir. Şimdi şunu sormamız lazım: "Acaba İmam Hatip mezunlarını din görevlisi yapmalı mıyız?" Şimdi İlahiyat Fakültesi'nin kontenjanları da yükseldi. O takdirde İmam Hatip Lisesi, mezunlarını doğrudan yetiştirme değil de, bu bir üst düzeyine, ilahiyatlara eleman yetiştiren kurum haline fiiliyatta dönecek demektir. "İmam Hatip'leri biz nasıl algılayacağız, nasıl resmi söylem içerisinde ifade edeceğiz?" Bu konuyla ilgili Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin bir maddesi bizim işimize yarayabilir. Türkiye'nin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisinin mahkûm olduğu kararda, anne babanın dini ve felsefi inançlarına saygı içeren madde var: "Devlet eğitim ve öğretim faaliyetlerini yaparken ailenin dini ve felsefi inançlarına saygı gösterir. Devlet bir tip eğitim yapmaz, bir ders içerisinde yapmaz, hem de okul türlerini farklılaştırabilir." İmam Hatip Liselerini birazcık daha batıdaki kilise okulu gibi illaki mesleğe yetiştirmesi şart değil. Vatandaşımıza çoğulcu toplumda farklı seçeneklerin olması gerekir. Vatandaşa seçenek veren bir kurum olarak göremez miyiz? Bu konu üzerine yoğunlaşırsak uluslararası arınırlığı da daha çok savunulabilir. Çoğulculuk, demokrasi ve insan hakları temel paradigmadır. O açıdan da daha iyi savunabiliriz. Bu boyutunun geliştirilmesinin faydalı olacağını düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de çok teşekkür ediyorum. Recep Bey arkadaşımıza, Ahmet Saim Kılavuz Hocamıza söz veriyorum.

Prof. Dr. Saim KILAVUZ: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan ve değerli katılımcılar. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Önce Ömer Bey'in bahsettiği, Raşit Hocamın da ifade buyurduğu araştırma görevlilerin yurt dışına gönderilmesi ile ilgili ilave bilgiyi de aktarmak istiyorum. YÖK önceden, yeterlilik sınavına giren, başarılı olan, belli şartlara haiz araştırma görevlilerine yurt dışına gitme imkânı sağlıyorken, son değişiklikle biraz genişletip yüksek lisans tezi aşamasında, doktora tezi aşamasında ve doktorayı bitirdikten sonra 5 yıllık süre içerisinde post-dr.

olarak da yurt dışına gönderiyor. Batı olduğu gibi doğu ülkeleri de var. Kırgızistan dahil olmak üzere Suriye, Mısır, Suudi Arabistan. Bu imkânı iyi değerlendirmemiz lazım. Basit bir araştırma projesi yapılıyor ve kolaylıkla da gönderilebiliyor. Yani bu önemli bir açıklık. Fakültelerimizce bunu değerlendirmemizde fayda var. İkinci olarak bir tespitte bulunmak istiyorum. Bu son 12 yıl önce başlayan, adına "28 Şubat" denilen süreç, hakikaten dini camiada, özellikle İmam Hatip okulları ve liselerimizde ve İlahiyat Fakültelerimizde önemli örselemelere sebep oldu. Öğrenci düzeyinde oldu, kurumsal düzeyde oldu ve hocalar düzeyinde oldu. İtiraf edelim ki bu moral bozukluğu, sadece öğrencilerimize değil hocalarımıza da bir bezginliğe sebep oldu. Ama hamdolsun bu süreç etkilerini oldukça hafifletti. Yeni bir açılıma doğru da gidiliyor. Öyleyse yeniden bir silkiniş, bir ihya hareketi, yeniden canlandırma hareketi başlıyor. Topyekûn İmam Hatip Liselerimizden, Kur'an Kurslarımızdan, Diyanet Eğitim merkezlerimizden, İlahiyatlarımızdan başlayacak ve bu iyileştirme sürecinin herkese teşmil edilmesi gerekiyor. Bu işi dert edinmemiz gerekiyor, dava edinmemiz gerekiyor. Hangi yaşta olursak olalım bu işe gönül vermiş ve dert edinmiş arkadaşları ön plana çıkarmamız gerekiyor. Şüphesiz ki Din Öğretimi Genel Müdürlüğümüz gerekli tedbirleri almıştır, alıyordur. Zaman zaman bu konudaki çalışmaları izliyoruz. Kendilerini takdir ve tebrik ediyoruz. Ben sadece bir teklifte bulunmak istiyorum. Özellikle bu katsayı probleminin çözümünden itibaren öğrenci sayımızın yoğunlaşması ve bu öğrencilerin eğitilmesi konusunda öğretim elemanlarının yahut öğretmenlerin yeniden atanmalarında şüphesiz bir takım tedbirler alınıyordur. Ancak önümüzde bekleyen bir tehlike görüyorum. Ben, yani bu örseleme sürecinde yaşadıklarımız yine aynı motivasyonla devam edecek olursa bizim önümüze sunulan bu tarihi fırsat, krizin aşılması fırsatı, beraberinde yeni bir krizi getirir mi, diye bir endişe içerisindeyim. Onun için şüphesiz ki İmam Hatip lisesinin atamalarında dikkatli davranılıyordur, üstün başarı gösteren, İmam Hatip davasını dert edinen görev başına getiriliyordur. Bu arkadaşlarımızda hocaların seçiminde dikkatli davranırlarsa, bu krizi aşabileceğimiz kanaatindeyim.

Sadece tespit olması bakımından söylüyorum. Gözlemlediğim bazı İmam Hatip Liseleri'nde özellikle meslek dersi hocaları olan arkadaşlarımız -ve bunların çoğu bizim öğrencilerimizdir. Öğrencilerimiz oldukları için hocaları olarak bu tespiti yapma hakkımızın olduğunu düşünüyorum.- İmam Hatip Lisesini biraz emekliliğe yaklaşıldığında görev ifa edilen, rahat ve huzur içerisinde rutin derslerin işlendiği bir eğitim öğretim kurumu olarak, hocaların çöreklendiği ve yuvalandıkları okullar olarak mütalaa ettim. Yani bu hocalarımızı gerekli tedbirleri alarak rotasyona tabi tutmak, -şüphesiz diğer liselerde okuyan öğrencilerde bizim yavrularımız- bu rotasyonla yeni bir şevk ve aşk heyecan oluşturulabilir mi? Bu konu üzerinde şüphesiz kafa yoruluyordur. Ben teyit babında bunları söylemek

istiyorum. Teşekkür ediyorum. Saygılar.

Oturum Başkanı: Ben de çok teşekkür ederim, Ahmet Saim Bey'e. Şimdi Ahmet Koç arkadaşımız bu ilahiyat şeyini bir [duyulmuyor] Ömer Bey'in hatırlatması üzerine anmış oldum. Ahmet Saim Bey ilaveler yaptı, ilahiyatın sorunlarını konuşacağımız bir oturum var. Onun için bugün konuşulanlar şeyinde olabilirse ki, öyle gidiyor, ona bir kere daha dikkat çekip rica etmek istiyorum. Buyurunuz Ahmet Koç.

Doç. Dr. Ahmet KOÇ: Değerli arkadaşlar hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ben de ilköğretim, ortaöğretim, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi ile İmam Hatip Liseleri'ndeki öğretim konusunda verilmiş tebliğden hareketle bir iki hususu sizinle paylaşmak istiyorum. Çok geniş kapsamlı yapmış olduğumuz bu öğretmenlerimizin yeterlilikleriyle ilgili araştırmada tespit ettiğimiz şu husus, konunun önemini gösteriyor. Gerek Din Kültürü öğretmenlerimiz gerekse İmam Hatip Meslek Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerimiz kişisel nitelikleri açısından, kişilik özellikleri açısından kendilerini yüksek düzeyde yeterli görürken mesleki niteliklerde her iki öğretmen grubumuz da kendilerini yeterli görmemektedir. Epeyce sorun yaşadıklarını ifade ediyorlar. Dolayısıyla buradan hareketle bu kurumlardaki program geliştirme çalıştırmaları, materyal geliştirme, eğitim teknolojisi, araç gereç noktasında epeyce mesafe alınmasına rağmen, konu, nitelikli öğretmen yetiştirme noktasında odaklanıyor. Belki daha sonraki oturumda doğrudan yüksek öğretimde bu konu biraz daha detaylı ele alınacak. Ama belki ben birazda alt yapı olması veya işaret olması bakımından öğretmen yetiştiren programlarımızın ciddi olarak yeniden yapılandırılması ve ele alınması hususuna dikkat çekmek isterim teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Abdulbaki Güneş görüşlerini ifade edecek buyurun.

Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ: Teşekkür ederim Sayın Başkan, Değerli Konuklarım, saygıyla selamlıyorum Son sunulan tebliğlerle ilgili -özellikle Nizamettin Parlak hocanın tebliği ile ilgili- bazı önerilerim olacaktır. Bu bire bir derse giren hocalarla yaptığım görüşmelerde vardığım sonuçlar. Önce öğrenciden kaynaklanan sorunlara şunlar ilave edilir: Öğrencilerin çevre, basın ve internet aracılığı ile inanç konusunda daha çok gizemli olanlara ilgi duymaları, inancın ahlaki davranışlara dönüşmesini engellemektedir. Din Kültürü Ahlak Bilgisi derslerinde öğrencilerden gelen soruların büyük bir kısmı yaşamların dışında ilginç buldukları konular. İkinci olarak -dini içerikli-öğrenciler internet davranış etkileşiminden uzak sanal ortamlar oluşturuyorlar. Önerilere şunlar ilave edilebilir: İnternet

ortamında inançla ilgili öğrencilerin ilgisini çekecek oyun siteleri yaygınlaştırılmalı, okullarda internet kullanımı ile ilgili iletişim gruplarıyla seçmeli dersler oluşturulmalı, ayrıca okullarda uygulanan okuma saatlerinde öğrenciler dini içerikli kitaplara ulaştırılmalı, Din Kültürü Ahlak bilgisi öğretmenleri okuldaki kütüphanecilik, kitap okuma projelerinde aktif görev almalıdır. Ayrıca sınıftaki okul panolarında Din Kültürü Ahlak Bilgisi Köşeleri oluşturulmalı, yeni Din Kültürü Ahlak Bilgisi müfredatında öngörüldüğü gibi ders içinde veya dışında öğrenciye soru sorma, uygulama imkânları tanınmalı, böylece öğrencinin kafasında oluşan yanlış bilgi de tespit edilmeli, düzeltilmeli, düzeltilip, düzeltilmediği öğretmenin yönelteceği sorularla takip edilmeli. Başka bir öneri öğrenci Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler derslerini okulda öğrenirken dinle ilgili bilgileri daha çevresinden almaktadır. Bu bilgilerin doğruluğu okulda kontrol edilmeli. Ayrıca performans ve proje ödevleri davranışa yönelik olmalı. Örneğin "Komşu hakları ile ilgili Hz. Muhammed'in tavsiyelerini şu kadar komşunuza uygulayın." "Karşılaştığınız ilimleri sınıfta paylaşın." ve benzeri hususlar. Öğretmenlerle ilgili sorulara gelince; öğrenmenin sınıfa sunduğu her bilgi öğrencilerin davranışlarıyla belirgin bir şekilde ilişkilendirilmelidir. Öğretmen bilgi veren değil kişilik oluşturmanın gayreti içinde olmalı, sınıfta olumlu olumsuz her davranışı inançla ilişkilendirmeli, arkadaşlarına güler yüz gösteren bir öğrenciye bunun bir sadaka olduğunu hatırlatmalı, saçlarını taramış olan bir öğrenciye Hz. Muhammed'in sünnetini yerine getirdiği hissettirilmeli, ayrıca resmi zümrelerin dışında Din Kültürü Ahlak bilgisi öğretmenleri değişik çeşitli etkinliklerle sık sık bir araya gelmeli, işlerini en iyi nasıl yapacaklarını tartışmalı, Aileden kaynaklanan sorunlara şunlar ilave edilebilir: Veli görüşmelerinde, Din Kültürü Ahlak Bilgisi öğretmenleri öğrencilerin aile içindeki davranışlarını araştırmalı, sınıfta öğrendiklerini evde uygulamaları konusunda ailelerini yönlendirmeli, Din Kültürü Ahlak Bilgisi dersinin müfredatı tanıtılmalı, ders içi veya ders dışı etkinliklerden haberdar edilmeli, velilere çocukların notları kadar davranışları ve inanç dünyaları ile de ilgilenmeleri gerektiği bilinci kazandırılmalıdır. Çevreden kaynaklanan sorunlara şunları ilave edilmeli: Öğrenciler dinin doğru algılandığı, yaşandığı mekânlara yönlendirilmeli, inanç değerlerine önem veren ve plana çıkaran mekânlar oluşturulmalı, okul gezilerinde dini mekanların da ziyaret edilmesine önem verilmeli, cami görevlileri öğrencilere yardımcı olmaları konusunda eğitilmeli, dini gün ve bayramlarda dini mekanlar öğrencilerin imkanlarına cevap verecek şekilde düzenlenmeli, camilerde kütüphane bilgisayarlı ortamlar oluşturulmalıdır. Fiziki ortamda ders araçlarıyla ilgili önerilerimiz: Din Kültürü Ahlak Bilgisi öğretmenleri din eğitimini okulun her köşesine taşımak havasında olmalı, davranışlarla uygun tavırların oluşmasına dini içerikler katmalı, okul idaresiyle ilişkiye geçerek öğrencilerin ibadetlerini yerine getireceği ortamlar oluşturmaları gerekir. Din öğretiminin ge-

nel ve özel amaçları, velilere, öğretmenlere, okul idaresine iyi anlatılmalı, yanlış dindar imajı doğru dindar imajıyla değiştirilmeli, dindar insanın okulun, çevrenin bütün sorunlarıyla ilgilenen iyi kişiler, iyi ilişkiler kurabilen kişiliğe sahip olduğu ifade edilmeli, okullarda uygulanan hafta sonu yetiştirme kurslarının kapsamına veli isteğine bağlı olarak Din Kültürü Ahlak bilgisi dersleri eklenmeli, bu kursların önemi ve gerekliliği velilere anlatılmalıdır. Ayrıca İmam Hatiplilerde Arapça öğretimiyle ilgili öneri de bulunmak istiyorum: Arapçayı öğretip öğretmediğimiz konsepti tartışılan bir konu öteden beri. Arapça öğretemiyoruz fakat Arapça öğretim teknikleri geliştirmemiz gerektiği gibi Arapçayı öğretmeye, öğrenmeye zorlayan teşvik edici unsurları, zorlayıcı bir takım hususları da koymamız gerekiyor. Burada YÖK ve İlahiyata düşen, Diyanete düşen görevler var. YÖK ne yapabilir? Öğrenci ÖSS'den sonra İlahiyatı tercih edecek olursa, Arapça yabancı dil sınavına tabi tutulmalı. Böylece ilahiyata gelen öğrencinin Arapça bilgisi en azından belli bir seviyede olur ve öğrenmesi daha kolay olur. Diyanet işleri İmam, müezzin, vaiz, müftü alacağı zaman belli bir Arapça barajı getirse iyi olur. İmam için 70-80 istemiyorum, belki 30-40 olur ama nasıl ki KPSS'de belli bir not istiyorsak Arapçadan da bir müezzin 30-40 şartı koyduğumuz zaman bunu bilen öğrenci bu bilinçle "müezzin olmam için Arapça öğrenmem lazım" diye düşünecektir. Arapça bilen öğrenci ile bilmeyen öğrenci aynı işe girebiliyorsa o zaman Arapçanın öğretilmesi de zor olabilir. Ayrıca İlahiyat Fakültelerine -ayrıca konuştuk ama kısaca değinmek istiyorum- biz araştırma görevlisi alırken yüksek lisans, doktora öğrencisi alırken, bize bunu yaptı, uyguladı. Yüksek Lisans, doktora öğrencisi aldığımız zaman ALES'ten ve bu dersten puan istiyorsak Arapça'dan da bir puan sınırı koyarsak öğrencileri Arapça öğrenmeye teşvikte zorlamış oluyoruz teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Cem Zorlu Bey buyurun

Prof. Dr. Cem ZORLU: Teşekkür ederim Sayın Başkan, Saygıdeğer Komisyon üyeleri! Öncelikle organizasyonla ilgili bir eksikliği dile getirmek istiyorum. Tahminim herkesin bu problemle karşılaşmıştır. Bize tebliğler çok geç ulaştı, benim hiç kullanmadığım e-mail adresime göndermişler. Ancak birkaç gün önce elime geçti. Temenni etmiştim aslında Diyanet bu işi becerir, ekonomik anlamda kendisine yük olmaz, diye düşünmüştüm. Kitapçığı bize 15 gün önce ulaşsaydı da bütün hoca ve komisyon üyelerinin okuyup buraya gelme, değerlendirme fırsatı olsaydı. İnşallah bundan sonra bu dikkate alınır. Ayrıca gönderilen tebliğler arasında Şevki Aydın Hocamın tebliği ulaşmadı, yoktu tebliğler arasında. Benim birkaç tebliğ okuma fırsatım oldu, bu değerlendirmelerim tebliğde sunulan bilgilerin dışında. Yazılı olan metinden bazı değerlendirmeler sunacağım. Nizamettin

Parlak Bey'in tebliği üzerine birkaç eleştiri ve katkılarım olacak. Genellikle bu biz de, ilahiyat camiasında bir problem. Dinin anlatılması noktasında sevgi ön planda. Sevgi vurgusundan çok söz edilir oldu. Eskiden ise çok korkutulurdu. Eğer bizi yaratan, bizi tanıyan, bizi terbiye eden Rabbimizin kitabına baktığımızda, her ikisi birlikte zikrediliyor. O zaman bunun dozajı ayarlanmalı. Ne sevgi ön plana çıkarılan anlatım, ne de korku ön plana çıkarılan bir anlatım. İkisi de dengeli kullanılan bir anlatım benimsenmeli kanaatini taşıyorum. Nizamettin Parlak Bey, özellikle sevgi anlatımının ön palana çıkarıldığı bir anlatımdan bahsediyor. Bunun Kur'an'ın yöntemine aykırı olduğunu düşünüyorum. Eğer Kur'an nüzul sırasına göre özellikle okunursa, Cenâb-ı Hakk'ın, bu ayetler çerçevesinde bizi yetiştirmesi ön planda, tam tersine korku ayetlerinin daha fazla zikredildiği görülecektir. Bir başka husus dini literatür okuma alışkanlığı geliştirme meselesi. Burada benim Almanya'da kaldığım süre içerisinde ilk ve ortaöğretim öğrencilerine yaptıkları uygulamayı pratik olarak dini literatür okuma alışkanlığı geliştirilmesi konusunda bulunabilirliğini düşünüyorum. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün katkılarıyla bir web sitesi kurulur. O web sitesine -tabi çok geniş müthiş donanımı olan bir web sitesi.- hemen Almanya'da çıkmış bütün kitaplar okunuyor ve o web sitesinin soru bankası olarak kaydediliyor. Öğrenci kitabı alıyor, o web sitesini okuyor, web sitesine giriyor, 10 tane soruyu cevaplıyor. Doğru cevapladığı sorular karşısında puan alıyor ve sık sık sertifikalar veriliyor. Müthiş bir motivasyon geliştiriyor. Benim küçük delikanlı, kütüphane kurdu olmuştu, gidiyor kitap alıyor geliyor, okuyor. Haftada bir tane sertifika alacak, onu getirecek, onu öğrencilere gösterecek. Onun sevincini yaşayacak. Bu yapılabilir, biz de biraz işin üçkâğıtçılığına kaçılabilir, ama yani birkaç dayanışma yapılır. Ama zamanla herhalde bu sorun çözülebilir. Kanaatimce bir web sitesi oluşturulmalı, kitap, literatür, tavsiye edilen liste ve soru bankası oluşturulmalı veya buradan birazcık hem sertifika belki ödüllerle bu iş teşvik edilebilir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin 1. sınıftan itibaren konulması talebi doğru. Batı'da da bu böyle kullanılıyor. Hem ders sayısı artırımı, mümkünse parlak bir teklif, katılıyorum. Din Eğitimi dersinin ilave seçmeli olarak konulması. Bu, pedagojik ihtiyaç ilkeleri açısından önemlidir, bu konuda İmam Hatip'lilerin meselesi gündeme geliyor. Devlet kurumlarının İmam Hatip'e bakışlarıyla halkın bakışı çok farklıdır. Halkın temeldeki bakışı "oğlum ya da kızım girsin vaiz ve hoca olsun" diye bakıyor. Daha köklü bir din eğitimi alması için bakıyor. O zaman ya bu halkın ihtiyacını karşılayacak yeni müesseseler oluşturacağız ya da İmam Hatip'ten mezun olanları illaki İlahiyat Fakültelerini bitirip her hangi bir meslek sahibi olması hedefini zorunlu bir hedef olarak koymayacağız. Karşımıza benim bunun dışında Mustafa Öcal Bey'in -tabii burada zikretmedi, ama kendi tebliğini okuma fırsatı buldum.- bazı teklifleri var, ben bunlara katılıyorum. Be-

nim bunlara bir takım ilavelerim olacak. İlahiyat Fakültelerinde, eskiden beri Temel İslam bilimler, 3 tane bölüm var. Lise ve sıcak tartışma konusu olarak mevcut hatta Raşit Küçük Hocamın tebliğini okumuştum. Orda da bir takım teklifler var. Mustafa Bey'in tebliğinde olduğu için gündeme getiriyorum. Şu anda mezun olan öğrencinin iş alanı istihdamı ile ilgili bir yapılanmanın tekrar gözden geçirilmesi kaçınılmaz gibi gözüküyor. Buna yeni ilaveler yapılması gerekir, ben şöyle bir toplama yapıyorum. Mustafa beyinkini de benimseyerek bir Din Görevlisi bölümü. Belki 1. ve 2. Sınıfta, yoğun bir şekilde 3 ve 4 de bu bölümleme yapılabilir. 1. 2. sınıfta temel bir takım ortak dersler alınır. Herkes o alanda yoğunlaşır, özel temel İslami bölümler alınabilir. Din bölümü belli, ya imam yetiştirecek, ya vaiz ya da hoca, o zaman 3-4 son sınıfta yoğun bir şekilde bu amaca yönelik dersler konulabilir. İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliği, din kültürü ahlak bilgisi bölümü öğretmenliği olabilir. Bu da ilaveten Batı'da artık engin bir şekilde uygulanıyor: -Hatta geçenlerde rektör beyin bana böyle teklifi oldu. Cem bu konuda bir araştırma yap da bölüm açalım diye.- "Dini Rehberlik Bölümü" yani huzurevleri, hapishane, ıslahevlerinde, hastanelerde artık bunlar ihtiyaç haline geldi. Batıda dini rehberlik yapan hocalar var. Henüz kadro tahsisi yapılmadı, ama biz bu konuda koyarsak devletle de bu konuda ciddi görüşmeler yapılırsa kadro tahsisi yapılabileceği kanaatini taşıyorum. Tabii burada genelde fakülteleri bitirilirken iş imkânları dikkate alındığından dolayı öğrenciler zorlayamayız, tek diploma veririz. Ama öğrenci işte tercihini yaparken biraz o tarafa doğru belki bu alanda açılan kadrolarda, işte denilir ki din görevlileri bölümünden öncelik tanınacak gibi, birtakım öncelikler belirlenmek suretiyle, bu alandaki iş ihtiyacı merkezi bir takım davranışları da böylece yönlendirmiş olabiliriz. Tek diploma ama bölümleme. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Ben de çok teşekkür ederim Cem Bey'e, Şükrü Özbuğday Hocamız.

Şükrü ÖZBUĞDAY: Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım, Değerli Hocalarım, hepinizi saygı ve muhabbetle selamlıyorum. Burada alacağımız kararların milletimiz, dinimiz ve teşkilatlarımız için hayırlara vesile olmasını Cenâb-ı Haktan niyaz ediyorum. Bildiğiniz gibi şuraların gayesi problemlere çözüm bulmak ve kamuoyu desteği sağlamaktır. Bundan sonra yapılacak olan düzenlemelere destek olacak, mesnet teşkil edecek ve arkasında kamuoyu desteği olacaktır. Ben daha çok değerli hocam Mustafa Öcal Bey'in tebliği üzerinde durmak istiyorum ve teşkilatımızla ilgili bazı sıkıntıları dile getirmek istiyorum. Mustafa Öcal Bey'in de ifade ettikleri gibi İmam Hatip Liseleri hem meslek elemanı hazırlayan, hem de yüksek öğrenime öğrenci hazırlayan kurumlardır. Ama nedense şimdiye

kadar İmam Hatip Liseleri bir yönü ele alınmışlar, sadece yüksek öğrenime öğrenci hazırlayan kurumlar olarak ön plana çıkmışlar. Meslek elemanı hazırlama hedeflerini ise bana göre ihmal etmişlerdir, tabi istisnalar olabilir. Bizim Diyanet İşleri Başkanlığı olarak eleman bulma konusunda eleman temini konusunda tek kaynağımız var: İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri. Bunun dışında başka bir kaynağımız yok. Mecburen buradan mezun olan gençleri ve çocukları istihdam etmek durumundayız. Tabii Mustafa Öcal Bey'in de ifade ettikleri gibi İmam Hatip Liseleri'nden Mezun olup da bizden görev alan yavrularımız, çocuklarımız yetersiz. Buna hepimiz şahit oluyoruz. Daha doğrusu yüksek okulu kazanamayan bizim kapımıza geliyor, "bana da bir görev verin" diye zorunlu görev almak durumunda kalıyor. Efendim temelden kendisine bu mesleği, İmam Hatipliği, Müezzinliği, Kur'an Kursu öğreticiliğini, yüksekokulda müftülüğü, vaizliği kendisine bir ideal olarak seçip buna göre kendisini hazırlayan elemana maalesef çok az rastlıyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bu eksikliği telafi etmek üzere de sürekli hizmet içi eğitim kursları, hizmet içi eğitim merkezleri açmak durumunda kalıyoruz. Eğitim Dairesi Başkanımızda burada, neredeyse her ilde bir eğitim merkezi açmak durumundayız. Niçin? O İmam Hatip Lisesi'nde yeterli bilgiyi alamayan, eksiği olan o gençlerimize telafi eğitimi vermek için. Bu eğitimi vermek zorundayız. Yine bizim ihtisas eğitim merkezlerimiz var. İhtisas eğitim merkezlerinde aynı şekilde İlahiyat Fakülteleri'nde meslek için lazım olan yeterli bilgiyi alamayan elemanlara bu bilgiyi vermek için çalışıyoruz, gayret sarf ediyoruz. Hâlbuki bana göre hizmet içi eğitim merkezlerinin, hizmet içi eğitim kurslarının başka bir gayesi olmalı. Yani görevliyi yenilemeli. Sürekli onu yenileyecek bilgiler vermeli. Eğitim merkezlerinin esas amacı bu olmalı, ama maalesef buna fırsat olmuyor. İmam Hatip Liseleri'nden veyahut İlahiyat Fakültelerinden yeterli dini bilgiyi alamayan elemanların bu eksiğini telafi etmek için zamanımızı buna harcamak durumunda kalıyoruz. Tabi bunun için neler yapılabilir? Ben Mustafa Öcal Bey'in tekliflerine katılıyorum. Ayrıca acaba İmam Hatip Liseleri'nde mesela fen kolu, edebiyat kolu olduğu gibi bir ilahiyat kolu olamaz mı? Orayı tercih eden öğrenci bilecek ki "ben imam olacağım, ben müezzin olacağım, ben Kur'an Kursu öğrencisi olacağım" ve kendisini de ona göre yetiştiremez mi, hazırlayamaz mı? Ben bunu düşünüyorum. Böyle bir teklifte bulunuyorum. İmam Hatip Liseleri'nde böyle bir bölüm açılabilir mi? Olabilir mi? Tabi değerli Din Öğretimi Genel Müdürümüzün takdire şayan çalışmaları var bu konuda. Teşekkürlerimi arz ediyorum. Mesela, bu açığı kapatmak ve telafi etmek üzere İstanbul'da -ona süper İmam Hatip diyorum, resmi ismini de tam bilmiyorum.- böyle bir uygulama başlattı Değerli Genel Müdürümüz. Hafız olan çocuklar oraya alınıyor, dışarıdan bu çocuklara meslek dersleri destek olarak veriliyor. Kur'ân-ı Kerim, Arapça diğer mesleki dersler veriliyor. İnşallah bu çocukların mezun olunca bizim teş-

kilatımızı tercih edeceklerini, daha kaliteli hizmet sunacaklarını ümit ediyorum. İmam Hatip'in ikincisi Konya'da açılacak. Sayın Genel Müdürümüz söz verdiler, bu konuda çalışmalar devam ediyor ve inşallah biz de müftülük olarak buna destek veriyoruz. Ve bu tip imam hatiplerin diğer illerde de açılmasını yani sayısının artırılmasını ben arzu ediyorum, teklif ediyorum. Ayrıca yine İmam Hatip Lisesi son sınıfa geçen öğrenciler için yaz aylarında kurs düzenlenmekte. Tabii bunların masraflarını da Diyanet Vakfı karşılamaktadır. Yalnız bu her ilde açılmıyor, belli illerde açılıyor, bunun sayısının artırılmasını da ben arzu ediyorum. İmam Hatip Lisesi'ni bitirinceye kadar o yavrumuz, o çocuğumuz kendisini mesleki olarak da belli ölçüde yetiştirmiş olur diye de düşünüyorum. Mustafa Öcal Bey'in tebliğinde var, biraz önce Cem Zorlu Bey de dile getirdi. İlahiyat Fakültelerinde bir branşlaşmaya gidilmesi. Tabii böyle bir branşlaşma var, ama özellikle bizim istihdam edeceğimiz gençlerin okuyacağı veyahut onlara lazım olacak bilgilerin, derslerin ağırlık kazanacağı bir bölüm yok. Onun için bir din hizmetleri bölümü acaba açılamaz mı, İlahiyat Fakülteleri'nde açılmasının zaruri olduğu kanaatindeyim. Oraya devam eden gençler de aynı şekilde kendisini müftü olarak, vaiz olarak hazırlayacaklar ve bunu ideal olarak benimseyecekler diye düşünüyorum. Osmanlının son döneminde -tabii değerli hocalarımız da bilir- vaizler özel bir müfredatla, özel programla yetiştirilmişler. Medresetü'l-Vaizin adında özel okullar açılmış, vaizler orada yetiştirilmişler. O bakımdan İlahiyat Fakülteleri'nin bünyesinde Din Hizmetleri Bölümü -veya başka bir isim de olabilir- ama bizim istihdam edeceğimiz elemanların özel yetişeceği, özel donanıma sahip olacakları bir bölümün açılmasını teklif ediyorum. Ve şura kararlarına da bunlardan hiç olmasa bir iki maddenin girmesini arzu ediyorum. İlerdeki düzenlemelerde bunun mesnet teşkil edeceğini düşünüyorum ve teşekkür ediyorum. Hepinizi saygı ve hürmetle selamlıyorum.

Oturum Başkanı: Ben de çok teşekkür ediyorum. Son olarak iki kişiye söz vereceğim, Sayın Tayyar Altıkulaç Bey'e. Şevki Aydın Bey söz istemişti ama devam edelim. Tayyar Altıkulaç Hocama söz veriyorum.

Dr. Tayyar ALTIKULAÇ: Sayın Başkan değerli üyeler, yıllar önce aynı sınıfta hoca talebe olarak bulunduğumuz genç arkadaşlarımı profesör ünvanı kazanmış olarak burada görmekten duyduğum mutluluğu ve yaşadığım heyecanı ifade ederek sözlerime başlıyorum. Bugünleri gösteren Cenâb-ı Hakka da hamd ediyorum. Üzerinde takıldığım birkaç hususu not edip kısa konuşmaya çalışacağım. Önce Mustafa Öcal Bey tebliğinde İmam Hatip Liseleri'ndeki mesleki formasyonun iyice azaldığını ifade ettiler. Arapça ile Kur'ân-ı Kerim derslerinde -galiba siz söylediniz- son derece yetersizlik olduğunu ifade ettiler. Şimdi aykırı

bir şey söyleyeceğim. Ben bir iddia, bir ısrarlı tez değil, üzerinde tartışılmasını arzu ettiğim bir tez olarak ifade edeceğim. İmam Hatip Liselerinde Arapça konusu üzerinde yıllar önce çok durduk, bende bunun üzerinde şahsen duranlardan biriyim; hatta o günkü bakanlık yöneticileriyle bu konuda epey görüşmelerimiz, tartışmalarımız, Bakanlığa sunduğumuz arizalar, eleştiriler yani bunlar çok çok oldu. Arapçanın İmam Hatip Liseleri için önemle üzerinde çok çok durduk; çünkü buradan mezun olan gençler sadece Yüksek İslam Enstitülerine gidebiliyorlardı. Yüksek İslam Enstitülerinin gelecekte hangi alanda çalışacakları belliydi. Yüksek İslam Enstitülerinin hazırlık durumunda olan bu okullarda Arapçanın da önemi açıkça ortadaydı. Tabii şartlar çok değişti, aradan yıllar geçti ve İmam Hatip Liselerine veliler çocuklarını -bir konuşmacının da belirttiği gibi- daha çok belli seviyede bir din eğitimi aldırmak üzere gönderdi. Okullar haline geldi. Yüksek öğretime eleman yetiştiren okullar haline geldi, şimdi bu süreçte düşünmemiz lazım. Arapça üzerinde bu okullarda ısrarla benim diyen var mı? İkincisi, şu soruyu da soruyorum: bu okullarda Arapça öğretebiliyor muyuz, yani bu okullarda öğrettiğimiz Arapçanın seviyesi nedir, bunu bir test ettik mi? Son yıllarda Bulgaristan'da benzer okullar var. Üç okul var üç lise var, bunların da Bulgarca adı Teoloji Lisesi filan anlamına geliyordu. Türkiye için yine İmam Hatip Lisesi adı bir marka olarak kalmalı ya da kalmamalı. Bu da tartışılsın, itirazım yok ama Bulgaristan'daki bu okulların adına da orda arkadaşlarımız İmam Hatip Okulu demişlerdi. Ben konuyla ilgilendikten sonra ismini değiştirdim, oldu İlahiyat Lisesi. Yoklama da yaptım, test de yaptım, sordum çünkü öğrenci gelmiyordu bu okullara. Vatandaş burayı İmam-Hatip olarak görüyordu. Bulgaristan'da bu okullardan mezun olan gençlerin yüksek öğrenim yapması, bilhassa değişik fakültelere giderek öğretimlerini sürdürmesi Bulgaristan Türk Toplumu içerisinde önem arz ediyordu. Çünkü birtakım çalışmalar içerisine bize mimar lazım oldu. Karşımıza bir Bulgar vatandaşı çıkardılar, çok kritik konularda üstelik gizli olması gereken konulardı. Hukukçu avukat lazım oldu, Bulgar vatandaşı getirdiler, "yok mu Türk dedik", "yok" dediler, demek ki oradaki Türk toplumunun -sonra istatistiklerini aldım ben bunların- hakikaten oradaki Türk toplumunun okumuşluk seviyesinin çok düşük olduğunu, üniversite okuyanın akademik kariyer yapanın neredeyse belli rakamlarla sınırlı kaldığını üzülerek gördüm. O güz bu çocukları teşvik etmek için "üniversiteye gideceksiniz" dedik. Üniversiteye gidenlere sembolik miktarda da olsa burs vermeye başladık. Okullarda Üniversite sınavlarını kazanma oranları çok düşüktü. 15- 35 arası filan gibi rakamlardaydı. Birtakım müdahalelerle bu oran iki lisede yüzde yüze ulaştı. Bu seneki rakamları tam alamadık yani ve orada Arapça dersini kaldırdık. Onu söylemek istiyorum. Sordum öğretmenlere "Arapça öğretebiliyor musunuz?" Çocuğa soruyorum, "yok", eğer öğretemediğiniz şeyin üzerine niçin ısrar ediyorsunuz?

Ama Bulgaristan'daki İlahiyat Liseleri'nin ve Türkiye'deki İmam Hatip Liseleri'nin mezunlarının hakikaten bir sorumlulukları var. Yüksek öğretimin dışında yaptıkları bir iş var, nedir o? mihrapta imam ihtiyaçlarını karşılama gibi bir sorumlulukları var. Peki imamlık için Arapça lazım mı? Bana sorarsanız değil. Bilse iyi olur ama mihrabdaki imamın güzel Kur'an okumaya ihtiyacı var, fıkıh ilimlerini bilmeye ihtiyacı var, Hz. Muhammed'in hayatını çok iyi öğrenmeye ihtiyacı var, belli nispette hadisleri, pratik hayatı, özellikle lüzumlu olan hadisleri bellemeye ihtiyacı var. Ama onun ötesinde usulü fıkıh okumaya ihtiyacı var mı, yok. Usulü tefsir okumaya ihtiyacı var mı, yok. Tefsir ve hadis metinleriyle o çocuğu meşgul etmenin bence bir yararı yok. Bizim, mihraba imam ihtiyacımız var mı? Bizim Türkiye'de İmam Hatip Lisesi mezunlarının istihdamına ihtiyacımız var mı? Kesinlikle var. Niçin var? Ömer Hocam İzmir'de, "kanımız ilahiyat mezunu olması lazım artık İmam Hatip Lisesi Mezunlarından imam yapmamayı düşünmeliyiz" gibi bir şey söyledi, doğrumu anladım hocam? Eh işte, şimdi diyorum ki geçen sene rakamları ben Diyanetten aldım, Galiba 5-6 bin imam tayin ettiler, bunun ancak yüzde biri İlahiyat Mezunu idi. Yani İlahiyat Fakültesi Mezunları ile bizim mihrapları doldurabilmemiz için önce -laftan lafa geçmiş oluyorum- İlahiyat Fakültelerindeki öğrenci sayısı en az 20.000 e ulaşması lazım. Şöyle bir hesap yapalım. Fakültedeki hocalarımızla dünde konuştuk, öğrencilerimizin nerdeyse yüzde 60-70 i kız öğrenci, ben bunun yüzde 50 olduğunu kabul ederek hesap yapmak istiyorum, yüzde 65 tamam, ben bunun ilerde yüzde 50'lere düşürülebileceğini, bazı teşviklerle yeni alınan kararlar sonucu olabileceğini düşünüyorum. O halde İlahiyat Fakültelerinin, bütün İlahiyat Fakültelerinin sınıflarında en az 20.000 öğrencinin olması lazım. Niçin böyle? Çünkü her yıl 5000 mezun vermesi lazım. bu 5000 mezun içerisinden de siz en az Diyanetin ihtiyacı olan 3000 imam adayını 2500-3000 imam adayını hazırlamış olmanız lazım ki biz mihrapları, Diyanetin ihtiyacı olan imamları İlahiyat Fakültelerinden yetiştirebilelim bugünkü şartlarda ve bugünkü rakamlarla bu mümkün değil. Binaenaleyh imam-öğretmen mukayesesi de tabi yapıldı bu arada, köydeki genç imamımızın da eziklik duymuş olması da çok normal bir şey. Öğretmen köyde eğitmenlikten başladı işe, 5 yıllık ilkokulu bitirenler benim çocukluk yıllarımda üç yıllık ilkokullarda eğitmenlik yapıyorlardı. Bu süreç ne oldu? Öğretmen Liseleri'ne yükseldi sonra eğitim enstitülerine yükseldi. Üniversite mezunu olsun ne olursa olsun dedik, çok uzun bir geçmişte değil benim 95 yılında mecliste olduğum dönemde o günün Milli Eğitim Bakanı, -şimdiki Milli Eğitim Komisyonu Başkanının bakanlığı zamanında zannediyorum- baytarları dahi sınıfa sokarak ihtiyaçları karşıladı. Ama şimdi artık Üniversite mezunları olması da yeterli değil, Eğitim Fakültesi olmasını şart koşuyoruz. Eğitim Fakültesi mezunları da sırada bekliyor. Onların sınavda en başarılı olanları sınıfa

sokuyoruz. İmam için bir hayal, şu anda bu hayal, İnşallah İlahiyat Fakültelerinde öğrenci sayımızı ne zaman 20–30 binlere çıkarırsak her sene mezun edeceğimiz 3–5 bin erkek öğrencinin de 3000 kişinin imam olmayı tercih ettiğini varsayarsak mihraplarımızı bu hesapla ancak kaç yılda bu mezunlarla doldurabileceğimizi varın siz hesap edin. Bu bir şimdilik hayal, ama gözden ırak tutulmaması, her an yaşanması gereken bir hayal diyorum. Arapça konusundaki düşüncemi söyledim. İmam Hatip Okullarında Kur'ân-ı Kerim dersine ağırlık vermeliyiz, mesleki pratiklere ağırlık vermeliyiz, fıkıh bilgilerine ağırlık vermeliyiz, ama onun ötesinde İlahiyat fakültelerine gelince, Arapçadır, meslek dersidir, şudur budur, bu konuların ciddi şekilde ele alınması gerekir diye düşünüyorum. Araştırma görevlilerinin yurt dışına gönderilmesi konusunu biz vakıfta ele aldık, müzakere ettik, bir projeksiyonumuz da var bir çalışmamız da var, bunu hareketlendirebilir miyiz? Bilmiyorum, ama en azından kendisini ispat etmiş arkadaşlarımıza böyle bir Diyanetin, YÖK'ün şu veya bu formülle desteği yanında Türkiye Diyanet Vakfı da İlahiyat Fakültelerimizdeki hocalarımızın niteliklerinin, özellikle dil açısından araştırmacılık açısından niteliklerinin artırılması maksadıyla böyle bir çalışma, böyle bir yönerge hazırlığı içindedir. Ama nasıl sonuçlanır, onun hakkında şu an bir şey söylemem mümkün değil, evet bu kadarı ile yetineyim, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Bende çok teşekkür ediyorum hocam, sağolun. Ferhat Bey, siz el kaldırdınız herhalde, ifade edeceğiniz şey varsa buyurun kısaca size söz veriyorum.

Prof. Dr. Ferhat KOCA: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Dün Sayın Başkanın birkaç defa vurguladığı bir hususu ben engin hoşgörünüze sığınarak hatırlatmak istiyorum. Devamlı dünkü toplantılarda bu toplantının bir şura olduğunu ve Diyanet Başkanlığına perspektif vermesi gereken kararlar alınmasını arzu ettiklerini ve bütün konuşmalarda bunun hedeflenmesini arzu ettiklerini belirtmişlerdi, fakat sabahtan beri yapılan toplantıda benim gözlemim bu toplantının sanki bir sempozyum gibi bir sempozyum havasında gittiğini ve Diyanet İşleri Başkanlığına, gelecek 5 yılda yapacakları faaliyetler için mesnet teşkil edecek perspektifler vermediğini gözlemlemekteyim. Bendeniz sekretaryaya da kolaylık olsun diye konuşmaları hep bu çerçevede dinleyerek altı madde üzerinde bu zamana kadar yapılan konuşmaları Diyanet İşleri Başkanlığının şura kararı olabilecek formatını sokmaya çalıştım. Tabiî ki bu ifadeler düzeltilebilir, ama sonraki konuşmalarda bu çerçevede olursa zannediyorum daha yararlı olabilir mesela; bu zamana kadar yaptığımız konuşmalardan çıkan neticeler bir "Diyanet İşleri Başkanlığı yapacağı yayınlarla Milli Eğitim Bakanlığının özellikle Din kültürü ve Ahlak Bilgisi

dersinin müfredatının destekleyici yani öğretmenlerimizin yardımcı ders kitabı tavsiye edecekleri ders kitapları gibi araç ve gereçlerde Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığının faaliyetlerinde kullanılabilecek araç gereç ve yayın faaliyetlerine önem vermelidir." şeklinde bir perspektif sunmalıyız, bir başka husus Sayın Hocamız realitenin uygun olmadığını belirtti, ama İmam atamalarında İlahiyat Fakültesi mezunlarına öncelik verilmeli, "mevcut imamların da eğitim kalitelerinin yükseltilmesi amacıyla lisans tamamlama planlarının yapılmasının önerilmesi" mesela şura kararı olarak bir başka husus. "Diyanet İşleri Başkanlığı din eğitimi ile ilgili bütün faaliyetlerinde paydaşlarıyla tam bir işbirliği içerisinde bulunmalı" şeklinde bir cümle önerebiliriz. Bununla kastım gerek YÖK, gerekse Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ile merkezde, illerde ise İl Müftülükleri ve İlahiyat fakültesi dekanlıkları ile tam bir iş birliği içerisinde faaliyetlerini yürütmeli, şeklinde bir öneri sunabiliriz. Bir başkası "Kur'an Kursu eğitim faaliyetlerinde kullanılacak ders kitap, araç ve gereçleri, özellikle Milli Eğitimdeki Din Kültürü kitaplarının müfredatlarındaki eksikleri giderici veya mevcut bilgileri destekleyici bilgilerin bir planlamasının yapılması" önerisini şahsen ben uygun bulmaktayım. Bir başka husus "Diyanet İşleri Başkanlığı atama yapacağı kadrolar için yeterlilikleri belirlemeli ve bu yeterliliklere uygun olarak atamalarını imkân nispetinde genel ve merkezi sınavla almalıdır." Her gün öğrencilerimiz aracığı ile duyuyoruz, hemen hemen çeşitli imkanlar olduğunu duyuyoruz Bunlara yetişmek, bazı öğrenciler çok kabiliyetli kapasiteli olduğu halde bunları takip etmekte zorlanmakta, mesela aynen "KPSS imtihanı gibi iki veya üç imtihanla Diyanet İşleri Başkanlığı alacakları bütün elemanları, yeterlilikleri tespit ettikten sonra bu yeterliliklere uygun merkezi sınavlarla yılın belli dönemlerinde personel alımına gitmeli, her türlü sübjektif değerlendirmeye, dedikoduya fırsat verebilecek personel alımları sistemlerinden vazgeçmeli" şeklinde bir öneri sunabiliriz. Bir başka husus da Değerli Hocamızın, Cem Bey'in ifade ettiği, "Diyanet İşleri Başkanlığı dini rehberlik ve sosyal hizmetler faaliyetleri için alt yapı oluşturmaya girişmelidir." Bildiğiniz gibi nüfus devamlı yaşlanmakta, gerek hastane, gerekse yaşlı nüfusta sosyal ve dini hizmetlere büyük ihtiyaç duyulmakta, Türkiye'de bu alan fakir bir alandır. Diyanet İşleri Başkanlığımızın dini rehberlik ve sosyal hizmetler alanı çok geniş. Hemen hemen çoğumuzun da bilgisi becerisi tecrübesi olmayan bir alandır. Bu alana doğru da alt yapı faaliyetlerine ve hazırlık faaliyetlerine girmelidir, diye düşünüyorum. Sabahtan beri dinlediğim hususlarda, benim şahsen şura kararı olabilecek şekilde algıladığım temel noktalar bunlardır. Bundan sonraki toplantılarda da mademki bu toplantının sahibi Diyanet İşleri Başkanlığıdır, bizden perspektif istemektedir, yapacağımız takdimleri müzakereleri bu doğrultuda yoğunlaşırsak daha yararlı olur diye düşünüyorum. Saygılar sunarım.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim, buradaki Komisyon Başkanlığına, Sekretaryanın yapacağı işe kolaylık sağlamış oldun, genelde tabi bu konuşmalardan çıkar ama kabul etmek gerekir ki Diyanet teşkilatının fiilen içinde olan arkadaşlarda dahil burada hakikaten bir akademik heyet çoğunlukta bulunuyor, söylemlere belki böyle ama bunun içinden pratiği biz çıkaracağız, ama daha kolaylaştıralım, bunda fayda var, şimdi bu tekliflerden sonra son olarak Şevki Bey'e söz vermek istiyorum. Buyurunuz.

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN: Çok teşekkür ediyorum Değerli Hocalarım, değerli bilim adamları, değerli meslektaşlarım, dikkat ederseniz şimdiye kadarki konuşmalara, bizim farklı kurumlarda din eğitimi alanındaki başarısızlıklarımızın dile getirilmesi damgasını vurdu. Başarısızlığımızı herkes teslim ediyor, arkadaşlar diyor: "Kur'ân-ı Kerim hocaları zayıf" peşinden "Onu biz yetiştiriyoruz" diyor. Evet başarısı sevgili hocam diyor ki: "İdealist öğretmenleri İmam Hatip Liseleri'ne tayin edelim." Çok güzel, idealizm eğer çok güzel bilgi ve donanımla entegre edilmemişse sönüyor. Hocam, çok idealist gördüğüm meslektaşımın emekli olduğunu duydum, "genç yaşta niçin emekli oldun, en verimli olacağın zaman" dedim. "Hocam dedi; baktım ki ben bu gençlerle iletişim kuramıyorum, kendimi yenileyerek, bu güce ulaştıracak halimde yok, en iyisi izzetü ikbal ile emekliye ayrılayım, dedim" diyor, "rezil rüsva olup itibarımı kaybetmektense itibarımla şerefimle emekliye ayrılayım dedim" Şimdi bu değişimi doğru okumamız gerekiyor, dünya değişti, hepiniz biliyorsunuz, şimdi bu şartlarda yepyeni bir insan karşımızda, yepyeni bir gençlik ve çocuklar, bunların ihtiyaçları, beklentileri, sorunları çok farklı. Şimdi biz aynı kalarak farklı ürünler yetiştirmeyi düşünüyoruz. Asıl sorun burada, ben tebliğimde buraya vurgu yapmak istiyorum, tebliğim ne yazık ki ulaşmamış. Tebliğimin bir özeti 7 sayfa kadar, o keşke elinize geçmiş olsaydı. Şimdi çok ilginç Nasrullah Hocam çok önemli bir noktayı işaret etti, diyor ki; 12 yıldır ilahiyata en seçkin öğrenciler geliyor, doğru, pırıl pırıl, hakikaten harika çocuklar. Ama sonunda ne ekledi: "ama başarısız öğrencileri mezun ettik" diyor. Demek ki İlahiyat fakültelerinde eğitim ciddi sorunlar içeriyor sevgili dostlarım, bizim bu eğitim dönüştürmemiz lazım, eğitim anlayışımızı yeniden inşa etmemiz gerekiyor. Bu yeni eğitim anlayışımıza göre uygulamaları yeniden dizayn etmemiz gerekiyor, yoksa programları değiştirmek vs. bunlar para pul etmez, bunu altını çizmek istiyorum, yoksa enerjimizi boşa harcıyoruz. Şimdi Nizamettin Parlak, Mustafa Akgül, genç meslektaşlarım çok güzel konular ele almışlar, bir iki hususa takıldım, onları paylaşmak istiyorum. Mesela diyor ki "Aileler çıkarcı bir anlayışa sahipler." Sevgili Dostlarım bundan daha doğal bir şey var mı? İnsan ihtiyaçları ile meşgul olur, ihtiyaç duyduğu şeylere ilgi duyar, hangi şeyler ihtiyaçlarını karşılıyorsa insan onlara ihtiyaç duyar, her insan ihtiyaç

duyması gerekenlere ihtiyaç duyar mı? Hayır, hayatında hiç kavun yememiş bir insan kavun ister mi? İstemez. Ama siz kavunun onun tarafından tanınmasını ve ne kadar iyi bir yiyecek olduğunu ona ulaştırmanız mümkün olduğu zaman, ertesi gün kavun istemeye başlar. Şimdi herkes menfaati olanın peşinde koşar, ben dine niçin inanıyorum? İslama niçin inanıyorum? Benim menfaatime olduğu için. Benim zararıma olan bir dinden, benim işime yaramayan bir dinden, benim hayat standardıma katkı sağlamayan bir dindarlıktan bana ne? Onun için biz bu ailenin menfaat yaklaşımını göz önüne bulundurup, biz şunu demeliyiz: "Biz nasıl bir din eğitimi yapıyoruz ki aileler din dersi alsa da olur almasa da olur diyor?" Sorun burada, evet biz ihtiyaçları karşılayan bir din eğitimini ihya ettiğimiz zaman müşterisi çıkacaktır. Burada Kayserilinin sözünü tekrar etmem gerek, "Pekmezi iyi olsun, sineği Bağdat'tan gelir." Bizim pekmezde sorunlar var, sinek gelmez, öğrenme nottan daha önemlidir, doğru. Ama biz öğrenmenin ne olduğunu ona kavratmamışsak, ona tattırmamışsak onun için nasıl bir elzem bir şey olduğunu hissettirmemişsek, notun peşinden koşacak tabi, sonra da unvanın peşinden koşacak, böylece bakın bilgiyle varoluşsal bir ilişki içine sokamıyoruz insanımızı, hep bir iğreti, emanet, kullandığı unsura dönüşüyor, onunla kendi varlığını inşa etmeyi düşünmüyor. Şimdi Kur'an Sokağı, Peygamber Sokağı hazırlayalım diyor benim sevgili meslektaşım Nizamettin Bey, tabi o boyutuyla tartışılabilir. Ben diyorum ki yapay sokaklar değil, doğal reel sokak bizim gündemimizde olması lazım. Yani biz reel sokağın dindarını yetiştirmek zorundayız. O reel sokağı, şartlarını kale alan ve o şartlarla varlığını inşa edecek geliştirecek ve dindarlığını koruyup geliştirecek bir donanıma bireyi kavuşturmaya yönelik bir din eğitimini inşa etmemiz lazım. Bunlar nasıl olacak? Bunlar şu andaki bizim uygulamalarımızla olmuyor. İlkokul 4.sınıftan öncesi ders yok, doğru, tartışabilirsiniz, ama mevcut din kültürü dersini etkin ve verimli bir hale getirememiş insanların efendim bu yetmez daha aşağı sınıflarda olsun demesi ne kadar anlamlı oluyor? Soruyorum, yani biz bu kalite sorununu, işlevsellik sorununu halletmeden o şeyleri artırmakla, -yani karşı olduğumdan değil yanlış anlaşılmasın- bir yere varamayız. Mesela lisede bir saat azdır, ama lisede bir saati bile değerlendiremeyen bir hocaya 4 saat verseniz ne olacak? Birde onu düşünmenizi arz ediyorum. Evet şimdi konulara ilişkin bilgiler veriliyor, diyor Mustafa meslektaşım, bilgiler, ama nasıl bilgi veriliyor? yani biz bir çocuğun bilgiyi bizzat elde etmesini, üretmesini, ürettiği bilgileri kullanarak yeni bilgilere ulaşmasını, kendi dindarlığını inşa etmesini kılavuzlayan bir bilgilenme ortamını sağlamıyoruz ki! Bilgi aktarıyoruz. Aktardığın bilgilerin yüzde kaçı gider ona bakın, bunlar ciddi bilimsel meseleler, biz bilgi aktarmayı marifet sanıyoruz, "yaslan arkana beni dinle" hatta fakültede bile zaman zaman hocalarımız "ya kardeşim ne patlıyorsun? ben sorularına cevap vereceğim, bir dinle bak bakalım, cevap vermesem o zaman konuş." diyebiliyoruz. Çünkü bilginin biricik kaynağıyız, her şeyi biz iyi biliriz, bizim bilgileri ezberledi mi adam olacak; çünkü şimdi velilerin isteklerinden söz etti Mustafa Bey, çok doğru. Kur'an

Kurslarında da aynı şeyle karşılaşıyoruz, şimdi Kur'an kursu hocasını kursiyer yönlendiriyor. Ben şimdi Kur'an Kursu hocama öyle bir formasyon vermeye çalışıyorum ki Kur'an Kursu hocam belleğinin güdümüne giren bir adam olmayacak, belleği de yönlendiren, bilinçlendiren, ihtiyaçlarını hissettiren bir Kur'an Kursu öğreticisi konumuna gelecek. Diyor ki, "bana Kur'an'ı öğret yeter" diyor, başka bir şeye gerek yok. Ha bunu niye diyor? Onun sebeplerini de analiz ediyoruz. Onun için bize öğretmenle veli gelip isteyebilir, o veliyi de kılavuzlayacak öğretmene ihtiyacımız var. Çok harika tespitler var, vaktim olmadığı için şimdi değerli hocam benim Başkanımızda onda, üzmek istemiyorum. Şimdi "internet sitelerinde insanı dininden edecek malumatlar var" diyor, doğru şimdi internet siteleriyle insanların arasını kesebilir misiniz? Çocukla arasını kesebilir misiniz? Kesemezsiniz. O zaman interneti adamı dininden edecek malumatlar olmasına rağmen o malumatları bile değerlendirerek dindarlığını inşa edecek ve geliştirecek bir donanıma o bireyi kavuşturacak din eğitimini kavuşturmamız gerekiyor. Mesela konsantre bilgiler veriyoruz, analiz yok, anlamlandırma yok, kavrama yok, nasıl yürüyeceğiz? Mümkün değil onlar yürümüyor. Şimdi hocam izninizle Recep Bey çok önemli bir konuya temas etti. Tabi çoğulcu toplumda, şimdi biz zorunlu bir din dersiniz özellikle vs., ayrıca isteğe bağlı bir din eğitimi var, benim tebliğimde vermek istediğim tamamen din eğitiminde üst bakışı sağlayan o temel zihniyet bütün eğitim faaliyetlerimize yön verecek, o zihniyetin köklü bir değişime uğraması ve yeniden inşa edilmesi gerektiğine dair dini rehberlik önemli, çok söz konusu oldu siz uzmanla didiştirmeseniz görevlendireceğiniz dini rehberler sadece yıkarlar, onun için eğitimimiz yine geliyor, iş verimli eğitime, hocam çok özür diliyorum sizi zora soktuğum için, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Bende teşekkür ederim ben hiç konuşmadım hep dinledim Başkan olarak. İnternet konusunda da hiçbir şey söylemedim, ben onun mekruh olduğuna inananlardan biriyim, çok fazla girmem doğrusu. Şimdi çok teşekkür ederim, iyi bir şey oldu, bir iki konuyu izninizle son olarak bahsetmek istiyorum şimdi. Tayyar Hocam da söyledi, Şevki Bey de, Ömer Bey de isteğinin o yönde olduğunu, İlahiyat Mezunu İmam. Bu bir arzudur, bu bir ütopyadır, bu ne zaman gerçekleşir bilinmez. Ama bir gerçek var, onu sizde biliyorsunuz. Ayrılan 6000 kadrodan 1000 kadro ilahiyat mezunlarına ayrılmıştır, sadece 122 müracaat oldu benim bildiğim. Diyanet ve ilahiyat mezunu imam müracaatı olmadı, realite bu. Recep Bey "yüzde 65 ilahiyatlarda kız öğrenci oranı" dedi buna sevindim, bendeki kız öğrenci oranı yüzde 80 e yakın. En fazla mevcudu olan fakülte olarak böyle bir şeyle karşı karşıyayız. Hatta geçen gün Diyanet yetkilisi bir arkadaşım bir şura yapında kadınların imam olmasına bir fetva olmasına çıkarın bu durumda yapacak şey çok fazla şey yok. Bizim Mehmet Erkal var, fıkıh hocası. Annesi

bir konuda tereddüt ettiğinde "anne şöyle yapacaksın, böyle yapacaksın", "oğlum sen öyle diyorsun ama, ben yine imamına sorayım mahallenin" İmamına sorarmış. Fıkıh profesörü Mehmet Erkal'ın görüşlerinden daha önemli bir adam. Hakikaten böyle bir geleneğimiz var, bunu aşmak zordur. Bunların hepsini kabul ediyoruz, ama şunu da kabul ediyoruz, çok çeşitli yerlerden gelmiş arkadaşlarız. Ankaradaki kültürel ve sosyal ortamla, kültürel ortamla, İstanbuldaki ortamla, Anadolunun bir şehrindeki ortamla kıyas edebiliyor muyuz? Hala yani bu iletişim çağının içinde, orada seyrini tabi olarak sürdüren bir toplum var. Yani o İbni Haldun'un meşhur nazariyesi ile köyden şehre inmiş insanların medenileşmesi için üç nesil geçmesi gerekiyor, yani medenileşme problemi var. Bu, dünyanın her yerinde var, bizde daha çok var. Şehirlerimizi köy yaptık muhterem arkadaşlarımız, ülkenin bir tarafını boşaltıp İstanbul, Ankara'ya sevk ederek o insanlara iyilik yapmadık, birçok kötülükler ondan kaynaklanıyor. Türkiye realitesini görmeliyiz, bir buna dikkatinizi çekmek isterim acizane. Bir başka konu söz olarak burada konuşuyoruz, herkes konuşuyor, devletle de konuşuyoruz. Recep Bey'in de Sayın Genel Müdürün de ifadelerinde geçti, şu sorunları isimlendirmek, Alevi sorunu, Kürt sorunu, Türk sorunu, eğer biz her şeye isim verirsek ve bunlara hakikaten tek tek ele alırsak, sonra Nakşi sorunu, Kadiri sorunu vs. sorunu ortaya çıkacak. Türkiyenin temel sorunu demokratikleşme, insan haklarını mükemmele getirme sorunudur. Acizane kanaatim bu dili siyasilere de tavsiye etmek lazım. Türkiye'de insanları gruplaştırarak sorun üretmemek lazım, alevi sorunu da demokrasinin içindedir, kürt sorunu varsa o da onun içindedir. Türkiye bunları aşmak gibi bir sorumluluk taşıyor, hepimiz bunu okuyan bilen görevde olan insanlar olarak kabul ediyoruz, fakat bunlara katkı sağlamamızda icap ediyor, yani başkalarına havale edilmiş, "bizim bu konuda düşüncemiz yok" tarzı yanlıştır acizane bir kanaatimde budur. Bunlara zaman zaman müdahil olmak lazım. Sonra bu yaşayan dinleri, mezhepleri, bizim içimizdeki farklılıkları gerçekten iyi anlatan sevgisizlik, saygısızlık uyandırmayan tanıtan, tanıtımını da ciddi ve ahlaklı yapan kitaplara ihtiyaç var. Bunu kim yaparsa yapsın, Diyanet de, biz de, bir başka yerde yapabilir. Bunları çoğaltmak lazım ve sevgisizlik üreten, korku üreten şeylerden biraz kendimizi kurtarmamız lazım, o dinin verdiği korku ismi çeşitli şekillerde anılan korku ayrı bir şey, fakat bizim bu konularda da artık mesafe almamız icap ediyor, bilen arkadaşlarımız herkes bu konuları konuşuyor, fakat bilen arkadaşlarımız hakikaten şimdi bu Alevilik sorunu denince bu hangisi bilmiyorum Berlin'de toplantıda olan arkadaş var mıydı? burada orda geldi alevi temsilcisi, Berlin içişleri bakanı, oradaki Müslüman Türkler, ne yapacağız, ne burada ne Türkiye'de asla din dersi olmamalı, "Aleviliğin İslamla alakası yok" diyen bir adam. Sonra ben İçişleri Bakanı temsilcisine acizane dedim ki "böyle birini niçin çağırdınız? Biz burada dini konuşuyoruz, bu adam dini reddediyor, ne

faydası var?" "Bundan sonra çağırmayalım" dediler, nihayet çağırıp çağırmadıklarını bilemiyorum oradaki toplantılara. Yani genel bir şeyde anlaşmamız lazım. Yani mesela bu konularda bu söylem birliğini sağlayıp Diyanet hakikaten bunu Türkiye'nin demokratikleşme sorunu, dini sorunları, inanç sorunları vs. adlandırılabilir diye düşünüyorum. Öğleden sonra saat ikide buluşmak üzere hepinize saygılar sunuyorum.

2. OTURUM

“Yaygın Din Eğitimi”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Ahmet Saim KILAVUZ

❖

13 Ekim 2009

TOPLUM ve DİN EĞİTİMİ KOMİSYONU

2. OTURUM TEBLİĞLERİ

TÜRKİYE'DE YAYGIN DİN EĞİTİMİNİN SORUNLARIYLA İLGİLİ TESPİT VE TEKLİFLER

Adem APAK*

İnsanlık tarihi kadar geçmişe dayanan yaygın eğitimin esas amacı örgün eğitime dahil olamayanlara ikinci bir şans vermek, başka bir ifadeyle çeşitli nedenlerle eğitimden mahrum kalanlara geniş bir eğitim imkanı sunmaktır. Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemi dışında yürütülmekte, bir anlamda onun boş bıraktığı alanları tamamlamaktadır. Bu faaliyet sadece eğitim kurumları aracılığı ile yürütülmez; ekonomik, sosyal ve dinî nitelikli çeşitli resmî ve özel kurumlar tarafından da yaygın eğitim hizmeti verilmektedir.

Yaygın din eğitimi, örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında, halkı din konusunda aydınlatmak, toplum bireylerine ortak dinî ve millî değerleri sunmak ve dinî pratiklerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere değişik mekânlarda yapılan eğitim faaliyetlerinin tümünü ihtiva eder. Ülkemizde resmi olarak Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen yaygın din eğitimi kurumları, her yaş ve eğitim düzeyindeki toplum bireylerine örgün kurumlar dışında hayat boyu dinin öğretildiği mekânlardır. Yaygın din eğitiminin amacı ise eğitime uygun iletişim vasıtaları aracılığıyla her yaş ve düzeydeki insanları dinî ve ahlâkî konularda doğru bir şekilde bilgilendirmek ve din konusunda toplumu aydınlatmaktır.

Din eğitiminin verildiği yaygın eğitim kurumları; aile, cami, Kur'an Kursları, kitle haberleşme araçları ile tarîkat ve dinî cemaatler şeklinde özetlenebilir. Bu tebliğde daha ziyade Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev ve yetkileriyle ilgili ola-

* Doç. Dr., Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

rak yaygın eğitim kurumları, özellikle Kur'ân Kursları ve Cami merkezli eğitim faaliyetleri üzerinde durulacak, konuyla ilgili bazı tespit ve teklifler sunulacaktır.

a. Kur'an Kursları

Toplumsal hayatta ve yaygın din eğitiminde mühim bir yeri olan Kur'an Kursları, Diyânet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri hakkındaki 633 sayılı kanunun 7/d fıkrası gereğince açılan ve ilgili yönetmelik hükümlerine göre faaliyet gösteren eğitim müesseseleridir. Öncelikli olarak Kur'ân-ı Kerim'i öğrenme ihtiyacından doğmuş olan Kur'an Kursları'nın gayesi, 'isteyen vatandaşlara Kur'an okumasını öğretmek ya da ezberletmek, bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını ve örnek ahlâkını tanıtmak, İslâm dininin inanç, ibâdet ve ahlâk esasları doğrultusunda kursa katılanları aydınlatmak ve bir Müslümanın günlük hayatıyla ilgili gerekli dinî bilgileri vermek şeklinde özetlenebilir.

Diyânet İşleri Başkanlığı'na bağlı ve binalarının tamamı halk tarafından inşâ edilmiş olan Kur'an Kursları, din alanında son derece hayatî bir boşluğu doldurmaya yönelik tesis edilmiş yaygın eğitim kurumlarıdır. İlköğretimden sonra herhangi bir okula gitmeyen ve büyük bir ihtimalle de gitmeyecek olan gençler bu yolla eğitime ve sosyal hayata kazandırılmıştır. Ayrıca eğitim yaşını geçmiş olan pek çok ev hanımının bu kurslara katılmak suretiyle sosyalleşmesi ve toplum hayatına sağlıklı bir şekilde katılması temin edilmiştir. Bütün bu olumlu hizmetlerine karşılık Kur'an Kurslarının ve faaliyetlerinin halka ulaşmada beklenilen başarıyı gösterdiği söylenemez. Genelde daha önce bu kurslara devam etmiş olanların bilgilendirmeleri neticesinde kurslar yeni öğrenci kaydı yapılabilmektedir. Bu yaygın eğitim faaliyetine ilginin daha üst düzeye çıkarılabilmesi için özellikle sivil kuruluşlarıyla da işbirliği yapılarak Kur'an Kurslarının ve faaliyetlerinin halka daha geniş bir şekilde duyurulması ve buralardaki eğitimin daha cazip hale getirilmesi toplumda buralara ilgiyi artıracaktır.

Türkiye'de din eğitimi alanında önemli bir boşluğu doldurmuş olan Kur'an Kursları'na ilgi, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmesinden itibaren giderek azalmış görünmektedir. Bu hususta kanunî düzenlemeler yapılır ve sekiz yıllık zorunlu eğitim sonrası Kur'an Kursları'na alaka yeniden sağlanabilirse, bu durumda kurslarla ilgili bazı yeni düzenlemelere gitmek kaçınılmaz olacaktır. Kur'an Kurslarının kendisinden bekleneni daha iyi yerine getirebilmesi için öncelikle kursta okuyanların, diğer okullardaki öğrencilerin sahip olduğu imkânlara asgari düzeyde de olsa kavuşturulmaları gerekmektedir. Ayrıca bu kurslarda görev yapan elemanların eğitiminin de gözden geçirilerek kurs programlarının yeni ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlenmesinde fayda vardır. Kur'an Kursu öğretmeni yetiştirmek üzere, İlâhiyat Fakültelerinde 'Kur'an Kursu Öğretmenliği' bölümü aç-

mak bunlardan biri olabilir. Bu sayede kurslara devam etmek isteyen öğrenciler, daha bilgili ve pedagojik formasyona sahip öğreticilerden ders alma imkânına kavuşmuş olacaklardır.

b. Cami ve Mescitler

Kuruluşundan itibaren Müslümanların bireysel ya da topluca ibadet ettikleri mekânlar olan cami ve mescitler, İslâm kültür ve medeniyetinin oluşmasında ve gelişmesinde önemli rol oynamış kurumlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.), hicretten sonra ilk iş olarak bir mescit inşâ etmiş ve bu mescidin bir bölümünü de 'suffe' adı verilen eğitim-öğretim yerine ayırmıştır. Allah Rasûlü (s.a.v.) döneminden itibaren pek çok siyasî, idarî ve sosyal amaçlara hizmet eden mescitler, ibâdet mekanı olmasının yanı sıra din öğretiminin de yapıldığı, aynı zamanda içerisinde îman, ibâdet ve ahlâkla ilgili konuların işlendiği önemli dinî ve sosyal eğitim kurumları olarak hizmet vermiştir.

İslâm'ın ilk asırlarından itibaren gittikçe gelişerek adeta bir medrese gibi görev yapan cami ve mescitlerde o devrin bütün ilimleri okutulmuştur. Kur'an, Hadis, Fıkıh, Kelâm gibi dinî ilimlerin yanında Felsefe, Tıp ve Astronomi vb. sosyal ve tabiî ilimler de buralarda öğretilmiştir. Zaman içerisinde her yaştan insanın bu ilim halkalarına ilgisi artmış, hatta birçok mescitte birden fazla ders halkaları oluşmuştur.

Cami ve mescitlere devam etmek, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve İslâm büyükleri tarafından devamlı teşvik edilmiş, böylece, toplu halde ibadet eden her yaş ve konumdaki insanlar arasında bir yakınlaşma ve kaynaşmanın oluşması ve inanan insanların birbirlerinden davranış öğrenmeleri hedeflenmiştir. Özellikle cuma ve bayram günlerinde milyonlarca insana hitap eden hutbeler, vaazlar göz önünde bulundurulduğunda, camilerin topluma hizmet eden yaygın din eğitimi kurumlarının başında geldiği açıkça görülür.

Günümüzde Diyânet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak din hizmetinin verildiği cami ve mescitlerde müftü, vâiz, Kur'an Kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzinler adeta birer eğitimci olarak görev yapmaktadırlar. Türkiye'deki yerleşim bölgelerinde cami ve mescitlerin yaygın bir biçimde varlığı, bunların çoğunda bir din görevlisinin bulunması ve bir konunun aynı günde bütün ülkeye duyurulabilme imkânı, İslâm'ın mesajlarının toplum bireylerine iletilmesi açısından önemli bir avantajdır. Bu avantajın yerinde ve faydalı bir biçimde değerlendirilmesi, cami görevlilerinin çok yönlü bir bilgi düzeyi ve meslekî formasyonlarının yeterli olup-olmamasıyla doğrudan ilgilidir.

Camilere gelen halkı aydınlatmada önemli bir imkân olan vâizlik hizmeti yaygın din eğitimi noktasında önemli görevler îfâ etmektedir. Bununla birlikte vâizliğin şu anki konumunun gözden geçirilmesinde ve bu mesleğin problem-

lerinin çözümüne yönelik somut projeler geliştirilerek bu kurumun daha câzip hale getirilmesinde fayda vardır. Vâiz yetiştirmede tek kaynak durumunda olan ilâhiyat fakültelerinin ders programları, yeniden değerlendirilip, gerekirse bu fakültelerde vâizlik bölümleri açılmalıdır. Bu durumda vâizlerin sayısında ve niteliğinde önemli bir artış sağlanmış olacaktır. Belli yerlerde görev yapan vâizlerin dışında, köy, kasaba ve şehirleri dolaşan gezici vâizlerin de görevlendirilmesi, dinî ve millî konularda halkın aydınlatılması açısından önemli bir hizmet olarak düşünülmelidir.

Ülkemizdeki kadın nüfusunun oranı dikkate alındığında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan kadın vâize sayısının az olması, din hizmetleri ve yaygın din eğitimi noktasında mühim bir eksiklik görünmektedir. Bayram, cuma ve vakit namazlarında camiye devam eden erkek cemaat, orada sunulan yaygın din eğitimi hizmetlerinden belli derecede faydalanırken, toplumun yarısını teşkil eden kadınlar böyle bir imkândan mahrumdurlar. Bu eksikliğin giderilerek yaygın din eğitiminin kadın-erkek, genç yaşlı ayrımı yapılmaksızın, toplumun tamamını kapsayacak şekilde verilmesi yerinde olacaktır.

Kanaatimizce cami merkezli gerçekleştirilen yaygın din eğitimi imkânlarından birini, hatta en önemlisini hutbeler oluşturmaktadır. Görüldüğü kadarıyla günümüzde Cuma hutbelerinden gereği gibi istifade edilememektedir. Hâlbuki namazlardan önce verilen vaazlarla mukayese edildiğinde hutbeler bütün cemaatin hazır ve dikkatinin yoğun olduğu bir zamanda okunmaktadır. Bu sebeple hutbeler din hizmetleri ve yaygın din eğitimi açısından büyük bir fırsat teşkil eder. Cuma hutbelerinin daha verimli ve faydalı hale getirilmesi için sunacağımızı teklifleri şu şekilde sıralamak mümkündür. Burada takdim edilecek teklifler aynı zamanda 6 ay kadar şahsen bulunduğumuz Şam'daki gözlem ve tespitlerimize de dayanmaktadır:

Yaygın din eğitimi noktasında Şam'daki dikkat çeken gözlemlerimizin başında Cuma namazı ve hutbe uygulamaları gelmektedir. Burada Cumalarda vaaz yapılmayıp, sadece namazdan iki saat önce camilerden, bazen de minarelerden Kur'an tilaveti verilmektedir. Asıl Cuma faaliyeti ise ezanın okunmasından sonra başlamaktadır. Buna göre Cuma ibadetinin merkezinde hutbe bulunmakta, hutbeler ortalama olarak 30-40 dakika sürmektedir. Okunan, genelde de irticalen sunulan hutbelerde ise klasik kısa bilgiler ve nasihat faslı yerine, özellikle fıkıh, kelâm gibi dinî ilimlerin yanı sıra, sosyal hayata dair konular ele alınmakta, hutbeler adeta bir konferans formatında sunulmaktadır. Dolayısıyla hutbeler bir ders ve seminer şeklinde ilmî faaliyet olarak da değerlendirilmekte, netice olarak hutbe yardımıyla cami merkezli nitelikli bir halk eğitimi gerçekleştirilmektedir.

Teklifimizde Suriye'deki Cuma örneğinin aktarılmasının sebebi, birebir aynı olmasa da Türkiye'de de her yerleşim alanında, bilhassa bazı büyük merkezlerde

sembolik düzeyde de olsa bu tür uygulamaların yapılabileceği düşüncesidir. Özellikle de İlahiyat fakültelerinin bulunduğu şehirlerde bu faaliyetin gerçekleştirilme ihtimali daha yüksektir. Böyle bir teklif karşısında Cuma gününün Türkiye'de tatil olmadığı, dolayısıyla yarım saat süren bir hutbenin çalışma hayatını aksatabileceği düşüncesi akla gelebilir. Ancak şehirlerde sadece belli bir camide/camilerde bu uygulamanın yapılacağı önceden ilân edilirse insanlar tedbirlerini buna göre alabilirler. Nitekim Ramazanlarda bazı mescitlerde hatimle teravih kıldırılması uygulaması bu şekilde yerleşmiş görünmektedir. Bilindiği kadarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı hatimle teravihi teşvik etmekte ve bu şekilde namaz kılınan camilerin sayısını kademeli olarak artırmaktadır. Benzer faaliyet Cuma namazları için de gerçekleştirilebilir. Cuma namazı için mesaisi veya mesleği gereği namaz için kısıtlı zamanı bulunanlar alternatif camilere gidebilirler. Bu uygulamaya pratik örnek vermek gerekirse Bursa Ulucamii için böyle bir karar alındığı takdirde, cami etrafında faaliyet gösteren esnaf bunu bileceği için öncelikli olarak yakındaki başka camilere gidebilir veya Cuma için iş yerini çok kısa süre terk etmek isterse ezanın vakti, hutbenin süresi belli olacağı için namaza durma vaktinde camiye gelip kısa sürede namazını eda ederek işine dönebilir. Bu şekilde hem ibadetini yine Ulucamii'de yerine getirmiş olur, hem de iş yerini yine zamanında açabilir. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki, büyük yerleşim alanlarında Bursa Ulucamii gibi camiiler, halk için özel mekânlardır ve pek çok insan sırf burada Cuma namazını eda etmek için uzak mahallelerden şehir merkezine gelmektedir. Ziyaret amacıyla başka şehirlerden gelen misafirler de Cuma namazını özellikle buralarda kılmayı tercih etmektedirler. Cemaatin çoğunluğunu teşkil eden bu insanların yarım saat süren bir hutbeye hiçbir itirazları olmayacaktır. Şayet şehrin en büyük camii bu uygulama için tercih edilmeyecekse, bu faaliyet benzer özellikleri taşıyan alternatif merkezi başka camilerde gerçekleştirilebilir. Yine örnek vermek gerekirse Bursa için Emirsultan ve Yeşil Camii'leri bu faaliyet için uygun mekânlardır.

Burada niçin Cuma hutbesi üzerinde durulduğu akla gelebilir, hutbe yerine aynı konuların namazdan önceki vaazlarda sunulabileceği ileri sürülebilir. Şunu biliyoruz ki, insanımız genelde camiye ancak ezana çok yakın zamanda gelmekte ve vaazlar çok az kişi tarafından dinlenmektedir. Yaklaşık yarım saat önce başlamış olan vaazın son beş dakikasını dinleyen cemaatin konuyu anlaması ve anlatılanlardan istifadesi son derece sınırlı kalmaktadır. Buna karşılık hutbeler cemaatin tamamının hazır olduğu bir anda sunulmaktadır. Dolayısıyla cemaatin ilgisi ve istifadesi açısında hutbeler ile vaaz faaliyetinin mukayesesi mümkün değildir.

Cuma günleri belli şehir merkezlerinde ve sembolik özelliği olan tarihi camilerde sunulacak hutbelerin bizzat İlahiyat Fakültesi hocaları tarafından verilmesi de önemlidir. İlahiyat fakültelerinin bulunmadığı yerlerde, bu görev il veya ilçe

müftüleri, ya da vaizler tarafından yerine getirilebilir. Böyle bir uygulama öncelikli olarak cemaatin hutbeye ilgisini peşin olarak artıracaktır. Yeni ve farklı bir yüz, aynı zamanda bir akademisyen veya uzman (Prof. Doç. Dr. Müftü, Vaiz vb.-toplumumuzun bu unvanlara ve makamlara verdiği önemin altını çizmek gerekiyor-) sadece Cuma günleri gelip Müslümanlara değişik bir sunumla konferans havasında dinî konuları anlatacaktır. Sadece bunun bile cemaat için önemli bir ilgi ve heyecan vesilesi olacağı muhakkaktır. Zira bir hafta boyunca cemaate namaz kıldıran imamın, Cuma günü de hutbeye çıkarak halka hitap etmesi hutbeyi sıradanlaştırmakta, hutbe adeta imamın normal görevi ve cumanın rutin bir faaliyeti haline dönüşmektedir. Ancak farklı bir yüzün ve alanında uzman bir ilim adamının orada olmasının, hutbeden istifade açısından görevli olan imamdan daha etkin olacağı açıktır. Üstelik burada gerçekleştirilecek beş-on dakikalık kısa bir sunum değil, bir seminer ve konferanstır.

Unutulmamalıdır ki dinin ve din hizmetlerinin saygınlığı, din adamının saygınlığı ile doğrudan alâkalıdır. Ayrıca insanlar, özellikle dinle yakından ilgisi olan şahısları idealleştirmek, oları örnek kişilikler olarak görmek isterler. Din hizmetinde bulunanların davranışlarındaki noksanlık ve yanlışlık, insanların dinle ilgili düşüncelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple Cuma günleri kendilerine hitap eden kişiyi cemaatin sık görmemesi, onu sadece hutbedeki konumu ve söyledikleriyle hatırlaması hutbenin etkinliği açısından ehemmiyet teşkil eder. Ayrıca bu durumun cumanın, din hizmetinin ve din adamının toplumdaki saygınlık ve etkinliğini artıracağı kuşkusuzdur. Şahsen şahit olduğum gibi Suriye'de camilerin sürekli imamlığını yapan kişiler Cuma hutbesi okumamaktadırlar. Bu görevi başka ve alim nitelikli olan şahıslar, bir çoğu da Şeriat Fakültesi hocaları îfâ etmektedir. Hocalar arasında ilk akla gelenler ise Ramazan el-Butî, Ratip Nablusî, Üsame Rufaî'dir. Onların hutbeleri aynı zamanda gerek ses, gerekse görsel olarak kaydedilmekte, herhangi bir sebeple hutbeyi dinleyemeyenler daha sonra bu kayıtları edinerek hutbede sunulan konuyla ilgili eksikliklerini tamamlamaktadırlar. Hatta zikri geçen şahısların internet sitelerinde hutbeleri gerek görüntülü, gerek metin, gerekse ses kaydı olarak bütün dünyaya duyurulmaktadır. Ülkemizde de uygulandığı takdirde bu faaliyet hutbeleri önemli bir yaygın din eğitimi aracı haline getirecek, bizim geleneğimizde de bulunan Cuma hutbelerini ulemanın okuması uygulamasını da canlandıracak, ayrıca çokça bahsedilen üniversite-halk kaynaşması düşüncesinin hayata geçirilmesine vesile olacaktır.

Cuma hutbelerinde İlahiyat Fakültesi hocalarının veya il-ilçe müftülerinin sunacakları konular, dinin temel esaslarıyla ilgili konferanslar şeklinde olabilir. Örnek vermek gerekirse hutbelerde birkaç ay iman esasları üzerinde durulup, daha sonra da sünnet ve sünnetin Müslümanların hayatındaki önemi bahisleri takdim edilir. İslâm tarihi konularında ise başta Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı,

sahabenin İslâm tarihindeki yeri ve örnek yaşantısı gibi konulara değinilebilir. Bu hususta farklı akademisyenlerden istifade edilmek suretiyle konuyu bizzat uzmanının sunması temin edilebilir. Netice olarak bu faaliyetler bütününün Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmeti ve yaygın öğretimine büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

İlgili Kaynaklar:

Güneş, Firdevs, Yetişkin Eğitimi, Ankara 1996, s. 2-5.

Bayraktar, Mehmet, "Türkiye'de Yaygın ve Örgün Din Eğitiminin Meseleleri", DÖD, sy. 11, Ankara 1986, s. 21-30.

Doğan, İsmail, "Yaygın Din Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı", DÖD, sy. 20, Ankara 1989, s. 106-116.

Bulut, Mehmet, "Yaygın Din Eğitimi", Mehmet BULUT, DİD, c. 29, sy.3, Ankara 1993, s. 3-9.

Özyılmaz Ömer, "Yaygın Din Kurumu Olarak Diyanet İsleri Başkanlığı", UÜİFD, sy. 5, Bursa 1993, s. 151-188.

Bayraktar, Mehmet, Yaygın Eğitimde Din Öğretimi, Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu, İzmir, 1997.

Buyrukçu, Ramazan, Türkiye'de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği, Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu, Ankara 1999.

Yılmaz Hüseyin, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", CÜİFD, c. 5, sy. 2, Sivas 2001, s. 329-356.

Tosun, Cemal, "Yetişkinler Din Eğitimi: Mahiyeti, İmkânları ve Problemleri", DÖYY, İstanbul 2000, s.175-183.

Kayadibi, Fahri, Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri, Ankara 2000.

Köylü, Mustafa, "Yetişkin Eğitiminin Temel Prensipleri", DBAD,c. 1, sy. 1, Samsun 2001, s. ?

Kılavuz, M. Akif, "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi", UÜİFD, sy. 11/2, Bursa 2002, 59-72.

Bayraktar, M. Faruk, "Kur'an Kursları ve Geleceği İle İlgili Bazı Düşünceler", Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, Kayseri 2002; Dam, Hasan, Yaygın Din Eğitimine İlişkin Bazı Temel Sorunlar ve Çözüm Öneriler", Türkiye'nin Yüksek Din Eğitimi Sorunları ve Yeniden Yapılandırılması ve Geleceği Sempozyumu, Isparta 2004, s. 425-446.

KUR'AN KURSLARI VE MUHATAP KİTLESİ

Ayşegül MÜFTÜOĞLU KURT*

A. TÜRKİYE'DE KUR'AN KURSLARI

1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunuyla tekke ve zaviyelerle birlikte, o güne kadar faal haldeki 479 medrese de kapatılmıştır. Bunların yerine 29 İmam-Hatip Mektebi ile İstanbul Daru'l-Fünunu'nda (İstanbul Üniversitesi) bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Ancak 1931-1932 yıllarına gelindiğinde İmam-Hatiplerin tamamı, 1933'de ise İlahiyat Fakültesi, öğrenci azlığı gibi sebeplerle tasfiye edilmiştir. Din hizmeti sunacak kadroların yetiştirilmesi için okul açılacağına yönelik amir hükmüne rağmen -Kur'an Kursları hariç-1931-1949 yılları arasında herhangi bir din öğretim kurumu açılmamıştır.

"3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş, Kur' an Kursları ilk defa 2 Nisan 1925 tarihinde bir grup milletvekilinin müşterek imzalarıyla verdikleri önergeyle gündeme gelmiş ve "Huffaz Muallimleri" yetiştirmek üzere 9 adet Kur' an Kursu resmen eğitim ve öğretime başlamıştır. Türkiye'de 1930-1949 yılları arasında yaklaşık 20 yıl boyunca okullarda din dersi veya ahlak dersi okutulmamasına ve hiçbir dini' okul bulunmamamsına rağmen Kur'an Kursları varlıklarını sürdürmüşlerdir[1]."

1353 sayılı kanunun 9. maddesindeki "Türk ifadeli Arap harfleri ile yazılmış her hangi bir kitap, alfabe ve tecvit kitabı bulundurulamayacağı gibi, Türkçe ifadeli Arap harfleriyle not da tutulamayacaktır" hükmü bu kurslardaki eğitimi zorlaştırmıştır. Yasaya "1965 yılına kadar İstanbul'da sayıları çok az olan Kur'an kurslarının cami mahfeli veya cami odaları gibi çok ilkel şartlarda

* İzmir İl Müftü Yardımcısı

1 Başkurt İrfan, İslam Eğitiminde Kur>an Öğretimi ve Kur>an Kursları, Dem Dergisi Yıl 1, sayı 1, s.4-5

hizmet verdikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin de çok az olduğu bu kurslarda dersler Pazartesi gününden itibaren Cumartesi günü öğlene kadar, saat 9.00-13.00 saatleri arasında Kur'an okuma, hafızlık, din dersi, aşere, takrip ve tecvit gibi alanlarda yapılırdı. Öğrencilerin kabul şartları arasında ilkokul mezunu ve 15 yaşını geçmiş olmak ve Türkçe okur-yazar olmak gibi şartlar bulunmaktaydı[2]. İmam ve müezzinler fahri olarak eğitim verirlerdi.

"Türkiye genelinde Kur'an Kurslarının sayısı 1932-1933 yıllarında 9, 1934-1935 öğretim yılında 19, 1940-1941 yıllarında 56 ve 1941-1942 yıllarında 65 iken, 1945-1946 öğretim yılında 61'dir. Öğrenci sayısı 1932-1935 yılları arasında ortalama 250, 1940-1942 yıllarında ortalama 1720 olmuştur. Öğrenci sayısının 1945-1946 yıllarında 2765 oluşu, halkın din eğitimi almak üzere kurslara yöneldiğini anlatması bakımından önemli bir göstergedir"[3].

B.TEMMUZ 2009 İTİBARİYLE TÜRKİYE'DE KUR'AN KURSLARININ GENEL DURUMU

1. Kursların Durumu

2008-2009 Öğretim yılı rakamlarına göre, Türkiye'deki Kur'an Kurslarının yatılı, gündüzlü kız ve erkek olarak toplam sayıları, 7657'dir. 321'i erkek 392'si kız olmak üzere 713'ü yatılıdır. Bunların dışında şu an ülkemizde eğitim ve öğretime kapalı toplam 1137 kursumuz bulunmaktadır. Son üç yılda açılan Kur'an Kursu sayısı 2706'dır[4].

İstatistiklere bakıldığında 2000 yılında açık bulunan Kur'an Kursu sayısı 3368 iken, 2008-2009 dönemi itibariyle bu sayı 7657 ye yükselmiştir ki, bu da halkın ilgisinin giderek ne kadar arttığını bariz bir şekilde ortaya koymaktadır[5].

2. Öğreticilerin Durumu

Türkiye genelinde 2008-2009 öğretim yılı itibariyle, Kurslarda; 4.241'i kadrolu, 3.087'si geçici ve 5.682'si sözleşmeli olmak üzere toplam 13.010 öğretici görev yapmaktadır. 2000-2001 yılı istatistikleriyle kıyaslandığında, o dönemde kadrolu ve geçici toplan öğretici sayısı 5331 iken bu rakamın 9 yıl içinde iki katını da aştığı görülmektedir.

---

2 Bu konuda bkz. Başkurt, age., s.7

3 Başkurt, age.,s.7

4 Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı, Din Eğitiminde Çağdaş Vizyon ve Dönüşüm, Ankara: 2009, s.26

5 Bu rakamlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli tarihlerdeki istatistik verilerinden alınmıştır.

3. Kursiyerlerin Durumu

Ülke genelinde Güz ve Yaz dönemlerinde Kur'an Kurslarına devam eden kız ve erkek öğrenci sayılarına bakıldığında, 2008-2009 yılı için, güz döneminde kurslara devam edip belge alan öğrenciler; 23.015'i erkek ve 245.721'i bayan olmak üzere toplam 268.736 kişidir. Bu rakam 2000-2001 dönemine kıyasla yaklaşık üç kat artmıştır.

"Yaz kursları ile ilgili istatistiklere göz attığımızda; 2008 yılında açılan toplam 58.717 yaz Kur'an Kursunun; % 89,75'i camilerde, % 9,73'ü Kur'an Kurslarında, % 0,25'i Milli Eğitim Bakanlığına ait binalarda, % 0,26'sı diğer binalarda gerçekleştirilmiştir. Yaz Kur'an Kurslarında % 84'ü bay ve % 16'sı bayan olmak üzere toplam 74.632 personel görev almıştır. 2008 yazı için katılım 1.801.150 kişidir. Bu rakamın % 51'ini erkek, % 49'unu kız öğrenciler oluşturmaktadır. 2008 yılı yaz Kur'an Kursları öğrenci sayısında 2007 ye oranla % 20 lik artış gözlenmiştir. Ayrıca, % 56'sı erkek ve % 44'ü kız olmak üzere toplam 1076 engelli öğrencinin de eğitim-öğretim gördüğü tespit edilmiştir".[6]

Yaz kurslarının 3 döneminin her birinde öğrenim gören öğrencilerin yaklaşık % 75'i 12-14 yaş grubundan, %21'i 15-18 yaş grubundan, % 4'ü ise 19 yaş ve üstünden oluşmaktadır.

Öğrenci sayısı 2000 yılı rakamlarına (715.173) oranla 2008 yılında iki katından daha fazla, artmıştır. 2008 yılına ait TÜİK verilerine göre, yaşları 10-19 arası 18 milyon kişi bulunduğu dikkate alındığında, yaz kurslarına devam eden öğrenciler bu nüfusun %10 u gibi küçük bir kısmına tekabül etmektedir. Getirilen yasal sınırlamalar, 5. sınıfı bitirmemiş öğrencilerin yaz kurslarına katılımını 1998 yılından beri engellemiştir. 2008 yılı itibariyle İlkokul 1-5. sınıfta öğrenim gören yaklaşık 5 milyon öğrenciyle beraber, yaz kurslarına katılmayan yaklaşık 16 milyon öğrenci dikkate alındığında, Başkanlığımızın 7-19 yaş arası çocuk ve gençlerimizin ancak % 9'una Yaz Kur'an Kurslarında hizmet verdiği görülmektedir.

4. Son Yıllardaki Olumlu Gelişmeler

Bütün bunların yanı sıra Başkanlığımızın 2005 yılından itibaren gerçekleştirdiği çalışmalar ile kursların, öğrencilerin ve öğreticilerin sayıları hızla artmaya devam etmektedir. "Öncelikle eğitimde ilke ve hedefler tespit edilmiş, programlar geliştirilmiştir. Personel yeterlilikleri belirlenmiş, merkez-taşra diyalogu güçlendirilmeye çalışılmıştır. İlk defa canlı yayınla uzaktan eğitimler başlatılmıştır. Yeni eğitim anlayışına uygun olarak hazırlanan Kur'an Kursları Öğretim Programı 2005 yılında uygulamaya konulmuştur. Buna uygun olarak ders materyalleri

6 DİB, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı, 2008 yılı yaz Kursları Genel Raporu, Hazırlayan: Dr. Ayten Erol, Ank., 2008, s.11-15

hazırlanmış, kitapların tüm Kur' an kurslarına ücretsiz dağıtımları gerçekleştirilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'i hatasız ve daha kolay öğrenmeye katkı sağlamak amacıyla interaktif CD'li yeni bir elifba kitabı geliştirilmiştir. Formatör öğreticiler yetiştirilerek, "Görsel İşitsel Materyal Seti l" hazırlanmıştır. Yaz Kurslarında "Kur sistemine geçilmiş, programa uygun olarak rehber kitaplar ve öğrenci ders kitapları (Öğretici Kılavuzu, Dinimizi Öğreniyoruz 1,2 ve 3), yaz Kur'an Kurslarında görevli personelin eğitimine yönelik "Görsel İşitsel Materyal Seti ll" hazırlanmıştır. Eğitim sürecinde bir standart yakalamak amacıyla çalışmalar yapılmış, yeni eğitim anlayışı çerçevesinde Hafızlık Programı Geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. Personel eğitimi bağlamında, mahallinde K. Kerim Hizmet İçi Eğitim Kursları açılarak, yurt genelinde personele yönelik Kur'an Eğitim Seferberliği başlatılmıştır. Yine mahallinde Tashih-i Huruf Kursları açılmış, personele İhtisas Eğitim Programları tamamen yenilenmiştir. Aşere Kursları korunmaya devam etmektedir. Hizmet içi eğitim programları güncellenmiştir. Uzun süredir kullanılmayan ve fiziki yeterliğini kaybetmiş Kur'an kursları kapatılıp, birbirine yakın olan kurslardan bir kısmı birleştirilmiştir. Bilgisayar donanımlı internet bağlantılı sınıflar oluşturulması teşvik edilmiş, engelli vatandaşlarımıza yönelik yaz kursları düzenlenmiştir.

C. KUR'AN KURSLARIYLA İLGİLİ SORUNLARIN TASNİFİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1.UZUN SÜRELİ KURSLAR

a. Öğreticilerin Sorunlarına Çözüm Önerileri

aa. Bilgi Donanımını Arttırma

Kur'an Kursu Öğreticilerine; muayyen zamanlarda verilmekte olan din eğitimi seminerlerinin yanında, ehil kişiler tarafından, talim dersleri, ilahi ve musiki dersleri, öğrencilerini daha iyi tanıma adına; Halk Eğitim Merkezleri ile iş birliği yapılarak, kişisel gelişim kursları da verilmelidir. Bu kurslardan alınan sertifikalar, tayin ve yer değiştirme işlemlerinde, yurt dışı ve hac görevlendirmelerinde etkili olmalıdır.

bb. Mevzuattaki Eksiklikleri Giderme:

Kurslara devam eden bayanların genellikle zaman konusunda esnek davrandıkları bilinmekte ve yalnızca Kur'an okuyup dönmeyi önemsemeleri dini bilgiler derslerini aksattıkları gözlemlenmektedir.

Bu konuda mevzuat değişikliği yapılmalı, kurslarda sabah ve öğle olmak üze-

re uzun süreli eğitime geçilmelidir. Sabahları isteyen vatandaşlarımıza Kur'an öğretilmeli, öğleden sonra isteyenlere dini bilgiler dersleri konmalıdır. Her iki grup birbirinden bağımsız olmalı, "Kur'an Kursları" ismi sadece hafızlık yapılan kurslara verilmeli, diğer kursların adı "Kur'an Öğrenim Merkezi, "Din Eğitimi Kursları", "Din Eğitim Merkezi" vb. isimlerle değiştirilmeli, böylece Kur'an öğrenmek isteyenler için okuma yazma bilme zorunluluğu ve yaş sınırlaması kaldırılmalıdır. Kursiyerlerin dini bilgileri yeterince öğrenemediklerinden yakınarak, kursların iki yıla çıkmasını istemeleri de bu şekilde yapılacak bir uygulamayla büyük ölçüde çözülebilecektir. Bir yıl sabahları Kur'an eğitimi alan öğrenci, ikinci yıl öğleden sonra kurstaki dini bilgiler derslerine kayıt yaptırabilecektir.

Sözleşmeli Öğreticilerin özlük haklarında iyileştirmeler yapılmalıdır. Yer değiştirmede yaşanan sıkıntılar aşılmalı, sosyal yardımlardan ve yurt dışı hizmetlerinden yararlanabilmeleri sağlanmalıdır. Geçici görevlilerin ihtiyaçlar doğrultusunda sözleşmeli yahut kadrolu olabilmeleri için, öncelikle kısa vadeli çözümler getirilmelidir.

cc. Öğretici sayısını arttırma:

Kursların sayısının her geçen gün artması beraberinde öğretici ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunu gidermede, İlahiyat fakültelerindeki yahut İmam hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinden yararlanılabilir. Onlar için de elbette güzel bir deneyim olacaktır.

dd. Sosyal ilişkileri geliştirme:

Müftülüklerin yaptıkları programlara, öğreticilerin daha etkin katılmaları ve görev almaları hedeflenmektedir.

- Öğreticilerin göreve başladıkları ilk yıllarda, tecrübelerini artırmak maksadıyla kısa süreli yurt dışı ve umre hizmetlerinden azami ölçüde istifadeleri sağlanmalıdır.

- Kur'an Kursu Öğretici ve öğrencileri ile din görevlilerinin eşlerinden oluşturulacak dernek faaliyeti, diğer sivil toplum örgütleriyle ilişkileri güçlendirerek toplumla ilişkilerde geniş bir açılım sağlayacaktır. Kurulan dernek bünyesinde, Kur'an Kursu Öğreticilerinin rehberliğinde, kursiyer hanımların, din görevlisi eşlerinin muhtelif çalışmalar yapabilmeleri, farklı kurslara katılabilmeleri, Kur'an Kursuna ve kendi aile bütçelerine de katkıda bulunmaları, bilhassa din görevlilerinin tahsil çağındaki çocuklarının yılda bir kez değil, aylık düzenli burslarla desteklenmesi hedeflenmelidir.

- Kur'an Kursu Öğreticilerinden İlahiyat Fakültesi mezunu olanlar, kendi öğrencilerine ve mahalle halkına yönelik ve ayrıca başka belirlenen kurslarda oradaki öğrencilere ve halka haftada yahut iki haftada bir vaaz etmelidir. Yapılan

konuşmalarda hem ders esnasında hem de vaazlarda mümkün mertebe yöresel şiveden kaçınılmalı, dilin doğru ve düzgün kullanımına özen gösterilmelidir.

Görev bilinci ve motivasyonu yüksek, iyi yetişmiş öğreticiler, Kur'an Kurslarını arzu edilen hedefe ulaştıracaktır.

Öğreticilerin diğer sorunlar için çözüm önerileri de şöyle sıralanabilir:

- Küçük çocukları olan öğreticiler, ne kadar bakıcıları da olsa, zaman zaman sıkıntılar yaşamaktadırlar. Yeni yapılacak kurslarda öğretici ve kursiyerlerin çocuklarının kurs müddetince kalabilecekleri ihtiyaca yönelik mekanlar oluşturulmalıdır.

- Hanımların hocalarına duygusal anlamda aşırı bağlanmaları, öğreticileri sıkıntıya düşürmektedir. Birkaç öğreticisi olan sınıflarda öğreticiler öğrenci müracaatına göre oluşturulacak tam günlük Kur'an ve dini bilgiler derslerinden birini tercih edebilmeli, ücretlerini ona göre almalı ve kursiyerlerin birden fazla öğretici tanımasına fırsat verilmelidir.

- Ayrıca öğreticiler, derslerde kendi özellerine mümkün mertebe girmemeli, ders müfredatını anlatarak, kendileriyle ilgili ayrıntılardan ziyade, Allah ve Resulünü tanıtmayı hedeflemelidirler.

- Sınavların yılsonunda kısa bir süreye sıkıştırılmaması ve yıl içine yaygınlaştırılması, daha şeffaf hale getirilmesi yahut hiç sınav yapılmadan kursa katılım belgesi verilmesi düşünülebilir.

- Kursların fiziki yapılarının iyileştirilmesi için bir fon oluşturulabilir.

b. Öğrencilerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Öğrencilerin çoğunlukla hanımlardan oluşması, beraberinde derslere zamanında iştirak, konusunda sıkıntılar getirmekte ayrıca ilerleyen yaş öğrenme motivasyonunu düşürmektedir. İkili eğitime geçiş, Sabah Kur'an ve öğleden sonra dini bilgiler derslerinin verilmesi bu problemleri büyük ölçüde çözmeye yardımcı olacaktır.

- Psikolojik problemi olan hanımların sene boyunca diğer öğrencileri olumsuz etkilemeleri önlenmelidir.

- Kursiyerlerin öğreticileriyle beraber zaman zaman vakit namazlarını kılmak için kendilerine en yakın camiye iştirakleri ülke bazında teşvik edilmeli, hem namazı doğru öğrenmenin tatbikatı yapılmalı hem de hanımların camiye Ramazan ayı dışında da iştiraki sağlanmalıdır.

c. Kur'an Kurslarında Çevreden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- Medyanın halk üzerindeki olumsuz tesirleri, yine medyadaki doğru tanıtım-

larla giderilmeye çalışılmalıdır. Gerekli mevzuat değişikliği ile, Başkanlığın diğer kurumlarla işbirliği neticesinde, DİB'in aylık "halka sesleniş" tarzında konuşma yapması, bu paket programları içerisinde Kursları da tanıtması yahut değişik kanallarda ülkedeki farklı Kursların tanıtımı olumsuz ön yargıların halk bazında silinmesini sağlayacaktır.

- Misyonerlik faaliyetlerinin hem olumlu hem olumsuz etkileri mevcuttur ki bunlar bir yandan dine merak uyandırmakta, halkı araştırmaya sevk etmekte, bir yandan da bilinçsiz vatandaşların olumsuz tesirlere kapılmasını kolaylaştırmaktadır. Kurslara gelen vatandaşlarımız bu konuda en azından broşürlerle yahut seminer, konferans vb. çalışmalarla bilgilendirilmelidir.

2. YAZ KURSLARI, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İlköğretim okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi haftada iki saat, bir öğretim yılı boyunca, yaklaşık 72 saat olarak okutulmaktadır. Liselerde ise haftada bir saat olup, bir yılda toplam 32 saattir. Programda Kur'ân-ı Kerim öğrenme imkanı da bulunmamaktadır. "Yaz Kur'an Kurslarında günde üç saat ve haftada beş gün olarak ders yapılmakta, bu da bir yaz içinde yaklaşık 135 saate tekabül etmektedir. Yaz Kur'an Kursuna devam eden bir İlköğretim öğrencisi bu süre içinde, okula göre iki kat, lise öğrencisi ise üç kat fazla dini bilgi alabilme ve Kur'an okuma imkânına sahiptir.[7] Bu rakamlar, yaz kurslarının din eğitimi ve öğretimi açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir fırsat olduğunu ortaya koymaktadır.

"Yaz Kur'an Kurslarına genelde orta ve alt gelir grubuna mensup ailelerin çocuklarının devam ettiği görülmektedir. Üst gelir grubuna mensup ailelerin ise, çocuklarının dini bilgiler ve Kur'ân-ı Kerim öğrenmeleri için evlerine özel olarak hoca getirttikleri veya çocuklarını resmi kayıt yaptırmadan bu kurslara gönderdikleri gözlemlenmiştir".[8]

Muğla'da yapılan bir anketin sonuçlarına göre; "öğrencilerin %65.7'si "Kurslar dinimi öğrenmemi sağlıyor" derken, %23.9'u okuldaki DKAB dersine yardımcı oluyor" diyerek, Yaz Kursuna devam etmenin faydalarını belirtmişlerdir"[9]. Verilerden anlaşıldığı üzere öğrencilerin %70.2'si sure ve duaları namaz kılabilmek için, %6.8'i okuldaki DKAB derslerine yardımcı olması için, %5.2'si ölülerin arkasından okumak için ezberlediklerini ifade etmişlerdir. Yine öğrencilerin %8.4'ü hiçbir seçeneği işaretlemezken, %9.4'ü ise "Başka" seçeneğine şunları

7 Bu konuda bkz. Önder, Mustafa, Yaz K. Kursları Öğretim Programı Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: 2007, s.147.

8 Önder, a.g.tez, s.149.

9 Aybey, Salih, İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin DİB Tarafından Açılan Yaz Kursları ile İlgili Görüşleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: 2005, s 64.

yazmışlardır: Allah tarafından sevilmek için/ Ahlâklı olmak için/ Cehennemden kurtulmak için/ Anne-babamdan hediye almak için/ Cennete gitmek için/ Arkadaşlarım arasında küçük düşmemek için"[10].

İstanbul'da yapılan bir araştırmada ortaya çıkan anket sonuçlarında, yaz kurslarına katılan öğrencilerin %56'sı temel amaçlarının Kur'an öğrenmek olduğunu, %27 si dini bilgiler öğrenmek olduğunu belirtmişlerdir[11].

Bütün bunlar öğrencilerin, dini yalnızca ahirette işe yarayıp sevap kazanacakları bir olgu olarak değil, iyi bir yaşam sürmek adına kendileri için gerekli olduğunu düşündüklerini göstermektedir ki yaz kurslarının da temel amacı da kursiyerlere bunu düşündürtmek olmalıdır.

a. Öğretici Kaynaklı Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- Bazı din görevlilerinin görevlerine karşı ilgisiz oldukları ve öğrencilere sert davrandıkları, ayrıca örnek olmayan davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Bu problem, sıkı denetimler ve yaptırımlarla çözülebilir. Başarısız personele görev verilmemelidir. Kursiyerlere ve bölge halkına yönelik anketler düzenlenip, başarıyı tespit konusunda bilgi sahibi olunabilir.

- Yaz Kur'an Kurslarındaki öğrenci- öğretmen ilişkisi sadece kurs süresi ile sınırlı kalmamalıdır. Öğrencilerle kursa gelmedikleri dönemlerde de ilişkiler sıcak tutulmalıdır.

b. Öğrenci Kaynaklı Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- Öğrencilerin derslere düzenli devam etmemeleri

- Öğrenci profilinin sürekli değişmesi,

- Çok sayıdaki öğrencinin tek görevliye verilmesi

- Yaptırım gücünün olmaması nedeniyle öğrencilerin disiplinsiz davranışlarda bulunmaları.

- Yetişkinlerin öğrencilere sert ve kaba davranılması.

- Seviye gruplarının oluşturulmasında yaş ve sınıf seviyesi yerine Kur'an'ı okuyabilmenin ölçü alınması,

- Yaz kurslarında öğrenilen bilgilerin tekrar edilmemesi, unutulması

Bu vb. sorunların çözümü için; ahlakî davranışlarıyla örnek, bilgileriyle arkadaşlarına yardım edebilecek düzeyde olan öğrencilerden kurs öğreticilerine destek verebilecek bir grup oluşturulabilir. Bu görev hem onları yetiştirir

10 Aybey, a.g.tez, 64-65

11 Yılmaz Nazif, Verimli Bir Yaz Kur'an Kursu İçin Nitelikli Eğitim ve Öğretim, DEM Dergi Sayı II, s.63

hem de diğer öğrencilerin eğitimine ve kursu sevmelerine katkı sağlar. Öğrencinin sevmediği ve ona cazip gelmeyen bir kurs, sadece gelen öğrencinin devam etmemesi anlamına gelmeyecek, aynı zamanda onun gözünde din, cami, Kur'an gibi kutsal değerlerimizin sevilmemesi sonucunu doğuracaktır. Bu yüzden eğitim öğretim çalışmalarında onlarla istişareler yapılıp görüşlerinden faydalanılmalı ve sevgiyi merkeze alarak eğitim imkanı sunulmalıdır.

"İmkanlar ölçüsünde haftada veya on beş günde bir, söyleşide bulunmak üzere misafir konuşmacı davet edilmesi"[12], öğrencilerin farklı hocalar tanımalarına vesile olacak, öğrenmedeki dikkat ve motivasyonu arttıracaktır. Bu vesile ile, bölgenin şartlarına göre yakın camideki öğreticiler, varsa vaizler veya ilgili uzmanlardan istifade edilebilir.

Yaşları birbirine yakın olan öğrencileri mümkün mertebe aynı gruplara almanın imkanı araştırılmalı, çok öğrencisi olan ve öğretici sıkıntısı olmayan yerlerde bu farklı gruplar için alternatif yer ve zaman bulunması yoluna gidilmelidir.

c. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- Kursların yaz aylarında açılmaları tatil zamanına denk geldiğinden devamlılığı etkilemektedir. Bu yüzden yaş sınırlaması kaldırılarak, isteyen öğrenciler için cami ve Kur'an Kurslarında, öğreticiye ek ders ücreti de ödenerek, alternatifli müfredatlar belirlenip, kış aylarında da hafta sonları kurslar düzenlenebilmelidir.

- Yapılacak yeni bir düzenleme ile öğrencisi çok olan yerlerde, İlahiyat fakültesinde okuyan, mezun olan ya da İHL mezunlarına, yaz dönemi için geçici olarak görevlendirme yolu açılırsa, çocuk başına düşecek zaman arttırılmış olacaktır.

- Yaz Kur'an Kurslarındaki öğrencilerin derslerini bir süre camilerde işlemesinin ardından bölgenin şartlarına göre belediye MEB, Orman İşletme Müdürlükleri gibi kurumlarla iş birliği yapılarak mümkün mertebe kamplara götürülmesi ve kursların burada devam ettirilmesi sağlanabilir.

d. Kursların Fiziki Yapılarıyla Bağlantılı Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- Sınıfların kalabalık oluşu
- Derslerin yerlerde dizüstü oturularak yapılması,
- Tuvaletlerin yetersiz ve mevcutların da umuma açık ve ücretli oluşu
- Yeterli derecede öğrenim materyalinin bulunmayışı,
- Derslerin bazı camilerde hala ayakkabılıklarda, cami bodrumlarında, izbe

12 Yılmaz, a.g.m., s. 61.

ve bakımsız yerlerinde yapılması"[13] Bu problemler mahallinde müftülükler ve derneklerin iş birliği ile çözülebilir.

- Derslerde teknolojiden yararlanılmalı, teyp, VCD, bilgisayar ve projeksiyon gibi eğitim araçlarından derslerin içeriğine göre istifade edilmelidir.

e. Çevreden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

- TV deki kontrolsüz dini programlar çocukları ve başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir.[14]

- Çocuklar, yaşlarının gereği olarak camide oynayıp gürültü yapabilirler. Bu sebeple onlara cemaatin olumsuz tepki vermesine, bağırıp çağırmasına ve kızmasına fırsat verilmez. Çünkü, kurs öğreticisinin, cami imamının ve cemaatin davranışlarının çocuklar üzerinde unutulmayacak etkisi vardır.[15]

- Yaz Kurslarındaki katılımın yetersizliği konusunda velilerin ilgisizliği, önyargıları ve bu eğitimi gereksiz görmeleri önemli rol oynamaktadır. Bu problemi gidermek için, veli toplantıları yapılmalı ve katılımı sağlamak için özel gayret gösterilmelidir. Bu toplantılarda din eğitiminin önemi, gelişim evrelerine göre onlarla iletişim kurabilme ve anne-babaların çocuklara yaklaşımlarıyla ilgi bilgilendirmelerde bulunulmalıdır.

f. Diğer öneriler

- Sosyal kültürel aktivitelerle eğitim ortamı zenginleştirilmelidir. Yapılan çeşitli etkinlikler, öğrencilerin ufkunu açar ve onların farklı yollarla yeni bilgiler öğrenmelerini sağlar.

Erkek öğrenciler için düzenlenen futbol maçları, bütün öğrencilerin katıldığı gezi ve piknikler, yarışmalar, dönem sonu kurslar arasındaki yarışmalar ilgi görmekte, öğrenciler ve veliler tarafından beğenilmektedir. "Bu tür etkinlikler programda da tavsiye edilmektedir".[16]

Sayıları azımsanamayacak orandaki özürlü çocuklar için de yaz kursları açılmalıdır.[17] Bu kurslarda görev yapacak öğreticiler özel olarak eğitilmeli, konu ile ilgili olarak resmi ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılmalıdır.

Daha yoğun, muhtevaya yönelik ve rehberlik amaçlı denetimler yapılmalıdır. Yaz Kurslarının denetlenmesi daha çok elemanla ve yol gösterici, çözüm üretici,

---

13 Başkurt, İrfan, Din Eğitimi Açısından Kur>an Öğretimi ve Yaz Kur>an Kursları, Dem Yayınları, İstanbu1: 2007, s. 57

14 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Önder, a.g.tez, s. 156.

15 Önder, a.g.tez, s. 64.

16 Bkz. Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu, s. 73–74.

17 Türkiye'de 8.431.197 özürlü vatandaş bulunmakta ve bu sayı genel nüfusun %12.29'una tekabül etmektedir. Bkz. Karagöz, İsmail, Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler, DİB Yay., Ankara: 2005, s. 11.

öğreticilere ufuk açıcı şekilde yapılmalıdır. Kemiyetten ziyade keyfiyete önem verilmelidir ve denetimde koordine sağlanmalıdır.

3. YATILI KURSLAR, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

a. Geçmişte ve Günümüzde Hafızlığın Durumu

"Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarında hafızlık yapmakta olan öğrencilerin sayısı 1996 yılında 22.385 iken, bu rakam 2001 yılında 6.025'e kadar düşmüştür. 2004 yılına gelindiğinde 7340 Kur'an Kursundan 3119'u öğretime kapanmıştır. 1975 yılından 07.04.2009 tarihinde yapılan son hafızlık tespit imtihanına kadar, Diyanet İşleri Başkanlığından hafızlık belgesi alanların sayısı 62.410'u erkek, 26390'ı da kız olmak üzere 88.821 e ulaşmıştır"[18]. 2008 yılına ait hafızlık yapan öğrenci sayısı toplam 2.364 tür. 2000 yılına oranla 2007 yılında diploma alan hafızların sayısında % 51 oranında azalma olmuştur.

"Kur'an kurslarında hafızlık eğitimine devam eden öğrenciler, genelde toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yönden zayıf kesiminden gelmektedirler. Ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocuklarını hafız yetiştirme konusunda istekli olmadıkları görülmektedir. Öğrenci babalarının büyük çoğunluğunun (%69.2) çiftçi, işçi ve serbest meslek (gizli işsiz) sahibi olduğu, annelerin ise %97.4'ü ev hanımı olduğu"[19] tespit edilmiştir.

"Hafızlığı bitiren öğrencilerin büyük bir kısmının dini görevlerde çalışmadıkları, bir kısmının da dindarlık çizgisinden uzaklaştıklarına dair bulgulara ulaşılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığından hafızlık belgesi almış olanlarla mevcut görevliler arasında hafız olanların karşılaştırılması ile de büyük oranda hafızın meslek dışında kalmış olduğu anlaşılmaktadır"[20].

b. Hafızlık Eğitiminin Gereği:

"Geçmişte olduğu gibi bugün de her din görevlisi ve ilâhiyatçı için hafızlık, meslekî formasyon açısından son derece önem arz etmektedir. Buna mukabil yapılan araştırmalar, hafızların %85'inin meslek dışında kaldıklarını

---

18 Ata, Ulvi, Hafızlık ve Eğitimi, Diyanet Aylık Dergi, sayı 222, Haziran 2009 s.11.

19 "Bugünkü şartlarda çocuğuna hafızlık yaptıran ailelerinin dini öğrenimlerine bakıldığında İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Lisesi mezunu olanların azlığı dikkat çekmektedir. Ankete katılan çocukların anneleri arasında İlahiyat Fakültesi mezunu olan bulunmazken babaların da sadece %3.8>i İlahiyat Fakültesi mezunudur. İmam-Hatip Lisesi mezunu olan babaların oranı %9.4, annelerin oranı ise %1.7 kadardır. Bu bilgiler için bkz. Cebeci Suat-Ünsal Bilal, "Uzman, Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", Değerler Eğitimi Dergisi, sayı 3, İst. 2006 s. 33

20 a.g.e, s. 35

göstermektedir"[21]. "Hafızlık yapan öğrencilerin, mesleki din eğitimine yönlendirilmeleri, hafızlıklarının işlevsel hale getirilmesini sağlayacak, emekleri daha iyi değerlendirilmiş olacaktır"[22].

"DİB'de görev yapan hafızların toplam sayısı 2003 yılında 10.176 iken, 2009 yılında 14.443'e yükselmiştir. Son altı yılda personel alımında, hafızlığın tercih sebebi sayılması nedeniyle, hafız personel sayısında %50 oranında artış olduğu görülmektedir"[23]. Bu sevindirici gelişmenin devamlılığı için Başkanlıkla ilgili herhangi bir birimde görev alan hafızların 3 yılda bir hıfzları kontrol edilmelidir.

Bütün bunların yanı sıra;

- Günümüzdeki hafızlık eğitimi ne kadar anlamlı, gerekli ve yaralıdır?

- Hafızlık eğitiminde takip edilen program ve yöntem bugün için doğru ve yeterli midir?

- Hafızlık eğitiminde Kur'an lafzının ezberletilmesi ile anlamın kavratılmasını birlikte kazandıracak bir yöntem uygulanabilir mi?

- Hafızlığa başlama yaşı olarak hangi yaşlar daha doğru ve gerçekçidir?

- Hafızlık eğitimi tek başına bir program olarak mı yürütülmeli, yoksa meslek elemanı yetiştiren bir din eğitimi programı içinde mi verilmelidir? konularının sorgulanması gereği ortadadır. [24]

c. Öğreticilere ivme kazandırma:

"Hafızlık yaptıran öğreticiler arasında dört yıllık İlahiyat Fakültesi veya dengi bir kurumdan mezun olanların oranı; sadece 5.6 dır"[25] ki; bu da büyük bir oranla formasyon almamış öğreticilerin hafızlık eğitimi verdiğini göstermektedir. Bu konuda öğreticilerin eksiklikleri giderilmeye çalışılmalıdır.

Resmî çalışma anlayışından ziyade fedakârca çalışabilecek, öğrenciyi emanet gören, samimi, güler yüzlü, gündemi takip edip ona göre öğrenciyi sosyal hayattan koparmadan yetiştiren öğreticilere bu görev yüklenmelidir.

Kur'an Kurslarında Öğreticilik yapan İmam- Hatip, Müezzin-Kayyım ve Kur'an Kursu Öğreticilerinin özlük hakları iyileştirilmelidir.

Farklı bir kadroda olup da fahri olarak öğreticilik yapacak erkek görevlilerin

---

21 Cebeci, Suat-Ünsal, Bilal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", Değerler Eğitimi Dergisi, 4 (11), 36, İst. 2006, s. 35.

22 Aydın, M. Şevki, Kur'an'ı Öğrenme Bağlamında Hafızlık, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 222, Haziran 2009, s. 24.

23 Aydın. a.g.m., s. 28.

24 Bu sorgulamalar için bkz. Cebeci Suat-Ünsal Bilal, "Uzman, Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", Değerler Eğitimi Dergisi, sayı 3, İst. 2006 s. 31.

25 Aydın, a.g.m., s. 21.

vazifelerinde daha verimli olabilmeleri için geçici olarak tam gün Kur'an Kursunda görevlendirilmeleri sağlanmalı ve yatılı kalanlara ek ders ücreti tahsis edilmelidir.

İl ve ilçe müftüleri tarafından, özellikle hafız yetiştiren öğreticilere, Başkanlıkça yeniden belirlenecek hafız sayısına göre, teşvik mahiyetinde teşekkür, takdir umre ve maaş ödüllendirmesine gidilmesi hedeflenmeli, bu konuda belli kıstaslar getirilerek uygulanması sağlanmalıdır. (Yapılacak yeni düzenlemede, yönetmelik ve yönergelerle yeniden belirlenen hususların mutlaka pratiğe yansıyıp yansımadığının kontrolü yapılmalıdır.)

d. Öğrencilere ivme kazandırma

Zorunlu temel eğitimin kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılması ile hafızlığa başlama yaşı üç yıl daha uzamış, hafızlık yapmak isteyenler en erken 15 yaşında buna imkan bulabilir hale gelmişlerdir. Öğrencilerin önemli bir kısmının ortaöğretim çağını geçmiş olmaları, hafızlık yapanları olumsuz yönde etkilemektedir.

Öğrencilerin isteksiz olmaları, ailelerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri, öğrencilerin adaptasyon zorluğu ve motivasyon ihtiyacı, ders yerine başka şeylerle uğraşmaları en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hazırlık eğitiminde başarılı olamayan öğrenciler, gerek kendilerinin gerekse velilerinin ısrarları üzerine hafızlık eğitimine başlamakta ve başarısız olabilmektedirler. Bu da kaliteyi düşürerek öğrenciler için büyük zaman kayıplarına, moral bozukluklarına yol açmaktadır. Çok az rastlansa da bazı hafız olmayan öğreticilerin, gündüzlü kurslarda, henüz mahreç ve tecvit kurallarını bilmeyen öğrencilere hafızlık yaptırması, onların diploma alamamalarına sebep olmaktadır. Bu yüzden gündüzlü eğitim veren kurslarda hafızlık yaptıracak öğreticiler il/ilçe müftüsünün onayından geçmelidir.

Hafızlık eğitimine öğrenci kabulünde seçici davranılmalıdır. Öğrenciler yaş ve kabiliyetlerine göre gruplandırılmalı, rahatça ders çalışacakları ortam oluşturulmalıdır. Öğrencilerin hafızlık eğitimini gerçekten isteyip istemedikleri, yeteneklerinin buna müsait olup olmadığı araştırılmalıdır. Farklı kabiliyetlere uygun değişik ezberletme usulleri geliştirilmelidir.

- Hafızlık belgesi almak için girilen sınavda başarı gösteremeyenler 3 ay sonra, dışarıdan değil, tekrar mezun olduğu kursun adıyla ve kursu temsilen sınava girebilmelidir.

- Beden sağlığını korumak için yatılı kurslarda, uzmanların denetiminde zekâyı kuvvetlendiren yiyeceklerin tüketilmesine gayret gösterilmelidir.

- Gündüzlü öğrencilerin evde hıfzlarını rahatça devam ettirebilecekleri orta-

mın sağlanması hususunda aile (ile yazışarak veya görüşerek) bilgilendirilmeli

- "Özel durumlarda bayan öğrencilerin Kur'ân-ı Kerim'i okuyabilecekleri konusunda öğrenciler bilgilendirilmeli, bu hususdaki fetva dikkate alınarak farklı düşünenlere de anlatılmalı".[26]

- Hafızlık eğitiminin hayattaki önemi ve işe yararlığına dair Kur'an öğretisinin yaygınlaşması gibi net amaçlar belirlenmeli, öğrencinin sevap kazanmanın yanında hayattaki kazanımları konusunda da bir bilgi ve bilinç sahibi olması amaçlanmalıdır.

Kur'an metni ezberletilirken belli ölçüde de olsa anlamın kavratılması, Kur'an'ın muhtevasına dair bilgi kazandırılması sağlanmalıdır.

e. Fiziki şartlarla ilgili sorunlar ve çözüm önerileri

- Kursların iç ve dış fiziki yapılarının, mimari ve dekorasyon açısından amaca en uygun hale getirilerek, iyileştirilmesi, modern eğitimin gereklerine uygun öğretim mekanlarına (kütüphane, spor salonu, bahçe vb eklentilere) sahip olması sağlanmalıdır.

- Eğitim- öğretim mekanlarının fiziki yapısı, araç-gereç, bilgisayar, materyal ve dokümanlarının sayısının ve kalitesinin artırılması.

f. Mevzuat"tan Kaynaklanan sorunlar ve Çözüm Önerileri

Mevzuattan kaynaklanan sıkıntıları gidermek adına en bariz değişikliklerden birkaçı şöylece sıralanabilir:

"Eski yönetmelik kurs açılması için 15 öğrencinin başvurmasını zorunlu tutarken, yeni yönetmelik bu sayıyı 10'a indirmektedir. Yeni yönetmelikte daha ziyade çalışan yetişkinlere yönelik akşam Kur'an Kursunun açılmasını mümkün kılan yeni bir madde konulmuştur. Eski yönetmelikte sosyal etkinliklere yer verilmemişken, yeni yönetmelikte "velilerin isteği üzerine günde bir saat izcilik, spor, gezi, sergi, kermes, konferans gibi beceri ve görgü arttırıcı sosyal etkinlikler düzenlenebilir" ifadesine yer verilmiştir[27].

Her ne kadar yeni yönetmeliklerle bir takım sıkıntılar aşılmaya çalışılsa da, Kur'an Kurslarıyla ilgili başta yaz kurslarındaki yaş sınırı olmak üzere, yapılacak pek çok değişikliğe ihtiyaç vardır.

- Hafızlık yapılan Kurslarda dini bilgiler müfredatı her yıl için ayrı düzenlenmelidir.

- Erkek Kur'an Kurslarımızda, bir yıl kadar eğitim alan öğrenciler hafızlık

26 Kaya Davut, Kur'ân-ı Kerim'i Öğretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi, Makale, Ank., s. 5
27 Aydın, M. Şevki, Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu, Ankara: 2008, s. 6.

için her ilde tek kursta toplanmalıdır. Hafız yetiştiren bu kursta öğreticiler branşlaştırılmalıdır.

g. Diğer Öneriler

- Dernek vakıf benzeri sivil inisiyatifler, bu eğitime maddi destek sağlasalar dahi eğitimin öğrenci kabulünden kursun yönetim ve disiplinine kadar herhangi bir işinde müdahil olmamalıdır.

- Öğrenci- öğretici diyalogunun pekişmesi için ders saatlerinin dışında gezi, piknik, sportif ve sanatsal faaliyetler düzenlenmesi hususu son derece önemlidir.

4. YENİ KUR'AN ÖĞRETİM MEKANLARI OLUŞTURULABİLİR Mİ ? (Muhatap Kitlenin Genişletilmesi Çabası)

Ülkemizde, mevcut Kur'an Kurslarının öğrenci profili yöreler ve bölgeler itibariyle küçük değişiklikler gösterse de genel olarak birbirine benzerdir. 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesinin ardından, Kurslarda sosyal profil değişmiş, eğitimleri farklı her yaştan ve sosyal statüden, hanımlar Kursları doldurmuştur. 1998 yılından itibaren 11 yıllık süreç içerisinde bayan öğreticiler, bu alışıldık kitleye hizmet vermeye gayret etmektedirler. Onları bu kitlenin dışına çıkartmak ve Kursa gelmeyenler/gelemeyenlerle öğreticiyi buluşturmak, idari, hukuki, mali vs. zorlukları beraberinde getirse de milletimizin ihtiyacı ve buna binaen yukarıdaki istatistiklerde de ortaya çıkan teveccühü neticesinde, artık çağın imkanlarından azami derecede faydalanarak yeni muhatap kitlelere ulaşma mecburiyeti hâsıl olmuştur. Müftülüklere Gezici Öğretici kadro tahsisi ile mobil kurslar kurularak, ulaşılması düşünülen yeni gruplar şunlardır:

- STK (Dernek ve vakıflar),
- Engelli vatandaşlar,
- Kadın sığınma evlerinde kalan hanımlar,
- Cezaevindeki mahkûmlar,
- Göçmen (Romen)ler,
- Sokak çocukları,
- Huzur evleri ve çocuk yuvalarında bulunanlar,
- Uzun süreli geçici işçi olarak çalışanlar,
- Talepler olduğunda fabrika ve benzeri toplu iş merkezlerindeki vatandaşlar,
- Pansiyon ve üniversite öğrenci yurtlarında kalan istekliler,
- Yaz ayları boyunca uzun süreli sahil bölgelerinde yahut yaylalarda bulunan kişiler,

- Arzu etmeleri halinde, Cem evlerinde toplanan halkımız,
- Çalışan bayanlar.

Mevzuat değişikliği ile birlikte açılacak mobil kurslar sayesinde, sayılan yeni hedef kitlelerine ulaşılabilecek, yasal zemin haricinde yapılan çalışmalar varsa büyük ölçüde ortadan kalkacaktır. Yine yapılacak ufak değişiklikler ile zaman mekan sınırlaması olmaksızın, hafta içi, hafta sonu, gece, gündüz, cami ve kursların içinde ve dışında, yaş sınırlaması olmadan, erkek bayan her yaştan insanımıza Kur'an ve dini bilgiler öğrenme imkanı sunulmuş olacaktır.

5. KUR'AN KURSLARINDAKİ EĞİTİMİN GELİŞİMİNE DÖNÜK DİĞER ÖNERİLER

- Başkanlık ve taşra arasında web iletişim ağı kurularak öğrencilerin mükerrer kayıtlarının engellenmesi düşünülebilir.

- Ayrıca ülke bazında internet ortamında Başkanlığımızca web portali kurulabilir. Bu site içerisinde Kurslarla ilgili farklılık arz eden haberler denetimden geçirilip bütün kursların istifadesine sunulabilir.

- Başkanlığın web sitesinden, Kurslara gelme imkanı bulamayanlara yönelik her isteyenin öğrenebilmesi maksadıyla görüntülü Kur'an dersleri verilmeli, bunun yanı sıra temel dini bilgiler de farklı müfredatlarla yaş sınırları baz alınarak görüntülü olarak yayınlanmalıdır.

- Başkanlığın yahut il müftülüklerinin web sitelerine e-posta yoluyla müracaat eden öğrencilere düzenlenecek bir form doldurmaları karşılığında, Kur'ân-ı Kerim ve Başkanlığın uygun göreceği yayınlardan ücretsiz olarak gönderilmelidir.

- Kardeş kurslar projesi oluşturulmalı, her kursun kendi şehrinde ve başka bir şehirde kardeş kursu olmalı, her yıl kardeş kurslara geziler düzenlenerek karşılıklı kültür ve görgü alışverişi sağlanarak faydalı etkinlikler gerçekleştirilmelidir.

- Derslerle ilgili hazırlanan yardımcı materyallerin arttırılması gerekmektedir.

- TRT'nin çocuklara yönelik kanalında ülkenin değişik bölgelerindeki cami ve Kur'an Kurslarında açılan Yaz kurslarının katılımcıların dilinden tanıtımları yapılmalı ve kazanımları halkımıza aktarılmalıdır.

- Bazı illerde eğitime alınan yabancı uyruklu öğrencilerin müfredat ve eğitimi ile ilgili iş ve işlemler konusunda mevzuat düzenlenmeli ve materyal sağlanmalıdır.

- Başkanlık Kur'an Kurslarıyla alakalı başlı başına bir sempozyum düzenlemelidir.

- Hizmeti ölçme-değerlendirmeye yönelik çalışmalar çerçevesinde, yaz ve

güz dönemi kursiyerleri için ayrı ayrı anketler düzenlenmeli, iller bazında gizlilik sağlanarak, öğreticilerin performansı ölçülmeli ayrıca, bu vesile ile istek ve öneriler alınmalıdır.

Aile Bürosu görevlilerinin ek ders ücreti karşılığında zaman zaman, Kurslarda Aile ile ilgili dersler vermesi çok yararlı olacaktır.

- Kur'an Kurslarında iletişim eksikliği ve birbirinin yaptıklarından habersiz uygulamaları ortaya çıkararak herkesin faydasına sunmak, gelişmede büyük rol oynar. Büyük şehirlerde aylık ya da daha geniş aralıklarla, küçük illerde de en az senede iki defa sadece Kur'an Kurslarındaki farklı uygulamaların yer aldığı, örnek teşkil eden geliştirici uygulamaları içeren yazılardan oluşan dergiler çıkartılabilir.

- Kur'an Kursu Öğreticileri, kursiyerler ve kurslara katılamayan halkımıza yönelik olarak, Başkanlığımızca, ibadetler, hurafeler, kabir ziyareti vb. konularda CD'ler hazırlanmalı ve bunlar istenildiğinde ilçe müftülüklerimizden temin edilebilmelidir.

- Evlerde hanımların dinleyebileceği aile ve kadınlarla ilgili özel konuları içeren, sorulu cevaplı fetvalar, hanımlara özel broşürler ve küçük kitapçıklar, vaizelerin de desteğiyle değişik konularda eğitici vaaz CD'leri hazırlanabilir.

- Gençlere yönelik hazırlanacak eğitici müzik CDleri hazırlanıp Başkanlığın gençlere yönelik ayrıca hazırlattığı web sitesinde yayınlanmalı ve ücretsiz yüklenebilmelidir.

- Küçük ebatlarda hazırlanan ayet ve hadis kartelaları turizm bölgelerinde camileri ziyaret edenlere verilebilir.

- İhtiyaç duyulan yerler için şafiî mezhebine göre bir ibadet ilmihali basılabilir.

- Erkek ve kız Kur'an Kurslarının hatim merasimlerinde özel gün ve gecelerde kullanılmak üzere dini içerikli hanımların ve çocukların canlandırabileceği skeçlere ihtiyaç vardır.

- Yaz kurslarında kullanılmak üzere, çocuklara yönelik olarak, 3 boyutlu dini içerikli çizgi filmler hazırlanmalıdır.

- Başkanlığın sitesinde çocuklara yönelik dini içerikli bilgisayar oyunları yer almalı ve bunların yaz kurslarında duyurusu yapılmalıdır.

- Türkiye Diyanet Vakfı çocuklara yönelik oyuncaklar hazırlatmalı ve satışa sunmalıdır. Bu oyuncaklar mesela; abdest alan çocuk, Kâbe etrafında tavaf edip sesli dualar okuyan çocuk, namaz kılan, telbiye getiren kız ve erkek bebek maketlerinden oluşan oyuncaklar olmalıdır.

- Her ilçede, Diyanetin hazırladığı bütün dergilerin satışından sorumlu, görev-

li bir temsilci bulunmalı, belli sayıda halktan ve görevlilerden abone yapanlara dergiler ücretsiz verilmeli, aynı zamanda yaptığı işin mukabilinde tatmin edici bir ücret ödenmelidir. Yaz ve güz dönemi kurs öğrencilerinin dergilere abone yapılmasına özen gösterilmelidir.

- Dergilerde "Kadın" ekinin yer almasına ihtiyaç vardır. Bu kadın ekinin içeriği günceli iyi takip edebilmeli ve bu eklerde Kur'an Kursları iyi reklam edilmelidir.

D. DEĞERLENDİRME SONUÇ

Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar sayılarının çok az olduğu dönemler olmasına rağmen hiç kesintiye uğramadan eğitim ve öğretime devam eden Kur'an Kurslarının yaygın eğitimin önemli bir ayağını oluşturduğu kuşkusuzdur. Bununla birlikte Kur'an Kurslarının toplumsal huzura ve buralara devam eden öğrencilerin sosyalleşmesine ciddi katkılar yaptığının da altı çizilmelidir.

Türk insanının büyük çoğunluğunun dini bilgisi, üzerine sonradan ilaveler yapmamışsa şayet, çocukluğunda gittiği Yaz Kur'an Kursunda öğrendikleriyle sınırlı kalmıştır. "Avrupa ile uyum sağlama ve yeniden yapılanma sürecinde kişilerin dinlerini de iyi bilmesi gerektiği",[28] "insan hakları ve özgürlüğünün yükselen değer olduğu günümüzde, dini yükümlülüklerini yalnız başına ve kendi yöntemleriyle yerine getiremeyen bundan dolayı da kendini Yaratan varlık ile olması gerektiği biçimde ilişki kuramayan kişinin özgürlüğünün tartışılabileceği vurgulanmalıdır.

Din, kültürü oluşturan ve toplumun değer yargılarını belirleyen ilkeler içeren önemli bir unsurdur. Dinin en temel iki kaynağından birisi Kur'an'dır. Kur'an'ın, bu dinin bağlılarına olan uzaklığının, dilinden ya da daha teknik ifadesiyle alfabesinden kaynaklanan yönünü Kur'an Kurslarında ortadan kaldırabilmenin her zaman ve zeminde mümkün olduğuna inanılmaktadır. Diyanet (=dine dair) işlerinde küçük yaşlardan bu yana kişisel tecrübesi, gözlemleri, birikimi, söylemek istedikleri olan bir zihnin bu çabası, Diyanet İşleri'nin en alt kademesinden başlayarak görev yaptığı yerlerde ve yıllarda hep olmuş ve nihayet bu vesileyle bütün bu söylenmek istenenleri söyleme zemini ve fırsatı bulunmuştur. Söylenenlerin, dinleyenler tarafından değerlendirilmesi yapılırken bu detayların bilinmesinde yarar olacağı ve sunulan önerilerin samimiyetten hiç uzaklaşmamış, mümince bir düşünüşün beraberinde oluştuğu ifade edilmelidir.

28 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,1/2 md., İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,18. md.

KAYNAKÇA

1. Ata, Ulvi, Hafızlık ve Eğitimi, Diyanet Aylık Dergi, sayı 222, Haziran 2009.

2. Ay, M.Emin, Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları, İstanbul: 2005.

3. Aybey, Salih, İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin DİB Tarafından Açılan Yaz Kursları ile İlgili Görüşleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa: 2005.

4. Aydın, M. Şevki, Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu, Ankara: 2008.

5. Aydın, M. Şevki, Kur'an'ı Öğrenme Bağlamında Hafızlık, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 222, Haziran 2009.

6. Başkurt İrfan, İslam Eğitiminde Kur'an Öğretimi ve Kur'an Kursları, Dem Dergi, Yıl: 1, sayı:1, İstanbul, 2007.

7. Başkurt, İrfan, Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları, Dem Yayınları, İstanbu1: 2007.

8. Bayraktar, M. Faruk, Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: 1992.

9. Ergün, Ayhan, Kur'an Kursu Öğrencilerinde Dini Tutum ve Davranışlar, (Isparta örneği) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002.

10. Erol Ayten, DİB, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı, 2008 yılı yaz Kursları Genel Raporu, Ank., 2008.

11. Kaya Davut, Kur'ân-ı Kerim'i Öğretim Yöntemlerinin Geliştirilmesi, Seminer Notları.

12. Kirpitci, Eyüp, Kur'an Kursları Ders Programlarının Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996.

13. Koç, Ahmet, Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik, Ankara: 2005.

14. Kurul, Din Eğitiminde Çağdaş Vizyon ve Dönüşüm, Ankara: 2009.

15. Önder, Mustafa, Yaz K. Kursları Öğretim Programı Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2007.

16. Öztürk, Hasan, Camilerin Çocuk Eğitimindeki Yeri ve Yaz Kursları Üzerine Deneysel Bir Araştırma, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996.

17. Şen, S.Zihni, Kur'an Kursu Öğrenci ve Öğreticilerinin Beklenti ve Sorunları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa: 2005.

18. Yılmaz Nazif, Verimli Bir Yaz Kur'an Kursu İçin Nitelikli Eğitim ve Öğretim, DEM Dergi Sayı II, İstanbul, 2007.

KUR'AN KURSLARININ MEVCUT SORUNLARI VE BUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ahmet KOÇ*

Kur'an Kursları, Cumhuriyet döneminin daha ilk yıllarında açılmış ve açıldığından beri halkın ilgisine ve teveccühüne mazhar olmuştur. Pek çok vatandaş, dînî hayatını düzenlemede ihtiyacı olan temel bilgileri ve değerleri bu kurslar vasıtasıyla kazanmıştır.

Kur'an Kursları, günümüze gelinceye kadar önemli gelişmeler kaydetmiş olmakla birlikte bazen kendi bünyesinden bazen de kendi dışındaki gelişmelerden kaynaklanan çeşitli sorunlar da yaşamış ve içinde bulunulan dönemin şartlarına bağlı olarak farklı algılamalara ve yaklaşımlara muhatap olmuştur. Neticede yaşanan bütün olumlu-olumsuz gelişmeler önemli tecrübelere dönüşmüş ve Kur'an Kursları günümüze kadar hiç kapanmadan varlığını sürdüren yegâne din eğitimi kurumu olmuştur.

Kur'an Kursları günümüzde, nitelikleri uygun bireylere devletin gözetimi ve denetimi altında Kur'ân-ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun okuma ve temel dînî bilgileri öğrenme, ibadetleri yerine getirebilecek şekilde sûre ve dua ezberleme ve hafızlık yapma imkânı sunan yaygın din eğitimi kurumudur. Bu kurslar millî ve manevî değerler eğitimi vermek suretiyle de öğrencilerin kendileriyle ve içinde yaşadığı toplumla barışık ve özgüven sahibi olmalarına önemli katkılar sağlamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı son dönemlerde Kur'an Kurslarında yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin daha verimli hale getirilmesi için yeniden yapılandırma çalışmalarına yönelmiş, bu çerçevede; mevzuatta, kurs binalarının fizîkî ve

* Doç. Dr., Rize Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

teknik kapasitesinde, öğretim programlarında, ders kitapları ve materyallerinde ve öğretici niteliklerinde bir dizi iyileştirmeler gerçekleştirmiştir.

Bu tebliğde önce Kur'an Kurslarının mevcut durumları ve bunlara bağlı olarak yaşanan sorunlar ortaya konulmaya çalışılacak, sonra da bu sorunların çözümüne yönelik öneriler üzerinde durulacaktır. Bunlar yapılırken dayanaklarımız; resmi belgeler, istatistikî bilgiler, konuyla ilgili yapılmış bilimsel çalışmalar ve alan araştırmalarında elde edilen veriler olacaktır.

A. Kur'an Kurslarının Mevcut Durumları ve Sorunları

1. Yapısal Durum

a. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2008 yılı istatistiklerine göre, ülkemizde öğretime açık Kur'an Kursu sayısı 7.230'dur. Bunların 4.200'ü il ve ilçe merkezlerinde, 1.382'si beldelerde, 1.648'i ise köylerde bulunmaktadır.[1] Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, bu kurslar gerek potansiyel imkânlar, gerekse eğitim-öğretim sürecinin işleyişi ve verimliliği bakımından bir standarda ulaşabilmiş değildir.

Kur'an Kurslarının binaları, fizikî ve teknik kapasite yönünden birbirinden oldukça farklı olduğu gibi, bu kurslarda görev yapan öğreticiler de öğrenim durumları ve meslekî nitelikleri bakımından birbirinden çok farklı seviyelerdedir. Keza buralarda öğrenim gören öğrenciler de yaşları, öğrenim düzeyleri ve kursa geliş amaçları bakımından birbirlerinden farklıdır.

Binası, derslikleri, eğitim araç-gereçleri, bahçesi, oyun ve dinlenme alanları, çalışma odaları, yemekhane, yatakhane, kütüphane, kantin, hatta bilgisayar destekli eğitim imkânları ile her bakımdan eğitim-öğretime elverişli ve meslekî nitelikler bakımından iyi öğretici ve yöneticilere sahip Kur'an Kursları olduğu gibi; cami müştemilatına veya bir binanın altına sıkıştırılmış, güneş görmeyen, masa ve sıra dışında eğitim araç-gereci bulunmayan, eğitim-öğretime elverişsiz ve yeterli formasyona sahip olmayan öğreticilerle faaliyet gösteren Kur'an Kursları da mevcuttur.

b. Ülke genelindeki Kur'an Kurslarının %84'ünün lojmanı yoktur. Kurs binalarının önemli bir kısmının mülkiyeti de dernek, özel vakıf veya şahıslara aittir. Mülkiyet yanında, özellikle binaların yapım, onarım, araç-gereç, elektrik, su ve yakıt gibi giderleri büyük ölçüde bu dernek, özel vakıf ve şahıslar tarafından karşılanmaktadır. Bu durum halkın bu kurumlara olan desteğini göstermekle birlikte dernek, özel vakıf yöneticilerinin ya da mülk sahibi şahısların kursun işleyişine hatta eğitim-öğretime müdahale etmesine yol açmakta bu da başta öğreticiler olmak üzere bütün kurs personelinin motivasyonunu düşürmektedir.

---

1 Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri 2008, Ankara 2009, s. 111.

c. Kursların çoğunda Hafızlık ve Yüzünden Kur'an Okuma Programı birlikte yürütülmekte, bu durum hafızlığa çalışan öğrencileri olumsuz etkilemektedir.

d. Kesintisiz ve zorunlu ilköğretim uygulaması, Kur'an Kurslarının verimini düşürmekte, özellikle hafızlığa ilgi ve talebi azaltmaktadır.

2. Öğrenciler

a. Diyanet İşleri Başkanlığının son istatistiklerine göre[2] 2007-2008 öğretim yılı sonu itibariyle ülke genelindeki Kur'an Kurslarına devam eden öğrenci sayısı 247.599'u yüzünden okuma, 17.197'si hafızlık programına olmak üzere 264.796'dır. Bunların cinsiyete göre dağılımda yaklaşık %93'ü kadın olmuştur. Kadın öğrencilerin sayısı yüzünden okuma programında (%93) olduğu gibi hafızlık programında da (%66) erkeklerden fazladır.

Tüm kayıtlı öğrencilerden bitirme belgesi almaya hak kazanan toplam öğrenci sayısı ise 183.403 olmuştur. Bitirme Belgesi alanların toplam sayıya göre oldukça düşük olmasında belgelerin işlevsel olmaması yanında yıl sonunda yapılan bitirme sınavı komisyonlarında kurs dışından üyelerin katılması ve bilhassa yetişkin kadın öğrencilerin bu sınavlardan çekinmesi önemli faktörlerdir.

b. Öğrenim durumu açısından bakıldığında Kur'an Kurslarında öğrenim gören öğrencilerin yaklaşık %73'ü ilköğretim mezunudur. Son yıllarda lise mezunlarının oranlarında önemli bir artış gözlenmektedir (%17). Sadece okur yazar olup okul bitirmeyenlerin oranı %8.5, yüksek öğretim mezunu olanların oranı %1.5 civarındadır.

c. Kur'an Kurslarında öğrenim gören öğrencilerin en küçüğünün yaşı 15 civarındadır ve öğrencilerin %77'si 18 ve daha yukarı yaşlardaki yetişkinlerden oluşmaktadır.

d. Hafızlığa çalışan öğrenci oranında önemli bir düşüş vardır. Zorunlu kesintisiz ilköğretim uygulamasının başladığı 1997-1998 öğretim yılından önceki son istatistiklere göre[3] ülke genelindeki kurslarda toplam öğrencilerin %14'ü hafızlığa çalışırken, 2008 yılı istatistiklerine göre bu oran %6'ya gerilemiştir.

e. Kur'an Kursu öğrencileri daha çok kırsal kesimlerde yaşayan ve ekonomik ve sosyo-kültürel bakımdan orta ve daha alt düzeyde olan aile çevresinden gelmektedir.

f. Öğrenciler büyük oranda, Kur'an Kursuna bilinçli bir tercihle ve kendi isteğiyle gelmektedir. Öğrencilerin, Kur'an Kursuna geliş amaçları içerisinde en önemlisi, Kur'an'ı doğru bir şekilde okumayı ve gerekli dînî bilgileri öğrenmektir. Öğrenciler, kurslarda en çok Kur'an okumaktan en az ise sûre ve dua ezber-

2 Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri 2008, Ankara 2009, s. 114-115. Bundan sonra verilecek sayısal bilgilerde bu istatistik çalışması esas alınmıştır.

3 DİB 1998 Yılı İstatistikleri, Ankara 1999, s. 115.

lemekten hoşlanmaktadır.

g. Öğrenim çağındaki öğrencilerin önemli bir kısmı Kur'an Kursunu bitirdikten sonra öğrenimine devam etmek istemektedir. En çok devam edilmesi düşünülen okul ise İmam Hatip Lisesidir.

h. Öğrenciler, kurslardaki mevcut durumdan genel anlamda memnun gözükmektedir. Bununla birlikte kurslardaki arkadaşlık ilişkileri, kurs binalarının yetersizliği ve ders dışı etkinliklere yer verilmemesi gibi hususlardan şikayetçidirler.

Özellikle yatılı kurslarda farklı sosyo-kültürel çevrelerden gelmenin yanında yaş ve öğrenim düzeyleri de farklı olan öğrencilerin bir arada bulunmalarının bazı uyum sorunlarına yol açtığı belirlenmiştir.

ı. Öğrenciler, öğreticileri en çok şu konularda eleştirmektedirler: Öğrenciler arasında ayrım yapılması, ders işleme şeklinin sıkıcı ve monotonluğu, arkadaşlarının yanında aşağılayıcı tutumlarda bulunulması, öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerinin önemsenmemesi.

i. Öğrencilerin Kur'an Kursu öğreticilerinde aradıkları en önemli nitelikler ise sırasıyla şunlardır: Bilgili olmak, işini severek ve içtenlikle yapmak, öğrenciye değer vermek, öğretme yeteneğine sahip olmak, hoşgörülü ve alçakgönüllü olmak, örnek bir kişilik ve karakter sahibi olmak, söz ve davranışları arasında tutarlı olmak.

j. Öğrencilerin büyük bir kısmı Kur'an Kursu öğrencisi olarak halk tarafından sevildiğini, özel bir ilgiyle karşılandığını belirtmekte ve Kur'an Kursu öğrencisi kimliğini gizleme eğilimi göstermediğini bildirmektedir.

k. Öğrenciler, resmi makamların ilgisizliğinden dolayı kırgınlık ve eziklik duyduklarını belirtmektedirler.

Kurs ortamına ilişkin dile getirilen şikâyet konuları ise şunlardır: Sevgi ve ilgi eksikliği, sürekli eleştirilmek, verilen bilgilerin yüzeysel olması, kurs süresinin yetersizliği, kursta öğrenim çağını geçmiş öğrencilerin çokluğunun ciddiyeti bozduğu, hafız olmayan öğreticilerin hafızlık yaptırmaları, bilhassa yatılı kurslarda görülen yasakçı ve katı kurallara dayalı disiplin anlayışı ve aile özlemi.

Öğrencilerin en çok dile getirdikleri şikâyet konularından biri de bilhassa yatılı kurslarda yardımcı hizmetler sınıfındaki personel yetersizliğinden dolayı temizlik, yemek, bulaşık vb. bazı işleri kendilerinin yapmak durumunda kalmalarıdır.

l. Kur'an Kursu öğrencilerinin istekleri de şunlardır: Ders dışında sosyal ve kültürel etkinliklere ağırlık verilmesi, kurslar arasında geziler, ziyaretler ve çeşitli yarışmalar düzenlenmesi, Kur'an Kursları hakkında yeterli bilgisi olmayan kişiler tarafından kurslarla ilgili kınayıcı, hakaret edici yayınlar yapılmaması.

3. Öğreticiler

a. Diyanet İşleri Başkanlığı 2008 yılı istatistiklerine göre, ülke genelindeki Kur'an Kurslarında 8.693'ü kadın, 1.082'si erkek olmak üzere toplam 9.775 öğretici görev yapmaktadır.[4] Öğreticiler kadrolu, sözleşmeli ve geçici olmak üzere farklı statülerde çalışmakta olup bu durum hiyerarşik düzenin işleyişini zorlaştırmaktadır. Kadrolu öğreticiler, sorumluluğun ve yükün kendileri üzerinde olduğundan sızlanmaktadırlar.

b. Son yıllarda göreve atanan öğreticilerin büyük bir kısmı İlahiyat Fakültesi mezunudur. İstatistikler ve konuyla ilgili araştırmalar yapılış tarihleri itibariyle incelendiğinde öğreticiler arasında üniversite mezunu oranının gittikçe yükselmiş olduğu göstermekle beraber mevcut öğreticilerin halen ancak %23'ü İlâhiyat Fakültesi veya dengi bir kurumdan mezundur. Hafız öğreticilerin oranında ise bir azalma gözlenmektedir.

c. Öğreticilerin büyük bölümü Kur'an Kursları programında yer alan bütün dersleri okutmakta ve haftalık ders saatinin tamamı olan 24 saat derse girmektedir.

e. Düzenli bir hizmetiçi eğitim programına katılmamış öğreticilerin oranı yüksektir.

f. Günümüzdeki gelişmeleri ve bilgi akışını yakından takip edebilmek için önemli bir araç olan bilgisayar ve internetten yararlanan öğreticilerin oranı düşüktür.

d. Öğreticiler gerek özel alan bilgisi bakımından gerekse pedagojik formasyon bakımından kendilerini yeterli görmemektedir. Buna rağmen öğreticiler kendilerini geliştirme ve yenileme noktasında yeterli çabayı göstermemektedir. Öğreticiler bunun en önemli nedeninin "çevresel imkânların yetersizliği" ve "vakit bulamama" olduğunu ileri sürmektedirler.

g. Öğreticilerin tamamına yakını mesleği bilinçli bir tercihle seçtiklerini, mesleklerine saygı duyduklarını, yaptıkları meslekten memnun olduklarını ve toplumda itibar gördüklerini belirtmektedirler.

h. Öğreticiler, yöneticilerin ilgisizliğinden ve daha çok da teşvik edici ve yapıcı yaklaşım göstermemelerinden yakınmakta, kendilerine ve yaptıkları işe değer verilmesini istemektedirler.

ı. Öğreticilerin, meslektaşları ile iletişimleri yeterli değildir. Programların uygulanmasına ilişkin paylaşım, dayanışma ve koordinasyon zayıftır.

---

4 Başka bir bilgiye göre de Kur'an Kurslarında 4386 kadrolu, 5664 sözleşmeli ve 1632 geçici olmak üzere toplam 11682 öğretici görev yapmaktadır. (http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/dinegitimi.asp/01.08.200)

i. Öğreticiler genel sorunlarının başında statülerinin belirsizliği, ekonomik imkânlarının yetersizliği, Kur'an Kurslarının toplumda bir eğitim kurumu olarak kabul görmemesi, denetim için gelenlerin katı tutumları ve müftülüklerle diyalogun zayıflığını saymaktadırlar.

Öğreticilere göre, Kur'an Kurslarının en önemli eğitim sorunu; Kur'an öğretimi ve hafızlık için öğrencilerin yaşlarının ileri olmasıdır. Bunu öğrencilerdeki isteksizlik, velilerin ilgisizliği, öğrencilerin yaş ve öğrenim düzeylerinin birbirinden çok farklı olması, devamsızlık oranının fazlalığı, binaların ve eğitim araçgereçlerinin yetersizliği gibi sorunlar izlemektedir.

j. Öğreticilerin beklentileri arasında Kur'an Kurslarının ve öğreticilerinin statülerinin belirlenmesi ve ekonomik açıdan iyileştirme yapılması, yöneticilerin daha fazla ilgi ve destek göstermesi, kurslara aşçı ve hizmetli kadroları verilmesi, başarılı öğreticilere ödül olarak yurtdışı ve Hac görevi gibi imkânların sağlanması, hizmetiçi kursların yaygınlaştırılması gibi hususlar bulunmaktadır.

4. Öğrenme-Öğretme Süreci

a. Öğreticiler, Kur'an Kursları öğretim programlarını, ders kitaplarını ve ders materyallerini olumlu bulmakla birlikte Kur'an Kurslarının yönetmelikle belirlenen amaçlarını yeterli bulmamaktadır. Üstelik onlara göre bu amaçlar tam olarak da gerçekleşmemektedir. Öğreticiler bunun nedenlerini sıralarken şunları öne çıkartmaktadırlar: Sürenin yetersizliği, öğrenciler arasındaki seviye farklılıkları, öğretici niteliklerinin ve kurs binalarının yetersizliği.

b. Kur'an Kurslarında yıllık ve günlük ders planları hazırlama konusunda eskiye nazaran bir gelişme gözlenmekte ise de hala yeterli titizlik gösterilmemektedir.

c. Öğreticiler, ders işlerken ders kitapları dışında bazı araç-gereç ve materyaller de kullanmaktadırlar. Ancak bunların çoğu Kur'ân-ı Kerim meali, tefsir, hadis vb. yardımcı ders kitaplarıdır. Bilgisayar, televizyon, video gibi araçları kullananlar fazla değildir. Tepegöz, slayt, resim, harita vb. görsel malzemeleri kullananların oranı ise çok düşüktür. Az da olsa hafızlık yaptırılan bazı kurslarda bilgisayardan yararlanılmaktadır.

c. Kur'an Kurslarında öğreticilerin en çok kullandıkları öğretim yöntemi "anlatım" ve "soru cevap" yöntemidir. Genel bir değerlendirme yapıldığında öğreticilerin daha çok öğreten merkezli klasik yöntemleri kullandıkları söylenebilir.

d. Öğreticilerin büyük bir kısmı sûre ve duaları ezberletirken yahut hafızlığa çalıştırırken metnin doğru ezberlenmesi için gerekli tedbirleri almakta ancak ezberletilen sûre ve duaların meallerini öğretme konusunda yeterince duyarlı davranmamaktadırlar.

Şartlar ve imkânlar geçmişe göre oldukça gelişmiş olmasına ve zengin geleneksel birikime rağmen Kur'an öğretiminde ve hafızlıkta buna uygun yöntemler, teknikler ve materyaller yaygınlaştırılamamıştır.

e. Öğreticilerin büyük çoğunluğu öğrencilerle ilişkilerde bir takım sorunlar yaşamaktadırlar. Bu konuda her ne kadar öğrencilerin, geldikleri çevre itibariyle sıkılgan ve içe dönük yapılarından kaynaklanan iletişim sorunları olsa da öğreticilerin de eğitsel olmayan bazı yaklaşımlar sergiledikleri görülmüştür.

Mesela, öğreticilerin yarıya yakını otoritesinin sarsılmaması için öğrenciyle mesafeli olması gerektiğini düşünmektedir. Yine, öğrencilerin kendisini meşgul etmelerinden endişe duyduğu için diyalog konusunda mesafeli olduğunu söyleyen öğreticiler bulunmaktadır. Öğrenciye nasıl yaklaşacağı konusundaki bilgisizliğini gerekçe gösterenler de az değildir.

f. Öğreticilerin, öğrencileri güdülemek için genellikle olumlu pekiştireçler verdiği tespit edilmiştir. Kur'an Kurslarında, başarılı veya örnek davranış gösteren bir öğrenci genellikle ödüllendirilmekte ve ödüllendirme daha çok manevi yönden olmaktadır. Hatalı davranışta bulunan öğrenciye ise daha çok isim verilmeden genel öğüt verildiği belirlenmiştir. Diğer öğrencilerin yanında azarlama, oyun, dinlenme, uyku gibi şeylerden mahrum etme türünden cezaların yaygın olmadığı, dayak cezasının ise çok az olduğu öğrencilerin beyanlarından anlaşılmaktadır.

g. Öğrencilerin tamamına yakını Kur'an Kursunun dînî inançlarını ve ibadet hayatlarını olumlu yönde etkilediğini düşünmektedir. Öğrencilerin genelde mutlu ve huzurlu olduğu, bununla birlikte bazılarının gelecek endişesi, kendini yalnız hissetme, kendine güvensizlik, anlaşılamama gibi sorunlar yaşadığı görülmüştür ki bunlar tipik ergen tavırlarıdır.

5. Ders Dışı Etkinlikler

a. Kur'an Kurslarında öğrenciler için düzenlenen ders dışı etkinlikler içerisinde en sık görüleni gezi, piknik vb. etkinliklerdir. Bunu, bilgi, kompozisyon ve şiir yarışmaları ile film izleme gibi etkinlikler takip etmektedir. Spor müsabakaları, piyes vb. sahne oyunları, duvar gazetesi gibi etkinliklere ise çok az yer verildiği görülmüştür.

b. Kur'an Kursu öğrencilerinin boş vakitlerinde genellikle arkadaşlarıyla sohbet ettiği, ders çalıştığı, kitap, dergi vb. yayınları okuduğu belirlenmiştir. Oyun, gezip dolaşma, televizyon izleme imkânlarının ise yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Oyun ve eğlence konusundaki sınırlılıkta en önemli etken, öğrencilerin büyük bir kısmının oyun yaşını geçmiş olmaları olsa da kurs yetkilileri ve sosyal çevreden gelen psikolojik baskının da bunda etkili olduğu görülmüştür.

6. Velilerle İlişkiler

a. Kur'an Kurslarında okuyan öğrenciler içerisinde yetişkinlerin önemli bir oran teşkil ettiğine işaret edilmişti. Bununla birlikte yatılı kurslarda kalan ve bilhassa hafızlık yapan öğrencilerin büyük bir kısmını ergenlik döneminin değişik evrelerinde bulunan gençler oluşturmaktadır.

Ergenler, başta aileleri olmak üzere ilişki içinde bulundukları kişilerin kendilerine değer vermelerini çok önemserler. Velilerin öğrencileri ziyaret etmesi bu açıdan önemli olduğu kadar, kurs görevlileri ile görüşmeleri de gerek denetim ve işbirliği gerekse moral motivasyonunu yükseltmek bakımından büyük önem taşımaktadır.

Kurslarda velilerle ilişkiler istenen düzeyde değildir. Kurslara sık sık uğrayan velinin yok denecek kadar az olduğu, velilerin önemli bir kısmının kursa neredeyse hiç uğramadığı bilinmektedir. Bu durum bilhassa yatılı okuyan öğrenciler için bazı psikolojik sorunlara yol açmakta bu da kursa intibakı ve başarıyı olumsuz yönde etkilemektedir.

Yatılı okuyan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun il dışından geliyor olması, veli ile yüz yüze görüşme imkânını sınırlandıran önemli bir faktördür. Veli toplantıları düzenlemek, ya da özel görüşmeler yapmak suretiyle velilerle işbirliği içinde olan öğreticilerin oranı oldukça düşüktür.

b. Velilerin önemli bir kısmının kurslarda okutulan dersler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Veliler, büyük oranda çocuklarıyla diyalog sorunu yaşamadıklarını beyan etseler de, çocuklarını sık sık eleştirmek, şımarmasınlar diye ilgi ve sevgilerini gizlemek, arkadaş ve akran gruplarıyla bir arada bulunmalarına hoşgörü göstermemek gibi hatalı ebeveyn tutumları sergiledikleri kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır.

B. Kur'an Kurslarının Daha Verimli Olabilmesi İçin Öneriler:

1. Kur'an Kurslarına devam eden öğrenciler arasındaki niteliklerin ve hedeflerin önemli oranda farklılaşması, bu kurslardaki programların çeşitlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Sadece Kur'an ve temel dînî bilgiler öğrenmek için kursa gelenlerle, hafızlık yapmak için ya da dînî altyapı bakımından kendini geliştirdikten sonra öğrenimine devam etmeyi düşünerek gelen farklı yaş ve seviyedeki kişilerin aynı ortamda ve tek tip programla öğrenim görmesi verimi düşüren en önemli faktörlerden biridir.

Bu nedenle günümüzdeki Kur'an Kurslarının, öğrencilerin niteliklerine, ihtiyaç ve beklentilerine uygun olarak farklı programlar uygulayan kurumlara dönüştürülmesine ihtiyaç vardır. Bunun için de öncelikle hafızlık ve yüzünden okuma programları tamamen birbirinden ayrılmalı, yüzünden okuma programları da

ihtiyaca göre çeşitlendirilmelidir.

Hafızlık programı müstakil olarak belli bölge merkezlerinde oluşturulacak Hafızlık Eğitim Merkezlerinde uygulanmalıdır. Bunun için ilk fırsatta Bölge Yatılı Kur'an Kurslarının binaları kullanılabilir ve zaman içinde hafızlık eğitim merkezleri için tip projeler geliştirilebilir.

Hafızlığa ayrılacak öğrenciler dînî araştırma ve üst düzey din hizmetlerinde istihdam edilmek amacıyla yetiştirilmeli, bunun için de daha hassas ölçme ve değerlendirme aşamalarından geçirilmelidir. Hafızlık için de yeni yöntem ve teknikler geliştirilmelidir. Bazı uygulamalarına şahit olduğumuz hafıza tekniklerinden yararlanma, zengin sesli ve görüntülü araç-gereç ve materyal kullanma, ders dışı dinlencelere, etkinliklere yer vererek moral ve motivasyonu yükseltme gibi hususlar yaygınlaştırılmalıdır.

Hafızlığını bitirenlerin eğitimlerine devam edebilecekleri kurumlar açılmalıdır. Mesela bu, sadece hafızların alınacağı İmam Hatip Lisesi modeli olabilir. Sonrasında da bunlar dînî yüksek öğrenim görmeye, lisansüstü eğitime veya Başkanlığa bağlı eğitim merkezlerindeki ihtisas programlarına yönlendirilmelidir.

Yüzünden okuma programı ise öğrencilerin seviyelerine ve amaçlarına göre gruplara ayrılabilir. Mesela sadece Kur'an ve temel dînî bilgiler öğrenmek amacıyla gelenler bir grupta, hafızlık yapmayı düşünenler ile kurstan sonra öğrenime devam etmek isteyenler başka bir grupta toplanabilirler. Bu durumda birinci grup büyük ölçüde öğrenim çağını geçmiş yetişkinlerden oluşacak ve onlar ayrı bir grupta eğitim görmüş olacaktır. Gruplar, yeterli öğretici olan yerlerde ayrı sınıflarda, yeterli öğretici olmayan yerlerde ise ikili öğretim şeklinde okutulabilirler.

2. Kur'an Kursları ile ilgili yapısal değişiklikler uzun vadeli organize çalışmaları gerektirir. Kur'an Kurslarının daha verimli hale getirilebilmesi için kısa vadede yapılabilecek hususlar da şöyle sıralanabilir:

a. Kurslarda verilen eğitim-öğretimde verimliliğin arttırılması için en önemli hususlardan birisi uygulanabilir, kullanılabilir nitelikteki sahih bilginin doğru anlaşılması ve uygun yöntemlerle zevke dönüştürülerek doğru öğretilmesi, günlük hayatla bütünleştirilmesi ve güncelleştirilmesidir. Bunun sağlanabilmesi ilahiyat bilimleri, din bilimleri ve eğitim bilimlerinin öğreticiler tarafından özümsenmesi ile mümkündür.

Öte yandan öğreticiler korku değil sevgi merkezli, öğreten değil öğrenen merkezli, ezberci değil düşünme, anlama, kavrama ve problem çözme merkezli yaklaşımlara ve öğrenme-öğretme ortamlarına yönelmelidirler. Bunun için de mevcut öğreticiler zorunlu sertifika programlarına alınıp uzun süreli hizmetiçi eğitimden geçirilmelidir. Bu programlar İlahiyat ve Eğitim Fakülteleri ile işbirliği içinde buralardaki hocalardan yararlanılarak mahallinde yapılmalı ve Kur'an Kursları-

nın eğitim-öğretimde olmadığı dönemlerde planlanmalıdır. Yeni alınacak Kur'an Kursu öğreticileri de İlahiyat Fakültesi mezunu olmalı, bunlar içerisinde hafızlık programında görevlendirilecek olanlar ayrıca hafız olmalı ve bunlar da görev alanları ile ilgili pedagojik formasyon ağırlıklı bir eğitimden geçirilmelidir.

b. Kurs binaları gerek modern araç-gereç donanımı gerekse spor, oyun, dinlenme ve çalışma alanlarıyla eğitim-öğretime daha elverişli hale getirilmelidir. Kurslarda çok amaçlı bir salon oluşturulmalı ve burada TV, bilgisayar, yansıtıcı vb. bulundurulmalıdır. Dersler bu salonda görüntülü olarak işlenebileceği gibi, dinlenme zamanlarında da bir program dâhilinde topluca sinema, film ve çeşitli görüntülü materyaller izlenebilir.

c. Kur'an Kurslarının tanıtımını sağlayacak ve kurslarla ilgili iyi intibalar oluşturacak biçimde halka yönelik sosyal ve kültürel etkinliklere önem verilmelidir.

Kur'an Kursları sene sonu mezuniyet merasimleri düzenlerken çevredeki diğer kursların da katılımı sağlanabilir hatta aynı bölgedeki tüm kurslar sene sonu mezuniyet ve hatim merasimini ortak düzenleyebilirler böylece kurslar arası kaynaşma ve dayanışma da sağlanmış olur.

Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlık merkezi yanında daha çok mahalli müftülüklerin teşvik edici ve destekleyici yaklaşımlar içerisinde bulunması gerekmektedir.

d. Kur'an Kursları ile ilgili son programlar, çerçeve ve esnek program anlayışıyla hazırlanmıştır. Mahalli birimlerin de bu anlayışa uygun olarak derslerde öğrenci profilini, güncel dînî sorunları ve bölgesel ihtiyaçları göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Günümüzde Kur'an Kurslarına devam eden öğrenciler ergenler ve yetişkinlerdir. Ergenlik dönemi gençlerin gelişim özellikleri ve beklentileri kadar yetişkin psikolojisi, yetişkinlerin öğrenme farklılıkları, ilgi ve ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak programda şartlara göre esneklik yapılabilmelidir. Hatta öğrencilerin önemli bir kısmı yetişkinlerden oluştuğuna göre, mevcut ders kitaplarının yanında yetişkinler için de ayrıca ders kitapları ve ders materyalleri geliştirilmelidir.

e. Kur'an Kurslarında gerek öğrenciler gerekse öğreticilerde ciddi bir motivasyon sorunu görülmektedir. Her kurs için imkân olmasa bile, iller bazında istihdam edilecek psikolojik danışma ve rehberlik uzmanları, böyle bir imkân bulunmadığında ise dışarıdan davet edilecek uzmanlardan yararlanılarak zaman zaman yönetici, öğretici, öğrenci ve velilere yönelik programlar hazırlanmalıdır.

f. Kurs öğreticileri arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanmalıdır. Bu konuda en önemli görev mahalli müftülüklere düşmektedir. Dönem başlarında ve sonlarında öğreticilerin bilgi, beceri ve tecrübelerini arttıracak, motivasyonlarını

yükseltecek değerlendirme toplantıları düzenlenmelidir.

Ayrıca müftülüklerin uygun göreceği ve denetleme imkanı olan bir yerde Kur'an Kurslarında kullanılabilecek bir materyal havuzu oluşturulmalı, bölgedeki öğreticilerin bu havuzu desteklemeleri ve paylaşımı sağlanmalıdır.

g. Kur'an Kurslarının daha sağlıklı ve verimli çalışabilmesi için dernek, vakıf ya da özel şahısların kurslar üzerindeki müdahaleleri önlenmelidir. Bunun için de bu kurumların mülkiyetinden, inşasına ve işletilmesine kadar her türlü masrafının resmi bütçeden karşılanması sağlanmalıdır.

h. Öğrencilerin Kur'an'la ilişkilerinin hayat boyu sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlamak önemli bir hedef olmalıdır. Bunun için bilgi eğitimi kadar hatta daha da yoğun olarak duygu eğitiminin önemsenmesi gerekmektedir. Bilgi yüklemek değil, olumlu tutum ve davranış geliştirmek amaç olmalıdır.

ı. Kurslarda özellikle müftülük denetimlerinin daha sıklıkla yapılması ve denetimlerde modern teftiş anlayışına uygun olarak rehberlik edici ve sorunların çözümüne yardımcı olmayı amaçlayan yapıcı ve geliştirici yaklaşımlar sergilenmeli, baskıcı ve kırıcı davranışlardan sakınılmalıdır.

3. Kur'an Kurslarındaki eğitimin kalitesini ve verimliliğini arttırabilmenin temel şartı ise, bu kurumlarla ilgili her türlü ön yargılı yaklaşımları bir tarafa bırakarak bilimsel verilere dayalı objektif bir durum değerlendirmesi yapmak bundan sonra da tespit edilen gerçekler ve devletin genel eğitim politikaları çerçevesinde günün ihtiyaçlarına ve şartlarına uygun biçimde yeniden yapılandırmaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

AY, Mehmet Emin, Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'an Kursları'nın Problemleri ve Beklentileri, Bursa 1995.

AYDIN, M. Şevki, "Kur'an Kursundaki Din Eğitiminin Bilimselliği", Diyanet Aylık Dergi, Ocak 2008, Sayı: 205.

AYHAN, Halis, Türkiye'de Din Eğitimi, İstanbul 1999.

AYTÜRK, Nihat; ÇELİK, Yaşar; ŞAHİNARSLAN, Enver, Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987), Ankara 1987.

BAYRAKTAR, M. Faruk, Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul 1992

"Kur'an Kurslarının Sorunları ve Geleceği ile İlgili Bazı Düşünceler", Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002, Kayseri), Kayseri 2003, s. 199-214.

BUYRUKÇU, Ramazan, Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği), Isparta 2001.

CEBECİ Suat - ÜNSAL Bilal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", Değerler Eğitimi Dergisi, 4 (11), İstanbul 2006.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Kur'an Kursu" mad., DİA, C. XXVI, İstanbul 2002.

Diyanet İşleri Başkanlığı 3 Mart 2000 gün ve 23982 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği.

Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1990.

Diyanet İşleri Başkanlığı 1991'den 2007'ye kadar ayrı ayrı yayınlanmış olan Yıllık İstatistikler

Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri 2008, Ankara 2009.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar İçin), Ankara 2004.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönergesi (2002), Ankara 2002.

Diyanet İşleri Başkanlığı Genelge 2007 (06.08.2007)

http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-sayisal-bilgiler-65.aspx/30.07.2009

http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/dinegitimi.asp/01.08.2009

GENÇ, Muhammet Fatih, Kur'an Kurslarında Toplam Kalite Yönetimi (Samsun ve Sivas Örneği), (Yüksek Lisans Tezi), Danışman, N. Yaşar Aşıkoğlu, CÜSBE), Sivas 2007.

KILAVUZ, M. Akif Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa 2005.

KOÇ, Ahmet, Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma, İlahiyat Yayınları, Ankara 2005.

ÖZTÜRK, Özlem, Kur'an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği), (Yüksek Lisans Tezi), Danışman, Abdulkerim Bahadır, SÜSBE), Konya 2007.

ÖZTÜRK, Şükrü, "Kur'an Kurslarının Eğitim ve Kültür Hayatımıza Katkıları", Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik (İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi-30), İstanbul 2000.

2. OTURUM MÜZAKERELERİ

Dr. Ulvi ATA: Sayın Başkanım, değerli hocalarım, mümtaz heyetinizi saygıyla selamlıyorum. Çalışmamızın hayırlı olmasını diliyorum. Hem Kur'an Kurslarıyla ilgili tebliğlerin küçük bir müzakeresi hem de bu konuda kurumsal bir açıklama yapmayı düşünüyorum. Sayın Başkanıma söz verdikleri için teşekkür ediyorum. Her üç tebliğden de her ne kadar sonradan ilave olduğu ifade olunsa da istifade ettiğimi söylemek istiyorum.

İnşallah Kur'an Kurslarıyla ilgili yapmış olduğumuz faaliyetlerde de bu tebliğlerden yararlanacağız. Kur'an Kurslarıyla ilgili görüş belirtirken, bunun isteğe bağlı din eğitimi olduğunu, yaygın din eğitimi olduğunu, eğitiminin de bir süreç olduğunu göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmak durumundayız. Kur'an Kursları ve cami, Diyanet İşleri Başkanlığımızın vatandaşa uzanan iki önemli kurumudur. Kur'an Kursları kendisinden talep edilen hizmetleri bütün mütevazilik ve eksiklikleriyle gücü nisbetinde yerine getirmeye çalışıyor. Özellikle 2004 yılı ve sonrasında adına Kur'an Kurslarında yeniden yapılanma diyebileceğimiz bir süreç başladı ve işliyor. Bu süreçte özellikle bugün gelinen noktada; Kur'an Kurslarına gelen öğrencilerin Kur'an Kurslarından beklentileri nedir, bu beklentileri kurum bu mevcut imkanlarıyla nasıl karşılayabilir, gibi hususlar ele alınıp, bunların müzakeresi yapılmıştır. Bu konuya taraf olan, birikimi olan, hem kurumdan, hem üniversitelerden, hem de alandaki herkesten yararlanmaya özen gösterilmiştir. Bunun için de önce yeni bir eğitim anlayışına zarureten ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yeni eğitim anlayışında, uygulanması halinde birçok şikayetler, öğrencilerin Kur'an Kurslarıyla ilgili biraz önce Ahmet Hocamın isabetle tespit ettiği öğreticiden, dersten, materyalden, beklediği hususlar büyük ölçüde karşılanacaktır. Bir eğitim düzeyi sürdürebileceğimizi öngördük ve onun doğrultusunda öğretim programları geliştirildi. Yine sorunlar tespit edilirken isabetle ifade edildi; o kadar geniş bir yelpazede yaş grubu, eğitim birikimi, mekan sorunu, mevzuattan kaynaklanan, öğreticiden kaynaklanan, bütün bu sorunları gören ve farkında olan ve bu sorunları aşmak için her şeye rağmen bu hizmeti bu ihtiyacı karşılamak için var olan bir program geliştirildi. Ne zaman? 2004 yılları sonuna doğru ve 2004-2005 eğitim öğretim yılından sonra uygulamaya konuldu. Kur'an Kursları denince ve Kur'an Kurslarında yaşanan sorunlar sayısal konular söz konusu olduğunda da yine kavram karmaşası yaşıyoruz. Mesela bizim ekim ayında başlayan mayıs ayında biten uzun süreli adını verdiğimiz 32 haftalık Kur'an Kurslarıyla, okulların tatil olduğu dönemde açtığımız yaz Kur'an Kursları sayısal değerler açısından ve hedef kitle açısından karışabiliyor. Mesela açık Kur'an Kursları dendiğinde, ne zaman, kime hizmet veriyor; yaz Kur'an Kursu dediğimizde ne zaman açılıp kimler geliyor bunların da doğrusu açıkça ortaya konmasına ihtiyaç var. Tarihinde ilk defa bu programlara uygun olarak hazırlanan öğretim programları için ders kitabı hazırlandı. Bunlar bu kadar ge-

niş bir yelpazeye yayılmış öğreticilere nasıl ulaştırabilir noktasından hareketle formatör öğreticiler belirlendi. Onların nitelikleri üzerinde durmayacağım. Zira onlara dönük eğitimler verildi. Gerçekten yakın geçmişine kıyaslandığında çok kısa sürede bunun meyvelerinin alınmaya başlandığını rahatlıkla söylemek de mümkün. Bir de 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim sonrası ve öncesiyle ilgili kıyaslamalar yapıyoruz. Kimi zaman haklı olarak ama meraklarınızı gidermek için söyleyeyim, 1994-1995 öğretim yılında bu uzun süreli kurslarımıza devam eden öğrenci sayımız 1938'dir. Yani Cumhuriyet tarihi döneminde Kur'an Kurslarında 2000 yılından önce en yüksek seviye 1938'dir. Sadece geçen yılki öğrenci sayısı 268500 oldu. Bu konudaki söylemlerimizi gözden geçirmek durumundayız. Yani eskiden öğrenci çoktu, çok sayıda geliyordu, bundan dolayı bunlar tamamen örselendi önü kesildi, Kur'an Kurslarına bunlar gelmez oldu gibi yaklaşımlar doğru değil. Ama şu kabul edilebilir: Hedef kitlesi değişti mi? Evet Kur'an Kurslarının hedef kitlesi, 32 haftalık Kur'an Kurslarının hedef kitlesi değişti. Bunun da hayırlı sonuçları şimdi görülmeye başlandı. Bugüne kadar yapılanların dışında burada tebliğde de yer aldığı için ifadeye ihtiyaç duyduğum iki husus var. Son olarak hafızlık öğretim programı tamamlandı ve Din İşleri Yüksek Kurulumuza gönderildi. Önümüzdeki günlerde oradan uygun görüş alınarak hemen bu hizmette görev alacak meslektaşlarımıza tanıtımı yapılıp uygulamaya geçilecek. Hafızlık öğretim programı ve eğitimiyle ilgili değerlendirmelerden ve hocalarımızın yaptığı değerlendirmelerden yararlanacağız. Bir diğer önemli bulduğum husus ise, hizmet götüreceğimiz kesimi de çeşitlendirme açısından da önemli bir yol olacağını ümit ettiğim camilerde Kur'an öğretimidir. Bu da 24 Temmuz 2009 tarihinde çıkarılan bir bakanlar kurulu kararıyla, 1 Ocak'tan itibaren uygulamaya koyacağımız önemli bir faaliyet alanı olacaktır ve böylece beyefendilerin de Kur'an eğitiminden yararlanmalarına önemli bir fırsat tanıyacağız. Uzun süreli Kur'an Kurslarını daha çok yetişkin ev hanımı ve hanımefendilerin geldiği doğrudur. Bugün çalışan çalışmayan beyefendilerin de Kur'an Kursuna dönük talepleri bulunmaktadır. Doğrusu mevcut şartlarımızda onlara göstereceğimiz bir adres ve imkan görülmüyor. Bu ihtiyacın camilerde Kur'an eğitimi yoluyla karşılanması planlanmaktadır. Böylece bu hizmette görev alacak arkadaşlarımızın ek ders ücreti alabilmeleri de mümkün hale geldi. Bunun iki şartı var: Kur'an Kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap vermeyen yerlerde, camilerde Kur'an öğretimi mümkün olacaktır.

Bazı değerlendirmeler oldu. Kur'an Kurslarında ikili eğitim olsun öğleye kadar Kur'ân-ı Kerim dersi verilsin, öğleden sonra dini bilgiler dersi verilsin. Gelenlerin sadece Kur'an-ı Kerim öğrenmeye geldiklerini ifade ettikleri doğrudur ama bu heyet de kolaylıkla takdir edecektir ki, sadece onu da sınırlı verebileceğimiz bir hizmeti Kur'an Kurslarının temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyecektir ve bu-

gün dindarlık açısından şikayet ettiğimiz şeyler artarak devam edecektir. Kaliteli hizmet vererek dini bilgiler eğitimine olan talebi yapacağımız faaliyetlerle doğuracağımız ümidini kaldı ki bu yapılan faaliyetler şuanda da talebini kendiliğinden ortaya koymaktadır. Sayısal verilerden hareketle çok tezimizi ortaya koyuyoruz. Mutlaka sayıların bir dili var ve onlardan da mutlaka yararlanmalıyız ama onunla da sınırlı kalırsak fotoğrafın tamamını görmekte zorluk çekeriz diye düşünüyorum. Bugün belki bu yeni eğitim anlayışı ona uygun çıkarılan eserler bu iki temel unsuru görerek yapılan çalışmalar desem abartı olmaz. Biz tabiî ki hem kemiyete hem keyfiyete burada dikkat etmek zorundayız. Bunun birini diğerine asla tercih edemeyiz ama mesela hafız dediğimizde o tanımın karşılığı olacak öğrenciyi yetiştirmek durumundayız diye düşünüyoruz. Dolayısıyla hafızlık programlarında ve diğer bütün programlarda yapılanlar bütün bu kaygılardan hareketle yerine getirmişti. Bu yeni yapılanmanın en önemli temel unsuru eğitimin bir süreç olduğu dikkate alınarak program hazırlanıyor, uygulamaya konuluyor, rehberlik ve denetim faaliyeti yapılıyor, görülen aksaklıklar, yanlışlar, hemen mümkün olan en kısa zamanda düzeltilmeye çalışılıyor. Şu ümit verici diye düşünüyorum, tabi büyük bir gövdeden bahsediyoruz devletimizin adeta kılcal damarı mesabesinde olan sistemden söz ediyoruz. Bugün taşımalı eğitim nedeniyle Milli Eğitimin de olmadığı köylerde bizim Kur'an Kurslarımız var. Kur'an Kursları yaygın din eğitimini talep edenin ayağına götüren, yanı başına götüren bir faaliyet haline geldi. Bazı alan araştırmalarından söz edildi. Yine bir görevlimizin yaptığı ankette bir hanımefendi eşinin akraba ve komşu ziyaretlerine sınır getirdiğini, ama Kur'ân-ı Kerim öğrenmeye teşvik ettiğini ifade etti. Hanımefendilerin sosyalleşmesine Kur'an Kursları bu anlamda ciddi bir katkı sağladı. Artıları ve eksileriyle bütün bu yapılanları gözlemlediğimizde Kur'an Kurslarının bir Türkiye gerçeği olduğu ve din eğitimde gerçekten önemli bir ihtiyacı karşıladığını, bütün eksiğine rağmen rahatlıkla söyleyebiliriz. Bizim kurumsal anlamda üzerinde önemle durmamız gereken hususlardan birisinin buralarda görevlendirdiğimiz öğreticiler ve Kur'an Kursu öğrencileri olduğundan hareketle, onları bütün imkanları seferber kılarak uzaktan canlı yayın imkanları da dahil olmak üzere, kendilerinin mesleki yeterliliklerini bu hizmetin gerektirdiği yeterliliğe kavuşturmak için bir gayret içerisindeyiz. Bununla ilgili iki ciddi faaliyet ortaya kondu. Biz imam hatip lisesi mezunu bir kızımızı ilk defa göreve atıyor ve yalnız başına görev veriyoruz. Bu kişi o kursta aynı zamanda yönetici pozisyonunda görev alıyor. Hem milli eğitim, hem Başkanlığımızdan denetim elemanları oraya gidiyor. İlk defa hayatında böyle bir tecrübe yaşıyor, bir Kur'an Kursu nasıl açılır, resmi hüviyeti nasıl oluşur, orada eğitim öğretim sürecini nasıl yürütür, ölçme değerlendirmeyi nasıl yapar, nasıl rehberlik eder ve benzeri hususlarda. Keşke imkanımız olsa da uzun süren kurslara tamamını alabilsek. Olabildiğince buna da fırsat tanıyoruz ama

onların başucu eseri olabilecek hem kitaplar hem de görsel, kişisel materyaller hazırlandı. Değerli hocalarım bir öğretici kurumun ürettiği görsel işitsel materyal setini aldığında kursun hukuki boyutunu, idari boyutunu, eğitim boyutunu varıncaya bütün süreçleri bu setlerde görebilme, meslektaşlarıyla seyredip üzerlerinde kendi fikirlerini üretebilme imkanına kavuşuldu. O setlere oldukça zengin ders işleniş örnekleri kondu. Böylece geri bildirimlerden de aldığımızda bunların artık Kur'an Kurslarında, üzerinde müzakere edebileceğimiz bir hizmetin ortaya çıktığı, programı olan, hem ilmiye sınıfına sunduğumuzda bir program niteliğinde, hüviyetinde olan ders kitabı olan, hele yaz Kur'an Kurslarında bu hizmete mesafeli duranların bile Türkiye'de Kur'an Kurslarında iyi işler oluyor diyecek şekilde basında da değerlendirilen kitaplar olan, programı olan bir hale dönüştük. Ama biz tüm bunların bir süreç olduğunun bilinci içerisinde buradan şuramızdan da alacağımız neticelerle inşallah sizlerin de hem fiili hem kavli dualarınızla da Kur'an Kurslarındaki etkinlik ve verimliliği olabildiğince ileri seviyelere götürme gayreti içerisinde olacağız. Öğleden önce Ferhat Hocamın teklifi oldu. Mesela Başkanlıkta çalışanların yeterlilikleri tespit edilsin ve Kur'an Kursları ders kitapları hazırlanırken milli eğitiminin programları kitapları dikkate alınmalıdır dedi. Bunlar sadece mevcut uygulamada olan şeyler, kurum 2004 yılında din hizmetleri sınıfında çalışanların mesleki yeterliliklerini tespit etti ve bütün eğitim programlarında da ona uygun olma çabası içerisindedir. Heyetinizi tekrar saygı ile selamlıyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, biz de teşekkür ediyoruz. Konunun biraz benim gibi dışında olanlar için şuranın bu aşamasında şunlar yapılsa daha iyi olacaktır. Sabahki oturumda da benzer bir şey yaşandı. Konuyla ilgili Başkanlıktan bir arkadaşımız bir tebliğ hazırlayıp onun üzerinde ilim adamları ve katılımcıların iradeleriyle katkıları olsaydı daha iyi olacaktı. Mesela bu konuda da son gelişmelerle ilgili çoğumuzun bilgisi yok ama müzakeresi sürecinde oldu. Keşke baştan bir tebliğ olsaydı da onun üzerine diğer tebliğleri inşa etmiş olsaydı daha iyi olacaktı. Neyse buda bir katkıdır. Tebliğ uzunluğunda bir müzakere olmuş oldu

Recep Kaymakcan Hocamız, buyurun.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN: Çok teşekkür ederim Sayın başkanım. İlk olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın son yıllarda yaptığı, bence en başarılı yaptığı din hizmeti alanının yaz Kur'an Kursları olduğunu belirtmek istiyorum. Bu konuyla ilgili yeni programa, kur sistemine geçildi. Ayrıca öğretmen, öğretici kitabı hazırlandı. Hizmet içi eğitime önem veriliyor ve bunların içinde en önemlilerden bir tanesi de yaz Kur'an Kursların da hocalara ders ücreti veriliyor. Bu, işi daha

ciddiye almalarına katkı sağlıyor. Bu nedenle bana göre son yıllarda yapılan en başarılı din eğitimi hizmeti budur diye düşünüyorum. Hep eleştirmeyelim, ilk başta takdirle başlayalım diye onu belirtmek istedim. Daha sonra ikinci olarak Adem Bey hutbe konusuna değindi. Vaaz yapmayalım, önce pilot olarak başlayarak, belli camilerde hutbeleri 30 dakika şeklinde vaaz ve hutbeyi bir arada yapabilir miyiz teklifinde bulundu. Kendisi Suriye'de gördüklerini nakletti. Bence bunlar çok önemli, bazen buda olur mu, deniliyor. Bu olur aslında, Türkiye'de Cuma namazından önce vaaz edilmesi, hutbenin standart metinden okunması muhtemelen istisna. 4-5 yıl doktora eğitimim sırasında İngiltere de Cuma namazı kılınırken sürekli hutbe dediğimiz yerde vaaz da ediliyordu ve hepsi orada bitiriliyordu. Değişik Müslüman ülkelerden gelenler arasındaki ikili ayırım herhalde Türk İslamı veya Osmanlıdan geliyor. İki yıl öncede Adem Bey'i destekler mahiyette Endonezya Makas eyaletine gitmiştim, bir toplantıya davet ettiler. Cuma günü beni buranın en büyük camisine götürdüler. En büyük camisinde hemen mihrabın yanından girişleri var. Birinci safa durduk, kenarda köşede birileri, tecvitle Kur'an okuyorlar. Onlara birisi ödül verdi. Daha sonra Cuma öncesi sordum, ödül veren kim dedim. Buranın yüksek yargıcı dediler. Daha sonra hutbe okundu. Hutbe vaaz şeklindeydi. Sordum yanımdakine, tabi anlamıyorum Endonezya'nın dilini. Bu kim dedim. Bu buranın üniversitesinde iktisat profesörü, sırayla böyle vaaz ediyor. Bu konuda dünyada çok çoğulcu modeller ve denekler var. Biz tabii ki kendimize özgü bir şey oluşturuyoruz ama bu dünyadaki farklı uygulamalardan da istifade etmemizi engellememeli. En azından Adem Bey'in teklifi bir veya iki ilde, belli camilerde denensin, nasıl oluyor bir başarı elde ediliyor mu, ölçülsün. Olursa biraz daha yaygınlaştırılır, bu konuda çeşitlendirme olabilir. Bizde bazen bu konularda hep yıllarca şunu görüyoruz, başkasına çıkmayalım diye bir anlayış var, bir iki ilde pilot olarak denenebilir diye düşünüyorum. Bir diğeri de din kültürüne benim uzmanlık alanıma gelmek istiyorum. İlk olarak bu konuda çoğulculuk kavramı yanlış anlaşılıyor. İlk olarak farklı dinler daha sonra farklı dindarlık tipleri, İslam içindeki farklılıklar bunların hepsi çoğulculuğun içine giriyor. Sönmez bey, mezhepler üstü din eğitimi modelini önerdi. Bu din öğretimi, zaman zaman bunları karıştırabiliyoruz. Din öğretimi modelinde 1948'de 4-5. sınıflara din dersi konulurken mezhepler üstü olsun denilmiş. Tarihinde bu genel fotoğrafı temsil ediliyor. Eğer bu işliyorsa kişisel anlamda benim bir itirazım yok ama bunun toplumun farklı kesimleri tarafında işlemediğine dair, farklı talepler olduğuna dair durumlar söz konusu. İlki bu ikincisi de, İslam mezheplerinden bahsetmekten neden bu kadar çekiniyoruz? Neticede mezhepler üstü dediğimiz anlayış da bir anlayıştır. Bir mezhep demezdin de bir yorum dersin. Sonuçta kutsal metni yorumladığı zaman adını mezhep koymayıp mezhepler üstü mezhep denebilir. Dolayısıyla bu konular üzerinde daha farklı düşünmek gerekir diye

düşünüyorum. Bu konuyla ilgili bir diğer nokta ise; biz iki tane model yaptık deniliyor, biri batının gittiği diğeri ise bizim kendi geleneklerimiz, çok önemli ama yaşadığımız Türkiye'nin gittiği uluslar arası anlaşmaların yapıldığı bir dünya da var, bunları göz ardı edemeyiz. Her ikisi arasında denge kurmalıyız. Geleneği eleştiriyoruz. Gelenek dediğimiz şey 50 yıl önce modern düşüncelerdi batı dediğimizde din eğitimi ve öğretimi de tek model değil, kendi içinde birçok modeli barındırmaktadır diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL: Süleyman Akyürek Bey'in metninde yer alan bir ifadeye dikkat çekmek istiyorum. İmam Hatip okulları kurulduğunda yüzde 60 yüzde 40 dengesi üzerine kurulmuştu. Daha doğrusu genel liselerin programını yüzde 60 kabul edersek, yüzde 40 ilave. Bu denge halen korunuyor ve korunması gerekiyor. Gerçi şu an biraz yüzde 38'e düştü. İlk olarak bu konuyu arz etmek istedim. İkincisi yine Süleyman Bey'in kullandığı, seçmeli ifadesi. Seçmeli ile isteğe bağlı ifadelerini karıştırmamak gerekiyor, yani zaman zaman bazı arkadaşlar bu ifadeyi kullanıyorlar. Anayasanın 24. Maddesinde, bunun dışındaki dini eğitim öğretim ifadesinde seçmelilik değil isteğe bağlılık esastır. Onu da göz ardı etmeyelim. Son bir şey, hem Süleyman Bey hem de sabahki konuşmacı arkadaşlar da birinde yer almıştı, şu an ismini hatırlamıyorum. İmam Hatip Lisesi'nin ismi değişmeli mi değişmemeli mi denildi. Bence değişmemeli, çünkü tevhid-i tedrisat kanununda bu böyledir. Başka bir arkadaşımız ifade etti, Anayasa tarafından koruma altına alınmış tabu kanunlarından biridir. Eğer biri ismi değiştirirse futbol değimi ile bir gün okullarımız ofsayta düşürülüp kapatılma tehlikesi olabilir. Türkiye şartları bugünkü şartlar gibi olmayabilir. Sürekli şartlar değişiyor, kanun gereği bu ismin korunması gerekiyor. Hepinize teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL: Sayın Başkan, değerli katılımcılar, saygılar ve muhabbetler sunarak başlıyorum. Vakit tasarrufu açısından kelama girmeden hızlıca iki somut teklif sunmak istiyorum. Birinci husus şudur. Hepimizin kabul ettiği bir gerçek var. Toplum olarak okuma alışkanlığımız son derece yetersiz. Bundan nasibini din görevlilerimiz de alıyorlar, imamlarımız başta olmak üzere okuma yazma alışkanlığını teşvik edici bir takım tedbirlerin alınmasına ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Geçenlerde Konya'da bir sivil toplum kuruluşu yapılacak faaliyetler, eğitim öğretim faaliyetleri konusunda istişari bir toplantı gerçekleştirmişti. O toplantıda bir öneri geldi. Hızlı okuma kursu açalım. Ben dedim ki, okuma alışkanlığı kazandırma konusunda kurslar açalım. Nasıl yapabileceksek imamlarımız için okuma seferberliği ilan etmemiz gerekiyor. Bu konuda benim önerim şudur. Başkanlığımızın müftülüklerimize gönderdiği tamimler var. Bun-

ları müftülerimiz imamlarımıza bildiriyor fakat tatbik imkanı her zaman olmuyor. Bunları daha zorlayıcı, kontrol edici bir hale getirmek gerekiyor diye düşünüyorum. Okuma programları camilerde düzenlenebilir, ya da cami dersleri diye her gün yarım saat farklı günlere dağıtarak Kur'an ve tefsiri, hadis, fıkıh, siyer, ahlak ve adap ve bir gün de dinlenme günü olarak belirlenebilir. Böylece haftanın altı gününde farklı alanlarda bir okuma programı gerçekleşir. Cemaat de istifade eder. Cemaat buna itibar etmese bile imamın bunu alışkanlık haline getirmesi kendi okumasını sağlayacaktır. Bir ilmihal kitabını yarım saat okuyacak, o bilgileri ertesi gün siyer, diğer gün ahlak ve adabla ilgili bir takım şeyleri gündeme getirecektir. Bu son derece faydalı olur diye düşünüyorum. İkinci olarak camii hizmetleri aslında din eğitiminin temelini oluşturur. Cami yolu ile din eğitimi konusunda sahip olduğumuz imkana hiçbir kurum sahip değil, Milli Eğitim de bile taşmalı sistemin gerçekleştiği bir ülkede camimizin olmadığı yayla kışla bile yoktur diyebiliriz. Bu çerçevede cami hizmetlerinin daha aktif hale getirilmesi gerekir. Cami hizmetleri derken, biraz da açılım kazanmamız gerektiğini düşünüyorum. Yani imam namazı kıldırıp çıkma gibi bir görev icra etmemeli. Toplum ve çevreye açılmalı. Bu şura da programı inceledim, cami dışı hizmetler konusunda sadece üçüncü komisyonda bir tebliğ var, orada da cami dışında ceza evleri, sosyal hizmet kurumları gibi kurumlar dile getiriliyor. Camiye mihraba alan bir din eğitimi çalışmasında camiye normal olarak gelenlerin dışında farklı kesimleri de çekme gayreti içerisinde olmamız gerekiyor. Bu noktada bir önerim var. Camilerin tercihen içerisinde iç kısmında değil bitişiğinde müştemilat bünyesinde külliye sistemi burada esas alınabilir. Bir kitaplık bölümü mutlaka yer almalı. Uygulamada Başkanlığımız müftülüklere gönderdiği tamimler yoluyla camilerde kitaplık oluşturulmasını talep ediyor. Yapılan şey su, camiye birkaç raf ve kitaplık konuluyor, Kur'ân-ı Kerim, mealler, ilmihaller, en çok Diyanet'in İslam Ansiklopedisi, onların dışında başka kitaplar da olmuyor. Ben kitaplık oluşturulsun derken onu kast etmiyorum, öğrencilerin ilkokul, ortaokul öğrencilerinin rahatlıkla girip çıkabileceği bir bölüm olmalı. Tercihen cami dışında olmalı, burada din görevlilerimiz olmalı. Namaz dışında, diğer zamanlarda, mesai saatleri kavramını o bağlamda genişletmemiz gerekiyor. Öğrencilerin ödevlerine ders çalışmalarına yardımcı olmalı, ona göre kitaplar orada olmalı, fotokopi internet hizmetleri, video gösterme CD'ler vs. gibi materyallerle desteklenmeli. Böylece hem müşteki olduğumuz gençliğin camiden uzak duruşunu engellemiş, gençleri camiye çekmiş oluruz hem de imam toplumda etkin bir hüviyete kavuşur. Bu noktada bence imamları da serbest ve isteğe bağlı bırakmamalıyız. Müftülerimiz kontrolleriyle bu hizmetlerin bir şekilde yürütülmesini sağlamalı. Böylece cami mihverde bir rol icra eder diye düşünüyor saygılar sunuyorum.

Dr. Doğan KAPLAN: Teşekkür ederim. Sayın Başkan değerli hocalarım hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ben de Sönmez Hocamın tebliği ile ilgili düşüncelerimi aktarmak istiyorum. Bir de Adem Bey'in tebliğinden hareketle Başkanlığa somut bir teklifte bulunmak istiyorum. Şimdi hem küresel ölçekte hem de kendi toplumumuz açısından geldiğimiz nokta itibariyle artık bir takım alışkanlıklarımızdan vazgeçmemiz gerekiyor. Ben de hocamın ifade ettiği, mezhepler üstü din öğretimi yaklaşımını çok önemsiyorum. Bunu bir teklif olarak da kabul edebilirsiniz. Bu konu sadece mezhepler tarihinin metodolojisi kısmında mezhepler tarihi anlatılırken bahsedilen bir konu olmamalı. Bunun dışında bu yaygınlaşmalı belki de gerçekten, mezhepler üstü yaklaşımı biz din kültürü kitaplarında din öğretiminde yakalayabilirsek, Alevilik gibi olası çıkabilecek diğer sorunları da çözebileceğimize inanıyorum. Alevilik konusunda çalışan bir akademisyen olarak Alevilerin, Sünniliği İslam'ın kendisi olarak değerlendirdiklerini, bu yanlıştan dönülebilmesi için hakikaten mezhepler üstü yaklaşımı sağlamamız gerekiyor. Raşit Küçük Hocamız beni bağışlasın, sanki meseleyi biraz küçümseyici tarzda ele almış gibi oldu. Bu ülkenin sorunları nelerdir, bunları Alevilik sorunu, bu veya şu sorunu olarak isimlendirmeden bahsederken sanki bir yanlış anlaşılma oldu. Halbuki bunlar çok ciddi sorunlar. Yani Sayın Cumhurbaşkanı'nın dediği gibi, biz çözmezsek başkalarının çözeceği meseleler. Kürt sorunu, Nakşilik sorunu, Mevlevilik sorunu, Alevilik sorunu bir şekilde çözülürse, bilimsel olarak çözülürse tarikatların sorunları da kalmayacaktır. Ben Sönmez Hocama bir şey sormak istiyorum. Hocam dedi ki, formül olarak bu din eğitimi meselesi, farklı din grupları meselesi, yaygın eğitim kurumları vasıtasıyla çözümlenebilir. Fakat bu da ayrıca bir sıkıntı, kaos yaratmaz mı? Avrupa'daki örneği biliyoruz. Avrupa'daki Türkler, Türkçe toplumsal yapıya götürmez. Şunun camii diye, diyanetin camii, gibi yarın bir gün biz buradaki sivil toplum örgütlerinin bizim camiye Kur'an Kurslarında vereceğimiz şeyler ve bu tür farklılaşmalara yol açmaz mı? Bu yine meseleyi çözmek yerine daha da sıkıntılı hale sokmaz mı, hocama bunu sormak istiyorum. Bu konuda da çok kafa yormaya gerek var. Bu konuda da neler yapılabileceğine dair, bilinen farklı görüşlerin ortaya konulup doğru yolun bulunması gerektiğine inanıyorum. Şimdi belki Raşit Küçük Hocamız Alevilikle ilgili farklı tanımlamalar olduğu için haklı olarak bu yorumda bulundu. Esprili bir şekilde din sosyologu olan arkadaşlara diyorum ki, bu meseleyi şimdi hep siz bozuyorsunuz. Şimdi bu Alevilik meselesine şu an itibariyle bana göre, sosyolojinin kurallarıyla yaklaşamayız. Çünkü sosyologlar ne yapıyorlar. Modern Alevilik üzerinden bir tanımlama yapıyorlar. Gördükleri fotoğrafa göre, bize de ne deniyor. Kendini Alevi görüyorsa, tanıyorsa o şekilde kabul edecekse, ben mesela mezhepler tarihi açısından yaklaştığımda Alevilik tanımıyla ilgili sorunlar olduğunu bilimsel anlamda tanımlıyorum. Alevilikle ilgili bu sorun çözülmeden din

sosyologlarının ya da sosyologların genel anlamda kurallarıyla bu işe yaklaşırsak bir sonuç alamayacağımızı düşünüyorum. Adem Bey'in tebliğiyle ilgili aklıma şu geldi. Belki Diyanet İşleri Başkanlığı hoca efendilere biraz insiyatif verebilir. Özgüvenlerini de sağlamak açısından şöyle bir canlı örnek oldu. Hem dekan ve müftü beyimiz burada, deprem mühendislerinin sallanmaz dedikleri, bir şey olmaz dedikleri Konya, 4.7 şiddetinde sallandı. Ramazanda biri de Perşembe günü oldu. Cuma günü insanlar hutbede bu depremle ilgili bir şey bekliyor. Çünkü herkes korku içinde, ne olacak ne bitecek, depremle ilgili bir şey beklerken, hutbede alakasız bir konu işleniyor. Halbuki zihinler depremi bekliyor. Yani aslında imamlığı fakülte camiinde hocalarımız deruhte ettiği için sorun olmuyor. Belki o mekanların politize de olmaması gerekiyor. Yani kontrolü elden bırakılmamalı ama imamlara güncel bir olay olduğunda toplumsal, ulasal ya da yerel o konuda müdahalede bulunma yani bir şeyler söyleyin cemaate teskin edin diyebilmeli. Bu da herhalde merkezin taşraya özgüven aşılamasıyla ilgili diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN: Muhterem katılımcı arkadaşlarımız, yaşlılar biraz hatıralarıyla yaşarlarmış. Bağışlarsanız ben böyle bir şeyle başlayacağım. İlk tebliğde İmam Hatip okulları sorunlar yumağı mı, imkanlar odağı mı diyebileceğimiz bir sunumda bulundu arkadaşımız ve o sunum da bulunurken eski bir imam hatipli olarak 1959'da bütün meselesi imam hatibe talebe olmak, olabilmek ve imam hatipli olabilmek adına bir sürü duygular uyandırdı bende. Bir hatıra; 1965 Kayseri doğum menzil komutanlığının himayesinde bir toplantı, o zaman tös diye bir kuruluş vardı. Mesele İmam Hatip okulları devam etmeli mi, kapatılmalı mı, 9 subay arasında bulunan bir general de orada doğum menzil komutanlığını yapıyor. Çıkan her konuşmacı İmam Hatip okullarının gereksizliğinden bahsediyor, mümkünse hemen kapatılmalı. Biz de İmam Hatipten bir grup arkadaş, ne diyecekler diye gittik. Oradaki psikolojimizi düşünün, şimdi derhal diyorlar. En sonunda oranın yetkili sorumlusu kalktı, değerlendirme konuşmasında şu cümleleri kullandı. Beyler; siz bu okulların kapatılmasını istiyorsunuz. Herhalde şöyle zannediyorsunuz, biz isteyerek açtık bu okulları. Şimdi de istediğimiz an hemen kapatırız. Emin olun gerçek böyle değil bu okulları halk istediği için açtık, bu okullar halk istemese kapatılır bunu hiç aklınızdan çıkarmayın dedi. Ben de ne kadar problemi varsa, imkan mı, sorun mu diye nasıl değerlendirirsek değerlendirelim, bu okulları halkımızın istemediği okullar haline getirmeyelim halk istediği sürece bu okullar bir şekilde gider. İçinde görev almış olan bizler de halkın o isteği istikamette en verimli neticeyi alabilmek için bir takım yeni düzenlemeler çareler çalışmalar elbette yapmalıyız. Program düzenlemesi bile halkı istemez hale getirir, ürünler verimli olmazsa memnuniyet verici olmazsa

halk ümidini kesebilir, yani halkın isteğini canlı tutabilecek tedbirler alalım da ne yaparsak yapalım. Yine Yüksek İslam Enstitüsünde bir grup geldi. Uzak doğudan din eğitimi konusunda istişarelerde bulunuyorlar orada dekan Salih Tuğ Bey Hocamız Türkiye'deki din eğitimi kurumlarını özetledi. Şu kadar Kur'an Kursu, İmam Hatip okulu, şu kadar ilahiyat okulu o gelen heyetin sözcüsü hayret etti. Devlet demek, din eğitimini bu kurumlar amacıyla götürüyor halbuki bizde bu işi cemaat ve gruplar yapar. Ben de bir cemaatin başkanıyım, bizim bir eğitim sistemimiz var kendimiz yaparız bunu başka cemaatler de aynı şekilde yaparlar. Şimdi Sönmez Bey'in tebliğinde Avrupa, işte bir takım cemaatlere ancak din eğitimi yapma imkanı veriyor deyince bu aklıma geldi. Galiba uzak doğuda bu iş daha önceden başlamış, cemaatleşme yoluyla yaygın din eğitimi yapılıyor. Bizde tabiî ki problemin belki de bir tarafı, tek elden bu işlerin götürülmeye çalışılması ile halka yönelik halkın bu işe müdahil olabilmesi meselelerinin karşılıklı oluşturduğu problemlerden kaynaklanıyor. Teklifler yapılırken bu da göz ardı edilmemeli, diye düşünüyorum. İzmir müftü yardımcımız, hanımefendinin Kur'an Kurslarıyla ilgili detaylı bilgilendirmesi içinde Kur'an Kurslarının isminin de değiştirilmesi teklifinin düşünülmesi şeklinde bir cümle olmasaydı, isim değiştirmeye hiç dokunmayacaktım. İmam Hatip Okulu Kur'an Kursu ilerde galiba camilerin ismini de değiştirecek miyiz diye düşünmeye başladım. Nedir bu isim değişikliği merakı, amaç ne bir takım tepkileri önlemek. Elbette bu önemli belki, ama amaç yani halkın benimsediği bizim kültürümüzde yer etmiş Kur'an Kursu millet Kur'an kelimesini duyduğu an benimsemiş bunları fazla örselemesek diye düşünüyorum. Önemli olan oraların iyi işlev gören müesseseler haline getirilmesidir. Orada bize düşeni yaparsak tahmin ediyorum isim değişikliği önem arz etmez, hiç değişmesin mi, değişmelere göre bir takım şeyler olur, ancak temel kavramlarda Kur'an isminden vazgeçmemek lazım. İmam Hatip, imam, cami diyanetimizin hizmet alanları, görevleri. Biz kendi kendimizden vazgeçer gibi imam hatipler konusunda sabah bir arkadaşımız yeteri kadar bu konuyu ifade ettiler. Adem Bey'in hutbeler konusu benim de uzun süredir meşgul olduğum bir mesele olduğum için Rasûlullah (S.A.V) efendimizin biliyorsunuz bir hadisi şerifleri var; hatibin hutbeyi kısa, namazı uzun tutması kavrayışının inceliğini gösterir. Bilmiyorum Adem Bey Suriye'deki ya da diğer ülkelerdeki hoca efendilerle bunu nasıl değerlendiriyorsunuz diye görüşme yapma imkanı bulabilir mi, yani bu yapılamaz anlamında söylemiyorum. Bir ilke varsa o ilkeyi bunlar nasıl yorumluyorlar, iki böyle bir uygulama değişiklik şekilde süre uzatma şeklinde bir uygulama yapılabilir. Belki o kadar önemli değil, çünkü hutbenin yeri değiştirildiğine göre namazdan önceydi sonraydı, öne alındı süresi de uzatılabilir. Ancak Rasûlullah böyle bir prensip vazetmişse onunla nasıl uyum sağlıyorlar bunun kendileriyle görüşülmesi veya bu teklifi yaparken düşünülmesi gereken bir

noktadır diye aklıma geldiğinden katkı olsun diye söylüyorum. Bitiriyorum sayın başkanım bizim şimdi iki vasfımız var. Din görevlileri, din eğitim ve öğretim görevi ile meşgul olanlar, hem devlet memuruyuz, hem de Kur'an hizmetlisiyiz. Bir iki ana vasfı bir arada birbirine zarar vermeyerek, din hizmetini mesai saatine mahkûm etmeyecek bir anlayış ve çalışma düzeni içine girmediğimiz sürece diyanetin vermek istediği hizmetleri yeterince yerine getiremeyiz diye düşünüyorum. Din hizmetinin mesaisi, mesai saati olmaz. Son söz olarak artık din eğitim ve hizmetlerinde staj uygulanmasının programlanması gerekiyor. Bütün mesele yetişmiş insan, bunu ürettiğimiz zaman problemleri bir şekilde halletme yoluna girmiş oluruz diye düşünüyorum.

Yrd. Doç. Dr. Ali YAMAN: Hocam affedersiniz, sayın başkanım ben kendi teklifimi söylemeyi unuttum. Sayın başkanım, değerli hocalarımı en derin saygılarımla selamlıyorum. Benim iki tane somut önerim olacak. Sabahleyin hep söylendi, önerilerimiz somut ve uygulanabilir olmalı. İkisinin talim ve terbiye kurulunun teklifiyle uygulanabilir olduğunu düşünüyorum. Ben 4 yıllık İmam Hatip Lisesinde yöneticilik yapıyorum. İmam Hatip Liselerinin en büyük sorununun şu olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerin İmam Hatiplilik ruhundan uzaklaştığını görüyorum. Ben bunu politik anlamda, partizanlık, bağnazlık anlamında söylemiyorum ama öğrencilerimiz artık okumuyor. 96 mezunuyum, hepiniz kendi hayatınıza müşahede etmişsinizdir 2000 yılı öncesi mezunlar ile 2000 yılından sonra imam hatip liselerinden mezun olan öğrenciler arasında çok büyük bir fark var. Bunu nasıl aşabiliriz? Mustafa Öcal Bey'in bir teklifi vardı. Zorunlu eğitim 9 yıl olmak kaydıyla imam hatiplere ortak kısmı açılabilir. Bu çok önemli. Mesela ilahiyata yerleşen İmam Hatip Lisesi öğrencisinin Kur'an okumasını bilmediğini söylüyoruz. İmam hatiplik ruhundan uzak olduğunu söylüyoruz. Bunlar hep bir biriyle ilintili sorunlar. Şimdiye kadar okullar kapanmasın diye hep öğrenci aldık veya dedik ki işte veli benim öğrencim nasıl olsa yüksek öğrenime yerleşmez gitsin dinini imanını öğrensin ahlaklı bir birey olsun diye İmam Hatiplere verildi. Şükürler olsun katsayı problemi de kalktı, bundan sonra İmam Hatiplere eğer ortaokul kısmı da açılabilirse, o çerçevede İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin çok daha güzel yetişeceğini düşünüyoruz. Ben şunu müşahede ettim. Veli diyor ki, okula gelmeden önce namaz kılıyordu, okula geldikten sonra terk etti. Bu sadece hocalarla açıklanacak durum değil. Diğer teklifim sayın başkanım son 4-5 yıldır İmam Hatip Liselerine Arapça öğretmenliği için Arap dili ve edebiyatından mezun olan arkadaşlar atanıyor. Artık İlahiyat mezunları imam hatip liselerinde Arapça dersi vermiyor. Bu imam hatip liselerinde ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Arapça öğretmeni dini terminolojiye hakim olmadığından bir eksiklik duruyor ortada veya öğrenci kutsal kitabının dili olması hasebiyle Arapça ile din-

darlık arasında bir bağ kuruyor. Herkesin dini hayatına saygımız var ama Arapça öğretmeni namaz kılmıyor bu durumda bizim öğrencilerde Arapça öğretmeni namaz kılmıyorsa ben de kılmayabilirim diye örnek alıyor. Bu Arapça öğretmenleri de ilahiyatlardan atanırsa çok daha iyi olur diye düşünüyorum. Hepinize teşekkür ediyorum.

Bir Katılımcı: Teşekkür ediyorum sayın başkan saygı değer katılımcılar şimdi ben bir takım çözüm önerileri ile meselelere kısaca değineceğim. Öncelikle, ben daha çok Alevilik konusuyla ilgilendiğim için bugünkü dinlediğim konular benim açımdan çok yararlı oldu. Çünkü mastır ve doktora açısından hep Alevilik konusu üzerinde durdum, tabii ki Sünnilerin problemleri nedir bu konuyla ilgilenmediğim için bu toplantı bana yararlı oldu diye düşünüyorum. İşin diğer boyutu da, aynı zamanda sizler için geçerli, acaba Alevilik ile ilgili, Aleviliğin sorunları ile ilgili belli sayıda bu konuya zamanını hasreden hocalarımızın dışında ne kadar bilgi sahibiyiz? Çözüm üretmek gerektiği zaman çeşitli mekanlardan ve makamlardan zaman zaman çok güzel, müthiş çözümler üretilebiliyor. Yani bu konuyla uzun zaman hemhal olmadan bu konularla ilgili çözüm üretmenin mümkün olamayacağını da söylemek istiyorum. Bu arada nasıl ben, sizin anlattığınız Kur'an Kurslarıyla ilgili, cami meselesi, hutbe meselesi ile ilgili çıkıp böyle çözülsün, diyemeyeceğim gibi, o konuları, o sorunları ben bilmiyorum ve yıllardır da onların dışındaki konularla ilgileniyorum. Bir diğer mesele ise, bu konuştuğumuz konular sizin konuştuğunuz konularla ilgili nicelikten çok niteliğe girerek detaya girilmeden okul sayısından, öğrenci sayısından çok, bu öğrencilerin niteliği ne olacak, bunun üzerinde durulması gerekir. Çünkü bugün geçen yıldan itibaren üniversiteli öğrenci sayısı bir buçuk iki katına çıkarıldı. Bütün bölümler için konuşuyorum, sadece ilahiyatlar için konuşmuyorum. Yani bu kadar insanı üretip ondan sonra da ne yapacaksınız, onu da düşünmek gerekir. Din dersleri üzerinde konuşmak istiyorum. Esas olarak din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde yapılan değişiklikler çok olumludur, ama geç kalınmıştır. Yani bundan çok, daha önce bu konularla ilgili ilahiyatçılarımız ve Diyanet İşleri Başkanlığımız çalışsa idi, bu konularda özeleştiri yapılması gerekir. Bundan yirmi yıl önce biz neden bu konuyla uğraşmadık. Uğraşmadığımızdan sorunlar giderek kronikleşti, ondan sonra devreye girdik. Bundan sonra işlerin çözümü zorlaşıyor ve zorlaştı. Din dersleri meselesi aslında büyük bir problemin parçasıdır, yani tek başına bu sorunu çözmek diğer parçalarla olan bağlantısını çözmek mümkün gözükmemektedir. Konunun ayrıntılarını bilenler bunu bilirler. Burada tabi Diyanet İşleri Başkanlığı, Cem evleri meselesi ve din dersleri meselesi üçü birbiriyle bağlantılı konulardır. Şimdi sorunun temelinde ne yatmaktadır? Bir defa Alevilerle Sünniler birbirini tanımamaktadırlar. Tanıdığımızı iddia ediyoruz ama bu yeterli

değil. Biz bunu nasıl anlayabiliriz? Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı Aleviliğin merkezleri konumundaki cem evlerine gidip bir anket çalışması yapılmış mıdır, bana göre yapılmalıdır. Aleviler Diyanet'e din dersleri kitaplarında yapılan değişikliklere şüpheyle yaklaşacaklardır o da ayrı bir konudur. Niye yaklaşıyorlar, onu da bakacaksın, tarihin geri planında ne olmuş, nasıl acı olaylar yaşanmış, işte Alevilerle ilgili neler söylenmiş, kim söylemiş, bunlara baktığımız zaman meseleyi görmemiz mümkündür. Burada konuyu Osmanlı-Safevi çatışmasına kadar getirmemiz gerekiyor. Osmanlı-Safevi çatışması, Anadolu'da Aleviliğin ve Sünniliğin başına patlamıştır ve Yezidi, Kızılbaş, mumsöndü, bir sürü mesele o günden bugüne gelmektedir. Bunları, din dersi meselesini dikkate alırken işin temeline koymak gerekmektedir. Şimdi burada özellikle şuna vurgu yapmak istiyorum, Alevilerin bu din dersi kitaplarının değişiminde ne kadar devreye sokulduğuna da bakmak gerekiyor. Yani bu işe Aleviler katıldı mı, katılmadı mı? Peki katılmazsa bu çözüm uygulanabilir midir, değil midir? Bu çok önemli, biz yaptık oldu diye bu işleri yazarçizerseniz, bakın örnek vereceğim, kitapta başlıklar var, din dersi kitaplarını izledim ben, bütün din dersi kitaplarını. Cem töreni diyor, tören. Tören ne demek? Ne kadar çeşitli törenler vardır, tören nasıl bir çağrışım yaratır, ibadet nasıl bir çağrışım yaratır? Şimdi Alevi buna tören demiyorsa ve sen kalkıp bunu din kitabına, din dersi kitabına tören diye yazarsan, o zaman tabii bu çözüm ne yazık ki uygulanabilir bir çözüm olmaz. Bir diğer mesele, Alevi Bektaşi düşüncesi, bakın bu başlık da problem. Bunlara ince ince bakmak lazım, bakmazsak ne olur? Bunlar bu çözümler yapılır ama ne yazık ki alanda karşılık bulmaz. Bunların uygulanabilir olması için mutlaka alanın dikkate alınması gerektiğine inanıyorum. Bir diğer mesele ise, Aleviliğe zaman zaman adres olarak Kültür Bakanlığı'nın adres gösterilmesi, bu konu da bağlantılı bir konu, aslında uzak değil. Size şunu ifade etmek istiyorum, konunun siyasi boyutu bakımından, Aleviliğe, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Kültür Bakanlığı'nın adres gösterilmesi Diyanet'in de meşruiyeti bakımından sorun yaratır bana göre. Yani siz bütün Türkiye'deki insanların din hizmetlerini görüyorum diyeceksiniz, ondan sonra, Kültür Bakanlığı'na gidin diyeceksiniz. Bana göre bu çok tehlikeli ve sorunlu bir yaklaşım olmaktadır. Şimdi, Sönmez Kutlu Hocam kırk sayfa var dedi, nasıl bir kırk sayfa var, Aleviler bu kırk sayfaya nasıl bakıyor, bunlar çok önemli. Bakın 11. sınıf kitabında bugün çıkarılmış, Şiiliği eleştiren ifadeler var. Yani mezhepler üstü bir kitaba bunu niye koyuyoruz? İslam'da sonradan çatışmalar vardır, Şiilikteki on iki imam inancı Farslardaki Tanrı-Kral inancına dayanmaktadır. Bu cümleyi oraya koymak demek mezhepler üstülük iddiasını bitirmektedir bana göre. Son olarak, Recep Kaymakcan Hocamız da değindi, bu mesele sadece teolojik bir mesele değildir, konunun sosyal, tarihi bir arka planı vardır ve bugün bir de konuya siyasi bir boyut eklenmiştir. Bunun yani özellikle din meselesi ile din hiz-

metleriyle uğraşan hocalarımızın ve dostlarımızın özellikle şunu yapması gerekir, değişimci bir rol üstlenmesi gerekir. Burada bana göre Diyanet'e büyük görev düşüyor. Ama statükocu bir yaklaşım bu konuların çok daha çetrefilleşmesine ve daha da içinden çıkılamaz bir hale gelmesine yol açacak ve bugün zaten bu sorunları çözmenin zorluğu işte buradan kaynaklanmaktadır. Din dersleri meselesinde Alevi talepleri dikkate alınmalıdır. Saygılar sunuyorum efendim.

Prof. Dr. Osman EĞRİ: Sayın başkanım, öncelikle aslında Ali Bey'le devamlı olarak, birlikte müşterek çalıştığımız bir konu, Alevilik-Bektaşilik konusu. Bundan sonraki problemlerin çözümünde bize cesaret verecek adımlardan biraz bahsetmek ve bu açıdan da bu adımların atılmasına vesile olan kurumlarımıza teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum. Birincisi Alevi-Bektaşi klasiklerinin Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayınlanması, bu son derece önemli bir adımdır. Ve gözlemlerime göre de Türkiye'de de şu anda Alevi-Bektaşi vatandaşlarımız yoğun bir şekilde bu kitaplara rağbet göstermektedir. Cumartesi günü İzzettin Doğan dede ile birlikteydik. Şu ana kadar çıkan kitapları biliyor zaten, bundan sonra çıkacaklar hakkında bilgi verdim. Çok sevindi, Hacı Bektaşi törenlerinde Hacı Bektaşi postnişini Veliyyüddin Ulusoy'a Dilgüşa'nın çıkacağını haber verdim, kendisi çok sevindi. Dün akşam da Hacı Bektaşi Veli, Anadolu Kültür Vakfı'nın genel başkanıyla bir görüşmemiz oldu. Daha geçen hafta bir takım kendi talebi üzerine göndermiştik. Çok olumlu bakılıyor, yani atılan adımlar hiçbir zaman geri çevrilmiyor. Eğer elinizi uzatırsanız, uzatırsak hiçbir zaman boşta kalmıyor. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'nın gerçekleştirmiş olduğu, büyük bir kısmının program yöneticiliğini yaptığımız din görevlilerinin, diyanet personelinin, bunun içinde Kur'an Kursu yöneticisi, müftü, vaiz, vaize, ilçe müftüleri dahil, Alevilik-Bektaşilik konusunda dörder gün boyunca bilgilendirilmeleri çok önemli gelişmelere sebep olmuştur. Ne olmuştur mesela, yani insanlarımız Aleviliği, Bektaşiliği bildikleri zaman, öğrendikleri zaman, konuyu din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerine getireceğim bunu anlattıktan sonra, hiçbir zaman insanların ayrışmasına, birbirini dışlamasına sebep olmamaktadır. Mesela din görevlilerinden, müftülerimizden gelen değerlendirmeleri okumuştum, son hizmet içi seminerlere başlamadan önce ne yapmışlar görevlilerimiz, gidip Alevi vatandaşlarımızın evlerinde oturup yemeklerini yemeğe başlamışlar, aile ziyaretleri yapmaya başlamışlar, din görevlileri cemlere katılmaya başlamışlar. Çünkü biz onlara işte İlyas Hocam, o seminerlere katılan hocalarımızdan birisi burada, arkadaşlara cemin ne demek olduğunu, cemdeki adabı, erkânı, oradaki on iki hizmeti de anlattık ve Alevilik, Bektaşilik hakkında da bilgi verdik. Bu arkadaşları o ilde, bölgede yaşayan insanlarımızla yakınlaştırdı. Şimdi mevcut din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerindeki problemler neler? Bir, okuma parçaları ünitelerin dışa-

rısında olduğundan dolayı vatandaşlarımız tarafından nasıl olsa mecburi olmadığından okuma parçası ve sınavlarda sorumlu tutulmadığından dolayı öğrencilerce bir geçiştirme gibi anlaşılıyor. Mutlaka okuma parçalarının ki eleştirilecek yanları da var bu okuma parçalarının, bu konuda yazdım, çizdim, yeri geldiğinde söyledim, yeterli hale gelmesi gerekiyor. İkincisi ve en önemlisi de, yaşanan Alevilik ile tarihsel Alevilik arasında bağ kurmaya yönelik bilgilere yer vermek gerekiyor. Yani hocamız tebliğinde de ifade etmiş, nazari bilgilerle, inanç, ibadet, ahlâkla alakalı bilgilere de yer verilmeli. Tamam, nazari yani kitabi bilgi de olmalı ama Alevi arkadaşlarımız kendi yaşadığı Aleviliği de o derslerin müfredatında, programında bulmalı diye düşünüyorum. Neler olabilir, bu konuda bilgi vereceğim. Hak-Muhammed-Ali anlayışı, mutlaka bunun ne demek olduğu, Ehl-i Beyt ve On İki İmam sevgisi, dede, baba, rehber, kamber, zakir, ocak, ocaklar hakkında bilgiler verilmeli. Dede ve babanın, talip veya dervişin görev veya sorumlulukları anlatılmalıdır. On iki hizmet, cemin çeşitleri, ikrar verme, biat, nasip alma, tövbe, adap, erkan hep bunlar yaşanan Alevilikle ilgili. Dualara yer verilmeli, müsahiplik, dar çekme, görgüden geçme, kurban tığlama, mesela bir Sünni vatandaşımız, bir öğrencimiz Alevinin peygamberinin Hz. Ali olduğunu düşünebiliyor, ya da Alevi'nin de bir kurban keserken Alevi-Bektaşi terminolojisine göre kurban tığlarken *"Bismillahi Allahü Ekber"* diyerek Ferman-ı Celil, Kurban-ı Halil, Tığ Celil İfrail, diyerek kurban tığladığını hatırdan çıkarmamak gerekiyor. Bunu bildiği zaman, hakikaten arkadaşları da bu hizmet içi eğitim seminerlerinde gözlemledik, keşke bunu, teklifler edildi, din öğretimi genel müdürlüğümüz, din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi öğretmenlerimize de yapsak. Yani şu anda derslere, müfredata Alevilik Bektaşilik giriyor ama hakikaten öğretmenlerimiz çok bilgisiz bu konuda. Recep Kaymakcan Hocamın bu konuda istatistikî bilgileri var, bu konuda %85 rakamı veriyor mesela. %70 gibi rakamlar var. İlahiyat Fakülteleri'nin de bu konuda mutlaka program geliştirme çalışmaları yapıp, bu tasavvuf tarihi bilim dalı içerisinde olabilir, Türk İslam edebiyatı olabilir, mezhepler tarihi olabilir, bu konuda hakikaten ileride yüksek lisans doktora tezleri de yapabilecek şekilde hazırlanması gerekiyor. Ayrıca burada anti parantez şunu söyleyeyim yine, İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bu konuda yön veren, yönlendiren kurumlar, birlikte çalışan kurumlar, şu anda İzmir İlahiyat, Isparta İlahiyat, Malatya İlahiyat, hocam bu konuda konuştu, çok şey anlattı. Çorum İlahiyat, pek çok İlahiyat Fakültesi, Alevilik Bektaşilik konusunda çok somut projelere imza atmaya başladı ki bu oldukça önemli. Bursa İlahiyat'ın düzenlediği bir sempozyum var, değil mi kıymetli başkanım. Bunların devam etmesi gerektiği düşüncesindeyim ve artık ne yapılabilir, yani bu Kültür Bakanlığı bünyesinde mi olacak, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde mi olacak, oturup bu konuda aslında İlahiyat camiasının da bir beyin fırtınası yapması gerektiği düşüncesi hakim. On ikinci sınıfta

Alevilik Bektaşilik düşüncesi, konusu okutuluyor. Haklı olarak Ali Yaman hoca bunu eleştirdi. Hakikaten yoğun bir eleştiri var. Bu Alevi Bektaşi geleneği, Alevi Bektaşi yolu şeklinde mesela değiştirilirse kimse buna itiraz etmez. Öğrenciler on ikinci sınıfa kadar Alevilik Bektaşilik konusunda doğru düzgün bilgi almadan on ikinci sınıfta ayrıntılı bilgi alıyor ki bu çok geç kalınmış bir sınıf. Mutlaka bunu dokuzuncu sınıfa almamız gerekiyor, çünkü on ikinci sınıfa kadar öğrenciler mezhep ayrılıklarını ideolojik farklılıklara dönüştürüyor, siyasi farklılıklara dönüştürüyor ve kendi aralarında çatışma başlıyor. Diğer taraftan Alevi Bektaşi kaynaklarında İslam'ın inanç, ibadet ve ahlâk özellikleriyle, esaslarıyla ilgili bol miktarda malzeme var. Mesela Alevi Bektaşi geleneğinde Kur'an tasavvuru, dualar, softa duası, sabah akşam okunan dualar var. Mesela tevhid inancıyla alakalı Alevi Bektaşi kaynaklarında çok yüksek miktarda malzeme var, şu anda klasikler yayınlanıyor, malzemeyi bulmamız mümkün. Bunu ayrıştırıcı olmayan şekilde mesela müfredata yansıtabiliriz. Diğer taraftan da, aslında İzzettin Doğan dede de bunu biraz paylaşıyor, çok soyut bilgileri ilköğretim çağında öğrencilere veremeyiz ama mesela bir, bir hocamız dedi, Yunus Emre'nin resmini tanıyamıyor, Mevlana'nın resmini tanıyamıyor. Öğrencilere mesela dördüncü beşinci altıncı sınıftan itibaren Hacı Bektaş Veli'nin sözleri, Abdal Musa'nın, ama bununla birlikte Mevlana, Hacı Bayram Veli, Ahi Evran Veli, Hoca Ahmet Yesevi'nin sözleri de verilmelidir. Ayrıca gerekirse örnekler de var, onu da sekreterliğe verebilirim. Teşekkür ediyorum.

Dr. Cenksu ÜÇER: Sayın başkan, değerli hocalarım, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ben de Sönmez Bey Hocamın metniyle alakalı müzakereci olarak aranızda bulunuyorum. Alevilik konusunda odaklaşarak inşallah bir sunum yapacağım. Şimdi Recep Hocamın bizim Alevilik hakkında birikimimiz yok demesinden cesaret alarak ve öğretimi noktasında Aleviliğin nasıl öğretileceği konusunda, önce ne olduğu ve nerede bizim müfredatımıza girmesi anlamında. Bir kere dini statüsü olarak nerede görmemiz gerektiğini bir ortaya koymamız lazım. Yani Alevi Sünni kıyaslaması yanlış, ben hep bunu kullanıyorum. Alevileri kıyaslayacaksanız bizim Sünnilerin Sufi'leriyle kıyaslayabilirsiniz. Yani Aleviliği tasavvuf dışarısında bir yerde göremezsiniz. Biz mezhepler tarihçileri, %80 yapılan çalışmalar, mezhepler tarihçileri yaptı ve bunu gerçekten mecrasına taşıdı. Şimdi niye bunu söylüyoruz? Hak Muhammet Ali'yi sadece Hak Muhammet Ali olarak öğretirseniz sonuç alamazsınız. Öbür tarafta uluhiyet, nübüvvet, mel ayeti anlatmak isteyen insanlara da haksızlık etmiş olursunuz. O zaman genel çerçevede Alevilik bu anlamda Tasavvuf'un içerisine oturuyor. Vahdet-i Vücud'u zihni anlamda gelişmemiş öğrencilere anlatamazsınız ama mesela eline beline diline sahip olmanın Tasavvuf'taki ortak edep Ya Hu ile ifade edilen bir ahlâk unsuru

olduğunu düşünerek bunların hepsini ilahiyatlar da dahil Tasavvuf tarihi içerisinde ele alabiliriz. Mezhepler tarihçilerinin, İslam tarihçilerinin, sosyologlarımızın anlatacakları yönler de var mutlaka. Ama Aleviliğin oturduğu zemin Tasavvuf zeminidir. O anlamda Alevi teolojisi, Alevi Sünni kıyası bunların hiçbirisi doğru değildir. Yanlış kullanımlardır ve tashihe muhtaç kullanımlardır. Alevilikte farklılık yok mu diğer Sufi gruplardan, var. Üç temel farklılığı var. Bir, Alevi gruplar diğer gruplardan soy boy aşiret sistemi sürmeleri açısından ayrılırlar. Ocak sistemine dayalıdırlar. İki, Hazreti Ali'nin birinci halife olması gerektiğini savundukları için diğer Sufilerden ayrılırlar. Üç, ibadet telakkilerini sadece tarikat hayatına hasreden grupları barındırdıkları için de kısmi olarak ayrılırlar. Çünkü şeriat makamının gerekliliklerini ifa eden Aleviler de var, etmesi gerektiğini düşünenler de var. Onun haricinde bir Alevinin telakki olarak, düşünce olarak, yaşayış olarak, kavram olarak algı olarak her şeyi herhangi bir Sünni Sufi ile aynıdır. Bu anlamda Aleviliği farklı bir mezhepmiş, yapıymış, algıymış gibi anlayarak anlatmaya çalışmak bizi hem tarihsel hem dini hem de bilimsel anlamda birtakım sıkıntılara götürecektir. Benim teklifim şu, İlahiyat Fakülteleri'nde mutlaka tasavvuf tarihi içerisinde öğrencilerimiz ve mezhepler tarihi içerisinde, çünkü biz alana çıkıyoruz alana çıktığımızda bunlarla karşılaşıyoruz, mutlaka okutulmalıdır. Şu anda İlahiyat'ın Alevilikle alakalı birikimi son derece önemlidir. Bir teklifim daha, İlahiyat hocalarımızın bu birikimi dünyaya taşımak açısından yabancı dilde makalelerle artık dünyaya bu birikimi paylaşmaları gerekiyor. İki, Diyanet İşleri Başkanlığı'na görevler düşüyor. Tamam, biz ben bir Diyanet mensubu olarak aynı zamanda konuşuyorum. Bizim bu din görevlilerini eğitimle alakalı programımız devam etmeli. Artı öncelikle biz Alevi köylerinde görev yapan arkadaşlarımızı eğitiyoruz. Bunun bütün İmam Hatiplerimize ve görevlerimize tecmil etmeliyiz. Üç, klasiklerin yayını yine devam etmeli. Din görevlilerimiz ve Alevi muhitlerinde görev yapan arkadaşlarımız bu klasiklerdeki o ahlâk öğretimiyle alakalı verileri mutlaka vaaz ve hutbelerinde kullanmalı. Üçüncü bir husus: Mutlaka ihtisas merkezlerinde, çünkü gelen raporlarda onlar da var, ihtisas merkezlerinde Alevilik, Bektaşilik, sadece Alevilik, Bektaşilik değil, Nusayrilik, gerektiğinde Şafilik, Yezidilik ve Caferilikle alakalı o üç yıllık ihtisas kurslarında mutlaka arkadaşlarımıza programlar konması lazım. İlahiyat'taki programdan farklı olmalı, çünkü İlahiyat'ta biz bir genel karakter tanımı yapabiliriz, anlatırız ama Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurslarında bu insanlara din hizmetinin nasıl verileceğine dair keyfiyetine dair kurslar olmalı. Kur'an Kurslarında, şimdi bunu herkes bilmiyor ama şu an itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Cem Evi adıyla kurulan kuruluşlardan paket Kur'an Kursu programları istiyorlar, dedelerin eğitimi açısından. Diyanet bunu ciddiye almalı ve bir cem evinde görev yapacak dedenin kullanacağı ayetleri hesaba katarak oralardan gelen taleplere karşılık vermeye

hazırlıklı olmalı. Alevi muhitlerde Kur'an Kursu veren hocalarımızın mutlaka bu derslerde Kur'an eğitimiyle beraber yine Alevilerin cemlerde okudukları işte beyat ayeti, ikrar ayeti, tövbe ayeti, Kur'an ayeti gibi, her hizmetin önünde bir ayet okumak zorunda dede, o ayetleri, yani kendi kullandıkları ayetleri mutlaka bizim görevlilerimiz kendilerine gelen Alevi kursiyerlerine öğretmeli. Bu çerçevede halka yapılan irşad faaliyetlerinde de yine klasiklerin çizmiş olduğu çerçeveden faydalanmalıyız. O anlamda tanışmamazlığı inşallah Diyanet İşleri Başkanlığı önce din görevlilerini eğiterek bir nebze aşacak. Çünkü imam bunu aştığında cemaat daha kolay aşacak. Siyasi ve teolojik boyuta geldi, doğru ama biz buna engel olmak zorundayız. Çünkü Aleviliği teolojik bir kaymaya bizler de katkı sağlayarak itersek, bu hem dini anlamda hem vicdani hem de bilimsel anlamda sorumluluğumuz olur, teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Süleyman AKYÜREK: Ben sadece bir iki noktaya işaret edeceğim, Cenksu Bey'in de bıraktığı noktadan giderek, yani biz İmam Hatip sorununu konuşurken, tebliğimde de ifade etmeye çalıştım. Sadece bunu din görevlisi yetiştirdiğimiz, bir okul olarak baktığımızda kuruluş gerekçesiyle uygun gidiyoruz. Ama fiiliyata baktığımızda hem din görevlisi yetiştiren hem din eğitimi talebini karşılayan bir yer. Ama programına baktığınız zaman şikâyetler de onu gösteriyor, bu anlamda ad değişikliği ile ilgili belki teklifler de oradan geliyor. Programı ise bizim istediğimiz anlamda ya da o okulun kuruluş amacındaki var olan din görevlisi yetiştirme hizmetine de uygun olmayan bir program oluyor. Dolayısıyla biçilen elbise, çıkartılan kalıp ne ona uyuyor, ne ona uyuyor. Hem kuruluş gerekçesine uygun eylemler yapamıyoruz, programı ona göre düzenleyemiyoruz. Hem de çıkan üründen şikâyet ediyoruz. Dolayısıyla bu anlamda bence devletin Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türk eğitim sistemi içerisinde hem örgün hem yaygın, vatandaşlarının din görevlisi ihtiyacını karşılayacak bir talebi esas alacaksa buna dedelerin eğitimini de esas alırsınız, Caferilerin talebi olursa onların görevlilerini de. Bu anlamda İmam Hatip'ler ad olarak kalsa bile, nasıl bir adla, nasıl bir amaçla, hangi kuruma ya da hangi düzeye dönük eleman yetiştireceğini düşünmek zorundayız, diye düşünüyorum. Bu anlamdadır ki o ikili işlevinden İmam Hatip'i ayırt etmediğimiz zaman hem çıkandan biz memnun olmuyoruz hem gönderdiğimiz kişi de görev yaptığı yerden memnun olmayabiliyor. Bunu bir adım daha ileri götürdüğümüzde, devlet şayet vatandaşlarına din görevini yerine getirecek, çeşitli gruplardaki din görevlilerini yetiştirecek kişileri finanse edecekse, onunla ilgili kurumlar oluşturacaksa, belki imam hatip sadece Müslümanlar için bir din görevlisi yetiştiren bir kurum olarak devam edecekse, Musevi vatandaşların, Hıristiyan vatandaşların ya da İslam içerisindeki diğer grupların görevli ihtiyaçlarını da nerede, nasıl karşılayacağını da tartışmaya

açmak lazım diye düşünüyorum. Çünkü İmam Hatip sorunu sadece kendi başına bir tarafta ele alabileceğimiz bir sorun değil diye düşünüyorum. İkinci bir nokta, doğru tevhidi-i tedrisat İmam Hatip'lerin varlık sebebi, isim değişikliğini gerektirmez, olmaması da gerekir, bu bir kazançtır. Ama var olan işlevleriyle ismini ya da ismiyle müsemmayı, bu anlamda netleştirmenin bir zorunluluk olduğunu düşünüyorum. Bunun İlahiyat'a yansıyan kısmı var, Diyanet İşleri Başkanlığı'na yansıyan kısmı var. Öbür taraftan din devlet ilişkisi ve laiklik ilkesi bağlamında eğitim sisteminin tamamına dönük bir bakışı gerektiriyor. Çünkü bir taraftan da baktığınızda şu anda sanki İmam Hatipler öğrenci sayısıyla ya da işleyişiyle bir noktada isteğe bağlı din eğitimini örgün eğitim kurumları içerisinde yapan bir noktaya doğru da kaymaya başlıyor. Şayet onu yapacaksak, ad olsa da öyle götürecek diyorsak da bu defa programını da ona göre düzenlemek lazım gelecek. Dolayısıyla isim, kuruluş gerekçesi, program ve bunun diğer unsurlarla ilişkisini tartışmak gerektiğini düşünüyorum, teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Yurdagül MEHMEDOĞLU: Sayın başkan, IV. Din Şûra'sının saygıdeğer katılımcıları hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Birkaç kez atıfta bulunulduğu için birkaç cümle söyleyeceğim, çok dinlemekten, uzun süre dinlemekten hepimiz yorulduk. O yüzden kısa tutmayı kendi kendime söz verdim. Şimdi birkaç kez geçti aynı cümle. Zeki olan öğrencilerin İlahiyat Fakülteleri'ne gelmeleri konusu, ikincisi 2000 yılından önce daha kaliteli öğretmen yetiştiriliyor olması konusu. Açıkçası bu ifadeler beni son derece rahatsız etti. Çünkü mezun olan öğretmenlerimizin henüz öğretmen yeterlilikleri, mesleki yeterlilikleri konusunda yapılmış bir araştırmaya henüz rastlamadım. Onların başarısız olduklarını biz bilmiyoruz. Ayrıca zekânın da sadece matematiksel mantıksal zekâ olarak giriş puanlarıyla ölçülmesi ve bunun ölçü alınması açıkçası böyle evrensele talip olan insanlar olarak biraz bana yetersiz geldi. O sebeple hatta diyorum ki, bununla ilgili, 2000 öncesinde yapılan bir araştırma var elimizde. Sayın Öcal'ın da içinde bulunduğu bir ekiple birlikte yaptığımız çalışmada, 2000 yılından önceki program değerlendirilmesinde de zaman zaman öğretmenlerin din kültürü ahlak bilgisi dersleri için öğrencilerin ilgisini ayakta tutamamak konusunda olumsuz puanlar aldıklarını gördük biz. Bu her zaman olabilecek bir şey. O sebeple nicelik açısından değil de nitelik açısından bakmalıyız ve bu zeki olan zeki olmayan ayrımını yaparak henüz daha gelmemiş, gelmekte olan öğrenci kitlemize açıkçası biraz saygısızlık edildiğini düşündüm ben kendi adıma. Birinci konum buydu. İkincisi de şu: Kurumlardan çok bahsettik, tabiatı gereği kurumlarımızdan, din eğitimi veren kurumlarımızdan çok bahsettik. Ben bu noktada bir teklif getirmek istiyorum. Bilim sanat hizmetleri var, hazırunun malumu mudur bilmiyorum ama, bilim sanat merkezleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı, ilköğretim üçüncü

sınıftan itibaren yanılmıyorsam, bu kısımdan çok emin değilim, çünkü sekiz yaşında da öğrenci olduğunu biliyoruz içinde, bu okulların yetenekli öğrencileri okullardan seçerek kendi bünyelerinde bilim ve sanat konusunda üstün yetenekli çocuklara özellikle eğitimler verdiğini biliyoruz. Bu eğitim içerisinde daha çok yeni duyduğum felsefe derslerinin verildiğini de biliyoruz. Şevki Aydın Bey ilköğretim birinci sınıftan itibaren niye verelim çocuklarımıza din kültürü dersini, niye verelim demedi, yanlış aktarmış olmayayım da. Elimizdekini henüz başaramamışken niçin böyle bir şeye girişelim dedi. Ama sayın Kutlu'nun tebliğinde de vardı. Orada birinci sınıftan itibaren başlaması gerektiği yönünde ifadeler var. Açıkçası ben de bunun yine bütün dünyada din eğitimi nasıl yapılıyorsa, din eğitimi ve öğretimi nasıl yapılıyorsa ve bizler de bu sürecin içinde olan bir toplum olarak bizler de bu konuyu bir kere daha düşünmeliyiz. Çünkü bunun öncesinde de hatta okula başlamadan önce özellikle büyük şehirlerde din öğretimi yapan okul öncesinde din eğitimi yapan kurumlar var. Bunlardan sonra çocuk altı yaşından on yaşına kadar arada hiç din eğitimi öğretimi almadan bir boşluk geçiriyor, yani ben bunu zihinsel süreçlerin mantığı açısından da çok doğru bulmuyorum. Bu konunun da bu toplantıda müzakere edilmesini sayın şuranın yüksek görüşlerine arz ediyorum efendim. Teşekkür ediyorum.

Dr. Hüseyin KAYAPINAR: Sayın başkanım teşekkür ediyorum. Ben de tüm katılımcıları saygıyla selamlıyorum. Ben Kur'an Kurslarıyla ilgili olarak verilen tebliğlerle ilgili bir iki konuya temas etmek istiyorum. Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kursları içerisinde binası bazı vakıflara veya bazı cemiyetlere ait olan ve yönetimi haddi zatında fiilen onların elinde olan Kur'an Kursları var. Yani cemaate bağlı bir bina, cemaate bağlı bir pansiyon ama tabela Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait. Bu Kur'an Kurslarında bir iki başlılık oluyor. Hatta bizim görevlimiz orada neredeyse yok ya da şeklen var. Bu konunun üzerine eğilinmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü arkadaşlardan edindiğimiz bilgilere göre bayağı sıkıntılara sebep oluyor. İkincisi tabii yatılı Kur'an Kurslarımız var, bu yatılı kurslarımızda hoca haliyle gündüz mesai saatleri içerisinde, ders saatleri içerisinde işini bitiriyor ama ondan sonra çocuğun başında yine birileri kalması gerekiyor. Oraya gönüllü, bu işin âşığı ve gerekirse biraz da maddi imkân sağlayarak bu çocukların sadece Kur'an öğrenmesine yönelik olarak aynı zamanda onlara ruh veren, onlara dini kimliğini iyice aşılamaya çalışan kişiler istihdam edilmeli. Üçüncü olarak, gerek yaz Kur'an Kurslarında gerekse güz Kur'an Kurslarında Kur'an Kursunu bitiren veya ayrılan öğrencilerimiz mümkünse izlenmeli. Özellikle yaz Kur'an Kurslarında, mesela bu sene devam ediyor. Tabii yazın olduğu için çok fazla ciddi bir devam da olmuyor, onların kaydı yapılıyor, adresi alınıyor, telefonu alınıyor. Mümkünse ertesi sene o çocuk aranmalı, aile

aranmalı gelmezse ve bir de kur sistemi getirildi, o kur sistemine göre geçen sene nerede kaldıysa oradan devamı sağlanmalı. Yine bu konuyla ilgili bir şey daha, yaz Kur'an Kurslarında genelde çocuk başlıyor bir yerde, Kur'an Kurslarında, çocuk bir yerde devam ediyor. Ondan sonra aile ya köyüne gidiyor veya kasabasına gidiyor veya bir tatil beldesine gidiyor. Çocuğun o onbeş günde aldığı kurs o sene bitiyor. Şimdi şöyle yapılabilir mi, mesela bu durumda olan, yer değiştirebilecek olan çocuklar tespit edilerek yeri, çocuk ayrılacak, nereye gidilecek, işte Kastamonu'nun falan ilçesine gidecek. Oradaki adresi alınıp, oradaki müftülükle irtibat kurularak bakın buradan şöyle bir çocuk geliyor o çocukla ilgilenin. Tabii biraz zor gibi görünüyor ama birçok zor şey üzerinde düşünüldüğü zaman aşılabiliyor. Yani ben inanıyorum ki %100 olmasa bile büyük ölçüde o çocuk yeni gittiği yerinde takip edilirse kaldığı yerden devam edecektir. Bu konu üzerinde durulmalı bence. İzmir müftü yardımcısı hanımefendi kardeşimiz bayanların Kur'an okumaya daha çok önem verdiklerini, dini bilgilere pek yanaşmadıklarını söylediler. Onların tam aksi dini bilgi almasının temininin yollarını aramamız lazım, çünkü daha çok o lazım. Bir de bu yaygın eğitimle ilgili olarak, şimdi yaygın eğitim, Kur'an Kurslarında bayanlar var epey. Onlar geliyor ama ne kadar yararlı oluyor çok fazla bilemiyorum doğrusu. Ve ne kadar insan geliyor, camilerimizde daha çok yaygın eğitim veriliyor ve camilerimizdeki yaygın eğitim de vaazla hutbeyle erkeklere yönelik oluyor. Şimdi bayanların camiye gitme zamanları gelmedi mi? Tabii bu belki bir zaman içerisinde olacak. Hafta içersinde vaazlar var, cumartesi günleri, pazar günleri oluyor veya bazı yerlerde, mahalli pazarların kurulduğu günlerde vaazlar veriliyor. Bayanlar vakit namazında o en azından vaazların olduğu günlerde camiye teşvik edilmeli bence. Onlar da gidip vaazları dinlemeli. Tabii fiziki imkânlar elveriyorsa Cuma namazına gidip oradaki hutbeyi vaazı dinlemesinin yolları araştırılmalı. Tabii bunun için de hanımlara böyle camilerin izbe mahallerinde o rutubetli yerlerinde değil uygun mahallerin bulunması araştırılmalı. Ben bir de son olarak Ali Yaman Bey bir teklifte bulundu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu Alevilerle ilgili çalışmalarıyla ilgili. Dedi ki cem evleriyle ilgili istatistikler yapılmalı. Bu istatistiği Diyanet İşleri Başkanlığı yapamaz, bunu akademisyenler yapar. Sonucu Diyanet İşleri Başkanlığı'na sunar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konuda yapacağı bir şey varsa onu yapar. Bir ikinci olarak da ben şunu burada sezdim, gördüm hep. Daha çok Milli Eğitim Bakanlığı'nın yetki alanında olan konular bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan istendi. Mesela işte din ve ahlâk bilgisi kitaplarındaki değişiklikler istendi veya İmam Hatip okulları. Bilmiyorum burada Milli Eğitim Bakanlığı'na veya Din Eğitim Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne tavsiye edebileceğimiz kararlar olacak mı? Ondan yararlanabilecek miyiz, doğrusu ben onu bilemiyorum, teşekkür ediyorum.

Mustafa GÜNAY: Sayın başkan değerli hocalarım hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ben de Hüseyin Hocamızın ifadelerine katılarak Kur'an Kursları konusunda bir tespitte bulunmak istiyorum. Tabii Kur'an Kurslarımız yaygın öğretim içerisinde, yer alan kurslar olmakla birlikte, din hizmetlerinde ihtiyaç duyduğumuz hafızlık müessesinin icra edildiği en önemli yerlerdir. Her ne kadar Eğitim Dairesi Başkanımız sayılarda bir düşme olup düzelme olduğunu söylediyse de, siteden aldığımız rakamlara baktığımız zaman 2000 yılındaki erkek hafızlık belgesi alan sayısı 2734'lerdeyken daha sonra 2003'te bu 597'ye, 2008'de 1039'a çıkmış, düşmüş böyle bir tablo görüyoruz. Tabii 8 yıllık kesintisiz eğitimden önceki dönemlerde bu sayı daha fazlaydı mutlaka. Öyle ise gelecekte mihraplarımızın hafızlardan mahrum kalmaması için mutlaka bu Kur'an Kursları hizmetleri içerisinde hafızlık eğitimine ayrı bir önem verme mecburiyetimiz var. Bu konuda eğitim dairemiz ciddi çalışmalar yapıyor, programlar hazırlıyor. Bunları takdirle karşılıyoruz ama burada en önemli nokta, bendeniz 25 yıl bu kurslarda fiilen görev yaptığım için bizzat onları müşahede ettiğimden dolayı erkek öğrenci şu anda mevcut öğrenci kapasitesi içerisinde 23.000'lerde, yani 268.000, 265.000 öğrenci var ama bunların erkek öğrencisi sadece 23.000'lerde. Onun için bunların içerisinden hafız çıkar mı, onları yetiştirmek, onları din hizmetine aktarmak çok önemli bir görevdir. Ciddi çalışmalar yapılıyor, programlar hazırlanıyor, bunların hepsini ilgililerle birlikte takip ediyoruz, takdir ediyoruz. Ama benim burada somut bir önerim var. Yani 81 ilimizde ve imkanları olan ilçelerimizde, mutlaka kırsal kesimdeki öğrenciler teşvik edilerek ve taahütlerde bulunularak yani sizler burada hafızlığınızı bitirirseniz, İmam Hatip'e gideceksiniz, İlahiyat'lara gideceksiniz ve bu süre içerisinde tüm masraflarınızı biz müftülük olarak Diyanet Vakfı şubesi olarak Diyanet Vakfı genel merkezi olarak üstleneceğiz ve sizi din eğitimine kadro olarak kazandıracağız dememiz gerekiyor. Eğer bunu yapmazsak ne kadar güzel program yaparsak yapalım, ne kadar büyük çalışmalar yaparsak yapalım, ben öyle görüyorum, gelecekte mihraplarımız hafız İmam Hatip'lilerimizden mahrum kalacaktır. Onun için bu ciddi noktaya dikkatlerinizi çekmeyi bir görev bildim ve eğer haddimi aştımsa affınıza sığınıyorum ve hepinize saygılar sunuyorum, hayırlı akşamlar diliyorum.

Prof. Dr. Salim ÖĞÜT: Efendim ben bir iki hususa işaret edeceğim. Öncelikle şunu söylemek istiyorum, burada resim ortaya çıktıkça benim endişelerim daha çok artıyor. Ama ben bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum kısaca. Gördüm ki sabahtan yapılan tartışmalarda din konusunun talibi çok. Modern dünyanın bizden talepleri var. Laik ve seküler anlayışın talepleri var, çoğulcu ve özgür düşünce taşıyanların talepleri var. Ama bütün bunların yanında bir de Allah'ın talebi var, şu anda ona hiç sıra gelmedi. Değerli arkadaşlar, esas sıkıntı da burada. Yani

biz şimdi kimin talebi üzerine din konusunu tartışacağız ve konuşacağız, bunu henüz anlayabilmiş değilim. Fakat vakit çok sınırlı dedi hocam onun için sadece şu noktaya işaret etmek istiyorum. Ali Fuat Başgil'in din ve laiklik kitabını ben öğrencilik yıllarımda okumuştum ama şimdi yeniden gözden geçiriyorum, herkese tavsiye ederim. İmam Hatip öğrencisiydik, pek bir şey anlamamışız. Şimdi daha iyi anladığımı zannediyorum. Orada Ali Fuat Başgil çok önemli bir tespitte bulunuyor. Bugün tevhid-i tedrisat kanununa da çokça atıfta bulunuldu. O da atıfta bulunuyor. Diyor ki, Tevhid-i Tedrisat kanunu vazı bilerek ya da bilmeyerek, İlahiyat Fakültesi mezunu ile ya da İlahiyatçı ile yüksek din mütehassısını birbirine karıştırmıştır diyor. İlahiyatçı tabiri aynen üstada ait, İlahiyatçı, din sosyolojisi, din psikolojisi, din felsefesi, dinler tarihi bilen bir filozoftur. Ama yüksek din alimi her şeyden önce abid, zahit, müttaki ama arkasından da dinin herhangi bir alanında uzmanlaşmış bir alimdir diyor. Şimdi önce tabii karar vermek lazım, biz ilahiyatçı mıyız, din mütehassısı, din alimi miyiz, buna karar vermek lazım. Fakat bendeniz İlahiyat mezunu olarak çuvaldızı kendimize batırmak adına diyorum ki, bizim programlarımızda daha çok din bilimleri ağırlıklı bir eğitim vardır ve burada maalesef bizler İlahiyatçıyız. Yani daha çok dinin felsefi boyutuyla ilgiliyiz ama öbür taraftan hakikaten din nedir? Değerli arkadaşlarım şunu açıkça söylemek istiyorum, rasyonel olarak sürrasyonel bir konuyu açıklayamayız diye düşünüyorum. Yani neticede dinden beklentimiz ne? Din niçin lazımdır diye sorulduğunda eğer dini araçsallaştırırsak, bir takım rasyonel fikirler ortaya koyabiliriz. Din toplumda birliği sağlar, din insana rehabilite görevi görür. Din toplumda şöyledir, ferdi hayatta böyledir dersek, dini araçsallaştırmak olur. Bunun dışında bunları aştığımız zaman dini ya da toplumsal yararlarını aştığımız zaman dinin niçin gerekli olduğunu din insana neden lazım sorusunun cevabını rasyonel olarak veremeyiz diyorum. O bakımdan bu konuyu da zaman zaman dile getirelim istiyorum. Bir de teklifim var, teklifim şu, tabii Sayın Başkanımız açılış konuşmasında dedi ki bu çatı altında her şey özgürce konuşulacak. Oradan cesaret alarak bu teklifi dile getirmek istiyorum. Diyanet teşkilatımız güncel konularda son derece kabız bir tavır içindedir. Halbuki gittiğim her yerde bunun müşahedesi içindeyim. Diyanet teşkilatımız bu konuda çok cesur olmalıdır. Medyada yer alan ve toplumda çalkantıya sebep olan her konuya müdahil olmalıdır. Eğer yapısal olarak bugün bir problem varsa ve yapısal sebeplerden dolayı bu tavrı ve tepkiyi ortaya koyamıyorsa, o yapısal sebeplerin önüne geçilmelidir. İki tane örnek vermek istiyorum. Birisi Hürriyet gazetesinde bir haber çıktı, damda namaz diye, yani bir lisede öğrenciler namaz kılacak yer bulamamışlar, terasa çıkmışlar, onlar da birkaç kilometreden zumlamışlar, fotoğraflarını çekip manşet haber yaptılar. Sekizinci on sekizinci sayfada bir sütun üzerine sekiz satırlık bir haber değil, sekiz satır üzerine manşet haberi yaptılar. Mesela gittiğim yerlerin

hepsinde niçin buna Diyanet tepki göstermiyor, namaz konusu da bu memlekette tartışılacaksa, buluğ çağına ermiş insanlar bir yerde namaz kılmak ihtiyacındadır. Bu konu din derslerinde de okutuluyor. Buna rağmen savunulamayacaksa hangi konu savunulacak, denmektedir. Son günlerin en güncel konusu biliyorsunuz, Genelkurmay Başkanlığının yaptığı açıklamadır. Bir kitap yayınlanmıştır ve bu kitapta başörtüsü konusunda fetva vermişlerdir. Mesela gönül isterdi ki bu konuda da Diyanet İşleri Başkanlığı mutlaka bir açıklama yapsın. Evet, efendim bendeniz de biliyorum ki, müteaddit defalar fetvalar yayınlamıştır. Bunların halk için çok bir önemi yok, halk bir olay cereyan ettiğinde ona bir açıklama bekliyor ve o konuda tavır koyulmasını bekliyor. Bunun iki önemli sonucu oluyor, birincisi bu teşkilata ve dindar insanlara şahsiyet kazandırır. Omurgalı ve dik duruş, bunu sayın başbakanımız da ifade ettiler. Bizim her şeyden çok ihtiyacımız olan noktadır bu omurgalı ve dik duruş noktası. Ben zaman zaman öğrencilerime derim ki, sizin birinci probleminiz bilgi değil, kişilik ve şahsiyet problemidir. Diyanet İşleri Başkanlığımız da bu konudaki tavrıyla bize, öğrencilerimize hem rehberlik yapmalı hem cesaret vermelidir. İkincisi de doğru bilgi böyle elde edilir. Yani o anda Başkanlık ve Genel Kurmay Başkanlığı bu konuda açıklama yaptığı zaman toplum yeniden karıştı. Eğer bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığımız yayınladığı fetvalara atıfta bulunarak bir açıklama yapsaydı bu konudaki zihin karışıklıklarının önüne geçilirdi. Son olarak da şu mezhepler üstü yaklaşım konusuna geçmek istiyorum, burası biraz da bizim uzmanlık alanımız olduğu için, bu tabirin çok dikkatli kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Bendeniz usul-ü fıkıh hocası olarak mezhebin fiili bir durum olduğunu biliyorum. Kur'ân-ı Kerim hangi sebeplerden harekelendiyse, mezhepler aynı sebepten çıkmıştır. Mezhepler üstü yaklaşım diyen kardeşim mutlaka altını doldurmalıdır. Bundan kastettiğinin ne olduğunu bildirmelidir ki biz de anlayalım, yorumumuzu onun üzerine yapalım. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK: Efendim teşekkür ederim. Sözü uzatmayacağım. Salim Bey'in yüksek sesine karşılık ben biraz alçak perdeden konuşayım. Önce bir şeyi tashih etmem gerekiyor, bir arkadaşım, Doğan bey, ben bu meseleyi hiç hafife alıcı bir ifade kullanmadım. Tam aksine, Türkiye'nin demokratikleşmesi, insan haklarına saygı duyması, evrensel hukukun kurallarına uyması bütün problemleri çözücüdür. Hâlâ böyle inanırım ve problemlerin adını koyarak, bazı kesimleri gererek bu işleri sistemleştirmeye kalkmak çok isabetli değildir. Şahsen ben şu anda iktidarda olan siyasi partinin ilk projeleri hazırlanırken de bunları ifade etmiş biriyim. Çünkü bazı arkadaşlarım bilir, bazıları bilmeyebilir. Ben aynı zamanda o partinin kurucusuyum, ayrıldım, o başka mesele. Merkez Karar Yönetiminde de bulundum ve bunları Türkiye'nin çok önemli meseleleri olarak

görüyorum. Gecikmiş meseleler. Şimdi muhterem arkadaşlarım zamanında bir şeyler hazırlanmış ve Türkiye Cumhuriyeti kendini bağlamış, şunlara dokunamazsın, bunları değiştiremezsin, bunları konuşamazsın. Aslında bana göre konuşulmayacak hiçbir şey yoktur. Bu kadar demokrat olmamız lazım. Bizim de olmamız lazım, din camiasının da olması lazım. Onun için bunları akademik olarak konuşabilmeliyiz ve yazmalıyız, çizmeliyiz, her yerde konuşmalıyız. Şerri üzerimize çekmemeliyiz, o ayrı bir konu. Mesela Alevi kardeşlerimiz kendilerini nasıl tanımlamak istiyorsa öyle tanımlamalı. Ben onları tanımlamamalıyım. Yani istedikleri gibi, grupları da dahil, biz şuyuz, biz de şuyuz, bizim buluşma yerimiz şurasıdır, bizim mekânımız burasıdır. Yani ben öğrettiğim bilgiyi talebeye bunun eğitimini almak istiyorsan camiye git veyahut falan tekkeye git de diyebilmeliyim. Bunları bir tabu olarak görüyoruz. Şimdi bundan sonra şunu demek isterim, Şam'daki hutbeler konusu. Arkadaşımız Adem Bey bunu ifade ettiler. Herhalde Şam'ın yönetim tarzını da biliyorsunuz, bir devletin müftüsü vardır, baş müftü. Onun dışında bütün mezheplerin müftüleri vardır, halen orada icrai faaliyette bulunan. Hanbeli müftü zannederim köyde oturur. Bütün imamlar vakıflara bağlıdır, imamların maaşları son derece düşüktür, başka iş yapmaları serbesttir. Bütün hatipler kadrosuzdur ve mühendis olabilir, diş doktoru olabilir, başka bir şey olabilir. Şam'daki manzara budur ve hatiplik verasetle intikal eder, babadan oğula. Böyle bir kuralları var. Bunu hiç yadırgamıyorum, yalnız ben Türkiye'nin şartları, tarihinden getirdiği, özellikle diyorum ki, Diyanet İşleri Başkanı vaizliği çok önemsemeli bundan böyle. Hatta mümkünse ihtisas vaizliği ihdas etmeli. Eski dersiamlık gibi camilerde eğitim yapan insanlar olmalı. Bir başka husus muhterem arkadaşlarım, din, Türkiye'de tartışma konusu olmaktan çıkmamalı ama kavganın unsuru olmaktan çıkmalı. Hem Diyanet teşkilatı hem bizler buna dikkat etmeliyiz. Dünyanın en inanılmaz batıl dini bile tartışma konusu olmaz herhangi bir ülkede. Türkiye gibi bir ülke tanıyor musunuz, bilmiyorum. Yani dini bu kadar tartışan bir ülke var mı yeryüzünde. Bunun bilinçli bir tercih olduğunu birtakım yerlerden empoze edildiği kanaatini taşıdığımı ifade etmek isterim. Sönmez Bey'in görüşleriyle ilgili bir iki şey söyleyecektim, fakat bu çok konuşuldu. Ben Sönmez Kutlu'nun mezhepler üstü tabirinden mezhepleri bertaraf eden bir şeyi hiçbir zaman anlamadım. Tam aksine, eğer inanç konularını, ibadet konularını, müşterek alanlarımızı anlatırsak, onların içinde Hanefi, Şafi, Maliki vs. arasında farklar vardır uygulamada dersek, öyle bir mezhepler üstü anlıyorum. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. İlyas ÜZÜM: Teşekkür ediyorum sayın başkan. Türkiye'nin yapısına baktığımızda gerek diğer dinler, gerek İslam dini çok kısa manzara şudur. Malumunuz hahambaşılığın kayıtlarına göre Türkiye'de 22.000 Yahudi vardır, buna

dönme diye tabir edilen kısımlar dahil değildir. En çok gündeme getirilen Rum, Ortodoks kilisesinin mensubu yine kayıtlara göre yaklaşık 1700 kişidir. En çok gayrimüslim ermeni gregoryenlerdir. Bunların nüfusuyla ilgili farklı değerlendirmeler var, dolayısıyla bunlar bir kenara bırakılırsa Türkiye %99,6'sı Müslüman olan bir ülkedir. Ancak tarih boyunca ortaya çıkan dalgalanmalara bağlı olarak farklı İslami algılarla ilgili Türkiye'nin dini demografik panoraması kısaca şudur. Araştırmalara yansıdığı kadarıyla Türkiye'nin %82'si Sünni Hanefi'dir. %9'u veya 10'u, Sünni Şafi'dir. %5 ile 7 arasında gösterilen oran Alevi Bektaşi'dir. Birkaç yüz bin civarında Şii Caferi yurttaşımız, yine birkaç yüz bin civarında da Hatay, Mersin ve Adana'da Alevi Nusayri kardeşlerimiz bulunmaktadır. Şimdi bakıldığında gerek kültür bakanlığında gerek Milli Eğitim Bakanlığı'nda din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin programlanması, gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı bir yaygın eğitim kurumu olarak yapılanmasında bu çok kültürlülük dikkate alınmamış gözükmektedir ve şartlar hem ilgili bakanlığı hem Başkanlığı bu konuda tedbir almaya süratle sevk etmektedir. Dolayısıyla süreci sağlıklı yürütebilmek için önceden tedbir almak ve Türkiye'nin fiili gerçeği olmak hasebiyle mezhepleri farklı algıları dikkate alarak hem örgün eğitimi, hem yaygın eğitimi bu çerçevede programlamak adeta zaruret arz etmektedir. Sönmez Bey Hocamız çok güzel bir çerçeve çizdi, Türkiye'de örgün eğitimde din kültürü ahlak bilgisi dersleri dinler açılımlı ve mezhepler üstü bir muhtevada seyretmektedir. Doğru ve savunulabilecek olan da budur dedi ve pedagojik gerekçeleri de ortaya koydu. Bu kendi içinde çok sağlıklı görünmekle birlikte bakıyoruz ki şikayetler azalmıyor, taraflar ikna olmuyor hatta şikayetler gün geçtikçe artıyor. Bütün Alevi Bektaşi kuruluşlarının üzerinde birleştiği ve ısrarla takibinde oldukları, bu vesileyle birçok yerde programlar düzenledikleri taleplerden birisi, din kültürü ve ahlak dersleriyle ilgilidir. O halde biz kendimizce ne kadar açıklanabilir, ikna edici bulursak bulalım, realiteyi dikkate alarak bu konuda bir takım düzenlemelere gitmede bir zaruretle karşı karşıya bulunduğumuzu hesaba katmalıyız, diye düşünüyorum. Aleviler özellikle Alevi Bektaşi Federasyonu diyor ki din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri zorunlu olmaktan çıkarılmalıdır. Mevcut durum aynen devam etmeli diyen Alevi oranı %13'tür. Alevilik de bu dersler içerisinde üretilmeli diyen kesim %71'dir. Bu dersler kaldırılmalıdır, diyen, yani federasyonun talebini dile getirenler %10'dur. Kararsızlar var bir de, %5 civarında. Ancak ben 2005 yılındaki rakamları telaffuz ettim, zannediyorum bu rakamlar değişti. Yani bu dersler kaldırılmalıdır diyen %10'luk oran muhtemelen %15'lere, belki %20 'lere doğru seyretmekte. Sebebi, bu derslerin zorunluluğu, kanımca kamuoyuna çok sağlıklı bir biçimde temellendi. Din gerçeği bu ülkenin tarih boyunca olduğu gibi, en önemli gerçeklerinden birisidir. Bu ülkede yaşayan insanlar hangi gelenekten gelirse gelsin, dini, bu toplumun dinini bilmelidir. Dindar olması olmama-

sı tamamen bireysel tercihtir fakat dini bilmelidir. İslam'ın içindeki farklı yapıları ve farklı algılamaları da bilmelidir. Aleviliği bilmelidir, Caferiliği bilmelidir, bu bir zarurettir. Dolayısıyla Alevi din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin zorunluluğuna ilişkin Alevi Bektaşi toplumunun temsilcilerinin, kaldırılması gerektiği konusundaki yaklaşımları çok sağlıklı biçimde değerlendirilmeli ve bunun doğru olmadığı, bunun zaruret olduğu işlenmelidir. Ancak burada farklı insanların yanında Aleviliğin de anlatıldığı, her Sünniliğin Aleviliği, her Aleviliğin de Sünniliği dile getirdiği sağlıklı biçimde algılanmalı. Şimdi bakıldığında Türkiye'de Sünnilik asla mezhebi bir kimlik olarak öne çıkmaz. Sadece Alevilerin ve bir de Nusayri yahut Caferilerin bulunduğu yerlerde insanlar, ya da diğerinin tanımıyla biz Sünni'yiz derler. Sünnilik asla öne çıkan bir kimlik değildir. Hele Maturidilik, Eşarilik gibi itikadi mezhepler hemen hemen tamamen kelam kitaplarında bulunmaktadır. Ancak fıkhi mezheplerden Şafilikle ilgili durum farklıdır. Biz Şafi yurttaşlarımızın gün geçerek herkesin tahmin edeceği sosyal ve siyasal dinamiklere bağlı olarak Şafilik konusuna özel dikkat çektiğini Başkanlıktan Şafi ilmihali talep ettiğini biliyoruz. İşte bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığı uzman bir hocamıza şafi ilmihali yazdırmış ve bu ilmihal kuruldan da geçmiştir. Aynı şekilde yine bir açıdan fıkhi mezheplerden Caferilik yani İmamiye Şiasının fıkıhtaki adı olan Caferilikle ilgili olarak da Caferi kesimlerin bir kısmının talebine bağlı olarak, hepsi aynı tarafta değil çünkü, bir uzman tarafından Caferilik ilmihali de kaleme aldırılmış bu da kuruldan geçmiştir. Ancak bu eserin basılmasıyla ilgili iki görüş vardır. Bir görüşe göre bunlar basılmalı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Şafileri Caferileri kuşattığını eylemleri ve yayınlarıyla göstermelidir. Diğer bir yaklaşıma göre ise bunlar ayrımcılığa yol açar. Eğer Şafilik ilmihali basılacaksa, Caferilik ilmihali basılacaksa, mevcut ilmihal Hanefi ilmihali demektir. Dolayısıyla bu konuda sağlıklı etütler yapılmalı ve birleştirmeyi, dinin de amacına uygun olan birleştirmeyi dikkate alan çalışmalar yapılmalı, ancak farklı algıya sahip yurttaşlarımızın da taleplerine kulak verilerek onların da istekleri bir biçimde gerçekleştirilmeli ve hayata aktarılmalıdır. Şunu uzatmadan arz etmek istiyorum, benim, Sönmez Kutlu Bey'in dinler açılımlı ve mezhepler üstü eğitim modeline karşı önerdiğim; dindar açılımlı, mezhepler üstü, kısmen mezhepler arası mukayeseli eğitimi bizim yaygınlaştırmamız lazım. Hem örgün eğitim kurumlarında hem yaygın eğitim kurumlarında Diyanet'te mutlaka yer vermek lazım. Aksi halde insanlar kimliklerinin devlet tarafından yok sayıldığını dikkate alarak bir takım manipülasyonlara da hazır hale gelebiliyorlar. Bunlar projelendirilmeli ve bu konuyla ilgili hem örgün eğitimde hem yaygın eğitimde sağlıklı adımlar atılmalı diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ömer DUMLU: Hepinizi saygıyla selamlıyorum, epeyce vakit de ilerledi. Şimdi benim ellerinizden öper sekizinci sınıfa giden bir kızım var. Ge-

çende geldi, baba dedi, bu Ali kim? Çocukların kafası o tarihten, anladım ki bu din kültürü ahlak bilgisi derslerinden biraz karışık. Anlattım, işte Ali şu dedim. Peki ne yapmış ki bu dedi, bizim bir iki arkadaşım var dedi, onlar bununla ilgili bir şeyler söylüyorlar falan dedi. Yani ben bunlardan hareketle şu kanaate vardım ki çocuklarımıza herhalde biraz daha öncesinden bu dört halifeyi, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi anlatmalıyız. Çocukların kafası bu manada, bunun belki doğrudan dinle ilişkisi yok gibi görünüyor ama biraz oradan karışıyor. Dolayısıyla din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde bu biraz daha öne çekilmeli diye düşünüyorum.

İki noktaya da kısa değinip bırakacağım 1.si hutbelerle ilgi olarak Ahmet Şafak Bey kardeşim söyledi, bende Kahire'de bir müddet kaldım orada aynı şekilde hutbeler okunuyor. İsmail Lütfü Çakan Bey söyledi, acaba nedir diye tatil olduğu için. Cuma günleri orada resmi tatil, yani Kahire'de resmi tatil olduğu için, resmi tatil yapılıyor. Cuma günü Müslümanların tatili, cumartesi Yahudilerin tatili, pazar günü de Hıristiyanların. 3 gün yani bankalar nezdinde söylüyorum 3 gün tatil yapılıyor, bizim burada hemen bırakıp gidilmesi lazım aslında. Aynı şekilde hutbeler okunuyor mesela Abdussabır Şahin isminde bir hoca efendi, orada fakülteden aynı şeyi Kahire üniversitesinden bir hoca efendi Tarihu Kur'an diye çok güzel bir kitabı var, hutbeler okuyordu. Amr b. As Camii'nde 1. hutbeyi 20-22 dakika tutuyordu, 1 ayeti alıp tefsir yapıyordu, 2. hutbesi çoğu zaman siyasi içerikli. Türkiye'yi düşündüğümüz vakit, kendi kendime dedim ki, acaba bu hutbeyi bizim orada okuma şansı olabilir mi, böyle bir hutbe yani 2 hutbede aynı şekilde gider mi gitmez mi, bu konu hakikaten tartışılmaya değer diye düşünüyorum. Çünkü birçok konuyu biz daha henüz kürsülerde bile ciddi anlamda tartışamıyoruz. Kur'an Kursları ile ilgili olarak ben en eski Kur'an Kursu hocalarından birisiyim. Yani ilk tayinde Kur'an Kursu hocası olarak tayin edildim. Gittiğim yerde ne Kur'an Kursunun yeri vardı ne de öğrencisi vardı böyle bir yerde Kur'an Kursu hocalığı yaptım, onun sıkıntılarını biliyorum. Şu anda Kur'an Kursu ile bağlantılı çok ciddi olarak mekân sıkıntısının olduğunu düşünüyorum. Diyanet İşleri Başkanlığımız acilen buraların iyileştirilmesi noktasında, okul düzeyine getirilmesi noktasında çalışma yapmalı. Artık okullar yapılırken engellilere hizmet edecek şekilde de dizayn edilmeye başlandı, buralarda belki göz önüne alınarak böyle bir teklifte bulunmak istiyorum. Hepinize hayırlı akşamlar diliyorum. Teşekkür ederim sayın başkan.

Halil BEKTAŞ: Saygı değer hocalarım ben çok kısa konuşacağım. Ahmet Koç ve Ayşegül hocalarımın tebliğleriyle ilgili 1-2 notum olacak. Genellikle Kur'an Kurslarının fiziki şartlarının yetersizliğini biz taşrada, sahada daha iyi hissediyoruz. Yazı tahtamızı belki masalarımızı başka kurumların kullanmadığı,

terk ettiği şeylerden alıp hizmetleri yürütmeye çalışıyoruz ve Hüseyin Kayapınar Hocam'ın işaret ettiği gibi bazı bölgelerde kimi vakıfların, derneklerin maddi katkıları anlamında, orayı yönetmede bir şekilde şöyle veya böyle müdahil oldukları anlaşılıyor. Bütün bunları bertaraf etmek için ufak Kur'an Kurslarının fiziki mekânlarının iyi bir hale getirilmesi, az önce hocamızın ifade ettiği gibi hadi fiziki mekânların yapıları bir şekliyle mahalli imkânlarla temin edildiğini düşünelim. Bu hizmetlerin yürütülmesindeki hizmet alımları için bir ödeneğin tahsis edilmesi bir maddi imkân aktarılmasının zaruri olduğunu düşünüyorum. Bazı bölgelerimizin ekonomik imkânları iyi olabilir, mahalle olarak onlar karşılanabilir ama çoğu yerde bunların ciddi sıkıntılar olduğunu, bu hizmet alımlarında bir ödenek tahsisini oradaki müftülüklerin çok rahat yapacağını ifade etmek istiyorum. Ayşegül hoca hanımın ifade ettiği mobil Kur'an Kurslarının uygulanabilir olması gerçekten çok önemli, yani bir eğitim dönemi için olabilir, çünkü Kur'an Kursu açmasının bir prosedürü var. Bu belirli bir zaman alıyor ve öğrenci yetersizliğinden ilerde birikiyor ve kapanması söz konusu oluyor. Halk eğitim kursları gibi bir eğitim dönemi için veya 1-2 eğitim dönemi için mobil kurslar açabilme imkanımız olursa bunu daha yaygın hale getirme ve ihtiyacımızı giderme noktasında bir katkı sağlayacağını düşünüyorum. Az önce 1-2 hocamız işaret ettiler, özellikle bazı bölgelerimizde şafi vatandaşlarımızın yaşadığı bölgelerde elif balarda, namaz dualarında bazı farklılıklar olabiliyor veya fıkki şeylerde bazı farklılıklar var. En azından ayrı bir kitap olmasa da Şafi mezhebinde, namaza başlanırken okunan dua şu şekilde okunabilir. Namazı bozan şeyler içerisinde şunlarda vardır gibi 1-2 ayrıntı da zikredilirse çok iyi olacaktır. Çünkü o bölgelerde ben de görev yapıyorum. Temel dini bilgiler kitabı Hanefilere göre yazılmış bizi çok ilgilendirmiyor gibi onu okutmakta bazı sıkıntılarla karşılıyoruz. Kur'an Kursları müfredatımıza Kur'an Kurslarımızın Sayın Başkan yardımcısı çok iyi bir şekilde ifade var gibi buyurmuşlardı. Gerçekten yaygın kültürel hayatımızda çok büyük fonksiyonları var. Özellikle bazı bölgelerimizde sosyal kültürel etkinlikler yarışmalar geziler vs düzenleniyor ama bunların haftada 1 saat de olsa Kur'an Kursları müfredatında da isim olarak yer alması faydalı olabilir mi acaba aklımdan geçti. Bu, yaz Kur'an Kurslarımızdaki ders kitaplarının da diğer normal Kur'an Kurslarında olduğu gibi karşılanabilmesi de zannediyorum olumlu bir katkı sağlayabilir. Son olarak da şunu arz ediyorum, bu formatör öğreticilerimiz çok güzel bir kursa tabii tutuldular. Dönüp bizim diğer hocalarımızı eğitiyorlar. Şu anda formatör hocalarımızdan duyduğumuz bu kursun biraz daha uzun süreli olması, yani 1 hafta veya 10 gün oluyor belki 1 ay gibi bir kursa tabii tutulmalarının daha faydalı olacağına ifade etmişlerdir. Öyle bir bilgim var ve mümkünse bütün hocalarımızı bu kursa alabilme imkânımız olursa eğitim merkezlerimizde çok daha iyi olacaktır diye düşünüyorum bu duygularla hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Ali Rıza TEMEL: Efendim ben de teşekkür ediyorum. Ben şunu ifade etmek istiyorum, hutbe haftalık önemli bir mesaj, istifade edilmesi lazım, yani uzun kısa olmasından ziyade rahat cumayı kılabilmek hutbeyi dinleyebilmek önemli. Zannediyorum mesai saatlerinin milletin rahat normal namaz kılabileceği hutbe dinleyebileceği tarzda uygulanması üzerinde düşünülüyor, bunun takipçisi olmak lazım. Bu ana kadar bu mesele çözülmedi, diğer bir husus da nöbet sebebi ile veya başka maksat ve sebeplerle, engellerle Cuma kılamayan memurlar açısından zannediyorum Pakistan'da bir uygulama varmış. Onu incelemek lazım efendim onlar için pilot camiden bahsetmişti Adem Hocamız. Belki onlara namaz kılabileceği belirli camiler zamanı ayarlayarak tahsis etmek mümkün müdür, bunun üzerinde durmak lazım. Efendim şimdi hutbenin faydalı olup olmaması hatibin cazibesiyle alakalıdır şimdi ramazan elbet hoca efendiler herhalde vaaz da etse ilgi duyar ama kabiliyeti kapasitesi cazibesi yoksa hutbe kısa da olsa ilgi çekmez. Ben sözü uzatmayayım galiba son konuşmacıyım. Ben şöyle bitireyim hani hoca efendi demişler çok güzel konuştun ama şu Fatiha deyişin hepsinden güzeldi. Biz işi fatihayla bitirelim. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Narsullah HACIMÜFTÜOĞLU: Biz de teşekkür ediyoruz. Bilmiyorum ki acaba konuşanlar yarın olacaklar mı? Mesela bu İlahiyat Fakültesi'nin kontenjanlarından rahatsız olan yarın teşekkür edecekse biraz konuşmak isterim, kontenjanlar niye çoğaltıldı diyen bir arkadaşımız konuştu demin. Yani istihdam problemi var şu var bu var bu söylemler başkaları tarafından söyleniyor, bakınız neden biz konuştuklarımıza burada kulak vermiyoruz ki çok eski deneyimli diyanet işleri başkanı bize 20 yıl lazım ki bugünkü ihtiyacımızı karşılayalım. Yani ilahiyat mezunları bize bugünkü kontenjanla 20 yıl mezun verirse belki ihtiyacımızın bir kısmını karşılamış olacağız diyorlar buna rağmen efendim imam hatip niye olsun bir takım yerlerden de referans vererek İlahiyat Fakültelerinin kontenjanları niye yükseltilsin denildiği sürece İlahiyat Fakültelerinde bir takım arayışlara mecal kalmaz. Onu hatırlatacağım ama daha biraz üzerinde kalmam icap ediyor, zamanınızı almak istemiyorum.

Prof. Dr. Sönmez KUTLU: Evet, teşekkür ediyorum mezhepler üzerinde neyi kastettiğimi bir kısa açıklamayla bitireceğim. Bir defa mezhepler üstünde henüz mezhepler ortaya çıkmadan önce peygamberimizin de yaşamış olduğu kurumsallaşmış İslam anlayışını kastediyorum ve Kur'an merkezli peygamberin hayata geçirip kurumsallaştırdığı mezheplerden bağımsız bir işlem gerçekleştiğini kastediyorum. Mezhepli dendiği zaman şu anlaşılır, herhangi bir mezhebin

kendi metinlerinin o mezhep mensuplarına o mezhebin mensubu bir öğretmen tarafından telkin edilmesidir. Biz şimdiye kadar bütün şikâyetleri özellikle din ve dil öğretiminde bu program mezhep merkezli Sünnilik merkezli diye itirazlarla karşı karşıyayız. Bu cumhuriyet döneminde sürekli olarak tartışıldı ama şunun farkında değiliz, program bir Sünnilik programı değil mezhep merkezi denildiği zaman bir mezhebin ideolojik eğitimine yer vermiş oluyor. Mezhepler denildiğinde ise o insanın zihninde veya ailesinden getirmiş olduğu mezhep algısını Kur'an'dan ve tarihsel İslam tecrübesini bilerek eleştirebilme imkânı vermiştir ve eleştirel bir yöntem kazandıran bilmektir. Bir başka nokta da bu kitaplarda yer alan bazı isimlendirmelerden bahsedildi. Aslında konular cem aynı şeklinde ilgi ama zaman zaman kalemler üzerinde oynayarak cem töreni oldu ama şunu söyleye bilirim ki Alevi yazarlar arasında cem töreni diye kullanmıyor bunu da ifade etmekte fayda var. Alevilik, Bektaşilik düşüncesi derken de aslında burada şunu tartışmalıydık. Niye Alevilik-Bektaşilik düşüncesi var da, Nakşîlik niye yok diyebilirler. Eğer özgürlüklerin adını aşmak adına program eleştireceksek eğer devlet olarak bir özgürlük alanı özgürlükler üzerinde açılım getirmek istiyorsak alt kimlikler üzerinden değil, ülkenin daha demokratik olması bakımından genel ilkeler olarak bir açılıma gitmesi gerekiyor. Eğer alt kimlikler üzerinde yaparsak bu defa Alevi İslâmı, yok Sünni İslamı yok bilmem, bu bizi çatışmaya doğru götürebilir. Onun için ilköğretim kademesinde İslam'ın müşterek değerleri mezhepler üstü dediğim odur. İslam'ın müştereki odur. İslam'ın müşterek değerlerini vermek 2. kademede ancak mezheplerin dinle olan ilişkisi ve kültür olması açısından eğitim ve öğretime konu edinilmesi söz konusudur ve bu açıdan da mezhepler üstü son derece önemlidir. Türkiye'de zorunlu din dersi kalksa dahi İslam hakkında mezheplerden bağımsız bir bilgilendirmenin mutlaka yapılması gerektiği kanaatindeyim.

Oturum Başkanı: Hepinize teşekkür ediyorum, hayırlı akşamlar diliyorum.

3. OTURUM

"Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Din Eğitimi"

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Kemal SANDIKÇI

❖

14 Ekim 2009

TOPLUM ve DİN EĞİTİMİ KOMİSYONU

3. OTURUM TEBLİĞLERİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI HİZMET İÇİ DİN EĞİTİMİ

Mehmet YILGIN*

Giriş

Yapılan bilimsel araştırmalar ve tecrübeler, din eğitimine ömrünü adayan din görevlilerinin, günümüzdeki hemen her sahadaki gelişmeleri de nazarı itibara alarak görev ve sorumluluklarını daha iyi kavraması ve yerine getirebilmesi için, gerek okullarda gerekse hizmet öncesi aldıkları eğitimin asla yeterli olmadığı kanaatini ortaya koymuştur. Bundan dolayı, din hizmeti veren din görevlilerinin, önlerine geçerek namaz kıldırdıkları, vaazlarıyla ve verdikleri dini bilgilerle dünya ve ahiret saadetlerine katkıda bulundukları cemaatlerine, Kur'an okumayı ve ibadetlerin yapılış şekillerini öğrettikleri öğrencilerine daha verimli ve etkili hizmet sunabilmeleri için, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimle desteklenmelerine ihtiyaç vardır.

Bu sunumda Diyanet İşleri Başkanlığı;

- Hizmet içi Din Eğitiminin önemini,
- Mevcut durumunu,
- Sorunlarını ve sorunların kaynaklarını ve
- Çözüm önerilerini takdim etmeye çalışacağım.

1) Hizmet İçi Din Eğitiminin önemi

İnsana hizmetin her çeşidi kutsaldır. Bir hizmet ki, insanın hem dünya, hem de ebedi olan ahiret saadetinin temini için yapılırsa, bu, hizmetlerin en büyüğü ve en

* Malatya İl Müftü Yardımcısı

kutsalı olmalıdır. Bu hizmet din eğitimi hizmeti, bu hizmet kendilerine lütfedilmiş olanlar ise, ''Sizden iyiliği emreden, kötülükten nehyeden bir topluluk olsun! İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir''.[1] Ayeti kerimesindeki topluluğa katılma şerefine ermiş ve adeta peygamberlik mesleği olarak da nitelendirilen müftülük, vaizlik, imamlık, müezzinlik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi görevleri yapan Din Görevlileridir. Bunların unvanları farklı da olsa, her birinin yaptığı görev din hizmetini ve din eğitimini ilgilendirir.

İlgili kanun gereği "İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" şeklinde ifadesini bulan bu kutsal görev, Anayasamızın 136. maddesinde belirtildiği üzere, genel idare içinde bir kamu kuruluşu olarak yer alan Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir.

Kuruluşundan bugüne kadar, kendisine verilen ağır ve kutsal sorumluluğun bilincinde olarak din hizmeti vermekte olan Diyanet İşleri Başkanlığı, yasalar doğrultusunda üzerine düşen görevleri yerine getirebilmek ve daha iyi bir hizmet sunabilmek için, gerek merkez gerekse taşra birimlerinde yoğun bir çalışma içerisindedir. Bundan böyle de bu yöndeki çaba ve gayretlerin, artarak devam edeceğine inanmaktayım.

Bugün ülkemizde, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak, kendilerine bu kutsal görev tevdi edilmiş olan, toplumun büyük bir kesimine sesiyle, sözüyle, ilmiyle, davranışlarıyla hitap etme imkânı bulan, yukarıdaki unvanlara sahip 100.000 civarında bir Din Eğitimcileri personeli mevcuttur.

Bu din tebliğcilerini yetiştiren iki tane müessese vardır. Bunlardan biri İmam-Hatip Liseleri, diğeri ise İlahiyat Fakülteleridir. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Hafız yetiştiren Kur'an Kurslarının da din hizmeti veren personelin yetişmelerine olan katkısını burada zikretmeden geçemeyiz. Türk Milli Eğitim Sistemi içinde meslek okulları arasında yer alan İmam-Hatip Liseleri milletimizin kültürlü ve din eğitimi hizmetini verimli ve sağlıklı bir şekilde yürütebilecek bilgiyle donatılmış Din Görevlilerine olan ihtiyacını karşılamak amacı ile kurulmuştur. Bugün Din Görevlilerinin çoğunluğunu teşkil eden İmam-Hatip ve Müezzinlerin, Kur'an Kursu öğreticilerinin neredeyse tamamı İmam-Hatip mezunu olmak zorundadırlar. Geriye kalan Müftü ve Vaizler ise çoğunluğu İmam-Hatip mezunu olmakla beraber, Yüksek İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesi mezunudurlar. Müezzinlerimizin çoğu ve çok sayıda İmam-Hatip, K.Kursu öğreticileri, vaiz ve müftüler de hafızdır. Hali hazırda bu okulların, kursların ve fakültelerin dışında Din Görevlilerini yetiştiren başka eğitim kurumu bulunmamaktadır.

Bu unvanlardan herhangi birinde görev almak isteyenler, talip oldukları un-

1 Âl-i İmran sûresi, 3/104

vana göre bu okullardan birinden mezun olmak ve Diyanet İşleri Başkanlığının açtığı sınavda başarılı olmak zorundadırlar.

Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında din hizmeti veren her kademedeki görevlinin temel dini bilgilere vakıf olması ve Kur'an'ı Kerim'i usulüne uygun olarak okuması olmazsa olmaz şartlardan bir tanesidir. Diyanet İşleri Başkanlığının, din hizmeti ağırlıklı olan tüm görevler için yaptığı personel seçimi sınavlarında, sınava katılan kişiye önce Kur'ân-ı Kerim okutması buna ne derece önem verdiğinin bir göstergesidir.

Her ne kadar sınavlarda yeterli bulunarak kendilerine Din hizmeti görevi tevdi edilen personelin, yapılan bilimsel araştırmalar ve tecrübelere göre, başta Kur'ân-ı Kerim'i usulüne göre okuma ve dini konular gibi, mesleki yönden yeterli oldukları ve kendilerine tevdi edilen din hizmeti görevini arzu edilen seviyede yerine getirdikleri söylenemez. Zira gerek İmam-Hatip Liselerinde, gerekse İlahiyat Fakültelerinde verilen mesleğe yönelik eğitim, ülkemizde verilmek istenen din eğitimi hizmeti için yeterli görülmemektedir. Bunun en bariz delili, her kademedeki Din Görevlileri sürekli Hizmet içi Eğitimlere tabi tutularak, mezun oldukları okullardan aldıkları bilgilere yenileri eklenmek ve eksik bilgileri tamamlanmak suretiyle hizmette verimliliğin artırılması istenmesidir.

2) Mevcut Durum

Hali hazırdaki Başkanlığımız eğitim merkezleri ile mahallinde müftülüklerce gerçekleştirilen hizmet içi eğitim faaliyetleri; "Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği", "Diyanet İşleri Başkanlığı Aday Memurlarının Yetiştirilmelerine Dair Yönetmelik" ve "Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliği" çerçevesinde belli usul ve esaslar doğrultusunda:

a) Adaylık süresi içinde; temel eğitim, hazırlayıcı eğitim ve staj şeklinde olup Aday memurların yetiştirilmesini,

b) Asli memurluk süresi içinde; verimliliği artırma, geliştirme ve üst görevlere hazırlamayı hedef alarak yürütülmektedir.[2]

Personel Eğitimine yönelik düzenlenen Hizmet İçi Eğitimin en ağırlıklı ve önemli bölümünü bu yönetmeliğin amaç ve hedeflerine uygun olarak düzenlenen ve bizim asıl konumuz olan Hizmet içi Din Eğitimi oluşturmaktadır. Bu çerçevede düzenlenen kursları aşağıdaki başlıklar altında iki kategoride görebiliriz:

2 Diyanet İşleri Başkanlığı 2007 Genelgesi, Hizmet içi eğitim faaliyetleri, Madde 50.

A) ZORUNLU KURSLAR

• Hizmete Hazırlık (Adaylık) Eğitimi

Diyanet İşleri Başkanlığı Aday Memurlarının Yetiştirilmelerine Dair Yönetmeliğin 14. Maddesine göre, aday memurların kadro ve görevleri dikkate alınarak aşağıdaki konular çerçevesinde Hazırlayıcı eğitim programı hazırlanır. Bu programda:

Göreve yeni başlayan her görevli için zorunlu olan Hizmete Hazırlık Eğitiminde Başkanlık teşkilatının; tanıtılması, görevleri, ilgili mevzuatı, diğer kurumlarla ilişkileri gibi konular işlense de aday memurun göreviyle ilgili mesleki konulara daha da ağırlık verilir. Bu program, göreve yeni başlayacak olan personelin görevlerini etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için alan bilgisinin yanı sıra, uygulama becerisini de geliştirmeyi hedeflemektedir.

Din hizmetleri personeli için düzenlenen Hizmete Hazırlık Eğitiminde yeniden bilgilendirme değil, mevcut bilgisini kendi mesleğinin incelikleri için de kullanabilen ve geliştirebilen, din hizmetleri personeli yetiştirmektir. Hizmete hazırlık eğitimlerine;

2005'te 5174,

2006'da 3419,

2007'de 3672

ve 2008'de 2894 olmak üzere dört yıl içerisinde toplam **15159** personel katılmıştır.[3]

• Kur'ân-ı Kerim Hizmet içi Eğitim Kursu

Kur'ân-ı Kerim'in usulüne uygun olarak okunması, din hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır. Taşra teşkilatında yaygın din eğitimi kapsamında yürütülen hizmetlerin etkinlik ve verimliliğini artırılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi amacıyla Kur'an Kursu öğreticilerinin Kur'anı usulüne uygun olarak okumasına ve öğretmesine Başkanlığımızca büyük önem verilmektedir.

Bu konuda bilgi ve becerisi eksik olan din görevlilerini eğitmek amacıyla bütün illerde rehber öğreticiler tarafından Kur'ân-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Kursları düzenlenmektedir.

- Kurslar açılmadan önce personel komisyonlar marifetiyle seviye tespit sınavına alınmakta, böylelikle kursa alınacak personel ve öncelik sıraları belirlenmektedir.
- Kurslar, tamamen Kur'an eğitimine tahsis edilmiş ve personelin bu alanda

3 Diyanet İşleri Başkanlığı, Personel Eğitimi, Hizmete Hazırlık (Adaylık) Eğitimi

belirli bir yeterlik düzeyine ulaşması hedeflenmiştir.

- 5 hafta süreli bu kurslarda Din Eğitimi Dairesi Başkanlığınca hazırlanan program uygulanmaktadır.
- Kurslar, personelin görev yaptığı il ve/veya ilçe merkezlerinde açılmakta olup böylelikle hem eğitim almalarına hem de görevlerine devam etmelerine imkân sağlanmaktadır.
- Bu kurslar, Ramazan ayı ve yaz Kur'an Kurslarının açık olduğu dönemler dışında yıl boyunca düzenlenmektedir.

2007 yılında, illerde 79 ve ilçelerde 84 kurs düzenlenmiş olup, toplam 3315 personel,

2008 yılında, illerde 122, ilçelerde 248 kurs düzenlenmiş olup, toplam 7272 personel katılmıştır. Bunların çoğunluğunu Cami görevlileri İmam-Hatipler oluşturmaktadır.[4]

B) İSTEĞE BAĞLI KURSLAR

• Tashih-i Huruf (Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma) Kursları

Diyanet İşleri Başkanlığınca, cami hizmetlerini yürüten personelin özellikle Kur'ân-ı Kerim'in okunmasında yaşanan telaffuz hatalarını gidermek, ses-seda ve mana bütünlüğü içerisinde güzel okunmasını sağlamak amacıyla, taşra teşkilatında görev yapan personel arasından mülakat yoluyla seçilen görevliler için, eğitim merkezlerinde ve il merkezlerinde 6 ay süreli "Tashih-i Huruf Kursları" düzenlenmektedir.

2005 yılından itibaren düzenlenmekte olan bu kurslar, cami hizmetlerini yürüten personelin, Kur'ân-ı Kerim tilavetinde görülen telaffuz hatalarını gidermek, Kur'ân-ı Kerim'in manası da dikkate alınarak güzel bir eda ile okumayı sağlamak amacıyla açılmaktadır.

İlk defa pilot uygulama olarak 2005 yılında İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezinde başlatılan bu kurslar, 2006 yılından itibaren İstanbul ile birlikte farklı illerde de açılmaya başlanmıştır. Malatya ili de bunlardan biridir.

İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezindeki kursa Türkiye genelinden, diğer illerdeki kurslara ise sadece o il merkezinde görev yapan personel kabul edilmektedir.

Kurslarda kıraat ve musiki (makam, ezanı güzel okuma vb.) dersleri birlikte verilmektedir.

Alan uzman ders verebilecek öğreticiler bulunması halinde ihtiyaç duyulan

4 Diyanet İşleri Başkanlığı, Personel Eğitimi, Kur'ân-ı Kerim Hizmet içi Eğitim Kursları.

diğer illerde de bu kurslar zaman içerisinde açılabilecektir.[5]

Bu kurslarda başarılı olan kabiliyetli kursiyerler arasından yine bu kurslarda öğreticilik yapmak üzere rehber öğreticiler seçilmektedir.

• Aşere Takrib ve Tayyibe Kursları

Diyanet İşleri Başkanlığı, hem geleneğimizin bir parçası olan Kıraat ilminin yaşatılması ve geliştirilmesi hem de cami hizmetlerini yürüten personelin, özellikle Kur'ân-ı Kerim'i usulüne uygun, doğru ve güzel okumalarını, Kıraat ilmi hakkında bilgi ve beceri sahibi olmalarını, vatandaşlarımıza daha etkin ve verimli bir din hizmeti sunmalarını sağlamak amacıyla "Aşere Takrib ve Tayyibe Kursları" düzenlemektedir.

İlk defa 1976 yılında İstanbul Haseki Eğitim Merkezinde düzenlenen Aşere Takrib ve Tayyibe Kursu, 1988'de Ankara, 1993'de Eskişehir, 2000'de İstanbul (Fatih ve Üsküdar) ve 2005'de Konya Müftülükleri bünyesinde de açılmıştır.

Personelden gönüllü olanların, görevlerine devam ederken bu eğitimi alabilmeleri için illerde kurs açılması teşvik edilmektedir.

Kurslarda, kıraat ilminin geleneksel anlayış ve uygulamaları korunmakta ve farklı kıraat vecihleri uygulamalı olarak öğretilmektedir.

İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezindeki kursa Türkiye genelinden, diğer illerdeki kurslara sadece o il merkezinde görev yapan personel kabul edilmektedir.

Kursiyerler, hafız personel arasından sınavla seçilmektedir.[6]

• İhtisas Kursları

Toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli Diyanet İşleri Başkanlığı, yürüttüğü din hizmetlerinin daha kaliteli ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek bir hale gelmesi için, personelinin bilgilerini yenilemek ve becerilerini geliştirmek amacıyla, düzenlediği hizmet içi eğitim kurslarından bir tanesi de İhtisas kurslarıdır.

Hali hazırda İstanbul, Konya, Trabzon, Erzurum ve Kayseri illerinde Başkanlığa bağlı beş eğitim merkezinde, sınavla seçilen ve dini yüksek öğrenim görmüş personele yönelik olarak düzenlenen Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kursları, din hizmetlerini yürüten personelin mesleki bakımdan daha iyi yetişmelerini sağlamak, verimliliklerini artırmak ve başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere tefsir, hadis, fıkıh gibi temel dini kaynaklara doğrudan başvurma yeteneğini elde etmelerini temin

5 Diyanet İşleri Başkanlığı, Personel Eğitimi, Tashih-i Huruf (Kur'ân-ı Kerim'i Güzel okuma) Kursları

6 Diyanet İşleri Başkanlığı, Personel Eğitimi, Aşere Takrib ve Tayyibe Kursları.

etmeyi hedeflemektedir.

- 1976 yılında İstanbul Haseki, 1989 yılında Konya Selçuk,1994 yılında Trabzon Akçaabat Darıca, 1996 yılında Erzurum Mehmet Nuri Yılmaz, 2002 yılında ise Kayseri, Eğitim Merkezlerinde "Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kursları" başlatılmıştır.[7]

1995 yılına kadar ihtisas kurslarından başarıyla mezun olanlar, başka sınava tabi tutulmadan, doğrudan ilçe müftüsü olarak görev alıyorlardı.

Yukarıda zikredilen kurslara ilaveten, il ve ilçelerde, hizmet içi din eğitimi çerçevesinde Ezanı güzel okuma ve Hitabet kursları da açılmaktadır.

• Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Din Eğitiminde Karşılaşılan Problemler

Hizmet İçi Din Eğitiminde karşılaşılan problemleri halen görev yapmakta olduğum Malatya ilinde bu kurslara kursiyer ve öğretici olarak katılan Din Görevlileriyle yaptığım mülakatlar ve kendi gözlemlerim sonucunda tespit etmeye çalıştım. Bunları aşağıdaki başlıklar altında görebiliriz:

1. Eğitimcilerle İlgili Problemler

Eğitimcilerden kastedilen, Eğitim Merkezleri dışındaki hizmet içi din eğitimini sunan Rehber ve Formatör öğreticilerdir.

Her ne kadar eğitim merkezlerindeki eğitimcilerle ilgili problemler varsa da, asıl konumuz mahallinde düzenlenen Hizmet içi Kurslarında görev yapan Rehber öğreticeler veya Formatör eğitimciler olduğu için onlarla ilgili problemlerden özet halinde bahsetmek istiyorum.

Diyanet İşleri Başkanlığı, görev yapmakta olan personelin usulüne uygun ve güzel bir sesle Kur'ân-ı Kerim okumalarını sağlamak amacıyla mahallinde açmış olduğu kurslarda eğitim verecek Eğitim Görevlilerinin seçimi, nitelikleri, Görev ve Sorumluluklarını Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliğinin '' Eğitim Görevlileri başlığı altında aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

1) Eğitim veya benzer alanlarda yüksek öğrenim görmüş olmak veya bir ilim dalında ihtisas derecesinde bilgi ve beceri sahibi olmak,

2) Eğitim ve araştırma ile ilgili konularda gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmak.[8]

Başkanlık tarafından bütün illerde personele yönelik düzenlenen Kur'ân-ı Kerim kurslarında **Rehber öğretici** olarak görevlendirilmek üzere, Kur'ân-ı Kerim'i

7 Diyanet İşleri Başkanlığı, Personel Eğitimi, İhtisas Kursları.
8 Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği, Madde.15

güzel okuma bilgi-becerisi ve öğreticilik vasfına sahip görevliler, yine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Kursu hizmetlerine yönelik çalışmalarını ve bu çalışmaların uygulanış şekilleri hakkındaki bilgileri, yurt genelindeki Kur'an Kursu öğreticilerine ulaştırmak ve onlara rehberlik yapmak amacıyla il müftülüklerince belirlenen, **formatör** olarak isimlendirilen, tercihen dört yıllık yüksek öğrenim mezunu, öğretmenlik formasyon derslerini almış, alanında lisansüstü öğrenim yapmış, mesleğinde başarılı, sunum ve temsil şartlarına haiz, nitelikli öğreticiler 5-7 günlük bir eğitimden geçirilmektedir.

2007 yılında 369 ve 2008 yılında 168, 2009 da 105 olmak üzere toplam 635 personel bir haftalık rehber öğreticiliği eğitiminden geçirilmiştir.[9]

Bu eğitimi alan rehber öğreticiler mahallinde ihtiyaç duyulan personele, il müftülüklerince düzenlenecek 120 saatlik Kur'ân-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Kursu Programını uygulamaktadırlar. İllerde açılan Tashihi huruf kurslarını da söz konusu rehber öğreticiler vermektedir.

Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'nca uygun zamanlarda Kur'an Kursu hizmetleri ile ilgili yeni gelişme ve uygulamalar konularında hizmet içi eğitimlere alınmakta olan förmatör öğreticiler ise, Kur'an Kursu öğreticilerine yönelik mahallinde açılan Kur'ân-ı Kerim hizmet içi eğitim kurslarında eğitimci olarak görev almakta ve Kur'an Kursu öğreticilerine görevleri ile ilgili yeni bilgi, uygulama ve deneyimlerini aktararak onlara rehberlik etmektedirler.

Gerek Rehber gerekse Formatör öğreticilerle ilgili yukarıda zikredilen hususlar uzmanlığı gerektiren hususlardır. Ancak yaptığımız araştırmada, rehber öğreticilerin bazılarının, her ne kadar yüksek öğrenim görmüş olsalar da, ders verdikleri alanla alakalı ihtisas derecesinde bilgi ve beceri sahibi olmadıkları anlaşılmıştır.

Rehber öğreticiler daha uzun süreli bir eğitimden geçirilerek sahalarında uzmanlaşmak istiyorlar.

Kendisi, rehber öğretici olarak seminere katılan bir bayan Kur'an Kursu Öğreticisi, kendisinin bu işin ehli olmadığı halde bu seminere gönderildiğini, buradaki seminer süresinin ve aldıkları eğitimin, rehber öğreticilik yapacak seviyede olmadığını, kendisinin İ.H.L. mezunu olduğunu, rehber öğreticilik yapacakları görevliler arasında, Yüksek okul mezunu personelin bulunduğunu, dolayısıyla rehber öğreticiler seçilirken bu hususlara dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Bu bayan görevlinin neden seçildiğini ilgili müftülüğe sorduğumuzda, diğer bayan görevlilerden tahsil bakımından şartları tutan olmasına rağmen, ailevi ne-

9 Diyanet İşleri Başkanlığı, Personel Eğitimi, Eğitimcilerin Eğitimi.

denlerden dolayı, böyle bir görevi üstlenemeyeceklerini beyan ettiklerini ve bu bayan görevliden başka da durumu ve şartları müsait görevli bulamadıklarını ifade etmişlerdir.

Bir diğer problem de, rehber öğreticilerin kursiyerlerle aynı unvana sahip olmaları. Zira Tashihi Huruf kursuna katılan kursiyerlere, rehber öğreticilerle ilgili problemleri sorduğumuzda: Kendi arkadaşlarından rehber öğretici olmasının derse katılımı, dersi takibi ve başarıyı olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Sorunun kaynağı, illerde başkanlığın istediği nitelikte yeteri kadar rehber eğitimci ve Formatör eğitimcinin bulunmayışı.

2. Kursiyerlerle ilgili Problemler:

- Her ne kadar mesleki yönden yeterli olmasalar da, bazı görevlilerin kendilerini yeterli gördüklerinden kursa çağırılmaktan şikâyetçi oldukları ve belirli bir yaştan ve hizmet süresinden sonra, özellikle mesleki yöndeki eksiklerini tamamlama niteliğindeki kurslara katılmak istemedikleri, katılsalar bile, arzu edildiği şekilde durumlarında pek fazla bir değişikliğin olmadığı müşahede edilmiştir. Zira kursa katılan eski görevliler kendileri için kursun gereksiz olduğuna, emekliliklerinin yaklaştığını, bu kurslara göreve yeni başlayan görevlilerin katılması gerektiğine inanmaktalar. Sorunun kaynağında ise, meslek şuurunun noksanlığının bulunmasıdır.
- Ulaşım ve ulaşım masrafları: Türkiye'nin köyleriyle şehir merkezleri arasındaki ulaşım herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Merkezlerde görev yapanların ulaşım konusunda sıkıntıları az olsa da, görev yerleri uzak olan köy ve kasaba görevlileri, kurs saatlerine uygun zamanda köyünden şehre, kurs bitiminde de, şehirden evine gidecek vasıta bulmakta çoğu zaman sıkıntı çekmektedirler. İşin bir de parasal yönünü hesaba katarsak, köydeki bir görevlinin şehirdeki kursa katılmakta zorlandığını veya bu sebepten dolayı kursa katılmak istemediğine şahit oluyoruz. Hatta şehirdeki görevli bile her gün evinden kursa geliş gidiş yol masrafını hesap ediyor. Nitekim''Hizmet içi eğitime katılanlara 6245 sayılı Harcırah Kanunu ve Bütçe Kanunlarının ilgili hükümlerine göre geliş ve gidiş yolluk ve gündelikleri ile kurs müddetince kurs gündelikleri verilir. Ancak hizmet içi eğitimin görev mahallinde yapılması halinde eğitime katılan personele kurs gündeliği ödenmez''[10] denmektedir.
- Görevle kursun aynı anda yürütülmesi: Müftülükler, bir taraftan görevliyi kursa çağırırken, diğer taraftan da, cemaatin de tepkisini göz önünde bulundurarak, görevlinin görevini aksatmamasını istiyorlar. Bu durum ise, kursiyerlerin istemeyerek bu kurslara katılmalarına neden olmaktadır.

10 Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği, Madde 38, Madde 39.

- Kursların neticesinde yapılan başarı ve başarısızlık değerlendirmelerinin, görevlinin görev ve görev yerinin iyileştirilmesi veya kötüleştirilmesine etki etmeyişi, kurslara katılımı, velev ki katılmış olsa da devamı ve kurslardaki başarıyı olumsuz etkilemektedir. Mesela tashihi huruf kursunu, hatta aşere takrib kursunu bitirmiş bir görevli, şayet hala köyde veya kenar mahallede görev yapıyorsa, bunun aksine bu kurslara katılmayan, katılsa bile başarılı olamayan görevli mevcut konumunu koruyorsa, böylesi durumlar bu kurslara olan ilgiyi azaltmaktadır.

3. Programın icrası esnasında karşılaşılan problemler

Rehber öğreticilerin ifadelerine göre, kursiyerlerin, aralarındaki tahsil farkı, bölgesel telaffuz farklılıkları ve okullarda öğrenilen yanlış okuyuş şekilleri programın icrasında karşılaşılan problemler olarak görülmektedir. Bu durumda kursiyerler arasında belli bir standardı yakalamak zorlaşmaktadır.,

4. Mekân Problemleri

Gerek mahallinde, gerekse Antalya, Ankara, Elazığ Bolu ve diğer eğitim merkezlerinde seminere katılan Kursiyerlerin ifadelerine ve kendi gözlemlerimize göre, ya kursların verildiği sınıfların, kursiyerlerin rahat bir şekilde dersi takip edebilecekleri şekilde olmadığı, ya da teneffüs aralarında ve akşamları kursiyerlerin istirahat edebilecekleri, rahat oturabilecekleri mekânların olmadığı, yemekhane ve yatakhanelerde sıhhî açıdan yeterince sağlıklı olmadığı anlaşılmıştır.

ÖNERİ VE TEKLİFLER:

Din ne kadar önemliyse, din eğitimi de o kadar önemlidir. Eğitim ve öğretimi yapılmayan din, sadece kalplerden dışarıya aksetmeyen inançtan başka bir şey olmayacaktır. Bunun için din eğitimine son derece önem verilmelidir. Bu yapılırken, din doğru bir biçimde insanlara öğretilmeli ve insanlar pratik dini hayatlarında bu doğru bildikleriyle amel etmelidirler. Din eğitimi doğru ve güvenilir kişiler tarafından verilmeli, dinden haberi olmayan, bilgisiz ve amelsiz, yetkisiz kimselerin verdikleri din eğitimi, eksik olmakla kalmayacak, insanların din adına başka şeylere, hurafe ve efsanelere inanmalarına da sebep olacaktır.

Din eğitimcisinin sadece bilgili ve bildikleriyle amil olması da, din eğitimi için yeterli değildir. Her din eğitimcisi bu kutsal görevin, Hz. Peygamber'den miras olduğunun bilincinde olarak, onun uyguladığı tebliğ ve irşad metodunu uygulamalıdır. Hz. Peygamber'in müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın zorlaştırmayın uyarısına uyarak, cemaatini dinden, camiden uzaklaştırmamalı ve soğutmamalıdır.

Din görevlileri, bir din eğitimcisi olarak, başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere

hadis, tefsir, fıkıh, akaid ve İslam tarihi gibi temel ilimleri, bunların yanında diğer ilimlerden görevi ile alakalı olan ilimleri gereği kadar öğrenmeli, bunları önce kendi hayatına tatbik etmeli ve cemaatine tebliğ etmelidir.

Din Görevliliği sorumluluğu çok ağır olan bir vazifedir. Çünkü söz konusu olan dindir, dinin gerçeklerini inananlara bildirmek, bu gerçekleri hayatlarına tatbik etmelerini sağlamaktır. Bunun için de bilgi ve kabiliyet gerekmektedir. Tebliğ metodunu bilmeyen, din bilgisi yeterli olmayan Din görevlisinden de pek fazla fayda beklememiz mümkün değildir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim programlarına baktığımız zaman görülüyor ki, mevcut Din Görevlileri mesleki yönden yetersizdirler. Mevcut görevliler için Hizmet içi din eğitimi daha etkili ve verimli bir şekilde devam etmelidir.

Bunun için;

- Hizmet içi din eğitiminde görev alacak personelin seçimi ve yetiştirilmeleri yeniden gözden geçirilmeli, tahsil seviyeleri ve bu işe yatkınlıkları, mesleki tecrübeleri hatta yaşları nazarı itibara alınmalıdır. Gerekirse Eğitim Merkezi öğretmenleri gibi sınav ve mülakat yoluyla seçilmeli.
- Rehber ve Formatör görevlileri, saha bilgilerin yanı sıra, pedagojik formasyon, eğitim ve öğretim metotları, yetişkin psikolojisi gibi konularda uzman hale getirilmelidir.
- Kurslar, kursiyerlerin katılımını ve kurslara devamını teşvik edici nitelikte olmalıdır. Başarılı olanlar istemeleri halinde daha iyi yerlere verilmeli, başarısız olanlar ise mahrumiyet derecesi bulundukları camiden daha düşük camilere görevlendirilmelidir.
- Mahallinde düzenlenen kurslara katılan görevlilere de, yolluk ve yevmiyeleri verilmeli veya en azından mahalli imkânlar dâhilinde yol ve yemek masrafları karşılanmalıdır.
- Mahallinde düzenlenen kurslarda, kurs saatleri namaz vakitlerine gelmeyecek şekilde planlanmalı ve mümkün mertebe görev aksatılmamalıdır.
- Gerek eğitim merkezleri, gerekse mahallinde hizmet içi din eğitimi kursu düzenlenen mekânlar, Yüce dinimizin ve Diyanet İşleri Başkanlığının şanına yakışır, modern kursiyerlerin rahat edeceği şekilde dizayn edilmeli, gerekli bakım, onarım ve tadilatlar yapılmalıdır.
- İhtisas ve Aşere takrib, hatta Tashihi huruf kursunu bitirmiş bir görevli, şayet hala köyde veya kenar mahallede görev yapıyorsa, istemesi halinde daha merkezi bir camiye gelebilmeli.
- İhtisas kursları bir nevi görevde yükselme kursu sayılmakta olduğu için, kursu

başarıyla tamamlayan kursiyer, kurstaki başarı durumuna göre daha başka sınava tabi tutulmadan,1996 senesine kadar olduğu gibi, doğrudan, ilçe müftüsü veya vaiz olarak atanabilmeli.

- Zorunlu Hizmet içi Kur'ân-ı Kerim Kurslarında başarısız olan kursiyerler, en fazla iki defa kursa alınmalı yine başarısız olursa, din görevliliğinin dışında bir göreve, istemese de verilmeli.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, bir hizmet kurumu olarak, mesleki yönden yeterli olmayanları göreve başlatmamalıdır.

Sonuç olarak, hali hazırdaki görevliler için Hizmet içi Din Eğitimi bir zorunluluk arz etmektedir. Ancak, bu kurslarda verimliliği daha da artırabilmek için yukarıdaki hususlar bir kere daha gözden geçirilmeli ve daha teferruatlı bir araştırma yapılarak, mevcut imkânlar daha da iyileştirilmelidir.

Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir eğitim kurumu değil, hizmet kurumu olduğunu ve buna göre yapılandırılmadığını da gözden uzak tutmamak gerekir. Şu bir gerçek ki; çeşitli kurumlar düzenledikleri hizmet içi eğitim kurslarıyla ancak personelini, eğitimleri sırasında almaları mümkün olmayan aktüel gelişmelerden ve hizmet anlayışındaki yeni değişikliklerden haberdar edebilir. Din Görevliliği mesleği için gerekli olan bilgi ve beceriler, İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde, eğitim sırasında kazandırılmamışsa, hizmet içi eğitim ile arzu edildiği şekilde kazandırılamadığı ortadır. Ayrıca bu okullarda okuyan öğrencilerin birçoğu, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, Din Görevlisi olarak çalışma gibi bir niyete sahip olmadığı, hatta karakter itibariyle de bu mesleğe uygun olmadığı halde, şartlar gereği, bu mesleği seçen kişiler olduğu bir gerçektir.

Geleceğin Din Görevlilerinin yetiştirilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, kanunlar çerçevesinde, ya kendi bünyesinde tedbirler almalı ya da, sadece Din Görevlisi yetiştiren okulların ve eğitim kurumlarının açılması için girişimlerde bulunmalıdır.

Bunun için, şayet Diyanet İşleri Başkanlığı kendi personelini kendisi yetiştirecekse, mevcut İmam Hatip Liselerinin dışında, sadece İmam, Müezzin ve müftü vaiz yetiştiren okullar açmalı, böylece bu okullara, sadece bu mesleğe istekli, din görevliliği mesleğine her yönüyle uygun, kabiliyetli öğrenciler almalı. Veyahut da, mevcut İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerini bitirenlerden, bu mesleğe ehil ve yeterliliği olanları, polis okullarında olduğu gibi en az altı ay veya daha uzun bir süre, Kur'ân-ı Kerim, tashihi huruf, ezanı güzel okuma, hitabet gibi din hizmeti için gerekli eğitimi başarıyla tamamlattıktan sonra göreve başlatmalıdır.

İRŞAT DİLİMİZ ÜZERİNE BAZI TESPİT VE TEKLİFLER

İsmail L. ÇAKAN*

Allah'a hamd, Rasûlüne salât-u selâm ile sözlerime başlarım.

Din yönünden halkı aydınlatma görevi, kurumsal varlığının temelini oluşturan Diyanet İşleri Başkanlığı ve mensuplarının "**aydınlatma/irşat**" merkezli geliştirilmiş bir dil kullanmaları, din hizmetinin gereği olmanın yanında kurumsal bir zorunluluk olduğu da açıktır.

Aslında tebliğ ve irşat, en özlü ifadesiyle **İslâm'ın insana ulaştırılması** demektir. Bu anlamda onun belli bir kurumdan çok, belli prensiplere bağlılığından söz edilebilir. Ayrıca tebliğ henüz Müslüman olmamış olanlara (ümmet-i dâvet); irşat mü'minlere (ümmet-i icâbet) yönelik aydınlatma faaliyetidir. Bu ayırım, **tebliğde imrendirmeyi**, **irşatta bilgilendirme ve bilinçlendirmeyi** esas alan bir çizgiyi zorunlu kılmaktadır. Bu bildiride, böylesine kapsamlı çerçevenin sadece diliyle ilgili bazı tespit ve teklifler sunulmaya çalışılacaktır.[1]

İnsanlık tarihinin şahit ve muhatap olduğu ilk, sürekli ve olmazsa olmaz nitelikli hizmet, din hizmeti; eğitim, din eğitimi; hitabet, dinî hitabettir. Peygamberlere endeksli olarak yürütülen bu temel hizmet, eğitim ve hitabetin, muhatapları etkileyebilmesi için kullanılan ana araç dil'dir. Bundan dolayı tebliğ ve irşadın başarısı, **muhataplarıyla iletişim kurabilme oranı**na bağlıdır.

Tebliğ ve irşatta ilk ve en temel adım, bu hizmeti üstlenmiş ve örneklendir-

* Prof. Dr., Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

1 2005 yılında Başkanlıkta gerçekleştirilen hutbelerin dili ve merkezilik ya da yerelliği meselesiyle ilgili tartışmalı toplantıda sunduğum tebliğde, merkezi hutbelerde dil ve üslubun irşadî olmadığı tenkidini dile getirmiştim. Müzakerecilerden bir muhterem dostumuz da "irşat dili ya da dilde irşadiliğin" ne anlama geldiğinin açıklanmasını istemiş ve kendisi, sıraladığı bazı sorularla meseleye açıklık getirmeye çalışmıştı. Bu tebliğ ile, bir anlamda dört sene sonra o günkü istek ve değerlendirmelere -bir ölçüde de olsa- cevap vermiş olacağım.

miş bulunan Peygamberlerin, elçi olarak **gönderildikleri toplumların dili ile** konuşmuş olmaları gerçeğinin farkında olmaktır. Çünkü anlaşılmanın vazgeçilmez gereği budur. Nitekim âyet-i kerimede bu gerçek, "**her şeyi onlara apaçık anlatsın**"[2] diye vurgulanmış bulunmaktadır. Netice itibariyle yabancı dil ile tebliğ ve irşatta bulunmuş bir tek peygamber yoktur. Tüm muhatapların anlayabileceği bir dilin kullanılması gereği, bugün ülkemiz için "yaşayan Türkçe" veya "İstanbul Türkçesi" ile yerine getirilebilir.

Öte yandan Kur'ân-ı Kerîm'de "**mü'minlerin sözü"**ne[3] ve münâfıkların konuşma üsluplarından tanınabileceklerine[4] dikkat çekilmiş olması, Müslümanlara has bir ağız ve söz disiplininin, hitâbet ve irşat eğitiminin bulunması gereğini hatırlatmaktadır.

İrşat dili, irşat stratejisinde sadece bir başlık, bir alt başlıktır. Ama stratejinin başarısı açısından bütününü ilgilendirmektedir.

Muhatapların genelliği ve özelliği dikkate alınmakla beraber, kural olarak irşat dili özde **"bilgi+gönül+üslub"** üçlüsünün **ahenkli** bir şekilde kullanıldığı dildir.

İrşat teriminin mü'minlere yönelik olarak tebliğ teriminden genel çerçevede ayrılmış olması, onu tamamen özelleştirmez. Çünkü mü'minlerin çok değişik açılardan pek çok farklılıklar içinde bulundukları sosyolojik gerçeği ortadadır. Yani burada da bir genellik ve özellik söz konusudur. Bu sebeple halka, topluma dönük her türlü irşat faaliyetinde ne **sadece bilgi yoğun, ne yalnızca duygu yüklü ne de salt doğru seçilmiş kelimelerden oluşan bir dil ve üslup** yeterli olmayacaktır. Sünen musannıfı Ebû Dâvûd, "**hayru'l-kelâmi mâ dahale'l-üzüne bi dûni iznin** = Sözün iyisi kulaktan izinsiz girendir" der.[5] Bu da büyük ölçüde "gönülden gelen sözler, kulaktan izinsiz geçer, kalbi seçer" diye özetleyebileceğimiz bir içtenlik, samimiyet özüne sahip olmakla mümkündür. "**Din nasihattır."**[6] Yani **din, samimiyet, hayırhahlık ve dürüstlüktür**" hadis-i şerifi de, din adına yapılacak irşat faaliyetlerinin "olmazsa olmaz" niteliğinin **ihlâs** yani **gönül** olduğunu gözler önüne sermektedir. Zira halkımızın ifadesiyle, " gönülsüz yenilen aş, ya karın ağrıtır ya da baş!" "Din **aşk**tır"[7] diyen Muhammed İkbal; "Bir kez Allah dese **aşk ile** lisan" diyen Süleyman Çelebi herhalde işin "**gönül/aşk**" ile kopmaz bağını göstermiş olmaktadırlar.

Yüksek malumları olduğu gibi dil'in bir anlamı da gönüldür. İrşat dili, irşat

---

2 Bk. İbrahim, 14/4.
3 Bk. en-Nûr, 23/51.
4 Bk. el-Bakara, 2/204; el-Münâfikûn, 63/ 4.
5 Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, I, 593.
6 Müslim, İman 95; Ebû Davud, Edep 59; Tirmizî, Birr 17; Nesâî, Bey'at 31; Dârimi, Rikak 41; Ahmed b.Hanbel, Müsned IV, 102, 103.
7 Bk. Câvidnâme, s. 198 (A. M. Shımmel tercüme ve şerhi).

gönlü anlamıyla uygulanacak olursa, **şeyhu'l-irşat**lar ortaya çıkacaktır. Şeyhu'l-irşat için muhataplara yönelik herhangi bir beklenti söz konusu değildir. "**Bu görev için sizden herhangi bir karşılık beklemiyorum**"[8] hasbiliği, irşat işinin kıvam kalitesini dile getirir. **İrşat dilinde hesabilik değil hasbilik esastır.** Çevreye ve muhataplara karşı duyarlı olmakla çıkarcı bir yaklaşım (hesâbilik) içinde olmak birbirinden çok ayrı şeylerdir. Hüner, fitne uyandırmadan hakkı tebliğ ve halkı irşat edebilmektir. Bu da hasbî, sevgi yüklü bir dil ve genel yaklaşımla mümkündür.

Gönül, beden dilinin de kaynağı ve etkileyicisi olarak ifade ve üslubun önüne geçer. İfade ve kullanılan dil bakımından pek de güzel ve başarılı görülmeyen ve fakat gönül/inanç ve ihlâs ağırlıklı olduğu için kitleleri etkileyen beyanlar ve eserlerin varlığı bu gerçeğin kanıtıdır. Öte yandan bir bilim jürisinde akademik krıterlere uygunsuzluk gerekçesiyle ittifakla reddettiğimiz doçent adayının dosyasındaki çalışmalarından okuyucu olarak ciddî anlamda etkilendiğimi hatırlamaktayım.

İrşat dili, gösteriye, şova tahammül edemez. 1970'li yıllarda hemen bütün camilerin merkezi sisteme sahip bulunduğu bir ilimizde, Ramazan bayramı sabahı bayram vaazında 20 dakika süre ile Arapça, Farsça, Türkçe cümleler karışımından oluşan bir mülammâ mukaddime dinlemiş olduğumu, büyük bir acı ile hatırlarım. Bilgiçlik gösterisi diye nitelenebilecek bu tür bir uygulamanın irşadî bir kaygı ve öz taşımadığı, aksine zaman ve fırsat kaybına sebep olduğu açıktır.

İrşat dili iknâ odaklı bir dildir. "**Hikmet, meviza-i hasene ve netice alıcı en güzel yolla mübâhase ve mücâdele**" diye âyet-i kerimede[9] sayılan Allah yoluna davet yöntemleri, iknâ'ın içeriğini oluşturmaktadır.

İrşat dilinde bilinçli saptırma ve yalan olmaz. Yanılgı ve yanlış olabilir. O da fark edildiğinde derhal düzeltilir.

Muhataplara uygunluğu bir başka deyişle güncelliği yakalayamamış, doyurucu olmayan, samimiyetten uzak ve "gönül"den yoksun konuşmalar, hitâbet tekniği açısından kusursuz bile olsalar, dinleyicileri ya hiç etkilemez ya da sadece konuşma olarak dikkat çeker fakat olumlu bir sonuç doğurmaz. "Güzel konuşma" bugün için bir san'attır. Ama onun asıl güzelliği ve kalitesi, taşıdığı özüdür. Yani konuşanın samimiyetidir. O halde **irşat dili şekilden çok özü önceleyen bir dildir**.

Bir kez daha ifade edelim ki, yazarın satır aralarında, hatibin cümlelerin içinde olmadığı yazılar ve konuşmalar muhatapları etkileme yani iletişim aracı olma şansından uzaktır. Bu sebeple **bilgi veren, güzel bir üslupla sunulan**

8 Bk. eş-Şuara, 26/109, 127, 145, 164, 180.
9 en-Nahl, 16/ 125.

ve gönül unsuruna sahip bulunan irşat faaliyetleri, başarılı olmanın şartlarını haizdir. Yine de tevfik ve tesir Allah Teâla'nın takdirine kalmıştır. En azılı inanç karşıtlarına bile tavsiye edilen "**kavl-i leyyin**"in[10] içeriğini de bu üç unsur, **"bilgi+gönül+üslub"** oluşturmaktadır. O halde din adına yapılacak konuşma ve yazılacak her metin bu üç noktadan tetkik edilip değerlendirilmelidir.

"Müminlerin sözü"nün "**teslimiyet**" ağırlıklı olduğuna Kur'ân-ı Kerim'de "semi'nâ ve eta'nâ = **duyduk ve uyduk**"[11] diye işaret buyrulmaktadır. "Gönül" unsurunun içerik ve seviyesini bu kesin teslimiyet ve samimiyet oluşturmaktadır, Esasen din hizmeti ve irşat gönül hizmetidir, gönüllü hizmetidir. **Bilgi, duygu ve davranış aktarımı** herhalde ancak benimsenerek yapılacak irşat ve iletişimin nasibi ve başarısı olacaktır. Çünkü **söylem ve eylem uyumu ve birlikteliği, irşat dilinin bir başka niteliği ve başarı şartıdır.**

Dinleyenlerin, dini bir konuşma dinlediklerini, konuşmacının bir din adamı olduğunu fark edebilecekleri ilk imkan, mekan ve kisve bir tarafa bırakılacak olursa, kullanılan dildir. Yurt dışında bir vatandaşımız, "Biz, buraya gelen hocaların konuşmalarının üçüncü değilse dördüncü cümlesinden hangi cemaate mensup olduklarını anlarız" demişti. Grup, kılık, cemaat ağzının bu derece ve ilk anda belirginlik arz etmesi kullanılan dil ve üslup ile ilgilidir. Demek ki geliştirilecek bir irşat/aydınlatma dili, Müslümanların birliği açısından da büyük önemi haiz bulunmaktadır.

Esasen tebliğ ve irşat, bir diplomasi nezâketi, hazâkati ve hassasiyeti meselesidir.

MEVCUT UYGULAMA

Bütün bu tespitlerden hareketle Başkanlık bünyesinde ve sorumluluğunda yürütülen her çeşit aydınlatma faaliyetlerinde, hitabet, yayın, yazılı ve görsel medyada kendisini hissettirecek bir dil ve ağzın, geliştirilmiş müşterek bir üslubun varlığından bugün için söz etmek oldukça zordur. Mevcut uygulamada yeniden değerlendirilmesi gereğine inandığım bazı noktaları şöylece sıralamak mümkündür.

1. Gerek Başkanlık, gerekse akademik çevre mensuplarının bir kısmı tarafından yazılan metinlerde ve yapılan konuşmalarda içten gelen saygı sözcüklerinden soyutlanmış Allah, Muhammed, Peygamber, Kur'an gibi kuru/yalın ifadeler tercih edilmekte olduğu görülmektedir. "Allah der ki", "âyet der ki" "Kur'an'da denir ki.", "Peygamber bir sözünde der ki." gibi irşat diline hiç yakışmayan tatsız-tutsuz, yaban ve yavan ifade kalıplarının kul-

10 Bk. Tâhâ, 20/ 42-44.
11 en-Nur, 23/ 51.

lanılmasının gerekçesini anlamak mümkün değildir. Bir zamanlar bilimsel çevrelerde güya tarafsız görünmek adına saygı ve dua cümlelerinden arındırılmış bir üslûbun kullanılması önerilir ve ısrarla takip edilirdi. Oysa en azından, "Allah Teâlâ buyurur; Peygamber aleyhisselam buyurur; Kur'ân-ı Kerim'de buyurulur ki.." demek, herhalde çok daha sıcak ve saygılı bir yaklaşımın tezâhürü olur. Aslında dinin mukaddesleri konusunda "Yüce Rabbimiz", "Sevgili Peygamberimiz "Sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz", "Mukaddes kitabımız Kur'ân-ı Kerîm" gibi sahiplenen ifade ve dil kullanımı, irşadî üslup açısından çok daha güzeldir. Bu, aynı zamanda bir ağız ve edep eğitimi anlamına gelir.

2. Mü'min, kâfir, munâfık, mürted, helal, haram v.s. gibi temel terimlerin genellikle tercümelerinin kullanıldığı görülmektedir. Istılahların tercümesinin anlam kayıp ve kaymalarına sebep olduğu biline biline böyle bir yola gidilmesinin makul bir sebebi yoktur. Anlaşılmayı sağlamak iddiası, terimlerin ısrarla tercümelerinin kullanılmasından başlatılmamalıdır. Terimlerin aslı mutlaka söylenmeli, gerekli görülmesi halinde kısaca anlamları açıklanmalıdır.
3. Şeriat ve cihad gibi kimi terim ve kavramlara bir çeşit ambargo uygulanması da dikkat çekmektedir. Geçmişte hazırladığım bir televizyon konuşma metnindeki "Allah yolunda cihad etmek" ifadesinin "Allah için çalışmak" diye değiştirildiğini unutamamaktayım.
4. Yabancı kelime ve terimleri kullanma eğilimi, zaman zaman iyice çığırından çıkmakta ve "bilgiçlik olsun" derken korkunç bir çirkinlik oluşmaktadır.
5. Zaman ve mekanın gereklerine göre ifade-i meramda bulunamamak da bir başka dil ve hizmet kusurunu oluşturmaktadır.
6. Sunuşta itidal çizgisinin korunamaması, hissilik ya da sistemden kaynaklanan, din dışı kaygılara yenik düşen bir anlatımın yeğlenmesi de dikkat çeken bir başka noktadır.,
7. Kimi zaman özellikle mü'minlere yönelik tenkit ve değerlendirmelerde kırıcı, kıyıcı ve alaycı/müstehzi bir üslup yeğlenmektedir. Böylesi bir çizginin irşat dili ile ilişkisini kurmak -pek nadir ve çok özel durumlar dışında- mümkün değildir.
8. Bazen de verilen bilgi yeterince hazmedilememiş, temel kaynaklara dayandırılamamış, gündemi etkilemek şöyle dursun gündemin dışında kalmış yetersizlikler manzumesi halini alabilmektedir. Zaman zaman da çağdaş ve rasyonel görünme adına anlamsız kimi tavırlara iltifat edilmektedir.

Âkif merhum 1910 yılında yazdığı hasbihal başlıklı bir yazıda "**Câmiler**

efkâr-ı milleti tenvir için ne müsâit yerlerdir!" tespitini yapar. Ancak "mânidâr bir hutbe irad edecek hatip", "ağzı düzgün hâfızlar", "milletin mâzisini, hâlini bilen ve cemaati istikbâle hazırlayan vâizler" arar. Bunlar olmazsa, "gençlikteki dinsizlik modasını hemen hemen mazur göreceğim geliyor. Eğer, dinin ne olduğunu bunlardan öğrenseydim, mutlaka İslam'ın en büyük düşmanı olurdum" diye acı gerçeği ortaya koyar. Bu tespitten tam bir asır sonra, kültürlerarası mücadelenin küresel boyutlara ulaşmış olması, gelişen şartlar ve teknoloji de dikkate alınarak durumun olumlu yönde ne kadar değişmiş olduğunu söyleyebiliriz dersiniz?

Yine Âkif, "dili yok kalbimin ondan ne kadar bîzârım" diye yakınır. Galiba biz de mevcut hizmet ve irşat dilimiz için biraz ağır da olsa, "**kalbi/gönlü yok dilimizin**.." itirafında bulunmak zorundayız. "**Kalblerinde olmayan şeyleri ağızlarıyla, söyleyip duruyorlar**"[12] âyetinin muhatapları durumuna düşmekten yüce Rabbimize sığınırız.

Buraya kadar yaptığımız tespitlerle, irşat dilimizde, "bilgi" unsurunun yanı başında belki ondan daha yoğun olarak "gönül ve üslup" unsurları açısından –şive ve telaffuz hataları hariç- dikkatimizi çeken ve geliştirilmesi gerekli yönlerin bulunduğunu ifade etmeye çalışmış olduk. Konuya ait çok daha kapsamlı değerlendirmelerin yapılabileceği ise pek tabiîdir. Biz bu kadarla yetinmek istiyoruz.

TEKLİFLER

Kimi kurumlar için "kurum içi yazışma usulüne uygunluk" nasıl bir ölçü ise, kurumsal bir irşat dili de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özelliği olmalıdır. Bunu temin etmek için her şeyden önce

1. Başkanlığa bağlı bir **İrşat Enstitüsü** kurulmalıdır. Elemanlar burada üst düzey eğitime tâbi tutulmalıdır. Belki bu takdirde mevcut hâliyle hiç cazip olmayan "merkezî vaaz" uygulaması belli ölçüde anlayışla karşılanabilir.

   Kurulacak İrşat enstitüsünde ısrarla Kur'ân-ı Kerîm üzerinde hitâbet, tebliğ ve irşat metodolojisi açısından çağdaş gelişmeleri de dikkate alan bilimsel araştırmalar yaptırılmalıdır.

   Ayrıca her türlü şartta verilecek tebliğ ve irşad hizmetinin uygulama örneklerini ve işin etki-tepki boyutlarını kestirebilmek bakımından **Hz. Peygamber'in hayatı, tebliğ ve irşat stratejisi açısından kapsamlı bilimsel araştırmalara konu edilmelidir**.

   Eğitim görmüş kişilerin başta gelen özelliği ana dilini doğru ve etkin kullanmaktır. İrşat dilinin iki özelliği bu "**doğruluk ve etkinlik**"tir. Hz. Musa'nın, " **dilimdeki düğümü çöz ki sözümü anlasınlar**!" niyazı ve

12 el-Feth, 48/11.

kardeşi Hz. Harun'u, "**dili, benden daha fasih, düzgün**" gerekçesiyle kendisine yardımcı olarak verilmesini dilemesi, tebliğ ve irşatta dilin üst düzey önemi ve rolü olduğunu göstermektedir. Bu noktada birer hidâyet elçisi olan **Peygamberlerin tebliğ ve irşat faaliyetleri üzerinde ısrarla durulmalıdır**. Zira peygamberlerin her biri, sanki günümüzdeki bir toplum kesiminde verilecek **tebliğ ve irşat hizmetinin** temsilcisi gibi bir rol üstlenmiş gözükmektedir.

Yine, bu İrşat Enstitüsünde kendi devirlerinde ve toplumlarında başarılı olmuş fikir ve davet adamlarının hayat ve çalışma metotları üzerinde araştırmalar yaptırılmalıdır.

Yürütülen tebliğ ve irşat hizmetlerinin, belli zaman aralıklarıyla, alan araştırmalarına konu edilmesi sağlanmalıdır. Bu noktada İlâhiyat Fakültelerinin din eğitimi, din sosyolojisi ve İslâmî-Türk Edebiyâtı gibi anabilim dallarıyla yardımlaşılabilir,

Misyoner ve propagandist yetiştiren kurum ve teşebbüslerin çalışmalarından da yararlanılabilir.

2. Temel konularda irşâdî üslupla kitaplar yayımlayıp personele dağıtılmalıdır.
3. İl ve ilçe müftiliklerinin aylık toplantılarında belli konular üzerinde ve mahalli şartları da dikkate alan değerlendirmeler yaptırılmalıdır.
4. Başarılı örnekler, görsel olarak izlettirilmelidir. Teşvikler ve ödüllendirmeler yapılmalıdır.
5. İki yılda bir irşat ödülleri verilmelidir.

Netice Olarak;

"**Allah'a davet eden, güzel davranışlarda bulunan ve ben müslümanlardanım diyen**"[13] kişilik sahibi, işin ehli kadrolar yetiştirmeyi Diyânet İşleri Başkanlığı, din hizmetleri sorumluluğunun ilk ve en temel gereği olarak benimsemelidir. Bu konuda yurt içi ve yurt dışı imkanlarını sonuna kadar kullanmalıdır. Çünkü **gönüllerin kazanılmasının, ülkelerin fethinden öncelikli olduğu** anlayışına sahip olan bir din ve medeniyet mensubu birey ve kurumların, bu temel ilkeye uygun bir irşat diline sahip olması için yapılacak her türlü girişim, harcanacak zaman ve emek kutsaldır diye düşünüyorum.

Saygılarımla…

13 Fussılet, 41/ 33.

DİN ADAMI ALGISINDA İDEAL MODEL

H. Kâmil YILMAZ*

GİRİŞ

Tanım ve Târihî Süreç

Din adamı, dinî hayatı Kur'an ve sünnet çizgisinde yaşamada topluma rehberlik ile dîni temsil hizmeti veren imâm-hatib, vâiz, müezzin ve müftü gibi sıfatlarla anılan diyanet teşkilatı mensûblarının ortak adıdır.

İslâm tarihinde dine davet, tebliğ ve temsille memur bulunan ilk insan, hiç şüphesiz Hz. Muhammed (s.a.)'dir. Hz. Peygamber devlet başkanı sıfatıyla **siyâsî** otoriteyi, risâlet ve nübüvvet vasfıyla **dinî-ilmî** otoriteyi, üsve-i hasene ve irşad kimliğiyle **mânevî** otoriteyi temsil etmekteydi. Tarihî süreçte Hz. Peygamber (s.a.)'in siyâsî otoritesi hilâfet kurumunca, ilmî otoritesi iftâ, kazâ ve tedris müesseselerince, mânevî otoritesi tasavvuf kurumlarınca temsil edilmiştir.

Leşker-i gazâ da denilen askerî otorite siyasî otoriteye bağlı, gazâ ve cihâd hizmetlerinden sorumlu bir kurum olup Müslüman topraklarına vâki olacak saldırıları savuşturmanın yanı sıra "insan ile İslâm arasındaki engelleri kaldırmayı amaçlayan" cihâd hizmetlerini sürdürmüştür.

Gönül erleri, alperenler ve **leşker-i duâ** olarak anılan tasavvufî guruplar gerek cihâd hizmeti veren **leşker-i gazâ** ile gerekse **iftâ ve kazâ** hizmetleri veren ilmiye sınıfıyla işbirliği içindeydi. Bu üç kurum arasındaki ilişkilerin sağlıklı zemine oturduğu yer ve dönemlerde dînin tebliğ ve temsili konusunda ciddî problemler yaşanmamıştır. Bu müesseseler arasında oluşan çatlaklar ise zamanla ciddî problemler oluşturmuştur.

Osmanlı döneminde meşihat makamına bağlı olarak hizmet veren **ilmiye** sınıfı

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ile **sûfiyye** gurubu sosyal hayatta farklı hizmet ve sorumluluklar üstlenmişlerdir. İlmiye mensupları kazaskerlikten kadılık, müftülük, mahalle ve köy imamlığına kadar uzanan bir yelpazede din hizmeti sorumluluğu üstlenerek ümmet-i icâbet denilen Müslümanların gündelik hayata âid din hizmetlerini yürütmüşlerdir. İlmiye erbâbı din hizmetlerinin tedvîri ve dinî ahkâmın tatbîki sırasında yaptırım gücüne sahip ve belli müeyyideler uygulayabilen konumdaydı. Bu sınıf içerisinde yer alan kişiler statülerine göre farklı derecelerde olmak üzere insanların belli problemlerini çözmekte ve dinî hayatı yönlendirmekteydi.

Sûfiyye gurubu ise meşihat makamının tayin ve inhasıyla tekke ve zaviyelerde insanların manevî problemlerini çözmek için halka rehberlik eden, ancak ellerinde müeyyideleri bulunmayan, bağlılarını ve sevenlerini sadece gönül ve sevgi yaptırımı ile terbiye etmeye çalışan insanlardı.

Bütün bu hizmetler cumhuriyetin ilk yıllarında bir süre şer'iyye ve evkâf vekâletine bağlı olarak devam etti. Daha sonra ise yeni kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında toplandı. 1925 yılında sûfiyye kurumları tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla sosyal hayatın dışında bırakıldı. Din hizmetleri hademe-i hayrat unvanıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kaldı.

Cumhuriyet döneminde devletin yapısının şer'î ve dinî olmaktan çıkması sonucu din hizmeti veren hademe-i hayrat Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak varlığını sürdürdü. Ancak daha önce ilmiye mensubu kabûl edilen iftâ, kazâ ve tedris fonksiyonlarına sahip bulunan hademe-i hayrat, yeni dönemde bundan soyutlanmıştı. Dolayısıyla o günden beri din adamlığı unvânıyla anılan hademe-i hayratın fonksiyonu müeyyidesizdir. Bu bakımdan asırlar boyu belli müeyyidelerle donatılmış olarak din hizmeti veren insanlar, bu özelliklerinden soyutlanınca yeni konumlarına intibakları kolay olmadı.

Bugün din hizmeti veren ve din adamlığı statüsünü ihrâz etmiş bulunanların değişen şartlardaki konumlarının farkına varmış olması ve hizmetlerini buna göre sürdürmesi esastır. Biz bu tebliğimizde bugün dini tebliğ ve temsil davasında bulunan insanların gerek kendi iç dünyalarındaki **ideal** hizmet algılarından gerekse onların insanlar üzerinde uyandırması gereken **model** algı ve imajdan bahsedeceğiz. Bu açıdan konuyu iki ana başlık altında incelemenin uygun olacağını düşünüyorum.

1- Din adamının iç algısı ya da gönül dünyası

2- Din adamının dış algısı/zâhirî imajı ya da beşerî münasebetleri

I- DİN ADAMININ İÇ ALGISI ya da GÖNÜL DÜNYASI

Bu başlık altında bir din adamının iç dünyasında hâiz olması gerekli ideal hususiyetlerden bahsedeceğiz. Din adamı nebevî bir mirasa sahip ve insanları

Hakk'a çağırma konumundadır. Bu statü ise yüksek ideallere haiz olmak demektir. Peygamberini müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderen Allah, ondan bu hizmet karşılığı hiçbir ücret beklememesini emretmektedir. Bu dünyada karşılığı beklenmeyen, ecri ise sadece insanların "Rabbına doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler olmaları"[1] olan din hizmeti, yüce bir hizmettir. Nebevî özellikleri hâiz din adamı iç dünyasında şu ideal hususiyetlere sahip olmalıdır:

1- Sağlam Bir İnanç ve Düzgün Bir İbadet Hayatı

Kur'an Hz. Peygamber'i: "Peygamber kendisine indirilene inandı, müminler de inandılar"[2] diye sunar. Bu âyet yüksek seviyede bir özgüvene vurgu yapmaktadır. İnanan kişi insanları inandığına daha güçlü bir şekilde çağırır. İnancın sâlih amelle teyidi davet ehlinin vasfıdır. Nitekim Kur'an'da davet insanının özelliklerini anlatan âyette buna şöyle işaret buyrulmaktadır: "Kimin sözü (insanları) Allah'a çağıran, sâlih amel işleyen ve: "Ben Müslümanlardanım" diyenden daha güzel olabilir?"[3]

Düzgün bir ibadet hayatının temel esâsı takvâ ve azîmet duygusudur. İbadetlerde takvâ ve azimeti esâs almak din adamının en bariz özelliğidir. Bu yüzden bugün halk arasında çok ters anlamda kullanılan: "Sen hocanın yaptığına değil, söylediğine bak" deyiminin asıl manası şudur: Din adamı ya da hoca konuştuğunda insanlara ruhsat yolunu gösterir. Ama kendisi azimeti tercih eder. Bugün: "Hocalar söylerler ama davranışlarıyla bunu uygulamazlar" anlamında kullanılan bu söz, aslında: "Hoca konuştuğunda ruhsatı, davranışında azimeti tercih eder, sen de azimete güç yetiremezsin. Dolayısıyla sen hocanın yaptığına değil, söylediğine bak!" anlamınadır. Bugün din adamı algısında bu temsilî özelliğin yeniden kazanılması gerekmektedir.

Sâlih amel insanı değiştiren, dönüştüren pozitif bir enerjiye sâhiptir. Din adamı insan ihyâ ve inşâ etmeye çalışandır. Aslolan gönül inşâ işidir. Başkasını inşâ derdine düşen önce kendini inşâ etmelidir. İnşâ edeceğiniz "insan" ise işiniz zordur. Kusursuz talebe yetiştirmek için kusursuz hoca olmak gerekir. Tamirciye eşyânın bozuk olanı gider. Tamircinin ustalığı işçiliğinde ve ürettiği sanatta ortaya çıktığı gibi ideal din adamının başarısı cemaatinde tezâhür eder.

2- Allah ile Birliktelik Şuûru

İdeal din adamı Allah ile maiyyet şuûruna ererek Hakk'ın te'yîdine mazhar olmuş insan demektir. Allah Kur'an'da kuluyla olan yakınlığına dikkat çekmekte

1 el-Furkân, 25/56-57.
2 el-Bakara, 2/286.
3 Fussilet, 41/33.

ve şöyle buyurmaktadır: "Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir."[4] "Biz insanoğluna şah damarından daha yakınız."[5]

Ebû Bekir Şiblî: "Allah'ın seninle olduğunda şüphe yok ama sen kiminlesin? O'nunla mı, nefsinle mi, dünya ile mi?" diye sorar.

Mevlânâ der ki: Tevbesiz ömür can çekişmekten ibarettir. İnsanı yaşayan ölü hâline sokan ölüm ise Allah'tan habersiz olmaktır. Allah ile beraber yaşayınca ömür de hoştur, ölüm de. Fakat Allahsız olan, Allah'ı bulamayan kişiye âb-ı hayât bile ateştir.[6]

3- Adanmışlık Duygusu

İdeal din adamı Allah'a adanmış insan demektir. Allah'a adanmışlık; malını ve canını cennet mukâbili Allah'a satmaktır.[7] Rahman adıyla gönül arasında münâsebet vardır. Rahmet kalb yufkalığı, gönül inceliği demektir. Gönül aşk mahallidir. Din hizmeti de gönül işidir. Nitekim M. İkbal'in Câvidnâme'sinde dediği gibi: "Din aşktır."

Kurallar dînin özünün önüne geçmemelidir. Çünkü yüreğinde ateş olan, kuralın hükmünü sormaz, onu hemen aşkla yapar. İdeal din adamı dinî hayatı ve kulluğu aşkla yaşar. Aslında insanları ibadet ve hizmete koşturan bir avuç heyecan ve aşktır. Bu yüzden din hizmeti için Allah aşkı ile dolu bir kalbe, gönlü Allah Rasûlü'ne raptetmeye ihtiyaç vardır.

4- Gönüller Sultânına Gönülden Bağlılık

İdeal din adamı gönlünü gönüller sultanı Efendimiz'e rabt etmiştir. Çünkü Allah, sevgisini Rasûlü'nün sevgisine bağlamış ve buyurmuştur ki: "(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."[8] İdeal din adamının gönlünde peygamber sevdasının dasitanî bir vasfı olmalıdır. Ayrıca inananların gözünde ve gönlünde Hz. Peygamber kendi canlarından daha azizdir. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: "Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır."[9]

5- Çalışmalarında Hedefler Belirlemek

İdeal din adamı hedefleri olan insandır. Kendisini rüzgârın önündeki yaprak gibi hayâtın akışına bırakmaz. Aksine "Ben niçin varım? Ne işe yararım?" sorula-

---

4 el-Hadîd, 57/4.
5 el-Kâf, 50/16.
6 Dîvân-ı Kebîr, I, b. 196.
7 et-Tevbe, 9/111.
8 Âl-i İmrân, 3/31.
9 el-Ahzâb, 33/6.

rıyla kendisine hedefler belirler. Çünkü hedef koymak alışkanlıkların dışına çıkıp rahâtı terk edebilmektir. İnsanın kapasitesi koyduğu hedefler kadardır. İnsan için en büyük mutluluk büyük hedefler belirlemek ve onlara ulaşmaktır. Hedefsiz, plansız ve programsız çalışma verimli tarlaların nadasa bırakılması ya da yaban otlarıyla dolmasına seyirci kalınmasıdır.

Hedefler belirleyerek çalışmak nebevî bir çileye tâlip olmak demektir. Allah Rasûlü ömrü boyunca kendisi için hedefler belirlemiş ve bunların gerçekleşmesi için kavlî ve fiilî duâlar etmiştir. Nitekim iki Ömer'den birinin Müslüman olması,[10] Tâif halkının soyundan mümin insanların gelmesi,[11] Mekke halkının Müslüman olması duâ ve hedefiyle Roma, Bizans, Yemen ve İran'a İslâm'ın ulaşması temenni ve kaygıları[12] bu türden nebevî hedeflerdi.

Büyük hedefler ve inançlar büyük sonuçlar doğurur. Başarılı olanlar, nereye gittiklerini bilenlerdir. Çünkü neyi aradığını bilen bulduğunun farkında olur. Başarmak insanın kuvvetlerini bir hedefe kilitlemesi ve onu elde etme sürecine girmesidir. İnsan istediklerine odaklanmalı, istemediklerine değil.

6- Dert Sahibi Olmak ve Yaptıklarını Hesaba Çekmek

İdeal din adamı kendi içinde kulluğu, hizmeti, başkalarının sıkıntılarını ve İslâm'ı dert edinendir. Bu yüzden uykusu kaçar. İnsanın, motorunun elektriğini üreten dinamo gibi olması için dert sahibi olması gerekir. Dert insanı şarj eder, ataletten harekete geçirir, heyecan verir. Bu yüzden hayatın zorlukları karşısında insanın ne kadar yıkıldığından çok ne kadar ayağa kalkabildiği önemlidir. Bu da dertle olur. Muhammed İkbâl: "Dünyanın gidişatından Müslümanın sorumlu olduğunu" söylerdi.

İdeal din adamı kalb ve gönül sorgusuyla: "Bugün Allah için ne yaptım?" "Yaptıklarımın ne kadarı Allah için?" diye kendi kendini hesaba çekmelidir. Çünkü hadîste: "Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekiniz"[13] buyrulmuştur. Büyük bir hesap günü var. Allah Teâlâ buyurur: "Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz."[14]

Kişisel gelişimciler insanlardan sabah planlama, akşam sağlama isterler. Mutasavvıflar ise amellerin hem önünde hem sonunda muhâsebe önerirler. Nitekim **Hâris b. Esed Muhâsibî** bu özelliği ile anılır ve bilinir.[15]

---

10 İbn Hişâm, Sîret, I, 365-368.
11 Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 7.
12 Bkz. Ahmed b. Hanbel, IV, 303; İbn Sâd, IV, 83-84.
13 Bkz. Tirmizi, Kıyâmet, 25/2459.
14 Tekâsür, 102/8.
15 Bkz. Hâris Muhâsibî, er-Riâye li hukukillâh, thk: Abdulkadir Ahmed Ata, Kâhire 1970, s. 54-62.

7- Yaptığını Güzel Yapmak

İdeal din adamı "Allah'ı görür gibi kulluk" anlamına gelen "**ihsân**" kıvâmıyla yaşamaya çalışır ve bu duygu ile yaptığını güzel yapmaya özen gösterir. Allah Kur'an'da: "Güzel yapınız"[16] buyurduğu gibi, pek çok âyette: "Allah'ın ihsân ehlini/muhsinleri sevdiğini" bildirmektedir. Allah Rasûlü de: "Allah yaptığı işi güzel yapanı sever"[17] buyurmaktadır.

İhsân kıvâmı ile yaptığını iyi yapan yenilenmeye açıktır. Çünkü "kendini yenilemeyen yenilir." Kendini geliştiren ise yücelir.

8- Benlikten Geçmek ve "Ene"yi Aşmak

İdeal din adamı benlik iddiasının şeytanî bir vasıf olduğunu bilir. "Benlik" olan yerde bereket olmaz. "Ben, ben" diyenler insanları etrafından kaçırır. Bundan kurtuluşun yolu nefsi aşmaktır. Tasavvufta "iskâtü'l-yâât" diye bir prensip vardır. Bu, mülkiyet iddiasından geçmek, sadece bir olan Allah'ı görmek demektir. "Benim malım", "senin malın" yok; hepsi Allah'ındır.

Nefsin iki anlamı vardır:

a- "Ene/ben" anlamına özbenlik; rûhun ten kafesine girdikten sonraki hâli,

b- Kötülüğü emreden merkez.[18]

Gerçek hürriyet, nefsin hevâsının esaretinden kurtulmak; nefs hevâsını tanrılaştırmamaktır.[19]

9- Zamanı İyi Yönetmek

İdeal din adamı zamanın kıymetini bilen ve onu en iyi yönetendir. Nitekim Asr Sûresi'nde Allah Teâlâ zamana yemin ile insanlığın hüsrânda olduğuna dikkat çekmektedir. İnsanlığı hüsrana sevk eden şeylerin başında zamanı iyi kullanamamak gelir. Nitekim Fahreddin Râzî âyeti böyle yorumlamıştır.[20]

Bugün "Time Management" adıyla hayâtımıza giren kavram, zaman yönetiminin önemine işaret etmektedir. Zamanı planlı yaşamak, her şeyi vaktinde yapmak demektir. Plansız zaman; sahipsiz ve sınırları belli olmayan mîrî arazî gibidir. Her zaman birileri tarafından işgal edilebilir. Bu yüzden Allah Teâlâ müminin boş vaktinin olmamasına dikkat çekerek şöyle buyurur: "Boş kaldın mı hemen başka bir işe koyul ve yalnız Rabbine yönel."[21] Bir işten boşalınca öbürüne geç-

16 el-Bakara, 2/195.
17 Krş. Deylemî, Müsned, I, 157; Süyûtî, el-Câmiu's-sagîr, I, 65.
18 Yûsuf, 12/53.
19 el-Furkân, 25/43.
20 et-Tefsîru'l-Kebîr, Beyrût 1990, c. XXXI-XXXII, s. 83; trc: Suat Yıldırım ve arkadaşları, Ankara 1995, XXIII, s. 393.
21 el-İnşirâh, 94/7.

mek hem dinlenmek, hem de verimli çalışmaktır.

Zaman kaygısı, maişet endişesi taşımak değil, ibnü'l-vakt olmaktır. İbnü'l-vakt ise zamanın çocuğu olmak, her ânın icabını yapmaktır. Zamanın çocuğu olmak ile zamâne çocuğu olmak arasında fark vardır.

10- Dünya Malını Gaye Değil Vasıta Görerek Hasbî Olmak

İdeal din adamı dünyayı geçici ve fânî gördüğü gibi, dünya malını da gaye değil vasıta görür. Nitekim Kur'an'da: "Allah'ın kıyam ve kıvam vesilesi kıldığı mallarınızı beyinsizlere vermeyin"[22] buyrulur.

Dünyâ malı insanları sürekli kendine cezp etmektedir. Oysa dünya malı devremülk gibidir. Nitekim Yûnus ne güzel söylemiş:

Mal sâhibi mülk sâhibi Hani bunun ilk sâhibi

Mal da yalan mülk de yalan Var biraz da sen oyalan

İdeal din adamı hizmetlerinde hasbîdir; karşılık beklemez, asla hesabî davranmaz; yâr olduğuna bâr olmaz, kimseden bir şey beklemez ve istemez. Nitekim Allah Rasûlü Medîne'ye hicret ettikten bir süre sonra yedi sekiz kadar sahâbînin bulunduğu bir mecliste onlardan "yalnız Allah'a kulluk, beş vakit namaz kılmak ve ülü'l-emre itaat etmek ve hiç kimseden bir şey istememek üzere" bey'at aldı. Râvinin ifâdesine göre: "Bu bey'ate katılanlar, asla kimseden bir şey istemedikleri gibi, savaşta kazâ-râ ellerinden kılıçları düşecek olsa bile, onu yerde bulunan kimseden istemez, yere inip alırlardı."[23] İstemede isteyeni küçük düşüren bir zaaf vardır. Aslında sevmekle vermek arasında bir ilgi vardır: Vermek sevmektir.

Dünya ve dünya nimetleriyle ilgi konusunda Rasûlullah'ın yöntemi zühd idi. Zühd dünyaya değer vermemek, dünya nimetlerinin peşinden koşmamaktır. Nitekim Allah Rasûlü hem Allah'ın hem insanların seveceği ameli şöyle anlatır: "Dünyaya karşı zâhid ol, Allah tarafından sevilirsin; insanların elindekine karşı zâhid ol, insanlar tarafından sevilirsin."[24]

Dünya ve dünya malının bizzat kendisi kınanmış değildir. Mezmûm olan, dünyanın tanrılaşarak insanı kendine esir etmesidir. Nitekim Hz. Mevlânâ bu konuda şunları söyler:

Dünyâ nedir? Allah'tan gâfil olmaktır

Ne kadın, ne kumaş, ne altın, ne gümüştür.[25]

Mevlânâ Allah'tan gafil olmak olarak gördüğü dünya malının âhirette geçerli

22 en-Nisâ, 4/5.
23 Müslim, Zekât, 35.
24 İbn Mâce, Zühd, 1.
25 Mesnevî, I, b. 984.

olmayacağını, bunun yerine oraya gönül götürmek gerektiğini şöyle ifade eder:

Ben gönle bakarım bakmam sana
Ey can, gönül armağan getir bana.[26]

II- DİN ADAMININ DIŞ ALGISI/ZÂHİRÎ İMAJI ya da BEŞERÎ İLİŞKİLERİ

Din adamı dışarıdan algılanışı itibarıyla Rasûlullah'ın üsve-i hasene[27] özelliğine vâris model insan konumundadır. Bu yüzden beşerî ilişkilerinde zahirî imajı açısından karakter sahibe olması ve şu "model" hususiyetleri haiz bulunması gerekir:

1- Karakter Sahibi Model İnsan Olmak

Karakter insanî ilişkilerde, doğruluk, güven, vefâ, dürüstlük ve davranışlardaki tutarlılığı ifade eder. "İnsanlar dehaya hayrandır, ama karakterin peşinden gider" diye bir söz vardır. Nitekim "**es-Sâdık**" ve "**el-Emîn**" sıfatlarıyla karakter şâhikası olan Hz. Muhammed (s.a.) Kureyş müşriklerine bile: "Biz sana yalancı diyemeyiz"[28] dedirtmişti.

Model din adamı hayât rehberidir. Bu yüzden otoriter değil; karizmatik ve sempatiktir. Cezâ ve sorgu hâkimi veya polis ve jandarma gibi davranmaz. Eğitmek, doğruları söylemek ya da şiddet uygulayarak zorla yaptırmak değil, yaparak örnek olmaktır. Bizde -her nedense- baba, hoca ve koca otoriter olmak zorunda imiş gibi yanlış bir algı oluşmuş. Bu yüzden zaman zaman iletişim problemlerine ve şiddete davetiye çıkarılmıştır.

2- Sevgi Abidesi Olmak

Model din adamı sevgi ve heyecan aşılayan ve insanları ateşleyendir. İşin temeli sevgidir. Çünkü model din adamı yaratandan ötürü yaratılanları sever. Yûnus'un ifadesiyle:

Elif okuduk ötürü Pazar eyledik götürü
Yaradılanı severiz Yaradandan ötürü

Ben gelmedim dâvî için Benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir Gönüller yapmaya geldim

26 Mesnevi, V, b. 881-883.
27 el-Ahzâb, 33/21.
28 el-En'âm, 6/33; Vâhidî, Esbâbu'n-Nüzûl, s. 219.

Önemli olan gönül yapmak ve gönle girmektir. Çünkü gönlüne girmediğiniz insanın beynine ulaşamazsınız.

Gönlü sevgiyle dolu model din adamı paylaşan insan demektir. Ayrıca din adamı çok farklı paylaşım ortamlarına sahiptir. Çünkü din hizmeti verenler işlerinin gereği insanların en acılı ve en mutlu günlerinde onlarla beraber olma imkânına sahiptir. Nitekim nikâh/düğün ve doğum gibi sevinç anlarında; ölüm, hastalık, kaza ve musibet gibi hüzün zamanlarında din adamı insanların yanında bulunur, acılarını ve sevinçlerini paylaşır.

Model din adamı başkalarının acılarını ve sevinçlerini; kendisinin imkânlarını başkalarıyla paylaşır; sofrası, kapısı ve gönlü daima açıktır. Model din adamı müstağnidir; yaptığı iş ve hizmetlerden karşılık beklemez.

Model din adamı insanların dertlerine ve sevinçlerine ortak olur. Çünkü Allah Rasûlü zaman zaman ashabına sorardı: "Bugün içinizden bir yetim başı okşayan, bir cenaze teşyi eden ve hasta ziyaret eden var mı?"[29]

Gönlü sevgiyle dolu model din adamı insanlara karşı hoşgörülü ve yumuşak davranır. Beşerî ilişkilerde karşısındakini suçlayıp kendinin suçsuz olduğunu iddiâ etmek ilişkileri bitirmek demektir. Oysa muahezeyi kendine, müsamahayı karşısındakine gösteren, ilişkilerde dâimâ kârlı çıkar. Başkalarına katlanmak ve kendi kusurunun farkına varmak zor ama onurlu bir iştir. Bu yüzden model din adamı gönlündeki sevgi ateşi sayesinde kendine yapılan kötülüklere bile iyilikle mukabele eder. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: "İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde sav. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."[30]

Kötülük en güzel hasletlerle savuşturulur: Gadaba karşı sabır, bilgisizliğe hilm, kötülüğe afv ile mukâbele edilir.

Model din adamı insanlara karşı "kavl-i leyyin" ile konuşur. Nitekim Allah Teâlâ Fir'avn'a gönderdiği Mûsâ ve Hârun'a şöyle buyurmuştu: "Fir'avn'a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt dinler veya çekinir."[31]

Allah Rasûlü buyurur: Size iyilik yapana iyilik yapmak meziyet değildir. Asıl meziyet kötülük yapana da iyilik yapabilmektir.[32] Merhametiniz bütün mahlûkata şâmil olmadıkça cennete giremezsiniz.[33]

Model din adamı kime nasıl konuşulacağını; nasıl tepki verileceğini bilir. Ni-

29 Taberânî, Sâhibu'l-Câmî, 80.
30 Fussilet, 41/34.
31 Tâhâ, 20/43-44.
32 Tirmizî, Birr, 63.
33 Hâkim, Müstedrek, IV, 185.

tekim Yûnus bunu şöyle ifâde eder:

Dövene elsiz gerek, Sövene dilsiz gerek,
Dervîş gönülsüz gerek, Sen dervîş olamazsın.

3- Günahkâra Değil Günaha Kızmak

Allah "**Settâr**" isminin sâhibi olduğu için model din adamına yakışan, ayb örtücü olmak; dostunun, cemâatinin kusurlarını setredip gizlemek, güzelliklerini ise teşhîr etmektir. Meydanda zina eden çiftin üzerine günah işlediklerini düşünmeden cübbesini örterek "yorganları da yokmuş gariplerin" diyen bir anlayışa sâhip olmaktır.

Model din adamı cemâatinden insanların yanlış davranışlarını eleştirip uyarabilir ama kızıp kınayamaz ve onlardan kopamaz. Nitekim Allah Teâlâ'nın peygamberine tâlim ettiği ahlâkın da gereği budur. Allah Hz. Peygamber (s.a.)'e: "Onlar sana uymaz, karşı gelirlerse ben sizin yaptıklarınızdan uzağım, de!"[34] buyurmuş ve fakat "sizden uzağım de" dememiştir. Buradan davranışlarla şahısların arasını ayırarak yanlışları sebebiyle kardeşin üstünün çizilmesine izin olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü insanın hal ve hareketlerinde meydana gelen değişiklik ve ârızî bir sürçme, bir zaaf eseri olarak ortaya çıkmışsa kişinin bundan vazgeçip düzeltmesi umulur. Bir hareketi sebebiyle onun bütünüyle kınanması doğru değildir. Nitekim sahâbîler had cezâsı vere vere bıktıkları birine lânet edince Hz. Peygamber (s.a.): "Ona lânet etmeyin, o Allah'ı ve Rasûlü'nü seviyor"[35] buyurmuştu.

4- Fedâkâr, Cefâkâr ve Özverili Davranmak

Model din adamı Allah rızası için aşılamayacak güçlükleri aşmak gerektiğini bilir. Hizmet yolunda her güçlüğü aşmak gerçek fedakârlıktır. Din adamı mazeret üretmez, iş üretir, çıkış yolu arar. İşinin eri ve kahramanıdır, çiftçi gibi ektiği tohumun derdine düşer, onu kurda kuşa yem etmez.

İnsanlara ulaşmanın yolu onların problemlerini çözmekten geçer, o da; fedakârlık ister; özveri ister; kendinden, keyfinden ve istirahatından geçmek ister; îsâr ister; zamanından vermek ister. Zaman insanlara verilecek en değerli armağandır. Sevgi ve zaman iki hazinedir. Biri kullandıkça azalır diğeri ise kullandıkça çoğalır.

5- İnsanlarla Gönülden Anlaşmak Herkese Anladığı Dille Konuşmak

Model din adamı nerede ne söylediğini bilir. Lüzumu kadar konuşur, boş laf-

34 eş-Şuarâ, 26/216.
35 Buhârî, Hudûd, 5.

tan sakınır. Nitekim Allah Teâlâ kurtuluşa eren müminlerin vasıflarını sayarken şöyle buyurur: "Onlar boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler."[36]

Din adamı hitâbetin inceliklerinden yaralanarak insanlarda heyecan uyandırmaya çalışır. Herkese anlayacağı dille hitabetmek nebevî bir usûldür. Nitekim Allah Rasûlü: "İnsanlara akılları ölçüsünce konuşun"[37] buyurur. Yûnus da sözün yerine ve mahalline göre etkisini ne güzel anlatır:

Söz ola kese savaşı Söz ola kestire başı

Söz ola âğûlu aşı Yağ ile bal ede bir söz

İnsânî ilişkilerde bâzen hal lisânı ile konuşmak ve beden dilini kullanmak, konuşmanın etkisini artırır. "**Kalbden kalbe yol vardır**" sözü gönüller arası konuşmanın bir ifâdesidir. Hz. Mevlânâ: "Hâl/fiil dilinin kâl/söz dilinden etkili olduğunu" söyler.[38] Yine Mevlânâ'ya göre sükût, ruhlar arasında bir konuşma ve anlaşma ifâdesidir. Susmakla sözümüz daha tesirli olur. Dilsiz dudaksız konuşmalarla duygularımızı daha açık anlatabiliriz. Bir şâir der ki:

"Sen hâmûş ol, mâcerâyı çeşm-i giryan söylesin!" "Sen sus; olayı ağlayan göz anlatsın!"[39]

Eşrefoğlu der ki:

Dil dudak deprenmeden sözden anlayan gelsin

6- İşini Emânet Görerek İncinmemek ve İncitmemek

Model din adamı sâhip olduğu makamı ve imkânı âriyet, cemaat ve hizmeti emanet görür. Emaneti koruyarak ona sahip çıkar. Cemaatine ve talebelerine özgüven ve vefâ aşılamaya çalışır.

Bugün "kendini başkalarının yerine koymak" anlamına gelen empati duygusu, din adamının duygudaşlık vasfıdır. İnsanın kendisine yapılmasını istediği muameleyi başkalarına da yapmasını; kendisine yapılmasını istemediğini başkalarına da yapmamasını ifade eden bu davranış, toplum içinde insanın incitmeden ve incinmeden; kırmadan ve kırılmadan yaşamasını sağlayacak bir duygu derinliğidir. Başkasının yarasını yüreğinde hisseden başkalarının sevgisine lâyık olur.

SONUÇ

Din adamlığı bir irşâd ve ıslâh faaliyetidir. Ancak irşâd ve ıslâh için bu işi yapacak olanın "reşâd'a ermiş, salâh bulmuş" olması gerekir. Eskilerin ifâdesiyle "salâh olmadan ıslah, reşâd olmadan irşâd olmaz." Bu yönüyle din adamının iç

36 el-Müminûn, 23/3.
37 Krş. Deylemî, V, 359.
38 Mesnevî, IV, b. 485 vd.
39 Can, Mesnevî Tercümesi, c. VI, s. 659-60, dn. 726.

âleminde ve gönül dünyasında itminana ermiş, takvâ ve azîmet kaygısı taşıyan bir konumda bulunması gerekir. Sadece bilgi yoğun bir yetişme tarzının ıslah ve irşâd için yetmediği açıktır.

İlmin/bilginin amelle; değiştiren, dönüştüren sâlih amelle buluşması önem arz eder. Arapçada bir kural vardır: "Lâfızları birbirine yakın olan kelimelerin manaları da birbirine yakındır." İlim ile amel kelimeleri aynı harflerden oluşmaktadır. Dolayısıyla aralarında sıkı bir münasebet vardır. İlmin i'lâma/tanıtım ve davete dönüşmesi amelle buluşmasına bağlıdır.

Cami ve mescitler sadece mâbet, din adamı da namaz kıldırma, ezan okuma ya da vaaz etme memuru değildir. Din adamlığı insanlarla birebir ilişkiyi gerekli kılan bir hizmettir. Dolayısıyla kitleye namaz kıldırmak, müezzinlik yapmak ve vaaz etmek insanları inşâ için yeterli değildir. Din adamı cemaatin dertleriyle, problemleriyle ve her türlü sıkıntılarıyla ilgilenmek durumundadır. Çünkü din adamlığı, sosyal ve manevî bir liderlik demektir. Liderliğin temel şartlarından biri paylaşmak, diğeri risk almaktır.

Din adamının, cemaatin sosyal ve ekonomik problemlerini çözecek bir ilgi ve duyarlılığa sahip olması gerektiği gibi ekonomik ve sosyal bir güce sahip olması da gerekmektedir. Bu yüzden din adamları, Sosyal Hizmetler Vakfı yönetimlerinde görev ve sorumluluk üstlenerek cemaatlerinin problemlerini bu vasıtayla çözmeye çalışabilirler. Ya da Diyanet Vakfı bu tür bir yapılanmaya giderek ilçe müftülükleri ve mahalle cami görevlileri vasıtasıyla sosyal hizmet ağını genişletmeli, din adamlarını da bu alanda istihdam etmelidir. Din adamları bir yandan Sosyal Hizmetler veya Diyanet Vakfı'ndan hizmet desteği alırken diğer yandan da kendileri bu hizmetlere destek vererek din adamlığını amatör bir ruh ve profesyonel bir anlayışla yürütmelidirler. AB'ye giriş sürecinde dinî hizmetlerin sivilleşerek sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmesi konusu da hesaba katılınca din adamlarının vakıf ve dernek gibi sosyal kurumlarda aktif olarak cemaatlerine hizmet etmesi daha bir önem arz etmektedir.

Din adamı mahallenin muhtarı ya da nüfus memuru gibi görev yaptığı alandaki insanların sosyal yapılarını yakından tanımalıdır. Kendisine cemaat olarak ya da ders okumaya gelenlerle irtibatını sürdürmelidir. Özellikle çocukların ve gençlerin kendisiyle irtibatını sürdürebileceği ortamları kollamalı, öğrencilere burslar bulmalı, küçüklere de temin edeceği çikolata ve benzeri ikramlarla gönüllerinde iz bırakabilmelidir. Din adamları, sadece camiye gelenlerle değil gelmeyenlerle de ilgilenmenin yolunu bulmalı, görev yaptığı bölgede yaşayan insanları evlerinde ve işyerlerinde ziyaret ederek İslâm'ın güler yüzünü insanların yüreklerine sunabilmelidir.

İnsanlar üzerinde iz bırakanlar ve toplumda müessir olanlar genellikle tevazu

ve cömertlik sahipleridir. Din adamları mütevazı olmalı, toplumun her sınıfından, her yaştaki insanla sıcak ve alçakgönüllü bir üslup ile diyalog kurabilmeli, yerine göre elindeki mahdut imkânı insanlarla paylaşabilmelidir. Sırasında bir çay ikramı bile önemli bir vesiledir. Özellikle hocaların "alan el" olmak şeklindeki yaygın ve yanlış imajının düzeltilmesi bu küçük ama yürekten ikramlarla ve cömert tavırlarla mümkün olabilecektir.

Herkese maddî destek sağlayarak işini görmek ve yardımcı olmak, din adamının sınırlı bütçesi içinde elbette mümkün değildir. Ama insanların problemlerini çözmek için onlara yardımcı olmada gönüllerinde iz bırakacak sıcak bir ilişki ve sahiplenme duygusu çok önemlidir. Çünkü problemini çözdüğünüz insan sizindir, çözmediğiniz başkalarının. Velhâsıl din adamları derd dinleyen, problem çözen ve insanlara zaman ayıran olmak zorundadır.

İnsanların konumlarından sürekli şikâyetçi olmasını ve bunu mutsuzluk vesîilesi görmesini psikiyatristler bir rûh sağlığı problemi olarak değerlendirir; tedavi için hayır terapileriyle insanları kendilerinden çok daha zor ve dar durumda bulunan fakir, yoksul, hasta ve bîçârelerle karşı karşıya getirmeyi önerir.[40] Çünkü insanoğlu sürekli daha fazlasını isteyen bir konumdadır. Din adamı da olsa sonuç değişmez. Ama insanların sahaya inip kendinden bin beterini görünce etkilenip hâline şükretmesi ve ona yardımcı olma duygusuna kapılması melhuzdur.

Toplumda çeşitli gurupların kendi aralarındaki ilişkilerde birtakım iletişim kazalarının yaşandığı görüle gelmektedir. Din adamlarının da kendi içlerindeki ast-üst ilişkilerinde benzer sıkıntılar yaşadığı gizli değildir. Ancak kendi aralarında karşılıklı samimiyet, sevgi ve güveni yakalayamamış kimselerin başkalarına sevgi ve güven aşılamasının zor olacağı izahtan varestedir. Diyanet, câmia içerisindeki bu tür olumsuzlukları gidermek üzere: "Tevhîd-i efâl tevhîd-i kulûbe vâbestedir." Yâni aynı işleri yapanların yürekleri birleşir, kuralından yararlanarak mensuplarının birlikteliklerini ve paylaşım noktalarını arttırmalıdır. Aylık toplantılar yeterli değildir. Çeşitli sosyal etkinlikler, âilelerin de katılacağı gezi ve piknik programları, insanların birbirlerini daha iyi tanıyıp sevişmelerine imkân sunabilir. Diyanet 'in elinde bu imkân vardır. Başta herkese: "Öğrenme ve eğitimin mezara kadar sürdüğü" ilkesi benimsetilmelidir. Hacc ve umre başta olmak üzere; ülke içindeki târihî ve kültürel alanlara yapılacak inanç turizmi çok işe yarayabilir. Ancak bu seyahatler öncesinde bilgilendirme toplantıları, seyahatler sırasında da özelliği olan bir görevlinin liderliğinde kaynaştırma ortamları sunulmalıdır. Tecrübesiz din görevlileri için bu yıl ilk defa yapılan umre seyahatinin iyi bir uygulama olduğunu düşünüyorum.

---

40 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Dr. Mustafa Merter, Dokuz Yüz Katlı İnsan, İstanbul 2006.

Diyanet ayrıca personelinin hizmet heyecanını ve gönüllülük duygusunu arttırmak üzere motivasyon toplantıları ve hizmet içi seminerleri gerçekleştirmelidir. Her personelden aynı seviyede sonuç almak mümkün değildir. Ancak insanların moral ve motivasyonlarının diri tutulması, hizmet konusunda uyarılması ve bunların olabildiğince kendi üslûbu içerisinde gerçekleştirilmesi kaliteyi arttıracaktır. Bu maksatla yapılacak toplantı ve programların yasak savma türünden değil, personelin ikna edilerek bir ihtiyaca mebni olduğu anlatılarak verilmesi gerekir.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI HİZMET İÇİ EĞİTİM HİZMETLERİ

Hüseyin KAYAPINAR[1*]

Diyanet İşleri Başkanlığı, diğer hizmetlerinin yanında, geniş bir yelpazede hizmet içi eğitim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bu tebliğde, Başkanlığın hizmet içi eğitim faaliyetlerine bir bütün halinde bakıp özellikle ihtisas kurslarındaki hizmet içi eğitim programlarına yoğunlaşılacaktır.

Bu çalışma, bireysel tecrübelerimin yanı sıra, Din Eğitim Dairesi Başkanlığının dokümanlarına, kursiyer ve öğretmenlerle yapılan birebir ve toplu görüşmelere dayanmaktadır. Dolayısıyla ulaşılan sonuçların, tecrübe ve gözleme ilaveten bir alan araştırması niteliğinde olduğunu ifade etmek isterim.

GİRİŞ

Toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı yürüttüğü din hizmetlerinin daha kaliteli ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek hale gelmesi için personelin bilgilerini yenilemekte ve becerilerini geliştirmektedir. Bu amaçla farklı görevler yürüten personeline yönelik hem bilgi yenileyici, hem de yeni doğan ihtiyaçlara cevap verecek hizmet içi eğitim kursları ve seminerleri düzenlemektedir. Böylece personel;

a) Yürütmekte olduğu görevle ilgili olarak, eksik kaldığı bilgileri tamamlamak ve öğrendiklerini tekrarlamak imkânı bulacaktır.

b) Yeni gelişmelerden haberdar olacak ve bu gelişmelere adaptasyonunu sağlanacaktır.

c) İleri teknolojiden yararlanma ve kullanmayı öğrenecektir.

1 * Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

d) Pratik hayatta karşılaştığı sorunları meslektaşları ile paylaşacak ve bunların çözümü için çareler arayacaktır.

e) Hizmet birliğinin sağlanması ve etkinliğinin artırılması yönünde kazanım edinecektir.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINDA HİZMET İÇİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan itibaren tekâmül kursları ile bir çeşit hizmet içi eğitime başlamıştır. Ancak bunun resmi ve kalıcı hüviyete dönüşmesi 1960'lı yılların ortalarına dayanmaktadır; Personelin mesleki formasyonunu geliştirmek, hizmet verimini artırmak, Kur'an Kurslarının ve Eğitim merkezlerinin açılışı, eğitim-öğretim ve yönetimi ile ilgili işleri yürütmek üzere 02.07.1965 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan ve 15.08.1965 tarihinde yürürlüğe giren 633 Sayılı **"**Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ile ilk defa "Dini Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı" kurulmuştur.

26. 04. 1976 tarih ve 1982 sayılı kanunla "Dini Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı", "Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı" adını almış, Olgunlaştırma Müdürlüğü de "Eğitim Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir. 27. 08. 1984 gün ve 3046 sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun hükümleri gereğince, Bakanlıkların ve bağlı kuruluşların teşkilat yapıları ve kadro unvanları standardize ve reorganize edilmiştir. Buna göre "Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı**"**nın adı, "Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı" olarak değiştirilmiş; ayrıca Başkanlığın bünyesinde "Hizmet İçi Eğitim Şubesi Müdürlüğü" kurulmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığınca hizmet içi eğitim amaçlı açılan ilk eğitim merkezi 14. 09. 1972 tarihinde faaliyete başlayan Bolu Eğitim Merkezidir. Böylece bu günkü anlamda ilk hizmet içi eğitim faaliyetleri 1973 yılında başlamıştır. Bugün ülkemizde yeni açılan Rize eğitim merkezi ile birlikte altısı ihtisas, diğerleri kısa süreli olmak üzere toplam 18 eğitim merkezi bulunmaktadır. Ayrıca birçok il ve ilçemizde, kendi personeline yönelik, çoğunlukla kısa süreli hizmet içi eğitim veren il eğitim merkezleri bulunmaktadır. Bunların sayısı da 30'dur.

EĞİTİM MERKEZLERİ

Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen hizmet içi eğitim faaliyetleri uzun süreli ve kısa süreli olmak üzere iki farklı türde geçekleştirilmektedir. Süresi üç aydan fazla olanlar "uzun süreli (ihtisas)", üç aydan az olanlar "kısa süreli" eğitim olarak adlandırılmaktadır.

Uzun Süreli (İhtisas) Eğitim Merkezleri:

Bunlar İstanbul Pendik Haseki, Konya Selçuk, Trabzon Akçaabat, Erzurum M. Nuri Yılmaz, Kayseri ve Rize Müftü Yusuf Kara Ali eğitim merkezleridir.

Kısa Süreli Eğitim Merkezleri:

Bunlar da Ankara, Antalya H. Mehmet Gebizli, Bolu, Bursa Nilüfer, Elazığ Harput, İzmir-Tire, Kastamonu, Manisa-Saruhanlı Mütevelli, Samsun Aşıkkutlu, Şanlıurfa, Tekirdağ, Van eğitim merkezleridir.

BAŞKANLIKÇA YÜRÜTÜLEN HİZMET İÇİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

Yukarıda değinildiği üzere Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen eğitim faaliyetlerinden üç aydan fazla süreli eğitim faaliyetleri "uzun süreli", üç aydan daha az süren eğitim faaliyetleri de "kısa süreli" eğitim olarak değerlendirilmektedir.

I. KISA SÜRELİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

1- Hizmete Hazırlık (Adaylık) Eğitimi

Diyanet İşleri Başkanlığı Aday Memurlarının Yetiştirilmelerine Dair Yönetmelik, Hizmete Hazırlık Eğitiminin ilk defa göreve başlayanlar için temel, hazırlayıcı ve uygulamalı (staj) eğitim olmak üzere üç aşamada gerçekleşmesini öngörmüştür.

2005 yılında belirlenen personel yeterlikleri dikkate alınarak hazırlanan Hizmete Hazırlık Eğitimi Programı, göreve yeni başlayacak olan personelin görevlerini etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için alan bilgisinin yanı sıra, uygulama becerisini de geliştirmeyi hedeflemektedir.

Din hizmetleri personeli için Hizmete Hazırlık Eğitiminde yeniden bilgilendirme değil, bilgisini kendi mesleğinin incelikleri içinde kullanabilen ve geliştirebilen, analitik ve eleştirel düşünme yeteneğine sahip din hizmetleri personeli yetiştirme yaklaşımı benimsenmiştir.

Hizmete hazırlık eğitimlerine; 2005'de 5174, 2006'da 3419, 2007'de 3672 ve 2008'de 2894 olmak üzere dört yıl içerisinde toplam 15.159 personel katılmıştır.

2- Din Hizmetleri Personelinin Genel Hizmet İçi Eğitimi Programı

Bu program, İmam-Hatipler, Vaizler, Kur'an Kursu Öğreticileri, Din Hizmetleri Uzmanları ve Müftüler yöneliktir. Bu program**,** "Taşra Teşkilatında Din Hizmetlerini Yürütenlerin Temel ve Özel Yeterlilikleri" esas alınarak hazırlanmıştır. Tüm hizmet guruplarında bulunması gereken temel yeterlilikleri kazandırmak için ortak dersler ve konular olduğu gibi, her bir gurup için özel yeterlilikleri kazandırmaya yönelik olan farklı derslere ve konulara da yer verilmiştir.

Personelin öngörülen yeterliliği kazanmada eksikliklerini tamamlamak için hazırlanan program sekiz haftalıktır (toplam 224 ders saati). Bu süre içersinde personelin örgün eğitimde aldıkları tüm dini bilgilerin tekrarı, almadıklarının da verilmesi hedeflenmektedir.

3- Kur'ân-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Kursları

Bu kursların hedefi, Başkanlık teşkilatında görev yapan ancak Kur'ân-ı Kerim okuma bilgi ve becerisi hususunda eksiklikleri bulunan personeli öğrenme-öğretme konusundaki modern yaklaşımlara, teknolojik imkânlara ve musiki ilminin verilerine dayanarak, rehber öğreticiler vasıtasıyla yetiştirmek ve geliştirmektir.

Bu kurslar, tamamen Kur'an eğitimine tahsis edilmiş ve personelin bu alanda belirli bir yeterlik düzeyine ulaşması hedeflenmiştir. Bu kurslarda 2007 ve 2008 yıllarında toplam **10.587** personel eğitimden geçirilmiştir.

4- Yabancı Dil Ağırlıklı Hizmet İçi Eğitim Kursları

Yurtdışına gönderilecek din görevlilerine yönelik düzenlenen yabancı dil ağırlıklı hizmet içi eğitim kurslarının temel yaklaşımı; kursiyeri her alanda yetiştirmek değil, konuşma dili ve yurtdışında yapılacak hizmetler bağlamında karşılaşılacak veya karşılaşılması muhtemel durumları dikkate alarak gerekli bilgilere odaklanmaktır. Kurs programında ele alınan konuların problematik olmaktan ziyade pratik olmasına dikkat edilmiştir.

5- Türk Cumhuriyetleri ve Balkanlardan Gelen Mahalli Din Görevlilerinin Eğitimi

Başkanlığımız, bu ülkelerde görev yapan soydaş mahalli din görevlileri için ülkemizde eğitimler vermektedir. 20-25 kişilik gruplar halinde uygun görülen eğitim merkezlerinde düzenlenen bu eğitim faaliyetlerinde ülkemizi tanıtıcı kültürel ve sosyal aktivitelere de yer verilmektedir.

6- Ezanı Güzel Okuma Öğretimi

Bu eğitim özellikle imam hatip ve müezzinlerin ezan, kâmet ve salâyı güzel okuma bilgi ve becerisini artırmak amacıyla uygulanmaktadır.

7- Yurt Dışına Gönderilecek Din Görevlileri Mesleki Eğitim Programı

Diyanet İşleri Başkanlığı, yurt dışında görev yapacak din görevlilerinin, görev yapacakları ülkede başarılı ve nitelikli din hizmeti sunabilmeleri için bu görevlilere yönelik hizmet içi eğitim vermektedir. Bu görevliler gidecekleri ülkenin dini, siyasi, ekonomik özellikleri, burada yaşayan vatandaşlarımızın durumları,

karşı karşıya geldikleri problemler, yapacakları görevin özellikleri ve farklılıkları açısından bilgilenmeleri için eğitime alınmaktadır.

8- Eğiticilerin Eğitimi

a) Eğitim Merkezi Öğretmenleri

Diyanet İleri Başkanlığı yılda bir kez olmak üzere Eğitim Merkezleri İdareci ve Öğretmenleri Semineri düzenlemektedir. Burada gözetilen amaç eğitimcileri din eğitimi, din hizmetleri ve öğretmenlik formasyonu alanlarındaki gelişmelerden haberdar etmek, bir önceki eğitim yılında uygulanan öğretim programlarını ve gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerini değerlendirmek ve programların geliştirilmesine zemin hazırlamak, yıl boyu yapılacak eğitim faaliyetleri hakkında bilgi alış-verişinde bulunmaktır.

b) Rehber Öğreticiler

İl müftülüklerince belirlenen Kur'ân-ı Kerim'i güzel okuma bilgi-becerisi ve öğreticilik vasfına sahip görevliler, 5 günlük bir eğitimden geçirilmektedir. Bu personel, ihtiyaç duyulan görevlilere il müftülüklerince mahallinde düzenlenecek 120 saatlik Kur'ân-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Kursu Programını uygulamaktadırlar.

9- Diğer Eğitim Faaliyetleri

Çeşitli kademedeki personel yeni gelişmeler konusunda bilgilendirilmek, teknik alandaki gelişmeleri tanıtmak gibi ihtiyaç duyulan alanlarda eğitime tabi tutulmaktadır.

Değerlendirme ve Öneriler

Bu bölümdeki diğer Hizmet İçi Eğitim programlarına göre daha kapsamlı ve uzun süreli olduğu için ben burada sadece ilk iki eğitim (Hizmete Hazırlık Eğitimi ve Din Hizmetleri Personelinin Genel Hizmet İçi Eğitimi) programları ile ilgili olarak şu mülahazalarımı belirtmek istiyorum:

a) Bu kurslardaki programlar hayli kapsamlıdır. Programı belirlenen sürede istenilen amacı gerçekleştirecek şekilde uygulamak mümkün görünmektedir. Dolayısıyla imkânlar nispetinde, kurs süresinin uzatılması faydalı olacaktır.

b) Personelin birikimlerinin eşitsizliği, İmam Hatiplerin ve Kur'an Kursu Öğreticilerinin eğitim düzeylerinin farklılığı yukarıda belirttiğim zorluğun en önemli amilidir. Çünkü bu personel içersinde İlahiyat Fakültesi mezunları olduğu gibi, İmam Hatip Lisesi mezunları da bulunmaktadır. Ayrıca kursa katılan personel arasındaki yaş farklılığı da bazı sorunlara sebep olmaktadır. Onun için personelin

eğitim seviyeleri ve yaş gurupları göz önünde tutularak sınıflandırılması, bu çerçevede farklı programların uygulanması daha yararlı olacaktır.

c) Ezber programının yeniden gözden geçirilip kısaltılması ve ders okutan hocaların görüşleri alınarak bazı surelerin çıkartılıp, yerlerine başka surelerin konulması daha verimli sonuçlar elde etmeyi sağlayacaktır. Eğitim merkezi öğretmenlerinin de teklifi bu yöndedir.

d) Uygulanacak eğitim programında, personelin hizmet vereceği kitle dikkate alınarak, onların ihtiyaç duydukları alana ağırlık verilmelidir. Örneğin Bayan Kur'an kursu öğretmenleri genelde belirli bir yaşın üstündeki bayanları eğitmektedirler. Bu durumda olanların akâid, kelâm, fıkıh, ahlâk gibi derslerde detay bilgilere ihtiyaçları olmadığı gibi anlamaları da zordur. Öğretmenlerin eğitimi için hazırlanan programda bu durum göz önünde tutulmalıdır.

e) Aday İmam Hatiplerin, Eğitim Merkezlerindeki eğitimlerinin yanı sıra görev yaptıkları il ve ilçe merkezlerinde tabi tutulacakları yeterli süredeki eğitimlerle özellikle Kur'ân-ı Kerim tilavetindeki eksiklikleri giderilmelidir.

II. UZUN SÜRELİ HİZMET İÇİ EĞİTİM PROGRAMLARI

1- Aşere Takrib Kursları

Diyanet İşleri Başkanlığınca, Kur'ân-ı Kerim'in kıraat imamları tarafından farklı okunuşlarını öğreten Aşere Takrib eğitimi de verilmektedir.

Aşere Takrib Kursları, ilk defa 1976 yılında İstanbul Haseki Eğitim Merkezinde düzenlenmiştir. Daha sonra 1988'de Ankara, 1993' de Eskişehir, 2000'de İstanbul (Fatih ve Üsküdar) ve 2005'de Konya Müftülükleri bünyesinde bu kurslar açılmıştır.

İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezindeki kursa Türkiye genelinden, diğer illerdeki kurslara sadece o il merkezinde görev yapan personel kabul edilmektedir.

Bugüne kadar eğitimi alan personel sayısı **421**'dir. Halen bu kurslara devam etmekte olan kursiyer sayısı ise **44**'tür.

Bu eğitimle ilgili olarak iki konuya dikkat çekmek istiyorum;

a) Bu eğitim tamamen hocadan görüldüğü şekilde uygulanmaktadır. Dolayısıyla da uygulayıcıya göre farklı süre gerektirmektedir. Uzmanların toplanıp bir program yapması ve o programın uygulanması durumunda hem verim artacak hem de süre azalacaktır.

b) Bu kursu bitirenler aldıkları eğitime göre istihdam edilmemektedir. Bazıları sıradan bir köy veya mahalle camiine imam olmaktadırlar. Bu görevliler merkezî ve büyük camilerde görevlendirilebilirler. Böylece bir taraftan cami hizmetinde

kalite yükseltilirken, diğer taraftan bu kursiyerlerin aldıkları eğitimi başkalarına aktarmalarına imkân bulacakları bir ortam teşekkül etmiş olacaktır.

2- Tashih-i Hurûf (Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma) Kursları

Başkanlıkça, özellikle cami hizmetlerini yürüten personelinin bilgi ve becerilerini geliştirmek, vatandaşlarımıza daha etkin ve verimli bir din hizmeti sunmak, Kur'ân-ı Kerim'in okunmasında yaşanan telaffuz hatalarını gidermek, ses-seda ve mânâ bütünlüğü içerisinde güzel okunmasını sağlamak amacıyla, taşra teşkilatında görev yapan görevliler için, eğitim merkezlerinde ve il merkezlerinde 6 ay süreli "Tashih-i Hurûf Kursları" düzenlenmektedir.

Kurslarda kıraat ve musiki (makam, ezanı güzel okuma vb.) dersleri birlikte verilmektedir. Bu kurslardan bu güne kadar **912** kursiyer mezun olmuştur.

Bu kursla ilgili olarak bir hususa dikkat çekmek istiyorum: Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen kursiyerlerin eğitim aldığı Pendik Haseki Eğitim Merkezini bitiren kursiyerlerin görev mahallerine dönüp, oradaki personele öğrendiklerini öğretmeleri hedeflenmişti. Ancak kursu bitiren personelin birçoğunun gözü büyük şehirlerde olmaktadır. Buradan aldıkları eğitimin de yardımıyla büyük şehirlerde açılan sınavlara katılarak oralara gitmektedirler. Böylece hedeflenen amaç gerçekleşmemektedir. Ayrıca bazı mezunların, belirtilen hizmeti verme konusunda mahalli yöneticilerden gerekli desteği alamadıkları yönünde serzenişler duyulmaktadır. Bu personelin öğrendiklerini öğretmeleri yönünde tedbirlerin alınması gerektiğini düşünüyoruz.

3- İhtisas Eğitim Kursları

İhtisas Eğitim Merkezlerinin Açılışı ve İlk Dönemlerde Uygulanan Programlar

İhtisas eğitiminin geçirdiği evreleri göstermek ve bugün ulaştığı durumla karşılaştırma imkânı vermek için ihtisas eğitim merkezlerinin açılış amacı ve uygulanan ilk programlarına kısaca göz atmak istiyorum:

Diyanet İşleri Başkanlığının 5 Eylül 1975 tarih 1842 sayılı onayla "Başkanlık teşkilatında çalışan Müftü ve vaizlerin mesleki bakımdan daha iyi yetişmelerini sağlamak, verimliliği artırmak ve daha ileri görevlere hazırlamak ve bu gibilerin dini kaynaklara doğrudan doğruya başvurma yeteneklerini elde etmelerini sağlamak, böylece dini konularda toplumumuzun ihtiyacına cevap verecek mütehassıs elemanları süratle yetiştirmek" amacıyla İstanbul'da (Haseki) bir eğitim merkezi açılması hükme bağlanmıştır. Bu onaya dayanılarak, 25. 12. 1975 tarihinde alınan başka bir onayla 20 Ocak 1976 tarihinde başlamak üzere iki yıl süreli bir hizmet içi eğitim kursu açılması kararlaştırılmıştır.

Bu onaydan hareketle ihtisas kurslarının kuruluş amaçlarını maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

a) Başkanlık teşkilatında çalışan müftü ve vaizlerin mesleki bakımdan daha iyi yetişmelerini sağlamak,

b) Müftü ve vaizleri üst düzey görevlere hazırlamak,

c) Müftü ve vaizlerin temel dini kaynaklardan faydalanabilmelerini temin etmek,

d) Dini konularda toplumumuzun ihtiyacına cevap verecek mütehassıs din adamlarını süratle yetiştirmek,

e) Müftü ve vaizlerin Arapçayı günlük dilde kullanabilmelerini sağlamak,

f) Her hangi bir konuda tez hazırlamak suretiyle, kursa katılan personele araştırma yapma ve herhangi bir konuda makale kaleme alma kabiliyeti kazandırmak.

Yukarıda işaret edilen onayda kurs süresinin iki yıl olması, eğitim dilinin mümkün mertebe Arapça olması, her kursiyerin bir bitirme tezi hazırlaması gibi hususlar yer almıştır.

Aşağıdaki tabloda kursta verilen dersler, ders kitapları ve süre gösterilmektedir:

Dönem	Süre	Dersin Adı	Haft. Ders Saati	Ders Kitabı
1	3 ay	Arapça (Metin)	15	Edebü'd-Dünya ve'd-Sin
		Hadis	10	Sünen-i Ebu Davud
2	3 ay	Belâğat	10	el-Belağatü'l-vadıha
		Hadis	15	Sünen-i Ebu Davud
3	3 ay	Tefsir	10	Medârikü't-Tenzil
		Fıkıh	15	el-Hidâye
4	3 ay	Tefsir	10	Medârikü't-Tenzil
		Fıkıh	15	el-Hidâye
5	3 ay	Tefsir	15	Medârikü't-Tenzil
		Fıkıh	10	el-Hidâye
6	3 ay	Tefsir	10	Medârikü't-Tenzil
		Fıkıh	15	el-Hidâye

7	3 ay	Tefsir	10	Medârikü't-Tenzil
		Fıkıh	15	el-Hidâye
		Türk İslâm Kültürü ve Medeniyet Tarihi	2	
8	3 ay	Tefsir	10	Medârikü't-Tenzil
		Fıkıh	15	el-Hidâye
		Türk İslâm Kültürü ve Medeniyet Tarihi	2	

Diğer taraftan kursta fıkıh programı bittiğinde, Türkçe ve uygulamalı olarak ferâiz (miras hukuku) okunacak, Tefsir'den 29. cüz "Medâriku't-tenzil"den okunduktan sonra 30. cüz İbn Kesir tefsirinden takip edilecektir. Türk İslâm Kültürü ve Medeniyet Tarihi dersinin programının Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığınca hazırlanıp, Din İşleri Yüksek Kurulu'nca son şekli alındıktan sonra uygulamaya konulacağı öngörülmüştür. Ayrıca kursiyerler ilk altı ayda Usul-ü hadisten Suphi Salih'in "Hadis İlimleri ve Istılahları" adlı eserini, ikinci altı ayda usul-ü Fıkıhtan Hayrettin Karaman'ın "Usul-i Fıkıh" adlı eserini, üçüncü altı ayda da Kelamdan İzmirli İsmail Hakkı'nın "Yeni İlm-i kelam" adlı eserini okuyacaklar ve her bir dönem sonunda ilgili dersten test sınavı ile değerlendirileceklerdir.

Arapça Sarf, Nahiv için programda zaman ayrılmamış, Milli Eğitim Bakanlığınca çeşitli derecelerdeki okullarda okutulması uygun görülen kitaplar ve "el-Mebadiü'l-Arabiyye", "el-Müşezzeb", "el-Müktazab", "en-Nahvu'l-Vadıh" adlı eserler tavsiye edilmekle yetinilmiştir.

Görüldüğü gibi bu programda ders sayısı fazla değildir. Bir dönemde belirli derslerde yoğunlaşılmakta, iki veya üç çeşit ders görülmekte ve kitap takibi esas alınmaktadır.

İKİNCİ VE SONRAKİ DÖNEMLERDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

16 Eylül 1978 tarihinde açılan ikinci dönem kursunun birinci dönemden iki önemli farkı vardır:

a) Birinci dönemde kursiyerler sadece Diyanet personeli arasından seçilirken bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığında çalışan dinî yüksek tahsil görmüş personel de giriş sınavına katılıp, başarılı olanlar kursa alınmışlardır. Ancak III. dönemden sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir.

b) Arapça Sarf ve Nahiv dersleri birinci dönemde program içinde yer almazken, duyulan ihtiyaca binaen bu dönemden itibaren programa alınmış ve sarftan "Maksûd", Nahivden de "Şerh-u Katri'n-Nedâ" adındaki eserler okutulmaya başlanmıştır. Ayrıca Usul-ü Fıkıh dersi konulmuş Abdülvehhab Hallâf'ın "İlm-ü

Usuli'l-Fıkh adındaki eseri ders kitabı olarak seçilmiş, inşa ve muhâdese adında bir ders ile bir döneme mahsus olmak üzere "Usul-i Hadis" dersi konulmuştur.

Bundan sonraki dönemlerde İhtisas Eğitim Merkezleri programlarında ihtiyaca göre ve genelde öğretmenler kurulu kararı ile birçok değişiklik yapılmıştır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

a) Dördüncü dönemden itibaren, önceki dönemlerde fıkıhtan ders kitabı olarak okutulan "Hidâye" bitirilemediği için, kursiyerlerin fıkıh konularının tamamını tanımaları ve fıkıh terminolojisine hâkim olmalarını sağlamak amacıyla el-Mevsılî'nin "el-Muhtâr" adındaki kitabının baştan sona okutulması,

b) Hanefi fıkhının yanı sıra bazı konuların mukayeseli olarak okutulması ve dersin A. Sayis, M. Şeltût'un, "Mukâranetü'l-Mezâhibi'l-Fıkhıyye" adlı eserden takip edilmesi, "Kavâid-i Külliye" dersinin konulup, bu dersin Hâdimî'nin "Mecâmiu'l-Hakâik" adındaki eserden okutulması kararlaştırılmıştır.

c) 11 ocak1988 tarihinden itibaren ihtisas kurslarında Hazırlık dönemi ihdas edilmiştir. Bu dönemde Sarf, Nahiv derslerinin yanı sıra İnşa, Muhâdese, ve Metin dersleri okutulmuştur. Bu programda sarf dersi "Maksûd", Nahiv dersi "Şerhu Katri'n-Nedâ"dan takip edilmiştir. Muhâdese dersinde ise "el-Arabiyye li'l-Hayat" adındaki modern metotla yazılan eser takip edilmeye başlanmıştır.

d) Daha sonraki dönemlerde ihtiyaca göre yeni dersler konulmuş, okutulacak eserler çeşitlendirilmiş bazen değiştirilmiş, böylece ilk dönemde okutulan temel eserlerin ağırlığı azaltılmıştır.

Daha önceleri programlar ve ders kitapları öğretmenler kurulu kararı ile belirlenmekte idi. İlk kez Diyanet İşleri Başkanlığının 5. 10. 1999 tarih ve 523 sayılı onayıyla kurulan bir komisyon 07–08/10/ 1999 tarihlerinde yeni bir program hazırlamıştır. Bu programın hazırlık bölümüne ait olanı 2002 yılına kadar, ihtisas bölümüne ait olanı da 2007 yılına kadar uygulanmıştır. İlk dokuz ayı hazırlık, sonraki 21 ayı ihtisas olmak üzere 30 aylık olan bu programı fikir vermesi için buraya aktarmak istiyorum:

1999-2007 Yılları Arsında Hazırlık ve İhtisas Eğitiminde Uygulanan Ders Programı Tablosu

Hazırlık Bölümü

Dersin Adı	Ders Kitabı	Saati
Kur'ân-ı Kerim		48 saat
Kur'ân-ı Kerim Meal Çalışması		180 saat
Arapça Sarf-Nahiv	ed-Dürûsu'n-Nahviyye, Şerh-u Katri'n-Neda	204 saat
Arapça Muhadese	el- Arabilyyetü li'l-Hayat	168 saat
Arapça Metinler	el-İhtiyar	132 saat
	Edebi Metinler	72 saat
Belâğat	el Belağatü'l-Vadıha	60 saat

İhtisas Bölümü

Ders	Ders Kitabı	Saati
TEFSİR	Celaleyn, İbn Kesir	72 saat
	Nesefi	212 saat
	Kâdî Beydâvî	36 saat
	Keşşaf	36 saat
	Kurtubî	36 saat
	Alusî	36 saat
	Tefsir-i kebir	36 saat
	TOPLAM SÜRE	**464 saat**

HADİS USULÜ	Teysiru Mustalahı'l-Hadis	48 saat
	Şerhu Manzûmeti'l Beykûniyye	
	TOPLAM SÜRE	48 saat
HADİS	Teysiru'l-Alam	240 saat
	Sübülü's-Selam	
	Kütüb-ü Sitte	120 saat
	TOPLAM SÜRE	**360 saat**

Fıkıh	el-Muhtar	192 saat
	Hidâye	240 saat
	el- Ahvalü'ş-Şahsiyye	168 saat
	TOPLAM SÜRE	**600 saat**
Fıkıh Usulü	el Veciz	108 saat
	Hallaf'ın Usulü	
İslâm Hukukuna Giriş	el-Medhal	48 saat
Kavaid-i külliye	Şerh-u Kavaid'i-Külliye	24 saat
İslâm Hukuk Felsefesi	el-Muvafakat Mekasıdu'ş-Şeria	24 saat
Feraiz	es-Siraciye	60 saat
Güncel Fıkıh Problemleri	Kadâya Fıkhıyye Muasıra	36
Mukaranetü'l-Mezahib	Mukaranetü'l-mezahibi'l-Fıkhıyye	24 saat
Akaid	Şerhu'l-Emali	36 saat
İrşad ve Tebliğ		24 saat
İdari Dersler		12 saat

Bu programda müfredat yer almamış, sadece bazı derslerde hangi dönemde hangi konuların okutulacağı belirtilmiştir. Genelde ya "kitaptaki konular" denilmiş ya da konuların öğretmen tarafından seçilmesi öngörülmüştür. Derslerin takrir metoduyla metin okuma şeklinde işlenmesi uygulamasına devam edilmiştir. Bu program 2007 yılı sonuna kadar uygulanmıştır.

BUGÜN UYGULANMAKTA OLAN PROGRAMLAR

HAZIRLIK BÖLÜMÜ

İhtisas eğitim merkezlerinde 2007 yılından itibaren uygulanmakta olan hazırlık programı şu şekildedir:

DERSİN ADI	TOPLAM SAATI	DERS KİTABI
Dilbilgisi(Sarf)	66	Emsile, Bina, Maksut, et-Tatbiku's-sarfi
Dilbilgisi(Nahiv)	176	et-Tatbiku'n-nahvî
Okuma-Anlama	198	el-Kıraatü'l-Müyessera, el-Arabiyyetü li'l-Hayat
Belağat	88	el-Belağatü'l-vadıha

Yazma(Yazılı Anlatım)	165	et-Tabiru'l-Müvecceh li'l-Musteva'l- Mutevassıt
Dinleme-Konuşma(Sözlü Anlatım)	143	El-Arabiyye Beyne Yedeyke
Çeviri(Arapçadan Türkçeye)	66	Arapça Çeviri Klavuzu (E. İşler, M. Yıldız)
Çeviri (Türkçeden Arapçaya)	88	Çeşitli metinler

Kısaca belirtmek gerekirse bu programın temel özellikleri şunlardır:

a) Müfredat detaylı olarak verilmiştir,

b) Her ayın sonunda bir ara sınav yapılması ön görülmektedir,

c) Ders kitapları -sarftan üç kitap hariç- yeni eserlerdendir,

d) Bazı yardımcı literatüre yer verilmiştir.

PROGRAMIN AMAÇLARI

Programın amaçları hazırlayanlar tarafından şöyle tespit edilmiştir:

Kursiyerlerin;

a) Duygu ve düşüncelerini Arapça sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri,

b) Dinlediği okuduğu, izlediği Arapça'yı doğru anlayıp değerlendirmeleri,

c) Arapçayı konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları,

d) Başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere İslâm bilimleriyle ilgili temel kaynakları ve güncel çalışmaları kullanabilme becerisine sahip olmaları,

e) Arap dilini kendi terimleri ve özgün yöntemleri ile kavrayan bireyler haline gelmelerini sağlamaktır.

PROGRAMIN HAZIRLANMASINDA TEMEL ALINAN İLKELER

Program hazırlanırken hazırlayıcıların temel aldığı ilkeler özetle şöyle ifade edilmiştir:

a) Öğretim programı anlayışında, karma yaklaşım anlayışı benimsenmiştir,

b) Arapça öğretim programı, okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma temel dil becerileri ile dilbilgisi ve çeviri bilgi becerisinden oluşmaktadır; bu temel dil becerileri programda bir bütünlük içinde ele alınmıştır,

c) Program Arapçayı bir dilin gerektirdiği bütün beceri alanları ile öğretmeyi hedeflemenin yanı sıra Başkanlık personelinin İslâm bilimleriyle ilgili Arapça klasik eserleri okuyup değerlendirebilme yeteneklerini de geliştirebilmek üzere

yapılandırılmıştır,

d) Kursiyerlerin Arapça öğrenmelerinin yanı sıra, bütün öğretim etkinliklerine aktif olarak katılmalarını sağlayıcı açıklamalarla, onların görevlerinde daha başarılı hizmet verebilmeleri açısında yeni bilgi ve çözümler üretme hedeflenmiştir.

DEĞERLENDİRME

Program geneli itibariyle olumlu görünmektedir. Kursiyerin metin anlama becerisinin yanı sıra, yazma ve konuşma becerilerini kazanmalarını da hedeflemektedir. Sık sık sınav yapılması kursiyerlerin sürekli çalışıp derse hazır olmalarında etkendir. Öğrenilen sarf ve nahiv kaidelerini metin üzerinde uygulama imkânı vermektedir. Ancak temel ilkelerin üçüncü maddesinde belirtilen yeteneği kazandırması (Arapça klasik eserleri okuyup değerlendirebilmesi) konusunda bir dereceye kadar tereddütler bulunmaktadır. Kursiyerlerin ihtisas bölümünde okuyacakları klasik dini metinlerde geçen bazı terimleri anlayabilmeleri, bazı farklı kıraatlerin dayandığı nahiv kaidelerini bilebilmeleri açısından klasik bir nahiv kitabına yer verilmesi uygun olurdu. Her ne kadar İbn Hişâm'ın "Katru'n-Nedâ" adındaki eseri yardımcı kaynak olarak tespit edilmiş olsa da bu denli yoğun bir eğitimde yardımcı kaynaklardan yararlanma pek fazla olmamaktadır.

Trabzon eğitim Merkezinde kursiyerlerle yaptığım görüşmede Arapça dersi ile ilgili olarak şu üç noktaya dikkat çekmişlerdir:

a) Yazılı anlatım'da materyal eksikliği vardır.

b) Muhâdese dersi metinleri yetersizdir.

c) İhtisas bölümünde okunacak dersleri daha iyi anlamaya yönelik metinler seçilmelidir.

İHTİSAS BÖLÜMÜ

2007 Yılı Sonundan İtibaren Uygulanmaya Başlanıp 17. 04. 2009 Tarihinde Bazı Değişiklikler Yapılan ve Bugün Uygulanmakta Olan İhtisas Programı

DERSİN ADI	**TOPLAM SAATİ**	**KAYNAKLAR**
TEFSİR GURUBU		
Tefsir Tarihi ve Usul	48	24 ayrı kaynak
Kur'ân-ı kerim meali	216	
Klasik Metin	204	Mukatil, Taberi, Maturidi, Mukatil, Tibyan, Keşşaf, Razi, Beydavi, Nesefi, İbn Kesir, Alusi, Menar, Fi Zılali'l-Kur'an, Tantavi, Kasımi, et-Tahrir ve't-tenvir, Mehmet Vehbi, Elmalılı tefsirleri.

HADİS GRUBU		
Hadis tarihi ve Usul	48	S. Salih; Ulumu'l-Hadis, İ. Hacer Nüzhetü'n-Nazar ve 7 adet Türkçe eser
Hadis Tahlil ve Tenkidi	48	17 ayrı eser
Hadis Anlama ve Yorum	143	12 ayrı eser
Klasik Metin	216	Muhtasar-u Sahih-i Müslim

FIKIH GURUBU		
Fıkıh İlmine Giriş	48	Çeşitli metinler Zerka; Medhal, (1. Cilt, Ö. N. Bilmen; Ist. Fık. Kamusu (1. Cilt) Zeydan, Medhal
Fıkıh Usulü	108	Zekiyyüdin Şaban; Usulü'l-Fıkhı'l İslâmi
Mekasıt Teorisi	24	Iz b. Abdisselam; el-Kavaid, Necmedin Tufi; Risale f'l-Maslaha, el-Muvafakat
Genel ve Özel Kaideler	48	Debûsî, Tesisü'n-Nazar, Dürerü'l-Hukkam
Klasik Metin	372	Muhtar, Bedâîu's-Sanaî, Feth'u'l Kadir, Hidâye Ebû Zehra, el-Ahvalü'ş-Şahsıyye, İhtiyar
Müdellel İlmihal	48	
Mukayeseli metinler	48	İ. Rüşt, Bidayetü'l-Müctehid (seçme)
Güncel Problemler	96	D. İ. Y. Kur. Kararları, Mecmeu'l-Fıkh'ı-İslâmi ve Hey'etü Kibari'l-Ulemanın karar metinleri
Feraiz	36	
Fetva Usulü	24	İbn. Abidin, Resmü'l-Müfti, Ebu Gudde, el-Ahkâm
İSLÂM DÜŞÜNCESİ VE DİN EĞİTİMİ GURUBU		
Eleştirel Düşünme	48	30 farklı eserden
Akait Kelam	84	30 farklı eser
Ahlak ve Tasavvuf	24	20 kadar farklı eserden
Yaygın Din Eğitiminde İletişim ve Rehberlik	24	7 adet farklı eser
KUR'ÂN-I KERİM		
Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma	144	

2007 yılında yapılan programda 2009 yılında bazı değişiklikler yapılmıştır. Yukarıdaki tablo yapılan değişiklik sonrasındaki programdır. Bu değişiklikte, ilk programda yer alan Mantık, Klasik Metin ve Dinler ve Dini Akımlar dersleri kaldırılmış, "Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma" ve "Müdellel İlmihal" dersleri konulmuştur.

PROGRAMIN HAZIRLANMASINDA TEMEL ALINAN İLKELER

Program şu hususlar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

a) Eğitim kurumları ansiklopedik bilgi yüklememeli, bilgi yanında olayları derinliğine anlamayı ve eleştirel düşünmeyi esas almalıdır,

b) Eğitim sadece sözel ve sayısal zekâyı geliştirmekle kalmamalı, ritmik ve benlik gelişimini de içine alan çok yönlü zihinsel gelişmeyi hedeflemelidir,

c) Bilgi geçicidir; ansiklopedik bilgiden çok olayları derinliğine kavrama ve eleştirel düşünme ile "öğrenmeyi öğrenme" esas olmalıdır,

d) Öğrenmede kursiyer-öğretici etkileşimine önem verilmeli, çok yönlü zihinsel gelişme hedeflenmelidir,

e) Bu tür öğretimde kursiyerin bilgiyi ezberlemesi değil, kullanması ve yeni bilgi üretmesi, yani düşünmesi amaçlanmalıdır,

f) İhtisas kurslarında temel amaçlardan birisi, sadece öğretim programındaki belli klasik metinlerin okur-yazarı olmak değil, okuduğunu ve dinlediğini anlayabilme, kendi düşüncelerini analitik olarak ikna edici bir şekilde ifade edebilmek olmalıdır,

g) İhtisas kurslarına düşen temel görev, klasik kültürü sadece bilgi düzeyinde bilen ve aktaran uzmanlar yetiştirmek değil, bu kişileri aldığı bilgiyi "alanda" uygulayabilecek tutum ve becerilere sahip bireyle haline getirebilmektir.

İşte bu hususlar dikkate alınarak hazırlanan programda şu ilkeler temel alınmıştır: (İlkeleri programın giriş kısmından aynen aktarıyorum)

a) Kursiyerin kendisine sunulan bilgileri ezberleyerek, edilgen bir biçimde öğrenmeye çalışması yerine öğrenme-öğretme sürecine aktif olarak katılması benimsenmiştir,

b) Kursiyerlerin öğretim programı vasıtasıyla edindikleri bilgi ve becerileri güncelleştirmeleri ön görülmüştür,

c) Her öğrenme alanı kursiyerin edinmesi gereken temel bilgilerin yanı sıra, güncel hayatla da ilişkilendirilmeye çalışılmıştır,

d) Programda kursiyerin din görevliliği hizmetini en güzel şekilde yapabilmesi için bunu sağlayacak temel becerileri kazanması amaçlanmıştır,

e) Programdaki öğrenme alanları kursiyerin zihinsel ve sosyal yetenek ve be-

cerilerini geliştirmeye yönelik yapılandırılmıştır,

f) Kursiyerlerin bağımsız olarak öğrenme, çeşitli araştırma teknikleriyle bilgiye ulaşma, değerlendirme, sorgulama ve yorumlama yeteneklerini getirebilmeleri için sınıf içi etkinliklerin yanı sıra sınıf dışı etkinliklere de yer vermiştir,

Programda ayrıca Programda Yer Alan Klasik Metinlerin Okunması ile ilgili esaslar da tespit edilmiştir. Bu esaslarda özetle metni anlama, özümseme, yorumlama, metindeki sorunun farkına varma, metinlerdeki sebep-sonuç ilişkilerini belirleme, metni eleştirme, analiz etme ve fikir oluşturma amacıyla okumaları tavsiye edilmiştir.

Her bir dersin genel amaçları verilirken, kursiyerin o ilmin temel kavram ve kaynaklarını tanıması, tarihi gelişimini ve özelliklerini açıklaması, o ilmin kaynaklarının yapısal özelliklerini öğrenmesi, kaynaklardan yararlanması, klasik kaynakları okuyup açıklaması, öğrendiklerini çağa uygulaması gibi genel ilkelere de işaret edilmiştir.

DEĞERLENDİRME

Bu programda şu önemli değişiklikler göze çarpmaktadır:

a) Ders kitaplarında önemli değişiklikler yapılmış ve kitaplar çeşitlendirilmiştir. Yardımcı literatürden ayrı olarak kursiyerin ya tamamını ya da belirli konuları okuması öngörülen kitap sayısı 100 ün üzerindedir,

b) Daha önceki programlarda yer almayan; Tefsir Tarihi ve Usulü, Hadis Tarihi, Hadis Tahlil ve Tenkidi, Hadis Anlama ve Yorumlama, Mantık ve Eleştirel Düşünce, Klasik Metin, Ahlak ve Tasavvuf, Dinler ve Dini Akımlar, İletişim ve Dini Rehberlik, Yaygın Din Eğitimi adları ile yeni dersler eklenmiştir,

c) Kitap merkezli değil, konu merkezlidir,

d) Derslerin takrir usulü ile değil, öğrenci merkezli olarak işlenmesi esasına dayanmaktadır,

e) Bazı derslerde tek kaynak verilirken bazılarında birden çok kaynak verilmiştir. Bu kaynaklar arasında Türkçe olanlar yer almaktadır,

f) Her ders için zengin bir yardımcı literatür verilmiştir,

g) Kurs süresi üçer aylık 6 dönem (18 ay) olarak belirlenmiştir.

Gerek programı, gerekse tespit edilen ilke ve amaçları benimsememek ve takdir etmemek mümkün değildir. Program, eğitim alanındaki gelişmeler dikkate alınarak ve büyük emek verilerek hazırlanmıştır. Kendi mantığı içinde de tamamen tutarlıdır. Önceki programlarda genelde, kitap takibine dayalı takrir metodu benimsenmiş ve ders çeşidi oldukça sınırlı tutulmuşken, son program öğrenciyi merkeze alan, öğrencinin konuları hazırlayıp öğretmenin gözetiminde sınıfta su-

nan, tartışan aktif bir aktör olmasını esas almıştır. Şüphesiz buna itiraz etmek mümkün değildir. Ancak burada şuna dikkat çekmemiz gerekir; bu eğitim bir lisansüstü eğitim değil, hizmet içi eğitimdir.

Hizmet İçi Eğitimde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, personelin örgün eğitimde hangi alanlarda bilgi eksiğinin olduğunun iyi tespit edilmesidir.

İhtisas eğitim merkezlerine gelen kursiyerlerin birinci derecede eksik oldukları alan dinî kaynakları anlayacak derecede Arapça bilememeleri ve dinî metinlerin terminolojisine belli ölçüde yabancılıklarıdır. Öyle olunca kanaatimce bu eğitimde bu yöne ağırlık verilmelidir. Nitekim ilk açıldığı dönemdeki program bu hedefe yönelik olmuş ve büyük ölçüde amacına ulaşmıştır.

Son programın, ilkeleri içinde yer alsa da bu amacı gerçekleştirdiğini söylemek pek mümkün değildir; şu iki sebepten dolayı:

a) Yukarıdaki amaca ulaşmak için, muhatap kitlenin okuduğu kaynakları kendiliğinden ve doğru anlaması gerekir. Oysa bu kitlenin anlama sorunu hala devam etmektedir. Kursiyer İlahiyat fakültesinde ve kursun hazırlık döneminde Arapça okusa bile, dinî ilimlerin terminolojisine, klasik kitapların üslubuna yeteri kadar aşinalık kazanamamaktadır. Bildiği Arapça ile kendiliğinden klasik dinî metinleri anlayıp hazırlanması, metinleri özümsemesi pek kolay olamaz.

b) Program son derece yüklüdür. Sanki hizmet içi eğitim kursu gören kursiyerler için değil, her biri lisansüstü programına devam eden öğrenciler için hazırlanmıştır. Ama realite farklıdır. Nitekim bu durum, gerek Pendik Haseki Eğitim Merkezinde görevli olduğum esnada öğretmen ve kursiyerlerle yaptığım görüşmelerde, gerekse daha sonra çeşitli eğitim merkezlerini ziyaretlerimde öğretmen ve kursiyerlerle yaptığım görüşmelerde ve aldığım yazılı metinlerde de vurgulanmıştır.

İlgili daire başkanlığının, gerek kurduğu program izleme komitesi ile, gerekse Eğitim Merkezleri öğretmen ve yöneticileri ile yaptığı toplantılarla programı takip etmesi ve getirilen önerileri dikkate alarak değişiklikler yapması son derece yerindedir. Bu çalışmalarla programın aksayan yönlerinin düzeltileceği, eksiklerin giderileceği tabiidir.

PROGRAMLA İLGİLİ ÖNERİLER:

A- Genel Olanlar

a) Programın uygulanmasında bir geçiş dönemi olabilirdi. Senelerdir farklı bir metotla ders veren öğretmenleri ve bu şekilde ders alan kursiyerleri bir çırpıda alışkanlıklarından çıkartıp, tam aksi bir metoda yönlendirmek hayli güçtür. Bundan sonra da bu husus dikkate alınabilir.

b) Klasik metinler (Fıkıh, Tefsir, Hadis, Akait-Kelam) iki dönem eskiden olduğu gibi, tamamen takrir metoduyla işlenmeli, kursiyerlerin kitapların üslubuna ve terminolojisine alışmaları sağlanmalıdır. Sonra ki dönemlerde yeni metot uygulanır.

c) Programlardaki müfredatın yükü hafifletilmelidir. Bunun için ikinci derecede önemli olan konular çıkartılabilir veya kredisi düşürülebilir.

d) Son değişiklikle çıkartılan "Dinler Dini Akımlar" ve "Mantık" derslerinin müfredatlarının kursiyerlerinin ihtiyaç duydukları konulara ağırlık verilerek tekrar konulması uygun olurdu. Çünkü bir din görevlisinin Anadolu'daki Yezidîlik, Caferîlik, Alevîlik, Nusayrilik gibi dini anlayışlar hakkında yeterli bilgi sahibi olmaması büyük eksikliktir. Zira bu tür inançlara sahip olan insanların arasında görev yapacaklardır. Bu konular Akâid-Kelâm dersi içinde de işlenebilir.

e) Kursiyerlerin Tefsir, Fıkıh ve Usul-ü fıkıh derslerinde geçen bazı terimleri veya konuları anlamaları için klasik ve muhtasar bir metinden Mantık dersi okumaları yerinde olur. Bunun için İsagoci veya Süllem adındaki eserlerden birisi takip edilebilir.

f) Programın hafifletilmesi için Ahlak ve Tasavvuf dersi kaldırılabilir. Çünkü bu dersleri ve konularını kursiyerler zaten İlahiyat Fakültelerinde okumuşlardır.

g) Son değişiklikle programa eklenen "Hadisler Işığında Hz. Peygamber'in Hayatı" dersinin sınıfta hoca gözetiminde okunmasının gereğini ben kavrayabilmiş değilim. Bu ders de kaldırılabilir.

B- Derslerle İlgili Olanlar

1- Tefsir

a) Klasik Tefsir dersinde okutulan tefsir sayısının azaltılarak dersin; bir dirâyet, bir rivâyet bir de çağdaş tefsirden takip edilmesi uygun olur. Çünkü çok farklı ve hacimli eserlerden okunması kursiyerlerin Kur'ân-ı anlama ve yorumlama becerilerini geliştirmeye yeterince yardımcı olmamaktadır. (Kursiyerler de aynı görüşü dillendirmektedirler. Hatta içlerinde Kur'ân'ın tamamının bir tek tefsirden okunmasını isteyenler vardır.)

2-Tefsir Tarihi ve Usulü dersinde programda belirlenen başvuru kaynakları kalmak kaydıyla, konuların bitirilebileceği Arapça bir kitabın (Subhi Salih'in "Mebâhis Fî Ulumi'l-Kur'an" adındaki eseri v.b.) temel ders kitabı olarak esas alınması yararlı olur.

2- Hadis

a) Klasik Metin dersinde Muhtasar-u Sahih-i Müslim adındaki eserin seçil-

mesi yerinde olmuştur. Ancak bir de ahkâm hadislerinin ağırlıkta olduğu bir eser seçilip ondan da bazı konuların okunması uygun olur. (Kursiyerler de bunu istemektedirler)

b) Her dönemde öğretmen tarafından seçilen 40 hadis ezberletilmelidir.

3- Fıkıh

a) Fıkıh Usulü dersinin Abdülvehhab Hallâf'ın usulünden okunmasının daha yararlı olduğu kanaatindeyim. Çünkü bu eser Zekiyyüddin Şaban'ın kitabından daha düzenli, daha mürekkezdir. Ayrıca mevcut tercümesi kursiyerin yararlanacağı bir dilde olmadığı için kursiyerler Arapça metne yoğunlaşacaktır. Zekiyyüddin Şaban'ın eserinin tercümesi kursiyerlerin kolaylarına geldiği için, asıl metni bırakıp ona yönelerek sınavlara hazırlanmaktadırlar. (Trabzon Eğitim merkezindeki ders okutan hocalar ve kursiyerler de aynı görüşteler). Ayrıca bazı konuların klasik bir Usûl-ü fıkıh kitabından okunması yararlı olur. Kursiyerlerin Klasik Usül kitaplarının üslubunu da anlamaları gerekir.

b) Maslahat konusunun Seyyid Bey'in "el-Medhal" adındaki eserinden okutulması, kursiyerlerin hem son devir Osmanlı ulemasından bir örneği, hem de Osmanlıca bir kitabı tanımalarına da yardımcı olur.

c) Mukayeseli Metinler dersinde kitabı tanıma bakımından "Bidâyetü'l-Müctehid"den bir bölüm okutulabilir. Ancak ders kitabı olarak Ali Sayis ve M. Şeltut'un hazırladıkları "Mukâranetü'l-Mezahibi'l-Fıkhıyye" adındaki kitabın kabul edilmesi yerinde olur. Çünkü bu eser ders kitabı olarak hazırlanmış ve el-Ezher üniversitesinde okutulmuştur. (Ders hocaları da aynı görüştedirler)

d) Fıkıh dersine başlamadan mevcut hukuka ait "Hukuka başlangıç", "Hukuka Giriş" gibi bir ders yaralı olur. Çünkü kursiyerler bir makale okurken veya hazırlarken okudukları fıkhî terimlerle, merî hukuktaki terimleri özdeşleştirmekte başarısız kalmaktadırlar.

4- İslâm Düşüncesi

Kelâm ilminde başvurulması ön görülen kitap sayısı 30 civarındadır. Bu kitaplar başvuru amacıyla korunabilir. Ancak kursiyerlerin klasik Akâid- Kelâm metinlerine aşina olmalarını temin için Sabûnî'nin "el-Bidaye fî Usûli'd-din" adlı eseri ile Teftezânî'nin "Şerhu'l-Akâid" adındaki eserinden bölümler okunması daha yararlı olabilir.

Öte yandan Yaygın Din Eğitiminde İletişim ve Rehberlik dersinde Romenler, Abdallar, Yörükler gibi özellikli guruplara yönelik çalışmalarda görevlilere rehberlik edecek bilgilere yer verilmelidir.

EĞİTİM MERKEZLERİ VE UYGULANAN KURSLARLA İLGİLİ GENEL ÖNERİLER

a) İhtisas Eğitim Merkezlerinin sayısı kifayetli görünmektedir. Yeni eğitim merkezleri açmak yerine mevcutları her bakımdan iyileştirmeye dönük çabalar devam etmelidir.

b) İhtisas Eğitim Merkezlerinde eğitim dili Arapça olmalı ve bu kuralın titizlikle uygulanması takip edilmelidir.

c) İhtisas eğitim Merkezlerinin Hazırlık bölümüne Arap asıllı (mümkünse Türkçe bilmeyen) hocalar getirilip, sözlü anlatım, yazılı anlatım gibi derslerin bu hocalar tarafından verilmesi kursiyerin Arapça konuşma, yazma ve konuşulanı anlaması bakımından yararlı olur. Ayrıca ihtisas bölümünde de imkân olursa alanında temayüz etmiş yabancı ilim adamlarından yararlanılmalıdır.

d) Belirli bir program çerçevesinde Eğitim Merkezi öğretmenlerinin yurt dışına gönderilerek bilgi, görgü ve dil bilgilerini artırmalarına katkı sağlanmalıdır.

e) Tüm Hizmet İçi Eğitim Programları yüklüdür. Programların bitirilmesi çabası konuların anlaşılıp hazmedilmesini engellemektedir. Programların kursiyerlerin kapasitesi ve ders saatleri dikkate alınarak hafifletilmesi gerekir.

f) İhtisas Eğitim Merkezlerindeki program ve müfredatta, fakültelerde okutulan dersleri tekrarlamaktan ziyade, kursiyerlerin eksik yönlerinin desteklenmesine, mesleği icra ederken karşılaştıkları sorunların çözümüne yardımcı olacak çalışmalar yapılmalıdır.

g) Yatılısı olmayan eğitim merkezlerinde bekâr kursiyerlere kalacak mekânlar bulunmalıdır.

g) Personelin İhtisas Eğitim Merkezine üst görevlere atanabilmek için değil, öğrenmek için gelmelerini temin edici çalışmalar yapılmalıdır.

h) Kursa alınan bayan görevliler açısından bazı ailevi sorunlar çıkmaktadır. Kimi bebeği olan görevliler onlara bakacak birisini bulamamaktadırlar. Bu da görevliyi psikolojik olarak etkilemektedir. Bu durumda olanlar için onların eğitime alınacağı eğitim merkezlerinde kreşler açılmalıdır.

i) Kursu bitirenlerin istihdam sorunu çözülmelidir. Bu sorun özellikle uzun süreli kurslarda görülmektedir. İlahiyat fakültesini bitiren bir genç, ihtisas eğitim merkezine gidip iki yıl süreyle eğitim almakta, mezuniyetten sonra geldiği ile veya camiye imam olarak bile dönememektedir. Gerçi kısa süre önce yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme" yönetmeliğinde camiler sınıflandırılmış, merkezi büyük camiler "A" sınıfı olarak kabul edilmiş ve bu camilere atanabilmek için, diğer gurup camilerde 8 sene görev yapmış olmak ve Aşere Takrib veya İhtisas kursunu ya da hafızsa Tashih-i Hurûf kursunu bitirmek

şartı getirilmiştir. Ancak bu imkândan yararlanabilmek için bu statüdeki camilerden boş olanın bulunması gerekir ki bu da çok kolay değildir. Ayrıca buralara atanacak kişinin yukarıdaki şartları taşısa bile haklı olarak sesinin, sadasının da yeterli olması aranacaktır. Onun için bu sorun mutlaka çözülmelidir. Mesela cemaati olmayan camilerdeki imamlık kadrolarından bazılarının vaizlik kadrosuna dönüştürülüp, ihtisas kursu mezunlarının bu alanda istihdam edilmelerinin imkanı araştırılabilir. Bu olmazsa bu tür kadrolara ihtisas mezunları atanıp, il veya ilçe merkezlerinde vaiz olarak görevlendirilebilir. Aşere Takrib mezunları da ses, seda ve ehliyet durumlarına göre bir planlama yapılarak görevlisi bulunsa bile, büyük camilere ikinci görevli olarak atanabilir. Böylece bir taraftan cami hizmetinde kalite yükseltilirken, diğer taraftan bu kursiyerlerin aldıkları eğitimi başkalarına aktarmalarına imkân bulacakları bir ortam teşekkül etmiş olur.

k) "Kısa Süreli Eğitim Merkezleri" ve "Uzun Süreli Eğitim Merkezleri" için ayrı yönetmelikler hazırlanmalı, ayrı statüler belirlenmelidir. Bu eğitimleri alan kursiyerlerin tahsil durumu, eğitimin süresi, uygulanan programlar bunu zorunlu kılmaktadır.

l) Eğitim Merkezi öğretmenlerinin özlük hakları son derece geridir. Aldıkları maaş bir imam maaşından pek farklı değildir. Dolayısıyla öğretmenler ekonomik güçlüklerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu da eğitim merkezleri için önemli bir kayıp olmaktadır. Onun için eğitim merkezlerinin müdür ve öğretmenlerinin özlük hakları iyileştirilmelidir.

TOPLUMUN BİLGİ KAYNAĞI OLARAK VAAZ

Vehbi AKŞİT*

Vaaz, ma'bed içinde hitabetin bir çeşidi olup, câmilerde veya toplu ibadet edilen yerlerde, yetkili din adamları tarafından ibadet öncesi veya sonrasında yapılan dini konuşmalardır. Bu vasfıyla vaaz, bir din telkin vasıtasıdır, hitabet tekniği içinde cemaate öğüt vermektir.[1]

Vaaz, toplumu dini bilgi açısından aydınlatmaya, toplumu bilgi sahibi kılmak için yapılan bir hitâbettir.

Dinimizde vaizlik, Peygamberimizle başlamış; sahabe ve daha sonraki nesiller tarafından, aralıksız olarak günümüze kadar devam ettirilmiştir. Vaaz, Peygamberimizin hiçbir zaman terk etmediği bir irşad metodudur.[2]

Dinleyenlere öğüt ve bilgi vermek veya bazı konularda cemaati uyarmak amacıyla yapılan dini içerikli konuşmalara vaaz, vaaz eden kişiye "vaiz" denilir. İbadethanelerde bu tür konuşmalar için kürsüler yapılmıştır. Eskiden cemaatin da katılımı söz konusu iken daha sonra cemaat tamamen pasif, dinleyici konumda kalmıştır. Buna, yapılan vaaz konularının cemaatin istek ve beklentilerine uygun olarak seçilmemesi gibi nedenler de eklenince toplumsal açıdan büyük bir fonksiyon görmesi söz konusu olan vaazlardan beklenen faydanın çok düşük düzeyde kaldığı söylenebilir. Son yıllarda kitle iletişim araçlarının kullanılmasıyla vaazlar mabetlerin dışına taşmıştır.[3]

Yapılan vaazlardan amaç, insanlar dinî yönden aydınlatmak, onlar, ibadetle-

* Kocaeli Müftülüğü Merkez Vaizi - www.vehbiaksit.net

1 İsmail Lütfi Çakan, Dînî Hitâbet, Çeşitleri-İlkeleri, Örnekleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.59.

2 Çetin, Abdurrahman, Hitabet ve İrşad, Bursa,1998, Aksa Yay. s. 244

3 Kirman, Mehmet Ali, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 2004, Rağbet Yay. s. 243

rini eksiksiz ve yanlışsız yapabilmelerini sağlayacak şekilde bilgilendirmektir. İnsanları iyiliğe çağırıp, kötülüklerden sakındırmak dinî bir görev olduğundan[4] Müslümanlıkta vaazın önemi büyüktür. Kur'ân'da, "*Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et*."[5] Buyrulmak suretiyle yapılan vaazlarda uyulması istenilen metot ortaya konmuştur.[6]

Günümüzde, hayatın akışı içinde, evinin rızkını temin etmek için çaba gösteren bir Müslüman, Cuma namazı kılmak için camilere gitmekte, ezan vaktine kadar, kürsüde yapılan vaazı dinlemektedir. Vaizin konuştuğu her ayet-i kerime, izah ettiği her hadis-i şerif, İslam tarihinden anlattığı her hadise, günümüz insanına verdiği her mesaj dinleyenleri etkilemektedir.

Vaazı dinleyen kişi, vaazda anlatılarla kendisinin yaptıkları arasında bir bağ kurmaya çalışmakta, sonra ayet-i kerimede ifade edildiği gibi, namazı kılıp dağılarak Allah'ın fazlından rızkını aramaya devam etmektedir.[7]

Caminin manevi havasını teneffüs eden, dini bilgilerle kendini yenileyen kişi, vaazda anlatılan bilgilerle, toplum hayatında yaşanan gerçeklere bakmakta, bazen dinlediği bir ayeti kerimenin meali veya hadisi şerifin meali, yaşadığı hayatı tamamen değiştirmeye sebep olmaktadır.

Bir sohbet yapılırken, dini bir konu geçtiğinde, orada bulunanların anlattıklarına göre, aykırı bir durum olması halinde, dinlemiş olduğu vaazdan etkilenen kişi, duruma müdahale edebilmekte ve dinlediği vaazı o kişilere de aktarmaya çalışmaktadır.

Bilgi Kaynağı olarak Sunum Vaaz

Bu tebliğimizde, özellikle vaizlerimizin yapmış oldukları vaazlarda sözlü iletişimin yanında görsel iletişimi de sağlayacak olan slaytlar halinde, projeksiyon cihazıyla caminin uygun bir yerine gösterilebilecek şekilde hazırlanan vaazı cemaate aktarmanın önemini izah etmeye çalışacağım.

Toplumda her an insanlarla iletişim içindeyiz. Konuşurken, yazarken, bakarken velhasıl her zaman bir iletişimle, bir sunumla karşı karşıyayız.

Lokantayı seçerken bile garsonların servisine dikkat ederiz. Garsonun dış görünüşü, işteki ustalığı, müşteriye karşı tavrı o lokantayı seçmemizde birinci derecede etkilidir. Yemekler çok güzel ve kaliteli olabilir; ancak onu sunan bunu gerektiği gibi sunmuyorsa yani kendisi bal; yüzü sirke satıyorsa, yemekler ne

4 Nahl, 16/125
5 Ali-İmrân, 3/104
6 Karaman, Fikret vd. Dini Kavramlar Sözlüğü, Ankara, 2006, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. s. 674
7 Cuma Suresi, 62/10 (Namazı eda edince, yeryüzüne dağılın, Allah'ın fazlından rızık arayın, Allah'ı çok zikredin ki, felah bulasınız)

kadar kaliteli olsa da asla bir daha orayı tercih etmeyiz.

Aynı şekilde, hitabeti güzel, konuştuğu anlaşılan, konusuna hâkim, dinlediğinde bilgisine bilgi katan vaazlar dinleyen cemaat, konuları en iyi şekilde anlatmaya çalışan vaizlerin vaaz ettiği camileri tercih etmekte, böylece bilgisine bilgi katmakta, İslami bilgilerini daima güncellemiş olmaktadır.

Vaazın etkili olabilmesi için sunum vaaz yapmanın önemi

Teknolojinin baş döndürücü bir hızla geliştiği günümüzde, artık klasik vaaz usulleriyle değil bilim-tekniğin sunduğu imkânları da kullanarak mesajımızı hedef kitleye ulaştırmanın daha kolay olacağı bir döneme girmiş bulunuyoruz.

81 ilimizde her hafta Cuma günleri, o ilin veya ilçenin müftüsü, vaizi, ilde müftü yardımcıları, müdürleri, vaizleri birden fazla camide, çoğu merkezi vaaz sistemi olan camilerde halkımıza hitap etmektedir. Bu hitap genellikle sözlü olmaktadır. Vaaz eden kişi konuşmakta, camiye gelenler itiraz etmeden dinlemektedirler.

Klasik vaaz anlayışında, vaiz kürsüye çıkıp, hamdele, salvele ve besmeleden sonra konu ile ilgili ayeti-i kerime ve hadisi şerifleri sunduktan sonra konuya girip, giriş, gelişme, sonuç ve dua cümleleri ile vaazını bitiriyor.

Artık günümüzde müftülerimiz ve vaizlerimiz de teknolojiyi, bilgisayarı, interneti çok iyi kullanmaya başladı. Bilgisayarında yüzlerce vaaz metni, sohbet, hutbe metni bulunmaktadır. Ayrıca vaaz ağırlıklı internet sitelerinden takip edebilme imkânı var. Bundan dolayı, son zamanlarda merkezi camilerde, bu işten anlayan vaizlerimiz kürsülere artıp dizüstü bilgisayarları ile çıkmakta, vaazlarını bilgisayarla yapmaya çalışmaktadır. Bu durum özellikle Avrupa'da görev yapan din görevlilerinde daha yaygındır. Çünkü Avrupa'da görev yapan her caminin görevlisi her Cuma vaaz etmek, cemaati bilgilendirmek, İslami bilgileri farklı bir tarzda gurbetteki vatandaşlarımıza aktarmaktadır.

İşte 81 ildeki müftülerimiz, vaizlerimiz konuşuyor bir haber değeri taşımıyor. Ancak sunum vaaz yapan, slayt eşliğinde vaazını cemaate anlatan bir vaizin yapmış olduğu bu vaaz niye haber değeri taşıyor?

Basından takip ettiğimiz kadarıyla, bazı müftülüklerimizin mesela bir müftünün, vaizin vaazını yansıtma cihazıyla, cemaate sunması, anlatması haber oluyor.

Bu durumu haber konusu yapan unsur nedir? Hangi kesim sunum vaaza ilgi duyuyor?

Bu sunum vaazlara cemaatin her kesiminden ilgi ve alaka gösterilmektedir.

Camide yapılan her güzel yenilik, cemaati heyecanlandırıyor. Bu şekilde vaaz yapılan camilerde, cemaat camiye daha erken gelmeye, yapılan vaazı dinlemeye

gayret gösteriyor.

Bu yolla hem yapılan vaazlar cemaatin daha çok ilgisini ve dikkatini çekiyor. Sunum vaaz yapılan camilerde cemaat camiye daha erken gelmeye başlıyor.

Öncelikle cemaatimiz böyle bir uygulamayı benimsediğini, basının da buna destek olduğunu görüyoruz.

Sunum Vaazların Önemi

Ben Kocaeli Müftülüğünde Merkez Vaizi olarak çalışıyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vaaz ve hutbe programına uygun bir şekilde yer alan www.vaazsitesi.com sitesinde bunu uygulamaya çalışıyorum.

Sitemizde, Başkanlığımızın hazırlamış olduğu formatta, Kategoriler, onun altında alt kategoriler ve o alt kategorilerin de alt başlıkları hazırlanmış, bu tabloya göre hazırlanmış olan vaaz metinleri siteye konmuştur.

Asıl konumuz olan sunum vaazlara gelince, Sunum Vaazlar isminde bir bölüm açılmış ve sitemize konmuştur.

En çok ilgiyi çeken bölüm de burasıdır. Birçok vaizin, müftünün, özellikle yurt dışında vaaz etmek durumunda olan din görevlilerinin uğrak yeri olan www.vaazsitesi.com da yer alan bu sunum vaazlar, özellikle yurt içinde ve yurt dışında görev yapan, bu konulara ilgi ve alakası olan din görevlilerimiz tarafından sitemizden indirilip, Cuma vaazlarında kullanılmaktadır.

Sitemizde yer alan sunum vaazların bir kısmı şahsıma ait, ancak büyük bir kısmı da sitemize gönderilen sunum vaazlarından ibarettir.

Teknolojiyi en iyi şekilde kullanan din görevlileri, artık klasik vaaz anlayışının yanında, zaman zaman sunum vaaz adını verdiğimiz tarzda vaaz etmeye çalışmakta, hem göze hem de kulağa hitap etmeye çalışmaktadır.

Arzu edilen, bu tarz vaaz eden vaizlerin sayısının artmasıdır.

Sonuç ve Teklifler:

Sunum vaazlar konusu, hem sözel hem de görsel açıdan çok büyük faydalar sağlayacaktır. Konu ile ilgili olarak yapılması gereken hususları maddeler halinde sıralamak gerekirse, bu konuda il ve ilçe müftülerimizin bu konuya eğilmeleri, özellikle merkezi camilerde uygulamaya geçilmesi için, yetişmiş elemana ihtiyaç vardır.

1. Bilgisayar kullanmasını bilen vaizlerimizin, müftülerimizin sayısının artması için bu konuda başkanlığımızın gayretleri ile kurslar açılmalıdır. Her ilden bu konuda meraklı, yeniliklere açık, bilgisayar okuryazarlığı bulunan ilçe müftüsü veya vaizlerimizin bir kurstan geçirilmesi faydalı olacaktır.

2. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Kürsü'den Öğütler isimli 52 vaazdan oluşan vaaz metni uzman kişiler tarafından sunum haline getirilmeli ve Başkanlık internet sitesinde yayınlanmalıdır. Ayrıca 52 vaaz türü Kürsü'den Öğütler isimli çalışma, daha önce yayınlanan Vaaz Projesi kapsamında hazırlanan vaazlar, vaaz haline getirilerek yayınlanmalıdır.

3. Diyanet İşleri Başkanlığı internet sitesinde, bir vaaz bölümü, metin, sunum olarak vaizlerin hizmetine açılmalı, bu konuda var olan çalışmalara, yetkili kişiler tarafından incelenip, siteye konmalıdır.

4. Halkın teveccühünün olduğu bir konuda özellikle bu işe başlamamış illerimize öncülük etmek için, konunu uzmanı kişiler bu illere gönderilerek, konunun önemi anlatılmalı ve örnek uygulamalar yapılmalıdır.

Sunum vaazların hazırlanıp, cemaate arz edilmesinin çok önemli bir konu olduğunu vurguluyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

KAYNAKLAR

1. Kur'ân-ı Kerim

2. www.vaazsitesi.com

3. Çakan, İsmail Lütfi, Dînî Hitâbet, Çeşitleri-İlkeleri, Örnekleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000

4. Çetin, Abdurrahman, Hitabet ve İrşad, Bursa, 1998, Aksa Yayınları

5. Doğan, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük (2. Basım) İstanbul, 2005, Pınar Yay.

6. Kirman, Mehmet Ali, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 2004, Rağbet Yay.

7. Dini Kavramlar Sözlüğü, Ankara, 2006, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

BİLGİ EDİN(DİR)ME ARACI OLARAK HUTBE

Zülfikar DURMUŞ*

Giriş

Din, vahiy, peygamber gibi olgular daima insan ve onun iyiliği; ahlâklı, dürüst ve erdemli bir hayat yaşaması için vardır. Yüce Yaratıcı, evreni emrine sunduğu insanı yaratıp başıboş bırakmamıştır. Kullarına rahmet ve şefkatle yaklaşmayı kendisine ilke edinen bütün bir evrenin sahibi Yüce Allah zamanla başta nefis, şeytan, kötü çevre gibi faktörlerin etkisinde kalarak tevhidden uzaklaşan, yani kendine yabancılaşan insanlara/topluluklara vahiy ve peygamberleri vasıtasıyla "dosdoğru yol"u göstermiştir. Nitekim en son vahiy manzumesi olan Kur'an kendisinin fonksiyonelliğini şöyle deklare etmektedir: *"Bu Kur'an dosdoğru yolu göstermektedir…"*[1]

Yaygın din eğitim ve öğretiminin yapıldığı merkezî mekânların başında câmi/mescit gelmekte; câmi içinde de vaazla birlikte hutbe ilk iki sırada yer almaktadır. Bu durum irşâdın en önemli ve etkili enstrümanlarından ikisi olarak güncelliklerini yitirmeden devam etmekte ve de edecektir. Ancak bu tebliğ, **"hutbeler"** konusu ile sınırlı olduğu için tespit, değerlendirme ve önerilerimiz hutbelere ilişkin olacaktır.

Hem bir ibadet hem de çok önemli bir bilgi edin(dir)me aracı olan hutbe, sözlükte "bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma" anlamına gelir. Terim olarak ise Cuma namazı öncesi ve bayram namazları sonrasında topluluğa hitaben yapılan vaaz ve öğüdü içeren konuşmayı ifade eder. Konuşmayı yapan kişiye ise **hatîp** denir. Sözlük ve terim anlamından da anlaşılacağı gibi hutbenin değişmeyen üç unsuru vardır: Hatip, konu ve dinleyici.

*"Hutbe" kelimesi Kur'an'da literal anlamda geçmemekle beraber içerik/anlam olarak söz konusu edilmektedir: "Ey müminler! Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman derhâl alışverişi bırakıp **Allah'ı anma**ya koşun! Eğer bilirseniz bu*

* Doç. Dr., İnönü Üniv. İlahiyat Fak. Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, zdurmus@inonu.edu.tr

1 İsrâ 17/9.

sizin için daha hayırlıdır."[2] Ayette yer alan "Allah'ı anma/zikir" ifadesi pek çok müfessir tarafından "hutbe" olarak anlaşılıp yorumlanmıştır.[3] Hutbe kelimesi hadislerde literal anlamda açıkça zikredilmekle beraber Hz. Peygamber "…İmam (minbere) çıktığı zaman melekler gelip zikri dinlerler."[4] buyururken "zikir"le hutbeyi kastetmiştir. Dolayısıyla Cuma namazını diğerlerinden ayıran ve onu önemli yapan hususun hutbe olduğunu söyleyebiliriz. Hutbe Cuma namazının olmazsa olmazı olup sıhhat şartlarındandır.[5]

Hutbelere ilişkin olan tebliğin içeriği ve sınırları: **I)** mevcut durum tespiti, **II)** sorunları ve sorunların kaynakları, **III)** bunlara yönelik somut çözüm önerileri şeklindedir.

I. MEVCUT DURUM TESPİTİ

Bilindiği üzere bilgi elde etme yollarından biri de gözlem ve tecrübedir. Hutbelere ilişkin olarak yapacağımız mevcut durum tespiti, hem şahsî gözlem ve tecrübelerimize hem de gerek entelektüel donanıma sahip kişilerle, gerekse cami cemaatiyle yaptığımız görüşmeler esnasında dile getirilen tenkit ve tavsiyelere dayanmaktadır. Dolayısıyla bu tespitlerin rasyonel bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

1. Hutbeler uzun tutulmaktadır:

Hutbelerin zaman zaman uzun tutulduğuna tanık olmaktayız. Bu durumda mesai saatine yetişmek isteyen kişiler bir an önce hutbenin bitirilmesini, Cuma namazının kıldırılmasını isteyip mesaiye yetişmeyi düşünmektedir. Bu durumdaki bir insanın psikolojisinin iyi tahmin edilmesi bir başka ifadeyle empati yapılması (bireyin bir başkasının duygu ve düşüncelerini kendi zihniyle anlamaya çalışması) gerekir. Böyle kişiler ne okunan hutbeyi, nasihati can kulağıyla veya içselleştirerek dinleyebilir ne de kıldığı namazı huşu ile kılabilir!

Hutbenin Türkçe nasihate yönelik kısmı uzatıldığı gibi, Arapça metin kısmı da gereğinden çok uzatılmaktadır. Halbuki Hz. Peygamber hutbelerinde kalıplaşmış belli ifadeleri her zaman tekrarlamamış, şartlara göre icra etmiştir.[6] Fukahâ da

---

2 Cum'a 62/9.

3 Taberî, Câmiu'l-Beyân, Beyrut 1992, XII, 96; Mâtürîdî, Te'vîlâtü Ehli's-Sünne, Beyrut 2005, X, 13; Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'an, Beyrut 1993, III, 667; İbn Atiyye, el-Muharrerü'l-Vecîz, Beyrut 2001, V, 309; Beyzâvî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Beyrut 1988, II, 493; Nesefî, Tefsîru'n-Nesefî, İstanbul 1984, IV, 256; Ebû Hayyân, el-Bahrü'l-Muhît, Beyrut 2002, VIII, 373; Mevdûdî, Tefhîmü'l-Kur'an, (ter. Heyet), İst. 1991, VI, 306.

4 Buhârî, "Cum'a", 31; Müslim, "Cum'a", 10; Tirmizî, "Cum'a", 6.

5 İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, Beyrut 2002, VIII, 55. Hutbeyle ilgili derli toplu bilgi için bk. Baktır, Mustafa, "Hutbe", DİA, İstanbul 1998, XVIII, 425-428.

6 Hz. Peygamber'in îrâd ettiği hutbe örnekleri için bk. Koçyiğit, Talat, İslami Davetin Mahiyeti ve Hazreti Peygamberin Hutbeleri, Ankara 1994, s. 237 vd.

hutbenin rükünlerinin icra edilmesi gerektiğini vurgulamış, bunun dışında hutbeyi uzatmaktan ve genelin anlamadığı ifadeler kullanmaktan kaçınılmasını tavsiye etmişlerdir.[7]

Hutbenin uzun tutulmasının başlıca gerekçelerinden biri "İnsanlar camiye haftada bir geliyor onları bulmuşken daha çok bilgi vermeliyim." adına yapılmış olmasıdır. Oysa bu durum zaten haftada bir camiye gelenleri soğutabilmektedir.

2. Cümleler uzun ve dağınık olmaktadır:

Hatibin okuduğu metni anlaması ve muhataplarına anladığını anlatması mesajın net olarak iletilmesinde vazgeçilmez bir husustur. Bu sebeple cümlenin başı ile sonu belli olmalıdır. Ne yazık ki hatiplerin buna dikkat ettiği söylenemez. Öyle hutbeler dinliyoruz ki cümlenin başı ile sonunu ayırt edemiyoruz. Dolayısıyla meslekten bir dinleyici olarak bizler bile hatibin ne dediğini anlayamamaktayız. Kimi hatipler elindeki yazılı metnin konusunun dışına çıkıp -sözüm ona- metne kendi duygu, düşünce ve hislerini katarak daha etkili olma adına bunu yapınca kelimeler, kavramlar, cümleler adeta havada uçuşmaktadır.

3. Konuya hâkim olun(a)mamaktadır:

Konuya hâkim olunamamasının en önemli nedenlerinden biri metnin hatip tarafından hazırlanmaması, bir diğeri ise konu seçimine dikkat edilmemesidir. Hatip kendi hazırlamadığı metni daha önceden okumadan minbere çıkmaktadır. Böyle bir izlenimin alınmış olunuşu hatibin elindeki metni okumasından anlaşıldığı gibi, namaz çıkışında kimi cemaat bu durumu kendi arasında eleştiri konusu yapabilmektedir.

Hatip konuşma sanatında ne kadar yetenekli olursa olsun ve ne kadar etkili konuşursa konuşsun, eğer anlatacağı konuyu yeterince bilmiyorsa, dinleyicileri aslı esası olmayan, havadan sudan bir takım beylik laflarla meşgul etse bile, hitabeti asla başarılı sayılamayacağı gibi emanet olarak tevdi edilen irşâd görevini de yerine getirmiş sayılamaz![8]

4. Hutbede ayetlere yeterince yer verilmemektedir:

Çok sık rastlanan bir durumdur bu. Aynı şey hadisler için de geçerlidir. Oysaki hutbenin temeli ayet ve onun pratiği konumundaki sünnet/hadislerden oluşmalıdır. Nitekim Allah Resûlü'nün hutbeleri incelendiği zaman bunun böyle olduğu müşahede edilecektir. Sahih hadis kaynaklarından öğrenildiğine göre Hz. Peygamber hutbelerinde çoğu zaman Kur'an ayetlerini okumakla yetiniyor veya

---

7 Günümüz hutbelerinde okunan dualaların kaynağı, tahlil ve tenkidi için bk. Görgülü, H. Ali, "Hz. Peygamber'in Hutbede İzlediği Metod ve Günümüzde Hutbe Uygulamaları", SDÜİFD., Yıl: 1996 (Isparta), Sayı: 3, s. 201 vd.

8 Daha geniş bilgi için bk. Koçyiğit, s. 183-192.

konuşmasının çoğunluğunu Kur'an ayetleri oluşturuyordu. Nitekim Câbir b. Semura isimli sahâbî Allah Elçisi'nin hutbelerinde Kur'an okuduğundan ve Allah'ı anıp insanlara öğüt verdiğinden bahseder.[9]

Okunan her ayet ve nakledilen her hadisin açıklanması, dinin genel çerçevesi içinde kalınmak şartıyla çağdaş problemlere ışık tutacak şekilde yorumlanması gerekir. Şu husus unutulmamalıdır ki cemaatin doğruluğu hatiplerin doğruluğuna bağlıdır. Okunan her hutbe Allah katında sorumluluğu gerektirir. İnsanları etkiledikleri ve insanların da hutbelerinden etkilendikleri oranda hatipler mükâfat alacaklardır.

Bu konudaki en önemli problemlerden biri de hutbe başında okunan ayete hutbe süresince hiç yer verilmemesidir. Nadiren okunduğu durumda da hutbenin en sonunda sadece meal olarak okunup hutbe bitirilmektedir. Çokça müşahede ettiğimiz bir durumdur bu. Bu durumun en son örneğini 24. 07. 2009 tarihinde Kayseri'de okunan hutbede gözlemledim.

5. Türkiye'nin hemen her yerinde hutbelerin konusu aynı olmaktadır:

Bütün bölgelerde tek tip okunan hutbe metinleri, ideal bir yöntem değildir. Böyle bir uygulama, kısa vadede dinî konularda bir bütünlüğün sağlanması, birlik ve beraberliği bozucu keyfiliğin önlenmesi, hutbe hazırlamada yeterince bilgi ve becerisi olmayan hatiplere yardımcı olunması gibi bazı pratik faydalar sağlayabilir. Fakat uzun vadede bu durum, hutbenin vazgeçilmez unsurlarından olan cemaatin eğitim ve kültür düzeyinin ihmal edilmesi, aynı konu her yerde aktüel olamayacağından cemaatin konuya ilgi duymaması, hutbe hazırlama sorumluluğu bulunmayan hatibin tembelliğe alışıp düşünme ve üretkenlikten uzak kalması, bölge insanlarına özel konuların işlenmemesi, güncel olaylar hakkında cemaatin aydınlatılıp doğru olana kanalize edilmemesi gibi olumsuzlukları beraberinde getirir.[10] Özellikle cemaatin anlayış seviyesi ve farklı bölgesel sorunlar dikkate alınmadan hazırlanan tek tip hutbeler, hem hatibi hem de muhatabı pasif bir alıcı-verici konumuna düşürür.[11]

Her ne kadar hazır hutbe metni uygulaması hatiplerin işini kolaylaştırmışa benziyorsa da diğer taraftan onların cemaat nazarında meslekî formasyon açısından dinî bir otorite olarak itibarlarını sarsmakla kalmamakta, kendilerine öz güven sağlamadığı gibi imajlarını da olumsuz yönde etkilemektedir.[12]

Hutbelerin hazırlanması il müftülüklerine bırakılmış olsa da, hutbeler genel-

9 Müslim, "Cum'a", 34; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 85.

10 Bk. Yılmaz, Hüseyin, Camilerin Eğitim Fonksiyonu, İstanbul 2005, s. 103-104.

11 Altıntaş, Ramazan, "Cami Odaklı İrşad Hizmetlerinin Niteliği Nasıl Artırılabilir?", I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), Ankara 2008, I, 240.

12 Altıntaş, s. 242.

likle her yıl aynı dönemlerde aynı konular/hususlar gündeme getirilecek şekilde belirli gün ve haftaların oluşturduğu gündeme göre hazırlanmakta, içerik itibariyle cemaatin aydınlanmasında yeterli olmamaktadır. Belli ve sınırlı/sayılı ayetler ekseninde hutbelerin hazırlanıp takdim edildiğinin dışında Kur'an'ın bir bütün halinde hutbelerde konu edildiğine rastlanmamaktadır. Yine yanlış ve eksik olarak "namaz sureleri" diye nitelenen ve hemen her zaman namazlarda okunan kısa surelerin bile hutbelerde okunduğuna şahit olmamışımdır. Cemaatin ekseriyeti bu kısa surelerin neleri konu edindiğini, hangi mesajları içerdiğini bile bilememektedir. Kısa surelere ilişkin durum bu iken Kur'an'ın diğer sureleri ile ilgili bilgi ve mesajlara ne ölçüde sahip olunduğu tartışmasızdır. Bunlar, üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken hususlardır.

6. Hazırlanan metin tamamen kâğıttan okunmaktadır:

Bazı kaygılardan dolayı hutbeler yazılı metinden okutulsa da bu yöntem cemaat üzerinde etki yapamamaktadır. Sunumu yapılacak konuşma elbette sonuna kadar uygun bir şekilde kâğıda yazılmalıdır. Ama konuşmanın tamamı kâğıttan okunmaktadır. Bu durumda hatip, başını kâğıttan ayıramayıp cemaatle beden diliyle iletişim kuramamaktadır. Bu yüzden konuşma metni, hatiple dinleyicinin arasına girmekte, hutbeye ilgiyi azaltmakta ve dinleyicinin hatibe olan güvenini sarsmaktadır. İrticalen yapılan konuşmada cümle düşüklükleri veya vurgularda yanlışlıklar yapılabilir. Fakat kâğıda bakmadan yapılan rahat konuşma öyle olumlu etki yapar ki, dinleyici ufak-tefek yanlışlıkların farkına bile var(a)maz; varsa bile hoşgörüyle karşılar.[13]

7. Hatiplerde jest ve mimikler yeterince görülmemektedir:

Hutbe yazılı kâğıttan okunduğu için canlı, heyecanlı olarak sunul(a)mamaktadır. Güzel bir sunum için diksiyon önemlidir. Dinleyicilere sorulduğunda farklı hatiplerce sunulan aynı hutbenin beğenisi konusunda farklı yorumlar yapılmaktadır. Vurgular gerektiği gibi yapılamamakta, metin baştan sona aynı tarzda okunmaktadır. Oysa hutbe esnasında Allah Resûlü'nün gözlerinin kızardığı, sesinin yükseldiği, hatta bir orduyu uyarıyormuş gibi gazabının arttığı rivayet edilmektedir.[14]

8. Hatip meslekî açıdan yetersiz görülmektedir:

Mevcut duruma bakıldığında camilerde görev yapanların hem eğitim seviyelerinin düşük olduğu, hem de kendilerini geliştirme konusunda istenilen seviyede olmadıkları gözlenmektedir. Bir başka ifadeyle entelektüel düzeyde bir donanıma

13 Çetin, Abdurrahman, Hitabet ve İrşad, Bursa 1998, s. 38.
14 Müslim, "Cum'a", 43-44.

sahip olmaktan uzak oldukları gibi, meslekî açıdan dahi yeterli değildirler. Gözleme dayalı bu durumu, yapılan alan araştırmalarında da bizzat imam-hatiplerin kendi ifadeleri desteklemektedir.[15]

Bir kişinin meslekî açıdan yeterli olabilmesi için mutlaka fakülte mezunu olması ya da lisansüstü eğitim alması gerekmez. Kişi kendi kendisini de yetiştirebilir. Yaptığı işi seven kişi bunu rahatlıkla gerçekleştirebilir. Ancak mevcut din görevlilerine baktığımızda büyük bir vurdumduymazlık içinde olduklarını görmekteyiz.

9. Hutbelerin cemaat üzerinde etkisiz olduğu görülmektedir:

Hatip hem kendisi hazırlamadığı hem de hazır metni içselleştirip etkili sun(a) madığı için okunan hutbeler insanların gündemine girememektedir. Çünkü cemaat hutbeyle ilgili hemen hiçbir tartışma yapmayıp o haftaki hutbe konusuyla ilgili bilgi transferinde bulunmamaktadır.

10. Makale formatındaki hutbelerden fayda hâsıl olmamaktadır:

Hutbede "Sözlükte şu anlamda, terim olarak şu anlama gelmektedir." gibi girişler cemaatin ilgisini pek çekmediği gibi akademik bir ortammış gibi özellikle "batı" kökenli kelimelerin kullanılması da ilgi oluşturmamaktadır. Bu nedenle ortalama bir seviyenin tutturulması gerekir. Cemaatin bilmediği, alışık olmadığı akademik bir dilin kullanılması nasıl doğru değilse seviyeyi çok düşüren kelimelerin ve ifadelerin kullanılması da aynı derecede yanlıştır.

II. SORUNLARI VE SORUNLARIN KAYNAKLARI

Mevcut durumun iç ve dış olmak üzere iki tür sorunundan söz edilebilir. Birincisi, din görevlilerinin kendilerinden kaynaklan iç sorunlardır. Buna ilişkin tespitlerimizi şöyle sıralayabiliriz: İmam-Hatip'in kendisini "namaz kıldırma memuru" olarak görmesi, iletişim çağında cemaatle iletişim kuramaması,[16] yeterli bilgi

---

15 Bk. Bk. Acuner, H. Yusuf-Artan, Osman, "Din Görevlilerinin Problemleri Üzerine Bir Araştırma, -Van Örneği-, I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), Ankara 2008, II, 88.

16 Din hizmetlerinde verimliliği etkileyen en önemli faktörlerden biri de din hizmetlerinin öncelikli yürütücüsü olan din görevlilerinin iletişim becerileridir. Bu konuda şu çalışmalara bakılabilir. Köylü, Mustafa, Psiko-Sosyal Açıdan Dinî İletişim, Ankara 2003; Hökelekli, Hayati, "Günümüz İletişim Teknikleri ve Dinî iletişim", Diyanet İlmî Dergi, Sayı: 42/1, Ankara 2006, ss. 41-58.

Alan araştırmalarından öğrendiğimize göre görevlilerin karşılaştıklarını belirttikleri problemler arasında en çok zikredilenler halkla iletişim ve ilişkiler konusudur. Daha geniş bilgi ve çözüm önerileri için bk. Şentürk, Habil, "İmam-Hatiplerin din hizmetlerinde Karşılaştığı Problemler ve Çözüm Önerileri -Isparta Örneği-", I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), Ankara 2008, II, 68-69.

donanımına sahip olmaması,[17] mesleğini sevmemesi,[18] kendini geliştirmemesi, okumaması,[19] sorgulayıcı ve eleştirel bir zihniyete sahip olmaması, yeteneksiz olması, yöntem bilmemesi, Kur'an metodunu ve bu metoda uygun olarak Hz. Peygamber'in uygulamalarını doğru olarak bilmemesi, söylemle eylemin uygunsuzluğu ve kendine güvensizlik problemi.

İkincisi ise eğitim düzeyinin alt seviyede oluşu,[20] ekonomik imkânların yetersizliği, imam-hatiplerin çoğunun pedagojik formasyondan yoksun oluşu, okuyacağı hutbede -kötü niyetli olunmasa bile- İslam'ın özüyle uyuşmayan, sahih hadis kaynaklarında yer almayan söylentilere yer verilmesi gibi hususlar dış sorunlardan bazılarını oluşturmaktadır. Mesela Regâib gecesine ilişkin olarak okunan hutbede Hz. Muhammed'in o gece ana rahmine düştüğünden bahsedilmektedir. Bu durum, ancak ayette yer almasıyla ve/veya Hz. Peygamber'den nakledilen sahih bir hadisle bilinebilir. Böyle bir şey olmadığına göre bu, nereden biliniyor da hutbelerde, vaazlarda insanlara doğru bilgi imiş gibi aktarılıyor?!

Ayrıca "Mübarek gece"lere özgü oruç ve namazlarla ilgili hadislerin uydurma olduğu, hiçbir sahih kaynakta geçmediği ehlince bilinmektedir. Kısaca bu gecelerle ilgili rivayetlerin çok zayıf veya uydurma olduğu hadis âlimlerince tespit edilmiştir.[21]

III. Somut Çözüm Önerileri

1. Din görevlilerinin fakülte mezunu olması gerekir. Bilgi en önemli güç olup takdir edileceği üzere İmam-Hatip Lisesi mezunu ile İlahiyat Fakültesi mezunu bir değildir. Kalitenin belli seviyede olması için bunun zorunlu olduğuna inanıyoruz.

Bununla beraber İlahiyat Fakültelerinin ders programının din görevlisi yetiş-

---

17 Din görevlileri açısından en önemli sorunlardan biri mesleki bakımdan gerekli ilmî ve kültürel donanıma sahip olunmamasıdır. Dolayısıyla mesleki yeterlilik olmadan bu görevin verimli bir şekilde yerine getirilmesi nasıl mümkün olabilir!? Daha geniş bilgi ve çözüm önerileri için bk. Şentürk, II, 70-72.

18 Alan araştırmalarına baktığımızda din görevlilerinin mesleklerini sevmediğini net olarak görebilmekteyiz. Din görevlileri "seçme imkânı olsa tekrar din görevliliğini tercih etme" durumunda olmayacaklarını ifade etmektedirler. Bk. Acuner-Artan, II, 100-101.

19 Okumamadan kastımız hem genel kültürü geliştirici kitapların hem de dinin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'in, mealinin ve tefsirinin okunmamasıdır. Nitekim yapılan alan araştırmalarında imamların büyük bir oranının Kur'an meali ve bir tefsiri baştan sona okumadığı gibi genel kültüre ilişkin kitap okumadıkları da tespit edilmiştir. Bk. Köylü, Mustafa, "Müzakereler", I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), Ankara 2008, I, 294-295.

20 Yapılan alan araştırmalarında imam-hatipler eğitim seviyelerinin daha yüksek olmasını istemektedirler. Bk. Acuner-Artan, II, 86, 88.

21 İbnü'l-Cevzî, el-Mevzûât, by., 1983, II, 122-129; Tekeli, Hamdi, "Regaib Gecesi", DİA, İstanbul 2007, XXXIV, 535. Kandil geceleri, mübarek ay, gün ve gecelerle ilgili uydurma hadis örnekleri için bk. Sancaklı, Saffet, Sünneti Doğru Anlamak, İstanbul 2009, s. 257-58.

tirecek tarzda yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

2. Hatibin düzgün bir Türkçeye ve akıcı bir üsluba sahip olması gerekir. Dolayısıyla hutbedeki ifadeler, cümleler açık-seçik, öz ve anlaşılır olup cemaatin anlayacağı bir dilde ve üslupta sunulmalıdır. Hz. Peygamber'in insanlara akıllarının seviyesine göre konuşulmasını istediği uyarısı asla akıldan çıkarılmamalıdır.

3. İrticalen konuşmanın önü açılmalı. Bu hem Hz. Peygamber'in yöntemi olup hem de insanlar üzerinde çok daha etkili olarak dikkatleri çekici bir özelliğe sahiptir. Hutbeyi kâğıttan okuyan hatipler kâğıda bağlı kaldıkları için cemaatin yüzüne bak(a)mıyor, dolayısıyla etkin ol(un)amıyor. Hatip adı üzerinde "konuşan" kimse olup "okuyan" değildir.

4. Teftiş ve murakabe gibi hususların işlevsel hale getirilmesi zorunludur. Önceden haber vermeden hatiplerin bizzat görev yerlerinde denetlenmelerinin, işlerin yolunda gitmesi, sorumluluk bilincinin yerleş(tiril)mesi adına yerinde olacağı kanaatini taşıyoruz. Çünkü bu her iki taraf için de sorumluluğu gerektirmektedir.

5. Hatip canlı, dinamik ve dikkat çekici olmalıdır. Hatip jesti, mimikleri, akıcı üslubu, düzgün Türkçesiyle cemaatine hâkim olmalı, alışılmışın aksine gerekli durumlarda hutbeyi kesip müdahil olmalıdır. Konuşma esnasında dinleyicilerden birileri başka şeylerle meşgul olup hem kendini hem de diğer dinleyicileri hutbeden mahrum ediyorsa hatip derhal müdahil olmalı, gerekli uyarıyı üslubuna uygun bir şekilde yapmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in bu tür davranışlarda bulunduğu gelen rivayetlerden anlaşılmaktadır.[22] Rasûlü Ekrem'in gerekli durumlardaki bu uygulamasını bilen Hz. Ömer de hilafeti zamanında bir defasında Cuma hutbesi okurken sonradan mescide giren ilk muhâcirlerden olan bir sahâbîyi ikaz etmiştir.[23]

Cemaate hâkim olabilmenin bir yolu da dinleyici karşısına çıkılmadan önce hazırlanan metin çokça okunmalı, varsa telaffuzu zor kelimeler ve kavramlar üzerinde durulmalı, gerekirse bu tür kelimeler çıkarılıp söylenmesi kolay olan eş anlamlıları konulmalıdır. Konuşmaya en azından hangi sayfada hangi hususlara temas edildiği bilinecek kadar hâkim olunmalıdır.[24]

Günümüzde özellikle cep telefonları problem arz etmektedir. Cemaatten bazıları hutbe esnasında telefonları ile meşgul olmaktadır. İşte tam da bu esnada hatip hutbesini keserek gerekli uyarıyı yapmalıdır. Bu tür müdahaleler cemaatin dikkatini hatip üzerinde toplar ve böylece daha canlı ve sağlıklı olarak hutbe

22 Buhârî, "Cum'a", 32, 33; Müslim, "Cum'a", 54-59; Nesâî, "Cum'a", 21; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 87; İbn Kayyim, Zâdü'l-Meâd, Beyrut 1987, I, 427-28.

23 Buhârî, "Cum'a", 2; Müslim, "Cum'a", 3.

24 Çetin, s. 37.

dinlenmiş olur.

6. Hatibe sahip olması gerekli niteliklerin kazandırılması ve hatibin istenilen bilgi seviyesine çıkarılması için ivedilikle ve sistematik olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerekli tedbirleri alması gerekmektedir. Özellikle o yerdeki/bölgedeki İlahiyat Fakülteleri ile iletişime geçilerek onların bilgi birikiminden, formasyon tecrübelerinden azami derecede istifade etmenin yolları aranmalıdır. Bu bağlamda düzenli ve sistemli kurslar, seminerler, konferanslar, paneller organize edilerek bilgi ve tecrübe akışı sağlanmalıdır. Atıfta bulunulan organizasyonlar, sağlanacak imkânlarla cazip hale getirilmelidir. Her iki kurum arasında iletişim var ama yeterli düzeyde değil. İletişim daha çok "Kutlu Doğum Haftası" etkinlikleri çerçevesinde olmakta sonrasında zayıflamaktadır.

Ayrıca mevcut İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının tekrar işlevsel hale getirilmesi, olmayan yerlerde yenilerinin açılması için her türlü teşebbüs içine girilmelidir.

7. Hutbenin Arapça kısmı zaruret miktarı okunup geri kalan vakit Türkçe nasihat kısmına ayrılmalıdır ki dinleyiciler kendi dillerinde yapılan öğütten daha çok istifade edebilsinler.

8. Müslümanları ilgilendiren her mesele, hutbenin konusu olmalıdır. Bir başka ifadeyle konular, dinî ve dünyevî hayatın tüm alanlarını içermelidir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde Müminler hâdiselerden Cuma hutbeleri ile haberdar edilirdi.[25] Bu nedenle hatip, zamanın, bölgenin, yörenin, mahallin ve şartların gerektirdiği durumlara göre Müslümanları ilgilendiren herhangi bir konuyu, sorunu, hutbe konusu yapabilmelidir. Çünkü her coğrafyanın sorunları, soruları, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel durumları farklılık arz etmektedir. Hutbelerde bu konu dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda her yıl belirli gün ve geceler için aynı hutbe okunmakta; bu da cemaate bıkkınlık vermektedir. Cemaat "artık hocanın ne söyleyeceğini biliyoruz" diyerek bu durumdan hoşnutsuzluğunu dile getirmektedir. Bunun tipik bir örneği Kızılay konusudur. Cemaatin bunu yadırgaması konunun dinî bir formda sunul(a)mamasındandır. Ancak dinî referanslara yer verildiğinde hutbe hedefine ulaşacaktır.

9. Hutbelerde cemaat arasına fitne sokacak, onları birbirine düşürecek ihtilaflı meselelerden; anlaşılması zor kelime, kavram, terim ve ifadelerden kaçınılmalıdır. Tersine insanları müşterek noktalarda bir araya getirecek, vahdeti temin edecek mesajlar sunulmalıdır. Zira insanımızın buna çok ihtiyacı vardır.

10. Hutbeler ne uzun olup insanları bıktırıcı ne de maksadı ifade etmeyecek kadar kısa olmalıdır. Orta uzunlukta olup -mesâi saati hesaba katılarak- 15 da-

25 Bk. Kufralı, Kasım, "Cuma", İA, İstanbul 1963, III, 228.

kikayı geçmemelidir. Hutbeler gereğinden fazla uzatılarak ibadet etme niyet ve maksadıyla camiye gelen cemaat usandırılmamalıdır. Sünnete uygun olan orta bir zamanlama yapılmalıdır. Hutbe maksadı ifade etmeyecek kadar kısa da olmamalıdır. O zaman bu durum "dostlar alışverişte görsün" misali iş olsun kabilinden olur. Oysa insanların her zaman nasihate ihtiyacı vardır, hele modern problemlerle boğuşan ve bunalan günümüz insanının çok daha fazla ihtiyacı bulunmaktadır. Dinin temel referanslarına dayanılarak yapılacak dinî-ahlâkî öğütlerle manevî huzurun ve mutluluğun kapısını aralayacaktır. Nitekim Hz. Peygamber'in hutbelerinin ne uzun ne de kısa; fakat ikisi arası olduğu bilinmektedir.[26] Bir başka anlatımla Resûl-i Ekrem şartların müsaadesi oranında ve yeteri kadar konuşmuştur.[27]

11. Hutbenin konusu, Kur'an olmalıdır. Kur'an anlaşılmalı, Kur'an anlatılmalıdır. Yukarıda da geçtiği üzere hutbe "zikrullah"tır. Kur'an da kendisinin bir "zikir" olduğunu pek çok ayette dile getirmektedir. Aynı zamanda bizzat Kur'an'la öğüt verilmesi gerektiği bildirilmektedir.[28].

Allah'ın sunduğu ve Hz. Peygamber'in uyguladığı bu yöntemi öneriyoruz. Kur'an'ın sistematik olarak hutbede konu edinilmesinin zorunlu olduğu inancındayız. Böylece hem doğru bilgi verilerek yanlış bilgi ve hurafelerin önü alınacak hem de insanımızı ilahi kelamın içeriği ve anlamı ile buluşturularak yaşanması için gönderilen Kur'an'ın bütün emirlerinin, yasaklarının ve ahlaki ilkelerinin hayat geçirilmesine katkıda bulunulacaktır. Unutulmaması gerekir ki Hz. Peygamber daima Kur'an'ı anlatmış, ashabının onu anlamasını ve ondaki emirlere, yasaklara ve ahlakî ilkelere göre bir yaşam tarzı sergilemeleri özelliğini kazanmalarına vesile olmuştur.

Kısaca, o haftaki olay, mesele, sorunlara ilişkin olarak Kur'an ayetleri iyi tespit edilmeli ve bir bütün halinde verilmelidir. Bütünlüğe dikkat edilmezse konunun bazı yerleri eksik kalabileceğinden Kur'an'ın o konudaki mesajı net verilmemiş olur. "Çağımızın ihtiyaçlarına, insanımızın problemlerine Kur'an ile çözüm bulunmalı, Kur'an bu gözle, yeniden hatiplerimiz tarafından gündeme getirilmelidir. Ne yazık ki Kur'an, toplumumuzda yeterince anlaşılmış değildir."[29]

12. Güncel konulara yer verilmeli, konular Kur'an ve Sünnete göre değerlendirilip cemaate rehber olunmalıdır. Bu husus, özellikle duaların bolca yapıldığı ikinci hutbede yapılabilir.

13. Hatiplerin sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. Açık hava,

---

26 Müslim, "Cum'a", 41, 42; Tirmizî, "Cum'a", 12; Nesâî, "Cum'a", 35; İbn Mâce "İkâmetü's-Salât", 85; İbn Hanbel, Müsned, V, 107; Dârimî, "Salât", 199.

27 Bk. Kazancı, A. Lütfi, Peygamber Efendimizin Hitabeti, İstanbul 1980, s. 121; Görgülü, s. 178.

28 Kâf 50/45.

29 Önkal, s. 152.

stadyum vb. alanların aksine cami içinde yapılacak olan hutbe son derece iyi ve verimli bir şekilde değerlendirilmelidir. Çünkü hatibin karşısında onu dinlemeye, vaaz ve öğütlerine hazır bir başka ifadeyle gönüllü bir cemaat vardır. Öyleyse bu durum ve atmosferden azamî derecede istifade etmek gerekmektedir. Zira bu bir fırsattır, insanlar yanınıza gönüllü olarak gelmişlerdir.

Şunu da ifade edelim ki hutbeyi vaaz ve benzerlerinden ayıran en önemli husus, camiye gelenlerin aynı anda hatibi dinlemesinin zorunlu oluşudur. Bir başka ifadeyle hutbenin dışındaki etkinlikler halkın isteğine bırakılmış iken yerine göre katılım az olabilmektedir. Ama hutbeyi dinlemek dinî bir emir olunca Cuma namazına gelenler hutbe dinlemek için gelmektedir. Bu nedenle hutbenin günümüzde irşâd açısından değerlendirilmesi gerekli büyük bir imkan ve çok önemli bir enstrüman olup sorumluluk bilinciyle olaya yaklaşılması gerekmektedir.[30]

14. Yetersiz ve eksikleri olan imam-hatiplere formasyon bilgi ve becerilerinin kazandırılması elzemdir. Çünkü yukarıda sayılan eksiklikler, hatalar formasyon bilgisine sahip İlahiyat Fakültesi mezunlarında daha az görülmektedir. Formasyon eksikliklerinin giderilmesinin yollarından biri, İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden destek alınarak seminer, konferans gibi akademik etkinliklerle giderilmesidir. İkinci olarak ise her İlahiyat Fakültesinin bulunduğu yere mutlaka İlahiyat Meslek Yüksek Okulunun açılmasıyla bu sorunlar asgariye indirilebilir.

15. Yaşam tarzı, ahlakı, tutum ve davranışları biz inananlara örnek gösterilen Resûl-i Ekrem'in hutbe yöntemi esas alınmalı. Asıl amacı cemaati, dinî-ahlakî konularda aydınlatmak olan hutbelerde ayetlere çokça yer verilmelidir. Böylece insanlar Kur'an bilgisine, kültürüne ve şuuruna varmalıdırlar. Müslim'de Ümmü Hişâm bt. Hârise'nin "Kâf suresini yalnızca Hz. Peygamber'in dilinden öğrendim. Her Cuma minberde halka hitap ederken bu sureyi okurdu." şeklindeki rivayet ile Dârimî "Cuma Günü Hutbede Kur'an Okunması" başlığı altında Ebu Saîd el-Hudrî'den şu rivayete yer verir: "Hz. Peygamber bir gün bize hutbe okudu ve orada Sâd suresini okudu. Secde ayetine gelince minberden inip secde etti."[31]

Bu rivayetlerden hareketle ahlâkı Kur'an olan Rasûl-i Ekrem'in çoğu zaman hutbelerinde Kur'an okuduğu bir başka ifadeyle hutbelerinin konusunu Kur'an'ın oluşturduğu sonucuna varabiliriz.[32] Bu sonucu destekler nitelikteki şu hususu da belirtmek istiyoruz: Allah Rasûlü'nün bize intikal eden hutbe sayısı çok azdır. Hz. Peygamber'in en küçük tutum ve davranışlarını, özel durumlarını ve sözlerini tespit ve nakletmede özen gösteren sahabe, acaba niçin Resûl-i Ekrem'in hutbelerini daha fazla nakletmemişlerdir? Bu yerinde soruya kimi araştırıcılar

30 Bk. Önkal, Ahmet, "İrşad Vasıtası Olarak Hutbe", I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993), Ankara 1995, s. 146.

31 Dârimî, "Salât", 197.

32 İbn Hanbel, Müsned, V, 100, 107; İbn Kayyim, Zâdü'l-Meâd, I, 424.

"Hz. Peygamber'in hutbelerinin birçoğunu Kur'an ayetlerine tahsis etmesi dolayısıyla sahabenin nakletme ihtiyacı duymadığı" tarzında cevap vermektedir. Bu cevap, atıfta bulunulan rivayetlere uygun olup Hz. Peygamber tarafından hutbede Kur'an'a verilen yeri ve önemi işaretlemektedir. [33]

16. Hutbenin amacı, Müslümanlara nasihat etmek suretiyle onların dini duygu ve düşüncelerini geliştirmek, onları bilgilendirmek, iyiliklere yöneltmek ve kötülüklerden kaçındırmaktır. Müslümanlara kendilerini manen Allah'a yaklaştıracak ve cennete girmelerini sağlayacak ibadetleri yapmaları tavsiye edilir. Allah'ın gazabına ve cehenneme yaklaştıracak kötülüklerden kaçınmaları gerektiği hatırlatılır. İşte hutbeden ve onun için toplanmadan amaç budur. [34]

17. Denge/bütünlük ilkesi gözetilmelidir. Bir başka ifadeyle konuşma ümit ve tehditi, rahmet ve azabı, vaad ve vaîdi, müjde ve ikazı/uyarıyı içermelidir. [35] Çünkü bu ilke Kur'an tarafından kullanılmaktadır. Mesela Kur'an Allah'ın hem affedici, rahmet ve şefkat sahibi oluşundan hem de O'nun gazap ve azabından bahseder. Müminleri cennete girdirecek niteliklerinden bahsederken hemen peşi sıra inanmayanları cehenneme girdirecek niteliklerinden söz eder. Bu bağlamda Allah'ın, toplumlarına dosdoğru bilgiyi öğreterek eğitmek amacıyla gönderdiği peygamberlerini uyarıcı (nezîr) ve müjdeleyici (beşîr) nitelikleriyle göndermesi din görevlileri tarafından iyi okunmalıdır. Bu iki kavram (nezîr-beşîr) Kur'an'da pek çok ayette yan yana zikredilmektedir.[36]

Bir dönem din görevlileri sürekli olarak cehennem ve oraya gireceklerden bahsederken günümüzde ise "hoşgörü" adı altında sadece cennet ve oraya gireceklerden bahsetmektedirler. Her iki yaklaşım ve anlatım tarzı da yanlış olup doğrusu Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in kullandığı her ikisini birlikte verme yöntemidir. İnsanların korku ile ümit arasında olmaları temine çalışılmalıdır. Değilse tehlikeli bir durum var demektir. [37]

18. Allah'ın çağrısına icabet ederek doğru bilgiyi öğrenmek, verilecek öğüdü dinlemek için camiye gelen insanlara Kur'an'da zemini olmayan, sahih rivayetlerde yer almayan bilgilerin verilmemesi gerekir. Bir başka anlatımla insanlara aslı esası olmayan, yalan ve hurafelerle dolu hikâyemsi bilgilerin aktarılmasından son derece kaçınmak gerekir. Zira bu tür bilgiler insanlarda bilgi ve zihin kirliliğine neden olmaktadır ki, bunun sorumluluğunun altından hiç kimse kalkamaz. Mesela "kutsal gece"lerde yapılacak işler sayılırken "bu gecede her bir rekâtında

33 Önkal, s. 148.
34 İbn Kayyim, Zâdü'l-Meâd, I, 398.
35 Bk. Uludağ, Süleyman, İslâm'da İrşâd, İstanbul 2001, s. 304.
36 Bakara 2/212; Nisâ 4/165; En'âm 6/48; Kehf 18/56.
37 Geniş bilgi için bk. Saka, Şevki, Kur'ân-ı Kerim'in Davet Metodu, İst., 1991, s. 135-144; Çetin, s. 123-127.

şu sureler okunarak 100 rekat kılınmalı" tarzındaki bilgiler(!) gibi. Verilen bilgilerin, yapılan yorumların Kur'an bütünlüğüne, sahih hadislere ve makul ölçülere aykırı olup olmamasına azami özen gösterilmelidir.

19. Hatip, yaptığı konuşmayı veya okuduğu metni içselleştirerek, severek ve heyecan katarak konuşmaya özgünlük katmalıdır; çünkü hitabet bir sanattır.[38] Sanat ne kadar estetik hale getirilirse dinleyici üzerinde o kadar etkili olur. Konuşmayı estetik hale getirip dinleyici etkileyebilmenin yollarından biri kuşkusuz hatibin ses tonu ve mimikleridir. Yerli yerinde kullanıldığında duygu atmosferinin zirveye çıkmaması söz konusu olamaz.

38 Hitabet "beş sanat"tan biridir. Geniş bilgi için bk. Bolay, M. Naci, "Beş Sanat", DİA, İstanbul, V, 546-547.

3. OTURUM MÜZAKERELERİ

Prof. Dr. Kemal SANDIKÇI (Oturum Başkanı): Muhterem hocalarım, hemen bu müzakerelerde söz almak isteyen hocalarımızı tespit edelim, ondan sonra zamanı düşünelim, belli bir bölümleme yapalım.

Ulvi Ata, Nasrullah Hacımüftüoğlu, Turgay Gündüz, Recep Kaymakcan, Mehmet Yılgın, Ali Rıza Temel, İbrahim Atikoğlu, Cem Zorlu, İlyas Üzüm, Sabri Türkmen, Yaşar Yiğit, Cenksu Üçer, Mustafa Akgül, İsmail Lütfü Çakan, Muhammed Şevki Aydın.

Peki efendim, 17 kişi var konuşmacı. Bir saatimiz var, 4 dakika falan tutuyor. Mümkün mertebe söylenenler tekrar edilmezse zannediyorum yetiştiririz. Önce Ulvi Ata'dan başlayacağım, çünkü Ulvi Ata aynı zamanda bugünkü oturumumuzun temel konusu olan hizmet içi din eğitimiyle ilgili bazı bilgileri de vermek istiyor, onun için söze onunla başlıyorum. Ulvi Bey buyur.

Dr. Ulvi ATA: Teşekkür ediyorum. Sayın Başkanım, değerli hocalarım, tekrar saygıyla selamlıyorum mümtaz heyetinizi.

Hizmet içi eğitimin öneminden bahsedildi, hiç o konulara girmeyeceğim, bu seçkin heyet zaten bunun farkında. Peki bunu biz işin mutfağında nasıl planlıyoruz, ne yapıyoruz bu konuda, bununla ilgili birkaç cümle arz etmek isterim. Mevcut imkânlarımız ne, kapasitemiz ne, ne ile nereye doğru gitmek istiyoruz?

Bizim merkeze bağlı 18 eğitim merkezimiz var, bunların yatak kapasitesi 1600 kadar, 110 kadar öğretmenimiz var, bir eğitim bütçemiz var. Biraz evvel ifade edildi, Harcırah Yasası var; bir personeli bir yerden alıp başka bir yere eğitim amaçlı götürmüşseniz, idareciler yakından bilirler, Harcırah Yasası gereği bunun birtakım mali sorumlulukları, yapılması gereken hususlar var. Personelin eğitimine dönük yapacağımız hizmetlerde bu mevcut şartlarla meseleyi görmek durumundayız.

2004 yılında "*nereden başlayalım, ne yapalım, önceliklerimizi nasıl belirleyelim*" den hareketle önce din hizmetleri sınıfında çalışan personelin mesleki yeterlilikleri belirlenmiş. Burada hem kurum kendi imkânlarıyla, birikimiyle, hem de akademisyen hocalarımızın katkısını almış, ilk defa tarihinde mesleki yeterlilikler ortaya çıkmış, çünkü başarılı bir vaiz ya da başarılı olmayan bir vaiz, başarılı bir hatip, imam hatip ya da olmayanı, hepimizin müştereken kabul edebileceği bir ölçekte, ortak paydada buluşursak belki doğru tespit ederiz, yoksa hem personeli, hem onun ürününün üzerine yapacağımız değerlendirmeler izafi olmaktan öteye gidemeyecektir diye endişeleniyorum. "*Bu mesleki yeterlilikler üzerine neler yapılabilir*" den hareketle öncelikle adaylık; yani kuruma ilk defa alınanların adaylık eğitimleri, sonra genel hizmet içi eğitim adını verdiğimiz ana başlıktaki eğitimler, ihtiyaca dönük eğitimler adını verdiğimiz, Kur'ân-ı Kerim kıraatı za-

yıfsa ona dönük, hitabeti zayıfsa ona dönük, ezan okuma becerisine sahip değilse ona dönük gibi programlar hazırlandı ve bu programlar hazırlanırken de mutlaka uygulayıcıları ve bu programdan yararlanacak hedef kitlenin üyelerinin de içinde bulunduğu bir program geliştirme komisyonlarınca hazırlandı; yani kurum kendi odasında oturup, personel adına düşünüp onların ihtiyacını onlar adına alt alta sıralayıp ona uygun bir program hazırlamış değildir. Aynı şekilde tebliğlerde sunulan ihtisas eğitim programları da böyle oldu. İki yılı aşkın geceli, gündüzlü hummalı müzakereler, münakaşalar, çalıştaylar, önerilerle bir ortak payda elde edilmeye çalışıldı. Tabii tekliflerin hepsi güzel, ama süreniz belli, o sürede ders krediniz belli ve yapabilecekleriniz onunla sınırlı, bunları dikkate alarak her şey gerçekçi bir yaklaşımla ele alınmaya çaba sarf edildi. Tabii bu bir yetişkin eğitimi, öğleden sonra ve yarın sunulacak tebliğlerde de var, bu yetişkin eğitiminin de imkân ve sınırlarını dikkate almak zorundaydık. Kaldı ki, Başkanlık bir istihdam kurumu, bu kuruma gelen personelin geldiği hizmet öncesi eğitimdeki aldığı bilgiler de dikkate alınmak durumundaydı, çünkü temel bir husus var ki, hizmet öncesi eğitim daha çok teori ağırlıklı, hizmet içindeki eğitim ise teoriyle birlikte de olsa, uygulama ağırlıklı bir eğitimdir.

Ama şunu da gördük ki, bilgi tazeleme eğitimi adını verebileceğimiz eğitimlerden çok bilgi inşaya varacak; yani yeniden bilgiyi personelde inşa edecek eğitimlere de ihtiyaç oldu. Tabii yıl yıl alınan tecrübelerle, geri dönüşümlerle giderek artan bir kalitede hizmet içi eğitim yapıldığını bu konunun bir sorumlusu olarak rahatlıkla ifade edebilirim. Ancak, eğitimin, dün de bahsedildi, bir süreç olduğunun bilinci içerisindeyiz; programı hazırlayacağız, uygulayacağız, anketler yapacağız, bu anketleri oturacağız bütün serinkanlılığımızla, bilimselliğimizle bakacağız hatayı nerede yapıyoruz, bu program nerede aksıyor, nerede fazlalar, nerede eksikler var, bunların hepsi gözden geçirilmeye çaba sarf edildi. Mesela gene tebliğ olarak sunulan ihtisas eğitim programı üç kez büyük bir kurultay diyebileceğimiz bu alanın sürekli bunun içersinde çalışan arkadaşlarımızla en üç kez beşer gün üzerinde çalışılarak varılan bir mutabakatla elde edildi.

Şimdi, bugün sunulan tebliğlerin başlıklarıyla ilgili bir önerim olacak. Eğer başlıklar bu haliyle kalırsa muhteva ile uyuşmaz endişesindeyim; hizmet içi eğitimle ilgili başlıkları kastediyorum. Mesela Mehmet Yılgın Beyefendinin sunduğu tebliğin başlığına "*Malatya örneği*" diye eklenirse daha gerçekçi bir tebliğ olur diye düşünüyorum. Arada da konuştuk hocalarımla, bundan 15-20 yıl sonra ya da yarın birisi, bu oturumlara katılmayan birisi bu tebliğler metinleştiğinde okuduğunda şöyle bir endişeye kapılabilir, biraz evvel Zülfikar Bey'in okuduğu tebliği de kastederek söylüyorum: Türkiye'de diyani hizmetlerin hepsi sorunlu. Dolayısıyla, aynı teklifim Sayın Kayapınar'ın tebliğine de "ihtisas eğitim faaliyetleri" diye bir başlık eklenirse içerikle başlık arasında bir ilişki doğru kurgulan-

mış olur diye düşünüyorum.

Bir diğer husus, tabii bu insanların devlet memuru olduğu, onların da bir hukuki kimlikleri olduğu, artık onların özlük hakları, birtakım şeylerinin olduğunu dikkate alarak tekliflerin ortaya konması doğrudur diye düşünüyorum ve özellikle Mehmet Yılgın'ın tebliğini okuduğumda temenniden öte, herkes temenniyle ilgili bir şeyler söyleyebilir, bu kabul de görür, dinlenir, ama mevcut durumu doğru görüp, fotoğrafın tamamını doğru görüp hem idareyi, hem uygulayanı, hem bu hizmetten yararlanacak herkesi rahatlatacak gerçeğe en yakın teklifleri bir araya getirmek durumundayız diye düşünüyorum. Tabii eğitim uzun uzun üzerinde görüşülmesi, konuşulması gereken, müzakere edilmesi gereken bir husus, çünkü bütün dini hizmetlerin etkin ve verimli yürütülebilmesi o hizmetin gerektirdiği yeterliğe sahip, o aşka, o gönül insanlığı vasfına sahip personelle yürütülecek.

Eğitim de herhalde mevcut sistem içerisinde elimizde en geçerli enstrüman eğitim. Bunu belki öncelikle imam hatipler ve ilahiyatlarda olabildiğince tamamlayacağız ve kurumda da orada uygulama boyutunda eksik kalanlar devam ettirilmiş olacak. Bu biraz evvel başlığını verdiğim "*din hizmetleri sınıfında çalışan personelin mesleki yeterlikleri*" başlıklı çalışmamız Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne, İlahiyat Fakültelerimize, Yüksek Öğretim Kuruluna gönderildi. Bu göndermekteki kastımız şuydu değerli Başkanım, Diyanet İşleri Başkanlığı istihdam ettiği personelinde imam hatipse şu yeterlikleri, vaizse bu yeterlikleri, Kur'an kursu öğreticisiyse bu, müftüyse bu gibi alt alta sıraladığı yeterlikler ortaya kondu.

Benim bir teklifim de İlahiyat Fakültelerimizin programları, imam hatip lisemizin programları gözden geçirilirken, geliştirilirken kurumun bu yeterliklerle ilgili teklifinin de dikkate alınmasını heyetimizin dikkatine arz ediyorum, teşekkür ediyorum, kolay gelsin.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Hemen Nasrullah Bey'e söz vereceğim, ama bir, iki şey hatırlatayım diyorum. Bir konuşma hızımızı şöyle ikinci vitese çıkarırsak daha çok şey söyleme şansımız olur bir, ikincisi de somut bir şeyler söyleyelim. Başkanlık bizden somut teklif istiyor; yani şunu yapın, bunu yapın dememizi istiyor. Lütfen somut teklifler bekliyoruz. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Efendim, benim şahsi gözlemlerim, bugüne kadar meslektaşlarımızı üç grupta müşahede etmişimdir; yani meslektaş derken ben sadece İlahiyat Fakültesi

mensuplarını değil, camide görev yapan müezzinden başlamak suretiyle İlahiyat Fakültesinin yöneticisi veya profesörü, öğretim üyesine varıncaya kadar o yelpazenin tümünü meslektaş olarak kabul ediyorum ve hepimiz aynı gaye için çalışmaktayız. Bunu böyle bilmemiz icap eder; yani yaptığımız iş tebliğdir, nihai yaptığımız iş tebliğdir. Bir bilim adamı olarak kongrelerde sunduğumuz bildiriler tebliğ adıyla bilinir ve doğru, çok örtüşen bir ifade, gene orada da tebliğ yapmaktayız, kitabımızla tebliğ sunmaktayız, vaazımızla tebliğ yapmaktayız. Camideki görevli de bu işi yapmaktadır. Hangi seviyede olursa olsun yapılan iş tebliğdir. Bu tebliğ vazifesiyle görevli olan bizlerin üç kategoride mütalaa edilmesi gerektiği kanaatindeyim; bir, hasbelkader buraya düşmüş, hiçbir şekilde eşini sevememiş; yani zoraki bir izdivaçla bu mesleğin sahibi olmuş meslektaşlarımız vardır. Ben hep teklif etmişimdir kendilerine, çünkü bizzat karşılaştığımız arkadaşlarımız oldu, boşanın, evlenmek de hak, boşanmak da hak, boşanın arkadaş, Allah herkesin rızkını yaratır, buradan gidersin 10 kapı açar, başka tarafa git, ama gitmiyorlar. Lakin "*sen nesin?*" dediğiniz zaman, "b*en işin felsefesini, teorisini yapıyorum*" der ilahiyatçı kimliğinden dahi utanır. Bunlardan verim beklemek çok zordur. Mesleğimizin hangi kademesinde olursa olsun bunlardan verim alamayız; yani önce mesleği sevmesi lazım.

Bugünkü tebliğlerin neticesi hep buna götürüyor; yani hutbeler nasıl olmalı, nasıl etkin olmalı veya vaazlar nasıl olmalı, vaizler nasıl olmalı? Eğer mesleğe sadakatle bağlılık yoksa bundan verim almak çok zordur. Bakınız, Allah öyle imkânlar nasip etti ki buraya kadar geldik, biz meselelerimizi Ankara'nın göbeğinde ve en lüks yerde Diyanet İşleri Başkanlığımızın da delaletiyle meseleleri tartışıyoruz, ama geçmiş zamana baktığımızda camiin bir köşesinde halkı irşatla görevli olan bir insanın, beğenmediğimiz hatta, hiç dünyayı tanımadığına zaman zaman hükmettiğimiz bir insanın çok daha müessir olduğunu görmekteyiz; realiteyi kabul edelim. Onun çok daha etkili olduğunu, cemaat üzerine etkili olduğunu görmekteyiz, çünkü yaptığı vazifeden zevk alıyordu, aşkla yapıyordu, yapılan hakaretleri din adına bir şeref telakki ediyordu, ama şimdi durup dururken adam profesör olmuş, ilahiyatçı olduğundan utanıyor ve çok farklı isimler altında kendisini takdim etmektedir; ben ondan verim alınabileceğine inanmıyorum; birisi bu.

Birisi de, gene hasbelkader düşmüş ikinci bir zümre, ama aleyhte değil, lakin eyyamcılıkla, maaşımızı alalım, emekliliğimizi bekleyelim, ne şiş, ne kebap, böylece günleri geçirenler var. Bir üçüncü zümre var ki, takdire şayan, "*çok şükür ki ben bu mesleğin adamıyım, acaba buna layık olabilecek miyim; yani peygamberi bir görev icra ediyorum, tebliğ göreviyle müşerrefim*" diyebilen insanlar ve bunların çok etkili olduğunu görmekteyiz. İşte böyle insanları, bu zümreyi mutlaka elde etmemiz lazım. Diyanet'in birinci vazifesi budur. Ne yapılabilir? Benim bir teklifim olmuştu vaktinde, İlahiyat Fakülteleri bünyesinde İsmail Lütfü

Çakan Diyanet İşleri bünyesinde bir irşat enstitüsünün kurulmasını öneriyor, ki eğer mümkün mü bilemiyorum hukuki durumunu, öyle bir şeyin olması lazım. Bakınız, vaaz ve irşat müessesesi en çok ihmal edilen bir müessesedir. Bu müesseseler kurulursa elemanlar da ona göre seçilmelidir. Nasıl seçilmeli? İmam Hatip mekteplerinin son sınıfından hocalarla, o mekteplerle yapılacak görüşmeler neticesinde tabiatı uygun; yani temsil kabiliyetine canı gönülden seven birilerinin seçilmesi suretiyle, onlara burs vermek suretiyle İlahiyat Fakültesindeki eğitim ve öğretimlerinde adım adım takip edilmeleri suretiyle bir irşat zümresi yetiştirilmelidir. Biz vaazlar yapılsın yapılsın diyoruz, ama kimler yapacak, nasıl yapacak, bu konuda kalite üzerinde durmuyoruz.

Ben bu teklife; yani İsmail Lütfü Çakan'ın teklifine bir irşat enstitüsünün kurulması ve aynı zamanda bir irşat dilinin, üslubunun da oluşturulması mutlaka şart olduğu kanaatindeyim.

Ben bu kadarla yetineceğim.

Hutbeler meselesinde bir, iki cümle söylemek istiyorum, aslında söylenecek başka şeyler de var, ama Sayın Hocam hiç kıramayacağım bir zat olduğundan, işaret ediyor, teşekkür ediyorum.

Dün bazı arkadaşlarımız bir saatlik hutbelerden söz ettiler. Arap ülkelerinde bir saat kadar hutbe irat edenler var, Kahire'de meşhur bir hatip vardı, üç saat hutbe irat eder, ikindi namazını kılar, çıkardı. Bugün de çok kısalardan söz edildi. Bana göre hutbeler muktezai hale uygun olarak irat edilir. Yer olur uzun okunur, yer olur çok kısa okunması icap eder. Hitabet zaten muktezai hale uyma sanatıdır. Onun için bu konuda bir sınırlama da olmasın, yeter ki hutbeler kişiler tarafından; yani irat eden kişiler tarafından hazırlansın. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Turgay Gündüz'e sözü veriyorum, hemen somut öneri ve çok kısa cümlelerle lütfen.

Yrd. Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ: Teşekkür ederim Sayın Başkan, saygıdeğer Komisyon üyeleri.

Çok kısa bazı hatırlatmalarda bulunacağım. Öncelikle hutbelerle ilgili; dün de bahsedildi, benim kanaatim, Komisyona iletmek istediğim, dün de Adem Bey tarafından iletilen teklifin ciddiye alınması, Recep Kaymakcan Hocamın da hatırlattığı üzere bu tek tipçilikten artık kurtulmamız lazım, hiç olmazsa pilot olarak bazı bölgelerde bunu pekala uygulayabiliriz; denememiz lazım diye düşünüyorum, o düşüncemi paylaşmak istiyorum.

İkincisi, yine benim de yurtdışında bulunduğum sıralarda gördüğüm güzel bir şey, Cuma namazı vakitlerinin, bir hocam da bahsetmişti, Endonezya taraflarında galiba, vaktinin aynı bölgede farklı camilerde farklı saatlerde kılınması; bu gerçekten güzel bir şey. Çalışma hayatını düşünün, memur olsun, esnaf olsun, bir camide saat 13:00'te kılınırken diğerinde 14:00'te kılınması pekala bu çalışma hayatını kolaylaştırıcı, büroyu, işyerini tümden kapatıp gitmeyi gerektirecek şeyden kurtulmuş oluruz. Bunun da ben yine pilot olarak uygulanabileceğini ve denenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Diğer husus vaazlar, sunum vaaz üzerine düşüncelerimi ifade etmek istiyorum. Öncelikle arkadaşı takdir etmek istiyorum gerçekten bu teklifinden dolayı; faklı bir şey. Bir eğitimci olarak tabii ki bunu desteklemem lazım, fakat çağımızın, özellikle görünene odaklı ve görünenle ilgili yanı, ki bu kısmen marazi bir durum olarak da telakki edilebilir, eğitim yöntemlerini ciddi olarak da etkilemiş görünüyor; yani görselle her şeyi halledebileceğimizi düşünüyoruz. Bunun gerçekten dikkatli bir şekilde kurgulanması gerektiğini şahsen hatırlatmak isterim. Vaazlarda mesela camie de acaba projeksiyon cihazını sokmalı mıyız? Evet sokalım, bu çağımızın gereğidir, ama bunu nasıl kullanalım, bu hususta gerçekten ciddi olarak düşünmemiz gerekiyor.

İlk olarak çıktığında, bizim fakültelerde de kullanılıyor bu, çok cazip geldi, fakat çok teknoloji hızlı bir şekilde eskiyor. Hele hele günümüzde Internet'ten, televizyondan, bilgisayardan yorgun düşmüş gençlik camie geldiğinde onlar için çok cazip olacağını da düşünmüyorum. Ben şahsen camie girdiğimde vaizin anlattıklarını kulağıma gelirken aynı zamanda arama perde ya da perdeyi aşarak, perdeyle sınırlı kalmak istemem, perdeyi aşarak daha farklı alemlere, daha ulvi bir iklime açılmak isterim, düşünmek isterim, muhasebe etmek isterim, sanki beni sınırlayacak gibi endişe ediyorum bu ekran, o ekranı aşmamız gerektiğini düşünüyorum. Bakınız, bunlarla gerçekten çok yakından ilgilenen biri olarak ben bunu söylüyorum, çok uzun zamandır ilgileniyorum, önemine gerçekten inanıyorum, ama sakıncalarına da vurgu yapmak istiyorum. Sanki bu bilgisayar, ekran bizim dışımızda bilgi, bizim dışımızda, içimizde değil de, dışımızda bir şey, yanı başımızda bir araç olarak kullanıyoruz, fakat o aracın ötesine gitmiyor, özü kaybediyoruz. Bu açıdan özellikle İsmail Lütfü Çakan Hocamın tebliğini önemsiyorum, kişinin iç dünyasına hitap edecek bir dil kullanmanın daha gerekli olduğunu dikkatlerinize arz etmek istiyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Recep Kaymakcan, lütfen tekrarlar olmamasına dikkat edelim, çok kısa, somut.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN: Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım, elimden geleni yapmaya çalışacağım.

İlk olarak bugünkü tebliğlerle de ilgili olan, yaklaşık dört yıl önce lisansüstü öğrencilerle din görevlileriyle ilgili bir araştırma yapmıştık öğrencilerimiz ve yaklaşık Türkiye'den farklı bölgelerden 12 ili kapsıyordu. Orada çıkan ilginç sonuçlardan bir tanesi şu idi: Hem cemaate sorduk o bölgede, hem imamlara sorduk, "*din görevlisinin, imamların en temel problemi ne?*" Arapça bilgisinin yetersizliği, dini bilgiler, fıkhi bilgilerin yetersizliği, Kur'an okumadaki aksaklıklar ve iletişim dedik halkla. Hem imamlara göre, hem de halka göre ve Türkiye'nin farklı yerlerinde birinci derecede problem ne Kur'an okumadaki sorun çıktı, ne din bilgisindeki sorun çıktı, onlar daha geri sorunlar; asıl olarak iletişim problemi çıktı. Dolayısıyla Şuramızda bu konuya hizmet öncesi, hizmet içi ve bütün programlarda cemaatle ilişkilere, derneklerle ilişkilere, vesaireye ayrı bir önem verilmesi gerektiğini ve bununla ilgili köklü çalışmaların teşvik edilip sorunlar nereden kaynaklanıyor, bu konuya özel olarak vurgu yapmak istedim. Bunu çok önemli buluyorum, çünkü Şanlıurfa'da da aynısı çıkıyor birinci, batıda da aynısı çıkıyor.

Bir diğer ikinci nokta ise, Hasan Kamil Hocam bir din adamı nasıl olmalı konusunda güzel bilgilerini paylaştı. Sanırım bu biraz da bizim Diyanet İşleri Başkanlığının İslam anlayışı biraz fıkıh merkezli bir İslam anlayış. Öyle çok kalbe falan hitap etmeyi zaten doğası gereği veya din adamını öngörmüyor ki. İmam da hizmet içi eğitim kurslarında da o şekilde formatlanıyor veya o şekilde teşvik ediliyor. Birazcık daha bunları yapabilmesi için, biz sürekli yıllarca kaçındık, biraz İslam'ın tasavvufi yorumu, tarikatlar demiyorum burada, ikisini ayırt ediyorum, mistik yorumuna da önem veren bir İslam anlayışının son derece önemli olduğunu görüyorum. Hasan Kamil Hocamın dediği gibi bir din adamı olacaksa buna sadece Diyanet değil okullardaki din kültüründe de ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum, çünkü duygusal boyutu ihmal ettiğiniz takdirde başarı şansınız her zaman düşük olacaktır diye düşünüyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Sağ olun.

Sayın Salim Öğüt, aynı şeyleri tekrar etmiyorum sizin için.

Prof. Dr. Salim ÖĞÜT: Vaizlik mesleğinin son derece aşağılandığı ve küçük görüldüğünü düşünüyorum. Bunun da iki sebebi olduğunu söylemek istiyorum, ondan sonra teklifimi yapacağım.

Birincisi, ilahiyatlarda kullanılan dildir; üzülerek ifade edeyim ki, bir konuşma

aşağılanmak istendiği zaman iki argümana vurgu yapılıyor, biri ayet hadis okudu, ikincisi vaaz etti, gitti deniliyor; bunu son derece kınıyorum. İlahiyatçı böyle bir şey söyleyebilir mi yahu. Referansı Jijek olduğu zaman, Habermas olduğu zaman, David olduğu zaman el üstünde tutuluyor, ayet ve hadis okuduğu zaman vaaz etti, gitti deniliyor. Vaaz konusu aşağılanıyor. Bu kınanması gereken bir haldir. Bunu biz hiç yapmıyoruz, ama geçenlerde İstanbul'da uluslararası bir toplantı yapılmış, burada yine bir meslektaşımız, bu o kadar tabii bir aşağılama üslubu ki, birisi tebliğini okumuş, diğeri onu müzakere yaparken, "*Arkadaş bize vaaz etti, indi*" deyince İngiltere'den gelen bir profesör meslektaş varmış, hemen kalkmış, anında tepkisini koymuş, demiş ki, "*Bu arkadaş bana hakaret etti. Benden özür dilemezse terk edip gidiyorum vatanıma. Ben filan üniversitede profesörüm, falan kilisenin de vaiziyim*" demiş ve orada özür dilemiş. Aynı tavrı biz burada koysak "*Valla çek, git*" derler. Bu önce ilahiyatların problemidir, vaaz konusu ciddiye alınmalıdır, öyle basit bir problem değildir. Reaksiyonel bir insan olarak zaman zaman gittiğim yerlerde fırsat düşerse iftihar ederek şunu söylüyorum: "*Ben vaaz etmesini bilen bir, iki ilahiyatçıdan biriyim*" diyorum, herkes vaaz edemez. Vaaz etmek bir ilahiyatçının en temel vasfı olmalıdır. Bu el üstünde tutulması gereken bir nitelik ve özellik olarak tebcil edilmeli, tekrim edilmelidir. Bu ilahiyatların problemi olarak söylüyorum.

Diyanet'in problemine gelince, Diyanet'in birinci işi tebliğ ve irşattır, Diyanet bu işi hiçbir zaman ciddiye almamıştır. Nereden biliyorum bunu? İstihdam politikasından biliyorum.

Değerli arkadaşlar, çok kısa arz etmek istiyorum, Kavalalı Mehmet Ali Paşa o meşhur Bulak matbaalarını inşa ettiği zaman ziyarete gidiyor, bakıyor ki çıkış kapısında "*musahhih*" yazıyor. "*Kim bu adam, ne iş yapar?*" "*Tashih yapar*". "*Yani herkesin yaptığı yanlışı bu adam mı düzeltecek?*" "*Evet, bu adam düzeltecek*", "*o halde bunun yeri burası değildir*" diyor, onun odasını alıyor müdür beyin odasının yanına koyuyor ve en yüksek maaşı da müdür beyden sonra musahhihe ödüyor. Bu sebepten dolayı Bulak matbaasında basılan bütün kitaplar Mushaf gibidir, yanlış bulamazsınız. Ben diyorum ki istihdam politikası mutlaka değişmeli ve vaizlerimiz sembolik değer olan Diyanet İşleri Başkanından sonra makama oturtulmalıdır; hem prosedür olarak, hem protokol olarak, hem de imkânlar açısından; yani bu istihdam politikası böyle sürdüğü sürece, vaizimiz müftü efendinin memuru gibi algılandığı sürece, makam aracı yoktur, lojmanı yoktur, maaşı bir imam maaşı seviyesindedir, kesinlikle vaizlerin kalitesini yükseltemeyiz, çünkü marifet iltifata tabidir, iltifatsız meta zaidir; vaaz konusunda teklifim budur.

Hutbelere gelince, çok şey söylendi, ben sadece şu hususa işaret etmek istiyorum: Hutbelerde tenkit edilecek çok nokta var, ama en önemli nokta acizane kanaatime göre, hutbelerin kâğıttan okunmasıdır. Kâğıttan okuyacağı için de za-

ten hiç bakmamaktadır maalesef çoğu imamlarımız. Diyorum ki Diyanet İşleri Başkanlığımız bir yolunu bulup bütün hatiplerimizi hafta sonunda okuyacakları hutbeleri ezberlemeye zorlamalıdır, bunu mutlaka sağlamalıdır; yani hatip efendi hangi hutbeyi okuyacak, okuyacağı bir A4 kâğıdında 5 dakikalık hutbedir, bunu mutlaka ezber okumalıdır, bunun tedbirini almalıdır.

Sunum vaazları konusunda ben de az önce konuşan genç meslektaşıma katılıyorum. Sunum vaazlarını, böyle ekran üzerinden yapılacak vaazları kesinlikle yararlı görmüyorum. İlk zamanlar belki bir farklılık olacağı için bir heyecan uyandıracaktır, ama takip eden zamanlarda son derece didaktik bir üslup olacaktır, kesinlikle vaaz üslubu didaktik olmakla yetinecek bir üslup değildir. Heyecan unsuru olmalıdır, duygu boyutu olmalıdır, akıcı ve lirik olmalıdır, bu ekran aracılığıyla bunları sağlamak mümkün değildir. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim.

Sayın Mehmet Yılgın, buyurun.

Mehmet YILGIN: Teşekkür ediyorum Hocam.

Ben Hocam olmanız hasebiyle ve buradaki güzide şahsiyetleri de düşünerek vakti taşmayacağıma söz vererek sözlerime başlamak istiyorum.

Yıllardır 34 yıla yakın, 33 yılı aşkın cami merkezli din hizmeti, din görevlisi olarak çalışan biri olarak ve yaklaşık 10 seneden beri de içimde bir ukde olarak taşıdığım düşüncelerimi "*etkili ve yetkili bir ortam bulsam da bunu söyleyebilsem*" diyordum. Önce Cenâb-ı Hakka şükrediyorum ve sizlere de teşekkür ediyorum burada bu imkânı bulduğum için. Bu görüşlerimi destekleyen görüşleri ben sevinerek dinledim. Sayın İsmail Lütfü Çakan Hocam "*tebliğ ve irşat bir gönül meselesidir*" dedi, Zülfikar Hocam "*görevlilerin mesleğe geri döner misiniz?*" sorusuna yüzde 95'inin "*hayır, dönmem*" dediklerini söyledi ve ben dün Ali Rıza Hocamla görüşüp konuşmuştuk, tekrar dünyaya gelsek yine ben din görevlisi olarak, din hizmetlisi olarak, din gönüllüsü olarak yine bu görevi yaparım diye kendisiyle görüştük. Şimdi benim somut önerim, çünkü bize gelen karşılaştığımız tecrübelerimiz, ilçe müftülüğü yaptım, şu anda müftü yardımcısı olarak görev yapmaktayım, "*maddi durumum zayıf olduğundan dolayı Kur'an kursu öğreticiliği istiyorum*" veyahut da bir arkadaşımız telefon ediyor, "*Mehmet Hocam, bizim çocuk hafızlığı bitirdi, ama çalıştığı işyeri bozulduğu için, işten çıkarıldığı için yeterlilik sınavında yardımcı olur musunuz?*" diyor; yani bu mesleği, din hizmetini, peygamberlik görevini sanki bir geçim kapısı gibi gören görevlilerin olduğunu ve bundan dolayı bu göreve ister istemez, son çare olarak bu görevi yapan görevlilerin bulunduğuna şahit oluyoruz.

Bir de yine dünkü bildirilerde, sunumlarda imam hatip liselerinin bittiğini ve İlahiyat Fakültelerinin programlarının bu güzide mesleğin, peygamberlik mesleğinin icrasında ve kalitesinde yeterli olmadığı, olmayacağı söylenildi. Benim somut teklifim, tebliğimin de sonunda çok kısa bahsettiğim şu: Bu görüşümü destekleyen tebliğ, sunumlar ve görüşleri duydum, İlahiyat Fakültelerinde veyahut imam hatip liselerinde sırf din görevliliğine, cami merkezli görevliliğe yönelik bölümlerin açılması şeklinde oldu. Ancak ben şunu teklif ediyorum somut olarak: Temel eğitimden sonra, bir, tamamen bu mesleğe gönül vermiş, istekli kişilerin, istekli öğrencilerin ahlaken uygunlukları da kontrol edildikten sonra; yani bu mesleğe ahlaken yatkın mıdır, isteyebilir, ama ahlaken yatkın değildir, bugün sabah namazına uyanamıyorum, onun için sabah namazına gelmeyen görevlileri görüyoruz. Yine din görevliliğini sanki ek görev gibi, ek iş gibi yapan görevlileri görüyoruz. "*Babam istedi, ben bundan dolayı bu görevi seçtim*" diyenleri görüyoruz. Ahlaken uygunluk ve ses, sedâ, hitabet ve meslekte istenilen, arzu edilen kabiliyetlere ve yeteneklere sahip kişilerin gerekli bilgi ve becerimi kazandıracak bir eğitim kurumundan, mesela bu ne olabilir, ismini kanunlar müsaade ettiği sürece nasıl konursa konsun, o önemli değil, o tartışılabilir, imam hatip veya din görevlileri koleji veyahut da bir akademi olarak, din görevlileri akademisi olarak bütün imamların, müezzinlerin, vaizlerin ve müftülerin bu askeri akademiler gibi, tebliğimi yazarken bu askeri ifadesini kullandığımda "*onu çıkar istersen*" falan demişlerdi, ama ben söylemek istiyorum burada: Askeri liseler, askeri akademiler gibi bir akademinin olmasını ben öneriyorum, teklif ediyorum. Saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum. Sayın Ali Rıza Temel.

Ali Rıza TEMEL: Efendim, ben de Sayın Başkan ve haziruna teşekkür ediyorum, hususiyle Salim Hocama da teşekkür ediyorum.

Vaizlik peygamber mesleğidir, Tevrat'ın bir bölümünün başlığı da vaizdir, din tebliğdir. Bu en ulvi görevdir. Özellikle teşekkür ediyorum.

İsmail Lütfü Çakan Hocamın teklifi güzel bir tekliftir. Tabii pratikte bu hemen mümkün müdür, değil midir, bundan sonra yetiştirilecek elemanlar için düşünülebilir, ama hâlihazır, mevcut hocalarımızın güzel hutbe okumaları için pratikte ne yapılabilir, belki onları bir araya toplamak mümkün değil, ama yetişmiş elemanları o belli bölgelere göndererek üçer, beşer günlük yoğun programlarla bu telafi edilebilir diye düşünüyorum. Tabii vaazların, hutbelerin verimli olması tabii camilerde din anlatılması lazım. Dinin de iki temel kaynağı Kur'ân-ı Kerim ve sahih hadistir. Şahsen benim şöyle bir tecrübem var, bunu övünmek için değil,

örnek olmak için söylüyorum. Bendeniz 42 senelik görevliyim, elhamdülillah bu 40 senede benim asıl görevim Haseki'de hocalık olmakla beraber 40 Cumayı boş geçirmemişimdir; bunu sırf örnek için söylüyorum. İki uygulamam vardır; Cumadan evvel takriben 15 sene kadar hadis takip ettim, 15 seneden beri de Kur'an meali takip ediyorum ve burada bunun faydalı olduğunu da görüyorum. Teklif olarak vaazlarda, bunu vaizlerimizin başaracağına kaniyim, çünkü artık vaiz olmak da pek kolay değil, onlar Kur'ân-ı Kerim'i belki konulu ayetler şeklinde vaaz olabilir veya baştan sona, ben yine örnek olsun diye söylüyorum, 15 senedir Perpa'da takip ediyorum, Meryem Suresine geldim, yavaş yavaş gidiyorum. Meselenin güncel yönü de ayetlerle bağlantı kurularak cemaatle bütünleşilebilir.

Tabii söz bu eğitim merkezleriyle ilgili Sayın Hocam tabii olayın içinden geldi, uygulamadan geldi, ihtisas merkezleriyle ilgili burada teklifler var, ama biz onu yine Ulvi Hocam, Şevki Hocam filan bir eğitim seminerinde tekrar ele almamız lazım gelen hususlar var, o detaya burada giremiyorum. Ben teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkürler.

Sayın İbrahim Hatipoğlu, buyurun.

Prof. Dr. İbrahim HATİPOĞLU: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Hazirunu selamlıyorum, muhabbetlerimi arz ediyorum.

Öncelikle aşere takriple alakalı bir durumu tespit etmek istiyorum. Haseki Eğitim merkezlerimizde uzunca yıldan beri aşere takrip eğitimi devam ediyor. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Kur'an'la Kıraat Anabilim Dalı diye bir anabilim dalı kurduk resmen onayı da Fakültemize ulaştı. O andan itibaren ben aşere takrip icazeti bulunan ve doktora yapmış bir hoca arıyorum, fakat şu ana kadar hiç kimsenin varlığı bana bu konuda bildirilmedi. Demek ki iki şeyin cem edilmesi gerekiyor bundan sonraki süreçte; bir bu ihtiyaca dikkat çekmek istiyorum, ayrıca dün YÖK Eğitim Komisyonu Başkanımızla beraberdik burada dekanlar olarak, diğer fakültelerin de bu doğrultuda talebi olacak ve Kur'an ve Kıraat ilimleri anabilim dalı büyük ölçüde fakültelerimizde kurulacak, çünkü fakültelerimizde Kur'an eğitimi gerçekten çok zayıf. İstekli olan birkaç talebenin de bu anlamda Haseki Eğitim Merkezi gibi eğitim merkezlerimize destek olması gerçekten Kur'an'a olan ilgiyi daha da arttıracaktır.

İkinci husus, çok hızlı geçmek istiyorum, birkaç hususa işaret edeceğim çünkü, hutbe ve vaaz konularıyla alakalı olarak konu sınırlamasının tamamen kaldırılmasını ben teklif ediyorum. Dini, dünyevi, toplumun ihtiyacı olan her konu hutbeye ve vaaza konu edilmelidir. Bunun dışında Zülfikar Hocamın "*Kur'an hutbelerin konusu olmalıdır*" dedi, buna ben katılıyorum, fakat hepimizin de şa-

hit olduğu çok farklı Kur'an yorumları var ve Türkiye'de bugün artık herkes istediği şeyi Kur'an'ı, tabiri caizse, kullanarak gerçekleştirmeye çalışıyor. Çok farklı Kur'an yorumlarının önüne geçebilmek için özellikle Başkanlığımızın marifetiyle, Efendimiz Aleyhissalatü Vesselam'ın anladığı ve bize gösterdiği Kur'an; yani Sünnet'in bize çizmiş olduğu Kur'an yorumu öne çıkartılmalı ve bu da bizzat Başkanlığımızca yönlendirilmelidir, yoksa aynı ayetten enteresan Kur'an yorumları çıkabiliyor; bu konu ciddi bir sorundur diye düşünüyorum. Burada Kur'an yorumuna vurgu yapmak önemli.

Efendimiz Aleyhissalatü Vesselam'ın yorumuyla birlikte, ayrıca Hasan Kamil Hocamın işaret buyurduğu hususa da katılıyorum, bunu gönül zenginliği ve Efendimizin yorumuyla Kur'an diye ifade etmekte fayda var.

Bir başka husus, entelektüel duruşumuzu topluma bir anlamda dayatma anlamına gelebilecek şekilde yapmış olduğumuz faaliyetlere yansıtıyoruz. Tabii ki hem bu toplumla iletişimimizin kopmasına sebep oluyor, hem de bir anlamda topluma belirli dini konularda dayatma gibi algılanabilecek tezahürlerini bunun görebiliyoruz. Entelektüel duruşumuz, fakültelerdeki duruşumuz farklı olabilir. Bu konuda tabii ki akademik özgürlük anlamında hiç kimseyi sınırlandırmak durumunda değiliz, fakat dinin, Sayın Başkanımızın da dün işaret ettiği gibi, dinin halkın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde anlatılması çok önemli bir hususdur diye düşünüyorum.

Teknolojinin kullanımı konusunda Turgay Bey'in kaygılarına ben de katılıyorum. Mutlaka eski tip vaiz, eski tip hutbe okuyan ilim ehli insanların olması gerektiğini düşünüyorum. Teknoloji bir anlamda yükü teknolojiye atma, teknoloji kullanımı ciddi bir, çok fazla hazırlık yapmayan insan üç, beş slayt; üç, beş görüntüyle süreyi çarçur edebilir diye endişem var.

Sayın Çakan Hocamın teklifini de içerecek şekilde Diyanet İşleri Başkanlığımız tarafından muhtelif enstitülerin kurumu ciddi olarak gündeme alınmalı ve irşat enstitüsü gibi farklı enstitüler neler olmalıdır, bunu tartışmaya açmalıdır ve bu anlamda ciddi adımlar atmaları gerekir diye düşünüyorum.

İlahiyat fakültelerinin bünyesinde din hizmetleri programı meselesi uzunca süreden beri tartışılan, müzakere edilen bir hususdur. Din hizmetleri programı da açılarak bir şekilde sertifika verilip o alanda kabiliyeti olan öğrencilerimizin irşat hizmetlerine yönlendirilecek şekilde programlanmaları gerekir diye düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Sayın Cem Zorlu, buyurun.

Prof. Dr. Cem ZORLU: Sayın Başkan, teşekkür ediyorum.

Zülfikar Durmuş Bey'in tebliğine yönelik birkaç notumu hemen okuyacağım.

Hutbelerin uzun ya da kısa tutulması konusunda doğrudan "*kısa veya uzun tutulmalıdır*" demekten ziyade cemaatin durumu dikkate alınmalıdır. Şehirlerde ya da memurların yoğunlukta olduğu camilerde okunan hutbeler mutlaka kısa tutulmalı, ancak mesai yetişme derdi olmayan, genelde cemaatini emeklilerin oluşturduğu camilerde ve köylerde nispeten daha uzun okunabilir.

Cümlelerin kısa olması etkili ve coşkulu bir hitap edişin de kaçınılmaz bir unsur olduğu unutulmamalıdır. Bundan dolayı hutbelerde cümleler mutlaka kısa tutulmalıdır. İrticalen hutbe okumak hitabet sanatının da özüne uygundur, ancak bunun bir sanat olduğu ve herkes tarafından da becerilemeyeceği unutulmamalıdır. Bu konuda yetenekli olanlar irticali üslubu benimseyebilirler, diğerleri de ellerindeki metni hutbeye çıkmadan en az birkaç kez okumak suretiyle yarı irticali bir yöntemi uygulayabilirler. İmamlara mutlaka, ama mutlaka meslek içi eğitim seminerleri çerçevesinde kendi illerinde küçük gruplar halinde uzmanları tarafından diksiyon dersleri verilmelidir. Eğer mutlaka ülke çapında konu bütünlüğü isteniyorsa her hafta için birkaç alternatif konu belirlenerek hatipten kendi yöresine uygun olanı seçmesi istenmeli ve hazır hutbe vermekten ziyade birkaç hutbe konularak veya kaynaklar verilerek imamdan bu hutbelerden harmanlayarak veya kaynaklardan istifade ederek kendi cemaatinin kültür ve eğitim seviyesine göre bir hutbe hazırlaması istenmelidir, böylece hatip konuya daha hakim olacaktır ve hutbe hazırlama süreci onun için de ayrıca bir öğrenim süreci olacaktır. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz.

Sayın İlyas Üzüm.

Doç. Dr. İlyas ÜZÜM: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Ben bir deyişin dörtlüğüyle başlamak istiyorum sözlerime.

Ali bizim şahımız

Kâbe kıblegahımız

Miraçtaki Muhammed o bizim padişahımız

Eyvallah şahım eyvallah, hak la ilahe illallah.

Türkiye'de la ilahe illallah diyen kesimler sadece yaygın İslami anlayışa mensup kesimlerden ibaret değildir. Herkese malum olduğu üzere ülkemizde Kars, Iğdır bölgesinde Caferi yurttaşlarımız, Hatay bölgesinde Nusayri yurttaşlarımız

ülkemizin en az 20 civarında ilinde de Alevi, Bektaşi yurttaşlarımız yaşamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı aynı zamanda yaygın bir eğitim kurumu olarak topluma hizmet ederken sadece yaygın İslami anlayışa mensup zümreleri düşünmekle iktifa etmemeli, kuşatıcı bir din hizmetini sunmaya devam etmelidir. Bu çerçevede hutbeler, vaazlar, dini sohbetler, etkinlikler gerçekleştirilirken toplumdaki o farklı kültürel yapıları, katmanları dikkate alan bir yol izlenmelidir. Bunun için ortak semboller, ortak şahsiyetler bilhassa değerlendirilebilir. Hepimiz biliyoruz ki, sözgelimi Hazreti Ali Ramazan ayının 21. gününde şehit olmuştur. Bu vesileyle bütün camilerimizde Hz. Ali'yle ilgili, onun tarihi şahsiyetine, ilmi yönüne dönük sohbetler yapılabilir. O muharrem bütün Müslümanları candan vuran, kalbini dağlayan bir olaydır, dolayısıyla muharrem etkinlikleri daha canlı yapılabilir, ki son zamanlarda bu belli ölçüde yapılmaktadır. Yine bir örnek olarak zikretmek gerekirse, içinde bulunduğumuz yıl Hünkar Hacı Bektaş-i Veli'nin doğumunun 800. yıldönümüdür. Dolayısıyla bunları hep vesile addederek biz din dilimizi, hutbelerimizi, vaazlarımızı ortak kültürleri de dikkate alarak kuşatıcı bir yolla sürdürmeliyiz. Cemaatimizden farklı kültürel yapılara mensup insanlar olabilir, bunlar belirli ölçüde kendilerini bulmalıdır, yapı, anlayış, içerik olarak yaygın İslam anlayışla Kur'an mesuliyetinin ruhuyla çelişmeyen çok ciddi kültürel hazineleri, güzellikleri, prensipleri biz çeşitli yapılara ait kesimlerin önderlerinde bulabilmekteyiz. Sözgelimi Ehlibeyt veya 12 imam sadece belli zümrelerin tekelinde olan insanlar değildir. Ehl-i Sünnet'in kaynaklarında da bu zatlarla ilgili çok doyurucu, onların faziletlerini vurgulayıcı bilgilerle karşılaşmaktayız. Dolayısıyla, en azından özellikle yöreler dediğimiz bölgelerde görev yapan hocalarımız bu farklı anlayışlara sahip Müslüman kardeşlerimizi de dikkate alarak kuşatıcı, onların da kendilerini bulacağı hizmet yapmalıdır, din dilimiz, hutbelerimiz bu çerçevede şekillenmelidir diyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Sayın Sabri Türkmen.

Dr. Sabri TÜRKMEN: Sayın Başkan ve hocalarım, ben de birkaç hususu dile getirmek istiyorum.

Eğitim merkezleriyle ilgili hocalarım bahsettiler, Ulvi Bey bu konuya değindi, onun için o konuda söyleyeceklerim vardı, fakat fazla bir şey söylemeyeceğim, sadece şunu söylemek istiyorum: Bu eğitim merkezlerinin fiziki yeterliliğiyle ilgili olarak bu endişelerin geride kaldığını söyleyebilirim. Ben daha önce eğitim merkezi öğretmeni olarak Harput Eğitim Merkezinde görev yaptım. Örnek olarak vermek gerekirse odalar şu anda iki kişilik, her odada duş alma imkânı var, zaten

güzel ve nezih bir ortam. Eğitim Merkezinin berberi var, terzisi var, çamaşırını bile yıkayabilecek rahatlıkta. Zaten yenilendi tamamıyla baştan aşağıya, a'dan z'ye, onun için böyle bir problemi bulunmamakta. Ben şunu özelikle söylemek istiyorum: Bu fiziki yeterliliklere ayırdığımız imkânları görevlilerimizin yetişmesi için ayırmamız gerekir, çünkü görevlilerimizin yetişmesi bundan çok çok daha önceliklidir. Hocamın örnek verdiği gibi, Ömer Dumlu Hocam Kahire'deki bir olayı örnek verdi, Abdussabur Şahin, ben de birkaç defa gidip dinledim. Aslında 50 kilometrelik bir mesafede insanlar gidip o Hocayı dinleme ihtiyacı hissediyorlar. Neden gidip de 50 kilometrelik bir mesafeyi rahatlıkla gidiyorlar ve gönül huzuruyla ayrılıyorlar oradan. Niye? Çünkü çok mükemmel bir şekilde kendisini yetiştirmiş. Oraya giden insan aradığını buluyor. Dolayısıyla bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Görevlilerimizin özellikle yetiştirilmesi daha önceliklidir. Örnek olarak şunu söyleyebiliriz: Mesela eğitim merkezlerinde, kısa süreli eğitim merkezlerinde bile ben şahsen Arapça'nın iki saat de olsa öğretilmesini teklif ediyorum. Bunu belki biz birkaç defa hocalarımızla konuştuk, ama gündeme gelmesini istiyorum; kısa süreli eğitim merkezlerinde iki saat de olsa hocalarımızın Arapça görmesini istiyorum.

Dün bazı hocalarımız öyle ifadeler kullandılar, imam hatiplerde Arapça'ya gerek yok gibi bazı ifadeler de oldu. Niye? Öğretebildik mi? O halde öğretemiyorsak ihtiyaç yok. Biz her ne kadar böyle düşünsek de vatandaş öyle düşünmüyor. Hatta bir başka hocamız dedi ki, profesör olan hocamız annesiyle belli bir konuda konuşuyorlar, kendi görüşünü ifade ediyor, annesi diyor ki, "*hayır, ben bir de cami hocasına bir bu durumu sorayım veya vaize sorayım*". Demek ki cami hocasının veya vaizin yeri bir başka. Biz bunu düşürmek yerine onlara daha çok imkânlar tanıyıp onların özellikle hale gelmelerini sağlamak durumundayız. Dolayısıyla ben yineliyorum, eğitim merkezlerinde, kısa süreli eğitim merkezlerinde de Arapça'nın en az iki saat okutulmasını istiyorum.

İki, üniversitedeki bazı hocalarımıza imkânlar tanınmasını, camilerde vaaz etme imkânı; bu tabii belki bütün camilerde olmayabilir, ama merkezi camilerde bu sağlanabilir. Bütün hocalarımız buna istekli de olmayabilirler, ama en azından istekli olan üniversite hocalarımızın camide vaaz etmesi ve hutbe vermesi için imkân hazırlanmalıdır; yani inşallah Ömer Dumlu Hocamızın söylediği Abdussabur Şahin'ler burada bizim camilerimizde de vaaz ederler, hutbe irat ederler ve cemaat gelip kendilerini dinler, inşallah bunu temenni ediyoruz.

Bir diğer husus, bunu Eğitim Merkezindeyken defalarca hocalarımıza söylüyoruz, ama şu hata çok yapılıyor: Hutbeden önce âyet-i kerime okunurken bismillahirrahmanirrahim'i okuyoruz. Buna birçoğumuz alıştığı için belki bu sıradan bir şey gibi geliyor. Aslında bunda bir yanlışlık yok gibi geliyor. Ama yabancı ülkede kalan, Arap ülkelerinden olan bazı arkadaşlarımızla camiye git-

tiğimizde irkiliyor, "Allah Allah, bu nasıl bir şey?" Hoca, Allah'a euzu besmele çektirdi" diyor. Hakikaten düşünüyorsunuz bismillahirrahmanirrahim; yani lugai açıdan derinliklere inersek belki buna da bir yer bulunur, ama madem böyle yanlış bir kullanım var bundan vazgeçelim, "kâlellâhu teâla…." dedikten sonra direkt âyet-i kerimeyi okuyalım veya demeden euzu besmele çekip âyet-i kerimeyi okuyunca zaten maksat hasıl olur.

Son olarak belirtmek istediğim husus şudur ki, Nahl suresi 90. âyet çok önemli, izah edilmesi de gerekir. Ancak bunu bazı hocalarımız hitap şeklinde okuyorlar, ama halen sanki Kur'ân-ı Kerim'den namazdaymış gibi okuyanlar var, bunun doğru olmadığını düşünüyorum, çünkü malumunuz Şafi Mezhebinde müminlere takvayı tavsiye etmek de rukündür. Dolayısıyla eğer ibadallah gibi bir lafız da kullanmadıysa gelip diyor ki, "*Ya Hocam hatip böyle kıldırdı, acaba yanlış mı oldu, namazım boşa gitti*" gibi endişeler taşınabiliyor. Dolayısıyla bu endişeden de bertaraf olmak için bu ayetin hitap usulüyle okunması, hatta mümkünse ibadallah şeklinde ifadelerle kullanılması doğru olur. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Biraz daha süratlensek iyi olur, çünkü geride daha altı kişi var. Sayın Hülya Koç.

Hülya KOÇ: Saygıdeğer Başkanım, değerli Komisyon üyeleri, yarın söz almak istiyordum, ama konu bugün irşatla ilgili olunca Ankara Merkez vaizesi olarak bir şeyler söylemek istedim, katılmak istedim, çünkü biz sahada bir görevliyiz, akademik kariyer yapmadık, ama herhalde hizmette olan kariyerimizden bizi buraya davet ettiler, ben de bu bakımdan bazı şeyleri söylemek istiyorum.

68 kuşağıyız, 1972'den beri bu müessesede hizmet vermeyi Cenâb-ı Hak nasip etti ve her zaman bunu kendi kendime söylerim, arkadaşlarım da söyledi, çok duygulandım, kimliğinden ben de gurur duyuyorum. Fen bölümü mezunuyum, doktor olmak istiyordum, Rabbim yolumu ilahiyata açtı. Demek ki burada hayır var, beni burada Rabbim tuttu. Birçok insan gerçekten ilahiyatçı olduğunu, vaize olduğunu veya vaiz, imam olduğunu söylemekten rahatsızken biz bu meslekten gurur duyuyoruz ve ben yeniden dünyaya gelirsem yine bu mesleği seçmek, ama hafız da olmak istiyorum, Rabbimden hafız olarak bu görevi yapmak istiyorum, çünkü bu çok önemli.

Ben acele bazı notlar aldım, zamanınızı almamak için söylemek istiyorum. 37 yılın birikimi var. 1996 senesinde ilk defa bir vaizler semineri yapıldı, orada konuşma imkânı bize verildi ve tekliflerimizi sunduk. Allah razı olsun, Başkanımız, Başkan yardımcılarımız; yani Başkanlığımız bu tekliflerimizi göz önünde bulun-

durdu ve önümüz açıldı. Bir dönem vardı ki, "*kadının çalıştığı para kocasına haramdır*" diyerek; yani bu senin kocan nasıl yiyor bu parayı gibi öyle bir baskı altındaydık ki neredeyse istifa edecektim, ama iyi ki istifa etmemişim, bugün bu güzel günleri, bu açılımları gördük.

İmamlıkta ilahiyatçı olmak çok iyi bir gelişme. Biz camilerde çok büyük sıkıntı çekiyorduk, cahil insanlar bizi kovuyordu; "Ne işiniz var, gidin" diye. Ama Başkanlığımız ve müftülüklerimiz sahip çıkınca önümüzde ceket iliklemeye başladılar, bize hizmet sunmamız için imkân hazırladılar. Hatta ben 1982'de umreye gittim, 1989'da ilk hac görevimi eşimle yaptım. Orada bir Diyanet din görevlisi, bunu utanarak söylüyorum, ama bugün Diyanet İşleri Başkanlığımızın bu verdiği hizmetten gurur duyuyorum. O gün için bir din görevlisi, burasında Diyanet İşleri Başkanlığı yazıyor, böyle biz bakmaya çalışıyoruz Kâbe'ye aşkla ikinci katta, affedersiniz şöyle dedi: "Karı kısmının burada ne işi var, çekilin şuradan". Böyle bizi arkalara itmeye çalıştı. Bu benim içimde çok büyük bir ukde olmuştu. 1996'da da bunu söyledim konuşmamda. Gerçekten orada bayan din görevlilerine de ihtiyaç olduğunu gördük zamanla, bu da değerlendirildi ve elhamdülillah hacca bayan görevlilerimiz de gönderilmeye başladı, yurtdışına bayan görevlilerimiz gönderilmeye başladı. Bunlar çok güzel gelişmelerdi, ama ben bunu hizmetimin 25. senesinde görmeye başladım. Ama bugün yeni giren vaizelerimiz bundan hemen, iki, üç senede hizmetten istifade etmeye başladılar; bu da çok güzel bir şey, çok seviniyorum, gençliklerinde daha verimli oldukları çağda bunları yapsınlar.

Benimle bir röportaj yapılmıştı bir gazetede, kendilerine şöyle cevap vermiştim, belki haddimi aşmışım o gün için, ama biz camilerde aynı zamanda sosyolog ve psikolog olarak da görev yapıyoruz. Geliyor, bana derdini anlatıyor, "kocamla şöyleyim, çocuğumla böyleyim" diye. O zaman psikiyatriste gitmek, psikologa gitmek konuları da henüz bu kadar deşifre olmamıştı. Üzerimizden çok büyük bir yük de kaldırılmış oldu. Aile irşat büroları açılarak, sosyolog ve psikolog arkadaşlarla böyle çalışarak, seminerler yapılarak hizmeti paylaştık. Bunun için de Başkanlığımıza tekrar teşekkür ediyorum, bu konular çok önemli. Bakın, devamlı din adamı, din adamı kelimesi geçiyor, bu her zaman bir sitem konusu olmuştur, din adamı kelimesinin içinde dine hizmet eden kadınlar da var mı, yoksa din görevlileri bayanlar olarak ayrı mı konuşacağız? Ben kendimi ayrı görmediğim için sizin içinizde bu meseleleri paylaşarak konuşuyorum. Bir zamanlar ilahiyatta; yani 1972'de mezun oldum, 1968'de girdim, 150 kişiydi sınıf mevcudumuz, 10 tane bayan öğrenciydik veya 15; yani yüzde 10. Ama bugünlerde yüzde 60'lara gelmiş deniliyor. Bu bayanların mutlaka istihdam edilmesi ve istihdam olunurken de aşağılanmaması ve korunması lazım. Bana diyor ki, "*Sen nasıl gidersin bir kadın başına yurtdışına?*" Ben dedim ki, "*ben defalarca yurtdışına gittim, orada en ufak bir eziyet ve hürmetsizlik görmedim, çünkü Başkanlığımız çok güzel*

tedbirler almış, orada karşılıyorlar, bize yer sunuyorlar, hizmet sunma imkânını veriyorlar, bir eziyet çekmiyoruz, onun için bir daha gitmeyi talep ediyoruz". Bu bakımdan da yine hanımların bu hizmetinde önem verdikleri için yine Başkanlığımıza çok teşekkür ediyorum. Bütün bayan görevlilerimiz adına bunu söylemek lüzumunu hissediyorum.

Camide bizim vaaz etmemiz için cemaat lazım, fakat tarikatların ve cemaatlerin çok büyük bir etkisi var. Bizim cemaattensin camiye gitme, onlar Diyanet'in adamı, onlar kim bilir hükümetin seyrine göre, kafalarına göre fetva verirler. Hiç unutmuyorum Hasan Şakir Sancaktar Hocamıza bunu söyledik de, dedi ki, "*şimdiye kadar hangi harama helal dedik, hangi helale haram dedik, niye böyle insafsızlık yapıyorlar*" dedi. Öyle, ama dışarıdan Diyanet'i bu şekilde hep lekelemeye çalışıyorlardı, fakat bizim camilerde verdiğimiz hizmetlerde bunun doğru olmadığını öğrendiler, biz de onlara anlatmaya çalıştık.

Bir de günümüzde Alevilik meselesi çok gündeme geliyor. "*Hocam, komşum Alevi yemeğini yiyeyim mi, onunla görüşeyim mi?*" Ben hâlâ hocalar olarak kendi aramızda bile Aleviliği çok iyi anlayabildiğimiz kanaatinde değilim. Aleviliğin önce bizim tarafımızdan çok iyi anlaşılması lazım. Ben Cenksu Üçer Hocamdan da aile irşat bürolarındaki faaliyetlerden de çok istifade ettim, fakat Rıza Zelyut'la yaptığım özel bir konuşmada, "*Hocam, bir ilahiyatçıyım, hiç anlayamadım Aleviliği, çok kitaplardan okudum, siz bana bir anlatır mısınız?*" Özetle bana şöyle dedi: "*Allah Rabbimizdir, Muhammed Peygamberimizdir, Ali Veliyullahtır*". "*Peki Hocam, beş vakit namaz?" "Ali kılmıştır, bizim üstümüzden dedelerimiz kaldırmıştır", "Peki Hocam, gusul aptesti", "Ya, biz temiziz, ne gerek var*". İnanın ki ben bunu Rıza Zelyut'tan böyle duyduktan sonra şimdi Alevi olan kimselerle irtibatımızın nasıl olacağını halka nasıl anlatacağım? Diyorum ki, "Aleviler de Sünniler gibi çeşit çeşit. Ben Sünni'yim diyen insanların içinde bile farkında olmadan ateist olanlar var, abtesti bilmeyenler var. Evine gidiyorsunuz kıblesini bilmeyenler var. Onun için sadece Alevileri suçlamayalım, biz bilgisizliğimizi suçlayalım. Bakalım, bu kardeşlerimiz Allah, Peygamber diyor, Ramazanda oruç tutuyor, guslünü almayı biliyorsa bunlar Müslüman'dır; yani Müslümanlara karşı da biz kardeşiz şeklinde davranmamız gerekir diye. Ben bunu paylaşmak istiyorum. Lütfen beni bu konuda gerekirse aydınlatın, çünkü benden artık yeni vaiz olan arkadaşlarım bu konuda çok soru soruyorlar, bilgi almak istiyorlar.

Televizyon ve radyo yoluyla hizmet çok önemli. Radyoda bir sene konuşma yaptım bir dönem, çok geri dönüşümler aldım, ama vaaza gidince 30 kişi, 40 kişiye hitap ediyorum. Onun için vaizlikte haftada bir gün programımızdaki konuşmalardan birinin radyoda veya televizyonda olması gerektiğini düşünüyorum. Internet'ten vaaz sitelerinin açılmasını çok olumlu buluyorum. Aile büroları bizim yıllardır kendi başımıza yapmaya çalıştığımız hizmeti üzerimizden aldığı

için yükü çok mutlu olduk, yine teşekkür ediyorum bu bakımdan.

Dün Hocam, dün yemekte üç, dört tane hanım vardı, dikkatinizi çekti mi bilmiyorum, asker emeklisi bir beyefendinin eşiymiş, öğretmen emeklisiymiş, ağır ceza hakimi emekli bir beyin eşiymiş; "*Biz Şurayı izlemeye geldik, ama bizi almadılar*" diyor. "*Lütfen söyler misiniz ilkokullarda Kur'an eğitimini koysunlar, din derslerini koysunlar*" diyorlar; Onların da fikrini burada iletmiş oldum. Ayrıca yurtdışından yazın Türkiye'ye gelenler diyorlar ki, "*sistemli, programlı yatılı kız ve erkek kursları olsun Diyanet'in, lütfen bize bunların yolunu gösterin, biz çocuklarımızı oraya götürelim, hiç olmazsa bir ay, iki ay burada bulunsunlar*". Cuma namazları için camilerde hanımlara yer ayrıldığı için, bunun üzerinde durulduğu için, bakın, bunlar daha önceki senelerden istekler Şuradan. İnşallah zaten söylemek istediğim şeyin çoğunu söyledim. Fırsat düşerse sonra yine söylerim. Çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Hanımların böyle birazcık ayrıcalığı olsun, bizden birazcık fazla konuşma hakkı olsun; zaten aramızda azlar.

Efendim, Sayın Yaşar Yiğit'ten kısa ve somut öneri, somut teklif bekliyoruz.

Dr. Yaşar YİĞİT: Teşekkürler Sayın Başkan.

Tabii ne kadar kısa olur, onu ben şu an itibarıyla kestiremeyeceğim.

Değerli hocalarım, din hizmeti sunan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinden genel olarak dil, motivasyon, statü ve aidiyet sorunlarının ön plana çıktığını görmekteyiz. Şunu ifade etmekte fayda var: Diyanet İşleri Başkanlığı her şeyden öte anayasal bir kuruluş, görev ve yetkileri bellidir ve biz bu hizmeti sunarken gerek Din İşleri Yüksek Kurulu olarak, gerekse Diyanet İşleri Başkanlığının diğer personeli olarak genel anlamda din, devlet ve halk üçlüsünü uzlaşı içerisinde tutmak durumundayız. Zira bize her ağzımıza geleni söyleme veya gerçekten sığ bir din ya da dindarlık anlayışı içerisinde hizmet sunma imkânını vermiyor bir defa bu yapılanma.

Hakikaten iki gündür çok üst düzey, gerçekten güzel şeyler konuşuluyor ve beş yıllık süreç içerisinde umarım Diyanet İşleri Başkanlığı olarak çeşitli hizmet alanlarımızda bu görüşler, bu fikirler, bu ufuk bize katkı sağlar. Ancak şunu ifade etmekte fayda var: Halkımızın sadece üniversite mezunu olmayanlar değil, üniversite mezunu olan değişik kesimlerin de din algısı ve dini anlama biçimleri veya seviyesi bizim burada konuştuklarımızla tam örtüşmüyor. Bakınız, geçenlerde Kurulda olmamız hasebiyle bir doktorumuz bize şöyle bir soru yöneltti,

malum son günlerde domuz gribi var, "*efendim domuz gribi aşısı yapmak caiz midir?*" Şimdi, doktor bey neden şüpheleniyor? O söylem içerisinde domuz kelimesi geçtiği için. Halkın belki genelini, genel perspektifini bu yansıtmayabilir, ama bunların azımsanamayacak derecede örnekler olduğunu düşünüyorum ben.

Bir diğer konu, halkımız bir defa her şeyden önce kategorik bir din anlayışı yok ya da din algılaması yok; farz, vacip, sünnet, haram, mekruh gibi bir algılama biçimi yok. Bizim Diyanet İşleri Başkanımız ilk göreve başladığı dönemlerde çok masumane bir şekilde mesela bir konuşmasında "*kurban sünnettir*" dedi, biz Kurul olarak bunu, tabirimi biraz mazur karşılayın, temizlemek için en az bir ay uğraştık. Bu anlamda halkın anlayışı çok farklı. Günümüzde gerek hutbe, gerekse irşat dili ve içeriği konusunda genel anlamda iki dilin ön plana çıktığını görmekteyiz. Birçok akademisyen hocamız şöyle bir serzenişte bulunuyor: Hutbelerin dili, vaazın dili, vesaire. Akademik dil ve üslup bir dil, seçenek bu, bir diğeri de kıssa dili. Halkımız akademik dilden, ben bundan şikâyetçi olduğum için söylemiyorum veya bizar olduğum için dile getirmiyorum, akademik dilden oldukça hoşnutsuzdur, müştekidir. Bu noktada kıssacıların dili de gerçekten hurafe ve mitlerle dolu; bunu da tasvip eder bir şeyimiz yok, ancak bir Batılı sosyologun sözünü burada zikretmemizde fayda var, diyor ki, "Her hakikatin bir hurafesi vardır ve her hakikat de hurafeleriyle kaimdir. Bu şüphesiz bizleri hurafe taraftarlığına itmemelidir, ancak hedef kitlemizin soyutun yanında somuta, yaşananlara, bizim pratik değerlerimize, pratik tecrübemize, tarihimize yönelik referansları da önemsediğini ifade etmek isterim. Dolayısıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat Fakülteleri olarak bir defa bizim sadece akademik dili öncelememiz bizim hizmet anlayışımızda verimimizi azaltacaktır. Bu anlamda İlahiyat Fakültelerimizin, bunu ben önemsiyorum, mesela bizim son dönemlerde çıkan hutbelerimizin Amerikalı James Gibson ismindeki bir araştırmacı araştırmaktadır, bunda ne kadar Allah kelimesi kullanılmış, ne kadar mesajlar içselleştirilmiş, ne kadar bunlarda küreselleşen dünyayla ilgili örtüşen ya da örtüşmeyen mesajlar var. Böyle bir konuyu araştırma konusu yapmış. İlahiyat fakültelerimizin de, dostlarımızın da bizim önümüzü açma bağlamında bu tür projelere eğilmesinin faydalı olacağını düşünüyorum.

Tabii Başkanımız sabırsızlanıyor, umarım birkaç dakika bana müsaade eder, çünkü ben ilk defa konuşuyorum. Merhum Nurettin Topçu 1973'lü yıllarda vaizler seminerinde şu ifadelerde bulunuyor, diyor ki, "*İman ya da din sunumu önemli bir aşıdır, bu sadece kuru bilgiyle olmaz, bunu aynı zamanda gönlümüzü, tecrübemizi, medeniyet birikimimizi de katmak durumundayız*". Bu sözün ben önemli olduğunu düşünüyorum.

Sadece teklifler bağlamında da şunları ifade ederek bitirmek istiyorum: İsmail Lütfü Çakan Hocamızın bu irşat enstitüsü konusuna ben de gerçekten katı-

lıyorum ve Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bizim bu yapılanma içerisinde bunu çözmemizin de imkân dahilinde olduğunu düşünüyorum, zira altı civarında bizlerin ihtisas kursları vardır. 1970'li yıllardan itibaren müftü ve vaiz yetiştiriyor bu kurslar. Büyük ölçüde müftülerimizin yetişmesine katkı sağladı ve fazla bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Bu kurslarda belki bir sınıf konuşmasıyla, ahlakıyla, yetenekleriyle ön plana çıkmış, arkadaşlarımız seçilerek sadece özel irşat ekibi olarak yetiştirilebilir. Bu noktada bunun ben bir gerek olduğunu düşünüyorum. Hakikaten bugün Diyanet olarak buna ihtiyacımız var.

Bir diğer konu, özellikle Zülfikar Hocamız belki isminin ona yüklediği anlamla da orantılı olarak Diyanet İşleri Başkanlığının hutbelerini gerçekten yerle bir ederim mahiyette bir sunum yaptı. Tabii hocamızın iyi niyetli, bize katkı sağlayıcı mahiyette olduğunu düşünüyorum, bu cesur sunumundan dolayı kendisini ayrıca tebrik ediyorum. Ancak, bu gerçekten bütünü ya da bizim bütünsel anlayışımızı yansıtacak mahiyette argümanlar değildir, bunu ifade etmekte fayda var, zira Diyanet İşleri Başkanlığı yaklaşık 4-5 yıldır hutbeleri mahalline bıraktı. Mahallinde oluşturulan bir ekiple hutbeler yazılıyor ve bu çerçevede okunuyor. Buna artı bir değer olarak pilot bölge noktasında İlahiyat Fakültelerimizin bulunduğu illerde İlahiyat Fakültelerimizin uygun göreceği şahısların da katılımıyla bir hutbe örneği yazılır ve bu hutbeler şayet gerçekten olumlu sonuçlar doğuruyorsa o zaman bu ülke çapında yaygınlaştırılır, biz buna açık olduğumuzu ifade etmek isterim. Zamanımı aştığım için özellikle Başkanımızdan özür diliyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Sayın Cenksu Üçer, sizden de kısa ve somut teklif lütfen.

Dr. Cenksu ÜÇER: Hocam, kısa.

Ben İlahiyat Fakülteleri hocalarımızın huzurunda konuşmam dolayısıyla hutbelerle alakalı verileri aldım biraz önce Din Hizmetleri Dairemizden. Hutbe yazan kişiler yüzde 47'sini imam hatipler yazmış, yüzde 14'ünü vaizler, yüzde 10'unu Komisyon; artık iller yazıyor bunu; Başkanlığın bir müdahalesi yok bu konuda, yüzde 10'unu müftüler, yüzde 8'i yine Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı hutbelerden seçilmiş, yüzde 3'ünü müezzin kayyımlar, yüzde 1'ini murakıplar yazmış. Hutbe yazma konusunda ağırlıklı nüfus imam hatiplerden.

Peki, eğitim düzeyleri nasıl? Yüzde 28'ini sadece ilahiyat mezunu görevlilerimiz yazmış, bunlara vaizler, müftüler dahil, yüzde 34'ünü ön lisanslılar, yüzde 26'sını imam hatip mezunları, yüzde 24'ünü açık öğretim mezunu olup, ama yine imam hatip mezunu olanlar; yani iktisat, vesair gibi açık öğretimden mezun

olanlar, yüzde 3'ünü yüksek lisans mezunu olanlar. Sadece yüzde 1'ini doktora mezunu olanlar yazmış hutbelerimizin. Hutbelerde yüzde 11 ahlak konusu ele alınmış Türkiye genelinde, yüzde 40 sosyal problemler; aslında bu dile getirilen şeylerin teşkilat tarafından uygulandığını gösteriyor. Yüzde 11 ibadetler, yüzde 13 inanç konuları, yüzde 25 de hocalarımız dediler ya, belli gün, geceler, onlar mecburen okuyacaksınız, okumadığınız zaman cemaat bu sefer, "Niye bugün Mevlüt Kandili'ni okumadınız veyahut da niye egemenlik bayramı dolayısıyla bunu okumadınız? Öyle bir alışkanlık olmuş.

Bu çerçevede benim teklifim, İlahiyat Fakültelerinin, özellikle din hizmetine yönelik hazırlanan arkadaşlara bir de hutbe yazma ile alakalı bir melekenin kazandırılması, çünkü ilahiyat mezunlarımızın hutbe yazma konusundaki gayretleri imam hatip mezunlarımız tarafından geçirilmiş durumda; o anlamda böyle bir şey.

İkinci somut teklifim, Diyanet İşleri Başkanlığımızda bir uygulama var. Estağfurullah ifadesi bazı hocalarımızca Türkçe okunuyor; yani Türkçe'si söyleniyor diyor, bunun mealini veriyor, ondan sonra bazen kıldıran hocalarımız diyorlar ki, "*biz Cenâb-ı Hakka bu müjde çerçevesinde tövbe istiğfar ediyoruz ve ondan sonra da bütün işlerinizde muvaffakiyetler diliyorum*". Şimdi bizim diyanette 1 000 kişi var ve hemen hemen hepimiz Arapça biliyoruz. Bu ifadeler, denildiği zaman hiçbir karşılık görmüyor, Arapça biliyoruz, ama bunu Türkçe yaptığımızda bütün cemaat "*amin*" diyor; başarılar, muvaffakiyetler diliyoruz dediğimizde aynı ifadenin Arapça'sını duyan Türkçe'sini duyduğunda "*amin*" diyor. Bu çerçevede biz hutbelerin Arapça kısmını, çünkü o biliyorsunuz bir hazırlık süreci; baştan geliyor, insanı zihnen hazırlıyor, Kur'an ayetini veriyor ve konuya geçerek açıklıyor. Acaba Arapça'sıyla beraber cemaati hutbeye hazırlık anlamında o kısımlarını da anlayacağımız dilde irat edebilir miyiz, bunu huzurlarınıza arz ediyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Sayın Mustafa Akgül.

Mustafa AKGÜL: Benim çok kısa olacak.

Sayın hocalarım, Amerika Birleşik Devletlerindeki bazı üniversitelerde İslam'la ilgili konular anlatılırken Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının, bir arkadaşım bahsetmişti, duyum üzerine konuşuyorum tabii, bu konuları anlattı, özellikle irşat faaliyetlerinde bulunacak kişilerin yurtdışına gönderildiğini biliyoruz din görevlilerinin, uzun süreli olarak din görevlilerinin gittikleri ülkelerde özelde üniversitelerde, zaten sivil toplum örgütleriyle de irtibata geçmeleri sağlanabi-

lirse belki bunun önüne; yani İslam'la ilgili bizim lobi faaliyeti diyebileceğimiz hususlar yurtdışında engellenmiş olabilir. Tabii bu çok uzun süreçli bir konu.

Birinci Din Şurasının 11. kararında da belirtilmiş aslında bu husus, irşat görevini yapan kimseler ve bu görevi organize eden Diyanet İşleri Başkanlığı daha aktif bir yapıya sahip olmalı, dış çevreye açılmalı, farklı hizmet grupları, mezhep ve dinlerle temas ve diyalog kurmalıdır. Burada merkez tarafından gönderdiği din görevlileri sorgulanıp üniversitede belki derse girmesi bile sağlanabilir; çok da uzak şeyler değil.

İkinci olarak Zülfikar Hocamın, bu konuya temas etmemiş, tebliğde bulunmasını arzu ederdim, hutbe sonunda camie yardım ve benzeri duyurular halen yapılmakta, bu da cemaati bıktırmaktadır. Bunun önüne nasıl geçilebilir gerçi bilemiyorum, geçme şansını da bulmak lazım.

Mehmet Yılgın Bey'in bir önerisine bir hatırlatmada bulunacağım, kendisi İslam koleji ve benzeri, tam hatırlamıyorum, böyle bir şey kullanmıştı, 14.2.2007 tarih ve 26434 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun 3. maddesinin son fıkrası şu şekilde: Askeri okullar, emniyet teşkilatına bağlı okullar ve din eğitim, öğretimi yapan kurumların aynı veya benzeri özel öğretim kurumları açılamaz; yani bir akademi, vesaire belki Kanun ciddi incelendiğinde bu açığa çıkabilir, ama bunu bağlayan Türk Ceza Kanununun başka bir maddesi daha var, din eğitimi ve öğretimi yapan özel öğretim kurumlarına müsaade etmemekle birlikte bu durum, Türk Ceza Kanununun kanuna aykırı olarak eğitim kurumu açan veya işleten kişiye hapis cezası öngören hükmü uygulamanın mutlak olduğunu da zihinlerde pekiştirmektedir; yani bu iki husus bizi kanuni anlamda engellemekte; bunu da hatırlatmış olmak istiyorum.

Son olarak, tabii eleştiriler oluyor, ama Diyanet İşleri Başkanlığının halk üzerinde ve özellikle eğitim kurumları üzerinde de bir güvenilirliği oluşmuş ki pek çoğunuz belki duydu, hatırlatmış olmak için söylüyorum; ODTÜ Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Meral Aksu ve öğretim üyelerinden oluşan ekibi 2007'nin Mayıs ayında Türkiye'deki 51 eğitim fakültesinin birinci sınıflarından 18 226 öğrenciyle bir anket yapıyor; tabii bu uzun süreli ve çok da ilginç sonuçlar. Burada bizi ilgilendiren husus, öğretmen adaylarının, vurgulayarak söylüyorum, Türkiye'de en güvenilir dördüncü kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığını göstermesi. Gerçi 2007'den beri iki yıl geçmiş, ama hâlâ bu güvenilirlik devam ediyor. Demek ki burada yapılan işler öğretmen adaylarında, 18-25 yaş grubunu düşünürsek, Türkiye'de hâlâ bu kurumumuzun güvenilirliğini devam ettirmesini de gerçekten gönülden arzu ediyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

İsmail Bey, buyurun.

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN: Muhterem arkadaşlarım, ben ihtiyaten söz istemiştim, tenkitler olursa cevap verme hakkımı kullanmış olayım diye.

Teklifime katıldıklarını açıkça belirten ve sükut ile ikrar ettiklerini zannettiğim bütün heyete teşekkür ediyorum.

Kanuni imkân var mıdır, yok mudur diye Nasrullah Bey bir şerh koydu. Kulakları çınlasın Ali Özet Bey Hocamızın şöyle bir hareket tarzı vardır: "*Ben bir işi bu İslam'a uygun mu, Müslümanların faydasına mı diye bakarım, eğer böyleyse yaparım, mevzuattan zaten anlamam, mevzuat tarafını birileri, kimi ilgilendiriyorsa onlar ayarlasın*" falan diye bizim fakülte camii şu anda gecekondu camiidir, Ali Özet Bey'in bu tür düşüncesiyle yapılmıştır. Bu teklifin de ben kanuni tarafını bilmiyorum, ama bir ihtiyaç olarak ortaya koydum, tasvip edildiği için de teşekkür ediyorum.

İki, arkadaşlar, hutbeler konusunda 2005'te Diyanet'te Sayın Aydın'ın Başkanlığında bir görüşme yapıldı, hizmet içi bir toplantı, orada bendeniz Zülfikar Bey'in daha ileri, daha aşırı şekilde ileri giderek Diyanet İşleri Başkanlığının merkezi hutbelerini değerlendirmiştim, mutlaka yerelleşmesi, mahallileşmesi gerektiğini söylemiştim. O gün zaten karar alınmıştı, şimdi il müftülükleri o günden bugüne hutbeleri ayarlıyorlar bir şekilde. Şunu ifade için bunu söylüyorum: İstanbul'da bu kararın uygulanmaya başlamasından beri İstanbul camilerinde okunan hutbeler eskiye göre çok daha dinlenebilir hutbeler haline geldi. Bu da İstanbul Müftülüğünün ve oradaki arkadaşlarımızın bu noktada gösterdikleri hassasiyetin tespiti açısından bunu söylüyorum; yani mahallinde daha düzelme oldu. Bunu dışarıdan bir gözlemci olarak ifade ediyorum. İsabetli bir karar olmuş demek istiyorum.

Hutbelerdeki anlaşılabilirliği sağlamanın tek kuralı arkadaşlar, tek cümleye tek görev; bunun prensibi budur. Hutbe hitabet, öyle uzun cümlelerle, akademik üslupla falan yürütülmez. Bir cümleye bir görev vermeyi prensip olarak edinilir ve böyle yazılırsa hitabet yerini bulmuş olur. Ben öğrencilerime bunu hep böyle teklif ediyorum; bir cümleye bir görev. İkinci görev yok, ikinci görevini başka yazılarınızda kullanın. Bu bakımdan biraz işin üzerine ısrarla gidilmesinde fayda var diye düşünüyorum.

Bir de, üslup noktasında biraz hassasiyet gösterdim, oraya pek takılan olmadı. Anladım ki, bizim din adına yazdığımız ve konuştuğumuz zamanlarda kullandığımız bu yalın, kuru dediğim ifadelerden herkes rahatsız. Bunun bir örneği, orada zikretmedim, fakat çok rahatsız ettiği için sizlerle paylaşmak istiyorum, bir arkadaşımızın Kur'ân-ı Kerim'de bir meseleyle ilgili 8 mecmua sayfası tutan bir

yazısını okudum, kendisi tefsir alanında çalışıyor, emin olunuz 8 sayfa içersinde bir kez Kur'ân-ı Kerim demiyor. Kur'an, Kur'an, Kur'an, Kur'an, Kur'an. Yahu Kur'an kendisi için kerim, mecid gibi kendisinin kullandığı ifadeler var. Allah aşkına, bir yerde, üç yerde, beş yerde Kur'ân-ı Kerim dersek kıyamet mi kopar? Rahmetli Akif'in bir şairin Fransızca aksanla Koran, Koran diye ifade ettiği bir meclisi terk edişi vardır, "*Adama bak yahu, mukaddes kitabımın adını bile Fransızca telaffuz ediyor, buna dayanamam*" deyip odayı terk edip gidiyor. Biraz kendi meşgale alanlarımızın literatürüne de şöyle sahip çıkan bir ifadeyi benimsemekte hepimiz için galiba etkinliğimizi artırıcı bir tarafı olur diye düşünüyorum.

Bir de Kamil Bey Hocamızın bir ifadesine, "*bu hocanın dediğini tut, gittiği yoldan gitme*", gayet güzel bir anlamını verdi. O sözün çok daha ilkesel bir anlamı var, o da şudur dostlar: Hoca ne kadar yetişkin, yetkin olursa olsun onun yaşayışı din değildir. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den başka kimsenin hayatı din olarak taklide değmez; bu çok önemli bir noktadır. O sözün asıl çıktığı nokta orası. Bir ikinci manası da tabii azimet, ruhsat meselesi. Bir üçüncü manası da bugün bizim anlattığımız manadır. Hoca bildiği kadar doğruyu söyler, ama kendisi yaşamaz. Bu bence birinci mana çok daha ilkesel. Onun üzerinde ısrarla durmak lazım. Halk böyle hürmet ettiği birtakım insanların yaşayışını dinmiş gibi telakki ediyor, halbuki o da bir insandır, o da birtakım yanlışlar yapabilir, o din olarak taklit edilmeye değmez. Rasûlullah Efendimizin hayatı, kaldı ki onu bile tartışanlar var şimdi. Rasûlullah Efendimizin bir beşer olarak yapıp ettikleri bilmem ne midir, felan mıdır, filan mıdır? Vacibu'l-ittiba değildir, ulema bunu belli bir şekilde ifade etmiş. Vacibu'l-ittiba değildir demek salihu'l-ittiba değildir anlamına gelmez arkadaşlar. Maalesef bunu böyle anlatmaya çalışıyorlar. Bir beşer mi bizi hidayete sevk edecek diyen müşrik kafasıyla Rasullah'ın günlük yapıp ettikleri bizi bağlamaz, hiç bağlamaz şeklinde böyle ilmi bir söylemi örnek alınması gerekmez anlamına getiren anlayış arasında bir paralellik yok mu diyorsunuz? Biraz dikkatli kullanmamız lazım bunları. Kemali edeptendir, eyvallah, salihu'l-ittibadır, eyvallah, vacibu'l-ittiba değildir, ona da eyvallah, ama vacibu'l-ittiba değildir demek kâle alınması gerekmez anlamına gelmez; bunlara dikkat etmemiz lazım. İrşat dili dediğimiz şeyde bunların her birinin yerine göre kullanılması gerektiğini bir kez daha vurgulayıp teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz.

Evet efendim, son söz ev sahibinin, evet, Muhammed Şevki Aydın Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Muhammed Şevki AYDIN: Çok teşekkür ediyorum.

Hakikaten Hocamın da belirttiği gibi vakit çok geçti, ama söylenecek de çok şey var. Ben fazla konuşmayacağım, sadece bir, iki noktalamalar yapacağım.

Bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyorum.

Değerli dostlarım, bir defa olanı, olup bitenleri, yapılanları eleştirel bir yaklaşımla tasvir etmek ve değerlendirmek, sorgulamak kaçınılmaz bir şey. O olmadan biz her gün daha iyiye doğru gidemeyiz. Onun için bu eleştirileri hepimizin önemsemesi gerekiyor. Fakat dediğim gibi, tabii ne kadar bu eleştiriler olandan hareketle, yapılıp edilenleri açıklamaktan hareketle yapılırsa o kadar daha yararlı olacaktır.

Hutbeyle ilgili bir şey söylemek istiyorum, gözümden kaçtı benim galiba, hiçbir arkadaşım hutbe kılavuzundan söz etmedi değil mi? Evet. Değerli İsmail Lütfü Çakan Hocam işaret etti, 2004'te göreve başladığım zaman Din Hizmetleri Dairesi de bana bağlanmıştı. İlk ele aldığımız sorunların başında bu geliyordu, hutbenin merkeziliği. Kimse savunamaz, hutbe mutlaka yerel olmalıdır. Onun için biz hemen faaliyete geçtik, ilk yaptığımız çalışma hemen birkaç ısmarlama tebliğ sunmak, bir de İsmail Lütfü Çakan Hocama verilmişti, o tebliğleri tartışmak üzere ilgili kişileri, hatta basın dünyasından da kişiler vardı burada, o toplantıda. Bir tartıştık, sonra bir komisyon oluşturduk, o komisyon bu hutbe konusunda çalışmalar yaptı ve bu epeyce sürdü. O komisyon bir hutbe kılavuzu diye bir şey hazırladı o projenin gereği olarak. O hutbe kılavuzunda ayrıntılı bir biçimde hutbe nasıl hazırlanır, nasıl sunulur sorusuna cevap teşkil edecek ibare yer alır cümleler halinde ve bunun bütün görevlilerimizin elinde olması gerekirdi. Sonra o proje çerçevesinde illerde birer komisyon oluşturuldu, o komisyon bu kılavuzu da rehber edinerek, tabii görevlilerimiz de verecek, böylece eğitim süreci başlamış oldu, çünkü biz şunu yaptık: Neden merkezileşti? Sebep ne? Olumsuzluklar şunlar. Tekrar aynı hatayı yapmayalım dedik. Yeni uygulamamız eskilerin tekrarı olmamalı, sorunlar üreten değil, sorun çözen olmalı, onun için biz yeni bir proje geliştirdik, böyle bir yola gittik. İllere havale etmedik, illerde komisyonlar oluşturduk, bu kılavuzu gönderdik. Bu komisyon hutbe yazmayı teşvik edecek ve hutbe yazımı konusunda adeta eğitici rol oynayacak; eğitim seferberliği bu. Amaç, her görevlimiz kendi hutbesini yazıp okuyacak.

Her geçen gün hutbelerin artması gerekiyordu aslında o projeye göre. Oradan iki tane de koordinatörümüz var o komisyonda, bu koordinatörlerin de sürekli eğitime alınması gerekiyor tekrar tekrar çağırılıp sorunları konuşmak üzere. Bakıyorum, şu anda hutbe istediğimiz hızda ilerlemiyor maalesef. Hâlâ her ilde bir hutbe okunuyor; yanlış, çünkü her geçen gün artması lazımdı. Mesela görevlimiz diyebilir ki "*ben kendi hutbemi okumak istiyorum*" deyip komisyona verebilir, komisyon inceler, "*tamam, şu değişiklikleri de yap veya tamamen bu haliyle sen camide okuyabilirsin*" der. Zaman geçer, zaman, bir, iki, üç, sonra o görevliye

komisyon şunu demelidir: "*Artık getirmene gerek yok hutbeyi, sen bu işi kavradın, sen bize göstermeden yazıp okuyabilirsin*". Böylece sürekli kendi hutbesini müstakilen okuyan insanların sayısının artması gerekiyordu. Neyse ayrıntılara girmeyeyim. O biraz yavaş yürüyor. Onun için bu kılavuzu mutlaka hutbe konusunda konuşan arkadaşlarımın aslında görmesi gerekirdi diye düşünüyorum, onu eleştirmeliydiler; bu bir temenni, eleştiri olarak almayın. Şunun için söylüyorum: O kılavuz eleştirildiği takdirde Diyanet daha yenilerini, daha iyilerini hazırlama imkânını elde edebilir diye söylüyorum.

Hutbe konusunda bir de burada şunu da dinlemek isterdim: Bu hutbeyi okuyan insanlar imam hatip lisesinde eğitim görüyor, İlahiyat Fakültelerinde eğitim görüyor. "*İmam hatip liseleri ve İlahiyat Fakülteleri bu bağlamda ne yapabilir?*" sorusunun cevabına dair de bilgiler olmalıydı diye düşünüyorum.

Vaazda sunum meselesine gelince, arkadaşlar, "*derste de, vaazda da bir bilgisayarı kullanmak mutlak iyidir*", böyle bir şey yok. "*Power Point sunum yapmak iyidir*", böyle bir şey yok. İşlevselliği oranında iyidir, işlevsizliği oranında kötüdür; yani "*bir yansıtıcı kullanmak, bilgisayarı oraya götürmek bizatihi bir değerdir*", hayır. O bir araçtır. Onu kullanmayı da öğrenmemiz lazım. Ben mesela Vehbi Beyin, bu sunumda nelere dikkat etmek lazım konusunda malumat vermesini beklerdim; yani "*bu sunum nasıl yapılmalıdır?*" sorusuna cevap beklerdim, o çok iyi olurdu o olsaydı şahsen.

Sabrınızı tükettiğimin farkındayım, onun için konuşmaktan vazgeçiyorum. Hüseyin Kayapınar Hocamızın, tabii ben ihtisas eğitim merkezlerimizdeki yeni eğitim programının felsefesini iyi analiz etmesini isterdim, değerlendirmesini isterdim, ama yapılmamış bu, çünkü baştan demiştim bu başlıkla olmaz; "*Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet içi eğitim hizmetleri*". Diyanet İşleri Başkanlığının eğitim hizmetleri saymakla bitmiyor işte. Nitekim burada da adlarını sayarak gitmiş. Orada da tabii mesela şimdi aşere, takrip, tayibe kursu mezunları aldıkları eğitime göre istihdam edilmiyor. Nerede istihdam edebiliriz? Gidiyorlar. Ama mesela bakın, aşere, takrip, tayibe kursunu da bitirmiş adam, ama güzel edası yok. Onun için oraya da biz ne yaptık? Musiki dersi koyduk. Tabii bunların ayrıntılı konuşulması lazım.

Ben şunu öneriyorum size arkadaşlar: Bizim sitemizden girerek eğitim merkezimizin yeni programını görmenizi ve analitik değerlendirmelere tabi tutmanızı arzu ederim ve o eleştirilerinizi de sunmanızı arzu ederim.

Bu program iki yıllık bir çalışmanın ürünü. Yine böyle çok kalabalık toplantılarla başladı, mezunlar, öğrenciler, hocalar, oradan mezun akademisyenler, hepsi devrede. Çalıştık, tabii burada Hüseyin Bey'in önerileri sübjektiflik de arz ediyor, çünkü kime şimdi sorsak "*şu ders şöyle olsun, bu ders böyle olsun, şu metin değil*

bu metin olsun" bunlar fazla önemli değil, önemli olan programın eğitim felsefesi; yani onu tartışmalıyız, onu konuşmalıyız. Zaten Hüseyin Bey burada programın müfredatını daha çok öne çıkarmış; o bir eğitim programı müfredat programı değil, çünkü onun başında amaçlar var, temel yaklaşımlar var, ilkeleri var, eğitim felsefesi var, nasıl bir eğitim öngörüyor, onlar çok önemli. Onları tartışmamız lazım, çünkü İlahiyat Fakültelerinde bugünlerde programları tartışılıyor ya hani, o anlamda da çok önemli görüyorum, onun için onu bir ayrıca değerlendirmekte yarar var.

Hüseyin Bey'in tabii buradaki değerlendirmelerinin hepsini ele almam mümkün değil de, sadece şu kadarını söylemem gerekiyor: "*Programın bitirilmesi çabası konuların anlaşılıp hazmedilmesini engellemektedir*" diyor, buna benzer şeyler var. Bu tamamen hocalarımızın yetkinliğiyle alakalı bir şey; yani bu programın hemen uygulamaya konur konmaz başarılı bir şekilde uygulanmasını beklemiyorum, bu zamanla oturacak. Neden? Önce eğitim kadromuzun bu eğitim felsefesini içselleştirmiş olması gerekiyor. Nitekim Hüseyin Bey diyor ki mesela, "*ilk iki dönem takrire dayalı eğitim yapılsın*". Şimdi bu ne yapmak oluyor? Programın felsefesini dinamitlemek oluyor o. Siz takrirle başlayacaksınız; yani yine alışkanlıklarınızı pekiştireceksiniz; ona hiç gerek yok. Mesela program yetişmiyor diyorsunuz, bunları hep tartışmak lazım. Neden yetişmiyor? Yeni bir programı eski anlayışımızla, takrirle, ve saireyle götürmeye çalışırsak yetişmez. Hâlâ biz metni, mesela bir fıkıh metnini Arapça bir metni Türkçe'ye çeviri dersine dönüştürürsek yetişmez. Tefsir metnini, Arapça bir metni Türkçe'ye çeviri metnine dönüştürürsek yetişmez. Oysa bu ne diyor? Burada siz mesela konuları öğrencinin anlayıp sunmasından söz ediyorsunuz. Sunum yok, hoca da sunmayacak, o da. Burada konular insan odaklı, insanın sorunları odaklı, güncel hayat odaklı işlememiz gerekiyor ya, dolayısıyla o metinleri okuyacak öğrenciler de, hoca da o metinlerin değerlendirmesiyle ders saati geçecek. Onun için böyle yapmadığımız sürece o yetmez, ama bunlar eğitimin felsefesi; yani bizim programın felsefesiyle bağdaşmıyor. O bakımdan ben dostlarıma onu şey yapıyorum. Afiyet olsun.

Oturum Başkanı: Evet, sağ salim bitirdiğimiz için Allah'a hamd ediyoruz. Katkıda bulunan arkadaşlara teşekkür ediyoruz. Dinlemek konuşmaktan daha zor, dinleyenlere özellikle teşekkür ediyoruz. Afiyetler olsun.

4. OTURUM

“Yüksek Öğretimde Din Eğitimi”

(Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Bölümü &
İlahiyat Fakültelerinde)

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Muhammed Şevki AYDIN

❖

14 Ekim 2009

TOPLUM ve DİN EĞİTİMİ KOMİSYONU

4. OTURUM TEBLİĞLERİ

DEĞİŞEN DÜNYADA DEĞİŞEMEYEN KURUMLAR: İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

Nevzat AŞIKOĞLU*

1. GİRİŞ

Bugün ülkemizde yüksek din öğretiminin yürütüldüğü ve din konusunda yetişmiş elemana ihtiyaç duyan tüm alanlara eleman yetiştiren kurumlar İlahiyat Fakülteleridir. 1959'da açılan ve 1982 yılında İlahiyat Fakülteleri haline getirilen yüksek İslam Enstitüleri de, İlahiyat Fakülteleriyle birlikte yüksek din öğretiminde önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde, Tevhid-i Tedrisat kanunu gereği 1924'te Darülfünun da açılan ilk fakülteden bu yana İlahiyat Fakülteleri yaklaşık seksen beş yıllık bir geçmişe sahip bulunmaktadır.

Tebliğde, İlahiyat Fakültelerinin günümüz eğitim hayatındaki yeri ve fonksiyonu irdelenmeye çalışılacak ve üç nokta üzerinde durulacaktır. Önce İlahiyat Fakültelerin günümüzde değişen misyonuna kısaca işaret edilecek sonra bu misyonda, dolayısıyla fakültelerin akademik yapısı ve programlarında değişimi zorunlu kılan nedenler üzerinde durulacaktır. Üçüncü olarak ise, program ve akademik yapı ile ilgili önerilerimi sıralanacaktır.

* Prof. Dr., Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

2. GÜNÜMÜZDE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN YAPISI VE PROGRAMLARINDA DEĞİŞİMİ ZORUNLU KILAN NEDENLER

2.1. Öğretim Hedeflerinin (Misyonun) Genişlemesi Ve Çeşitlenmesi

Başlangıçta, Darülfünunda "*yüksek diniyyat mütehassısları yetiştirmek*" üzere açılan İlahiyat Fakültesinin hedefleri ile, 16 yıl kesintiden sonra 1949 yılında Ankara da "*din meselelerini ilmi esaslara göre incelemek ve mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamları yetiştirmek*" [1] üzere açılan İlahiyat Fakültesinin hedefleri birbiriyle örtüşmekteydi. Bunun yanında 1959 yılında açılan ve yine yüksek din öğretimi alanında belli bir dönem hizmet veren yüksek İslam enstitüleri farklı bir misyon üstlenmişlerdi. Yüksek İslam enstitülerinin kuruluş amaçlarına baktığımızda "*orta dereceli okullara ve imam hatip okullarına meslek dersleri öğretmenleri yetiştirmek" ve "DİB'da görev yapacak müftü, vaiz gibi din elemanları yetiştirmek*" hedeflerinin vurgulandığını görüyoruz.[2]

Öğretmen yetiştirmek üzere açılan Yüksek İslam Enstitülerinin, 1982 yılında ilahiyat haline gelmesiyle birlikte, sayıları artan İlahiyat Fakültelerinin misyonu genişlemiş, din mütehassısları yetiştirmek yanında öğretmen ve din hizmeti verecek personeli yetiştirme misyonunu da bu fakülteler üstlenmiştir. Zaten 70'li yıllarda isteğe bağlı öğretmenlik sertifika programı uygulayan A.Ü.İlahiyat fakültesinde, Yüksek İslam Enstitülerinin fakülteye dönüşmesinden iki yıl kadar önce yani 1980 yılında, öğretmen ve din hizmeti personeli yetiştirme misyonunun önemine işaret edilerek "*mezunların ya Diyanet İşleri Başkanlığı'nda veya Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen olarak görev aldıkları ve pedagojik formasyon eğitimine ihtiyaç duydukları*" gerekçesiyle ayrı bir *din eğitimi kürsüsü*nün kurulmasına karar verilmiş[3] ve fakültelerin öğrenci yetiştirirken bu alanları da dikkate alması gerektiğine dair somut bir adım atılmıştır. 1982'den itibaren ise, öğretmen yetiştiren fakülte haline gelen ve lisans eğitimi sırasında öğrencilerine zorunlu olarak öğretmenlik formasyon eğitimi kazandıran ilahiyatlar, öğretmen eğitimi konusunda önemli bir tecrübe birikimine sahip olmuşlardır. Ancak 1997 yılında öğretmen yetiştirme konusundaki düzenleme ile bu imkânı kaybetmişlerdir. Bugün bazı fakültelerin bu imkanı tekrar elde etmeleri sevindiricidir. Bu imkan tüm fakültelere tanınmalıdır.

Günümüzde din eğitimi ve din hizmeti sunulabilecek alanlar daha da genişlemiştir. Ülkemizde hapishane, hastane, huzurevleri, çocuk yuvaları ve ıslahevleri

---

1 M. Şevki AYDIN, "Yüksek Din Öğretimi Kurumları", Tezkire, sayı 31-32, Mart-haz.2003, s. 108 vd.

2 Aynı yer, s.111

3 Nevzat Y. AŞIKOĞLU, "Din Eğitimi Biliminin Türkiye'de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu Ve Gelişimi", Diyanet İlmi Dergi, Cilt 30, sayı 3, 1994, s.87 vd.

gibi kurumlarda bulunan kişilere yönelik de hizmet verecek dini bilgiyle donanmış ve özel eğitim almış bireylere ihtiyaç vardır. Çünkü buralarda karşılaşılan sorunların önemli bir kısmını köken itibariyle dini içerikli sorunlar oluşturmaktadır.

Yine müftülüklerde oluşturulan Aile irşat ve danışma bürolarında görev yapacak personelin de dini bilgi yanında danışma psikolojisi ile ilgili bilgilerle donanmış olmaları gerekmektedir. Bu da fakültelere yeni görevler ve sorumluluklar yüklemektedir.

Tarihi süreçte İlahiyat Fakültelerinin akademik yapısı ve programlarında farklı dönemlerde çeşitli değişiklikler yapılmış olmakla birlikte, değişikliklerin öğretmen yetiştirme veya din hizmetleri alanına yönelik olduğunu söylemek zordur. Başlangıçta belirlenen "*Din mütehassısı yetiştirme*" görevi her dönem ağır basmıştır.

1982'den önce Ankara Ü. İlahiyat Fakültesinde 3. sınıftan itibaren öğrencinin seçimine dayalı olarak uygulanan diplomaya yönelik *Tefsir-Hadis* ve *Kelam-İslam felsefesi* şeklindeki iki bölümün[4] doğrudan istihdam alanları gözetilerek yapılandırıldığını söylemek zordur. Bu düzenlemede akla ve nakle dayalı ilimleri bir araya getirme çabası dikkat çekmektedir.

1982 sonrası ise, YÖK kanunu ilahiyat alanında akademik nitelikte olan ve diplomaya yansımayan üç bölüm öngördüğünden, yukarıda belirtilen iki bölüme *İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler* adıyla daha çok din bilimlerini içeren bir bölüm eklenmiştir. Bu durum 90'lı yılların başına kadar sürmüştür.

Günümüzde yürürlükte olan akademik yapı, yani bölümler ise, 1991 yılında fakülte temsilcilerinin katılımıyla Marmara Üniversitesinde gerçekleşen bir toplantıda alınan karar[5] doğrultusunda yapılan düzenlemedir. Bu bölümler ve anabilim dallarıyla ilgili olarak da, istihdam alanındaki çeşitlenmeye ve ihtiyaçlara rağmen, 18 yıldır bilimsel tartışmalar dışında uygulamaya yansıyan hiçbir değişiklik yapılmamıştır.

2.2. Hızlı Sosyal ve Kültürel Değişim

Günümüzde iletişim ve ulaşım imkânlarının gelişmesiyle daha da hız kazanan sosyo-kültürel değişim, ilahiyat öğretiminde de değişimi zorunlu kılan ikinci önemli faktördür. Bugün bizler dünyanın en ücra köşelerinde meydana gelen olayları, iletişim imkânları yoluyla öğrenmekte ve etkilenmekteyiz. Aynı şekilde

4 Münir KOŞTAŞ, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", AÜİF Dergisi, C.XXXI, Ank.,1989, s. 12 vd.

5 Bkz., Marmara Üniversitesi Rektörlüğü'nün YÖK'e yazdığı 30.04.1991 tarih ve 020-275 sayılı yazısı ve ekleri

bizde meydana gelen olaylar tüm dünya tarafından izlenmekte ve onları etkilemektedir. Bu etkileşim bireylerin dünya görüşlerini, değer yargılarını hayata bakışlarını, hatta inançlarını etkilemekte, dini içerikli soru ve sorunları çeşitlendirmektedir. Yani her alanda görülen değişim din alanını da etkilemekte ve özellikle yeni yetişen gençlikte yeni dini içerikli sorular ortaya çıkarmakta ve yeni tartışma alanları oluşturmaktadır. Toplumların, kültürlerin ve dini inançların birbirlerini büyük ölçüde etkilediği günümüz dünyasında yüksek din eğitimi kurumları olan İlahiyat Fakültelerinin öğretimi planlanırken söz konusu değişime duyarsız kalmak düşünülemez.

Bütün bu gelişmelerin doğurduğu dini içerikli soru ve sorunlara doyurucu cevap verebilecek bireyleri yetiştirecek tek kurum İlahiyat Fakülteleridir. Ancak günümüzde İlahiyat Fakültelerinin akademik yapı ve programlarının, mezunlarını yeni problemleri analiz edip çözebilecek yetkinliği kazandırmaya müsait olup olmadığı tartışmalıdır. Öyle ki fakültelerin istihdam alanı ile ilgili misyonunu yeterince yerine getiremediği ile ilgili tartışmalarda, fakültelerin ana görevinin ilahiyatçı, yani "*din mütehassısı*" yetiştirmek olduğunu savunanlar bulunmaktadır. Kanaatimce artık ilahiyat lisans programı mesleğe yöneltmeli, Lisansüstü eğitimde ise, ilahiyat alanında uzman yetiştirmeye ağırlık verilmelidir.

Yukarda sözü edilen hızlı sosyo-kültürel değişime karşılık ilahiyat programlarında tarihsel İslami birikimin aktarılması çabasının öne çıktığı görülmektedir. Fakülte programlarında, toplumda yaşanan dini problemlerin irdelendiği dersler birkaç seçimlik dersle sınırlıdır. Öğrenci bu dersleri seçmediği zaman toplumda yaşanan dini sorunlarla ilgili fakültede bilgilenme şansını kaybetmektedir.

2.3. Örgün Din Öğretimi Programlarının Değişmesi

İlahiyat fakültelerinin değişimini zorunlu kılan üçüncü unsur ilk ve orta öğretim DKAB ve İHL meslek dersleri programlarının değişmiş olmasıdır. İlk ve orta öğretim ile imam hatip liselerine öğretmen yetiştirmekle görevli İlahiyat Fakültelerinin, örgün eğitim müfredat programlarındaki değişimi görmezden gelmesi düşünülemez. Örgün eğitimdeki yeni müfredat programları *yapılandırmacı öğretim yaklaşımı*yla hazırlanmış olup, öğretmenlerden hem ders içeriği, hem ders işleme yöntemi noktasında farklı performans beklemektedir. Müfredat programları; dinin verilerini akıl ve bilim ışığında yorumlayan, taklit eden değil sorgulayan, problemlere çözüm üretebilen bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. İlahiyat fakültelerinin öğretmen yetiştirirken onlara bu hedefleri gerçekleştirebilecek yetkinlik kazandırmaları gerekmektedir. Ancak yeni hazırlanan İlahiyat Fakülteleri taslak programında mezunların eğitsel ve sosyal becerilerini geliştirebilecek alanlarla ilgili derslerde kısıntıya gidildiğini üzülerek öğrenmiş bulunuyoruz.

2.4. MEB'nın Öğretmenlere Yönelik Genel Ve Özel Alan Yeterlikleri Belirlemesi

Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlerde aradığı genel yeterlikleri belirlemiştir. Ayrıca bazı alanlarla ilgili özel yeterlikleri de açıklamıştır. Bu çalışma devam etmektedir. Özellikle Lise DKAB öğretmenleri ve İHL öğretmenleri için belirlenen yeterlikleri bu alanlara eleman yetiştiren fakültelerin dikkate alması gerekmektedir. Bu durum da fakültelerin öğretim amaçlarını ve programlarını gözden geçirmelerini gerektirmektedir.

2.5. DİB'nın Beklentileri Ve Din Hizmetleri Personelinde Aradığı Yeterlikleri Belirlemesi

Fakülte programlarında değişimi gerektiren bir diğer nokta DİB'nın personeli ile ilgili belirlediği yeterliklerdir. Başkanlık son yıllarda din hizmetleri alanında görev yapan personelde aradığı temel ve özel yeterlikleri belirlemiş ve görevdeki personeline bu yeterlikleri kazandırmak için hizmet içi eğitim programları geliştirmiştir. Bunun yanında belirlediği yeterlikleri Fakültelere bildirmesi amacıyla YÖK'e bildirmiştir. İlahiyat fakültelerinin, uyguladıkları öğretim programlarını zenginleştirirken, Başkanlığın aradığı yeterlikleri de göz önünde bulundurmalarının gereği açıktır. Zira günümüzde ilahiyat mezunlarının önemli bir bölümü din hizmetleri alanına yönelmektedir.

Başkanlığın müftü, vaiz, din hiz. Uzmanı, Kur'an Kursu Öğreticisi ve İmam-Hatip gibi farklı din hizmeti alanlarıyla ilgili belirlediği özel yeterlikleri, kurumun kendisinin hizmet içi eğitim yoluyla kazandırması öngörülse bile, Başkanlığın sayılan görevlilerde aradığı *alan*, *genel kültür* ve *eğitim-öğretim* olmak üzere üz boyutlu *temel yeterlikler*in fakültelerde kazandırılması kaçınılmazdır. Çünkü bu yeterliklerden mesela, din-kültür-birey ilişkisini açıklamak, Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklamak, fıkıh kaynaklarından yararlanmayla ilgili ilkeleri bilmek, dini oluşumları tanımak, görevi sırasında insan bilimlerinden yararlanmak, din bilimleriyle diğer bilimler arasında ilişki kurmak, vaaz ve ders materyali geliştirmek, dini danışmanlık yapmak vb. yeterlikler ancak akademik bir öğretimle kazandırılabilecek niteliktedir.

Ayrıca esas itibariyle DİB bir eğitim kurumu değil, istihdam kurumudur. Dolayısıyla din hizmeti sunacak ilahiyat mezunlarının kendilerinden beklenen yeterliklerin büyük bir kısmını eğitimleri sırasında kazanmalarının gereği açıktır. Başkanlık hizmet içi eğitim çalışmalarıyla, personelini ancak yeni gelişmelerden haberdar edebilir. Aksi halde ne bütçe imkânları, ne de eğitim merkezlerinin imkânları sayıları 100 bini aşmış olan personele belirlenen yeterlikleri kurum içinde kazandırmaya yetmeyecektir.

Açıklanan bu durum da fakültelerin programlarını oluştururken diyanet bün-

yesindeki istihdam alanının beklentilerini dikkate almayı gerekli kılmaktadır.

2.6. AB Süreci ve Akreditasyon Çalışmaları

İlahiyat fakültelerinde değişimi zorunlu kılan bir başka durum da AB uyum süreci çerçevesinde yüksek öğretim alanındaki akreditasyon çalışmalarıdır. Öğretim programlarının yurt dışındaki üniversitelerle işbirliği ve öğrenci değişimi çerçevesinde gözden geçirilmeye ihtiyacı vardır. Bu konuda çalışma yürüten fakülteler olmakla birlikte ilahiyat alanının akreditasyonu ile ilgili bilimsel tartışmaya ve genel ilkeler belirlemeye ihtiyaç vardır.

2.7. YÖK, Yüksek Öğretim Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi Çalışması

YÖK tarafından başlatılan ve sonuçlandırılan Yüksek Öğretim Ulusal Yeterlikler Çerçevesi çalışmaları ilahiyat eğitimi ile ilgili olarak dikkate alınması gereken bir başka konudur. YÖK 2009 yılı içinde çalışması tamamlamış, ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyde *Bilgi, Beceri, Kişisel ve Mesleki Etkinlikler* başlıkları altında yeterlilikler belirlemiştir. YÖK'ün belirlediği ve ilan ettiği lisans yeterliklerinden bazıları şöyledir:

-Alanla ilgili ileri düzeyde kuramsal ve uygulamalı bilgilere sahip olma,

-Edindiği bilgiyi kullanabilme, yorumlayabilme ve öneriler geliştirme

-Alanla ilgili veri toplama ve yorumlama aşamasında toplumsal değerlere sahip olma vb.

YÖK, muhtemelen bir sonraki aşamada, her fakülteden yani ilahiyatlardan kendi alanlarıyla ilgili yeterlikleri belirlemelerini ve programlarını buna göre düzenlemelerini isteyecektir. Bu nokta da fakültelerdeki öğretimin içeriğini ve amaçlarını gözden geçirmeyi ve düzenleme yapmayı gerektiren bir husustur.

3. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE DEĞİŞİMİ ENGELEYEN UNSURLAR

Yukarıdan beri sıralamaya çalışılan nedenler fakültelerde köklü bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Ancak her alanda olduğu gibi bu alanda da değişimi engelleyen birçok unsur bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

3.1 Fakülte Dışı Müdahaleler ve Yasal Düzenlemelere Aykırı Bölüm Açma Uygulamaları

Üniversitelerde Akademik Teşkilat yönetmeliği açık bir şekilde İlahiyat Fakültelerinde tek tip diploma verileceğini ancak akademik anlamda üç bölüm olacağını hüküm olarak belirtmesine rağmen[6] önce hangi ölçüye göre seçildikleri

6 Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliği, madde 13

nesnel olarak belli olmayan bir şekilde bazı fakültelerde diploma veren ikinci bir bölüm olarak İlköğretim din Kültür ve Ahlak bilgisi Öğretmenliği bölümü açılmış, sonra yine gerekçesi anlaşılmaz bir şekilde bu bölüm eğitim fakültelerine aktarılmış, ayrıca öğretmenlik eğitimi dersleri programdan çıkarılmış ve öğretmen yetiştiren kurum olma özelliği fakültelerin elinden alınmıştır.

Yasaya aykırı bir şekilde bazı fakültelerde diplomaya yönelik yeni bölümler açma uygulaması devam etmektedir. Burada vurgulanan yeni bölüm açmanın yanlışlığı değil, yasaya aykırılık ve öğretim hedefleri ve kalitesi yeterice tartışılmadan bölüm açma uygulamasıdır.

3.3. Uzaktan eğitim Uygulamaları

Bir taraftan, başlangıçta DİB'in personelinin eğitim seviyesini yükseltmeye yönelik güzel bir uygulama olarak başlayan[7] ama sonradan isteyen herkese açılan ilahiyat ön lisans programı İÖP, diğer taraftan, aynen ön lisans gibi başlangıçta ön lisansı bitirecek Diyanet personeli için düşünülen lisans tamamlama programı da herkese açılmıştır. Lisans tamamlama programı adı altında, kitap okuma veya internet üzerinden ders yapma ya da yüz yüze eğitim adıyla 80-100 kişilik sınıflardan sadece 3-5 kişinin katıldığı dersler vb. yollarla eğitim yapma ve diploma verme çabası kanaatimce ilahiyat eğitimini iyice çığırından çıkarmıştır. Üstelik bu moda şimdi yaygınlaşmakta binlerle ifade edilen kontenjanlar istenmektedir. Bu durumda bir süre sonra mevcut İlahiyat Fakültelerinin ne işe yarayacağını hep birlikte düşünmek gerekir.

3.4. İlahiyat Türk Milli Komitesi

Geçmişte ve günümüzde iki kez İlahiyat milli komitesi oluşturulmuştur. Bu komiteler ilahiyat eğitimi ile ilgili bazı kararlar almış ve almaktadır. Ancak her iki komitenin kuruluşunda da yasal mevzuata uyulduğu söylenemez.

Konu ile ilgili yönetmelik "ilgili kurum ve kuruluşların (yani fakültelerin, Din öğretimi Genel Müdürlüğü'nün ve Diyanet'in) teklifi üzerine komite kurulmasına karar verilir ve üyeler YÖK'ün isteği üzerine ilgili kuruluşlardan önerilecek adaylar arasından atanır" hükmünü koymasına rağmen fakültelerden böyle bir öneri istenmemiştir. Dolayısıyla milli komitenin kuruluşunda da işleyişinde de yasal zorunluluğa rağmen fakültelerle belirtilen anlamda işbirliği ve istişare hiç olmamıştır.

3.5. Kredi Sınırlamaları

7 M. Sait Yazıcıoğlu, "Cumhuriyetin 75. yılında Din Öğretiminde Yeni Hedefler", A.Ü.İ.F. Dergisi, Özel sayı Ank 1999.

Üniversiteler, gerekçesi anlaşılmaz bir şekilde bütün fakültelerde kredi toplamını 150- 160 düzeylerine indirip sınırlama çabası içine girmişler. Bu da eğitim programlarını alt üst etmiştir. Alan farkı gözetmeksizin aynı çaba bugün de devam etmektedir. Bu da ilahiyat eğitimini kısırlaştırmaktadır.

3.6. Öğretmenlik eğitiminin Fakülte lisans programlarından çıkarılması:

YÖK'ün bir diğer uygulaması da öğretmenlik eğitimi derslerinin fakülte programından çıkarılmış olmasıdır. Bu durum öğretmen yetiştiren kurum olma özelliğini fakültelerin elinden çıkması anlamına gelmektedir. Son günlerde tekrar bazı fen edebiyat ve İlahiyat Fakültelerine bu hak tekrar verilmiştir. Temennimiz bu hakkın tüm İlahiyat Fakültelerine iade edilmesidir.

3.7. Fakültelerdeki Öğretim Elemanlarının Alan Taassubu

İlahiyat eğitiminde yeniliği ve gelişmeyi engelleyen diğer bir unsur da fakülte öğretim elemanlarının, fakültenin genel eğitim hedeflerini gözetme yerine, sürekli kendi alanlarının programdaki ağırlığının artırılmasını istemesi veya iyileştirmeyi sadece kendi alan derslerinin saatlerini artırılması olarak algılamalarıdır. Bu anlayış fakültelerin kendi içlerinde de sağlıklı bir program oluşturmalarını engellemektedir.

4. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE DEĞİŞİME YÖNELİK ÖNERİLER

Yukarıda açıklanan ve değişimi zorunlu kılan yeni durumlar fakülte programlarının belirtilen ihtiyaçlar doğrultusunda yenilenmesini hatta akademik yapının da bu doğrultuda gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu konuda öneriler ve somut adımlar

"Akademik yapı ile ilgili öneriler" ve "*Öğretim programıyla ilgili öneriler"* olmak üzere iki başlık altında toplanabilir.

4.1. Akademik Yapı İle İlgili Öneriler

İlahiyat fakültelerinin akademik anlamda; üç temel fonksiyonu icra ettikleri söylenebilir.

-İslam bilimleri alanıyla ilgili **bilgi üretme**

-Alan bilgisi ile sosyal bilimleri **ilişkilendirme** ve

-Üretilen ve ilişkilendirilen bilgiyi **öğretme becerisi kazandırma**dır.

Fakültede yasal mevzuat çerçevesinde bölüm oluşturma noktasında bu fonksiyonları şöyle ifade etmek mümkündür:

-İslam bilimleri alanıyla ilgili bilgi üretme	İslam Bilimleri Bölümü

-Alan bilgisi ile sosyal bilimleri ilişkilendirme	Din Bilimleri Bölümü
-Üretilen ve ilişkilendirilen bilgiyi yardımcı bilimlerin de katkısıyla öğretme becerisi kazandırma	Eğitim Bilimleri ve Yardımcı Bilimler Bölümü

Eğitim bilimleri ve yardımcı bilimler bölümü içerisinde felsefe, mantık vb. alanlar yanında *Örgün ve yaygın din öğretiminde program geliştirme*, *din öğretiminde yönetim ve denetim*, *dini danışma ve rehberlik* vb. alanlar düşünülebilir. Şüphesiz bölümler ve anabilim dallarının ne olacağı tartışılarak olgunlaştırılabilir. Burada sunulan sadece öneridir.

4.2. İlahiyat Lisan Öğretimi İle İlgili Öneriler

İlahiyat fakültelerinin özellikle lisans programlarının zenginleştirilmesi ihtiyacı son yıllarda kuvvetle vurgulanmaya başlamıştır. Çeşitli sempozyumlarda program önerileri sunulmuş, çalıştaylarda konu ile ilgili düşünce ve öneriler dile getirilmiştir.[8] Farklı fakültelerin değişik programlar uygulaması yerine öğretim hedefleri analiz edilerek ve bugüne kadar yapılan bilimsel tartışmalar ve öneriler dikkate alınarak geniş katılımlı bir anlayışla programların yeniden hazırlanmasının daha doğru, isabetli ve uzun soluklu olacağını belirtmek gerekir.

Yukarıda açıklanan gerekçeler ışığında fakültelerin lisans programlarıyla ilgili olarak şu öneriler sıralanabilir:

4.2.1. Hazırlık sınıfı yerine öğretimin 5 yıla çıkarılması:

2009-2010 öğretim yılından itibaren bazı fakültelerde hazırlık sınıfı uygulaması başlatılmıştır. Ne var ki, YÖK'ün hazırladığı yabancı dil eğitimini düzenleyen yönetmelik[9] gereği hazırlık sınıfının zorunlu olması, ancak lisans programında kısmen veya tamamen yabancı dille ders verilmesine bağlıdır. Aksi halde öğrenciler hazırlık sınıfına devam etmeye zorlanamazlar.

Fakültelerde hazırlık sınıfı açma yerine öğrenim süresini 5 yıla çıkarıp ilk sınıfı ağırlıklı dil öğretiminin yapıldığı sınıf haline getirmek daha doğru olacaktır. Ayrıca 5 yılsonunda mezunlar yüksek lisans derecesine sahip olarak mezun olacaklardır.

---

8 Bkz., Türkiye'de Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması Ve Geleceği Sempozyumu, SDÜ. İlahiyat Fak Yay. İsparta, 2004; Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, Değişim yay. 2002; Uluslar arası Din Eğitimi Sempozyumu, A.Ü. yay., Ank.,1997.

9 Bkz.; Yüksek Öğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dille Öğretim Yapılmasında Uyulacak Esaslara İlişkin Yönetmelik, 4 Aralık 2008 tarih ve 27074 sayılı Resmi Gazete

4.2.2. İkinci ve üçüncü sınıf programlarının temel ilahiyat eğitim vermek üzere planlanması:

Öğretim yılının 5 yıla çıkarılması halinde 2. ve 3. sınıflar temel ilahiyat eğitiminin verileceği yönlendirme sınıfları olarak düzenlenebilir. Bu sınıflarda usul ve giriş dersleri yer alır. Öğrenciler bu sınıflarda gösterecekleri başarıya göre yönelecekleri alanı belirlerler.

4.2.3. Dördüncü ve beşinci sınıfta özel paket programlar uygulanması:

Lisan öğretiminin 4. ve 5. sınıfları için farklı alanlara yönelik ağırlıklı paket programlar hazırlanabilir. Örnek olarak,

Bilimsel çalışma yapmak isteyenler için----------İlahiyat programı

Vaiz, K.K.Öğreticisi vb. olmak isteyenler için----------Din Hizmetleri Programı

Engellilerin din eğitimine yönelmek isteyenler için------Özel Din öğretimi Prog.

Hastane, huzurevi vb. yerlerdeki danışmanlık h iz. İçin---Dini Danışmanlık rog.

gibi farklı programlar geliştirilebilir. Belli başarıyı sağlayan öğrenciler birden fazla programı yürütebilirler. Bu tür bir düzenleme hem yasal açıdan daha uygundur, hem de farklı alanlara eleman yetiştirme imkânı sağlayacaktır.

4.2.4. Öğretmenlik Formasyon Eğitiminin Lisans Programı İçine Alınması:

1997 yılındaki düzenleme ile öğretmenlik eğitiminin programdan çıkarılması, öğrencilerin fakültede eğitim-öğretim becerisi kazanma imkânını ortadan kaldırmıştır. Oysa mezunlar sadece örgün eğitimde değil, Kur'an kurslarında hatta yaygın eğitimin değişik alanlarında öğreticilik yapmaktadırlar. Şu anda ilahiyat mezunlarının büyük çoğunluğu öğretmenlik formasyonu veya eğitim becerisi kazanmadan hizmet alanlarına yönelmekte, bu da başarılarını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle formasyon eğitiminin fakülte programı içine alınması, öğrencilerin öğretim becerisi kazanması açısından son derece önemlidir.

Lisans programıyla ilgili öneriler konusunda burada daha fazla detaya girmeye maalesef imkân bulunmamaktadır. Oluşturulacak bir çalışma grubunun bu konuda çalışması ve geniş katılımla müzakere edilerek konunun sonuçlandırılması daha uygundur.

Sonuç:

İlahiyat fakülteleri bilgi üretme yanında üretilen bilgiyi topluma sunma konusunda da mezunlarına yeterlik kazandırmak ve din alanında toplumun ihtiyaçlarını cevaplandırmak durumundadır. Fakültelerimizin gelişmesi hem bu ihtiyaçların karşılanmasına, hem de dünyadaki gelişmeler ve istihdam alanlarının beklentilerine cevap vermeye bağlıdır. Bu konudaki beklentilerin fazla zaman geçirilmeden karşılanması dileğiyle…

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE DİN EĞİTİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCE VE TEKLİFLER

Raşit KÜÇÜK*

1. Din-İslâm ve Toplum

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar bütün toplumlarda dinin var olageldiği bilgisi aynı zamanda bilimsel bir gerçektir. Dinî tecrübenin özünü de bu gerçeğin teşkil ettiği aynı şekilde bilimsel kabullerden biridir. Yine insanlık tarihinin ulaşılabilen verilerine göre dinî eğitim, öğretim ve tecrübeden yoksun bir toplum, bir millet ve insan cinsinin var olduğu bir coğrafya görülmemiştir. Din, toplumların beşer eliyle bizzat kendilerinin oluşturup geliştirdiği her tür kuruma kaynaklık eden fakat kendisi bir gerçeklik ve gereklilik olarak değişmeyen en üretken kaynaktır. Dünya üzerinde kurulup gelişmiş, yaşamış, yaşayan ve etkileri devam eden bütün büyük medeniyetlere kaynaklık eden yegane değişmez kurum dindir. Bu sebeple din ile toplum arasındaki ilişki daima dinamik bir ilişki olagelmiştir. Bu dinamizm hem dinden topluma, hem de toplumdan dine doğrudur. Yani iki taraflı dinamik bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim neticede dinin gelenekleşmesini ve geleneğin de dinileşmesini doğurur ki bundan kaçınmak mümkün değildir. Bu durum sosyal bir vakıadır ve sosyolojik kanunların bir gereği olduğu bilim adamlarınca kabul edilmektedir. Aksi takdirde dinin nesilden nesile intikali mümkün olmaz, süreklilik kazanamaz ve eğitim öğretime konu teşkil etmezdi. Bu derece önemli ve toplum açısından etkili olan dinin her seviyede eğitim ve öğretiminin yapılması zaruridir. Burada en önemli sorun, din olanla gelenek olanın bilinmesidir. Bunlardan birini yani din ve geleneği yok saymak veya

* Prof. Dr., Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

reddetmenin gerçekçi bir yaklaşım olmadığının idrakine sahip olmaktır. Konuya İslâm dini ve müslümanlar açısından bakacak olursak dinin, özellikle vahiy dini olan İslâm'ın onayını almayan bir örf veya adet gelenek haline gelemez. Çünkü İslâm dininin esasları hiyerarşik bir yapı oluşturmakla kalmamakta aynı zamanda bu esaslar bütün müntesiplerini bağlayıcı özellik taşımaktadır. Kur'an, Sünnet, icmâ, kıyas olarak sıralanan dini deliller; farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, helal, haram, mekruh vb. dini hükümler bu hiyerarşinin bir bölümü olup, bunlar sayesinde dinden olmayan ve dinin onayını almayan bir kuralın dine dâhil edilmesinin önüne geçilmiş olmaktadır.

Yaşadığımız çağ, ulaşım, iletişim, bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşmanın baş döndürücü bir hızla geliştiği, bunlardan etkilenme neticesinde değişimin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olma özelliği taşıyor. Esasen değişim ve gelişim, insanlık tarihinin değişmeyen önemli gerçeklerinden biridir. Bu değişimler sonucu dünyamızda siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır. Yeniden yapılanma adı verilen bu gelişim ve değişimler tüm insanlığın olduğu gibi Müslüman toplumların da gündemine girmiş bulunmaktadır. Her toplumda olduğu gibi Müslüman toplumlarda da geçiş dönemi sancıları ve birtakım sıkıntılar yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Bugün İslam dünyası içinde bulunduğu çeşitli sıkıntılardan kurtulmanın yollarını aramaktadır. Kurtuluşu yenilenme, modernleşme, demokratik bir düzene geçmede görenler olduğu gibi geleneğin aynen devamında görenler de vardır. Bu iki aykırı görüş arasında kıyasıya bir yarış söz konusudur.

2. İlim ve Âlim İhtiyacı

Günümüz dünyasında Müslümanların etkin olabilmelerinin yolu ve yöntemi, her devirdeki öncülük ve atılım hamlelerinde olduğu gibi, ilmî sahadaki seviye ve kaliteleriyle doğru orantılı olacaktır. Çağı doğru okuyup anlayan, Kur'an ve Sünnet eksenli bilgiyi, vahyin, aklın ve bilimin ışığında yeniden üreten İslâm âlimlerine olan ihtiyaç aşikârdır. Bunun gerçekleşebilmesi için de öncelikle din eğitim ve öğretimi yapan köklü, ciddî kurumlara ihtiyaç vardır. Türkiye, köklü tarihi birikiminden gelen tecrübe ile bu gerçeği görmüş ve henüz cumhuriyetin ilk yıllarında bireyin ve toplumun ihtiyacını karşılayacak türden eğitim-öğretim kurumları kurmuşsa da ne yazık ki bunların sürekliliği sağlanamamış, geleneği oluşturulamamış, araya giren yasaklama ve kesinti dönemleri hem köklü bir tecrübe birikiminin oluşmasını engellemiş hem toplumun kendi devletine güven duygusunu sarsmış ve milleti huzursuz etmiştir.

Ferdî mutluluğun ve ictimâî barışın sağlanmasında dinin fevkalâde önemli rolünün göz ardı edilemeyeceği hem bilimsel bir veri hem sosyal bir realitedir. İnsanlığın bilinen tarihi ve kadim medeniyetlerin bize ulaşmış bulunan âsârı bunu

ispata yarayan sayısız örneklerle doludur. Modernden postmodern bir döneme geçildiği iddia edilen günümüz dünyasında dini yükselen değer yapan faktör budur. İslâm dininin esas ve ilkeleri insanlığın bu yöndeki ihtiyacına en iyi şekilde cevap verebilecek niteliktedir. Din eğitim ve öğretimi veren kurumların İslâm'ın bu özelliğini ortaya koyabilecek kapasitede olması beklenir. Gerçek bu iken ülkemizde hâlâ din eğitim ve öğretiminin ve kurumlarının lüzumlu olup olmadığının tartışılması üzüntü vericidir. Kaldı ki din-eğitim öğretimi, tüm medeni dünyada kişiler açısından temel hak ve hürriyetlerden sayılmaktadır. Bireylerin ruh ve beden sağlığı, toplumun kültür değerlerine saygı ve onları koruma, sağlıklı bir devlet-millet kaynaşmasını sağlama gibi konularda da din eğitim ve öğretiminin etkileyici rolü dikkate alınmaya değer özelliktedir.

3. Din Eğitim-Öğretimi ve İlahiyat Fakülteleri Programlarının Yeniden Düzenlenmesi

Her alanda olduğu gibi din eğitim–öğretiminde de yüksek bir kademeye olan mutlak ihtiyaç inkâr edilemez. Milleti oluşturan halk ve ilahiyat alanında okuyup gelişmeye istekli olan öğretim gençliği için ilâhiyat fakültelerinin önemi ve gerekliliği tartışılmaz. Zira eğitim- öğretimin en ciddi, kaliteli ve bilimsel olarak öğretilip öğrenildiği yer, her düzeyde 'mekteb=okul'dur. Ülkemizde doğru ve seviyeli din eğitiminde, özellikle örgün din eğitimi alanında en büyük sorumluluk İlahiyat Fakültelerine düşmektedir. Kaliteli ve dünya ülkeleri ölçeğinde kendi alanındaki eğitim öğretim kurumlarıyla yarışabilen, bilimsel gelişmelerden haberdar, dini ve dünyayı iyi bilen ilâhiyat fakültelerimiz yoksa, toplumun büyük kesiminin ihtiyacı olan ve en başta gelen mekânını ibadet alanı olan camilerin teşkil ettiği yaygın din eğitimini, din görevlisi ihtiyacını karşılamada lise seviyesinde büyük bir işlev görmekte olan İmam-Hatip liselerini ve her tür dinî kurumdaki eğitim öğretimi geliştiremeyiz. Bu durumun toplumda meydana getireceği boşluk duygusu ve moralsizlik telâfisi zor ferdî ve ictimâî sorunlara sebep olabilir.

İlahiyat fakülteleri tarihi gelişimi içerisinde diğer birçok kurumda olduğu gibi değişen şartları dikkate alarak program ve müfredatlarında zaman zaman değişiklikler yapma ihtiyacı duymuştur. Bu yıl itibariyle de fakültelerin ders müfredatında yapılan en son değişiklikler, kaliteli bir ilahiyat tahsili hedefleme dışında bir amaç taşımamaktadır. Şu kadar var ki, yapılan hiçbir programın olabileceğin en mükemmeli olduğu iddia edilemez. Söz gelimi, ağırlıklı olarak zorunlu dersleri mezunlarının istihdam alanları dikkate alınmak suretiyle hazırlanmış bir fakülte müfredat programı da ortaya konulabilir. Yeni programda ise bu durum seçimlik derslerle temin edilmeye çalışılmıştır. Gerektiğinde bu programda değişebilir. Bu bir noksanlık olarak değil bilakis dinamik bir yapıyı sürdürme çabası olarak algılanmalıdır. Tarihimizde de yüksek din öğretimi veren kurumlar ileri teknik-

leri kullanmakta tereddüt etmemişlerdir. Meselâ tarihimizin uzun bir döneminin eğitim-öğretim kurumu olan medreseler sınıf geçme usulünü değil de bizim henüz son zamanlarda kullanmaya başladığımız ders geçme yöntemini uygulamakta idi.

İlahiyât fakültelerinin, bazı kimselerin "tevhîd-i tedrisât kanunu"'nu gerekçe göstererek iddia ettiği gibi, sadece "yüksek dînîyât mütehassısı" yetiştiren kurumlar olması gerektiği yönündeki görüşlerin, değişen ve gelişen Türkiye ve dünya şartları dikkate alınınca savunulabilir olduğu söylenemez. Türkiye'de 1920'li yıllar şartlarında bir tek İlahiyat Fakültesinin bulunduğu ve halkın din eğitim-öğretimi ihtiyacını o günkü birikimden kaynaklanan çeşitli yol ve yöntemlerle gidermeye çalıştığı bir zaman dilimi için böyle bir yaklaşım savunulabilir görünürse de, günümüzde mezunlarının büyük ekseriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarında, İmam-Hatip liseleri ve orta öğretim kurumlarında öğretmen olarak hizmet veren fakülteleri tek amaçlı birer kurum olarak görmek ve böyle kalmalarını istemek isabetli değildir. Dolayısıyla İlahiyat Fakültelerini bugün itibariyle hem ürettiği bilgi hem mezunları için hedeflenen hizmet alanları açısından ele alıp değerlendirmek gerekir. Ancak bu söylenilenlerin, hiçbir zaman fakültelerde okutulan bilimin ihmali anlamına alınmaması gerekir. Burada denilmek istenen, bazı kimselerin, İlahiyat fakültelerinde Kur'ân-ı Kerîm ve Arapça'nın ders olarak okutulmasına tamamen karşı çıkmaları, temel İslâmî ilimlerin bir kısmının ise sadece birkaç saat okutulmasını yeterli görürken, işi fakültelerin adeta bir "Sosyal Bilimler Okulu"'na dönüşmesini isteyecek kadar ileriye götürmelerinin kabul edilemez olduğunu ifadeden ibarettir. Her şeye rağmen, fakültelerin başlangıçtan bugüne uygulanan programlarında önemli oranda değişiklikler yapılmış olsa bile, üzerine bina kılındığı ve ders müfredatlarına esas teşkil eden şu üç ana eksen değişmemiştir: Temel İslâmî Bilimler, Felsefe ve Din Bilimleri, İslâm Tarihi ve Sanatları alanları. Bu alanlar dökümanter bilimi, gözlem ve tecrübeye dayalı bilgiyi ve derûnî bilgiyi kapsayıcı özelliktedir. Bu üçünü birleştirme başarısı, İlahiyât Fakültelerine artı değer katan önemli bir ayrıcalıktır.

Düşünce üretebilmek, anlamak ve yorumlamak, yenileşmek ve yenileştirmek için mevcudun en iyi şekilde bilinmesi gerektiği kanaatindeyiz. Fakültelerde öncelikle mevcut bilgiler, bilgilerimizin dayandığı kaynaklar ve bunların değerlendirmesi, tarihî vetîrede kazandığımız birikim iyi tahlil edilmelidir. Bu sayılanları yok farzetmek ne derece yanlış ise onları kutsayıp dokunulmaz kabul etmek ve kendimizi her türlü açılım ve gelişime kapamak da aynı şekilde yanlıştır. Değişmeyenlerin bilinmesi ayrı bir önem taşır. Kur'ân'ı hakkıyla okumasını bilmek, manasını anlama çabası içinde olmak, Hz. Peygamber'in hayatını, siretini ve ahlâkını öğrenmek, İslâm tarihinden haberdar olmak, Allah tarafından yapmamız istenilen ibadetlerin en iyi şekilde nasıl yerine getirileceğini ve esaslarını bil-

mek, hikmetlerini kavramak ilâhiyatçı için mutlak anlamda gerekli fakat yeterli değildir. Bunların yanında felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi zihniyet dünyamızın oluşumuna katkı sağlayan ve dışımızdakilere ulaşım ve tebliğimizi kolaylaştıran daha başka donanımlara da ihtiyaç vardır. Ancak neticede ilâhiyatçı kendisini salt bir felsefeci veya sosyal bilimci gibi görmemelidir.

İlahiyât fakültelerinde lisansüstü öğretimi, İmam-Hatip liselerine meslek dersleri öğretmeni ve orta dereceli okullara Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni, Diyanet İşleri Teşkilâtına eleman yetiştirme gibi sorumluluk alanları ayrıca üzerinde durulacak öneme sahiptir. Anılan bu alanlar ilgili fakültelerin Türkiye için ne kadar gerekli olduğunu ve ehemmiyet arz ettiğini bir kere daha hatırlamamızı zorunlu kılmaktadır.

4. İlahiyat Fakültelerinde Bilgi Üretiminin Geliştirilmesi ve Bunun Paydaşlarla Paylaşımına Özen Gösterilmesi

Başlangıçta fakültelerin tümü için söz konusu olmasa bile, fizikî imkânları müsait olan, bulunduğu bölge itibariyle merkezî konumda bulunan, geleneği oluşmuş ve yeterli sayı ve nitelikte öğretim elemanına sahip olan fakültelerin bünyesinde belirli dinî konularda bilimsel araştırma ve incelemeler yaptırmak ve önemli projeleri gerçekleştirmek üzere "Araştırma Merkezleri" kurulmasına ihtiyaç vardır. Bu merkezlerin gaye ve hedefi bünyelerinde yüksek lisans ve doktora programları uygulamak değil, yukarıda anılan konularda araştırma ve incelemeler yaptırmaktır. Bu merkezler, çalışma konularının tespitinde ve bu çalışmaların gerektirdiği finans ihtiyacının karşılanmasında birer devlet kurumu olan TÜBİTAK, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü gibi ilgili kuruluşlar başta olmak üzere çeşitli resmî ve sivil kamu kurumlarıyla işbirliği yapabilmelidirler. Fakültelerin bünyesinde bu maksada hizmet edecek yeterli sayıda araştırmacı ve uzman yetiştirilmesi hedeflenmeli ve bunların sayısı talep ve ihtiyacı karşılayacak miktarda olmalıdır. İhtiyaç fazlası bir sayı politikası kaliteyi düşüreceğinden fayda yerine zarar verebilir.

Dini kurumlar içerisinde İlâhiyat fakülteleri dışındakiler, yani Diyanet İşleri teşkilâtı, İmam-Hatip liseleri, ilköğretim ve orta öğretim kurumları genel anlamda dinî bilgiyi tüketirken, İlâhiyat fakülteleri dinî bilgiyi üreterek bilimsel gelişmeye katkıda bulunmak suretiyle dinî bilgi ve kültürün merkezinde yer almaktadır. Aynı zamanda İlâhiyat fakülteleri dinî bilgi ve kültürü yeni yorumlarla dinamik hale getirmek suretiyle de dinî hayata yeni açılımlar kazandırmakta ve böylelikle dindar insanların kendisi ve çevresiyle barışık bir şekilde yaşamasına katkıda bulunmak gibi önemli bir işlevi üstlenmektedir. Esasen üniversitenin ve onun birimleri olan fakültelerin en başta gelen görevlerinden biri de budur.

5. Bazı Teklifler

Günümüzde İlahiyat Fakültesi mezunlarının görev alanları ve değişen şartlar dikkate alınarak, fakültelerin lisans programlarında işlevsel olacak bir sertifika sistemine geçiş düşünülebilir. Böyle bir uygulama, ne yapacağına karar veremeyen ve belirsizlikten kaynaklanan motivasyon eksikliği çeken öğrenciler için de önemli ölçüde yön belirleyici ve geleceğini tayin edici etki meydana getirir ve başarıyı yükseltir. Ayrı diploma verecek bölümler ihdası yönündeki teklifler, ileride birtakım ihtilafların ve karmaşanın ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bu sebeple, İlahiyat fakültelerinin tek tip diploma veren özelliğinin korunması daha isabetli bir yaklaşım olur kanaatindeyiz. Sertifika uygulanan sistemin böyle bir mahzur taşıdığı söylenemez. Mutlak olmamak kaydıyla, ilk akla gelen sertifika alanlarını şöyle sıralamak mümkündür:

a. Temel İlahiyat Bilimleri Sertifika programı,

b. Din Hizmetleri (veya Yaygın Din Eğitimi) Sertifika Programı,

c. Meslek Dersleri Öğretmenliği Sertifika Programı,

d. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Sertifika Programı,

e. Uluslararası İlahiyat Sertifika Programı.

Böyle bir teklif sunulurken, bu programlardan her birinin toplumda karşılığı bulunan bir ihtiyacı karşılayacağı düşünülmüştür:

a. Birinci program daha çok dini araştırma, inceleme ve akademik çalışmalara eleman hazırlamayı,

b. İkincisi Diyanet İşleri teşkilâtının her birimine eleman yetiştirmeyi,

c. Üçüncüsü İmam Hatip liselerine meslek dersleri, lise ve çeşitli meslek liseleri için din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni hazırlamayı amaçlayan bir program olmalıdır.

d. Dördüncü program ise ilköğretim okullarına Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Hal-i hazırda Eğitim fakülteleri bünyesinde devam etmekte olan İlköğretim okulları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, başlangıçta olduğu gibi İlahiyat fakülteleri bünyesine aktarılmalı, YÖK'ün Pedagojik Formasyon Dersleri'nin tekrar fakültelerin bünyesine alınması kararı doğrultusunda konumları yeniden ele alınıp değerlendirilmelidir.

e. Beşinci sıradaki Uluslararası İlahiyat Sertifika Programının ise tüm İlahiyat Fakültelerinde uygulanması söz konusu olmasa bile, halen Ankara ve Marmara İlahiyat fakültelerinde sadece Batı ülkelerindeki Türk asıllı, o ülke liselerinden mezun, fakat yaşadıkları ülkenin vatandaşı olanlara uygulanmakta olan aynı ad altındaki programın, Türk cumhuriyetleri, Balkan ve Kafkas ülkeleri ve bunlara ilave edilecek başka ülke vatandaşlarını da kapsayacak şekilde düzenlenmesinin

adıdır. İhtiyaç halinde başka sertifika programları da düzenlenebilir.

Bu programların her birinde öğretimin yanında uygulamalı eğitime de yer verilmeli, tıpkı pedagojik formasyon dersleri için milli eğitim müdürlükleriyle olduğu gibi il müftülükleriyle işbirliği yapılarak imam-hatiplik, müezzinlik, vaaz, hutbe, Kur'an Kursu öğreticiliği dallarında uygulama eğitimi yapılması sağlanmalıdır. Tüm programlarda İlahiyat fakültelerinin müfredat programında yer alan Temel İslâmî bilimlerin oranı muhafaza edilerek ve zorunlu ortak dersler korunarak, seçmeli dersleri bu alanlara göre düzenlemek suretiyle anılan programları uygulamaya koymak mümkün olabilir. Belirli şartlarla programlar arası geçiş ve çift sertifika yapma imkânı açık tutulur. Bütün programlardan lisans üstü öğretime devam etmek isteyenler için herhangi bir kısıtlama söz konusu olamaz.

Üzerinde durulması gereken bir başka önemli nokta, Kur'ân-ı Kerîm hafızı olarak İlahiyat fakültelerine gelen öğrencilerin bu önemli kazancı kaybetmemeleri için özel gayret sarf edecek bir yapının oluşturulmasıdır. Bu çaba, öncelikle Tefsir Anabilim dalında görev yapan Kur'ân-ı Kerim dersi öğretim elemanlarına düşen bir sorumluluktur. Ders saatleri dışında, ama öncelikle fakülte bünyesinde sürdürülecek olan takviye ders faaliyeti fakülte yönetimlerince desteklenmeli, gerekiyorsa çevredeki ehliyetli ve yetenekli elemanlardan yararlanılmalı ve Diyanet İşleri Başkanlığının da bu uygulamaya katkısı talep edilmelidir.

Sesi müsait olan öğrenciler musiki derslerine yönlendirilmeli ve mezuniyet sonrası kabiliyetlerini en başta ve öncelikle Diyanet teşkilatında değerlendirmeleri yönünde teşvik edilmeli, bu öğrencilerle de ders saatleri dışında yine öncelikle fakülte bünyesinde açılacak takviye programları ile özel olarak ilgilenilmelidir.

Hem Kur'ân-ı Kerim hafızı olan hem sesleri müsait olan öğrencilere, ilgili fakülte yönetimlerinin teklifleri doğrultusunda, Diyanet İşleri Başkanlığı veya Türkiye Diyanet Vakfı tarafından tahsil süresince burs imkânı sağlanması isabetli olur. Fakülte yönetimleri, ilgili Anabilim dalları aracılığıyla her öğretim yılı sonunda bu öğrencilerin devamını, çabasını, başarısını ilgili öğretim elemanlarının vereceği raporlar ile değerlendirir ve burslarının devam edip etmeyeceğini denetler. Her iki gurupta yer alan öğrenciler için, şartların müsaitliği oranında öğretim yılı içinde tahsillerine devam ettikleri şehirlerde ders saatleri dışında veya hafta sonları takviye kursları tertiplenir ve bunlara devamları teşvik edilir. Fakat özellikle yaz aylarında -meselâ İstanbul'da- uygun yurt ortamı ve eğitim mekânlarında, belirli süreler içinde, kendi alanlarında uzman elemanların vereceği kurslarda bir araya getirilebilir. Bunlar, ilahiyat öğrencisini mesleğine ısındırmak ve hayata hazırlamak yönünden önemlidir.

Kanaatimizce, Açıköğretim Fakültesi bünyesinde yer alan İlahiyat Önlisans Programı (İÖP) ile Ankara İlahiyat fakültesi bünyesinde başlatılıp devam etmek-

te olan ve Sakarya İlahiyat fakültesi bünyesinde bu yıldan itibaren başlatılan İlahiyat Lisans Tamamlama Programları (İLİTAM), üzerinde ciddiyetle durulmaya değer niteliktedir. Her iki program -hukukî açıdan sakıncalı değilse- sadece Diyanet İşleri personeli ile sınırlı tutulmalıdır. Zira bu personel, hizmet içi eğitimle gelişme imkânına sahiptir. Oysa her iki program ilahiyat tahsili için son derece lüzumlu ve vazgeçilmez olan Kur'an eğitimi başta olmak üzere bazı önemli derslerden mahrum bulunmaktadır. Bu sebeple ilahiyat eğitim ve öğretiminin kalitesini ve işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle İLİTAM programı şayet herkese açık olacaksa, İlahiyat Fakültelerinin ortak zorunlu derslerini -en azından özellikli olan ve yüz yüze alınması gerekenleri- 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 3'üncü maddesinin (u) bendinin 3'üncü şıkkı gereği, ilgili fakültelerin mesâî saatleri dışında düzenleyecekleri düzenli ve ciddi programlarda almaları sağlanmalıdır. Bu eğitim, sadece bir hafta sonu yapılan ve öğrencinin pek çoğunun da katılmadığı denetimsiz programlarla sağlanamaz.

Şayet ilahiyat tahsilinin çeşitlendirilmesi söz konusu ise, şu an itibariyle öğrenci alımı uzun zamandır durdurulmuş bulunan İlahiyat Meslek Yüksek Okulları (İMYO) süreleri dört yıla çıkarılmak suretiyle -programları ve mesleğe hazırlama yönündeki uygulama eğitimleri daha düzenli hale getirilerek- özellikle kaliteli İmam-Hatip ve müezzin ihtiyacını karşılamakta çok daha yararlı olabilir. Ancak bu okullara belirli bir taban puanı esas alınarak, ön kayıt sistemiyle ve eğitilebilecek miktarda, Kur'ân-ı Kerîm, (ses açısından kabiliyetini ölçmek maksadıyla) Musiki ve Hitabet derslerini esas alan bir mülakat/seçme imtihanıyla sadece erkek öğrenci alınması isabetli olacaktır. Özellikle vilayetlerin ve büyük ilçelerin merkezî camilerinden başlamak üzere imam-hatiplik ve müezzinliğin aynı zamanda birtakım seçkin nitelik ve kabiliyetler gerektirdiği bilinen bir gerçektir. Bu aynı zamanda hem eğitim öğretim kurumları hem hizmet kurumları hem de yetişecek elemanlar açısından önemsenmesi gereken öncelikli bir iştir.

Saygılarımla…

TÜRKİYEDE DİN ÖĞRETİMİNE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME SORUNU VE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ BÖLÜMLERİ

Nurullah ALTAŞ*

1. Giriş

Türkiye'de ilk ve ortaokullarda verilmekte olan din öğretimine öğretmen yetiştirme görevi ilk olarak 7 Ocak 1949 tarihinde kurulan ve 1949-1950 öğretim yılında eğitim-öğretim faaliyetlerine başlayan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine verilmiştir. Fakülte ilk yıllarında öğretmen yetiştirmeyi amaç edinmemekle birlikte ihtiyaçların somutlaşması sonucu 1972'den sonra öğretmen yetiştirmeye yönelik dersler programına almaya başlamıştır.

1980 yılında öğrencilerin din eğitimi formasyonunu etkili bir biçimde almaları için Fakülte bünyesinde "Din Eğitimi Kürsüsü" kurulmuştur. Bu kürsünün adı 1982'de Din Eğitimi Ana Bilim Dalı olarak değişmiştir. Yüksek İslam Enstitülerinin aynı yıl İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesiyle birlikte, İlahiyat Fakülteleri öğretmen yetiştiren kurumlar özelliğini kazanmış ve bu fakültelerin öğretmenlik formasyon derslerinin koordinesini de Din Eğitimi Anabilim dalları üstlenmiştir.

Yüksek Öğretim Kurulu, 1997-1998 öğretim yılından itibaren, temel eğitimin sekiz yıla çıkarılmasından sonra öğretmen yetiştiren kurumlarda yeniden düzenlemelere gitti. Bu düzenlemeler sonucunda İlahiyat Fakültesi programları geliştirilerek kurumlar yeniden yapılandırıldı. Yeniden yapılandırmanın temelinde YÖK'ün öğretmen yetiştirme ile ilgili yeni düzenlemeleri bulunmaktaydı. İla-

* Doç. Dr., Ankara Üniv. İlahiyat Fak. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü Din Eğitimi Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

hiyat Fakültelerinde ilköğretim aşamasındaki Din Kültürü ve Ahlak bilgisi derslerinin öğretmenlerini yetiştirmek üzere İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümleri kurulmuştu. Ortaöğretim aşamasında ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ne öğretmen yetiştirmek için de İlahiyat Lisans Programından sonra Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı geliştirildi (YÖK, 11.07.1997 tarih ve 97.23.1600 Sayılı karar). İlahiyat Fakültelerindeki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümleri 1998-1999 öğretim yılından itibaren öğrenci almaya ve öğretim sürecine başladı.

Eğitim sistemleri, bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler ve toplumun ihtiyaç duyduğu insan gücüne olan ihtiyacı çerçevesinde yeniden şekillenmekte ve sürekli kendini geliştirmektedir. Öğretmen yetiştirme sistemleri de bu gelişmelerden doğrudan etkilenmekte ve programlar, eğitim-öğretim süreçleri ve altyapı bakımından alternatif yaklaşımlar sürekli gündeme gelmektedir. Ülkemizde de öğretmen eğitimi alanındaki yeni gelişmeler ve milli eğitim sisteminin ihtiyaç duyduğu nitelikli öğretmeni yetiştirme çabaları çerçevesinde eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması hep gündemde kalmış ve bitmeyen tartışma alanlarından birini oluşturmuştur. Bu tartışmalar, 2006 yılında yoğunlaşarak YÖK'ün öğretmen yetiştirmede yeni bir düzenlemeler zinciri gerçekleştirmesinin önünü açmıştır.

Yüksek Öğretim Kurulu 26 Mayıs 2006 tarihinde öğretmen yetiştirme ile ilgili yeni düzenlemelere imza attı. 2006–2007 düzenlemesinde dikkati çeken bir yenilik de, daha önce İlahiyat Fakültelerinde yer alan, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programlarının, Eğitim Fakültelerine alınması olmuştur. Aynı süreçte, diğer öğretmenlik programlarının güncelleştirilmesine paralel olarak bu program da güncellenmiştir (26.05.2006 tarih ve 2006.5.2375 sayılı YÖK Kararı'nın b. fıkrası).

Tebliğimin temel problemi, YÖK'ün 26 Mayıs 2006 tarihli kararı ile Eğitim Fakülteleri bünyesinde oluşturulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi bölümleri üzerine kuruludur. Tebliğ boyunca bu bölümlerin kuruluşu öncesi yaşanan tartışmalar ve kuruluşu sonrasında ortaya çıkan sorunlar tartışılarak çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılacaktır.

2. İlahiyat Fakültelerinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliğinden Eğitim Fakültelerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümlerine Dönüşüm

Bu değişikliğe gidilmesinin temel gerekçesi ilgili YÖK kararında, "*öğretmenliğin bir meslek, bu mesleğin kazandırıldığı okulun da, öğretmen yetiştiren kurumlar olan "Eğitim Fakülteleri" olduğu, genel eğitimde yer alan 29 öğretmenlik dalının 28'inin Eğitim Fakültelerinde yer alırken bunlardan sadece birinin, İlahi-*

yat Fakültelerinde yer almasının uygun olmayacağı" vurgulanmıştır. Dolayısıyla böyle bir yapılanmaya, Öğretim Birliği Yasası çerçevesinde, sosyal bilim olarak din kültürü öğretmeni yetiştirmenin bir elden ve bir bütünlük içinde ele alınması amacıyla gidildiği" ifade edilmiştir.

İlahiyat Fakültelerinde sürdürülmekte olan din öğretimine öğretmen yetiştirme sisteminden aniden vazgeçilmesi düşüncesi ilk defa bu kararla karşımıza çıkmış değildir. İlk ve orta öğretimde zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin içeriğinden yola çıkan eleştiriler, bu alandaki öğretmenlerin yetiştirilmesinin yeri ve yöntemine kadar uzanmıştır. Bunlardan ilki 1–3 Mart 2005 tarihinde Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde yapılmış olan "Öğretmen Yetiştirmede Kalite Sorunları" konulu çalıştaydır. Çalıştay, ana tema olarak İlahiyat Fakültelerindeki öğretmen eğitimini tartışmamakla birlikte sonuç bildirgesinde bazı kararlara yer vermiştir. Anılan çalıştayın sonuç bildirisinde öğretmen adayı yetiştirme sorunlarına çözüm aranması çabalarının eğitim bilimlerinin ışığında, evrensel değerler, cumhuriyet ilkeleri ve laik eğitim sınırları içinde sürdürülmesi gerektiği ifade edilmiştir (Öğretmen Yetiştirmede Kalite Sorunları Çalıştayı, 2005, 56).

Yine aynı Çalıştay'da öğretmen adaylarının eğitim fakültelerinde yetiştirilmesi gerektiği, böylelikle, evrensel düzeyde lisans ve lisansüstü eğitim ölçütlerine uymayan uygulamalara son verilmesinin mümkün olacağı, bu açıdan örneğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programlarının İlahiyat Fakülteleri'nden eğitim fakültelerine kaydırılmalarının uygun olacağı vurgulanmıştır (Çalıştay Raporu, 2005, 22).

Bu çalıştayın hemen ardından Malatya'da 7-9 Nisan 2005 tarihlerinde yapılan "*Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi*" isimli kurultay, din öğretiminin bir sosyal bilim alanı olduğu temel varsayımından hareket ederek bu alandaki öğretmenlerin nerelerde, hangi içerikle beslenerek ve hangi yöntemlerle yetiştirilmesi gerektiğini tartışma konusu yapıyordu. Bildirileri daha sonra basılan (Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, 2005) bu kurultayın sonunda açıklanan sonuç bildirgesinin "Somut Adım ve Açılımlar" başlığı altında 10. maddede şu ifadelere yer verilmektedir: *"... Sosyal bilim olarak din bilgisi öğretimi alanında, yetkin bir öğretici yetiştirilmesi gereklidir. Bugünkü durumuyla ülkemizde genel öğretmen yetiştirme sisteminden ve programlarından kopma ve bütünden ayrılma görünümü veren din öğretimi konusunda, öğretici-öğretmen yetiştirme uygulamalarının, sosyal bilim olarak din öğretimi yaklaşımı içinde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Halen, bilindiği üzere fen öğretmenleri fen fakültelerinde, sosyal bilgiler-bilimler öğretmenleri de edebiyat fakültelerinde yetişmemekte bu alanlara yönelik öğretmenlik programları eğitim fakültelerinde bulunmaktadır. Eğitimde bütünlüğün sağlanma-*

sı yönünden, öğretmen yetiştirme durumu dikkate alındığında sosyal bilim olarak din öğretimi konusunda de eğiticilerin-öğretmenlerin eğitim fakültelerinde, İlahiyat Fakültelerinin alan dersleri öğretimiyle bütünleştirilerek yetiştirilmeleri gereği ortaya çıkmaktadır…" (Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, 2005, 601-602)

Aynı Kurultay'ın sonunda yayınlanan "Somut Öneriler" başlığı altında 9. maddede "Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi yerine önerilen Sosyal Bilim Olarak Din Bilgisi Öğretimine ilişkin dersi vermek üzere bu alanda ve bu yaklaşımda, yetkin öğreticiler yetiştirilmesi gereklidir. Eğitim bütünlüğü kapsamında, bu nitelikte bir öğreticinin yetiştirilmesi konusunda sosyal bilim dersi öğretmenlerinin yetiştirilmeleri sistem ve uygulamalarında olduğu gibi, eğitim fakültelerinde, İlahiyat Fakültelerinin katılımı ile ortak bir program ve yapılandırmanın gerçekleştirilmesi gerekir." Önerisi yer almaktadır (Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, 2005, 606).

2005 yılında birbiri ardına gerçekleşen Çalıştay ve Kurultayda ifadeleri birbirine benzeyen iki kararın alınması ilginçtir. İki çalışmanın düzenleyicilerinin ve sonunda alınan YÖK Genel Kurul Kararının belirleyici kaynağının ortak olduğu gözlenmektedir. İlahiyat Fakültelerinde bulunan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinin kapatılmasından ve Eğitim Fakültelerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliklerinin kurulmasından sonra oluşturulan Program Komisyonu, ilke kararlarının dördüncüsünde şu ifadeleri kullanmaktadır.

"*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen yetiştirme programında sosyal bilim olarak din öğretimi anlayışı doğrultusunda din hakkında doğru bilgi verecek nitelikte öğretmenler yetiştirmek esas alınmıştır.*" İfade, daha önce yapılan iki çalışmanın sonuç bildirgesinde kullanılanlarla örtüşmektedir. Uygulanmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminin amaçlarına yönelik biçimlendirme kaygısı bu ifadede belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim YÖK kararının ardından Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesince Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliğine kayıtlı 63 lisans öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmanın raporunda bu kararın önemi şu ifadelerle vurgulanmaktadır: "Bu karar ve sonrasında gerçekleşen uygulamalar iki yönden önem taşımaktadır. Bir yönüyle konu laik bir ülkede din kültürü öğretimi konusuna yönelik çağdaş ve bilimsel bir sosyal bilimler yaklaşımı geliştirmekle ilgilidir. Diğer bir yönüyle ise, öğretmenliğin geniş toplumsal içermeleri de kapsayan bir uzmanlık mesleği olması ve din kültürü öğretmeni yetiştirmenin bu bağlamda düşünülmesi gerektiğiyle ilgilidir. Diğer yandan, siyasal sistemin ve toplumsal gerekliliklerin yön verdiği eğitim sistemi içinde öğrencilerin beklentilerini olabildiğince karşılamak eğitim-öğretimin başarısı açısından büyük öneme sahiptir. (İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programının Eğitim

Fakültelerine Aktarılmasına İlişkin Yükseköğretim Kurulu Kararı Ve Bu Karara Yönelik Öğrenci Görüşleri, 2006, 2)"

Raporun yazarına göre, YÖK kararı, sadece bu bölüm öğretiminin nerede yapılması ile ilgili düzenlemeler içermemekte, aynı zamanda laik bir ülkede din kültürü öğretimi konusunda çağdaş ve bilimsel bir sosyal bilimler yaklaşımı geliştirmenin gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Açıkçası bu karar, aynı zamanda zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin amaçlarına ilişkin biçimlendirme çabası da içermektedir.

Bu tartışmalarda, İlahiyat Fakültelerinde sürdürülmekte olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği eğitimi mezunlarının yeterlikleri üzerine en küçük bir tartışma boyutu bile gözlenmemektedir. Çünkü bu bölümlerden 6'sı, KPSS Eğitim Bilimleri ve Genel Kültür test puanlarına göre yapılan sıralamada tüm öğretmen yetiştiren fakülteler arasında ilk 20 içine girmiştir (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümlerinin İlahiyat Fakülteleri Bünyesinden Alınıp Eğitim Fakültelerine Aktarılması, 2007, 10).

Buna ilaveten bölüm mezunları yeterliklerinin gerek alan ve gerekse öğretmenlik meslek formasyonu açısından üst düzeyde olduğu akademik alanda yapılan bilimsel çalışmalarla da ortaya konmuştur (Bu çalışmaların bir arada değerlendirmesi için bkz. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adaylarının Yeterlikleri, 2008, 24-32).

Tüm bu bilimsel bulgular, İlahiyat Fakültelerinin öğretmen yetiştirme konusunda en az Eğitim Fakülteleri kadar başarılı olduğunu göstermektedir. Hatta bazı İlahiyat Fakültelerinin öğretmen yetiştirme konusundaki geçmişinin birçok eğitim fakültesinden daha eskiye dayandığı ve deneyim açısından bunlardan daha birikimli olduğu gözlenmektedir.

Din öğretimi öğretmen yetiştirme sisteminin Eğitim Fakültesi çatısı altında toplanması amacı çerçevesinde son duruma bakıldığında, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerini yetiştiren tezsiz yüksek lisans sistemine dokunulmadığı ve bu sistemin İlahiyat Fakültelerine bırakıldığı görünmektedir. Amaç, gerçekten öğretmen yetiştirme sistemini Eğitim Fakültelerinde toplamaksa "tezsiz yüksek lisans sistemine niçin dokunulmamıştır?" sorusu akla gelmektedir.

1997 yılından günümüze uzanan bu bilimsel çalışmalar zinciri içinde Eğitim Fakülteleri ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü kaynaklı hiçbir bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Tüm bu değerlendirmeler, söz konusu kararın bilim odağından öteye uzanan kaygı ve endişelere dayandığını bize göstermektedir.

Eğitim Fakültelerinde, anılan YÖK kararı gereği Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri oluşturulmuş, bu bölüm altında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalları ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği lisans

programları açılmıştır. Gerek bölüm ismi ve gerekse lisans programının ismi, bu bölüm mezunu öğretmenlerin görev alanlarının ilköğretim okulları ile sınırlandırılmak istenmediği intibaını vermektedir. Orta ve uzun vadede amaç, din öğretimi alanındaki öğretmen yetiştirme görevini tamamen bu yeni bölümlere vermek gibi görünmektedir. Bu şekilde, İlahiyat Fakülteleri öğretmen yetiştirme sisteminde tamamen devre dışı bırakılmış olacaktır.

3. Eğitim Fakültelerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri (Uygulama Problemleri)

a. Program Sorunu:

Yukarıda da belirttiğim gibi bölüm altında "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği" ismiyle bir lisans programı bulunmaktadır. Bu program isminde "İlköğretim" sınırlaması bulunmamaktadır. Dolayısıyla öğretim programının geliştirilirken aslında mezunların istihdam alanındaki yeterlikleri göz önünde bulundurularak bir öğretim programının geliştirilmesi gerekirdi. Ancak 22-23 Haziran ve 12 Temmuz 2006 Temmuz 2006 tarihlerinde toplanarak öğretim programını geliştiren komisyonun raporuna göre böyle bir çalışma yapılmamış, Ankara, Marmara, Uludağ, Hitit ve Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültelerinden gelen program önerileri üzerine çalışılmıştır (S.1). Programın, sosyal bilim olarak din öğretimi anlayışına dayalı, din ve ahlak hakkında doğru bilgi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi, dersler ve içeriklerinin mezhepler üstü ve dinler açılımlı bir yaklaşımla geliştirilmesi temel ilkeler olarak benimsenmiştir. Derslerin eğitim fakültelerinde yapılması, alan dersleri için İlahiyat Fakültesi öğretim elemanlarından yararlanılması, bölüm başkanlarının eğitim fakültelerinden, yardımcılarının İlahiyat Fakültesi özel alan eğitimcilerinden seçilmesi ilke kararı olarak benimsenmiştir.

Programda göze çarpan hususlardan birisi İslam bilim tarihi, İslam felsefesi, İslam kurumları tarihi, İslam sanatları ve estetiği, Kur'an'ın ana konuları, Mezhepler tarihi, Tasavvuf, Türk din musikisi ve İslam hukuk gibi temel özel alan derslerine yer verilmemiş olması ve bu ders içeriklerinin başka derslere kaydırıldığının iddia edilmesidir. "*Hukuk dersi ve temel dini bilgiler derslerinde İslam Hukukuna yer verileceğinden İslam Hukuku dersinin kaldırılmasına (madde 3)*" denmesine rağmen Hukuk dersi seçmeli dersler altına alınmış ve bu seçmeli ders son üç senedir hiçbir eğitim fakültesinde açılmamıştır. Temel dini bilgiler dersinin açılımında ise İslam Hukuku ile ilgili olarak yalnızca "*düşüncede sözde ve davranışta doğruluk, ibadet kavramı*" ifadeleri yer almaktadır. İslam hukukunu tebliğin sınırları sebebiyle tek örnek olarak alıyorum. Ama programın tamamı göz önüne alındığında, öğrencilerin içinde öğretmenlik yapacağı toplumun kültü-

ründen yeterince haberdar olamayacak birikimle yetişmeleri sonucunu karşımıza çıkarma ihtimali vardır.

Bu program mezunu öğretmenlerin yeterlikleri, henüz mezun vermemesi sebebiyle bilimsel araştırmalara konu edilememiştir. Ancak Milli Eğitim ilk ve ortaöğretim programlarının içeriği ve yine Milli Eğitim Bakanlığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen yeterlik taslakları incelendiği zaman bu yeni bölümlerde uygulanan programın bir takım sorunları ortaya çıkmaktadır. Örneklemek gerekirse özel alan ders isimlerinin, alanın geleneğini yansıtmaktan uzak bir biçimde belirlendiği, ders saati ve içeriklerinin oldukça zayıf olduğu ve ders açılımlarının öğretmen adaylarının okutacakları dersin programları ile çoğu kez ilişkisiz olduğu açık bir şekilde gözlenmektedir.

Yeni kurulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölüm Başkanları ve öğretim üyeleri kurulduktan üç yıl sonra ilk defa 2009 yılında bir araya geldiler. 16-17 Mayıs 2009 tarihlerinde Antalya'da Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ev sahipliğinde gerçekleştirilen "*Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri I. İstişare Ve Koordinasyon Toplantısı*" bölümün programlarından öğretim sürecine varan bir dizi alan üzerinde değerlendirmeler gerçekleştirdi. Toplantının sonuç raporunun 1. Maddesi uygulanan programlar üzerinde yapılan değerlendirmelerden çıkan somut bir öneri niteliği taşımaktadır. İlgili maddede *"…bölüm altında yer alan lisans programlarının, Eğitim Fakültesi lisans yeterliklerine dayalı olarak belirlenmesi ve bu amaçla bölüm lisans programlarının yeterlikleri üzerine ilk ve ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi programları ile Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğünün din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği özel alan yeterliklerini de göz önünde bulundurarak ön çalışmalar yapılması…*" gerekliliği vurgulanmıştır. Alan derslerindeki yetersizlik, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesindeki 2006-2007 öğretim yılında başlayan 63 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öğrenciler tarafından da vurgulanan bir boyuttur.

Antalya Bölüm Koordinasyon toplantısında yapılan SWOT analizinde katılımcılar, alan derslerinin az olması nedeniyle yeterlik düzeyleri düşük DKAB Öğretmenlerinin topluma hizmet verme yeteneğinin zayıf olması ve bu boşluğu bilimsel olmayan etkinliklerin doldurma olasılığına dikkat çekmişlerdir. Programdaki seçmeli dersleri belirleme yetkisinin Eğitim Fakültelerinde olmayışı ve merkezden belirlenen seçmeli derslere bağımlı olmayı, başka fakültelerdeki programlara devam ederek çift Anadal/Yandal programına devam edememeyi ise bölümün zayıf yönleri olarak belirlemişlerdir.

b. Öğretim Üyesi Sorunu:

Bölümler, kendilerine ait yeterli öğretim üyesi kadrosuna sahip değildir. Çoğu

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünde hiç öğretim üyesi bulunmazken, bir kısmında ise İlahiyat Fakültelerinden aktarılan öğretim elemanları bulunmaktadır. Bir kısmı ise dışarıda doktorasını tamamlamış genç akademisyenlerle kadrolarını oluşturmaya çalışmaktadır. Aslında İlahiyat Fakültelerinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlikleri, alınan ilke kararı gereği bünyesinde eğitim fakültesi bulunan üniversitelerdeki İlahiyat Fakültelerinde açılmıştı. Eğitim Fakültesi bünyesinde oluşturulurken de yazılı bir ilke kararı bulunmamakla birlikte bu bölümlerin bünyesinde İlahiyat Fakültesi bulunan Üniversitelerdeki eğitim fakültelerinde açılacağı düşünüldü. Nitekim program komisyonu ilke kararlarına bakıldığı zaman İlahiyat Fakültesi-Eğitim Fakültesi işbirliği yönetimden eğitim-öğretim sürecine varıncaya kadar birçok boyutta gözlenebilmektedir. Eğitim fakültesi bünyesindeki Din Kültürü Eğitimi bölümlerinin, alan derslerinin yetersizliği nedeniyle İlahiyat Fakülteleriyle işbirliği gerçekleştirilemediği zaman alan eğitiminde iyice zayıf kalacağı aşikârdır. İlahiyat Fakülteleri ile yardımlaşamayan bölümler, Yüksek İmam Hatip Lisesi olmanın ötesine geçemeyecektir. Bu duruma, Antalya Bölüm Koordinasyon toplantısında dikkat çekilmiş ve YÖK'ten bünyesinde İlahiyat Fakültesi bulunmayan Üniversitelerin Eğitim Fakültelerinde açılan DKAB programlarına kontenjan ve öğretim üyesi tahsisinde bulunmaması istenmişti. Bölüm başkanı ve öğretim üyelerinin bu talebine rağmen YÖK, İlahiyat Fakültesi bulunmayan Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü açmış, bu bölüme öğretim üyesi ve elemanı alımını onaylamış ve 2009-2010 öğretim yılında ise lisans programına 40 öğrenci tahsis etmiştir. Aynı durumdaki Ağrı Eğitim Fakültesindeki DKAB programına ise öğrenci kontenjanı verilmemiştir.

Antalya Bölüm Koordinasyon toplantısında yapılan SWOT analizinde katılımcılar, öğretim üyesi kadrolarının yetersizliği, nitelikli öğretim elemanı yetersizliği, akademik danışmanlık hizmetlerinin yetersizliği ve bölümün tek anabilim dalından oluşuyor olmasını bölümün zayıf yönleri olarak değerlendirmişlerdir.

c. Eğitim-Öğretim Sürecindeki Sorunlar:

Öğretmenlik eğitimi, her ne kadar öğretmenlik meslek dersleri, özel alan dersleri ve genel kültür dersleri olarak üç ayrı grupta toplanıyor görünse de bu üç grup ders, öğretmenlik mesleğinin özelliği gereği birbirini tamamlayıcı şekilde işlenmeyi gerektirir. Bu üç alan birbirini destekleyecek, birbirleri ile sürekli ilişki içinde olacaklardır. Öğretmenlik meslek dersleri teknik bir takım becerileri kazandırıyor gibi görünebilir ama alan bilgisinden bağımsız verilemez. Örneğin öğretmenlik mesleğine giriş/eğitim bilimine giriş, din kültürü ve ahlak bilgisi özel alanı açısından din eğitimi bilimini, bu bilim alanının tarihini, kurumlarını ve özellikle de yasal sürecini görmezden gelemez.

Aynı şekilde öğretimi planlama, ölçme ve değerlendirme ile öğretim teknolojileri gibi dersler tüm uygulamalı çalışmaları ilk ve orta öğretim programları üzerinde yapmak zorundadır. Örneğin inanç öğrenme alanı, öğretmenlik meslek dersleri arasında yer almakla birlikte bu dersler kapsamında planlanmalı, uygulanmalı, materyal geliştirilmeli ve değerlendirilmelidir. Bu öğrenme alanı hakkında hiçbir fikri olmayan öğretim üyesinin bölüm lisans programı öğrencilerine yararlı olamayacağı aşikârdır. Bu şekilde alanlarındaki öğretimden kopuk yetişen öğrenciler üçüncü sınıfta özel öğretim yöntemleri isimli derste kendi alanlarının öğretim programları ile birden karşılaşınca ders planlamakta zorluk çekmektedirler. Ankara Üniversitesinde Özel öğretim yöntemleri dersi süreci, bu olumsuz deneyimlerin örneklerini ortaya çıkarmıştır.

Benzer şekilde ilk ve ortaöğretim DKAB öğretim programlarına ve bu derslerin hedef kitlesine göre öğretim yapılacağı düşünülmeden planlanan özel alan dersleri de öğretmen yeterliklerinin kazandırılmasında sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Yine inanç öğrenme alanından hareket edelim. Bu öğrenme alanında yer alan üniteleri ve ünite açılımlarını, bu ünitelerin öğretiminin yapıldığı yaş gruplarından ilgili konulardan gelen soru ve anlamlandırma sorunlarını görmezden gelerek yapılan bir kelam öğretimi, öğretmene özel alanla ilgili yeterli donanımı kazandıramamaktadır. Genel kültür dersleri ise bu iki alanı da besleyecek şekilde düzenlenmeli, çeşitlendirilmeli, öğretim üyelerinin özel ilgi ve birikimlerine teslim edilmemelidir.

d. Öğrenci Sorunları:

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde yapılan araştırmaya göre öğrencilerin en önemli sorunları başörtüsü ve ibadet edilecek mekanlarının olmayışıdır. Eğitim Bilimleri Fakültesinin bulunduğu Ankara Üniversitesi Cebeci Yerleşkesi içinde bir mescit bulunmamaktadır. Bu da öğrencilerin ders dışı boşlukları yerleşke içinde değerlendirmelerine engel teşkil etmektedir. Namaz kılmak için civardaki cami ve arkadaş evlerine giden öğrenciler bir daha sadece ders amacıyla fakülteye gelmektedirler. Varlıkları derse girerken ve çıkarken fark edilen bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği bölümü öğrenci topluluğu gözlenmektedir. Diğer bölüm ve program öğrencileri ile iletişimi en alt düzeyde gerçekleşen bir öğrenci kümesi söz konusudur. Öğrencilerin kendi kurdukları kulüp dışında bir öğrenci kulübüne üye olmaması da bu kopukluğun bir göstergesidir.

Öğrenciler, fakülte içinde kendilerini kabul ettirme sorunu yaşamaktadır. Aynı araştırma sonuçlarına göre öğrenciler, kütüphane çalışanlar başta olmak üzere idari ve akademik personelin kendilerine karşı olumsuz bir tavır ve tutum içinde olduğunu düşünmektedirler. Benzer düşünceler kendi bölümleri dışındaki bölüm öğrencileri için de geçerlidir. Özellikle diğer bölüm öğrencilerinden gelen olum-

suz tavırlar, münferit olmakla birlikte zaman zaman şiddete dönüşebilmektedir.

Öğrencilerin önemli sorun alanlarından birisi de kaynak temininde ve alan hocalarıyla iletişimde karşılaştıklarıdır. İlahiyat Fakültesi ile Eğitim Bilimleri Fakültesi arasındaki fiziksel uzaklık, öğrencilerin ilahiyat kütüphanesinden ve öğretim üyelerinden yeterince yararlanmaları önünde büyük bir engeldir. Bu fiziksel olumsuzluk, iki fakülte arasındaki işbirliğinin etkili bir şekilde gerçekleşmesinin önünde de engel olarak durmaktadır.

Antalya Bölüm Koordinasyon toplantısında yapılan SWOT analizinde katılımcılar, Eğitim fakültelerindeki yüksek öğrenci sayıları sebebiyle ortaya çıkan fiziksel imkânsızlıkları, sınıfların kalabalık olmasını, öğrencilerin güdülenme düzeyinin düşük olmasını ve alt yapı farklılıkları nedeniyle farklı üniversitelerdeki DKAB Bölümü mezunları arasında aşırı farklılaşmalar ortaya çıkma olasılığını zayıf yönler arasında zikretmişlerdir.

4. Sonuç ve Öneriler

Yukarda ana başlıklar altında zikredilen sorun alanlarından hareket ederek aşağıdaki sonuçlara ulaşmamız ve önerileri geliştirmemiz mümkündür:

1. İlahiyat Fakültesi bünyesindeki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinin kapatılarak Eğitim Fakültesi bünyesi altında yeni bir yapılanmanın gerçekleştirilmesi bilimsel süreçlerde üretilen bulgularla çelişen bir uygulama olmuştur. Türk-İslam geleneği içinde din öğretimi sürecinin tarihsel çizgisi, Avrupa'daki uygulama örnekleri ve İlahiyat Fakültelerinde yetişen öğretmenlerin üst düzey yeterlikleri göz önünde bulundurulduğunda bu uygulamadan geri adım atılarak din öğretimine öğretmen yetiştirme görevinin tekrar İlahiyat Fakültelerine verilmesi gerekir. İlahiyat Fakültesi mezunlarının istihdam alanını daraltan bu uygulama, orta ve uzun vadede İlahiyat Fakültelerine gelen öğrencilerde de nitelik sorunlarını beraberinde getirebilecektir. İmam Hatip Okullarının geçmişte kapanmasının temelinde istihdam sorunu olduğu unutulmamalıdır. Zayıf alan bilgisi ile öğretmenlik gibi toplumla doğrudan karşı karşıya olan meslek mensuplarının toplum içinde iki tip ilahiyatçı çıkmasına sebep olabilecektir. Bu da toplumumuzun dini yaşantı ve tecrübesini olumsuz etkileyecek bir olgudur.

Öte yandan, öğretmenlik meslek derslerinin İlahiyat Fakültesi dışına çıkması, Kur'an Kursları ve Hizmetiçi eğitim gibi eğitsel hizmetler de sunan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin eğitim bilimi ile ilişkisini oldukça gevşetecektir.

2. İster İlahiyat Fakültesi bünyesinde iste eğitim fakültesi bünyesinde olsun, din öğretimi alanında öğretmenlik yapacak adaylar, her iki fakültenin sıkı işbirliği sonucunda yetiştirilmelidir.

3. Bu bölüm mezunlarının lisansüstü çalışmalar yapabilmeleri için gerekli alt

yapı ve düzenlemeler hazırlanmalıdır.

4. Mevcut öğretim programlarının öğretmen yetiştirme sisteminin genel ilkeleri çerçevesinde çok acil bir şekilde yeniden geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKYÜREK Süleyman, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adaylarının Yeterlikleri, Kayseri 2008.

"Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümlerinin İlahiyat Fakülteleri Bünyesinden Alınıp Eğitim Fakültelerine Aktarılması", Değerler Eğitimi Merkezi Bülteni, Sayı:4, Prof. Dr. Halis Ayhan'la Gerçekleştirilen Mülakat, İstanbul 2007.

"İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programının Eğitim Fakültelerine Aktarılmasına İlişkin Yükseköğretim Kurulu Kararı Ve Bu Karara Yönelik Öğrenci Görüşleri" (Yayınlanmamış Araştırma Raporu), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara 2006.

"Öğretmen Yetiştirmede Kalite Sorunları Çalıştayı" 1-3 Mart 2005, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 2005.

"Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı: Bildiriler ve Tartışmalar", Malatya 2005.

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Kararı, Konu: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı, 26.05.2006.

4. OTURUM MÜZAKERELERİ

Oturum Başkanı: Konuyu özetleyebilirsek herkese söz verme fırsatımız olur. Evet, Kemal Bey, buyurun.

Prof. Dr. Kemal SÖZEN: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın Başkan, değerli üyeler, hepinizi saygıyla selamlayarak sözlerime başlamak istiyorum.

Malumunuz olduğu üzere dinimizi, çağın gereklerine göre anlayıp anlamlandıran, bilgiyi aklın ve bilimin verilerine göre yeniden üreten elemanların yetiştirilmesi İlahiyat Fakültelerinin temel görevleri arasında yer almaktadır. Bu çerçevede aynı zamanda İlahiyat Fakülteleri bilindiği üzere istihdam alanları bakımından hem Diyanet İşleri Başkanlığına, hem Milli Eğitim Bakanlığına personel, eleman yetiştirmek gibi bir görevi de üstlenmektedir. Bunun yanı sıra, aynı zamanda akademisyen yetiştirmeyi de hedeflemektedir.

Durum böyle olunca bu istihdam alanlarını da gözeterek yeniden programlarda bir yeni düzenlemeye gidilmesi ve İlahiyat Fakültelerinde bir yapılanmaya gidilmesi zarureti hasıl olmaktadır. Bu çerçevede sunulan tebliğlerde program veya sertifika önerisi getirilmektedir. Gerçekten de bunun bir ihtiyaç olduğu göz önündedir. Özellikle istihdam alanlarını dikkate aldığımızda biz bu problemi, belli derslere programlarda yer vermek suretiyle gidermek arzusunda isek de veya bu şekilde uyguluyor olsak da aslında problemi köklü çözüme kavuşturmuş olmamaktayız. Dolayısıyla din hizmetleri mesleğine giriş, din hizmetleri uygulaması, dini hizmetlerde iletişim ve rehberlik, dini hitabet gibi birtakım dersler programda yer almaktadır, ama bunların yeterliliği elbette ki tartışılabilir. Şu halde, İlahiyat Fakültelerinde belli istihdam alanlarını da gözeterek program önerisi son derece isabetli bir yaklaşım olarak gözüküyor.

Ancak, yine teklif olarak sunulan İlahiyat Fakültelerinin eğitim süresinin beş yıla çıkartılması da uygun gözüküyor, çünkü hem siz bir taraftan hazırlık sınıfı istihdam edeceksiniz, hem ilahiyat programına yer vereceksiniz, hem de bu program içersinde pedagojik formasyon derslerine yer vereceksiniz. Dolayısıyla ilahiyat programının ağırlığını da dikkate aldığımızda bunun elbette ki dört yılla sınırlandırılması veya dört yıllık bir süre içerisine yerleştirilmesi (00:03:02) beraberinde birtakım zorluklar getirecektir. Bu bakımdan İlahiyat Fakültelerinin beş yıl esasına göre yeniden düzenlenmesi zarureti ortaya çıkmaktadır. Tabii bunun birinci sınıfında hazırlık eğitimini veren bir program, iki, üç ve dördüncü sınıflarında da özellikle ilahiyat programının ağırlıklı olduğu ve bununla beraber pedagojik formasyonun da esas alındığı bir program yürütülebilir. Beş yıllık süre içersinde bütün bu hem hazırlık eğitimini tamamlamış, hem de gerekli ilahiyat formasyonunu almış, diğer taraftan da pedagojik formasyonu almış öğrencilerin

yetiştirilmesi hedeflenebilir. Program bir bütüncül olarak dikkate alındığında da özellikle istihdam alanlarını da esas alan, istihdam alanlarını da dikkate alan bir program bu şekilde beş yıllık süre içersine dağıtılmış olabilir.

Bu arada özellikle din kültürü ve ahlak bilgisi eğitimi bölümünün İlahiyat Fakültelerine yeniden aktarılması gündeme geldi. Tabii hepimizin malumu olduğu üzere özellikle İlahiyat Fakültelerinin yer almadığı üniversiteler içersinde de eğitim fakültelerinde bu bölüme belli üniversitelerde yer verildiğini biliyoruz. Oradaki personel yetersizliği ve altyapı eksikliği gibi birtakım hususları dikkate aldığımızda bu din kültürü ve ahlak bilgisi eğitimi bölümünün yeniden İlahiyat Fakültelerine aktarılmasının uygun olacağını düşünüyorum, bununla ilgili gerekli girişimlerin yapılmasını özellikle öneriyorum.

Diğer taraftan eğer İlahiyat Fakülteleri meslek dersleri öğretmeni yetiştirebiliyor veya lise ve dengi okullara öğretmen yetiştirebiliyorsa neden ilköğretimlere din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni yetiştiremesin, bu da ayrı bir sorun.

Diğer taraftan bir hususa daha dikkat çekmek istiyorum. Özellikle paydaşlarla olan işbirliğine son derece önem verilmesi gerekiyor. Bu bağlamda gerek müftülüklerle, gerek eğitim merkezleriyle işbirliği haline gidilebilir. Daha genel çerçevede yapılan bilimsel toplantılarda İlahiyat Fakültesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı arasında işbirliği en üst seviyede sürdürülebilir, ortak araştırma projeleri yürütülebilir, yine ortak bilimsel toplantılar yürütülebilir. Böylece toplumun ihtiyaç duyduğu belli problemleri belli zeminlerde tartışmak suretiyle bir taraftan bilgi üreten İlahiyat Fakülteleri, aynı zamanda bu bilgiyi toplumla paylaşan kurumlar haline gelebilir. Bu bilgilerin uygulama alanı olan Diyanet İşleri Başkanlığıyla bu ilişkileri en üst seviyede sürdürebilir diye düşünüyorum. Dolayısıyla burada özellikle İlahiyat Fakülteleri olarak, Diyanet İşleri Başkanlığıyla olan ilişkileri en üst seviyede sürdürmek durumundayız. Bunu bu şekilde sürdürülmesi son derece isabetli olur diye düşünüyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Evet, bir şey arz etmek istiyorum; isterseniz tebliğcilerin belirttikleri görüşlere katılıyorsak bir cümleyle şuna katılıyorum deyip geçsek, katılmadığımız noktalarda ise açıklamaya ihtiyaç duysak herhalde zamandan daha tasarruf olabilir diye düşünüyorum.

Hemen Ömer Dumlu Bey'e söz verelim.

Prof. Dr. Ömer DUMLU: Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Dün akşamdan itibaren biraz rahatsızlandım, hakikaten onun da bir yorgunluğu var.

Ben buraya gelmeden önce bu üç tebliği ciddi olarak okudum, bu üç tebliğ tam olarak hemen hemen, şu andaki değişiklikler hariç elimize gelmişti, onların tamamını okudum. Burada bazı değişiklikler de yapıldı, onları da söylediler. Aslında bu tebliğler üzerinde tabii tartışılacak o kadar şey var ki, mesela ben şuradan başlamak istiyorum: Bölümlerimiz var, İlahiyat Fakültelerinde üç tane bölüm var. Nevzat Bey de üç tane teklif getirdi. Mesela İslam Bilimleri Bölümü dedi, Temel İslam Bilimleri Bölümünden temeli kaldırırsanız, felsefe ve din bilimleri bölümünden de felsefeyi kaldırırsanız aynı şey olur. Ben bu bölümlerin neye yaradığı konusunda biraz konuşmak istiyorum. Yaklaşık 1,5 ay önce YÖK bir karar aldı; hukuk fakültesindeki bütün bölümleri kaldırdı. Şu anda hukuk fakültesinde hiçbir bölüm yok, sadece anabilim dalları var. Bizim bu bölümler de bir işe yaramadığına göre bunların kaldırılması noktasında neden bir gayret içersine girmiyoruz. Bu bir. Hep bu bölümleri söylüyoruz, ama bunların işlevi konusunda gerçekten ben 27 yıldır İlahiyat Fakültesindeyim, pek bir işe yaradığını görmedim diyebilirim. Hatta birtakım çekişmelere, birtakım şeylere de zaman zaman da sebep oluyor.

Dile getirilen hususlardan birisi İlahiyat Türk Milli Komitesiyle ilgili olarak ben daha önceki dekanlar toplantısında söyledim, ondan önce de söyledim, Hocam da burada söylediler, "*bu seçimde bizim herhangi bir şeyimiz yoktur*" dediler, doğrudur, ama bir oldubittiye getirildiğini her zaman için ben dile getirdim, hâlâ da dile getiriyorum. Bu oldubittilerle bu memleket bir yere varamaz. Bir yanlış başka bir yanlışla giderilmez, doğru işler de yapılabilir, ama birilerini alıp da birilerini almadığında hakikaten "*bu çok sevindirici bir şey veya hakikaten iyi oldu*" demek mümkün değildir diye belirtmem lazım.

Hocam bir şey söyledi, ben onunla ilgili olarak şunu söyleyeyim: Bir din bilimleri araştırma enstitüsü veya merkezi kurulmasıyla ilgili olarak bir teklifiniz oldu, aslında bu 9 Eylül Üniversitesinin bünyesinde var. Şu anda Din Bilimleri Araştırma Merkezi diye bir merkezimiz var. Buranın müdürü var, buranın sekreteri var, memuru var, hepsi bu kadar; 1990'lı yılların başlarında kuruldu, ama bir türlü aktif hale getirilemedi. Bu sene YÖK üyeleriyle görüşüldü, yine getirilmedi. Nedir sebebi onu bilemiyorum. Ben özellikle bununla ilgili olarak da bir girişimde bulunacağım. Eğer Hocam burası gerçekten şu anda aktif durumda, ama bir türlü nedense ne kadro verildi, ne de buraya bir hizmet alanı açıldı; bunu bilemiyorum, bu hakikaten var. Hep birlikte belki hareket edersek, bunu çözersek faydalı olur diye düşünüyorum.

İLİTAM'la ilgili olarak ben üzülerek şunu ifade ediyorum: İLİTAM ilk defa kurulduğu vakitte Ankara İlahiyat Fakültesinde "*ne oluyor bize, biz kapatılıyoruz*" diye, ki zaten gerçekten öyle bir şeyler de vardı. Kimi zaman açık, kimi zaman kapalı, bu söylendi, fakat karşı çıkan bizler maalesef bugün İLİTAM'dan pay alabilmek için, biraz daha açıkça konuşmak istiyorum, tamamen duygusal

diye bir şey var ya, pay alabilmek için bir yarış içerisinde olduğumuzu görüyorum. Halbuki İLİTAM İlahiyat Fakültelerinin bugünkü serbest duruma bakmayalım, yarın ne olacağı belli olmaz. Dolayısıyla üç, beş kuruş belki oradan fakültelerimize para gelecektir diye, "aman dur ben de kapayım, öbürü ben de kapayım", açıkçası ben de bir girişimde bulunmadım değil, ama senatodan geçiremediğimiz için YÖK'e gitmedi, açıkça söyleyeyim. Bunun amacı belli, ama bunun öyleyse bir hale gelmeliyiz. Bunu bir şekilde halletmeliyiz diye düşünüyorum.

İlahiyat fakültelerinin bölümlenmeleriyle ilgili, bölümleriyle ilgili veya bölümlenmesi, bölüm bölüm geçilmesiyle ilgili kesin bazı arkadaşlarımızın, başta Sayın Hocam olmak üzere, Raşit Bey Hocam benim ta imam hatipten Hocamdır, Yüksek İslam Enstitüsünden Hocamdır, kendisine saygım sonsuzdur, çok karşı çıkıyor, haklı gerekçeleri de vardır. Şöyle düşünüyorum: Biz ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümüyle ilahiyat bölümünden diploma verdik. Bunların hukuki meselesi nedir, hukuken bunların bir dayanağı var mı, yok mu? Bu bölümlere neden bu kadar karşı çıkıyoruz. Sertifika vereceğiz, Diyanet İşleri Başkanlığı sertifika veriyor. Şu anda zannediyorum geçen hafta, bu hafta bu imamlık meselesiyle ilgili sınavlar yapılıyor, sertifikayla bu iş çözülecekse bu sertifikayı kim verecek. Yarın öbür gün, mesela dil sertifikaları var, ortalıkta dolaşıyor; yabancı dil, İngilizce'den gidiyor sertifika alıyorlar şu sınav yapıyor, bu sınav yapıyor. Bunun dışında İlahiyat Fakültelerinin dekanları gerçekten bir araya gelip de bu konuyu serinkanlılıkla ciddi olarak tartışsa bu İlahiyat Fakültesinin hali ne olacak diye, bunları hakikaten bir şeye bağlasak herhalde zannediyorum daha sağlıklı sonuçlara varabiliriz.

Mesela ilahiyat meslek yüksek okulları var. Şahsen benim kanaatim bu okullar geliştirilebilirse, Hocamın teklifinde de var, dört yıla çıkartılabilirse o zaman. Zannediyorum oraya da bir özel yetenek sınavıyla öğrenci alabilirsek İLİTAM'ın önü de kesilme imkânı olabilir. Mevcut 40.000 öğrenciden bahsediliyor, iki yıllık okulu bitirmiş veya Eskişehir'den mezun olmuş olanlar, bu 40.000 eritildikten sonra orası şey yapılabilir diye düşünüyorum. Bunların sağlıklı olarak birlikte tekrar tartışılmasının faydalı olacağını ümit ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Buradaki sırayla gidelim. Eğer böyle giderse bu söz alan arkadaşlara gadirlik olacak. Gelin, eşit bölüşelim zamanı, herkes dediğim gibi tekrara kaçmadan meramlarını daha kısa ifade ederse herkese eşit davranma imkânımız olur. Buyurun Abdülbaki Bey.

Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ: Sayın Başkan, değerli üyeler, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Nevzat Hocamla, Raşit Hocamın tebliğlerini ben de ciddi anlamda okudum, daha önce dekanlar toplantısında da biz bu konuyu gündeme getirmiştik. Günümüz ihtisaslaşma zamanıdır. Hakikaten 20 yıl öncesinde dizayn edilmiş bir programla ilahiyatların başarılı olması çok zor. Mezun ettiğimiz öğrencilerin de yetersiz olmaları bunun açık kanıtıdır. Be sebeple işi temelden başlatmak gerekir. Başta imam hatip liseleri her şeyden önce, ilahiyata ciddi bir altyapı oluşturacak şekilde yeniden dizayn edilmelidir. Ayrıca ilahiyat eğitiminin yüz yüze ve hoca eşliğinde yapılmasının gerekli olmasından dolayı bu İLİTAM programına son verilmesini ben de talep ediyorum. Ayrıca İlahiyat Fakültesinin lisans ve lisansüstü eğitimi özellikle istihdam alanlarına; yani Diyanet, Milli Eğitim ve üniversite, akademiyaya göre yeniden bölümlendirilmelidir. Bunun için şu bölümleri ben teklif ediyorum. Tabii teklif edeceğim bölümler diplomaya dayalı olacak. Bu bana göre ilahiyatların önünü açacaktır ve öğrenci de daha önceden ne olması gerektiğini bilecek ve ona göre ruhen kendini hazırlayacak ve verimli olacaktır.

Bir bölüm din hizmetleri bölümü, yurtdışı din hizmetleri bölümü; belki yabancı dil ağırlıklı olacak, meslek dersleri öğretmenliği bölümü, ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlik bölümü, ki eğitim fakültelerinden bunun alınmasını ve İlahiyat Fakültelerine aktarılmasını istiyorum. Ayrıca ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümü, ayrıca ilahiyat bilimleri bölümü. Belki de buraya irşat bölümü de eklenebilir.

Nasıl olacak bu? Kısaca ilahiyat eğitimi hazırlık sınıfı açılmak suretiyle beş yıllık olarak tasarlanmalıdır. Beş yıllık eğitim yukarıdaki altı bölüm için ayrı ayrı programlandırılmalıdır. Bu şekilde programlama her bir bölümün ve istihdam alanının kendi öğrencisinin ciddi bir şekilde yetişmesine imkân sağlayacaktır. Programlama beş yıllık bir düzeyde şu üç aşamada gerçekleştirilebilir. Birinci aşama her altı alana hazırlık konulmalı, hazırlıkta Kur'an ve Arap dili dersleri, sonraki sınıflarda problem olmayacak derecede halledilmesini sağlayacak şekilde programa ve ders sayısına kavuşturulmalıdır. Hazırlık sınıf dersleri seçmeli değil mecburi olmalıdır. İkinci aşama, İlahiyat Fakültelerinin ilk iki yılı her altı bölümün öğrencilerinin ilahiyatın akademik bölüm ve anabilim dallarının tüm temel bilgilerini alacak şekilde tasarlanmalı, bu iki yıllık eğitim için müfredata konulacak her bir ders için yardımcı ders kitapları hazırlanmalıdır. Üçüncü aşama, üçüncü sınıfa gelen öğrenciler üniversite imtihanında tercih etmiş oldukları altı bölümden birine gireceklerdir. Üçüncü sınıftan sonra tercih edilen her bir bölümün eğitimi kendi ihtiyaçları ve donanımları için ayrı program test edilmelidir.

Örnek olarak bunlardan birisinin detayını aktarmak istiyorum, paylaşmak istiyorum sizinle. Din hizmetleri bölümü nasıl olacak? Din hizmetleri bölümü yur-

tiçi din hizmetleri bağlamında müftülük, imamlık, vaizlik, Kur'an kursu hocalığı şeklinde anabilim dallarına ayrılması mümkün gözükmektedir. Bu bölümü tercih eden öğrenciler hazırlık ve ilk iki yılı ortak ders olarak, diğer bölümlerini aldıktan sonra, üçüncü sınıftan sonra bölümleriyle ilgili müfredata tabii tutulacaklardır. Bu bağlamda üçüncü veya dördüncü sınıflardan itibaren ya müftü düzeyi esas alınarak bir program hazırlanmalı ya da kendi içerisinde anabilim dallarına ayrılarak daha yoğun bir eğitime tabi tutulmalıdır. Fakülte bitiminde imamlar kendi alanlarında yetişmelerine has olacak ve tez yaptırılmayacak şekilde bir yüksek lisansa tabi tutulmalıdırlar, müftüler ise yine kendilerine has olmak üzere tezsiz yüksek lisans ve hatta doktora programlarına tabi tutulmalıdırlar. Vaizler ve Kur'an kursu hocaları için ise yarısı teorik, yarısı da pratik staj olmak üzere bir yıllık artı bir eğitime tabi tutulmalıdırlar. Tüm bu bölümler için lisans ve yapanlar için yüksek lisans düzeyinde insani ilişkiler, beden dili, pedagojik formasyon eğitimleri yoğun bir şekilde yapılmalıdır.

Bu programın birtakım getirileri var, burada hepsini aktarmam mümkün değil, ama bir tanesini size aktarmakla konuşmama son vermek istiyorum.

Öncelikle bu yeni yapılanma ta liseden başlayıp istihdam alanına kadar yaklaşık 10 yıllık bir süreci kapsayan ciddi bir eğitim sürecidir. Eğitimle uğraşan herkes bilir ki, bir kişinin yoğunlaşacağı alanın daralması, derinliği ve kaliteyi getirecektir. Herkesin tek düzey eğitimden geçmesi ilerideki istihdam edildiği alan açısından belki gereksiz ve belki çok ilgili olmayan konularla zaman öldürülmesi sonucunu getirebilmektedir. Kişinin yol haritası belli olunca geleceği hedefi tayin edip o yol haritası üzerinde gidince o alan içerisinde ihtisas sahibi olması daha kolaylaşacak, daha yoğun ve etkili bir eğitim almış olacaktır. İlahiyatın akademik düzlemde üç bölümünün şu andaki durumunu anlatmak istiyorum, 20'ye yakın anabilim dalı bulunmaktadır. Her bir anabilim dalının da kendi içerisinde çok sayıda ders tiplemesi mevcuttur. Bir öğrencinin tüm bu derslere mahkum edilmesi hem bıkkınlık, hem de çok fazla verimli olmama sonucunu doğuracaktır, çünkü alan geniştir, ders tiplemeleri çok sayıdadır, çok şey yapalım derken bir şey yapamama tehlikesi söz konusudur, ama alan daraltılırsa bu durumda her bir alanın öğrencisi kendi alanında hem dikey, hem de yatay bir şekilde derin ve geniş bir yetişme imkânını yakalayacaktır. Saygılarımla.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Peki şimdi Ahmet Önkal Bey, buyurun.

Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan ve heyetimize saygılar sunuyorum.

Bugünkü son oturumda üç tebliğci arkadaşımızdan gerçekten güzel tebliğler dinledik. Hem Nevzat Bey, hem Raşit Hocamız, hem Nurullah arkadaşımız güzel tespitlerde bulundular. Onların hemen hemen tamamına ben katılıyorum, ama vurgulamak istediğim bazı hususlar var ve özellikle arkadaşlarımızın da işaret ettiği bazı unsurların Komisyon raporuna da girmesini ben arzu ediyorum, onu özellikle ifade etmek istiyorum.

Genellikle bizim camiada YÖK eleştirilir, ama bana göre 1982'de İslam enstitülerinin İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesi ve ilahiyatlarla birleştirilmesiyle bir kazanım elde edilmiştir; YÖK'ün belki en olumlu icraatlarından birisi bu husus olarak değerlendirilebilir, çünkü İslam enstitüleri bilimsel araştırma ve akademik ilerleme imkânını elde etmişlerdir. Bilgi üretiminde önemli bir gelişme kaydedilmiştir. İlahiyat fakülteleriyse öğretmenlik hakkını kazanmışlardır. Bu iki kazanımdan da bundan sonra vazgeçilmemesi ve geri adım atılmaması gerektiğini düşünüyorum. O çerçeve içerisinde formasyon konusunda YÖK'ün aldığı son kararı da önemli bir adım olarak değerlendiriyorum. Sekiz üniversitede formasyon uygulaması başladı. Temenni ediyoruz ki önümüzdeki yıllarda inkişaf ederek bütün ilahiyatlarda lisans eğitimi içerisinde formasyon eğitiminin verilmesi gerçekleştirilmiş olur. Bu bir temennidir. O yönde sinyallerin olduğunu da hepimiz biliyoruz.

İstihdam alanına uygun bir şekilde ilahiyat eğitimi vermenin gerekliliği üzerinde duruldu. Ben onun sadece altını çizip geçeceğim. Bu konuda neler yapılabilir o müzakere edilebilir.

Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği programının mutlaka ve mutlaka ve en kısa süre içerisinde ki gecikmeye tahammül yok, benim kanaatime göre, 2009-2010 öğretim yılı belki geçti, ama 2010-2011 yılından itibaren İlahiyat Fakültelerine döndürülmesi konusunda YÖK bir karar almalı. Bunu bir komisyon raporu olarak biz iletmeliyiz diye düşünüyorum. Aynı çerçeve içerisinde İlahiyat Fakültesi olmayan üniversitelerin bünyesinde program açılmasını doğru bulmadığımızı ifade etmeliyiz, onun altını mutlaka çizmeliyiz, Komisyon raporuna bu hususun da girmesi gerekir. YÖK hangi düşüncelere sahip olarak bilemiyorum, ama yaygınlaştırarak ve birkaç uzman atayarak programları açıyor, bu da isabetli bir karar değil.

İLİTAM yerine benim bir önerim var, onu çok fazla tartışmadık burada. Ben dikey geçiş kontenjanının artırılmasıyla problemin önemli ölçüde çözülebileceğini düşünüyorum. Biliyorsunuz iki yıllık ön lisans programından mezun olan öğrenciler dikey geçiş sınavına, DGS diye isimlendirdiğimiz sınava girerek başarılı olanlar ilahiyat programlarına yerleştiriliyorlar, ama kontenjanlar son derece sınırlıdır; iki, üç. Bu sene bize beş geldi, diğer fakültelere kaç geldi bilmiyorum. 25 İlahiyat Fakültemiz var, 20'şer öğrenci verilse 500 öğrenci yapar. Ayrıca ila-

hiyat meslek yüksek okulları bence canlandırılmalıdır, tekrar açılmalıdır ve isteyen diğer ilahiyatlara bağlı olarak da oluşmalıdır. Bunun şöyle bir faydası da olacak: Genellikle arkadaşlarımız din görevlilerimizin, imamlar da dahil olmak üzere ilahiyat mezunu olması arzusunu ifade ediyorlar, ancak dün akşam yapılan toplantıda bunun çok da kolay olmadığı, uzun bir süreye ihtiyacı olduğu ifade edildi. Meslek yüksek okulları bildiğimiz gibi ara eleman yetiştiren, sahaya eleman yetiştiren okullardır. Diyanet işleri Başkanlığımızın ihtiyaç hissettiği imam, müezzin, kayyım gibi görevliler için meslek yüksek okulları bir imkân olarak değerlendirilebilir.

Bazı arkadaşlarımız burada İlahiyat Fakültesi bünyesi içerisinde yer alması gerekli programlar, bölümler konusunda öneriler getirdi, kendilerine göre haklılık payı olabilir, ama bu müzakerenin yeri bence burası değil ve benim kanaatimce ilahiyat dekanlarının ya da temsilcilerinin bir araya geldiği geniş açılımlı bir toplantıda yapılanma, programlar için konuşulabilir. Sertifika mı olur, başka bir şey mi olur, onları uzun uzadıya tartışmalı ve bir konsensüsle karara varılmalı. Sadece küçük bir grup veyahut da heyetle böyle bir çalışmayı yapmamalı ya da bir fakültemizin sunduğu bir teklif gayet güzel deyip tamim edilmemeli, o çerçeve içerisinde de açılımlı bir toplantıya ihtiyacımızın olduğunu ifade ediyorum ve saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum.

Hemen Saim Kılavuz Bey'e sözü veriyorum.

Prof. Dr. Saim KILAVUZ: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Az önce üç tane kıymetli tebliğ dinledik. Ben tebliğ sahiplerini tebrik ediyorum, kendilerine teşekkür ediyorum. Ortak bazı noktalar çıktı, bir payda oluştu. Dolayısıyla onlar üzerinde fazlaca durmadan kısa kısa belli maddeler değineceğim ve sonra bazı atıflar olduğu için o konularda da tavzihte bulunacağım.

Ben de DİKAP bölümlerinin İlahiyat Fakültesi çatısı altına alınması noktasında ısrarlıyım. Bunu ilk defa Milli Komite toplantısında da dile getirdim. Bunda zaruret var. İLİTAM programları ben biraz daha ileri giderek kaldırılmalı diyorum. Hatta sabahleyin Nasrullah Bey'e de dedim ki, "*Urfa Dekanlar Toplantısında İLİTAM programlarının hararetle aleyhinde konuşmuş olmanıza rağmen kararı çıkarttınız. Bu niye oldu*" dedim. O bir izah getirdi, ama o izah bende mahfuz kalsın. Ömer Bey de teşebbüs etmiş, sonra vazgeçmiş. Allah razı olsun o kararından dolayı, senatoya da Allah razı olsun diyorum. Demek ki 9 Eylül Senatosu'nun yaptığı düzgün işler de var, onun için tebrik ediyorum kendisini. Ben Uludağ İlahiyat olarak da söz veriyorum, İLİTAM programı ben idareci olduğum müddetçe

Uludağ'da açılmayacaktır, bunu da bilmenizi istirham ediyorum.

Ahmet Bey'in teklifine katılıyorum. Dikey geçiş yöntemiyle kontenjanlar artırılabilir, 30'ar, 40'ar kontenjan verilir, birer sınıf oluşturulur. Zaten bir yıl bilimsel hazırlık, dikey geçişe bilimsel hazırlık uygulanıyor, orada Kur'ân-ı Kerim dersleriyle öğrenciler mesleğe hazırlanır, iki senede gelir rahleyi tedriste bulunur, üç yıl ile diploma alır; bu işin yolu budur. Öbür taraf, Avrupa Birliği sürecidir, uzaktan eğitimdir, falandır, filandır, bazı gözde rektörlerin tavsiyesiyle bu işler çıkıyor, Sakarya da bunun örneğidir, bundan vazgeçmemiz lazım diye düşünüyorum.

Benim de kanaatim Raşit Hocamın ifade ettiği gibi İlahiyat Fakülteleri tek tip program uygulayan, öğretim uygulayan kurumlar olmalıdır, nitekim de böyledir. YÖK Akademik Teşkilat Yönetmeliğine göre biz akademik düzeyde üç bölümlü, fakat öğrenci bazında tek bölümlü fakülteleriz. Ne yapılabilir o halde, ihtiyaçlar da var, Nevzat Bey'in dikkat çektiği önemli ihtiyaçlarımız ve önemli alanlarımız var. Hocam da ifade buyurdular aynı şeyi. Yeni programda üçüncü sınıftan itibaren oluşturduğumuz seçmeli dersler portföyünü biz genişletebiliriz alanlara göre. Onun adına sertifika mı dersiniz, ne dersiniz; yani çözümü kolay olan bir hadisedir. Her iki hocamızın ifade ettikleri o dörder, beşer program oraya monte edilebilir.

Nevzat Bey ilahiyat yeterlilikleri konusunda bir şeyler söyledi. Bugün aldığım bilgi, fakültelere tamim edilmiş, hukuk fakülteleri, eğitim fakülteleri ve İlahiyat Fakültelerinin yeterlilikleri konusunda 23 Ekimde Marmara Üniversitesinde bir toplantı akdedilecek YÖK tarafından; yani bu yukarıdan aşağıya doğru başladı. Biz 2004 yılında akreditasyon çalışmaları sırasında böyle bir şey yaptık; yani Batıyla yazışmalarımız oldu, ayrıca yeterlikleri hazırladık, ders dosyalarımız oluşturuldu, geri bildirimler alındı; öyle bir tecrübemiz de var. Hakikaten çok yararlı oldu. Kendimizi gözden geçirmemiz anlamında yararlı oldu. Zaten girdiğimiz Avrupa Birliği sürecinde de bu işi yapmak mecburiyetindeyiz diye düşünüyorum.

Şimdi efendim, beş yıla çıkarılma veyahut da hazırlık artı dört yıl. Bu bir tercih meselesidir. İki uygulama da yapıldı bizim tarihimizde. Dolayısıyla Milli Komite bu konuda karar verirken dekanlar toplantısında ortaya çıkan kanaati baz aldı. Dekanlar toplantısında Şanlıurfa'da, yanlış hatırlamıyorsam, iki dekanımız, Atatürk Dekanıyla Ankara Dekanımız beş yıla çıkarılması, diğerleri ise hazırlık artı dört yıl olması konusunda bir mutabakata varmışlardı. Tabii uzun uzun düşünüldü bunun üzerinde. Hazırlık olmayıp beş yıl olursa ve birinci yılda Arapça'ya ağırlık verirsek ister istemez çoğu üniversitelerimizde 5 I dersleri dediğimiz İnkılâp Tarihi, Türk Dili ve yabancı dil dersleri asgari düzeyde, bu altı kredi saati buraya giriyor, Arapça hocaları dediler ki, zihin bölünmesi yaşanıyor.

Hazırlık sınıfı olursa öğrenci Arapça okur, Arapça öğrenir, Arapça yatar, Arapça rüya düşünür veya rüya görür. O bakımdan bir başka dersin Arapça içersine müdahil olmasıyla Arapça'daki verim düşüyor dediler; bir bu. İkincisi, beş yıla çıktığımızda beş yıllık lisansı bitirenler yüksek lisansı yapmış, direkt doktoraya başlıyorlar. Bilimsel hazırlanma anlamında yüksek lisans tezi hazırlamamış bir kişinin direkt doktoraya başlamasının da sakıncalı olacağı noktasında çok doğru bilimsel veriler bize sunuldu. O bakımdan Milli Komite bir tercih noktasında oldu ve dedi ki, hazırlık artı dört yıl olsun.

Hazırlığa niye bu kadar önem verdik? Sayın Başkanımızın da akşam ifade buyurduğu, biz akraba topluluklarına gittiğimizde Balkanlara, Türk Cumhuriyetlerine gittiğimizde bizim yetiştirdiğimiz elemanlara oranın elemanları yetişemiyor, bu doğru. Beşeri ilişkiler, dini malumat, donanım, vesaire, yetişemiyor. Tek eksiğimiz Arapça'yı konuşamamak. Konuşamadığımız için de adam yerine konulmuyoruz; bu doğrudur. Bir bu eksikliği giderebilmek, bir de mademki biz bundan sonra İslam ülkelerine örnek ve model ülke olacağız, İlahiyat Fakültelerimizin de Arapça'yı konuşan, Arapça'yı anlayabilen, temel kaynaklara inebilen bir öğrenci profiline sahip olması gerekir denildi ve Milli Komitede hazırlığa karar verildi. Ardından lisans programı üzerinde düşünüldü. Nasıl bir lisans programı hazırlayalım? Zorunlu dersleri öyle bir şekilde oluşturalım ki, buradan yetişen öğrenciler hem meslek dersleri öğretmenliğinde, hem din kültürü ahlak bilgisi öğretmenliğinde, hem de diyanet hizmetlerinde göğsümüzü gere gere yetiştirdiğimiz öğrenciler diyebileceğimiz noktaya gelsin; yani böyle bir çıta oluşturalım arzu edildi ve programlar oluşturuldu. Fakat bu programlar oluşturulduktan sonra şahsen benim, biraz da alt komitenin başkanı olmam hasebiyle de belki muhatap alındım ve hedef gösterildim. Karşılaştığım birtakım sıkıntılar oldu. Bana bir profesör kelamcı arkadaşım dedi ki, "*Bu kadar tefsir, bu kadar hadis ve bu kadar da fıkhın olduğu bir program olur mu?*" "*Ne kadar fıkıh olacak?*" dedim, "*İki saat yeter*" dedi mesela. Meseleye böyle yaklaşıldığı takdirde biz nasıl sonuç alacağız? O halde Milli Komite toplantılarının ilkine Sayın Başkanımız katılmıştı 28 Martta, sonraki toplantılarının her birine de Mehmet Görmez Hocamız katıldı, son toplantısına da sacayağının üçüncü ayağını oluşturan Din Öğretimi Genel Müdürümüz de katıldılar ve onun da önemli katkıları oldu. YÖK'te küçük bir değişiklikle biraz da Ankara İlahiyatın talebini de dile getirmek adına ilave bir ders konularak, koyma yetkisi verilerek bu program hazırlandı.

Bu programın başarılı olmaya mecburiyeti var ve mahkûmiyeti var arkadaşlar. Sonuç ne zaman alınır? Ben öyle tahmin ediyorum ki beş yıl sonraki Din Şurasında da aynı şikâyetlerle yüz yüze geleceğiz, çünkü beş yıl sonra mezun vereceğiz. Bizim bu sene hazırlığı atlayan bir tane öğrencimiz oldu. Hazırlık yeterlik sınavındaki başarı düzeyi KPDS 60 düzeyinde, bunu da ifade edeyim. Öğrenciye de

söz verdik; 30 Mayıs 2010 itibarıyla şu soruları asgari 60 puan düzeyinde başaramazsanız sorumlusu önce idare olarak ben, sonra da Arapça hocalarımızdır dedik. Tedbirlerini aldık. Mısır'dan iki tane hoca getiriyoruz, iki tane ilave okutman alıyoruz ve her dönem dörder imtihan, yıl boyunca sekiz imtihan ortak yapıyoruz ve gerekli tedbirler alınmış durumdadır. Bu işte başarılı olmaya da mahkûmuz.

Milli Komiteyle ilgili bir şey söyleyeyim atıfta bulunulduğu için. Doğrudur, Milli Komitenin Yönetmeliği vardır, tıpkı önceki Milli Komitenin seçimi nasıl yapıldıysa bundan haberimiz yok ve ben şahsen o Milli Komitenin üyelerini bilmiyorum, sonraki Milli Komitenin de oluşum şekli aynı şekilde olmuştur, ama bu Milli Komitenin üyeleri de bellidir; yani her arkadaş biliyor bunu ilahiyatlarda. Bir farkı vardır önceki Milli Komiteden; önce YÖK ilahiyat dekanlıklarımızdan taleplerini, geçmiş programla ilgili eleştirilerini ve yeni yapılanmanın nasıl olması konusundaki raporları talep etmiştir. Bunu Milli Komite talep etmiştir, ondan sonra alt komisyonda meseleler müzakere edilmiştir, alt komisyonda da burada Recep Kaymaktan arkadaşımız var, İzmir'den de Hocamız vardı, sonra bir program oluştu ve Milli Komite kararını verdi. Dolayısıyla hele hele Komitede yer alanlar habersiz yer aldılar. Kendi açımdan söyleyecek olursam YÖK'ün 22 ay dekanlık için sakıncalı bulduğu bir şahıs bir ay sonra Milli Komiteye seçildi. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim.

Evet, bakalım bu gidişle kaça bitiririz oturumu. Şimdi sıra Cem Zorlu Bey'de, buyurun.

Prof. Dr. Cem ZORLU: Sayın Başkan teşekkür ediyorum.

Ben çok kısa konuşacağım.

Bu bölümleme meselesiyle anlaşılan İlahiyat Fakültelerinde bir fikir jimnastiği yapılmaya başlandı, ama ortada yeni bir program var, bu programın bir sonucunun alınması gerekir. Bu bölümleme meselesinde de kendi aramızda tartışmalar yapmalıyız ve tekrar olgunlaştırdıktan sonra belki bir karara varılabilir.

Benim Raşit Hocamın hafızlarla ilgili teklifine bir başka ilave teklifim olacak. İlahiyat fakültesi beş yıl şu anda, beş yıl süre içerisinde sadece hafız olanlara değil, hafızlık yapanlara özellikle ve çok ciddi ve dolgun bursların verilmesini teklif ediyorum; sadece hafız olanlara. Çünkü ben hafızdım, ama İlahiyat Fakültesinde eğer hafız olmasaydım kesin hafız olurdum. Bu beş yıllık süreç çok azımsanmayacak bir süreç. Rahatlıkla bir öğrenci hafız olabilir. Teşvik edilmesinden yanayım.

Ben sizin tebliğinizde yoktu da ondan ilave bilgi olarak sundum.

Bu DEKAP öğretmenliğinin kesinlikle İlahiyat Fakültesine irca edilmesinden yanayım, hem de çok gecikmeden, gelecek yıldan itibaren, hatta artık din kültürü bölümü kalmasının da bir anlamı yok eğer formasyon dersleri bu şekilde devam edecekse.

Şu anda bir artı beş tarzında bir yapılanmaya gidilmiş, ama Nevzat Bey'in o beş yıllık yapılanma teklifi konusundaki bu tez meselesinde birtakım eksikliklerin, yüksek lisans tezi değil de lisans tezini çok ciddi tutmak suretiyle telafi edilebileceği kanaatini taşıyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Hemen Veysi Torun Bey'e veriyoruz sözü, buyurun.

Veysi TORUN: Sayın Diyanet İşleri Başkanım, Sayın Komisyon Başkanım, değerli hocalarım, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Ben Hakkari Yüksekova İmam Hatip Lisesi Müdürüyüm, aynı zamanda Yüksekovalıyım. Yüksekovalı olduğumu niye vurguluyorum, şimdi gündeme getireceğim bazı sıkıntılardan dolayı. Söz edeceğim konu tabu olan bir konudur. Bunu konuşmak, tartışmak, gündeme getirmek sıkıntılıdır, ancak Diyanet İşleri Başkanı, Prof. Dr. Sayın Ali Bardakoğlu'nun bu çatı altında bütün düşüncelerin, görüşlerin ne kadar aykırı olursa olsun gündeme getirilmesi gerektiğini belirterek bizlere cesaret vermesi bizi bu müzakereye teşvik etti, teşekkür ediyorum kendilerine. Ancak bu konunun bütün siyasi mülahazalardan, çekişmelerden, siyasi düşünce ve bakış açılarından bağımsız bir şekilde gündeme getirmek istiyorum. Lütfen yanlış yöne çekilmesin.

Söz edeceğim konu doğunun bazı il ve ilçelerinde Türkçe'yi iyi bilmeyen veya hiç bilmeyen Kürt kökenli vatandaşlarımıza vaazların Kürtçe olarak verilip verilmemesi konusu Hocam.

Sayın Başkanım, değerli hocalarım, bu konu üzerinde düşünürken siyasi mülahaza ve kimlikten arınarak empati kurulmasını öneriyorum. Empatiyi özellikle vurguluyorum arkadaşlar. Allah bütün elçileri kendi toplumunu diliyle gönderdiğini beyan etmektedir. Bundan amaç, elçilerin Allah'u Teâlâ'nın mesajını insanlara tam ve eksiksiz vermesidir, iletmesidir. Günümüzdeki vaizlerin, imam hatiplerin ve hocaların peygamberlerin ve elçilerin varisleri olduğu düşünüldüğünde bu konunun önemi daha da iyi anlaşılacaktır. "*Kendiniz için istediğinizi kardeşiniz için de istemedikçe kamil mümin olamazsınız*", hadisi şerifi doğrultusunda düşünmemiz gerekir diye düşünüyorum. Ayeti kerimede de ifadesini bulan

"*renklerinizin ve dillerinizin farklı oluşu Allah'ın ayetlerindendir*" ayeti çerçevesinde farklılıklara saygılı olan anlayışı temele oturtmamız gerekir diyorum. Bu farklılıklara saygılı olmayı, farklılıkları bir zenginlik olarak algılamayı en çok bizim ilahiyat camiamızın ihtiyacı olduğunu düşünüyorum arkadaşlar.

Doğuda yaşayan bir talebeniz olarak dikkatlerinizi birkaç hususa çekmek istiyorum. Bilindiği gibi vaazlara gelen insanların çoğunluğu yaşlıdır. Bunların büyük bir kısmı Türkçe bilmemektedir. Bilmedikleri bir dilde kendilerine vaaz etmenin ne kadar mantıklı, bilimsel, İslami ve insani olduğunu siz değerli hocalarımın takdirine sunuyorum. Özellikle son zamanlarda yöre halkından bayanların cami ve Cumaya büyük bir teveccüh gösterdiğini müşahede ediyoruz, ki bu bayanların büyük bir kısmı Türkçe bilmemektedir. Bununla beraber bölgede görev yapan imam hatiplerin hemen hepsi Kürtçe'yi iyi bilip kullanabilecek derecede Kürtçe'ye hakimdir. Son iki yıldır bizim oralarda doğu bölgelerinde hanımefendilere yönelik irşat programları var, aynısı için geçerli, irşat programlarında da yine hanımlara Türkçe vaaz ediliyor, irşat ayetleri Türkçe yürütülüyor. Aynı şey irşat programı için de geçerli. Vaizin vaaz ettiği, saatlerce anlattığı bir konuyla ilgili vaazın hemen sonrasında o konu hiç anlatılmamış gibi sorulara muhatap olması bu çarpıklığın en büyük göstergesidir.

Sabahleyin bir müzakereci arkadaşımız bahsetti, (نسأل الله لنا ولكم التوفيق); yani Allah'tan kendime ve size başarı diliyorum ifadesi Arapça okunduğunda cemaatten bir karşılık bulmadığı söylendi, ama Türkçe söylendiğinde aminlerin yükseldiği vurgulandı. Bu durumu o doğudaki bazı camilere getirdiğimizde manzarayı artık siz takdir edin arkadaşlar. Osmanlı dönemindeki Cumalara sunulan en büyük eleştiri hutbelerin Arapça olarak okunması; yani hutbelerin Osmanlı döneminde Arapça okutulmasına bir türlü anlam verilememiştir.

Benim acizane teklifim hutbelerin değil, onu özellikle vurguluyorum, hutbelerin değil, sadece vaazların Türkçe bilmeyenlerin çoğunlukta olduğu veya cemaatinin tamamı Türkçe bilmeyenlerden oluşan camilerde vaazların Kürtçe verilmesi. Oradaki vatandaşlara Kürtçe vaaz edilerek arkadaşlar iki hedef gerçekleştirilmiş olur, bu iki hedef de çok önemli. Birincisi, ilahi mesajı insanlara ulaştırmış olacağız ki her ilahiyatçının görevi olan tebliğ bu şekilde yerine getirilmiş olur. Bunu yapmadığımız takdirde üslupla ilgili, yöntemle ilgili sabahleyin yapılan tebliğlerin müzakerelerinin havada kalacağını düşünüyorum.

İkinci bir hedef, bu uygulamayla halkın devletle bütünleşmesine hizmet edileceği kanısındayım; en önemlisi de bu uygulamanın, bölge halkının aidiyet duygusunu güçlendireceği ve milletimizin birlik ve beraberliğinin güçlenmesinde önemli katkılar sunacağı kanısındayım. Dinin milletimizin birlik ve bütünlüğü sağlamadaki katkısı yadsınamayacak derecededir arkadaşlar.

Sayın Diyanet İşleri Başkanımız ve Başkan Yardımcımız da burada, bunu bir fırsat olarak bildiğim için kendilerine soruyorum, dikkatlerine sunmak istiyorum, bunun önünde mevzuatla ilgili engel var mı, varsa kaldırılması yönünde bir çalışma içerisine girilecek mi? Teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum.

Şimdi Yurdagül Mehmetoğlu, buyurun.

Prof. Dr. Yurdagül MEHMETOĞLU: Sayın Başkan, değerli katılımcılar, ben de tekrara düşmemek için hızla aktarmaya çalışacağım.

İlahiyat Fakültelerinin bölümlenmesiyle ilgili olarak Sayın Aşıkoğlu, Sayın Küçük ve Sayın Atlaş hocalarımızın güzel bildirilerini tebrik ve takdirle karşılıyoruz, bununla birlikte burada da görüldü ki bölümlenme konusunda bir muğlaklık var, fakat Şuranın istihdaf ettiği gayeler açısından sanki bu konu burada değil de daha özel bir toplantı içersinde tartışılması gerekir gibi. Yalnız, Diyanet İşleri Başkanlığımızla bu konunun bir irtibatı yok mu? Elbette ki var, bence o da şu: Sayın Aşıkoğlu İslam bilimleri bölümü, din bilimleri bölümü ve eğitim bilimleri ve yardımcı bilimler bölümü şeklinde üç bölüm olarak ifade ediyor önerisini. Sayın Dekanım da şu ifadeleri kullanıyor, arada da kendisiyle konuştuk, sertifika programı, idari bölüm ve program ifadelerini yan yana kullanıyor. Hâlbuki biz biliyoruz ki YÖK'ün Mevzuatında, Yüksek Öğretim Mevzuatında da bölüm, program ve sertifika programı her biri ayrı karşılıklar için kullanılır. Bölüm dediğinde Yüksek Öğretim Mevzuatı, diploma veren bölümü kasteder. O sebeple burada birbirine giren bir tartışma oluyor ve biz İlahiyat Fakültesinin tek diploma veren bir program olduğunu biliyoruz yine o Mevzuata göre. O sebeple belki burada sertifika programı sanki daha akla yatkın gibi geliyor, ama ben yine şu konu üzerinde durmak istiyorum buradaki önerimde: Diyanet İşleri Başkanlığı eğer yeni bir bölümlenme olduğu takdirde; yani şu şekliyle, İlahiyat Fakültelerinin bu akademik bölümlenmesinden söz etmiyorum, ama diyelim ki biz böyle bir toplantı yaptık ve yeni isimlerle yeni bölümler ihdas ettik, bu bölümler içersinden Diyanet İşleri Başkanlığı kendisi için istihdam edeceği elemanları seçerken ne gibi kalifikasyonları istiyor, ne gibi yeterlikler istiyor, bence bu önceliklerini belirlemeli ve öğrencimiz kendisi öğrenim aldığı süreç içersinde bu bölüme bu sebeple geldiğini ve mezun olduğunda Diyanet İşleri Başkanlığında şu şu birimlerde görev yapabileceğini bilmeli. Tabii bölümlenmenin eğer bir sertifika programı olursa ve/veya, ikisini birden söylüyorum, İlahiyat Fakülteleri, diploma veren bir bölüm ayrımına giderse, ki din kültürü, ahlak bilgisi öğretmenlikleri İlahiyat Fakültelerine geri geldiğinde şu andaki Mevzuata göre aslında YÖK kendi ken-

disiyle çelişmiş oluyor, yine bunu Sayın Küçük Hocamla birlikte arada konuştuk, öyle olduğunda iki diploma kendiliğinden olmuş olacak ve bu bizim İlahiyat Fakültelerinin tek diploma veren bir bölüm olması mantığına bir kere ters olacak, ama böyle olduğunda bile biraz evvelki sorunla yine yüz yüze geleceğiz, öğrenci bu diplomaları aldığında nerede istihdam edilecek sorusu bence. Diyanet İşleri Başkanlığının perspektifinden bakıyorum, o yönden tartışılmalı, çünkü günlük hayatta dini anlamdaki bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek bir konumda olmak ile örgün öğretim kurumlarında ders vermek ve orada hoca olmak arasında büyük farklar, ihtiyaç farklılığı olduğunu düşünüyorum. Adı her ne olursa olsun, belki bu kısım, sadece bu kısmın açıkçası Şurayla ilintili olduğunu düşünüyorum ve Diyanet İşleri Başkanlığını kendi önceliklerini belirlemesini teklif ediyorum somut bir öneri olarak.

İkincisi de, bir başka, belki bir detay, ama Diyanet İşleri Başkanlığımızın uluslararası hizmetlerini düşündüğümüzde söylemek konusunda bir sorumluluk hissettiğim ifadeler bunlar. Uluslararası ilahiyat bölümümüz şu anda Marmara ve Ankara'da olan, bu bölümlerin öğrenci altyapısını Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan Türk çocukları oluşturmaktadır; yani etnik köken itibarıyla Türk belki, ama kendisi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan öğrencilerden öğrenci profili oluşmakta, fakat diyelim ki bizim ülkemizde herhangi birimizin eşinin, dostunun çocuğu, kendi çocuğumuz uluslararası ilahiyat konusunda eğitim almak isterse o nereye gidecektir? Normal İlahiyat Fakültelerine gidecektir, ama öbür uluslararası İlahiyat Fakültesi öğrencisi bu anlamda ondan avantajlı durumda olacaktır; yani bizim ülkemizde yetişen çocuğumuz da bir gün kendisi uluslararası hizmet vermek isterse ne yapacak sorusu hâlâ İlahiyat Fakülteleri açısından muğlâktır. Bunu da bu toplantı için önemli gördüm ve belki kendi çözüm önerim uluslararası İlahiyat Fakültesinin öğrenci profili bu yönde genişletilmelidir. Bunu yapmak isteyen öğrencilere de açık olmalıdır diyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum.

Ne kadar çok boyutuyla konuyu ele alabilirsek o kadar yararlı olacak aslında. Onun için diyorum, meramımızı daha öz anlatırsak daha çok konuya temas edebiliriz. Dolayısıyla konu bütün boyutlarıyla ortaya çıkma imkânını elde etmiş olur.

Şimdi Mahmut Aydın Bey, buyurun.

Prof. Dr. Mahmut AYDIN: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Ben biraz kısa olarak ana hatlarıyla ifade edeceğim.

Tabii aslında biraz iki gündür tartışmalardan şöyle bir sonuç ortaya çıkmaya başladı: Bir zihniyet sorunumuz var hâlâ bizim. O zihniyet sorunumuzu aslın-

da aşamadık. Birincisi şu: ilahiyatlarda bölümlenme olsun, olmasın, ben Raşit Hocaya tek diploma olması noktasında katılıyorum. Diğer bölümler kaldırılabilir, çünkü niye tek diploma olması gerekir? Bakın, etrafımıza baktığımız zaman, Avrupa'ya baktığımız zaman öyle birkaç tane diploma vermiyorlar, tek diploma veriyorlar. Bu programları hazırlarken sadece kafamızı kuma gömerek veya birtakım hesaplar yaparak program hazırlama yerine etrafımızda neler olup bitiyor, onları da dikkate alarak, onlardan da yararlanarak bir program hazırlayabiliriz.

Hazırlanan programda ders yükü gerçekten bana göre fazla, 150 de fazla. Niye 150 fazla, ki buna bir de formasyonu koyduğunuz zaman 180'i bulacak bu. Avrupa'da bakarsanız teorici fakültelerinde bir ve ikide dersler yoğundur ve genellikle giriş mahiyetindedir, iki ve üçte daha çok araştırmaya yönelik dersler vardır; yani daha çok öğrenciyi düşünmeye, yazmaya sevk edici, araştırmaya sevk edici dersler vardır, ama biz sadece öğrencilerin habire belli kitapları ezberlemeye, onlardan sınav olmaya ve o sınavların sonucunda belli notlar alarak İlahiyat Fakültesinden mezun olmaya kapı açacak şekilde programları hazırlıyoruz, ki burada ciddi zihniyet sorunu var.

Bir diğer nokta şu: Maalesef üzüldüm; bazı hocalarımızda bir ayrımcılık var. Ayrımcılık şu: Temel İslam bilimleri bölümü ve temel İslam bilimleri dışında olanlar şeklinde bir ayrım, felsefe, sosyoloji, psikoloji, dinler tarihi ve diğer alanlarla uğraşanlar sanki fuzuli bir alanla uğraşıyormuş gibi bir yapı var. Bu gerçekten onur kırıcı bir durum, çünkü bütün anabilim dalları İlahiyat Fakültesinde birbirine hizmet edecek tarzda olmalıdır ve bu bağlamda çalışmalıdır; yani hiçbirini dışlayıcı tarzda hareket etmememiz gerekiyor. Bakın, Türkiye'de en önemli felsefeciler, sosyologlar ve psikologlar ilahiyat kökenli olanlardır. İlahiyat kökenli olmayan sosyologlar toplumu tanımıyor, ilahiyat kökenli olmayan psikologlar yine insanı iyi tanıyamıyor, ilahiyat kökenli olmayan felsefeciler yine başarılı değiller. Onun için biz aslında bizim içimizdeki sosyal bilimci arkadaşlara gerçekten sahip çıkmamız gerekiyor. Bugün bakın, sosyal bilimler enstitülerinin yüklerini de İlahiyat Fakülteleri taşımaktadır. Gerçekten Türkiye'de sosyal bilimlerde bir gelişme varsa bu gelişmede İlahiyat Fakültesindeki bu alanla uğraşan akademisyen arkadaşlarımızın gayretleri sonucunda meydana gelmektedir. Onun için böyle bir ayrıma girmeyelim, bu şekilde bir kategorizasyona asla girmeyelim.

Bir diğer nokta ders saatleri; bakın, ders saatlerini çok abartıyoruz gibime geliyor. Ben kendimden örnek vereceğim: Ben dinler tarihçiyim, ders saatim dört. Benim önce şunu düşünmem lazım: Ders saatimin artırılmasını isterken dört saatte ne verdim ben? Dört saatte ne verdim de sekiz saatte ne vereceğim. Eğer tesviye dersinde altı saatte bir şey vermedinizse siz 16 saate çıkarsak ne vereceksiniz? Onun için biraz şapkayı önümüze koyup mevcutta ne verdik diye düşünmeli, onun için aslında bu mevcut program eğer yeniden yapılsa ne düşünürüz. Tabii

geçti şu anda, Komiteye seçilen hocalarımıza da hiçbir şey diyemeyiz, çünkü Komite seçildi, oluştu, program oluştu, ama bundan sonra ne yapabiliriz? Geçmişi eleştirmek yerine bundan sonra birtakım revizyonlar yaparak 'ne yapabiliriz?'i bence tartışmamız lazım. Onun için de bu mevcut programı, geride bırakacağımız programı, bize ne kazandırdı, ne kaybettirdi, önce onu aslında ortaya koymamız gerekiyordu, ondan sonra da mevcudun üzerinde gitmemiz gerekiyordu. Yani biraz daha geniş çaplı olarak bu tartışmaları yapabilseydik, dar kapsamda kalmasaydık bence çok daha iyi olurdu. Belki bir sene sonra program hazırlanırdı, ama hazırlanan program gerçekten uygulanabilir bir program olurdu.

Din kültürü bölümünün ilahiyata gelmesiyle ilgili yoğun bir duygusal boyut var. Bakın önce şunu bence iyi düşünmemiz gerekiyor: Eğer olduğu gibi gelecekse niye gelsin o zaman? Din kültürü ahlak bilgisi bölümü altında gelecekse ve ilahiyatın içerisinde iki tane bölüm olacaksa gelmesin. Şunun için gelmesin, bakın, eğitim fakültelerinde ciddi bir aslında kazanım meydana getirmeye başladı. Evet, programı yetersiz, hocası yetersiz, ama eğitim fakültelerini gözlerseniz oradan dini anlamda, biraz pragmatist düşünmemiz gerektiğini düşünüyorum ben, hep böyle duygusal değil de, acaba eğitim fakültelerine ilahiyat, din kültürü bölümlerinin katkısı var mı, yok mu? Bu noktadan baktığınız zaman biraz katkısı var aslında. Onun için eğer aynı adla gelecekse gelmesin, ama ıslah edilerek orada kalsın, ders müfredatının yeniden gözden geçirilerek orada kalmasında fayda görüyorum ben. Gelecekse o zaman bizim dönemdeki ilahiyata geniş dönüş yapılsın, çünkü nasıl olsa formasyon da verileceği için tek bir ilahiyat programı olsun, din kültürü ve ilahiyat programı diye iki tane ayrı program olmasın, çünkü böyle iki ayrı program olması aynı zamanda öğrenciler arasında da ciddi huzursuzluğa yol açıyor, çünkü bazen meslekten dolayı birbirlerini birbirlerinden üstün görme noktaları ortaya çıkıyor. Örneğin, eğitim hocaları daha çok din kültürü bölümünü kollarken, şahsen ben ilahiyat bölümünü daha fazla kolluyordum, çünkü onları biraz daha mazlum konumda görüyordum; yani "*biz mezun olacağız, işe yaramayacağız, bir yere kapağı atamayacağız, onlar öğretmen olacak*" düşüncesi var. Onlara biraz daha moral vermek için biraz daha ayrımcılık yapıyorduk. Bu noktalara da bence dikkat etmemiz gerekiyor; yani ilahiyat konusu önemli bir konu, duygusal olamamamız lazım.

Son nokta, Raşit Hocam bir konuyu gündeme getirdi, bence önemli bir konu, ilahiyat meslek yüksek okullarıyla ilgili. Eğer Diyanet'e yönelik program verecekseksek işte bunlar meslek yüksek okulları olsun. İlahiyat programını Diyanet'e eleman yetiştirecek şekle dönüştürmeyelim. Eğer bunu dönüştürürsek o zaman 1982 öncesindeki İslam enstitüsü tabelasını aynen İlahiyat Fakülteleri yerine asalım, İlahiyat Fakültesinin tabelalarını oradan kaldıralım. Ama meslek yüksek okullarını eğer aktif hale getirirsek, dört yıla çıkarırsak o zaman oraya Diyanet'in

istediği anlamdaki istihdam edeceği elemanları alırız, orada onları yetiştirerek Diyanet'in hizmetine rahat bir şekilde sunarız.

Lisansüstü eğitime yarın gireceğimiz için bu kadarla yetinmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim.

Aslında çok önemli noktalara temas ettin, temel yaklaşım diyebileceğimiz hususlar bunlar.

Hemen Ahmet Koç Bey'e sözü verelim.

Doç. Dr. Ahmet KOÇ: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Öğleden sonraki oturumlarda dinlediğimiz tebliğlerde de ortaya çıktığı gibi aslında probleme çok geniş çaplı olarak bakarsak 1997 yılındaki öğretmen yetiştirme konusundaki düzenlemelerden beri İlahiyat Fakültelerinde ciddi bir amaç sorunu var. Şu anda yüksek din eğitimi veya öğretimi açısından baktığımızda ilahiyat lisans programı, ilköğretim din kültürü ahlak bilgisi öğretmenliği bölümü, ilahiyat meslek yüksek okulları, açık öğretim ön lisans, İLİTAM, tezsiz yüksek lisans gibi gerçekten bu yaşanan süreçte ortaya çıkmış pek çok kurum var. Bugün de İLİTAM programlarına karşı çıkılmasına rağmen çok hızlı bir şekilde devam ediyor, işte pedagojik formasyon derslerinin ilahiyat lisans program içine alınması, İlahiyat Fakültesi olmayan üniversitelerde din kültürü ahlak bilgisi öğretmenliği bölümü açılması. Hâlâ bu bölümleri açmak için girişimlerde bulunulması Yüksek Din Öğretimini veya eğitimini bütüncül bir açıdan ele almamız gerektiği zaruretini ortaya koyuyor.

Şu andaki Şûranın amacını da sanki biraz aşmış vaziyette İlahiyat Fakültelerine odaklanmış bulunuyoruz. Belki bu Şuranın amacına uygun olarak karar noktasında yüksek din eğitiminin yeniden yapılandırılması noktasında belki özel bir çalıştay düzenlenmesi ve buradaki birçok ortaya çıkmış fikrin orada paydaş kuruluşlarla enine boyuna tartışılarak somut bir proje üretilmesi gerektiğini düşünüyorum ve bunu teklif ediyorum. Böyle bir çalıştay düzenlensin, paydaş kuruluşlar katılsın ve en azından elimizde genel bütüncül bir yüksek din öğretimine dair bir projemiz olsun diye bir katkı sağlamak istedim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Kim düzenlesin, affedersin, ben orayı kaçırdım.

Doç. Dr. Ahmet KOÇ: İlahiyat fakültelerinin tabii ki öncülüğünde, gerekiyorsa YÖK'ün de daha üst düzeyde, paydaş kuruluşlar. Diyanet, imam hatip ve

benzeri kuruluşların; yani yüksek din eğitimi ve öğretimiyle paralelliği, bağı olan bütün kuruluşlardan temsilcilerin olduğu bir katılımla bir taslak proje, bütüncül manada bir yüksek din öğretimiyle ilgili proje; yani siz nasıl bir yüksek din öğretimi istiyorsunuz? Denildiğinde bir projenin olmasının sağlanması belki bu Şurada alınacak kararla amaca ulaşılabilir, diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben teşekkür ediyorum.

Yani ilgili kurum tövbe etsin, yanlışını düzeltsin demek istiyorsunuz.

Doç. Dr. Ahmet KOÇ: Artık bu katılımı sağlamamız gerekiyor bir şekilde.

Oturum Başkanı: Peki, teşekkür ederim.

Şimdi Süleyman Akyürek, buyurun.

Doç. Dr. Süleyman AKYÜREK: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Ben de Ahmet Hocamın bıraktığı yerden gitmeyi uygun görüyorum.

Şimdilerde pedagojik formasyon bazı fakültelere verildi, ama yine bütün öğrencilere aynı formasyonu veriyoruz. Mantığımız ne? Öğretmenlikle ilgili bütün formasyon dersleri aynı, öğrenciler öğretmenlik formasyonunu alacaklar bütün şeylerde, ama yine göz ardı ettiğimiz kurum, bu Şuranın mantığından da gidersek, Diyanet İşleri Başkanlığı oluyor. Öğrencilerin formasyonu var, ama yaygın din eğitimi formasyonu değil, örgün din eğitimi formasyonu.

Öte taraftan önerilerimize bakıyorum, ilahiyat meslek yüksek okullarının dört yıla çıkması ya da iki yıl olup iki yıl da verebileceğimiz düşüncesi, bu da ayrı bir fikir olarak ortaya çıkıyor. Dört yıla çıkartacaksak o zaman ikinci bir ilahiyata ne gerek var? Şayet bu ikinci ilahiyat sadece Diyanet'e eleman yetiştirecekse o zaman yaygın din eğitimi ilahiyatı gibi bir ilahiyat mı düşüneceğiz? O da ayrı bir tartışma. Bence bütün bunların hepsi bana şunu çağrıştırıyor, Ahmet Hocamın dediği noktadan gidersek, biz yüksek din öğretiminin bütünlüklü olarak ele alınması konusunda acilen bir araya gelecek bir çalıştaya belki ihtiyacımız var. Bu anlamda YÖK'ün belirlemiş olduğu yeterlilikleri bir fırsat saymamız gerektiğini düşünüyorum. Biz ilahiyattan tek tip diploma vereceksek bile hangi yeterliliğe sahip bir ilahiyatçı istiyoruz, bu ilahiyatçı hangi istihdam alanında hizmet edecek, bu yeterliliklerle istihdam alanının ilişkisi nedir, onları kurmak gerekiyor. Bu anlamda da Bursa çalışmasını belli bir noktaya getirmişti, akreditasyon çalışması, ki şu anda ilahiyatları akredite edecek bir birim yok. İlahiyat akredite birimi gibi bir birimi kurmamız gerekecek belki. Bunu diğer İslam ülkeleri de kuramıyor,

onlarda da YÖK bir ihtiyaç olarak. Avrupa'daki ülkeler de bizi akredite edemiyorlar, ama gerek YÖK nezdinde olabilir, gerekse bağımsız bir birim şeklinde, ilahiyatları akredite edecek hangi şartlarda nerede ilahiyat açılacak, kontenjanlarının istihdamla ilişkisi, dersler, derslerin yürütülmesi, bütün bu süreci takip edecek bir kuruluşa ihtiyaç var diye düşünüyorum. Bu anlamda mühendislik fakülteleri MÜDEK diye bir birim kurdular, biz de belki İLDEK diye bir birim oluşturabiliriz diye düşünüyorum.

İkinci bir nokta uzaktan eğitimle ilgili olarak, şayet pedagojik formasyonu da ilahiyatlara vermeye başladığımızı düşünürsek İLİTAM'da herhalde onun da uzaktan eğitim kısmı olacak, dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim, ondan sonra Arapça, dönelim bazı uygulamalı pedagojik formasyon derslerini nasıl uzaktan eğitimle vereceğimiz ayrı bir sorun! Kaldı ki, uzaktan eğitimin başlatıcısı olan Eskişehir Üniversitesi de öğretmenlikle ilgili kısımda uzaktan eğitimi vermiyor. İngilizce öğretmenliğinde gidiyorsunuz oradan yüz yüze alıyorsunuz.

İkinci bir nokta, sertifika programlarının önemli olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda şu anki uygulamada olan yan dal, ana dal sistemi işletilerek oluşturulan çeşitli sertifikalarla bir öğrencimizin aynı anda birkaç sertifikayı alabileceğini, ama tek diploma alıp birkaç sertifikayla bu işi götürebileceğini düşünüyorum. Dolayısıyla diyelim yaygın din eğitiminde de hem imamlık sertifikasını, hem Kur'an kursu öğreticiliği, hem öğretmenlik gibi, bunları da alabilir, çünkü imamlıkta vereceğiniz bir sertifikayla Kur'an kursa öğreticiliği tamamen farklı, farklı hizmetler ve görevler, onları da dikkate almak gerektiğini düşünüyorum.

Bir diğer nokta, ilahiyatların istihdamla ilişkisini tartışmadan bölümleri belirlemenin biraz sıkıntı olacağını düşünüyorum. Şayet lisans programını istihdama dönük yapılandıracaksak ona göre bölümleşme bence olmalı, şayet onu esas almıyorsak bu defa da şu soruyu kendimize soracağız: biz lisansla bilim adamı ya da ilahiyat araştırmacısı yetiştiriyorsak o zaman bizim yüksek lisans ve doktoramızın ne anlamı var? Çünkü yüksek lisans ve doktorada temelde ilahiyat alanında uzman araştırıcılar yetiştiren programlarımız diye iddia ediyoruz. Bu anlamda Raşit Hocamın önerisini ben önemsiyorum. Din bilimleri enstitüsü gibi bir enstitü oluşturmanın yararlı olacağını, lisansın istihdama dönük, enstitü kısmının ise daha çok araştırma merkezleriyle araştırmacı yetiştirecek, alim yetiştirecek bir noktaya yöneltilebileceğini düşünüyorum.

DİKAP bölümünün gelmesi gerektiğini düşünüyorum, fakat burada da şunu göz ardı etmemek gerektiğini söylüyorum; bölüm geldiği zaman öğrencilerin bir kısmı şöyle diyor, bir kısmı böyle diyor gibi bir ayrım bence beraberinde şunu da getirecek: Şu anda biz sertifikayı konuşuyorsak o da aynı sıkıntıyı oluşturacak. Bence kıraat anabilim dalı kuruluyor tartışmalarını da fırsat bilip ilahiyatların hem akademik yapılanmasını tartışmak lazım, hem uygulamadaki istihdam bö-

lümleşmesini tartışmak lazım.

Oturum Başkanı: Yalnız, sertifikada o rekabet olmayabilir, çünkü bir öğrenci bütün sertifikaları almaya çalışabilir, birden fazla sertifika alabilir; onu bölüm gibi değerlendirmemek lazım. Evet, buyurun.

Doç. Dr. Süleyman AKYÜREK: Doğru.

Bir diğer nokta, üç bölüme takıldık, tek programa takıldık, mesela YÖK'ün hukuk fakültesiyle ilgili aldığı kararı olduğu gibi aynı şekilde veterinerlik fakültesiyle ilgili aldığı bir karar da var. Bu ne demek? Veterinerlik fakültesi de üç bölüm şeklinde belirleniyordu. Veterinerlik fakültesi dekanları bir araya geldiler, YÖK'le talepte bulundular, "*biz üç bölüm değil, dört bölüm istiyoruz*" dediler. Dolayısıyla İlahiyat Fakültesinin tek tip diploma vermesi, üç bölümlü olması gibi sorunlar YÖK'le yapılacak çalışmalarla aşılabilecek sorunlardır. Kendimizi sadece tek tip diploma, üç bölüm gibi sınırlamanın yanlış olacağını düşünüyorum.

Bir diğer nokta, bu anlamda seçmeli dersler vasıtasıyla iş yapma kısmına geldiğimizde sertifikaları ya da diğer uygulamalar aşısından, seçmeli derslerin şu anda fakültelerimizde nasıl yürüdüğünü sanırım az çok biliyoruz. Uygulama olarak, hangi seçmeli dersin adının nasıl, içeriğinin nasıl farklılaştığını da biliyoruz. Sertifika bağlamında bir bütünlük ele alınmazsa sadece fakültelere bırakıp, işin seçmeli derse bırakılmasının bazı mahsurları olacağını düşünüyorum. Ben bu anlamda hem din kültürü bölümünün getirilerek, çünkü uzun vadede ilköğretim ve ortaöğretimdeki DİKAP dersinin içeriğiyle de bu ilgilidir, hem de akademik yapılanmasının tartışılması gerektiğini düşünüyorum, çünkü şimdiki akademik yapılanma tamamen alan merkezli bir yapılanmadır. Oysa biz lisansı istihdam merkezli yapacaksak ona göre yeniden bölümleşmeye gidebiliriz diye düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, çok teşekkür ediyorum, çok önemli noktalara işaret etti genç meslektaşımız.

Şimdi Recep Kaymakcan Bey'e sözü veriyorum.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN: Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Benim bazı söylemek istediklerimi sıra bana gelinceye kadar onlar ifade ettiler, onları tekrarlamayacağım.

Ben de neticede Nurullah Bey'in ifade ettiği din kültürü, ahlak bilgisinin İlahiyat Fakültelerine geçmesini istiyorum, başta bu görüşümü ifade edeyim, ama

belki işimize yarayacak bir teklif de söylemek istiyorum.

1997'de Türkiye'deki öğretmenlik sistemi yeniden yapılandırılmıştı, temel aktör eğitim fakülteleri olmuştu ve fen edebiyatla bir ayrım olmuştu. İlahiyat lisans da fen edebiyatta bir bölüm gibi bir statüye aşağı yukarı sahip olmuştu. Böylelikle merkezi konumda olan eğitim fakültesiydi. Ancak, bu yıl dört tane üniversiteye fen edebiyat fakültelerinde sertifika vererek öğretmen olma imkânı verildi. Sanıyorum dört yere daha verilmiş. Bununla paralel olarak İlahiyat Fakültelerine de verildi. Tahmin ediyorum bütün fen edebiyatlara ve ilahiyatlara bu hak verilecek, aksi takdirde öğrenciler yürüyüş yaparlar. Bizim Sakarya'da yürüyüş yaptılar, rektör karşıydı, iki gün yürüyüş yapınca rektör de kabul etti. Mesela bunu senatodan geçirmeyi, çünkü özlük hakları ve ileride istihdam sahalarıyla ilgili ciddi farklılıklar getiriyor, bir de gerekiyor; bir yere vereceksin, diğerine vermeyeceksin, bunun Türkçe anlamı şudur bence: Bir, iki yıl içersinde muhtemelen göreceğiz, 1997'de kurulan öğretmen yetiştirme sistemi çökmüş demektir bu uygulamayla birlikte. Dolayısıyla biz bu konuya bakarken eskinin o paradigması dışında yeni paradigmalara göre iş üretmemiz gerekiyor, fikir üretmemiz gerekiyor. Bu nedenle de din kültürü ve ahlak bilgisi bölümünün, aynı bölümle mi olur, sertifikayla mı olur, onu tartışabiliriz detaylarını, dolayısıyla bu yeni açıdan konuya bakarak değerlendirmemiz gerekiyor. Şu anda fen edebiyatlara da bu hakkın verilmesiyle birlikte ilahiyatta olmasına dair iddia edenlerin tezi güçlendi. Dolayısıyla yeni bir değişim var, konuya bir de bu perspektiften bakalım diyorum.

İkincisi şu: Bölümlenme meselesi, sertifika mı, bölümlenme mi, bunu detaylı olarak tartışabiliriz; bir cümleyle bunu söyleyeyim.

Bir diğer noktada aklıma şu geldi benim: Öğretmenlik sertifikası evet, din kültürü bölümü, vesaire, bu yaygın din eğitimi bölümü veya Diyanet'e hizmet edecek bölüm, bunların sertifikasının içeriği nasıl oluşacak?

Değerli arkadaşlar, öğretmenlik formasyonu konusunda okullardaki din öğretimi ve diğer derslerin öğretiminde aşağı yukarı uluslararası bir standart var. Birincisi, İngiltere'den de, Almanya'dan da veriler alabiliyoruz, bilgiler alabiliyoruz, onu kendimize adapte yapıyoruz. İkincisi ise, eğitim fakültelerindeki formasyon dersi, yapılan çalışmalar, araştırmalar, bunlar büyük ölçüde belli. Onları biz dine göre bir kısmını özel öğretim yöntemleriyle uyarlıyoruz. Dolayısıyla, imam hatip için, ilköğretim veya ortaöğretim için din kültüründe formasyon yapmak kolay, çünkü oralardan bir sürü yıllara dayalı olarak çalışmalardan istifade edebiliyoruz. Benim alanım din eğitimi. Pekâlâ, yaygın din eğitiminde sertifika vereceğiz biz şimdi. Neyle vereceğim? Ben aşağı yukarı literatürü biliyorum yurtdışı, yurtiçini bilen birisi olarak acizane bilemiyorum nasıl dolduracağım. İsimlerini koydum, içeriğini nasıl dolduracağım, ne kadar araştırma var? Yaygın

din eğitimi formasyonuyla ilgili şu şu araştırmaların sonucunda şu bilgileri öğretelim diye çok az veri var.

Bir, işin farklı boyutu şu: Almanya'nın tecrübesinden bu konuda çok az yararlanacağım, çünkü din kültürü, din öğretimi gibi okullarda din eğitiminin evrenselliği yok orada. Protestan ayrı din adamı yetiştiriyor, Katolik ayrı yetiştiriyor, Ortodoks ayrı yetiştiriyor. Bunları nasıl süzeceğim?

İki, Türkiye'de eğitim fakültelerinin uyguladığı öğretmenlikle ilgili orada araştırmalar var. Yaygın din öğretimi olduğu zaman bundan mahrum kalacağım, bu bilgiler yok ve üstüne üstlük din eğitimi anabilim dalında yapılan çalışmaların en az 3'te 2'si örgün eğitimle ilgilidir. Dolayısıyla madem bu konu gündeme geldi, anlaşılan o ki, ister adına bölüm diyelim, ister sertifika diyelim, bu bir şekilde olacak, olmasında da fayda var, ancak bu arada eğer bu konuyla ilgili bir toplantı falan yapılacaksa bu konuları da ciddi düşünmemiz lazım. Koyduk, verdi elimize, ne öğreteceğiz? İçeriğini nasıl dolduracağız? İsimin koyabiliriz de bununla ilgili yeterli bilimsel birikim yok ve öğretmenlikte olduğu gibi diğer fakültelerden veya yurtdışından transfer etme oranımız da çok düşük. Bu konuyla ilgili Diyanet mi, YÖK müdür, bu konudaki araştırmaları ve dünyanın birikimini ortaya koymalı, artı Türkiye'de ne yapılabilir bir beyin jimnastiği yapılmalı. Biz şimdi bir camiyi bile tanıtamıyoruz doğru düzgün. Cami ne işe yarar, ne yapar, ne eder, orada istihdam olacak, fonksiyonu nedir, mimarisi nedir, bilmem nesi nedir!

Oturum Başkanı: Biz 'kervan yolda düzülür' atasözüne göre yaşarız, alışkınız.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN: Yaşarız da Hocam, bu konuda halen zayıfız, diğer yerlerden düzmek için de az materyalimiz var diyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim. Muhammed Çelik, buyurun.

Prof. Dr. Muhammed ÇELİK: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben de herkesi saygıyla selamlıyorum.

Tabii bu meselelere bakarken bir de global olarak bakmak durumundayız. Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliği realitesi var. Bizim bu ilahiyat programları da bununla ilgilidir. Bu çerçevede birçok Avrupa üniversiteleriyle bizim üniversitelerimiz işbirliği halindedir. Bizim üniversitemiz de, Dicle Üniversitesi de anlaşma imzalamıştır bu çerçevede. Bununla ilgili Bologna süreci yaşanmakta-

dır ve bununla paralel olarak periyodik olarak Üniversitemizde toplantılar yapılmaktadır. Bu toplantılarda altı çizilen hususlardan biri şudur: Deniyor ki dersler mümkün olduğunca az olmalı, ders sayısı. Neden? Çünkü Avrupa'daki üniversitelerde o dersin karşılığını bulmak zordur. Onun için dersler az olmalı. Bunun altı çiziliyor. Bu açıdan bakınca mevcut İlahiyat Fakültelerindeki programların veya bölümlerin değiştirilip, hatta farklı diplomalar verilmesi cihetine gidilmesinin hiç isabetli olmadığını düşünüyorum, realiteye de uygun olmadığını düşünüyorum.

Mayıs ayında Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesinde Amerika'dan davet edilen bir profesör konferans verdi. Belki hocalarımızdan bir kısmı tanır, Prof. Dr. Yunus Çengel adında bir zat. 1984'ten beri Amerika'da üniversitede görev yapan donanımlı bir insan. Onun bir cümlesi var, bizi de ilgilendirdiği için nakletmek istiyorum. Şöyle dedi: "Amerika'da mühendis demek tabiplik hariç her işi yapan demektir"; yani öyle dinamik yapıda elemanlar yetiştiriliyor. Programları da demek o çerçevede dinamik program. Bu itibarla bizim ilahiyat programı da böyle dinamik, esnek olması gerekir. Yeni bölümlere, hatta diploma veren bölümlere gittiğimiz takdirde bu hem bunu hantallaştırır, hem de mezunlar açısından bazı sıkıntılar doğurur. Nasıl sıkıntılar doğurur? Şu diplomayı alan…

Oturum Başkanı: Siz şimdi Yunus Cengel'den naklediyorsunuz ya, yalnız orada sadece derslerin durumu değil, bir de öğretim anlayışını da hesaba katmak lazım, onu bütün olarak algılamak lazım; yani bir mühendis yetiştiriyor, ama nasıl yetiştiriyor, o eğitimin nasıllığını da hesaba katmak lazım diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Muhammed ÇELİK: Tabii onu da söyledi, ben tabii konuyu uzatmak istemediğim için kestim. Şöyle bir şey söyledi: "Bize bir lise öğrencisi gelir, der ki, 'ben sizin fakültenize kaydolmak istiyorum, fakat şu anda diplomam yok, iki ay sonra diplomayı getirebilirim". Biz tamam senin kaydını yaparız, sen bize üç ay sonra diplomanı getir deriz".

Biz böyle bir şey yapabiliyor muyuz? Çok basit gerekçelerle öğrencilerin kaydını yapmıyoruz veya engel çıkarılıyor, bir sürü şeyler yapılıyor. Bizim yapacağımız programlar böyle esnek olmalı. Bu bölüm cihetine gitmemiz, ben öyle şahsen düşünüyorum, daha da hantal bir yapı ortaya çıkar ve mezunlarımız açısından sıkıntılar ortaya çıkarır; her zaman böyle değildir. Şu anda bizim mezunlarımızdan bir kısmı öğretmen olamıyor. Daha yakın tarihte mezun ettiğimiz kimseler… Evet, bölüm olmasın diyenlerin önerisine katılıyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, çok teşekkür ediyorum.

Şimdi Recep Özdilek Bey konuşacaklar. Yok mu? O zaman Mehmet Bulut

Bey, buyurun.

Dr. Mehmet BULUT: Hocam, teşekkür ediyorum.

Ben sadece bir, iki hususa değineceğim. Aslında söyleyeceğim şeyler müzakere bile sayılmaz.

Birincisi şu: Sadece bizim Komisyonumuzla ilgili olarak değil, bütün komisyonlarda sunulan tebliğlerin doğrudan Din Şurasıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetleriyle ilintili olmasını daha uygun bulurdum, çünkü Din Şurasının amacı bellidir. O da özetle Diyanet İşleri Başkanlığının sunduğu hizmetleri, mevcut durumu, geleceğe yönelik projelerini bilimsel zeminlerde tartışmak ve hizmetleri daha ileri noktalara götürme çabası içerisinde olmaktır. Bu açıdan bakınca konuya, mesela bugün öğleden sonra sunulan tebliğlerin bir kısmının doğrudan Diyanet hizmetiyle ilintilendirmede biraz zorluk çektiğimi ifade etmek istiyorum. Bir şekilde gerek muhtevası, gerekse özellikle başlığını okuduğumuzda, tamam bu tebliğ Din Şurasında sunulmuştur diyerek sonucuna varabilmeliyiz. Birinci temas etmek istediğim husus bu.

Mesela bu oturumda İlahiyat Fakültelerinden söz edeceksek mesela din görevlisi yetiştiren kurumlar olarak İlahiyat Fakülteleri başlıklı bir tebliğ yerinde olurdu kanaatimce. Mesela aynı şekilde Açık Öğretim Fakültesinde ilahiyat programı bu Şurada tartışılması çok yerinde olurdu, keza İLİTAM programları; yani ehem, mühim sıralaması yapacaksak bunların tartışılmasını daha uygun bulurdum.

İkinci hususa geçiyorum, o da şu: Bu da belki yapılıyordur da ben tekrar hatırlatmak istiyorum. Bu Şura sonucunda bir sonuç bildirgesi yayınlanacaksa ki yayınlanacak herhalde, ilgili kurumlara, diyelim ki YÖK'e, İlahiyat Fakültesi dekanlıklarına, iletilecek mesajlarımız ne ise kurumların ilgili arkadaşlarının bunları maddeleştirerek şimdiden hazırlıklı olmalarını öneririm. Teşekkür ederim, saygılar sunarım.

Oturum Başkanı: Evet, çok teşekkür ediyorum.

Yanlış anlamadıysam İlahiyat Fakülteleri de yine gündeme alınmalıydı, ama Diyanet odaklı, Diyanet üzerinden ilahiyatlar konuşulmalıydı diyorsunuz, bütün, genel olarak değil.

Çok teşekkür ediyorum. Programları, vesaireyi Diyanet hizmetleri açısından irdeleme durumu olmadı, doğru.

Şimdi Nurullah Altaş Bey'e sözü verelim.

Doç. Dr. Nurullah ALTAŞ: Hocam, teşekkür ediyorum.

Tek programlılık, çok programlılık tartışılması yapılırken arkadaşlarımız zikrettiler, İlahiyat Fakültelerinde bugün tarihinde hiç olmadığı kadar bir çoğulculuk yaşanıyor ve sayabildiğimiz kadarıyla 13 civarında ayrı programı İlahiyat Fakülteleri şu anda elan uyguluyorlar; yani yurtdışından yurtiçine, yabancı dille eğitime varıncaya kadar çok farklı programları İlahiyat Fakülteleri uyguluyor. Ancak bu İlahiyat Fakültelerinin programlarının yapılandırılması süreciyle ilgili olarak, ki din kültürü bölümlerinin de aktarılması bağlamında düşündüğümüz zaman bir program geliştirme çalışmasına ihtiyaç duyuyor. Ama bu program geliştirme çalışmasını daha yeni YÖK'ün önderliğinde tamamladı İlahiyat Fakülteleri, deneme sürecine giriliyor. Her zaman program geliştirme mantığı açısından baktığımız zaman geliştirilmiş yeni program uygulanmakta olandan daha değerlidir, daha önemlidir, ama geliştirme sürecine riayet edildiği müddetçe; yani uygulanırken aynı zamanda gerekli düzeltmeler, düzenlemeler de yapılarak devam ettirilmesi kaydıyla.

Benim dikkat çekmek istediğim bir husus var. Yüksek öğretim sistemi, yüksek öğretim modeli Bologna süreci kapsamında birtakım anlaşmalara imza atmış ve kendi yüksek öğretimini bu attığı imzalar muvacehesinde düzenlemeyi taahhüt etmiş. Diyor ki, tanınabilmek için, karşılıklı tanınabilirlik sistemine dahil olmak istiyorum ve dahil olabilmek için de kendi sistemimde birtakım düzenlemeler yapacağım. Bu, bir önceki YÖK yönetimiyle ilgili bir şey değil, 1989'dan itibaren devam eden bir süreç. YÖK bu konuda çalışmalar yapıyor, lisans yeterlilikleri belirlemiş, ulusal yeterliliklerini belirlemiş, lisansüstü ulusal yeterliliklerini belirlemiş ve bu anlamda arkadaşlarımız bahsettiler, mühendislik fakülteleri tüm mühendislik fakültesi dekanlarından oluşturarak ulusal akreditasyon kurulunu oluşturmuş ve bu anlamda programlarını Bologna süreci kapsamında lisans yeterliliklerine dayalı olarak kendi programlarını geliştirmiş.

Aynı şeyi şu anda eğitim fakülteleri, dekanlardan oluşan akreditasyon kuruluyla, bir anlamda milli komiteye dönüştürülmüş dekanlar kurulu, eğitim fakülteleri bünyesinde, aynı şekilde kendi lisans ve lisansüstü yeterlilik çalışmalarını yapıyor. Bologna süreciyle ilgili temel ilkelere baktığımız zaman, ben Mahmut Hocamın tecrübelerine her zaman değer veriyorum, tek programlı fakülteler var diyor, ama işleyiş sürecine baktığımız zaman işleyiş süreci fakültelerin çok programlı olmasına engel değil, çünkü ben sunumda da dikkat çektiğim üzere yatay ve dikey hareketliliği merkeze alırsınız. Siz bir fakülteye öğrenciyi aldığınız zaman aldığınız programdan mezun etmek zorunda değilsiniz. Nitekim üniversiteye girişte bile şu anda bazı üniversiteler için YÖK karar aldı, öğrenci üniversiteye girecek, girdikten sonra kendi fakültesini, bölümünü tercih edecek, süreç içinde yerleşecek. Bu Bologna sürecinin mantığına uygun bir yapılanmadır, ama benim beklentim, belki bu Şura da yeterli değildir. Arkadaşlarımızın bahsettiği gibi çe-

şitli komisyonlarla bu işi halletmek de mümkün değildir. Tüm dekanların katılımını; yani dekanlar kurulunun yetkili olduğu organı, İlahiyat Fakülteleri ulusal akreditasyon kurulunu oluşturup bütün yurtdışı ve kendi geleneğimizi bir arada değerlendirerek çoklu katılımla çoklu anlayışların birlikte müzakere edildiği, benim tecrübem doğruyu ifade etmiyor olabilir, benim de bu süreçli ilgili bilgi eksikliklerim olabilir, çoklu katılım bu bilgi eksikliklerini giderecek, sürecin daha sağlıklı, daha bilimsel ve kimsenin müdahale edip bozamayacağı bir durum ortaya çıkar. Çünkü sisteme dayalı olarak çalıştığınız zaman bu gerçekleşecektir.

Öğretmenlik yetiştirme sistemi gerek 1998'de, gerek 2006'da katılalım, katılmayalım, bir paradigmaya, bir sisteme dayalı olarak geliştirilmiştir. İlahiyat fakülteleri bu anlamda 1998'de olumlu yararlanmıştır, 2006'da olumsuz bir şekilde etkilenmiştir, ama her ikisi de sisteme dayalıdır. Şu anda öğretmen yetiştirmeyle ilgili sistemsizliğe giden ciddi tahribat yapıcı kararlar alınıyor. Bu kararlar şu anda fen edebiyat fakültelerine ve İlahiyat Fakültelerine formasyon verme yetkisini tanıyan kararlar ziraat fakültesi mezunlarını öğretmen yapan kararlarla eşdeğerdir. Bu bir fırtınadır ve fırtına geçtiği zaman İlahiyat Fakülteleri kendi sistemini kurmazsa bu fırtına geçtikten sonra çok olumsuz bir şekilde etkilenecektir. Bunu kurulun dikkatlerine sunuyorum.

Uzaktan eğitimle ilgili olarak da bir şey söylemek istiyorum. Uzaktan eğitim de bugün bizim görmezden geleceğimiz bir model değildir. Dünyada uygulanan, yararları olan, uygulandığı alana, fonksiyonuna göre değeri olan bir yapıdır. Öğretim modelidir. İlahiyat fakülteleri bünyesinde veyahut da üniversiteler bünyesinde uzaktan eğitim merkezlerinin olması gerek İlahiyat Fakülteleri, gerek Diyanet, farklı istihdam alanlarında paket programlar oluşturarak çalışanları, istihdam içinde olanları veya çalışmayanları besleyecek, geliştirecek paket programlarla uzaktan eğitimi kullanmaları gerekecektir.

Ben Ankara İlahiyat bünyesinde, İLİTAM bünyesinde Adil Cevaz ve bir ilçenin daha kaymakamının kaydını yaptım. Bu kendisini dini konularda geliştirmek için bu programa bu kaymakamın bu eğitimden nasiplenmesi, bu uzaktan eğitim olmadığı zaman mümkün değil. Çeşitli doktorlardan, mühendislerden, ilahiyatla ilgili eğitim talepleri var, bunu üniversitelerimizin, fakültelerimizin dikkate alıp paket programlarla bu ihtiyacı giderecek düzenlemeler, eğitim yapılanmaları oluşturmaları gerekiyor. Ama lisans düzeyinde biz diploma verelim, bu çok tehlikeli bir şey, bu ancak belki çalışanlara, çalışanların eğitim seviyelerini yükseltmek için, ama örgün öğretimin yerini uzaktan eğitim alamaz. Örgün öğretimi sonuna kadar kullanırsınız, ondan sonra uzaktan eğitim modeli denenebilir diyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, çok teşekkür ediyorum.

Aslında çok önemli noktalar, onları ayrıca tartışmak lazım.

Şimdi bir arkadaşımız söz istemişti, demin yoktu, şimdi geldi, Recep Öztürk Bey, buyurun, sizin de hemen alalım görüşlerinizi.

Tabii bu arada mikrofon gidene kadar şunu belirteyim: Şura kararları arasında şu yer almalıdır diyorsanız o kararı yazarak şimdiden sekreterliğe verebilirsiniz. Şu husus şu şekilde yer almalıdır diye bir kanaatiniz varsa o karar şeklinde yazın ve iletin. Evet, siz de yazıyorsunuz, onlar da özel teklifleri varsa verebilirler.

Recep ÖZTÜRK: İlahiyat İLİTAM programıyla ilgili benim de içinde bulunduğum İstanbul'da daha ziyade seminerlerle Açık Öğretim ilahiyat programını destekleme ve İLİTAM programını destekleme seminerleri ve programları uygulandı. Benim bildiğim 10'un üzerinde farklı kurum bu programı devam ettiriyor şu an. Bu İLİTAM programının müspet veya menfi faydaları, zararları var. Bunu kabul ediyorum, ama zararları ve faydalarını belki dekanlarımızın bir arada bulunacağı bir ortamda tartışma taraftarıyım. Çünkü Nurullah Hocamın da isabetle ifade ettiği ya ikinci ve ilave bir ilahiyat eğitimi almak isteyen; yani bir eğitimin üzerine ilahiyat eğitimi almak isteyenler veya bir şekilde devlet kademesinde veya herhangi bir işte çalışmak durumunda olup ilahiyat eğitimi almak isteyen insanlar var. Gerçekten gayretli insanlar var ve bu insanlar için İLİTAM uzaktan eğitim programı önemli. Bu programın kitapları, soru tarzı, ölçme değerlendirmesinin vesaire farklı yönlerinin müspet, menfi yönleri tartışılabilir. Ama çok kaba çizgilerle, hemen görmezden gelinemeyeceği kanaatindeyim. Saygılarımı arz ederim efendim.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum.

Şimdi değerli hocalarım, dün akşam YÖK üyesi hocamız gelmişti, bu ilahiyat meslek yüksek okulları konusunda bir karara varmamızı da istiyor, o konuda bir karara doğru da gidelim isterseniz, çünkü onu da bildirmemiz gerekiyor.

Yalnız, izninizle ben bir, iki hususu işaret etmek istiyorum.

Bütün bu tartışmaları dinledikten sonra da tekrar başlangıçta sunduğum tebliğime bir atıfta bulunma ihtiyacı hissediyorum, biz din eğitimi alanında ciddi bir paradigma değişikliğine gitmediğimiz sürece bütün bu tartıştığımız konuları sağlam zemine oturtamayacağımıza dair kanaatimi yinelemek istiyorum. Biz din eğitimi anlayışımızı, zihniyetimizi, dolayısıyla bu anlayışın oluşturduğu bu öğrenme, öğretme sürecine dair tutum ve davranışlarımızı, yaklaşım biçimimizi değiştirmediğimiz takdirde program ister şöyle olsun, ister böyle olsun, bölümler

ister şöyle olsun, ister böyle olsun, bana göre fazla fark edecek bir şey yok. Çünkü temelden böyle bir din eğitimine dair zihniyet dönüşümünü sağlamadığımız takdirde uygulamalarda fazla değişiklik olmayacaktır. O zaman da biz havanda su döveceğiz.

Mesela, bakın şimdi, program eleştirilerine de bakalım, yapanların savunmalarına da bakalım, şunu görüyorum, izninizle, lütfen yanlış anlaşılmasın. Bizim program geliştirme anlayışımızda bir değişiklik yok aslında. Nedir bizim program değiştirme, geliştirme anlayışımız? Sadece bu ilahiyatçılara özgü de değil, tüm Türkiye'deki eğitim sistemleri için söz konusu bu. Hangi dersi koyalım, hangi dersi çıkaralım, kredisi ne olsun.

Yüksek İslam enstitüleriyle ilgili bir emekli hocam şunu anlatmıştı, sizinle paylaşmak isterim, çok ilginç bir şeydir bizim zihniyetimizi yansıtması bakımından: İzmir'de toplandık. Her kürsüye çıkan, benim dersim en önemli derstir, kredisi yükseltilmelidir" diyor. Bu arada Farsça'nın temsilcisi yokmuş, Farsça'yı programdan çıkarmışlar. Bizim rahmetli hocamız, Allah rahmet eylesin, Necla Olcay Hanımefendi de oradaymış, söz istemiş, çıkmış kürsüye, bakmış ki kimseden kredi almak mümkün değil, demiş ki "ben Farsçasız İslami Türk edebiyatı okutamam, benim dersimin kredisinin bir kısmını lütfen Farsça'ya verin ve Farsça konulsun."

O günden bugüne yapılanlara bakın, değişen bir şey yok. Hâlâ biz ders adları, vesaire, seçmeli derslere de bir bakın, projelendirilmiş ders kaç tane var. Hemen güzel bir de isim koyarız, ondan sonra içeriği, içeriği diye bir şey yok. Demin dedik ya, yolda kervan düzülür zihniyetiyle gideriz.

"Mesela bakın, İlahiyat Fakültesi ne yetiştirir?" sorusuna cevabımız çok muhtelif değil mi? Mesela ilahiyatçının yeterlilikleri şimdi belirlenecek Allah'a şükür, çok seviniyorum, şimdiye kadar herkes öyle şeyler söyledi ki, herkes bir şey söylüyor. İlahiyatçı yetiştirir diyor. Peki, bu ilahiyatçı ne işe yarar? Ne iş yapar, yeterlilikleri nelerdir, nitelikleri nelerdir, başkalarından farklılıkları nelerdir, buna dair bir şey söyleyemiyoruz.

Bakınız, ne yetiştireceğini netleştirememiş bir kurum amacını netleştirmemiş demektir. Amacını netleştirmemiş bir kurum muhtevasını nasıl netleştirebilir, nasıl sağlam zemine oturtabilir? İşte oturtamıyoruz. Onun için ben bir defa o tebliğimdeki görüşlerime tekrar atıfta bulunma ihtiyacı duyuyorum arkadaşlar.

Nurullah Bey'in dediği nokta da çok önemli. Şu anda YÖK'ün uygulamalarının tam da bizim alanda karmaşayı oluşturduğunu düşünüyorum. Bu karmaşadan iyi bir sonuca gitmek için de ortak aklı çok etkin, çok verimli bir şekilde kullanmamız gerekiyor diye düşünüyorum. Onun için tartışmaya dönük toplantıları öneren arkadaşların önerilerine kesinlikle katılıyorum.

Bu öğrenme, öğretme sürecine dair, bu din eğitimi anlayışımızı değiştirmediğimiz takdirde, demin Mahmut Bey çok önemli noktalara temas etti, kesinlikle katılıyorum. Biz hâlâ ezberci bir anlayışla belli bilgileri ezberleyip onları kusmalarını öğrencilerimizden isteyerek bir yere varamayacağımızı artık anlamamız gerekiyor. Öğrencilere soruyorum, "Neden sınava doğru çalışıyorsunuz?" "Hocam sınavda çünkü ezber sorular soruluyor, ezberleyeceğiz. Önceden çalışırsak sınava kadar unutacağız. Ne yapalım diyorlar? Sınava doğru çalışacağız, sınavda yazıp ondan sonra hemen unutarak rahatlayacağız.

Biz böyle bir eğitimle mi çoğulcu, açık toplumun o soylu dindarını yetiştireceğiz; mümkün değil. O bakımdan o düşüncelerimin üzerinde tartışmamız gerektiğini düşünüyorum.

Evet, arkadaşlar çok önemli noktalara temas ettiler, ben onların üzerinde durmuyorum. Bu bölümleşme konusunda sanki bir konsensüs oluştu gibi. İlahiyat eğitimi, omurgayı oluşturuyor, ama ona eklemlenen sertifika programları olacak, dolayısıyla biz farklı alanlara o alanların gerektirdiği yeterlilikleri de kazandıracak sertifikaları eklemleyeceğiz, tek diploma olacak, ama o diplomaya bu sertifikalar eklenecek

Bir de, yanılıyorsam düzeltin, benim şimdi konuşmalardan anladığım şu: İLİTAM için çoğunluk kalkmadı diyor, ama herhalde İLİTAM'ın örgün yüksek din eğitimine rakip olmasını, alternatif olmasını önleyecek en azından tedbirleri almak, Nurullah'ın dediğinden hareket edersek, almak düşüncesi olabilir veya tam kaldırılabilir. İlahiyat meslek yüksek okulları kaldırılabilir. Bazıları kaldırılmaz diyor. Mesela şimdi dört yıla çıkaralım diyor bazı hocalarımız ya, Süleyman Bey'in dediği gibi, o zaman biz ne yapıyoruz? İlahiyatın karşısına onunla rekabet eden bir de ilahiyat meslek yüksek okulu mezunu çıkaracağız.

Düşünün, Mahmut Bey bir taraftan diyor ki fakülte içerisinde iki bölüm ayrı olduğu zaman öğrenciler arasında şöyle psikolojik olumsuzluklar oluşuyor diyor, öbür taraftan aynı alanda çalışacak iki tane rakip grubu oluşturuluyor. Mesela bütün yüksek İslam enstitülerini bile ilahiyata dönüştürmenin altında yatan gerekçelerden birisi şuydu: Yüksek İslam enstitüsü ilahiyat çatışmalarını vesaireyi, bunları ortadan kaldıralım diye değil mi? Dolayısıyla siz yeniden onu üretmiş oluyorsunuz. O hakikaten ciddi sorunlar çıkarabilir bana göre de. Bana göre ilahiyat meslek yüksek okulları artık miadını tamamlamıştır. Böyle ilahiyat alanını bölük pörçük, paramparça etmenin anlamı yok. Daha sistemli, daha düzenli, daha etkin, daha verimli, daha güçlü bir eğitimi nasıl yapacağımız üzerine düşünmeliyiz. Açık öğretim kalabilir, ama açık öğretimin programını gözden geçirmeliyiz. Açık öğretimin programına yüz yüze eğitimi de eklemeliyiz. İlahiyatlarda yüz yüze eğitim mesela belli periyotlarla; yılda bir ay, iki ay, neyse.

Onu ekleyebiliriz, o kalabilir, oradan dikey geçişle İlahiyat Fakültelerine geçiş sağlarız, böylece örgün eğitimi ilahiyat kültürünü veren biricik kurum haline getiririz gibi bir durum ortaya çıkıyor galiba.

Ne diyorsunuz? Böyle bir karar alınabilir mi? Buyurun Mahmut Bey.

Prof. Dr. Mahmut AYDIN: Ben meslek yüksek okulları derken şunu söylemiştim Hocam: Aslında sizin dediğinize katılıyorum, ama eğer ilahiyat sadece Diyanet'e eleman yetiştirecek hale dönüştürülecekse ilahiyatı kurtarmak için orayı bari aktif hale getirip orada onu yetiştirsinler, hiç olmazsa ilahiyat temiz kalsın; o anlamda söyledim, yoksa meslek yüksek okullarının açılması için söylemedim. Ona katılıyorum Hocam.

Oturum Başkanı: Tamam, orada hemfikiriz Hocam.

Bir Katılımcı: Meslek yüksek okulları tabii ilahiyata has bir şey değil. Örneğin sağlık bilimlerinde tıp fakültesi var, sağlık yüksek okulları var dört yıllık, sağlık meslek yüksek okulları var iki yıllık. Dolayısıyla ilahiyat meslek yüksek okulları da belki müezzin ve imam yetiştirmeye yönelik olabilir, Diyanet teşkilatı altyapısını oluşturmak yönünde önemli bir rol oynayabilir. Zaten diyoruz imam falan yetiştiremiyoruz veya yetmiyor, lise mezunları imam oluyor falan. Dolayısıyla dört yıl da olsa, iki yıl da olsa buradan mezun olacak olan kişilerin kaliteli müezzin veya imam olmaları mümkün. Dolayısıyla kapatılmaması gerekir. Şu anda binaları var, müdürleri var, öğretim elemanları var. Var diye değil de, aslında önemlidir, fonksiyon açısından da iyidir. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum. Yalnız, değerli Hocam, şimdi bir yasa taslağımız var, o yasa taslağımız çıkarsa, mesela biz imamları da sınıflandırıyoruz; baş imam, uzman imam, imam. Biz aslında imamı bizatihi böyle demekle biraz işlevini, rolünü küçük görmeye başlıyoruz. Hayır, onun bir defa rolünü iyi kavramamız gerekiyor.

Bugün kentli dindarlığını oluşturamadığımızdan şikâyetleniyoruz değil mi? Peki, bu imamları yetiştirmeden nasıl o dindarlığı oluşturacağız? Onun için imamlar yüksek okuldan olsun, müftüler ilahiyattan olsun. Oysa bizim uzman imamımız anında müftü olabilmelidir, müftümüz uzman imam olabilmelidir; öyle bir sisteme gitmeliyiz. Bir müftü müftü olduğu zaman sürekli müftü olacak diye bir şey artık olmamalı. Bir süre sonra uzman imam olmalı, uzman imam hemen müftü olabilmeli, böyle bir dikey mobiliteyi yatay hale getirmeliyiz. Mobilite olmalı ki bir dinamiz gelsin burada. O bakımdan ben şahsen ilahiyat meslek yüksek okullarının artık miadını doldurduğunu düşünüyorum.

Prof. Dr. Salim ÖĞÜT: Hocam, bendeniz ilahiyat meslek yüksek okullarında vazife yaptım, bunu başka komisyonlarda da dile getirdim. Yeniden canlandırılması gerektiği kanaatini taşıyorum. Sebebi de şu: Meslek yüksek okullarında okuyan arkadaşlarımız bildiğiniz üzere fiilen görev yapan arkadaşlardı. Burada en büyük sıkıntı tayinlerde çıkıyordu ve ondan dolayı herhalde bu yürümedi. Başka bir tedbir alınmak suretiyle bu arkadaşların talebe olması sağlanmalı. Şu sebeple: O arkadaşlar imam hatip mezunu arkadaşlar genellikle. Sizin hedeflediğiniz noktalara gelmeleri bundan sonra mümkün değil. Bunlara tanınacak tek fırsat meslek yüksek okulu fırsatı. Fakat beni esas heyecanlandıran nokta şurasıdır: Meslek yüksek okulundaki öğrenciler vazifeye atılmışlar ve vazife esnasında eksiklerini, boşluklarını fiilen, yakinen hissetmiş arkadaşlardır. Hepimizin hayatında şöyle dönemler olur: Deriz ki, "*yahu şu fırsat elime bir daha geçse de şunun canını bir çıkarsam*". O arkadaşlar hakikaten böyle hisseden, böyle düşünen arkadaşlar olmuşlardır.

Bendeniz üç sene meslek yüksek okulunda vazife yaptım, 15 senedir de İlahiyat Fakültesinde vazife yapıyorum, hiçbir zaman meslek yüksek okulundaki verimi, hazzı ve mutluluğu fakültelerde yakalayamadım, çünkü fakültelerdeki arkadaşlarımız maalesef sorumluluk taşımamaktadırlar. Bu arkadaşımız, "*Bakırköy'de imamlık yapıyorum Hocam*" diyordu. Fakültemiz malumunuz Bağlarbaşı'ndadır, "*mihrabeyi okumadan çıkıyorum*" diyordu. Müftüsüyle zaman zaman problem oluyordu, beş tane çocuğu vardı, sıkıntıları vardı. "*Akrabamın yanına sığındım*" diyordu, ama o arkadaştaki heyecanı, öğrenme aşkını ve şevkini hiçbir zaman her türlü problemden azade kılınmış, devletten burs alan, babadan harçlık gelen çocuklarda, gençlerde görmedim. Bu sebeple bendeniz inşallah ilerde daha uzun zaman verilir, meslek yüksek okullarının çok farklı müesseseler olduğuna inanıyorum, bu fırsatın yeniden bu elemanlara verilmesi kanaatini taşıyorum. Tabii burada akşam vakti, düşüncelerimi, duygularımı olduğu gibi anlatmam mümkün değil, ama özeti bu. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, çok teşekkür ediyorum.

O gerekçelerinizin haklılık payları var, ama ben kapıyı kapatmaktan yana değilim, dikkat edin, açık öğretim kalmalı, programı geliştirilmeli, yüz yüze eğitime de o programda yer vermeli ve oradan da ilahiyata dikey geçiş sağlamalıyız diyorum.

Sevgili Hocam, bir de bundan sonra artık ilahiyatlarda kontenjan arttı ya, artık İlahiyat Fakültesi mezunu olmayanlara olabildiğince atamamak yoluna gideceğiz mecburen. Mutlaka olması gereken bir şey. Dolayısıyla biz elimizdeki imam

hatip lisesi mezunlarını eriteceğiz, onlar da zaten emekli oluyorlar yaşı gelenler, vesaire. Onları da bu yolla eritebiliriz diye düşünüyorum. Yoksa o gerekçelerinize katılıyorum.

Yalnız, bir hususu da işaret edeyim: Bu öğrenci isteksizliği, vesaire, bizim Hüseyin Bey de diyor ki, ihtisas programından bahsediyor, bakın, çok enteresan, ihtisas eğitim merkezine üst görevlere atanabilmek için değil öğrenmek için gelmelerini temin edici çalışmalar yapılmalıdır. Arkadaşlar, kim yapacak bunu? Bunu ihtisas eğitimi yapacak işte. Gelen adam diyor ki, üst göreve gitmek için geliyor, eğitim için gelmiyor. İşte, bizim eğitim sürecimizin sakatlığından bu. Niye gelen adam, "*Oh be, iyi ki geldim buraya ya*" demiyor. O eğitim zihniyetimizi değiştirmediğimiz sürece ilahiyatlardaki bu isteksizlik, çocuklardaki bu mesafeli duruş, soğuk duruş, ilgisizlik devam edecektir. O tamamen bizim öğrenme, öğretme sürecine dönük uygulamalarımızla alakalı, eğitim zihniyetimizle alakalı.

Süleyman Bey, buyurun.

Doç. Dr. Süleyman AKYÜREK: Hocam, teşekkür ediyorum.

Ben de bu ilahiyat meslek yüksek okullarıyla ilgili bir şeye işaret etmek istiyorum, sevgili Hocam belirtti, kendisinin tecrübesindeki bahsettiği şey tamamen mesleğe atılmış bir kişinin yeniden eğitime döndüğü zamanki isteğiyle ilgili, çünkü sorunları görmüş adam, yaşamış. Bu defa neyi istiyor? Bize gelip, şu sorunlarımıza nasıl cevap verebiliriz, kendimizi nasıl geliştirebiliriz diyor, istekli oluyor. Bence bu bize şu mesajı da veriyor: Biz şu anda İlahiyat Fakültelerinde, Şura boyunca da konuşulduğu için söylüyorum, istihdamla ilişkiyi kurmadığımız için, öğrencinin varolan ya da yapacağı görevle ilişkiyi kurmadığımız için ona ütopik bir dünya çiziyoruz, yarın mezun olduğu andan itibaren de o ütopik dünyadan yere düşüyor, bu defa mezunlarla biraz konuşursanız, mezun izleme çalışmalarında bulunursak, ki onlarda da bunu göreceğiz, İlahiyat Fakültesiyle ilgili değerlendirmeleri bize o anlamda bir çerçeve çizecektir diye düşünüyorum. Dolayısıyla ilahiyat meslek yüksek okullarını, ilahiyatın amaçlarını konuşmadan, yüksek öğretimde ve örgün ve yaygın eğitimle ilişkisini konuşmadan, yeterliliklerini belirlemeden açalım, kapatalım tartışmasına girmenin doğru olmadığını düşünüyorum, çünkü ilahiyatın yeterliliklerini belirlemeden, ilahiyattaki yapılanmayı yapmadan meslek yüksek okulunu açmak bize çok fazla da bir katkı sağlamaz, kapatmak da bir katkı sağlamayabilir. Ancak o, yüksek din öğretiminin genel sistemi içerisinde yeniden tartışılabilir diye düşünüyorum, ama şu andaki durumu biraz işlevsiz gibi gözüküyor bence. Teşekkürler Hocam.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum, şimdi İsmail Lütfü Çakan Hocamıza

sözü veriyorum.

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN: Aslında ben konuşmak istemiyordum, ama mesele ilahiyat meslek yüksek okullarına gelince bir vefa borcumu belki yerine getireyim, çünkü ben üç sene o müessesenin müdürlüğünü yaptım. Halen de ilahiyat meslek yüksek okulu kadrosundayım. Kapatılsın dediniz mi, benim kadroya da bir yol göstermiş oluyorsunuz böylece, emekliliği biraz daha çabuklaştırmış oluyoruz, teşekkür ederim; o espiri.

Gerçekten kuruluş amacı istikametinde öğrenci alırken; yani Diyanet görevlileri bu okullara kabul edilirken çok verimli bir eğitim yapılıyordu. Bizim ilahiyat hocalarımızdan meslek yüksek okulunda ders vermeyi başlangıçta biraz garipsedi arkadaşlarımız, fakat bir şekilde oraya derse girdikten sonra da "*bana meslek yüksek okulundan ders verin, ilahiyattan istemiyorum*" şeklinde geldi uygulamada. Niye? Çünkü biraz evvel Salim Bey'in dediği gibi, söylediğiniz cümlenin adamın hayatında yeri var. Bir cümle söylüyorsun, "Hocam, benim de başımdan şöyle bir şey geçti, söyleyebilir miyim?" Ders o kadar. Şimdi canlandıralım bu meseleyi filan diyoruz ya, talebenin katılımını sağlayalım diyoruz. Kendiliğinden oluşuyor, o kadar canlı bir ders işledik ki biz o zamanlar, ben müdürlükten falan anlayan biri değilim, mevzuatı da öyle fazla önemsemem, yardımcılara bıraktım, "Siz mevzuat tarafına bakın, ben bu öğrencilerle ne olduğumuzla ilgileneceğim". Emin olun, iki sene sonra İlahiyat Fakültesine devam eden öğrencilerimin itirafını size söyleyeyim: "*Yahu Hocam, bu arkadaşlara ne oldu?" "Niye ne oldu?" "Eskiden biraz bizimle karşılaşınca başlarını eğerek giderlerdi*", biz yüksek okul öğrencisiyiz, bunlar ilahiyat diye "*Şimdi hepsi başı dik bir şekilde karşımızda bizi sanki ezecekmiş gibi geziyorlar*". Kendilerine özgüvenleri geldi. Niye? Çünkü hem pratikleri var, hem de aldıkları bir eğitimi canlı bir şekilde hazmedecek bir duruma gelince bir farklılaşma olmuş. Bu defa ilahiyatları destekleme ihtiyacı doğdu onların karşısında.

Bu olabilir, ben mutlaka devam etmeli veya mutlaka iş bitmeli demeden önce gerçekten Başkanlık onu daha çok istemiş ve ihtiyaç göstermişti. Başkanlığın buna ihtiyacı varsa yine devam etmeli. Fakat bir şeye dikkatimizi çekmek lazım: Bu türlü eğitim kuruluşları her istenildiği zaman hemen de açılamıyor. Elimizde eğer böyle bir imkân varsa hemen elden çıkarmayı düşünmesek, kapatma tarafını biraz daha gerilerde düşünsek diye bir düşüncem var. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum.

Tabii buyurun Hocam.

Bir Katılımcı: Efendim, İsmail Lütfü Hocam, hem de Salim Hocamın bahsettiği ilk yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığında görevli olan personele iki yıllık ön lisans eğitimi vermek üzere kurulduydu. Fakat kadrolar aktarılamadığı için bu amaçtan saptı, aynen ön lisanstaki gibi çoğu kızların oluşturduğu, görev almamış öğrencilerden oluşan bir bölüm haline veyahut da ön lisans programı haline geldi. O şartları dikkate alarak, şimdi YÖK Eğitim Komisyonu da diyor ki, "*münhasıran Diyanet personeline yönelik bir yüksek okul açamayız veyahut da kontenjan tanıyamayız*" diyor. Bunu dikkate alarak kararımızı vermemiz lazım. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum.

Burası da önemli tabii. Hocam buyurun.

Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK: Teşekkür ederim.

Aslında söz almayayım demiştim. Salim Bey çok güzel ifade etti. Bir defa Diyanet personeline mahsus bir şey olmayacak. Üniversite Senatosuna götürdüm ben bunu açalım diye, Marmara Üniversitesi Senatosu dedi ki, "Biz Diyanet'in hizmet içi eğitim merkezi görecek bir okul açamayız"; yani almayı kabul etmediler. Sonra geri çektim oradaki teklifi, reddedilecekti, bir daha götüremem dedim. Birincisi bu.

İkincisi YÖK böyle bir şey yapamıyor.

Üçüncüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı elemanlarını oraya böyle vermiyor, bundan sonra göndermiyor, işlevsiz hale geliyor bu okullar. Bu yönü düşünülmeli.

Bazıları sertifikaysa Diyanet veriyor diyor mesela, benim kastettiğim sertifikanın öyle bir şeyle hiç alakası yok. Bu yeni bölümler teklifi. Özellikle Abdülbaki Bey geçen yıl da bunları teklif etti, fakat ilerde Türkiye'de çıkaracağı problemleri, bunların ne getireceğini, ne olacağını düşünmeden söyledi. Bakın arkadaşlar, ben hep bunu düşünerek söylüyorum, tek tip diploma dememin sebebi Türkiye'de doğabilecek kargaşa ki doğmasını yüzde 90 görüyorum, çünkü İslam enstitüsü, ilahiyat kavgası bile oluyor bu ülkede, böyle bir şeyi önlemenin yegane yolu işlevsel bir sertifikadır. İşlevsel sertifikadan kastım şudur: Diyanete yönelik sertifikayı Diyanet İşleri Başkanlığı imam alırken '*bu sertifikaya sahip olana öncelik vereceğiz*" diyebilir, bunda hiçbir sakınca yok. Milli Eğitim Bakanlığı, "*şuna öncelik vereceğiz*" diyebilir, hiçbir sakınca yok.

Bir başka nokta, herkes bu pedagojik formasyon derslerini konulduğu için alacak, böyle bir mecburiyet de yok. Pedagojik formasyon dersleri seçmeli derslerdir, isteyen alır, isteyen almaz. Biz bunları programladık, dün de Senatodan

geçirdik. Madem ki bu hak verildi, Nurullah Bey büyük bir kargaşa olacak diyor, ben de üniversitelerin bunda çok zorlandığını görüyorum, kendi üniversitemde de bu var, çünkü üniversitenin bazı bölümleri bunu istemiyor. İstemeyenler fen, edebiyat fakültesinin dekanı, yardımcısı, elemanları. Biz onun için bir ölçü de koyduk. Mesela alttan dersi olan bu dersleri alamayacak. Üçüncü, dördüncü sınıflara koyarsak yarım yarıyıl süresi uzayarak bundan faydalanabilecek, vesair. Bunları da değerlendirmek lazım. Ama bu dersleri YÖK yapmıştır, böyle bir şey olmuştur. DİKAP'ın ilahiyata geçmesi halinde problemi içimizde çözeriz. Mesela onlara bu yönde bir sertifikayla biz bu işi halledebiliriz, ayrı bir diploma şekli değil. İlahiyat diplomasının altında "*ilköğretim din kültürü, ahlak bilgisi öğretmenliği bölümü*" diyordu. Bölüm olarak belirtiliyordu. Bunları sadece belirtmek istedim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Hocam çok teşekkür ediyorum.

Bizim Diyanet'in de ilahiyat meslek yüksek okuluna görevlilerini göndermesi çok ciddi sorunlar ürettiği için o yürümemiş, yoksa keyfilikten değil.

Şimdi biz eğitim merkezlerine mesela ihtisas eğitim merkezlerine kadrolarıyla taşıyoruz, o bile ciddi sorunlar oluşturuyor. Bir de artık Diyanet eğitim merkezlerini güçlendiriyor, eğitim kadrosunu güçlendiriyor, ilahiyatın ürettiği bilgiyi kullanarak onlara kazandıracak bu merkezleri güçlü ve canlı tutmak gerekiyor, o meseleyi de göz önünde bulundurmamızda yarar var.

Evet, biz böylece bitirelim. O zaman bunu bir karara bağlayabiliriz diye umuyorum değil mi, öyle düşünüyorsunuz. İlahiyat, Diyanet ilişkilerini aslında tartışmak ayrıca gerekiyor, dekanlarımızla da onu özel olarak tartışabiliriz, çünkü çok ciddi sorunlar var, onları da beraber onlarla paylaşabiliriz.

Bitiriyorum artık, kapatıyorum.

5. OTURUM

“Lisans Üstü Eğitimde Din Eğitimi”

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL

❖

13 Ekim 2009

TOPLUM ve DİN EĞİTİMİ KOMİSYONU

5. OTURUM TEBLİĞLERİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİMDE DİN EĞİTİMİ

Mahmut AYDIN*

Din adamı, bir elinde günlük gazete
diğer elinde kutsal kitap olan kişidir.
Karl Bath

GİRİŞ

İsviçre kökenli Alman teolog Karl Bath'ın "din görevlisi, bir elinde günlük gazete diğer elinde kutsal kitap olan kişidir" şeklindeki tanımı insanlıkla yaşıt bir alanın uzmanı olacak kişilerin insanlığın bütün tarihsel süreçlerinden haberdar olması ve bu haberdarlığını felsefi boyutta ifade ederek içinde bulunduğu ana taşıması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre din görevlisi, temsil ettiği dinin kutsal kitabını çok bilmekle yetinmeyerek sahip olduğu dini bilgiyi felsefe, sosyoloji, dinler tarihi, psikoloji, antropoloji gibi sosyal bilimlerin bilgileriyle irtibatlanmaktan lezzet alacak ve beyinsel haz duyabilecek, dünyanın her yanındaki insanlarla ilişki içerisine girebilecek, düşünce adamlarıyla irtibat kurabilecek, onlarla bir şekilde diyalog içerisinde olabilecek şekilde gelişmiş bir birey olmalıdır. Kısaca Mehmet Altan'ın deyimiyle "din görevlisi, felsefenin sorularını soran herkesin bir şekilde ahbaplık edip tartışabileceği, zenginleşebileceği, zenginleştirebileceği bir inanç entelektüeli olmalıdır". Bu nitelikte bir din görevlisine sahip olabilmek din görevlisi adaylarının nitelikli bir eğitim sürecinden geçirilmesine bağlıdır. Tam üye olabilmek için yoğun çaba sarf ettiğimiz Avrupa Birliği ülkelerinde teoloji fakülteleri mezunlarının lisans eğitiminden sonra "seminary"[1]

* Prof. Dr., OMÜ İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bil. Bölümü Öğretim Üyesi

1 Lisansüstü eğitim veren seminary tipi eğitim kurumları için örnek olarak bkz. London Theological Seminary (www.ltslondon.org); Reformed Presbyterian Theological Seminary (www.rpts.edu).

adı verilen "Papaz Okullarında" özel din görevliliği eğitiminden geçtiğini ya da teoloji veya din araştırmaları bölümlerinde lisansüstü çalışmalar yaptıklarını dikkate aldığımızda ülkemizde de din görevlisi olacak kişilerin tedrici olarak lisansüstü eğitimden geçirilmesinin artık bir ihtiyaç olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu ihtiyaç ve gereklilikten yola çıkarak bu bildiride lisansüstü eğitimde mevcut durum ve sorunlar ele alındıktan sonra nasıl bir din eğitimi modeli uygulanması gerektiğiyle ilgili bazı önerilerde bulunulacaktır. Bu çerçevede yapılacak öneriler yıllardan beri tartışılan, nasıl bir din eğitimi" sorunun bir an önce netliğe kavuşturularak artık "lisansüstü eğitimde nasıl bir din eğitimi" olması gerektiğinin tartışılmaya başlanması ve bu alanda uygun modeller geliştirilerek bir an önce uygulamaya geçilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

MEVCUT DURUM

Türkiye'de geçerli olan yükseköğretim sistemi 6 Kasım 1981 tarihinde yürürlüğe giren 2547 sayılı "Yükseköğretim Kanunu" (YÖK) ile düzenlenmiştir. Bu yasaya göre, daha önce Fakülteler tarafından yerine getirilmekte olan lisansüstü eğitimi yürütme görevi Batı dünyasında örneklerini gördüğümüz *Graduate School* örneğine uygun olarak Üniversiteler bünyesinde kurulun Enstitülere verilmiştir. İşte lisansüstü seviyede verilen din eğitimi de bu çerçevede kurulan Sosyal Bilimler Enstitülerine bağlı olarak verilmektedir.

Bilindiği üzere ülkemizde din eğitimi yaygın ve örgün olmak üzere iki ana kategori altında yürütülmektedir. Mesleğe yönelik örgün din eğitimi orta-öğretimde İmam-Hatip Liseleri, lisans düzeyinde ise İlahiyat Fakülteleri tarafından verilirken, yaygın din eğitimi örgün din eğitimi almış olan personel vasıtasıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Yaygın din eğitiminin, örgün din eğitimi veren kurumlarında eğitilen personel tarafından verilmesi örgün din eğitiminin önemini bir kat daha artırmaktadır. Çünkü yaygın din eğitiminin başarısı da örgün din eğitimine bağlıdır.

Lisansüstü düzeyde örgün din eğitimi yukarıda da ifade ettiğimiz gibi büyük çoğunlukla Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyesinde verilmektedir. Bu çerçevede İlahiyat Fakültesi bünyesindeki İlahiyat ve Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programlarından mezun öğrenciler Sosyal Bilimler Enstitülerinde lisansüstü düzeyde din eğitimi alarak lisans döneminde elde ettikleri kazanımlara dayalı olarak din eğitimi alanındaki bilgilerini uzmanlık düzeyinde geliştirmeye ve derinleştirmeye çalışmaktadır. Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyesinde yapılan lisansüstü eğitime baktığımızda genel olarak şu üç grup öğrencinin din eğitimi alanında çalışmalar yaptığını görmekteyiz. (1) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ya da İmam-Hatip Meslek dersleri Öğretmenleri (2) İmam, Vaiz, Müftü yada Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatında görev yapanlar (3) Öğretmen veya din

görevlisi olmayan kişiler.

SORUNLAR

Bu üç grubun yaptıkları lisansüstü çalışmalara baktığımızda da şöyle bir tabloyla karşılaşmaktayız. Din Kültürü ve İmam-Hatip Meslek dersleri öğretmenleri genelde din eğitimi, din psikolojisi, din sosyolojisi ve din felsefesi gibi daha çok Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında lisansüstü çalışma yaparken Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki din görevlilerinin İslam Tarihi ve Sanatlarıyla Temel İslam Bilimleri Anabilim dallarında çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir. Yine ilgili anabilim dallarında yapılan tez çalışmalarına da baktığımızda bu tezlerin sorun odaklı değil de daha çok danışman öğretim üyesinin ilgilendiği konularda ya da lisansüstü öğrencisinin ilgili olduğu veya daha kolay yapabileceğini düşündüğü alanlarda olduğunu görmekteyiz. Bu konuda yaşanan bir diğer sorun da lisansüstü eğitim yapılan Enstitüden uzakta görev yapan lisansüstü öğrencilerinin lisansüstü derslere yeterince katılmadıkları ve tez dönemlerinde danışman hocalarıyla yeterince sıklıkla görüşmediği için hem ders döneminde iyi yetişememekte hem de tez döneminde kaliteli çalışmalar ortaya koyamamalarıdır. Bu durum ilgili lisansüstü öğrencilerine "Yüksek Lisans" ve "doktora" derecesi kazandırmakta fakat onların mesleklerinde daha yetkin bir konuma gelmelerini engellemektedir. Dahası bu ve benzeri sorunlardan dolayı lisansüstü alanda yapılan çalışmalar dini alandaki mevcut sorunların çözümüne fazla bir katkı sağlamamaktadır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİMDE DİN EĞİTİMİYLE İLGİLİ ÖNERİLER

Mevcut durumu ve sorunları bu şekilde ana hatlarıyla özetledikten sonra lisansüstü eğitimde din eğitimi ve bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığıyla Sosyal Bilimler Enstitüleri arasında nasıl bir işbirliği yapılarak mevcut dini sorunlara odaklı lisansüstü çalışmalar yapılabileceği konusunda bazı somut tekliflerde bulunmak istiyoruz.

Öneri I

Ülkemizde şu anda 24 İlahiyat Fakültesi bulunmaktadır. Ancak bu fakültelerin bazıları daha yeni kurulduğundan ve bazılarının da bulunduğu üniversitelerdeki Sosyal Bilimler Enstitülerinde yeterli lisansüstü program olmadığından lisansüstü eğitim daha çok belirli yerlerde yapılmaktadır. Bu durumu göz önüne alınarak Diyanet İşleri Başkanlığıyla Sosyal Bilimler Enstitüleri arasında bir protokol yapılarak bu kurumda görev yapacak İlahiyat mezunlarının seçecekleri mesleğin niteliğine uygun ve sorun odaklı tez çalışmaları yapmaları sağlanabilir. Bunun için şöyle bir model önerilebilir:

Tüm Sosyal Bilimler Enstitüleri değil, bölgelerinde merkez olmuş Üniversite-

lerin Enstitüleri seçilerek bunlarla işbirliği anlaşmaları yapılarak bölgesel çalışmalar başlatabilir. Bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığı, Marmara Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan İstanbul, Marmara ve Uludağ Üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitüleriyle; Ege Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Dokuz Eylül Üniversitesinin Sosyal Bilimler Enstitüsüyle; İç Anadolu Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Ankara, Selçuk ve Erciyes Üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitüleriyle; Karadeniz Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüyle; Akdeniz Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Çukurova ve Süleyman Demirel Üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitüleriyle; Güneydoğu Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Harran ve Dicle Üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitüleriyle ve Doğu-Anadolu Bölgesinin dinsel sorunları için içinde İlahiyat Fakültesi bulunan Atatürk ve Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüleriyle işbirliği yaparak sorun odaklı lisansüstü çalışmalar yaptırmaya başlayabilir.

Böyle bir çalışmanın yapılabilmesi için ilk olarak ilgili bölgelerdeki İlahiyat Fakülteleri ve İl Müftülüklerinin ortaklaşa projeler yaparak illerin ve bölgenin genel dini yapısını belirlenip halkın temel dini sorunlarını tespit edilmesi gerekmektedir. Tespit edilen bu sorunlar Diyanet işleri Başkanlığına ve ilgili Sosyal Bilimler Enstitülerine bildirilir.

İkinci aşamada lisansüstü çalışma yapmak isteyen Diyanet İşleri Başkanlığı görevlileri ya da henüz görev almamış olmakla birlikte bu kurumda görev almayı düşünen İlahiyat Fakültesi mezunlarının tespit edilen bu sorunlarla ilgili çalışmalar yapmaları sağlanmalıdır. Bunun içinde şöyle bir yöntem izlenebilir:

(a) Diyanet İşleri Başkanlığı her bölgeyle ilgili tespit edilip kendisine ulaştırılan dinsel sorunları proje haline getirerek bu projeler kapsamında lisansüstü çalışma yapmak isteyenleri maddi olarak destekleyeceğini web sayfasında ve ilgili İlahiyat Fakülteleriyle Sosyal Bilimler Enstitülerinde ilan eder. İlan edilen bu projeler kapsamında lisansüstü çalışma yapmak isteyen öğrenci ve danışmanıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bir protokol imzalayarak çalışılacak projenin başarılı bir şekilde yürütülmesi sağlanmaya çalışılır.

(b) Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerini daha etkin ve verimli yürütmek için önemli gördüğü konuları web sayfasında ilan ederek söz konusu konularla ilgili lisansüstü çalışma yapmak isteyen lisansüstü öğrencilerinin çalışma konularını (Üniversite Araştırma Projeleri yada TÜBİTAK projeleri formatında) proje olarak hazırlayıp Diyanet İşleri Başkanlığına iletmesi durumunda ilgili projeleri kendi hizmet politikası çerçevesinde inceleyip destekleme yoluna gidebilir.

(c) Diyanet İşleri Başkanlığı İlahiyat Fakültesi mezunlarını istihdam ederken "halkı din konusunda aydınlatma, ibadetle ilgili işleri düzenleme ve yaygın din eğitimi verme" şeklinde özetlenebilecek görev ve sorumluluk alanı çerçevesinde hizmetlerini daha etkin ve verimli yürütmek için önemli gördüğü konularda lisansüstü çalışmalar yapanlara, merkezi yerlerde istihdam etme gibi, bir takım ayrıcalıklar tanıyabilir. Böyle bir ayrıcalık hem daha fazla din görevlisi adayını lisansüstü çalışmaya teşvik eder, hem de daha nitelikli din görevlisi istihdamının önünü açar.

Öneri II

Diyanet İşleri Başkanlığı istihdam edeceği genel İlahiyat eğitimi almış İlahiyat mezunlarını, tezsiz yüksek lisans ya da orta-öğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programını bitirdikten sonra istihdam etme yoluna gidebilir.

Eğer genel İlahiyat eğitiminden sonra istihdam edeceği adayların tezsiz yüksek lisans programını bitirmesini istiyorsa o zaman İmam-Hatip ve Kur'an Kursu Öğreticisi olacakların İlahiyat Fakültesinin Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri ile İslam Tarihi ve Sanatları anabilim dalarlının birlikte yürüteceği bir disiplinlerarası programda tezsiz yüksek lisans yapmaları şartı getirebilir.

Bu çerçevede tıpkı İlahiyat programı mezunlarının öğretmen olabilmek için "Ortaöğretim Tezsiz Yüksek Lisans" programını bitirerek öğretmenlik formasyonu kazanması gerektiği gibi İlahiyat Fakültelerinde verilen genel ilahiyat eğitiminden sonra hem alanlarında daha yetkinleşmek hem de din eğitim ve öğretimi formasyonu kazanmak için İmam-Hatip ve "Kur'an Kursu Öğreticisi" olmak isteyenlerin "Din Görevliliği Formasyonu" gibi bir ad altında bir lisansüstü programı bitirmeleri talep edilebilir. Alan dersleri, eğitim formasyonu kazandıracak derslerle pratik uygulamalardan oluşacak bu programlar üç yarıyıl olarak planlanabilir. Bu çerçevede hazırlanacak program, din görevlisinin alanındaki yetkinliğini artırmak için Kur'an Kırâatı, Kur'an'a Giriş, Kur'an Mesajı veya Meali, Kur'an'da Ana Konular, Hz. Muhammed'in Hayatı, Hadis Çalışmaları, İslam Akaidi, İslam İlmihali, İslam'ın Tarihsel Gelişimi ve Günümüz Dünyasında İslam gibi derslerle görevini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için Etkili İletişim Teknikleri, Dini Danışmanlık, Vaaz ve İrşat Teknikleri, Yetişkin Eğitimi gibi formasyon dersleri ile ilgili görevliye mesleki pratik ve tecrübe kazandıracak Cami ve Kur'an Kursu stajlarından oluşabilir. Bu ve benzeri derslerin oluşturacağı bu programın temel amacı din görevlisi olacakları bilgi acısından meslekleriyle ilgili bilgilerle donatmak, manevi gelişimlerine katkı sağlamak ve mesleki ehliyet kazandırmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde bu program din görevlisi olacakların lisans düzeyinde elde ettiği bilgileri uzmanlık düzeyinde geliştirmeyi; edindikleri uzmanlık düzeyindeki kuramsal ve uygulamalı bilgileri kullanabilmelerini ve meslek alan-

larındaki güncel gelişmeleri ve kendi çalışmalarını, yazılı, sözlü ve görsel olarak muhataplarına anlatabilme becerisi kazandırmayı hedeflemektedir.

SONUÇ

Bu sunumda temel amacımız lisansüstü eğitimde din eğitimi konusunu fikri planda tartışmaya açarak konuyla ilgili uygulanabilir modeller geliştirilmesine katkı sağlamak olduğu için önerilen programların müfredatı yani bu programlarda hangi derslerin verilmesi gerektiğiyle somut tekliflerde bulunmuyoruz. Burada altını çizdiğimiz husus, din olgusuyla ilgilenen ve din görevlisi olmak isteyenlerin daha donanımlı olabilmesi için mutlaka kendisine bu niteliği kazandıracak bir lisansüstü programdan geçirilmesi gerektiği bilincinin oluşması gerektiğidir.

YAŞLANMA DÖNEMİ DİN EĞİTİMİ

M. Akif KILAVUZ[1*]

GİRİŞ

Psikoloji ve Eğitim Bilimleri önce çocukluk dönemi ile ilgili araştırmalara başlayarak bir bakıma çocukluk dönemini keşfetmiştir. Sonraları ergenlik ve gençlik dönemi ile ilgili araştırmalara hız verilmiştir. 1920'lerden beri de, dünyanın pek çok yerinde yetişkin eğitimi giderek artan bir şekilde ilgi görmeye başlamıştır. XX. yüzyılın son çeyreğinde, hayat beklentisindeki artışın farkına varılması sonucunda yaşlanma dönemi eğitimi konusuna ilgi duyulmaya başlanmıştır.

Yetişkin Eğitimi alanı içinde bir alt alan olan Yetişkin Din Eğitimi ve Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi de son otuz yıl içinde gelişmeye başlamıştır. Ancak henüz ülkemizde özellikle yaşlanma dönemi din eğitimi ile ilgili sistematik çalışmalar gerçekleştirilememiştir.

Bu tebliğde yaşlanma döneminde eğitim ve din eğitimini gerekli kılan nedenler ele alındıktan sonra yaşlanma döneminde öğrenme yeteneği, yaşlanma dönemi din eğitimi etkinliklerine katılımı engelleyen faktörler, yaşlanma dönemi din eğitimi programlarının planlanması ve içeriği konularına yer verilecektir.

YAŞLANMA DÖNEMİNDE EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİNİ GEREKLİ KILAN NEDENLER

Eğitimin beşikten mezara kadar devam eden bir süreç olduğu pek çok insan tarafından kabul edilmektedir. Fakat bazı kimselerin yaşlı bireylerin geride pek fazla ömürlerinin kalmadığı, üretime katkıda bulunmadıkları ve değişime ayak uyduramadıkları gerekçesi ile yaşlanma döneminde eğitimin gereksiz bir uğraş olduğu kalıp yargısını benimsedikleri görülmektedir. Ancak günümüzde yaşlıla-

1 * Doç. Dr., Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

rın eğitimine eski çağlara göre daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

XX. yüzyılın başından itibaren hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde insanların beklenen yaşam süreleri artmaya devam etmektedir. Nüfus piramidinin tersine çevrilmesi gelecekte birçok sosyal değişikliklerin ortaya çıkmasına sebep olabilecektir. Bu açıdan yaşlı insanların yaşantılarından ve sağduyusundan yararlanabilecek çözüm yollarının geliştirilmesi ve yaşlıların onurlu bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli koşulların sağlanması gerekecektir.[2]

Yaşlılık döneminde değişme potansiyeli sınırlı olmakla birlikte gene de bu dönemde insan hayatında birtakım değişikliklerin meydana gelmesi söz konusudur. Özellikle yetişkin bireyin hayatının ileriki yıllarında, fiziksel ve psikolojik özellikleri ile sosyal kabulünde değişiklikler ortaya çıkmaktadır. İnsanlar yaşlarının artmasıyla birlikte sürekli bir şekilde fiziksel olarak, çoğu zaman psikolojik olarak ve sık sık da sosyal olarak değişime maruz kalmaktadırlar.[3] Yaşlanma döneminde bireylere götürülecek eğitim hizmetleri onların yüz yüze geldikleri değişime uyum sağlamalarını kolaylaştıracaktır.

Sağlık ve tedavi için yaş bir ölçü olarak değerlendirilmediği gibi, eğitim için de yaş bir ölçü değil, insanın fonksiyonunu devam ettirmesinin bir şansı olarak kabullenilmesi gerekmektedir.[4] Zaten İslâm dini de, öğrenebilir konumda olan her yaş grubundaki bireye dinî bilginin ulaştırılması ve tebliğ edilmesi prensibini benimsemiştir. Bu açıdan İslâm inancına göre eğitim, "beşikten mezara kadar devam eden bir süreç" olarak değerlendirilir.

Hayat boyu eğitim anlayışının ön plana çıktığı çağımızda konuya hayat boyu din eğitimi açısından bakıldığında, bireyin her gelişim aşamasının, din eğitimi açısından önemli dönemler olduğu söylenebilir. Genellikle çocukluk ve gençlik dönemi dinî inanç, tutum ve değerlerin benimsendiği ve elde edildiği bir zaman dilimidir; genç ve orta yetişkinlik evresi ise geliştirildiği ve kuvvetlendirildiği bir dönemdir. İleri yetişkinlik dönemi de, dinin birey üzerinde sonuçlarının en yoğun biçimde görüldüğü bir dönemdir.

Hayatın son yıllarında karşılaşılan sürekli sorunların üstesinden gelebilmek için ileri yaştaki insanlar, sıklıkla inançlarına başvurma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu açıdan dinî inanç ve değerler, stres ve kriz dönemlerinde çeşitli amaçları ger-

2 Örnek, Turan - Bayraktar, Erhan - Özmen, Erol, Geriatrik Psikiyatri, İzmir, 1992, s. 3; Geçtan, Engin, Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar, Ankara, 1978, s. 106.

3 Billig, Nathan, Üçüncü Bahar Yaşlılık ve Bilgelik (çev. Gültekin Yazgan) İstanbul, s. 288.

4 Friedan, Betty, "Aging and Death in the Youth Culture", New Perspectives Quarterly, Vol. 11, Issue 1, Winter 1994, ss. 31-36.

çekleştirmek adına yaşlılar için önemli bir destek sağlamaktadır.[5]

Yaşlanma dönemi biyolojik, ekonomik ve sosyal kayıpların yaşandığı bir dönem olduğu için dinî inanç, yaşlı bireylere güç ve rahatlık kaynağı temin etmesi açısından önemli etkiler meydana getirebilmektedir. Bu açıdan yaşlanma döneminde dinî inancın yaşlıların karşılaştıkları sorunlarını aşabilmeleri için fırsatlar sağladığı söylenebilir.

Kronik hastalıkların, ekonomik sorunların, yalnızlığın ve pek çok kayıpların yaşandığı bir hayat evresi olan yaşlılık döneminde bireyler, göğüslemek zorunda oldukları sorunların üstesinden gelebilmek için dinî başa çıkma yöntemine başvurma ihtiyacı hissederler.

Dinî inançlar, stres olaylarında ve kayıplar konusunda tampon görevi yerine getirir. Bu açıdan hayatın son döneminde kontrol, özerklik ve pek çok kayıplarla karşılaşmış olan yaşlılar için dinî inanç ve etkinlikler olumlu etkiler meydana getirmektedir.

Yaşlanma döneminin en belirgin özelliklerinden biri de, yaşlıların kayıplar ve ölüm gerçeği ile yaşamalarıdır. Yaşlanma döneminde gerçekleştirilen din eğitimi, yaşlıların kayıplara ve ölüme anlam vermelerine imkân sağlayacaktır. Din eğitimi, "yaşlanma" ve "ölüm"e anlam vererek bireyleri bir taraftan ölüme diğer taraftan da yaşamaya hazırlamaktadır.[6] Çünkü din; hem hayata, hem ölüme, hem de ölümden sonraki hayata vurgu yapmaktadır.

Dinî değer ve inançlar, özellikle hayatın trajik anlarında, yoğun gerilim yaşandığı durumlarda gerçekliğin algılanması ve yorumlanmasında pek çok yaşlı insan için temel referans noktasıdır.

Yaşlanma döneminde din eğitimi bir taraftan yaşlı bireylerin kendi hayatlarında olumlu etkiler meydana getirirken diğer taraftan diğer kuşakların dinî gelişimleri açısından olumlu katkılar sağlayabilmektedir. Yaşlılar kendilerini daha genç kuşaklara dinî açıdan rol modeli olarak görmektedirler. Özellikle hızlı teknolojik ve sosyal değişimin yaşandığı, dinî değerlerin tehdit altında olduğu asrımızda yaşlılar, çocuk ve torunlarına dini inançları aktarma, dinî geleneğin devamını sağlama yükümlülüğünü daha fazla hissetmektedirler. Bu husus da onların daha fazla din eğitimi alma ihtiyacı duydukları anlamına gelmektedir.[7]

---

5 Ekşi, Halil, Başaçıkma, Dinî Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2001. s. 2.

6 Krş. Thomas, L. Eugene - Susan A. Eisenhandler, "Research on Religion and Aging - Mapping an Uncharted Territory" (in) Religion, Belief, and Spirituality in Late Life (eds. L. Eugene Thomas - Susan A. Eisenhander) New York, 1999, s. xxii.

7 Köylü, Mustafa, "Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitimini Gerekli Kılan Nedenler", Yaşlılık Dönemi ve Problemleri, İstanbul, 2007, s. 221.

YAŞLANMA DÖNEMİNDE ÖĞRENME YETENEĞİ

Gelişim Psikolojisinde, uzun yıllar boyunca, yaşlılık döneminde zekâda azalmaların olacağı görüşü benimsenmiştir. Artık günümüzde çeşitli araştırmalar, yaşın artmasına koşut olarak zekâda azalma olacağı görüşünün tamamıyla doğru olmadığını ortaya koymuştur.[8]

Yetişkinlikte zihinsel kapasitenin azalmaya başladığı ile ilgili inanç, "kesitsel araştırmalar" (cross sectional) adı verilen yöntemle gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. "Kesitsel araştırmalar" bireyleri, "farklı" yaşlarda testten geçirerek sonuçları karşılaştırıyordu. Bu yöntem, her yaş grubunu temsil eden bir grup bireye, aynı zekâ testi verilerek uygulanan bilimsel araştırmalardı.

Son zamanlarda yapılan çalışmalar, "boylamsal karşılaştırma" yöntemi (longitudinal) kullanarak sonuca ulaşmaya çalışan araştırmalardır. Bu yöntemle belirli bir grup birey, yıllar boyu gözlenmekte ve belli aralıklarla teste tabi tutulmaktadır. Araştırmaya katılan bireyler yıllar boyunca yeniden testten geçirilerek aynı bireylerdeki değişiklikler gözlenmeye çalışılmaktadır. Gerçekleştirilen çeşitli boylamsal araştırmalarda zekânın pek çok alanında yaş ile birlikte kendiliğinden gerilemediği tespit edilmiştir.[9]

Zekâ konusunda araştırma yapan bazı uzmanlar, zekâyı "akıcı zekâ" (fluid intellicence) ve "billurlaşmış zeka" (cristallized intellicence) şeklinde iki grupta değerlendirmiştir. "Akıcı zekâ" karmaşık ilişkileri algılama, kavram geliştirme, hızlı bellek, soyut muhakeme, uyum ve kıvraklık ve yeni koşullara göre kendini yönlendirme yeteneklerini kapsamaktadır.[10] "Billurlaşmış zekâ" ise kişinin bilgisine, yaşantılarına, eğitimine, toplumsal deneyimlerine, yaşına, öğrenme stratejisine ve birikimine bağlı olarak gelişmektedir.[11]

Akıcı zekâda 40 yaşından sonra kısmi bir gerileme söz konusu olsa da, billurlaşmış zekâ, 60 yaşında en üst seviyeye çıkmakta ve 80 yaşına doğru yavaş yavaş azalmaktadır. Bazı kişilerde ilerleyen yaş dönemlerinde görülen zekâ kaybının bireyin yaşlanmasından ziyade, yeterince fiziksel ve zihinsel faaliyet göstermemiş olduğundan kaynaklandığı ifade edilmektedir.[12]

---

8 Güneş, Firdevs, Yetişkin Eğitimi, (Halk Eğitimi) Ocak Yay., Ankara, 1996, s. 240; Onur, a.g.e., s. 214.

9 Krş. Lehr, Ursula, Yaşlanmanın Psikolojisi, (çev. Neylan Eryar) İstanbul, 1994, s. 92; Güneş, a.g.e., s. 43.

10 Krş. Elias, John, L., The Foundations and Practice of Adult Religious Education, Robert E Krieger Pub. Company, Florida, 1982, s. 101; Onur, Bekir, Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 175; 215; Lehr, a.g.e., s. 87; Güneş, a.g.e., s. 42.

11 Krş. Elias, a.g.e., s. 101; Güneş, a.g.e., s. 42; Onur, a.g.e., s. 175, 215; Lehr, a.g.e., s. 87.

12 Krş. Güneş, a.g.e., s. 43.

Eğitim düzeyleri düşük ve zihnin aktif olmasını gerektirmeyen sıradan işlerde çalışmış yaşlılar, zihinsel gerilemenin kurbanı olabilmektedirler. Öğrenme yeteneğinin, yaşın ilerlemesinden ziyade, zihnin öğrenme faaliyetlerinde kullanılmamasından daha çok etkilendiği söylenebilir.[13]

Kur'an'da bu gerçek şu âyetle ifade edilir: "*Allah sizi yarattı; sonra sizi vefat ettirecek. Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en düşkün çağına kadar yaşatılacak. Şüphesiz ki Allah bilgilidir, kudretlidir.*"[14]

Bu ayetin açıklamasında, ömrün sonundaki bu en güç dönemin isabet ettiği yaş ile ilgili değişik rivayetler verilmiş ve peygamberimizin şu müjdesi eklenmiştir: "Kur'an okumaya devam eden ömrün sonundaki düşkünlüğü yaşamayacaktır."[15]

Hadiste ifade edilen "Kur'an okuma"ya devam etmeyi geniş anlamda; "bilimsel faaliyetlerde bulunma ve öğrenmeye devam etme" şeklinde değerlendirdiğimizde eğitim ve öğretim sürecine etkin bir şekilde katılmanın zihinsel güç yitimini engellemede olumlu etkileri olacağı sonucuna ulaşmamız mümkün görünmektedir. Bu konu ile ilgili gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar da bu görüşü desteklemektedir.[16]

YAŞLANMA DÖNEMİ DİN EĞİTİMİ ETKİNLİKLERİNE KATILIMI ENGELLEYEN FAKTÖRLER

Yetişkin ve yaşlılar, dinî ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik öğretim programlarına katılmaya genellikle isteklidirler. Ancak onların bu tür programlara katılmalarını engelleyen birçok etmenin varlığı söz konusu olabilmektedir.

Yaşlıların eğitim etkinliklerine katılmalarının önündeki kişisel engeller; bireyin kendini öğrenmek için yaşlı görmesi, güven eksikliği, önceki eğitim tecrübeleri ve performansının eksikliğinden kaynaklanan ilgileri, ilgi yokluğu, eğitimin sağlayacağı yarardan emin olamama, gülünç olma korkusu, bilinmeyenden korkma, sağlık sorunları gibi bireyin kendisinden kaynaklanan engellerdir.[17]

Yaşlıların eğitim etkinliklerine katılmalarının önündeki kurumsal engeller; yaşlıda, eğitim etkinliklerine katılma konusunda motivasyon uyandırmayan, onun cesaret ve şevkini olumsuz yönde etkileyen uygulama ve süreçlerden ibarettir. Program hakkındaki bilgi eksikliği, programın katılığı, devam zorunluluğu, öğrenci hizmetlerinin bulunmaması, ulaşım ve yer sorunları gibi eğitim kurumu-

13 Güneş, a.g.e., s. 43.
14 Nahl, 16/70.
15 Bilgin, Beyza, İslam ve Çocuk, Ankara, 1997, s. 100.
16 Bkz. Ataç, Füsun, İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim, Beta Yay., İstanbul, 1991, s. 402; Lehr, a.g.e., s. 96; Güneş, a.g.e., s. 43.
17 Celep, Cevat, Halk Eğitimi, Kavramlar, İlkeler, Yöntemler, Teknikler, Ankara., 1995, s. 44.

nun niteliğinden kaynaklanan engeller kurumsal engeller olarak ele alınabilir.[18]

Yaşlıların din eğitimi programlarına katılmamalarını bir problem olarak değil, bir olgu olarak değerlendirmek gerekmektedir.[19] Özellikle ülkemizde yaşlıların eğitim etkinliklerine katılmaları halk kitleleri tarafından benimsenmiş bir olgu olarak kabul edilmemektedir. Ayrıca, formal eğitime katılmayanları dezavantajlı görmek yalnız formal eğitime katılanların amaçlı öğrenmeye angaje olacakları gibi mağrurane bir peşin hükme katıldığımız anlamına gelmektedir.[20] Halbuki yetişkinler gerektiğinde formal eğitim dışında da öğrenmeyi sürdürebilmektedirler. Bu açıdan eğer yaşlılar eğitim programlarına katılmıyorlarsa, onları kınamanın doğru bir tutum olduğunu söylemek uygun değildir.

Yaşlıların din eğitimi programlarına katılmaları için engelleri kaldırarak bu programları geliştirmek mümkündür. Din eğitimcilerinin formal etkinliklere katılımdan önce kademeli bir şekilde öğrenme etkinliklerine katılım konusunda motivasyon sağlaması gerekmektedir. Bu çerçevede yaşlıların öğrenme etkinliklerine katılmaları için kolaylık getirilmelidir. Bir yaşlının önce ilk adım olarak evinde programa başlayabilmesi, sonra evin bahçesinde devam etmesi, daha sonra da bir eğitim programına devam etmesi sağlanmalıdır.[21]

Din eğitimcileri yaşlıların, din eğitimi programlarına katılımını sağlamak ve etkin bir eğitim ve öğretim gerçekleştirmek için şu hususları göz önünde bulundurmaları gerekmektir:

Eğer yaşlılar günümüzde, formal din eğitimi programlarına katılmıyorlarsa bunun sebeplerini biraz da şimdiye kadar bu engellerin kaldırılmamış ya da katılımın önündeki engellere çözüm bulunmamış olmasında aramak gerekmektedir.

Din eğitimcileri katılımdaki engelleri tespit etmek ve bu engellerin üstesinden gelmek için çalışmalar yapmalıdır. Yaşlıların öğrenme etkinliklerine katılmalarındaki motivasyonları tespit edilmeli ve "Katılımı sağlayan etmenler nelerdir?" sorusuna cevap aranmalıdır.

Ülkemizde cemaatle namaz kılma konusunda en duyarlı kesimin yaşlı bireyler olduğu pek çok kimse tarafından kabul edilen bir gerçektir. Cemaatle namaz konusunda duyarlı olan yaşlılarımızın din öğretimi etkinliklerine gereken ilgiyi

---

18 Ferro, Trenton R. - Dean, Gary, "General Principles and Procedures" Handbook of Young Adult Religious Education, (ed. Harley Atkinson) Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1995, s. 169; Vogel, Linda, J., The Religious Education of Older Adults, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1984, s. 65; Elias, age, s. 97.

19 Mc Kenzie, Leon, The Religious Education of Adults, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1982, s. 55.

20 Ferro - Dean, a.g.m., s. 169.

21 Mc Kenzie, Leon, "The Purpose and Scope of Adult Religious Education" (in) Handbook of Adult Religious Education, (ed.) Nancy T. Foltz, Birmingham, Alabama, 1986, s. 21.

göstermemelerindeki sebepleri din eğitimcilerinin büyük bir hassasiyetle ele almaları gerekmektedir. Eğer yaşlı bireylerin öğrenme konusundaki engelleri belirlenerek bu engeller ortadan kaldırılmaya çalışılır ve programlara katılım konusunda motive edilebilirlerse, din öğretimi etkinliklerine devam konusunda yaşlı yetişkinler duyarlılık gösterebileceklerdir.

Din eğitimi programlarına katılma konusunda yaşlıları harekete geçirebilmek için, Diyanet İşleri Başkanlığına, Milli Eğitim Bakanlığına, Üniversitelere ve demokratik kitle örgütlerine önemli görevler düşmektedir.

Ülkemizde yetişkinlerin din eğitimi ve öğretimi büyük ölçüde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından karşılanmaktadır. Vaaz ve hutbelerle halkı aydınlatma görevi günümüzde 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 1. Maddesi" gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir."[22]

Diyanet İşleri Başkanlığı, çocuklar için düzenlediği yaz kurslarına katılımı sağlayabilmek için gerekli duyuruyu ilgililere ulaştırabilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı yetişkinler ve yaşlılar için düzenleyeceği kurslar ve eğitim programları hakkında vaaz, hutbe ve diğer kitle iletişim araçları yoluyla duyuru yapabilir. Yetişkin ve yaşlıların din eğitimleri için başlatılacak bir kampanya durumunda, çocuklarını ve torunlarını yaz kurslarına göndermek için teşvik eden yetişkinler, bu kurslara kendilerinin katılımı konusunda gerekli duyarlılığı gösterebileceklerdir.

Bazı yetişkinleri harekete geçirebilmek için onlara sadece bilgi vermek yeterli olmayabilmektedir. Çünkü yetişkinlerde, özellikle yaşlılarda, eğitim etkinliklerine katılma konusunda olumsuz tutum ve değişime direnç gösterme görülebilmektedir.

Ülkemizde "ağacın yaşken eğileceği" ve yaşlanma döneminde öğrenmenin mümkün olmayacağı şeklinde olumsuz bir kalıp yargısı vardır. Yaşlıların eğitim etkinliklerine katılmalarını sağlayabilmek için, bu kalıp yargılarının gerçek olmadığı konusunda ikna edilmesi gerekmektedir. "Öğrenemeyecek kadar yaşlısın" görüşünün kesin olmamasına rağmen bazı insanlar, yaşlıların eğitim etkinliklerinden yararlanamayacağı inancını kabullenmişlerdir. Bu kalıp yargısı ne yazık ki bazı eğitimciler tarafından, hatta pek çok yaşlının kendisi tarafından da kabullenilmektedir.[23]

Yetişkinlerin din eğitimleri ile ilgili olarak üniversitelere ve İlâhiyat Fakülte-

---

22 Bayraktar, M. Faruk, "Yaygın Eğitimde Din Öğretimi" Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, Ankara, 1999, s. 348.

23 Harris, Diana, K. - Cole, William E., Sociology of Aging, Houghton Mifflin, Boston, 1980, s. 301.

lerine de önemli görevler düşmektedir. Üniversiteler yaşlılar için kurslar, konferanslar ve televizyon programları hazırlayarak yetişkinleri eğitim etkinliklerine katılım konusunda motive edebilirler.

DİN EĞİTİMİ PROGRAMLARININ PLANLANMASI VE İÇERİĞİ

Din eğitimcileri yaşlıların din eğitimi programlarına katılımını sağlayabilmek için her şeyden önce yaşlıların ihtiyaçlarını tespit etmelidir. Bu ihtiyaçların başında temel fizyolojik ihtiyaçlar gelmektedir. ABD'de pek çok kilise ve sinagog bu hususu göz önünde bulundurmaktadır. ABD'deki bazı kiliseler yaşlıların ruhanî ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra; yaşlılara yiyecek temin etmek, tekerlekli sandalye sağlamak ve diğer fizyolojik ihtiyaçları karşılamak gibi görevler de üstlenmektedirler. Bunun tam tersi olarak da dinî bir amacı olmayan bazı seküler yardım kuruluşları da yaşlıların dinî ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler.[24]

Din hizmeti sunan kurumlar ve sivil toplum örgütleri yaşlılara yiyecek ve barınacak yer temin etme konusunda etkin bir rol üstlenebilirler. Bu kurumlar yaşlılara hizmet sunmanın yanı sıra, başka kişi ve kuruluşların yaşlılara yardım etmesi için organizasyonlar ve imkanlar sağlayabilirler.

Dinî kurumlar ve sivil toplum örgütleri yaşlılara yiyecek ve barınacak yer temin etmenin yanı sıra, yaşlıların yapamayacakları bazı ev işlerinin yapılması ve alış veriş ihtiyaçlarının karşılanması gibi etkinlikleri organize edebilirler.

Yaşlıların dinî ihtiyaçları dışındaki ihtiyaçlarının giderilmesi, dolaylı olarak onların dinî gelişimine de hizmet edebilir. Yaşlıların bazı fiziksel, duygusal, ekonomik, sosyal ve entellektüel ihtiyaçlarının giderilmesi, onların başarılı ve mutlu bir hayat sürmeleri anlamına gelmektedir. Bu temel ihtiyaçların karşılanması, yaşlıların dinî ihtiyaçlarının doyurulmasını da kolaylaştıracaktır.[25]

Yaşlıların fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra, bazı psikolojik ve manevî ihtiyaçları da vardır. Bu ihtiyaçlar yaşlıların "kendileri ile ilgili" ve "başkaları ile ilgili" ihtiyaçları şeklinde iki grupta ele alınabilir. Yaşlıların kendileri ile ilgili belli başlı ihtiyaçlarının şunlar olduğu söylenebilir: Anlam ve amaç ihtiyacı, faydalı olma ihtiyacı, vizyon ihtiyacı, ümit ihtiyacı, değişikliler ve kayıplarla baş edebilmek için destek ihtiyacı, artan bağımlılığa uyum sağlama ihtiyacı, zor şartların üstesinden gelme ihtiyacı, bireysel bütünlük ihtiyacı, geçmişle sürekliliği devam ettirme ihtiyacı, ölüme hazırlanma ve kabullenme ihtiyacı, kendini kontrol ede-

24 Fahey, Charles J.; Lewis, Mary Ann, "Principles of Integrating Spiritual Concerns into Programs for the Aging" Generations, Vol. 14, Issue 4, Fall 1990, ss. 59-63;Harris - Cole, age, s. 296.

25 Fahey - Lewis, a.g.m., pp. 59-63

bilme ihtiyacı, fiziksel ve zihinsel açıdan sağlıklı bir hayat sürme ihtiyacı.[26]

Başkaları ile ilgili ihtiyaçlar ise; başkalarıyla arkadaşlık kurma ihtiyacı, başkalarını sevme ve onlara hizmet etme ihtiyacı, affetme ve affedilme ihtiyacı, sevilen birisinin ölümünü veya ondan ayrı kalma sorunuyla başa çıkma ihtiyacı, hoşlanılan ve memnunluk veren etkinliklerde bulunma ihtiyacı, topluma katkıda bulunan bir birey olma ihtiyacı ve genç insanlarla iletişime devam etme ihtiyacıdır.[27]

Yaşlılara yönelik din eğitimi etkinlikleri düzenleme durumunda olan kurumların da bu yaş grubundaki bireylerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaları gerekir. Yaşlıların eğitim programının planlanmasında akademik konulara ağırlık verilmesinden çok, öğrencinin ilgi, istek ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması esastır. Din eğitimi etkinliklerine katılım gönüllü bir süreç olması sebebiyle, din eğitimcileri programa katılımı sağlayabilmek için adeta bir satış kampanyası düzenler gibi yaşlıları etkilemeye çalışmalıdır.

Yetişkin din eğitimcileri, ihtiyacı olmayan kimselere bilgi pazarlamaya çalışırlarsa Eskimolara buzdolabı pazarlamaya çalışanlara benzerler.[28] Etkili liderler, bireylerin hissettikleri ya da açıkladıkları istek ve ihtiyaçları algılayabilen ve onları uygulama alanına koyabilen kimselerdir.

İhtiyaçların karşılanmasının önemini şu örnekle açıklayabiliriz: Elektriğin keşfedilmesinden önce mum satan iki dükkandan ana caddede olanı "görevimiz mum üretip halka mum satmaktır" derken diğeri ise "görevimiz halkı aydınlatmaktır" demiştir. Birinci dükkan elektriğin keşfedilmesinden sonra kapanmıştır. Halkın ihtiyaçları konusuna daha duyarlı olan ikinci dükkan ise aydınlatma gereçleri fabrikası olarak halka hizmet etmeye devam etmiştir.[29]

Din eğitimcileri katılımcıların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmadan yetişkin öğrenciler için yararlı konular tespit ettiklerini düşünerek hazırladıkları programların mükemmel olduğu kanaatine ulaşabilirler.[30] Din eğitimi programı sadece ruhanî ve teolojik konularda, din eğitimcisinin uygun gördüğü konuları aktarmaktan ibaret değildir. Din eğitimcisi böyle bir vaaz serisine ancak yetişkinlerin katılmasını isteyebilir. Yetişkin böyle bir programa katılmak için istek ve ihtiyaç hissetmiyorsa, eğitim programına da katılmak istemeyecektir. Yetişkinlerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak program hazırlayan din eğitimcileri katılım sağlamada daha başarılı olacaklardır.

Bu açıdan yaşlıların eğitim etkinliklerini programlama; planlayıcı, öğretmen,

---

26 Koenig, Harold G. - John Pritchett, "Religion and Psychotherapy" (in) Handbook of Religion and Mental Health, (ed. Harold G. Koenig) London, 1998, s. 325. Vogel, a.g.e, s. 62.

27 Koenig - Pritchett, a.g.m, s. 325. Vogel, a.g.e, s. 62.

28 Mc Kenzie, a.g.e., s. 140-142.

29 Mc Kenzie, a.g.e., s. 125.

30 Mc Kenzie, age, s. 140.

öğrenci tarafından karşılıklı olarak gerçekleştirilmelidir. Yaşlılar, eğitim programlarının gerçekleştirilmesi için din eğitimcilerine yardımcı olmak üzere davet edilmelidir. Din eğitimcileri de, kurs önerileri ve program hakkında yaşlılara öneri verileri sunmalıdır. Katılımcıların görüşlerinin alınması sonucu ortaya çıkan taslak program tartışılarak değerlendirilmeli ve program zenginleştirilmelidir.[31] Öğrencilerin bilgi eksikliği sebebiyle çok büyük katkılarının olamayacağı alanlar olabilir. Bu öğrenciler, programın uygunluğu ve anlaşılabilirliği konusunda planlamada yardımcı olabilirler. Program planlamada bu paylaşılan sorumluluk, yetişkin din eğitiminde önemlidir. Çünkü yetişkinin dini algılama biçimi farklılıklar gösterebilmektedir.[32]

Yaşlıların din eğitimi programlarının planlanmasında göz önünde bulundurulması gereken diğer hususları şu şekilde özetleyebiliriz:

Yaşlılara mümkün olduğu kadar uygulamaya koyabilecekleri bilgilerin öğretilmesine öncelik verilmelidir. Çocukluk döneminde öğrenilenlerin çoğu, çocukları yetişkinlik hayatına hazırlayacak bilgilerdir. Yaşlılar için eğitimin en önemli işlevlerinden birisi; bireyi hayata hazırlamaktan çok, hayatın kendisi olmasıdır.

Yaşlılar daha sonra kullanılmak üzere depolanan bilgi ile çok fazla ilgili değillerdir. Yeni öğrenilenlerin özümsenmesi; mevcut ihtiyaçlar ve bilginin faydalı olup olmaması ile ilgilidir. Zaten din eğitiminin en önemli amacı bireyde olumlu istendik davranış değişiklikleri meydana getirmektir.[33] Bu açıdan yaşlıların din eğitimi ile ilgilenenler, hayat tarzına etki etmeyen, yabancı, arızî bilgilerin yaşlılar için değersiz olduğu gerçeğini hatırdan çıkarmamaları gerekir.

Yaşlanma dönemindeki yetişkinler öğrendikleri bilgilerin ana hatlarını ve bunlardan çıkarılacak sonuçları daha çok anımsarlar.[34] Ayrıca yaşlılar varoluşla ilgili soruların cevaplarını araştırma konusunda gençler kadar istekli değildirler. Bu açıdan din eğitimi çerçevesinde yaşlılara, din konusunda detaylı bilgiler sunmaya çalışmaktan ziyade genel konular hakkında bilgiler verilmelidir. Yaşlılar genellikle felsefe, kelam ve fıkıhla ilgili incelikler ve tartışmalara pek ihtiyaç duymamaktadırlar.

Yaşlılar anlamı olmayan bilgilerin öğrenilmesinde isteksiz ve başarısız olabilmektedirler. Bu açıdan yaşlılara anlamı olan bilgilerin öğretilmesi gerekmektedir. Hayatın sonuna yaklaşıldığı dönemde bireyler, anlamı olan bilgileri öğrenmede

---

31 Vogel, a.g.e, s. 155-156; Mc Kenzie, a.g.e., s. 129.

32 Elias, a.g.e, s. 266.

33 Din eğitimi bilimi; bireyin dinî davranışlarında kendi yaşantıları vasıtasıyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecini geçmişi, bugünü ve geleceği ile ele alan bir bilim dalıdır. Bkz. Tosun, Cemal, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegema Yay., Ankara, 2000, s. 34.

34 Lehr, a.g.e, s. 89.

gençler kadar başarılı olabilmektedirler.[35]

Yaşlılar eğitim programlarının planlanmasında ders saatlerinin zamanlaması da önemlidir. Yaşlılara derse devam konusunda esneklik gösterilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin derse geç gelmeleri ya da erken ayrılmak istemeleri konusunda tolerans gösterilmelidir. Bu tolerans gösterilmemesi durumunda yaşlılar, eğitim etkinliklerine katılmak istemeyeceklerdir.

Yaşlılar, eğitim çabalarında başarılı olabileceklerini algılarlarsa katılım ihtimali yükselecektir. Din eğitimi tecrübesi; destekleyici, kişi merkezli, sıcak, psikolojik ve duygusal bir öğrenme ortamı meydana getirirse din eğitimine katılan kimsenin başarı algısı da yükselecektir.

Din eğitimi yoluyla değerlere ulaşabilen amaçlar verilmelidir. Amaç önemli değilse, güdülenme giderek azalacaktır. Din eğitimi programları eğer öğrencilerden yüksek ihtiyaçlar ve hedefler isterse, yaşlılar bu isteklere ulaşamayacaklarından öğrenme etkinliklerine katılmaktan vazgeçebileceklerdir.[36]

Din eğitimcisinin sadece dinî bilimler konusunda değil, yaşlanma dönemi gelişimi ve eğitimi konusunda da bilgi sahibi olması gerekir. Yaşlıların din eğitiminde, onlara birtakım dinî bilgileri kazandırmak için programa önem vermek gereklidir, ancak bu konuda dikkatin odak noktası; yaşlıların biyolojik, bilişsel ve sosyal olarak gelişimini bilmek olmalıdır.

SONUÇ

İslâm inancına göre bilgi öğrenmek Müslüman her kadın ve erkeğin görevidir. İslam dini, öğrenebilir konumda olan herkese bilginin ulaştırılması prensibini benimsemiştir. Öğrenme konusundaki bu odaklaşma, yaşlılık dönemine kadar uzanmaktadır. 40 yaşında kendisine ilk ayetler indirilen Hz. Peygambere ilk emir "oku" olmuştur. Hz. Peygambere arkadaşlık eden sahabe, ileri yaşlarına rağmen öğrenme ve öğretme etkinliklerini sürdürmüştür.

Gelişim Psikolojisi alanında günümüzde yapılan araştırmalar, bazı şartlar altında öğrenmede kapasitenin yaşla çok az değiştiğini ortaya koymaktadır. Gençler ve yaşlılar arasında "zaman" önemli bir faktör olmadığında, öğrenmenin gerçekleştirilmesinde de önemli bir fark söz konusu değildir. Yaşlanma döneminde de insanlar, öğrenmeye ve kendini geliştirmeye devam edebilirler. Eğitim ileri yaşta da sürdürülebileceğine göre, karar verilmesi gereken asıl husus; öğrenme isteği, anlama isteği, ufku geliştirme ve tecrübeleri genişletme isteğinin uyandırılmasıdır.

Yaşlılarımız, önceden hazırlanmış belli bir plan ve program çerçevesinde ger-

35 Lehr, a.g.e, s. 116.
36 Atkinson, a.g.m., s. 67-71.

çekleştirilen öğrenme çeşidi olan "formal eğitim"den yeterince yararlanamamaktadırlar. Ülkemizde formal din eğitimi etkinliği olarak yaşlılar için vaaz, hutbe ve Kur'an Kursları dışındaki etkinliklere yeterli oranda rastlamak mümkün görünmemektedir. Yaşlı yetişkinlerin formal eğitime devam etmelerine imkan sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması, kaynak ve destek sağlanması gerekmektedir.

Din eğitimcileri yaşlıların, din eğitimi programlarına katılımını sağlamak ve etkin bir eğitim ve öğretim gerçekleştirmek için şu hususları göz önünde bulundurmaları gerekmektir: Din eğitimcileri yaşlıların din eğitimini, bir değer olarak algılamalıdır. Yaşlıların din eğitimi, güven verici, duygusal olarak rahat, endişe uyandırmayan, utandırmayan, yargılamayan, çatışmalar meydana getirmeyen, yarışmacı olmayan, başarısızlığı gündeme getirmeyen bir biçimde gerçekleştirilmelidir.

Yetişkin eğitim programının planlanmasında akademik konulara ağırlık verilmesinden çok, öğrencinin ilgi, istek ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması esastır. Din eğitimi programlarının planlanmasında yaşlıların ilgi ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması önemli olmakla birlikte dinî değerlere de önem atfetmek, göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Hem ihtiyaçların göz önünde bulundurulduğu, hem de değerlerin yer verildiği eğitim programlarında yetişkinler, kendi değer ve inançlarına eleştirel bir yaklaşımla değerlendirme fırsatı bulurlar.

Yetişkinlere din hizmeti ve eğitimi götürme konumunda olan din görevlilerinin bazı andragojik özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Din görevlileri yetişkinlerin ve yaşlıların manevî hayatlarının gelişmesine katkıda bulunma konusunda yeterli donanıma sahip bir biçimde yetiştirilmelidir. Günümüzde genellikle din eğitimcilerinin hizmet biçimi; yetişkinlerin inanç ve dinî tecrübelerini mevcut seviyede devam ettirmelerini sağlama şeklindedir. Din görevlileri genellikle yetişkin ve yaşlıların manevî hayatlarının gelişmesine katkıda bulunma ve yeterli yardım götürme konusunda zorlanmaktadırlar. Din görevlilerinden ileri yaşın olumsuzlukları için bireyi manevî olarak hazırlaması ve yaşlılara manevî hayat yolculuğunda rehberlik etmesi beklenmektedir. Din görevlilerinin yaşlılara uzun dönemli ilgi ve bakım vermeleri için yeterli kaynak ve imkanları olmadığı gibi, bu konuda da eğitim aldıklarını söylemek mümkün görünmemektedir.

İlâhiyat Fakülteleri yetişkin din eğitimcisi yetiştirmenin yanı sıra, yaşlılık dönemi din eğitimi konusunda önemli görevler üstlenebilir. İlâhiyat Fakülteleri yaşlılar için kurslar, konferanslar ve televizyon programları hazırlayabilirler. İlâhiyat Fakültesi öğrencileri gönüllü olarak yaşlıların ve yetişkinlerin eğitimi görevini üstlenebilirler. Bu tür bir uygulama gençlerin, yetişkinlerin ve yaşlıların birbirlerini tanımalarına imkan sağlayarak kuşaklar arası iletişimin devamını da kolaylaştıracaktır.

Bilgi aktarımının yanı sıra, İlâhiyat Fakülteleri yeni araştırma etkinlikleri yoluyla yeni bilgi geliştirme sorumluluğuna da sahiptir. İlahiyat Fakülteleri yaşlılarla çalışanlarla seminerler, organizasyonlar ve etkinlikler düzenleyebilirler. Böylece yaşlıların şimdi ve gelecekteki sorunları tespit edilerek gerekli çözüm yollarının tespit edilmesi kolaylaştırılabilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yaşlanma dönemi "Ben kimim?" "Bu hayatı sürdürmemin amacı nedir?" "Çalışamadığım halde başkalarına nasıl yararlı olabilirim?" "Hayatımda doğru ve yanlış konusunda bana yol gösterecek rehber nedir?" "Kayıplarla nasıl yaşayabilirim?" "Yaşadığım kayıpların olumlu sonuçları olabilir mi?" "Acılara katlanmanın anlamı nedir? Manevî açıdan kendimi nasıl geliştirebilirim?" gibi sorulara cevap arandığı bir dönemdir. Tüm bu soruların psikolojik, sosyolojik, felsefî ve dinî boyutları söz konusudur. Bu soruların cevabını bulma din eğitimi yoluyla gerçekleştirilebilir. Din eğitimi, genelde tüm insanların, özelde yaşlıların hayatın anlamını yeniden keşfetmelerine, yeniden yapılandırmalarına ve bütünlüğü sağlama çabalarına imkan sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Ataç, Füsun, *İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim*, Beta Yay., İstanbul, 1991.

Bayraktar, M. Faruk, "Yaygın Eğitimde Din Öğretimi" *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara, 1999, ss. 345-354.

Bentley, Trevor, *İnsanları Motive Etme*, (çev. Onur Yıldırım) Hayat Yay., İstanbul, 1999.

Bilgin, Beyza, *İslam ve Çocuk*, Ankara, 1997.

Billig, Nathan, *Üçüncü Bahar Yaşlılık ve Bilgelik* (çev. Gültekin Yazgan) İstanbul.

Celep, Cevat, *Halk Eğitimi, Kavramlar, İlkeler, Yöntemler, Teknikler*, Ankara, 1995.

Ekşi, Halil, Başaçıkma, *Dinî Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2001.

Elias, John, L., *The Foundations and Practice of Adult Religious Education*, Robert E Krieger Pub. Company, Florida, 1982.

Fahey, Charles J.; Lewis, Mary Ann, "Principles of Integrating Spiritual Concerns into Programs for the Aging" *Generations*, Vol. 14, Issue 4, Fall 1990, 59-61.

Ferro, Trenton R. - Dean, Gary, "General Principles and Procedures" *Handbook of Young Adult Religious Education*, (ed. Harley Atkinson) Religious Educati-

on Press, Birmingham, Alabama, 1995, ss. 165-184.

Friedan, Betty, "Aging and Death in the Youth Culture", *New Perspectives Quarterly*, Vol. 11, Issue 1, Winter 1994, 31-36.

Geçtan, Engin, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar*, Ankara, 1978.

Güneş, Firdevs, *Yetişkin Eğitimi, (Halk Eğitimi)* Ocak Yay., Ankara, 1996.

Harris, Diana, K. - Cole, William E., *Sociology of Aging*, Houghton Mifflin, Boston, 1980.

Koenig, Harold G. - John Pritchett, "Religion and Psychotherapy" (in) *Handbook of Religion and Mental Health*, (ed. Harold G. Koenig) London, 1998.

Köylü, Mustafa, "Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitimini Gerekli Kılan Nedenler", *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri*, İstanbul, 2007, ss. 205-229.

Lehr, Ursula, *Yaşlanmanın Psikolojisi*, (çev. Neylan Eryar) İstanbul, 1994.

McKenzie, Leon, *The Religious Education of Adults*, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1982.

McKenzie, Leon, "The Purpose and Scope of Adult Religious Education" (in) *Handbook of Adult Religious Education*, (ed.) Nancy T. Foltz, Birmingham, Alabama, 1986, ss. 7-23.

Onur, Bekir, *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

Örnek, Turan - Bayraktar, Erhan - Özmen, Erol, *Geriatrik Psikiyatri*, İzmir, 1992.

Thomas, L. Eugene - Susan A. Eisenhandler, "Research on Religion and Aging - Mapping an Uncharted Territory" (in) *Religion, Belief, and Spirituality in Late Life* (eds. L. Eugene Thomas - Susan A. Eisenhander) New York, 1999, ss. xii-xvv.

Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegema Yay., Ankara, 2000

Vogel, Linda, J., *The Religious Education of Older Adults*, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1984.

21. YÜZYILDA YETİŞKİN EĞİTİMİ: İMKÂN VE FIRSATLAR

Mustafa KÖYLÜ*

Giriş

Eğitim ve öğretim, tarih boyunca tüm toplumların önem verdiği bir husus olmuştur. Zaten kültür ve medeniyetlerin gelişmesi, gerilemesi ya da tarih sahnesinden silinmesi de doğrudan, o toplumların eğitim ve öğretimle olan ilişkilerine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu durumu hem doğu hem de batı toplumlarında görmek mümkündür. Ancak eğitim konusunda geçmişle günümüzü kıyasladığımızda ortaya ciddi farklılıkların çıktığını görmekteyiz. Geçmişte, toplumu oluşturan fertlerin büyük çoğunluğu sadece günlük ihtiyaçlarını karşılayacak derecede bir eğitim ve öğretime ihtiyaç duyarken, günümüzde tüm fertlerin minimum bir eğitim seviyesine değil, daha yüksek seviyede bir eğitime ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden tüm dünya ülkeleri, bir taraftan temel eğitim yaşını ve seviyesini yükseltmeye çalışırken, bir taraftan da "yaşam boyu eğitim" şeklinde ifade edilen yetişkin eğitimi konusunda ciddi yatırımlar yapmaktadırlar. Hatta bazı eğitimciler 21. asrın yetişkinler asrı olacağını ilan etmektedir.[1] Bu sloganın anlamı, toplumun yüzde yüzlere varan temel eğitim ihtiyacını karşılamak bir zamanlar büyük bir başarı olarak görülürken, artık bu durum sıradan bir iş haline gelmiş, hedef daha ileri düzeyde hayat boyu eğitim şekline dönüşmüştür.

Bununla beraber UNESCO tarafından üye ülkelerde yapılan araştırmalara göre, son yirmi otuz senedir, temel eğitime yapılan kayıtlar sonucu, okuma yaz-

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1 John L. Elias, Studies in Theology and Education, Malabar, Florida: Robert E. Krieger, 1986, s. 80.

ma konusunda önemli başarılar sağlanmış olsa bile, bu konuda hala dünyanın pek çok ülkesinde ciddi sorunların olduğu görülmektedir. Zira UNESCO tarafından yapılan araştırmalara göre, 1990 yılında dünya çapında 962 milyon okuma yazma bilmeyen kişi varken, bu oran 1995'te 885, 2000 yılında 887, 2002'de ise 862 milyona düşmüştür. Bu sayının, %27'sini gelişmekte olan ülkelerdeki yetişkin nüfus oluşturmaktadır. Yine bu okuma yazma bilmeyen grubun çoğunluğunu, (bazı ülkelerde yetişkin nüfusun üçte ikisini) kadınlar oluşturmaktadır. Bölgesel olarak bakıldığında, Doğu ve Güney Asya ülkeleri, toplam dünya okuma yazma bilmeyenlerin %71'ini oluşturmaktadır. Alt-Afrika kıtasında bu oran %40'lar civarında iken, Latin Amerika ülkelerinde ortalama olarak %20'ler civarındadır. Bir bütün olarak bakıldığında, İslam ülkelerinde durum hiç de iç açıcı değildir.[2] Öte taraftan gelişmiş ülkelere bakıldığında, yetişkin nüfustaki okuma yazma sorununun son derece az olduğu görülmektedir. Endüstrileşmiş ülkelerinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı 1980'lerde %3 civarında iken, 2000'li yılların başında bu oran, %1'in altına düşmüştür. Meseleye bir bütün olarak gelişmişlik-geri kalmışlık açısından baktığımızda gelişmekte olan ya da geri kalmış olan ülkelerde, temel eğitim ve yetişkin eğitimi konusunda hala ciddi sorunların yaşandığı görülmektedir.[3]

İşte bu bildiride, özellikle 1970'li yıllarda dünya gündemine gelen ve her geçen gün de önemi artan yetişkin eğitimi ele alınacaktır. Bildiri temel olarak üç kısımdan oluşacaktır. Birinci kısımda, yetişkin eğitiminin tanımı ve kapsamı; ikinci kısımda, yetişkin eğitimini zorunlu kılan nedenler; üçüncü kısımda ise, yetişkin eğitiminin temel ilkeleri ele alınacaktır. Sonunda özellikle de ülkemiz şartları dikkate alınarak, etkili ve verimli bir yetişkin eğitimine ilişkin bazı önerilerde bulunulacaktır.

A. Yetişkin Eğitiminin Tanımı ve Kapsamı

"Yetişkin öğrenme," "yaşam boyu öğrenme," "mesleki eğitim," "non-formal" veya "informal eğitim" şeklinde adlandırılan yetişkin eğitiminin farklı adları olduğu gibi farklı tanımları vardır. Örneğin bir tanıma göre, yetişkin eğitimi, yaş, seviye, içerik ve uygulanan metoda bakmaksızın, temel eğitimin yerine geçen ya

2 Bazı İslam ülkelerindeki okuma yazma oranı şöyledir: Kuveyt 93. 3; Ürdün 91.1; Endonezya 90.4; Katar 89.; Malezya 88.7; Birleşik Arap Emirlikleri 88.7; Lübnan 88.3; Türkiye 87.4; Bahreyn 86.5; Libya 84.2; Suudi Arabistan 82.9; İran 82.4; Oman 81.4; Suriye 80.8; Tunus 74.3; Kenya 73.6; Mısır 71.4; Cezayir 69.9; Nijerya 69.1; Sudan 60.9; Eritre 60.5; Burundi 59.3; Yemen 54.1; Pakistan 49.9; Bangladeş 47.5; Etopya 35.9; Çad 25.7; Mali 24. Kaynak: United Nations Development Report 2007-2008, s. 226.

3 United Nations Development Programme Report 2007/2008, s. 226; Recommitting to Adult Education and Learning, Synthesis Report of the CONFINTEA V Midterm Review Meeting, September 6-11, 2003 Bangkok, Thailand, s.16.

da onu tamamlayan, yetişkinler tarafından izlenen tüm eğitim süreçleridir.[4] Başka bir tanıma göre ise, "normal bir okul veya üniversite sisteminin dışında, 15 ve yukarısında olan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere organize edilmiş ve yapılandırılmış eğitim programlarıdır."[5] Bir başka tanıma göre ise, "yaşı, toplumsal rolü ve bireysel algılarıyla kendilerini yetişkin olarak tanımlayan kişiler arasında öğrenmeyi gerçekleştirmek amacıyla yapılan etkinliklerdir.[6] Avrupa Birliği Konseyinin tanımı ise şöyledir: "temel (initial) eğitim ve öğretimi bıraktıktan sonra yetişkinler tarafından deruhte edilen tüm öğrenme şekilleridir."[7]

Yukarıdaki tanımlara bakarsak bu tanımlardaki ortak noktalar, her şeyden önce yetişkin eğitiminin temel eğitimden sonraki dönemde olması, hedef kitlesinin yetişkinler olması, zorunluluktan ziyade gönüllülük esasında dayanıyor olması, muayyen bir içerik ve program yerine, yetişkinlerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre farklı programlara sahip olmaları şeklinde özetlenebilir. Yetişkin eğitimi gündüz okullarını, gece okullarını, uzaktan öğretimi, part-time şeklindeki okul türlerini kapsayabilir. Yetişkin eğitiminde alınan dersler, kredili olabileceği gibi, kredisiz de olabilir. Yine işle ilgili olabileceği gibi, kişisel ilgi ve nedenlerden dolayı da olabilir.

Yetişkin eğitiminin içeriğine baktığımızda, bu konuda da yine farklı yaklaşımların olduğunu görmekteyiz. Bunun nedeni, her ülkenin eğitim ve öğretim seviyesi farklı olduğu gibi, gelişmişlik düzeyi de farklıdır. Dolayısıyla, yetişkin eğitiminin içeriği biraz da ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlikleriyle ilgili bir durumdur. Ancak şu da bir gerçektir ki günümüzde hükümetler ve hükümet dışı organizasyonlar (non-govermental organizations) yetişkin öğrenme ya da yetişkin eğitimi için beş farklı alan belirlemektedirler: Bunlar, 1) demokrasi ve aktif vatandaşlık, 2) okur-yazarlık (literacy) ve temel yetişkin eğitimi, 3) çevre sorunları eğitimi, 4) medya bilgi ve iletişim teknolojileri, 5) özel grupların ihtiyaçlarına yönelik eğitim.[8]

Yetişkin eğitiminin içeriği ülkelere göre farklılık arz eder. Bilgi toplumu olarak adlandırılan gelişmiş ülkelerde, yetişkin eğitiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve öğretimi ön planda yer alırken, gelişmekte olan ülkelerde daha çok temel eğitim, ziraat ve sağlık gibi yaşamsal alanlar daha çok önem arz eder.

---

4 A Report on Adult Education and Training in Canada, Human Resources Development, Canada, 2001, s.67.

5 Internationas Standard Classification of Education (ISCED-76), s. 17.

6 E. Paulette Isaac, "The Future of Adult Education in the Urban African American Church," Education and Urban Society, vol 37, no. 3 (May 2005, 276-291), s. 278.

7 Council of the European Union, Brussels, 2006. s. 2.

8 Recommitting to Adult Education and Learning, s.11.

Yetişkin eğitimini amacına baktığımızda bu konuda da dünya ülkeleri arasında ortak bir konsensüse varmak mümkün değildir. Ancak dünya çapında 90 ülkeden, 300'ün üzerinde bilim adamı ve siyasetçinin katılımıyla gerçekleştirilen (1997, bir sonrakinin de Aralık 2009'da yapılması planlanan) "Yetişkin Eğitimi Üzerine 5. Uluslar arası Konferans'ta yetişkin eğitiminin amacı şu şekilde ifade etmiştir: "ekolojik olarak sürdürülebilir bir gelişim sağlamak, demokrasi, adalet ve cinsler arası eşitliği temin etmek, bilimsel, sosyal ve ekonomik gelişimi sağlamak ve şiddet ve anlaşmazlıkların yerine, adalet temelli barış kültürü ve diyalogun yer aldığı bir dünya inşa etmektir."[9]

Görüldüğü gibi bu hedefler eğitimin, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, insan yaşamının farklı alanlarındaki gelişmeleri destekleme ve yaşadığımız tabi dünyanın korunmasına yönelik hedefleri içermektedir.

B. Yetişkin Eğitimini Gerekli Kılan Nedenler

Günümüzde herkes tarafından kabul edilen bir gerçek varsa o da eğitimin, hem birey hem de toplum için kaçınılmaz bir olgu olduğudur. Her ne kadar temel eğitim, süresi farklı olmakla beraber, tüm dünya ülkelerinin birincil hedefi olsa da, yetişkin eğitimi de gün geçtikçe önemi artan bir olgu haline gelmiştir. Acaba niçin? Tabi bu soruya farklı cevaplar verilebilir. Ancak biz burada bunlardan sadece birkaçına yer vereceğiz.

Demografik alandaki gelişmeler: Günümüzde yetişkin eğitimine karşı ilgi duyulmasının en önemli nedenlerinden birisi, yetişkin nüfusunda meydana gelen hızlı artıştır. Bu günkü veriler insanlık tarihinin hiçbir döneminde, çağımızdaki kadar 21 yaş üstü nüfusa sahip bir devir olmadığını ortaya koymaktadır. Önceleri yaşlılık dönemi olarak adlandırılan dönem, şimdi orta yaş dönemi olarak kabul edilmektedir.[10] Daha bundan iki asır önce (1776 da) ortalama yetişkin hayatı 40 yaş dolayında olup, çoğu insan 40 yaş civarında ölürken, bugün yetişkinler 30-40 sene gibi daha fazla hayat yaşayabilmektedirler.[11] Yapılan araştırmalar, son zamanlarda yaşlı nüfus oranının başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, tüm dünya ülkelerinde hızla arttığını göstermektedir. Örneğin, Amerika'da 1900'lü yıllarda 65 yaş ve yukarısının oranı sadece %4 iken, bu oran 1960'ta %8'e, 1980'lerde %14'e ulaşmıştır. Bu oranın 2030 yılında %21.2 olacağı tahmin edilmektedir. Ülkemizde ise 2008 yılı itibariyle 65 yaş ve üzeri, toplam nüfusun %6.8'ini

9 Recommitting to Adult Education and Learning, s. 3.

10 Ledford J. Bischof, Adult Psychology, second edition, New York: Harper and Row, 1976, ss. 3-4.

11 Alfred McBride. «Adult Educatin: A Ministry to Life Cycles.» Religious Education Vol.72, no. 2 (March-April: 1977), s. 171.

oluşturmaktadır.[12] Avrupa ülkelerindeki nüfus profili de önemli derecede değişmektedir. Doğum oranları hızla düşerken, yaşam süresi de gittikçe artmaktadır. Bu durum "çift yaşlılık" olarak adlandırılmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde 85 yaş üzeri insanlar, 65 yaş üzeri insanlardan daha çok yekun tutmaktadır. En yaşlı grubu da kadınlar oluşturmaktadır.[13] AB Komisyonu raporuna göre, gelecek 30 senede genç kişilerin oranı (24 yaşa kadar) %15 dolayında azalacak, her üç Avrupalıdan birisi 60 yaşın üzerinde olurken, her on kişiden biri de 80 yaşın üzerinde olacaktır. Bu gelişmelerin, endüstrileşmiş ülkelerin sosyal modeli üzerinde ciddi tehditler oluşturabileceği söylenebilir.[14]

Durağan ya da düşen nüfus sayısı, emeklilikten sonra insanların daha uzun yaşamaları anlamına gelmektedir. Bu da sonuçta ciddi anlamda üretimi ve buna bağlı olarak ekonomik hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak burada ekonomik kaygıların yanında, meselenin çok daha ciddi bir yönü vardır. O da yaşlanan nüfusun sosyal ve psikolojik açıdan pek çok sorunlarla karşı karşıya gelmesidir. Zira özellikle batı toplumlarında, üretime katkı sağlamayan yaşlılara genelde işe yaramaz bireyler olarak bakılmakta, toplumdan dışlanmakta ve yalnızlığa itilmektedirler. Bu durum da onlarda hem fiziki hem de ruhsal açıdan ciddi sorunlara neden olabilmektedir. İşte bu noktada yetişkin eğitimi sadece yetişkinlerin üretime daha fazla katkı sağlamlarına, daha bilgili olmalarına ya da daha aktif vatandaşlar olmalarına değil, aynı zamanda bireysel refahlarına da önemli katkılar sağlayacaktır.

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler: Çağımız tam anlamıyla bir bilgi çağıdır. Bunun en önemli göstergelerinden biri, son yüzyılda kitap sayısında meydana gelen akıl almaz artışlardır. Bir araştırmaya göre 16. yüzyılda Avrupa'da yılda sadece 1,000 kitap basılırken, bu rakam ABD'de 1965'te 365.000'e, 1985'te ise 1.500.000'a ulaşmıştır.[15] Bu sadece kitap bazında ortaya çıkan bir gelişmedir. Günümüzde buna diğer bilimsel çalışmaları, bilgisayar ve Internet gelişmelerini de eklersek, bilgi birikiminin hangi boyutlara ulaştığını kolayca anlayabiliriz. İşte bir zamanlar "mevcut bilgilerin bir sonraki nesillere nakledilmesi" olarak tanımlanan eğitim anlayışı, artık günümüz toplumlarının ihtiyacına cevap verememektedir. Çünkü bu anlayışa göre, bireylerin, çocukluk döneminde öğrendikleri bilgilerin hayatları boyunca geçerli ve faydalı olacağı görüşü hâkimdi. Oysa yirminci yüzyılın en büyük filozoflarından biri olan Whitehead'ın da belirttiği

12 Bkz. TUİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 31 Aralık 2008. Toplam nüfusumuzun 71.517.100 olduğu düşünülürse, 65 ve yukarısında olan kişilerin yaklaşık beş milyon olduğu söylenebilir.

13 Adult Education Trends and Issues in Europe, Belgium, 2006, s. 34.

14 Council of the European Union, s. 4.

15 Gilbert A. Peterson, "The Needs and Nature of Adults," The Christian Education of Adults, ed. Gilbert A. Peterson, Chicago, Moody Press, 1984, s. 46.

gibi, bu görüş artık önemini kaybetmiştir. O bu konuda şöyle der: "Bugün biz bu faraziyenin yanlış olduğu (geçerliliğini kaybettiği) insanlık tarihinin ilk dönemini yaşıyoruz... Bugün bu zaman süreci, insan hayatının süresinden önemli derecede kısadır ve bunun sonucu olarak, eğitimimizi ve bireyleri değişen şartlara ayak uydurabilecek şekilde hazırlamamız gerekir."[16]

Yirminci yüzyılın başına kadar kültürel ve teknolojik değişiklikler, birkaç nesil üzerinde etkisini sürdürürken, artık bu yüzyılda birçok temel değişiklik meydana gelmiş ve değişim hızlanmıştır. Bu yeni şartlar altında elde edilen yeni bilgiler, daha bir nesil bile geçmeden demode olmakta ve yirmi yaşlarında bir sanat ve meslek sahibi olanların bazıları, otuzlarında o sanatın ve mesleğin özelliklerini de kaybetmektedir. Dolayısıyla yukarıda da belirttiğimiz gibi artık, "bilinen bir şeyin nakli" olarak tanımlanan eğitimin tanımı önemini kaybetmeye başlamış, buna karşılık eğitim tanımları arasına, Knowles'in belirttiği gibi, "hayat boyu devam eden bir araştırma süreci" olarak yeni bir eğitim tanımı girmiştir.[17] Bu tanıma uygun olarak da uluslararası bir kuruluş olan UNESCO, "hayat boyu eğitim" sürecini esas olarak kabul etmiştir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak artık birçok ülkede yetişkin eğitimi kolej ve üniversitelerin özellikle de bölgesel yüksek okulların ilgi odağı haline gelmiştir. İş ve endüstri alanları, yetişkin eğitimini programlarının ayrılmaz bir parçası haline getirmişlerdir.[18]

Toplumsal Nitelikli Sorunların Artışı: Geçmiş dönemlerde insanlar az bir eğitim ve kazançla yaşamlarını devam ettirebilirlerken, günümüzde bu durum tamamen farklılaşmış, adeta daha fazla eğitim ve ekonomik kazanç kaçınılmaz olmuştur. Aslında ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda, küresel düzeyde meydana gelen köklü yapısal değişikler yaşam boyu öğrenmeyi adeta zorunlu kılmaktadır. Küresel ve teknolojik güçler zaten mevcut olan sorunları daha da ağırlaştırdığı gibi, doğrudan yetişkin nüfusu ilgilendiren işsizlik, ekonomik ve sosyal eşitsizlik, şiddet ve sağlık sorunları gibi daha pek çok yeni sorunun da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğrudan yetişkin nüfusu etkileyen bu sorunları şu şekilde kısaca özetleyebiliriz:

Bunlardan birincisi yoksulluktur. Yoksulluk ve eğitim ilişkisi çift yönlü bir ilişkidir. Bir taraftan yoksulluk, bireylerin ve toplumların eğitim ve öğretimlerini olumsuz yönde etkilerken, diğer taraftan da, eğitim ve öğretimdeki yetersizlik yoksulluğu körüklemektedir. Bu ilişki bugün gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkelerde çok açık bir şekilde görülmektedir.

Günümüzde yoksulluk, yetersiz eğitim ve öğrenmeye karşı en büyük engel

16 Akt. Malcolm S. Knowles, The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy, Chicago: Follett, 1980, s. 41.

17 Knowles, The Modern Practice of Adult Education, s. 41.

18 Elias, Studies in Theology and Education, ss. 69-70.

oluşturmaya devam etmektedir. Bugün dünyamızda 1.2 milyar insan (büyük çoğunluğu kadın olmak üzere), yeterli beslenmeden, sağlık imkanlarından ve eğitimden uzak olarak mutlak yoksulluk içinde yaşamaktadır. İnsanlığın üçte biri günlük yaşamını bir dolar ya da bir dolardan az bir gelirle devam ettirmektedir. Bu yoksulluğun bir sonucu olarak, en az gelişmiş ülkelerde, her on erkekten altısı okuyup yazabilirken, her on kadından sadece dört veya daha azı okuyabilmekte ve yazabilmektedir.[19]

Yoksulluk eğitimsizliğe neden olduğu gibi, eğitimsizlik ya da eksik eğitim de yoksulluğa neden olmaktadır.[20] Bu konuda sayısız araştırma şu hususu ortaya koymaktadır ki; minimum derecede de olsa, ekonomik gelişme için okuryazarlık bir ön şarttır. Özellikle günümüzde küresel rekabet bağlamında, yetişkinlerin eğitimsizliği ekonomik bir yıkıma neden olacaktır. Bu durum gelişmiş ülkeler için de söz konusudur. Örneğin ekonomistler, ABD için okur yazar (literacy) eksikliğinin ülke ekonomisinde 60 milyar dolar civarında üretim kaybına neden olduğunu belirtmektedirler. Eğitim seviyesi kişilerin ekonomik hayatını da doğrudan ve ciddi olarak etkilemektedir. Lise diplomasından daha düşük bir eğitime sahip olan kişiler, yaşamları boyu lise diplomasına sahip olan kişilerden %25 daha az para kazanırlarken, üniversite mezunu olan kişilerden de yine hayat boyu %86 oranında daha az para kazanmaktadırlar.[21] Yine OECD ülkelerinde mevcut eğitimin üzerine yapılan bir yıllık ilave eğitimin, ekonomik üretime olan katkısının %3 ile %6 arasında olacağı belirtilmektedir.[22] Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, alınan eğitimin süresi ve kalitesi ile iş bulma ve iş ücreti arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Bu gerçeğin farkında olan gelişmiş ülkeler hem temel eğitime hem de yetişkin eğitimine büyük yatırımlar yapmaktadırlar. Örneğin, Kanada'da devlet ve özel sektörün eğitime ayırdığı para GDP'nin (Gayri Milli Hasıla) %7.3'üdür. Bu oran OECD ülkelerinde ortalama olarak %5.9'dur. Danimarka da ise, %8.5 ile en yüksek seviyede yer almaktadır.[23] Dünyadaki ülkelerden bazılarının yetişkin eğitim oranlarına baktığımızda, (toplam nüfusa göre) Kanada'da 25-64 yaş arasındaki kişilerden %48'i bir eğitim programını tamamlarken, bu oran ABD'de

19 Recommitting to Adult Education and Learning, s. 5; Ayrıca Afrika ülkelerindeki yoksulluk ve fakirlik için bkz. John Aitchison and Hassana Alidou, The State and Development of Adult Learning and Education in Subsaharan Africa, UNESCO, Institute for Lifelong Learning, Hamburg, Germany, 2009, s. 2.

20 Eğitim ile gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki için bkz. Tom Schuller, The Benefits of Learning, London: University of London, 2004, s. 37 vd.

21 Amy-Ellen Duke and Evelyn Ganzlass, "Strengthening State Adult Education Policies for Low-Skilled Workers, The Working Poor Families Project," Policy Brief (Summer 2007), s. 1. (1-8).

22 Adult Education Trends and Issues in Europe, s. 20.

23 A Report on Adult Education and Training, s. 21.

%34, OECD ülkelerinde ise ortalama olarak %23'tür. Verilen bu yetişkin eğitimleri süre olarak 200 ile 350 saat arasında değişmekle birlikte, ortalama olarak 209 saatlik bir eğitim ve öğretim faaliyetini kapsamaktadır.[24] Özellikle gelişmiş ülkeler arasında ABD diğer eğitim alanlarında oluğu gibi yetişkin eğitimi konusunda da öncülüğünü korumaktadır. Zira ABD'de bugün 3,500-4000 civarında, dini organizasyonlardan okullara ve üniversitelere, gönüllü hizmet kurumlarından özel organizasyonlara kadar farklı hizmet birimleri tarafından yürütülmekte olan 3.100'den fazla programla, her yıl yaklaşık 2.5 milyon yetişkin eğitime katılmaktadır.[25]

Yetişkin eğitiminin ekonomik katkıları yanında diğer önemli sosyal ve toplumsal sonuçları da vardır. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, okur yazar olmayan kişilerin çoğunluğu ya da düşük seviyedeki okur yazar olan kişilerin kadınlar olduğu görülmektedir. Bu da kadınların bilinçsizce çocuk yapmasından, çocuk yetiştirmeye ve sağlığını korumaya kadar pek çok alanı ilgilendirmektedir. Hatta eğitimin sosyal sonuçları, ekonomiye olan katkılarından daha etkilidir.[26] Zira ahlaki ve sosyal düzeni sağlamak için de eğitim, önemli bir araçtır.

Yetişkin eğitiminin toplumsal nitelikli sorunlar açısından diğer önemli bir yansıması da eğitim sağlık ilişkisidir. Günümüzde başta Afrika ve diğer geri kalmış ülkeler olmak üzere, HIV/AIDS ve cinsel yolla geçen hastalıklar sağlık ve beslenme alanında meydana gelen gelişmeleri önemli derecede etkilemektedir. Her ne kadar sağlık alanında ciddi anlamda iyileşmeler yaşansa da, hala sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı ve bazı hastalıklar tüberkülos, dizanteri, sıtma pek çok geri kalmış ülkeyi tehdit etmeye devam etmektedir. Burada da eğitim anahtar rol oynamaktadır. Zira genellikle sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olan kişilerin izafi olarak hem beden hem de ruhsal açıdan daha sağlıklı oldukları görülmektedir. Böylece eğitim, bireylerin sosyo-ekonomik seviyelerini yükseltmek suretiyle sağlıklarına da olumlu katkılar sağlayacaktır.

Dünya nüfusunu tehdit eden diğer önemli bir sorun da engellilerin sayısındaki artıştır. Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık onda biri engellilerden oluşmaktadır. Ancak bunlardan sadece %10'undan az bir kısmı bir şekilde eğitim imkanına sahip olabilmektedir. Eğitim imkanına sahip olanların büyük bir kısmını da, çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu engelli kısmın büyük çoğunluğu hiçbir eğitim alamamaktadırlar. Burada yoksulluk yine engelliliğin hem nedeni hem de sonucu olmaktadır. Zira engellilerinin %50'sinden fazlası yoksulluk sorunu yaşamaktadır. Dolayısıyla engellileri göz ardı etmek demek, dünya

24 A Report on Adult Education and Training, ss. 22-26.

25 Duke and Ganzlass, "Strengthening State Adult Education Policies," s. 2.

26 EFA 2000 Thematic Study on Literacy and Adult Education, Commissioned by the EFA 2000 Secretariat/UNESCO, International Literacy Institute Philadelphia, USA. S. 13.

nüfusunun %10'unu göz ardı etmek demektir ki, bu da hiç azımsanacak bir oran değildir.

Eğitim aktif yaşlanma konusunda da yardımcı olmaktadır. Bunun da iki boyutu vardır. Bunlardan birincisi emekli olmadan önceki zaman ile, emekli olduktan sonraki zamanın daha aktif olarak geçirilmesini temin etmektir. Yaşlıların daha uzun çalışmalarını temin edebilmek için bireylerin mevcut bilgi, istidat ve yeteneklerini yükseltmek ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarını artırmak gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle de orta yaş dönemine giren kişilere özel ilgi gösterilmelidir. Buna ilave olarak yaşlı ya da emekli kişiler için de eğitim önemlidir. Zira bedensel ve ruhsal açıdan daha sağlıklı olabilmeleri için eğitim gereklidir. Zira eğitim bireylerde olumlu benlik tasarımı, kendine güven, yeterlilik hissi, kimlik duygusu, gelecek güvencesi, etkili ve yeterli iletişim özellikleri ve sosyal entegrasyon kazandırdığından, bireylerin ruh ve beden sağlığına, değişim ve zorluklarla başa çıkmasına olumlu yönde katkı sağlamaktadır.[27] Yaşlı kişiler üzerine yapılan araştırmalar göstermiştir ki, öğrenme faaliyetine katılan yaşlılar, daha sağlıklı olmakta, sonuçta daha az sağlık harcamaları yapmaktadırlar.[28] Zira her zaman olmasa da eğitim yaşlılara, kendi işlerini yapma yeteneklerini artırarak, onların daha aktif kalmalarını ve içinde yaşadıkları topluma daha fazla katkı sağlamalarını temin etmektedir. Bu konuda AB Konseyi şu ifadeye yer vermiştir: "21. asrın önemli bir görevi, artık yaşlılara ihtiyaç yoktur şeklindeki düşünceyi değiştirerek, yaşlı neslin oynayabileceği yeni bir rol bulmaktır."[29]

C. Yetişkin Eğitiminin Temel İlkeleri

Eğer yetişkin eğitiminde başarılı olunmak isteniyorsa, hedef kitlesi olan yetişkinlerden kaynaklanan bir takım sorunları da göz önüne alarak, bazı hususlara dikkat etmek gerekir. Bunları şu şekilde kısaca özetleyebiliriz.

1. Yaşla öğrenme arasında negatif bir ilişki yoktur: Yetişkinler de öğrenebilir

Her şeyden önce yetişkinlerin de öğrenebileceğini, yaşın öğrenme için bir engel oluşturmadığının bilinmesi gerekir. Bununla birlikte bir zamanlar öğrenmenin sadece çocuklar ya da gençler için olduğu kabul ediliyordu. Şu an genellikle kabul edilen görüş şudur ki, eğer öğrenme üzerine yaşın bir engeli varsa bu ancak 75 yaş ve sonrasıdır. Yani o zamana kadar herkes öğrenebilir.[30] Ancak bu 75 ya-

27 Schuller, The Benefits of Learning, s. 37.
28 Council of the European Union, s. 2.
29 Adult Education Trends and Issues in Europe, s. 38.
30 K. Patricia Cross, Adults As Learners, San Fracisco: Jossey-Bass Publishers, 1981, ss. 154-55.

şına kadar vücutta meydana gelen değişikliklerin hiç öğrenmeye olumsuz yönde etki etmeyeceği anlamına gelmez. Yetmiş beş yaş ve sonrasında öğrenmeye engel olabilecek bir takım fiziksel kayıplar söz konusudur. Bununla beraber, bir takım düzeltmeler yoluyla -örneğin gözlükler, işitme cihazları, artırılan aydınlanma, öğrenme için verilen zamanın artırılması- bu olumsuz şartların önüne geçilmesi mümkün olabilir. Bir yetişkin eğitimci olan Knox'a göre "zaman kontrol edildiğinde, 40 ve 50'lerinde olan çoğu yetişkinler, 20'lik ve 30'luk dönemlerindeki gibi aynı öğrenme kabiliyetine sahiptirler."[31] Bu durum da göstermektedir ki, yetişkinlere yeterli zaman verildiğinde ve uygun metotlar uygulandığında onlar da etkili bir şekilde öğrenebilirler.

2. Yetişkinler öğrenmeye karşı farklı motivasyonlara sahiptirler

Çocuk eğitimiyle yetişkin eğitimi arasındaki en temel farklardan birisi, onların öğrenmeye karşı farklı motivasyonlara sahip olmalarıdır. Her şeyden önce çocukların eğitimi resmi kurumlar tarafından belirlenir ve zorunludur. Bu yüzden öğrenme oldukça standart biçimde, tüm öğrenciler için adım adım takip edilecek hazırlanmış bir müfredat şeklinde organize edilmiştir. İkinci olarak çocuklar "konu merkezli"dirler. Çocuklar öğrenimlerinin çoğunu daha sonraki bir zamanda uygulamaya yönelik olarak alırlar. Dolayısıyla çocuk için eğitim, temel olarak hayatın daha sonraki bir safhasında faydalı olacak olan bir bilgi birikimidir. Bu yüzden çocukların eğitimi çoğunlukla, *konu merkezlidir.* Oysa yetişkinler öğrenmeye ancak gerçek hayatla ilgili herhangi bir problemleri olduğunda, böyle bir şeyi tecrübe ettiklerinde ve onları çözmeye ihtiyaç hissettiklerinde hazırdırlar. Büyük oranda yetişkinler, öğrenim aşkı için öğrenim görmezler. Onlar bir görevi yapabilmek, bir problemi çözebilmek veya daha iyi bir şekilde yaşamak için eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılırlar. Dolayısıyla onlar problem çözücüdürler. Onlar problemleri ortaya koyma ve onlara makul cevap verme konusuyla ilgilenirler. Bu faraziyenin en önemli sonucu, yetişkinlere yönelik müfredat programları hazırlanırken, bu programlar konu ünitelerine göre hazırlanmaktan ziyade yaşam şartları ve problemlerine yönelik konular çerçevesinde hazırlanmalıdır.[32]

Yetişkinlerin öğrenmeye daha çok problem merkezli bir yaklaşımla geldiklerinden, yetişkin kişi öğrendiği şeylerin hemen uygulanmasıyla ilgilenir. "Öğrendiğim bu bilgiyi nasıl kullanırım" sorusu, yetişkin kişi tarafından sorulan temel sorudur. Yetişkinler daha sonraları kullanacakları "depo bilgilendirme"lere veya

31 A. B. Knox, Adult Development and Learning: A Handbook on Individual Growth and Competence in the Adult Years for Education and the Helping Professions, San Fracisco: Jossey-Bass, 1979; Alan B. Knox, Adult Development and Learning, San Francisco: Jossey Bass, 1977, s. 422.

32 Knowles, The Modern Practice of Adult Education, s. 12.

sormadıkları sorulara cevap teşkil eden şeylere fazla ilgi duymazlar.[33] Yeni öğrenilecek konu direkt olarak hemen lazım olan ihtiyaca ve kendilerine sağlayacağı fayda ile ilgilidir. Bu yüzden kısa süreli eğitim faaliyetleri yetişkinler için daha önemlidir. Gerçek hayata uygulanabilecek bilgiler, yetişkinler için son derece önemli iken, yetişkinin hayat tarzına uymayan veya pratikte fayda sağlamayacak ilave bilgiler yetişkinler için çok fazla bir anlam ifade etmez.

3. Yetişkin eğitiminde fiziki ve psikolojik çevre son derece önemlidir

Yetişkinler en iyi stres altında olmadıkları zaman öğrenirler.[34] Hoş olmayan ve rahatsız edici durumlar uzun süre hâkim olursa, yetişkin stres ve kaygı içine girer ve öğrenmesini de olumsuz yönde etkiler. Yetişkin eğitiminde iki çevre, fiziki ve psikolojik çevre son derece önemlidir.

Yetişkinin fiziki çevresi onun ferahlık hissedeceği bir yer olmalıdır. Fiziki çevre olarak eğitim yapılacak mekân güzel bir şekilde düzenlenmeli, sıcaklık sistemi uygun bir şekilde ayarlanmalı, estetik olarak da iyi hazırlanmalıdır. Dekorasyonu ilgi çekici olup aynen bir oturma odasını andırmalıdır. O ne çok kalabalık ne de çok seyrek olmalıdır. Toplanma odaları tabii olarak yetişkinin durumuna göre düzenlenmeli ve akustik ve ışıklandırma yetişkinin görme ve işitme durumları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.[35]

Yetişkinler için fiziki çevre kadar, hatta ondan da önemlisi psikolojik çevredir. Dolayısıyla yetişkinlerin bulunduğu ortam, yetişkinlerce kabul edilme, saygı duyulma ve desteklenme hissi verecek şekilde olmalıdır. Bu ortamda öğrencilerle öğretmenler arasında birlikte hareket ederek ceza ve gülünç duruma düşme korkusundan uzak, ifade ve düşünce özgürlüğünün olduğu karşılıklı bir ortam olmalıdır. Muhtemelen yetişkin eğitiminde en önemli faktör, yetişkin eğitimcisinin tutum ve tavırlarıdır.

Yetişkin eğitiminde temel olan özelliklerden biri de katılan kişilerde her birinin ayrı ayrı değerli birer birey oldukları ve hepsinin de ayrı ayrı saygıya layık oldukları hissinin kazandırılmasıdır. Diğerlerine karşı saygısız davranmak, onların derslere olan katkılarını önemsememek veya onların başarısızlığını toplum önünde sergileyerek onları utandırmak, yetişkin eğitimi için bir felakettir. Böyle bir durumda yetişkinler ya eğitimi terk edecekler veya öğrenme ortamına katılma konusunda bir ilgisizlik gösterecekler ya da toplum içinde yine utandırılacağım

33 Nancy T. Foltz, "Basic Principles of Adult Religious Education," Handbook of Adult Religious Education. Ed. Nancy T. Foltz, 25-58. Birmingham, Alabama: Religious Education Press, 1986, s. 51.

34 Foltz, «Basic Principles,» s. 47.

35 Knowles, The Modern Practice of Adult Education, ss. 49-50.

hissiyle öğrenmeye karşı olumsuz bir tavır takınacaklardır.[36] Dolayısıyla çocuk eğitiminde olduğu kadar ve belki de daha fazla yetişkin eğitiminde önem verilmesi gereken temel hususların başında, kişisel farklılıkları, farklı düşünceleri kabul etmek, her bireye gereken önemi vermek ve bunu eğitim sürecinin bir parçası olarak görmek gelmektedir.

4. Yetişkin için zaman son derece önemlidir

Çocuklar ve yetişkinler zamanı farklı olarak algılarlar. Örneğin 8 yaşındaki bir çocuğun zaman kavramı ve dolayısıyla eğitim ve öğretime bakış tarzıyla, hayatın hemen hemen orta yaşı olan 35-40 veya 70 yaşına gelmiş kişilerin zamanla eğitim ve öğretime bakış tarzı büyük farklılık arz eder. Bir çocuk veya genç zamanı, "doğumdan şu ana kadar" olarak algılarken, 40'ını aşmış bir yetişkin zamanı, "mevcut andan ölüme kadar" şeklinde değerlendirir.[37] Böylece zaman kısaldıkça, öğrenmenin de daha çok hayatın o anki gerçek problemlerine yönelik olması beklenir ve yetişkin için geçmiş tecrübeler büyük önem arz eder.

Yetişkin için zamanın çok önemli sonuçları vardır. Çocuk ya da genç sadece şu an için değil, gelecek için yaşar. Zaman genç için sonsuz gibidir. Oysa yetişkin için zaman harcamak, para harcamak kadar önemlidir.[38] Bu yüzden yetişkinler için farklı konular daha cazip gelebilir.[39] Böylece yetişkinin gözünde geçen her yıl bir kayıptır. Sonuç olarak kişi yaşlandıkça, her yıl, yaşanacak olan toplam zamanın eksilen bir bölümü olur ve zamanın önemi artar.

Çoğu zaman yetişkinler öğrenime gönüllü olarak katıldıklarından, zamanı kullanma konusunda oldukça duyarlıdırlar. Yetişkinler zamanlarını boşa geçirmek istemezler. Bu yüzden yetişkin eğitimciler, zamanın nasıl kullanılması gerektiği konusunda çok hassas olmalıdırlar. Bir şeyi zamanında başlayıp zamanında bitirmek, programa uygun bir şekilde hareket etmek, zamanı kullanma konusunda esneklik göstermek, yetişkinlerin durumuna uygun olarak kısa ya da uzun süreli eğitim programları düzenlemek, başlıca zamanı etkili bir şekilde kullanma yöntemleridir.

5. Yetişkin eğitiminde ihtiyaçların tespiti, planlanması ve değerlendirme işi yetişkinlerin kendilerine bırakılmalıdır

Geleneksel ya da çocuk eğitimiyle yetişkin eğitimini birbirinden ayıran en

---

36 Stephen D. Brookfield, Understanding and Facilitating Adult Learning, San Francisco and London, Jossey-Bass Pub., 1986, s.13.

37 Foltz, «Basic Principles,» s. 39.

38 J.Roby Kidd, How Adult Learns. New York: Association, 1959, s. 48.

39 Peter Jarvis, The Sociology of Adult and Continuing Education. London: Routledge, 1985, s. 83

önemli faktör, yetişkin öğreniminde yetişkinin ne öğreneceği konusuna kendisinin karar vermesidir. Bu yüzden yetişkin eğitiminde, yetişkinlerin nelere ihtiyacı olduğu hususunda kendilerinin bu sürece iştirak etmesinin büyük önemi vardır. İnsan karakteri itibariyle, bir şeye kendisi karar verdiğinde ona dört elle sarılırken, aksine dayatmanın ve kendi isteğinin zıddına olan bir şeyi de, sonucu iyi de olsa reddeder. Bu yüzden yetişkin eğitiminde temel unsur, her ne kadar öğretici durumunda olan birey rehberlik etse de, öğrenciler de mutlaka öğrenimleri konusunda planlama sürecine katılmalıdırlar.[40]

Ayrıca yetişkin eğitiminde formal eğitimde olduğu gibi bir sınıf geçme ya da sınıfta kalma gibi bir şey söz konusu olmadığından, ihtiyaçların ortaya konmasında, amaçların belirlenmesinde, öğrenme metotlarının seçilmesinde ve değerlendirme sürecinde, yetişkinlerin yardımına başvurulmalıdır. Bu süreçte öğretmen sadece yetişkinin eğitimi boyunca ne kadar hedefe ulaştıkları konusunda yardımcı olmaya çalışmalıdır. Ancak değerlendirmede, dersin üstün ve zayıf yönlerini tartışarak, karşılıklı bir durum değerlendirmesi yapılması da ihmal edilmemelidir.

6. Yetişkin eğitiminde öğretmenin görevi sadece rehberlik etmektir

Geleneksel eğitim ortamlarında öğretmenin fonksiyonu genellikle "öğretmek" olarak tarif edilir. Eğitim-öğretim sürecindeki tüm sorumluklar öğretmene aittir. Öğrencinin görevi sadece öğretmenin aktardığı bilgileri pasif bir şekilde almaktır. Yetişkin eğitiminde ise bu sorumluluk, hem öğretmene hem de öğrenciye aittir. Yetişkin eğitiminde öğretmenin rolü bilgi aktarmadan ziyade, "rehber kişi" olarak tarif edilir.[41] Dolayısıyla onun rolü, öğrenci durumunda olan kişiye ancak yardım etmektir. Bu yüzden bazı yetişkin eğitimciler, yetişkinleri eğitip öğreten kişilere söylenen "öğretmen" kavramı yerine, "kolaylaştırıcı" anlamına gelen *facilitator* kelimesini tercih ederler. Bu kavram yardım etme, kolaylaştırma ya da muktedir kılma anlamına gelmektedir.[42] Yetişkin eğitimciler kendilerinin tüm bilgiye sahip olarak gören didaktik öğretmenler yerine, öğrenme sürecinde kendilerini bir kaynak olarak görürler. Onlar demokratik ve öğrenci merkezli olarak bireysel öğrenmeyi geliştirme yönünde, öğrenme metotlarını ve öğrenme ortamını hazırlamada ve devam ettirmede kendilerinin de öğrenciler gibi sorumlulukları olduğunu kabul ederler. Bu vasfı taşıyan kişiler, kendilerini genellikle "yardım eden ilişkiler" ve "yardım ilişkileri" olarak vasıflandırmaktadırlar.[43] Böyle bir ilişkiyi oluşturan etmenlerin başında güven, karşılıklı ilişkiler ve amaçlı katılım gibi hu-

40 Knowles, The Modern Practice of Adult Education, ss. 49-50.
41 Knowles, The Modern Practice of Adult Education, ss. 48-49.
42 Carl Rogers, Client-Centered Therapy, Boston: Houghton, Mifflin, 1951, ss. 388-91.
43 Brookfield, Adult Learning, s. 63.

suslar gelir.

D. Sonuç ve Öneriler

Yetişkin eğitimine ilişkin buraya kadar kısaca yaptığımız değerlendirmeden de anlaşılacağı gibi, yetişkin eğitimi oldukça yeni bir disiplin olup, her ülkede farklı şekillerde uygulanmaktadır. Yetişkin eğitiminin önemini kavrayan ülkeler, temel eğitime verdikleri önem kadar, yetişkin eğitimine de gereken önemi vermektedirler. Artık şu bir gerçektir ki gelecekte, milli ve toplumsal gelişmenin en büyük göstergesi temel eğitime verilen önem ya da temel eğitimdeki başarı oranı kadar, yetişkin eğitimine verilen önem ve bu alandaki başarı olacaktır. Aslında dünyada yaşanan tüm ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler de toplumu bu yöne sevk etmektedir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, yetişkin eğitimi, formal bir eğitimin devamı olmayıp, daha çok gönüllülük esasına dayanan ve farklı yaş, ilgi ve tecrübelere sahip kişilere verilen eğitimin adıdır. Bu yüzden de bu alanın kendine has ilke ve prensiplerine uymak gerekir.

Kendi ülkemizin şartlarını da dikkate alarak daha etkili ve verimli bir yetişkin eğitiminin yapılabilmesi için aşağıdaki önerileri yapabiliriz.

1. Her şeyden önce toplumun tüm kesimine, yetişkinlik dönemi eğitimi ve öğretiminin önemi ve gerekliliği anlatılmalıdır. Bu bağlamda yetişkin eğitiminin ekonomik sürdürülebilir bir gelişmeye ve toplumsal düzen ve uyuma yönelik önemli bir katkı sağlayacağı fikri kazandırılmalıdır. Kısacası bir yaşam boyu öğrenme kültürü ve politikası oluşturulmalıdır.

2. Ülkemizde yetişkin eğitimine ilişkin ayrı bir bakanlık ya da hiç olmazsa, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir genel müdürlük düzeyinde bir hizmet birimi oluşturulmalıdır. Bu birim ülkemizdeki yetişkinlik eğitimiyle ilgili sorunları, çözüm önerilerini vs. araştırıp, toplumu oluşturan her grubun özelliklerine göre, ulusal ve uluslar arası gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda programlar hazırlamalıdır.

3. Üniversitelerin, özellikle Eğitim Fakültelerinde nasıl ki okul öncesi eğitim, ilk ve ortaöğretim okullarına yönelik öğretmen yetiştirme programları varsa, aynı şekilde yetişkin eğitimi ve öğretimi programları da oluşturulmalı, buradan mezun olan kişilerin, "yetişkin eğitimciler" olarak, kendi alanlarına uygun yerlerde hizmet etmeleri sağlanmalıdır.

4. Yetişkin eğitimi konusu sadece devlete bırakılmamalı bu konuda hem sivil toplum örgütleri hem de özel sektör birlikte hareket emelidir. Böyle bir işbirliği aslında ülkenin, ekonomik, sosyal ve demokratik alanların gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

5. Etkili bir yetişkin eğitimi ve öğretimi faaliyetleri yapabilmek ve bu konuda daha uzun süreli politikalar belirleyebilmek için, güvenilir bilgilere ihtiyaç vardır. Temel eğitime kıyasla, yetişkinlik dönemi eğitim ve öğretim faaliyetlerine ilişkin detaylı ve güvenilir bilgiler pek yoktur. Bu yüzden yetişkin eğitimine ilişkin araştırma merkezleri ve birimleri kurularak, yetişkin eğitimine yönelik araştırma ve inceleme yapılmalıdır. Bu bağlamda yetişkinlerin sorunları, ilgi ve ihtiyaçları, onların yetişkin eğitimine katılmalarını engelleyen faktörler belirlenmelidir.

6. Her il, ilçe ve beldede imkânlar ölçüsünde, "nitelikli kütüphaneler" oluşturulmalıdır. Nitelikli kütüphaneler derken, daha çok yetişkinlere hitap eden, onların sorunlarına cevap verebilecek nitelikte yazılı ve görsel basına sahip kütüphaneleri kastetmekteyiz. Örneğin, yemek pişime konusundan, sağlık konularına, çocuk yetiştirmeden hayvancılığa ve ziraata kadar, daha çok yetişkin nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik materyallerin bulunması gerekir.

7. Yetişkin eğitimine ilişkin bir alt yapı ve kaynak temini yapılarak, bilgi ve materyal geliştirilmelidir. Yine bu bağlamda uzaktan öğrenme, Internet, elektronik medya, kitle iletişim araçları vs. kullanılmalıdır. Yetişkin eğitimciler sürekli olarak desteklenmelidir.

8. Yetişkin eğitiminden maksimum derecede faydalanabilmek için, kurumlar arasında işbirliği yapılmalıdır. Öncelikleri belirlemede, daha uygun bir yol haritası çizmede ve potansiyel yetişkin öğrencilere daha çok bilgi ve rehberlik yapma konusunda yardımcı olunacak, böylece hem para hem de zaman daha iyi bir şekilde kullanılmış olacaktır.

9. Yetişkin eğitiminde mutlaka dinin rolünden istifade edilmelidir. Zira dinin bir taraftan "teşvik edici rolü" varken, diğer taraftan da bedensel ve ruhsal sağlık açısından önemli bir kaynaktır. Dolayısıyla etkili bir yetişkin din eğitimi, belki doğrudan ekonomik bir kazanç sağlamasa da, bireysel ve toplumsal açıdan son derece önemli katkılar sağlayacağından, yetişkin eğitiminde dinden, dini kurumlardan ve din adamlarında faydalanılmalıdır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı hem personel açısından hem de hitap ettiği hedef kitlesi itibariyle önemli bir rol oynayabilir.

10. Yapılan yetişkin eğitimi faaliyetlerine katılan kişilere, yapılan eğitim ve öğretim faaliyetleri sonucu mutlaka bir katılım belgesi verilerek, hem devlet hem de özel sektör tarafından bir şekilde ödüllendirilmelidir. Sonunda, yapılan eğitim ve öğretim faaliyetlerinin bir değerlendirmesi yapılarak, elde edilen başarı ve başarısızlıklar, sorunlar gözden geçirilerek, daha iyi bir eğitim verilmesi sağlanmalıdır.

5. OTURUM MÜZAKERELERİ

Oturum Başkanı: Müzakerede söz alan 11 arkadaşımız var. Ek olarak söz almak isteyen varsa onun tespitini hemen yapıp arkasından müzakerecilere söz vermek istiyorum. İsmini tespit ettiğimiz 11 arkadaşa ilave yeni bir konuşma ve müzakerede bulunma isteğinde bulunan arkadaşımız var mı acaba? Mustafa Güney Beyi de aldık 12 oldu. O çerçeve içersinde ilk sözü ben Salim Öğüt Hocama veriyorum. Hocamız konuşmasını muhtasar, müfit ve gayet güzel yapar, Hocam buyurun.

Prof. Dr. Salim ÖĞÜT: Estağfurullah Hocam. Efendim, tebliğ sahiplerine teşekkür ediyorum. Geçen konuşmamın bir yerinde ilahiyatçı; din sosyoloji, din psikolojisi, din antropolojisi bilen bir filozof, ama din mütehassısı, her şeyden önce abid, zahit, müttaki bir din âlimidir demiştim. Mahmut Bey ona ilişkin bir değerlendirme yapmıştı. Bugün bir fırsat daha geçti elime, onu değerlendirmek istiyorum.

Ben buradaki bütün konuşmaları dinlerken hep zihnim bir yere takılı. Zihnimin takılı olduğu nokta şurası: Bizim buradan elde edeceğimiz sonuç daha iyi imam, daha iyi hatip, daha iyi vaiz, daha iyi din hizmeti sunan insan yetiştirmeye bir parça katkıda bulunacaktır, bulunmalıdır diye ümit ediyorum. Onun için hocalarımız, dostlarımız hangi konuda ne konuşursa konuşsunlar onlar şüphesiz kendi alanlarında son derece yetkin insanlar, alanlarındaki bütün birikimlerini burada bizimle kemali ciddiyetle paylaşıyorlar, o açıdan konuya bakıyorlar, ama ben onları dinlerken hep bu açıdan dinlediğimden değerlendirmelerim bu yönde olacaktır.

Öncelikle hocamız tebliğinde söze başlarken bir Alman teolog şu ifadesinden bahsetti: "*Din görevlisi bir elinde günlük gazete, diğer elinde kutsal kitap olan kişidir.*" Bendeniz "*hikmet müminin yitiğidir, nerede bulursa oradan alır*" sözüne gönülden inanan bir insanım ve bunu hayatımda da tatbik ederim. Ancak bu ne zaman olmalıdır, nerelerde olmalıdır, ne kadar olmalıdır, ölçüsü ne olmalıdır, sınırı ne olmalıdır. Bunun da önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela hocamız veya bendeniz ya da bir başkası, imam kardeşlerimize, vaiz kardeşlerimize bir seminer verirken böyle başlamak yerine, bizim kültürümüzde olan "*halk içinde hak ile beraber"* diye başlasak, bundan daha güçlü olmaz mı, bundan daha anlamlı olmaz mı, bundan daha güzel makes bulmaz mı? Bu hem kültürümüzdendir, bize aittir, hem bizi ifade eder, hem de hakikaten anlamlı olan da budur. Muhterem kardeşim, imam arkadaşım, vaiz arkadaşım, müftü kardeşim bizim pozisyonumuz bu olmalıdır, biz halk içinde olmalıyız, ama hak ile beraber olmalıyız, uzlet bize göre değildir. Halk içinde olurken hep hakkın rızasını gözetmeliyiz, diye söylesek nasıl olur diye düşünüyorum.

İkincisi, din konusunda Batıdan alacağımız çok bir şey olmadığı kanaatindeyim; merhemleri olsa başlarına sürerler, diye düşünüyorum. Çünkü Almanya'daki dini hayatı az çok bizler de biliyoruz. Alman filozof ve Alman papazlar, kiliseleri bile satıyorlar. Gençlik büyük ölçüde ateist olmuş durumda. Bunların kendi toplumlarına verebildikleri bir şey yok ki. Acaba Alman papaz Alman gençliğe, Alman toplumuna ne verebiliyor. Almanya'da din konusunda ne kadar başarı sağlanıyor, hep veri tabanı, veri tabanı diyoruz, bunlar çok önemli şeyler de, bunlar ölçülmüş müdür acaba? Burada hocamız gayet güzel söylüyor, diyor ki; "*Din görevlisi, temsil ettiği dinin kutsal kitabını çok iyi bilmekle yetinmeyerek, felsefe, sosyoloji, dinler tarihi, psikoloji, antropoloji gibi bilimlerden zevk alan*", Mehmet Altan'dan naklediyor, "*Din görevlisi, felsefenin sorunlarını soran, herkesin bir şekilde ahbaplık edip tartışabileceği, zenginleşebileceği inanç entelektüeli olmalıdır*". Böyle olan ülkeler var, ama böyle olan ülkelerde, yani entelektüel zenginliğimize katkıda bulunan din adamları acaba toplumun dini hayatına ne katmaktadırlar. Fakat diğer taraftan hiçbir entelektüel zenginliğe sahip olmadıkları halde, derviş kılığıyla, derviş haliyle dolaşıp, derviş üslubuyla konuşanlar, toplumun dini hayatına ne katmaktadırlar? Bunların da acaba veri tabanları oluşturuluyor mu, bunlar da elde ediliyor mu, bunu merak ediyorum ve değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu bakımdan tekrar diyorum ki, bizde din âlimi üslubu esas olmalıdır. Din sosyologu, din psikologu üslubunun yerine, zahit, abid, müttaki din âlimi üslubu esas olmalıdır.

Arkadaşlar, Belçika'da bulunduğum günlerden birinde orada görev yapan bir öğretmen arkadaş bir hatıra nakletti. İki ülke arasındaki farkı ve din anlayışını göstermesi bakımından bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Dedi ki; "Din dersine giriyorum, din dersinde bir stajyer öğretmen adayı da derse girdi, ders anlatıyor. Konu "meleklere iman". Dersi güzel anlattı. Dersten çıktıktan sonra, stajyer arkadaş, bendeniz, bir de Belçikalı bir pedagoji öğretmeni onun pedagojik formasyonunu denetlemek üzere, üçümüz bir odaya çekildik. Pedagojik formasyonu denetleyecek öğretmen hanım dedi ki; "Bu anlattıklarınıza inanıyor musunuz?" Çocuk bir an bocaladı, çünkü onun vereceği nota ihtiyacı var, fakat çabuk toparladı ve "evet, inanıyorum" dedi. Onun üzerine o pedagoji öğretmeni dedi ki, "herhalde aramızdaki asıl fark burada. Bizim papazlarımız da bunu anlatırlar, ama inanmazlar" dedi. Bunun basit bir fark olmadığını düşünüyorum değerli arkadaşlar, biz söylediklerimize inanırız.

Meslektaşımız, yine eğitim konusunda, Amerika'da yapılan eğitim ile başka ülkelerde yapılan eğitime ayrılan paydan bahsetti. Fakat hep şu hesap yapılıyor: Bir senelik eğitim acaba yüzde kaç ekonomik katkı sağlıyor? Bütün hesap bunun üzerine kuruluyor. Biz acaba şöyle bir hesap yapabiliyor muyuz: Bir senelik eğitim bizim insanımızın dini hayatına yüzde kaç katkı getiriyor? Ahlakî hayatına

yüzde kaç katkı getiriyor? Maalesef modern dünyanın böyle bir problemi yok. Biz bu problemi hep buraya taşımalıyız, diye düşünüyorum. Bir yıllık eğitimin bize getirisi ne olmalıdır, hesabının yapılması ve bunun ekonomik değil, ibadet hayatımızda, ahlaki hayatımızda, itikadî hayatımızdaki karşılıkları gözetilmelidir, diye düşünüyorum. Ama tam tersine maalesef bizim İlahiyat Fakültelerimizdeki eğitimde bile gençlerimizin ibadet hayatına katkı sağlamak bir tarafa, törpülendiği endişesini taşıyorum. Öğrencilerimiz zaman zaman gelip samimi itiraflarda bulunuyorlar, diyorlar ki; "*Hocam biz buraya geldiğimizde sünnetlerimizi kılıyorduk, sağ olsun hocalarımız yükümüzü hafifletti, artık sünnetleri kılmıyoruz.*" Bunu bir kazanç olarak görüyorlar. Ben bazılarına diyorum ki; "*Ben sizin gidişatınızı, seyrinizi kıyafetinizden takip ediyorum, gelirken hanım öğrenciler pardösüyle geliyorlar, mezun olurken etek, tayyörle mezun oluyorlar, ceket pantolonla mezun olan öğrencilerimiz oluyor*". Bunların doğruluğu, yanlışlığı ayrı, onların hepsini konuşabiliriz. Zaten benim şikâyetim, derdim şu değerli arkadaşlar: Diyorum ki öyle bir toplantı olsa ki, bir arkadaş bir konuyu arz etse, ama onun dışında bulunanların hepsi içlerindeki ukdeleri dile getirseler. Burada her şey kursağımızda kalıyor, her şey yüreğimizde kalıyor, hiçbir şeyi sonuna kadar konuşamıyoruz. Bunu da konuşabilsek mesela. Dert o değil, dert şu; bir seyir takip ediyor eğitimimiz ve bu seyri içerisinde maalesef üzülerek ifade edelim ki, dini hayata, ahlakî hayata, itikadî hayata çok fazla bir şey katamıyoruz.

Bir de bir dostumuz tebliğinde İslam'ın ilk emri "*oku*" diye bir tabir kullandı; bu çok klasik, çok beylik bir tabir. Hiç değilse İlahiyat Fakültelerinde, imam hatip okullarında, cami kürsülerinde, dini makalelerde, tebliğlerde, kitaplarda bunu mutlak olarak söylemesek Allah aşkına, çünkü bu böyle değil. Bu ifadeyi ilahiyat mensupları, Diyanet hizmetlileri olarak bizler mutlak surette bir yerde dile getireceksek, bunu söyleyeceğimiz zaman muhakkak *"Rabbinin adıyla oku"* şeklinde söyleyelim. Çünkü İslam'ın ilk emri "*Rabbinin adıyla oku*" dur, yoksa İslam'ın ilk emri "*oku*" değildir. O yüzden bu hassasiyete riayet edelim, diye düşünüyorum ve teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, Hocamın konuşmasına teşekkür ediyoruz. Recep Kaymakcan Bey, buyurun.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN: Teşekkür ederim Sayın Başkan, değerli Komisyon üyeleri. Ben Salim Hocamın bahsettiği konudan devam etmek istiyorum. İlahiyat fakülteleri ne işe yarar, ne işe yaramalı? Tabii mevcut YÖK kanununda üç tane ana görev sıralanıyor; alanıyla ilgili akademik araştırmalar yapmak, bilim üretmek, ders vermek, öğrenci yetiştirmek, bir de toplumun ve

devletin ihtiyaç duyduğu konularda danışmanlık yapmak; bu çok makul bir görev. Dolayısıyla bunların her birisini ihmal etmemiz mümkün değil. Tabii Batıdan örnekler verildiği zaman Hocam biraz kızıyor anlaşılan, ama biz ta Tanzimat'tan beri hep böyle Batıya doğru yüzümüzü dönmüşüz. Neticede şu anda da Avrupa Birliğine girmeye çalışıyoruz. Şu anda muhafazakâr bir hükümet var, her alanda entegre olmaya çalışıyoruz onlarla birlikte. Dolayısıyla böyle bir perspektif de var. Biz şimdi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin birçok kurumuyla entegreyiz ve Avrupa Birliğine de şayet girersek bunun bir dini boyutu da olacak. Muhtemelen en farklı olan boyutu da dini boyutu olacak. O nedenle Batıda ne olup bittiğini analiz etmek, orada olanları anlamaya çalışmak bence çok anlamlıdır, diye düşünüyorum.

Ayrıca İlahiyat Fakültelerinin, kanuna göre insanları dindar yapmak gibi bir amacı yoktur elbette ki. Batıda dediğinde de bir tane Batı yok, normal bilimsel çalışma yapan ilahiyat var, bir de papaz yetiştiren kurumlar var; bunların arasında fark var. Bizde de dün akşam da konuşuldu, dini hayatı, dindarlığı vs. araştırma çalışmaları olsa, bu dindarımız için de, dindar ilahiyatçımız için de iyi olur. Ne tarafa doğru gidiyoruz, daha mı az dindar oluyoruz veya nerelerde sakatlık var, böyle bir çalışma yaptığımız takdirde bunun zararı değil, faydası olacağını düşünüyorum. Böylelikle de daha iyi yönlendirilebilir, ilahiyat araştırmalarıyla da bu konu desteklenebilir, diye düşünüyorum.

Bir ikincisi de, her konu eleştirilebilir, ona bir şey demiyorum, ancak ta kurulduğundan bu tarafa sosyoloji, psikoloji, din bilimleri, biraz da din eğitimi veya dinler tarihi, bunları toplasak hiçbir dönem ilahiyat programlarının yüzde 10'u geçmemiştir, felsefeyi dışarıda tutarsak. Dolayısıyla ilahiyat eğitimindeki kaliteden bahsedilecekse veya sorumluluk aranacaksa bunlar zaten yeni yeni oluşan branşlar olduğundan, istatistik yapsak toplamdaki bir suçtan en az sorumlu olan branşlar bunlardır, diye düşünüyorum.

Buradan şuraya geliyorum, bir polemik amacıyla bunu söylemiyorum; Türkiye G20'lerin içine girdi, ekonomik olarak çok gelişiyor, hinterlant, politik uluslararası ilişkilerde oldukça iyi hale geliyor. Avrupa Birliği üyesi olmak istiyor, medeniyetler ittifakına öncülük yapıyor. Ben medeniyetler ittifakına katılan birisiyim, birçok toplantısına çağırdılar, gittim, sunumlara baktığım zaman bizim Türkiye'den çok parlak sunumlar çıkmıyor, onu söyleyeyim size. Bilimsel kalitemizin ne olduğuyla alakalı durumumuzun ne olduğunu iyi bilebilmek için birtakım toplantılara gidip oraları takip etmenin çok faydalı olduğunu düşünüyorum. İslam dünyasını o kadar iyi bilmiyorum, ama Batı dünyasını epeyce iyi bildiğimi söyleyebilirim. O nedenle bizim Türkiye'nin dışındaki bilimsel çalışmaları önemsememiz gerekiyor. Ayrıca Kapıkule'den çıktıktan sonra veya İslam ülkelerinde bizim yazıp çizdiklerimiz bilimsel olarak ne kadarı kabul görüyor?

Öğrencimizi yetiştirmek kadar bunu da düşünmemiz lazım, hepsini birlikte düşünmemiz gerek. Ne kadar kaliteli eğitim yapabiliyoruz? Bir dil engeli var. Ben şunu söyleyeyim: Ne Arapça çok fazla yayın yapabiliyoruz, ne de İngilizce yayın yapabiliyoruz. Türkçe yazan ilim adamlarının şöyle bir şanssızlığı var: İslam araştırmasında bulunan Batılılar, Arapça'yı öğreniyorlar; Pakistan, Malezya gibi İslam ülkelerinde ilim adamları İngilizce yazıyorlar. Bu sebeple oralardan haberdar olunabiliyor. Ancak Batıdan baktığımız zaman, Türkiye'de birçok güzel çalışma olmasına rağmen hiç yokmuş gibi gözüküyor. Bu konunun da önemli olduğunu, özellikle bilimsel üretim noktasında dünyayla irtibatlı olarak entegre olmayı ve ürünlerimizin oraya sunulmasının anlamlı olduğunu düşünüyorum ve bu konuyla ilgili de bir cümle geçerse sonuç bildirgesinde faydalı olacağını düşünüyorum.

Şöyle ki; YÖK, İlahiyat Fakültelerimizin indekslerdeki yayınlarına göre üniversiteleri sıralıyor. İlahiyat fakülteleri de bu indekslerdeki üniversitelerin yerinin yükselmesine bence katkı sağlaması lazım. Yeni yeni indekse giren bir sürü Türkçe dergi çıkmaya başladı, sadece yabancı dil yok. Bu konunun ihmal edilmemesi gerektiğini düşünüyorum.

Öte yandan, Avrupa Birliği'ne girdiğimiz de, dinî konular da önemli bir konu. Neyi nasıl anlatabiliriz, onlara da kafa yormamız gerekiyor, diye düşünüyorum. Yine dine ilginin azlığı sadece papazların çok kötü olmasından kaynaklanmıyor. Toplumdaki olağanüstü aydınlanma düşüncesinin etkisi, ferdileşmenin etkisi, zenginleşmenin etkisi, dine karşı ilginin azalmasına sebep oluyor.

Şimdi diğer bir konuya gelmek istiyorum, bilgi sunan arkadaşlara da teşekkür ediyorum. Tabii ki modernite şunu öngörüyordu: Geleceğe yönelik bir dünya tasarımı vardı, geleceğe yönelik dünyayı yönlendirmek için de gençlerin ve çocukların eğitimine önem verilmişti. Çocukların eğitimine önem vermek, gelişim psikolojisi gibi kavramlar Batı dahil olmak üzere bir yüzyıllıktır. Çünkü hep söyleriz ya, çocuklar ve gençler bizim geleceğimizdir. Onu iyi yetiştirirsen geleceği kontrol ederiz. Ama geleneksel toplumlardaki durum nasıldır? Geleneksel toplumda yaşlılara daha çok saygı duyulur. Nedeni nedir? Yaşlı kişi geleneği temsil eder, bir birikimi temsil eder. Ancak son zamanlarda durum tekrar değişti, hep gençlere ve çocuklara önem veriliyordu. Şimdi insan hayatının uzaması, vesaire gibi nedenlerden dolayı tekrar yetişkinler ve yaşlılık dönemi eğitimine önem verilmeye başlandı. Bu bağlamda özellikle halk eğitimlerinde, yaygın eğitim genel müdürlüğüne bağlı olarak yetişkinlerin din eğitiminden istifade edilebileceğini düşünüyorum. Şöyle ki, müftülüklerle halk eğitimler işbirliği yaparak, on kişi bulduğunuzda istediğiniz hocayı ücretle tutabiliyorsunuz, değişik yerlerde yaygın kurslar açabiliyorsunuz. İnsanların hepsi camiye gelir, gelmez, kadın olur, vesaire olur, dini musiki olabilir, ihtiyaç duyulan hangi konuysa paket program

açmak mümkündür. Dolayısıyla yaygın veya yetişkin din eğitimi konusunda Diyanet, halk eğitimleri, Milli Eğitim arasında işbirliği yapılmasının anlamlı olduğunu düşünüyorum ve bu konu sonuç bildirgesinin bir kenarında olursa faydalı olacağını düşünüyorum ve teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, biz de teşekkür ediyoruz. Ömer Dumlu Bey, 9 Eylül İlahiyat Dekanımız, buyurun.

Prof. Dr. Ömer DUMLU: Sayın Başkan, değerli komisyon üyeleri, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Her üç arkadaşıma da ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Recep Bey özellikle bir konuya değindi, ben oradan devam etmek istiyorum. Türkçe de artık yavaş yavaş bu şeylerin içerisine girmeye başladı. Evet, 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin dergisi son üç sayısını EBUSCOS'a üye olarak çıkardı ve önümüzdeki yıldan itibaren de İngilizce, Arapça ve Türkçe olarak üç dilde makaleler kabul etmeye başladı. Bunları fakültelere yavaş yavaş duyuruyoruz, inşallah makaleler de bekliyoruz. Ben yapılan konuşmalarda bir, iki noktaya işaret edeceğim sadece. Mahmut Bey tebliğinin bir yerinde bölgesel şeylerden bahsetti haklı olarak; yani bölgedeki müftülüklerle İlahiyat Fakültelerinin birlikte çalışmalarından filan bahsetti. Geçen hafta ben Cuma günü bir toplantı yaptım. Ege bölgesi il müftüleriyle İzmir il ve ilçe müftülerinin beraber katıldığı bir toplantıydı. En azından hiç değilse şu faydasını gördük; herkes eteğindeki taşları döktü, birbirlerine olan ilk hızlı tavırlar, sonraları yerini normalleşmeye bıraktı. Ben orada kurumlar arasındaki irtibatın daha ziyade konuşmamaktan kaynaklandığını, çözülmeyecek hiçbir problemin olmadığını gördüm. Bu bağlamda ben şunu özellikle teklif de ediyorum: Diyanet İşleri Başkanlığı bölgeler bazında bir toplantılar yapabilir. İlleri İlahiyat Fakültelerine paylaştırarak böyle bir çalışma içersine girilirse daha sağlıklı olur, diye düşünüyorum.

Öte yandan yüksek lisans doktora problemlerimiz çok fazla. Öğrenci kaynaklarımızdan olan mezun ettiğimiz öğrenciler; ya Diyanet İşleri Başkanlığında veya Milli Eğitim Bakanlığında görev alıyorlar. Fakat Milli Eğitim Bakanlığındaki artık arkadaşların yüksek lisansa rağbet etmediklerini görüyoruz. Bunu hissetmeye başladık. Çünkü Milli Eğitim Bakanlığı Hüseyin Çelik zamanında bir karar aldı biliyorsunuz. Yüksek lisansını bitirmiş olanlara ders ücretinde yüzde 25, doktorasını bitirmiş olanlara da yüzde 40 katkı sağlıyordu, bu katkı kaldırıldı. Bunu yerine başöğretmenlik, uzman öğretmenlik getirildi. Bu içinde ya 10 yılını dolduracaksın veya doktoranı bitireceksin. Şimdi, pragmatik olarak düşünürsek öğrencilerimizin hakikaten bir azalma olduğunu gördük. Niye bunu söylüyorum?

Şunun için: Diyanet İşleri Başkanlığının da bildiğim kadarıyla böyle baş imamlık, stajyer imamlık, vesaire gibi birtakım şeyleri yavaş yavaş gündeme getirdiğini, eğer orada da böyle bir tür şey olursa 10 yıllığını tamamlamış veya doktorasını tamamlamış filan gibi olursa ciddi anlamda yüksek lisans ve doktora öğrencilerimizin sayısının azalacağını şu andaki önümüzdeki tabloya bakarak söylemek mümkündür.

Yaşlıların eğitimiyle ilgili olarak bir noktaya da işaret etmek istiyorum. Yaşlıların bakımıyla ilgili olarak çok ciddi problemlerin olduğunu biliyoruz. Henüz bu daha ülkemizde baş göstermedi. Ancak Almanya'dan bir arkadaşımla bir süre önce görüştük. Bu konuda şöyle demişti: Hocam, Almanya'da çok ciddi bir sıkıntı var. Sabahleyin kalkıyor evde baba var, anne var veya sadece birisi var, birisi vefat etmiş, yalnız kalıyor. Hanım çalışıyor, bey çalışıyor, çocuklar çalışıyor veya okuyorlar. Herkes çıkınca evde o yalnız kalıyor. Hatta bir defasında çok ciddi bir tehlike atlatılmış, yangın çıkmış. Biraz herhalde artık bu Alzheimer hastalığı da ciddi şekilde yayılıyor. Hocam, bu adamla gittik, konuştuk. Yahu nasıl olabilir, annenize "üf" demeyin, babanıza "üf" demeyin, onlara bakın, onların size gençken baktıkları gibi siz de onlara bakın ayeti kerimesi var, "*ben ne yapacağım*?" demiş. Bununla ilgili olarak Hocam ne olur bir çalışma yapın. Hakikaten yaşlıların bakımı çok zor. Almanya bir belediye yaşlılarla ilgili bir şey yapmış, hatta Müslüman ailelerle ilgili olarak da bir yer ayırmış, orada onlara göre yemek yapılıyor, onlara göre dini şeylerini karşılamak üzere birtakım faaliyetler yapılıyor. Ama insanımızın hakikaten geçmişinde böyle bir şey var ve doğrudur bu aslında; ölünceye kadar kişi annesine, babasına bakmakla mükelleftir, mecburdur. Böyle bir sıkıntı da var, bunu da acaba bir şekilde gündeme getirilip de bu yaşlıların bakımıyla ilgili olarak dinimizin söylemiş olduğu söylemleri nasıl yorumlayabiliriz veya mesela bu insanlara "*Evet, anneni, babanı rahatlıkla oraya götürürsün veya bakıcı getirebilirsin*", vesaire gibi birtakım şeylerle bakmanın nasıl olacağı konusu anlatılabilir. Bu konu da şuranın kararları arasında yerleştirilirse iyi olur, diye düşünüyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Oturum Başkanı: Ömer Hocamıza teşekkür ediyoruz. Ben burada başkanlık yetkisini kullanarak bir iltimas yapmak istiyorum, herhalde caizdir. Süleyman Akyürek Bey'e tertip sırasında bir değişiklik yaparak söz vereceğim kameraman arkadaşlarımın işini kolaylaştırmak adına. Süleyman Bey, buyurun.

Doç. Dr. Süleyman AKYÜREK: Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Ben öncelikle tebliğci hocalarıma da çok teşekkür ediyorum. Öncelikle Mahmut Hocamın tebliğiyle ilgili bir, iki hususa işaret edip bırakacağım.

Dün Mahmut Hocam yoğunluklu olarak yüksek lisans aşamasında tezsiz yüksek lisansla Diyanet ve Milli Eğitim'in eleman ihtiyacını karşılamanın uygun olacağı tezini savundu. Bu anlamda ilahiyat lisans programının daha çok temel ilahiyat derslerinin verildiği bir alan olması gerektiğini ifade etti, yanlış anlamadıysam. Tezsiz yüksek lisansla ilgili tabii yapılmış araştırmalarımız fazla yok, ama şu anki özellikle ilahiyat ve eğitim fakültesi, bir de fen edebiyat fakültesi uygulamasına baktığımız zaman oradaki tecrübelere bakarak şunu söyleyebileceğimizi düşünüyorum; lisans döneminde, bir de hazırlığı da düşünürsek, beş yıl ilahiyatı okumuş bir öğrencinin bitirdikten sonra artı bir yıl ya da bir buçuk yıl, gelip tekrar din görevliliği formasyonu almak istemesi ya da ortaöğretim imam hatip lisesi formasyonu almak istemesi, öğretmenlik formasyonunu almak istemesi ne kadar mümkün olacak, ne kadar uygulanabilir olacak, ki bu anlamda YÖK'ün yeni uygulamasını da formasyonu lisans içine çekmiş olmasını önemsiyorum. Buradan baktığımızda dünkü konuştuğum konuya da atfederek ilahiyatların lisansta istihdama dönük olarak bir planlamaya gitmesinin daha işlevsel olacağını, lisansüstündeki çalışmaların ise araştırma merkezleriyle ve yapılan doktora, yüksek lisans tezleriyle var olan olguyu ortaya koyacak, hayatın içerisinde tez çalışmalarını yaparak daha çok katkı sağlayabileceğimizi, araştırmacıları oralardan yetiştirebileceğimizi düşünüyorum. Bu anlamda lisansın tamamen ya da büyük ölçüde istihdamla ilişkili, yüksek lisans, doktoranın ise araştırmacı ve bilim adamı, bilgi üretme yerinin olacağı bir yer olmasının uygun olacağını düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum Hocam.

Oturum Başkanı: Evet, Süleyman Bey bize o iltimasın herhalde neticesi, bir hayli zaman kazandırdı, teşekkür ediyorum. Halil Bektaş Bey, buyurun.

Halil BEKTAŞ: Teşekkür ederim. Sayın Başkanım, çok değerli hocalarım, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ben çok daha kısa konuşacağım Sayın Başkanım. Düşündüğüm bir çift konuyu daha önceki çok kıymetli hocalarımız işaret ettiler.

Tabii nüfusumuzdaki yaşlıların oranının gittikçe arttığı bir gerçek, hocalarımız da onu bilimsel rakamlarla ifade ettiler. Yaşlıların dini konularda daha duyarlı oldukları ve beşikten mezara kadar ilmin gerekliliği noktasından da hareket edersek yetişkinlere ve yaşlılara din eğitimi sunmak din eğitimi veren mekânların ve ibadethanelerden faydalanmalarını daha kolaylaştıran imkânların onlara tanınması zarureti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu konuda kurumumuz olarak Diyanet İşleri Başkanlığımıza bağlı faaliyet gösteren Kur'an Kurslarımızdaki yaş sınırı olmayışı gerçekten önemli bir hizmeti sunmamıza imkân tanıyor. Oradaki

din eğitiminde, yaptığımız sosyal ve kültürel etkinliklerde 50 yaşın üzerindeki öğrencilerimizin bu etkinlikler içerisinde yer almaları, bilgi birikimleri, duygu yoğunluğu yaşamaları gerçekten son derece güzel şeyler. Bunların artırılarak devam ettirilmesi gerekiyor.

Yine son yıllarda Başkanlığımızın camilerden, ibadethanelerden yaşlıların ve engellilerin daha fazla faydalanabilmelerine imkân tanıyan fiziki değişiklikleri yapma gayretleri, bu konuda taşra teşkilatlarında yapılan faaliyetler de olumlu gelişmeler, bunlar da artırılarak devam ettirilmeli.

Yine din görevlilerimizin, vaizlerimizin cami dışı din hizmeti olarak yürüttükleri faaliyetler de bu yaşlılara ve engellilere, yetişkinlere yönelik din hizmetleri alanında kurumumuz olarak aklımıza gelen şeyler olarak karşımıza çıkıyor. Bununla beraber din eğitimi, özellikle yaşlılara yönelik din eğitimi çok daha özel bir birikimi, belki donanımı gerektiren bir saha diye düşünüyorum. Bunun için kurumumuza yönelik olarak şu şeyleri sunmak istiyorum: Acaba kurumumuzda sosyal içerikli din hizmetleri veya yaşlılara yönelik din hizmeti gibi bir isim adı altında ve bu konuda özel eğitim almış, özel kurslardan geçmiş personelin istihdam edilmesi yönüne gidilebilir mi? Bunların normal Kur'an Kurslarımıza, camilerimize veya diğer mekânlara gelip bu eğitimi alma imkânı olmayan hastanelerde, huzurevlerinde veya kendi evlerinde, hapishanelerdeki insanlara bu din hizmetini götürme noktasında özel eğitim almaları şartıyla çok daha verimli olabileceklerini zannediyorum. Bununla beraber Kur'an Kurslarımızda öğrenci yaşının da yükselmiş olması dikkate alınarak belki fiziki mekânlarının da ona göre tanzim edilmesinin ve Kur'an Kursu öğreticilerimizin, vaizlerimizin, cami dışı din hizmeti yürüten bütün din görevlilerimizin, en azından seçilecek bazı görevlilerin bu konuda özel bir eğitimden, seminerlerden, kurslardan geçirilmesinin daha faydalı olacağını düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Halil Bektaş arkadaşımıza teşekkür ediyoruz. Abdülbaki Güneş Bey, Hocam buyurun.

Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ: Sayın Başkan, değerli üyeler, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Birbirinden değerli üç tebliğ dinledik. Her üç tebliğci arkadaşa teşekkür ediyorum. Ben sadece Mahmut Hocanın tebliği üzerinde biraz durmak istiyorum. Şüphesiz lisansüstü eğitimi Türk eğitim sistemi içerisinde çok önemli bir yer işgal etmektedir. Dolayısıyla bu konu her yönüyle büyük bir ciddiyet ve titizlikle ele alınmalı. Zira lisansüstü eğitim hoca odaklı, eğitimin son aşaması, her ne kadar eğitim doğuştan ölüme kadar bir süreç olarak tanımlanıyorsa da hoca odaklı eğitimin son aşaması olarak görülebilir. Onun için çok önemli. Mahmut

Hocaya teşekkür ederim önemli noktalara değinmiş. Tabii Mahmut Hoca şunu ifade ediyor: Tezlerin sorun odaklı değil de, daha çok danışman veya öğrencinin ilgi alanıyla ilgili tespit edildiği, dolayısıyla fazla verimli olmadığı, bir de yüksek lisans öğrencilerinin hem ders döneminde yetişemedikleri, hem de kaliteli tezler ortaya koyamadıkları sonucuna varıyor, fakat keşke Mahmut Hoca bunu yaparken, biraz da alan araştırması yapabilseydi. Örneğin, öğrenciler ne kadar derse devam ediyor, tez tespit edilirken hakikaten sorun odaklı mı tespit edilmiş, yoksa hocanın teklifiyle mi olmuş, öğrencilerin teklifiyle mi olmuş, öyle bir çalışma olsaydı, elimizde bir veri olsaydı çok daha sağlıklı olurdu.

Tabii Mahmut Hocanın teklif ettiği önerilere katılmamak mümkün değil, önemli öneriler. Ancak, bu öneriler daha çok Diyanet İşleri Başkanlığının amaçlarına hizmet etmek üzere tasarlanmış gibi görünüyor. Oysa lisansüstü eğitiminin esas amacı belki uzman, ileri derecede bilim insanı yetiştirmek. O halde lisansüstü eğitiminin bilim adamı yetiştirmeye yönelik amacına uygun olarak hem üniversiteler, hem diğer ilgili kuruluşlar, Diyanet belki, ama onun yanında Milli Eğitim, Kültür Bakanlığı, birtakım sponsorlar, belediyeler de katkı sağlamalı.

Ayrıca tabii lisansüstü dersleri önemli, hakikaten hep şikâyet ettiğimiz konu; öğrenci derse geliyor, gelmiyor. Öğrencilerin çoğu görevli memur, öğretmen, imam, tabii bunların mesai saatleri içinde gelmeleri biraz zor. Onun için acaba ikinci öğretim gibi mesaiden sonra yasal olarak, tabii bazı hocalar bunu yapıyorlar, ama öylesine yapıyor, yasal olarak ikinci öğretim gibi mesainin bitiminden sonra mümkün mü veya Cumartesi, Pazar mümkün mü, ayrıca yüksek lisans ve doktora yapan imamlar, öğretmenlere görev yükselmede aslında büyük öncelik verilmeli ki teşvik edilsin. Şahsen ben de yüksek lisans yaparken Malatya'da öğretmendim, Samsun'da yüksek lisans yapıyordum, ama her hafta ve en az iki haftada bir giderdim, Çarşamba günleri akşam arabaya biner, sabah Samsun'da iner, Perşembe, Cuma derslerime girer ve Cuma akşam Malatya'ya geri dönerdim. Ders aldığım muhterem hocanın birisi de Kemal Sandıkçı Hocamdı, saygılarımı sunuyorum. Hakikaten çok verimli bir yüksek lisans dönemimiz geçti, çok yoğun ders işledik, ama günümüzde bunu fazla göremiyoruz. Mahmut Hoca da herhalde belki daha çok gözlemine dayanarak, belki yaşanan olaylara bakarak bunları haklı olarak tespit etmiş, ama keşke böyle elimizde bir veri olsaydı daha sağlıklı olurdu.

Yaşlıların durumuna gelince, tabii bu direkt belki konumuzla alakalı değil, ama Ömer Hoca değindiği için, belki yaşlılara bakan şu anda fakir öğrencilere burs veren vakıflarımız, derneklerimiz var. Yaşlılara bakmayı yüklenen aileler de, huzurevine göndermeyip de evde bakımı üstlenen ailelere belki yardım yapılabilir. Yaşlıların ihtiyaçları olan ilaç ve arabalar temin edilebilir. Diyanet bunu yaptığı takdirde belki Diyanet'in adına da büyük bir hizmet olur diye düşünüyorum.

Hepinize tekrar saygılarımı arz ederim.

Oturum Başkanı: Abdülbaki Güneş arkadaşımıza teşekkür ediyoruz. Hemen İlyas Üzüm Bey'e sözü bırakıyoruz. Buyurun İlyas Bey.

Doç. Dr. İlyas ÜZÜM: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Mahmut Aydın Bey sunduğu tebliğde benim çok önemsediğim bir konuya temas etti, ben onun üzerinde kısaca düşüncelerimi paylaşmak istiyorum.

Aydın Bey tebliğinde ülkemizdeki muhtelif bölgelerle ilgili sorun odaklı lisansüstü çalışmalar, araştırmalar yapılabileceğini ve ilgili bölgelerdeki fakültelerimizin de sorun odaklı bölgesel çalışmalara katkı yapabileceğini ifade etti. Bunu ben biraz açmak istiyorum.

Bilindiği gibi Diyanet İşleri Başkanlığı hem ülke genelinde, hem de Balkanlar belli ölçüde, Asya ülkeleri olmak üzere dünyada teşkilatlanmış bir örgütsel yapıya ve şemaya sahiptir. Dolayısıyla görev yapılan bölgelerin çok yakından tanınması, oradaki kültürel yapının ve dokunun incelenmesi, tetkik edilmesi oradaki hizmet verimliliğini artıracaktır. Gerek oradaki görevlilerimiz, gerek müftülerimiz, gerek ilgili bölgelerde görev yapacak vaizlerimiz her bölgeyi kendi hususiyetiyle, anlayışıyla, hassasiyetleriyle, kültürel karakteriyle tanırsa eğer hiç şüphe yok ki yapacağı hizmetin niteliği artacaktır. Bu çerçevede aslında kötü bir tecrübe de yaşamadık değil. Bir üniversitemizin İlahiyat Fakültesi bünyesinde iller bazında bir çalışma yapıldı. Ancak bu çalışmayı o alanda yetişmiş hocalarımızdan ziyade biraz farklı amaçlar etrafında daha çok dokümantal bilgi toplamaya dönük bir çalışma olarak gerçekleştiğini biliyoruz. Onun yerine tam da Mahmut Aydın Hocamızın ifade ettiği tarzda sorun odaklı, bölgesel nitelikleri ve o kültürü ayrıntılı biçimde tasvir eden çalışmalara şiddetle ihtiyaç var. Burada halk bilimci olmadığı için oradan cesaret alarak konuşuyor değilim. Benim görebildiğim kadarıyla halk bilimciler bu konuda güzel çalışmalar yapıyorlar, fakat ilahiyat bakışı olmadığı için elde edilen bilgilerin değerlendirilmesinde birtakım güçlükler ve zayıflıklar ortaya çıkıyor. Onlar malumunuz daha çok toplulukların evlenme, doğum, vefat gibi törenlerine daha fazla önem atfediyorlar, bu vesileyle şiirler, maniler, masallar derliyorlar. Fakat bunların değerlendirilmesinde gerçekten sıkıntılarla karşılaşılıyor. Bunu vesile yaparak bir deyiş de okumak istiyorum yadırganmayacağını umarak. Pir Sultan Abdal'ın şöyle bir dörtlüğünü burada paylaşmak isterim:

Ay Ali'dir gün Muhammed
Okunan seksenbin ayet
Balıklar da deryaya hasret

Çarka doğru döner göl içinde

Burada şuraya gelmek istiyorum: Aslında "ay Ali'dir gün Muhammed" ifadesi, çok önemli bir velayet bağlantısını ortaya koyuyor. Ay ışığını biliyoruz ki güneşten alır, velayet ışığını cesaretten alır. Bu altyapıya sahip olmayan bir halk bilimci bunu ortaya koyduğunda deyişleri sıralayıp gitmekle iktifa etmektedir. Dolayısıyla ilahiyat birikimine sahip birisi lisansüstü çalışmalarda bu birikimle derlediği şiirlerdeki, hikâyelerdeki dini temaları dini kaynaklarla bağlantılı olarak ortaya koyabilirse, oradan çok güzel çalışmalar çıkacağına da hiç şüphe yok.

Burada bizim en çok istifade edebileceğimiz iki nokta var. Bunlardan birisi ilgili bölgelerde görev yapacak din görevlileri; müftüler, vaizler, hatta imam hatipler, buralarda çalışırken eğer ellerinde o bölgeye dönük, o bölgenin kültürel haritası diyebileceğimiz bir çalışma olursa eğer bir hassasiyetlere dikkat edeceklerdir, birtakım yanlış algılamalara konu olmaktan çıkacaklardır. Şu hep klasik bir örnek olarak verilir: Bir yerde bir görevlimiz bir Muharrem programında; "*aşuranız kutlu olsun*" diyor. Bu oradaki insanları tam da can evinden vuran bir ifade aslında. Kutluluğun, mutluluğun söz konusu olduğu bir durum değil çünkü ortada olan. Oradaki terimlere hassasiyet göstermeme böyle bir sıkıntıya yol açabiliyor. Bizzat benim şahit olduğum bir olay da, Cafer yurttaşlarımızla beraberken bir görevlimiz geldi, Hazreti Ömer'in menkıbeleriyle ilgili onun faziletinden bahseden bir tablo çizdi. Bunlara hiç gerek yok. Dolayısıyla konuştuğumuz çevrelere, beraber olduğumuz insanlara, görev yaptığımız muhitin kültür ve hassasiyetlerini çok iyi dikkate almamız gerekir diye düşünüyorum.

Bu vesileyle Mahmut Aydın Bey'e tekrar teşekkür ediyorum. Gerçekten fakültelerimiz birçok bilimsel çalışmanın yanında ilgili bölümlerde bölgesel nitelikli mutlaka lisansüstü çalışmalar yapmalı ve ortaya çıkan sonuçlardan orada görev yapacak öğretmenler, diğer kamu görevlileri gibi din görevlileri de yararlanmalı, aynı zamanda ülkemizin kültürel zenginliği bütün boyutlarıyla bütün güzellikleri de ortaya konmuş olmalıdır. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: İlyas Üzüm Bey beni yalancı çıkardı. Ben Hoca konuşmasını bitirince şöyle bir cümle kurmayı tasarlıyor idim: Her zaman olduğu gibi İlyas Hocanın bir deyişle söze başlamasını ve müzakereyi rahatlatmasını bekliyordum, ama öyle yapmadı diyecektim, ama ortasında o deyişi getirdi. Sürükleyici güzel konuşmaları dolayısıyla ben teşekkür ediyorum İlyas Beye, güzel noktalara temas etti. Sabri Çap arkadaşımız buyursun.

Sabri ÇAP: Değerli Başkan ve Komisyon üyelerine saygılarımı sunuyorum. Evet, üç değerli tebliği dinledik. Öncelikle 21. Yüzyılda yetişkin eğitimi tebliği-

nin, Mustafa Hocamızın sunduğu tebliğin doğrudan Şurayla ilgisinin olmadığını düşünüyorum. En azından bu tebliğde din eğitimi kısmı da ele alınabilir, buna da işaret edilebilirdi. Sadece yetişkinlerin eğitimi ele alınan bir tebliğ.

Yaşlanma dönemi din hizmetiyle ilgili diğer Sayın Hocamızın tebliğine gelince, bilhassa dindar yaşlıların, Sayın Dekanımızın da işaret ettiği gibi, evde bakımıyla ilgili yaşlı dindarların bir sıkıntısı söz konusu. Huzurevlerinde ibadethanelerin bulunması fevkalade önemli. Bu açıdan düzenlemeler dindar yaşlıların huzurevlerine yönelişini hızlandırabilir. Hocamızın bahsettiği Almanya'daki yaşlılara yönelik o huzurevini ben bizzat gördüm. Yaklaşık 12-13 kadar Müslüman kişinin kaldığı bir huzurevi, mahalli idareye ait bir huzurevi. Bu 12-13 Müslüman için o huzurevinde bir Müslüman danışman bulunmakta ve tamamen İslami mimariye göre hazırlanmış bir de mescit inşa edilmiş bulunmaktadır ve o mescitte Cuma namazı kılınmamasına rağmen sadece sembolik olarak gözüksün diye İslami bir mimariyle kürsü, mihrap ve minber de yer almaktadır. Müslümanlar için tahsis edilen bu mescit Hıristiyanlara ayrılan kilise diyebileceğimiz küçük mabetten mekân açısından, büyüklük açısından, kullanılabilirlik açısından hiç de farklılık arz etmemektedir.

Yaşlılara yönelik din eğitimi açısından bilhassa Kur'an Kurslarına da işaret etmek istiyorum. Bugün Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an Kurslarının yüzde 90'ının üzerindeki kısmı hanımlara yöneliktir ve bunların da büyük bir kısmı yetişkinlere yönelik din hizmeti sunmaktadır. Devam edenlerin büyük bir kısmı 40-50 yaşın üzerindedir. Bu paralelliğin aynı şekilde erkeklere yönelik olarak da sunulması gerekmektedir, diye düşünüyorum. Emeklilere yönelik, yaşlılara yönelik, yetişkin erkeklerin de devam edebileceği Kur'an Kurslarına ihtiyacımız olduğunu ifade etmek istiyorum. Lisansüstü eğitimde din eğitimiyle ilgili de birkaç hususa işaret etmek istiyorum. İlahiyat fakültelerimizde yapılan lisansüstü çalışmaların büyük bir kısmının Diyanet İşleri Başkanlığında çalışan personel tarafından yapıldığını zannediyorum. Hocamız da ifade etti, Milli Eğitim'in gittikçe ilgisinin azaldığını belirtti. Herhangi bir yerde görev yapmayan veya başka kurumlarda çalışan, ama lisansüstü çalışma yapan ilahiyatlarda çok az insan var. Benim görev yaptığım müftülükte ilahiyat mezunu olanların oranı yüzde 10'dur ve ilahiyat mezunu olanların yüzde 50'si doktora çalışması yapmaktadır. Ancak, Diyanet İşleri Başkanlığıyla İlahiyat Fakülteleri arasındaki işbirliğinin önemli bir kısmının da lisansüstü çalışmalarla ilgili olması gerektiğini düşünüyorum. İlahiyat fakültelerinde bilhassa temel İslam bilimleri kısmında, diğer bölümler de çok farklı değil, çalışmaların büyük bir kısmı geçmişe ait, tarihle ilgili veya o ilim dallarının usulleriyle ilgili çalışmalardır. Dolayısıyla İlahiyat Fakültelerinde lisansüstü çalışma yapan Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı personelde oradaki hocalarımızın yönlendirmeleriyle büyük ölçüde o alanlarda çalışma yapmakta-

dırlar.

Diyanet İşleri Başkanlığı bilgi üreten bir kurum değil hizmet kurumudur. Diyanet İşleri Başkanlığının bilgi ihtiyacını İlahiyat Fakültelerinin karşılaması gerekir, ancak İlahiyat Fakültelerinin yoğun bir şekilde Diyanet İşleri Başkanlığına bilgi sunma, onun bilgi ihtiyacını karşılama hususunda yeterli olmadığını ifade etmek istiyorum. Buna paralel olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bilgi üreten bir kurum olmamasına rağmen, Diyanet İşleri Başkanlığının bilgi ihtiyacını İlahiyat Fakülteleri karşılaması gerekirken Diyanet İşleri Başkanlığında görev yapan personel aynı zamanda İlahiyat Fakülteleri tarafından İlahiyat Fakültelerine bilgi ürettirilmektedir. Yani İlahiyat Fakültesinde çalışanların, lisansüstü eğitim alanları, tez konuları daha çok hizmet alanlarıyla, ilgili olmalı ve sorunları ele almalı, bölgesel, toplumun dini yapısıyla ilgili olmalıdır. Bu her alanda olabilir, hadisle de ilgili olabilir, tefsirle de ilgili olabilir, fıkıhla da ilgili olabilir, din sosyolojisi, din eğitimiyle de ilgili olabilir. Diyanet İşleri Başkanlığında çalışıp lisansüstü çalışma yapan personel Diyanet İşleri Başkanlığına bilgi üretmemekte, İlahiyat Fakültelerine bilgi üretmektedir. Halbuki bunu tam tersi olmalı. Diyanet İşleri Başkanlığına keşke akademik çalışma yapan personel bilgi üretebilse. Onlar bile İlahiyat Fakültelerine bilgi üretmekle meşguldürler daha çok.

Dün bir hocamız ifade etti, Diyanet İşleri Başkanlığında görev alacak personelin pedagojik formasyonla yetiştirilmesi ve bununla ilgili örnek olmadığını, bir öğretmenlik gibi hazır materyal bulunmadığını, mesela imama nasıl bir pedagojik formasyon verilecek, müftüye, vaize, Kur'an Kursu öğreticisine, kısmen belki öğretmenlikle paralel tutulabilir, nasıl pedagojik formasyon verilecek bunun altyapısının hazır olmadığını ifade etti. Evet, Diyanet İşleri Başkanlığında hizmet verebilecek olan kişiler için gerekli eğitimi eğitim fakültelerinden bekleyemeyiz, İlahiyat Fakültelerinin bunu hazırlaması gerekir.

Son bir hususu da ifade ederek bitirmek istiyorum. Diyanet İşleri Başkanlığında lisansüstü çalışma yapan personelin sayısı azımsanamayacak kadar çoktur ve zannediyorum diğer hiçbir kuruluşta Diyanet İşleri Başkanlığındaki kadar lisansüstü çalışma yapan personel söz konusu değildir. Ancak, Diyanet İşleri Başkanlığının da lisansüstü çalışma yapan personelini çok iyi değerlendiremediği kanaatindeyim. Mesela; bir yüksek lisans, doktora çalışması yaklaşık bir kişinin 8-10 yılını alabilmektedir, ama müftülük kriteri açısından mesela bu kadar sürelik bir çalışma 2-2,5 yıllık ihtisas kursunu bitirmeyle eş tutulmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının da lisansüstü çalışma yapan personelini daha iyi değerlendirmesi gerektiğini ifade etmek istiyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, Sabri Bey'e teşekkür edip hemen arkasından Mustafa Akgül Bey'e sözü bırakıyoruz.

Mustafa AKGÜL: Evet, teşekkür ederim Sayın Başkan, değerli hazirun. Ben başta hemen şûrayla ilgili genel bir tespitte bulunmak istiyorum. Toplumun her kesiminden insanlar, şu anda bir beş günlük çalışmamız sonucunda çıkacak kararları ciddi anlamda bekliyorlar gibi gözüküyor. Bu anlamda bir hatırlatmada bulunmak istedim. Recep Kaymakcan Hocamızın üniversitedeki yayınların özellikle yurtdışında tanınması Türkiye'de gerçekten çok değerli bilim adamlarının İlahiyat Fakültelerinde hocalarımızın yapmış olduğu çalışmalar maalesef yurtdışından görülmüyor bile. Benim de yurtdışıyla birkaç yazışmam oldu oradaki hocalarımızla. Şunu fark ettim: Biz ne Amerika'da, ne Avrupa'da tanınmıyoruz. Tanınan birkaç bilim adamı var. Bu konuda ciddi anlamda eksikliğimizin olduğu kesin. Özellikle tavsiyem şu olacak: En azından İngilizce olarak yazılan yayınlarımızın o dergilerde, makalelerde yayınlanması belki bu eksikliğimizi giderecektir, diye düşünüyorum; bir öğrenciniz olarak bir tavsiyem olabilir.

Bunun dışında birkaç konuya temas edip bitireceğim. Bizim Talim Terbiye Kurulunda çalışmamız hasebiyle Diyanet İşleri Başkanlığıyla Talim Terbiye Kurulu arasında daha etkin bir iletişime ve işbirliğine ihtiyaç var. İlköğretim ve ortaöğretimde 18 milyon öğrenci olduğunu düşünüyoruz. Ortaöğretimde özellikle dört milyona yakın bir öğrenci kesimi var ve bunlar dördüncü sınıftan itibaren düşünürseniz çok ciddi anlamda din öğretimi anlamında ders kitaplarıyla karşı karşıyalar. Fakat burada görebildiğimiz kadarıyla herhangi bir bu konuda öneri geliştiren ya da bu konuda ciddi, sağlam, somut şeyler söylemek anlamında hocalarımızdan ben bir teklif alamadım; ders kitapları konusunda da olabilirdi, bunu isterdik. Her iki kurumun üst düzey yetkilileri bu durumu aslında tespit etmiş. Bir de burada ifade edilmesini faydalı buluyoruz. Bütün okullarda okutulan ders kitaplarının Talim Terbiye Kurulundan geçtiği göz önünde bulundurulursa iki kurum arasındaki iletişimin önemi daha net bir şekilde ortaya konulacaktır. Ayrıca din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının hazırlanmasında Diyanet İşleri Başkanlığıyla Din Öğretim Genel Müdürlüğü daha sıkı bir işbirliğini yapabilir. Bunun da önemi göz ardı edilmemelidir.

Son olarak, üniversitelerde din eğitimi şeklinde ben algılamıştım, yüksek öğretimde din eğitimi, ama burada sadece İlahiyat Fakültelerinde ve din kültürü ve ahlak bilgisi bölümü olarak ele alındı. Halbuki şöyle düşünülebilir; çok ütopik mi olur bilemiyorum, bir anlamda ütopik gibi gelebiliyor: Üniversitede niye seçmeli din kültürü ve ahlak bilgisi dersi olmasın? 2009-2010 lisans düzeyinde afet kültürü adıyla verilmesi planlanan ders var İstanbul Üniversitesinde. Afet kültürü dersinden daha mı önemsiz bizim dersimiz. Bunları hocalarımız üniversitelerin

senatolarında dillendirebilir mi? Tabii nasıl bir ders olur içeriği, bunu bilemeyeceğim, ama en azından dillendirilmesi amacıyla bunu da söylemiş olayım.

Son olarak atlanılan bir konu gençlikle ilgili, mesela Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışındaki teşkilatlarında pek çok imkânı var, burada gençlik kampları düzenlenebilir. Pek çok kurum ve kuruluş, hatta üniversiteler bile kendi bünyelerinde yurtdışında gençlik kampları düzenliyor. Dil bilen lise öğrencileri cüzi bir masrafla bu gençlik kamplarında tatillerini değerlendirmeleri sağlanabilir. Yurtdışında yaşayan Türk çocukları da mesela buraya geldiklerinde ne tür din hizmetleriyle karşı karşıyalar gerçekten bunun da cevabını almak isterdim. Böyle bir ortamda oluşturulabilir diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Mustafa Bey önemli bir hususa işaret etti, üniversite öğrencilerinin din ve onunla ilgili birtakım dersleri alabilme imkânının sağlanması hususu, o bence de önemli bir nokta. Bizim üniversitemizde mevcut bir uygulamayı ben söz konusu etmek istiyorum. Senato kararıyla belirlenmiş yaygın seçmeli dersler uygulaması var. Her fakülte diğer fakültelerden de öğrencilerin alabileceği seçmeli dersler listesini oluşturuyor, bu çerçeve içersinde diyelim ki hukuk fakültesinden bir öğrenci gelip, İslam hukuku dersini alabiliyor, eğitimden bir öğrenci Hazreti Muhammed ve Evrensel Mesajı dersini alabiliyor, güzel bir uygulama. O senatonun alacağı bir kararla mümkün olacak bir husus ve önemli bir husus. Ben tekrar teşekkür ediyorum. Söz sırası Nizamettin Parlak Beyde. Buyurun Nizamettin Bey.

Dr. Nizamettin PARLAK: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan, değerli hocalarım. Aslında genel birkaç şey ifade etmek amacıyla söz aldım. Öncelikle şunu ifade etmek isterim ki gerçekten sorunların taraflarıyla ilgili kurumlar, yetkililer gerçekten önemli çalışmalar yapıyorlar. Ancak, okullarımızda ilköğretimlerde ve liselerde gerçekten ciddi sorunlarımız var. Burada özellikle İlahiyat Fakülteleriyle ilgili heyecan verici değerlendirmeler ve tespitler yapıldı. Belki biraz bencilce olacak ama arzu ederdim ki, buradaki beyin gücü başka problemlerle bölünmeden sırf ilköğretim ve ortaöğretimlere yönelse de şu hakikaten sahada olan insanlar olarak içerisinde bocaladığımız ve her geçen gün çözülemez hale geliyor gibi gördüğümüz sorunlarla ilgili, Sayın Hocamın da ifade ettiği gibi, birtakım tespitler yapılsaydı diye düşündüm. Çünkü, bugün çözülebilir olan bazı sorunlarımız maalesef farklı boyutlara ulaşıyor. Öyle zannediyorum ki çocuklarımız aracılığıyla gerek liselerde, gerekse ilköğretimlerde olan sorunların bir kısmından herhalde haberdarsınız. Haberdar olmaması mümkün değil gibi geliyor bana. Dolayısıyla, bu sorunlar karşısında din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen-

leri garip bir durum içindeler. Bir taraftan sorunları çözme çabası içindeler, bir taraftan çaresizlik içindeler. Böyle bir ruh hali içindeyiz. Açıkçası bir, iki gündür de dinliyoruz, heyecanla dinliyoruz, biraz da sanki konumuz itibarıyla öksüz kalmış bir çocuk ruh haliyle açıkçası dinledik. Tabii ki yapılan çalışmalar genel çatı itibarıyla ilahiyatlar, din kültürü öğretmeni yetiştirdiği için direkt bizimle ilgili, fakat daha yakın, daha direkt olarak bizi ilgilendiren şeylerle ilgili tespitler olsaydı sevinecektik açıkçası.

Altı ay önce bir lise müdürümüz, Türkiye'de de ismi ön planda olan bir okulumuz başarılarını anlatan konuşmasının bir yerinde "*Türkiye'de liselerde eğitim bitmiştir*" dedi. Buna bütünüyle katılmak mümkün değil, ama bunun ifade edilmiş olması bile bence bir göstergedir. Diğer taraftan son derece haklı olarak öğrenci merkezli bir anlayışa geçtiğimizi, dolayısıyla öğretmenlerin de zihinsel bir dönüşüm geçirmesi gerektiğini Saygıdeğer Hocamız da ifade ettiler. Fakat sınıf ortamında acaba biz mi farklı algılıyoruz, evet, öğrenci merkezde, fakat merkezdeki öğrencilerimizin çok ciddi algılama sorunları var, çok ciddi dikkat dağınıklığı sorunları var. 40 kişilik bir sınıfta ancak 10-15 öğrenciyi derse çekerek ders işleme çabası içerisindeyiz. Buna dönük neler yapılabilir?

Fazla uzatmayacağım, en azından şunu söyleyebilirim: Burada alandaki, sahadaki arkadaşlarımızı heyecana getirecek, onlara hız ve cesaret verecek hiç olmazsa acaba bir karara yer verilebilir mi, şöyle bir karar yer alabilir mi? Din kültürü ahlak bilgisi öğretmenlerinin sorunlarıyla ilgili bir toplantı yapılması yönünde bir tavsiye kararı alınabilir mi? Böyle bir şey zannediyorum ki bizleri ve diğer arkadaşlarımızı biraz daha heyecanlandıracaktır. Hepinize teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Evet, aslında sahadan da elemanlarımızı dinlemek lazım, problemleri onlar daha iyi biliyorlar. Ümit ederiz ki öyle bir vasat oluşacaktır teşekkür ediyorum.

Söz sırası Konya Müftümüz Şükrü Özbuğday'da, buyurun Hocam.

Şükrü ÖZBUĞDAY: Muhterem Başkanım, değerli hocalarım, hepinizi saygıyla, muhabbetle selamlıyorum. Önceki oturumda üç tebliği dinledik. Her üç tebliğci hocamıza teşekkür ediyorum, kendilerine Cenâb-ı Haktan hayırlı, uzun ömürler ve ilimlerine bereket diliyorum.

Ben daha çok değerli dostum Mustafa Köylü Hocamın tebliği üzerinde konuşmak istiyorum. Tebliğindeki görüşlere, tekliflere aynen katıldığımı belirtmek istiyorum. Bunun yanında şu hususlara da temas etmek istiyorum. Tabii tebliğde de belirtildiği gibi yaşlılık tabii bir olay. Nitekim Kur'ân-ı Kerim de; *"Kime uzun*

ömür verirsek, onu yaratılış itibariyle tersine çevririz (gücünü azaltırız).” (Yasin, 36/68) buyruluyor. Tabii bundan kaçıp kurtulmak mümkün değil, hepimizin yaşayacağı bir süreç bu. Ancak bunların eğitimi, tabii konumuz da özelde din eğitimi, din hizmeti olunca bu konu üzerinde bazı şeyler söylemek istiyorum. Bugün yaşlılar veya artık günümüzde yaşlılar tabiri de biraz soğuk geliyor galiba. Geçen bir toplantıya katılmıştım huzurevinde. Kıdemli vatandaşlar tabiri kullanılıyor veya belediyelerin bazı yerlerde açtığı merkezler var, yaşlılar merkezi değil de emekliler merkezi olarak kullanılıyor. O bakımdan bana da bu tabirler sıcak geliyor; yani kıdemli vatandaşlar veyahut da emekli vatandaşlar tabiri bana da sıcak geliyor.

Muhterem hocalarım, şu gerçek var: Bugün kıdemli vatandaşlar diyelim veya yaşlılar diyelim, bunların belli bir yaştan sonra gidebileceği iki merkez var. Dini hassasiyeti olanlar camilere gidiyorlar, dini hassasiyeti az olanlar ise kahvelere gidiyorlar, orada vakit geçiriyorlar. Tabii bunlara din eğitimi, din hizmeti verebilmemiz için bugün her mahallede, her semtte olan camilerimiz var. Değerli Konya İlahiyat Fakültesi Dekanımız da dünden önceki konuşmasında vurgulamışlardı, “*artık camileri daha çok sosyal hizmete de ağırlık veren merkezler haline getirmeliyiz*” demişti, ona da katılıyorum. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığımızın son yıllarda geliştirdiği bir söylem var, sosyal açılımlı din hizmeti, bu da önemli bir söylem. Tabii bunun da geliştirilmesi ve uygulanması konusunda hepimize görevler düştüğüne inanıyorum. Bu kıdemli vatandaşlarımızın veya yaşlıların camiye gittiğini göz önünde bulundurarak camilerimizde bir yaşlılar odası veya kıdemli vatandaşlar odası ismi altında bir oda tanzim etmeliyiz ve orada görevlimize de görev vermeliyiz, haftada belirli günlerde, belirli saatlerde o kıdemli vatandaşlarımızla ilgilenmeli, onları dinlemeli, onların problemlerine çözüm getirmelidir, diye düşünüyorum.

Tabii bizde bir gelenek, camilerde gerek cami içinde ibadet edilen mahalde, gerekse cami müştemilatında kadınlarla erkeklerin aynı mekânda oturması hoş karşılanmaz. Onun için tabii kadın vatandaşlarımızı, kadın kıdemli vatandaşlarımızı ne yapacağız. Onlarla ilgili de şöyle bir düşüncem var acizane: Yine aşağı yukarı her semtte Kur’an Kursumuz var, bunlar da, biraz önce Hocamızın da ifade ettiği gibi yüzde 90’ından fazlası kız Kur’an Kursu, bayan Kur’an Kursu. Yine Kur’an Kurslarımızda bir oda oluştursak yaşlı veya kıdemli vatandaşlar odası diye, orada da Kur’an Kursu hocamız, öğreticimiz oraya gelen yaşlı bayanlarla ilgilense, onların problemleriyle ilgilense, çözse diye düşünüyorum. Çünkü Batıda, tabii hepiniz biliyorsunuz, her semtte bu yaşlıların devam ettiği bir merkez var ve orada çeşitli konularda, çeşitli alanlardaki problemleriyle ilgililer, yetkililer ilgileniyorlar ve tabii sadece bu devlet eliyle de olmuyor, Mustafa Hocama katılıyorum, bu sadece devlete bırakılmamalı, sivil toplum örgütleri dediğimiz

kuruluşlar da bunlara destek olmalılar. Bugün Konya'da ben örneğini gördüm, ama diğer illerde var mı bilmiyorum; belediyelerimiz emekliler merkezi diye merkezler oluşturuyorlar. Bundan da faydalanmalıyız, diye düşünüyorum. Bu emekliler merkezine belediyelerle yapılacak bir protokolle oralara da görevlilerimiz gitmeli, oraya gelen yaşlı, emekli vatandaşlarımızın dini problemleriyle ilgilenmeliler, diye düşünüyorum. Tabii bu yaşlı olan vatandaşlarımızın önemli bir kısmı da hastanelerde bulunuyor. Zaten hastalık problemleri de belli bir yaştan sonra ortaya çıktığı için hastanede yatan vatandaşlarımızın pek çoğu, belki yüzde 90'ı, 95'i yaşlı olan kişiler. Bunlara da tabii din hizmeti, din eğitimi götürmek, sunmak durumundayız. Daha önce Sağlık Bakanlığıyla Diyanet İşleri Başkanlığı arasında bir protokol vardı, belli günlerde, belli saatlerde bir program dahilinde, hatta onun müfredatı da hazırlanmıştı, oraya din hizmeti götürülüyor idi. Ama daha sonra yapılan bir itiraz üzerine Danıştay bu protokolü iptal etti ve şu anda bir boşluk var. Bazı mübarek gün ve gecelerde hastaneleri ziyaret ediyorum, gerçekten ağlıyorum, ben kendimi tutamıyorum. Oradaki o insanların acizliği, o insanların bir medet bekleyişi gerçekten insanı duygulandırıyor, kusura bakmayın, onun için bu hastanedeki o hasta yaşlı insanlarımıza el uzatmak durumundayız diyorum. Bu konuda şura kararları arasında bir madde yer almalı, tekrar bu protokol yenilenmeli ve o hasta olan, aciz olan insanlarımıza el uzatmalıyız, diye düşünüyorum.

Aynı şekilde huzurevlerinde çok sayıda tabii yaşlı, kıdemli vatandaşımız var, onlar da biçare, insanlardan medet bekleyen, yardım bekleyen zavallı kişiler. Onlara da yeterince din hizmeti sunamıyoruz maalesef. Biz tabii müftülükler olarak kendi imkânlarımızla, idarecilerin, yöneticilerin izin verdiği kadar onların inisiyatifinde mübarek günlerde, gecelerde bazen ziyaret ediyoruz. Ama onun dışında böyle programlanmış bir hizmet sunamıyoruz. Gerçekten o insanların böyle medet bekleyişleri, zavallı durumları, biçare durumları fevkalade insanı üzüyor. Bu konuda da benim acizane kanaatim, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüyle yine Başkanlığımız arasında yapılacak bir protokol dâhilinde bu kesime de; yani huzurevlerindeki o yetişkin veya kıdemli yaşlı vatandaşlarımıza din öğretimi hizmeti götürmeliyiz, diye düşünüyorum ve hepinizi saygıyla, muhabbetle selamlıyorum. Bu duygulanmamdan dolayı da hepinizden özür diliyorum.

Oturum Başkanı: Evet, teşekkür ediyoruz. Ben asıl iltiması Hocama yaptım. Benim müftümdür netice itibarıyla. Konya'da beraber uyumla görev yapıyoruz sağ olsun. Ayrıca duygu yüklü, hisli bir konuşma yaptı, duygularını ifade etti, hepimiz katılıyoruz, teşekkür ediyoruz. Söz sırası Niyazi Ersoy (Mersin Müftüsü) arkadaşımızda.

Niyazi ERSOY: Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım. Saygıdeğer katılımcılar, hepinize saygılar sunuyorum.

Ben de Şükrü Özbuğday Hocamın duygusal konuşmalarında ifade ettikleri konulara katılıyorum, hep beraber bunları yaşıyoruz bulunduğumuz yerlerde. Burada dört gündür, dinliyoruz. Allah sizden hepinizden razı olsun, gerçekten burada birbirinden değerli konuşmalar yapıldı. Bugünkü oturumda sunulan tebliğler üzerinde bir şey söylemek istemiyorum. Birbirinden farklı değerli bilgiler sunuldu. Değerlendirmeyi yapan arkadaşlarımız oldular. Benim konuşacağım, her söz alan arkadaşımın da geçmişe yönelik konuştukları gibi, özellikle imam hatip liseleri ve İlahiyat Fakültelerinin müftülüklerimizle, Diyanet İşleri Başkanlığımızla işbirliği içerisinde çalışmalarına yönelik olacaktır. Burada zaten şuradaki maksadın da bu olduğunu düşünüyorum.

Konuşacağım konu imam hatip liselerinde imam hatip son sınıfında okuyan, erkek çocukları, kız çocuklarımız, bunlar son sınıfa geldikleri zaman mutlaka bir tatbikat yapıyorlar, ama zannediyorum kız öğrencilerimiz hiç yapmıyor. Onların mesleki tatbikatı belki kendi imkânlarıyla gelip, ben Kur'an Kurslarına gideyim, orada biraz ders vereyim, diye müftülüğümüzün yapmış olduğu destek ve yardım sayesinde oluyor. Erkek öğrencilerimiz son sınıfta mesleki tatbikat dediğimiz, özellikle hutbelerle ilgili, namazlarla ilgili tatbikatı yapıyorlar. Bu açıdan hizmette birliktelik olsun diye, okullarımız müftülüklerimizle, eşgüdüm halinde çalışmaları gerekiyor.

Bu cümleden olarak hutbelerle ilgili birkaç söz söylemek istiyorum. Aslında Muhammed Şevki Aydın Hocam kendileri konuştular hutbelerle ilgili. 2004 yılında hazırlanıp 2005 yılında henüz uygulamaya konamayan, ama 2006 yılında tamamen uygulamaya konulan Diyanet İşleri Başkanlığımız tarafından hazırlanan bir Hutbe Kılavuzu vardır. Bu Hutbe Kılavuzunun taşra teşkilatı olarak müftülüklerimize gönderilmesi bir ihtiyaçtan doğmuştur. Bu ihtiyaçların birincisi şudur: Hutbeleri hazırlama görevi müftülüklerindir. İkincisi de, Diyanet İşleri Başkanlığımız merkezden gönderilen hutbeleri artık görevlilerimizin "*biz gerek bilgi, görgü bakımından, gerekse eğitim, kültür bakımından tamamen yoksun kaldık, niye bu hutbeleri biz kendimiz hazırlamıyoruz.*" serzenişlerinden kaynaklanır. Aslında, bu konu zaman içerisinde pilot bazı bölgelerdeki görevlilerimize uygulanmış, görevlilerimiz bu hususta kendilerini tam ispat edememişlerdir. Ama Başkanlığımızın hazırlamış olduğu bu Hutbe Kılavuzunda hutbe nasıl hazırlanır, nasıl tetkik edilir, hangi formatta olması lazım, bütün bunları içerisine alan bir Hutbe Kılavuzu hazırlanmış ve 2006 yılının Haziran ayından itibaren Türkiye genelinde hutbe hazırlama işi tamamen il müftülüklerine bırakılmıştır, devredilmiştir. Biz il müftüleri olarak buna itiraz edip "*Başkanlığımızın hazırladığı hutbeler iyiydi,*

bundan sonra biz yine eskisi gibi hedef olacağız, kendimiz hazırladığımız zaman, görevlilere hazırlattığımız zaman bunda başarılı olamayacağız" serzenişimiz olmasına rağmen Başkanlığımız ısrar ederek bunu müftülüklerimize devretmiştir ve bunda da isabetli olmuştur.

Bu Hutbe Kılavuzuyla alakalı bir açıklama yapmak durumundayım. Şimdi Hutbe Kılavuzu il müftülüklerine gönderilmiş, il müftülüklerinde bir komisyon oluşturuluyor. O komisyon müftünün başkanlığında ve en az dört kişi olacak, daha fazla da olabilir. Bu komisyon hutbe konusunu tespit ediyor. Düşünün, 2006'nın Haziran ayı, Haziran ayından iki, üç ay evvel bize gelmiştir. Ama artık Haziran ayından itibaren il müftülüklerine devredilecektir, denildiğinden itibaren de iki ay evvelden hutbe Hazirandan itibaren başlamıştır. Şu anda iki ay öncesinden hutbe hazırlanıp Diyanet İşleri Başkanlığımıza da hazırlanan formatta hutbeler bildirilmektedir. Dolayısıyla bu hutbelerde serzenişte bulunan ve bunu bilemeyen kardeşlerimize, hocalarımıza yönelik söylemeye çalışıyorum, ciddi bir çalışma var, ciddi bir hazırlık var, bunu İsmail Lütfü Çakan Hocam ve bazı hocalarımız da ifade ettiler, artık eskisi gibi değil, hutbelerimiz ciddi manada üzerinde durulmaktadır.

Ben bunun yine Diyanet İşleri Başkanlığımız, İlahiyat Fakülteleri ve diğer imam hatip liseleriyle eşgüdümlü olarak çalışıldığı takdirde imam hatip lisesinde okuyan, İlahiyat Fakültesinde okuyan, daha sonra görev alacak olan görevlilerimizin de, personelin de, kardeşlerimizin de aynı şekilde eğitileceklerine inanıyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Oturum Başkanı: Evet, teşekkür ederiz. Öğleden sonra müzakere faslı bitiyor, değerlendirmeler var. Mustafa Güney Bey'de söz sırası. Hocam buyurun, muhtasar ve müfit olmak arzusuyla…

Mustafa GÜNEY: Sayın Başkan, değerli hocalarım, hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Tabii baştan beri çok güzel konulara değinildi, hepsi bizim problemlerimiz, ama ben geçenlerde de kısa bir söz aldım, ama meramımı pek fazla ifade edemedim. Şuramızın Başkanlığımıza yönelik bir ufuk açması, onun alacağı kararlarda etkili olması da ön planda tutulduğundan özellikle Kur'an Kurslarıyla ilgili yapılan oturumda fazla bir değerlendirme yapılmadığı kanaatindeyim. O gün başka konular, o oturumu örttü gibi geldi bana. O yüzden Kur'an Kurslarında müşahede ettiğim bir konuyu tekrar ifade etmek istiyorum, özür dileyerek. Kur'an Kurslarımızda hafız yetiştirme oranı 20 yıl öncesine baktığımız zaman düştüğü görünüyor. Tabii o sayıların hepsi Başkanlığımızda var. Ben somut olarak bu noktaya dikkat çekmek istiyorum. Hafızlık eğitiminin din öğretiminde;

din eğitiminde, görevlilerimizin hayatında ne kadar etkili olduğunu hepimiz biliyoruz ve takdir ediyoruz. O yüzden bu noktayı dikkatlerinize arz etmek istiyorum. Bu konudaki somut önerimi zaten Divana takdim ettim ve tekrar özetleyerek vereceğim. Ama benim arzu ettiğim şu hususdur: Bugün 81 il ve müsait olan ilçelerimizde müftülerimiz Diyanet Vakfı şubelerimiz bu işe öncülük ederlerse, özellikle erkek öğrenci te'mini konusundaki sıkıntıyı aşmamız mümkün olacaktır. O da bu öğrencilere başından itibaren sahip çıkmak; yani elverişli, zeki, hafızlık yapabilecek öğrenciler müftülerimiz, görevlilerimiz tarafından tespit edilir de, il ve ilçe merkezlerimizde finansmanı Türkiye Diyanet Vakfımız tarafından karşılanan kurslarda hafızlık yaptırılırlarsa başarıya ulaşılır. Bu uygulamaları yapan illerimiz var, müftülerimiz var, başarılı çalışmalar var, eğitim merkezimizin bu konudaki çabaları var, hafızlık eğitim programını hazırladığını görüyoruz. Ama bütün bunların faydalı ve sonuç verici olabilmesi için bana göre kurumsallaşmış bir hale gelmesi gerekiyor; yani il müftülerimiz, ilçe müftülerimiz bu işe sahip çıkarlarsa, şubelerimiz sahip çıkarlarsa hem çocuklarımızın hafız olduktan sonra kaybolup gitmeleri önlenmiş, hem bu hafız öğrencilerimizin imam hatip lisesi, İlahiyat Fakültesi boyunca tüm maddi masrafları karşılanarak, gerekirse onların hafızlıkları yaz tatillerinde sağlanarak ve gerekirse onların ihtiyaç duyduğu bilgisayar, İngilizce ve benzeri günümüzün gerektirdiği ihtiyaçlar da onlara yaz tatillerinde verilerek böylece İlahiyat Fakültesi mezunu, ama kaliteli hafız, din görevlisi, din hizmetlisi yetiştirme imkânımız olacaktır, diye düşünüyorum. Hepinizi sevgi ve saygıyla tekrar selamlıyorum.

Oturum Başkanı: Evet, Mustafa Bey'e teşekkür ediyoruz. Nasrullah Hacımüftüoğlu Hocamızda söz sırası. Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU: Sayın Başkan, değerli arkadaşlar, yetişkin eğitimi başlığıyla verilen bir tebliğden hareketle epeyce konuşmalar yapıldı, onun hatırlatmalarıyla.

Şükrü Özbuğday Hocamız bizi duygulandırdı, daha doğrusu kendimize kendimizi hatırlattı, geleceğimizi hatırlattı. Çok önemli bir konuya temas ettiler, ben de bu bağlamda birkaç söz edip, Şuraya bir teklif yapacağım.

Efendim, Kur'ân-ı Kerim'in de beyanına göre (Bkz. Nahl, 16/70; Hac, 22/5), insanın iki zayıf tarafı vardır; zayıf başlar, zayıf gider. Çocuk dönemi zayıflıkla başlar ve yine belli bir yaştan sonra zayıflar. Nasıl çocukluk dönemindeki itina anne baba tarafından kendilerine gösterilir, eğitilir, bakımına itina gösterilirse; yine zayıflama dönemi başlayınca da aynı aile içinde o insanlara o itinanın gösterilmesi icap etmektedir.

Geleneklerimiz hırpalanıyor, artık anne babaya falan fazla bakılamıyor, bel-

ki de tarımsal toplum olmaktan çıkıp endüstriyel toplum olma yolunda birtakım özellikler kazanmış olmamız sebebiyle geniş aile sisteminin tarihe karışması; yani yaşlıların geniş aile sisteminde daha rahat bir ortam bulmaları sayesinde hizmetlerin yapılmış olması ve çekirdek ailede zaten yaşlılara asla yer verilmemesi sebebiyle yaşlılar gerçekten büyük bir ızdırap içindedir.

Tabii bunlara kim yardım yapacak? Yaşlılık bir realitedir, huzurevleri mi? Benim huzurevleri üzerinde bir araştırmam oldu 1994'te. Huzurevlerinin ismi huzurevi, ama orada yaşayanlar için hiç huzurevi olmadığını müşahede ettim, dert evi olarak. Mesela merak edenler varsa, Ankara'da, o zaman özellikle pilot bölge olarak seçtiğim Ankara Seyranbağları Huzurevini tavsiye ederim, bir gidin bakın. Orada çok insan kalıyor ve aklı başındaki o yaşlılarla konuşun, kadın erkek, çok farklı şeyler, ağlatan, sızlatan, hakikaten vicdani ızdıraplar meydana getiren birçok şeyler müşahede edeceksiniz.

Bu çekirdek aile sisteminin oluşmasında evin direği sanılan hanımefendi bir yandan işine koşarken, mesela bir öğretmen hanımefendi düşünelim, bir yandan müdür beyin tayin ettiği saatlerde işinin başında olma zaruretini kendinde hissedip koşarken, öte tarafta kendi çocuklarını ve evde bulunan yaşlılara da bakma vazifesi vicdani ve geleneksel bir vazife olması hasebiyle bu tek hanımefendi şüphesiz ki her iki tarafa da cevap verememektedir, haklı bir şekilde ve ezilmektedir, bu bir realitedir; bunu itiraf edelim. Benim Trabzon Huzurevi üzerinde yaptığım araştırmada Trabzonlu, hemen gelin hanıma ağzını açar açmaz beddua falan filan, bir de gelin hanımın şartlarını düşüneceksiniz, bugünkü şartları. Hulasa, bir problem var ortada.

Gerçekten şimdi yaşlılar eğitiminden söz ediyoruz. Bir Arap şairinin nazmındaki sözü aklıma geldi. Fakir, çıplak birisi eksi 30 derecede bir kapıyı çalmış, kapıyı açmışlar, evin sahibesi, "a, sana ne pişireyim" cevabında bulunuyor, halbuki adam çıplak, donuyor. Adam da cevaben; "siz bana cüppe ve kamis (gömlek) pişirin"; yani "*benim ekmekten çok, artık giysiye ihtiyacım vardır"*. Eğitim ve öğretimden çok, benim kanaatime göre yaşlıların yardıma ihtiyacı vardır. Alacağını almış zaten, o yaştaki insanı eğitmek de biraz zor, ama tabii ki dini şeylere ihtiyacı var, çok şükür camiler onu karşılıyor.

Benim Şuraya teklifim şudur, zamanınızı almak istemiyorum, acaba böyle bir şeye imkân var mı? Tamam, yardımseverlik, anne babaya itaat, yaşlılara itaat, saygı, vesaire, bunlar hepsi olur, lakin birim olarak oluşturmamız mümkün mü? Mesela yaşlılara yardım ve bakım merkezleri inşa etmek mümkün mü? Bunu bir madde olarak teklif ediyorum. İnşa etmek mümkündür, her mahallede, hatta, efendim huzurevi yapıyor. Huzurevi, huzurevi değildir diyorum. Neden? Çünkü her insan doğup büyüdüğü ailede kalmak ister, yaşamak ister veya en azından kendi mahallesinde arkadaşlarıyla birlikte yaşamak ister. Her yaşlıyı kendi evin-

de veya en azından kendi mahallesinde huzurlu kılmak için tedbirler almak, bunun için de herhalde en güzel şey camidir. Her mahallede üç, beş cami olabilir, ama bir cami merkez seçilir ve diğer bütün camiler burayı takviye etmek suretiyle yeni bir birim oluşturabilir miyiz? Teorik bir teklif olabilir, ama biz önce bu teklifleri yapar, sonra fiiliyata geçiririz; yani, tırnak içine alarak söylüyorum, "yaşlılara yardım ve bakım üniteleri, merkezleri inşa etmek". Bu bizim vazifemiz olmalıdır. Hatta, öyle zannediyorum ki maddi yönden hiçbir sıkıntısı olmaz, çünkü herkes geleceğini biraz da müşahede ederek çok yardımlar alabilecek bir merkez haline dönüşür, herkes oraya yardım eder, çünkü netice itibarıyla biraz da menfaat kişinin kendisine raci olacağından, böyle bir müessesenin kuruluşu için çok daha fazla yardımlar dönüşür..

Bu bağlamda yine ikinci bir teklif, her ne kadar kulu doğum haftası kadar olmasa da, her sene Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bir yaşlılar haftası olabilir. Belki de yaşlılarla ilgili konferanslar falan verilir. Müftülükler kısmen bize müracaat ediyorlar, ama bunu umumiyetle Türkiye çapında Riyasetimiz eğer organize eder, camiler haftası gibi bir yaşlılar haftası; yani gündemde çok daha aktif tutulabilecek bir yaşlılar haftasının, artık hangi zamana müsaitse o zamana alınması gibi bir teklifim söz konusudur.

Bu konuşmamızla pek alakası yok, ama dün yapacaktım, bugün aklıma geldi, onu da söyleyeyim. Cami mimarisinde bir değişiklik teklifinde bulunmak istiyorum. Sayın Reis Muavinimiz Beyefendi değişiklikleri çok seven aziz dostum, bunu sizlere arz edeyim. Cami mimarisindeki değişiklik acaba şöyle olabilir mi? Bizim mimarimiz sadece erkeklere hitap eden bir mimaridir; yani camiye girdiniz mi hak, namaz ibadet hakkı erkeğindir, erkek hemen mihrabın yanına geçer veya müsait bir yerde namazını kılar. Hanımı ise arkalarda bir yerde ibadetini yapar ve namaz kıldığı yerle alakalı haklı bir şekilde birtakım serzenişlerde bulunur. Artık kendi işlerini halleden; yani evinin tüm alışverişlerini yapan bir hanımefendinin hâlâ perdeler arkasında namazını kılsın, iddiasında bulunmak bence biraz da toplumu ve gelişmeleri yakalamamaktır. Hanımefendi camiden çıktıktan sonra bakkala giriyor, bal gibi çatır çatır pazarlığını yapıyor, alışverişini yapıyor, orada bir sakınca görmüyorsak şayet, görülmemesi gerekiyorsa ki tesettüre riayet ediyorsa hiçbir sakınca yok, öte taraftan camiye girince sanki camide caminin bizzat kendisinde namahremmiş gibi "Hadi, sen şu perdenin arkasında namaz kıl". Bundan kurtulalım. Ne yapalım? Yan yana mı, safları beraber mi tutalım? Hayır, onu demek istemiyorum, ama en azından bana tanınan hak kadar ona da mimaride bir yer tanıyalım. Bu kadınlara ait bir mabet, bu taraf da ona aittir, o da rahat bir şekilde otursun namazını icra etsin, kılsın. Öyle bir teklifim daha var. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Biz de teşekkür ediyoruz. Aslında söz alan konuşmacılarımız tamamlandı. Sadece M. Şevki Aydın Bey'e son sözü bırakacak idik, ama Hasan Kamil Yılmaz Hocamız söz istiyor, birkaç arkadaşımız daha talepte bulunuyor, dört, beş gibi çoğalıyor. 3'er dakika. Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ: Çok teşekkür ederim Sayın Başkan, değerli arkadaşlar. Bugün gerçekten özellikle hepimizin geleceği gözümüzün önüne konuldu. Belki o yüzden biraz da duygusallaştık. Bir, iki söz söyleme ihtiyacı hissettim ben de izin verirseniz. Malum, irşada konu olan insanlar genellikle bir güçlüler, bir de zayıflar diye ikiye tasnif edilir. Güçlüler arasında gençler, zayıflar arasında yaşlılar, gene güçlüler arasında sağlıklı olanlar, hasta olanlar, ihtiyarlar, gençler, fakirler, zenginler gibi tasnif vardır. Kadınlar da zayıflar arasında sayılır ve irşada konu olanlar arasında önemli bir yer tutar ve bugün hakikaten bizim muhatap kitlemizin, Kur'an Kurslarımızdan camilere kadar büyük bir çoğunluğunu kadınlar teşkil etmektedir. Lafı şuraya getirmek istiyorum: Muhatap kitlemizden biri de yaşlılardır ve de kimsesiz çocuklardır bugün. Bir de duygusal bir anlatımla Şükrü Bey'in anlattığı hastane ortamlarıdır, malum Efendimizin de "*bugün bir yetim başı okşayanınız var mı, bugün bir hasta ziyaretine gideniniz oldu mu, bir cenaze teşyi'ine katıldınız mı?*" ifadelerinde de bildiğimiz şekilde İslam'ın buna çok ayrı bir ehemmiyet verdiği bilinmektedir.

Hastanelerimizde din görevlisi kadrosu var mı bilmiyorum, var ise bu kadroların özellikle zaman zaman hastaları ziyaret ederek onlara ölüm konusunda soluk aldırma ve moral verme noktasında bir hizmet yapma imkânı oluyor mu? Şöyle bir şey duymuştum: Bazı hastanelerde bu kadrolar ihdas edildiği zaman hastalar istemiyorlar, çünkü hocayı gördüğü zaman "*herhalde Yasin okumaya geldi, ölüm yaklaştı*" gibi anlıyorlarmış. Bu imajdan kurtulalım, çünkü Batıda papaz daha çok ümit vermek için geliyor hastanelerde hastalara. Bizde de hoca efendiler bunun için giderlerse daha iyi olur, çünkü genellikle ölüm yaklaştığında Yasin okumaya gidiyor veya cenazeyi kaldırmaya gidiyor. O görüntü de ister istemez başka şeyleri hissettiriyor. Bu noktada neler yapılabilir onu gündeme taşımak istiyorum bir.

İkincisi de yaşlıların eğitimiyle ilgili güzel şeyler söylendi, ama ev ortamlarından hiç bahsedilmedi. Bence din görevlilerinin belki en iyi yapacağı şeylerden birisi emekli olmuş kıdemli insanların, vatandaşların bulunduğu ortamlarda onları ev ortamlarında sohbetler tesis ederek küçük gruplar halinde onlarla buluşmaktır, günün her saatinde onlarla bu manada sohbet yapma imkânı da vardır. İstanbul'da bazı muhitlerde görüyorum çok hoşuma gidiyor. Bazı hoca efendiler, etrafındaki yaşlı insanlarla günün belli saatlerinde evlerde bazen kahvaltılı, bazen çaylı sohbetler yapıyorlar ve dersler okuyorlar, kitaplar takip ediyorlar. Çok hoş

bir manzara. Bunu da belki din görevlilerine duyurmak, bu şekilde de bir yöntem geliştirmeyi sağlamak mümkün olabilir. Çünkü insanlar evini belki açmak istiyor, hatta evine gelinmesinden mutlu oluyor, ama evine gelen yok. Hoca efendinin bir ders halkası ve sohbet grubu tesis ederek onun evine gelmiş olması ona da evinde ziyaret edilmesi gibi bir imkân sunacaktır, diye düşünüyorum. Bunu da gündeme taşımak lazım kanaatindeyim.

Başkanım yüzüme bakıyor, herhalde sözüm bitti. Bir şeyler daha vardı, ama bu kadarla yetinelim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Hocam, teşekkür ederiz. Aslında ek konuşmacı birkaç arkadaşımız daha söz almak istiyor, ama zaman bir hayli daraldı. Ayrıca Komisyon Başkanımız öğleden sonraya birtakım materyaller hazırlayarak gelmek için zamana ihtiyacının olduğunu ifade ediyor. O çerçeve içersinde şöyle yapabiliriz: Genel değerlendirmeler, oturumların değerlendirmesi çerçevesinde söz isteyen arkadaşlarımıza Başkanımız söz verirse belki 5'er, 10'ar dakika içersinde arkadaşlarımız duygularını, düşüncelerini ifade ederler. Eğer müsaade ederseniz son sözü M. Şevki Aydın Hocama bırakalım.

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN: Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Değerli dostlarım, çok değerli müftümüz Halil Bey'in tespitinden hareketle sözlerime başlamak istiyorum. Halil Bey, Din eğitimi yürüten insanların uzman olması gerekir, diye bir değerlendirme yaptı. Bunun altını çizmemiz gerekiyor. Her düzeyde ve her yerde din eğitimi yapan herkesin hakikaten uzman olması şart. Ne demek uzman olmak? Bir defa dini anlattığına göre dini bilecek değil mi? Bu din o insanın hayatında kullanacağı bilgileri din adına sunacağına göre bir defa o muhatap kitlesinin hayatını iyi bilecek, sorunlarına vakıf olacak. Evet, şartlarını iyi tanıyacak; bu son derece önemli. Din adına onun sorunlarla baş etmesine katkı sağlamak amacıyla ulaştırmak istediği bilgileri nasıl ulaştıracağı konusunda uzman olması gerekiyor. Bu çok önemli, hele günümüzde bu son derece hayatın karmaşıklaştığı bu dünyada bu daha da elzem oluyor, bunun altını çizmemiz gerekiyor.

Şükrü Bey Hocam hakikaten hepimizi duygulandırdı. Bakın, birkaç defa ziyaret etmekle nasıl etkilendi değil mi? Biz bu dünyalardan biraz habersiz yaşıyoruz, onun için dünyamızda öyle bir sorun yok. Bu çok tehlikeli bir şey. Hakikaten Hocamın dediği gibi, hepimiz oraları bir gidip ziyaret etmeliyiz. Fakat mesela huzurevindeki o insana neyi nasıl vereceğiz? Hastanedeki insana neyi nasıl söyleyeceğiz? Bir ara hastanelerde görevlilerimiz oldu, sonra vazgeçildi biliyorsunuz, çünkü bunu yapmazsak, değerli dostlarım, kaş yapayım derken göz çıkarırız. Akşam Hasan Kamil Hocam bir örnek anlattı bir papazın hastaya neyi nasıl söy-

lediğiyle ilgili. Çok ilginç. Hakikaten biz bunları beceren insanları yetiştirmek zorundayız. Lisansüstü eğitimde, Süleyman Bey lisans eğitimi mesleğe, lisansüstü eğitim daha çok araştırmaya dönük dedi, ama o araştırma da mesleği besleyici olup olmamasına engel yok bana göre, mesleği beslemeli.

Değerli meslektaşım Sabri Çaplı Bey, lisansüstü ve doktora düzeyinde yapılan tezlerle alakalı önemli bir noktaya temas etti. Ben ona katılıyorum. Mutlaka yüksek lisans yapan insana bu çalışma bir katma değer vermeli, hem de kendi icra etmekte olduğu mesleği bağlamında. Bu katma değeri vermiyorsa arkadaşlar, o zaman işlevselliğini kaybediyor bu yüksek lisans, doktora. Ne işe yaradı o zaman? Mesela huzurevleri üzerine bir yüksek lisans yapmış olan arkadaşımızı artık müftümüz, Diyanet İşleri Başkanlığı huzurevleriyle ilgili rahat gönderebilmeli, o tür sorunlarda onu muhatap almalı, ona sorumluluk vermeli, emin olmalı, ama böyle bir yüksek lisans yapmış, ama hizmetini daha kaliteli hale getirmesine hiçbir katkısı yok. O zaman bir anlamı yok. Onun için bizim lisansüstü eğitimin işlevselliğini, Mahmut Bey'e katılıyorum, ciddi şekilde ele alıp gözden geçirmemiz gerekiyor.

Sabri Bey'in lisansüstü eğitimle ihtisası mukayesesini de ayrıca konuşmak gerekiyor, bizim ihtisas eğitiminin her görevlimiz için aslında şart olduğunu düşünüyorum Sabri Bey. Yapsın, bizim ihtisas eğitimini alan kişiler yüksek lisans ve doktorada daha başarılı oluyor. Aslında onları karşı karşıya getirmeyi ben fazla uygun görmüyorum.

Çok değerli dostum Salim Bey "*halk içinde hak ile birlikte olmak*" diyor. Doğru, ama peşinden de bizim yaptığımız eğitimle bunu kazandıramadığımızı da bizzat kendisi söylüyor. Demek ki sorun şurada: Halk içinde hak ile olabilecek bir formasyonu nasıl kazandıracağız o bireye? Buna da kafa yormuyoruz. Biz eğitim olgusu üzerine düşünmeyi henüz başlatmış değiliz, dersem abartmış olmam. Onun için tebliğimde buraya vurgu yaptım. Şunu demek istiyorum arkadaşlar: Bugün Türkiye'de eğitim camiasının temel sorunu şu: Eğitim nedir, hangi yasalara göre cereyan ediyor, hangi faktörlerin etkisinde oluşuyor, nasıl bir olgu bu? Olgu olarak bir defa mahiyetini, neliğini sorgulamamış, o konuda gerekli bilgi ve beceri donanımına sahip olmamış insanlar eğitim yapıyorlar, yeterince donatılmamış insanlar eğitim yapıyorlar; temel sorun bu. Din eğitimi için de aynı şey geçerli. O bakımdan bizim Kur'an Kursundaki hocamızdan İlahiyat Fakültesindeki hocamıza kadar hepimizin, evet, bu eğitim olgusu üzerine düşünmeyi başlatmamız gerekiyor, ki burada da kardeşim Batıdan yararlanmayıp da nereden yararlanacağız. Adamlar din eğitiminin neliğini sorgulayan bilimsel araştırmalar yapmada öncüler; yararlanacağız. Hikmet bizim yitik malımız, nerede bulursak alırız. Ama onu tabii ki biz o gerçekliği kavradıktan sonra kendi kültürümüzü ona yükleyeceğiz tabii, o da ayrı boyutu.

Arkadaşların biraz vaaz ifadelerine takıldım. Bireyi dindar yapmak, dindarlaşmak, dindarlaştırmak için mi çalışalım, eğitim yapalım, yoksa bireyin bizzat kendi dindarlığını inşa eder konuma gelmesine katkı sağlayan bir eğitim mi yapalım. Aylık dergideki yazılarımda da işlediğim konular arasında bu çok önemli yer tutuyor. Bugün artık bizim bu ikinciyi becerebilen bir eğitimi ortaya koymamız gerekiyor, ki bu gerekli bilimsel bilgi birikimine dayanması gerekiyor. İşte o bilgi birikimimiz var mı, onu sorgulamak gerekiyor, tartışmamız gerekiyor. Bana göre orada epeyce sorunluyuz.

Erkek hafız sayısına da temas edeyim. Mustafa Bey'in kendi raporunda da görülüyor, mesela 2005 yılından itibaren erkek hafız öğrenci sayısında artış var, hem de çok ciddi değil mi? Bakın, mesela 2004 yılında 678 iken, hatta 2004'ten itibaren başlıyor. 2003'te 597'yken 2004'te 678, giderek artıyor, 2008'de 1039, 2009'da daha da fazla.

Arkadaşlar, şunu kafamıza koymakta yarar var: Engeller karşısında mazeretler üreten bir kafa yapısını kesinlikle terk etmemiz lazım. Engeller karşısında bize yakışan tavır çözüme endeksli bir tavır takınmak. Evet, bu engel var, bu engeli nasıl kaldırabilirim? Düşündüm, kaldıramıyorum. Bu engele rağmen yoluma nasıl devam ederim? Hemen alternatifler üretmemiz lazım. Şimdi bizim hazırladığımız hafızlık programını eğer meslektaşlarımız etkin ve verimli bir şekilde kullanmaya başlarlarsa göreceksiniz bu sayı çok daha hızla yükselecek ve önemli olan da kalite, kaliteyle beraber gidecek, çünkü hafızlık tespit sınavlarında da şöyle bir ciddiyeti getirdiğimiz takdirde bir de baktık ki sayılar hızla yüzde 90'lardan yüzde 50'lere düştü. Ama geçen yıldan itibaren galiba tekrar yükselmeye başladı, çünkü herkes haddini bilmeye başladı. Baktılar ki öyle yağma yok, öyle hafız olmadan hafızlık sınavına girelim, rastgele hafızlıkla sınava girelim, belge alalım kalktı. Şimdi herkes haddini biliyor, hafızlığını adam gibi yapıp, gelip sınava giriyor. O da yükseliyor.

Burada şunu demek istiyorum: Biz neyi, ne kadar, niçin, nasıl yapacağını çok iyi bilen, beceren kurumlar ve birimler olduğumuz takdirde çözemeyeceğimiz hiçbir sorun yok. Bunu özellikle belirtmek istiyorum.

Şimdi, son olarak Salim Bey kardeşime de bir şey söyleyeyim. Yaptığımız eğitimle insanımızın dindarlığına katkımız nedir sormuyoruz… Katılıyorum, sizin endişelerinizi çok iyi biliyorum, ama ifadeleriniz de yanlış anlaşılmaya neden olabilir diye, çünkü ben sizi tanıdığım için bana göre sorun yok.

Dindarlığı da bir bütün olarak ele almakta yarar var. Dindar olan adam her şeyden önce dünyada daha mutlu, daha huzurlu, daha başarılı, daha insanca bir hayatı yaşama imkânını elde edecek. Bizim sunduğumuz dindarlık insanların ihtiyaçlarını karşılamıyorsa o dindarlıkta bir sorun var demektir. Dolayısıyla bizim

yaptığımız din eğitimi de insanların ihtiyaçlarını karşıladığı oranda değerlidir, etkin ve verimli olacaktır ve talep edilir olacaktır.

Arkadaşlar, bizim din eğitimimiz talep edilmiyorsa anlayalım ki o din eğitiminde hayat yok. Başımızın çaresine bakalım, oturup adam gibi bu din eğitimini nasıl yapacağımızı düşünelim. Bana göre asıl sorun burada, bunu tartışmamız gerekiyor. Mesela ben şimdi Kur'an Kursuna hangi kesimlerden talep var, ne kadar talep var, talep etmeyen kesimlerin nitelikleri neler, niye talep etmiyorlar, bunları sorgulamak zorundayım ve kendime çekidüzen vermek zorundayım, talep etmeyenlere kızmaya hakkım yok. Evet, ben onların ihtiyaçlarını karşıladığım oranda onlar zaten talep edecektir. Kayserilinin sözünü tekrar etmeme izin verin: "*Pekmezim iyi olsun sineği Bağdat'tan gelir*". Evet, bizim şimdi temel sorunumuz pekmezi beceremememek. Saygılarımla efendim.

Oturum Başkanı: Evet, Sayın Başkan Yardımcımız M. Şevki Aydın Bey'e teşekkür ediyorum. Yine en çok çalışan bizim komisyonumuz oldu zannedersem. Ama becerebildiğim bu kadar, kusura bakmayın. Ben teşekkür ediyorum herkese ve afiyet olsun diyorum. Sağ olun.

IV. DİN ŞURASI

IV. KOMİSYON KARARLARI

1. Günümüz açık ve çoğulcu toplumunda din eğitimi ve öğretimi, bireyin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmalıdır.

2. Diyanet İşleri Başkanlığı, Çocukların ve gençlerin din eğitimine yönelik görsel ve işitsel materyaller geliştirmeli ve özellikle internet siteleri açmalıdır.

3. Din hizmetlerinin yürütülmesinde İlahiyat Fakülteleri, MEB ve YÖK ile işbirliği daha da geliştirilmelidir.

4. Din öğretiminin, temel eğitimin başlangıcından itibaren başlaması, çocukluk döneminde din ile ilgili sorunların doğru ve doyurucu bilgilerle cevaplandırılması açısından önem arz etmektedir.

5. Diyanet İşleri Başkanlığı, din hizmetleri ve yayın faaliyetlerini Türkiye'nin çok kültürlü yapısını dikkate alarak programlamalıdır.

6. Yüksek Din Öğretimi bütüncül bir çerçevede ele alınmalı, bu bağlamda İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının yeri, hedefleri, programı gözden geçirilerek konumu netleştirilmelidir.

7. Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumda tartışılan dini konularla ilgili olarak gerektiğinde toplumu aydınlatmak amacıyla bilgilendirici açıklamalar yapmalıdır.

8. Çeşitli din hizmetlerini yerine getirecek bayan görevlilerin sayısı artırılmalıdır.

9. Hızlı sosyo-kültürel değişim, örgün din eğitimi programlarının yenilenmesi, YÖK'ün yüksek öğretim yeterliklerini belirlemiş olması, MEB'in öğretmenler için, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmeti personeli için mesleki yeterlikler belirlemesi ve din hizmeti alanlarının (hastane, huzurevi, ıslahevleri vb.) çeşitlenmesi nedeniyle, İlahiyat Fakültelerinde yaygın din eğitimi hizmetlerini de icra edecek elemanların yetişmesi için yeni bölüm veya sertifika programları oluşturulmalıdır.

10. İlahiyat mezunlarının öğretmenlik yanında din hizmetlerini de etkin bir şekilde yürütebilmeleri için, öğretim becerisi kazanmaya ihtiyaçları vardır. Bu bağlamda İlahiyat Fakültelerinde yaygın din eğitimi formasyonunun kazandırılmasına yönelik düzenlemeler ihmal edilmemelidir.

11. Diyanet İşleri Başkanlığı ve YÖK arasında işbirliği sağlanarak, Dînî Hitabet ve Meslekî Uygulama dersi uzun süreli olarak okul deneyimi dersine benzer şekilde düzenlenmesi düşünülmelidir.

12. İlahiyat Uzaktan Eğitim uygulamalarının (İÖP ve Lisans Tamamlama) işlevselliği sorgulanarak yeniden hedefleri belirlenmeli, kontenjanları gözden geçirilerek, örgün ilahiyat eğitimine alternatif olmasının önüne geçilmelidir.

13. Din öğretimi ve hizmetini yürüteceklerin aynı kaynaktan yetişmesi, hiz-

metin niteliğini olumlu etkileyecektir. Bu çerçevede İlahiyat Fakültelerinin alan bilgisi desteği ve öğretmen yetiştirme tecrübesi de göz önüne alınarak, eğitim fakülteleri bünyesinde yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi bölümünün İlahiyat Fakültelerine alınması bir zorunluluktur.

14. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ihtiyaçları da dikkate alınarak, Yüksek din öğretiminin problemleri, hedefleri, istihdam alanları, programları vb. konuların tartışılacağı toplantılar yapılmalıdır.

15. İlahiyat alanındaki lisansüstü çalışmalarda yerel ihtiyaçlar da dikkate alınarak sorun merkezli ve kültürel zenginliklerimizi tespite yönelik çalışmalar, din hizmeti verecek personelin daha verimli hizmet gerçekleştirmesini sağlayacaktır.

16. Kur'an Kursu öğreticileri ilahiyat mezunları arasından seçilmeli ve bütün öğreticilerin pedagojik formasyonunu geliştirecek hizmet içi eğitimler yoğunlaştırılmalıdır.

17. Kur'an Kurslarında öğrencilere yönelik rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine ağırlık verilmeli ve bu hizmet için kadrolar ihdas edilmelidir.

18. Kur'an Kurslarında hafızlık ve yüzünden okuma programları birbirinden ayrılmalı, yüzünden okuma programı ihtiyaca göre çeşitlenmelidir.

19. Cami hizmetleri çeşitlendirilmeli ve cami müştemilatında özellikle öğrencilerin yararlanabileceği kitaplıklar ve internet odaları oluşturulmalıdır. Mevcut olanlar daha işlevsel hale getirilmelidir.

20. Yetişkinlere yönelik cami dersleri daha aktif ve verimli hale getirilmelidir.

21. Vaaz ve irşat hizmetleri toplumun bütün kesimlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden ele alınmalı, bu alanda yeni yöntem ve teknikler geliştirilmelidir.

22. Din görevlilerinin meslek sevgisini ve aidiyet duygusunu geliştirmeye yönelik sosyal faaliyetler daha da artırılmalıdır.

23. Vaaz ve hutbelerin yöresel şartlar ve ihtiyaçlar göz önüne alınarak mahallinde ilgili görevliler tarafından hazırlanıp sunulmasına yönelik çalışmalar hızlandırılmalıdır.

24. İlgili kurumlarla işbirliği yapılarak hastane ve huzur evlerindeki vatandaşlarımıza da ihtiyaçlar çerçevesinde din hizmeti götürülmelidir.

25. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen hizmetlerin etkinlik ve verimliliğini ölçme ve değerlendirmeye dönük alan araştırmalarının belli periyotlarla yapılması sağlanmalıdır.

II. GENEL OTURUM

ŞÛRA DEĞERLENDİRME KONUŞMALARI

❖

KOMİSYONLARDAN GELEN TEKLİFLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

❖

ŞÛRA KARARLARI'NIN OYLANMASI

❖

DİVAN BAŞKANI

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU

(Diyanet İşleri Başkanı)

DİVAN BAŞKAN YARDIMCILARI

Prof. Dr. Hamza AKTAN

Prof. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN

(16 Ekim 2009)

Takdim: Sayın Başkan'ım, Saygıdeğer Konuklar;

Şûra Kararlarını görüşmek üzere Divan Başkanımız, Diyanet İşleri Başkanımız Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nu Divan'a davet ediyorum, buyurun efendim.

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU (Divan Başkanı): Bismillahirrahmanirrahim.

Rabbimize hamd-ü senâlar olsun. Bu haftayı inşallah bereketli bir hafta olarak geçirdik. IV. Din Şûramız din ve toplum, sosyal problemler, sosyal problemlerin çözümünde dinin ne gibi katkılarının olacağı ve Diyanet olarak din eğitimi açısından, topluma din hizmeti sunma açısından neler yapmamız gerektiği, İlahiyatlar ile Diyanet işbirliği, sivil kuruluşlar ile Diyanet işbirliği açısından ne gibi imkânlarımızın ve çıkmazlarımızın olduğu gibi birçok konuyu dört günlük bereketli bir zaman diliminde tartıştık. Bu arada üzücü bir olay ise, İbrahim Canan hocamızı kaybettik, Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun. Allah (c.c.) geride kalanlara, sizlere ve evlatlarınıza uzun ömürler versin. Önemli olan hayatın bereketli geçmesidir, Allah katında makbul bir hayat olmasıdır, uzunluğu veya kısalığı değildir. Onun için ben İbrahim Canan Hocamızın ve ilim erbabının hep geride iyi bir iz, iyi bir dua, dostlar ve eserler bıraktığına inanıyorum ve bunu da hayatın bereketi için önemli bir ölçü olarak görüyorum.

Şûramızın Değerli Üyeleri;

Din İşleri Yüksek Kurulumuza, Başkanımız Hamza Bey ve sekretaryayı teşkil eden Yavuz Bey ve arkadaşlarımıza huzurunuzda ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Tabii muhteva konusunda aramızda hiçbir ihtilaf yok; ama o muhtevayı nasıl ifade ederiz konusu öteden beri zor bir konudur. Arkadaşlarımız gece zannedersem dört buçuğa kadar çalıştılar. Dört gün boyunca tartışılan konuları kâğıda dökelim istediler; ama dediler ki; yine de içimize sinmiyor. Büyük hocalarımızın, ilim erbabının müzakeresi ile biz bunu olgunlaştıralım. Hatta redaksiyon için de belki yetki verirsiniz, bazı cümleleri daha iyi ifade edilebilir hâle getirebiliriz. Muhteva aynı olmakla birlikte bu muhtevayı nasıl daha iyi ifade edebiliriz; kimseyi incitmeden ama maksattan da maksuttan da en küçük bir ödün vermeden o dili oluşturmamız gerekiyor. Ben onun için Yavuz Bey'e ve görev alan tüm arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Evet. Bir dibace düşünüyoruz, yani biz bu toplantıyı niçin yaptık ve bu kararları niçin aldık? O dibace takdir edersiniz açılış konuşmalarında ve dört komisyonda konuşulan konular hep olacak, çünkü artık bu çağda dini sadece sosyal bir öğe olarak, sadece bir sosyal bir gerçeklik, bir unsur, günlük hayatımızda faydalı bir açılım olarak görmek dine haksızlık olur, dinin rahmetini kısıtlamak olur ve sosyal sorunların çözümünde dine ihtiyaç, dini ihya için değil, kendimizi ihya için önemlidir. Bazen dinî kurumların, bizim böyle bir

açmazımız da var. Biz, "din önemlidir" dedikçe cümle, "biz önemliyiz, bizi kâle alın" anlamına geliyor. Aslında konu öyle değil. Din bizatihi önemli olduğu için önemli ve dinî kurumları ihya, dinî kurumları inşa, din adamlarını ihya değil buradaki davet, insanın kendini ihyası, insanın kendini inşası, toplumun daha derli toplu olması içindir ki din dünya hayatını ihya için gelmiştir. Böyle olunca, dinin rahmeti söz konusuysa hepimiz için olacaktır. Bunun İlahiyat'la, Diyanet'le, dinle ilgilenen kişilerle sınırlı sayılması ve bir sektör olarak görülmesi doğru değildir ki 21. yüzyılın en ciddi sıkıntılarından birisi odur. Bu konular dile getirildikçe, sektörel bir heves gibi, sektörel ayakta kalış ve gelişim projesi gibi düşünülüyor.

Biz, bir ticaret kurumu veya din üzerinden varlığını sürdüren bir kurum değiliz ve hiçbirimiz değiliz. Anladıklarımızı, istifade ettiklerimizi Allah'ın lütfuyla insanlarla paylaşmanın insanlık için umumi bir rahmet olduğunu düşünüyoruz.

Evet, Yavuz Bey, Komisyonlarımızın Karar Önerilerini ekrana yansıtabiliriz. Siz, hem maddeleri bize okuyun hem de birlikte düzeltelim.

Prof. Dr. Yavuz ÜNAL (Şûra Genel Sekreteri): Çok teşekkür ediyorum.

Değerli hocalarım, öncelikle süreç hakkında kısaca bilgi vermek istiyorum. Şûra toplantımızın başlangıcından beri raportörler tarafından tutulan notları biz Şûra sekretaryası olarak takip ettik. En sonunda, komisyon çalışmasında sadece kullanılabilir düşüncesiyle farklı komisyonlardaki vurguları, notları dikkate alarak, bilgisayar çıktılarını birleştirip komisyonlara ilettik. Hocalarımın özverili çalışmaları nedeniyle kendilerine çok çok teşekkür etmek istiyorum. Hocalarım oturdular, Komisyonun, konularının genel çerçevesi içerisinde vurgulanması gereken hususları komisyon kararlarına çevirdiler. Sekretaryamız akşam, hocamızın da bahsettiği gibi dörde kadar oturdu, yaptığı şey sadece Komisyon Kararlarını cem etmekti. Bu bazen üç dört maddeyi bir araya getirmek; bazen, Diyanet'in hâlen uygulamada olduğu ve yeniden Şûra kararlarına yansımasının bu nedenle çok fazla anlamının olmayacağı maddeleri düşürmek; bazen de takdim ve tehir etmek şeklinde geçekleşti.

Ben hocamın izniyle, huzurlarınızda yapılan o çalışmayı sizinle paylaşmak ve düzeltmelerinizle de olgunlaştırmak için bu metni sizlerle paylaşmak istiyoruz.

1) Diyanet İşleri Başkanlığı içinde bulunduğumuz küreselleşme süreciyle ilgili kapsamlı ve derinlikli bir fırsat-tehdit analizi yapmak ve ihtiyaç duyulan alanlarda bilimsel destek sağlamak amacıyla bir araştırma merkezi kurmalıdır.

- Maddeyi tartışmaya açacak mısınız hocam?

Divan Başkanı: Arkadaşlarıma beyaz kâğıtlar dağıtalım, her arkadaşım her maddeyle ilgili mesela; 1. maddede şu eksik, şu fazla diye bize not verirse biz onları işleriz. Çünkü saat 11'de basına açıklama yapacağız, maddeleri saatlerce tartışmak herhalde zor olabilir.

Mesela burada küreselleşme sınırlı kalmış, daha kapsamlı, sadece küreselleşmeyi bizim araştırmamız değil, din-toplumla ilgili ve sosyal gelişmelerle ve dünyadaki gelişmelerle ilgili vb. şekilde diyelim. Ancak hocalarımıza beyaz kâğıt dağıtalım. Hocalarımız her bir maddeyle ilişkili görüşlerini, en son şu maddede şu eksik, şu fazla diyerekten bir not ederlerse biz onları tekrar hepsini birden değerlendiririz.

Şûra Genel Sekreteri:

2) İslam dininin itikat, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütmek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yasal görevlerinden olması hasebiyle artan toplumsal sorunlara paralel olarak ahlaki problemler üzerinde çok boyutlu olarak durulmalıdır.

3) Modern dünyada örselenen dini duygu ve bozulan ruhi dinginlik insanlarımızı yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu nedenle, irşat faaliyetinde doğru bilgi kadar duygu eğitimine de önem verilmelidir.

4) İrşat faaliyetlerinde Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetini esas alan kültür ve geleneğimize uygun ve toplumsal değişime paralel bir dil, üslûp ve söylem geliştirilmelidir.

5) Diyanet İşleri Başkanlığı medyada İslam dini hakkında yer alan ve toplumumuzu olumsuz yönde etkileyen tartışmalarla ilgili olarak kamuoyunu yerinde ve zamanında aydınlatmalıdır.

6) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlarında ve irşat faaliyetlerinde İslam'ın temel kaynaklarından beslenen duygu, düşünce ve davranış bütünlüğü içerisinde sağlıklı bir dindarlık anlayışı yaygınlaştırılmalıdır.

7) İslam dininin esaslarına aykırılığı açıkça bilinen bidat ve hurafeler konusunda toplum daha etkin bir şekilde bilgilendirilmeli, dinin ve dini değerlerin istismar konusu yapılmasını önleyici tedbirler alınmalıdır.

8) Diyanet İşleri Başkanlığı uygun bulunan camilerdeki vaaz ve hutbelerin naklen yayınlanması hususunda gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

Divan Başkanı: Bu "Din ve Toplum" başlıklı 1. Komisyon'un Karar Taslak maddeleri ile ilgili olarak arkadaşlarımızın mutlaka değişmeli, yer almalı dedikleri hususlar varsa onları da hemen hızlıca müzakere edelim. Yani bu, sadece

kâğıda yazma işin teknik kısmı, ama bir de arkadaşlarımızın, hocalarımızın, özellikle de "Din ve Toplum" komisyonunda bulunan hocalarımızın burada da ayrıca yer alması gerekir dediği bir husus varsa, onu da müzakere edelim.

Şûra Genel Sekreteri: Metin geliyor hocam, lütfen biraz.

Divan Başkanı: Teşekkür ederim.

Şûra Genel Sekreteri: Hocam, tekrar alabilir miyiz, kusura bakmayın.

Prof. Dr. Ali İhsan YİTİK: 3. maddenin sonundaki duygu eğitimine önem verilmelidir denmiş, bunu duygusal tatmine şeklinde değiştirsek mümkün olur mu?

Divan Başkanı: Tamam hocam, teşekkür ederim.

Şûra Genel Sekreteri: Duygu eğitimi zaten özel bir kavram hocam.

Divan Başkanı: Emin Köktaş Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ: Sayın hocam, ben 1. maddeye katılmıyorum. Bizim komisyondan gelen bu maddede vurgulanan husus ile buraya ifade edilen hususun uyum sağlamadığını düşünüyorum. Burada asıl sorunumuz şuydu: Aslında buradaki şekliyle, bu anlamıyla bir merkeze ihtiyaç yok, zaten bir sürü merkez var. İlahiyatlarda araştırmalar yapılıyor, bu çok genel bir ifade. Asıl sorun şu: Şimdi Türkiye'de din-toplum ilişkileri sürekli tartışılıyor, sürekli konuşuluyor, sürekli değerlendirme konusu yapılıyor; fakat elimizde sağlıklı, güvenilir, bilimsel yöntemlerle elde edilmiş empirik veri yok; spekülasyon yapılıyor. Dolayısıyla benim istediğim şey şu: Empirik veri ihtiyacımızı karşılayacak doğru bilgiye ihtiyacımız var. Dolayısıyla, ben bunun belli başka merkezlerle adının karışmaması için, "Din-Toplum İlişkileri Araştırma Merkezi" olmasının gerektiğini düşünüyorum. Genel bir araştırma merkezi olarak düşünürsek, başka bir sürü şeyi de araştırabilir. Din-toplum ilişkileri için veri toplayacak bir merkez halinde değiştirilmesini öneriyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Zannedersem İlahiyat Fakültesi dekanlarımızla ve hocaları-

mızla da yaptığımız görüşmede ve müzakerelerde elimizde ciddi verilerin olmadığı ve değişik kurumların amaçlı olarak yaptığı verilere mahkûm olduğumuz dile getirildi. Ben de o yönde ortak bir talebin oluştuğu kanaatindeyim. Uygun görürseniz bunun muhtevasını bu şekle çevirelim. Bunu daha çok, din-toplum araştırmaları ve bu konuda verilerin tespiti ve sağlam malzemeyle yola çıkma ihtiyacı, bunu karşılamak üzere bir araştırma merkezi şeklinde değiştirelim, uygun gören Şûra üyelerimiz el kaldırsın.

Peki efendim, teşekkür ederim. Prof. Dr. Saim Kılavuz Hocamız, buyurun.

Prof. Dr. Saim KILAVUZ: Hocam, ben de 1. maddeyle ilgili konuşacaktım, artık oylandığına göre, kanaatim şu: Şimdi, yeni bir araştırma merkezine genel anlamda gerek var mı? Yani İSAM'ın olduğu yerde yeni bir araştırma merkezi bence lüzumsuz gibi, ilave bir masraf gibi gözüküyor. Eskilerin tabiriyle "hâsılı tahsil etmek" gibi gözüküyor. İSAM'da böyle bir birim belki oluşturularak aynı fonksiyon icra edilir diye düşünüyorum. Saygılarımla.

Divan Başkanı: Peki, sağolun. Şimdi, herhalde ittifak noktamız böyle araştırmalara ihtiyaç olduğudur. Bu araştırmaların yöntemi, nerede yapılacağı, merkezi, mevcutlar içerisinde mi yoksa yeni bir araştırma merkezi mi olacağını biz daha geniş bir üslûpla ifade edelim. Tamam katılıyorum, bağlayıcı olmasın; ama Değerli Hocam, sizin ifadelerinizden de bundan müstağni olmadığımız ortaya çıkıyor. Peki, teşekkür ederim. Evet, 2. Komisyon'a geçelim, buyurun.

Şûra Genel Sekreteri:

1) Modern dönemde yaygınlaşan gelenekten kopuk, farklı yaşam tarzları ve çarpık kentleşme insanımızı yalnızlığa ve çaresizliğe sevk etmektedir. Böylesi bir ruh halindeki insanlar farklı şekillerde şiddete başvurmakta ya da intihara yönelmektedir. Toplumsal huzuru tehdit eden bu gelişmelerin önüne geçilebilmesi için dini, ahlaki ve milli değerlerin korunması amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yürütülmelidir.

Divan Başkanı: Hem divan da olmak hem de itiraz etmek hoş değil, ama bu yalnızlık ve çaresizliğin kaynaklarını daha böyle mahdudî değil de, uygun görürseniz biraz daha geniş ifade edelim.

Şûra Genel Sekreteri: Şu yukarı kısmı, isimleri kaldırabiliriz.

Divan Başkanı: Evet, sosyal bilimlerin en zor tarafı bu. Ne kadar tanımlama yaparsanız o kadar sorun çıkıyor. Peki efendim, teşekkür ederim.

Şûra Genel Sekreteri:

2) Cinsel kimlik bozuklukları tedavi edilebilir bir rahatsızlıktır. Bu tür hastaların toplumda rencide edilmeden ve hedef gösterilmeden tedavisi teşvik edilmeli ve bu konuda eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

3) Cinsellik ve cinsel yaşam konusundaki sorunlar büyük oranda bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Halkımızın bu konuda bilgilendirilmesi amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapılmalıdır.

4) Aile kurumunun yıpratılması ve yozlaştırılması, başta toplumsal çözülme olmak üzere pek çok problemi beraberinde getirmektedir. Aile kurumunun saygınlığını korumak ve sürekliliğini sağlamak amacıyla ilgili kurumlarla işbirliği yapılmalı, evliliğe hazırlık ve eşler arası iletişime yönelik eğitim desteği verilmelidir.

5) Evlilik dışı birliktelikleri öven, normalleştiren, yaygınlaştıran, reklamını yapan her türlü girişime karşı tedbir alınmalıdır.

6) Aile mahkemelerinde psikolog, sosyolog, sosyal hizmet uzmanının yanında ailelerin isteğine bağlı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı temsilcisinin de istihdamı sağlanmalıdır.

7) Ülkemizde ciddi problem haline gelmiş olan şiddet ve trafik ihlalinin hak ve ahlak zemininde yeniden ele alınıp, toplumsal bir duyarlılık oluşturulması için ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapılmalıdır.

8) Bilinçsiz tüketim ve savurganlık, bireyin ruh sağlığını olduğu kadar toplumsal huzuru da tehdit eden bir unsur haline gelmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı ilgili kurum ve kuruluşlarla tüketim kültürü oluşturma ve israfı engelleme noktasında ortak çalışmalar yürütmelidir.

9) Diyanet İşleri Başkanlığı, dinî terimlerin ticari amaçlı olarak kullanılmaması konusunda Türk Patent Enstitüsü ile işbirliğine gitmelidir.

10) Medyada yer alan film ve programlarda seçilen rol modellerin, öne çıkarılan karakterlerin ya da içeriklerinin çocuk ve gençlerin gelişimini olumsuz yönde etkileyecek, onları özendirecek ve toplumsal huzuru bozacak unsurlar taşımamasına özen gösterilmesi hususunda duyarlılık oluşturmaya çalışmalıdır.

11) Yazılı ve görsel basında, dini değerleri örseleyen ve din adamı imajını olumsuz yönde etkileyerek halkın dine ve din adamına güvenini sarsacak şekilde olumsuz imaj oluşturulmamasına dikkat edilmelidir.

12) Diyanet İşleri Başkanlığı, bilgi kirliliği ve yanlış bilgilendirmenin önüne

geçilebilmesi için medya kuruluşlarına danışmanlık hizmeti vermelidir.

13) Diyanet İşleri Başkanlığı, cami dışında yürütülen sosyal açılımlı din hizmetlerinin daha kapsamlı, verimli ve planlı bir şekilde yürütülmesi ve hizmet alanlarında ortaya çıkan yeni metot ve anlayışların takibi ile ihtiyaç duyulan projelerin üretilmesi için sosyal açılımlı hizmet alanında yeni bir idari yapılanmaya gitmelidir. Başkanlığın bu alanda hizmet veren kamu kurum kuruluşları ve sivil toplum örgütleriyle koordineli eğitim ve hizmet faaliyetleri gerçekleştirebilmesi için yasal altyapı oluşturulmalıdır.

Divan Başkanı: Evet, 2. Komisyon Kararlarına benim bir redaksiyon teklifim var. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nın trafik gibi konularda veya tüketim gibi konularda böyle aktif olarak yer alması yerine bu konuda zihniyet dönüşümünün, bilincin oluşması yönünde uyarıcı, yönlendirici rol üstlenmesi doğrudur. Bu bakımdan da bir redaksiyona ihtiyaç olabilir Yavuz Bey.

Şûra Genel Sekreteri: Tamam hocam.

Divan Başkanı: Biz, taşımızın altına elimizi sokalım ama gövdemizi de, başımızı da koymayalım. Çünkü bunlar doğrudan bizim işimiz değil; ama dinin birlikte, huzur içinde, güven içinde, sevgi ve saygı içinde yaşama davetinin bir yansıması olarak biz sosyal sorunlara, aile sorunlarına eğiliyoruz. Biz bütün varlığımızla bunların içine girip bu konuda bu yükü taşımak istiyoruz şeklinde değil de; bu kurumu, bu sorunları ele alan yasal kurumlar var, biz bu kurumların yanında olmak, bunlara destek olmak, bunların gayretlerine destek vermek istiyoruz.

Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ: Hocam, 7. Maddeden, "trafik ihlalinin" kavramının çıkarılmasını; patent belirlenip kullanılması maddesinin de kaldırılmasını öneriyorum. Çünkü hangi terimin dini olup olmadığı tamamen yeni bir kaotik ortam yaratır, dolayısıyla ben o maddenin topyekûn çıkarılmasını öneriyorum.

Divan Başkanı: Bunun, bu tür nokta ifadeler tartışmaları haksız yere belli yerlerde yoğunlaştırır ve Diyanet Patent Enstitüsü'nün veya trafiğin işlerine soyundu gibi ithamları belki arttırır. Öyle olduğu için de teklif yerinde gibi görünüyor. Evet, Şûra üyelerimizin ihsas-ı rey etmelerini arz ederiz. Peki efendim.

Şûra Genel Sekreteri: Maddeyi çıkaralım mı hocam?

Divan Başkanı: Onları daha genel ifadelerle söyleyelim.

Şûra Genel Sekreteri: Tamam hocam.

Divan Başkanı: Evet, buyurun değerli hocam. İsimlerle söylerseniz kaydı ona göre biz de düzeltiriz.

Ahmet Ergün BEDÜK: Ben 2., 3. maddelerin birleştirilmesini ve 6. maddeden sonra yer almasının daha uygun olacağı kanaatindeyim. Arz ediyorum.

Divan Başkanı: Kaydettik, peki efendim. Evet, Muhlis Bey.

Dr. Muhlis AKAR: Sayın hocam, bu tüketim kültürü oluşturma ifadesinin tüketim ahlâkı oluşturma olarak değiştirilmesini öneriyorum. Saygılar sunuyorum.

Divan Başkanı: Tamam, sağolun. O redaksiyon katkılarınıza ayrı ayrı ihtiyaç var, çünkü daha iyi kelimeleri birlikte bulalım, sağolun.

Cemil PASLI: Başkan'ım, 2. Komisyon'un 6. maddesi 'sosyal hizmet uzmanı' geçmiş, bunun resmî karşılığı 'sosyal çalışmacı'dır. Bu resmî bir metin olacağı için sosyal hizmet uzmanının sosyal çalışmacı olarak değiştirilmesinde fayda var.

Şûra Genel Sekreteri: 3. Komisyon'un Kararlarının cem edilmiş şeklini arz ediyorum efendim.

1) Diyanet İşleri Başkanlığı, sosyal açılımlı din hizmetlerini yürütecek elemanların gerekli donanımının sağlanması amacıyla başta İlahiyat Fakülteleri olmak üzere ilgili fakültelerle işbirliğine girmek suretiyle seminerler ya da sertifika programları düzenlemelidir.

2) Diyanet İhtisas Eğitim Merkezleri'nden birisi sosyal açılımlı din hizmetini yürütecek görevlilerin eğitimine tahsis edilmelidir. Bu eğitim merkezinin ilgili alanlarda gelişmiş üniversitelerin bulunduğu ve uygulamanın rahat yapılacağı illerden birisinde olmasına özen gösterilmelidir.

3) İl Sosyal Hizmetler müdürlüklerince düzenlenen koordinasyon toplantılarına il müftülüklerinden bir temsilcinin de katılması hususunda gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

4) Sosyal açılımlı din hizmetlerinin diğer kurum ve kuruluşlarla etkin ve koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere il müftülüklerinde koordinatör vaiz kadroları ihdas edilmelidir.

5) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile imzalanan işbirliği protokolü hizmetteki yeni ihtiyaçlar, tarafların görev, sorumluluk ve etkinlikleri doğrultusunda tekrar gözden geçirilerek geliştirilmelidir. İlgili protokol gereği SHÇEK'e bağlı kuruluşlarda gerçekleştirilecek din hizmetlerinin belirli bir müfredat programıyla, hedef kitlenin eğitim seviyesi ve ilgisine uygun, zengin etkinliklerle yürütülmesi sağlanmalıdır.

6) Huzurevlerinde, sakinlerinin beklentisi doğrultusunda din hizmeti verilmelidir. Din hizmeti sunacak görevlilerin hizmetin gerektirdiği donanıma sahip olması için tedbirler alınmalıdır.

7) Diyanet İşleri Başkanlığı, hasta hakları çerçevesinde, isteyen hastaları manevi yönden desteklemek ve onların dini vecibelerini yerine getirmelerine yardımcı olmak üzere bu alanda yetişmiş din görevlilerinin hizmet verebilmeleri için Sağlık Bakanlığı ile ortak bir çalışma gerçekleştirmelidir.

8) Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumun himayeye muhtaç kesimleri ve engellilere yönelik olarak yürüttüğü din hizmetlerinde etkin ve verimli bir din hizmeti sunabilmesi için yeni bir yapılanmaya gitmelidir.

9) Mahkûmların topluma yeniden kazandırılabilmesi için ceza ve infaz kurumlarında yürütülen din hizmetlerinin daha etkin ve verimli hale getirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla Başkanlık Merkezi'nde bir birim oluşturulmalıdır.

10) Diyanet İşleri Başkanlığı, afet öncesi, afet esnası ve afet sonrasındaki hizmetler konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmalıdır.

11) Aile irşat ve rehberlik bürolarının daha etkin ve verimli hizmet sunabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Hizmetin etkinlik ve devamlılığını sağlamak için sadece aile irşat ve rehberlik bürolarında çalışacak nitelikli görevliler atanmalıdır.

12) Tarihi ve turistik bölgelere, farklı kültürlere mensup ziyaretçilere yönelik dini bilgilendirme hizmetleri sunabilecek nitelikte din görevlileri atanmalı, mevcut din görevlileri de bu doğrultuda eğitime tabi tutulmalıdır.

13) Diyanet İşleri Başkanlığı, Turizm Bakanlığı'nın rehber yetiştirmek üzere düzenlediği sertifika kursları ve ilgili eğitim kurumlarında İslam kültürü, tarihi ve mimarisi gibi konularda kursiyerlerin doğru bilgilendirilmeleri amacıyla gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

14) Çeşitli nedenlerle nüfus seyyaliyetine maruz kalan kesimlerin gerekli din hizmetini almalarını sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

15) Camiler, ibadetlerin edası yanında cami dersleriyle beraber kadın, çocuk ve gençlere yönelik kültürel programların da düzenleneceği mekânlar olarak değerlendirilmelidir.

16) Merkezi vaaz uygulaması, müftülüklerin kadro imkânları dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmeli, irşat faaliyetlerinin daha etkin olabilmesi için tedrici olarak yüz yüze vaaz uygulamasına geçilmelidir. Aynı husus merkezi ezan için de değerlendirilmelidir.

17) İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütme görevi bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı, bir ibadet olan zekâtın ihtiyaç sahiplerine ulaşmasına rehberlik etmelidir. Bu çerçevede yapılacak bir düzenlemeyle zekâtın bir fonda toplanmasına ve dağıtımına yardımcı olmalıdır.

18) Diyanet İşleri Başkanlığı, gençlerin sigara, alkol, uyuşturucu ve benzeri zararlı alışkanlıklardan korunmasını sağlamak için başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği halinde projeler geliştirmelidir.

19) İslam'a göre tabiat ve ekolojik denge korunması gereken ilahi bir emanettir. Diyanet İşleri Başkanlığı, çevreye duyarlı ve çevre sorunları konusunda bilinçli nesiller yetiştirilmesine katkı sağlayacak projeler üretmeli ya da projelerde yer almalıdır. Arz ederim efendim.

Divan Başkanı: Peki efendim, teşekkür ederiz. Redaksiyondan ziyade önce daha radikal, daha köklü teklifleri dinleyelim. Sonra o redaksiyonları elinizdeki metinden alma imkânımız var. Evet, Şefaettin Bey buyurun.

Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN: Saygıdeğer hocam, 6, 7 ve 8. maddeler ile 12, 13 ve 14. maddeler tek maddeye inebilir. Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Zaten önceki bölümde de burayla ortak konular var. Çünkü komisyonlar sosyal sorunlar olduğu için birbirine yakın konu ve kanaatlere sahip. Evet, Bünyamin Bey.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Saygıdeğer hocam, bizim bu komisyon sosyal açılımlı din hizmetlerini içermekte ve komisyonun birinci kararı aslında alttaki birçok maddeye zemin teşkil eden önemli bir kararı ihtiva ediyordu. Bu karar her nasılda gözümüzden kaçmış, çünkü Yavuz hocayla beraber çalıştık.

Divan Başkanı: Onu okuyabilir misiniz?

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Okuyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı, cami dışında yürütülen sosyal açılımlı din hizmetlerinin daha kapsamlı, verimli ve planlı bir şekilde yürütülmesi ve hizmet alanlarında ortaya çıkan yeni metot ve anlayışların takibi ile ihtiyaç duyulan projelerin üretilmesi için sosyal açılımlı din hizmetleri alanında yeni bir idari yapılanmaya gitmelidir. Başkanlığın bu alanda hizmet veren kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum örgütleriyle koordineli eğitim ve öğretim faaliyetleri gerçekleştirebilmesi için yasal altyapı oluşturulmalıdır.

Bunu söylemezsek alttaki birçok teklifimiz açıkta kalacak. Yani en azından bence yeri burada olmalı, çünkü alttaki hususları içeriyor. Sayın Başkan'ım bir de 14. maddede, akşam biz bunu tartıştık ama ben tekrar heyetinize arz etmek istiyorum. 14. madde aslında mevsimlik işçilerle ilgili bir maddeydi. "Çeşitli nedenlerle nüfus seyyaliyetine maruz kalan kesimlerin" deniliyor. Bu bence mevsimlik işçileri ifade etmiyor. Maruz kalmak, daha çok çeşitli felaketlerden, terörden dolayı bir göç sirkülasyonudur, bir hareketliliktir. Oysa 3 milyona yakın mevsimlik işçilerimiz var. Bu alanda din hizmeti açısından hiçbir faaliyetimiz, hiçbir araştırmamız yok. Onun için mevsimlik işçilerin orada bahusus ifade edilmesini teklif ediyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Ümit Meriç Hocam, siz bunu tekrar bir kaleme alıverin. Yani bu nüfusları kapsayacak sosyal bir çerçeve çizelim. Şevki Bey Hocam.

Prof. Dr. M. Şevki AYDIN: Sayın Başkan'ım; 1. maddede zaten sosyal açılımlı din hizmetlerini yürütecek elemanların eğitimine dair bilgi var. 2. maddenin kalkmasını istiyorum, hem 1. maddede ifade ediliyor hem de Diyanet İşleri Başkanlığı şu anda görevlilerinin ihtiyaçlarını tespit ederek ihtiyaca yönelik paket programlar hazırlıyor, geliştiriyor, onları uyguluyor. Dolayısıyla, sosyal hizmet sunan görevlilerimizin nelere ihtiyacı varsa ona göre paket programlar hazırlanıyor. 2. maddenin kalkmasını istiyorum.

Doç. Dr. Hülya ALPER: Hocam, ben de 19. maddeyle ilgili bir ilave yapılmasını istiyorum. Biz komisyonda karar alırken, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın öncelikle kendi bünyesinde çevre dostu olacak bir yapılanmaya gitmesini önermiştik. Yani, Diyanet İşleri Başkanlığı tüm kurum ve kuruluşlarında çevre dostu bir yapılanmaya giderek örnek olmalı, ondan sonra projeler üretmeli diyorum.

Divan Başkanı: Evet, güzel. Tabi, ilk örnek olalım ki, ondan sonra anlatalım. Haklısınız, düzeltelim. Evet hanımefendi buyurun.

Funda Gülay ÜNAL: Türk Kızılay'ı Eğitim Müdürü. Ben de 10. maddeye bir ilave yapmak istiyorum. Afet öncesi, sırası ve sonrası hizmetlerle birlikte toplum bilinci oluşturmayı vurgu yapmak adına özellikle ilave edersek yerinde olur. Bir de 10. maddenin sonunda, ortak çalışmalar yapmalı ve etkin rol almalıdır şeklinde düzenlenmesini teklif ediyorum.

Divan Başkanı: Tamam. Servet Armağan Hocamızın bir önerisi var. Diyor ki: Bütün bunlarda yasal değişiklik gerekiyorsa, mevzuatta gerekli yasal değişiklikler veya ilaveler yapılmalıdır, oraya onu da ekleyelim. Biz ona çalışırız, bu konuda bir mevzuat değişikliği gerekiyorsa, onu da ekleriz değerli hocam. Evet, buyurun efendim.

Bir Katılımcı: Hocam ben 13. maddenin kaldırılmasını teklif ediyorum, çünkü hâlihazırda bu rehberlik kurslarında böyle bir ders var, okutuluyor ve bunlarda İlahiyat Fakültelerinden öğretim üyesi çağrılıyor, yani hâlihazırda yapılan, işlenen bir program var.

Divan Başkanı: Sayın hocam, huzura ben şahsi kanaatimi arz edebilir miyim? Bir defa bunun hiç okutulduğu falan yok ve aramızda turizm rehberleri varsa hiç kusura bakmasınlar, turizm rehberleri turistlere Türkiye'yi tanıtırken, camileri tanıtırken, yani milli, manevi, kültürel şeyleri söylemeyi değil, adeta söylememeyi bir görev ittihaz etmişler. O bakımdan, daha geçtiğimiz ay İstanbul'daki cami görevlilerimizden; turistlere sathi ve mozaik bilgisi, işte mimari bilgiler veriliyor, manevî, ahlâkî bilgi verilmiyor; Türk kültürüyle, Türk geleneğiyle alâkalı hiçbir konuya temas edilmiyor diye ciddi şikâyetler geldi. Bu kalsın ama biz daha yeni bir üslûpla ele alalım.

Bir Katılımcı: Sayın Başkan'ım, şöyle bir durum var. Turizm yüksek okulları var ve bir de bu düzenlenen seminerlerle sertifika verilen turist rehberleri var. Benim söylemek istediğim husus şu: Böyle bir ders var, böyle bir ders için hoca talep ediliyor.

Divan Başkanı: Hocam, sizin bilginiz doğrudur, ama bu münferit bir uygulama olabilir. Biz daha çok sonucu değerlendirdik.

Bir Katılımcı: Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Sağolun. Peki, onu düzeltelim.

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI: Efendim, bu sorun en çok İstanbul'da söz konusu oluyor. Ben altı yıldır meselenin içindeyim ve değerli katılımcının kâğıt üzerindeki bilgilerinden durumun çok farklı olduğunu burada ifade etmek istiyorum. Şunu açıklıkla söyleyeyim, altı yıllık İstanbul Müftülüğüm sırasında en çok şikâyet aldığım konu turist rehberlerinin cami içerisinde cami adabına, milli örfümüze, tarihimize saygısız davranışlarıdır. Yazılı ve sözlü olarak yüzlerce şikâyet almışımdır. Dolayısıyla, beyefendinin söylediğinin uygulamada gerçekle hiçbir ilişkisi yoktur. İlginç bir şey anlatayım, bu sene oldu: Ramazan'da bir turist rehberi Sultan Ahmet Camii'nde sakız çiğneyerek, laubalice dolaşıyor, dolaştırıyor. Bu arada cami görevlimiz bugün Ramazan, burada da halk var, Müslümanlar var; bu cami adabına uygun değil, şu sakızınızı ağzınızdan çıkarın demiş. Dediği sadece bundan ibarettir. İstanbul Turist Rehberleri birliği ya da kuruluşundan bana üç defa yazı geldi. 'Bir görevlimiz cami içerisinde sakız çiğniyorsunuz diye taciz edilmiş ve rahatsız edilmiş. Lütfen cami görevlilerinizi uyarın' diye. Yani, suç ve kabahat işleyen bizmişiz gibi. Demek ki orada böyle bir anlayış oluşturulmuş ve bize sık söylenen şeylerden biridir. Bu tür müdahaleler olduğunda, burası ibadethane değildir, burası artık müze gibi, turizm yeridir. Dolayısıyla, bizim burada bir ibadethaneye saygı göstermemizi bekleyemezsiniz kabilinden ifadelerde bulunulmaktadır.

Benim önerim şudur: Belli ibadethanelerde, turistler tarafından daha yoğun ziyaret edilen ibadethanelerde turizm rehberliğinin bizzat bizim tarafımızdan verilmesi, bunun için yeterli elemanların, rehberlerin bizim tarafımızdan yetiştirilmesi ve görevlendirilmesidir efendim. Arz ederim.

Divan Başkanı: Ben de şahsen İstanbul Müftümüzün bu duyarlılığına aynen katılıyorum. En azından cami içerisinde cami adabına uygun ve din hizmetlerinin o zenginliğini, bizim mirasımızın zenginliğini tanıtan bir üslûpta verilmesi gerekir. Belki onu biz yapamayız; ama o konuda aktif rol almamız gerekiyor. Maddeyi ona göre düzenleyelim. Evet.

Şûra Genel Sekreteri: Hocam, 12, 13. madde onunla alâkalı.

Divan Başkanı: Tamam, peki. Notları arkadaşlarımız, hocalarımız alıyor. Diğer hocalarımız, Ali Bey Hocam, arka tarafta, sağ tarafta. Mikrofonları el kaldıran hocalarımıza verelim, buyurun. İsim vererek katkıda bulunursanız, kayıtlar ona göre düzenli tutulur.

İhsan ŞENER: Radyo, Televizyon Üst Kurulu'ndan. Zekâtın toplanıp dağıtılmasıyla ilgili bir fon kurulması ve bu organizasyonun Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılması öngörülüyor. Bu maddeye sosyal yardımlarla ilgili bir şey eklenebilirse iyi olur. Çünkü dini duyarlılık nedeniyle, sivil toplum yardım kuruluşlarının bir zafiyet oluşturduğu izlenimi var toplumda. Yani, sivil toplum kuruluşları birer endüstriyel kuruluş olarak algılanmaya başlandı. Dolayısıyla, bu yardımların tamamını denetleyecek bir yardım, rehberlik organizasyonu gibi bir şey teklif edilmesinde fayda mülahaza ediyorum. Münhasıran zekâtla ilgili değil de, belki de Diyanet'in de dâhil olduğu yeni bir yapı oluşturulabilir mi?

Divan Başkanı: Peki efendim, teşekkür ederiz, sağolun. Zaten bu doğrudan bir fon kurulması teklifinin belki yasal sıkıntıları olabilir, onu belki biraz daha yumuşatabiliriz. Evet, Halil Hocam, buyurun.

Doç. Dr. Halil ALTINTAŞ: Efendim, 15. maddeden 'kültürel' kelimesi kaldırılsa daha uygun olur, çünkü muğlâk bir kelime, içine başka şeyler de girebilir. '…yönelik programlar' diye genel bırakılırsa daha uygun olur.

Prof. Dr. Ali SEYYAR: Teşekkür ederim. Özürlüler İdaresi Başkanlığı Eski Kurum Danışmanı, Özürlüler Yüksek Kurulu Eski Üyesi sıfatıyla konuşuyorum. 3. Komisyonda dillendirildiği halde nedense maddelere aktarılmamış, o da şudur: Manevi bakım konusu. Hatırlatmakta fayda vardır, Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Devlet Denetleme Kurulu'nun son raporu özürlülerle ilgiliydi. Orada son 2 sene önce yapılmış olan Özürlüler Şûrası'na atıfta bulunuluyor, çünkü konu, bakım idi. Türkiye'de 2005 tarihli Özürlüler Kanunu kapsamında bakım, güvence modelleri çerçevesinde tıbbi ve sosyal bakım modelleri geliştirilmiştir. Son Özürlüler Şûrası'nda bütüncül bakım konseptine uygun olarak manevi bakım modelinin de geliştirilmesine yönelik tekliflere rağmen o Şûra'da Diyanet'ten ve İlahiyat'tan hiç kimsenin yer almamasıyla birlikte oradaki üyeler manevi bakım modelinin nasıl geliştirilmesi hususunda tam kanaat sahibi olunmadığı için böyle bir karar geçmemiştir. Devlet Denetleme Kurulu diyor ki: Türkiye'nin bu anlamda manevi sosyal hizmetler boyutuyla manevi bakım modeline ihtiyacı vardır. Dolayısıyla manevi bakım modelini konseptini geliştirme hususunda kendini kim mesul ve

muhatap hissetmelidir? Ben bu anlamda Türkiye'nin bir eksiği olan ve DDK'nın da bu anlamda öneride bulunduğu manevi bakım konseptinin geliştirilmesi yönünde Diyanet'i hem ehil hem yetkili hem de sorumlu olarak görüyorum. Dolayısıyla, benim teklifim takribi olarak şu şekilde olacak: Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet Denetleme Kurulu'nun da son özürlüler raporunda önerdiği manevi sosyal hizmetler kapsamında manevi modelin geliştirilmesi ve Türkiye'de uygulanabilir hale getirilmesi hususunda her türlü desteği verir. Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Zannedersem, çok duyarlı olduğumuz bir konuda hocamızın katkısı Şûra üyelerimiz tarafından da hüsnü kabul görür. Bana göre de gayet yerinde görünüyor. Değerli hocam, onu bize bir öneri metni olarak verirseniz ve zannedersem yeni bir madde olduğu için Şûra üyelerimizin oylarınızı istirham etsek uygundur. Tamam, peki. Değerli hocam o maddenin telifi de size ait, onu bir çerçevede, birkaç cümleyle bize lütfen önerin. Evet. Ali Bey buyurun.

Prof. Dr. Ali ERBAŞ: Muhterem hocam, 3. Komisyon'da şöyle bir karar almıştık: Yakın tarihimizde toplumda iz bırakmış din görevlilerimizden vefat etmiş olanların hayatlarıyla ilgili belgesel filmler yapılıp CD halinde bütün din görevlilerimize dağıtılması demiş idik. Bunu 16. maddemize ya da uygun maddelerimizden birisine ilave edebilirsek faydalı olur diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Sağolun. Bana göre de gayet yerinde görünüyor. Belki belgesel ifadesi değil de, topluma hizmet etmiş, kanaat önderi olmuş, toplumun önünü açmış, topluma büyük iz bırakmış din görevlilerimizin tanıtılması, topluma sevdirilmesi, onların sevgisi etrafında yeni gençlerin eğitimine katkı sağlanması gibi bir cümleyle ifade edelim bunu. O aynı zamanda bir vefa borcudur, bu hizmet o eli öpülesi şahısların gayretleriyle bu noktaya geldi. Evet, Bünyamin Bey.

Prof. Dr. Bünyamin ERUL: Sayın hocam, zekâtla ilgili maddemiz burada biraz kopuk gibi kaldı. Aslında ilgili bildiriyi sunan arkadaşımız bu teklifini himayeye muhtaç kesimlere yönelik sosyal açılımlı din hizmetleri verirken zekât fonunun oluşturulması ve bu bağlamda onlara daha rahat hizmetler götürülmesi açısından teklif etmişti. Biz bu bağlantıyı ifade ederek daha rahat hale getiririz. Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Peki. Teşekkür ederiz, sağolun. Bütün bunları ayrı ayrı kaydettik. Fakat tekrar, izin verirseniz teyit edeyim. Elinizdeki metinleri lütfen her

biriniz hangi kelimelere ne itirazınız varsa, çünkü hiç farkında olmadığımız eksiklikler olabiliyor, lütfen isminizi de altına yazıp bize onları sunarsanız, biz onların hepsini özel bir çalışmayla cem etmeye çalışırız.

Evet, Yavuz Hocam 4. Komisyon'a geçelim.

Şûra Genel Sekreteri: 4. Komisyon Kararlarının telif edilmiş şeklini arz ediyorum efendim.

1) Diyanet İşleri Başkanlığı, özellikle ilk ve orta öğretimdeki öğrencilerin araştırmalarında başvurabilecekleri, müfredata uygun bilgi ve materyalleri içeren web sayfası hazırlamalıdır.

2) Çocukluk döneminde din ile ilgili soru ve merakların doğru ve doyurucu bilgilerle karşılanabilmesi için din öğretimi temel eğitimle birlikte başlatılmalıdır.

3) Hızlı sosyo-kültürel değişim, örgün din eğitimi programlarını yenilenmesi, YÖK'ün yüksek öğretim yeterliliklerini belirlemiş olması, Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretmenler için, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmeti personeli için mesleki yeterlilikler belirlemesi ve din hizmeti alanının hastane, huzurevi, ıslahevi ve benzeri çeşitlenmesi nedeniyle İlahiyat Fakültelerinde yaygın din eğitimi hizmetlerini de icra edecek elemanlar yetiştirmek üzere yeni bölüm veya sertifika programları oluşturulmalıdır.

4) İlahiyat mezunlarının öğretmenlik yanında din hizmetlerini de etkin bir şekilde yürütebilmeleri için mesleki yeterlilik kazanmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, İlahiyat Fakültelerinde yaygın din eğitimi formasyonu almalarını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

5) Diyanet İşleri Başkanlığı ve YÖK arasında işbirliği sağlanarak dini hitabet ve mesleki uygulama dersi uzun süreli olarak okul deneyimi dersine benzer şekilde düzenlenmesi düşünülmelidir.

6) İlahiyat Uzaktan Eğitim uygulamalarının işlevselliği sorgulanarak yeniden hedefleri belirlenmeli, kontenjanları gözden geçirilerek Örgün İlahiyat Eğitimine alternatif oluşturmasının önüne geçilmelidir.

7) Din öğretimi, bu hizmeti yürüteceklerin yeterli donanıma sahip olabilmeleri için altyapısı sağlam, öğretim elemanı açısında yeterli olan İlahiyat Fakültelerinde yapılmalıdır. Bu çerçevede İlahiyat Fakültelerinin alan bilgisi desteği ve öğretmen yetiştirme tecrübesi de göz önüne alınarak, Eğitim Fakülteleri bünyesinde yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'nin İlahiyat Fakültelerine aktarılması uygun olacaktır.

8) İlahiyat alanındaki lisansüstü çalışmalarda yerel ihtiyaçlar da dikkate alına-

rak sorun merkezli ve kültürel zenginliklerimizi tespite yönelik çalışmalar teşvik edilmelidir.

9) Kur'an Kursu öğreticilerinin, pedagojik formasyonunu geliştirecek hizmet içi eğitimler yoğunlaştırılmalıdır. Kur'an Kurslarında öğrencilere yönelik rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine ağırlık verilmeli ve bu hizmet için kadrolar ihdas edilmelidir. Kur'an Kurslarında hafızlık ve yüzünden okuma programları birbirinden ayrılmalı, yüzünden okuma programı ihtiyaca göre çeşitlenmelidir.

10) Cami hizmetleri çeşitlendirilmeli ve cami müştemilatında özellikle öğrencilerin yararlanabileceği kütüphane ve okuma salonları oluşturulmalıdır. Yetişkinlere yönelik cami dersleri farklı kültür ve bilgi düzeyleri dikkate alınarak düzenlenmeli ve işlevsel hale getirilmelidir.

11) Vaaz ve irşat hizmetleri, toplumun bütün kesimlerinin istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden ele alınmalı ve bu amaçla vaaz ve vaizlere özgü bir kongre düzenlenmelidir.

12) Din görevlilerinin hizmette verimliliğini arttırmak amacıyla meslek sevgisini ve aidiyet duygusunu geliştirmeye özen gösterilmeli, bunun için projeler geliştirilmelidir.

13) Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen hizmetlerin etkinlik ve verimliliğini ölçme ve değerlendirmeye dönük alan araştırmalarının belli periyotlarla yapılması sağlanmalıdır.

Divan Başkanı: Eğitim komisyonunda daha net teklifler konuşulmuş, öyle anlaşılıyor; ama bazılarının herhalde tevhidi veya tashihi gerekecek. Evet, Mustafa Hocamız, buyurun.

Ahmet Ergün BEDÜK: Teşekkür ederim Sayın Başkan'ım, tekrar saygılarımı arz ediyorum. 2. maddeyle ilgili görüşlerimi arz edeceğim. Anayasamızın 24. maddesinde 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi İlk ve Orta Öğretimde zorunlu dersler arasında yer alır' denmektedir. Fakat buna rağmen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri hepimizin bildiği gibi ilkokul 4. sınıftan başlatılmıştır. Ben Anayasa Hukuk Profesörü Servet Armağan Hocam'dan sordum. Dedim ki: "Anayasanın bu hükmüne rağmen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin 4. sınıfta başlatılması anayasaya aykırı olmuyor mu veya anayasanın bu emri yerine getirilmemiş olmuyor mu? "Evet, bu uygulama aslında anayasaya aykırıdır, 1. sınıftan başlatılmalıdır. Bu konuda eğer bir dava açılırsa, Anayasa Mahkemesi'nin bu konuda karar vermesi ve müspet karar vermesi gerekiyor" dedi. Bu yüzden, Şûra'nın bir kararı, bir teklifi olarak acaba Milli Eğitim Bakanlığı'na bu konuda bir teklifte

bulunmamız uygun olmaz mı?

Divan Başkanı: Hocam, özür dilerim. Yani bu 2. madde yerindedir diyorsunuz değil mi?

Ahmet Ergün BEDÜK: Hayır, 2. maddeyi biraz daha tasrih edelim, daha açıklığa kavuşturalım. Diyelim ki anayasanın 24. maddesi böyle bir hükme amirdir, bu hüküm tam olarak yerine getirilmiyor; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. sınıftan değil 1. sınıftan başlatılmalıdır. İkinci husus ilkokuldan itibaren, bu dersler konulduktan sonra bu derslere Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri, branş öğretmenleri katılmalıdır, çünkü branş öğretmenleri sadece 6. sınıftan sonra derse giriyorlar. Gerçi yeni bir karar ile 4. sınıftan başladı. Bu derslere Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin 1. sınıftan itibaren katılması uygundur. Eğer katılmazlarsa diğer öğretmenlerden bazıları maalesef hiç arzu edilmeyen bazı şeylere sebep olabiliyorlar.

Diğer bir husus da; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programına göre İmam Hatip, Meslek Lisesi programları 68'den beri değişmemişti. 2004'ten itibaren yeni bir program anlayışıyla bunların tamamı değişti. Bunların bir de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından incelenip görüş olarak programlarda neler eksik, neler eksik değil, neler iyidir, o konuda Diyanet İşleri Başkanlığı bir görüş verirse ben şahsen çok memnun olacağım. Teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Divan Başkanı: Peki hocam, teşekkür ederiz. Yani, bu yeni bir teklif. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenmesi ve görüş bildirilmesi. Bunu teklif ediyorsunuz. Mustafa Bey, buyurun hocam.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL: Sayın hocamın az önce işaret ettiği madde üzerinde aynı şeyi söyleyecektim, sadece burada bir muğlâklık var. Cümle şöyle: "Çocukluk döneminde din ile ilgili soru ve merakların doğru ve doyurucu bilgilerle karşılanabilmesi için din öğretimi 'temel eğitimle birlikte' başlatılmalıdır." değil, 'temel eğitim 1. sınıftan itibaren başlatılmalıdır' diye tashihi daha uygundur. Zaten biraz önce Sayın hocam Ahmet Ergün Bey de o muğlâklığı ifade etti. İkincisi, bu 3. maddede yer alan "hastane, huzurevi, ıslahevleri" önceki komisyonda da geçti benzer madde, onunla birleştirilebilir.

Bir başka husus da 5. maddede "Diyanet İşleri Başkanlığı ve YÖK arasında işbirliği sağlanarak dini hitabet ve mesleki uygulama dersi uzun süreli olarak okul

deneyimi dersine benzer şekilde…" deniyor; bu ifade belki bazı arkadaşlarımıza eksik veya yanlış anlaşılabilir. Okul deneyimi dersi pedagojik formasyon grubu içerisindedir. Eğer bu madde kalacaksa, buna bir netlik kazandırılırsa iyi olur. Bir de 6. maddedeki, lisans programına, mevcut din görevlileri dışında yeni mezun İmam Hatip Lisesi mezunlarının alınmamasını, eğer devam edecekse sadece mevcut görevlilere uygulanmasını öneriyorum. Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Teşekkür ederim hocam. Saat 11'de TRT canlı yanına geçecek. Onun için beş dakikaya kadar bitirip bir ara verirsek, 11'de yeniden toplanmış oluruz. Yalnız biz basın toplantısında maddeleri vermeyeceğiz Yavuz Bey, çünkü maddelerimiz henüz son şeklini almadı. Sadece Şûra'mızın üzerinde durduğu ana konuları vereceğiz ve her biri yetkin olan hocalarımız da bu konuda basın mensuplarına gerekiyorsa Şûra kararları çerçevesinde kendi kişisel kanaatlerini, katkılarını verirler, böylece Şûra'mızın bu zenginliği de kamuoyuna aktarılmış olur. Evet. Şöyle kısa kısa, birer cümleyle, buyurun.

Hülya KOÇ: 11. maddede "vaaz ve irşat hizmetleri, toplumun bütün kesimlerinin istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden ele alınmalı" derken ben burada bir şeyi ilave etmek istiyorum. Sosyal açılımlı din hizmetleri ve hanımlara yönelik irşadın önemine binaen bayan din görevlisi sayısının arttırılmasını öneriyorum.

Divan Başkanı: Yürekten destekliyorum. Evet, Nuri Bey. Birer cümleyle hemen.

Nuri DEĞİRMENCİ: 4. Komisyon'un 10. maddesi ile 3. Komisyon'un 15. maddesi aynı içerikte, birleştirilmesini teklif ediyorum.

Divan Başkanı: Tamam, sağolun. Evet Ferhat Bey, buyurun hocam.

Prof. Dr. Ferhat KOCA: Sayın hocam, 4. Komisyon'da İmam Hatiplerin statüsü ve programlarının geliştirilmesiyle ilgili kuvvetli bir vurgu yapılsın diye tartışıldı, ancak bu konunun gündeme gelmemesi daha yararlı olur sonucuna varıldı. Karar önerilerinde İmam Hatiplerden hiç bahsedilmedi. Orada zaten gönlü kırık çoğunluk, hocalar ve öğrenciler olarak acaba 'Ülkemizin din öğretimi ve din hizmetlerinin temel kurumlarından birisi olan İmam Hatip Liselerinin programlarının ve statülerinin geliştirilmesi, iyileştirilmesi sağlanmalıdır' gibi bir vurgu

yapılsa diye düşünüyorum.

Divan Başkanı: Olur hocam. Bu, İmam Hatip Okullarını belli bir meslek alanına hapsedeceği için belki uygun görülmemiştir. Yani, şimdi onu dediğimiz vakit, 'biz demedik mi, İmam Hatip Liseleri meslek lisesi, öyleyse bu alanda kalsınlar' görüşüne gerekçe olabilir. İlyas Bey buyurun.

Doç. Dr. İlyas ÜZÜM: Komisyon teklifleri arasında vardı, yansıtılmamış. Ben heyete arz etmek istiyorum. Biraz güncelliği çağrıştıracağı için şöyle bir ekleme yapabilir miyiz?: 'Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemizin çok kültürlü yapısını dikkate alarak, kuşatıcı din hizmeti faaliyetlerini geliştirerek sürdürmeli.'

Divan Başkanı: Güzel, öyle maddemiz olsun. Tamam. Din hizmetlerinin sosyal açılımının bir parçası zaten o. Onu siz bize madde olarak önerin İlyas Bey. Evet, hanımefendi buyurun.

Bir Katılımcı: 2. maddeyle ilgili, şu anda din eğitiminin 4. sınıfta başlamasının sebebi çocuklarımızın hazır bulunuşluğuyla ilgilidir. Çünkü soyut kavramlar, iyi kötü, ahlaklı ahlaksız gibi kavramlar çocuklarımızda 10 yaşından sonra oturduğu için doğru ve kalıcı davranış değişikliği bekliyorsak doğru olanı 10 yaştır. Bir de, evdeki din eğitimi her ailede standart değil.

Divan Başkanı: Zaten biz onu 1. sınıftan başlamalıdır gibi değil, bu konunun daha yeni bir anlayışla ele alınması, değerlendirilmesi şeklinde deriz. Çünkü doğrudan Milli Eğitim'in işini bizim belirlememiz doğru değil. Evet, hiç konuşmayanlar, evet önce arka taraftan, buyurun.

Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN: Sayın hocam ben 3. Komisyon'un 10. maddesine bir ilave yapmak istiyorum. 'Halka, doğal afetlerin nedenleri konusunda dinin yorumları da sunulmalıdır' cümlesinin ilave edilmesini öneriyorum efendim.

Divan Başkanı: Peki, onu lütfen yazın elinizdeki metne ve bize önerin, olur mu? Evet, buyurun.

Cemil PASLI: Ben bir madde önermek istiyorum başkanım. Aile ve yuva, kreş, çocuk kulübü ve benzeri toplu yaşanılan yerlerde, sağlıklı bir din eğitimi

verilebilmesi için, bu 0-18 yaş arasını kapsıyor, çocuğa yönelik din eğitiminin nerede, ne zaman ve nasıl verileceğini anlatan bir eser hazırlanmalıdır. Bu konuda bizden Avrupa'dan da, koruyucu ailelerden de, evlat edinenlerden de talep var.

Divan Başkanı: İlgili maddeye dercedelim. O da yerinde, evet. Buyurun.

Doç. Dr. Ahmet KOÇ: 10. ve 11. maddelerde vaaz ve irşat hizmetleri çerçevesinde büyük ve merkezi camilerde kürsü vaizliği kadrosu ihdas edilmesini teklif ediyorum. Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Peki efendim. Evet, İsmail Hakkı Hocam, buyurun.

Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL: Komisyon çalışmaları esnasında Sayın İsmail Lütfi Çakan Hocamızın bir teklifi olmuştu. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bir İrşat Enstitüsü kurulması şeklinde ve genel bir kabul de görmüştü. Bu İrşat Enstitüsü düşüncesi, özellikle vaizlik müessesinin geliştirilmesi ve olumlu bir seviyeye yükselmesi bakımından önemli bir düşüncedir. Yasal yönü nedir onu bilemiyorum; ancak böyle bir teklif komisyonda genel kabul görmüştü. Ben şahsen onun Şûra Kararları içersinde yer almasını arzu ediyorum.

Divan Başkanı: Evet, Sayın Hocam, onu bize yazılı olarak iletebilirseniz… Evet, Ali Bey, buyurun.

Prof. Dr. Ali ERBAŞ: 5. maddeyle ilgili bir şey söylemek istiyorum. YÖK'ten gelen yeni İlahiyat Fakülteleri programında aynı isimle ders konulmuş, onaylanıp İlahiyat Fakültelerine gönderildi. Bunun bir kere daha gözden geçirilmesini ve çıkarılmasını istiyorum. Teşekkür ederim.

Dr. Ahmet BALTACI: Efendim, yaz kurslarıyla ilgili bir madde eklenmesi, daha verimli neticeler alınması için tedbir alınması konusunu teklif ediyorum.

Divan Başkanı: Bize onu yazılı olarak verir misiniz?

Dr. Ahmet BALTACI: Hay hay efendim.

Divan Başkanı: Evet, teşekkür ederim. Buyurun hocam.

Dr. Mehmet YILGIN: 4. Komisyon'un 3. maddesinde "…İlahiyat Fakültelerinde yaygın din eğitimi hizmetlerini de icra edecek elemanlar yetiştirmek üzere…" diye geçiyor. Bunu netleştirerek "elemanlar" yerine "geleceğin din görevlilerini" ifadesinin yazılmasını teklif ediyorum.

Divan Başkanı: Bize yazılı olarak veriniz. Tamam, evet buyurun.

Abdullah DEMİR: Sayın Başkan'ım, 3. Komisyon'un 9. maddesi Ceza İnfaz Kurumları din hizmetleri hakkında. Bu maddenin zenginleştirilmesini istiyorum. 1950'de başlayan bu hizmetlerde şu an %23'üne ulaşabiliyoruz, çoğuna ulaşamıyoruz. Bu amaçla teklifimi yazdım. Zenginleştirilmesini istiyorum.

Divan Başkanı: Peki. Zekiye Hanım, buyurun.

Dr. Zekiye DEMİR: 5. maddeyle ilgili olarak Ali Erbaş Hocamız 'bu yer alıyor' dedi. Yer aldığı için özellikle komisyonda dile getirildi. Şu an fiilen yürürlükte olan din hizmetleri uygulamaları; öğrenci hutbe okur, hoca bir rapor yazar, bir de cami görevlisi rapor yazar, biter. Bu işe ciddiyet kazandırmak gerekir. Çünkü 7 ve 8. yarıyıllarda mesleki hitabet ve dini uygulama dersi konuldu. Ciddiye alınması için hem müftülüklerimizce hem de İlahiyat hocalarımızca YÖK ile bir protokol imzalanmalı, bu protokolde dersin bir kredi saatinin teorik ve iki kredi saatinin de uygulamalı olduğu ve ciddi din görevlileri tarafından bir yıl boyunca uygulanması, rehberlik yapılması ve din görevlilerine de ücret ödenmesi için okul deneyimine benzer tarzında bir ifade kullanıldığı bir madde olarak güncellenmesini teklif ediyorum. Zira madde biraz muğlâk kaldı, onu tashih etmek lazım.

6. maddenin de kalkması gerektiğini düşünüyorum, çünkü uzaktan eğitim artık dünyada kullanılan bir eğitim yöntemi ve hem diyoruz ki dini bilgilendirme genişlesin hem de uzaktan eğitim sisteminin kaldırılmasıyla bunu edinme imkânı bulacak kişilerin elinden alalım diyoruz. Arz ederim.

Divan Başkanı: Siz bu maddeleri o şekle getirin ve yazılı olarak sunun. Evet, Değerli hocamız Ümit Hanım, buyurun.

Prof. Dr. Ümit MERİÇ: İbrahim Canan hoca, Allah rahmet eylesin, onun

Çocuk Terbiyesi adlı eserinde, çocuk terbiyesinin daha evlenmeden önce başladığına dair bir ifade var, 4. Komisyon'un 2. maddesi ile ilgili olarak evveliyatla onu arz ediyorum.

Efendim, Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatına ve buraya iştirak etmiş olan bütün muhterem din adamlarımıza hürmetlerimi, toplumumuz adına teşekkürlerimi takdim ediyorum. Daha önceki Şûralara katılmadım, fakat gerçekten de bu Şûra'da gördüğüm kadarıyla toplumumuzun fevkalade ihtiyacı olan dini hizmetler konusunda bütün katılanların son derece ciddi bir sorumluluk duygusu içinde çalışmalara katıldığını gördüm. Bu bakımdan bütün heyete kendi toplumumun açısından teşekkürler ederim. Söz konusu edilen sorunların hepsi de son derece hayati, cevaplandırılması son derece gerekli olan konulardı. Tahmin ediyorum ki dağınıklıklar olmakla birlikte esas olarak bu beklentiye Şûramız cevap vermiştir. Açılışta kıymetli Başbakan'ımızın ifade ettiği gibi aslında bunlar sadece ülkemizin ve insanımızın değil, bütün beşeriyetin ve bütün dünyanın sorunlarıdır. Bu bakımdan ben bizim komisyon çalışmalarımızda da ifade etmeye gayret ettim. Bu Şûra çalışmalarının ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın diğer Şûra faaliyetlerinin ve yayınlarının dünyadaki diğer teşekküllerle, ilgili ve benzer diğer teşekküllerle bir diyalog kurulmasının da başlangıcı olmasını temenni ediyorum. Sanıyorum ki komisyon çalışmaları arasında yurt dışındaki insanlarımızla ilgili olarak yeterince dikkat harcanmamıştır, ülkemizin dışında milyonlarca insanımız yaşıyor, onların hizmetlerinin de bu Şûra kararları çerçevesinde ilgilenilmesini temenni ediyorum. Ayrıca, dünyadaki, İslam ile ilgili konulardaki sorulara cevap verilmesi amacıyla böyle yabancı dil bilen din mensuplarımızın yabancı ülkelere gönderilmesini ve oralarda İslamiyet'i tanıtıcı faaliyetlerde bulunmasını temenni ediyorum. Efendim, bundan sonraki Şûra'nın da inşallah bütün bu heyet-i muazzamanın katılımıyla birlikte yeni, zaman içinde oluşacak sorunlara da yeni cevaplar getireceğini temenni ederek hepinizi hürmetle selamlıyorum efendim. Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Biz de başta hanımefendiler olmak üzere Şûramıza katılan değerli hocalarımızı, ilim erbabını saygıyla, şükranla karşılıyoruz. Teşekkür ediyoruz. Bereketli, gerçekten istifadeli bir dört günü birlikte yaşadık. Ben eminim ki, Yavuz Bey ve arkadaşlar zaten gönül ehli insanlar, kusura bakmazlar, bu satırların hiçbirisi sizin o engin düşüncenizi ifadeye yeterli değil; ama yine de işte muhteva ile dil arasındaki bitmez tükenmez bir çatışmanın ürünü bu. İnşallah biz, sekretaryaya, divana ve arkadaşlarımıza redaksiyon ve ilgili maddeleri birbiriyle cem etme yetkisi verirseniz, biz güzel duygu ve düşüncelerin hepsini satırlara yansıtmak istiyoruz. Tabii bazı konularda biraz daha ihtiyatlı olabiliriz. Mesela zekât fonu gibi konularda biraz daha ihtiyatlı olabiliriz. Kendi işimiz olmayan

konularda daha yumuşak bir üslûp kullanabiliriz. Lütfen o yumuşak üslubu, o konuya yeterince özen göstermediğimiz şeklinde algılamayın. Yani, aslında özen gösterdiğimiz için ve çatışma değil kurumlar arası işbirliğini önemsediğimiz için biz böyle bir üslûp tercih etmeyi düşünüyoruz. Ben bütün Şûra üyelerimize ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum. Ev sahipliğimizde, ilgimizde, özellikle bayanlara karşı ilgimizde bir kusurumuz varsa ki o biraz oldu, hep olageliyor, ben şimdiden hoş görmenizi ve bundan sonra bunların olmadığı bir hayat standardına doğru yükselmemiz konusunda Mevlâ'nın bizlere yardımcı olmasını niyaz ediyorum.

Saat 11'de Şûra Kararlarımızın bir özetini basınla paylaşmak üzere teşrif ederseniz bize ayrı bir moral ve güç verirsiniz. Bir hususu daha sizlerle paylaşayım değerli dostlarım. Şûraya 1-1,5 sayfalık bir dibace yerleştirmek istiyoruz, çünkü bu kararları niçin aldık, bir dibace örneği size dağıtıldı, yani bir giriş, bir girizgâh, bu girizgâhta açılışta ele alınan çerçeve de olacak. Çünkü din sadece seccade üzerinde başlayıp bitmeyen, çok geniş ve kapsamlı bir ilâhî davettir, onun bir parçası da din-toplum ilişkileridir şeklinde, bu kararları niye aldığımızın bir bakıma girizgâhı olacak bir dibaceyi de düşünüyoruz. Ona da yetki verirseniz mutlu olurum.

Peki, efendim, çok teşekkür ederim, 15 dakika sonra görüşmek üzere. Bütün görüşlerin yazılı olarak Şûra sekretaryasında toplanmasını istirham ediyorum.

BASIN TOPLANTISI VE ŞÛRA SONUÇ BİLDİRGESİNİN DUYURULMASI

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU

(Diyanet İşleri Başkanı)

Bismillahirrahmanirrahim. Yüce Rabbimize sonsuz hamd-ü senalar olsun. Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa'ya ve bütün peygamberlere, âl ve ashabına, ehl-i beytine sayısız salât ve selâm olsun.

IV. Din Şûramızın çok değerli üyeleri, ilim adamları, hanımefendiler, beyefendiler, basınımızın güzide mensupları;

Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bu yıl dördüncüsünü düzenlediğimiz Din Şûra'mız hepinizin katılımıyla huzurlarınızda Pazartesi günü başlamış ve bugün sona ermiştir. Üç gün boyunca din ve toplum konusu, sosyal problemler karşısında din ve diyanet konusu geniş bir açıdan, farklı düşünceleri de içinde barındıracak şekilde ele alınmış ve ülkemizin değişik kurumlarının temsilcileri hazır bulunmuş, farklı öneriler tartışılmış ve belli bir noktaya gelinmiştir. Bugün burada sizinle iki hususu paylaşmak istiyorum. Birincisi, Şûramız ve Diyanet İşleri Başkanlığı din-toplum konusunu niçin ele aldı ve bu kararlar hangi zeminde alındı? Bunu tanımaya yardımcı olacak bir metni size dağıtacağız. Bu metin Şûra kararlarını değil, Şûra kararlarımızın dayanağı olan zemini tanıtıyor. Giriş, dibace veya sunuş olarak anlayabilirsiniz. İkincisi olarak, Şûramızda ele alınan konuların karara dönüşmüş şekli, bunu da biraz sonra sizinle paylaşacağım. Şûra kararlarımızın girişi sayılabilecek zemini hepiniz biliyorsunuz. 21. yüzyılda, bir iki yüzyılı özellikle din tartışmalarının aydınlanma sürecinde, Batı'daki Rönesans ve reform hareketlerinin akabinde cereyan eden din-devlet ilişkileri gerilimiminde bir iki yüzyılı geride bıraktık ve gönlümüz isterdi ki din-toplum ilişkilerinde daha sağlıklı bir zeminde olalım ve din-toplumun bir arada huzur ve barış içinde yaşaması, çocuklarımızın, yeni yetişen nesillerin daha sağlıklı yetişmesi, insanların birbirini daha çok sayması ve sevmesi, karşılıklı saygı ve hoşgörünün

toplumda yerleşmesi, kimsesizlerin, yoksulların, engellilerin, sokak çocuklarının daha çok himaye gördüğü ve dinin bir tartışma değil bir rahmet vesilesi olarak algılandığı bir toplumda yaşayalım. Din sadece din kurumlarına, din adamlarına, din mensuplarına ait bir kavga konusu değil, toplumun her kesimine ait, inanan inanmayan her kesimine ait ortak bir değer olarak yaşansın ve her birimiz 'biz bu rahmetten nasıl istifade edebiliriz'i konuşalım. Tabi böyle bir zemin olsaydı Din Şûramız daha rahat kararlar alacaktı; ancak zihnimizde birçok rezervler oluştu, ön yargılar oluştu, acaba sosyal alanlarda dinin katkısı denilince ne anlaşılıyor, ne yapılmak isteniliyor şeklinde tereddütler oluşabiliyor. Halbuki Diyanet İşleri Başkanlığı olarak, hatta İlahiyat Fakülteleri olarak, din eğitimini, dini bilgiyi önemseyen kurumlar olarak bizim amacımız kendimizi öne çıkarmak, kendimize alan açmak değil, toplumun dinin rahmetinden, dinin o barış ve sevgi ikliminden en azami şekilde istifadesini sağlamak ve barış, güvenlik, huzur içinde ve dinginlik içinde bir arada yaşamak. Yani bir bakıma dini bilgiyi ve dinin katkısını öne çıkarırken biz kurumların geleceğini değil, insanlığın ortak geleceğini düşündüğümüz için bunu yapıyoruz.

Diyanet İşleri Başkanlığı olarak din-toplum konularını ele almakta öteden beri ihtiyatlı olduğumuzu hepiniz biliyorsunuz. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında toplumu bilgilendirmekle yükümlüyüz ve ahlak deyince biz sadece bireysel ahlakı değil sosyal ahlakı da hesaba katıyoruz. Sosyal ahlak, adab-ı muaşeret kurallarından insanların bir arada yaşamasını kolaylaştıran her işe, her konuya kadar uzanan geniş bir alandır. Böyle olduğu için de Şûramız dört ayrı oturumda din ve toplum konusunu ele almış, sosyal açılımlı din hizmetinin bu çağda nasıl olması gerektiğini ele almış, ulaşamadığımız kesimlerin dini nasıl anlaması, algılaması ve dinden nasıl istifade edebileceği konusunda kafa yormuş, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmetini, din dilini, dini anlatırken kullandığı üslubu, iletişim araçlarını nasıl yenileyebileceği ve her insana ulaşabileceği konuları tartışılmış, ülkemizin din eğitimi alanındaki sorunlarına temas edilmiş ve bir dizi kararlar alınmıştır. Ben bu kararları da sizinle ana hatlarıyla paylaşmak istiyorum. Elbette burada en büyük pay dört günlük Şûra esnasında katkılarını esirgemeyen, çok ciddi, önemli tebliğler sunan, öneriler geliştiren ve bir o kadar da tartışmaya, müzakereye zaman ayıran Şûra üyelerimizdir. En önemli katkı onlara aittir. Onlara şükranı huzurlarınızda bir borç biliyorum. 300 civarında ilim adamımız, yetkin akademisyenimiz ve din hizmetleri alanında uzmanımız, mütehassısımız Şûraya katılmış ve tebliğlerin sunumu kadar müzakeresine zaman ayrılarak çok geniş bir tartışma ortamı oluşturulmuştur. Çok aykırı görüşler, çok farklı öneriler de konuşulmuş ve her bir aykırı, farklı görüş toplumumuzun birliği, dirliği ve huzuru için, ortak aklı üretmek açısından bir katkı olarak görülmüştür ve Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bizim hem katkıya hem eleştiriye ih-

tiyacımız var. Her şeyi en iyi, en mükemmel şekilde yaptığımız gibi bir kör iddia içinde değiliz. Her açıdan kendimizi geliştirmeye, eleştirel akıl ışığında dinimizin ana kaynaklarının sahih bilgisini ve sahih geleneği daha iyi anlama gayretimizi sürdürmek istiyoruz. Onun için de Şûramız sadece bu kararlarıyla değil, burada yapılan her türlü tartışmasıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önünü açmakta ve hizmetlerinde ona rehberlik etmektedir.

Değerli basın mensupları;

Divan olarak Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanımız Prof. Dr. Hamza Aktan Bey, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. İbrahim Çalışkan Hocamız, Şûramızın sekretaryasını yürüten Din İşleri Yüksek Kurulu üyemiz ve 19 Mayıs Üniversitemiz İlahiyat Fakültesinin de dekanı Prof. Dr. Yavuz Ünal Hocamız ve yine Şûra sekretaryasında görev alan bütün arkadaşlar ve Şûra'ya katılan fakülte dekanlarımız, kurum temsilcilerimiz, öğretim elemanlarımız, akademisyenlerimiz ve başkanlığımızın çok tecrübeli, yetkin görevlileri, bu kararların oluşmasına ayrı ayrı katkı sağlamıştır. Şûra kararlarımızın sizinle paylaşacağımız bir noktası artık din ve toplum ilişkileri konusunda elimizde sağlam verilerin olması gerektiği konusudur. Bunun için de Diyanet İşleri Başkanlığı din-toplum araştırmalarını yürütecek, besleyecek, zenginleştirecek ve sağlam veri tabanlarıyla bu hizmeti gerçekleştirecek bir araştırma merkezi kurmalıdır veya bu yönde çalışmalara ağırlık vermelidir. Şûramızın bize gösterdiği bir hedef budur. Çünkü zemini, toplumda olup bitenleri, toplumdaki dini hareketliliği tanımadan masa başında din hizmeti üretmek, masa başında dini söylem geliştirmek doğru değildir; toplumun nasıl algıladığı, toplumun ihtiyaç ve beklentilerinin ne olduğu, toplumdaki hareketlilik, kaymalar, sapmalar, aşırılıklar, hepsi ayrı ayrı inceleme konusu olmalı, elimizde sağlam veri tabanı oluşmalı ve bu veri tabanına göre daha gerçekçi adımlar atmalıyız. İkincisi, elbette bizim görevimiz ve fakültelerimizin görevi, İlahiyat Fakültelerimizin görevi toplumu İslam dini konusunda aydınlatmak, dini bilgiyi üretmek, üniversiteler zemininde o dini bilginin üretilmesi, geliştirilmesini sağlamaktır. Ancak, bunu yaparken insanların eğitimini, bu bilginin bir ahlaka dönüşme zaruretini de görmezden gelemeyiz. Din sadece bilmek için değil, bildiklerimizi de bir davranışa dönüştürmek için vardır. Sadece biz ahlaki değerleri değer olarak öğrenmek değil, o değerleri içselleştirmek, onları hayatımızda örnek kılmak, çocuklarımıza anlatırken onların bir hayat tarzı, bir yaşam felsefesi olmasını da sağlamak zorundayız. Böylece hem bilen hem de doğru ve iyi bildiklerini hayatına yansıtan ve bu eğitimi almış nesillere ihtiyacımız vardır. Bunun için Şûramız toplumda din, dini bilginin paylaşılması kadar insanların eğitilmesi, duygu eğitimi ahlaki değer eğitimi ve bilginin ahlaki sorumluluk olarak algılanmasını da önem verilmesini öne çıkarmış ve tavsiye etmiştir.

Bir başka konu, açılışta da üzerinde durulan din dili konusudur. Din dili ko-

nusu siyasi, ulusal ve uluslararası siyasi bir projeyle ilişkilendirilmemelidir. Bu bize ve bizim bütün bu iyi niyetli gayretlerimize büyük bir haksızlık olur. Din dili deyince biz dinin anlattıklarının, muhtevasının, mesajının, davetinin toplumun her kesimine anlayabileceği şekilde ulaştırılmasını kastediyoruz. Yoksa içimizdeki veya dışımızdaki, bizim dışımızdaki odakların bizden beklediği şekliyle dini anlatmayı kastetmiyoruz. Onun için de bugün metne yansıyan şekliyle din dili konusundaki çabalarımızın ve din dilinin, yani dini anlatırken kullandığımız üslubun, söylemin herhangi bir siyasi projeyle, mesela ılımlı İslam ile veya şunla bunla ilişkilendirilmesi sadece ve sadece bizim insanımızın zihninde olan o medyatik hastalıkların ve her şeyi magazinleştirme yanlışlığımızın bir parçasıdır. Biz dini din olarak anlıyor, dini din olarak anlatıyoruz. Biz hiçbir siyasi projenin, hiçbir ulusal ve uluslararası stratejinin bir parçası değiliz ve dini bütün bunların üzerinde görmeyi dinimize bağlılığımızın bir gereği sayıyoruz. Ama şu da bir hakikat ki, İlahiyat hocalarımız da, Diyanet İşleri personeli de, çıkardığımız yayınlar da şunu göstermektedir ki, biz dinimizi anlatırken toplumumuzun, gençlerimizin, insanımızın anlayacağı bir dil kullanmak ve bu dili esas alarak meramımızı anlatmak zorundayız. Akademisyenlerin kendi aralarında kullandıkları üslûplar, akademik dil, makale dili bile bugün hutbelerimizde, vaazlarımızda yeterince sonuç almamaktadır. Hutbeler ve vaazlar konusunda yapılan en ciddi eleştirilerden birisi de kullanılan dilin akademik olduğu, makale dili olduğu ve insanların hocamız hutbede ne dedi, vaazda ne dedi konusunda zihninde sağlıklı bir birikim, bir bilgi bırakmadığı eleştirisidir. İşte biz bunu kastediyoruz ve insanlarımızın bulunduğu bölgeye göre, bulunduğu bölgenin şartlarına göre, algılama kapasitesine, eğitimine göre insanların anlayacağı bir üslûpta, bir yumuşaklıkta bir dil kullanmamızın, söylem geliştirmemizin önemi vardır.

Basın mensuplarıyla paylaşmak istiyorum; eski, o özellikle bir iki yüzyıl önceki toplum kültürünü, toplum irfanını besleyen halk din kitapları artık kayboldu ve o irfanı, halk irfanını, halk dindarlığını besleyecek çok verimli kaynaklarımız yeterince yok. İlahiyat Fakültelerimiz de, Diyanet İşleri Başkanlığımız da bu eksikliğin farkındadır ve özellikle çıkardığımız son yayınlar gençlerimize ve çocuklarımıza yönelik olarak çıkardığımız son yayınlar bu çabanın küçük bir örneğidir. Nitekim, çok kalın, akademik kitaplardan daha çok; dinimizi öğrenelim, ahlakımız, inancımız, ibadetimiz, sorumluluklarımız gibi küçük, basit dille yazılmış kitaplarımız çok daha büyük beğeni toplamakta, çok daha olumlu geri dönüşler bize intikal etmektedir. Bu da bize gösteriyor ki, akademik ve evrensel bir dil, bilimsel üslûp fakültelerimiz ve Diyanet için ne kadar önemliyse, aynı zamanda onu terk etmeksizin, bilimin düzeyinden, kalitesinden, entelektüel bakış açısından ödün vermeksizin insanı aydınlatacak bir üslûp, bir söylem tarzını da bizim düşünmemiz, geliştirmemiz gerekiyor. Şûramızın başkanlığımıza bir tav-

siyesi de bu olmuştur. Bir başka konu da medyada, basın mensupları ile medyayı konuşmak ve medyayı medyaya şikâyet etmek kendi içinde bir çelişki barındırıyor, ama biz özgür basınımızın, demokratik toplumlar için vazgeçilmez olduğunu ve çok önemli olduğunu, toplumda şeffaflığı, saydamlığı, iletişimi sağlayan en güçlü aracın medya olduğunu biliyoruz, onun için de medyamıza hep teşekkür borçluyuz. Sadece gördüğümüz aksaklıkları paylaşıyoruz. Bunu paylaşırken de yine o medyamızın gücünü arkamıza almak istiyoruz. Son, özellikle geçtiğimiz Ramazan'da ve geçtiğimiz son birkaç ayda medyamızda din konusunun daha ciddiyetle, ağırbaşlılıkla ele alındığını görmenin mutluluğu içindeyiz. Sadece burada üzerinde durduğumuz bir konu var, o da din sadece hüzünden, melankoliden, kıssadan ibaret değildir. Dinin bir düşünce yönü, tefekkür yönü vardır, dinin bir entelektüel yönü vardır. Onun da ele alınması gerekir. Dinin bireysel ve toplumsal ahlakı onaran bir yönü vardır, onun üzerinde durulması lazım ve medyamızda yer alan din tartışmalarına Diyanet İşleri Başkanlığımızın biraz uzak durduğu şikâyetini Şûra üyelerimiz dile getirdi. Ben bu şikâyeti kısmen haklı buluyorum, ancak burada kusurun sadece bizde olmadığını basın mensuplarımıza ifade etmek istiyorum, çünkü biz bütün medya kuruluşlarımıza kapımızı, gönlümüzü açtık. Kim bizden hangi bilgiyi istiyorsa, onu paylaşmayı, o konuda koşmayı, koşuşturmayı ve medyamız yanında olmayı görev ittihaz ediyoruz, ancak şunu da paylaşayım; dini konuları ağırbaşlılıkla, sağduyuyla, ciddi bilgilerle ele almak çoğu zaman insanlara ilginç gelmiyor. Böyle olduğu için de benim bazen dakikalarca yaptığım röportajlar, arkadaşlarımın dakikalarca verdiği dini aydınlatma çabası çok fazla herhalde medyatik veya cazip bulunmadığı için genellikle değerlendirilmiyor ve daha çok insanların zihninde böyle şok etkisi yaratan, çok yeni, farklı söylemler tercih ediliyor ki, biz de sırf ekrana çıkalım, medyada bizden söz edilsin diye her gün yeni bir şey söyleyemeyiz.

Değerli basın mensupları;

Din her sabah kalktığımızda yeniden konuşacağımız bir konu değildir. Bu dinden 14 asırdır vardır ve biz dini, dinin ana kaynaklarının ışığı altında, 14 asırlık sahih geleneklerimizi de göz önüne alarak, ama günümüzde yaşadığımızı, 21. yüzyılda yaşadığımızı fark ederek anlatmak zorundayız. Böyle olduğu için de bizden, İlahiyat Fakültesinin ciddi öğretim üyelerinden, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan her sabah din konusunda yeni bir şey beklemeyin. Toplumumuzda çok önemli konulardan birisi de cinsel istismar konusu. Bu konuda veriler, tartışılan tebliğler çok iyi durumda olmadığımızı ve giderek bu özgürlüklerin bu alanda bizi aşındırdığını ve tehlikeli bir boyuta doğru sürüklediğini gösterdi. Ben özellikle bu toplumdaki cinsel istismar ve diğer dini, ahlaki, manevi değerlerin giderek aşınıyor olduğunu rakamla ortaya koyan tebliğlerin tartışıldığı oturumda bulundum ve hayli üzüldüm. Emin olun basın mensuplarımız ve diğer Şûra üyelerimiz de o

tebliğleri, o verileri dinleselerdi yarından endişe ederlerdi. Bu endişeyi duymak için anne baba olmak şart değil, bu endişeyi duymak için yanı başımızda olması şart değil, dünyanın neresinde olursa olsun bu konudaki gelişmeler bizi düşündürmeli ve biz daha ahlaklı, daha saygılı, bu konuların istismarını önleyen bir çizgiyi birlikte inşa etmeliyiz. Bu sadece bizim değil, hepimizin ortak görevidir. Basınımızın özellikle üçüncü sayfalarını her gün dolduran, özellikle son birkaç yılda iyice artık gözler önüne serilen olaylar bizi derinden düşündürmeli. Sadece cinsi konular ve cinsiyet konusunu değil, ahlaki konuları, aile içi konuları, her türlü kötü alışkanlıkları kastediyorum. Gençlerimizin etrafını saran o tehlikelerin hepsini kastediyorum. Bunlar konusunda duyarlı olmak için ne dindar olmak, ne anne baba olmak, ne de öğretmen veya din adamı, imam olmak gerekir. Yüreğimizde az bir sızı varsa, az bir insan sevgisi varsa, yarınımız hakkında biraz endişemiz ve umudumuz varsa biz bu tehlikeleri birlikte görmeliyiz ve birlikte çare aramalıyız. Bu hepimize düşen ortak bir sorumluluktur, yani nereye gidiyoruz sorusunu hep, her sabah yeniden sormalıyız. Nereye gidiyoruz anne babalar olarak, çocuklar olarak, öğretmen öğrenci ilişkisi, anne baba ilişkisi, aile içi ilişkiler, ahlaki dejenerasyon, cinsel sapıklıklar, uyuşturucu, kötü alışkanlıklar, sevgisizlik, bencillik, acımasızlık, çıkarcılık, en küçük bir çıkar uğruna karşısındakinin hayatını hiçe sayan bir acımasızlığın toplumda dalga dalga yayılması. Eee bu bizim hepimizin düşünmesi gereken bir ortak konu değil mi, ortak sorumluluk değil mi? Elbette. Öyle olunca da yüreğinde sızı olan, insanların gözyaşına önem veren, insanların daha barış, daha sevgi, daha saygı dolu bir dünyada yaşamasını önemseyen herkesin bu konuda duyarlı olması gerekiyor. Şûramız da bize bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nı daha aktif rol almaya, daha etkili şekilde çalışmaya davet etmektedir. Şûramıza teşekkür ederim.

Yine bu konunun bir parçası aile konusudur. Toplumları ayakta tutan, toplumların değerlerini sonraki nesillere aktaran temel birimlerden birisi ailedir. Biz din, dil ve aileyi önemsiyoruz. Bunlardan biri bozulmaya başladığı vakit, toplumun çözülmeye başladığını görüyoruz. Özellikle ben ve arkadaşlarım, Avrupa'daki soydaşlarımız arasına gittiğimizde, onları ayakta tutan, onlar arasında değerlerimizi, milli ve manevi hasletlerimizi yaşatan çizginin korunmasında ailenin çok önemli bir rol üstlendiğini görüyoruz. Aile dağılmaya başlayınca bizi bir arada tutan bütün değerlerin de tek tek döküldüğünü görüyoruz. Onun için de aile kurumuna önem veriyoruz, aile ve irşat bürolarımızın dini rehberlik açısından çalışmasını önemsiyoruz ve özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan bayan görevlilere basınımızın huzurunda, Şûra üyelerimizin huzurunda teşekkür ediyorum. Gerçekten aile içi sorunların çözümünde dinin olumlu ve yara sarıcı katkısını onlar öne çıkarmakta, insanları kendileri ile buluşturmakta, barıştırmakta, ailedeki yaraları sarmaya çalışmaktadır. Değerli basın mensupları,

bu konudaki duyarlılığımızın temelinde din hizmetlerinin sadece cami içerisinde kalmayan ve toplumun her kesimine ulaşan sosyal bir açılıma sahip olması fikrimiz yatmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı olarak son birkaç yıldır sosyal açılımlı din hizmeti vurgusunu öne çıkardık. Buna hepimizin ihtiyacı var; din sadece camilerin dört duvarı arasında kalan, ezan okuyup, hutbeyi okuyup, namazı kıldırıp biten bir olgu olmamalıdır. Böyle olduğu için de din görevlilerimize bu konuda görevler verdik. Toplumda çevre bilincinin oluşması gerekiyorsa, din görevlimiz en önde yürümelidir. Toplumda kan davalarının önlenmesi, toplumda barışın sağlanması konusunda bize görevler düşmektedir. Köylerimizde, mahallelerimizde artık sularımız daha temiz akmalı, çöpler meydanda olmamalı, insanlar daha temiz, daha hijyenik bir ortamda yaşamalıdır. Ağaçlandırma ve çevre sağlığı son derece önemlidir. Çevremizde yoksul ve yoksun insanlar varsa, onların yanında olmak bizim ödevimizdir; insani ödevimizdir, dini ödevimizdir. Kız çocuklarını okutamayan aileler varsa, kız çocuklarına karşı ayrımcılık varsa, aile içi şiddet varsa, din görevlilerimiz bundan en önce haberi olan olmalı ve bu konuda toplum duyarlılığını, toplumun zihinsel dönüşümünü harekete geçirmelidir, yani din umumi bir rahmettir, herkesi kuşatan bir rahmettir, böyle olduğu için de o rahmetin hayatımızı her alanında bize yağması, bizim hayatımızı güzelleştirmesi gerekiyor. Böyle olduğu için de sosyal açılımlı din hizmeti, din hizmetlerinde sosyal yelpazeyi önemsiyoruz. Artık din görevlimizi o caminin görevlisi değil, o bölgenin, o mahallenin, o mahallede bulunan 20, 40, 50, 60 hanenin, herkesin görevlisi olarak görmek istiyoruz. Camiye gelen gelmeyen, namaz kılan kılmayan, oruç tutan tutmayan, dinin gereklerine şöyle veya böyle yerine getiren getirmeyen, ayrım yapmaksızın her insana ulaşan, her insana kapısını açan, gönlünü açan bir din görevlisi profilinin peşindeyiz. Bu bizim sevdamızdır, bu bizim hayalimizdir. Dinin de hedefi odur. İşte onun için de sosyal açılımlı din hizmeti kendimizi etkin kılma değil, insanımızı ihya projesidir. Biz bütün bunları yaparken, çoğunu basın mensuplarımızın ve Şûra üyelerimizin bildiği birçok protokoller yaptık. Değişik kurumlarla, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'yla, aile kurumlarıyla, ilgili bakanlıklarımızla, Çevre ve Orman Bakanlığı ile, Adalet Bakanlığı ile, Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü ile, yani sosyal sorunlarla, Özürlüler İdaresi ile, burada tadatı mümkün olmayan birçok idareyle son birkaç yılda değişik protokoller yaptık. Onların işini üstlenmedik değerli basın mensupları, onların yapacağı işi biz üzerimize almadık. Sadece onların yanında olduğumuzu ve bu alanda onlara katkı sağlamayı kendimizin bir ödev addettiğini onlara söyledik, yoksa ki biz Çevre ve Orman Bakanlığı'nın, Aile Kurumu'nun, Engelli İdaresi'nin işini üstleniyor değiliz; ama diyoruz ki, istiyoruz ki yetişme yurtlarında, huzurevlerinde, cezaevlerinde, o dinin o rahmetinden, sevgisinden, insanı kendisiyle ve Rabbi ile ve insanlıkla buluşturan o davetinden herkes istifade etsin. Ben bu ihtiyacı

yetiştirme yurtlarına, huzurevlerine, cezaevlerine gittiğimiz vakit çok daha yakından görüyorum ve o insanlar adeta bizim yakamızdan tutup bugüne kadar neredeydiniz diye soruyorlar. Emin olun, isim vermeden söyleyeyim, bir bayanlar cezaevine gittim, orada biraz konuştuk, dertleştik, hüzünlendik ve onlar dediler ki şimdiye kadar neredeydiniz, biz bunları bugüne kadar duysaydık belki de burada olmazdık. Böyle olduğu için de biz bütün kurumlarla, kendi işimizi yapmanın bir parçası olarak işbirliği yapmaya kapılarımızı açtık.

Evet, yine medya mensuplarıyla medyanın bir sorununu paylaşmak istiyorum, o da dizilerde, filmlerde daha özenli olmamız gerekiyor. Evlilik dışı ilişkileri normalleştiren, normal gösteren ve alıştıran, ahlaki yanlışları sıradan davranışlar olarak gösteren filmlerin, rol modellerin sergilenmesinde dikkatli davranmalıyız. Bu toplum hepimizin, gelecek hepimizin. Geleceği inşa ederken bu yanlışların birer çukur olduğunu ve bunlara düşersek bir daha kalkamayacağımızı bilmemiz gerekiyor. Bu bakımdan da ben yani aileyi, ahlaki değerleri, manevi değerleri korumamız gerekiyorsa hepimize ödev düştüğünü ifade etmek istiyorum. Medyamızın, sorumlu medyamızın bu konuda biraz daha özenli davranması Şûramızın ortak temennisidir. Böyle olduğu için de çocuklarımız, gençlerimizi olumsuz yönde etkileyecek, onların zihinlerini bulandıracak, onlara yanlış rol modeller göstermeyelim. Onları kendi geleneklerimiz, çizgimiz, değerlerimiz ışığında yetiştirelim. Tabii bu sadece medyanın değil hepimizin sorumluluğu. Yazarlarımızın, senaryo yazarlarımızın, yapımcılarımızın, toplumun ortak duyarlılığının bir parçası olmalıdır. Özellikle de medyada dinin ve din adamının imajını zedeleyen her türlü resimden, çizgiden, fotoğraftan kaçınmamız gerekiyor, çünkü din görevlimizin imajı, öğretmenimizin imajı, o toplumu manevi, kültürel yönden eğitecek insanların imajı zedelendiğinde, sadece o şahıs değil bundan hepimiz zarar görmekteyiz. Belki zihninizde soru vardır ama bundan önceki III. Şûramız yurt dışı din hizmetleri alanına ayrıldığı için biz bu Şûramızda sadece ülkemizin sorunlarını ele aldık, ancak bu ülkemizin sorunları küresel bir dünyada, küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz; mahallemizin sorunu, ülkemizin sorunu insanın ortak sorunu demektir, çünkü biz artık küreselleşen dünyada şehirlerimizi de, hayat tarzımızı da dünyanın genel geçer sistemine göre dizayn ettik. Böyle olduğu için de mesela mahalle kavramını yitirdik. Yeni ev ve şehirleşme tarzları oluşturduk. Bütün bunlar içerisinde eski tarz din hizmetleri anlayışımızı sürdürmek zorlaştı. Bu hızlı nüfus hareketliliği içerisinde, nüfus seyyaliyetine sahip değişik kesimler var. Yazın yaylalarda, kışın sahillerde ikamet eden vatandaşlarımız var, yer değiştiren vatandaşlarımız var. Biz din hizmetleri olarak onlara yetişmekte kusurluyuz. Bu bakımdan Şûramız yerinde olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumun bu hareketli kesimlerine din hizmeti ulaştırmakta daha özenli davranmasını, daha gayret içerisinde olmasını tavsiye etmektedir. Biz de bu tavsiyeyi baş tacı ediyo-

ruz. Yine, tarihi camilerimize gelen turistlerimize ve yabancılara rehberlik ederken sadece tuğlaları ve oranın sanat güzelliğini değil, insanımızın ve orada verilen hizmetlerin değişik boyutlarını, insanımızın milli, manevi, ahlaki, kültürel zenginliğini de onlara tanıtmamız gerekiyor. Onun için turizm rehberlerimize de burada bir görev düşmektedir. Onların da yalın ve sadece kendi alanlarına sıkışıp kalan, camileri bir müze olarak algılayan ve oradaki resimleri ve şekilleri anlatan üslûp yerine biraz daha onun arka planında yatan manevi ve kültürel zenginliği tanıtıcı bir rehberlik yapmalarını bekliyoruz. Yine basında da sıkça dile getirilen merkezi vaaz ve merkezi ezan konusu var. Tabii bütün Şûra üyelerimiz vaazların, hutbelerin ve dini aydınlatma faaliyetinin çok temel, insani bir iletişim meselesi olduğunu ve bunun bire bir yapılması gerektiğini ve bire bir yapılması halinde daha etkili ve önemli olacağını dile getirdiler. Ancak biz de sınırlı sayıda kadromuzun olduğu, ülkemizde yaklaşık 90.000'e yakın cami bulunduğunu, 2.000 vaizimizin olduğunu ve bütün cemaate bire bir vaaz etmemizin kadro açısından mümkün olmadığını ifade ettik. Ancak bir hedefimiz var, artık İlahiyat Fakültesi mezunu din görevlilerimizin oranını arttırmak istiyoruz. Halen %10'larda, 15 civarında olan bu oran bizim için gerçekten bir mahcubiyet konusudur. 21. yüzyıldayız ve ülkemizde bu kadar tecrübeyi geride bıraktık, ama din görevlilerimizin halen %15'i bulmayan oranı sadece İlahiyat Fakültesi mezunudur. Gönlümüz ister ki her camide İlahiyat Fakültesi mezunu olan, dini bu dünyanın, toplumun ve çağın istediği bir ufukla kavrayan, ana kaynaklarından anlayan ve toplumuna çok iyi şekilde aktaran din görevlilerimiz olsun. Bunun için de İlahiyat Fakültelerimize önemli görevler düşmektedir. Bu kontenjan sayısının artmış olması en çok bizi sevindirmektedir. Çünkü inanıyorum ki kontenjan sayısının artışıyla birlikte bu öğrencilerimizi yarınlara hazırlayabilir, din eğitimi konusunda da yetkin ve yeterli kılabilirsek, inanıyorum ki artık insanıyla, toplumuyla, çevresiyle bire bir ilişki kuran, hutbesini, vaazını kâğıttan okuyan değil, kendi kafasından, kendi gayretleriyle, kendi özüyle yoğuran din görevlilerine sahip olacağız. Bu bakımdan Diyanet İşleri Başkanlığı kademeli olarak ve imkânlar ölçüsünde merkezi vaaz uygulaması yerine bire bir vaaz, din görevlimizin kendi elinin, alın terinin ürünü hutbe vaazlarla topluma ulaşma gayreti içindedir. Merkezi ezan uygulaması da yanı şekilde kademeli şekilde kaldırılacak ve onun yerine her bir görevlimizin kendi edasıyla, sedasıyla, kendi musikisiyle ezanı okuması teşvik edilecektir. Ancak imkânlar yetersiz olduğu zaman ve her camide, her mikrofonda, her hoparlörde o güzel ezanı bulamadığımız vakit merkezi sisteme geçiyoruz. O bakımdan toplumumuzun bizi anlayışla karşılayacağını ümit ediyoruz. Aslında aynı şeyi düşünüyoruz. Onun için de Kur'ân-ı Kerim'i ve ezanı güzel okuma kursları başlattık. Görevlilerimizi bu alanda yetiştirmek istiyoruz, çünkü sanatın, estetiğin olmadığı yerde dindarlık eksik kalır. Bir başka sosyal sorun olarak gençlerimizin sigara,

alkol ve uyuşturucu bağımlılığından kurtarılması gerektiği konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da etkin rol alması arzu edilmektedir. Bu da çok yerinde bir tespittir ve ben giderek ülkemizin bu konuda bilinç düzeyinin daha arttığı ve zihniyet dönüşümünün giderek güçlendiği kanaatindeyim.

Yine basın mensuplarımızla bir konuyu paylaşayım. Kadın hakları konusuna yıllardır vurgu yapıyoruz ve bütün görevlilerimiz içtenlikle bu vurguyu, bu daveti, bu mesajı benimsemiştir ve artık ülkemizin her yerinde hiçbir ayrım yapmaksızın, güzel yurdumuzun her yerinde camilerimizde kadınlarımıza saygılı olmanın, kız çocuklarımıza ayrım yapmamanın dini bir ödev olduğunu anlatıyoruz. Asıl demek istediğim şudur ki, toplumumuzdan çok olumlu geri dönüşler aldık. Cemaatimizden, insanımızdan hiçbir tepki almadık, aksine neredeyse gözleriyle şimdiye kadar bunları niye anlatmadınız dercesine hüsnü kabul gösterdiler. Demek ki biz doğru bildiğimizi doğru şekilde yaparsak insanımızın irfanı, toplumumuzun irfanı onu anlamaya ve geliştirmeye hazır. Bu konuda daha da mesafe almak zorundayız. Gençlerimizin, insanımızın her sorununa, toplumun değişik katmalarına ulaşmakta eksikliklerimizin farkındayız ve giderek yol almamız gerektiğini ifade ediyorum ve bu konuda engel biziz, kendi gönül dünyamız, kendi zihin dünyamız, yoksa ki toplumumuz verdiğimiz vakit almamazlık etmiyor. Onun için bizi göreve çağıran her çağrıyı baş tacı ediyoruz. Değerli basım mensupları biraz zaman uzadı ama bunları ayrıntılı olarak sizinle paylaşmak istiyorum. Şûramızın bir temel konusu da din eğitimi, yaygın ve örgün din eğitimi konusu idi. O konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili kurumlarla işbirliği yapması tavsiye edildi. Doğrudur. Din eğitimi, yaygın din eğitimi alanında eksiklikler varsa bunların giderilmesi tespitleri yapıldı. İlahiyat Fakültesi mezunlarımızın din hizmetleri alanında daha iyi yetişmesi tavsiyesinde bulunuldu. O da zannedersem yerinde bir tavsiyedir, çünkü biz sadece teoloji mütehassısları değil, aynı zamanda insanımızla iletişim kuracak din âlimleri de yetiştirmek zorundayız ve birinden vazgeçmeksizin diğerini yapmak zorundayız. O dini bilginin, üniverser din biliminin seviyesinden vazgeçmeksizin ve üst düzeyde üniverser düzeyde din bilimi üretme şartını çok önemli görerek topluma din hizmeti sunmak ve toplumu dini konularda aydınlatmak görevi konusunda da başkanlığımız ve İlahiyat Fakülteleri daha etkin olmaya davet edilmektedir. Yine örgün din eğitimi, yaygın din eğitimi, uzaktan eğitim, açık öğretim fakülteleri, İlahiyat Fakülteleri konularında bazı teknik sayılabilecek kararlar ve tavsiyeler burada müzakere edildi ve onların da yine ilgili birimlerle paylaşılacağı, paylaşılması halinde faydalı olacağını düşünüyorum. Ancak biz bu konuda karar almak yerine bu konuda tavsiye noktasında olmak durumundayız ve bu konuda Şûramızın da görüşleri bir tavsiye mahiyetindedir. Zaten şûranın kendisi de danışmanlık demektir, topluma rehberlik demektir, yol göstermek demektir. İlahiyat Fakültelerimizin lisansüstü çalış-

malarda özellikle, doktora ve yüksek lisans çalışmalarında toplumun sorunlarına, sosyal sorunlara daha çok eğilmesi istenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sunduğu din hizmetlerinde pedagojik formasyon yönüyle eksiklikler varsa onların telafisi istenmiştir. Camilerimizin aynı zamanda bir sosyal, kültürel faaliyetler merkezi olması tavsiye edilmiştir. Basınımız alışkındır, çok paylaşıyorum. Özellikle ülkemizde camilerimiz çok yalnızdır. Avrupa toplumları, mesela Rusya'daki özerk cumhuriyetlerindeki Müslüman topluluklarında camiler çok daha etkin, çok daha merkezi role sahiptir. Bir Kazan'a gittiğiniz vakit, bir Saraybosna'ya gittiğiniz vakit veya Avrupa'ya gittiğiniz vakit camilerimizin aynı zamanda bir sosyal, kültürel mekân olduğunu göreceksiniz. İnsanların orada buluştuğunu, orada bir dizi sosyal, kültürel etkinlik yapıldığını, kadınlarımızın, gençlerimizin, kızlarımızın, çocuklarımızın hep buluşma merkezinin olduğunu görüyoruz. Şûra kararlarımızda yok, ama Şûra üyelerimizle paylaşsaydım inanıyordum onlar da hüsnü kabul gösterirlerdi. Ben, cami müştemilatında din görevlimizin lojmanının olmasını doğru bulmuyorum. İki açıdan, bir cami müştemilatında o bölgedeki, mahalledeki insanların buluşacağı, gençlerin, kadınların, çocukların buluşacağı sosyal, kültürel mekânlar yapalım; ikincisi de din görevlimiz de hayatın içine girsin. Cami müştemilatında tecrit edilmiş bir hayat içinde yaşamasın ve insanlar acaba hocamız caminin elektriğini, suyunu mu kullanıyor şeklinde bir sûizana sahip olmasınlar, hocamızın insanların, apartmanların içerisinde evi, ikameti olsun ve hayatı onlarla paylaşsın, onlar hocamızı yanında görmenin mutluluğunu yaşasınlar. Onun için de Şûramız çok önemli bir tespit olarak camilerimizin daha sosyal, daha kültürel faaliyetler yapması ve sosyal, kültürel faaliyetlere merkez olması konusunda bir tavsiye kararı almıştır. Vaaz ve irşat faaliyetlerimizde daha etkili olması, çağdaş iletişim araçlarından istifade edilmesi, mesela camilerimizde görsel malzeme kullanılması ve sunum tekniklerinden istifade edilmesi tavsiyesi de bana göre Şûramızın önemli tavsiyelerinden birisidir. Ve bütün bunlar hep Şûramızın yine son bir tavsiyesi, bütün bunlar yapılarken masa başı olmasın, masa başında ben yaptım oldu, bu böyledir şeklinde olmasın, her bir çalışma, her bir faaliyet, her bir hizmet sürekli ölçülsün, geri dönüşümleri alınsın, sosyal araştırmalarına ve veri tabanlarına konu edilsin, böylece yapılanlar hizmetlerin etkinliği, verimliliği sürekli tartılsın ve başkanlığımız ve fakültelerimiz, bu alanda uğraşanlar daha etkin, daha verimli olsun.

Dilimin döndüğünce Şûra üyelerimizin bu dört günlük kıymetli mesailerini özetlemeye çalıştım, ama şundan eminim: Burada ne kadar iyi ifade edersem edeyim, dil ne kadar yetkin olursa olsun, ki öyle bir iddiada değilim, dört günlük Şûranın o bereketini, o güzel atmosferini yansıtacak kıvamda değildir. Ben Şûramızda 4 gün boyunca değerli Şûra üyelerimizin arasında bulunmanın mutluluğunu yaşadım. Birçok konunun çok değişik yönleriyle tartışıldığını, konuşuldu-

ğu gördüm, mutlu oldum ve basın mensuplarımıza ve toplumumuza şu müjdeyi vereyim. Şûrada tartışılan bütün tebliğler ve müzakere konuları basılacaktır ve zannedersem 2 veya 3 ciltlik kitap halinde en kısa zamanda basılacak ve insanlarımızı görecekler ki bu Şûrada ve her zaman iddia ettiğimiz gibi Türkiye'mizde, ülkemizde din konuları çok üst düzeyde ve kuşatıcı şekilde konuşulmaktadır. İslam ülkeleri ile ülkemizi mukayese ettiğimiz vakit, bunda zerre kadar övünme payı yoktur, bunu bilesiniz, İslam ülkeleri ile ülkemizi mukayese ettiğimiz vakit, ülkemizin çok önemli bir birikime sahip olduğunu, entelektüel bir bakış açısına sahip olduğunu, o laik ve demokratik yapının, o hoşgörülü yapının, çok kültürlü yapının ve ta asırlar boyu geriden gelen o zengin mirasın bize çok şeyler kazandırdığını açıklıkla görüyoruz. Burada konuşulan, önerilen, tartışılan birçok konuyu birçok İslam ülkesinde arasanız bulamazsınız. İlahiyat Fakülteleri görevlilerimizin sahip olduğu o yüksek dini bilgi seviyesini, entelektüel seviyeyi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın o ufkunu, hizmet anlayışını gönlümüz ister ki bütün İslam ülkelerinde görelim. Ama bu biz çok mükemmeliz anlamına gelmiyor. Bu alanda yol aldıkça eksiklerimizin daha fazla olduğunu fark ediyoruz, ancak ben Şûra üyelerimiz hakkında bu tespiti yapmazsam vefasızlık ve kadirşinassızlık olur. Bu bakımdan ben bütün Şûra üyelerimize teşekkür ediyorum. Her biri çok önemli tebliğle, çok önemli katkıyla geldiler. Ben bütün Şûra üyelerimize basınımız huzurunda teşekkür ediyorum. Hepsine sağlıkları, esenlikler diliyorum, afiyetler diliyorum, dinimizin bizim yarınlarımızı inşa etmede, huzurumuzu bulmada, önce iç huzurumuzu sağlamada, sonra toplumsal huzurumuzu sağlamada, birliğimizi, beraberliğimizi sağlamada vazgeçemeyeceğimiz bir öneminin olduğunu bir defa daha ifade etmek istiyorum. Yüce Rabbim milletimizin ağız tadını bozmasın, bizi birlik ve beraberlikten ayırmasın. Devletimizin ortak mutabakatları, cumhuriyetimizin ilkeleri, dinimizin sahih bilgisi, çağdaş dünyanın bekledikleri, insanımızın duyarlılıkları ve hassasiyetleri, hiçbir kimsenin gözünde yaş, yüreğinde sızı olmaması, bütün bunlar bizim ortak kaygılarımızdır. Hiçbirini diğerine alternatif kılmıyoruz. Hiçbirini diğerinin bedeli saymıyoruz, hepsi birden olsun, bir arada olsun ve din bu bir aradalığın en büyük paydası olsun istiyoruz.

Bu duygu ve düşüncelerle tüm Şûra üyelerimize saygılarımı sunuyorum, sağlık, afiyet dileklerimi sunuyorum. Basın mensuplarımıza sağlıklar diliyorum. Basınımıza da teşekkür ediyorum ki bu duyarlılığımı, bu hassasiyetlerimizi hep daima en iyi şekilde topluma yansıtma gayreti içinde olmuştur. Bütün insanımıza, yarınlarımıza dualar ediyorum. Sadece Müslümanlar için değil bütün insanlık için dua ediyorum. Allah'ın selamı, rahmeti, bereketi hep sizinle olsun, bizimle olsun.

KAPANIŞ OTURUMU

❖

OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

❖

BAŞKAN YARDIMCILARI

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Prof. Dr. Hüseyin PEKER

Mustafa Hakkı ÖZER

❖

(16 Ekim 2009)

Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI (Oturum Başkanı):

Bismillahirrahmanirrahim. Cenâb-ı Hakk'a hamd-ü sena ediyor, Rasûl-ü Ekrem'e salât selâm eyleyerek son oturumun açılışını yapıyorum. Bize şimdi söylendiğine göre, bu son oturum bir dilek temenniler şeklinde icra edilecektir. Hem bundan sonraki şûraların daha iyi nasıl yapılabileceği hem de alınan Şûra kararlarının hayata geçirilmesinin nasıl mümkün olabileceği hususlarında hocalarımızın görüşlerini almak ve bundan sonra yapılacak Şûralara bir zemin oluşturmak amacıyla böyle bir dilek temenniler oturumu düşünüldü. Öncelikle ben Şûranın dört gün boyunca hayli ciddi olarak çalıştığı kanaatindeyim, bunu ifade etmek istiyorum. Daha önceki Şûralara da katılmış biri olarak ben bu Şûranın daha öncekilerden seviye itibariyle de daha iyi olduğunu düşünüyorum. Sunulan bildiler, yapılan müzakereler, konuşmaların ciddiyeti, konuşmaların nezaketi itibariyle bakıldığında daha ciddi, daha seviyeli öncekilere göre bir Şûra gerçekleştirdiğimizi düşünüyorum. Bunda bütün hocalarımızın katkıları var, her birine teşekkür ediyorum. Sayın Başkan'ımızın kapanış konuşması zannediyorum her birimizi tatmin etmiş, her birimizin duygularına tercüman olmuş bir konuşmadır. Şûra kararlarını özetleyici mahiyette, kimseyi rahatsız etmeden, ama meramı düzgün bir şekilde ifade etmek suretiyle hislerimize tercüman olmuştur. Kendisine bunun için de teşekkür ediyoruz.

Bize tanınan bu oturumum bir saatlik bir süresi var. Bu zaman zarfında hocalarımızı dinlemek, söylediklerini not almak ve bundan sonraki Şûralara zemin hazırlamak, bir de alınana kararlarının hayata geçirilmesi konusunda hocalarımızın fikirlerini almak istiyoruz.

Buyurun efendim, Prof. Dr. Servet Armağan.

Prof. Dr. Servet ARMAĞAN: Efendim, ben dileklerimi, müşahedelerimi, intibalarımı şu başlıklar altında arz etmek isterim: Şûranın mevzuu iyi seçilmiş, tebrike şayan. Toplantının organizasyonu başarılı, bilhassa Yavuz hocamın başkanlığı altında sekretaryanın muvaffakiyetli bir hizmet îfâ ettiğini ifade etmek, söylemek isterim. Nezaketleri, zekâvetleri ile bu kadar büyük, değerli bir katılımcıyı gücendirmeden, kırmadan ve suhuletle toplantının sonuçlandırılmasına muvaffak oldular. Tebriklerimi söylemek istiyorum. Aksaklık olarak veya tenkit olarak ise, her toplantıda olan eksiklikler tabirinden, ben olsaydım bu çantayı, içindeki programı ve diğer evrakları ilk gün kayıt yapıldığı sırada katılımcılara verirdim. Uluslararası usul öyledir. Biraz daha dikkatli davranılsaydı faydalı olurdu. İkincisi, yine buna merbut bir nokta olarak katılımcıların listesinin, bütün katılımcıların alfabetik bir sırayla verilmesi yine uluslararası bir usuldür. Bunun en bariz faydası, benim şahsen temas kurmak istediğim, görüşmek istediğim kim-

seler, kendisinden istifade etmek istediğim kimselerden hangileri vardır diye o listeden görme fırsatım olurdu. Bir yerde bu tebliğler basılacak, basılan metnin tam bir edisyon hüviyetinde olmasını isterim. Hatasız basımın yanında arkasında kavram endeksi, âyet endeksi, hadis endeksi gibi o kitaptan istifademizi azami derecesine çıkaran birkaç yapraktır, bu ihmal ediliyor. Sayın Başkan bir de gelecek toplantıya ait bir temennimi veya teklifimi söylemek isterim, gerçi 5 sene sonra olacak bir vaka, olay. Ben derim ki gelecek toplantının mevzuu Avrupa'daki din hizmetleri olmalı, Avrupa'daki din hizmetleri. 5 yıl sonrasını düşünerek bu teklifi yapıyorum. Şimdi Avrupa Birliğine girmeye çalışıyoruz bir taraftan, 5 yıl içinde neler olur bilmiyoruz. Ama şu anda bildiğimiz Almanya'da, Fransa'da, Belçika'da birçok Avrupa ülkelerinde birçok Müslümanlar var, Türkler bunların çoğunluğunu teşkil ediyor. Bunlara yönelik olarak hizmetler var, Kur'an hizmeti cami hizmeti ve benzeri. Diyanet zaman zaman Avrupa'da toplantılar yapılıyor. Başkan Yardımcısı Mehmet Görmez Bey'den birkaç defa dinledim, ama bu bir Şûra içinde yapılırsa, Almanya'dan, hatta müşavirlerimiz davet edilirse faydalı olacağına kanaatim var, onun için arz ettim. Teşekkürler ederim.

Divan Başkanı: Hocam, çok teşekkür ediyorum. Daha çok arkadaşlarımızın konuşabilmesi açısından eğer süratle, kısa kısa konuşmak mümkün olursa, çünkü oturumu 15.30'da bitirmek durumundayız. Evet, Ali Rıza Temel Bey.

Ali Rıza TEMEL: Bu tür toplantılar İslâm âleminde de çeşitli vesilelerle icra ediliyor, birçoklarına şahit olduk. Şimdi bakıyoruz mesela 1 sene önce bir toplantı oluyor, kararlar ve tavsiye, aynı toplantıda aynı kararlar, yani toplanmış olmak için yapılıyor; ama burada bu işin fevkalade ciddi olduğunu gördüm, tebrik ediyorum. Çalışanlardan, emeği geçenlerden Allah razı olsun. Bir de tabii bu alınan kararların, hizmetlerin izlenmesi için komite kurulmasını teklif ettik, acaba Din İşleri Yüksek Kurulu bünyesinde bu alınan kararları izleme komitesi gibi bir şey teşekkül ettirilir mi? Teklif ediyorum, teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Teşekkür ederim, şu anda bana işaretle bildiriliyor. Öyle bir komite teşkil edilmiş, hazırlanmış, teşekkür ederim. Evet, Sayın Başkan bütün konuşmalarında hanımları özellikle önceledi, hanımların hissiyatını da almayı isteriz doğrusu. Evet, buyurun.

Bir Katılımcı: Teşekkür ediyorum. Şunu ifade etmek istiyorum, 3. Oturumdaydım. Manevi rehabilitasyonla ilgili, hastane hizmetleriyle ilgili bir bölüm vardı, ama Sağlık Bakanlığı'ndan temsilciler yoktu, onların olması gerekirdi

diye düşünüyorum. Sosyal açılımlı din hizmetleri konuşuluyor, kadın konusunda KSGM'den yetkililerin olmasını doğrusu tercih ederim. Onun dışında ben Servet hocanın dediklerine katılıyorum. Organizeyle ilgili daha düzenli bir şey yapabilirlerdi, şirket bir eksiğidir zannediyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkür ederiz. Alınan kararların hayata geçirilmesi ilgili de hocalarımızın görüşlerini almak isteriz. Erhan Bey, buyurun.

Prof. Dr. Erhan YETİK: Dört gün boyunca güzel bir organizasyona şahit olduk. Emeği geçenlere ben de teşekkürlerimi bildirerek sözlerime başlamak istiyorum. Öneri niteliğinde benim söyleyeceğim bir husus var. Tebliğci ya da müzakereci arkadaşlarımız konu belli olduğu için, muhteva belli olduğu için buraya gelmeden Şûra kararı olabilecek nitelikte birtakım öneriler oluşturarak gelirse daha faydalı olabilir diye düşünüyorum. Çünkü sempozyum havasından tebliğleri çıkarmak bir hayli zor oluyor. İşte, tebliğ sunumu, müzakeresi derken esas amaçtan zaman zaman uzaklaşıyoruz, bu da Şûra mantığıyla biraz ters düşüyor. O açıdan gerek müzakereciler gerek tebliğciler Şûra mantığını gözetmek suretiyle ve tabii çok zamanlı düşünerek ön tespitler yaparak gelirlerse Şûranın daha verimli olmasına katkı sağlayabilirler diye düşünüyorum ve teklif ediyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkür ediyorum. Evet, Köktaş hoca da aynı şeyden şikâyetlenmişti sabahleyin. Şûranın biraz sempozyum havasından kurtarılması gerekir dedi. Herhalde isabetli bir düşüncedir. İnşallah bu tecrübeler bundan sonra daha da güzelini yapma imkânı verecektir. Evet, Cem Zorlu Bey.

Prof. Dr. Cem ZORLU: Organizasyon yapan ve emeği geçen tüm arkadaşlara teşekkür ediyorum. Çok büyük bir organizasyon, tabii eksikleri mutlaka olacak; ama bu eleştirilerimiz biz sonraki sefer daha kaliteli ve daha güzel olabilmesine katkı sağlamak amacıyladır. Bir kere Şûra beyin fırtınasının olması gereken bir toplantıdır. Kesinlikle sempozyum havasından uzaklaştırılması gerekir. Bir kere tebliğlerin 15 gün önce mutlaka elimizde olması gerekirdi ve katılımcılara, müzakerecilere özellikle tebliğlerin sunumlarının yapılmayacağı, yapılmaması da söylenmeli idi. Tebliğler çerçevesinde mutlaka tartışmaların yapılacağı ve bu çerçevede hazırlıklı gelinmesi gerektiği vurgulanmalı idi ve 4. Komisyondaydım, görebildiğim kadarıyla pek çok tebliğ okunmamış, yani bir elektronik ortamda gelmesi hasebiyle belki açılamamış. Eğer tebliğin sunumu yapılmayacağı özellikle vurgulanırsa, müzakereci mecburen okuyup gelecektir ve tebliğin sunumu

yerine yarım saatlik bir beyin fırtınası yapılabilir. Çok gerekli olursa tebliğci arkadaş da konuya katkı sağlayabilir. Bu organizasyonun mutlaka gelecek sefer bu açıdan gözden geçirilmesini temenni ediyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkür ederiz. Ömer Bey, buyrun.

Prof. Dr. Ömer DUMLU: Sayın Başkan, Değerli Şûra Üyeleri, hepinizi saygıyla selâmlıyorum. Ben, ikinci defa Şûra toplantısına katılıyorum. İlk katıldığım toplantı ile bunun arasında büyük fark gördüm. Birincisinde isim vermeyeceğim ama iki hocamızın atışmasıyla başladı, atışmasıyla bitti. Diğer arkadaşlar pek fazla konuşmadı veya konuştularsa da arada öyle gitti diyebilirim. Ama bu Şûranın farklı yönü konuşmak isteyen, fikir beyan etmek isteyen herkes iyi veya kötü konuştu. Bu anlamda bu Şûra, epeyce mesafe katedildiğini gösteriyor. İkincisi de Cem Bey'in söylediklerine aynen katılıyorum. Yani mesela zaman zaman sizin de başkanlığını yaptığınız, başka hocalarımızın da yaptığı oturumlarda sabahleyin tebliğ sunuldu, ancak bir sempozyum havasını da geçti, aslında tabiî ki tebliğ sunan arkadaşlar da haklı, hazırlanmışlar gelmişler, anlatacaklar.

Bir başka nokta da tebliğlerin elektronik ortamda bildirilmesi gayet güzel ama bazen elektronik ortamı da kullanamıyorsunuz, en azından şimdilik söyleyebilirim. Eğer yine aynı format üzerinden gidilecekse, mutlaka bu şeylerin bir veya iki sempozyum veya tebliğ olmalı, onun dışında müzakereciler de, daha önceden söylenildiği gibi okunursa daha faydalı olur diye düşünüyorum, aksi takdirde hepsi birbirinin içine giriyor, sürenin başlayıp da bitmesi bir oluyor. Dolayısıyla, bunun birazcık daha derlenip toparlanıp ileriki Şûralarda daha organize edilmesi gerekir diye düşünüyorum. Saygılar sunuyorum.

Divan Başkanı: Hocam, teşekkür ediyorum.

Ali MELEK: Ben de heyetimize saygılarımı sunuyorum ve gerçekten Şûra Genel Sekreterimizi başta olmak üzere atölye çalışmasında bulunan hocalarımız organizasyonu fevkalade güzel gerçekleştirdiler, sonuçlandırdılar ve ben tebriklerimi, takdirlerimi ifade etmek istiyorum. Aslında Şûra Genel Sekreterliği tebliğcilere, tebliğinizle beraber karar metnine geçecek en az iki öneriyi de gönderin demişlerdi. Ben burada zannediyorum, anlaşılmayan bir durum olduğunu fark ediyorum sanki. Biz de tebliğciler olarak en az iki olmak üzere öneriyi gönderdik, belki müzakerecilere bu teklif yapılmamış olabilir, belki onun için o şekilde anlaşıldı diye düşünüyorum, ben konuyu düzeltmek isterim.

Diğer bir husus, belki tebliğlerin çok fazla oluşu oturumlarda tebliğlerin rahat okunmasını ve rahat müzakere edilmesi zorlaştırmıştır. O konuda biraz eksiklik oldu diye düşünüyorum, çünkü koşuştura koşuştura tebliği bitirmek üzere zamanın darlığından dolayı vurgu yapmamız gereken belli konuların üzerinde vurgu yapamadan geçme durumunda kalıyoruz. Bir de salonlarda bile yer sıkıntısı yaşandığına göre, zannediyorum müzakerecilerin sayısının çok fazla oluşu da bu aksaklığın nedeni olabilir diye düşünüyorum. Yani her müzakereci, bence katılımda katkıyı en iyi bir şekilde sağlayacak zamanı bulamalı, tebliğci de vurgulamak istediği konuda sağlam bir şekilde vurgulayabilmeli diye düşünüyorum. Saygılarımı sunuyorum.

Divan Başkanı: Evet, İlyas Bey, buyurun.

Doç. Dr. İlyas ÜZÜM: Ben de herkese teşekkür ediyorum. Şuna değinmek istiyorum. Herkesçe bilindiği üzere konuların hem nazari boyutu var, hem de fiilen uygulanmakta olan boyutu. Şûra temelde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili birimlerine tavsiye kararlarında bulunmak, önlerini açmak doğrultusunda fikir vereceği için tebliğlerde sağlam ve nazari arka planla birlikte mevcut uygulamayı bilerek, dikkate alarak, daha fonksiyonel olabilmesi için onu geliştirmeye matuf önerilerin ortaya konması gerekiyor. Asla kimseyi kınama anlamında değil, dikkat çekme anlamında söylüyorum. Bazı tebliğlerde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili birimlerinde uygulamayla ilgili olarak bilgilere nüfuzsuzluğun olduğunu ben gözledim. Bunların giderilebilmesi için müteakip Şûralarda mutlaka veri ihtiyacı olan konularda bizzat ilgili birimle temasa geçilerek uygulamayla ilgili sağlıklı, net bilgilere ulaşılmalı. Aksi halde bazı öneriler ya fiilen uygulanmakta olan öneriler olma niteliği taşıyor ya da kimi defa uygulanmakta olan uygulamanın gerisinde kalma şanssızlığı gösterebiliyor. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkürler. Yunus Bey, buyurun.

Doç. Dr. Yunus MACİT: Hocam ben şunu arz etmek istiyorum. Malum Şûra kararları olarak 40-50 madde belirlendi. Fakat tebliğlerde ve müzakerelerde buraya alınanlar dışında birçok öneri ve teklifler vardı. Yani bunların bir kısmı belki Şûra kararı olmayı gerektirmiyordu ama göz ardı edilmesini de gerektirmeyecek nitelikte. Başkanımız her ne kadar bu tebliğlerin basılacağını söylemişse de birkaç cilt içerisinde bunların kaybolup gideceğini düşünüyorum. Dolayısıyla Şûra kararları gibi bunların da bir alt birimde, alt bir kitapçıkta ya da bölümde derlenmesinin faydalı olacağını düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkürler. Tabii bunlar not ediliyor. Evet, Mahmut Bey, buyurun.

Prof. Dr. Mahmut AYDIN: Ben organizasyona teşekkür ediyorum. Burada bence, organizasyonun eksikliğinden önce bizim eksikliğimizden bahsetmemiz lazım, çünkü organizasyon tebliğcilere tebliğ metinlerini yazmak için ilkeler gönderdiğinde aslında nasıl yazılması gerektiğini söylemişti. 3.000 kelime civarında olacak, detaylı olmayacak, somut öneriler üzerinde duracak şeklinde bu ifade edilmişti bize; ama biz bu ilkeleri dikkate almadan, her zaman yaptığımız gibi genel, son derece bilimsel ve akademik tebliğ oluşturma yoluna gittiğimiz için sorun biraz da oradan kaynaklandı. Bir de müzakereciler evet belki metinler ellerine ulaşmamış olabilir ama ulaşan metinler vardı. Ulaşan metinler de okunmadı, onun için organizasyondan çok kendimize biraz suç bulursak bence daha iyi olur diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkürler. Çuvaldızı biraz da kendimize batırmalıyız tabii. Evet, buyurun.

Doç. Dr. Mustafa SİNANOĞLU: Ben de arkadaşlarım gibi Şûra organizasyonuna ev sahipliği yapan arkadaşlara teşekkür ediyorum. Burada güzel bir ilim ziyafetiyle güzel günler geçirdik, fakat ben Şûra toplantısından önce belli periyotlarda bir dizi atölye çalışmalarının yapılmasının gerektiğine inanıyorum, çünkü bu 4-5 günlük süre içerisinde arkadaşlarımızı ifade ettiği gibi hem sempozyum ortamı içerisinde bir müzakere ortamı yaşamak sonra bunları karara dönüştürmek, o kararlar üzerinde de aceleye getirmeden sağlıklı tartışmalar gerçekleştirmek durumundayız. 5 gündür burada olmamıza rağmen bu sürecin güzel bir şekilde yürütülmekle birlikte biraz acele, sıkışık bir tempoyla gerçekleştirildiği kanaatindeyim. Tebliğlerin, müzakerelerin belli aralıklarla yapılan toplantılarda pişirilerek neticenin, elde edilen sonuçların bir Şûra ortamında tartışılması enine boyuna, karara dönüştürülmesi gerektiği kanaatindeyim. Bu bir dizi toplantılarla Şûrada sonuçlanan bir büyük toplantı tarzında gerçekleştirilmelidir. Şûra tüzüğü olduğunu biliyorum, belki bu mevzuat açısında uygulanabilecek durumda değil ama bunlar öncelenebilir, Şûra kendi şartlarında gerçekleştirilir. Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Bundan sonra mı toplantılar olsun, yoksa bu Şûra kararları üzerinden mi toplantılar yapılsın diyorsunuz?

Doç. Dr. Mustafa SİNANOĞLU: Hayır, bundan sonraki Şûralarda, bir dizi toplantılarla birlikte gerçekleştirilsin diyorum.

Divan Başkanı: Evet. Teşekkür ederim.

Yrd. Dr. Halil APAYDIN: Ben 2. Komisyondaydım. Şimdi komisyonlarda farklı konular dile getirildiği için müzakereciler umumi oluyor, konular farklı olunca, konularla ilgili müzakere yapabilecek belki o anda yeterliliğimiz olmuyor, hazırlığımız olmuyor. Benim teklifim şudur: Komisyonlarda mümkün mertebe tek bir konu ele alınmalı, çok konu ele alınacaksa komisyonlarda müzakereler gruplara ayrılmalı, yani 2. Komisyonda üç oturumun genel müzakerecileri hepsi aynı değil üçe bölünerek ve ilgi alanlarına göre belirlenmeli, çünkü ilgi alanına göre belirlenmediği zaman birazcık verim düşüyor gibi geliyor bana. Arz ediyorum, teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkür ederiz. Evet, organizeyi yapan arkadaşlarımız sizi burada böyle 4-5 gün ağırladı, neyiniz varsa alacağız öyle göndereceğiz diyerek bu oturumu düzenlediler. Hocalarımız himmet buyursunlar. Her türlü eleştirilerini not ediyoruz. Bundan sonra değerlendirilecek inşallah. Saim Bey buyurun.

Prof. Dr. Saim YEPREM: Efendim, ben sözüme, diğer arkadaşlarım gibi organizasyona teşekkürle başlayayım. Gerçekten büyük bir gayret ve emek gösterdiler, hem bilimsel yönden hem hizmet yönünden büyük bir organizasyonda olması lazım gelen ve yapılabilen en iyi çabayı gösterdiler, ben bu kanaatteyim, teşekkür ediyorum. Ancak, Şûra mantığına uygun olarak hep şöyle düşünmüşümdür: Diyanet İşleri Başkanlığı başka müesseselerden, mesela Milli Eğitim Bakanlığı'nın Milli Eğitim Şûralarından örnek almalıdır. Şûra burada her arkadaşımız kendi anlayışına göre Şûranın nasıl olmazı lazım geldiği konusunda fikirler beyan ettiler. Tabii bu fikirler saygıyla karşılanır, ama Şûra mantığında, Şûraya yani danışmaya ihtiyaç duyan müessesenin yapması gereken bir ön hazırlığa ihtiyaç var. Önce bundan önceki Şûranın aldığı kararlar hangi ölçüde gerçekleşti, gerçekleştirdik, hangileri gerçekleştirilmedi ve bu süre zarfında değişen şartlar nedir, önümüzdeki 5 yıl sonra yapacağımız Şûraya şunları gidermek istiyoruz, değişen şartlara göre de şu şu şu tedbirleri almak istiyoruz, bir geçmişin hesabı, geleceğin de projesini ihtiva eden bir çalışma yapmalıdır. İşte biz şu alanlarda hazırlıklar yaptık, bu daha önceye yapamadığımız şeyleri telafi etmenin bizim tarafımızdan düşündüğümüz şeklidir, ama şu tarzda geleceğe de hazırlanmak istiyoruz; ey ulema-ı benam siz bu konuda ne düşünüyorsunuz, bizim bu çalışma-

larımız hakkında lütfen değerlendirmelerinizi yapın ve bize de gelecek hakkındaki düşüncelerimizi tamamlayın, ikmal edin, yanlış düşünürsek düzeltin, eksik düzeltin tamamlayın şeklinde bir yapı kazanması gerekiyor. Bu arkadaşlarımızın Şûranın sempozyum havasından kurtarılması talebine ek bir taleptir. Yani konuları belirleyip siz hazırlanıp gelin, konuşup tartışın, biz sadece sizi seyredeceğiz şeklinde Şûra yapma görevinde ve ihtiyacında olan Başkanlığın pasif kalıp seyretmesi bana göre ideal değil, planlama yapmalıdır, tekrar ediyorum. Sayın Şûra Genel Sekreterimiz gerçekten son derece usta politik bir konuşma yaptı. Daha önceki üç Şûranın neticeleri olarak %80'leri aşan bir başarı sergiledi bize; ama dün bir konuşmada bendeniz kendilerine sordum, bize şu rakamları verin dedim, kendileri vaat ettiler bugün için ama onu çıkarmadılar galiba. Her Şûrada tekrarlanan teklif var mı? Yani yapılmış olanlar veya esinlenilmiş olanların oranı %80 olabilir. Her Şûrada karar alınıp da bir 5 sene sonraki Şûrada aynı maddeyi bir daha karar altına aldığımız, bir 5 sene geçtikten sonra aynı maddeyi bir daha karar altına aldığımız maddeler var mı? Bu önemli. Israrla başarılamayan maddeler var mı, bu da önemli. İşte o maddelerin gerçekleştirilmesi konusunda ne yapılması düşündüklerini Diyanet İşleri Başkanlığı bize, şûraya bildirmelidir. Gelecek 5 yıllık faaliyet planını da bildirmelidir, yani hazırlıklı olmalıdır ki işte o zaman bu Şûra Diyanet İşleri Başkanlığı'nın geçmişteki uygulamaları ile gelecekteki uygulamaları konusunda fikir beyan etmeleri halinde çok daha reel ve netice alınabilecek bir akit yapılmış diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Çok teşekkür ederim. Saim Bey'in söylediğine şu da ilave edilebilir belki. Acaba başarılamayan Şûra kararları içerisinde gerçekten hayati önemi haiz olan, çok ağırlıklı olan unsurlar var mı, maddeler var mı? Bazen çok sıradan, hemen yapılabilecek basit şeyler, basit kararlar vardır, onlar hemen gerçekleştirilebilir, ama bazen çok çok önemli hususlar vardır, acaba bunların da belli bir ağırlığı var mı? Doğrusu bunu biz de merak ettik. İnşallah o konularda bilgilenmek mümkün olur. Cem Bey, siz galiba söz istemiştiniz.

Prof. Dr. Cem ZORLU: Kusura bakmayın, ikinci söz hakkım ama bir şey tekrar aklıma geldi, unutmuşum. Ben ilk kez katılıyorum, Şûra için 5 gün çok uzun bir süre. Ciddi anlamda yoruluyoruz. Bir sonraki Şûrada için söylüyorum, 4. Komisyonu örnek vereyim, 50 kişiydik, bunu 25'er kişi bölünmek ve bölüşmek suretiyle 2 günlük müzakere daha randımanı yüksek olur kanaatini taşıyorum. Ben kendi adıma konuşuyorum, diğer arkadaşlardaki performans nedir bilemiyorum, 2 günden sonra ciddi anlamda yoruluyoruz ve düşüyoruz. Acaba böyle ikiye bölünmesi mümkün olur mu? Teşekkür ederim.

Divan Başkanı: Teşekkürler. Evet, malumunuz divanın da konuşma hakkı var. Ankara Müftümüz buyurun.

Mustafa Hakkı ÖZER (Divan Başkan Yardımcısı): Efendim, ben de hazırûnu saygıyla selâmlıyorum. Gerçekten bu Şûrayı organize eden, organize heyetine, sekretaryaya teşekkür ediyorum. Tabii bu türlü organizasyonların zorluğunu da hepimiz takdir ediyoruz, kolay olmuyor, ufak tefek aksaklıkları da hoş görmek icabetine ben inanıyorum. Tekrar teşekkür ediyorum. Ancak iki konuyu ben arzu ediyorum. Bunlardan birisi katılımcılar veyahut da müzakerecilerin değişik komisyonlardaki oturumları takip etme imkânının verilmesine, çünkü herkesin belki dikkatinin, özellikle dikkatini çektiği konular olabilir, aynı komisyonda kalınacak, aynı komisyona devam edilecek dendiği için ilgimizi çeken bazı komisyonlara iştirak edemedik. İmkânı varsa bundaki komisyonlarda, daha doğrusu Şûra toplantılarında buna yer verilmesi kanaatini taşıyorum. İkinci olarak tabii ki bu bir ilmi toplantıdır, mutlaka ilmi ağırlıkta olması şarttır, ancak uygulamada olan hocalarımızın sayılarının biraz daha arttırılmasından yanayım, mesela 5 vaiz, 10 müftü gerçekten çok azdır. Esas burada alınacak kararları uygulayacak olanlar da onlardır. Vaizlerle ilgili tenkitler yapılıyor, vaizimiz yok, müftülerin ne şekilde sıkıntılar çektiğinin icabında dile getirilmesi gerekir, teori ile pratik birbirinden farklıdır. Hepimizce malum, dolayısıyla Şûraya belki tüzük değişikliği gerekiyorsa tüzüklükte de bu değişikliğin yapılması için teşebbüs edilmesinden yanayım, 81 il, 850 ilçe için müftülerine karşı 10 tane müftünün ve 1.300 fiiliyatta vaizinin yerine 5 tane vaizin alınması azdır diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkür ederim. Evet, Sakarya İlahiyat Fakültesi dekanımızın da herhalde söyleyecekleri var, buyurunuz.

Prof. Dr. Ali ERBAŞ (Divan Başkan Yardımcısı): Hazırûnu saygıyla selâmladıktan sonra birkaç cümleyle ben de Şûra kararlarıyla ilgili özellikle vurgulamak istediğim bazı konulara değineceğim. İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı mensupları ve ülkemizin farklı kurumlarından gelen yetkili arkadaşlarımızın katkılarıyla 4. Din Şûrası'nı gerçekleştirmiş olduk. Komisyon oturumlarında da defâatle belirttiğimiz üzere görünen o ki teori ortaya koyma noktasında bir hayli mesafe katetmişiz. Her alanda söz söyleyecek etkili, yetkili, birikimli ilim adamlarımız var hamdolsun. Şu andan itibaren üzerinde duracağımız en önemli konu, 4 gündür konuştuğumuz hususların ve aldığımız kararların hayata geçirilmesi için çalışmamız ve her birimizin bunun takipçisi olması ge-

rekliliğidir. Alınan kararlar takip edilirse başarı sağlanır, takip edilirse 5 yıl sonra arkamıza baktığımız zaman biraz önce Saim hocamızın tereddütlerini yaşamamış oluruz. Bunlar çok önemli yani takip çok önemli. Gerek cami içi hizmetlerin gerekse cami dışı din hizmetlerinin toplam kalite kuralları dikkate alınarak gerçekleştirilmesi ve yine titizlikle takip edilmesi gerekiyor. Toplam kalite kurallarına dikkat çektim özellikle, çünkü günümüzde her kurum kendisini toplam kaliteye göre ayarlıyor. Hatta bu çerçevede teftişe, kontrole açıyor. Diyanet İşleri Başkanlığı bilmiyorum bu konuda, kendi iç teftişleri var ama, kendisini dışarıya teftişe açıyor mu? Bununla ilgili olarak üniversitelerin tecrübeleri var. Örneğin bizim üniversitemizin 2 yılda bir kendisini teftişe açtığı, kalite kuralları noktasında acaba bilimsel faaliyetlerini, diğer akademik faaliyetlerini gerçekleştiriyor mu, gerçekleştirmiyor mu? Diyanet İşleri Başkanlığı da bu faaliyetlerini teftişe açabilir ve kalite ödülüne müracaat edebilir. Bu birikimin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda olduğunu düşünüyorum.

Bir de ben bu Şûrada İmam Hatip Liseleri ayağının eksik kaldığını düşünüyorum. Çünkü İmam Hatip Liseleri bizim, hem İlahiyat Fakültelerinin hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın adeta fideliği, yani oradan bize öğrenci geliyor, bizden Diyanet İşleri Başkanlığı'na gidiyor, İmam Hatip Liselerinden de Diyanet İşleri Başkanlığı'na az veya çok gidiyor. Ben İmam Hatip Liselerinde eğitim ve öğretimin çöktüğünü demeyeyim de, belki çok ağır bir ifade olur, çok gerilere düştüğünü düşünüyorum. Zira bu yıl fakültemize 240 kadar öğrenci aldık, onları hazırlık sınıfı muafiyet sınavına tabi tuttuk, fecaat. Yani Arapça'da ve Kur'ân-ı Kerim'de durum çok kötü; 100 üzerinden 1 alanlar, 2 alanlar, 5 alanlar, 10'u geçen çok az oldu 100 üzerinden, yani bir kişi 40 aldı. Yani ne yapılıyor 4 sene zarfında şaşırdım. Kur'ân-ı Kerim'de de öyle, bir sınıf aldım, yani Kur'ân-ı Kerim'lerine gireyim, en azından durumlarını göreyim diye, heceleye heceleye Kur'an okuyan çocuklar var. Bu durumda heceleyerek okuyor, düşünebiliyor musunuz? Buna nasıl bir çare bulacağız? Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakülteleri, bu konuda din Şûrasının gündemine alınmalı, en azından önümüzdeki Şûrada diyorum ve bu Şûraya emeği geçen başta Diyanet İşleri Başkanlığı, Şûra sekretaryası, ilim adamları, katkıda bulunan herkese gönülden teşekkür ediyorum.

Divan Başkanı: Teşekkür ediyoruz. Evet, Prof. Dr. Hüseyin Peker, 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Prof. Dr. Hüseyin PEKER (Divan Başkan Yardımcısı): Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben de önce sekretaryaya, başta Prof. Dr. Yavuz Ünal olmak üzere

teşekkürlerimi sunuyorum. Oldukça güzel düzenlenmiş ama kuşkusuz, hocalarımızın yaptıkları bazı eleştirileri de olduğu gibi daha iyi olabilirdi. Burada Mahmut Aydın Bey ifade etti. Bizim kendimizde de bazı eksiklikler aramamız gerekiyor. Bir kere konu baştan çok güzel belirlenmiş. Şûra konusu gerçekten çok güzel tespit edilmiş, oturumlar seviyeliydi, toplumun her alanı, gerek cami içi gerekse cami dışı din hizmetleri alanları tespit edilmiş ve bu alanlarda tebliğler hazırlattırılmış. Şöyle olabilirdi bence: Her konuda bir tebliğ ve bu tebliğ daha çok problem odaklı, problemleri belirten ve neler yapılması gerektiği üzerinde duran bir yapıda sunulsaydı, hem tebliğciye daha çok zaman ayrılmış, kalmış olurdu, hem de müzakerecilere daha çok tartışma zamanı ayrılırdı, daha çok fırsat verilmiş olurdu. Yani bakıyorsunuz bir konuda 4-5 tane tebliğ oluyor, benzer tebliğler söz konusu oluyor. Bu belki gelecek Şûralar için düşünülebilir. Kararlar açısından, alınan kararlarının uygulanabilecek nitelikte olduğu görülüyor, yani afaki kararlar değil hepsi de belli zaman süreci içerisinde uygulamaya konulabilecek kararlar. Bu nokta da üzerinde durulan konulardan sevindirici olan noktalardan bir tanesi de hizmet verilen alanlardaki bu alanların ne kadar geniş yelpazeye yayıldığı görülüyor, çünkü insanın olduğu her yerde dine, manevi desteğe ihtiyaca var. Bu manevi desteğin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca toplumun her kesimine götürülmesi gerekiyor. İşte burada önemli olan bir nokta, kararlarda da vurgulanan, bu alanlarda görev yapacak kişilerin ihtisaslaşmış olması gerektiğidir. Çok farklı alanlar var, en azından uzun süreli hizmet içi eğitime tabi tutulması gerektiği üzerinde duruldu. İhtisaslaşmanın oldukça önemli olduğu belirtildi. Burada tabii İlahiyat Fakültelerine de önemli görevler düşüyor, İlahiyat Fakülteleri de alınan bu kararlar doğrultusunda kendilerinde yeni bazı düzenlemeler yapma ihtiyacını duyacaklardır diye düşünüyorum. Ben tekrar tüm katılımcılara ve organize eden tüm arkadaşlara teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Divan Başkanı: Teşekkür ediyorum. Sabahleyin Sayın Başkan'ımız 300 civarında katılımcıdan söz etti. 300 civarında katılımcının olduğu bir Şûrada hakikaten gerek bildirilerin sunulmasında gerek müzakerelerin yapılmasında zamanla yarışmak zorunluluktur. Bu katılımın fazlalığı biraz Şûranın yönetmeliğinden kaynaklanıyor. Şûra yönetmeliğinde davet edilmesi gereken kişiler tadat edildi, onların çağrılması gerekiyor. Bir de tabii Diyanet'in ilgi alanı hayatın her tarafıdır, her yönüdür. Burada Şûra kararlarında ismi geçen kurumları da hatırlayınız. Şimdi onlardan da belki birer davetli getirildiği zaman sayı kabarıyor. Şu olabilir miydi diye aklımdan geçti. Bizim camiada yapılan sempozyumlarda, Şûralarda pek yaygın değil ama diğer alanlarda yapılan sempozyumlardan biliyorum poster bildiri şeklinde bir uygulama düşünülebilir miydi? Tamamen müzakereye hasredilse oturum diye, sadece aklıma geldi. Ama genel anlayış, arkadaşlarımızın

üzerinde hemen hemen ittifak ettiği sempozyum havasından mümkün mertebe kurtarılması, Şûra mantığının hâkim kılınması, bir de Servet Bey Hocamızın başta işaret ettiği o şekil itibariyle bazı eksikliklerin telafisi halinde mükemmel bir Şûra akdedilmiş olacaktı zannediyorum. Emeği geçenlerin her birine teşekkür ediyorum, katılımcılara tabii özellikle teşekkür edilmesi gerekir, çünkü sadece oturup dinlemek bile emin olun bir meseledir yani. 4 gün, 5 gün boyunca sadece oturup dinleyin, onun ne kadar zor olduğunu hepiniz bilirsiniz. Bu itibarla katılımcıların hepsine teşekkür ediyorum.

Son olarak Şûra Genel Sekreterimiz herhalde birkaç şey söyleyecek, Yavuz Bey, buyurun.

Prof. Dr. Yavuz ÜNAL (Din Şûrası Genel Sekreteri):

Evet hocam, çok teşekkür ediyorum. Organizasyonla ve gelecek Şûrayla alakalı son birkaç şey söylemek istiyorum. Yapılan eleştirileri eleştiri olarak görmüyoruz aslında, yapılan tavsiyeler bizim için çok önemli, yani burada kurumu kastediyorum, çünkü bunlar kurumun etkinliği, kurum adına yapılan bir etkinlik. Kurum kişilerle değil kendi kültürüyle, kendi varlığıyla devam edecektir ve yapılan bütün eleştiriler, yapılan bütün tavsiyeler kurumsal hafızaya not düşülmek üzere kayıt altına alındı, bunu belirtmek istiyorum. İkinci bir husus, aslında Saim Hocama söz vermiştim, fakat sabah saat 4'e, 5'e kadar çalışmış bir kardeşiniz olarak fırsat bulamadım. Sadece bunu söylemek istiyorum, aslında çıkarılsaydı güzel bir anekdot olabilirdi: Hangi maddeler tekrar edildi, hangileri de neden uygulanmadı; ama inşallah bu bir başka fırsatta değerlendirilir, üzerinde tekrar konuşulur. Sayın hocam da belirtti, Şûra tüzüğünün açılış konuşmasında verdiğim rakamla, 133 şu anki fiili rakam, bu 133'ün içerisinde sadece 20 kişiye müdahale edebiliyorsunuz. Toplam rakam, 4 komisyona böldüğünüzde bir defa, bir de akademik katkı almanız gerekiyor, buradaki tartışmaları yönlendirmek için, birtakım şeylerin tartışılmasını sağlamanız için, ister istemez aslında bir komisyonda başlangıçta 45 kişi tasarlanmıştı, 40-45 kişi arasında yuvarlak masada konuşulsun dendi, fakat tüzük gereği farklı kurumlardan katılımları da dikkate aldığınızda ister istemez bu sıkışıklık yaşanacaktı. İnşallah bir sonraki çalışmada belki daha güzel ön hazırlıklar yapılabilir, daha güzel sonuçlar çıkarılabilir, ancak çok başarılı, en azından ben kendi gözlemimi, hatta otel hizmetlilerinden, görevlilerinden başlayarak farklı kesimlerden aldığım izlenimleri sizinle paylaşmak istiyorum. Öncelikle teşkilâtımıza veya bizim kimliğimize yakışır bir izlenimle biz buradan ayrıldık. Otel en üst düzey yöneticisi bizzat gelip bunu ihsas etti, belirtti. Çok saygın, saygıdeğer, çok vakarlı bir topluluk, böyle bir topluluğu ağırlamaktan gerçekten çok gurur duyduk şeklinde beyanları oldu. Ben bunu sizinle paylaşmak istedim. Yunus Macit Hocamın verdiği bir izahat vardı. Şûra kitabında komisyon

kararları neşrediliyor, komisyon kararları, ancak bizim oluşturduğumuz sekretarya, bunu başlangıçta da söylemiştim, yapılan bütün teklifleri bir hafıza olarak algılayıp not aldı. Yani karara yansısın veya yansımasın teşkilâtın hizmetinde farklı yerlerde istifade edilebilir öneriler olarak algılandı ve bütün bunlarla alakalı not alındı. Efendim, mutlaka kusurumuz oldu, bunu biliyoruz, ama saygıda kusur etmek istemedik, özellikle bunu söylüyorum, bunu söylemek istiyorum. Mutlaka kusurumuz oldu, affedin. İnşallah daha güzel, daha bilimsel katkıları olan, daha organizeli güzel Şûralarda sağlık, afiyetle buluşmak dilek ve temennisi ile sizleri saygıyla selâmlıyorum.

Oturum başkanı: Bu türlü organizasyonları düzenleyenler bu işin ne kadar zor olduğunu bilirler. Bu itibarla Yavuz Hoca'nın yaptığı şey aslında çok takdire değer, çok güzel bir hizmettir. Bizim kendisine teşekkür etmemiz gerekir. Sayın Kurul Başkanımız galiba konuşacak, buyurun hocam.

Prof. Dr. Hamza AKTAN (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı):

Siz arkadaşlarıma ve tüm katılımcılara teşekkür ediyorum. Bizi ihya ettiniz, hoş geldiniz. Hem bilimsel düzeyinizle hem de hayat tecrübenizle katkılarda bulundunuz ve bu Şûrayı sonuca ulaştırmış olduk. Saim Yeprem Bey kardeşimizin dediği husus bizce malum idi. Bugün burada alınan kararlarda mükerrerlik yoktur, yani önceki yıllarda alınmış kararların tekrar bu Şûrada alındığı, aynı kararın tekrar edildiği bahis konusu değildir. Bunlar çıkarılmıştır, mükerrer yoktur. Tabii uygulanamayan maddelerle alâkalı olarak daha çok uygulanamama nedeni başka kurumlarla işbirliği yapmak, yasal zemini oluşturma vesaire gibi gereksinimler vardır orada, bunlar gerçekleştirilememiştir, ondan dolayı oluyor.

Bir de mesela bu Şûrada aldığımız kararların gerçekleştirilemeyecek olanlarını sezinliyorum. Nedir? Çok farklı bir hizmet genişlemesi var. Malzeme aynı, aynı kişilerle hizmet vereceksiniz, ama çok geniş alanda bu defa farklı bir kesimlerde hizmet vereceksiniz. Şimdi yetişmiş, tecrübeli eleman olmadıkça bunda ne derece muvaffak olacağız bilemiyorum ama yani organizasyonlarla, kendi içimizde birtakım iç kurslarla, birtakım eğitim faaliyetleriyle yeni bir kesim oluşturup onlarla farklı alanlardaki bu hizmetlerde belki olumlu sonuç alabilme ümidini taşıyor olabileceğiz. Eğer o bizim için mümkün olabilirse, inşallah muvaffak oluruz. Allah yardımcımız olsun. Şeref verdiniz, bize güç verdiniz. İnşallah daha yeni, daha sonraki Şûralarda sağlıkla, afiyetle buluşuruz ve hizmet yolunda daha iyi projeler üretiriz. Hepinize saygılar sunuyorum.

Divan Başkanı: Çok teşekkür ediyoruz. Cenâb-ı Hak inşallah V. Şûra'da da

buluşturur bizleri diyorum. Hepinize saygılar sunuyorum. Gidecek olanlara hayırlı yolculuklar diliyorum. Emeği geçenlere tekrar tekrar teşekkürler, sağolun.

IV. DİN ŞÛRASI KARARLARI

Hızlı bir değişimi yaşadığımız ve beraberinde yeni bir zihniyet dünyasıyla karşı karşıya olduğumuz modern çağda geleneksel bakış açıları da dâhil mevcut bütün hayat tarzları, yönelim ve tercihler fazlasıyla sorgulanır olmuş, daha bir açıklanmaya muhtaç hale gelmiştir. İçinde yaşadığımız dünyayı modernlik, postmodernlik ve küreselleşme kavramları etrafında açıklayan yaklaşımların, dine edilgen bir rol yükleme konusunda bildik kabullerinden vazgeçmemiş oldukları ve buna bağlı olarak, dinin hala ya eski ve köhnemiş bir geleneğin parçası ya da sadece hakikat iddiası taşıyan tezlerden bir tez olarak değerlendirilebildiği müşahede edilse de, asla kabul edilemez olan bu tarz değerlendirmelerin sıhhatli ve geçerli olmadığı; aksine dinin öneminden hiçbir şey kaybetmeyerek dün olduğu gibi bugün de birey ve toplum hayatında en önemli belirleyicilerden biri olmaya devam ettiği görülmektedir.

Zira bugün sadece Türkiye'de veya İslam dünyasında değil, dünyanın her tarafında din, sosyal hayat üzerindeki etkileriyle ve sosyal hayattan aldığı etkilenmelerle toplumdaki merkezi konumunu sürdürmektedir. Ancak dinin toplumsal hayattaki rolünün her zaman dinin kendi ulvi amaçlarıyla mütenasip olduğu söylenemez. Belli dini yapı, grup ve toplulukların tavır ve tutumları veya bu yapılanmaların eğitim seviyesi, dini algılama ve yorumlama biçimleri, dinden ya da din üzerinden beklentileri, dini temsilin çok farklı tezahürlerini de ortaya çıkarabilmektedir. Bu bağlamda dinin, özellikle İslam dininin doğru anlaşılmasının, bütün insanlık için rahmet olan boyutlarıyla hayatımıza yön vermesinin ne kadar önemli olduğu her türlü izahtan varestedir.

Bir hakikat, referans ve aidiyet ölçüsü olarak İslam, aynı zamanda her bir bireyi ve bütün bir toplumu süreklilik içinde yeniden inşa eden kalıcı bir çağrıya sahiptir. İslam, bizlere ülkemizin özellikle sosyal ve kültürel yönüyle mevcut gerçekliğini kavramak için tartışmasız bir anlam haritası sunmakta, bu topraklardaki sosyal ve manevi gerçekliği doğru olarak anlayabilmek için yegâne anahtar özelliği taşımaktadır.

Kabul etmek gerekir ki, son iki asra hâkim olan anlayışların ürettiği dilin ve bu dili tahkim eden unsurların özellikle Batı dünyasında kuvvetli bir şekilde yerleşmesi ve buradan da dünyanın büyük bir kısmını tesir altına alması karşısında, müslüman dünyanın, yerinde ve zamanında karşılıklar ve cevaplar üretmesi kolay olmamıştır. Bu geçici sayılabilecek sendeleme ve şaşkınlık, İslâm'ın çağlar üstü ruhunun kavranamamasından ve Yüce Dinimizin evrensel mesajının insani yönünün ve insanlık için aydınlık aracı olarak okunmasının ihmal edilmesinden kaynaklanan arızi bir durumdur.

İnsanlığa rahmet olarak gönderilen İslam'ın, günümüz dünyasında bilinen bir takım amaçlarla küresel ölçekte bir sorun kaynağı olarak gösterilmeye çalışılması, müslümanlar üzerinde psikolojik baskı sayılabilecek rencide edici

bir etki yaratmıştır. Bugün dini hayatın yeniden canlanması, İslam'ın özünün ve temel sabitelerinin gerçek anlamıyla açığa çıkarılması, belli başlı sorunların ele alınmasında dini referans olarak gören yaklaşımların çoğalması ve bu çerçevede ortaya konulan çabalar, mevcut açıkların kapatılması ve kayıpların telafi edilmesi konusunda her birimize çok önemli imkânlar sunmakta ve aynı zamanda bir takım sorumluluklar da yüklemektedir.

Sosyal bir gerçeklik olarak dinin, laiklik bağlamında devlet ve siyaset gereklilikleri içinde ele alınması kaçınılmaz olmakla birlikte, başta ülkemizde olmak üzere, dinselliğin alanı, temsil ve görünürlüğü konusundaki tartışmalara yansıyan üslup ve yöntemin verimli de olmadığı açıktır. Dini hayatın görünürlüğü olağandır ve her din gibi Müslümanlık da bu görünürlüğünü tabiatı gereği birtakım davranışlar üzerinden gerçekleştirmek zorundadır. Dini hayat, esasen, kişilerin özel ve toplumsal hayatla ilgili tercihlerini dikkate alan ve koruyan bir özgürlük ortamında sağlıklı gelişimini sürdürür. Ancak bu süreç, başkalarının özgürlük ortamını zedeleyen, sosyal dengeyi tabii yapısından uzaklaştıran ve böylece bir gerilime neden olan bir hale de dönüşmemelidir. Burada olabilecek karşılıklı sınır ihlalleri sosyal hafızada olumsuz izler bırakmakta ve gerilim üretmekten başka bir işe de yaramamaktadır.

İslam dini, inanç olduğu kadar ibadet, bir o kadar da, bireysel ve sosyal ilişki ağlarına uzanan dinamik bir ahlaki tutumlar bütünüdür. Dini bu bütünlüklü ve kuşatıcı davetinden yalıtılmış kimi form ve öğelerle yaşamaya mahkûm eden bir dindarlık algısını ve retoriğini İslam'la özdeşleştirmek imkânsızdır. İslam, gündelik hayatı huzur, dindarlığı öz güven üzerine kurmayı, insanı kendisiyle ve çevresiyle barıştırmayı hedeflemiş ve bunun için de inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini bir bütün halinde insanlığa sunmuştur. Ne var ki, bu bütünlüğü aynı duyarlılıkla ele alma konusunda bugün onarılması bir hayli güç parçalanmalar meydana gelmiş, her bir alan üzerindeki ayrı ayrı sahiplenme ve yoğunlaşmaların yol açtığı farklı dindarlık algıları, özellikle herkesin gözü önünde büyüyen ve hepimizin hayatını bir şekilde etkileyen sosyal problemlerin göz ardı edilmesi gibi bir olumsuzluğu da beslemiştir.

Evrensel bir gerçeklik teziyle gelen, insanın varoluşunun nihai anlamını, hayata bütüncül ve kapsamlı bir şekilde bakabilmeyi öğreten İslam'ın, kendini bireysel ve toplumsal sorunların uzağında veya kıyısında tutması düşünülemez. Din her zaman hayatın içindedir ve onun katkısı, kendisinin inananları tarafından esaslı bir referans öğesi olarak kabulüyle birlikte hayatiyet bulur. Esasen her din, mevcut hayata katkı sağlayabildiği oranda kendini güncelleştirme ve bu hayatın dili olma imkânına sahip olabilecektir. Bunun için de günümüzde toplumumuzu kuşatan ve yer yer küresel ölçekteki sorunların etkileriyle şekillenen belli başlı problemlerin gerek teşhis gerekse çözümü sürecinde İslam'ın ve müslüman

deneyiminin sunduğu imkân ve açılımlara duyulan ihtiyaç had safhadadır. Bu ihtiyacı görmek için dindar olmak değil, topluma ve çevreye duyarlı olmak, rasyonel düşünmek ve davranmak yeterlidir.

İşte bu esbab-ı mucibe gereğince IV. Din Şûrası, 12-16 Ekim 2009 tarihleri arasında Ankara'da toplanarak, "Din ve Toplum" ana başlığı altında "Sosyal Problemler Karşısında Din ve Diyanet" konusunu ele almış, Şûra üyeleri, dinin ülkemiz gerçekliğindeki yeri ve rolünün farkında olarak, aşağıdaki görüşlerinin kamuoyuyla paylaşılmasını ve sıralanan maddelerde vurgulanan hususların da Başkanlığın bundan sonraki faaliyetlerinde yol gösterici fikirler olarak dikkate alınmasını gerekli görmüştür.

1- İslam Dini'nin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütmekle ve toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, her üç alanı birbirinden ayıran ya da birini diğerine karşı gerileten her tür yaklaşım ve düzenlemeye karşı gerekli duyarlılıkları göstermeli, bu esasların birlik ve bütünlük içinde toplumda karşılık bulmasını sağlamak amacıyla yeterli adımlar atmalıdır.

2- Günümüzde örselenen dini duygu ve ihmal edilen maneviyat, insanlarımızı yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu nedenle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerinde, doğru bilgi kadar duygu eğitimine de önem verilerek, duygu, düşünce ve davranış bütünlüğü içinde, İslam'ın temel kaynaklarından beslenen sağlıklı bir dindarlık anlayışı yaygınlaştırılmaya çalışılmalıdır.

3- Modern toplumlarda yalnızlık, çaresizlik ve güvensizlik duygusunun yaygınlaşması, şiddet, intihar ve gündelik hayattaki diğer gerilimlerin daha çok görülmeye başlaması karşısında Diyanet İşleri Başkanlığı, dini, milli ve kültürel birikimimizden beslenen bir duyarlılıkla, kendi sorumluluklarının gereği olarak önlemler almalı, toplumun akıl ve ruh sağlığının, manevi ve ahlaki değerlerinin korunması için gerekli adımları atmalı, bu konuda çalışan diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gitmelidir.

4- İslam, modern dünyada, son birkaç on yıl içinde, önceki dönemlere göre daha yoğun bir şekilde tartışma konusu yapılmaktadır. Bu süreçte İslam ve Müslümanlara karşı yapılagelen itham ve saldırılar her düzeyde örseleyici ve yıkıcı olmanın yanı sıra İslam dünyasındaki aşırılıkları da besleyici olmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu marifetiyle İslam'a ve Müslümanlara yönelik saptırma, suçlama ve saldırılar karşısında kamuoyunu anında bilgilendirecek açıklamalar yapmalıdır.

5- Bid'at ve hurafe, İslami canlılık arzusuyla şekillenen tecdid ve ihya faaliyetlerinin tarih boyunca mücadele ettiği çarpık din algılarının en başında

gelmektedir. Dini duyguları yozlaştıran ve zayıflatan, gündelik hayatta da dinin apaçık mesajlarının önüne geçen bid'at ve hurafelere karşı, dinin ana kaynaklarının sahih bilgisi esas alınarak mücadele edilmelidir.

6- İrşat faaliyetlerinde kullanılan genel geçer dilin günün şartlarını ihmal etmeyen bir yetkinlikle güçlendirilmesi gerekir. Yer yer zayıfladığı ya da tıkandığı anlaşılan bu dilin, günümüzde tam bir karşılık bulmasını sağlayıcı düzeyde güncellenmesine ihtiyaç vardır ve Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda çalışma yapmalıdır. Öte yandan vaaz ve irşat hizmetleri toplumun bütün kesimlerinin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak şekilde ve kuşatıcı bir anlayışla yürütülmeli, ülkemizde vaaz ve irşat hizmetlerinin sorunlarını ele alan bir kongre düzenlenmelidir.

7- Diyanet İşleri Başkanlığı, dini ve sosyal gelişmelerle ilgili kapsamlı ve derinlemesine fırsat-tehdit analizleri yapmak, ulusal ve uluslararası ölçekte meydana gelen gelişmeleri dikkate alarak din alanında ortaya çıkan her tür ilgi ve farklılaşmayı değerlendirmek ve bu çerçevede kapsamlı ve derinlikli bilgi üretimi sağlamak üzere bir "Din ve Toplum Araştırmaları Merkezi" kurmalıdır.

8- Camiler, ibadetlerin edası yanında, cami dersleriyle beraber kadın, çocuk ve gençlere yönelik programların da düzenleneceği mekânlar olarak değerlendirilmeli, cami hizmetleri çeşitlendirilmeli ve cami müştemilatında özellikle öğrencilerin yararlanabileceği kütüphane ve okuma salonları oluşturulmalıdır. Yetişkinlere yönelik cami dersleri farklı kültür ve bilgi düzeyleri dikkate alınarak düzenlenmeli ve işlevsel hale getirilmelidir.

9- Merkezi vaaz ve ezan uygulaması, kadro imkânları da dikkate alınarak tekrar değerlendirilmeli, irşad faaliyetlerinin daha etkili olabilmesi için tedrici olarak yüz yüze vaaz uygulamasına geçilmeli, hutbelerin hazırlanmasında din görevlilerinin daha aktif rol alması sağlanmalı, uygun görülecek bazı camilerdeki vaaz ve hutbelerin naklen yayınlanması hususunda gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

10- Ülke içinden ya da dışından nüfus seyyaliyetine tabi ve maruz kalanlarla henüz yerleşik hayata geçmemiş vatandaşlarımıza yönelik din hizmetlerinin sunulması hususunda yeni projeler geliştirilmelidir.

11- Tarihi ve turistik özelliği olan camilerde farklı kültürlere mensup ziyaretçilere verilecek rehberlik hizmetlerinde, bu mekânların dini ve kültürel mirasımız içindeki yeri ve buralarda verilen din hizmetlerinin mahiyeti hakkında bilgi verebilecek düzeyde din görevlilerinin ve rehberlerin görev alması önem arz etmektedir. Bu çerçevede söz konusu turizm rehberlerinin ve din görevlilerinin bu alanda eğitim almaları gerekmekte olup, Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.

12- Kur'an Kursu Öğreticilerinin pedagojik formasyonunu geliştirecek hizmet

içi eğitimler yoğunlaştırılmalıdır. Kur'an Kursları'nda öğrencilere yönelik rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine ağırlık verilmeli ve bu hizmet için kadrolar ihdas edilmelidir. Kur'an Kursları'nda hafızlık ve yüzünden okuma programları birbirinden ayrılmalı, yüzünden okuma programı ihtiyaca göre çeşitlenmelidir.

13- Yaz Kur'an Kursları'nın verimliliğini artıracak yeni tedbirler alınmalı, bu kurslarda görev alan personele eğitim formasyonu kazandırılmasına yönelik yürütülen çalışmalar artarak devam ettirilmelidir.

14- Diyanet İşleri Başkanlığı toplumsal değişim ve gelişmeye paralel olarak sunduğu din hizmetinde cami içi ve cami dışını birlikte düşünmek, sosyal açılımı artırmak ve toplumun her kesimini kuşatan bir anlayışla din hizmetlerini yeniden ele almak zorundadır. Bu nedenle başta aile olmak üzere, sosyal hizmet üniteleri, hastaneler, ceza ve tutukevleri gibi değişik hizmet alanlarında kayda değer sonuçlar alabilmek için yeni yapılanma ve düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Başkanlığın, sosyal alanda hizmet üreten diğer kurum ve kuruluşlarla protokoller yapması ve işbirliğine gitmesi son derece önemli olup bu yöndeki çabalar artırılmalıdır. Bu bağlamda, Başkanlığın mevcut hizmet içi eğitim müfredat ve faaliyetlerinin cami dışı hizmet alanlarıyla ilgili programlarla donatılması yararlı olacaktır.

15- Cami dışında yürütülen sosyal açılımlı din hizmetlerinin daha planlı, kapsamlı ve verimli bir şekilde yürütülmesi ve hizmet alanlarında ortaya çıkan yeni metot ve anlayışların takibi ile ihtiyaç duyulan projelerin üretilmesine yönelik olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde "Sosyal Açılımlı Din Hizmetleri" alanında yeni bir idari birim kurulmalı, illerde bu alandaki görevlerin yürütülmesini sağlayacak görevlendirmeler yapılmalıdır.

16- Aile kurumunun yıpratılması ve yozlaştırılması, başta toplumsal çözülme olmak üzere pek çok problemi beraberinde getirmektedir. Aile kurumunun saygınlığını korumak ve sürekliliğini sağlamak amacıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı, aile değerlerini hafife alan, aile kurumunu yıpratan, evlilik dışı birliktelikleri öven veya sıradanlaştıran her türlü girişimi dikkatle takip etmeli, gereken duyarlılığı göstermeli ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.

17- Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının daha etkin ve verimli hizmet sunabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Hizmetin etkinlik ve devamlılığını sağlamak için sadece bu birimlerde çalışacak nitelikli görevliler atanmalıdır.

18- Kadınlara yönelik ayrımcılık bugün her alanda fark edilir düzeyde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Ayrımcılık nerden ve ne şekilde gelirse gelsin asla kabul edilemez. Her şeyden önce İslam, cinsiyet temelli bir ayrımcılığı

asla onaylamamaktadır. Uygar dünyada, kültürü, dili, etnik kökeni, cinsiyeti, dini, mezhep ve inancı, inancının gereği olarak sürdürdüğü yaşam biçimi veya giyim kuşamı nedeniyle kimseye, özellikle de kadınlara hiçbir hak mahrumiyeti yaşatılmamalıdır. Bu itibarla, örgün ve yaygın eğitimde ayrım gözetilmeden her bireyin, özellikle de kadınların eğitim ve öğrenim hakkının korunmasına, bütün hak ihlallerine karşı, özellikle kadın hakları, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi, kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet, kız çocuklarının okutulması gibi konularda Başkanlık toplumsal bir duyarlılığın oluşmasına katkı sağlamalı ve kadınların din hizmetlerinden daha etkin şekilde yararlanmasına yönelik çalışmalarına hız vermeli; bayan din görevli sayısı artırılmalıdır.

19- Kamuoyunda tedirginlik meydana getirecek bir şekilde yayılma istidadı gösteren cinsel davranış bozuklukları karşısında İslam'ın bilinen tavır ve cevabı bütün açıklığıyla belirtilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, insan doğasına aykırı, müslüman tabiatının hiçbir şekilde kabul edilemez bulduğu her türden cinsel davranış bozukluğu karşısında, toplumun yeterli düzeyde bilgilendirilmesine öncülük etmeli, kişiler hedef gösterilmeden ve rencide edilmeden, sorunların sağlıklı bir şekilde giderilmesi konusundaki girişimlere destek verilmelidir.

20- Diyanet İşleri Başkanlığı, huzur evleri, yetiştirme yurtları, hastaneler, cezaevleri gibi manevi rehberliğin ayrı bir önem taşıdığı alanlarda ve toplumun himayeye muhtaç kesimleri ve engellilere yönelik olarak yürüttüğü din hizmetlerinde, ilgililerin talepleri doğrultusunda ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bu alanın gerektirdiği özellik ve duyarlılıklara uygun bir şekilde hizmet sunmalıdır. Buralarda din hizmeti sunacak görevlilerin hizmetin gerektirdiği donanıma sahip olması için tedbirler alınmalı, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak gerekli protokol, mevzuat ve müfredatlar ihtiyaç ve beklentileri karşılayacak şekilde güncellenmelidir.

21- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ile imzalanan iş birliği protokolü, hizmetteki yeni ihtiyaçlar, tarafların görev, sorumluluk ve etkinlikleri doğrultusunda tekrar gözden geçirilerek geliştirilmelidir. İlgili protokol gereği SHÇEK'e bağlı kuruluşlarda gerçekleştirilecek din hizmetlerinin belli bir müfredat programıyla, hedef kitlenin eğitim seviyesi ve ilgisine uygun zengin etkinliklerle yürütülmesi sağlanmalıdır. Ayrıca İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerince düzenlenen koordinasyon toplantılarına il müftülüklerinden bir temsilcinin de katılması hususunda gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

22- Diyanet İşleri Başkanlığı, vatandaşlarımızın sigara, alkol, uyuşturucu ve benzeri zararlı alışkanlıklardan korunmalarını sağlamak için, başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği halinde kampanyalar düzenlemeli, hazırlanan projelere destek vermelidir.

23- İslam'a göre tabiat ve ekolojik denge, korunması gereken ilahi bir emanettir. Diyanet İşleri Başkanlığı, çevreye duyarlı ve çevre sorunları konusunda sosyal sorumluluğun artırılmasına ve bilinçli nesiller yetiştirilmesine katkı sağlayacak projeler üretmeli ya da yürütülen projelere aktif katılım sağlamalıdır.

24- Diyanet İşleri Başkanlığı, sadece kriz ve afet anlarında değil bu süreçlerin öncesi ve sonrasındaki hizmetlerde de ağırlıklı bir misyon üstlenmeli, ilgili personele eğitim verilmesi dahil bu hususlarda önceden tedbirler almalı, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.

25- Son zamanlarda yazılı ve görsel basında, İslam'a ilişkin değerlendirme, analiz ve sunumlarda, öteden beri bilinen yaralayıcı bakış açılarının terk edildiğine dair kimi umut verici gelişmeler yaşanmakla beraber, yine de zaman zaman, özellikle din görevlisi imajı, dini sembol, temsil ve faaliyetler konusunda halkın güvenini sarsıcı nitelikte yayınların sürdürüldüğüne tanık olunmaktadır. Bilgisizlik ya da özensizlikten kaynaklanan bu gibi durumlarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumu bilgilendirmekle yetinmeyip ilgilileri uyarması da gerekir. Başkanlık, medya kuruluşlarına, taleplerine bağlı olarak, dini konularda yardımcı olmalı, din ve dini kurumlarla ilgili olarak yanlış ve yanıltıcı haberlerin önlenebilmesi için açıklık, şeffaflık ve güven içinde karşılıklı bilgi akışı sağlanmalı, bunun yanı sıra Başkanlık bünyesinde faaliyet gösteren Basın Bürosu da bu yöndeki ihtiyaçları karşılamak üzere yeniden yapılandırılmalıdır.

26- Gündelik hayat, birey ve toplum, kitle iletişim araçlarının etkisine açık bir biçimde şekillenmektedir. Medya marifetiyle ön plana çıkarılan roller, obje ve klişeler, özellikle yeni kuşakların dünya algısını olumsuz şekilde etkilemekte, üretilen modeller, gençlerin duygu ve karakter dünyasında ciddi sarsıntılara yol açmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu etkilenimi yönlendiren değişim ve farklılaşmaları dikkatle izleyerek, gerekli önlemleri alma konusunda kayda değer adımlar atmalıdır.

27- Çocukluk döneminde din ile ilgili soru ve merakların doğru ve doyurucu bilgilerle karşılanabilmesine ve bu konuda çocukların yanlış telkin ve yönlendirmelerden korunabilmelerine yönelik olarak, Anayasa'nın 24. maddesinin de gereği olan din öğretiminin, temel eğitimle birlikte başlatılması ve derslerin branş öğretmeni tarafından okutulması konusunda gerçekleştirilecek her türlü girişim desteklenmelidir.

28- Diyanet İşleri Başkanlığı web sayfasında, ilk ve orta öğretimdeki öğrencilerin araştırmalarında başvurabilecekleri müfredata uygun bilgi ve materyallere de yer verilmelidir.

29- Diyanet İşleri Başkanlığının, istihdam ihtiyacını daha çok İlahiyat fakültesi mezunları ile karşılama hedefi dikkate alındığında İlahiyat fakültelerinde,

Başkanlığın ihtiyaçlarını karşılamak üzere din hizmetlerini yürütebilecek nitelikte yetişmiş eleman sağlamasına yönelik yeni düzenlemeler yapılması; örgün din eğitimi programlarının yenilenmesi, din hizmeti personeli için yeni mesleki yeterlikler belirlenmesi ve Başkanlığın hizmet alanlarının çeşitlenmesi gibi nedenlere bağlı olarak da söz konusu fakültelerde yaygın din eğitimi hizmetleri ile ilgili yeni bölüm veya sertifika programları oluşturulması yararlı olacaktır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı ve YÖK arasında işbirliği sağlanarak Dînî Hitabet ve Meslekî Uygulama dersinin uzun süreli olarak okul deneyimi dersine benzer şekilde düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

30- İlahiyat Uzaktan Eğitim uygulamalarının (İÖP ve Lisans Tamamlama) işlevselliği sorgulanarak yeniden ele alınmalı, hedef ve amaçlar gözden geçirilmeli, kontenjanlar yeniden değerlendirilerek, örgün ilahiyat eğitimine alternatif oluşturmasına karşı tedbirler alınmalıdır.

31- Din hizmetlerinin bütünlük arz etmesi dolayısıyla İlahiyat fakültelerinin alan bilgisi desteği ve öğretmen yetiştirme tecrübesi de göz önüne alınarak, Eğitim fakültesi bünyesinde yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümünün İlahiyat Fakültesine aktarılması yararlı olacaktır.

32- İlahiyat alanındaki lisansüstü çalışmaların, bu alanda hizmet yürüten kurumlar ve yerel ihtiyaçlar dikkate alınarak, sorun merkezli ve kültürel zenginliklerimizin tespit edilip tanıtılmasına yönelik olması teşvik edilmelidir.

IV. DİN ŞÛRASI
ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER

ÜYELER

Diyanet İşleri Başkanı

1. Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU

Diyanet İşleri Eski Başkanları

2. Lütfi DOĞAN
3. Dr. Lütfi DOĞAN
4. Prof. Dr. Süleyman ATEŞ
5. Dr. Tayyar ALTIKULAÇ
6. Prof. Dr. Mustafa Said YAZICIOĞLU
7. Mehmet Nuri YILMAZ

Diyanet İşleri Başkan Yardımcıları

8. Prof. Dr. Muhammed Şevki AYDIN
9. Prof. Dr. İzzet ER
10. Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
11. Doç. Dr. Fikret KARAMAN
12. Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZAFŞAR

Diyanet İşleri Yüksek Kurulu Eski Üyeleri

13. İsmail ÖNER
14. Dr. Ahmet BALTACI
15. Doç. Dr. Ali Arslan AYDIN
16. Recep AKAKUŞ
17. Seyfettin YAZICI
18. Dr. Fahri DEMİR
19. Mustafa ATEŞ
20. Yaşar İŞCAN
21. Doç. Dr. Esat KILIÇER
22. Prof. Dr. Mehmet S. HATİBOĞLU

23. Prof. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN
24. İrfan YÜCEL
25. Lütfi ŞENTÜRK
26. Mehmet KAYAKURT
27. Yusuf ALTAŞ
28. Ahmet ARPA
29. Abdullah AYAN
30. Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR
31. Dr. Sadık ERASLAN
32. Dr. Muzaffer ŞAHİN
33. Mehmet Zeki KARAKAYA
34. Şükrü ÖZBUĞDAY
35. Dr. İbrahim PAÇACI
36. Prof. Dr. M. Saim YEPREM
37. Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ

Diyanet İşleri Yüksek Kurulu Başkanı
38. Prof. Dr. Hamza AKTAN

Diyanet İşleri Yüksek Kurulu Üyeleri
39. Dr. Ekrem KELEŞ
40. Dr. Muhlis AKAR
41. Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ
42. Prof. Dr. Bünyamin ERUL
43. Doç. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ
44. Doç. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI
45. Dr. Hüseyin KAYAPINAR
46. Mehmet KESKİN
47. Zeki SAYAR
48. Prof. Dr. Burhanettin TATAR
49. Dr. Seyid Ali TOPAL
50. Prof. Dr. İ. Hakkı ÜNAL
51. Prof. Dr. Yavuz ÜNAL

52. Doç. Dr. İlyas ÜZÜM
53. Dr. Yaşar YİĞİT

Diyanet İşleri Başkanlığı Teftiş Kurulu Başkanı
54. Mahmut SEVGİLİ

Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme Kurulu Başkanı
55. Hacı Osman DEMİRHAN

Diyanet İşleri Başkanlığı I. Hukuk Müşaviri
56. Süleyman DUMAN

Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji ve Geliştirme Dairesi Başkanı
57. Hasan DEMİRBAĞ

Diyanet İşleri Başkanlığı Ana Hizmet Birim Başkanları
58. Mehmet BEKAROĞLU / Din Hizmetleri Dairesi Başkanı
59. Dr. Ulvi ATA / Din Eğitimi Dairesi Başkanı
60. Seyfettin ERSOY / Hac Dairesi Başkanı
61. Dr. Yüksel SALMAN / Dini Yayınlar Dairesi Başkanı
62. Prof. Dr. Ali DERE / Dış İlişkiler Dairesi Başkanı

Din İşleri Yüksek Kurulunca Seçilen Bilim ve Din Adamları
63. Ali Rıza TEMEL
64. Prof. Dr. Ali KÖSE
65. Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
66. Prof. Dr. İbrahim HATİPOĞLU
67. Prof. Dr. Nesimi YAZICI
68. Prof. Dr. Kemal SANDIKÇI
69. Prof. Dr. A. Saim KILAVUZ
70. Prof. Dr. Salim ÖĞÜT
71. Prof. Dr. İlhan KUTLUER
72. Prof. Dr. Yurdagül MEHMEDOĞLU

73. Prof. Dr. Faruk BEŞER
74. Prof. Dr. Recep ŞENTÜRK
75. Prof. Dr. Cem ZORLU
76. Doç. Dr. Mustafa SİNANOĞLU
77. Yrd. Doç. Dr. Hadi ADANALI

Din İşleri Yüksek Kurulunca Seçilen 10 Müftü

78. Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI
79. M. Hakkı ÖZER
80. İbrahim ACAR
81. Ahmet ÇELİK
82. Nuri DEĞİRMENCİ
83. Nimetullah ERDOĞMUŞ
84. İlyas SERENLİ
85. Şaban İŞLEK
86. Niyazi ERSOY
87. Halil BEKTAŞ

Din İşleri Yüksek Kurulunca Seçilen 5 Vaiz

88. Dr. Ali Vasfi KURT / Katılamadı
89. Dr. Mustafa KOÇ / Bursa Osman Gazi İlçe Müftülüğü
90. Mustafa AKGÜN / İstanbul Müftülüğü
91. Sabri ÇAP / İzmir Karşıyaka Müftülüğü
92. Hülya KOÇ / Vaize, Ankara İl Müftülüğü

İlahiyat Fakültelerinin Her Birinden Fakülte Kurullarınca Seçilen Öğretim Üyeleri

93. Prof. Dr. Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU / Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı
94. Doç. Dr. Mustafa TEKİN / Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi
95. Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL / Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı
96. Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ / Yüzüncü Yıl Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

97. Prof. Dr. Ali ERBAŞ / Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

98. Prof. Dr. Ali ÇELİK / Eskişehir Osman Gazi Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

99. Prof. Dr. Erhan YETİK / Samsun Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

100. Prof. Dr. Kemal SÖZEN / Isparta Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

101. Prof. Dr. Muhammed ÇELİK / Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dekan Yrd.

102. Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT / Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

103. Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN / Erciyes Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

104. Doç. Dr. S.Sabri YAVUZ / Rize Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

105. Prof. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN / Akdeniz Üniv. Eğitim Fak. Dekanı

106. Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ / Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

107. Doç. Dr. Abdurrahman KURT / Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

108. Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL / Selçuk Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

109. Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM / Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

110. Doç. Dr. Rahmi YARAN / Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dekan Yardımcısı

111. Yrd. Doç. Dr. Halil APAYDIN / K. Maraş Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fak. Dekan Yrd.

112. Prof. Dr. Abdulhakim YÜCE / Iğdır Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

113. Prof. Dr. Ali BAKKAL / Harran Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

114. Yrd. Doç. Dr. Recep ÖZDİREK / Şırnak Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

115. Prof. Dr. Ömer DUMLU / Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

116. Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ / İstanbul Üniv. İlahiyat Fak. Dekanı

117. Doç. Dr. Saffet SANCAKLI / İnönü Üniv. Darende İlahiyat Fak.

118. Prof. Dr. Ferhat KOCA / Hitit Üniv. Çorum İlahiyat Fak.

Yüksek Öğretim Kurumunun Kendi Üyeleri Arasından Belirleyeceği Akademik Unvana Sahip Bir Üye

119. Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ / Yüksek Öğretim Kurulu Başkan Vekili

Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürü

120. Prof. Dr. İrfan AYCAN

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Temsilcisi

121. Ahmet Ergün BEDÜK

Milli Eğitim Bakanlığınca Seçilen 5 İmam Hatip Lisesi Müdürü

122. Rami ÖZALAN / Ankara Tevfik İlleri Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü

123. Fahri DELEN / Tokat Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü

124. Yıldırım ALKIŞ / Mersin Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü

125. Mehmet TÜRKMEN / Bursa Gemlik Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü

126. Veysi TORUN / Hakkari Yüksekova Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü

TDV Mütevelli Heyeti'nin Kendi Üyeleri Arasından Belirleyeceği Bir Üye

127. Prof. Dr. Şerafettin GÖLCÜK / TDV Mütevelli Heyeti II. Başkanı

TEMSİLCİLER

128. Necmettin KILIÇ / İçişleri Bakanlığı, Mülkî Âmirleri Hizmetleri Sınıfı, İller İdaresi Genel Müdür Yardımcısı.

129. Süalp ERDOĞAN / Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk İşleri Genel Müd. Yurtdışında Yaşayan Türkler Dairesi Başk., Başkâtip

130. Dr. Halis KARAASLAN / Genelkurmay Başkanlığı

131. Selçuk ÖZTÜRK / Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Müşavir

132. Serdar POLAT / DPT Müsteşarlığı, Planlama Uzmanı

133. Tahsin TÜRKER / Vakıflar Gen. Müdürlüğü Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Şube Müdürü

134. İhsan ŞENER / RTÜK İzleme Dairesi Başkanlığı

135. Bekir KESKİNKILIÇ / Sağlık Bakanlığı

136. Mahmut EVKURAN / Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma Eğitim Genel Müdürü

DAVET EDİLEN KURUM YETKİLİLERİ

137. Necati ALTAN / Emniyet Müdürlüğü

138. Doç. Dr. Ayşen GÜRCAN / Aile Araştırma Kurumu Genel Müdürü

139. Hüseyin KULAŞ / Cezaevleri Genel Müdür Yardımcısı

140. Yılmaz ALTAŞ / Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Genel Müdür Yardımcısı.

DAVETLİLER

141. Dr. Ahmet ÇEKİN / DİB İrşat Hizmetleri Şube Müdürü

142. Dr. Enes KABAKÇI / ISAM

143. Dr. Ayten EROL / DİB Eğitim Uzmanı

144. Prof. Dr. Talat SAKALLI / Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

145. Doç. Dr. Ahmet ONAY / DİB İçdenetçi

146. Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ / Selçuk Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

147. Abdullah DEMİR / Diyarbakır İl Müftülüğü Cezaevi Vaizi

148. Prof. Dr. Şahin KARASAR / Maltepe Üniv. Rektör Yardımcısı

149. Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ / Fatih Üniv. Öğretim Üyesi

150. Prof. Dr. M. Emin KÖKTAŞ / OMÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dekanı

151. Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM / Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

152. Doç. Dr. Nasuh GÜNAY / Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

153. Yrd. Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ / Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

154. Dr. Muharrem SEVİL / TRT Türk Kanal Koordinatörü

155. Funda Gülay ÜNAL / Türk Kızılay'ı Eğitim Müdürü

156. Dr. Mehmet Besim İSMAİLEFENDİOĞLU / DİB Başmüfettişi

157. Dr. Mehmet BULUT / DİB APK Uzmanı

158. Sümeyye Akyol KAHVECİ/ DİB Din Hizmetleri Uzmanı

159. Dr. Zekiye DEMİR / DİB Eğitim Uzman

160. Gülen ACAR / Ankara İl Müftülüğü Vaize

161. Elif ARSLAN / DİB Diyanet Çocuk Dergisi Yayın Koordinatörü

162. Ayfer BALABAN / DİB Din Eğitimi Uzmanı

163. F. Feyza GÜNER / DİB Din Hizmetleri Uzmanı

164. Yrd. Doç. Dr. Ali YAMAN / Bolu İzzet Baysal Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

165. Dr. Doğan KAPLAN / Selçuk Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

166. Prof. Dr. Osman EĞRİ / Hiti Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

167. Prof. Dr. Servet ARMAĞAN / Emekli Öğretim Üyesi

168. Dr. Seyfi KENAN / İSAM

169. Fatma Karabıyık BARBAROSOĞLU / Sosyolog-Gazeteci

170. Ayşe BÖHÜRLER / Gazeteci

171. Nazife ŞİŞMAN / Gazeteci

172. Dr. Cem KEÇE

173. Gülüm BACANAK / Psikolog

174. Mitat ACAT / DİB Eğitim Uzmanı

175. Sabri AKPOLAT / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

176. Medet COŞKUN / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

177. Dr. Ercan ESER / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

178. Mehmet KAPUKAYA / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

179. Hüseyin MAYA / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

180. İbrahim URAL / DİB, DİYK Kurul Baş Uzmanı

181. Rüstem BEŞLER / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

182. Dr. Mehmet CANBULAT / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

183. Dr. Ahmet GELİŞGEN / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

184. Dr. Bünyamin OKUMUŞ / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

185. Dr. Hamdi TEKELİ / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

186. Dr. Bahattin AKBAŞ / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

187. Ahmet Sait AKDOĞAtN / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

188. Mustafa KILIÇ / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

189. Nevzat OKUMUŞ / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

190. Ömer ÖNEN / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

191. Nevzat Sabri AKIN / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

192. Dr. Burhan ERKUŞ / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

193. Mustafa GÜNEY / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

194. Dr. Zafer KOÇ / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
195. Tahir TURAL / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
196. Dr. Sabri TÜRKMEN / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
197. Dr. Cenksu ÜÇER / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
198. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
199. Mahmut DEMİR / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
200. Dr. Abdurrahman CANDAN / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
201. İdris BOZKURT / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
202. Dr. Fatih YÜCEL / DİB, DİYK Kurul Uzmanı
203. Şemseddin ÜNAL / DİB, DİYK Kurul Uzmanı

GÖREVLİLER:

1. Prof. Dr. Yavuz ÜNAL / Din Şûrası Genel Sekreteri
2. Doç. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ / Din Şûrası Genel Sekreter Yard.
3. Dr. Yüksel SALMAN / Din Şûrası Genel Sekreter Yard.
4. Yunus AKKAYA / Din Şûrası Genel Sekreter Yard.
5. İdris BOZKURT / Din İşleri Yüksel Kurulu Uzmanı
6. Dr. Gazi ERDEM / Din İşleri Yüksel Kurulu Uzmanı
7. Erdal ATALAY / DİB Eğitim Uzmanı
8. Muhammed Ali ASAR / DİB Eğitim Uzmanı
9. İsmail AKYIL / DİB Eğitim Uzmanı
10. İbrahim ATAMAN / DİB Eğitim Uzmanı
11. Hasan TELLİ / DİB Vaiz
12. Ali TUNÇEL / DİB Şef
13. Zeynel AĞCA / DİB Şef
14. Mücahit ARPACI / DİB V.H.K.İ.
15. İlker Çalışkan / DİB V.H.K.İ.
16. Muhammed ACAR / DİB V.H.K.İ.
17. Zekeriya ÖZKAYA / DİB V.H.K.İ.
18. Şaban ÇETİNTAŞ / DİB V.H.K.İ.
19. Suavi AYGÜN / Bilgisayar İşletmeni
20. Mehmet ÖZACAN / Bilgisayar İşletmeni